

IACOBI BRVCKERI

REG. SOC. SCIENT. BEROLIN. MEMBRI

HISTORIA CRITICA PHILOSOPHIAE

A

CHRISTO NATO

AD REPVRGATAS VSQVE LITERAS.

PERIODI SECVNDAE PARS ALTERA.

TOMVS TERTIVS.

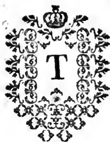
LIPSIAE

APVD BERNH. CHRISTOPH. BREITKOPF.

MDCCXLIII.

PRAEFATIO.

Tertius, quem Tibi, Lector humaniſſime, tradimus hiſtoriae criticae philoſophiae tomus et Saracenicae Arabicaeue et Chriſtianae philoſophiae omnis vſque ad reparatas literas hiſtoriam complectitur. In vtroque argumento quid praeſtiterimus, quibusque rationibus fuerimus vſi ex ipſius magis tractationis lectione, quam ex longa praefatione diſci praeoptamus, cum ſingulorum capitum ea ſit conditio, vt heic breuiter delineari non poſſint. Paucis tamen introductionis loco monendus es, in eo nos omnium virium neruis fuiſſe occupatos, vt quantum vniuerſalis hiſtoriae philoſophicae condendae inſtitutum poſtulabat, plenam daremus tractationem, nec in nudis factis recenſendis ſoli occuparemur, ſed iudicium quoque de fatis philoſophiae interponeremus, et imprimis ad detegendas veras ſyſtematum et opinionum cauſſas, principia, nexum et effectus in aliis dogmatibus varios reſpiceremus, poſthabito autem omni partis et praeiudiciorum ſtudio veros vul-

tus philosophiae inter Muhammedanos et Christianos veteres, ac medii aeui cultae detegeremus. Vtrumque argumentum vt satis difficile fuit, ita nouum iterum laborem, ab eo, quem pridem suscepimus, satis diuersum poposcit. Vt enim dies diem docet, ita multa curis posterioribus vidimus et deteximus, quae nos, cum Germanicas historiae philosophicae institutiones scriberemus latebant. Id quod praecipue euenit in iis philosophiae partibus, quae a philosophia Orientali, et Aegyptiaca, siue Alexandrina post C. N. valde adulteratae sunt, quarum faciem paulo accuratiorem et genuinam dum delineauimus, necesse fuit, priora interdum cogitata dimittere. Id quod haud grauatim fecimus, quibus veritatis cura rebus omnibus potior, quique emendare sententiam, quoties noua lumina affulgent, non erubescimus. In vtroque autem et Saracenicae et Christianae philosophiae argumento origines, progressum, impedimenta, systemata, opiniones et fata philosophiae et philosophorum ex genuinis fontibus descripsimus, ipsis, vbi haberi potuerunt, auctorum scriptis consultis, ita vt nostris videre oculis niteremur, et certos de opinionibus veterum sensus assequi contenderemus. Et Arabicae quidem philosophiae ortum, fata, modumque ex scriptoribus potissimum Arabicis descripsisse non contenti, ipsam eius doctrinam fuse satis excussimus. Cumque in metaphysica Arabum Muhammedanae quoque theologiae dogmata fuissent tangenda, de eorum veris sensibus per diuersarum sectarum hypotheses fuimus solliciti. Quo factum est, vt haud raro a viris nonnullis doctissimis secessum facere coacti fuerimus, qui ex vnius sectae philosophicae inter Muhammedanos placitis, totius religionis summam multo pulchriorem, quam reuera est, nobis depinxerunt. In qua tamen re nos allatis ipsis theologorum Muhammedanorum locis atque testimoniis eam perspicuitatem secuti sumus, vt lectorem attentum arbitrum eligere nulli vereamur. Maxime autem curiose ad dogma-

matum hiſtoriam attentis iucundum erit, diſcere, qua ratione philoſophia Orientalis cum Peripatetica ad ſtabiliendum enthuſiaſmum miro quodam ſyncretiſmo in hac gente coaluerit. Veterum porro Chriſtianorum hiſtoriam philoſophicam, quamuis proprie ad annales reipublicae Chriſtianae pertineat, negligere noluimus, eo quod ſeculo mox poſt reparatam ſalutem ſecundo philoſophia gentilis in Eccleſiam introducta mirum in ſacram doctrinam influxum habuit, et imprimis philoſophia Orientalis in Aegypto Platonicae admixta, et tandem Alexandriae noua ſyſtematis facie expreſſa, innumeris modis puritatem myſteriorum ſacrorum turbauit. Quod cum haud contemnendum eccleſiaſticae hiſtoriae caput attingat, operae pretium fuit, rem omnem conſultis ipſis veterum ſcriptis ab ouo, quod aiunt, repetere, eaque lumina accendere, ſine quibus ne palpare quidem in hiſtoria ciuitatis Chriſtianae licet. In quo labore nec odio, nec fauori partis locum fecimus, et ſeruato quidem, quem fulgidis eccleſiaſticorum doctorum nominibus debemus honore, ſed veritate tamen prima ſummaque lege habita, ita verſati ſumus, vt nec errores et lapſus magnorum virorum reticeremus, nec vllo partis ſtudio a recto nos auocari tramite, & a veritate hiſtoriae pateremur. Qua via eam nobis lucem cum patrum philoſophiae, et imprimis vexatae hactenus de Platoniſmo eorum quaeſtioni, tot tenebris inuolutae tantisque animorum fluctibus agitatae, tum haereticorum, praecipue Gnoſticorum ſyſtematibus, quae philoſophica fuerunt, foeneratos fuiſſe ſperamus, vt iam paulo certiori in hoc argumento pede Lector progredi queat. Vtramque enim partem incredibile dictu ! quantum Orientalis, Aegyptiacaeque philoſophiae hiſtoria illuſtret, et quam eleganter ea tot errorum origines pandat, hactenus neglectas vel non ſatis animaduerſas. Eandem diligentiam in delineanda philoſophiae medii aeui hiſtoria adhibuimus, quam praetermiſſam hactenus viri docti recte doluerunt.

erunt. Ea vero cum ſine eccleſiaſticae et literariae hiſtoriae auxilio intelligi non poſſit, oculum, quantum res poſcebat, illuc quoque intendimus, vt tota philoſophiae valde mutatae et in marcidos redactae vultus hiſtoria deſcriberetur. Eos itaque ſcriptores conſuluimus, quos in hoc argumento et veram notitiam dare, et fidei hiſtoricae ſatisfacere nemo temere negabit: quae vero ob prolixitatem dici non poterant, eorum loca in fine paginae diligenter et copioſe adduximus, vt Lectori occaſio pateat, profundius in haec obſcuriſſimae H. P. partis adyta penetrandi. Ita vero factum, vt magnus obſeruationum hactenus inſuper habitarum cumulus exſurgeret, et plurima detegerentur, quae accuratius noſſe, ex philoſophiae et ſacrae quoque doctrinae vſu eſſe fatebuntur, quotquot eius dignitatem intelligunt. In eo autem negotio cordate nos verſatos fuiſſe, et vlcera abominabilia, qua tamen licebat, modeſtia, tetigiſſe, nemo aegre feret, cui veritatis ſtudium re omni alia eſt potius. Cum autem per tot barbararum aetatum decurſum, per tot ſcriptionum inſubidarum ſqualores, per tot ſenticeta nobis eundum fuerit, dabit veniam Lector, ſi in tam denſa ſylua interdum lapſi ſumus, et aut parum vidimus, aut minus recte; feret etiam, ſi a ſordido dicendi genere, quod ſcriptores medii aeui toties a nobis conſulti, exprimunt, aliqua calamo noſtro macula haeſerit. Iam eadem porro via, Deo fauente viresque et vitam largiente ad enarrandam philoſophiam recentiorem omnem et ſectariam et eclecticam progrediemur. Scrib. Kaufbyrae X. Cal. Iunii anno poſt reſtitutam ſalutem CIↃIↃCCXLI.

IACOBI

IACOBI BRVCKERI

HISTORIA CRITICA PHILOSOPHIAE

A

CHRISTO NATO AD NOSTRA TEMPORA.

TOMVS III.

HISTORIAE PHILOSOPHICAE
PERIODI SECVNDAE,
PARTIS PRIMAE

LIBER TERTIVS,
DE PHILOSOPHIA SARACENORVM.

CAPVT PRIMVM,
DE ORIGINE ET PROGRESSV PHILOSOPHIAE INTER SARACENOS SIVE ARABES.

§. I.

Ordo tractationis.

Post gentiles philoſophos, qui Sec. VI et VII philoſophari deſierunt, vt *Tomo antecedenti* demonſtratum, Arabes nos vocant, quorum antiquiſſimam quidem, quae illis tribui ſolet, philoſophiam inter barbaricae philoſophiae fata expoſuimus: heic vero illi ex hac gente conſiderandi ſunt, qui a regione, quam incolebant, Saraceni, id eſt, Orientis incolae dicti ſunt [a].

 Hos

a) Arabes cur Saraceni dicti ſint, non eadem omnium eruditorum opinio eſt. Et explodi quidem merito, qui vel a Sarah nomen traxiſſe putant, vel a Sarak, furari dictos coniiciunt, quod gens rapinis et furtis aſſueta eſſet, dubium non eſt. Prius viſum Hieronymo comm. in Ezech. L. VIII. c. 25. et in Iſaiam L. V. c. 21. ſuſpicanti, cum ab Agara ſerua deſcendiſſent, falſo ſibi aſſumſiſſe nomen Sarae, vt de ingenua et domina viderentur eſſe generati. Poſterius Nicolao Fvllero Miſcell. SS. L. II. c. 12. p. m. 276. ſeqq. placuit, cui Saraceni a latro-

Hos statores philosophiae recte dixeris, illi enim extorrem patria Christiana, vt in sequentibus dicemus, philosophiam tandem apertis receperunt amplexibus, et barbariei in Romano imperio inualescenti [b] literarum opposuere studia. Philosophiae itaque fata inter Christianos a nato seruatore vsque ad renascentes literas vno decursu in sequentibus delineaturi, et tum veteris, tum medii aeui historiam philosophicam expolituri, hoc libro philosophiam Saracenicam siue Arabum contemplabimur; tum quod per illam honos maxime pereunti fere philosophiae vtcunque conseruatus est, tum quod ab iis et Iudaei et Christiani certa ratione ad Aristotelis normam philosophari didicerunt, et noua philosophiae facies ex eo tempore, quo Saraceni illam excoluerunt, comparuit. Ita vero absoluemus etiam historiam philosophicam inter nationes a fide Christiana dissentientes, sequenti libro Christianorum de philosophia studia ex instituto tradituri. In figendis vero temporum rationibus, sequemur eam numerandorum annorum rationem, qua gentis istius scriptores vti solent, annos nimirum a fuga Muhammedis, quam Hegiram vocant, computantes; qui quomodo cum annis a Christi natiuitate conspirent, in Chronologia technica exponi solet [c].

§. II. Phi-

trociniis, cui dediti erant, dicti videntur, coniicitque eos ex genere Nomadum Arabum fuisse, vnde de regionis illorum situ plura docte cumulat. Recte his opponit Pocockius in Specim. hist. Arab. p. 34. nec ab ipsis Saracenis hoc nomen potuisse proficisci, qui famae suae pepercissent, nec ab aliis, qui sua potius lingua, quam Arabum, quibus hoc ad opprobrium sonat, locuti fuissent. Vnde probabiliori coniectura is, vt erat Arabicae literaturae peritissimus, appellationem a voce Arabica *Sharkion*; et *Ablol' Shark*, quae *orientis incolam*, vel *orientalem* denotat, deriuare maluit. Nec ignotum ex sacris literis, sapientiam filiorum Orientis, Arabicam potissimum innuere. Nec contemnenda eius obseruatio Arabes Orientis regiones incolentes ita se distinxisse ab iis, qui Mauritaniae regiones occupauerunt, quosque ipsi vulgo *Mogrebinos*, i. e. *occidentales* nuncupant. Nomen itaque non a moribus vel vitae instituto, sed a patria et regionis suae situ haesisse probabile est. Igitur philosophia Saracenica, quo titulo inter Auicennae libros vnus occurrit, idem dicit ac Orientalis, sed alio sensu, quam vbi supra peculiari capite de philosophia Orientali verba fecimus. Non itaque praedonum et latronum historiam philosophicam scribimus. Conf. Cel. De Beausobre Hist. Manich. T. I. L. I. c. 2. p. 24.

b) Amplissime viuisque barbariem inter Christianos a Sec. VIII inualescentem coloribus depingemus in libro sequente, videndi interim Hornius Hist. phil. L. VI. c. 1. p. 295. et Ad. Tribbechov. de DD. Scholast. c. 3 p. 118. seqq. Baronius ad A. DCCCC. n. 1. et plerique, qui annales eorum temporum ecclesiasticos et ciuiles condiderunt. Nec his magnopere obstare putamus, quae V. C. Polycarpus Lyserus in diss. de ficta medii aeui barbarie, in primis circa poësin Latinam attulit, et integra historia poëtarum et poëmatum medii aeui decem post annum a nato Christo CCCC seculorum confirmare aggressus est. Ratiunculis enim a viro docto allatis constans et vniuersalis omnium temporum sententia virorum doctorum recte opponitur, testesque eorum temporum satis euidenter loquuntur, ita periisse artium et scientiarum culturam et elegantiam, vt horrida squalensque vbique regnaret barbaries. Nec exempla ex Sec. V, VI et VII allata huc pertinent, quibus nondum plane obtorpuisse ingenia alacriora discimus, sed eorum temporum conditio consideranda est, quae a Sec. VIII et sequentibus inualuit. Quibus licet hinc inde ingenium aliquod comtius et elegantius emicaret, temporum tamen illorum infelicitate emergere non potuit, et ipsae artium et scientiarum segetes summa calamitate prorsus prostratae iacuere. Id quod in sequenti libro exemplis et testimoniis euidentissimis probabimus. Nihil itaque Saracenorum gloriae, cui vindiciae literarum istis temporibus debentur, pauci illi viri eruditi, et leuis illa scientiarum cultarum vmbra, quae in historia medii aeui deprehenditur obstant. Conf. Cl. Iac. Burckhardus de fatis L. Lat. in Germania, P. II. c. 3. p. 115. seqq. B. Buddeus Isag. in hist. theol. L. I. c. 4. §. 12. p. 170.

c) Varie Arabes ante Muhammedi tempora annos computabant, de quo notabilem locum Alkodaei in hist. affert Pocock. specim. hist. Arab. p. 172. seq. Eo vero tempore, quo in hac gente surrexit Muhammedes, numerabant ab anno elephanti, et a die *al-fajar*, i. e. *scelerato*, quo praelia inter Koraishitas et tribum Kais Ailan orta sunt. Tandem imperante Omaro filio Alchetabi, conuenerunt in eo, vt a fuga

Fontes historiae philosophicae Saracenorum.

§. II. Philosophia quae fata inter Arabes habuerit, ex parte ex ipsorum scriptis disci potest. Teste enim LEONE AFRICANO inter Saracenos IBNV GIVLGIVL *historiam vitasque philosophorum* descripsit, quam tamen adhuc inter ἀνέκδοτα latere putamus. Sunt etiam inter *libros* illos, *quos ex Oriente in bibliothecam Leydensem publicam transtulit quorumque catalogum* edidit IACOBVS GOLIVS [d], quidam, qui huc pertinent. Memorantur enim ibi NVREIRI *bibliotheca Arabica*, ABEN ASEBHIVS *de vita virorum doctorum, qui stante Arabum imperio excelluerunt*, ABEN ALHALI *de vitis philosophorum vna cum parte septima bibliothecae Arabicae* ab ABEN NODIR *conscriptae*, in qua continentur *vitae et catalogi librorum philosophicorum, mathematicorum vel aliorum artificum, qui ad quadringentesimum a Muhammede annum floruerunt* [e]. Teste quoque HOTTINGERO [f], de re literaria Orientali optime merito, ex Arabibus IBEN CAFTA *historiam Arabum sapientum et philosophorum atque mathematicorum* scripsit, et ABIPHERGIVS in *bibliotheca Arabica* catalogum librorum philosophicorum, mathematicorum atque medicorum exhibuit, primis quatuor Hegirae seculis, id est a Sec. VII ad Sec. XI editorum. Quae Arabum scripta si hodie typis edita et versionibus fidis accuratisque aucta extarent, multum inde lucis historiae philosophiae Saracenicae accendi posset. Iis vero dum caremus, donec existat aliquis [g], Arabicae linguae atque literaturae callens, qui hos nobis thesauros ex forulis bibliothecarum protractos tradat, iis contentos nos esse oportet in hac historiae philosophicae parte iuuanda, quae typis expressa in plurium manibus sunt. Inter ea primum fere locum ducit IOANNES LEO, Granatensis, qui vero, quod patria ab Hispaniarum regibus Ferdi-

fuga Mohammedi, qua e regione idololatrica se subduxit, aerae initium sumeretur. Teste enim G. ELMACINO in historia Saracen. L. I. p. 4. ed. fol. Muhammedus, cum tredecim annos inter Koraishites vixisset, religionis patriae pertaesus, cum nouam sectam condidisset, eamque ciues sui recipere recusarent, anno decimo quarto Mecca, Medinam migrauit, vel aufugit potius. Quam fugam Arabes Heiram vel Hegiram vocant. Quo tempore cum Islamismus factioque Muhammedis, quam maxime confirmaretur, et secta roborata a tanto duce prodiret, factum inde est, vt imperante Omero filio Alchetabi, qui anno post eam fugam decimo quarto rebus praeesse coepit, vid. ELMAC. l. c. p. 26. consuetudo introduceretur ab hac fuga annos computandi, quod coepit anno 17 vel 18 Hegirae initio constituto in mensem Moharram, de quo videndum testimonium ISMAELIS ABVLFEDAE, quod affert POCOCKIVS l. c. p. 174. Conf. VLVG. BEIG. in epoch. HOTTINGER. hist. Orient. p. 260. seqq. ELMAC. l. c. Annum vero primum Hegirae ponit EVTYCHIVS in Annal. T. II. p. 287. in annum primum imperii Heraclii, siue A. C. 614. reliqui omnes veteres et recentiores A. C. 622. nocte, quae secuta est diem 15 Iulii, feria sexta ineunte. Certe ab eo anno fugae illius aera computanda est. Quia autem anni huius epochae mere lunares sunt, absoluti diebus 354, horis 8, scrup. hor. 864. ideo difficilior est connexio et comparatio cum annis Iulianis, qui annus diebus 10, hor. 21, m. 12. differt: quam differentiam quomodo conciliare liceat Chronologi technici docebunt, qui videndi. Nos ad euitandam confusionem, cum non omnes eadem ratione computent, solos annos Hegirae nominabimus.

d) De medicis et phil. Arab. c. I.

e) Conf. DORNIVS ad IONS. de script. hist. phil. L. III. c. 28. §. 5. p. 156.

f) In bibliothecario quadripart. Lib. III. P. II. c. 2.

g) Tria scripta Arabica ex Golienis edidit et iudicium de soluto et ligato Arabum dicendi genere adiecit Io. FABRICIVS Rostoch. 1638. sed ea ad H. P. non pertinent. Eidem viae insistere coepit V. C. ABRAHAM SCHVLTENS.

dinando et Elisabeth occupata in Mauritaniam profugus, diu in Africa vixit, Fessaeque operam linguae Arabicae dedit, afer habitus et anno cIↃIↃXIII, iuxta insulam Zerbi captus a piratis, Leoni X donatus est, qui eum ob eximiam eruditionem magni fecit, Ioannisque Leonis nomen, cum sacro lauacro ad Christianos conuersus tingeretur, imposuit, reuertente tamen illo postea apud Tunetanos ad vomitum[h]. Illi enim debemus libellum *de viris quibusdam illustribus apud Arabes*, quem e codice Mediceo descriptum, ex Arabico Latinum factum primus edidit IO. HENRICVS HOTTINGERVS[i], locis vero quibusdam meliorem et illustratum bibliothecae Graecae inseruit vir summus IOANNES ALBERTVS FABRICIVS[k]. In hoc scripto celebriores quidem Arabum enarrantur medici: at cum medicae artis studium, eo quidem tempore, cum philosophia arctissimo iungeretur vinculo, et philosophorum celeberrimi in arte quoque salutari excellerent, occasio Leoni enata est, de meritis quoque Arabum in philosophiam multa haud vulgaria ex monumentis gentis quae consuluerat, afferendi: et ad hunc quoque fontem in sequentibus saepius recurrendi nobis dabitur occasio. Praeter hunc Saracenorum quoque historici in hac historiae philosophicae parte consulendi sunt. Inter eos primum recte locum tuetur GEORGIVS ABVLFARAIVS[l], Malatiensis, non ignobilis annalium historicorum inter Arabes scriptor. Cuius historiam ad Arabum dynastias pertinentem nactus EDVARDVS POCOCKIVS pater, summis de eruditione philologica, maxime Arabica, meritis illustris, particulam primo eius aliquam edidit, hoc titulo praefixo: *Specimen historiae Arabum, siue Gregorii Abul-Faraii, Malatiensis, de origine et moribus Arabum succincta narratio, in linguam Latinam conuersa, notisque e probatissimis apud ipsos authoribus fusius illustrata.* In hoc fragmento edendo vir eruditissimus non contentus textum versione accurata instructum edidisse, ex amplissima eruditionis lectionisque penu, quam ex innumeris, rarissimisque Arabum scriptorum libris, pleraque in Msc. latentibus instruxerat, copiosas obseruationes de moribus, dogmatibus, sectis, et eruditione Arabum siue Saracenorum attulit, sic vt grati fateamur, sine hoc lumine nos in multis coecutire debuisse, probandumque sit virorum doctorum de hoc libro iudicium, qui omne tulisse punctum Pocockium, ipsique Momo satisfecisse pronunciauerunt[m]. Huius fragmenti editione non sine applausu eruditi orbis excepta excitatus Pocockius, integram ABVL-

h) Videndi de Leone Africano NIC. ANTON. bibl. Hisp. nou. T. I. p. 548. COLOMIES melenges hist. crit. p. 838. opp. G. I. VOSSIVS de hist. Latin. L. III. c. 12. p. 675.

i) In bibliothecario quadripart. p. 246.

k) Bibl. Graec. Vol. XIII. p. 259.

l) Videndi de eo POCOCKIVS in praef. Specim. BAYLE Dict. T. I. art. Abulpharage p. 37. HOTTINGER bibl. Orient. P. III. L. II. c. 2. p. 80. seq.

m) Conf. NIC. HIER. GVNDLING. hist. phil. mor. c. IV. §. 4. p. 29. REIMMANN. Cat. crit. T. I. p. 941. HVET. demonstr. ev. Prop. IV. c. 2. p. m. 90. maxime vero RICH. SIMON. bibl. crit. T. III. p. 63. bibl. choisie T. II. p. 93. perrarus autem liber est, vid. VOGT. cat. libr. rar. p. 464.

ABVLFARAII *hiſtoriam, in dynaſtias diuiſam digeſtamque, ſupplementisque ſuis auctam* poſtea communis iuris fecit[n], nouosque ita nobis fontes aperuit, ex quibus plurima ad philoſophiae Saracenicae hiſtoriam hauriri poſſunt. Abulfaraiio iungendus eſt GEORGIVS ELMACINVS, ob notiſſimam *hiſtoriam*, quam is edidit *Saracenicam* a THOMA ERPENIO Latinam factam, et tum hoc ſolo ſermone, tum adiuncto textu Arabico editam, poſt fata viri docti ſuccedente in partes laboris THEOPHILO GOLIO, qui et RODERICI XIMENEZ hiſtoriam Arabicam adiecit[o]. Nam et ille multa paſſim attulit, quae naſcenti adoleſcentique inter Saracenos eruditioni et philoſophiae lucem accendere poſſunt[p]. Tertius poſt hos EVTYCHIVS, patriarcha Alexandrinus eſt, quem SAIDI EBEN PATRIK Arabes vocant. Is enim in *contextione gemmarum*, ſiue *annalibus* a mundi primordiis vsque ad ſua tempora, annum ſcilicet Hegirae CCCXVIII deductis, quorum *ſpecimen in fragmento aliquo erudituſſimo commentario illuſtrato* dedit illuſtris IO. SELDENVS[q], integros vero cum verſione Latina et indicibus vtiliſſimis edidit EDVARDVS POCOCKIVS[r], philoſophos quoque, medicos, mathematicos, poëtas ceterosque viros eruditos adducere oblitus haud eſt[s]. Iungi his ex Graecis poſſunt Byzantinae hiſtoriae ſcriptores aliqui, qui res Saracenorum etiam literarias paſſim tetigerunt: quos tamen enarrare huius loci haud eſt. Inter recentiores, qui hiſtoriae literariae Arabicae ſiue Saracenicae facem praetulerunt, tempore, et diligentia aliis prior eſt celeberrimus philologus IO. HENRICVS HOTTINGERVS, qui in *hiſtoria Orientali* et *bibliotheca Orientali* plurima collegit, quibus res literariae et philoſophicae Saracenorum egregie illuſtrari poſſunt, magis memorabilia vero et extantiora breui at accurato compendio in *hiſtoria eccleſiaſtica* attulit. Hunc ſecutus maiori apparatu et lectionis copia BARTHOLOMAEVS D' HERBELOTIVS, qui in *bibliotheca Orientali*[t] de pleriſque ſcriptoribus Arabibus, medicis, hiſtoricis, poëtis, philoſophis copioſe egit. Inter Germanos magnum illud patriae noſtrae ornamentum HERMANNVS CONRINGIVS, tum *peculiari epiſtola ad Meibomium* data, tum in erudito *antiquitatum academicarum* opere[u], eruditionis, etiam philoſophicae inter Arabes ſiue Saracenos cultae ſpecimina pluſcula attulit; B. IO. CHRISTOPHORVS WOLFIVS autem in ſtupendi laboris opere *bibliotheca Hebraea*, eos ſcriptores Arabicos, maxime philoſo-

n) Oxon. 1663. 4.

o) Lugd. Bat. 1625. fol. qua editione, cui Guil. Schickardus multa in margine alleuit, inter reculas noſtras vtimur.

p) Vid. HOTTINGER. bibl. Orient. c. 2. p. 75. CAVE Hiſt. lit. S. E. p. m. 630. I. A. FABRICIVS bibliograph. antiq. p. 181. BAYLE Dict. T. II. art. Elmacin. p. 354. et ante hos GOLIVS in praef.

q) Origines eccleſiae Alexandrinae ab Eutychio deſcriptae cum verſione et comm. Io. SELDENI. Lond. 1642. 4.

r) Oxon. 1658. 4.

s) Conf. SELDENVS et POCOCK. in praef. ELMACIN. hiſt. Sarac. L. III. c. I. HOTTINGER l. c. p. 71. FABRIC. l. c. p. 180. act. erud. 1698. p. 162. CAVE l. c. p. 498. REIMMANN. l. c. p. 940.

t) Paris 1697. fol. nouam editionem a Batauis indies expectamus. Conf. GVNDLING. l. c. p. 32.

u) p. 33. ſeqq. Suppl. XX. p. 249. ſeqq.

losophos enumerauit, quorum libri in Hebraicam linguam translati sunt. ABRAHAMI HINCKELMANNI [x], SAMVELIS SCHELGVIGII [y], GVSTAVI PERINGERI [z] ea de re scriptiones breuitatis caussa tacemus, nec eos hic allegamus, qui de literatura Turcica scripserunt [a], cum ad recentiora tantum tempora respexerint. Non tacendae tamen nobis dissertationes duae academicae, multum ad hanc historiae philosophicae partem facientes; vna illustris IO. PETRI DE LVDEWIG, qui cum polyhistorem logicum edere constituisset, *historiam rationalis philosophiae apud Turcas* [b] praemisit, reuera autem Saracenorum de philosophia merita descripsit: altera Cl. IO. GOTTFRIDI LACKEMACHERI, qui *de fatis studiorum apud Arabes* praeside CORN. DIET. KOCHIO [c] eleganter docteque de fatis studiorum apud Arabes disseruit. Alios, qui ὡς ἐν παρόδῳ, quaedam huc pertinentia attulere [d], silentio praeterimus, inter quos tamen prae aliis laudanda NICOLAI ANTONII industria [e], qui scriptores Saracenicos, qui philosophiae operam in Hispania dederunt, enarrare non neglexit.

Status literarum et philosophiae ante Islamismi tempora.

§. III. Antiquissimis temporibus vtrum inter Arabes philosophia vlla quaeri possit, in *primo* huius operis *Tomo* late disquisiuimus, nec ob summum monumentorum de rebus Arabum defectum dicere aliquid licet; pauca vero quae Graeci habent, non summa omnia fide nixa, isto loco enarrauimus. In Arabum quoque historicis nihil inuenimus, quod statum eruditionis et philosophiae ante Islamismi tempora prodere queat, eo quod scriptores eorum omnes Muhammedis aetate inferiores sunt. Id quod magnis viris HERM. CONRINGIO [f] et IO. HENRICO HOTTINGERO [g] annotatum; quorum ille, non occurrere sibi ex Arabum historia quicquam, quod rem eorum literariam veterem iuuare queat, candide fassus est: hic Arabicorum scriptorum vix quenquam annis octingentis; Islamismo vero et Alcorano nullum neque theologum, neque philosophum, neque historicum antiquiorem esse, monuit. Id quod dudum agnouit ABVLFARAIVS [h], scribens, *gentes Arabiae veteris deletas esse certisque nos earum memoriis destitui, et defecisse prorsus rationes, quibus in earum vestigia inquiramus.* Hinc nec supra suo loco, vbi de philosophia barbarica dictum, quicquam fide satis

x) Praefat. ad Alcoranum.

y) Or. de philosophia Turc. vid. HEVMANN. poecil. T. III. L. II. p. 304.

z) Hist. linguae et erud. Arabicae Vps. 1694. 8.

a) IO. BAPT. DONADI della letteratura dei Turchi Ven. 1682. 12. AD. EBERTI diss. de eruditione Turcarum hodierna Act. erud. suppl. T. VII. p. 411.

b) Halae 1699.

c) Helmst. 1719.

d) MORHOF. polyhist. T. II. L. I. c. 10. p. 52. seqq. BVDDEVS hist. phil. c. V. §. 3. p. 336. seq. HEVMANN. poecil. T. III. L. II. p. 302.

e) In biblioth. Arabo-Hispanica. Pertinent huc etiam Cl. G. IAC. KEHRII monarchiae Asiatico-Saracenicae status Sec. VIII et IX. ex numis Lips. 1724. fol. aliique rerum Muhammedis scriptoras fuse et cum iudicio enumerati in Cat. critico REIMMANNI p. 935. seqq.

f) Supplem. V. ad Antiqq. Acad. p. 218. seqq. de medic. Hermet. c. VII. p. m. 61.

g) Analect. hist. phil. diss. VI. consentit SPENCERVS de legibus Hebraeor. rit. L. II. c. I. s. 5. p. 282. ed. nou.

h) Dynast. IX. p. 100.

ſatis dignum occurrebat, explodendaque erat Zabiorum ſecta, tantopere poſt Maimonidem a SPENCERO illuſtrata atque commendata, nec habemus nunc quidem, quod ante Muhammedis tempora de philoſophia Arabum afferre magnopere queamus. Nec tantopere mirandum id eſt, cum paulo demum ante Muhammedis tempora ars ſcribendi Arabibus innotuerit. Illud tamen dubio caret, ante pſeudo-prophetae aetatem omnem philoſophiae cognitionem ab hac gente exulaſſe. Id quod ipſi ſcriptores Arabes innuunt, ſecula ante natum Islamiſmum, id eſt, Muhammediſmum [i] in ignorantiae et ſcientiae ſecula diſtribuentes, hincque inter ſtatum ignorantiae et Islamiſmi diſtinguentes. Ita enim ABVLFARAIVS [k]: *Quod ad Arabes, qui ſuperſunt, duplex eis conuenit ſtatus, ignorantiae alter Islamiſmi. Status autem Arabum ignorantiae temporibus robore et potentia inter gentes celebris eſt.* Paria apud alios quoque Arabes ſcriptores occurrunt [l], inde ad Chriſtianos delata ſunt [m], qui hac diſtinctione frequenter vtuntur. Et tacendum quidem non eſt, pertinere proprie hanc diſtinctionem ad religionem gentis, nec aliud velle Muhammediſmi aſſeclas, quam, ante compilationem nouae legis, conſarcinatamque religionem Islamiticam, ignorantiae et idololatriae tenebris obſepta fuiſſe omnia. Id quod ſatis luculenter innuit ſcriptor Arabs Ebno'l Athir a POCOCKIO [n] adductus, qui ſtatum, in quo fuere Arabes ante Islamiſmum, fatetur fuiſſe *quod ad ignorantiam Dei et apoſtoli eius et conſtitutionem religionis et gloriationem de proſapia, et ſuperbiam et faſtum pertineat.* Quibus poſitis non audienda eſt opinio CONRINGII [o], Abulfaraii fidem in ſuſpicionem vocantis, coniicientisque, fortaſſis talem eorum duntaxat Arabum fuiſſe conditionem, quos inter Muhammedes natus eſt. Nullam enim Arabum gentem ante impoſtoris tempora de noua iſta religione vel ſomnio cogitaſſe conſtat. Quamuis autem ea iſtum in modum ſe habeant, nec audiendi ſint, qui omne literarum genus hac diſtinctione Arabibus denegant, facile tamen ex dictis intelligi poteſt, gentem turpiſſimae et irrationali idololatriae ſe dedentem, caruiſſe cognitione

i) Islamismi frequentiſſima in hiſtoria Muhammedis apud ſcriptores Saracenicos mentio. Eſt autem Islamismus, definiente Muſtafa Ebn Kaſſai apud POCOCK. Specim. hiſt. Arab. p. 52. „Cum quis ſe iis, quae a Muhammede tradita „ſunt, ſubmittat et auſcultet, vel, ipſo Mu„hammede explicante apud SHAHESTANIVM, vt quis confiteatur, non eſſe Deum, prae„ter Deum illum, et ſe eſſe apoſtolum Dei, et „vt tempora precum ſtatuta diligenter obſeruet, „et eleemoſynam praeſtet, et menſe Ramadani „ieiunet, et vt ad Caabam, ſi commode poſſit, „peregrinationem, religionis ergo inſtituat. His enim partibus totus fere Muhammediſmus abſoluitur. Hinc ſectam ſuam Al Eslam, Islamiſmum, et ſe Muslemos, ſeu Islamitas vocant, quod Iudaei in Ismaëlitas non ſine conuicio mutarunt, exigua cum Arabum indignatione, qui per Ismaëlem ad ſe legem DEI propagatam eſſe gloriantur. Conf. POCOCK. l. c. p. 53. 54.

k) l. c. Dyn. IX. p. 101. l) Vid. POCOCK. l. c.

m) HOTTINGER Anal. Hiſt. theol. diſſ. VI. HORNIVS Hiſt. phil. L. V. c. 9. p. 285. LVDEWIG. l. c. §. 3. p. 6. GVNDLING. hiſt. phil. mor. c. IV. §. 3. p. 28. CONRING. antiqq. Acad. Suppl. V. p. 217.

n) l. c. p. 52.

o) l. c. conf. GVNDLING. l. c. LACKEMACHER de fatis ſtudior. inter Arabes §. 3. p. 6. not.

tione philosophica, et meditatione atque iudicio de veritatibus summis et praecipuis, quibus potissimum mediis eiici eradicarique superstitio cultusque idololatricus potest, non cogitasse. Id quod ipse non negat ABVLFARAIVS [p], fassus, *Arabes Deum ad studia philosophica idoneos non fecisse.* Neque tamen id ita intelligendum est, quasi omni prorsus luce literaria destituti Arabes ita in tenebris ignorantiae, et squalore barbariei delituerint, vt nullae eos elegantioris literaturae stellae, vel igniculi saltem, interstinxerint. Contrarium enim satis certis veterum testimoniis constat, et ex ipso ABVLFARAIO [q] discitur, qui de veterum Arabum doctrina ita: *Eruditio Arabum, cuius gloriae praecipue studiosi erant, baec erat, linguae suae peritia, sermonis proprietas, carminum textura, et orationum compositio, noti etiam illis erant stellarum ortus et occasus.* Facile fidem his ab Abulfaraio allatis conciliat linguae Arabicae elegantia, tempore Muhammedis iam regnans, quae gentem hanc in ea colenda poliendaque, augenda quoque et ad vsum oratorium feliciter transferenda fuisse diligentissimam nobis persuadet. Qua in re mirifice confirmamur summo, quod Arabes posuerunt eloquentiae, pretio atque studio. Si quis enim ceteris eloquentior esset, populo conuocato, eorum animos ad rem aliquam vel suscipiendam vel fugiendam orationis stimulis excitaturus perorabat, aut monita illis salubria instillabat, hincque titulo satis honorifico Chateb [r] audiebat, summoque erat in pretio. Quales oratores inter suos fuisse Sahan, Wayel, et inprimis Kossum [s] non sine magnis laudibus praedicant. Caue tamen eloquentiam intelligas dicendi regulis praeceptisque adstrictam, qualem in Latinorum Graecorumque scholis videmus; ab his enim omnibus, quae artem aut disciplinam sapiebant, remoti erant illo tempore Arabes, longe aliis studiis addicti. *Orationes eorum*, ita POCOCKIVS [t], qui earum quasdam ipse legit, *nec artificiose dispositae, nec methodice concinnatae, adeo vt totus sermo arena sine calce recte dici posse videatur. In sententiarum vero rotunditate, phrasium elegantia, ac prouerbiorum acumine inuenitur quod animum feriat.* Et in hac dicendi arte palmam se aliis gentibus praeripere iactant, quamuis nihil in ea sit, quod philosophiam vllo modo sapiat. Sed et eloquentiae numeris adstrictae, poëseosque apud Arabes ante Muhammedem summa fuit existimatio. Cuius varia scriptores eorum specimina afferunt, testantes, magna Arabes contentione, hanc aliis palmam praeripere studuisse, nullumque illis certius nobilitatis ac ingenui ortus argumentum, nihil quod sibi magis gloriae ducerent, quam carmine animi cogitata eleganter exprimere. Hinc, referente Aliahaurio apud POCOCKIVM [u] *in celebri ista πανηγύρει, forum Ocadhi dicta, vbi quotannis conueniebant, id fere agebant,* vt

p) loc. cit. q) Ibid.
r) I i est, orator, praedicator, conf. Pocock. l. c. p. 161.
s) Inde prouerbium Arabibus: *Kosso disertior.*
t) loc. cit.
u) l. c. p. 159.

vt hoc certamine famam ſibi compararent: et, quod Al Firauzabadius tradit, *quotannis illuc per menſem integrum congregati, non ſolum commercia agere, ſed potiſſimum carminibus recitandis alii alios glorioſi prouocare ſolebant*, immo ab hoc eorum facto magis quam a rebus venum expoſitis, nomen foro inditum. Et ſi quae ceteris anteferrentur poëmata, a regibus inter κιμήλια ſua appendebantur ac reponebantur. Addimus his, quod ex Iallalodino Aſſoyutio affert POCOCKIVS [x]: *Si in tribu aliqua inclareſceret poëta, gratulatum illis concurriſſe alias, ipſas epulas inſtituiſſe, mulieres tympana pulſantes omniaque nuptiali pompa ornantes, felicitatem tribus ſuae viris puerisque obuiis palam decantaſſe, beatos iam ſuos, quibus contigiſſet ἀμυντὴς, qui honorem eorum ſartum tectum conſeruaret, praeco, qui praeclare eorum geſta memoriae proderet.* Ex his verò colligi omnino poteſt, eruditionis ſummum fere gradum in hac arte poëtica Arabes quaeſiuiſſe. Cuius rationes fuiſſe videntur, tum quod poëſeos beneficio linguae elegantiam conſeruari augerique poſſe crederent, vnde inter poëſeos beneficia laudesque hanc quoque numerant, quod linguae Arabicae conſeruatio et ſermonis proprietas ac elegantia ei debeatur: tum quod poemata Arabibus, teſte IALLALODINO [y], eſſent inſtar commentariorum, quorum beneficio imperturbatae ſeruabantur genealogiarum ſeries, ne obliuioni traderentur res geſtae memoria dignae, cauebatur, et e quibus linguae peritia augebatur: tum quod temperamenti inclinatione et climatis in quo viuebant diſpoſitione ad imaginationis tropis pictoque ſermone foecundae opera ſingulari ὁρμῇ et naturali quadam vi ferrentur. Illud certum, quod ex Muhammede Ebn Salam POCOCKIVS [z] addit: *fuiſſe poëmata Arabibus olim ἐγκυκλοπαιδείας pandecta, vltimum ſapientiae eorum terminum, vnde quae illis vſui, depromebant, et quo omnia deferebant;* quae quoque cauſſa eſt, cur poëtas imperatores ſermonum appellauerint. Praeter ſermonis elegantiam et poëſeos ſtudium etiam genealogiae operam dabant, cum multum illis intereſſet, vt ſingularum tribuum et familiarum ſeries conſeruarentur [a]. Tandem et ὀνειροκριτικῇ [b] et aſtrologiae iudiciariae diligenter vacabant, cuius rationes petendae videntur, partim a cultu inter eos, quem ſideribus exhibebant, recepto, partim ab antiquiſſimo gentis more, quam in his conſenuiſſe, ſuo loco oſtendimus; partim vitae generi, ex quo victum quaerebant, quodque paſtoritium fuiſſe conſtat, adſcribendum eſt, cum ex ſtellarum diſpoſitione varia eiusque προγνώσεις pluuiae, imbres, pruinae, quaeque alia ſunt paſtorum attentione non indigna, praenoſci poſſe crederent. Monente enim ABVLFARAIO [c], *noti illis erant ſtellarum ortus et occaſus, item quaenam ex illis ita oppoſitae ſint, vt oriente hac, illa occidat, quamque in pluuiis excitandis vim habeant.* Ad quem locum, ne nimii

 ſimus,

x) l. c.

y) In libro Mezhar c. 29. apud POCOCK. l. c. p. 158.

z) loc. cit.

a) POCOCKIVS praef. ad carmen Tograi, et Specim. p. 159. LACKEMACHER l. c. p. 7.

b) Abulfeda apud EVND. p. 164.

c) Dyn. IX. p. 101. POCOCK. l. c. p. 163.

ſimus, Pocockium Lectorem conſulere iubemus, qui multa de hac Arabum aſtrologia empirica (quam non ex planetis, ſed ex ſtellis fixis, more Indis quoque recepto, hauriebant) docte cumulat. Neque tamen hic quoque philoſophiae aliquid quaerendum, licet hoc viſum ſit Cel. Lvdewigio [d]; recte enim addit hiſtoricus Arabs: *ſumma quidem attentione et diuturna experientia hanc artem iudicandi ex ſtellis aſſecutos eos fuiſſe, quod ſcilicet hanc rerum iſtarum cognitionem vitae ratio illis neceſſariam faceret, non vero, qua vera ſcientia acquiritur methodo didiciſſe.* Vtrumqne et poëſeos et aſtrologiae ſtudium intermiſſum, adueniente Islamiſmo: et illud quidem quod ad bella et rapinas ſe gens omnis conuertiſſet; hoc quod idololatriae ſemina extincturus, cum vim diuinam ſtellis adſcriberent, Muhammedes illud vetuerit. Quamuis autem ab vniuerſalis circa literas barbariei macula Arabes ante Muhammedis tempora liberandi ſint, caue tamen, vel magnos eruditos, vel philoſophos inde exſculpas. Nam et pauci fuere, qui iſti ſermonis patrii puritati et elegantiae inſudarunt, et totum eorum ſtudium ab omni philoſophiae methodo longe fuit remotum. Nec eiusmodi eruditionem philoſophicam permiſit vita Arabum paſtoritia, de aliis rebus vix ſollicita, quam quibus victus parari poſſet. Quamuis autem non omnes eſſent Nomades, deſertorumque incolae, qui, teſte Abvlfaraio [e] camelorum lacte victitantes et carnibus, dum loca herbida perquirerent, et aquae pluuialis defluuia ſectarentur, ibi tentoria figebant, quam diu terrae vberis beneficio, quo paſcerentur, inuenirent; deinde ad herbas et aquam indagandam proficiſcebantur, nunquam alternis ſedes figere et ſubinde migrare deſiſtentes, quam vitam tranſultatoriam quaſi et vagam ad colendam eruditionem ineptam eſſe, quilibet intelligit; ſed eſſent Arabes quidam vrbani, ſiue vrbium et oppidorum incolae; tantum tamen abeſt, vt elegantioribus ſtudiis animum polire conniſi fuerint, vt potius huic vni operam darent, vt e ſatione, palmarum fructibus, pecore et mercatura quaeſtum facerent. Ignorantia itaque, quae eruditioni, maxime philoſophicae opponitur, recte Arabibus ante Muhammedem viuentibus tribuitur, et magnopere illi errare cenſendi ſunt, qui neſcio quas diſciplinas philoſophicas inter Arabes viguiſſe leuiuſculis rationibus probare contendunt. Nihil huic opinioni magis contradicit, et quantae tenebrae, reſpectu eruditionis, Arabes operuerint, detegit, quam inſcitia eorum, qua ne literas quidem pingere plerique nouerunt. Ars enim ſcribendi haud longe ante Muhammedis tempora inter Arabes innotuit, de cuius inuentione ita praeſtantiſſimus Arabum hiſtoricus Ebn Chalican a Pocockio [f] adductus: *Illud de cuius veritate minime ambigitur apud eruditos, eſt, primum ſcripturae Arabicae repertorem fuiſſe Moramerum filium Morrae; Anbarienſem, ab Anbarienſibus in reliquam Arabiam manaſſe hanc artem.* Licet autem apud Hamyarenſes longo

d) loc. cit. p. 7. e) loc. cit. f) Specim. p. 153.

longo ante tempore ſcribendi rationem non fuiſſe ignotam, probabili ſuſpicione credi poſſit, nihil tamen hoc ad reliquos Arabiae populos pertinet, qui huius ſcriptionis ne minimum quidem characterem intelligebant; cum a ſcriptione literisque Arabum fuerint diuerſiſſimi, literis inter ſe implexis minimeque diſtinctis, quas tamen vulgo diſcere non permittebant, nec cuipiam, niſi poſt impetratam ab ipſis veniam, iisdem vtendi facultatem concedebant. Ipſum quoque Morameri inuentum tantopere inter Koraiſhitas occultatum manſit, vt referente Ebn. Chalican [g], cum iam euulgari coepiſſet Alcoranus, non reperiretur in vniuerſa regione Yaman, qui Arabice legendi ſcribendique peritus eſſet. Intelligi ex dictis diſtinctio poteſt inter populum libri et populum idiotam, id eſt inter eruditos et illiteratos, quorum illi Medinam, hi autem Meccam incolebant, quae diſtinctio ſatis luculenter contra philoſophiam Arabum teſtatur. Illi enim Chriſtiani et Iudaei erant, hi Arabes: quos illiteratos fuiſſe SHARESTANIUS [h] ait. Ita enim: *Duae ſectae oppoſitae ante miſſionem Muhammedis erant, populus libri, et idiotae. Idiota eſt, qui literas neſcit, Iudaei autem et Chriſtiani Medinam incolebant, idiotae autem Meccam.* Vocati autem illi populus libri, non ſolum, quod religionis praecepta libris comprehenſa tenerent, ſed et quod literas didiciſſent, librosque legiſſent, contra ac Arabes Meccenſes, qui totam vitam in ignorantia ducebant: adeo, vt Al Ommio, id eſt, idiota ab Ommah, natione Arabum, teſte auctore libri *Mogreb* apud POCOCKIUM [i] deduceretur, eo quod ſcribendi legendique prorſus ignari eſſent. Alia, curioſitate lectoris ſatis digna, at apud ipſum laudatiſſimum virum vbi libri copia ſuppetit, legenda, breuitatis cauſſa praetermittimus. Mirandum itaque non eſt, ipſum Muhammedem omni literatura vacuum ad condendam nouam religionem ſe accingentem, Chriſtiani et Iudaei opem imploraſſe. Ipſi enim Arabes, et legendi et ſcribendi artis ignarum fuiſſe non negant, eumque, *Nabiyan Ommian, prophetam illiteratum* vocant, ſed duce quoque ipſo Corano hoc gloriantur, Deum ad idiotas prophetam ex idiotis miſiſſe [k]. Nunquam itaque conſilium, quod ſuſceperat, maximum perfeciſſet impoſtor, niſi ad manus habuiſſet vxoris Chadijiae cognatum aliquem Warakanum, ſcribendi peritum, qui cum Hebraice tantum ſcribere noſſet, facili inde coniectura conſtat, ex populo libri illum fuiſſe, ſacris vel Iudaicis vel Chriſtianis addictum. Nec poſtea hanc artem didicit Muhammedes, ſed cum legem nouam conſarcinaſſet, ſcribis quibusdam vſus eſt, quorum nomina affert ELMACINUS [l]. Vtrum vero ob hanc ignorantiam, quam poſtea, lege contra artium liberalium ſtudia lata, manifeſte prodidit, vt in ſequentibus dicemus, mereatur pſeudo-propheta catalogo philoſophorum accenſeri, *eo quod, quae ab aliis bene conſtituta erant, omnia reiecerit, quemadmo-*

g) Apud EUNDEM loc. cit.
h) Ibid. pag. 156.
i) loc. cit.
k) Ibid. pag. 156.
l) Hiſt. Saracen. L. I. c. 1. p. 10.

modum, Pyrrhonii et Academici locum inter philosophos tuentur, qui aliorum philosophorum placita et dicta confutarunt et reiecerunt, quod GEORGIO HORNIO [m] placuit, Lectoris iudicio expendendum exsibilandumque relinquimus. Ex his vero luculentis argumentis constare putamus, non audiendos esse, qui ob studium elegantiae et nitoris linguae Arabicae, praeter artificiosam rhetoricae diligentiam Arabibus ante Muhammedem dialecticam philosophicam tribuunt. Quod praeiudicium cum iam *Tomo primo* inuictis rationibus iugulauerimus, ibi dicta otiose non repetemus. Nec obiici ad incrustandam falsam hanc opinionem potest Zabiorum religio, quam philosophico habitu depinxisse Thebit Ebn Korra, philosophum Arabicum peculiari de religione Zabiorum libro testatur ABVLFARAIVS [n]. Destitui enim Zabiorum antiquitatem testimoniis fide dignis, et recentem fuisse sectam, suo loco luculenter demonstrauimus, confecimusque, eorum aetatem Muhammedis tempora non superare. Nec euidentiori se id prodit testimonio, quam quod fide scriptorum Arabicorum de iis refert tueturque HOTTINGERVS [o], eos de materia, forma, priuatione, elementis, tempore, temporis motu, meteoris, anima, demonstrationibus, sensu, sensibilitate aliisque argumentis ex philosophia Peripatetica desumtis fuisse philosophatos. Hoc enim, nisi prorsus falsum est et confictum, satis euincit, recentiori aetate sectam eam inter Arabes extitisse, inter quos, sub Almansore et Almamone demum Graecanicam philosophiam innotuisse in sequentibus ostendemus. Quaecunque igitur Arabum fuerit literatura elegantior, ob quam inter criticos locum illis facit LACKEMACHERVS [p], illud ex dictis est manifestissimum, nec ob argumentum aliquod, quod excusserunt philosophicum, nec ob methodum aliquam philosophicam in elegantioribus literis adhibitam Arabes ante Islamismi tempora mereri, vt in philosophiae historia commemorentur. Nec obstare huic sententiae potest medicae artis studium diu ante pseudo-prophetae aetatem inter Arabes cultum fuisse [q], vixisseque inter eos magna artis suae peritia et felicitate famam egregiam consecutum Al-Hareth Ebn Calda, praestantissimum medicum, qui cum in Persia artem salutarem didicisset, redux magnam sibi hominum opinionem conciliauit, ipsique Muhammedi gratissimus fuisse dicitur [r]. Ea enim medendi peritia tota empirica fuit, vt taceamus, illum hanc artem non in Arabia, sed in Persia didicisse. Recte itaque pronuntiasse censendus est ABVLFARAIVS [s], *philosophiae scientiam Deum Arabibus non concessisse, nec eos ad haec studia idoneos fecisse.* Quamuis enim facile concedi queat POCOCKIO [t], hoc non

m) Hist. phil. L. V. c. 9. p. 286.
n) p. 148. conf. CONRING. antiqq. Acad. Suppl. V. p. 219.
o) Hist. Orient. L. I. c. 8. p. 187. seqq.
p) loc. cit. p. 7. not.
q) ABVLFAR. l. c. LACKEMACHER. loc. c. p. 8.
r) ABVLFAR. l. c. p. 99. 158 CONRING. antiqq. Acad. Suppl. IX. p. 241. LACKEMACHER. l. c. tria ad vitam longaeuam commendauit: mane prandere, vestes leues induere, et Venere parcius vti.
s) p. 102.
t) l. c. p. 165.

non ideo contigisse, quod minus idonea essent eorum ingenia ad haec studia excolenda, cum postea ostenderint, ea philosophiae addiscendae non inutilem posuisse operam, sed quod ea esset vitae eorundem ratio, quae tempus ei impendere non pateretur, et quod nondum reperirentur, qui iis honorem, quo alerentur, deferrent: verba tamen historici Arabici non eo torquenda sunt, ac si ad doctrinam tantum de caussa vniuersi siue theologiam scholasticam, postea inter Arabes diligenter excultam, pertineant, quod quidem visum Cel. LVDEWIGIO [w]. Nam Arabs hanc philosophiam intelligit de astronomia philosophica, et methodo scientiam gignente, siue dialectica, ad quas ineptos fuisse ante Islamismum Arabes contendit, qua vna obseruatione in ipsis historici verbis euidentibus fundata, omnes machinae disiiciuntur, quibus pro dialectica Arabum ante Muhammedem pugnauit vir longe doctissimus.

Status philosophiae tempore nascentis Islamismi.

§. IV. Nihil emendatum Muhammedis aduentu, nouaeque legis atque religionis promulgatione, quamuis mire se de gente sua meruisse somniaret impostor, quod ab irrationali Numinis cultu ad rationalem eos reuocasset. Nam vt ipse omni prorsus eruditione, more populi sui, erat vacuus, et illiteratissimus, vti supra dictum, vt ne literas quidem pingere nosset, miserabilem autem, quam centonis instar vndique corraserat, rhapsodiam legis suae nulla philosophia tinxerat, ita, ne paulo prudentioribus oculi aperirentur, illique supra magistri captum saperent, sibi prouidendum esse ratus est [x]. Vt itaque vno quasi ictu, quicquid contra legis suae ineptias moliri posset humana eruditio, iudiciique acies, praescinderet, legem tulit, ne quisquam Muslemorum artes liberales disceret, secus qui faceret, mortis reus esset. Qua lege semel religionis obtentu firmata, dici non potest, quantum in ipsa herba prima meliorum inter Arabes ingeniorum semina suppressa fuerint. Id quod libere fassus est ABV IAAFAR EBN TOPHAIL [y], monens, *non defuisse quidem Arabibus viros cordatos, qui cognitionem philosophiae speciatim sublimioris adepti fuerint, at non ausos esse vnquam eos illam palam profiteri. Sectam enim Hanafiticam, et legem Mohammedicam vetasse homines in eam se immittere, et, vt cauerent ab ea, monuisse.* Vt vero ingenia per otium de veritate cogitatura arceret, alia illis obiecta consideranda proposuit, legem nempe nouam, qua se auctoritatem sibi magnumque assectarum numerum comparaturum esse sperabat, eiusque ambitu totam Islamismi nouaeque, quam meditabatur religionis summam comprehendebat, de cuius tamen legis Muhammedicae, quam Coranum vel Alcoranum dicunt, origine, indole et summa hic prolixe disputare non licet,

w) loc. cit. p. 7. not. (1)

x) Conf. HORN. Hist. phil. L. V. c. 9. p. 286. LVDEWIG. l. c. p. 17. CONRING. antiqq. Acad. diss. I. p. 31. POCOCK. l. c. p. 165. LACKEMACHER l. c. §. 5. p. 10.

y) In philosopho αὐτοδιδάκτῳ s. epistola de Hai Ebn Yockdan, p. 14. Ita vero religionis obtentu vehementer a philosophiae studiis abhorrebant Islamismi sectatores, vnde Takkidinum quendam Almamoni, philosophiam inter Saracenos reuocanti diuinas poenas fuisse minatum infra docebimus.

licet, illique adeundi sunt, qui eius historiam literariam condiderunt [z]. Licet autem ne micam eruditionis possederit Corani compilator, non tamen plane negligenda est eius in historia philosophiae Saracenicae consideratio, eo quod non suo Marte illam compilationem construxit Muhammedes, sed tota ex libris Christianorum per Nestorianae sectae asseclam quendam Bahiram, ex Iudaeorum doctrinis per Iudaeum aliquem Abdallam Ebn Salam, et ex Koraishitarum Zabiorumque religione, quam Arabes tum profitebantur corrasa est, vt doctissime obseruatum DAVIDI MILLIO V. C. [a] Ex hac itaque origine de doctrinis istis in Corano comprehensis iudicandum est, quas de Deo et attributis diuinis ille continet, quasque ad philosophiam quoque Saracenicam pertinere infra probabimus, indeque caussa afferenda, cur inter inepta multa saniora quoque aliqua impostor attulerit, quibusque canalibus ad hominem illiteratum ea defluxerint. Isto enim tempore praeter veteris idololatriae asseclas, et Zabiorum sectam temere coeuntem, Iudaeos quoque atque Christianos inter Arabes habitauisse, ex scriptoribus Saracenicis constat, obseruatumque POCOCKIO [b] *in tribubus Rabiae et Gassan, et parte Kodaeae Christianismum, Iudaismum apud Hamyar et Bani Kenanah, et Bani'l Hareth Ebn Caabae, et Cendah, magorum religionem inter Bani Tamim Sadducaeismum inter Koraishitas viguisse, quin et in aliis tribubus Christianismum regnauisse.* Quamuis autem mirum videri queat, philosophiam inter Christianos non ignotam, non ad Arabas peruenisse, licet tot inter illos Christiani habitauerint; cogitandum tamen ad despiciendam populi libri, id est, eruditione culti doctrinam Arabes adduxisse studia, quibus detinebantur vitaeque rationem toto coelo diuersam; valde

z) Plerosque scriptores huc pertinentes nominauit triga virorum summorum, B. FABRICIVS bibl. graec. Vol. VII. p. 100. 136. et in syllabo scriptorum de V. R. C. c. L. p. 733. seq. B. BVDDEVS Isag. in hist. theol. L. II. c. 7. p. 1403. et C. M. PFAFFIVS in introduct. ad hist. lit. theol. L. III. c. 5. p. 30. add. DORN. bibl. theol. crit. P. I. p. 443. Legendus autem et Coranus ipse a MARACCIO cum prodromo et ab HINCKELMANNO editus, vitaeque Muhammedis scriptores post Abulpharaium, Elmacinum, Eutychium ISMAEL ABVLFEDA, in tr. de vita et rebus gestis Mohammedis Moslemicae religionis auctoris, et imperii Saracenici fundatoris, Arabice ex MSc. Pocockiano bibliothecae Bodleianae cum versione et notis IOANNIS GAGNERII Oxon. 1723. fol. edito, vid. CLERIC. Bibl. ancienne et moderne T. XX. P. I. art. 2. p. 68. quam scriptoris Arabis historiam fabulae illi Romanensi, quam de vita Muhammedis ad exagitanda sacra Christiana confinxit Comes Boulainvillerius, recte opponi posse putamus. Addendi HADR. RELANDI libri duo de relig. Muhammedica, HOTTINGERI historia Orientalis, quosque nominat ZACH. GRAPIVS in historia literaria Alcorani, Rostochii 1701. 4 edita. Vt alios plurimos taceamus. Comparari vero cum his scriptoribus meretur, docti viri, IACOBI ERHARTHI dissertatio de illustrium ac obscurorum scriptorum erroribus praecipuis in historia Mahometi eorumque caussis, Vlmae 1731. 8. edita.

a) In or. inaug. de Mohammedismo e veteribus Hebraeorum scriptis magna ex parte composito Trai. 1718. et in diss. de Mohammedanismo ante Mohammedem, quae est inter dissertationes selectas decima.

b) l. c. p. 136. Affert is locum SHARESTANII dignum, qui hic legatur: „Ex Arabibus „erant qui ad Iudaismum inclinarent, ex iis, „qui ad Christianismum, ex iis, qui ad Sabiismum „propenderent, et qui stellis fixis eam vim attri„buerent, quam erraticis astronomi, adeo vt nec „loco se mouerent, nec quiescerent, neque iter fa„cerent, neque domi subsisterent, nisi a stella „aliqua captato omine, dicentes insuper, se hu„ius stellae vel illius beneficio pluuiam consequi. „Erant et ex illis, qui angelos magni facerent, „eosque colerent, immo et qui daemonas cole„rent, asserentes, eos Dei filias esse.

de quoque eo iam tempore philosophiam inter Christianos in exilium, expellente barbarie, inclinauisse; tum fuisse hos Christianos inter Arabes viuentes Iacobitas, id est, Monophysitas, ab orthodoxis graui odio pressos, quod sine dubio dissidium obstitit, quo minus Graecanica philosophia inter hos culta ad istos sectarios pertingeret. Et hinc ratio quoque petenda videtur, cur in Alcorani compilationem plura, philosophiam redolentia non confluxerint, cum tamen Christianus homo manus auxiliatrices porrexisset, curque potius fabulis Iudaeorum veterumque haereticorum aliisque absurditatibus omni sanae rationi bellum indicentibus plenus sit, opusque habuerit, vt innumeris subtilitatibus a doctoribus Saracenorum scholasticis post receptam inter eos philosophiam ad saniorem aliquem sensum reuocaretur. Qua in re a Muhammedis rationibus prorsus deuiarunt, qui eam potissimum ob caussam philosophiae artiumque liberalium studia prohibuit suis, vt eo grauior maiorque esset Islamismi, et qua ille nititur, legis nouae auctoritas. Quam vt supra omnem philosophiam eueheret, eiusque veneratione hominum oculos ita perstringeret, vt ad philosophiae sanaeque rationis monita prorsus coecutirent, diuinam ineptissimo centoni originem tribuit, et diuinitatis argumentum inde petiit, *quod*, narrante ABULFARAIO [c] *miraculi instar sit, quod cum conati sint eloquentissimi quique ei par aliquid elaborare, ne capitulum quidem vnicum ipsi conferendum proferre potuerint.* Immo si Al Gazalium audis, a POCOCKIO [d] adductum, *Alcoranus est miraculum maximum, quod inter homines permanet, nec est prophetae, praeter eum miraculum permanens, cum ad imitandum eum prouocauerit apostolus Dei Arabum eloquentissimos et disertissimos, quo tempore millenis eorum referta esset Arabum peninsula, quorum studium, et quod maximo in pretio habebant, quoque praecipue gloriabantur, erat eloquentia: atque in medio ipsorum exclamans iuberet, vt quid illi simile proferrent, immo vel decem capitula, immo vel vnum, si de veritate eius dubitarent: dixeritque Deus, si congregati fuerint homines et daemones, vt aliquid huic Alcorano simile componant, nullo modo eos hoc praestituros, etsi mutuam alii aliis operam praestiterint.* Eadem Cosarorum regi Ismaëlita, siue Saracenus in notissimo illo R. IEHUDAE HALLEVI [e] dialogo respondit. Excogitata haec sunt, non tantum ad conciliandam Corano inter Arabes, eloquentiae, vti supra dictum, primum inter scientias locum concedentes auctoritatem, sed et ad deprimendam contemnendamque scientiam omnem, maxime philosophicam, *eo quod*, verba iterum damus Al Gazalii, *concesserit illi Deus haec omnia, cum ipse idiota esset, qui nulli vnquam scientiae operam dederit, nec libros peruoluerit, nec scientiae acquirendae gratia peregrinatus fuerit, sed semper manserit inter Arabum ignorantissimos, Orphanus et impotens, ac pro impotenti habitus.*

c) Dynast. IX. p. 110. d) loc. cit. p. 121. e) Libro Cosri P. I. §. 5. p. 18.

habitus. Nullus itaque philoſophiae locus relinqui poterat, cum de noua lege diſputari legislator veteratorius prohiberet, et gladium pro rationibus oſtendens, diſputationes ad iudicii extremi diem relegaret [f]. Valde occupauit animos maleſanum hominis impoſtoris ſtudium: qui cum in hac lege ſua omnem prorſus induſtriam conſumi, ſicque beatitatis aeternae certitudinem acquiri poſtularet, ita Corani lectioni affixit ingenia, vt non integrum tantum ediſcerent, ſed illi etiam perquirendo, et in ſuccum ac ſanguinem vertendo omnes fere vitae dies impenderent. Quod eo facilius euenire potuit, quo magis hominibus ſtupidis et in ignorantiae tenebris educatis facile perſuaderi poterat, omnia, quae ſcitu vtilia et ſalutaria ſint, in iſto libro comprehendi, reliqua ei contraria vel non ibi collecta et expreſſa, damnanda prorſus et tollenda eſſe. Quo argumento vſum Amrum exercitus Saracenici ducem, omnes libros Alexandriae, quam occupauerat, damnaſſe et igni addixiſſe, infra narrabimus, legique paſſim poteſt [g]. Ita vero exitiale odium animis erga philoſophiam inſtillari oportebat, magnaque pati detrimenta ſcientias artesque omnes, ratione vtentes, maxime philoſophiam. Quamquam enim paſſim extabant ingenia nobiliora, quae iudicio naturali inſtructa ad rationis radios oculos attollebant, obſtitit tamen religio publicae vindictae gladio ſuffulta, quo minus dotibus iſtis ad examinanda nouae legis fundamenta vterentur, et cogitare, multo minus meditari et philoſophari de iis auderent. Tantis etiam ineptiis et nugis, quibus Coranus ſcatet, animi agellus natura ſua non infoecundus, quaſi vepretis et dumetis obſepiebatur, vt teneri veritatis connatae, et a ratione ſubminiſtratae ſurculi non poſſent non extingui et in ipſa herba ſuffocari: qua ratione, quodcunque ad philoſophiam inter Arabes aptum videbatur, aut vi, aut aſtutia doloque ſupprimebatur. Quod cum in ſe rebus ſic ſtantibus facile eueniret, pſeudo-prophetae illiteratiſſimi exemplo eo magis confirmatum et ratum habitum eſt, quo magis ad hos ducis et doctoris ſui mores ſe omnis natio Saracenica conformabat. Quibus rationibus inducta ſecta Haniſitica, (quam ex quatuor orthodoxis ſectis eſſe, infra dicemus, quaeque anno Hegirae LXXX auctore Abul-Haniſa exorta eſt) ſummo rigore in artium et philoſophiae ſtudium debacchata eſt, vt ſupra dictum. Multum vero adiuuit hoc philoſophiae exilium tempore naſcentis et adoleſcentis Islamiſmi ratio huius politica, totiusque reipublicae, quam Muhammedes condere coeperat, conſtitutio. Quae cum rationibus ob ſummam auctoris ignorantiam niti non poſſet, armorum ſtrepitu gladioque micante firmata, hocque modo longe lateque diſſeminata eſt. Quo potiſſimum neruo cum conſiſtere deberet noua iſta ciuitas, vel coëuntis potius ex multis ſectis populi colluuies, armis magis, quam argumentis regenda, impoſſibile erat vt artibus liberalibus et philoſophiae locus relinqueretur; quae diſcindendis potius, quam

f) Vid. Coran. L. I. c. 1. Conf. EVTHYMIVS in Saracenis SYLBVRGII p. 43.

g) ABVLFARAIVS l. c. p. 163 POCOCK. l. c. p. 165. CONRING. l. c. Suppl. XIX. p. 242.

quam aduniendis nexibus corporis leuiſſima commiſſura cohaerentis aptae fuiſſent; certe ad veram culturam pacem atque otium requirebant, ſine quibus philoſophari ex voto non licet. Eandem rationem ſecuti ſunt, primi poſt Muhammedem duces, totaque Omniadarum familia, cuius in ſolis armis vim omnem fuiſſe, hiſtoria Saracenica omnibus fere paginis loquitur. Qui cum bello tempus omne conſumerent, et pro lege a parentibus ſub diuinae originis et auctoritatis perſuaſione acceptae auctoritate tanquam pro aris focisque pugnarent, facile in eam opinionem delapſi ſunt, libros omnes atque artes et philoſophiam quoque inutilem prorſus eſſe, eo quod vel illa continerent, quae in Alcorano quoque exhibentur, adeoque ſuperuacanea eſſent, vel contradicerent libro θεοπνεύστῳ adeoque ferenda haud eſſent, ſed tollenda potius, tanquam peſtes reipublicae. Quae inepta opinio ita homines feroces, et armis magis quam libris deditos in artes quascunque armauit, vt aliquoties praeſtantiſſima volumina, irreparabili ſtudiorum damno igne exurerent. Addi his cauſſis neglectae et proiectae inter Muhammedis aſſeclas primos philoſophiae poſſunt aliae, non plane omittendae. Inter quas non leuis momenti eſt, quod Saraceni cum Graecis reliquisque Occidentis populis inter quos philoſophiae ſtudium adhuc vigebat, certe magna librorum philoſophicorum copia reperiebatur, nulla alia in re conſueuerint, niſi vbi omnia puluere et ſanguine miſcebantur, et in caedes et rapinas diſcedebatur, quibus circumſtantiis vigentibus non potuere pacifica philoſophiae artiumque ſemina ad inimicam et bellicoſam gentem transire. Nec his obſtat, Chriſtianos multos inter Muhammedanos habitauiſſe, et cum iis familiariter fuiſſe conuerſatos, immo ipſum veteratorem Chriſtianis, teſte ELMACINO[h], ſe humaniſſimum praebuiſſe, tutelamque ac defenſionem promiſiſſe, nec male de iis fuiſſe locutum, quibus artibus multos eorum ad ſequendas partes ſuas illexit. Hi enim Chriſtiani non Graeci erant, apud quos ſedem fixerant artes liberales et philoſophia, ſed Arabes ſchiſmatici et heterodoxi, tum religione tum doctrina prorſus a vera Chriſtianorum facie degenerantes, apud quos eo magis inualeſcebat barbaries [i], quo magis inter ipſos orthodoxos, ſiue Melchitas (ita dictos, quod imperatoris Romani religionem ſequerentur) bonarum literarum et philoſophiae ſtudia occaſum minarentur, litibusque et diſſidiis funeſtiſſimis omnem rationis vſum extinguentibus inter Chriſtianos perſonarent omnia [k]. Praeterea mature ab exemplo Muhammedis defecerunt duces ſequentes, qui parum communionis cum Chriſtianis fouerunt, eo quod bello potius perſequendos ſtatuerent, cum hac ratione res ſuas valde augeri poſſe confiderent, exitu expectationem non ſolum confirmante, ſed quoque ſuperante. Hincque auerſatio illa a Chriſtianorum conſortio ortum habuit, quam Califa

h) Hiſtor. Saracen. L. I. c. I. p. II. et quos adducit HOTTINGERVS hiſtor. orient. L. II. c. 2. p. 235.

i) Fuiſſe quosdam inter hos Chriſticolas Graecis literis tinctos ABVLFARAIVS Dyn. IX. p. 171. teſtatur, ſed hoc paucorum tantum aliquot virorum fuit ſtudium.

k) Conferendus HOTTINGERVS l. c. c. 3. p. 239.

Rasiidus, Almamonis, ſcientiarum inter Saracenos reſtauratoris pater teſtatus eſt, cum is Ioannem Meſuach in aulam ſuam deduxiſſet, vt eruditis, quos ſummo ſtudio condixerat, praeeſſet, cum apud ſolos Chriſtianos Graecae eruditionis notitia aliqua floreret. Teſte enim LEONE AFRICANO [l], pater indignabundus filium interrogauit: cur vni potiſſimum Chriſtiano confideret? et cur Chriſtianum hunc in curia ſua teneret, et ſufferret? cui Mamon, ne crabrones irritaret, probe gnarus, quantum inter Muhammedanos et Chriſtianos intercederet odium, hoc tantum reſpondit: *Pater mi reuerende, eum mihi Capellanum non conduxi, ſed artificem, videt vero excellentia tua, pleroſque artifices in imperio tuo eſſe Chriſtianos et Iudaeos.* Ex quibus omnibus ampliſſime hactenus diſputatis in vnam ſummam collectis, luculentiſſime patet, primo Islamiſmi exorientis et adoleſcentis ſeculo ab Arabibus ob plurimas cauſſas exulauiſſe omne philoſophiae ſtudium, nec potuiſſe emergere ingenia excitatiora ad eius culmina, eo quod infelicitas ſeculi, et lex Muhammedis, et ratio reipublicae Saracenicae prorſus obſtaret. Tam alta autem haec res radices egit, vt, cum ſecundo poſt Muhammedem ſeculo, pacatis tantiſper rebus Saracenorum principes eruditorum virorum cohortationibus excitati artibus liberalibus et philoſophiae audientiam facerent, eisque inter ſuos quoque locum facere conniterentur, obſtarent ex miniſtris eorum plurimi calcibusque atque pugnis repugnarent, eſſentque qui optimis principibus maledicerent, eo quod ſuperſtitionem, cui adhaerebant, artium et philoſophiae ſtudio iugulatum iri, probe videbant. Id quod auſus eſt, Takiddunus quidam, ſupra iam memoratus, qui teſte Sephadio Arabe apud POCOCKIVM [ll] profeſſus eſt: *Fieri non poſſe quin Deus certas de AlMamone poenas ſumeret, quod ſcientiis philoſophicis introductis Muhammedanorum pietatem interpellauerit.* Quam ipſius ſententiam non mirandam eſſe, recte monet Pocockius, eo quod apud multos homunciones audacter pronuntietur, quicquid eſt humanarum literarum ac ſcientiarum, inimicum eſſe religioni: quod et inter Chriſtianos quosdam obtinere dolet. Certe inter Muhammedanos eo tempore tanto ardore aſſertum eſt, vt ſcurra quidam Al-Shafienſis dicere non erubuerit: *Si quis inter Muhammedanos philoſophiae operam daret, dignum eſſe, qui palo affixus per omnes Arabum tribus et coetus circumferretur, proclamante coram praecone: haec remuneratio eſt eius, qui relicto Alcorano et traditione incubuit philoſophiae.* Quod quamuis ſatis craſſa Minerua dictum ſit, vocemque bouis aut aſini, non hominis ſonet, non magnopere tamen mirandum eſt, eo quod ſuperſtitioſiſſimus quisque, et Corani literae addictiſſimus, ſe paradiſo proximum eſſe perſuaderet, nihilque in abſurdo centone eſſet, quod non inepti quidam homunciones defenderent. Quibus cum ſenſum paulo commodiorem et magis

l) De vir. illuſtr. Arab. c. 1. p. 261.

ll) l. c. p. 166. Conferendus qui noſtris haec temporibus applicat BAYLE Dict. T. IV. art. Takkiddin p. 315.

magis rationalem tribuerent philoſophantes, non potuit non ſtupor hominum ignorantia ſuperbientium illam diligentiam maledictis inceſſere, eo quod, veritate licet concinente, crederent, ita a primo legis ſenſu fieri diuortium. Ex dictis vero intelligitur, quantae tenebrae tunc in orbe philoſophico per omnem terram fuerint. Cum enim omnis fere philoſophiae honor poſt Sec. VII inter Chriſtianos eriperetur, et inter Saracenos ea non toleraretur, non potuere non fata philoſophiae eo tempore eſſe funeſtiſſima. Et actum fortaſſe de ea fuiſſet, niſi ex ipſa Saracenorum gente excitaſſet diuina prouidentia principes quoſdam, qui fugientibus literis et philoſophiae manus iniecerunt, easque poſtliminio reduxerunt, vel exules potius apertis exceperunt amplexibus, de quorum hanc in rem ſtudiis iam porro dicendum eſt.

Fata philoſophiae ſub Familia Ommiadarum.

§. V. Veſtigiis Muhammedis preſſe inſtitere principes ducesque Saracenorum, qui ex familia Ommiadarum vsque ad medium fere ſeculum ſecundum Hegirae rebus praefuerunt m). Ii enim cum accepta noui imperii ſtamina ſibi confirmanda roborandaque eſſe probe noſſent, ad armorum vim atque gloriam cuncta retulerunt, poſthabitis literis omnibus; recentis quoque legis veneratione capti, memoriaque prophetae haud ita pridem rebus humanis erepti ad illius obſeruantiam excitati, religioni ſibi duxere, a ſancitis moribusque Muhammedis vel latum vnguem diſcedere. Inde factum, vt ad ſeculum vsque poſt C. N. octauum medium inter Saracenos priſtina regnaret barbaries. Aſt defuncto, qui vltimus ex Ommiadarum familia Saracenis imperabat, Merwano, filio Muhammedis, cognomento Abu Abdulmelico, magna literarum felicitate, fauſtiſſimoque ſidere, ſucceſſit familia Abbaſidarum, quae et Haſchemidarum appellatur n); ab eo enim tempore grauis, quae totam gentem dolo artibusque pſeudo-prophetae preſſerat nox ignorantiae decedere, et exorturae eruditionis atque philoſophiae praenuntia illuceſcere aurora coepit, tum Chriſtianis viris doctis inter Muhammedanos placide magis quam antea, toleratis, tum ipſis ſcientiis ſenſim meliorem ſui ſenſum atque guſtum Saracenis inſtillantibus. Donec ineunte Seculo IX ſol quoque ipſe, eruditionis, maxime philoſophicae fulgore ſplendens, orietur, cum rebus Saracenorum regundis praeeſſet Abul-Abbas Al-Mamon, qui nouam in hac hiſtoria nobis periodum figit. Et a ſuperſtitione quidem a noui imperii conditore tanto ſtudio inter Arabes diſſeminata, nec huius quoque familiae principes vel latum vnguem diſcedebant, ſed ea ſuſcipiebant, quae, parum licet principes decentia, lex

Sub familia Abbaſidarum.

tamen

m) Nomen retulit haec familia, a ſeptimo poſt Muhammedem Califa Moauia, filio Abuſofiani Ommiade, qui anno Heg. 41. regnare coepit. Vid. ELMACIN. Hiſt. Sarac. L. I. c. 7. p. 46. Cui quatuordecim ex ſua gente ſucceſſere principes, vsque ad Merwanum f. Muhammedis Abu Abdulmelicum, qui habenas regni capeſſiuit an. Heg. 127. vid. ELMACINVS ibid. c. 21. p. 82.

n) ELMACINO L. II. c. I. vocantur Abbaſidae, ABVLFARAIO Dyn. IX. Haſchemidae, a Haſchemo quodam inter maiores eorum nobili, quod ideo notandum, ne quae vnum ſignificant, inter ſe nomina diſtinguantur. Succeſſit vero familiae Ommiadum Abbaſidea circa medium Sec. VIII. Conf. CONRING. antiq. Acad. Suppl. XIX. p. 247.

tamen Muhammedica imperabat. Hinc videas eos peregrinationes religionis ergo instituere, templa erigere, orationes ad populum habere, magnoque studio summaque alacritate in Muhammedis religionem ferri, eamque quibus possent, artibus stabilitum ire [o]. Ast in eo pulchrius sapiebant, quam antecessores sui; quod nefando illo, quod artes et scientias omnes in exilium mittebat, interdicto, deterreri se passi non fuerint, quo minus curioso ad scientias artesque oculo respicerent, et initio quidem exploratorum instar ad Musarum castra digrederentur. Cuius rei laudabile initium fecit secundus ex Abbasidarum familia princeps, qui post Muhammedem vigesimus tertius Saracenis praefuit, Abug-Iaafar Al-Mansor quem natura iis dotibus eoque animo instruxerat, quibus ad iuuandas literas excitari confirmarique posset. Teste enim ELMACINO [p], *tanta fuit bonitate indolis, prudentia, rectitudine consilii, et suauitate conuersationis, vt dici non possit; magnanimus quoque et multo rerum vsu exercitatus.* Ita vero principis animo constituto, non potuit non via parari artibus atque literis. Nam et indolis bonitas ferociam illam genti insitam, regulisque principum stabilitam expellebat, et prudentia, quid valerent literae et qua ratione principem ornare possent, explicabat, et consilium rectum falsa Muhammedis et sectatorum principia politica detegebat, et morum humanitas facilem cum viris doctis, animi vero magnitudo liberalem reddebat. Maximum vero in sternenda scientiis, et imprimis philosophiae, via ad aulam Al-Mansoris vsum praestitit ars salutaris. Duobus enim medicis Christianis vtebatur Al-Mansor [q], cumque is astrologiae multum tribueret [r], astrologus etiam huic accessit numero, quae ternio cum philosophiae studiis esset imbuta, facile fuit philosophiae ex puluere, in quo sordida et abiecta squalebat, caput erigere, nouumque sperare cultum. Cum itaque, qui Al-Mansorem in principatu praecesserat Califa Walidus [s] Christianos Arabica lingua pro Graeca vti iussisset, (quod Graecanicae eruditionis decremento magis, quam incremento accidisse rerum series euincit) hoc mandatum, in omnia licet alia nitente eius auctore, occasionem fecit, libros quosdam Graecae literaturae in Arabicum sermonem transferendi. Condita quoque, quam imperii sedem sibi delegerat vrbe Bagdado, Musis quoque lati-

o) Hoc multis exemplis historiae Saracenicae scriptores confirmant. Vid. ELMACINVS hist. Sarac. L. II. EVTYCH. ALEX. Ann. T. II. p. 395. seqq. HOTTINGER. hist. Orient. L. II. c. 5. p. 275. seqq. Histor. eccles. Sec. VIII. Sect. III p. 501.

p) L. II. c. 3. p. 104.

q) Conf. LVDEWIG. l. c. p. 26.

r) ELMACIN. l. c. p. 102. addit his Cel. LVDEWIG. l. c. ob astrologiae studium Al-mansorem Magiae notitiam tribuisse Arabes, teste ELMACINO l. c. L. II. c. 3. p. 101. sed hoc non de Al-Mansore dicit Elmacinus, sed de Abu-muslimo, Zindikaeorum duce, quem interfecit Al-Mansor.

s) Dynast. IX. p. 129. id testatur ABVLFARAIVS „Christianorum scribis, ne amplius „Graece, sed Arabice literas exararent, Walid „Califa interdixit". Id iuuandis inter Arabes literis profuisse putat LVDEWIGIVS l. c. at iugulandae magis Graecae literaturae scopum habuisse, ex seculi primi inter Muhammedanos moribus facile intelligi potest. Anno enim Hegirae 96. Walidus, vltimus Ommiadarum regnauit. Nec improbanda CONRINGII l. c. coniectura est, hoc edictum maxime spectasse ad illud scribarum genus, quos notarios vocamus. Illud certum, nullo indicio probari posse, vllum librum Graece a seculo vsque septimo atque adeo, post illud Walidi edictum in terris Saracenici imperii fuisse scriptum.

latibulum excitauit, locumque conſtruxit, in quo paulo poſt requieſcerent [t]. Cum enim magna ingenii vteretur perſpicacia atque elegantia, ferre diutius non potuit, vt in tantis ignorantiae tenebris gens ſua deliteſceret, et barbariei ſqualore horreret. Vt itaque principis exemplo oſtenderetur, qua ratione ex hoc ſomno eſſet euigilandum, audendumque aliquid humana ratione dignius, ipſe ad cognoſcenda philoſophiae et mathematicarum diſciplinarum praecepta animum adiecit. Qua de re digna ſunt, quae hic legantur ABVLFARAII [u] verba, eo quod prima naſcentis philoſophiae inter Arabes initia luculenter produnt. Ita ſcilicet ſcriptor Arabs: *Poſtquam Deus T. O. M. dynaſtas conſtituit Haſchemidas, et regnum ad ipſos transtulit, reuerſi ſunt animi ab incuria ſua, et experrecti intellectus a deliquio ſuo. Primus autem eorum, qui ſcientiis operam dedit, fuit Califa ſecundus Abu-Iaafar Al-Manſor, qui praeterquam quod legis peritia excelluit, philoſophiae etiam ſtudio incubuit, ac praecipue aſtronomiae.* Quamuis autem ad principis exemplum ſe ſubditorum quoſdam compoſuiſſe credibile eſt, non tamen tum late ſatis pomoeria ſua extendiſſe philoſophiam inde colligendum eſt. Id enim non vnius principis aetatem ſed integrum fere ſeculum poſtulabat, eo quod ſuperſtitio ita animos plerorumque occupaſſet, vt non poſſent non in hac exorientis philoſophiae aurora coecutire. Neque tamen laudabilis principis cura ſtudiumque nullum effectum habuit, ſed pedetentim literis et philoſophiae via ſtrata eſt apertior. Qua in re Chriſtianorum quorundam diligentia laudari meretur. Teſte enim ABVLFARAIO [x] *Theophilus quidam Chriſtianus Arabs, ex ſecta Maronitica, homo elegantiori literatura imbutus, duos Homeri libros de excidio vrbis Ilii e lingua Graeca in Syriacam verterat;* eodemque teſte [y] iam Iuſtiniani aetate Syrus quidam, Sergius libros Graecorum multos hoc idiomate expreſſerat [z]. Quamuis autem ex reſiduis translationibus Syriacis, quas de ſcriptoribus eccleſiaſticis habemus, iure quodam colligi queat, ſaepius has verſiones grauiſſime hallucinatas fuiſſe, eo quod quae ſuperſunt in rebus tritis et vulgatiſſimis toties impegerunt, vt docte obſeruatum RENAVDOTIO [a]: certum tamen eſt, has verſiones Syriacas Saracenis primos duces fuiſſe, ad cognoſcenda philoſophiae artiumque myſteria, praeſertim cum Al-Manſor iam largiſſima eruditis propoſuiſſet praemia, qui Graecorum ſcripta ad philoſophiam, aſtronomiam, mathematicasque artes reliquas et medicinam pertinentia Arabica veſte induiſſet. Quod cum ab Arabibus ob Graecae linguae ignorantiam fieri non poſſet, excitati praemiis Chriſtiani, qui Graecos libros legebant, non tam Arabica lingua, quam Syriaca, has verſiones ſuſceperunt, eo quod in vrbe Bagdado,

t) ELMACIN. L. II. c. 3 p. 102. EVTYCH. ALEXANDRINVS Annal. T. II. p. 39,. Conf. CONRING. l. c. p. 247.

u) l. c. p. 246. Conf. LACKEMACHER loc. cit. §. 6. p. 13.

x) Dynaſt. IX. p. 148.

y) Ibid. p. 94.

z) Conf. RENAVDOT. de verſ Arab. apud FABRIC. Bibl Gr. Vol. I. p. 814.

a) l. c. conf. ABVLFARAIVS p. 99. FREIND. hiſtor. medic. P. II. p. 5.

dado, vbi ſedes imperii erat, Syriacum idioma vernaculum erat. Hincque ratio petenda eſt, cur Arabicae, quae hodie extant verſiones, pleraeque non ex Graeco, ſed ex Syriaco ſermone factae ſint. Fouit haec molimina quintus ex Abbaſidarum genere Saracenorum princeps Abug Iaafar Haron Rashidus, quem natura his muneribus ornauit, quibus promoueri quam maxime poſſunt partes eruditionis omnes. *Erat enim*, depingente indolem eius ELMACINO [b], *ſummae inter Chalifas humanitatis, et liberalitatis, maxime in poëtas, (vehementer enim delectabatur bonis verſibus eorumque auditu et imitatione) fortis et magnanimus, multi certaminis et peregrinationis, magnaeque deuotionis, et beneficentiae in pauperes: cumque peregrinaretur, ſolebant cum eo peregrinari centum docti* [c]. Is cum aliis quoque nominibus famam ſibi conciliauit celeberrimam, tum maxime ſummas laudes eruditorum patrocinio conſecutus eſt. Quos et aluit et praemiis affecit, et ſtipendiis auxit, et ad audenda pulcherrima quaeque excitauit. Quibus conatibus principis laudandis effectum eſt, vt paſſim ſcientiae excoli coeperint, in id connitentibus viris doctis, vt eius gratia et fauore gauderent, literis vtiliter inſeruientes. Mirandum itaque non eſt quod de aula Raſiidi ELMACINVS [d] refert: *in nullius Chalifae aula tot conueniſſe conſiliarios, iudices doctos* (qua voce in textu Arabico philoſophos innui, eamque voci *Obadâ*, quae elegantioris literaturae alumnum indicat, opponi, viris eruditis obſeruatum [e]) *eruditos et poëtas, atque in aula Raſiidi.* Ex quibus parce, vt pro inſtituti noſtri ratione debet, allatis intelligitur, auroram illuſcentium inter Saracenos literarum a ſolis ortu, quem vidit gens bellicoſa ſub Al-Mamone probe diſtinguendam, nec nimis eorum [f] verba premenda eſſe, qui *vsque ad Mamonem adeoque ad ſeculum Chriſtianum nonum durauiſſe monent inter Arabes, ob imperantium ruditatem etiam inter alios ſubditos eorum, tantum non ſpiſſam barbariem, quantumuis aliquis literatorum amor in Manſore et Harone Raſiido fuiſſet reſuſcitatus.* Hoc enim comparate tantum, inque relatione ad tempora Al-Mamonis, quibus patentibus portis ſcientiae omnes, maxime philoſophicae, exceptae ſunt, verum eſt, non vero abſolute barbaries illis tribui poteſt temporibus, quibus honos literis eſſe coepit. Negandum tamen non eſt, pleroſque qui philoſophiae, reliquisque ſcientiis ſub Al-Manſore et Rashido operam dederunt, fuiſſe Chriſtianos, nec multum eo tempore Muhammedis aſſeclas in eo laborauiſſe, vt praeceptore et propheta doctiores fierent, vel ratione potiores. Plenum tamen diem viderunt ſcientiae, maxime philoſophicae, ſub Al-Mamone ſiue, quo integro nomine innotuit Abug Iaafar Abdallah, vel etiam, Abu'l

b) L. II. c. 6. p. 120.

c) Fuit Rashidus σύγχρονος Carolo M. idemque rex Perſarum Aaron eſt, quem annales Francorum ad an. 801. et et EGINHARTVS in vita Caroli M. narrant, miſiſſe varia munera. elephantum, varias reliquias, e. c. caput Pantaleonis et alia pretioſa ad Carolum M. Aquisgranum, conf. LAMBEC. de biblioth. Vindobon. L. II. c. 5. p. 375.

d) L. II. c. 3. p. 120.

e) LACKEMACHER l. c. p. 13. not.

f) CONRING. antiqq. acad. ſuppl. XIX. p. 247.

Abu'l Abbas Al-Mamon, quem ſcientiarum, et philoſophiae quoque inter Saracenos cultae parentem recte dixeris [g]. Is enim parentem Rashidum in promouendarum literarum artiumque pulcherrimarum ſtudio multis paraſangis ſuperauit. Cum enim inter Chriſtianos orientales, vti ſupra dictum, quaedam florerent ſcientiae, et philoſophia aliquam adhuc inter eos moram feciſſet, valde earum incrementa ſuppreſſit Rashidi ſuperſtitio, quem ferre non potuiſſe quod Chriſtianos propius admitteret filius, ſupra iam narrauimus. Aſt aliam et planiorem viam ingreſſus eſt Al-Mamon princeps optimus. Is enim ſuperſtitionis capiſtro non tam vehementer coërcitus, quam parens, non tantum Chriſtianis fauit, eosque literarum atque philoſophiae cultores in aula ſua admiſit, ſed iis quoque inſtrumentis ad excitandas et vulgandas inter ſuos ſcientias et figendam eruditioni Graecanicae, praecipue, philoſophiae et mathematicis ſcientiis ſedem vſus eſt: idque tam felici effectu, vt ad hoc quaſi aſylum conuolaſſe, quae vbique exulabant, diſciplinas et bonarum artium ſtudia cenſendum ſit, exque eius aula tanquam ex equo Troiano eruditio, eiusque cultores ad Saracenos, et ab iis ad Chriſtianos quoque egreſſi fuerint, vt ex dicendis patebit. Et mirum quidem videri queat, ſcientias omnes, et in his philoſophiam quoque inualeſcere potuiſſe in aula principis, legis Islamiticae prohibitione tanquam vinculis quibusdam detenti, ne ad eruditionem properaret. Sed mirari deſinet, quicunque temporum illorum circumſtantias altius conſiderauerit Et primum quidem et potiſſimum eius rei momentum a Chriſtianis arceſſendum eſt, quos maiorem inter populos Arabiae incolas partem conſtituiſſe, conſtat. Hi quamuis ea eruditionis cultura non eſſent expoliti, qua meliora ſecula inter Chriſtianos, Romanorum imperatori parentes fulgebant, et inclinaret ad corruptionem etiam in Oriente eruditio, vt libro ſequente demonſtrabitur; quamuis etiam inter eos plerique more Arabum non tam literis, quam mercaturae ſe tradidiſſent, habebant tamen inter ſuos viros doctos, qui et Graecos libros legebant, et vulgari lingua ſuis commendabant, quosque ideo populum libri vocatum fuiſſe ſupra diximus, et Theophilum quendam poſt Sergium in hac re vtilem praeſtitiſſe operam narrauimus. Hi cum comtius ingenium colerent, et tum arte medica, ſe principibus commendarent, tum elegantioribus literis animi quendam ornatum prae ſe ferrent, tum philoſophiae ſtudio vulgi, ignorantiae et barbariei ſe eriperent, non potuit non principum Saracenicorum inde conſequi veneratio, auctoritatem quandam conciliantibus, quae inter Arabes hactenus neglectae erant, eruditione et literis. Cuius exemplum eſſe poteſt Ioannes Philoponus, quem circa haec tempora in philoſophia Peripatetica excel-

Cauſſae exorientium inter Saracenos literarum et philoſophiae.

g) Prolixius id §. ſeq. docebitur. De reliquis eius geſtis videndi ELMACINVS L. II. c. 8. p. 131. EVTYCHIVS ALEXANDRIN. Annal. T. II. p. 416. ABVLFARAIVS Dynaſt. IX. aliique.

excelluiſſe, infra dicemus. Narrante enim ABVLFARAIO [h], *cum Amramus Omaris dux Aegyptum occupauiſſet, isque Alexandriam, vbi viuebat Ioannes, expugnaſſet, hic ad illum acceſſit. Qui, cognito, quem in ſcientiis locum teneret, honore ipſum affecit, audiitque de ſermonibus eius philoſophicis, quibus aſſueti non fuerant Arabes, quod eum ad ſtuporem redigeret, quoque percelleretur. Fuit autem Amrus intellectu praeditus, ad res percipiendas promtus, conceptibus claris, adhaeſit ergo illi, neque ab eo diſceſſit.* Alia exempla huic ſimilia infra afferemus. Ita excitatis Arabum animis, vt, quod ingens inter ignorantiam et literas diſcrimen intercederet, intelligerent, et quo loco ponenda eſſet philoſophia apertis perſpicerent oculis, facile erat, vt inuidentes Chriſtianis ſolis hanc gloriam, ſibi quoque eruditionis honorem vindicandum eſſe ſtatuerent. Quamuis autem omnes fere literae ſplendore ſuo Arabum oculos percellerent, nullum tamen magis eruditionis genus philoſophiae patentiorem portam aperuit, quam ſtudium medicum quo inter Arabes Chriſtiani quidem excellebant. Quos ſummo loco apud principes Saracenorum habitos fuiſſe, ex ELMACINO, ABVLFARAIO, EVTYCHIO aliisque hiſtoriae Saracenicae ſcriptoribus longo exemplorum catalogo demonſtrari poſſet [i], ſi hiſtoria artis medicae ſub Arabibus nobis ſcribenda eſſet, nec pleraque occupaſſet, doctiſſimi viri IO. FREINDII diligentia [k], cuius de fatis artis ſalutaris inter Saracenos tractatio digna eſt, quae cum hiſtoria philoſophiae in hac gente ſollicita attentione conferatur, cum multa adducat, lucem huic argumento foenerantia, quae afferre ob inſtituti rationem nobis non licet. Artis vero medicae notitiam tum inter Chriſtianos quaerebant Saraceni. Licet enim vnus itemque alter ex Arabibus eſſet, qui in peregrinis regionibus medicinae cognitionem fuerat conſecutus, qualem fuiſſe Alhareth Ebn Calda, Muhammedi gratum, ſupra diximus, exigua tamen et empirica tantum erat ea notitia, nec melior ipſius Alharethi eruditio medica [l]: vnde cum difficilioribus morbis implicarentur Arabum principes, hominesque illis cari, ad Chriſtianos medicos recurrendum erat, illique in aulas vocandi. Cuius rei exemplum vt habeat Lector, afferemus, ob libri raritatem EVTYCHII ALEXANDRINI [m] narrationem, qui haec refert: *Dono dedit Abdollabus Al-Rashido puellam ex Yamanenſibus, qui inferiorem terrae Aegyptiacae partem incolunt, quam, cum forma excellens et formoſa eſſet, valde amauit Al-Rashid. Eadem cum morbo graui laboraret, nec prodeſſet ipſi vlla medendi ratio quam adhibuerunt medici, Al-Rashido dixerunt: ad Abdollabum deputatum Aegypti tuum mittas, quo ad te aliquem e medicis Aegyptiacis mittat, talis ſiquidem huic*

h) Dynaſt. IX. p. 114.

i) Conſulendus elenchus medicorum veterum in FABRICII bibl. Graec. Vol. XIII. p. 17. ſeqq. et LEONIS AFRICANI libellus de claris et illuſtribus medicis apud Arabes.

k) Hiſt. medicinae a Galeno ad noſtra tempora P. II. p. 5. ſeqq.

l) Conf. RENAVDOT. l. c. p. 814.

m) l. c. T. II. p. 407. Conf. ELMACIN. L. II. c. 6. p. 123.

huic puellae medendae magis idoneus erit, quam medici Erakenses. Misit ergo Al-Rashid ad Abdollabum Ebn-Al-Mohdi, vt medicorum Aegyptiacorum peritissimum exquirens eum ad ipsum mitteret, atque insuper, quomodo se haberet, atque affecta esset puella, ipsi indicauit. Accersens ergo Abdollabus Balatianum patriarcham Alexandriae Melchitam, qui rei medicae peritus erat, quomodo se haberet puella, qualique morbo affecta, ipsi indicauit, et ad Al-Rashidum misit. Qui ergo secum tortas Aegyptiacas duras et muriam assumens, vbi Bagdadum venisset, ad puellam ingressus ipsi tortam rusticam et muriam comedendam dedit. Vnde ad temperamentum suum primum rediit, recedente ab ipsa morbo; quare ab eo tempore ex Aegypto ad penarium regium portari solent tortae asperae et muria. Al-Rashid autem Balatianum patriarcham multis numis donauit: scriptis etiam literis mandatoriis, quibus omnes ecclesias in regione Iacobitarum, quas Melchitis ablatas possederant reddi iussit &c. Immo ipsum Al-Rashidum, cum apoplexia corriperetur, medicique de salute desperarent, ex consilio medici Christiani, qui sanguinem, incisa vena mittendum suaserat, frustra refragantibus medicis Arabibus, cum hoc remedii genus adhibendum esse filius Al-Mamon pordentisset, ita restitutum fuisse, sicque honorem medicae artis inter Christianos regnantis apud Arabes valde creuisse, ELMACINUS [n] narrat. Alia exempla, breuitatis caussa praeterimus [o]. Artis itaque salutaris praesidio cum ad aulas principum Saracenorum aditus medicis pararetur, immo sedes illis in ipsa regia Bagdadi figeretur, sponte euenit, vt quam ipsi quoque excolebant, philosophia cum medicina inter Arabes reciperetur. Maxime inter hos medicos Christianos, quibus et artis salutaris et philosophiae inter Arabes receptae patrocinium debetur, celebris est, Ioannes filius Masawaichi, siue Mesue Damascenus, cum Ioanne Mesue Damasceno, hoc multo iuniore, itemque cum Ioanne Damasceno Mansure, scriptore ecclesiastico non confundendus [p]. *Ioannes Mesue.*

D 2 Hic

n) Lib. II. c. 6. p. 122.

o) Conf. RENAVDOT. vbi supra.

p) Ioannes a patria Damascenus, a parente Mesue dictus, non confundendus est, cum Io. Mesue filio Hamech, fil. Abdela, Damasci regulo Sec. XII. medio claro, et scriptis medicis a IACOBO SYLVIO Lugd. 1550. editis noto, vid. MERCKLIN. in Lindenio renou. p. 640. FABRICIVS bibl. Graec. Vol. XIII. p. 256. quemadmodum a Ioanne Damasceno scriptore ecclesiastico, de quo in sequenti libro dicendum et vitae professione et aetate facile distinguitur. Vitam eius enarrauit LEO AFRICANVS, de viris illustribus inter Arabes c. I. qui nos docet, fuisse natione Chaldaeum, religione Christianum ex Nestorii secta, natumque esse in villa quadam Niniue proxima. Hunc ex patria, ait, profectum Bagdadum, eo quod patriarcham sectae suae quaereret, ordines sacros suscepturus. Vidisse Christicolas et Muhammedanos multos liberalibus artibus operam dantes, eorumque exemplo excitatum ad eas animum ipsum quoque applicuisse, patriamque suam ob simplicitatem contemsisse. Breui autem tempore, et medicinam, et philosophiam, et astrologiam didicisse. Tunc ad Al-Mamonem venisse, praefectumque esse synedrio virorum doctorum, quod in seqq. narrabimus: magna quoque in eius aula auctoritate vixisse. tandem vincente inuidia in carcerem coniectum, et non nisi soluta certa auri summa dimissum fuisse. Anno vero aetatis 80. obiisse. Nomen Mesue idem esse vult LEO l. c. ac Mosis improbante HOTTINGERO ad h. l. Mesuah idem esse vult ac Meschichoio, i. e. Christianus; sed falli Hottingerum ex allato Abulfaraii loco constat, ex quo discimus Mesue dici, pro Masawaichus. Huius Mesuae adhuc Lati-

Hic enim cum ex disciplina magni inter Syros et Arabes nominis medici Gabrielis, filii Bachtisthuae filii Georgii prodiisset [q], et ab eo hospitali Bagdadensi fuisset praefectus, magna apud Al-Rashidum Al-Mamonem et reliquos principes vsque ad tempora Al-Motawacceli gratia floruit, anno demum DCCCXLVI, vel vt habet Abi Osaia DCCCLXV defunctus. Is cum praeter medicam artem ex Graecorum disciplina philosophiam didicisset et humanitatis literas, scholam Bagdadi aperuit, et inter Arabes, lingua Syriaca, quae Bagdadi florebat, philosophatus est. Qua de re audiendus est ABVLFARAIVS [r] ita narrans: *E medicis etiam Al-Rashidi fuit Ioannes filius Masawaihi; Christianus, Syrus, cui commisit Al-Rashid interpretandos libros medicos antiquos, qui Al-Rashido eiusque successoribus inseruiuit vsque ad tempora Al-Motawacceli. Magni habitus fuit Bagdadi, summaeque auctoritatis. Libros composuit elegantes; scholam instituit disceptandi gratia [s], in qua de omni scientiarum antiquarum genere optime eas explicans disseruit. Praelegebat etiam et ad ipsum congregati sunt discipuli quam plurimi.* Huic itaque Mesuae seniori prima debentur inualescentis inter Arabes philosophiae initia; nam et ipse philosophatus est, et discipulos eadem duxit via. Inter quos imprimis non omittendus nobis est Honain Ebn Isaac, homo Arabs, religione, quemadmodum ipse praeceptor, Christianus, ex Arabum Ebadiorum genere, quod in confinibus Hirami habitabat, de quo multa habet ABVLFARAIVS. Is inter alia de illo haec scribit [t]: *Imperante Al-Motawaccelo claruit Honain Ebn Isaac medicus Christianus Ebadiensis. Hi Christiani quidam Arabes erant e tribubus diuersis, qui in vnum congregati se ab hominibus seduxerunt, in castella quaedam iuxta Hiram, ab ipsis extructa, appellatique sunt Al-Ebad, id est serui creatoris. Honain vero cum adoleuisset, scientiae amore captus Bagdadum ingressus est ad Ioannis Ebn Mesue scholam accedens ipsius seruitio se addixit, et apud ipsum studiis operam dedit. Cumque percontationibus deditus esset, Ioanni molestus fuit: die igitur quodam cum quaestionem erudiri cupientis proposuisset, iratus Ioannes, quid, inquit Hirensibus cum medicina? Tuum est in compitis minuta vendere,* (erat enim pharmacopolae filius) *iussitque ipsum schola sua expelli. Disces-*

Latine versi extant libri quidam medici editi Basil. 1543. fol. Conf. FABRICIVS l. c. p. 256. Valde incurius est in huius viri historia LINDENIVS L. I. p. 563. qui nec idiomatis quo scripsit, satis gnarus fuit, nec aetatis qua vixit. Eum enim sub Adriano IV. Pont. Max. A. C. 1158. vel Friderico Barbarossa imperatore A. C. 1155. ponit, iuniorem Mesuen cum seniore confundens.

q) De his medicis consulendus FREINDIVS Hist. med. P. II. p. 5. seqq. qui etiam in fine operis adiecit vitam Gabrielis, ex Arabico Latine redditam a SALOMONE NEGRI Damasceno, quae historiam medicorum Arabum valde illustrat, et non sine luce hic consuli potest.

r) Dynast. IX. p. 153.

s) Ex his verbis Cel. LVDEWIGIVS l. c. p. 22. not. h. Collegium exsculpit Logicum, intuito, nisi fallimur textu, disceptare enim Arabibus idem est, ac disserere, adeoque recte ab ipso Abulfaraio de omni disciplina arteque, a Ioanne explicata exponitur. Quamuis vix dubitandum sit, quin etiam logicam tetigerit Mesue.

t) loc. cit. p. 171.

Discessit itaque Honain flens, et in Graecorum ditionem se recepit, vbi biennio substitit, donec linguam Graecam perfecte calleret, librisque philosophicis conquirendis, qua potuit sedulitate, se applicuit. Hactenus Abulfaraius; ex cuius narratione discimus, hunc quoque Honain inter parentes philosophiae inter Arabes nascentis referendum esse [u]: nam alio quoque loco refert, eum sapientiam Graecorum in linguam Arabum transtulisse, et Euclidem atque Ptolomaei *Almagestum* explicuisse, vertisse etiam Pauli Aeginetae *libros nouem*, et Syriace librum Nicolai *de summa philosophiae* Aristotelicae, vt alia passim obuia, Hippocratis, Galeni aliorumque taceamus, ab eo cum Arabibus lingua Syriaca et Arabica communicata [x]. Nec dubium est quin alii quoque ex disciplina Mesuae prodierint, qui nascentia philosophiae lumina suis studiis auxerunt amplificaruntque [y]. Quamuis autem valde dubitet CONRINGIVS [z], vtrum publicam scholam instituerit Mesue, eo quod Abulfaraius nullam memoret scholam publicam ab Al-Mamone institutam, licet in pretio apud illum fuisse doctos eiusque cura propagatam e Graecorum scriptis philosophiam theoreticam haud praeterierit silentio: fatemur tamen tantum non videri nobis silentium historici, vt dubitandum magnopere sit, publica auctoritate docuisse Mesuen. Dicemus enim in sequenti §. vbi Al-Mamonis de philosophia studia atque merita enarrabimus, quantam apud hunc Chalifam auctoritatem nactus fuerit Ioannes Damascenus, et quod eum vniuersae eruditorum synagogae, quam magno studio conuocauerat, praefecerit. Vix itaque dubitandum est, quin Al-Mamon de propagandis literis, maxime philosophicis, sollicitus Ioannem publice docere iusserit. Quam opinionem firmat obseruatio celeberrimi FREINDII [a], monentis, Muhammedanorum eam fuisse consuetudinem, vt vbicunque templum erigerent, illi adiicerent scholam publicam; Bagdadi itaque recens excitatae eiusmodi scholam quoque fuisse, illique praefuisse Ioannem, Syriaca lingua, quae vrbi illi vernacula fuit, docentem, recte coniicit. Ita vero cum pulcherrimam esse eruditionis, et imprimis philosophiae, faciem Arabes intelligerent, non potuerunt non eam

u) Notandus hic Honain maxime ob versiones librorum philosophicorum et medicorum confectas. Cum enim ex Graecia et libris et lingua Graeca auctus Bagdadum, et inde Basoram venisset, Arabicam linguam didicit, reuersusque Bagdadum sedem ibi fixit, nobileque inter doctos nomen consecutus est, versionibus ex Graeco factis, in Syriaca et Arabica lingua. Inde nomen interpretis κατ' ἐξοχὴν ei haesit, Sergio primo interpreti[illegible] supra dictum, non impari habito. Teste A[illegible] Osbais, cuius historia Medicorum Arabum nondum edita, vixit centum annos, ab A. Heg. 164. vsque ad 264. habuit filium Isaacum et nepotem Hobaish, eadem interpretandi felicitate conspicuos, et huic familiae praestantiores versiones philosophorum Graecorum inter Arabes debentur, conf. FREIND l. c. p. 10. Qua ratione Honain Aristolem vertere Al-Mamon iusserit, seq. §. commodiori loco dicemus.

x) Conf. FABRICIVS l. c. p. 249. Habentur quaedam eius scripta in bibliotheca Kraffriana vid. Cel. SCHELHORN. Amoenit. lit. T. III. p. 194. 196. 209. HERBELOT. bibl. Orient. p. 49. b.

y) Patet hoc ex testimonio Abu Soliman Segastanaei apud HOTTINGER. bibl. Orient. L. III. P. II. c. 16. p. 217. filios Mongbemi aluisse quosdam interpretes, ex quibus Honain f. Isaac et Honain f. Hasemi et Thabet f. Korra et alii quibus singulis mensibus impenderint quasi 500 denarios pro translatione et ceteris necessariis.

z) Antiqq. Acad. suppl. XX. p. 250.

a) loc. cit. p. 6.

deamare, et vt illa potirentur, omnibus viribus satagere. Cuius occasionem egregiam nacti sunt cum Alexandriam expugnassent Saraceni, quam sedem fuisse omnis eruditionis et imprimis philosophiae, innumeras quoque complexam fuisse bibliothecas, ex illis repetendum, quae *Tomo secundo* de hoc literarum emporio diximus. Et in ipsa quidem oppugnatione vrbis lethale eruditioni omni vulnus inflixisse Arabes, superstitiosa legis Islamiticae veneratione ductos, ea probant, quae ABVLFARAIVS [b] narrat: *Die quodam dixisse Ioannem Philoponum ad Amrum ducem: circumiuisti tu omnia Alexandriae repositoria, omniaque rerum genera, quae in iis reperiuntur, obsignasti, quod ad illa igitur, quae tibi profutura sunt, nolo tibi contradicere, at quae nullo tibi vsui futura sunt, nobis potius conuenient. Dixit illi Amrus: quid est, quod opus sit tibi? dixit illi: libri philosophici, qui in gazophylaciis regiis reperiuntur. Hoc, inquit, Amrus est, de quo statuere non possum; et de quo ego quid in mandatis dare non possum, nisi post veniam ab imperatore fidelium Omaro Ebno'l Chattab impetratam. Scriptis ergo ad Omarum literis notum ei fecit, quid dixisset Ioannes. Perlataeque sunt ad ipsum ab Omaro literae, in quibus scripsit: quod ad libros, quorum mentionem fecisti: si in illis continetur, quod cum libro Dei* (Corano) *conueniat, in libro Dei est, quod sufficiat absque illis; quod si in iis fuerit, quod libro Dei repugnet, neutiquam est iis nobis opus: iube igitur e medio tolli. Iussit ergo Amrus Ebno'l As dispergi eos per balnea Alexandriae, atque illis calefaciendis comburi. Ita spatio semestri consumti sunt: audi quid factum sit et mirare.* Etsi autem recte inde coniicimus, magnam veterum librorum penuriam, quam hodie respectu habito ad maximas veterum bibliothecas sentimus, ex hac insigni clade suo modo esse deriuandam, dubio tamen carere existimamus, multos codices fauillis subtraxisse priuatorum, quorum manibus ad comburendum tradebantur, curiositatem, ipsamque Ioannis industriam, maxime vero eos, qui de arte salutari naturalique praecipiebant, incendio fuisse ereptos, eo quod sine salutis publicae dispendio ipsi Saraceni iis carere non possent. Alia coniecturae huius argumenta a Cl. FREINDIO [c] adducta breuitatis caussa omittimus. Cum itaque etiam post occupationem vrbis Alexandriae, ibi doctissimi viri habitarent, et imprimis medicinae studium a multis seculis in iatrosophistarum Alexandrinorum schola florens, pristinum honorem suo modo tueretur [d], eo quoque confluxere Arabes, illo praecipue tempore, quo absurdum, quod contra eruditionem et literarum studium lex Islamitica inculcabat, praeiudicium ex animis Arabum sensim eiiceretur. Cum enim ipsi principes, vrbes orientis, quae Christianis paruerant, multas occupassent, conquisitas vbique bibliothecas, non

b) loc. cit. p. 116.
c) loc. cit.
d) Id vel vnum Balatiani patriarchae Alexandrini exemplum supra memoratum probat. Ita Elkapaninum medicinae professorem Alexandrinum memorat Abi Osbaya.

non inſano Omari furore, incendio deleuerunt, ſed congeſtas et Chriſtianis Graeca literatura imbutis cuſtodiendas ſuisque hominibus aperiendas tradiderunt, vt ex ſequentibus conſtabit. Ita vero porta patebat ampliſſima philoſophiae inter Arabes, quos et alia ratio, ad eam amplectendam cogebat. Nempe conſarcinauerant legem Islamiticam, ſiue Alcoranum homines fanatici, a nulla re minus, quam iudicio inſtructi, qui homini impoſtori, nulla prorſus literarum cognitione exculto auxiliatrices manus iunxerant. Qui cum anilibus et futilibus fabulis ex Iudaeorum et haereticorum Orientalium horreis deſumtis compilationem hanc conſtruxiſſent, et vt turbae ex plebe coëunti carnisque cupiditatibus frena laxanti, gratam legem praeſtarent, craſſas ſatis notiones fuiſſent ſecuti, non potuit non irrationalis et miſerabilis Corani facies exiſtere. Quem cum et Chriſtiani oppugnarent, et Iudaei irriderent, et philoſophi ignorantiam et nationis barbariem in eo reſplendeſcentem obiicerent, coacti ſunt ex ipſis Muslemitis viri paulo ſupra plebis ſortem ſapientes ad philoſophiam confugere, et ineptae legi eius patrocinio tolerabiliores ſenſus affingere, quod theologiam Arabum ſcholaſticam peperiſſe, in ſequentibus dicemus. Cumque id nouum malum genuiſſet, diuerſis ex coacta legis interpretatione opinionibus exſurgentibus, quarum patrocinia in ſectarum formam tandem degenerarunt, iisdem praeſidiis ſingulae ſectae vti coactae ſunt quibus exstiterunt, nempe philoſophiae vſu [e]. Quam cum libri tandem Graecorum cura principum, praecipue Al-Mamonis, inter Arabes vulgari lingua innoteſcentes parabilem feciſſent, tantum ſubito philoſophiae ſtudium inter Saracenos exarſit, vt non tantum tota Arabia, Syria, Perſia, Aegyptus hac luce colluſtraretur, ſed fugientibus quoque ſeculo Chriſtiano nono et ſequentibus literis et philoſophia ex Occidente graui barbariei nocte preſſo ſepultoque omnis fere earum honor penes Arabum eſſet, et ab iis demum lucis aliquid ad Chriſtianos Europam habitantes remitteretur, de quibus philoſophiae fatis infra accurate diſſeremus. Tandem inualeſcentibus Turcarum armis langueſcere demum coeperunt haec ſtudia, et cum priſtino honore priſtinum etiam vigorem amiſerunt, quod in gente barbara et gladio magis quam libris vtente non eſt mirandum [f].

§. VI. Ex dictis conſtat, philoſophiae inter Arabes cultae vera et aperta initia ad Al-Mamonis tempora referenda eſſe, qui ita ſe ſtatorem literarum omnium, maxime philoſophicarum, praebuit, vt aeternum inde ſibi nomen famamque inter veteres et recentiores comparauerit; idque non immerito [g]. Vt enim natura dotibus eum prorſus ſingularibus exor-

Al-Mamonis de literis et philoſophia merita.

e) Ex inſtituto de ea re dicemus infra, conf. Pocock. ſpecim. hiſt. Arab. p. 204.

f) Conf. Idem p. 167.

g) Plenis buccis optimum principem laudant, quotquot ex veteribus et recentioribus res Saracenorum literarias tangunt. Ex illis videndi Elmacinus L. II. c. 8. p. 139. Abulfaragius Dynaſt. IX. p. 160. ſeq. Leo Africanus l. c. c. I. p. 260. Zonaras L. III. Zachuth in Iuchaſin f. 110. col. 2. ex his innumeri et inter eos celeberrimi viri Pocock. l. c. p. 166. Vossius de ſcient. math. p. 173. Conringio. antiqq.

exornauerat, quibus et imperio praeesse feliciter, et bonis artibus literisque parentem se atque promotorem praebere posset, ita hunc potissimum sibi diuina prouidentia principem delegerat, cuius studio barbariei, quae omnem fere orbem occupare coeperat, obex poneretur, et inter Arabes scientiarum studia excitarentur. Teste enim ELMACINO [h] *fuit omnimode excellens, liberalis, magnae clementiae, et boni regiminis, neque inter Abbasidas quisquam eo fuit vel eruditior vel praestantior.* His itaque et intellectus et voluntatis praesidiis munitus, et rerum suarum circumstantiis inductus regias, quas acceperat, dotes ad iuuandas literas adhibuit. Qua in re liberalitas ei alas quasi animo ad Parnassi culmina aspiranti addidit, et scientias in aula eius clementia promouit. Cuius tanta ei cura erat, vt in ea demonstranda gloriam potissimum quaereret, dicereque soleret: *Si scirent homines, quanta sit dulcedo clementiae apud me, venirent vtique ad me cum peccatis suis, vt veniam darem ipsis* [i]. Qua esca inuitati eruditi, ad aulam eius conuolarunt. Eius vero rei prima fundamenta prouidentia in illo posuit, quod patrem Al-Mamon nactus esset Chalifam Rashidum, quem disciplinis iam fauisse, earundemque promouendarum studio nonnulla feliciter suscepisse in antecedentibus diximus. Cuius laudabile exemplum cum ob oculos versaretur filio sponte sua ad hunc animorum ornatum aspiranti, et naturali quadam inclinatione literis pretium ponenti, calcar inde acerrimum additum est iuueni, vt quod pater coeperat, filius perficeret, et iis se quoque atque prouincias suas ornamentis augeret, quibus et gloriam et felicitatem maxima olim regna assecuta fuisse non ignorabat. Viuo itaque adhuc parente hunc animi sui scopum mature prodidit, circumstantiis regni ita consilium iuuantibus, vt id ad alia literis inimica non reuocaretur. Cuius historiam ita narrant scriptores Arabes ABVLFARAIVS, ELMACINVS [k] et praecipue LEO AFRICANVS [l]. Erat Al-Mamon secundus filius Rashidi, quem cum frater primogenitus Abu Abdalla Almamini, vel quo nomine etiam appellatur scriptoribus Saracenicis, Muhammed Abu Musa ordine natiuitatis in regno praecederet, exigua illi spes supererat regno integro potiundi. Ex patris tamen beneuolentia portionem aliquam accepturus regionibus quas Persia comprehendebat, destinatus princeps est [m]. Se itaque adhuc in viuis superstite pater in prouin-

antiqq. Acad. diss. I. p. 32. HERBELOT. bibl. Or. v. Mamon, RENAVDOT. apud FABRIC. bibl. gr. Vol. I. p. 813. et quae doctissimus HEVMANNVS habet Poecil. T. III. L. 1. p. 302. vt alios taceamus.

h) l. c. consentit ABVLFARAIVS l. c.

i) Memorabile clementiae optimo principe dignae exemplum narrat ELMACINVS histor. Sarac. L. II. c. 8. p. 135.

k) ll. cc.

l) De viris illustribus Arabum c. I. p. 260. seq. videndus etiam PAVLVS DIACONVS L. XXIV. p. 339.

m) ELMAC. l. c. 6. p. 115. qui refert, Rashidum ita distribuisse regnum tribus filiis suis, vt Almaminum successorem constitueret, eique daret Iraeam et Syriam, Al-Mamoni concederet, quicquid est ab Hamadanah vsque ad extremum Orientem: Casimo Muramano daret Mesopotamiam, Tsugouram et Awasimam. Paulo aliter TEXEIRA p. 233. qui videndus. Chorosanam autem plenam diuitiis et hominibus eruditis fuisse ait LEO l. c.

uinciam Chorofanam, quae inter maximas et potentiffimas erat, eum ablegauit, vt illi regioni fuo praeeffet nomine. Quam prouinciam cum nactus effet Al-Mamon, eoque iuffu parentis fe contuliffet, campum ingreffus eft, in quo animus literarum amans ad optima fcientiarum genera exfpatiandi occafionem inueniebat. Quamuis enim plerique Arabes parum eo loco tribuerent literis, Rashidi tamen ftudio effectum erat, vt Chriftiani multi literis tincti in ea prouincia viuerent, et melioribus Graecorum libris in Syriacam linguam transferendis infudarent, et diuerfa difciplinarum genera excolerent. Tefte enim LEONE [n], cum iam ante iftud tempus Ioannes Mefue fe Bagdadum contuliffet, nouum fe inter Chrifticolas mundum inueniffe fibi vifus eft, eo quod multos, etiam Muhammedanos quosdam, offendiffet liberalibus artibus, praecipue medicinae, philofophiae et aftrologiae operam locantes fuam. Cum autem ad hoc iter fe accinxiffet Al-Mamon, praecepit ei frater, vt fecum duceret homines eruditionis virtutisque praeftantia confpicuos. Quae gratiffime audiuiffe, et ftudiofe exfecutum fuiffe Al-Mamonem, et difcendi literasque promouendi, quod fouebat, defiderium euincit, et LEO AFRICANVS porro teftatur. Nam vt fratris voluntati cum confiliis fuis amice confpiranti fieret fatis, rerum fuarum curatorem fcribamque, (Secretarium voce barbara vocat Leo) iubet vndique conquirere viros doctos et cuique pro eruditionis et ftudiorum conditione ftipendia defignare. Quod diligenter exfecutus fcriba principis ex diuerfarum regionum linguarumque hominibus viros vndique doctos congregat, quorum aliqui Graecis literis ftudebant, alii Perficis, nonnulli vero Chaldaicis operam dederant. Quam virorum doctorum fynagogam cum nec vna lingua nec vnum ftudium regeret, facile vidit oeconomus, haud diu in vnum eam confpiraturam effe, eo quod moribus, linguis, ftudiis et religione inter fe diffentirent. Dominum itaque monuit, vt vnum cunctis praeficeret, in quo omnium fere difciplinarum genera refiderent, quique cunctis regendis fufficeret. Miratus Al-Mamon talem virum inueniri poffe, eum confilium, quam poffet, maturrime exfequi iuffit. Accito itaque, de quo fupra diximus, Ioanne Mefueh, qui et notus illi et familiaris erat, principem fuum rogat, vt hunc potiffimum reliquis ducem praeficeret, habiturum enim illum virum prudentem et circumfpectum et fapientem. Quod cum non fine gaudio audiuiffet Al-Mamon, eius periculum fecit, inuenitque eum omni fcientiarum et eruditionis genere munitiffimum. Hinc itaque honore et axiomate aucto itineris commeatum fuppeditare, eumque fecum in Chorozanam proficifci iubet. Intellexit id Al-Mamonis parens Rashidus, cui magnopere difplicuit, quod Chriftianum in aula filius tolera-ret, vnde feuere eum increpauit, at refponfi loco hoc ab Al-Mamone accepit. Mi pater non animae fideique atque religionis cuftodem miniftrum-

n) loc. cit.

ſtrumque eum mecum duxi, ſed virum eruditum et artibus conſpicuum, quales homines in tuis ditionibus Chriſtianae fidei regulis parere ſatis noſti [o]. Poſt Rashidi mortem ſucceſſit quidem in imperio Al-Maminus, ita tamen, vt illi ſucceſſorem pater Al-Mamonem in teſtamento ſubſtitueret. Nec refragatus Al-Mamon curauit, vt prouincia quam regebat, fratri iureiurando obſtringeretur. At Al-Maminus captata occaſione fratrem ſucceſſorem neglexit, filium Muſam ſibi imperii haeredem exoptans, quod poſt clandeſtina diſſidia inter fratres tandem in apertum bellum erupit, in quo prouincias, quibus praeerat Al-Mamon, ſuas reddidit. Nec diu felicitate ſua gauiſus eſt Al-Maminus, cum enim voluptatibus ſe totum dediſſet, tempusque heluando compotandoque, neglecto imperio, tereret, tandem a militibus incoliſque Bagdadi deiectus throno, captus, et interfectus eſt, vt pluribus narrant ſcriptores Saracenicae hiſtoriae ELMACINUS [p], EUTYCHIUS [q] aliique. Magno id euenit artium et ſcientiarum commodo, cum ad ſummam rerum princeps promoueretur, cuius in extollenda eruditione iuuandiſque literis ſtudium quam maxime enitebat. Occupauit enim vrbem Bagdadum, in qua iam ante reſediſſe Muſas ſupra narrauimus, poſtquam ſemeſtri eam obſidione tandem expugnaſſet. Ibi pacatis pauliſper imperii rebus ad id cogitationes conuertit, vt Graeca literatura inter ſubditos ſuos innoteſceret. Quamuis enim ex ſupra dictis conſtet, ante Al-Mamonem iam Bagdadi alibique inter Arabes extitiſſe verſiones quaſdam Syriacas aliquot librorum veterum Graecorum, Syriaca tamen Arabes nec ſatis intelligebant, nec ſe eis dederant [r], Arabicae autem verſiones tum aut nullae erant, aut librorum tantum quorundam medicorum [s]. Huic itaque fini obtinendo vt de mediis diſpiceret princeps optimus, quibus Graeca, quae Arabes ignorabant, ſuis innoteſcerent, ingentem, teſte LEONE AFRICANO [t], congregauit numerum doctorum diuerſarum linguarum et interrogauit nomina auctorum atque librorum, qui ſcripti erant de diſciplinis artibusque lingua Graeca, Perſica, Chaldaea atque Aegyptiaca, ſiue Coptica [u], adeoque multa eorum nominata ſunt volumina. Tunc miſit ex familiaribus ſuis in Syriam Armeniam et Aegyptum, vt illos libros coëmerent, qui principis iuſſibus obſequentes infinitas ſarcinas conduxerunt et Bagdadum attulerunt. Tunc a viris doctis, quibus id in mandatis dederat, ſegregati

boni

o) Id imprimis ab eo tempore factum eſſe probabile eſt, quo Al-Manſor abauus Al-Mamonis per Georgium Bachrishua ſ[illegible]dum, medicum Chriſtianum a periculoſiſſimo morbo liberatus erat. Eum enim diuitiis et honoribus cumulatum, Niſaburam, Choroſanae, vrbem, vbi educatus erat, remiſit, eiusque gratia viris ibi doctis vehementer facit. conf. ABULFARAIUS l. c. p. 143. FREIND. hiſt. medic. P. II. p. 5. ſeq.

p) L. II. c. 7. q) Annal. T. II. p. 415. ſeqq.

r) Conf. RENAUDOT. de verſ. Arab. et Syr. apud FABRIC. Bibl. Graec. Vol. I. p. 814.

s) Prius LEO l. c. tuetur, poſterius viſum RENAUDOTIO l. c. et FREINDIO l. c. p. 5. 6.

t) loc. cit.

u) Fauebat Aegyptus eiusmodi verſionibus concinnandis, eo quod in hac prouincia orthodoxorum ſiue Melchitarum (ita dictorum, quod religionem imperatoris ſequerentur) maior erat numerus, quam in Syria et Perſia, vbi Neſtoriani et Semi-Eutychiani praeualebant. Hi autem in liturgiis Coptica lingua vtebantur, illi Graeca, adeoque Graecos libros intelligebant, quorum magnus numerus in Aegypto latebat. Effecit tamen abſentia principum, vt quod facilius facere poſſent, ſegnius exſequerentur.

boni et vtiles, ad medicinam, phyſicam, aſtronomiam muſicam coſmographiam et chronicam ſpectantes, eorumque verſiones curatae ſunt. Graecis itaque transferendis praefecit Ioannem Meſueh, qui illi a ſanitate tuenda erat, quod inter Arabes non eſſent, qui Graecam linguam intelligerent, illique addidit alios viros doctos, qui ſub eius moderamine labori auxiliatrices manus adiungerent, verſionibus vero ex Perſica lingua conficiendis praefecit Mahan filium Meſuach. Diſplicuit id quidem multis, qui aegre ferebant, vni potiſſimum Chriſtiano ſummam rei concredi: at his reſpondit Chalifa: *Cur non illi confiderem, vertenti verba aliorum ad alios, neque ad noſtram neque ad eius fidem pertinentia, cui committo gubernationem corporis mei, in quo habitat ſpiritus et anima.* Hac itaque occaſione multos veterum Graecorum libros, et inter eos Galeni quoque et Ariſtotelis opera in Arabicam linguam traducta eſſe, LEO AFRICANUS [v] teſtatur. Haec vero Ariſtotelis ſcripta hoc loco eo magis notanda ſunt, quia hinc vera origo nataleſque philoſophiae Ariſtotelicae, quae inter Arabes ſummo poſtea loco habita eſt, intelligi poſſunt. Nec omittendum hoc loco eſt, quod ſcriptor *vitarum medicorum celebrium*, nondum editus ABI OSBAIA narrat: apparuiſſe Al-Mamoni in ſomnio ſpectrum, ſenis figura, idque profeſſum eſſe, ſe eſſe Ariſtotelem. Expergefactum Chalifam mox interrogaſſe ſuos, quis homo eſſet Ariſtoteles? cui cum reſponderetur: eſſe vnum ex celebratiſſimis Graeciae philoſophis, extemplo ad ſe accerſiri iuſſiſſe Honain, eumque rogaſſe, vt Ariſtotelis ſcripta Arabica faceret, proque ſingulis verſionis voluminibus tantum ei auri numeraſſe, quantum volumen penderet. Repetunt narratiunculam recentiores quidam, et inter hos G. HORNIUS [x] et IO. FREINDIUS [y]. Sed recte ſuboluit continuatori VOSSII de *ſectis* [z], inter fabulas hanc Arabum referendam eſſe, qua poſtmodum ſcholaſtici, cum nullum alium de huius philoſophiae auctoritate praetextum proferre potuiſſent, libenter vſi ſunt. Nobis ad ipſos Arabum philoſophos commenti huius origo referenda eſſe videtur, qui cum religionis praeceptis hoc Ariſtotelis ſtudium contrarium ſenſiſſent, ita improbantium tela eludere conati ſunt. Licet nec a veriſimilitudine haec quoque coniectura abeat, ipſum Al-Mamonem hoc figmento fuiſſe vſum, cum multi hoc eius Graecae literaturae ſtudium improbauiſſent, vt ſupra dictum. Neque vero patronum tantum promotoremque ſcientiarum, ſe praeſtitit Al-Mamon, ſed et ipſe iiſdem, quas extollebat et ad florem quendam euehebat, gnauiter operam dedit, ipſe inter philoſophiae et mathematicarum ſcientiarum purpuratos referendus diſcipulos. Qua de re nos dubitare non ſinunt ſcriptorum hiſtoriae Saracenicae teſtimonia, quibus conſtat, ſuperaſſe eum anteceſſores ſuos omnes eruditione, nec vltimam in cognoſcendis philoſophiae et matheſeos myſteriis poſuiſſe operam. Imprimis

v) loc. cit.
x) Hiſt. philoſ. L. V. c. 9. p. 186.
y) Hiſt. medic. P. II. p. 10.
z) pag. 154.

primis Astronomiae regulas accurate didicisse Al-Mamonem testatur ELMACINVS [a], qui et hoc addit, ventorum stationes eum egregie calluisse, sic vt inter peritos huius scientiae etiam nunc notus sit ventus Al-Mamonis. Quibus merito additur, quod ABVLFEDA [b] habet, iussisse eum mathematicos suos in proportionem terrae ad gradus coeli in campis Sinear inquirere. Ita philosophiae et matheseos praesidiis munitus eo felicius et facilius in conuentibus eruditorum, quos in aula eius instituebant, eorum colloquiis adesse, et attente auscultare et problemata ipse proponere varia potuit, animum doctis addens adhortationibus suis, vt scientiarum incrementa nouis quotidie successibus augerent [c]. Quanquam autem, bello Al-Mamoni intercedente cum Romanis [d], hoc literarum studium refrigescere paulum videri potuerat, tantum tamen abest, vt armorum strepitus Musarum Saracenicarum otia interpellauerit, vt potius haec ipsa bella cum Christianis nouam Al-Mamoni occasionem subministrauerint, pluribus scriptis philosophorum et mathematicorum Graecorum potiundi. Qua de re omnino memoria digna sunt, quae habet ZONARAS [e], qui ita ex versione WOLFII scribit: *Cum multos discipulos Leo* (philosophus, postea episcopus Thessalonicensis) *haberet, accidit vt eorum quidam accurate in geometria eruditus, dum in Oriente peregrinatur, a Saracenis captus cuidam inter barbaros illustri in seruitutem traderetur. Agarenorum porro princeps theoremata philosophica studiose audiebat, et, praeterea geometricis methodis erat deditus. Cum autem captiui herus auditorium frequentaret, aliquando et ipse eum comitatus auditis doctoribus qui figuras geometricas delinearant, et triangulum omnis figurae principium esse docebant, omnesque figuras ex eo et oriri et in eundem resolui, et circulum omnium figurarum quae ambitu aequali contineantur, esse capacissimum, et eius generis alia: rogauit dominum an liceret magistros de iis quae docerent percontari? Quod cum ille permisisset, petiit rationes eorum, quae docuissent, sibi declarari. Verum illis quod responderent, non habentibus, Agarenorum princeps captiuo accersito, num ipse id posset? interrogauit. Eum se scire affirmantem, afferre in medium iussit. Captiuus igitur ab initio declarat singula, rationibus adductis et caussis expositis. Auditores verbis eius intellectis theoremata acutius perspexerunt, quasi dilatatis ingeniis virumque admirati rogarunt, an Constantinopolis alios similes haberet? At ille: Multos, inquit, me praestantiores habet, sed vnum*

a) loc. citat.

b) In Geographia, conf. VOSSIVS de scient. mathemat. c. XXXV. §. 3. p. 173. vbi exempla habes, quam ridicule viri docti, sed historiae literariae Arabum non satis gnari de Al-Mamone errauerint. Obseruatum autem vni terrae gradui deberi milliaria LVI.

c) ABVLFARAIVS l. c. p. 143.

d) Per Romanos in historia Saracenica intelligendi sunt Graeci, eo quod Romanorum imperatori Orientali parerent, vnde Constantinopolis quoque Roma noua dicta est. Auctorque est ABVLFEDA in Geographia, Arabes quoque vicinos populos, qui Bosphoro Thracio, Ponto Euxino, Armeniae parte, monte Amano et mediterraneo mari continentur, Romanos vocare. Conf. IAC. GOLIVS ad ALFERGANI elementa astron p. 16. SCHICKARD. in Taarich p. 16. De bello vero Al-Mamonis cum Romanis vid. ELMACIN. L. II. c. 8. p. 137.

e) Hist. L. III.

vnum magistrum omnium, virum in philosophicis rationibus incomparabilem. His auditis Agarenorum princeps amore illius magistri captus eum et videre et audire desiderauit, ac literas quibus hortabatur, ad se vt veniret, suamque sapientiam sibi communicaret, captiuo liberaliter ac benigne tractato ad illum perferendas tradit. At Leo veritus ne in crimen veniret, ob missas ab hoste literas epistolam Dromi Logothetae tradit, captiuo etiam adducto, qui argumentum eius exponeret. Ex hoc Theophilo (imperatori) *innotuit, et beneficiis affectus publice docere iussus est.* Dicemus de hoc Leone, haud obscurum inter philosophos Sec. IX medio nomen consecuto infra sequenti libro, nec hoc istis loco Lectorem moramur. Illud vero hic notandum est, fuisse hunc Agarenorum principem Zonarae memoratum Al-Mamonem, cuius tum ad Leonem tum ad imperatorem Theophilum literas *Collectio scriptorum post Theophanem* a FRANC. COMBEFISIO edita exhibet. Plura his subiungit COELIVS SECVNDVS CVRIO [f], cuius fide illa quoque referemus: „Mamumus Leonis ad se aduentu desperato geometricas ali„quot astronomicasque et aliarum scientiarum quaestiones ei discutiendas „mittit. Quibus a Leone optime solutis, et insuper signis quibusdam „ad futura praedicenda adscriptis, cum eas Leonis literas legisset, summo „eius desiderio ardens fertur exclamasse: O beatos illos, qui tua, diuine „Leo, consuetudine fruuntur. Inde statim legatos cum donis ad impe„ratorem misit, eique hunc in modum scripsit: Statueram, vt candidum „amicum decet, ipse ad te venire, sed cum a Deo, cuius summa est „potestas mihi commissum imperium, populusque subditus ferocissimus id „non concedant, peto, vt Leonem virum philosophia aliisque scientiis „praestantem ad me mittas, quo exiguum tempus mecum degens, suae „me doctrinae, cuius amore flagro, participem faciat. Neque ob reli„gionis et gentis diuersitatem hoc differas, sed mecum amice agas, rogo, „quod si praestiteris, tibi mille auri pondo dabimus, pacemque et foe„dus perenne tecum inibimus. Cui petitioni imperator ne scientiae, „quarum caussa Romani cunctis gentibus admirationi erant, barbaris „proderentur, non annuit, quin potius Graecus ipse et Christianus, a „barbaro impioque homine virtutem colere didicit.“ Haec Curio, cuius narrationem ex testimoniis scriptorum Byzantinae historiae post Theophanem examinandam Lectori, ne nimii simus, relinquimus, infra de Theophili in Leonem studio et beneuolentia plura dicturi. Neque vero sic destitutus scopo suo Al-Mamon a proposito defecit, sed a sequentibus imperatoribus pretio precibusque libros Graecorum philosophorum et mathematicorum impetrauit, quos lingua postea Arabica vulgari iussit. Qua de re notatu dignus est locus ABVLFARAII [g], ita scribentis: *Al-Mamon perfecit, quod orsus fuit auus ipsius Al-Mansur, et scientiam locis suis quaerere aggressus, cum Roma-*

f) Hist. Saracen. L. II.

g) Dynast. IX. p. 160.

Romanorum regibus intercedens, petiit ab illis, vt, qui apud ipsos essent, libros philosophicos ad eum mitterent; qui cum ad ipsum, quos habebant, misissent, conquisitis ille interpretibus peritis eos ipsis accurate vertendos imposuit, cumque, qua fieri potuit, diligentia conuersi fuissent, homines ad eos legendos incitauit, eorumque perdiscendorum desiderium ingessit, ipseque doctis vacare et ipsorum disputationibus interesse solitus et eorum dissertationibus delectari, cum sciret, doctos eos esse, quos sibi Deus ex creaturis suis elegit, et e seruis proprios vindicauit. Dolendum tamen inepto gentis linguaeque suae amore ductum Al-Mamonem, post conditas istas versiones Arabicas, teste scriptore Arabico Geuzi apud LEONEM AFRICANUM [h], πρωτότυπα Graeca comburi iussisse. Ita enim factum est, vt solis istis versionibus standum esset, quas infeliciter satis fuisse confectas infra pluribus dicemus: et, cum simili modo Saraceni, etiam in Africa, circa libros Graecorum furerent, magna inde codicum Graecorum inopia exorta, qua tot desideratissimis veteris eruditionis thesauris carere nos oportet. Ceterum ob insignem hanc diligentiam eo magis laudandus Al-Mamon est, quo magis totus in id incubuit, vt, cum suos artibus tantum mechanicis insudare intelligeret, eos ad philosophiam rationisque vsum meliorem atque elegantiorem excitaret. Qua de re ita ABVLFARAIVS [i] Al-Mamonem differentem adducit: *Docti sunt, quos sibi Deus e creaturis selegit, et e seruis proprios vindicauit; vtpote qui studium suum adhibuerint ad virtutes animae rationalis acquirendas: abstinentes ab eo, cui inhiant Sinenses et Turcae, quique eorum vestigiis insistunt, vt peritia artium mechanicarum excellant, gloriamque captent ex iis, quae animae irascibilis propria sunt, et potentiis concupiscibilibus emineant; scientes haec bruta cum illis communia habere, immo ipsis in eorum multis praecellere siue artificii curiositate, vt apes sexangulares cellas, in quibus escam suam reponant, conficiunt: vel audacia et fortitudine, vt leonem aliasque feras, ad quas non ausit homo accedere, nec sibi audaciam ipsis parem vendicare velit; siue in rerum venerearum appetitu, vt porcum aliaque animalia, quae non opus est explicare. Atque hanc ob caussam docti tenebrarum lumina sunt, et generis humani domini, quibus destitutus ferus euadit mundus.* Quae quamuis mentem magis quam verba Al-Mamonis referre videantur, recte tamen eius hac in re animum depingunt, et quam sollicite cauerit, ne Arabes pecudum porro more viuerent, euincunt. His itaque eruditissimi Chalifae consiliis hacque diligentia, et rara in principe, et laudatissima, laetissima per omne Saracenorum imperium eruditionis et scientiarum seges effloruit, tantusque honos accessit, vt non conderetur templum, cui non schola adiiceretur magnifica, in qua artium et philosophiae praecepta personarent. Cuius testes fuere Cusa, Basora, Bagdadum aliaeque vrbes in Arabum regnis celebriores, quae scholas eiusmodi alebant.

h) loc. cit. i) p. 160.

alebant. Quae omnia ab ineuntis feculi Chriftiani noni aufpiciis vsque ad annum DCCCXXXIII, quo rebus humanis ereptus eft Al-Mamon, contigerunt, laudes bonorum omnium commerita, licet fuperftitio et barbaries ringeret. Supra enim iam Takiddini cuiusdam bouinam retulimus vocem: *fieri non poffe, quin Deus certas de Al-Mamone poenas fumeret, quod fcientiis philofophicis introductis Muhammedanorum pietatem interpellauerit.* Id enim mirandum non eft, cum philofophiae ope inconditum legis Coranicae opus fuis coloribus denudatum ipfis Muhammedanis miferabile, et philofophiae opera comendum ornandumque effe vifum fuerit. Vnde non reiiciendi, qui, externa tantum fimulatione doctos inter eos viros Coranum recipere ftatuunt; cum certum fit, non praefentius aduerfus fuperftitionem remedium effe philofophia [k]. Et hae verae philofophiae Saracenicae origines funt, quam fub Al-Manfore conceptam, geftatam in vtero fub Rashido, editam in lucem fub Al-Mamone effe, dicta demonftrant.

Progreffus philofophiae Saracenicae.

§. VII. Quae inter Arabes eruditionis omnis, et philofophiae in fpecie, femina ab Al-Mamone fparfa erant, ea nec fequentia tempora fuppreflerunt, fed incrementa coepit, et ad maturitatem properauit feges iucundiffima. Tantae enim efficaciae fuit Al-Mamonis exemplum apud Chalifas Saracenorum complures, vt ad eius imitationem laudabili zelo exardefcerent. Et erant quidem nonnulli, qui quod vel animo erant inertes, vel armorum amore occupati, parum de literis cogitabant; at furrexerunt tamen alii, qui intercidere florem eruditionis paffi non funt, fed augere eum indies et promouere difciplinarum ftudia fategerunt. Inter hos principes maxime notandus nonus ex Abbafidarum familia Chalifa Haron Wacicus, vel Wathekus Billa Abug Iaafar, anno Hegirae CXXVII, C. DCCCXLI, imperio potitus [l]. Is enim tefte Elmacino [m] *amabat poëfin eamque remunerabatur, et in plerisque negotiis fuis Al-Mamonem imitabatur.* Ad cuius exemplum non elegantiores tantum literas promouit, fed et philofophiae atque difciplinis mathematicis honorem habuit, fouitque liberalitate principe digna philofophos et mathematicos, praecipue aftronomos, quorum femper magna inter Saracenos fuit exiftimatio. Produxere eius tempora Al-Hafanum celebrem aftronomum, cuius librum de *manfionibus lunae* memorat Abvlfaraivs [n]. Hunc in

Principes Saracenorum literarum et philofophiae promotores.

k) Conferendus hic Bayle Dict. T. IV. art. Takeddin, p. 215. qui inter Chriftianos quoque Takeddino fimiles inueniri docet, id quod etiam indignatur Pocockivs fpecim. hift. Arab. p. 166. Et ille quidem recte notat, philofophiam fuperftitioni eiiciendae recte adhiberi, at eam reuelationi interdum obeffe, acutius quam verius difputat, et a fcepticorum quorundam, quibus hoc loco fauet fuo more Baylius, imbecillitate ad rectum philofophiae vfum principiorum euidentiam debito gradu modoque fequentem inepte argumentatur.

l) Conf. Hottinger. Hift. ecclef. Sec. IX. Sect. II. p. 652. cui tamen viro accurate docto et in hiftoria Orientali verfatiffimo, errores nonnulli h. l. excidere. Nam et falfum eft, Motawaccelum ante Aharonem Rashidum ponendum effe, cum hic multis ante illum annis floruerit: et Agarènorum princeps a Zonara adductus non pro anonymo, fed pro Al-Mamone habendus, et Leo cum difcipulo non confundendus erat, fed veniam damus petimusque viciffim.

m) L. II. c. 10. p. 146.

n) Abvlfaraivs p. 258. Vossivs de fcient. ma-

in principum Saracenicorum ſerie excepit frater Giafar Abulfadlus Mutewakkilus Alalla, qui coepta a fratre, nec abſoluta ob imperii breuitatem, perfecit, eruditorum labores adiuuit et remuneratus eſt, et beneuolentiſſimum ſe viris doctis praeſtitit, natura dotibus ad id inſtructus. Teſte enim ELMACINO [o] *natura fuit munificus, liberalis, valde benignus, et ſuauiter cum ſuis conuerſans. Cum Chalifatum ſuſcepiſſet, ſuſtulit tentationem ab hominibus et ordinatus fuit mundus. Floruerunt eius tempore viri excellentes, docti, literati.* Quo loco per doctos philoſophos intelligendos eſſe, ex oppoſito ſatis patet, et ſupra iam monitum. Quae turba eruditorum eo tempore magno numero floreſcens miranda non eſt, cum ex ſchola Meſueh et Honain integra fere agmina virorum eruditorum prodierint, qui Graecanicam philoſophiam et medicinam ab his magiſtris didicerunt. Supra enim iam notatum, et ipſum Honainum et filios Dauidem atque Iſaacum non docendo tantum, ſed et vertendo et interpretando ſcripta Graecorum philoſophorum et medicorum, philoſophiae ſtudia inter Arabes propagauiſſe. Maxime vero, qui vſque ad hunc Chalifam vixit, Honainus notari meretur, ob verſionem ſcriptorum Hippocratis Arabicam. Licet enim a Sergio iam confecta eiusmodi extaret verſio, Syriaca lingua ſcripta, parum tamen illa cum eruditis probaretur, eorum ſuaſu nouam et meliorem Honainus ſuſcepit. De qua re ita luculenter cuncta complexus eſt doctiſſimus RENAVDOTIVS [p]: *Si ſcriptorum Orientalium teſtimonio ſtamus, probabile eſt primis Al-Manſoris et Al-Mamonis temporibus Hippocratem Arabice redditum fuiſſe, ſed omnibus reliquis translationibus obſtruxit praelataque eſt verſio compoſita ab Honaino filio Iſaaci, cuius magna fuit ſub Chalifa Elmotawakelio auctoritas. Is imperio praeeſſe coepit anno Heg. CCXXXII, C. DCCCXLVII, defunctus anno Heg. CCXLVII, C. DCCCLXI, Honainus vero diſcipulus fuit Ioannis filii Maſowiae, qui vulgo Meſue dicitur, atque vt hiſtorici referunt, auctores Graecos transferendos in ſe ſuſcepit, quod translationes Sergii eſſent valde imperfectae naeuisque ſcatentes. Tum Gabriel filius Boctiechuae medicus et ipſe celebris ad hoc eum laboris exhortatus eſt, quo fuit tanto cum ſucceſſu defunctus, vt verſio eius omnes alias longe poſt ſe reliquerit.* Plura addit hanc in rem vir praeſtantiſſimus, apud ipſum legenda. Al-Motawakeli itaque temporibus poſt Al-Mamonis aetatem pleraeque verſiones Graecorum philoſophorum mathematicorum et medicorum Arabicae debentur, ex quibus Latinae et Hebraicae poſtea confectae ſunt. Praeter Honainum huius principis aetate floruit etiam Alkendi, quem Alchindum Occidentales nominant, magnae famae philoſophus, de quo tamen infra prolixe

mathemat. c. XXXIV. §. 15. p. 176.' qui vero, et eo duce HOFFMANNVS in Lexico, aliique nimis eum aetate deprimunt in Sec. XI collocantes. Dictus eſt Muhammedanorum Euclides.

o) L. II. c. 11. p. 153.

p) l. c. apud FABRIC. Bibl. Graec. Vol. I. p. 814. Conferendus cum eo FREINDIVS hiſt. medic. P. II. p. 10. ſeqq. conf. WOLF. Bibl. Hebr. P. I. p. 138. ex his ſupplendus HVETIVS de claris interpretibus c. II. p. m. 201. qui hanc Hippocratis verſionem omiſit.

lixe et ex instituto dicemus, videndus autem, qui eum in compendio laudat ABVLFARAIVS [q], qui et hoc narrat, paulo post Alkendii tempora Arabum quendam Christianae religioni addictum, nomine Kostam philosophiam, quam a Christianis didicerat, in Syria professum fuisse, tumque Eraki consedisse, et philosophiam versionibus suis iuuisse; quo doctore Graecanica philosophia inter Arabes haud parum promota est [r]. Nec infeliciora literae fata sub Saracenis habuere seculo Christiano decimo. Cuius initio rebus Arabum praefuit decimus octauus ex Abbasidarum familia Chalifa Iaafar Abulfadlus Murtadirus Billa, quem viros eruditos honorasse et promouisse cum ipse eruditus esset, historici referunt. Teste enim ELMACINO [s]: *Poëta fuit eximius, atque eloquens, auctor similitudinum quas ipse excogitauit, quarumque nemo ante eum exemplum edidit.* At poëseos rationem habebant eo tempore Arabes, non solum ob carminis elegantiam, cui a primis fere temporibus erant addictissimi, sed ob morum quoque praecepta, quae in iis repandebantur. Vnde ex Saracenorum consuetudine poëtae horum temporum suo quoque iure ad philosophorum subsellia reuocandi sunt, eo quod plerique de moribus fuerint philosophati. Medio vero seculo isto vigesimus Abbasidarum Chalifa Ahmed Abul Abbas Arradis Billa talem se eruditis praebuit, qualem esse Al-Mamonis successorem decebat. Teste enim ELMACINO [t] *munificus fuit, et liberalis, eruditus et poëta magnae eloquentiae, et gaudens conuersatione et praesentia eruditorum, ac multis virtutibus praeditus.* Talis cum princeps esset, non defuere, viri sub eo docti, et praecipue philosophi, qui indefessa industria philosophiam excolebant, eamque publice docebant. Inter eos fuit Matthaeus filius Yunesi, de quo ABVLFARAIVS [u] narrat: *Postquam in academiis Asiaticis studiorum caussa fuisset versatus, inter Arabes eum consedisse, et artis logicae peritum, scholas dialecticas habuisse, eamque artem explicuisse, saepius eundem sermonem repetentem, cum ipsi propositum esset docere, et, vt intelligeretur, efficere.* Paulo post inter principes Saracenicos magno literis ornamento et patrocinio fuit Saifuddaula, cuius integritatem, benignitatem, munificentiam, eruditionem, et beneuolentiam viris doctis, imprimis poëtis et philosophis, praestitam magnis laudibus scriptores historiae Saracenicae extollunt. Ex quibus ELMACINVS [x] ita de illo: *Rex fuit strenuus, reuerendus, eruditus, valde iustus et beneficus, ac religioni addictissimus. Eratque habitaculum eius synagoga virorum doctorum, et aula domicilium liberalitatis, et receptaculum eruditorum,* (i. e. philosophorum) *ac poëtarum nec quisquam ab aula eius recessit, quin benignitatem eius lau-*

q) Dyn. IX. p. 179.
r) Dicemus de eo infra §. 28.
s) L. II. c. 19. p. 185.
t) Lib. III. cap. 1. pag. 207.
u) pag. 200.
x) Lib. III. cap. 4. pag. 225.

laudauerit. Erant autem in aula eius multi poëtae, et inter alios quoque Mutenabbis, qui in Diwano ſuo ſeptem de eo habet carmina, item Abuſarbus Alwawas et Chalidaeus, ac Abulfarbus Albagas multique alii: quin et ipſe quoque bonos fecit verſus. Non autem ſolos poëtas nutriuit principis huius clementia, ſed philoſophos quoque fouit ex Meſuachi et Honaini ſchola prodeuntes, inter quos celeberrimum tunc nomen conſecuti ſunt Alfarabius, Afrihi aliique [y] infra plenius deſcribendi. Diuiſum iam tum erat Saracenorum imperium in diuerſos Chaliſatus ſiue pincipatus et orientalibus quidem Saracenis, Aſiam incolentibus imperabat Aleppi Saifuddaula, Africanis in Aegypto degentibus Caſurus Achſiidaeus, qui reliquorum aemulatione accenſus, non remiſſiorem ſe in fouendis philoſophis et eruditis quibuscunque, praecipue poëtis, praeſtitit. Teſte enim ELMACINO [z]: *Vocauit in aulam ſuam viros quosque doctos, et inſignes ac poëtas et inter ceteros Mutenabbin.* Iisdem veſtigiis inſtitit exſpirante ſeculo Chriſtiano decimo et exordiente vndecimo, vigeſimus ſeptimus Abbaſidarum Chaliſa Abdalla Abucaſimus Murtadis Billa, quem non religionis tantum peritum fuiſſe, et ſtudioſum doctorum virorum, ſed et pium et proborum amatorem, ſtrenuum, benignum, et egregios etiam verſus componentem, teſtis eſt ELMACINVS [a]. Nec aliter ſe geſſit filius eius Ahmed Abbul Abbas Muſtadir Billa, quem ſimili modo viros eruditos dilexiſſe, et diſertum lingua fuiſſe, ELMACINVS [b] ſcribit. His moribus cum per tria fere ſecula eſſent Saracenorum principes mirum non eſt, diuiſo in diuerſos principatus Saracenorum imperio Chaliſas etiam reliquos his veſtigiis inceſſiſſe, qua de re paſſim agit Elmacinus in his annotandis ſatis curioſus, cuius loca laudat ſtatumque literarium ſub hac gente paucis delineat IO. HENRICVS HOTTINGERVS [c], qui videndus. Nec ceſſauit inter Saracenos eruditionis gloria, ſed philoſophiae quoque honor ſuus conſtitit, donec ad finem properante ſeculo decimo quarto Chriſtiano Timur ille famoſiſſimus, quem plerique Tamerlanem appellant, innumerabili copiarum aceruo totum fere Orientem hoſtiliter inuaderet, et torrentis inſtar, bello, rapinis, caedibus, flamma cuncta inundaret, ſub quo armorum ſtrepitu triſtiſſimae Orientalium Muſae conticeſcebant, vel de ſecuriori nido diſpiciebant, non ad Perſas tantum, ſed ad Tartaros quoque Scythasue aufugientes. Perſarum enim gens, literis ſemper dedita, ne tunc quidem maiorum veſtigia deſeruerat, et tum elegantiora hiſtoriae ac poëſeos, tum ſeueriora philoſophiae moralis et aſtronomiae ſtudia coluerat. Illius exemplum eſſe poteſt Chondemiri, hiſtorici Perſae, *hiſtoria vniuerſalis* nondum edita; poëſeos nobiliſſimum illud *roſarium perſicum* cuius infra dabimus epitomen; aſtronomiae ſpecimen exhi-

Philoſophia inter alias Aſiae gentes culta.

y) ABVLFARAIVS p. 208.
z) pag. 226.
a) L. III. c. 8. p. 289.
b) c. 9. p. 297.
c) Hiſt. eccl. Sec. IX. p. 653. ſeq. Sec. X. p. 111. Sec. XI. p. 459. Sec. XII. p. 292.

exhibet scriptum astronomicum *Sbhaeb Cholgii* a Io. GRAVIO editum. Neque obstitisse Scytharum ferociam, quo minus philosophiae et mathesi operam darent, Olog Beigi principis Tattarorum, Timurisque nepotis exemplum, *tabulae*que eius *geographicae* a laudato GRAVIO editae luculenter demonstrant. Multum vero ad decrementa literarum contulere arma Turcarum, quae Saracenorum imperium euerterunt, pristinamque reuocauerunt barbariem; licet recentioribus temporibus ex his tenebris prodire et ipsi ausi fuerint, de qua re vero hoc loco nihil dicendum, vbi Saracenorum historiam philosophicam scribimus. Ex hoc breui historiae philosophicae inter Saracenos cultae compendio manifestum est, ab Al-Mansoris aeuo, maxime vero ab Al-Mamonis tempore, honorem literis omnibus, et philosophiae quoque fuisse habitum, nec defuisse, qui barbariei se opponerent. Sed et publicae eruditionis sedes scholaeque non defuere Arabibus Asiam incolentibus, in quibus mathematicae et philosophicae scientiae iuuenibus tradebantur. Et nascentibus quidem inter Arabes literis et philosophia priuatas magis quam publicas scholas habuisse viros doctos, vix dubitandum est, cum nondum locum certum sedemque fixam accepisset eruditio, licet passim consedissent viri eruditi, qui iuuentutem docebant. Quod imprimis Christianos fecisse Graecae literaturae gnaros, eosque ex scholis suis Muhammedanae fidei alumnos non exclusisse, Mesuehi et Honaini exemplo supra memorato constat. Sed principibus Arabum in studiorum patrocinium conspirantibus, omnino credibile est, surrexisse quoque scholas et collegia publica, et praecipue Al-Mamonem, qui eruditorum et philosophorum societatem in aula fouebat, eiusmodi collegia in praecipuis imperii sui vrbibus excitauisse. Certe Basorae eiusmodi doctorum virorum collegium floruisse, quod Honain offendit cum illuc appelleret, testis est ABVLFARAIVS [d], scribens: *Diu is Basorae subsistit, vbi quosdam reperit in variis scientiis doctos, quibus se adiunxit, atque operam collocauit. Coetus isti societatem inter se constantes ac sincera amicitia coniuncti, in sanctitatis, puritatis ac sinceritatis studio coaluerunt, atque inter se sectam constituerunt, quo viam ad consequendam Dei beneuolentiam propinquam se reddidisse autumant, dicentes religionem Islamiticam pollutam esse, et mixtam erroribus, nec ablui et mundari posse, nisi philosophiae ope* [e]. Sed in aliis quoque vrbibus eiusmodi scholas doctorumque collegia fuisse, facile euinci ex scriptoribus Saracenicis potest. Bocharae enim, Tartariae quidem vrbe, sed in confiniis Persiae sita, scholam fuisse, in qua in literis enutritus est Auicenna, testis est ABVLFARAIVS [f]; qui et de Yunesio supra dicto, quem dialecticae laude excelluisse scripserat, addit, eum ex incolis Dirkanae fuisse, ibique educatum in schola Mar Mari [g]. Vt taceamus Chri-

Scholae Saracenicae in Oriente.

d) Dyn. IX. p. 217.
e) Valde illustrat hic locus ea, quae in fine §. praec. diximus.
f) p. 230.
g) p. 200.

Chriſtianos Libani montis incolas, quos ex ſupra dictis notum eſt artium et ſcientiarum ſcholas habuiſſe, et prodiiſſe ex illis viros philoſophiae quoque laude inclytos. Celeberrima tamen Muſarum ſedes atque literarum emporium fuit Bagdadum, quam ſibi ſedem regiamque Chalifae Saracenorum elegerant. Supra enim iam demonſtratum, in ea vrbe ab initio imperii Abbaſidarum Chriſtianos literas docuiſſe, et philoſophiae quoque et voce et ſcriptis promouendae operam dediſſe; ſed et Al-Mamonem, occupata vrbe, florentiſſimam ibi eruditionem reddidiſſe, et conduxiſſe vndique viros doctos, qui philoſophiam et diſciplinas mathematicas docerent. Id quod eo fatis functo itidem factum eſt. Seculo enim Chriſtiano decimo medio Bagdadi docuiſſe Iaballat Al-Moſtaufi, et logicam, phyſicam, metaphyſicam, politicam iunioribus tradidiſſe, idque etiam feciſſe Afrihi Ebn Adda verſatiſſimum dialecticum ABVLFARAIVS [h] teſtatur. Et ex hac quoque ſchola tanquam ex equo Troiano prodiere philoſophi magni inter Arabes nominis, Abulheiſin, Eſſophi, Abulhuſen Ibnu Telmid, Alfarabius, Raſi, Bachillani, Meſuach, ſiue Ioannes Damaſcenus iunior, Gazzali aliique, quorum aliqui in ea quoque vrbe docuerunt, vt in eorum vitis narrat LEO AFRICANVS [i]. Quo etiam auctore [k] nouimus, ſeculi duodecimi initium huic demum loco academiae famam et celebritatem comparauiſſe. Tum enim condidit Vezirius prouinciae praeſes (Vice-Cancellarium et Conſiliarium maiorem vocat Leonis interpres voce barbara) pulcherrimum collegium Bagdadi, in quod ducenta fere millia ducatorum expenderat, idque poſſeſſionibus fundisque ditauit, et doti illi eos dedit, quorum reditus et prouentus quindecim millium ducatorum ſummam aequabant. Ita conſtituta academia, ſex circiter millia hominum doctiſſimorum, (ſtudioſorum ſine dubio et diſcipulorum) congregati ſunt, ad quos erudiendos ſingularum artium et ſcientiarum profeſſores conſtituit, qui eas iuuentuti praelegerent. Interque eos fuit Algazelius celeberrimus Saracenorum philoſophus, magno ſtipendio ad ſubeundum in hac academia doctoris publici munus conductus, vt infra in eius vita narrabimus. Sed et hoc, auctore Leone, diſcimus, tantam eius academiae, profeſſorumque auctoritatem et exiſtimationem fuiſſe, vt non tantum iuuenes vndique confluerent, et diuites quoque atque nobiles ad philoſophiam diſcendam properarent, ſed et ipſe prouinciae praeſes haud raro lectionibus profeſſorum, maxime Algazelii, intereſſet; ſicque gloriam et honorem philoſophorum quam maxime creuiſſe. Ex hac ſchola cum innumerus diſcipulorum aceruus exiret, qui abſoluto ſtudiorum ſtadio per omnis fere orientis prouincias diſperſi ſunt, facile inde colligi poteſt, latiſſime in iis locis philoſophiam pomoeria ſua extendiſſe, nec mirum videri debet, literas elegantiores et philoſophiam ex Chriſtianorum regionibus extorrem nidum atque aſylum inter

h) p. 208. 209.

i) De viris illuſtribus Arabum.

k) c. 12. p. 274.

inter Saracenos inueniſſe laetiſſimeque in Aſia fuiſſe propagatam. Quod ſi melioribus et propitioribus factum eſſet ſeculis, quibus purior et elegantior philoſophiae habitus enituerat, dubium non eſt, quin optimo atque feliciſſimo philoſophiae fato eueniſſet: at cum iis potiſſimum temporibus acciderit, quibus inter Graecos tantum non collapſa penitus erant literarum ſtudia, et vix caput paulum extollere iterum audebant, ſolus etiam Ariſtoteles dux a Saracenis in philoſophia deligeretur, multum hoc obfuit incrementis philoſophiae, ex hac gentis circa illam induſtria certo alias euentu prodituris. Egregie tamen factum ab orientis his incolis, quod omnibus vnius prouinciae ſcholis virum quendam egregie doctum praefecerint, qui eas regeret. Certe Naſiroddinum Tuſenſem, celeberrimum philoſophum, cuius infra pleniorem dabimus notitiam, omnes, quae ſub Mogulenſium imperio fuerant ſcholas, earumque reditus ſub arbitrio ſuo habuiſſe, teſtis eſt ABVLFARAIVS [l]. Plura quae hanc philoſophiae Saracenicae hiſtoriam illuſtrabunt infra adducemus, vitas praeſtantiſſimorum philoſophorum Arabum enarraturi.

Fata philoſophiae inter Arabes Occidentales.

§. VIII. Haec inter Arabes in Aſia potiſſimum geſta ſunt, qui cum, imperante Chalifa Achmed Abulabbas Mutadino Allala in multas factiones diſcinderentur [m], factum tandem eſt, vt noui principes ſurgerent, et imperium, quod hactenus vni paruerat, in partes diuideretur. Eo itaque tempore anno Hegirae DCCCLXXVII, Aegyptus ab Aſiatico principatu auulſa, et a Muhammed Ebn Tolun nouum in his Africae partibus imperium conditum eſt [n], quod a diuerſis familiis gubernatum, inter quas Saladina [o] emicuit, tandem a Mameluchis occupatum et priſtinis poſſeſſoribus ereptum eſt. Quanquam autem variis mutationibus et viciſſitudinibus Aegypti principatus erat obnoxia, quae ex Saracenica hiſtoria aliunde repetendae ſunt, id quod alias funeſtum plerumque philoſophiae fuiſſe, eius hiſtoria loquitur; raro tamen exemplo detrimentum literae et philoſophia inter Saracenos Aegypti dominos paſſae non ſunt, ſed et aſylum et patrocinium inuenerunt exoptatiſſimum. Nam et Alexandriae et Alcairi a Saracenis gymnaſia excitata fuiſſe conſtat, in quibus philoſophia et humanitatis diſciplinae perſonarent. Vidit eiusmodi gymnaſium BENIAMIN TVDELENSIS [p], cuius haec narratio eſt. *Extra vrbem Ariſtotelis, praeceptoris Alexandri, ſchola eſt: vbi pulchra et magna ſtructura, marmoreis columnis inter ſcholas collocatis. Nam viginti ferme ſcholae viſuntur, quia eo ex toto mundo confluebant, quo Ariſtotelis philoſophiam addiſcerent.* Succinit his LEO AFRI-

l) pag. 358.

m) ELMACIN. L. II. c. 16. p. 166. ſeqq.

n) EVTYCHIVS Annal. T. II. p. 471. is circa haec tempora natus eſt.

o) Vid. vita Saladini a Cel. ABR. SCHVLTENS, cui plurimum debet Orientis literatura, edita.

p) In itinerario p. 121. Videtur autem Iudaeus in abſurda opinione fuiſſe, ipſi Ariſtoteli hoc gymnaſium extruxiſſe Alexandrum M.

CANVS [q], testatus, *multa Al-Cairi quoque admirandi operis acroateria passim reperiri, interque ea vnum, a Sultano Gaurio exstructum, illo, quocum, a Selymo Turcarum imperatore deuicto concidit in Aegypto Mameluchorum imperium. In suburbio Betzuaila item esse celebre collegium Hesen Sultani, concamerationum altitudine, moeniumque vastitate adeo memorandum, vt rebellibus arcem praebuerit: porro in suburbio Beb Elloch videri collegium memorandi operis, Mameluchi Iazbach, cuiusdam Sultani consiliarii, a quo locus Iazbachium aedificium appelletur: Bulacum postremo suburbium pulcherrimis studiosorum collegiis refertum esse.* Haec Leo, quae ex illo repetit CONRINGIVS [r]. Ex his vero aedificiis splendidis recte colligitur, nec sumtibus pepercisse, nec fauore defuisse Aegypti principes literis et philosophiae, cum regias fere opes ad eiusmodi aedificia construenda adhiberent: nec defuisse splendidis gymnasiis professores stipendiis amplissimis nutritos, discipulosque ad capacissimas istas literarum palaestras eruditionis et philosophiae addiscendae caussa conuolasse. Fatendum tamen Turcarum oscitantia, armis et mechanicis operis magis tribuentium, quam scientiis, euenisse, vt valde haec literarum et philosophiae studia in Aegypto refriguerint. Sane idem LEO AFRICANVS [s], de Al-Cairi incolis haec scripta reliquit: *Mercaturae ac mechanicis artibus dant operam, non tamen loco natali excedunt. Plurimum studio legum incumbunt, artium paucissimi. Quamuis collegia perpetuo studiosis referta sint, exigui tamen ad frugem perueniunt.* Id quod confirmat PROSPERI ALPINI, qui per aliquot annos Al-Cairi vixit, testimonium, qui quo loco philosophiae et medicinae studium apud Aegyptios suo tempore fuerit, luculenter describit: cuius tamen verba, ne Lectorem moremur, in fine paginae tantum adiicimus [t]. Dilatarunt fimbrias imperii sui Saraceni sub Chalifa Walido in Africa [u], anno Hegirae XCV, et Barbariam, Mauritaniam, Cyrenen, Marmaricam aliasque regiones ad maris mediterranei ora sitas

q) In hist. Africae L. VIII. p. 267.

r) Antiqq. Acad. diss. I. p. 34.

s) l. c. p. 272.

t) De medicina Aegyptiorum L. I. c. 1. „Ac „primum dico, Cayri aliisque in locis Aegypti „plurimos tum viros tum mulieres reperiri, qui „publice per vrbem medicinam faciunt, non tamen vllos existere, qui hanc artem aliqua ratione atque Hippocratice faciant: quando ibi „nunc non literis sed armis opera ab his populis detur. Neque id quidem mirum, cum „Turcarum imperio ea gens subiecta sit; qui „nullis scientiarum studiis delectantur: armis „tantum auro argentoque et Veneri indulgentes. „Deest illis studiorum exercitatio, quanquam „publicas scholas, siue studia ipsi habeant, in „quibus varia scientiarum genera docentur. „Cayri studii locum Gemelhazaz appellant, „pro quo trecenta millia aureorum anno quolibet dissipari aiunt. Siquidem ibi totius academiae sumtus ad libros, ad victum, et ad reliqua doctoribus et scholaribus necessaria quotannis aere publico suppeditantur. Ex omnibus „vero scientiis et artibus, quae ibi docentur, „ea pars theologica sola apud ipsos colitur, „quae pseudoprophetae Mohammedis leges institutionesque pertractat: multi siquidem propemodumque infiniti sunt, qui honoris atque „vtilitatis gratia in eiusmodi scientiam incumbunt - - In aliis vero artibus atque scientiis perpauci sunt, qui perfecti fieri studeant, „omniumque minime in arte medica etc.

u) ELMACIN. hist. Sarac. L. I. c. 13. p. 72. RODERICVS TOLETANVS in hist. Arab. c. 9. seqq. p. 8. addita Elmacini editioni Erpenianae. LEO AFRICANVS l. c. MARIANA hist. Hisp. L. VII. c. 5. et alii.

ſitas occupauerunt, inde Arabes Muſtehgemi dicti, id eſt barbari et Mogrebimi, Occidentales, vt ſupra obſeruatum. Ex Africa in Hiſpaniam transfretantes, hanc quoque regionem totam bellis repleuerunt, vique gladii fecerunt ſuam [x]. Et initio quidem, cum his terris partim Bagdadenſium, partim Aegyptiorum duces, partim alii duo Chaliſae, qui defecerant, Caruanenſis ſcilicet et Feſſanus imperarent [y], parum literarum ibi diſſeminatum fuiſſe, ſilentium ſcriptorum ſatis euincit. Aſt cum noua Luntuniorum inter Saracenos gens exoriretur, quae auctore Abul Taxif prius imperium circa A. C. clↄ LI deleuit, eaque breui temporis ſpatio ita imperii fines prorogaret, vt vtramque Mauritaniam, Tingitanam ac Caeſarienſem complecteretur, Barbariamque his et Tunetanum regnum, quin et Baeticam integram aliasque Hiſpaniae regiones adiiceret, meliora quoque in his regionibus barbariei ſqualore obſitis illuxerunt literis tempora. Nec mutationem magnopere paſſus eſt ſtatus literarius inter Saracenos Africae incolas cum Almuachedini ſeu Almohadi pontifices deuictis Luntuniis rebus potirentur, medio ſeculo Chriſtiano duodecimo Marocci aula conſtituta. Et quamuis hoc quoque regnum ſeculo ſequente concideret, et tria alia pareret, Feſſanum, Telenſinum et Tunetanum, quorum viciſſitudines et fata noſtris quoque temporibus celebrata ſunt, manſit tamen, ſi ſcriptoribus hiſtoriae Africanae credendum literis inter Mauros honos. Maxime vero id factum ſub tertio Mauritaniae rege, ex Almuachindinorum gente Iacobo Manſure, qui literis magnopere fauebat [z]. Eius enim temporibus debemus Auerroëm aliosque magni nominis philoſophos, quin in Africa et Hiſpania nomen extulerunt ſuum, cum eo tempore longe lateque in Occidente inter Chriſtianos regnaret barbaries, vt infra ſequente libro narrabimus. Et ſeculo quidem Chriſtiano nono, quo primum fere arma Saracenorum in his terris inualeſcere coeperunt, irreparabilem literae iacturam fecerunt, libris Graecorum tantum non omnibus, quos Vandalici furores reliquerant, crematis, et abolitis, cum ferro ignique vbique gens bellicoſa, et eo tempore ſolis armis vacans, graſſaretur: quod eo maiori damno euenit, cum pauciſſimi ex his codicibus Latina ciuitate eſſent donati. Reparauere tamen hanc iacturam ſequentia tempora, Orientalium Saracenorum exemplo incitata, quorum verſiones librorum optimorum, ab Al-Mamonis tempore ad hoc ſeculum confectas nacti Arabes, cateruatim ex Orientis regionibus congregauerunt, et ſplendidas inde extruxerunt bibliothecas, quarum vsque ad recentiora tempora haud obſcura remanſerunt veſtigia. Teſtes volumus bibliothecam Feſſanam et Larrachanam, qua Africae vrbe occupata ingens

x) RODERICVS TOLET. l. c. c. XII. pag. 11. has regiones a Saracenis in Africa occupatas recenſet: Aegyptum, vbi metropolis Alexandria, Aethiopiam, vbi Nadauer, Africam, vbi Carthago, Hiſpaniam, vbi Toletum, Siciliam, vbi Panormum. Addit his partem Calabriae, Apuliae et prouincias quasdam Gallicas. Conferendus cum his CONRINGIVS l. c. diſſert. I. p. 36. Suppl. XXII. p. 255. ſeqq.

y) LEO l. c. p. 16.

z) IDEM de viris illuſtribus Arabiae cap. 20. pag. 283.

ingens inde librorum Arabicorum ad Gallos copia translata eſt, qui cum Arabicam linguam eo tempore non intelligerent, coëmtis quibusdam voluminibus, potiſſimam eorum partem in Hiſpaniam remiſerunt, ex quibus poſtea Philippus II. Scorialenſem bibliothecam auxit, qua de re videndi, qui libros manu ſcriptos celeberrimae bibliothecae enumerarunt[a]. Nec hoc ſolum ad figendam in Africa eruditioni, praecipue, philoſophicae, ſedem ab Arabibus tentatum eſt, ſed excitata quoque gymnaſia atque collegia, ſplendidis aedificiis, prouentibus vberrimis, et docentium eruditione ſuperbientia. Qualem academiam fuiſſe Marocci teſtis αὐτόπτης eſt Leo Africanvs, qui eam his verbis deſcribit[b]: *Habet et haec arx regia nobiliſſimum quoddam collegium, cui triginta inſunt aulae. Huius medio viſendae amplitudinis quaedam eſt, in qua publice maximoque apparatu praelegere ſolebant, dum adhuc apud illos literaria floreret respublica. Qui in hoc collegium recipiebantur, his dabatur victus atque veſtitus. Profeſſorum alius centum, alius ducentos quotannis pro lectionis qualitate aureos accipiebat, neque quemquam praelectioni admittebant, qui non exactiſſime calleret, quae ad eam artem, quam profitebatur, pertinere putabant. Locus ornatiſſimus parietes habet opere vermiculato elegantiſſimos, eaque praeſertim aula, in qua publice ſemper praelegere ſolent. Omnes porticus, omnesque adeo conuexitates ex lapide depicto vitreoque compoſitae ſunt, apud illos Ezzuleia dici ſolet, cuiusmodi adhuc apud Hiſpanos in vſu eſt. Huius ſtructurae medio egregius limpidusque admodum eſt fons, cuius murus ex marmore candido atque elaborato. Audiui frequentem quondam hic fuiſſe diſcipulorum numerum.* Eodem auctore nouimus, apud Feſſanos eadem beneuolentiae et magnificentiae erga literas ſpecimina eo tempore extitiſſe. Adiiciemus integrum Leonis[c] locum, licet longiuſculum, eo quod multa contineat, hiſtoriam literariam Maurorum, qua et philoſophica comprehenditur, valde illuſtrantia. Ita vero ille: *Sunt in hac vrbe duo celeberrima collegia, multis aedificiis multoque opere muſiuo elegantiſſima, horum omnes trabes inciſae, parietes tum marmorei, tum cretacei. Sunt, quae centum habent muſeola, ſunt quae plura, ſunt quae pauciora. Omnia autem a diuerſis regibus, qui ex Marinis oriundi erant, condita ſunt. Atque horum quoddam eſt amplitudine et elegantia admirandum viſuque digniſſimum, quod a quodam rege conditum eſt, quem illi Habu Henu vocabant. Heic egregium quendam fontem marmoreum reperias, cuius vas duas cupas continet. Praeterfluit quoque in hoc collegio riuulus intra canalem nitidum atque elegantiſſimum, cuius margines marmore et maiorica elegantiſſimae ſunt conſtructae. Tria item hic viſuntur deambulacra tecta, miro artificio* *ac*

a) Nominat eos Strvvivs introd. in hiſt. lit. c. 3. p. 84. conf. Hottinger. ſmegma Orient. L. III. P. II. p. 1. et ad calcem bibl. Orientalis.

b) Hiſt. Afric. L. II. p. 60.

c) L. III. p. 110.

ac labore ornatissima, quae columnis quibusdam innituntur octogonalibus variis coloribus distinctis. Ab vna autem columna ad aliam arcus videas labore musiuo, auro atque coeruleo colore conspicuos, tectum autem ligneum est, miro artificio incisum. Porticus cancellis elegantissimis sunt secreti adeo vt, qui foris sunt, illos videre nequeant, qui intus ambulant. Murus vndique, quantum manu contingere licet, opere cretaceo, quod maiorica vocant, depictus est. Reperias multis in locis carmina quaedam, quae annum indicant quo exstructum fuit illud collegium, item et permulta in conditoris laudem conscripta epigrammata. Sunt et characteres magni admodum nigro colore obducti, qui a longe optime leguntur. Portae illius collegii aereae multo artificio ornatissimae, cubiculorum vero ianuae ligneae miro item artificio incisae. Aula quae orationibus est dicata, suggestum habet, ad quem nouem gradibus ebore et hebeno constructis ascenditur. Absoluto collegio, dicunt nonnulli, regem, quantum pecuniarum in eo exstruendo consumsisset, scire voluisse, moxque folio vno alteroue perlustrato, quadraginta millium aureorum summam reperisse: quare omnino lacerum librum in eum fluuiolum coniecit, hoc addens ex cuiusdam Arabis scriptis dictum: quicquid charum, quamuis carum, si pulchrum, carum non est: neque nimio constitisse dicendum, quod animo arridet. Fuit tamen regi quidam a thesauris, qui sumtum accuratissime annotauit, atque in egregium hoc opus quadringenta et octuaginta aureorum millia insumta collegit. Reliqua Fessae collegia cum hoc aliquam habent similitudinem, habetque quodlibet suos professores quorum quidam ante meridiem, alii horis pomeridianis praelegunt; his autem optime a conditoribus praeuisum est. Olim qui hic literis incumbebant, toto septennio vestitus atque victus dabatur, at nunc illis nihil praeter cubiculum contingit gratis. Haec Leo, ex quibus luculenter patet, quantus sumtus vere regios in literas et optima disciplinarum genera contulerint Maurorum principes. Haec vero omnia non ad eruditionis tantum vniuersalis historiam literariam, sed ad philosophicam quoque pertinere, recte ex eo euincitur, quod in his collegiis atque academiis non legis tantum Islamiticae explicatio, et theologia Muhammedanorum scholastica, sed et mathematicae et philosophicae scientiae publicae praelectae et traditae sunt; ex quibus praelectionibus prodiere medici, philosophi, mathematici inter Saracenos Africae incolas celeberrimi, Rasi, Ezarharagui, archiatri Cordubenses; porro Esseriph Essachalli, Ibnu Saig, Ibnu Zohar, Ibnu Thofail, Ibnu El Baitar, Auerroës, Abul Hasan, Abubahar, multique alii, quorum ex parte infra fiet mentio: qui satis, quo loco philosophia a Mauris habita sit, ostendunt. Adiiciamus tamen LEONIS [d] testimonium, scribentis: *Qui in Barbaria ac maris mediterranei tractu habitant Arabes*

d) L. I. p. 33.

bes maxime trahuntur ad ſcientiae ſtudium atque cupiditatem, habentque apud illos locum principem ea, quae ad illorum fidem atque religionem ſpectant. Fuerunt olim et mathematicarum diſciplinarum, et philoſophiae atque aſtrologiae ſtudioſiſſimi; ſed abhinc annis fere quadringentis ea ſtudia ab illorum principibus atque fidei profeſſoribus fuerunt ſublata. Ex his vero Leonis verbis intelligimus, philoſophiae inter Mauritanos reliquosque Africae Arabes recentiori aetate exiguum fuiſſe pretium, immo refrixiſſe omnem literarum amorem. Nam et de Maroccana academia teſtatur: *ſuo tempore diſcipulos plures non inueniſſe quam quinque: et praelectorem quidem ſtupidiſſimum atque ab omni humanitate alieniſſimum*; et de Feſſana: *iam nullos habent haec collegia praeter exteros quosdam ſcholaſticos, qui ciuium victitant eleemoſynis: et ſi quis e ciuibus inhabitet, numerum duorum vel trium non tranſcendunt. Profeſſore lectioni parato ex auditoribus quisquam textum praelegit, cui poſtea praelector commentum addit atque locorum obſcuriorum interpretationem aliquam. Solent et interdum praeſente praelectore diſcipuli inter ſe de lectionibus certare.* Ex quibus vltimis verbis id, quod ſupra Leo monuit, confirmatur, legis tantum Muhammedicae ſtudium ibi adhuc vigere, ad quam nempe et textus et Sunae ſiue explicationes pertinent. Cauſſam vero, cur ita literarum elegantiorum et philoſophiae ſtudia inter Mauros decreuerint, recte ad inteſtina bella reuocat, quibus euerſae ſunt facultates principum. *Bellum*, ait *Sabidicum multas deleuit poſſeſſiones, quarum emolumentis alebantur ſtudia: nunc autem ducenti huic collegio, illi vero centum vix aurei in annum redeunt, qui profeſſoribus numerantur.* Prouocat tamen GEORGIVS HORNIVS [e] ad Clenardum, quo teſte conſtet, Tuneti florere ceteras omnes diſciplinas. Collegia ibi eſſe multa, in quibus ſtudioſi artibus, medicinae, legibus operam dent. Superiori ſeculo XVI, teſte IOVIO [f] regem Muleaſſem, exactiſſime philoſophiae Auerrois peritum cum philoſophis Italis de natura vniuerſi, motu coeli, poteſtate ſiderum diſputauiſſe, et hodienum doctores vocari Alphakios, id eſt, σοφούς. Nos haec auctorum fidei relinquimus, nec hodiernum inter Mauros philoſophiae ſtatum hoc loco curamus, medii aeui hiſtoriam philoſophiae Saracenicae ſcribentes.

Sectae inter Saracenos.

§. IX. Conſideratis ita fatis philoſophiae in gente Saracenica in genere, de ſpecialibus quoque eius apud illam circumſtantiis nunc porro agendum eſt: inter quas nulla magis attentionem meretur, et huc referri debet, quam quae sectas Muhammedorum philoſophorum enumerat. Eae enim tantum non omnes ex philoſophia ad legis Iſlamiticae explicationem adhibita exortae ſunt. Et ipſe quidem nouae religionis conditor, vt ab omni literarum praeſidio erat vacuus, et ineptam rhapſodiam compilauerat,

e) Hiſt. phil. L. V. c. 2. p. 293. f) Hiſt. L. XXXIV.

rat, de cuius veritate facile dubitare poterant, qui de ea disceptare auderent, seuere prohibuit, ne de noua lege disputarent, cuius eo magis rationem illum habuisse credibile est, quod eius asseclae ex variis religionum diuersissimarum populis coiuissent: quos aeque facile disiungi praeuidebat, si, quod illis iniecerat, communis legis capistrum, disputationibus discinderetur. Nec alia forte ratio est, cur, teste ELMACINO[g] Muhammed ante vltima fata praeceperit, *ne duae in Arabia concurrerent religiones*, et ob hoc eius mandatum Iudaei, qui sub foedere cum illo fuere, postea eiecti sint. Mature tamen de legis sensu et interpretatione in dissidia discessum est, quae tandem in sectas abierunt. Non ignotum enim rerum Muhammedicarum gnaris est, quanta discordia inter Muhammedanos exorta sit, ex quo Alis nouam factionem condidit[h], ad quod schisma philosophicas eius meditationes aliquid contulisse, non inepte coniicitur. Teste enim ELMACINO[i] *fuit acutissimus, et multum pollens eruditione, quippe speculatiuis scientiis et practicis instructus.* Et hoc quidem schismate Turcarum et Persarum gentes Muhammedanas ita animo disiungi constat, vt facilius Christianos, quam sectam oppositam tolerent. De quo tamen schismate hic plura dicere nihil attinet, cum id ad ecclesiasticam magis Muhammedismi historiam, quam philosophicam pertineat, et apud scriptores rerum Muhammedicarum facile inueniri queat. Sed et praeter magnum hoc schisma in multas alias sectas Muhammedis asseclae distincti separatique sunt, prout, nempe vel de iure suo Canonico, quod ex lege Islamitica exstruebant, vel de theologia, praecipue vero de Deo eiusque attributis et decretis inuicem dissentiebant. Earum tamen historia integram tractationem postulat, a nobis ob prolixitatem non expectandam, licet varia ea exhibeat, quae historiae philosophicae inter Muhammedanos lucem accendunt. Dabunt tamen amplam de hoc argumento disquirendi syluam HOTTINGERVS[k] et POCOCKIVS[l], viri de historia literaturae Orientalis immortaliter meriti, qui ex ipsis Arabum et Iudaeorum inter Arabes viuentium scriptis egregiam eius nobis collegerunt materiam. Sunt vero sectarum Muhammedicarum supra septuaginta, quas enumerare omnes et inter se discernere, nec operae pretium est, nec ad hoc nostrum institutum pertinet. Potiora tantum delibamus, quae ad rhombum facere, et historiam Muhammedanorum philosophicam illustrare apta sunt. Dux vero hic eligendus est ABVLFARAIVS[m], qui in ea historiae suae parte, quam doctissimo commentario illustrauit POCOCKIVS, accuratius ceteris de his sectis commentatus est. Eo enim auctore sex sunt sectae siue dissensiones circa radices, quae in septuaginta et tres ramos effloruerunt.

g) L. I. c. 1. p. 8.
h) ELMACIN. L. I. c. 5. p. 36. confer. TEXEIRA l. c. p. 215. HOTTINGER. l. c. p. 366.
i) L. I. c. 3. 43.
k) Histor. Orient. L. II. c. 6. p. 340.
l) Specim. histor. Arab. p. 209. add. GEOR. A SALE proleg. ad Koran. S. VIII. p. 151.
m) Dynast. IX. quem locum in specimine sigillatim expressit POCOCKIVS.

Illae ſunt Moatazalae, Sephatii, qui inter ſe contrarii ſunt, vt et Kadarii Giabariis aduerſantur, et Morgii Waidiis; quibus et Shios addit Chawarigiis contradicentes. Diſſenſum vero reduci, ait, ad quatuor capita, quorum primum eſt attributa et vnitas Dei, ſecundum decretum eius et iudicium; tertium promiſſa et minae, quartum prophetia et antiſtitis munus. Recte vero ſimul monet, potiſſimam diſſenſus partem ex philoſophia eiusque notionibus ad theologiam applicatis originem cepiſſe, qua de re infra in enarranda Muhammedanorum theologia naturali pluribus dicemus. Ex reliquis hic per lancem quaſi ſaturam notandi ſunt Hanifaei vel Haniſitae [n], eiusdem fere commatis in articulo de prouidentia diuina, quo Phariſaei inter Iudaeos fuere: Melkitae, cum Chriſtianis orthodoxis, quos ita quoque appellari ſupra iam memorauimus, non confundendi, quae ſecta non theologiae tantum, ſed et diſciplinis aliis litauit, virosque produxit varia eruditione celebres, Ibn Hagheb Aegyptium, Abu Muhammed Abdalla Ibn Abizeid, Ahmed Ben Edris Sanhag aliosque [o]. Porro Schafaei, inter ſectas Muhammedanas valde celebrati; Henbalitae ab Ahmed Ben Henbal ita dicti, et Schamrachaei. Maxime vero inter Muhammedanos celebris eſt ſecta Mutazalitarum, quos Muhammedanorum Phariſaeos recte dixeris. Nam et hi a ſeparatione nomen habent, Arabico nomine idem ſignificante, quod Hebraeum, nempe ſeparatos. Accepere enim nomen teſte Shareſtanio apud Pocockivm [p], ab auctore ſectae Waſel Ebn Ata, Al-Haſani Baſrienſis diſcipulo, cui et aſſeclis id haeſit, quod, cum propoſita a quibusdam quaeſtione de iis, qui peccatum aliquod grande commiſerunt, num a fide excidiſſe putandi ſint, nec ne &c. non expectato magiſtri reſponſo ſe ſubduxiſſet, et ſententiam ſuam condiſcipulis exponere coepiſſet, dixerit Al-Haſan: ſeparatus eſt a nobis Waſel, vnde nomen exortum. Paulo aliter Ebn Chalican in vita conditoris huius ſectae, narrat: Al-Haſanum eum ob ſententiae diuortium a ſchola ſua expuliſſe, a quo cum ſe ſubtraxiſſet, adhaerente ei Amro Ebn Obaid ipſis eorumque aſſeclis nomen Al-Motazali haeſiſſe. Aliorum relationes de hoc nomine variantes videſis apud Pocockivm [q]. Eſt vero haec ſecta inter praecipuas Muhammedanorum theologos ſcholaſticos, referrique debet inter ſectas philoſophicas, eo quod multa de Deo, rebusque diuinis philoſophice diſputat, vt ex Maimonide [r] diſci poteſt, qui eorum opinionem de prouidentia diuina exponit, ex quo diſcimus, in hoc quidem dogmate eos proxime ad Sadducaeorum ſententiam acceſſiſſe. Et hic quoque philoſophiae vſus in argumento theologico cauſſa eſt, cur in multis legis Islamiticae partibus a communi reliquorum explicatione ſeceſſum fecerint. Eorum propago fuit ſecta Ghabetaeorum. Sed et Ghabraei enumerandi ſunt, qui in doctrina de prouidentia diuina Eſſenorum placitis proxime ſe adiunxerunt, itemque Aſcharitae et

Kadraei.

n) Elmacin. L. III. c. 8. p. 286.
o) Conf. Hottinger. l. c. p. 341.
p) l. c. p. 211.
q) loc. cit.
r) Mor. nebhoch. L. III. c. 16.

Kadraei. Dararaei autem et Hamzaei inter haereticos vna cum Karmataeis a Muhammedanis referri ex Elmacino [s] et Abvlfeda [t] patet, nec Zindikaeorum melior exiſtimatio fuit, de quibus infra ex inſtituto dicemus. Pleraſque has ſectas ab Al-Manſoris, Rashidi et Al-Mamonis temporibus, vel paulo poſtea deriuandas eſſe, quibus philoſophia inter Arabes innoteſcere et vulgari coepit, vel ex eo liquet, quod philoſophiam legi Islamiticae applicuerint, indeque in ſententiarum diuortia ſeceſſerint. Nempe cum ineptias Alcorani perſpicerent homines non inepti, et iudicii acie inſtructi, qui philoſophiae recens introductae auctoritate et veneratione moti, eiusque praeſidiis muniti philoſophari de lege incipiebant, non potuere non, qui paulo acutius videbant, obſtupeſcere. At cum a lege deficere, et pſeudo-prophetae doctrinam deſerere inter Muhammedanos capitale eſſet, adeo, vt ipſe Al-Mamon, quamuis philoſophiae luminibus illuſtratus ſeueriſſimas in id poenas, teſte Elmacino [u] conſtituerit, neceſſarium erat, vt, quod reiicere fas non erat, philoſophiae beneficio in alios et commodiores ſenſus transferretur, et ſic legis Islamiticae ſenſus verus mira ratione adulteraretur. Exortae inde inter Muhammedanos ſectae philoſophicae, quae recepta ſemel philoſophia Ariſtotelis, non ſatis tamen pure ad haec tempora deriuata, ita vſae ſunt, vt, quod litera Corani abſurdum eſſe docebat, diſtinctionum, abſtractionum, notionum philoſophicarum adminiculo in meliores ſenſus detorqueretur, ſicque noua religionis legisque Iſmaëliticae, et quidem potiorem partem metaphyſica exiſteret facies. Agnouerunt id ipſi Arabes, ex quibus dignus eſt locus Sharestanii [x], ita ſcribentis: *Deinde inſpexerunt e Matazalorum doctis quidam libros philoſophorum, cum imperante Mamone verſi eſſent, et eorum viam* (i. e. methodum) *cum viis* (legis) *Al-Calam miſcuerunt, atque inde ſpeciem ſcientiae ſingularem conſtituerunt, quam ſcientiam Al-Calam nuncuparunt, vel quod praecipua, de qua apud eos diſputatur et controuertitur, quaeſtio ſit de illo ſermone* (verbo Dei) *atque ita toti ſpeciei nomen tribuatur, vel quod imitati fuerint philoſophos, qui ſpeciem e ſpeciebus ſcientiarum ſuarum* (logicam) *vocarunt Al-Manteck, ſunt vero Al-Mantek et Al-Calam ſynonyma.* Addendus his locus Maimonidis [y], qui ipſe diu inter Arabes vixit, et caſtra philoſophicorum horum theologorum curioſe explorauit, qui recte docet, „Muhammedanos iſtos theologos ſua „potiſſimum ex libris Graecis Syriacisque ex Graeco verſis deſumſiſſe, et „haec tela alibi accepta illuc direxiſſe, vt philoſophorum arma (contra Is-„lamiſmum) euerterent. Factum enim eſſe, cum Chriſtiani vel Graeci „vel Syri eſſent, et in his potiſſimum linguis pleraque philoſophorum „ſcripta legerentur, vt regibus et principibus legi Chriſtianae parentibus „ſubiecti homines eruditi ea ſibi vindicarent, quae a gentilibus philoſo-

 „phis

s) L. III. c. 6. p. 264. L. II. c. 16. p. 174.
t) Opp. p. 38.
u) L. II. c. 8. p. 138.
x) Pocock. l. c. p. 194.
y) Mor. nebhoch. P. I. c. 71.

„phis dicta cum Christiana religione conuenirent, vel dissentientia rationibus philosophicis eneruarent, sicque articulos fidei suae roborare contenderent: qua ratione constet Ioannem Philoponum instituisse. Eandem methodum secutos fuisse rationalistas Muhammedanorum, exsurgente Islamismi lege, qui, cum in libris Graecorum et Syriacorum philosophorum ea legerent, quibus iuuari fidem nouam putarent, illa Islamiticae religioni accommodauerint, de quibus nihil vnquam Graecis in mentem venerit". Alia, eo quod aptius infra enumerabuntur, hic tacemus. Non mirandum id magnopere est, siue Corani absurditates necessario meliori sensu explicandas, siue studia philosophica inter Arabes tandem emergentia, siue Christianorum tela, quibus nouam superstitionem confodiebant, consideres. Nam hac ratione his omnibus vno labore succurrebant homines astuti, qui inuenta introductaque noua ista theologia philosophica vel scholastica et se philosophos esse demonstrabant, et cum aduersariis communibus armis concurrebant. Primis vero Muhammedismi nascentis temporibus, nihil tale euenisse obseruamus, eo quod non legis tantum conditor philosophiam, quam ignorabat, prorsus contempsisset, sed et gladio, non calamo, dissentientes refellere mallet: Ast exortis per philosophiae introductionem sectis, cum ipsi quoque Muhammedani de legis suae fide vacillarent, haec theologia philosophica inter Saracenos introducta est. Id quod Al-Gazelius apud Pocockivm [z] fatetur: *Sub Muhammedanismi initiis ignotam illis hanc de rebus ad religionem spectantibus disquirendi artem fuisse: postea cum oriri sectae et in dubium vocari religionis articuli coepissent, inuectam, eiusque vsum ad eorundem articulorum veritatem contra innouatores propugnandam adhibitum fuisse.* Vtrum vero Arabes alieno ad id exemplo inducti persuasique fuerint, de eo anceps videtur quaestio. Et ex libro *Cosri* [a] quidem, quem R. Iehvda Hallevi conscripsit, patet, fuisse inter Iudaeos quoque eiusmodi rationalisticam (sit venia verbo) seu philosophicam sectam, quam vt Arabes עלם אלכלם, sic ipsi חכמת הדברים, *sapientiam verborum* vel *loquelae* vocarunt, cuius officium fuerit, fundamenta fidei confirmare rationibus intellectualibus et artis dialecticae beneficio religionis mysteria defendere. Nam Karaeis eos adscribit, aitque finem τοῦ מדבר esse, *vt in animam eius et animam discipulorum ingrediantur et imprimantur fundamenta fidei, quae in anima sapientis sinceri et simplicis quasi naturaliter sunt insita.* Eadem monet Maimonides [b] hic breuitatis caussa non exscribendus. Ex his itaque non inepta argumentatione colligi posse videtur, a Iudaeis hanc theologiam philosophicam siue dialecticam ad Arabes transiuisse, cum Iudaei inter Arabes habitauerint, et inter populos libri, siue eruditos numerati ab illis fuerint, vt supra demonstratum, constet autem, philosophiae vsum Saracenos a gentibus, quae apud ipsos habitabant, didicisse.

Origines philosophiae et theologiae scholasticae inter Muhammedanos.

z) l. c. p. 196. a) P. V. §. 15. seq. p. 359. b) loc. cit.

cisse. Firmat hanc suspicionem Cl. CAMPEGII VITRINGAE [c] obseruatio, Medabberim non exacte tantum cum Dialecticis Graecorum conspirare, sed testibus his Iudaeis ab hac gente ortum accepisse, immo Pauli et Apollinis iam temporibus extitisse. Ast quamuis haec non sine omni specie et colore dicantur, recte tamen illis opponitur id, quod superiori libro euictum dedimus, et historia philosophiae Iudaicae euidenter demonstrat, Iudaeos non maturius philosophari coepisse secundum Aristotelem, quam vbi ex oriente pulsi inter occidentales populos, praecipue inter Saracenos, qui tum Hispaniae prouinciis plerisque imperabant, habitare coeperint; nec prius theologiam suam habitu philosophiae Aristotelicae amiciuisse, quam vbi exemplo Saracenorum inducti fuerint. Nec magnopere vel Halleui vel Maimonides nos morari debet, genti suae hanc theologiam philosophicam vindicantes: cum innumeris fere locis iam comprobatum dederimus, nihil solennius apud superbissimam Iudaeorum gentem esse, quam peregrinam eruditionem sibi vindicare, et origines eius ex suis aruis deriuari, quem scopum habuisse, et libri *Cosri*, et *doctoris perplexorum* auctorem ex ipsis eorum verbis paulo curatius attento satis apparebit. Vt taceamus, hoc illum loco ita hanc theologiam philosophicam describere, vt indigna videatur Iudaeo legis peritiam ex simplicioribus et purioribus fontibus haurienti. Nec multum iuuat adductam opinionem, quod Iudaei cum Christianis inter populos libri siue eruditos ab Arabibus relati fuerint. Hoc enim non tam ad philosophiam in specie, quam eruditionem generalem, imprimis vero ad artes elegantiores et humanitatis pertinere, ex supra dictis est manifestissimum, supponitque haec ratio id, de quo tamen quaestio disceptatur, nempe, inter Iudaeos eruditionem aliquam inter Arabes sectantes, iam tum numeratos fuisse hos Dialecticos. Tales autem iam D. Pauli aetate exstitisse, nemini Vitringa persuaserit, qui non sola aliquali nominum conuenientia, sed rationibus euidentibus id demonstrari postulat. Relicto itaque hoc theologiae philosophicae et scholasticae inter Arabes cultae fonte, illi aut sponte sua tam egregie sapuisse dicendi sunt, ex quo nempe philosophiam didicerunt: aut statuendum, a theologis Christianis Graecis circa seculum octauum sacrae religionis dogmata philosophicis disputationibus, tractationibusque explicantibus, (quibus se fere ducem praebuisse Ioannem Damascenum in sequenti libro dicemus) Arabes hunc morem accepisse. Nec id sine rationibus satis luculentis statuitur. Nam et Maimonidis ipsius testimonio supra adducto confirmatur, quo a Christianis hanc methodum sequentibus Arabes eam didicisse fatetur, et omnino verisimile est, traductis Graecorum libris a Ioanne Mesueh, Honain, reliquisque ex hac schola viris doctis cum Arabes Al-Mamonis consilio ad has versiones legendas scrutandasque inuitarentur, factum esse, vt videntes, quem egregium vsum in firmanda et purganda quasi

c) Obseru. SS. L. III. c. 21. p. 313. seqq.

quaſi a popularibus erroribus lege Iſlamitica praeſtaret, hanc theologiam ſcholaſticam et philoſophicam, ſine qua legem defendi ſatis non poſſe putabant, excolere inciperent. Illud ex Arabum memoriis conſtat: Almawakeſum quendam primum fuiſſe, qui eiusmodi ſyſtema ſcientiae compoſuerit, eamque ita definiuerit: *Scientia, qua idoneus redditur quis ad confirmandos articulos religionis, allatis probationibus et dubia ſoluenda* [d]. Quaecunque autem huius theologiae philoſophicae inter Muhammedanos origo fuit, certum tamen eſt, inepta prorſus ratione coeptis his eos inſtitiſſe, et ſine iudicio acutis diſputationibus et argutiunculis vacauiſſe. Id quod aliter euenire non potuit, cum philoſophia inſtrumentum popularis ſuperſtitionis fieri cogeretur, et inter tot ſectas quaelibet ea tueretur, quae ſibi maxime placebant. Nec id multo ſudore et puluere opus habebat, vbi ſemel Ariſtotelica philoſophia, ad notiones abſtractas, vagas et incertas proniſſima recepta erat. Eius enim beneficio innumerae notiones, diſtinctiones, canones, huiusque generis alia excogitabantur, tantaque ſubtilitate de iſtis argumentorum generibus, de quibus craſſiſſimas et populares notiones pſeudo-propheta habuerat, diſputabatur, vt innumerarum inde litium ſemina non poſſent non exſurgere. Relictis enim veris nominum et rerum definitionibus, quas applicare ineptis et ad vulgi tantum captum accommodatis dogmatibus non poterant, inflexerunt ea miris abſtractionum ſubtilitatibus, aranearum telis non diſſimilibus, quae candide ſimpliciterque, ſine religionis ſuae damno explicari non poterant. Cuius exemplum in doctrina de cauſſis in Deo MAIMONIDES [e] adducit, narrans, noluiſſe hanc dialecticam ſiue rationaliſticam ſectam Deum vocare cauſſam primam, ſed maluiſſe eum agens vel efficiens primum appellare; eo quod diſcrimen aliquod inter cauſſam et agens ſiue efficiens intercedere putaret. Cuius ecce rationem acutiſſimam: contendebant homines ſupra modum ſubtiles: ſi Deum cauſſam dicerent, ponendum quoque eſſe cauſſatum ſiue effectum, indeque ſequi, vt Deus ab aeterno eſt cauſſa neceſſaria, ita cauſſatum atque effectum eius ſiue mundum, ab aeterno fuiſſe: aſt ſi agens dicatur vel efficiens, non ſequi ſimul effectus exiſtentiam neceſſariam, cum efficiens non tantum ante effectum neceſſario eſſe debeat, ſed eſſe quoque diu poſſit, priusquam effectum producat. Et hae quidem ſubtilitates philoſophicae et metaphyſicae non ad doctrinas tantum theoreticas ſed practicas quoque extendebantur, variisque nugis ſuppoſitis diuidebantur, ita vt vel ex ſola partitione ſomnia ingenii ſubtiliter otioſi cognoſci poſſint. Dabimus ea de re locum ex ABVL HOSEIN BASRIENSIS *compendio articulorum Omari*, quod ἀνέκδοτον a magno in his literis Welſchio noſtrate accepit eruditiſſimus HOTTINGERVS [f], qui hanc nobiscum particulam communicauit: licet enim ſit longiuſculus, luculentus

d) HOTTINGER. biblioth. Orient. c. II. p. 187.

e) l. c. P. I. c. 69.

f) l. c. c. 2. p. 188. ſeqq.

lentus tamen eſt, et integra huius theologiae philoſophicae inter Muhammedanos cultae facies in illo depingitur. „Scito autem, ita ille, iudicia „legalia quaedam dependere a qualitate operis, et appellari, ad ramos ſpe„ctantia, vel practica: alia dependere a fide, vnde et radicalia et fidei „nominantur. Scientia autem a prioribus reſultans, vocatur notitia le„gum et iudiciorum, quia nullum praebent vſum niſi ratione conſtitutio„nis, neque obſeruat aliud intellectus in iudiciorum vniuerſalitate, niſi „eam. Poſteriorum ſcientia eſt dogmatum de vnitate et attributis, in „quibus praecipua eius verſatur indago, et nobiliſſimus ſcopus. Erant „autem primi ex ſocietate et aſſeclis Muhammedis, quibus omnibus Deus „propitius eſſe velit, propter puritatem articulorum compotes felicis pro„phetae conuerſationis, tempusque foederis adhuc prope fuit: ita vt ob„ortis variis caſibus atque controuerſiis facile potuerint habere regreſſum „ad illum. Acquieſcentes igitur abſtinuerunt a reuolutione harum dua„rum ſcientiarum, et diſpoſitione earum per capita et articulos (confeſ„ſio autem ſcopi eorum et ramos concernebat et radices) vſque dum diſ„ſidiis inter Muſelmannos gliſcentibus et contentione inter antiſtites reli„gionis nata, apparuit diſcrepantia ſententiarum, inclinatio ad nouitates, „et varias quaeſtiones, atque ſic creſcentibus quaeſtionibus et accidenti„bus reditus eſſet ad eruditos in dubiis, qui modum pene exceſſerunt in „ſpeculationibus, demonſtrationibus, ſtudio et contentione iuris ſui la„borioſe eliciendi, et explanatione articulorum fundamentalium et radi„cum, diſpoſitione tractatuum et capitum, multiplicatione quaeſtionum „cum demonſtrationibus ſuis, citationibus ſimilium cum reſponſis ſuis, „examine philologiae et reconciliationibus, explicatione religionum et „diuerſitatibus earum. Ea autem quae iuuabant notitiam iudiciorum pra„cticorum, a demonſtrationibus diſtinctiuis appellabantur. Notitia mo„dorum demonſtrationis ſummariae, ob vſum quem habet in iudiciis, „radices iurisprudentiae: notitiae articulorum, a demonſtrationibus, ſer„mo". Neque tamen hoc totam hanc theologiam ψευδοφιλόσοφον abſoluit, ſed alia quoque ſunt ad eius indolem pertinentia, hic eo magis notanda, quo magis eam a ſana philoſophia diſcernunt, et dicendis infra de theologia et philoſophia ſcholaſticorum lucem quandam foenerabuntur. Nempe non ex certo aliquo et indubitato principio argumentationum ſuarum neruos vimque demonſtrandi deriuabant theologi hi philoſophici, nec naturam rei ita expendebant, vt ex ea, quae vellent demonſtrari poſſent. Ita enim facile eueniſſet, vt quod roborari atque confirmare volebant, corrueret, eo quod ſanis certisque principiis illa noua theologia non niteretur. Commodius itaque rebus ſuis auxilium laturi, eas ſibi fingebant hypotheſes, hasque propoſitiones precarias ſubtiliter excogitabant, quibus ſyſtema ſuum poſſe confirmari, parumque inde incommodi emergere videbant. Qua propoſitione vel principio hypothetico admiſſo, cum

cum interdum eueniret, vt, quae vellent, demonstrare possent, veram ita se rationem inuenisse sibi videbantur, qua et legis suae integritas vindicaretur, et philosophiae honos ipsis tribueretur, et philosophicae meditationis accuratio doctrinae suae non denegaretur, et lectores haberent, quae noua et non vulgaria, sed philosophica, et Christianorum subtilitatibus non minora perciperent. Legi ea de re meretur MAIMONIDES [g], cuius tamen locum, ne nimii simus, ipsum adducere, breuitatis caussa supersedemus. Is enim diserte monet, dialecticos hos siue loquentes, tum inter Christianos, tum inter Muslimenos non ad manifestas rerum circumstantias earumque principia respexisse, sed tantum ad possibilitatem, qua res esse ita debuerit vel potuerit, vt suae opinioni non obstaret, indeque, cum id euenisset, tandem conclusisse, rem ita se habere. Qui cum disputando ita egissent, vt sua dogmata demonstrarent, librisque etiam conscriptis has sibi ex rerum meditatione cogitationes subnatas esse dicerent; non sensisse hoc posteros eorum, nec attendisse, haec ad religionis suae confirmationem fuisse relata, sed in ea haesisse opinione, antecessores suos philosophos refutare voluisse, earumque demonstrationes in dubium vocare, cum tamen certum sit, quod illi nihil vel affirmauerint vel negauerint, nisi quod per mille consequentiarum riuulos dogmatibus ac opinionibus suis damnum afferre posse crediderint &c. Ex his vero intelligi quoque potest, cur pauca θετικῶς, pleraque προβληματικῶς attulerint, factisque thesibus et antithesibus, rationes pro et contra opiniones militantes aequali robore et numero adduxerint: adeo vt MAIMONIDES porro fateatur: *Noli a me exspectare, ac si adducturus tibi essem argumenta loquentium, quae pro veritate principiorum suorum adducunt. Nam in hac re et illi totam vitam suam consumserunt, et consument dies illi suos, qui sequentur.* Illud tamen obseruat, ad scepticismum hos homines ista problematica disserendi et philosophandi consuetudine inclinasse omnes: *Cum vero*, ait, *considerassem, et libros Medabberim perlegissem, quemadmodum studiose quoque et pro virili scrutatus sum libros philosophorum, inueni omnium ipsorum vnicam speciem, partibus tatum distinctam. Principale enim fundamentum omnium est, nullam certam cognitionem rerum haberi posse, quod scilicet hoc vel illo modo se habeant, eo quod in intellectu contrarium semper esse et cogitari possit.* Haec ille. Ex quibus recte concludimus, referendos esse hos philosophos Muhammedanos inter Arabes ad Scepticos, nec magnopere hanc incertitudinem mirandam esse, cum saepissime miscere quadrata rotundis et tenebris lucem inani et stulto consilio tentauerint. Et hi quidem philosophi Muhammedani a sermone vel loquela, *Loquentes*, id est rationalistae et dialectici vocati sunt, quos, vt dictum, Iudaei *Medabberim*, eorumque scientiam *Hochmath Hammedabberim*, Arabes vero *Al-Calam* vocant, quaeque in

Secta Loquentium.

g) l. c. c. 71. conf. HOTTINGER. histor. Orient. L. II. c. 6. p. 341.

in medii aeui philoſophia peculiari conſideratione digna eſt. De qua appellatione non omnium eadem fuit opinio. R. Aben Tibbon [h] ex re magis accidentali, quam ſcopo et inſtituto huius ſectae eos ita deſcribit: *Eſt nomen certae cuiusdam ſectae philoſophorum ſciolorum, qui de rebus ſtatuunt non ſecundum intellectum neque ſecundum earum naturam, ſed ſecundum imaginationem et phantaſiam ſuam, et confundunt homines multitudine verborum et orationibus ſpecioſis, quae nullam habent veritatem, vnde earum ars vocatur ſapientia verborum, quaſi dicas, eam non eſſe intellectualem, ſeu cum intellectu congruentem.* Contra ſenſum ſcopumque nominis haec dici recte notauit R. Iehvda Mvscatvs [i], ad librum *Coſri* prouocans, in quo vocantur *ſapientes, topice vel dialectice loquentes ratiocinantes et diſputantes.* Nullo id meliori argumento euincitur, quam quod petitum ab Arabica appellatione Al-Calam, qua voce ſermo quidem vel loquela indicatur, ſed non promiſcue quiuis ſermo, verum per ſynecdochen partis ille, qui in differendo diſputandoque occupatus eſt. Et Alshareſtanius ac Arabum nonnulli alii eapropter ita dictam putant hanc ſcientiam, quod de Dei verbo, ſeu ſermone, quo homines allocutus eſt, diſquirat, quod inter primaria fidei Muhammedanae capita eſſe, in ſequentibus dicemus. Sed falli eos vel ex hoc ſolo patet, quod huius ſcientiae dialecticae obiectum multo latius ſe diffundat, nec hoc vno argumento occupetur. Veriſimiliori itaque coniectura alii a Graeca voce λόγος, quae non ſermonem tantum ſed et rationem vel verbum ratiocinantis indicat, quaeque vocem, logica, i. e. artem ratiocinandi et differendi genuit, deriuare malunt: nec improbanda eſt in totum Pocockii [k] opinio, ſtatuentis, Arabes ad vltimam nominis θεολογία partem, omiſſa priori, reſpexiſſe, cum praecipue de Deo rebusque diuinis vel aliis, reſpectu ſaltem ad Deum, loquantur. Quam vocis originem valde firmat definitio Al-Calam ab Ebnol-Koſſai allata, quam exhibent Pocockivs [l] et Hottingervs [ll], *eſſe eam ſcientiam, qua diſquiritur de eſſentia Dei et attributis eius et conditionibus rerum poſſibilium circa creationem et reſtitutionem iuxta canones Islamiſmi.* Eleganter vero Pocockio [m] vocata eſt theologia Muhammedanorum ſchoſtica, eo quod ſcholaſticorum theologiae ita ſimilis eſt, vt ouum ouo non magis eſſe poſſit, eo quod vel communes parentes habuerint, vel vna alteram genuerit, de qua re infra dicemus. Nec errabunt tamen, qui cum Golio metaphyſicam ſeu theologiam philoſophicam vocant, cum hoc iſtorum hominum inſtitutum fuerit, vt theologiam ſuam rationibus philoſophicis exornarent, et, vt habet Al-Mawakef, idoneos ſe redderent, ad confirmandas confeſſiones religionis, allatis probationibus et dubia ſol-

h) In explic. difficil. verborum libri Moreh.
i) Ad l. c. Coſri p. 360. ed. Buxtorf.
k) l. c. p. 198.
l) Ibid.
ll) loc. cit. p. 187.
m) loc. cit.

ſoluenda. Sed et rationales vel rationaliſtae recte dicuntur, cum λόγος דבר, *Calam*, et ſimilia omnino ſermonem ratiocinantium innuant, quae ſignificatio arriſit IO. TRIBBECHOVIO [n] et CAMP. VITRINGAE [o]. Hac itaque exorta theologiae philoſophicae ſpecie, dici non poteſt, quanta incrementa philoſophiae ſtudium inter Muhammedanos ceperit, cum nemo theologus eſſe queat, qui hanc ſcientiam non intelligit. Vnde plurimi quoque inter Arabes fuerunt, qui eam et compendiis et commentariis illuſtrauerunt, quorum catalogum affert HOTTINGERVS [p], ab iis qui copioſiora deſiderant, ipſe adeundus. Quamuis autem inter eos, qui ratiocinari ſimul et legem tamen Muhammedis ſeruare cupiebant maximi iſta ſcientia fieret, non potuit tamen non ars illa hybrida e diſquiſitionibus logicis, metaphyſicis et theologicis conflata et in monſtrum aliquod horrendum et informe degenerans diſplicere multis, qui malebant, ſeruari ſimplicitatem et ignorantiam Muhammedis, quam adhibitis regulis philoſophicis legis Muhammedis ſenſum deprauari et corrumpi, et allatis principiis peregrinis in falſos ſenſus rapi. Quod non viderunt tantum Iudaei, ſupra adducti ſed et Arabes; et memoratu non indignum, quod POCOCKIVS obſeruauit, aliis eam principiis niti, quam qui apud ipſos Muhammedanos aut pro theologis ſanioribus, aut pro doctioribus philoſophis habiti ſunt, indeque apud illos in partitione ſcientiarum altum apud eos ſilentium eſſe de hoc commento, quaſi quod in earum numero habeatur, indigno, vt videre eſt apud AVICENNAM et NASIRODDINVM ALTVSIENSEM [q]. Vnde ſupra iam narratum Alshafienſem ſectae huius nominis conditorem pronunciaſſe: *Si quis Al-Calam operam daret, dignum eſſe, qui palo affixus per omnes Arabum tribus et coetus circumferretur, proclamante coram eo praecone: haec remuneratio eſt eius, qui relictis Alcorano et traditione ſcientiae Al-Calam incubuit.* Alii ex theologis Arabum non totam quidem reprobauerunt, ſed haereſium interuentu inuectam earum gratia retinendam cenſent, ſed nimis tamen ei indulgendum non eſſe monent. Inter quos eſt Al-Gazalius, cui *neceſſe*, viſum, *vt ſit in omni regione, qui hanc ſcientiam calleat, ad haereſes, vbi pullulant, retundendas, at in eo, qui illi ſtudere voluerit, tria requiri, nempe diligentiam, vt ei ſedulo vacet ingenii acumen et morum probitatem; et nullo modo ferendum, vt vulgo explicetur. Eſſe enim eam inter illas ſcientias, quae non ſimpliciter commendentur, ſed, dum intra modum ſubſiſtant, probandae ſint, nempe ad ſupprimendas haereſes, quibus ceſſantibus eam quoque ceſſare debere.* Ceterum et hoc monendus eſt Lector, antequam hanc theologiae philoſophicae conſiderationem relinquimus, non confundendam eam eſſe cum ſcientia iuris Muhammedanorum. Ea enim legis Iſlamiticae peritia eſt, et non articulos fidei ſeu radices, ſed ramos ſiue

n) De Dd. ſchol. c. III. p. 122.
o) l. c. c. 21. p. 314.
p) Bibl. Orient. p. 194.
q) Loca indicat Pocock. l. c.

siue theologiam practicam et ius aliquod naturale atque canonicum itemque ciuile Muhammedanum comprehendit, de qua, cum ad nostros limites non pertineat, lectorem ad POCOCKIVM [r] ablegamus, docte de ea commentantem. Locum vero suo iure in historia philosophiae Saracenicae hanc theologiam philosophicam vel scholasticam occupare, et ipsa eius indoles atque natura euincit, et influxus probat, quem, si non ad gignendam, certe ad educandam roborandamque et ad adultum quendam florem perducendam theologiam et philosophiam scholasticam habuit. Sequenti enim libro certis testimoniis demonstrabimus, Britannos, Gallos et Germanos a seculo decimo philosophiam ex scriptoribus Arabicis eorumque versionibus et commentariis didicisse, et imprimis Adelardum, Othonem Frisingensem aliosque multos in eo fuisse, vt illi commentarii in scholis explicarentur. Proditque vtrumque commentum affinitatem, similitudine originis, modi disputandi, subtilitatis quaestionum, obscuritatis notionum scepticismi, disputandi in vtramque partem, reliquorumque naeuorum, quos in sequenti libro candide detegemus.

§. X. Ex adductis iam iudicare attentus facile poterit, quae potissimum fata philosophia inter Arabes medii aeui habuerit. Vt tamen accuratior eius depingatur facies, philosophorum quoque Arabum notitia facienda Lectori, eorumque historia enarranda est. Quo in penso absoluendo optandum merito, vt ex iis fontibus hanc historiae philosophicae partem hauriri liceat, quos ex ipsis Arabum scriptoribus literariis supra attulimus [s]. Ast hi cum plerique in puluere et tenebris bibliothecarum lateant, contentos nos oportet iis memoriis, quas apud scriptores Arabes, Graecos item atque Latinos deprehendimus. Inter quas notiores et certiores eae sunt, quae ad Mauritaniae et Hispaniarum Saracenos pertinent, eo quod diu familiariter cum iis Christiani et Iudaei vixerint, eorumque res plenius cognouerint, quam in Asia factum, vbi qui inter Saracenos habitarunt Christiani, nobis magis ignoti sunt, quam Arabes ipsi. Ad orientales enim Arabum scholas pauci aduolarunt; ast constitutis a Saracenis gymnasiis scholisque in Africa et Europa, dici non potest, quanta auiditate ad eos Christiani et Iudaei festinauerint. Et illorum quidem ista in re exempla infra suo loco occurrent, horum autem in antecedenti libro specimina attulimus, et vel vnus Maimonides Auerrois discipulus luculento exemplo est. Produxere vero felicia Abbasideae familiae tempora magnum eruditorum, poetarum, mathematicorum et praecipue philosophorum numerum. Cum enim principum fauor et munificentia, aulae honores, populi veneratio, imitandaque posteris exempla maiorum magnum animis calcar adderent ad currendum impigre in eruditionis vniuersae, et philosophiae stadio, non poterat non magna dives-

Scriptores philosophiae inter Saracenos.

 que

r) l. c. p. 200.

s) Conferendi quos nominat HOTTINGERVS Bibl. Orient. c. II. p. 276. et qui ibi laudatur IBN SALAM liber, de Rashidi et Mamonis imperatorum moribus.

que inde literatissimorum virorum philosophorumque messis exsurgere. Cuius testimonia luculenta nobis collegit eruditissimi HOTTINGERI ſ) diligentia, qui scriptores philosophicos Arabum magno numero recenset. Quamuis enim nimis lata significatione Grammaticos huc quoque reuocet rhetoricosque scriptores, iis tamen demtis tantus aceruus remanet, vt facile ex residuis intelligi queat, quanto in pretio philosophia apud Arabes fuerit. In quo catalogo illi praecipue notandi sunt, qui in Aristotelem commentati eius lectionem contribulibus suis fecerunt facilem, quorum indicem a scriptore Arabe Muhammed Ebn Isaac confectum, et ab HOTTINGERO ſſ) adductum eo magis legisse operae pretium est, quo magis Aristoteles solus dux fuit, quem Arabum secuta est industria. Sed in reliquis quoque philosophiae partibus fere omnibus diligentissimos fuisse Arabes, ex hoc loco liquet. Cuius vt in compendio notitiam aliquam faciamus Lectori ex libro, rarius hodie occurrenti, ecce meruere I. de philosophia in genere Behaioddinus, Sabkaeus, Aphdollodinus Chungaeus, Schamsoddinus Azbahanaeus, Iacobus Sabachidas Kindaeus, Alkendi nomine infra enarrandus, Ibn Omar eiusque commentator Katibaeus, qui et Phachri-Rasis philosophiam commentariis explicuit. II. Systemata vero philosophica confecere Schirasita quidam, cuius logicam, physicam et metaphysicam Chatibaeus obseruationibus illustrauit: tum Mouapheki Abdollatifi, et celeberrimus Ibn Sina, siue Auicenna, in cuius philosophiam Nasiroddinus, Fahri Rasis, Nuuerius aliique commentati sunt. Classi quoque huic addendi Gemsiidus Gaiatus, Kotoboddinus, Schirasita Sharauerdus, eiusque commentator Ibn Kemouna, itemque Gadumser Taurisius, qui inter primos fuit, qui inter Arabes philosophicam Historiam excoluere, edito libro *de philosophis antiquis et recentioribus.* Porro et Ibn Matoul aliique de hoc argumento scripserunt. III. Logicam illustrarunt ex Arabibus praeter Auicennam, Sahdi, Catibaeus eiusque interpres Ibn Mutaher, Aphdolloddinus Chungaeus, Schamsoddinus Aikaeus, Alchindus aliique. IV. Metaphysicae illustrandae insudarunt Ibn Honaim Rasiaeus Muhammed Tusius, eiusque commentator Ahmed Ispahaniensis, qui etiam Nasiroddini scripta metaphysica commentariis explicuit, Tadi, Talegius, Behmeianus Abu Mansor aliique ex parte quoque Latinitate licet satis infeliciter t) donati. V. In physica Cazrinius ob historiam naturalem celebris est, eminuerunt quoque meletematis suis in hac philosophiae parte Behmeiarius, Ibn Amid, Ali Zelthus, Ahmed Abul-Abbas Kalkaschandaeus, Schafaeus quidam aliique, historiae vero plantarum et herbarum haud inutilem praestiterunt operam, Ibn Beitarius medicus Malacensis et Maleiesia: historiam animalium scribendam susceperunt Demirius, Ibn Kadi Schiaba et Gaheth; de vita et anima

ſ) l. c. p. 216. seqq.

ſſ) pag. 219.

t) Dicemus ea de re pluribus infra. Interim audiendus doctissimus LVDOV. VIVES de caussis corrupt. art. L. V. p. m. 167.

ma Perſarum philoſophus Abibeker et Ibn Patrik, et de arcano rerum ſenſu Ibn Arabi Hiſpanus et Aphdoloddinus Chunghaeus ſcripſerunt. VI. Philoſophos vero morales tractationibus ſuis ſe demonſtrauerunt Ibn Schel Samaritanus, Ibn Hauaſen Cuſiiraeus, Ahmed Azdaeus et Aſſiotus. VII. Politicam commentariis illuſtrarunt Ibn Abinalius Abil Kaſemus, Fahri Tartuſius, Ibn Dafar, Zauauaeus, Thagoddinus Alexandrinus, et Makrizi. Vt taceamus magnum eorum numerum, qui de aſtronomia, aſtrologia et Geometria egregie meriti ſunt, alibi nominandum. His enim ſcientiis mathematicis Arabes cum laude inſudauiſſe, celeberrima Thebiti Ebn Korrae, Alhaſanii, Alpharagii, Alphraganii, Alchabitii, Albategnii aliorumque nomina euincunt, de quibus in hiſtoria mathematicarum diſciplinarum non ſine encomio tractatio ſolet inſtitui [u]. Fuiſſe autem inter Arabes etiam Iudaeos et Chriſtianos quoſdam, qui de literis et philoſophia egregie meriti ſunt, ex Meſue et Honaini exemplis ſupra allatis conſtat. Hi quidem, vbi de Saracenica philoſophia agitur, proprie huc non pertinent: non omittemus tamen eorum, quantum ad noſtrum inſtitutum pertinent, hiſtoriam paucis et ὡς ἐν παρόδῳ recenſere, ne in hac quoque parte deſideretur noſtra induſtria. Quam ita ad illuſtrandam hanc philoſophicae hiſtoriae partem adhibebimus, vt aliquot celebriorum philoſophorum vitas peculiari tractatione exponamus, reliquorumque per lancem quaſi ſaturam poſtea aliquam afferamus copiam. Omnes enim recenſere et inſtituti noſtri limites non permittunt, et lectoris patientia indignum eſt, eo quod nihil plane noui praeſtiterint, ſed ſolum Ariſtotelem miſere tortum et corruptum adorauerint, eorum etiam notitia ex aliis fontibus facile hauriri poſſit [v]. Meliori tamen memoria digni ſunt, Iacobus Alkendi, Thabet Ebn Korra, Alpharabius, Abulhaſan Al-Aſhari vel Eſciari, Abulhuſein Eſſophi, Alkazis, Auicenna, Eſſeriph Eſſachalli, Thograi, Ibnu Saig Aui Iaaſar Ebn Thophail, Auerroës, Noimoddinus, Ibnu Elchatib, Elmuhaied Ettoſi, Neſſiroddinus.

§. XI. Inter primos et praeſtantiſſimos Arabum philoſophos ſuo iure primum fere locum poſtulat ALKENDI [x], ſiue quo nomine integro vtebatur Abu Yuſef Iaacub Ebn Eshak Alkendi [y]. Qua in appellatione inte- *Alkendius.*

u) Videndus VOSSIVS de ſcientiis mathematicis c. XXXV. p. 172. ſeqq.

v) Adeundi HERBELOTII bibliotheca Orientalis, et ſimiles.

x) Exiguae ſunt memoriae de Alkendo, nec tam frequentes, quam poſtulat fama huius philoſophi. Habet aliqua ABVLFARAIVS Hiſtor. Dyn. IX. paſſim; ſed non ſatis eius hiſtoriam exhaurientia. Ex recentioribus P. BAYLE Dict. T. I. p. 136. peculiari articulo de eo egit, ſed nec accurate nec plene ſatis. Scriptorum autem catalogus ex HOTTINGERI bibliotheca Orientali colligi, vitaque ex HERBELOTI bibliotheca illuſtrari poteſt. Scopae tamen hae diſſolutae ſunt, vnde laudanda eſt eruditiſſimi LACKEMACHERI induſtria, qui de hoc philoſopho peculiari diſſertatione Helmſtad. 1719. 4. edita, egit, eiusque hiſtoriam literariam docte illuſtrauit, quem nos quoque in multis ſecutos fuiſſe grati fatemur.

y) Vid. ABVLFARAIVS loc. cit. p. 213. POCOCK. ſpecim. hiſt. Arab. p. 365. LACKEMACHER. l. c. p. 4. Monendus hoc loco Lector eſt, ne in ſequentibus in appellationibus philoſophorum Arabum offendat, moris fuiſſe apud Arabes, vt multis cognominibus gauiſi fuerint: vnde praeter nomen ſuum proprium, etiam patris, itemque filii vel vnigeniti, vel primogeniti,

integra Iacobus nomen eius proprium eſt, Abu Yuſeph vero, more Arabum ideo dicitur, quod filium Ioſephum habuit, ſibi vel magnopere dilectum vel prae reliquis eius filiis clarum: Ebn Eshak autem vocatur, quod patrem habuit Iſaacum. Nomen vero Alkendi, id eſt Kendaeus a tribu Arabica [z], ex qua ortum habuit, deriuatum eſt, quod cum Al Ioophi Alkendi, celebri Arabum poëta, ex vico Kendah in praefectura Cufa ſito oriundo, qui alias Al-Motanabbi dicitur, et de quo ſupra iam aliqua facta mentio, non eſt confundendum [a]. Patriam habuit Baſram, celebre orientis emporium, ſesquidiei itinere a ſinu Perſico ſitum, quod Omar, tertius a Muhammede princeps Saracenorum condidit, et non magnitudine tantum elegantia et diuitiis ex mercatura, ſed eruditionis quoque gloria cum Cufa diu certauit [b]. Pater ei contigit et natalium ſplendore et muneris dignitate illuſtriſſimus [c]. Obſeruante enim ex ſcriptoribus Arabibus POCOCKIO [d], ex Arabum regibus oriundus fuit, inter quos ante Islamiſmum genti huic imperantes fuiſſe etiam aliquos ex Kindaea tribu oriundos, ex POCOCKII [e] narratione de his regibus diſci poteſt: Teſte vero ABVLFARAIO [f] pater Cufae praefectum egit, quod poſt Chalifatus eminentiam ſummum dignitatis inter Arabes faſtigium fuit. Nec ſpernenda docti viri [g] coniectura, ſuſpicantis, principes Moslemiticos, pulſis ſuperatisque Arabum regulis imperioque ſibi vindicato, vt facilius iugum ferrent aequiorique animo paterentur imperium, regias has principesque familias non omni dignitate et praerogatiua ſpoliaſſe, ſed aliquam eis priſtini axiomatis vmbram reliquiſſe, et ſic Iſaacum quoque, Iacobi parentem, conditae ab Omaro nouae vrbi Cufae [h], prouinciaeque Erakenſi praefectum datum eſſe. Ea vero dignitate ſub Calipha Mohammed Mohdi, Abbaſidarum tertio, et ſub quinto, Aharone Al-Rashido gauiſus eſt. Ex his vero parentis eius temporibus, de aetate Alkendi iudicandum eſt, quamuis incerti ſint eius natales, et paſſim viri docti

niti, vel ſibi prae reliquis chari, vel aliis ex circumſtantiis clari, itemque tribus patriaeque nomen ſibi tribuerunt, vt ex hoc ipſo Kindaei exemplo patet. Cuius vt aliud quoque Lector exemplum habeat, en titulum ABVLFARAII hiſtorici, eius dynaſtiis praefixum: „Dominus „noſter, pater ſanctus, eximius, doctrina et „eruditione inſignis, doctorum rex, excellentium „excellentiſſimus, temporum ſuorum exemplar, „ſeculi phoenix, ſapientum gloria, doctor di„uina ope ſuffultus Mar Gregorius Abulfaraius, „filius excellenter ſapientis Aharonis Medici Ma„latienſis", conf. HOTTINGER. bibl. Orient. c. 2. p. 293. Valde abhorrere hanc titulorum inſaniam a moribus noſtris, neminem latet, ſed dandum aliquid eſt moribus Orientalium, eiusmodi tumorem verborum alibi quoque affectantium.

z) Arabes in certas tribus fuiſſe diſtinctos ſatis notum: earum notitiam accuratam exhibet POCOCK. ſpecim. hiſt. Arab. p. 40. Inter has tribus ſeptem ſunt, quae a Kahlan filio Saban origines deriuant, interque eas Kendah quoque.

a) Accidit ipſi POCOCKIO, at quanto in his literis viro! l. c. qui vero ipſe p. 365. errorem emendauit, et haec nos docte monuit. Vocatur etiam Alkendi Iacobus Sabachidas Kindaeus, vid. HOTTINGER. bibl. Oriant. c. 2. p. 217. vnde colligi poteſt, vel patrem vel alium ex eius maioribus nomen Sabachidae, id eſt, matutini accepiſſe.

b) ABVLFAR. l. c. extructa vrbs anno Heg. 14. conf. IAC. GOLIVS ad Alferg. p. 119.

c) ABVLFAR. l. c. p. 273.

d) l. c. p. 365.

e) l. c. p. 78. 79.

f) loc. cit.

g) LACKEMACHER. l. c. p. 6.

h) Cufa, celeberrima prouinciae Erakenſis metropolis, quam aedificauit Chalifa Omar, ad Euphratem ſita, Babylon veterum quibusdam eſſe videtur, et tum mercatura tum eruditione fuit florentiſſima. Vid. GOLIVS l. c. p. 119. 121.

docti non cespitauerint tantum, sed et lapsi fuerint in eius temporibus definiendis [i]. Cum enim pater sub tertio quintoque ex Abbasidarum familia principe vixerit, sequitur inde, quod et tota Alkendi historia euincit, eum sub Al-Mamone, magno illo literarum et philosophiae inter Arabes statore et promotore, tum sub eius successoribus Almotasemo et Ahmed floruisse: et sic aetatem eius in finem seculi post Hegiram secundi et initia tertii, siue seculi Christiani noni initia et progressum incidere. Id quod testimonio scriptoris Arabis Abvlkasem, qui *historiam medicorum* scripsit, confirmari potest, qui *eum*, testatur, *apud Al-Mamonem, Al-Mosatemum et Ahmedum magna gratia fuisse gauisum* [k]. Felicissimis vero sideribus natum fuisse Kendaeum eo minus dubitandum est, quo magis in eo conspirauere omnia, quae ad summos eruditionis honores et laudis fastigia philosophum euehere apta sunt. Cum enim parentibus editus esset amplissimis, quibus nec educandi occasio, nec sumtus nec optimus scopus eum ad maiorum exempla formandi deerant; et natura eum istis dotibus cumulauisset, quibus et iudicium formari rectum et ingenium ad foecunditatem ali augerique, et firmari memoria potest: in illa autem eius aetas incideret tempora, quibus ex sopore et veterno excitata Arabum ingenia exorientis eruditionis radios auide excipiebant, princeps autem optimus ad amplectenda doctrinae et imprimis philosophiae ornamenta bonos omnes vehementer et verbis et praemiis excitabat; facili inde inductione colligi potest, animum Al-Kendi natura ad optima quaeque audenda aspirantem, subdito a parentibus calcari, ad ea brabea impigre cucurrisse, quae ad promouenda literarum studia Al-Mamon et successores proposuerant. Certe hos principes istis illecebris eruditionis illum apud se detinuisse, ex historia Medicorum Arabica Abvlkasemi obseruauit Pocockivs [l]. Adiuuit fortuna consilium,

i) Cum Arabum historia literaria satis incerta et obscura sit, mirum non est, in definienda Alkendi aetate viros doctos passim offendisse. Nam Lvcas Gavricvs in Cal. Eccl. et qui eum sequitur Ger. Io. Vossivs de scientiis mathemat. c. XXXV. §. 30. p. 179. ponunt eum in annum a C. N 1235, quem tamen errorem facile praeuidere potuissent, si obseruassent, Auerroëm et Razin, qui ante hunc annum vixerunt, eius mentionem facere. Seduxit Vossius Morerium et compilatores alios, vt cum ipso errarent. Paulo maturius eum floruisse putat Wolf, Ivstvs in chronologia medicorum, et qui eum ducem sequuntur Lindenivs et Mercklinvs de script. medic. L. I. p. 473. illi enim Eugenii III. P. R. temporibus A. C. 1145 vixisse putant. At et hoc in anno errant, et quod peius, eius tempora cum aetate Auicennae et Auerrois confundunt; cum tres hi philosophi tribus diuersis temporibus vixerint. Iustum sequitur etiam, quod miramur Fabricivs biblioth. Graec. Vol. XIII. p. 54. Cautius Navdaevs apologie des grands hommes accusez de magie, c. 14. p. m. 250. quique eum sequitur P. Bayle l. c. de tempore eius nihil definiunt, ille tamen recte suspicatus est, sex ante sua tempora seculis eum vixisse, eo quod Auerroës eum vehementer laudauerit, quem Sec. XII vixisse constat. Proxime vero Io. Seldenvs, qui in praef. ad origines Alexandrinas pag. 19. Alkindum inter συγχρόνους Eutychii numerat, ille vero teste Elmacino hist. Saracen. L. III. p. 208. vixit sec. III. Heg. id est, sec. Chr. noni fine et decimi initiis. Recte vero Herbelotvs bibl. Orient. p. 557. et Lackemachervs l. c. §. 5. p. 8. Al-Mamonis temporibus tribuunt. Quorum hic quoque leuem aliquem errorem libri Iuchasin p. 111. emendat.

k) Vid. Pocock. l. c.

l) loc. cit.

filium, ad formandum animum natura bonum docilemque occafionem in patria fauentiffimam exhibens. In ea enim non mercatores tantum florebant diuitiarum potentia illuftres, fed et eruditi viri, in omni difciplinarum genere exercitatiffimi, quorum ftudio effectum eft, vt Bafrae fibi Mufae domicilium eligerent [m]. Quibus omnibus cum fe coniunxiffet maxima diligentia, isque fe philofophiae ftudio totum tradidiffet, mirum non eft, tanta eum denique doctrina eminuiffe, vt et philofophus κατ' ἐξοχὴν diceretur [n], et fuperbiffimis ornaretur, more Arabum, titulis: Ita enim Muhamed Ifacides de eo apud HOTTINGERVM [o]. *Chindaeus, qui fuit Abu Iofeph, Iacob, aetatis fuae radix, et temporis fui phoenix in notitia fcientiarum veterum omnium, dicebatur philofophus Arabum, extantque libri eius in diuerfis difciplinis, logica, philofophia, geometria, arithmetica, mufica, aftronomia et alia id genus.* Quae verba licet ftilum orientalium magnificum fapiant, patet tamen ex iis, Alkendum in omni fere difciplinarum genere, maxime vero in omnibus mathematicis et philofophicis fcientiis ita fuiffe verfatum, vt ei fuppar inueniretur nemo. Quod illi eo magis laudi cedit, quo magis illa aetate Al-Mamonis ftudio viri docti de palma in philofophia et mathefi obtinenda certabant, et, vt eruditione fe mutuo vincerent, omni nifu fatagebant. Illud ABVLFARAIVS [p] teftatur, fi inter Muhammedanos vir κατ' ἐξοχὴν doctus denominandus fit, Iacobum hunc nominari: et ex aliis Arabum fcriptoribus IO. SELDENVS [q] obferuat, locum eum habere inter nouem iudices, qui cum Haly de iudiciis aftrorum plerumque coniunguntur. Alia Arabum, Hali, Razis, Mefue iunioris &c. elogia a P. BAYLE [r] adducta tacemus. Nec alia funt Chriftianorum de hoc Arabe philofopho iudicia, apud quos ad noftra vsque tempora inter ftellas primae magnitudinis in coelo philofophico et mathematico connumerari meruit: quod CARDANI [s] iudicium inter duodecim magna ingenia Alkendum numerantis multi viri docti, qui eius res tetigerunt, confirmauere [f]. Quamquam autem ingenium Alkendo natura dederat philofophicum idque haud mediocre, dolendum tamen eft, in fecula eum feruilia incidiffe, quibus cum vbique regnaret barbaries, folus Ariftoteles imperabat, vnusque in omnium libertatem faeuam exercebat tyrannidem. Huic itaque dum more gentis fuae collum fubdit, in illum quoque iurat Alkendus, eiusque libris illuftrandis interpretandisque totum fe tradit. Vnde inter commentarios Arabum Ariftotelicos in MVHAMMEDIS ISACIDIS catalogo [ff] referuntur eius fcripta in libros *de categoriis*, *de interpretatione*, *analytica priora et pofteriora*, *de praedicamentis et de fophiftica.* Laudandum vero in eo eft, quod non tantum, more ipfius Ariftotelis ex Platonis

m) GOLIVS ad Alferg. l. c.
n) ABVLFARAIVS l. c. p. 273.
o) Bibl. Orient. c. 2. p. 283.
p) l. c. confer. LACKEMACHER. l. c. §. 7. pag. 9.
q) loc. citat.
r) loc. citat.
s) De fubtil. L. XVI.
f) Videndi quos iam allegauimus, Seldenus, Pocockius, Hottingerus, Baelius, Voffius, Lindenius, Naudaeus, alii.
ff) Apud HOTTINGER. l. c. p. 219.

nis academia ſeruato philoſophiae neceſſitatem et vtilitatem diſcipulis commendauerit, ſcripta *exhortatione ad diſcendam philoſophiam* [t], ſed quod etiam mathematicarum diſciplinarum προπαιδείαν vehementer inculcauerit, quo nomine inter ſcripta eius laudari ſolet eius tr. *de matheſeos neceſſitate ad intelligendam philoſophiam* [u]. Qua in re recte eum Arabes ſuos inſtituiſſe, eo magis iudicandum eſt, quo magis ne Graeci quidem Ariſtotelem ſine his adminiculis intelligere potuiſſe ſuo loco obſeruauimus. Sed et ſuo ipſe exemplo id confirmauit, ſedulus enim diſciplinis mathematicis inſudauit, et praecipue aſtronomiam et aſtrologiam indefeſſo excoluit ſtudio, cuius diligentiae ſpecimen eſſe poſſunt libri mathematici Kendaei, paſſim in bibliothecis latentes multisque memorati, quos hoc loco adducere inſtitutum vetat [v]. Sed et philoſophiam rationalem atque metaphyſicam ſtudio illuſtrauit ſuo. Scripſit enim *quaeſtiones logicas et metaphyſicas*, itemque tractatum *de philoſophia interiore* [w], qua voce acroamaticam indicari, ex eo diſci poteſt, quod de methodo Ariſtotelis eſoterica ſiue acroamatica *Tomo primo* diximus. Tandem et ad artem ſalutarem more philoſophorum Arabum animum applicuit, ſtudioque ſuo, experientia et lectione nixo eousque in hac arte profecit, vt inter experientiſſimos medicos numeraretur [x]. Videas itaque paſſim ſcripta eius medica in bibliothecis atque catalogis ſcriptorum medicorum enumerari [y]. Aſt ſic quoque partem quoque philoſophia naturalem ſimul ſumma diligentia excuſſiſſe, credibile eſt, qua cum multa detegeret, quae in iſtorum temporum ignorantia atque oſcitantia attonitos homines reddebant, exorta inde eſt magiae ſuſpicio, qua paſſim premi praeſtantiſſimum philoſophum videas, quemadmodum eum etiam ab hac labe recte abſoluit GABRIEL NAVDAEVS [z]. Qua in accuſatione et ſyſtema Peripateticum a leui et ſuperſtitioſo hominum genere ad res ſublunares earumque affectiones ex influxu coeleſtium ſphaerarum definiendas adhibitum, et artes medicorum veterum, medicaminum ſuorum vires effectibus ſupranaturalibus tribuentium, et myſteria ſua indoctum vulgus ſolaque admiratione ignotarum rerum ad lubitum voluntatemque prudentûm ducendum celantium, inuidiam quoque magni viri meritis ita obluctantem eaque infamantem concurriſſe, facile palpabit, qui haec et ſimilia, exempla probe

 be

t) Ibid. p. 217. Exhortatio Iacobi Sabachidae Kindaei, qui vulgo Alchindus dicitur, ad diſcendam philoſophiam.

u) Ibid. p. 248.

v) Conf. VOSSIVS l. c. memorat inter alia HOTTINGERVS l. c. p. 252. Iſaaci Chindaei tr. de metiendis diſtantiis, et de electione dierum. Non differre hunc Iſaacum a Iacobo noſtro iam vidit SELDENVS praef. ad orig. Alexandr. p. 19. vterque enim libri titulum ex catalogo librorum Arabicorum qui in bibliotheca Lugduno-Batauа ſeruantur, deſcripſit. Aut itaque patris et filii nomina inter ſe confuſa, aut reuera patria ſcriptum fuit, filio perperam tributum ob maiorem celebritatem. Cl. LACKEMACHERO poſterius placet, nobis prius. De aliis videndi HERBELOTVS, BAYLE, aliique.

w) HOTTINGER. l. c. p. 245.

x) Conf. NAVDE l. c. BAYLE l. c.

y) MERCKLINVS in Lindenio renouato L. I. p. 473. MORHOF. Polyhiſt. T. II. L. I. c. 10. p. 53. FABRIC. bibl. Graec. Vol. XIII. p. 48. 54.

z) loc. cit.

be ponderauerit, vnde ab hac labe Kendaeum abſoluere nulli dubitamus [a]. Quanquam et hoc apud ſtupidiores ſuſpiciones fouere has potuit, quod ex ſcriptoribus Arabibus narrat HERBELOTIVS [b]: feliciſſimum fuiſſe Alkendum in coniecturando, et diuinationes eius ſaepiſſime euentu fuiſſe comprobatas. Adeo vero ad regulas philoſophiae medicae artis praecepta exegit Alkendi, vt qualitates atque efficaciam medicamentorum regulis arithmeticae et muſicae ſubiiceret [c]. Qua in re tamen eum ſtatuendo: qualitatem medicaminis dupla proportione augeri, et muſcas captaſſe, et nimia ſubtilitate ſomnia ſecutum eſſe deceptum falſa interpretatione loci alicuius Galeni dudum iam obſeruatum Auerroi [d], et poſt eum recentioribus aliis. Ceterum in theologia Muhammedanas partes ſecutum fuiſſe conſtat, quamuis virum in philoſophia verſatiſſimum impudentia Corani mendacia vel riſiſſe, vel rationali magis ſenſu explicuiſſe, adeoque more philoſophorum Muhammedanorum religionem prudentum atque eclecticam ſecutum fuiſſe, facile Cl. LACKEMACHERO credamus, ex Al-Hoſain Ebn Abdo'l Rahmân obſeruanti [e], doctores Muhammedanos non in omnibus Kendaeum probauiſſe. Audiendus ergo non eſt HERBELOTIVS [f], qui eum ortu et natiuitate Iudaeum fuiſſe ſtatuit. Neque vero ſola theoria philoſophiam Alkendaeus profeſſus eſt, ſed et vita exprimere ſtatuit. Cuius egregium exemplum in animi continentia iraeque moderamine erga acerbiſſimum aduerſarium reliquit, dignum quod apud ABVLFARAIVM [ff] fuſe narrantem legamus. Summa rei haec eſt: Magno, vti ſupra dictum, fauore principum vtebatur Alkendi, et veriſimile eſt, in aula Almamonis eum Bagdadi fuiſſe verſatum, quo loco conueniſſe principum beneficentia illectum maximum virorum doctorum aceruum, ſupra in Al-Mamonis hiſtoria diximus. Certe hoc loco eum vixiſſe et docuiſſe Abulfaraius teſtis eſt. Cum itaque, vt ſupra monitum, ineptam vulgi ſuperſtitionem ad rationes philoſophicas reuocaret philoſophus, accidit, vt legis Coranicae interpres quidam (quales traditionem Muham-

a) Prouocat Naudaeus ad Wimpinam et Picum, qui magiae reum egere ob librum de theorica magicarum artium, ipſe tamen obſeruat, quod et SELDENVS l. c. notauit PICVM in apologia, et in libello de hominis dignitate, Alchindum cum Rogerio Bachone et Guilielmo Pariſienſi inter eos referre, qui magiam vere naturalem olfecerint. Nos, qualis magia Alkendaeo placuerit, dicere non poſſumus, cum hunc librum non inſpexerimus, quem nec Naudaeus vidit, vnde ex ſola coniectura pro Alkendi dicit: facile tamen largimur, poſſe in eo reperiri ſuperſtitioſa multa, vt ſcilicet et natio Arabum ab omni tempore fuit, et religioni Muhammedicae conueniebat. Aſt hanc ſuperſtitionem ex ſyſtemate eius philoſophico fluxiſſe nulli dubitamus. Ita enim Peripatetica multa abſurda nugasque vanas ſuppeditare poſſe, vel vnius Pomponatii vel Petri Aponenſis exemplum euincit. Id quod mire confirmant ea, quae doctiſſimus SELDENVS l. c. obſeruat: „Magiam hanc Alchindi Picum potiſſimum cerni voluiſſe in libro „de radiis, in quo de ſpecierum rerum omnimodarum, vti radiorum a ſole, emanatione, „et de relatione vniuerſi partium magnetica „agit". Sphaeras enim cunctas arctae harmoniae influxu inter ſe cohaerere ex mente Stagiritae notum.

b) l. c. p. 469.

c) Pertinet huc liber eius de medicinarum compoſitarum gradibus, vid. MERCKLIN. l. c. p. 473. MORHOF. l. c. et imprimis FREIND. hiſt. medic. P. II. p. 65.

d) In coliget. L. V.

e) l. c. p. 16.

f) loc. cit.

ff) l. c. p. 272.

Muhammedis potissimum explicabant [g],) magno in Alkendium feruore zeloque insurgeret; sine dubio, quod sentiret, non bene conuenire studio philosophiae cum suis nugis atque somniis, oculosque aperiri attentis, ne amplius tanta facilitate impostoribus fiderent. Magnis itaque iris contra philosophum aestuans, et acerbissimis accusationibus dirisque conuiciis eum proscidit, et impietatis atque haereseos coram plebe accusauit, immo hostiliter armis eum inuadere ausus est. Quid ad haec Alkendi? Non is malum pensare malo, effrenemque atque fanaticum hominem loro et virga compescere, quod per principis fauorem atque gratiam facile licebat, sed emendare animum vaesani hominis et ad frugem reducere conatus est. Detectis, quas vitae eius intentauerat, insidiis, non carcerem et gladium ei obuertit, sed monita et praecepta philosophiae. In eo autem curam ponebat, vt ab alio Abu Maascharo huic, (hoc enim illi nomen erat) arithmeticae et geometriae amor iniiceretur. Non fefellit prudentissimum virum suspicio, fore, vt didicisse fideliter artes emolliat mores, nec sinat esse feros. Ita enim breui factum est, vt qui prius canina rabie in Alkendi fuerat debacchatus, iam percepta mathematicarum et philosophicarum disciplinarum dulcedine, stultitiam suam apertis agnosceret oculis, et furere in philosophum superstitionis patrocinio desisteret. Quod cum ille obtinuisset, vt quem philosophiae hostem expertus erat, hunc philosophicis armis victum et prostratum cerneret, ad frugem reuocatum in disciplinam recepit, tantaque fidelitate erudiuit, vt inter optimos discipulos emergeret [h], et in astrologia libros doctissimos conscriberet [i], quibus famam sibi comparauit postea. Ceterum quibus honorum titulis et axiomate in tanta principum gratia fulserit Kendaeus, quamdiu vixerit, quem vltimum in hac vita diem viderit, quaeque alia sunt, hodie ignoramus. Non confundendum esse Kendaeum hunc cum Alkendo poëta, siue Motanabbi supra iam ex Pocockio monitum, id quod GOLIVS [k] quoque obseruat: quemadmodum etiam a Kendaeo ELMACINO [l] memorato distinguendus est. Caue tamen ne ex Alchindo, Alcendi, et Alkindo diuersos tibi effingas homines, vt quibusdam viris doctis accidit [ll]. Vnum enim tantum norunt Arabes Iacobum Alkendi [m].

§. XII. Post Alkendaeum inter Arabes philosophiae et mathematicarum disciplinarum cognitione prorsus singulari excelluit THABET *Thabet Ebn Korra.*

g) Duplex apud Muhammedanos lex est scripta et ἄγραφος. Ita Corano continetur, estque lex Islamitica a Muhammede scripta: alteram Sunam vocant, quae omnia comprehendit praecepta vel prohibita a Muhammede, vel dictis factisque eius statuta, de quibus nihil in Al-Corano scriptum reliquit. Vid. POCOCK. l. c. p. 298. HOTTINGER. bibl. Orient. p. 163. GOLIVS in Lex. Arab. v. Suna. In hoc studio traditionario multi sunt Muhammedani, vid. HOTT. l. c. p. 165. Est itaque Suna idem, quod Iudaeorum Talmud, eaque ius canonicum et ciuile Muhammedanorum nititur potissimam partem.

h) Vid. ZACHVT. in Iuchasin p. 111.

i) Vid HOTTINGER. bibl. Orient. p. 254.

k) Additam. gramm. Arab. p. 208.

l) L. II. c. 9. p. 141.

ll) Ita GESNERVS bibl. pag. 23. 30. 368. BAYLE l. c. FABRICIVS bibl. Gr. Vol. XIII. p. 48 54

m) Conf. Cl. SCHVLTENS in bibl. nou. Sect. II. obs. LACKEMACHER. l. c. p. 5.

BET EBN KORRA, Ebn Harun Al-Sabi Al-Harrani [n], qui et vno nomine Thebit dici folet. Al-Sabi autem ob religionem, quam profitebatur, dicitur. Hanc fcriptis explicuiffe his verbis narrat ABVLFARAIVS [o]: *Multa fcripfit in difciplinis mathematicis, medicina et logica. Sunt et illi libri lingua Syriaca fcripti, de iis quae ad Sabiorum religionem fpectant, de eorum conftitutionibus, praeceptionibus et ritibus, de mortuis inuoluendis et fepeliendis, de munditie et immunditie, quaenam animalia facrificiis idonea, quae inepta, de temporibus cultui diuino deftinatis, de ordinanda lectione inter orandum.* Subiungit his hiftoricus breue fectae Zabiorum doctrinae compendium [p], quod cum ea dogmata exhibeat, quae *Tomo primo* late excuffimus, merito hic filentio praetermittimus, locum tamen hunc legendum iis commendamus, qui huius Philofophi doctrinam, cui adhaefit, et philofophiae fyftema inaedificauit intelligere cupiunt. Ratio hinc petenda, cur inter mathematicos magnum fibi nomen famamque parauerit, his enim fcientiis Sabaei fiue Zabii plurimum tribuerunt. Praecipue vero in geometriae fublimioris algebraeque myfteriis celebrata fuit eius eruditio, quam doctiffimis fcriptis illuftrauit, quae tamen paffim adhuc in bibliothecis delitefcunt. Euclidem enim a mendis repurgaffe, et commentariis illuftraffe docent GABRIEL et IOANNES Maronitae [q]. Liber quoque eius *de fuperficierum diuifionibus* itemque *data* eius fiue *determinata* memorantur, quae effe problemata geometrica teftatur HOTTINGERVS [r]. Tum eius *aggreffiones de anguli rectilinei trifectione*, itemque *de veritate propofitionum algebraicarum ex demonftrationibus geometricis adftruenda* [s], et fimilia, quae ex parte in *collectione fcriptorum veterum mathematicorum* edere promiferat doctiffimus Mathematicus EDWARTVS BERNARDVS.

n) ABVLFARAIVS Dynaft. IX. p. 148. POCOCK. fpecim. hift. Arab. p. 377.

o) loc. cit.

p) Adiiciemus fequentia quoque ABVLFARAII verba in eorum gratiam, qui librum haud vbiuis obuium, ad manus non habent. „Illud „autem, inquit, quod apud nos conftat de fe„cta Sabiorum, eft: profeffionem eorum ean„dem prorfus effe cum Chaldaeorum antiquo„rum profeffione, Keblamque ipforum polum „arcticum. Quatuor virtutibus intellectualibus „illos diligenter ftudere; illis, vt ter orent, „iniunctum effe, primo ante folis ortum, femi „hora aut minus, quo oriente fole finiantur „octo incuruationes, quarum fingulae tres con„tineant adorationes: fecundo ita vt finiatur „oratio meridie declinare incipiente fole, con„ftetque quinque geniculationibus, quarum „vnaquaeque tres contineat adorationes, tertia „oratione fimili fecundae, et finienda occidente „fole. Ieiunia illis iniuncta effe, vnum trigin„ta dierum, quorum primus eft nonus Alcanui „prioris; necnon aliud feptem dierum, quo„rum primus Strebati octauus. Stellas inuoca„re: multa offerre facrificia, de quibus non „comedunt, fed igne abfumenda penitus tra„dunt. A fabarum et allii vfu abftinere, non„nullos etiam a phafeolis, braffica, crambe et „lentibus. Dicta eorum affinia effe dictis phi„lofophorum. Argumenta eorum ad proban„dam Dei vnitatem, longe firmiffima effe: au„tumare animas fceleratorum nouies mille fecu„lis cruciari, deinde ad mifericordiam Dei „redire". Diligenter cum his conferenda funt, quae tomi primi libro primo de Sabiorum religione et theologia diximus. Proprie enim ad haec tempora pertinent. Conf. HOTTINGER. hift. Orient. L. I. c. 8. biblioth. Orient. p. 103. fed de his cap. feq. ex inftituto dicemus.

q) In rebus Orientis Geographiae Nubienfi fubnexis, p. 16.

r) l. c. c. 2. p. 248.

s) Vid. FABRIC. bibl. Graec. Vol. II. p. 564. feqq.

DVS [t]. Sed et arti salutari operam nauauisse, deque ea libros exarasse ex Abulfaraii testimonio supra adducto constat. Maxime vero hic nobis memorandus est, ob philosophiam rationalem ab eo diligentissime excultam, scriptisque, teste iterum ABVLFARAIO [u], illustratam, quibus magnum sibi nomen et existimationem inter suos peperit, adeo, vt si Cel. LVDEWIGIO [x] standum, sine teste id tamen asserente, eius logica adhuc dum in vsu inter Muhammedanos pretioque sit. His vero medicinae, matheseos atque philosophiae ornamentis ita se commendauit Chalifae Al-Mootadedo, vt summo apud eum honore esset, multisque teste ABVLFARAIO [y] beneuolentiae speciminibus frueretur. Sed et filio Senan [z] et nepote cognomine Thabet Ebn Senan inclaruit, qui et ipse inter medicos et mathematicos Arabum celeberrimum nomen consecutus est [a], de quibus videndus HERBELOTIVS [b]. Natus est Thebit teste historico Arabico an. Heg. CCXXI, defunctus a. H. CCLXXXVIII, ex quo patet, seculo eum Christiano decimo inter Arabum philosophos innotuisse, errareque BLANCANVM [c], seculo decimo tertio eum vindicantem.

§. XIII. Proximus huic fama et existimatione philosophus inter Arabes fuit ALFARABIVS, qui et inter gentis suae homines, et inter Christianae fidei asseclas magnum sibi nomen peperit, valde laudatus inter Saracenos ABVLFARAIO [d], IBNV GIVLGIVL in *historia philosophorum* EBN CHAICAN in *historia Medicorum*, IO. LEONI AFRICANO [e] aliisque. Integrum ei nomen fuit Abu Nasr Muhammed Ebn Tarchan Al-Farabi [f]: quam vltimam appellationem, qua plerisque innotuit, quaeque laudari communiter solet, a patria Farab accepit. In huius enim prouinciae [g] vrbe Baleh Farabius parentibus nobilibus natus est [h]. Qui cum et censu et honore splenderent, dubium non est, quin ad similes huic vitae generi mores Abu Nasrus ductus fuerit. Sed contemtis is diuitiis vitaeque splendore ad sublimiora et maiora adspirauit, clamque paternae domui se subducens ad celeberrimam Musarum sedem Bagdadum abiit, vt philosophiam addisceret. Cuius cum in schola Ioannis Mesue hauriendae occasionem nactus esset optimam, tanta contentione in philosophiam incubuit, vt summam eius cognitionem attingeret, magnus-

Alfarabius.

t) Videndus conspectus ab illo editus, quem bibliothecae Graecae l. c. inseruit integrum desideratissimus FABRICIVS, et ante eum ad calcem vitae eius Epp. Hungtingtonianis adiectae THOMAS SMITH. Mireris itaque Thabetum omisisse inter Arabum mathemat[illegible] Vossium.

u) l. c. Hinc addi debet catalogo medicorum veterum apud FABRIC. bibl. Gr. Vol. XIII.

x) In differt. de philos. ration. apud Turcas §. 11. p. 31. not. g.

y) l. c. conf. POCOCK. specim. hist. Arab. pag. 377.

z) Fuit enim Chalifae Moktaderi archiater.

a) Xenodochio Bagdadensi medicus praefectus est, maxime vero ob opus historicum ab a. H. 290, ad a. 363, quo obiit, inclaruit. Valde enim id passim laudatur.

b) In Thebit.

c) In chronol. mathemat. castigatus ideo SEXDENO praefat. ad orig. Alex. p. 16.

d) Dynast. IX. p. 208.

e) De illustr. Arabiae viris c. 5. p. 265. seqq.

f) POCOCK. specim. hist. Arab. p. 372.

g) Sita est in Asia minore a Turcis postea Otrar dicta. Ex hac regione ortus etiam Aliahaurius, POCOCK. l. c.

h) LEO l. c.

magnusque teste LEONE [i], philosophus euaderet. Id quod luculenter confirmant ABVLFARAII [k] verba, qui haec de eo refert: *Mohammed Al-Farabi in vrbe Bagdad studiorum caussa fuit, magnosque sub Ioanne doctore in philosophia progressus faciens supra socios suos eminuit, eosque in veritatis indagatione vicit. Artis logicae profunda eruit, eiusque arcana retexit, ac captu facilia reddidit, et quicquid ex ea ipsi opus fuit, digessit in libros, sensibus perspicuis et conceptibus subtilibus refertos, quibus de iis admonuit, quae ab Alkindi aliisque omissa fuerant de arte analytica et discendi methodis, attigeruntque libri eius logici, physici, metaphysici, politici finem sufficientem et scopum egregium.* Neque vero soli philosophiae se tradidit, sed cum in schola Mesue aulisque principum Saracenicorum confluxissent medici, mathematici et philosophi, harumque disciplinarum studia ita coniungerentur, vt vix esset philosophus, qui non artis quoque salutaris et matheseos, maxime vero astronomiae mysteria perquireret [l], ipse quoque Alfarabius hunc disciplinarum seueriorum campum totum emensus est, nec prius ad parentes rediit, quam princeps fere scholae illius euasisset. Ita vero non animi tantum diuitias mirifice auxit, sed et famam atque existimationem. Cum enim in ea incidisset tempora, quibus summum literis honorem habebant Chalifae Arabum, et imprimis philosophiam munificentia principibus digna iuuabant, accidit, vt ad eorum quoque aures fama de praestantissima Al-Farabii eruditione perueniret. Quae cum dignissima videretur praemiis, a plurimis Asiae viris summis, ipsisque principibus inuitatus est, vt in aulam veniret, proposita eruditionis mercede amplissima lautissimoque stipendio, quali et alii viri summi et celeberrimi fruebantur. Longe alia tamen fuit praestantissimi philosophi opinio, vita prorsus alia, et solitudinis, quam frequentiae aulae, amantior. Ne paternas quidem facultates prae philosophiae studio multum respexerat, sed fundis patriis desertis Bagdadum aufugerat. Redux itaque cum paternae opes abunde exhiberent, ex quo commode viueret, omnem aulae apparatum quamuis splendidum diuitiasque oblatas generoso contemsit animo, et ad eas solum possessiones animi respiciens, quae eripi nequeunt, sufficere sibi ea ostendit, quae ad vitam hanc non sine duritie tolerandam facere possunt. Qua in re philosophiam eum non scholae tantum, sed vitae didicisse iudicandum est. Id enim vitae eius ratio docebat, qua et vanitatem rerum huius mundi, et miseriam vitae humanae contemplabatur, et ab omni rerum humanarum ambitione et splendore, licet vehementer oculos perstringente, voluptate item atque commoditate abhorrebat, testeque Ibnu Giulgiul apud LEONEM [m] continue tempore

i) Ibid. k) loc. cit.

l) Probe hoc in historia philosophiae Saracenicae notandum est. Medicina enim philosophiae portam aperuit, vt supra demonstratum. Inter Christianos quoque Arabibus parentes theologia cum medicina saepenumero coniungebatur.

m) loc. cit.

pore hiemis cum quibusdam ſuper paleam dormiebat, ſemper viſus contriſtari et lugere, non de re aliqua mundanda, ſed de eo ſolum, quod inueſtigabat, nempe vt philoſophiam altius perquireret, eiusque maiorem nanciſceretur cognitionem, ratus tantum ineſſe humanis rebus imperfectionis, tantum tumultuum, tantum poſt ſummam laetitiam et tripudia poenitentiae et lachrymarum, vt ſatius ſit, in paupere penu philoſophiam excolere, potirique animo tranquillo. Qua de re celebrati ſunt hi eius verſiculi:

Panis hordaceus et aqua putei et habitus lanae in pace
Meliores ſunt, quam laetitiae terminatae in poenitentia.

Ex quo philoſophiae moralis Alfarabianae ſpecimine [n] luculenter patet, non defuiſſe inter Arabum philoſophos viros ſobrie ſatis et prudenter in philoſophiae actione verſatos. Vanitati vero vitae huius cum ſe ita ſubduxiſſet philoſophus praeſtantiſſimus, ad philoſophiam egregiis ſcriptionibus et meletematibus iuuandam ſe accinxit. Cumque ſumma eſſet diligentia laboriſque improbi patientia, totum ſcientiarum philoſophicarum circulum duce vſus Ariſtotelis philoſophia illuſtrauit, et hunc potiſſimum philoſophum, quem ſibi caput atque praeceptorem delegerat Arabum natio, explicandum ſibi ſumſit. Eius enim *de categoriis* librum explanaſſe Al-Farabium, teſtis eſt MVHAMMED ISAACIDES [o], qui et commentarium ei deberi in *analytica poſteriora*, itemque in *rhetoricorum libros* tradit. Ex his vero intelligitur, quod et Abulfaraium ſupra retuliſſe recordamur, plurimum laboris impendiſſe Al-Farabium arti rationali illuſtrandae, iisque ſupplendis, quae Kendaeus aliique ſatis obſcure intricateque dixerant. Quod eo magis feliciter ſucceſſit philoſopho acutiſſimo, quo magis perſpicuitate gaudebat et acumine, quibus et veritatis nexum detegere luculenter, et proponere aliis euidenter potuit. Adeo autem Ariſtotelis lectione delectabatur, vt eius nulla illum caperet ſatietas vel faſtidium, ſic vt, ſi fides GABRIELI SIONITAE [p], cum Ariſtotelis librum *de auditu* legiſſet, faſſus ſit, ſibi quadragies repetitum nondum diſplicuiſſe, ſed lectionem denuo exorſurum ſe eſſe. Alii de rhetoricorum libris id dicunt, teſtatum eum fuiſſe, ſe eos legiſſe ducenties, et tamen iteratam adhuc deſiderare eius lectionem [q]. Mirum itaque non eſt, nocturna verſauiſſe eum manu atque diurna libros Ariſtotelis, iisque explanandis tantum laboris atque diligentiae, tribuiſſe, vt ſcriptorum eius memoretur collectio, ſexaginta tractatibus philoſophicis conſtans [r], quos omnes philoſophia Ariſtotelica, qualem Arabes habuiſſe infra exponemus,

n) Haec omnia LEO l. c. Hinc dictus eſt Arabibus mundi contemtor egregius. POCOCK. l. c. p. 372.

o) De commentat. Ariſtot. apud HOTTINGER. bibl. Orient. p. 221.

p) De moribus Orient. p. 16.

q) Conf. HORN. hiſt. phil. L.V. c. 10. p. 292. FABRIC. bibl. Gr. Vol. XIII. p. 265.

r) Vid. WOLF. bibl. Hebr. T. I. p. 8.

mus, animasse constat. Tanti autem hi libri philosophici, (quos praeter logicam, physicam quoque, metaphysicam et politicam itemque logicam discendi methodum explicuisse, ex Abulfaraio supra didicimus,) habiti sunt, vt non inter Arabes tantum summo loco ponerentur, sed Iudaei quoque qui circa ista tempora, secundum Aristotelem philosophari coeperant, magni Alfarabium facerent. Certe plurimum ei tribuit Maimonides, quem, probabile est, ab Auerroë praeceptore hunc eius amorem atque existimationem accepisse. Non vero luculentius argumentum est, quo loco Al-Farabium Iudaei habuerint, quam quod libros eius philosophicos ex Arabico idiomate in Hebraeum transtulerint. Indice enim celeberrimo WOLFIO [t] leguntur inter Iudaeos versiones librorum eius Hebraeae *de elenchis sophisticis*, *de principiis naturalibus*, *de essentia animae*, *de syllogismo demonstratiuo et de elenchis*; itemque libri alicuius optici. Obiit praestantissimus philosophus octuagenarius anno Hegirae CCCXXXIX, vel vt alii [t] CCCXLIII, illud auctoritate Ebn Chalikan apud POCOCKIVM [u] constat. LEO [x] autem annum CCCLXXXVIII ponit. Forte illi de viuentis hic de morientis annis intelligendi sunt, nec sibi contradicunt. Illud certum, seculo Christiano decimo Al-Farabium vixisse.

Esciari al. Al-Asshari. §. XIV. Eminuit porro inter philosophos Saracenorum Aristotelicos ESCIARI [y], vel vt integrum nomen ex Arabibus affert POCOCKIVS [z], Abulhasan Al-Asshari, quem maximum philosophum secundum opinionem Aristotelis fuisse LEO narrat. Nomen vero Al-Asshari vel Esciari ab origine sua accepit. Quemadmodum autem profunda Peripateticae doctrinae cognitione praestabat, ita eius philosophiae praeceptis ad explicanda legis Islamiticae capita sic vsus est, vt a receptis dogmatibus in multis discederet, nouamque inter theologos Muhammedanos sectam conderet, quae ab eo nomen Assharitarum vel Al-Asshareorum accepit, exemplumque syncretismi philosophico-theologici inter Muhammedanos esse potest. Digna est sectae origo, quae hic paucis ex scriptoribus Arabibus repetatur, eo quod haec secta tota philosophica fuit [a]. Nempe dederat prius Abul Hasan Al-Ashariensis nomen Motazalis, praeceptorem nactus Abu Ali Al-Iobbaiensem, qui sectae Al-Iobbaiorum postea auctor fuit. Is cum secundum principia sectae suae celeberrimam in scholis theologorum Muhammedanorum quaestionem: teneri Deum illud semper facere, quod vnicuique maxime expedit, affirmauisset, in negatiuam declinans Al-Asshari, vt absurdi eum conuinceret, exemplum per instantiam, quod aiunt, adduxit: nempe tres illi proponebat fra-

s) loc. cit. p. 7.
t) HERBELOT. bibl. Orient. p. 337.
u) Specim. pag. 372. et praef. ad Thophail pag. 1.
x) loc. citat.
y) Ita nomen effert LEO AFRIC. de vir. illustr. Arab. c. 2. p. 262. aliis etiam Caschiri et Aschari, vtrumque enim vnum nomen est, diuersis articulis relatum HERBELOTIO pag. 133. 261.
z) loc. cit. p. 230.
a) Consulendi POCOCK. l. c. et HOTTING. hist. Orient. L. II. c. 6. §. 5. p. 346.

fratres, quorum primus vixerit in obedientia erga Deum, ſecundus in rebellione, tertius mortuus eſſet adhuc paruulus: de his tribus, quid ſentiret? rogauit magiſtrum Al-Iobbaienſem: ille, primum, ait remuneratum iri in paradiſo, ſecundum in inferno punitum, tertium nec praemium nec poenam manere. Quid ergo, regeſſit Asſharienſis, ſi dicat tertius: O domine, ſi mihi vitam largitus eſſes, vt cum fratre meo fideli paradiſum ingrederer, melius mihi fuiſſet. Reſpondit Al-Iobbaienſis: dicturum dominum, noui te, ſi diutius vixiſſes, ſcelera patraturum, ob quae in ignem coniiciendus eſſes. Tum iterum Asſharienſis: dicet ergo ſecundus: o domine cur non me e vita ſuſtuliſti adhuc infantem, ne peccatis meis poenam mererer, atque igni cruciandus traderer, vt cum fratre meo feciſti? Nihil habuiſſe, quod regereret, Al-Iobbaienſem ait ſcriptor Arabs libri Al-Mawakef, at Al-Sephadius hoc eum dediſſe reſponſum, refert: Vitam illi prolongauit, vt ita copiam illi faceret ſummum praemii gradum conſequendi, quod ipſi optimum fuit. Verum ne ſic quidem diſceſſit Abul-Haſan, ſed regeſſit: Cur ergo non et ob eandem cauſſam viuum conſeruauit alterum illum, cui et hoc aeque expediiſſet? quo eo redactus eſt Al-Iobbaienſis, vt nihil aliud haberet quod reſponderet quam: Num inſtinctu diaboli afflatus es? cui feſtiue reſpondit Al-Asſharienſis: Non ego ſum a daemone afflatus, verum aſinus magiſtri ſtetit in fornice. Qua diſputatione exaſperatus vtriusque animus diuortium fecit et Al-Asſhari deſertis Motazalorum caſtris eorum dogmata conuellere iisque ſe totum opponere et diuerſiſſimum de Deo decretisque diuinis ſyſtema ſequi coepit. Qua de re infra quidem aliqua adhuc praecipienda ſunt, cum plerarumque ſectarum Muhammedanarum diſſenſus ad attributa, decreta et opera Dei pertineat, ex inſtituto autem non hoc loco, ſed in peculiari hiſtoria theologiae Muhammedanorum tractandum eſt. Addemus tamen in Lectoris gratiam, vt dicta facilius intelligat, verba MAIMONIDIS [b], qui inter hos homines vixit, eorumque philoſophiam et theologiam accurate didicit. Is de harum ſectarum differentia ita: *Diuerſitatem, quae in ſingulis hominum indiuiduis apparet, Ariſtoteles tantum tribuit accidenti, Aſaria voluntati, Mutazali ſapientiae, nos Iudaei vero ſtatuimus ſequi eam meritum cuiusque et rationem operum.* Haec de ſectae huius origine ſcriptores Arabes, quam ſe propter prolixitatem opinionum inter ſe diuerſarum explicare non poſſe ſcripſit LEO AFRICANVS [c]. Tanta vero ſubtilitate Ariſtotelicis praeciſionibus vſus, de attributis diuinis eorumque cum actionibus humanis concurſu influxuque praecepit Al-Asſhari, vt attributa in Deo ab eſſentia ipſius diuerſa ſtatueret, ita tamen, vt comparationem inter Deum et homines fieri prohiberet [d]. Qua in re diſcedendo a craſſis Muhammedanorum quorundam notionibus ad abſtractiones meta-

K 2 phyſi-

b) Mor. nebhoch. P. III. c. 16.

c) loc. cit.

d) Pocock. l. c.

physicas et subtilitates nimias eum deflexisse, ex comparatione dogmatum Muhammedanorum in diuersis sectis liquido constare potest. Ex his vero principiis conclusiones plusculas deduxisse philosophum subtilissimum facile coniici potest. Certe LEO, vel interpres potius eius barbarus diserte: *Iste Esciari separatus ab vna parte declarauit scripturam diuinam, diuinus, addendo rationes naturales cum argumentis resolutis.* Ex quibus manifestum est, Assshariensem hanc philosophiam et theologiam scholasticae fuisse simillimam. Quae cum mira subtilitate placeret, et reliquis sectis purius sanctiusque de diuinis rebus statuere videretur, tantum applausum non per Asiam tantum sed et Africam et Hispaniam nacta est, vt omnes omnino sectas vbique locorum feliciter oppugnaret et euerteret. Teste enim LEONE *confudit ille omnes alias rationes apparentes opiniones et sectas, eo vsque, vt omnes opiniones, sua excepta, vsque nunc haereticae vocarentur, quibusdam temporibus exceptis, quibus prostrata fuit in Aegypto et in Asia. Postea omnes opiniones depressae sunt, sua vero innouata est, quae adhuc floret, et ex illa secta fuerunt multi doctores theologi, adeoque talis opinio summopere magnificata est, et ad hoc venit, quia si quis dixerit opinionem Esciari non esse veram, damnabatur ad mortem.* Haec Leo, satis, vt interpres eius solet, barbare, sed luculenter de magna quam huius philosophi secta, consecuta est auctoritate. Addit et hoc: a pueris in scholis eius libros legi et explicari, epistolasque quasdam et carmina hanc opinionem explicantia ab illis memoriae mandari. Obiit anno Hegirae CCCXXXI, Basrae, vrbe felicis Arabiae.

Abul Husein Essophi. §. XV. Magna etiam fama paulo post Al-Asshari inter Saracenos vixit ABVL HVSEIN ESSOPHI, philosophus et mathematicus praestantissimus. Is Bagdadensis vel natiuitate vel educatione et disciplina fuit, certe in his scholis, quas eruditissimis viris abundauisse supra memorauimus, ad eam philosophiae, imprimis autem astronomiae, perfectionem enixus est, vt dictum de eo per prouerbium sit; intellexisse Abul Husein melius coelestia, quam Ptolomaeum terrestria. Maxime vero notabilis est, quod primus teste LEONE AFRICANO [e] fuerit, qui signa et stellas cum planetis pinxerit. Quod vel ita intelligi potest, primum eum fuisse, qui imagines et signa stellis tribuerit, quod falsum est, cum diu iam istae imagines stellarumque figurae notae fuerint, vt ex ARATI *phaenomenis* patet, adeoque tantum de introducto earum vsu inter Arabes intelligi debet; vel id vult: primum eum planisphaerium descripsisse. Rebus humanis exemtus est anno Heg. CCCLXXXIII, seculo Christiano decimo medio.

Al-Rasi. §. XVI. Post theologum et astronomum philosophiae fama clarum tertius nobis enarrandus est medicus philosophiae laude et medendi simul peri-

e) l. c. c. 3. p. 263.

peritia celeberrimus. Eſt is AL-RASI, vel quo integro nomine ſcribitur Abubecher Muhammed Ben Secharia Al-Raſi. Quae appellatio diuerſa ei nomina peperit. Quibusdam enim Albubecar, Abubeter, Albubeter, Abubater pro diuerſa pronuntiatione vocalium Arabicarum dicitur. Sed et Al-Manſor dicitur, non alia forte ratione, quam quod dedicatio libri cuiusdam, Al-Manſori inſcripti, vt poſtea dicemus, occaſionem dedit auctoris nomen confundendi. Sunt et alii quibus Bubi Kie filius Zachariae nepos Erraſis dicitur [f]. Quod ideo monendum eſt, ne diuerſa vnius nominis pronuntiatione vel diuerſis etiam vnius hominis nominibus ſeducti, plures ex vno viro philoſophos et medicos nobis fingamus. Al-Razi vero quo nomine in medicinae hiſtoria plerumque laudari ſolet, dictus eſt more Saracenorum a patria. Natus enim eſt Rai, Perſarum vrbe [g], teſte LEONE AFRICANO [h]. Vnde non audiendus eſt WOLFGANGVS IVSTVS [i], et qui eum ſequitur LINDENIVS [k], qui eum Carthaginenſem faciunt, et ab Abuchare Muhammed Arabe, filio Zachariae Rhazis, auctore *Helchauy*, hoc eſt *libri continentis*, ſiue ſyſtematis medici diſtinguunt [l]. Vterque enim idem eſt natione Perſa. Parentem habuit Zachariam, auum Arahum, quorum ille cum mercaturam exerceret, filium ſecum Bagdadum abduxit, ſine dubio vt quaeſtui faciendo ex mercatura ſe addiceret [m]. Sed cum praeter ſpem illi pater morte eriperetur, mutauit conſilium, et ſcientiarum praecepta, quae in hac vrbe perſonabant, triginta fere annos natus didicit, optimosque praeceptores nactus eſt. Philoſophiae itaque ac ſalutari arti ſe totum tradidit, eo effectu, vt ſuperata communi reliquorum conditione ſuper alios longe excelleret, et pleroſque quos commilitones habebat, relinquendo poſt ſe, ſingularem eruditionem acquireret, magnamque ſibi famam atque exiſtimationem pareret. Praecipue vero in medica arte ab eo tempore, quo ſe illi totum dederat, longe lateque celebratus eſt, eo quod praeſtantiſſima illius eſſet eruditio medica. Cum enim non iuuenilibus annis medicinam exerceret, ſed matura aetate et virili robore inſtructus poſt longam meditationem et lectionem ad eam faciendam accederet, Xenodochio quoque praefectus (quod inter honoratiſſima munera referri ſolebat) occaſionem haberet fauentiſſimam, multa experientiae arcana ſalutaris artis tentandi, non potuit non euenire, vt inter philoſophos medicosque Arabes celeberrima fama excelleret, eaque illius eſſet exiſtimatio, vt prouerbiali nomine experimentator diceretur [n], eo quod non tan-

f) Etiam Bachilo et Manaethon Genebrardo dicitur apud HOTTINGER. hiſt. eccleſ. Sec. XI. p. 461. conf. de his Al-Raſis nominibus FABRIC. bibl. Graec. Vol. XIII. p. 46.

g) Iracenſis, velut alii volunt Choroſanae prouinciae vrbe, confer. GOLIVS ad Alfragan. pag. 213.

h) l. c. c. 6. p. 266.

i) In chronol. med. vſus auctoritate GENEBRARDI L. V. p. 569.

k) De ſcriptorib. med. L. I. p. 4.

l) Conf. NIC. ANTON. bibl. Hiſp. vet. L. VI. c. 12. T. I. p. 370. ſeq.

m) Conf. HERBELOT. bibl. Orient. p. 18.

n) Hunc titulum gerit in titulo libri de peſtilentia apud MERCKLIN. l. c. p. 5. confer. FREIND. Hiſt. medic. P. II. p. 22. ſeqq.

tantum multorum annorum experientia fuisset vsus, sed ad eam quoque in medendo recurrendum saepenumero esse contenderet. Accessit his diligentia infatigabilis, eaque animi ad res omnes attenti occupatio et praesentia, vt omnem fere eruditionem philosophicam et medicam exhauriret [o]. Semper enim illum vel legisse vel scripsisse Arabes scriptores testantur. Vnde factum, vt plerisque aliis praeferretur, et illa eruditionis eius medicae esset existimatio, vt Galenus Arabum diceretur. Neque vero legisse sufficiebat viro prorsus inexhaustae industriae, sed et omnia in partes vocabat, quibus experientiam augeri iuuarique posse intelligebat. Hinc nec itinerum molestiam refugit, et aliquoties medicinae faciendae caussa in Persiam profectus est, nec curam sanitatis quorundam principum, qui eam magnopere exposcebant, deprecatus est, nec cum omnis generis hominibus, herbarum, chirurgiae, metallicae aliarumque artium notitiam aliquam vendentibus conuersari detrectauit: vnde praeter reliquas artis salutaris partes in chemia quoque praestantissimam sibi cognitionem acquisiuit, dignus, quem ARNOLDVS VILLANOVANVS [p] *in speculatione clarum*, *in opere promtum*, *in iudicio prouidum*, *in experientia probatum* vocaret, et, quae eum excipiebant, tempora inter Christianos ducem eligerent, quo iuuentutem medendi arti se dedentem ad eius adyta perducerent. Quamuis nec id quoque negari queat, Rhazin Graecos plerumque exscripsisse, quem fuisse morem Medicorum Arabum fere omnium, eorum historia probat. Verum de his Rasis meritis in rem medicam alibi dicendum, legendusque omnino, qui diligenter in hac arena desudauit eruditissimus FREINDIVS [q]. Nos ad historiam medici et philosophi celeberrimi reuertimur, quem in aula regis Al-Mansoris [r] in summa existimatione vixisse refert LEO AFRICANVS [s]. „Eo enim auctore constat, Rasin Cairum profectum aliquot ibi annos aegrotauisse, (vel potius aegrotos sanasse) magnam autem eius per istas terras famam fuisse. Cum autem illa ad aures Al-Mansoris peruenisset, qui tum secretarius maior apud principem siue pontificem Cordubensem erat, et postea summa rerum potitus est, isque vehementer viris eruditis faueret, eo quod ipse, praeclare literis tinctus esset, excitatus tanti viri doctrina in aulam principis eum promissione lautissimi stipendii facta, inuitauit. Quam vocationem secutus Al-Rasis Alexandriae conscensa naui in Hispania appulit, et Cordubam profectus est. Ibi summa aulae totius, maxime Al-Mansoris gaudio exce-

o) Hinc in editione operum eius Basileensi 1544. fol. Scripta eius vocantur „opera exquisitoria, quibus nihil vtilius ad vsus practicos „exeat: omnia enim penitus, quae habet Hippocrates obscuriora, aut Galenus fusiora fidelissime doctissimeque exponit, et in lucem „profert".

p) De diuersis intentionibus morborum.

q) loc. cit.

r) Non confundendus hic Al-Mansor cum Al-Mamonis auo Al-Mansore, nec cum tertio ex Almuachindorum familia rege; Ille enim vixit a. Heg. 137, hic Auerrois temporibus a. H. 600. Rasis vero patronus a. H. circiter 400. et hic quidem Cordubae, ille Marocci. Perperam autem Chorosanae princeps dicitur FREINDIO l. c. p. 24. Cordubae enim vixisse testis est LEO l. c. De hoc Al-Mansore videndus RODERIC. TOLET. hist. Arab. c. XXXI. p. 26.

s) loc. cit.

exceptus, et magnifice habitus, habitatione et fupellectile fplendida, feruis reliquisque, quae ad aulae fplendorem pertinebant, commoditatibus affatim inftructus eft. Quae liberalitas virum doctiffimum impulit, vt in id omnes animi neruos intenderet, vt artis tantopere honoratae fummam et quafi medullam optimo principi traderet. Quam cum decem libris effet complexus, quorum titulos et argumentum dabunt MERCKLINVS et FREINDIVS [t], opus pulchrum et in fuo genere optimum patrono infcripfit, vnde *Al-Manfor* dictum eft. Cumque fumma felicitate in praxi medica vteretur, immenfas fibi inde facultates acquifiuit. Quod non mirabitur, qui cogitauerit virum et aetate grauem et experientia atque lectione doctiffimum multa fciuiffe, quae populum in admirationem rapere potuerint [u], cuius exemplum memorabile affert LEO [x] in fine paginae enarrandum. Quod fi tamen Ibn Chalicam, hiftoriae medicorum fcriptori Arabi apud HOTTINGERVM [y] fides eft, facillare coepit fortuna Al-Razis, tergumque ei obuertere. Refert enim, Al-Razin librum dedicaffe Al-Manfori Chemicum, et mille denarios ab eo praemii loco accepiffe, fed cum, quae fcripferat, opere exequi et in actum deducere nequiret, verberibus et exilio affectum effe. Cuius rei fides fit penes auctorem. Illud LEONIS [z] auctoritate conftat, annos illum natum nonaginta Cordubae obiiffe. Octogefimo vifum amififfe quibusdam traditur. Illi vero audiendi non funt, qui centum et viginti annos eum vixiffe, anno trigefimo mederi coepiffe, empiricum fuiffe annos quadraginta, et rationalem medicum itidem per annos quadraginta, et ita octoginta annos praxin medicam exercuiffe dicunt [a]. Obiit, fi LEONEM fequamur, anno Heg. CCCCI, fi ABVLFARAIVM [b], anno CCCXX floruit, vnde RENATVS MOREAV recte

t) ll. cc.

u) Eleganti differtatione obferuationes fingulares curationum a Rhafi fufceptarum enarrat FREINDIVS l. c. qui legi meretur.

x) l. c. Dabimus rei fummam, eo quod FREINDIVS, qui diligenter omnia, quae praxin Razis illuftrare poffunt, conquifiuit, eius non meminit, et in huius medici hiftoria Leonem non confuluit. Refert is ex Ibnu Haynen Lufitanicae hiftoriae fcriptore: Razin quodam die per plateam Cordubae tranfiens vidit magnam hominum turbam congregatam, cuius cauffam fcifcitatus, cum comperiffet, ciuem quendam, qui ibi obambulauiffet, fubito mortuum concidiffe, acceffit propius, confpectoque homine cum furore quodam praecepit, virgultorum vt manipulus afferretur, vt a circumftantibus poffet percuti. Quod cum ipfe facere coepiffet Razis, qui eum per omnia corporis membra, praefertim pedis plantas virgis caedebat, gens omnis effufa in rifum, infanire Razin iudicauit. At ecce, qui paulo prius omnibus mortuus credebatur, poft quadrantem horae mouere fe et reuiuifcere coepit. Razis autem confcenfo mulo domum repetiit. Populus, qui adftabat rei nouitate et infolentia commotus et obftupefactus miraculum hoc magna voce depraedicare coepit. Re ad Al-Manforem perlate, cum eius quoque curiofitas veram eius cauffam fcire cuperet, Rafin vocari iuffit, cui fateri fe, dixit, quod ignorauerit, licet eum excellentiffimum medicum effe iudicauerit, poffe eum refufcitare mortuos. Is hoc Dei, non fuum munus effe candide profeffus eft. Remedii vero genus hoc fe didiciffe dixit in itinere Bagdado in Aegyptum fufcepto, cum comes quidam fimili modo corruiffet. Eum enim ifta caedendi ratione reuocatum fuiffe in vitam. In fimili itaque cafu fimile remedium fe edhibuiffe. Quibus auditis Al-Manfor dixiffe fertur regionem, in qua Rafis viuit, Galeno potiri, Al-Razin refpondiffe: experientiam magis quam medicum prodeffe.

y) In analectis p. 296. feq.

z) l. c.

a) Ita MERCKLINVS l. c.

b) loc. cit.

recte temporibus Al-Manforis eum tribuit, annoque aerae Chriftianae CMLXVI. Nimis itaque eius tempora matura ponit FREINDIVS [c] A.C. CMXXXII obiiffe fcribens, quemadmodum nimis feram illi aetatem adfcribit MERCKLINVS [d], cum A. C. MLXX, vel MLXXXVII eum vixiffe putat. Scripfit, tefte Abi Osbaia *hiftoriae medicae Arabum* auctore opufcula CCXXVI, ex quibus multa hodie fuperfunt, Latina etiam vefte ornata, de quibus tamen hoc loco dicere ob inftituti rationem non licet; videndi autem hiftoriae literariae fcriptores paffim, maxime NICOLAVS ANTONIVS [e], HERBELOTIVS [f], et MERCKLINVS [g]. Sed philofophiam quoque fcriptis adiuuit, ex quibus liber *de intenfione et remiffione*, itemque commentarius *de rebus fublimioribus metaphyficae* cum aliis eius libris in Hebraeum fermonem translatus eft [h]. Habuit συμπατριώτας plures literis claros, et a communi patria Rafiaeos dictos, inter quos eft Ibn Hofain Rafiaeus, quem *difquifitiones metaphyficae orientalis* fcripfiffe refert HOTTINGERVS [i]. Cum his confundendus non eft, probe etiam diftinguendus a Phaeroddin Razi celeberrimo Mohammedanorum theologo, et philofopho, qui non folum commentario in Al-Coranum fcripto magnam inter fuos famam confecutus eft, fed et tefte ABVLFARAIO [k] philofophiam magno cum applaufu docuit. Natus is eft Rai A. Heg. DXLIII, denatus eft A. DCVI [l], adeoque tempore medico inferior.

Auicenna. §. XVII. Superauit famae celebritate fui temporis philofophos inter Arabes omnes AVICENNA, qui medicae quoque eruditionis nomine inter Chriftianos ita innotuit, vt celebratiffima eius a plurimis annis fuerit memoria. Cuius vitam confcripfit difcipulus SORSANVS, quem Arfanum alii vocant, Latinitate donatam a NICOLAO MASSA eiusque operibus praefixam [m], quam tamen videre nobis nondum licuit. Nec omifere virum medicae artis claritate famigeratiffimum hiftoriae medicae inter Arabes fcriptores Ibnu Giulgul, Ibnu Chatir, Ibnu Chalican aliique nondum editi, idemque LEO AFRICANVS [n], vt taceamus recentiores hiftoriae medicae, etiam literariae fcriptores, maxime HERBELOTIVM [o] et NICOLAVM ANTONIVM [p], aliosque in fequentibus nominandos. Integrum autem verumque eius nomen fuit Abu Ali Al-Hofain Ibn Abdollahi Ebn Sina Al-Schaiich Al-Raiis [q]. Inter quae nomina Al-Hofain ei proprium eft, Abu Hali dictus eft a filio, quem vnigenitum habuit Hali

c) loc. cit. d) loc. cit.
e) l. c. T. I. p. 369. T. III. p. 235.
f) l. c. p. 18.
g) l. c. p. 4. add. FABRIC. l. c. HOTTINGER. l. c. SPIZEL. arcan. bibl. retect. v. Abuberer, aliique.
h) Vid. WOLF. bibl. Hebr. P. I. p. 6. P. III. p. 3. vbi obferuatur, in mfc. codice bibl. Oxon. libri de remiffione dici, quod an. 1180 vixerit. Sed vitium in numero effe, apertum eft.
i) Bibl. Orient. p. 246.
k) pag. 317.
l) Conf. POCOCK. fpecim. p. 377.
m) Venet. 1608. vid. FABRIC. bibl. Graec. Vol. XIII. p. 96.
n) De illuftr. Arabum viris c. 9. p. 268.
o) Bibl. Orient. p. 812 feqq.
p) Bibl. vet. Hifpan. T. II. p. 6.
q) POCOCK. fpecim. hift. Arab. p. 362. et ex hoc alii.

Hali vel Ali, qui parentis veſtigia in medicae artis ſtudio ſolerter preſſit. Abdolla vero parentis et Sina aui nomen eſt, et Alſchaii atque Alraiis doctorem primarium et celeberrimum denotat. Inter haec aui nomen, quod corruptae Latinorum appellationi Auicennae originem dedit, notiſſimum eſt. Arabes autem, teſte LEONE [r], Errahis, ſiue Alraiis titulo plerumque laudant, principemque medicorum κατ' ἐξοχὴν ita dictum intelligunt. Valde in huius viri hiſtoria lapſi ſunt viri docti, ne de eius quidem patria ſatis inter ſe concordes. Quidam enim Hiſpanum faciunt, quos errare, recte notauit ANDREAS DE ALPAGO [s]. Nicandro Edeſſae natus et in Hiſpaniam poſtea profectus dicitur: aſt ne hoc quidem ſuffragantibus veteribus dicitur, quemadmodum de reliquis quoque Auicennae circumſtantiis egregie nugatur Nicander, ex merito vapulans doctiſſimo FREINDIO [ſ]. LEONI AFRO [t] in Perſiae vrbe Hamadan natus dicitur, MERCKLINO [u] in vico Aufrene prope Bocharam; VOSSIO [x] in vrbe Balech. Melioribus tamen teſtimoniis, ipſiusque Auicennae conſtat apud ABVLFARAIVM [y], cui conſentit Abulfeda [z], Bocharam eum patriam habuiſſe, qua vrbe A. Heg. CCCLXX, ſi Arabes, Abulfaraium aliosque apud POCOCKIVM et HOTTINGERVM [a] ſequamur, natus eſt, quamuis LEO [b] octo eum annis prius A. Heg. CCCLXII, editum eſſe innuat. Parentem habuit, ſi non medicum, quod VOSSIO [c] placet, certe virum eruditione haud leui tinctum, magnis praeterea opibus ſplendidum, ita vt in educationem filii ſumtus facere quosuis facile poſſet. Cum itaque huic ingenium contigiſſet ſupra modum excellens, quod ad artes et ſcientias ſuapte natura ferebatur, de eo maxime ſollicitus fuit parens eius, vt accurate in literis inſtitueretur. Quem in finem puerum adhuc ad celebrem quendam mathematicum miſit, vt arithmeticam ab eo Indorum, aſtronomiam et geometriam diſceret. Quas cum mira animi facilitate tenuiſſet, philoſophiae quoque eum addicendum ratus philoſophum aliquem, Bocharae degentem, Abu Abdallam in domum ſuam atque familiam recepit, vt filium inſtrueret. Qua de re audiendus eſt ipſe Auicenna, apud ABVLFARAIVM [d] ita narrans: *Abu Abdalla Bocharae philoſophiam profitebatur, quem domi noſtri hoſpitio excepit pater meus, ſperans fore, vt ab eo diſcerem. Logicae ergo terminos apud eum legi, at de ſubtilitatibus nihil ei notum fuit.* Addit his: *Se praeceptore deſtitutum ipſum libros perlegere coepiſſe, commentaria conſulentem.* Melius vero, quam philoſophiae ſtudium ſub hoc duce, ſucceſſiſſe oportet legis Islamiticae Alcoraniue cognitionem, ſi vera ſunt, quae ſcriptores Ara-

r) loc. cit.
s) Apud FABRIC. ad l. c. Leonis p. 269.
ſ) Hiſt. medic. P. II. p. 39.
t) loc. cit.
u) Linden. renou. P. I. p. 98.
x) De philoſophia c. XII. p. 110.
y) Dynaſt. IX. p. 230.
z) Apud POCOCK. l. c.
a) Hiſt. eccl. Sec. XI. pag. 450. 461. anal. P. I. p. 295.
b) loc. cit.
c) loc. cit.
d) l. c. p. 230.

Arabes POCOCKIO [e] laudati referunt: nondum decenni maiorem literas humaniores et quicquid scientiarum ad Alcorani intellectum pertinet, calluisse, et totam encyclopaediam ante annum aetatis decimum octauum absoluisse. Talis cum esset, consultum patri eius visum ad Musas eum Bagdadenses dimittere, cum vehementer cuperet, hunc filium suum in mathematicarum atque philosophicarum itemque medicarum disciplinarum cognitione aliquando excellere [f]. Bagdadum vbi venit summa mentis alacritate et peruigili studio in philosophiam incubuit, et sepositis reliquis negotiis omnibus in eo primum laborem suum esse iussit, vt arcana logicae rimaretur. Id quod tanta contentione fecit, vt noctes fere insomnes duceret, omniumque fere obliuisceretur, donec rationalis atque naturalis philosophiae mysteria pernouisset. Qua de re ipse audiendus est, haec apud ABVLFARAIVM [g] narrans: *Per sesqui annum libris legendis sedulo incubui, et quoties aliqua in quaestione perplexus essem, aut medium syllogismi terminum non inuenirem, ad templum me recepi, et ad omnium creatorem preces supplex effudi, donec aperiretur mihi in eo, quod abstrusum et reconditum erat. Noctu domum meam reuersus, lucerna coram me posita, legendo et scribendo operam dedi, et quandocunque me inuasit somnus, aut debilitatem aliquam sensi, acceptum vini poculum bibi, donec ad me redirent vires, deinde ad legendum reuersus sum. Quod si me occuparet vel leuissimus somnus, de ipsis illis quaestionibus somniabam, adeo vt multarum ex ipsis rationes mihi per insomnia nota facta fuerint. Nec ita facere destiti, donec solidam dialectices et physices cognitionem acquisiuissem.* Tanta cum esset eius diligentia tamque feruens contentio, mirum non est, quod supra iam innuimus, annos eum natum octodecim totius iam encyclopaediae cursum absoluisse. Iungebat autem more philosophorum Bagdadensium philosophiae medicinam, cuius cognitionem tanta felicitate sibi comparauit, vt Chalifae filium, desperato et obscuro morbo laborantem successu exoptatissimo sanaret [h]. Quo artis suae successu non ad aulam tantum principis, sed ad bibliothecam quoque eius aditus illi patuit. Qua occasione fauentissima vsus iuuenis ineffabili literarum et philosophiae amore flagrans cum optimos scriptores in Arabicam linguam ex Graecis translatos offendisset, ad maturitatem quandam perducere, quae laetissimis illi incrementis

e) loc. cit.

f) LEO l. c. Auicennam iam tum in patriis laribus, a praeceptore Abdalla Euclidis propositionibus sex prioribus auditis proprio Marte totum librum absoluisse, idemque fecisse cum Ptolomaei Almagesto nonnulli referunt, vid. BAILLET de erudit. praecoc. c. XXI. p. 68.

g) l. c. referunt nonnulli, lecta quadragies Aristotelis metaphysica, eam tamen intelligere non potuisse. Cum autem forte fortuna in Al-Farabii commentarios incidisset, quos tribus drachmis a librario redemerat, tantum inde lucis cepisse, vt et gratias Deo ageret, et stipem propterea pauperibus erogaret.

h) Conf. MERCKLINVS l. c. aliique. Narrant quidam, collegisse Auicennam ex sanguinis pulsu, principis filium non morbo, sed amore aegrotare, adeoque artificio illi per omnia simili, quo Erasistratum sanauisse Antigonum Seleuci filium, concessa in matrimonium nouerca APPIANVS narrat, restituisse. Sed dubium non est, has circumstantias fuisse assutas ab Arabibus, vt Graecis medicis non inferior Auicenna videretur. Conf. FREIND. l. c.

mentis fuccrefcebat, eruditionem indefinenter connifus eft. Ita roboratis viribus annum aetatis vigefimum primum cum attigiffet, animum ad fcribendum adiecit, Mefuen, cuius maxima inter Arabes erat exiftimatio, fibi imitandum proponens, cetera arti falutari tempora dicauit omnia. Cuius eam habere experientiam dicebatur, vt tefte LEONE [i], magni nominis excellentiffimique medici atque philofophi gloria eniteret. Quae eum ad honores et diuitias in aula principis, tandem autem ad carcerem et indigna, vt folet effe fortuna aulae, fata promouit. Rem ita narrat LEO: Miffurus erat Sultanus Iafochbagh in patriam Auicennae nepotem fuum, vices principis ibi in imperio fubiturum. Is cum Auicennam fibi potiffimum comitem medicumque expetiuiffet, precibus pretioque impetrauit, vt iter fecum fufciperet. Qua occafione vfus Auicenna cum praxin medicam inftitueret, magnas fibi opes et innumeras, corrafit diuitias, fauore autem vfus principis fui maximo. Sed inuidit fortuna Auicennae tantae felicitatis conftantiam, quam calamitas euertere coepit maxima. Cum enim Sultanus refciuiffet, nepotem fuum, Auicennae herum, cum alio fratre ipfius Sultani defectionem ab eo meditari, praeuertere confilium rebellemque veneno e medio tollere conftituit. Qua in re cum commodiffimam Auicennae operam fere intelligeret, qui archiatri munere fungebatur, eum id vt confilium exfequeretur hortatus eft. Non defecit a fide domino debita Auicenna, nec nefando crimine manus polluit: aft cum Bagdadenfis aulae iniuriam timeret, filentio totam rem preffit, nec domino nefarium detexit confilium. Qua in re vtrum vel Bagdadenfis Sultani metus an prudentia viro philofopho digna, ne atrociffima bella exfurgerent, Auicennae ora clauferint, dictu difficile eft. Vtrumque tamen in animo fuiffe Auicennae concludi poteft ex ea ratione, quam rogatus attulit. Cum enim detecta confpiratione dominus eius refcifceret, Auicennam confilii participem factum effe, in carcerem eum coniici iuffit. Quod cum indignarentur homines, tantae eruditionis virum tam improuide rebus fuis tamque male confuluiffe, cum praeftitiffet, rem totam domino enarrare fuo, egregie eos falli dixit, quod putent, fe eius rei exitum non prudenti cogitatione expendiffe. Probe enim fibi perfpectum fuiffe, fi confilium internecinum reuelauiffet, difcordiam maximam inde exortum iri, multorum bellorum cauffam, vix plurimorum hominum fanguine extinguendorum. Praeterea fe illi quoque moecenati non minus gratiae debere, qui in hunc, quo conftitutus fit, gradum eum affumferit, quam qui in eo feruauerit. In hoc igitur carcere per biennium commorari coactus eft Auicenna. Qui ne tunc quidem libertatem fuiffet nactus, nifi portam carceris mors ei aperuiffet. Erat quidem robuftus corpore integrisque Auicenna viribus, fic vt ad fenectutem facile pertingere potuiffet. At cum praeter modum et rationem in Venerem exarfiffet, immodico eius vfu ita vires corporis exhaufit omnes, vt in

 car-

i) loc. citat.

carcere vehementiſſimo alui profluuio corriperetur. Quo cum aegrotaret, acceſſerunt ad eum nobiles ex ciuitate plurimi [k], qui morbo eius indolentes non ſine ſtupore quaeſiuerunt, cum tantam artis medicae peritiam poſſideret, cur non lethali malo medicinam pararet ſalutarem? Is vaſculo, quod iuſſerat, allato cum aqua, pauxillum pulueris alicuius medici iniecit, cuius tanta virtus erat, vt extemplo aqua congelaſceret. Quod cum ſpectatoribus oſtendiſſet, ſe vero, dixit huius medicaminis vnziam dimidiam ſumſiſſe, nec tamen ſibi profuiſſe, adeoque mortem ſibi certiſſime expectandam eſſe. Iuſſit itaque tabelliones aduocari duos, vt teſtamento conſcripto de rebus ſuis poſſet diſponere. Quod cum factum eſſet, paucos poſt dies ex morbo obiit. Factum id a. Heg. CCCCXXVIII [l], nempe ſi cum pleriſque ſtatuatur, annos eum aetatis octo ſupra quinquaginta non fuiſſe ſupergreſſum. Quod ſi vero LEONI fides adhibenda, qui octogenarium a. Heg. CCCCXLII obiiſſe dicit, paulo maturius quam ſupra dictum, natum ad hunc annum [m] perduraſſe dicendum eſt. Reliquit poſſeſſionum ampliſſimarum, quotannis ſex ducatorum millia reddentium [n] haeredem vnicum filium Hali medicinae experientia inclytum, quem et doctum et acuti ingenii, et medicinae ſectatorem maximum fuiſſe LEO [o] teſtis eſt. Hunc cum parente Auicennae Abdollahi confundunt MERCKLINVS et FREINDIVS [p], cum alio quoque eiusdem nominis et profeſſionis Arabe non incelebri [q] non miſcendum. Ex his vero illorum quoque error patet, qui Auicennam cum Auerroë vixiſſe vno tempore contendunt, integri ſeculi συγχρονισμὸν admittentes [r]. Quae confuſio varias de inimicitia inter Auicennam et Auerroëm fabulas peperit, infra in huius vita ὡς ἐν παρόδῳ tangendas. Recte vero laudatur Auicennae diligentia, laborisque improbi patientia, et contentio ſtudiorum tanta, vt fere miraculo ſit. Nam non ſolum Corani lectiones omnes, ſed et libros Ariſtotelis metaphyſicos memoriae mandauiſſe dicitur. Quod vehementi, quo more Arabum, Stagiritam proſequebatur, amori adſcribendum eſt, cum hunc ſibi in philoſophia ducem more gentis ſuae elegiſſet. Vtrum vero, quod Io. PICVS MIRANDOLANVS [s] tuetur, in eius ſcriptis aliquid diuinum et Platonicum ſit,

k) Ibnu Giulgiul apud LEON. l. c.

l) POCOCK. l. c. p. 362. FREIND. loc. cit. qui Medinae eum obiiſſe, Hamadani ſepultum, incerto auctore dicit, et ad A. C. 1036 eius obitum refert, FABRICIVS in A. C. 1050, et alibi l. c. p. 96. in A. C. 1185, MERCKLINVS A. C. 1145, 1165. Erpenius et Gutſchonius, quos ſequitur NIC. ANTONIVS l. c. p. 6. A. C. 1036, certiſſimum terminum vitae eius numerant. Communi calculo Sec. XI medio vindicatur. Conf. G. SIONITA de morib. Orient. cap. 3.

m) Incidit in A. C. 1050.

n) LEO l. c. Mirandum id non eſt, infinitis enim diuitiis et honoribus Chalifas oneraſſe, magis quam ornaſſe medicos, ex Abi Osbaiae hiſtoria medicorum pater, quae huiuscemodi ſpeciminibus abundat.

o) loc. cit.

p) ll. cc. ipſe etiam FABRICIVS ad Leon. loc. citat.

q) Vid. MERCKLIN. l. c. p. 387. FABRIC. l. c. p. 174. et imprimis FREIND. l. c. p. 20. Dictus eſt Hali Abbas Simia Galeni. Vixit circa A. C. 980.

r) Errarunt hunc errorem HORNIVS hiſt. phil. L. V. c. 10. p. 291. et laudati MERCKLINO l. c. p. 94. Continuator VOSSII de ſectis pag. 154. ipſo VOSSIO de philoſ. c. XII. p. 110. errorem hunc confodiente.

s) In apologia apud HORN. l. c.

fit, eorum esto iudicium, qui inconditas Auicennae scriptiones earumque versiones cum aurea Platonis eloquentia comparandi, gryphesque equis iungendi patientiam a se impetrare possunt. Meliorem ei locum in arte salutari plerique tribuunt. Cum enim laudem summi, inter medicos sui aeui, viri fuisset consecutus, vt supra ex LEONE notatum, plerique qui post eum inter Arabes et Christianos de re medica scripsere, egregie has literas se adiuuisse credidere, si in Auicennam fuissent commentati [f]. Nec recentioribus plerisque alia de eo haesit sententia. Nam et COELIO RHODIGINO [t] *vir* dicitur *scientia singulari et ingenio exactissimo ac subacto imprimis, id est, vsu, auditione, lectione ac literis perpolito cultoque:* et IVLIVS CAESAR SCALIGER [u], *eius lectionem medicis omnibus tamquam pernecessariam* commendabat, *nec quemquam magnum medicum euadere posse* existimabat, *qui tam doctum opus non legisset.* Et VOSSIVS [x] pater *Auicennam Galenum exsuperare in eo* dicit, *quod medicinam omnem methodo ordineque optime complexus sit.* Nec splendidius summae, quam in arte salutari consecutus est, existimationis testimonium est, quam quod princeps medicorum κατ' ἐξοχὴν, vel solo nomine Al-Raiis, princeps dictus sit, vt supra iam obseruatum. Quod seduxit nonnullos, vt somniarent, principis eum sanguine satum, vel regio axiomate insignitum fuisse. Quem errorem in Foroliuiensi iam sugillauit LEO AFER [y], qui eum Cordubae regem fuisse dixerat. A quo tamen nec RHODIGINVS [z] alienus est, qui inter medicos eum purpuratos numerat. Quos errare recte vidit Cel. FREINDIVS [a], cum nec de regni loco, nec de nomine consentiant. Quamuis nec id probandum existimemus, quod ille Arabum nonnullorum fide refert, ad summi consiliarii, quem magnum Vezirium appellant, dignitatem eum peruenisse. Quae fabula inde orta videtur, quod Auicenna [b], opibus vsus amplissimis, cum temperamento gauderet supra modum sanguineo, et ad voluptatem, luxum et superbiam vestium atque supellectilis valde prono, magnifico habitu vsus est, adeo vt teste Ibnu Chalican, ad ornandum muniendumque mulum suum ferri loco argentum adhiberet. Ex qua morum et habitus magnificentia facile fuit eiusmodi de tanto axiomate fabulam cudere. Praeter eruditionem in Auicenna mores quoque maxime probati laudatique sunt. Teste enim Ibnu Giulgiul [c] fuit acutus et beneuolus, et in responsionibus quandam iucunditatem prae se ferens, cuius aliquot exempla ex hoc scriptore Arabe affert LEO, qui videndus. Et haec quidem pro Auicenna certatim afferri videas. Ast nec desunt, qui in omnia alia abeunt, et abiecte satis de eius eruditione iudicant. Nam vt tacea-

L 3

f) Conf. FREIND. l. c.
t) Antiqq. lect. L. II. c. 19. p. m. 57.
u) Scaligerana prima p. m. 18.
x) loc. cit.
y) loc. cit.
z) l. c. L. XXIX. c. 11. p. m. 119.

a) loc. cit.
b) LEO l. c. qui hunc splendorem et superbiam supellectilis ita excusasse Auicennam refert: facere hoc se, vt honori medicae artis satis praeculcato subueniret.
c) Apud LEONEM

taceamus, eum teste Iaseo scriptore Arabe apud POCOCKIVM [d] cum Al-farabio et Al-Cendo de religione suspectum fuisse, quod ideo factum esse coniicit Pocockius, quod de rebus ad alteram vitam spectantibus philosophice argutandi, easque aliter ac sonant verba interpretandi audaciam sibi sumserit: LEONIS [e] iam tempore inuenti sunt, qui pronuntiarent: Auicennam in medicina fuisse luscum, in philosophia autem coecum. Quod iudicium confirmat eruditissimi FREINDII [f] obseruatio fatentis, se cum toties plura Auicennae opuscula percurrisset, nihil vnquam inuenisse, quod non Galeno surripuerit, vel quod non melius et perspicue magis in Rhazi vel Haly Abbas possit inueniri. Signa eum morborum plerumque sine necessitate rationeque multiplicare, et symptomata accidentalia cum essentialibus misere confundere. Quod equidem mirandum non esse magnopere putamus, cum plagiariorum, inter quos suo iure referendus Auicenna est, hic mos sit, vt centones consuant male plerumque cohaerentes, male inter se coaptatos. Id quod Auicennae iam obiecit celeberrimus medicus IO. MANARDVS [g], monens; *non esse eum inter antiquos numerandum, sed nec inter auctores, hoc est, qui aliquid arti addiderunt, cum ex aliis fere verbum e verbo acceperit, quicquid in suum librum congessit, atque cum multis, vel sui, vel interpretum culpa mendis.* Et alibi *in eius libro praeter densam caliginem infinitum esse ambagum chaos* obseruat. Eundem plagii reatum HVETIVS [h] in Auicenna notauit, ipse suo loco consulendus. Immo si GABRIELI SIONITAE [i], fides esset, in adolescentia iam furtiuas manus in hac arte prodidisset. At quae narrantur circumstantiae, quae vel mediocriter attento fabulam primo intuitu produnt. Ex his vero de meritis in philosophiam

d) Ad portam Mosis c. VII. p. m. 224.

e) Ibid. qui hoc Ibnu Chatir, historici iudicium fuisse ait.

f) l. c. p. 40.

g) L. IX. epist. 5.

h) De clar. interp. L. II. p. 205. qui surripuisse eum pleraque Galeno, Paulo Aeginetae et Dioscoridi obseruat. Qua in re tamen aliquantulum Auicennam excusant mores gentis suae, medicorumque in ea viuentium, quos exscriptores Graecorum fuisse omnes obseruat FREINDIVS l. c. p. 17. at suo quoque modo excusat.

i) Rem paucis sic habe: Bocharae celeberrimi nominis medicus viuebat, qui tamen neminem eruditionis suae haeredem esse volebat. Igitur famulis vtebatur literarum rudibus, scripta quoque omnia diligenter custodiebat. Auicennae mater sollicita de filii sui praeclara eruditione dolum comminiscitur. Filio persuadet, vt surdum se et mutum fortiter simularet. Ipsa, medicum aggressa, famulitium pueri et commendat et suadet. Impetrabilis res erat, quia surdus et mutus, ineptus ad omnia studia videbatur. Sed tamen medicus explorandum puerum ratus, et ipse dolo vtitur. Aliquoties enim massas aeneas magni ponderis prope aures pueri ignorantis proiiciens, sic se, num quae fraus lateret, expiscaturum ratus est. Omnia tamen perseuerans pueri dolus vicit. Medicus tot experimentis consumtis, nihil subesse fraudis ratus, negligentius schedas suas habere, et incustoditas fere abituriens relinquere. Qua occasione Auicenna vsus eas surripere, describere, et tandem nomine suo, defuncto medico edere coepit. Repetit integra, et fidem adhibet more suo G. HORNIVS hist. phil. L. V. c. 10. p. 291. Sed fabulam et mendacia, quaeso Lector, manibus palpa. Surdum et mutum se simulauit puer; qua ratione igitur famulari poterat, vel persuaderi medico, vt inutilem puerum reciperet? Parentibus gaudebat, opibus affluentibus, qui in famulitium dari potuit? Domi a philosopho eruditus Al-Coranum memoria tenuit, vnde surditatis et ἀφωνίας suspicio? Decimo aetatis anno Bagdadum missus est; quomodo ergo inseruire potuit alieno domino? Verum fertilia in eiusmodi nugis comminiscendia sunt Orientalium, maxime Arabum, ingenia.

phiam ab Auicenna profectis facile iudicium fieri poteſt. Cum enim conſarcinatorem potius opinionum male ſaepe cohaerentium et plagiarium, quam philoſophum egerit, vni etiam Ariſtoteli collum ſubmiſerit, ſane non potuit proficiſci ab eo aliquid, quo philoſophia magnopere iuuaretur. Cumque inſuper more gentis ſuae Iſlamiſmi praeiudiciis impeditus fuerit, quae vehementer philoſophiae obſtitiſſe infra docebimus [k], tantum abeſt, vt philoſophiae auxiliatrices manus porrexerit, vt corrupiſſe eam potius cenſendus ſit. Qui morbus licet et reliquis inter Arabes philoſophis communis ſit, in Auicenna tamen eo grauior fuit, quo pauperiori iudicii penu inſtructus is fuit, homo ad iudicandum prorſus ineptus, et neſcio quo fanaticiſmo, qui inter Muhammedanos compluribus contigit, correptus. Cuius luculentum teſtimonium eſt, quod logicam in templo, et inuentionem mediorum terminorum in ſomniis ſe quaeſiuiſſe, et accepiſſe quoque hac via myſteria logica et phyſica fatetur. Neque vero purum et intemeratum Peripateticiſmum in eius ſcriptis offendas, eo quod nec Graeca intelligeret [l], nec philoſophorum hiſtoriam teneret, ſine quibus praeſidiis obſcura Ariſtotelis ſcripta intelligi non poſſunt: verſionibus autem vteretur ineptis et ad capiendos philoſophi ſenſus et mentem atque ſententiam aſſequendam parum idoneas. Cum autem ratiocinandi arte, licet eam tanto ſtudio excoluiſſe videri voluerit, deſtitutus fuerit, mirum non eſt, in ſcriptis quoque medicis Auicennae regnare confuſionem, obſcuritatem, errores, miſerumque conſpici chaos, in quo, quae bona ſunt vel mediocria, ex furtis eius et expilationibus Graecorum deriuanda ſunt. Scripſit, vt erat vir diligentiſſimus, medica plurima, in hiſtoria medicinae literaria enarranda [m]: inter ea vero *canon* eius *medicinae* eminet, in quo ſyſtema aliquod medicum corradere magis quam conſcribere et ex ſcriptis Graecorum compilare aggreſſus eſt. Qua in re ſummam ei laudem tribuit SEBASTIANVS SCHEFFERVS [n], *eo quod tanto ingenio, tanta philoſophiae cognitione, tanta denique peritia artis inſtructus rem hactenus Graecis ipſis intentatam aggreſſus ſit, integram artem medicam in vnum ſyſtema redigere conatus. Quanquam enim negari nequeat, multa in illo opere canonis ocurrere, quae correctionem mereantur, fatendum tamen eſſe opus admiratione dignum.* In quo tamen iudicio de Auicenna iudicium et veritatem merito deſideres. Nam quae a Graecis furto abſtulit, bona et egregia ſuis potius dominis vindicanda, quam plagiario tribuenda ſunt: falſum autem eſt, primum eum ſyſtema aliquod medi-

k) Eleganter id de Auicenna obſeruauit L. VIVES de corr. art. L. V. „metaphyſicam Auicennae videri reſipere deliramenta Al-Corani. „Nihil fieri poſſe illis inſulſius frigidiusque".

l) Id probaturus HORNIVS l. c. ad RHODIGINVM antiqq. lect. L. II. c. 2. prouocat, indignantem, quod Auicenna in Hiſpania natus Graeca non intellexerit. Verum nec libro II, ſed L. III. p. m. 73. hic locus extat, et de Auerroë non de Auicenna agit. Simili ratione ab Hornio ſine dubio deceptus lapſus eſt RAPIN reflex. ſur la phil. p. 739.

m) Enarrant eius ſcripta medica LEO, MERCKLINVS, ANTONIVS ll. cc. HOTTING. bibl. Or. p. 212. biblioth. quadrip. p. 257. WOLF. bibl. Hebr. P. I. p. 9. aliique.

n) Introd. in art. medic. p. 63.

medicum conſtruxiſſe, cum ex ſupra dictis conſtet, Abubeter ſiue Razin in *continente ſuo* idem ante Auicennam tentauiſſe. Verum haec medicis expendenda relinquimus, monuiſſe contenti, etiam in philoſophico argumento Auicennam diligentiam quidem ſuam demonſtrauiſſe, iudicium vero et philoſophandi prudentiam non item. Scripſit enim varia rationalem, phyſicam et metaphyſicam philoſophiae partem illuſtrantia [o], v. c. tr. *de anima*, *de ſtellis*, *de ſphaera*, *ſyſtema logicum*, *phyſicum*, *metaphyſicum* et alia, de quibus HOTTINGERVS [p] videndus. Horum librorum vt et medicorum quorundam verſiones quoque extant Hebraeae [q], et imprimis Latinae. Vsque ad renatas enim literas non inter Arabes modo, verum etiam inter Chriſtianos dominatus eſt Auicenna tantum non ſolus, vnde, cum in ſcholis Saracenorum Chriſtiani philoſophiam et medicinam diſcerent, hoc imprimis duce egregio opus eſſe iudicatum eſt, et in hunc finem verſiones Latinae, cum Arabica non intelligerentur, confectae ſunt. Id quod imprimis GERARDVS CREMONENSIS tentauit, cuius tamen labor adeo ineptus eſt, vt noua recognitione et emendationibus quamplurimis opus eſſe viri docti cenſuerint. Quare ANDREAS ALPAGVS Bellunenſis [r], quem in ſenectute Arabicae linguae diſcendae et codicum Arabicorum conquirendorum cauſſa in Orientem profectum fuiſſe conſtat, innumeris hanc verſionem caſtigationibus correxit, et ad Arabicae linguae codicumque fidem reſtituit. Et ne ſic quidem tamen Auicennae opera fideliter ſatis nobis tradita eſſe doctis viris obſeruatum eſt. Quae cauſſa extitit, cur et VOPIS. FORT. PLEMPIVS Medicus Louanienſis [s] et PETRVS VATTERIVS archiater et conſiliarius Aurelianenſis [t] nouam verſionem molirentur, quae tamen typis non prodiere. Multa quoque Auicennae ſcripta ἀνέκδοτα ſeruant bibliothecarum foruli, quibus tamen ſine magna eruditionis iactura hodie facile caremus.

Eſſeriph Eſſachalli.

§. XVIII. Ex Aſia in Africam et Europam ad Mauros progreſſis occurrit ESSERIPH ESSACHALLI, homo Siculus, qui nomen Eſſeriph id eſt, nobilis vel illuſtris ideo accepit, quod ex poſteris Muhammedis eſſet. Sharifi vero titulo ſolos eos gauiſos fuiſſe, qui a Muhammede genus duxere vel ei affinitate coniuncti fuere, obſeruat POCOCKIVS [u], idque exemplo illuſtris Edriſidarum familiae, quae olim in aliquibus Africae partibus regnauit, illuſtrat. Is non modo eloquentiae dulcedine et eruditionis praeſtantia in genere, ſed et philoſophiae, medicinae, aſtrologiae et coſmographiae notitia ſpeciali per Occidentis tetras ita incla-

o) Conf. LEO l. c.
p) Bibl. Orient. p. 218 245.
q) Videndus de iis BARTOLOCCIVS bibl. Rabbin. T. I. p. 6. WOLFIVS bibl. Hebr. l. c.
r) Conf. VOSSIVS de phil. p. 110. FABRIC. bibl. Graec. Vol. XIII. p. 272. not. s. Sed voluerunt hunc quoque lapidem alii Arabicae literaturae periti, et inter hos V. C. Petrus Kirſtenius. Conf. inſcriptio operum Venet. 1608. editorum, quam exhibet MERCKLINVS loc. cit. pag. 99.
s) Vid. MERCKLIN. l. c. HOTTINGER. l. c. p. 213. SPIZELIVS ſpecim. biblioth. vniu.
t) COLOMESIVS Gall. Orient. p. 229. edit. Fabr.
u) Specim. hiſt. Arab. p. 373.

inclaruit, vt inter Christianos quoque eximia de eo esset opinio, eumque suo tempore parem non habuisse LEO AFER [x], cui eius notitiam debemus totam, affirmet. Is qua ratione Apuliae et Calabriae duci et Siciliae comiti Rogerio innotuerit, ita narrat: Siciliam sibi, cuius rex a pontifice Anacleto adiecta Apulia et Calabria declaratus erat [y], cum armorum vi subiicere tentaret Rogerius, vrbem quoque Mazzaram obsedit. Cuius incolae cum arcte inclusi ab eo premerentur, de deditione cogitare coeperunt. Vt igitur pacis conditiones obtinerent faciles, hunc potissimum philosophum legatum ad Rogerium miserunt. Qui cum ciuitatis nomine de conditionibus tractauisset, regi librum a se confectum obtulit, cui titulum fecerat *Nusbat alabsar*, id est, *spatiatorium locorum*, vel potius *oculorum*, in quo docta tractatione geographiam omnem et veterem et sui temporis exposuerat. Cuius libri summam atque argumentum cum Rogerius intellexisset, in Latinum sermonem transferri iussit. Quo lecto rex admiratus ea homini Muhammedano cognita fuisse et perspecta, quae inter Christianos ignorarentur, saltem de quibus nemo hactenus scripsisset, tanta Esseriphum complexus est gratia, vt et castrum ei aliquod donaret, et vt in aula sua maneret, oblatis lautis conditionibus rogaret. Renuit tamen philosophus, castroque dynastae cuidam magno auri pretio vendito in Mauritaniam abiit. Rogerius autem si fides est historiae Siculae scriptori Arabi Ibnu El Husain, ad quem prouocat Leo, tanto amore hunc librum complexus est, vt e manibus vix deponeret; quod cum mirarentur amici, et, cur non Ptolomaeum, scriptorem multo doctiorem legeret, quaererent, illis Rogerius respondit: Ptolomaeum tantum de parte mundi, Esseriphum de toto mundo scripsisse. Obiit Esseriph A. C. MCXXI, an. Heg. DXVI, in vrbe Africana Ciuitat, relictis multis filiis, quorum posteros suo quoque tempore Fessae atque Tuneti inuentos fuisse, semperque de ista familia aliquos rei medicae studuisse Leo asserit. Caue vero hanc cosmographiam confundas cum geographia vel cosmographia Nubiensi ab homine Aegyptio Muhammed Ebn Muhammed Sheriffal Edrissi conscripta, quam simili fere modo Rogerio II. obtulit, quamque Latinam fecerunt GABRIEL SIONITA et IOANNES HESRONITA [z], Maronitae. Is enim anno Heg. DXLVIII, librum suum tradidit Rogerio, dimidio fere seculo Eschalli iunior, vt recte obseruatum POCOCKIO [a] et FABRICIO [b]. Lapsus est in hac homonymia confundenda magnus BOCHARTVS [c].

§. XIX.

x) l. c. c. XIV. p. 278.

y) Qualis tunc facies Italiae fuit, bellis saeuis inter papas Innocentium II, et Anacletum II inualescentibus, cum illius partes sequeretur imperator Lotharius, huius Rogerius, in historia ecclesiastica quaerendum. Videndus autem FRANC. PAGI in breuiar. Pontif. Roman. T. II. ad Sec. XII. pag. 613. seqq. 645. seq. et LEO VRBEVETANVS in chron. summ. Pontif. nuper a praestantissimo LAMIO T. II. deliciar. edito p. 1207. scriptoresque historiae Pontificiae et Schismatum alii.

z) Paris. 1619. 4.

a) Specim. hist. Arab. p. 372. seq.

b) Bibliograph. antiq. c. V. p. 129. 130.

c) Praef. ad hierozoicon.

Thograi. §. XIX. THOGRAI Perſa fuit Iſpahanenſis, vir in philoſophia, arte medica et praecipue chemica, poëtica, rhetorica et hiſtoria celebris, maxime vero carminis felicitate et elegantia commendatus. Qua artis praeſtantia haud parum res ſuas promouit. Cum enim ſcribendi peritia ſingularique artificio praeſtaret, (vnde quoque nomen ei Thograi haeſit [d], cum integro nomine Abu Iſmael Al-Hoſain Ebn Ali Alaſpahani eſſet) et ſe principi Malich Maſchud Ebn Muhammed Seliucki facto ſpecimine valde commendauiſſet, negotiis eius arcanis ſcripturaeque in curia admotus eſt, eo ſucceſſu, vt maius curiae officium, quod cum cancellarii vel magni quoque Vezirii et primarii conſiliarii munere coincidit, ei crederetur [e]. Quo axiomate auctus tantas teſte LEONE AFRICANO diuitias corraſit, vt aeſtimari vix poſſent, isque omnes alias in hac aula potentia et cenſu antecelleret. Tantum tamen a philoſophiae diſciplina atque actione abfuit, vt quo plus poſſideret, eo minus inde animum referret tantis theſauris contentum. Vnde cum plurima conſcriberet carmina, pleraque lamentis querulisque repleuit vocibus, et expoſtulando de iniuria temporis fatorum iniquitatem accuſauit. Eo vero tandem inſaniae delapſus eſt, vt alchemiae totum ſe traderet, ita, quod fortuna ipſi denegare viſa erat, artis auxilio praeſtiturus, vt infinitis theſauris abundaret. Quod funeſtum ei eſſe vidit dominus eius et prudenter monuit. Is enim cum die quodam ingreſſus eſſet tentorium Thograi, eumque rerum expeditioni deprehendiſſet intentum carmen reperit, quo haud obſcure animum praeſenti fortuna non contentum ſignificauit. Quo lecto monuit eum, vt, quae dicenda haberet, ad illa attenderet, ea enim ſe allaturum eſſe, de quorum veritate tempus eum conuicturum ſit. Nempe eſſe ſe dimidiae Aſiae dominum; illum autem quaſi ſecundum, proximum quippe a ſe: non deeſſe vtrique abundantiſſimam Dei gratiam, neque tamen ita expleri animum ſatiarique poſſe. Vereri itaque ſe vehementer, ne triſtiori tandem euentu puniantur, ſi ad altiorem gradum adſpirare perrexerint: nam non aliud ſperare petereque ſe poſſe, quam vt Dii efficiantur. Nec fefellit euentus vaticinium. Vix enim ſemeſtre effluxerat ſpatium, cum contra fratrem rebellaret princeps, monarchiam affectans. Quem cum magno exercitu aggreſſus eſſet Sultanus, captus is eſt et in carcerem ductus, ſociusque atque comes illi datus Thograi, vel ob diuitiarum vel ob eruditionis et ingenii inuidiam, vel quod factionis illius atque conſpirationis particeps haberetur. Illud certum immenſas diuitias, quas Thograi poſſidebat, effeciſſe, vt iuberetur alligari torquerique, ſicque coactum illum immenſos theſauros, quos habebat, confeſſum eſſe. Quo cognito Sultanus eum veſtibus exutum arbori alligare iuſſit, puero praecipiens, vt ſagittis eum confoderet. Quod cum ex regis mandato puer exſe-

d) Vid. POCOCK. ad carmen Thograi p. 4. nomen enim craſſam et implexam ſcripturam in diplomatibus adhiberi ſolitam indicat.

e) LEO l. c. c. XIII. p. 276.

exſequi ſuſciperet, non ad orationem confugit, nec animam Deo commendauit Thograi, nec animo quoque defecit, ſed tanta eius praeſentia vſus eſt, vt morti proximus carmen occineret, quo morti generoſum contemtum oppoſuit, ſeque ſagittis ipſum obtulit. Qua animi ferocia commotus Sultanus, cum eum confoſſum interiiſſe comperiſſet, comburere corpus exanime tanquam impii et infamis haeretici iuſſit. Id quod factum a. Heg. DXV, A.C. circiter cIↃCXXI, in campis Marghoë, vt ſcribit LEO. Scripſit non commentarios tantum hiſtoricos *de rebus Aſiae, Perſidisque*, ſed et *deflorationem naturae in alchimia*, qua arcana naturae myſteria in tranſmutandis metallis ſe detexiſſe ſomniabat. Tum commentarium quoque in *rempublicam Platonis*, quo huic potiſſimum philoſopho, raro inter Arabes exemplo laborem impendit. In carminibus autem, quae magno numero confecit, non laudes tantum principum et illuſtrium virorum, verum etiam argumenta moralia proſecutus eſt, ex quibus vnum ad nos peruenit, editum ab ED. POCOCKIO [f].

§. XX. Inter Saracenos Hiſpanos eminuere philoſophiae et medicinae laude AVENZOAR et Auenpas, celeberrima in ſcholis medicorum Sec. XII et ſequentium ad renouatas vsque literas nomina. Et prior quidem poſterioris praeceptor Seuilia, Chaliſarum ſede natus a parente Ibnu Zohar vocatus eſt, quod Latini in Auenzoar commutauerunt. Nobili eum genere ortum dicit LEO [g], et vbi philoſophiae atque medicinae diligentem operam dediſſet, ſeruiuiſſe rebelli Ibnu Habad eiusque filio, quo fugato eiectoque miniſterio Moroccani regis Ioſephi Ibnuttaſpin, qui Iuceph Abenteſſephin RODERICO [h] dicitur, ſe dedit. Quamuis autem nunquam praemium ex ſua arte vel a pauperibus vel ab artificibus accepiſſet, regum tamen principumque muneribus, quae non neglexit, ita ditatus eſt, vt plurimis facultatibus abundaret. Quibus tamen ita vſus eſt, vt non indigos tantum pecunia iuuaret, ſed et inimicis eleemoſynam erogaret. Dignus autem qui in Saracenicae philoſophiae hiſtoria nominetur praecipue eſt propter diſcipulos, quos educauit, celeberrimos, inter quos praeter Auenpace fuit Auerroës, quemadmodum et filium eius Ibnu Zohar vel Zor cognomento Raſin in aula Manſoris pontificis regis Marochiani gratioſum fuiſſe, et in arte medendi ita excelluiſſe, vt ingentes inde ipſi diuitiae prouenirent, narrat LEO AFER [i]. Quamuis autem Auenzoar philoſophici argumenti nihil ſcripſiſſe legatur, ſed tantum medica ediſiſſe plurima, quae et veteribus eximie laudata, eorumque auctor, illuſtris, admirabilis, eminentis &c. nomine ab Auerroë mactatus, et recentioribus, maxime Cel. Auenzoar.

f) Lucem primo vidit Lugd. Batau. 1629. Latina vero verſione donauit, et cum erudita praefatione Oxon. 1661. 8. edidit EDVARDVS POCOCKIVS.

g) l. c. c. 16. p. 279. conf. NIC. ANTON. bibl. Hiſp. vet. T. II. p. 232. PETR. CASTELLANVS vir. illuſtr. medicor. T. X. Antiqq. Graec. Gronou. aliique.

h) Hiſt. Arab. c. 48. p. m. 38.

i) c. 18. p. 281.

FREINDIO [k] probata, qui de medicina Auenzoar prolixe docteque differit: illud tamen hoc loco non praetereundum, reuocasse medicum hunc Hispanum inter Arabes medicinam rationalem, et procul esse iussis hypothesibus incertis ad experientiam et rationem eiusque vsum, id est, philosophiam cuncta reduxisse. Obiit, teste LEONE [l] an. Heg. DLXIV annos natus XCII. FREINDIVS [m] CXXXV aetatis annum attigisse scribit, sine dubio narrantium errore deceptus, qui dum tempus eius definiri non posse, dicit, patet inde, eum Leonis libellum non vbique consuluisse: quem si adiisset, multa historiae huic addere potuisset haud ingrata futura.

Auenpace. §. XXI. Ex huius schola, vt dictum, prodiit Abubecr Muhammed Ebn Baiiah [n], Hispanus [o], ex quo vltimo nomine Latini corruptum nomen AVENPAS vel Auenpace formarunt. Dicitur alias Ebno'l Sayeg vel Ibnu Saigh. Antecessores habuisse Iudaeos, et in vrbe Mariae natum ait LEO AFRICANVS [p], qui inter celeberrimos medicos atque philosophos eum fuisse testatur. Illius artis praecepta ab Ibnu Zohar, huius a Maslama quodam philosopho Arabe didicit. Sed et mathematica tenuisse inde colligitur, quoniam in Euclidem commentatus est. Laudat LEO epistolas eius philosophicas atque theologicas, ad quas sine dubio ea quoque pertinet, quam B. CHRISTOPH. WOLFIVS [q], auctore Abubecher Ben Saig laudato, adducit in Hebraeam linguam a R. Chaiim Ben Iudae Aben Viuasch conuersam *de discessu siue abductione animae a rebus mundanis ad Deum*: ex qua colligitur, Auenpace ex eorum philosophorum Peripateticorum inter Arabes genere fuisse, qui mysticam quandam philosophiam affectantes ad enthusiasmum accesserunt, vt infra monebitur. Sed et commentario Aristotelem illustrauisse, itemque librum de caussis dicitur [r]. Siue autem philosophia in caussa fuerit, quae a communi theologiae Muhammedanae tramite discedere coëgit, siue inuidia eum presserit, illud certum, eum haereseos suspectum Cordubae, vbi Auerrois pater tunc iudex erat, in carcerem coniectum, at deprecantibus principibus viris ex eo iterum dimissum fuisse [s]. Parum enim conuenisse philosophis Muhammedanis cum lege Islamitica nec tam facile in concordiam ire hanc voluisse cum philosophia Graecorum, quam solebant theologi Muhammedanorum scholastici, supra iam obseruatum est, et credibile Ebnol Sayeg id etiam obseruauisse. Tales enim philosophos inter Muhammedanos fuisse, testis est ABVLFARAIVS [t], qui narrat: *Fuisse quosdam qui autumauerint, coniunctis philosophia Grae-*

k) Hist. med. P. II. p. 41. qui ex ipso Auenzoar obseruat, ceptimum aliquando eum detentum maleque habitum fuisse a praefecto vrbis Seuiliae re io. Postea vero Hospitali praefectum, regiis ministeriis inseruiuisse.
l) loc. citat.
m) loc. cit.
n) POCOCK. specim. p. 386.
o) NIC. ANTON. l. c. T. II. p. 254. 255.
p) l. c. c. 15. p. 279.
q) Bibl. Hebr. P. I. p. 6.
r) Conf. GESNER. in biblioth. WOLF. l. c. pag. 17.
s) LEO l. c.
t) Apud POCOCK. specim. p. 385.

Graeca et lege Arabica ad perfectionem perueniri: composuerintque L epistolas de L sapientiae speciebus, addita LI, quae reliquorum capitum species in vnum collectas contineret, iuxta viam compendii et epitomes, et vocasse eas epistolas Echwanossapha, celatis interim nominibus suis. Hos discursus affectus quidem mouisse, sed ad metam neutiquam pertigisse, nec probationes et argumenta manifesta exhibuisse. Nostrum autem de iis pronunciasse: non esse hanc sententiam cuiusquam ex antiquioribus, verum sententiam Echwanossapha a veritate aberrantium, scriptorum Arabicorum verbis exponit POCOCKIVS. Ex quo patet, Ibnu Saigh improbauisse syncretisticum theologorum inter Muhammedanos scholasticorum studium, et dissensum a veteribus placitis ostendisse. Ex quo facile fieri potuit, vt premente theologorum inuidia haereseos accusatus fuerit. Annum obitus eius quidam in an. Heg. DXXV, alii in DXXXV ponunt. LEO an. Heg. DL obiisse dicit. Medio seculo Christiano duodecimo vixisse certum.

§. XXII. Magnum quoque inter theologos Muhammedanos ob philosophiam nomen consecutus est ALGAZEL, vel quo integro nomine apellabatur, Abu Hamed Muhammed Ibn Muhammed Ibn Achmed Al-Gazali [u]: qui quod pro religione Muhammedana contra Christianorum et Iudaeorum obiectiones pugnasset, *Haiatol Eslam*, id est, *demonstratio Islamismi* vocatus [x], interdum etiam a filio Abu Achmed dictus est itemque Zainoddin Al Tusi. Erat enim Tusius, ex celebri Asiae vrbe Tus vel Tos oriundus. Patrem habuit mercatorem diuitiis affluentem, qui cum filium excellentissimis naturae dotibus ingenioque praeclarissimo ornatum videret, studiis eum dicauit. Quibus ita se ingurgitauit Al-Gazelius, vt et omnem encyclopaediam teneret, et in philosophiae atque theologiae iurisque Islamitici studio nulli concederet, omniumque inde in se oculos conuerteret et in admirationem raperet. Latere itaque egregia Al-Gazelii eruditio summos quoque viros non potuit, et in caussa fuit, vt ad Bagdadense gymnasium, (quod summum consiliarium siue magnum Vezirium in hac metropoli maximis sumtibus magnoque studiosorum iuuenum confluxu excitauisse supra narrauimus) vocaretur, vt professoris ibi publici munus subiret. Inuitatus largo stipendio Al-Gazelius cum Bagdadum venisset, munus lectione publica auspicaturus, tanta eius apud omnes fuit exspectatio, vt ipse vrbis eius princeps, omnesque eius familiares, nobiles et magistratus ei obuiam procederent, et tota fere ciuitas in eius aduentum ex vrbe effunderetur. Conscensa autem cathedra cum primam lectionem habuisset, vniuersus populus confluxit, et non nobiles tantum atque diui-

Al-Gazel.

 tes

u) POCOCK. l. c. p. 371. et praef. ad philosoph. autodidact.

x) IDEM porta Mosis c. VI. p. m. 112. Caue haec nomina inter se confundas, quod accidis HENDREICHIO in pandectis Brandenburgicis h. v. Al-Gazel autem vel Al-Gazuil idem est, ac iustitiarius. Conf. WOLF. bibl. Hebr. P. III. pag. 2.

tes ad nouum professorem accurrerunt, eius sapientiam audituri, quem tantis honoribus cumulauerant principes; sed et opifices et plebs omnis relictis opificiis et tabernis cum filiis ad nouum gymnasium conuolarunt, tantae eruditionis audituri miraculum. Quos cum attonitos dimisisset omnes, tanta inde apud summos imosque auctoritas Al-Gazelio enata est, vt multoties ipse consiliarius summus lectionibus eius interesset. Ita vero non famam tantum atque existimationem, sed et facultates mire sibi auxit Al-Gazelius, multos annos hoc munere summa cum laude defunctus. Nihil tamen cogitantibus omnibus inexpectatum consilium suscepit et executus est philosophus. Posito enim munere, quod hactenus cum laude gesserat, erogatisque in pauperes facultatibus fere omnibus, quas docendo corraserat, eremitaeque habitu induto Meccham iter religiosum suscepit. Ex Arabia in Syriam, indeque in Aegyptum secessit, ibique Cairi primo mox Alexandriae commoratus est, vt Etartosim, theologum inter Muhammedanos celeberrimum audiret. Tandem Bagdadum reuersus est, ibique naturae debitum reddidit annos natus quinque supra quinquaginta, a. Heg. DV [y]. Nobilem vero Al-Gazelius locum occupat inter theologos Muhammedanos, sectam enim Al-Assharienſem, cuius supra historiam tetigimus, nouis illustrauit luminibus, eiusque auctoritatem multum promouit: Islamismum autem magna eruditione tueri, et Christianorum atque Iudaeorum tela retundere fategit. Scripsit enim librum *de vnitate Dei* aduersus Christianos, quem defensoris Islamismi cognomen ei peperisse recte coniicit POCOCKIVS [z]: licet verisimile sit, plura eiusmodi opera scripsisse Al-Gazelium. Meminit enim CHR. RAVIVS [a] *operis* eius *theologici ad disputationes et quaestiones theologicas, dubias aut difficiles consultationes resoluendas conscripti, quomodo Christianis, Iudaeis, Magis quoque et Paganis et in genere omnibus in secta Muhammedica non viuentibus respondendum, partim ex Al-Corano partim ex responsionibus Muhammedis aut sequentium Chalifarum sententiis* ostendentis. Tantique facti sunt hi Al-Gazelii libri, vt in compendium melioris vsus caussa mitterentur, quod suscepisse Abu Tadli Ahmed Ebn Musa, testatur POCOCKIVS [b]. Quamuis autem summus esset theologus, impedire tamen non potuit, vt non haereseos insimularetur, grauique afficeretur iniuria. Narrat enim LEO [c], teste vsus Geusi scriptore annalium Arabico: Post discessum Al-Gazelii inuentum fuisse Bagdadi librum quendam eius, quem contra iuris Muslemitici interpretes scripserat: in quo cum aliqua vituperauisset, licita legibus Islamismi, eum librum tantam ei conflasse inuidiam, vt per totum imperium Saracenicum combureretur. Libri vero titulum fuisse: *Resur-*

y) Narrat haec omnia LEO l. c. c. 12. p. 274. seqq. annum hunc emortualem quoque figit POCOCK. l. c. p. 371.

z) Port. Mosis l. c.

a) Panegyr. II. p. 16. Cel. WOLFIVS tamen l. c. P. I. p. 6. eundem librum Rauium intelligere putat de vnitate Dei: sed verba Rauii id non euincunt.

b) Specim. l. c.

c) loc. cit.

Resurrectio scientiarum legis. Addit his: incurrisse quoque reprehensionem aliorum, ob librum alium, cui titulum fecerat: *Defensio iusta*, quo libro recensuerit res ac regiones, quas Iudaei ac Christicolae habebant, et possidebant, qui non credidere Muhammedi. Ex quibus verbis coniicimus, concessisse eum quaedam, facilemque se in aliquibus praebuisse dissentientibus magis, quam ferre poterant animi theologorum zelo aestuantium. Excelluit praeterea carminis elegantia et felicitate, quam ad res morales adhibuisse, plurimaque huius generis, more gentis suae, scripsisse, testis est LEO [d]. Praecipue tamen inter philosophos nobile nomen consecutus est. Nam et librum conscripsit *de opinionibus philosophorum*, maxime in naturalibus et logicam, metaphysicam atque moralem philosophiam peculiaribus tractationibus illustrauit, quae ob auctoris celebritatem in Hebraeam linguam translatae sunt, de quibus librorum Al-Gazelii versionibus videndus est WOLFIVS [e]. Sectam enim Al-Assharitarum de Deo et operibus decretisque diuinis subtiliter philosophatam fuisse, supra iam diximus. Sed et alio nomine in philosophiae historia notandus est. Scripsit enim *destructionem philosophorum*, quo potissimum libro omnium philosophorum systemata euersum iuit, sine dubio, vt eo melius legi Islamiticae succurreret. Contra quos insultus philosophorum partes tuitus est Auerroës edito contra Al-Gazelii librum *destructorio destructorii.* De aliis eius libris videndi LEO AFER [f], HERBELOTIVS [g], aliique.

§. XXIII. Seculo dimidio hoc iunior est AVI IAAFAR IBN THOPHAIL, qui et Abubecr Ebn Thopail dicitur [h]. Natus est in regia Chalifarum sede Seuiliae, nobili genere ortus, quod inter exercitus Saracenicos ex Syria in Hispaniam descendit, et inter ministros Chalifarum Pontificumque [i] summos atque praecipuos, locum diu tuitum est. Sed euersa tandem illorum potestate multis rebellionibus, parens eius et muneribus et facultatibus priuatus est [k]. Thophail itaque filius cum videret, ex paternis fundis non haurire se posse, vnde emergeret, ad literarum studia animum applicuit, ratus, quem fortuna in aula negauerat, in Musarum castris se fatorum suorum euentum laudabiliorem esse deprehensurum. More itaque doctorum virorum inter Arabes arti medicae et philosophiae se tradidit, earumque mysteria tanta felicitate perquisiuit, vt non ignobilem inter philosophos sui temporis locum consequeretur. Cumque ex consuetudine nationis suae Aristotelicae philosophiae totus adhaereret, tanta eius in explicando obscuro et difficili philosopho ingenii acrimonia emicuit, vt et Auerroës et Maimonides ab eo philosophiae praecepta discere

Thophail.

d) loc. cit.
e) loc. cit. f) loc. cit.
g) Biblioth. Orient. p. 362.
h) POCOCK. praef. ad phil. autodidact.
i) Vtrumque et Chalifae et pontificis nomen כליפה et אמאם sibi principes Saracenorum, maxime Mauri vindicabant, quod non regionis tantum, sed et religionis arbitri essent. Vnde Al-Gazelius orthodoxam doctrinam etiam ex pronunciatis Chalifarum definiuit, vt supra dictum.
k) LEO l. c. c. 17. p. 280. seq.

ſcere cunctati non fuerint, quod exemplum alii quoque multi poſtea ſecuti ſunt. Fuit iudicio ſatis acuto, ingenio pereleganti et in lectione veterum pro Arabis hominis conditione ſatis ſubacto, eo vero ex philoſophorum genere, qui Ariſtotelica philoſophia ad enthuſiaſmum quendam erigendum inter ſuos vſi ſunt. Id quod luculenter prodidit eleganti illa fabula de Hai Ebn Yockdahn, quem fingit aquarum inclementiae expoſitum et a cerua nutritum, ſine vllius hominis ſocietate ſolum relictum ita adoleuiſſe, vt ſola rationis luce connata vſus, tum ad rerum naturalium et ſupernaturalium, tum ad ipſius Dei animaeque immortalis cognitionem, felicitatemque in vnione cum Deo eiusque intuitione inueniendam peruenerit. Quam fabulam ita inſtruxit, vt, (quod in homine Arabe non valde mirandum) veriſimilitudinis quidem leges haud raro transgrederetur, ita tamen ſermonis elegantia atque narrationis iucunditate cuncta temperaret, vt inter ipſos Mauros magna inde enaſceretur libro huic auctoritas et exiſtimatio, quem nec ipſe Auerroës homo metaphyſicus laudare deſtitit. Eadem libri huius veneratio inter Iudaeos fuit, quibus Hebraeum exhibuit R. Moſes Narbonnenſis, cuius exemplum alii quoque, docente WOLFIO [l], ſecuti ſunt. Ereptusque eſt libellus elegans communi veterum librorum, praeſertim Arabicorum, naufragio, quod pulſis ex Hiſpania Mauris paſſi ſunt, et ad noſtra vsque tempora ſeruatus eſt. Quem cum accepiſſet, vir de Arabica literatura tot nominibus meritus, nec ſatis laudandus EDVARDVS POCOCKIVS, dignumque iudicaret, qui ab Arabicae eruditionis ſtudioſis cum ob argumenti grauitatem, tum ob dictionis ſuauitatem et elegantiam legeretur, filio cognomini paternaeque eruditionis in his literis haeredi vertendum et Arabica Latinaque veſte in lucem publicam producendum tradidit, ſicque erudita praefatione, qua de auctore et argumento libri more ſuo doctiſſime diſſerit, auctum Oxoniae [m] edidit, hoc ornatum titulo: *Philoſophus αὐτοδίδακτος, ſiue epiſtola, in qua oſtenditur, quomodo ex inferiorum contemplatione ad ſuperiorum notitiam mens aſcendere poſſit.* Magni hunc librum fecerat editor ob ſingularem dictionis nitorem et elegantiam; at et argumentum ipſum philoſophis praeſtantiſſimis ita placuit, vt noua editione opus eſſet [n], deque libro ipſo, vir ſummus G. G. LEIBNITIVS [o], pronuntiaret, ſe legiſſe ſumma cum iucunditate libellum elegantiſſimum, fateretur quoque, ex excellentiſſimo hoc libro clariſſime intelligi, Arabes philoſophos tanta ſublimitate de Deo cogitaſſe, quanta vnquam philoſophi Chriſtiani id fecerint. Maxime vero Britannis, ad eiusmodi argumenti genus natura procliuibus adeo haec fabula placuit, vt et Aſshwellus eam ex Latino Pocockii Anglicam faceret, et Quackerorum coetus, cui intuitiua iſta Thophaili cognitio mire arridebat, auctore vſus Georgio Keith, celebri illius miniſtro, eandem libro huic praeſtarent operam [p]. Qui tamen vterque

cum

l) Bibl. Hebr. P. I. p. 14. ſeq.
m) 1671. 4.
n) Oxon. 1700. 4.
o) Leibniziana p. 30. 38.
p) Vid. Biblioth. vniuerſ. T. III. p. 77.

cum nimis superstitiose Latinae versioni institisset, nec Arabicum πρωτότυπον consulere potuisset, meliorem dare libri commendatissimi versionem ex ipsa Arabica lingua confectam suscepit SIMON OCKLEY, Cantabrigiensis professor linguae Arabicae [q]. Sed et anno cIↃ IↃ C LXXII edita est versio Batava [r], et cIↃ IↃ CCXXVI Germanica, quam B. Io. GEORGIO PRITIO debemus, qui luculenter de hoc libro meritus est. Auicennae autem laborem esse perperam coniecit PETR. DAN. HVETIVS [s]. Plura ad eius historiam pertinentia dabunt, NIC. ANTONIVS [ſ] et IO. CHRISTOPH. WOLFIVS [ſſ]. Obiit Thophail Seuiliae an. Heg. DLXXI, i. e. circa finem sec. XII Christiani.

§. XXIV. Omnium tamen philosophorum medicorumque luminibus inter Arabes tenebras obiecisse famamque eorum superasse visus est Thophaili discipulus AVERROES, inter Christianos potissimum philosophiae nomine ipsi fere Aristoteli, si non praelatus, certe aequatus. De cuius vita et historia optandum esset, vt scriptores de medicis illustribus Arabes, qui nondum editi sunt, consuli possent; quibus dum caremus, recurrendum potissimum ad LEONEM AFRICANVM [t], qui prolixe eius historiam enarrauit, quem plerique recentiores maxime NIC. ANTONIVS [u] et PETRVS BAYLE [v] secuti sunt. Cuius tamen posterioris in consarcinandis recentiorum narratiunculis, non consultis fontibus diligentiam non satis accuratam acerbe reprehendit Cl. FREINDIVS [w]. Integrum verumque eius nomen fuit Abul Walid Muhammed Ebn Achmed Ebn Muhammed Ebn Roshd [x], quae nomina more Arabum de filio, patre, auo, abauo intelligenda, varia illi apud Latinos pepererunt nomina. Abu Walid enim apud Leonem Abulguail dicitur, Ebn Roshd [y] autem, corrupta nomina Aben Ruschd, Ibn Ruschad, Ibn Rusid, Aben Rust, Auen Ruis, Ibn Rosdin et similia peperere, ex varia nominis Arabici, quod gentilitium illi fuit, pronuntiatione oriunda. Auum enim illum habuisse, eodem nomine insignitum, indeque ab Arabibus Ibn Rosdin Alsahidu, id est, Auerrois nepotem dici Leo obseruat [z]. Natus est in celebri Saracenorum inter Hispanos sede, Cordubae, nobili familia. Parentem habuit iudicem et caput sacerdotum totius illius prouinciae, Baeticae et regni Valentiae: auum praestantissimum et celeberrimum iuris Muhammedani interpretem, secundum opinionem Malichi [a] atque theologum

Auerroës.

q) Integer titulus libri est: The improvement of human reason, exhibited in the life of Hai Ibn Iokdhan, writen in Arabik above 500 Years ago by Abu Iaafar Ebn Thophail. Lond. 1711. 8.
r) Repetita Roterod. 1701. 8.
s) De fab. Romanens. p. 12.
ſ) Bibl. Hisp. vet. T. II. p. 252. ſſ) l. c.
t) l. c. c. 20. p. 282. seqq.
u) l. c. T. II. p. 243.
v) Dict. T. I. art. Auerroës p. 384. seqq.
w) Hist. medic. P. II. p. 64. seqq.
x) POCOCK. specim. p. 385. qui in his exprimendis nominibus accuratione reliquos vincit omnes.
y) Denotat filium recti. LEO l. c.
z) Parentem Ahmed, auum Muhammed, abauum Roshd vocatum fuisse, series appellationum istarum docet. Hinc nepos Auerrois, id est pronepos Roshd.
a) Intelligi haec non possunt, nisi de sectis Iure-

logum magni nominis sectae Al-Asharitarum addictum. Qui quo loco inter suos fuerit habitus, inde intelligi potest, quod post sopitam regni illius rebellionem populo se Maroccano regi se subiiciente, is legatus ad regem missus sit, vt hanc illi regionem traderet; quem tanta gratia excepit, vt et omnia illa, quae pro ciuibus suis petebat annueret, et duos ei magistratus committeret, constituendo eum et supremum regni Cordubae iudicem, et caput sacerdotum omnium, quo honore cumulatus in patriam reuersus tanta ibi auctoritate populique amore vixit, vt eo decedente fato, filius Auerrois pater iudex et sacerdos maximus communi ciuium suffragio, confirmante Maroccano rege, eligeretur, eo quod in iure Muhammedano legibusque patriis esset exercitatissimus. Hic cum filium praeclaris ingenii dotibus ornatum cerneret, et ipse in legis iurisque Muhammedi cognitione instruxit, et optimis praeceptoribus erudiendum tradidit. Iuri itaque canonico satis innutritus ad theologiam adplicare eum animum

Iureconsultorum Muhammedanorum notitia praemittatur, quam Abulfaraius Dyn. IX. p. 150. seqq. luculenter dedit, illustratus a Pocockio specim. p. 293. seqq. Rem paucis sic habe: Versantur sectae Muhammedanae vel circa radices, id est, nostro loquendi modo, circa fundamenta fidei siue articulos fundamentales, vel circa ramos, id est, dogmata minus fundamentalia. Haec subiectum sunt totius iuris scientiae inter Muhammedanos et conclusiones tantum legales dubias, et sub disquisitionem cadentes respiciunt. Inde vero quatuor sectae ortae sunt: secta Maleci Ebn Anasi, secta Muhammedis Ebn Edris Ashafiensis, secta Ahmedis Ebn Hanbali, et secta Abi Hanifa Alnooman Ebn Thabet. Fundamenta disquisitionis sunt quatuor: 1. Liber Al-Corani, 2. Assonnah siue traditio, 3. Consensus, 4. Ratio. Quaestione itaque existente aliqua legali noua, de licito et illicito primo Coranum adeunt, vbi si textum aliquem inuenerint, eius vestigiis insistunt, sin minus, ad Sunnam siue traditionem prophetae confugiunt, vbi si dictum eius aliquod occurrat, quod huc faciat, in eius sententiam descendunt: sin minus, ad consensum sociorum eius prouocant, quoniam illi orthodoxi censentur, vt in errorem conspirare noluerint. Ibi itaque si inciderint in aliquid quod dubio suo affine fuerit, ad eius normam de quaestione sua statuunt: sin minus, ad rationem confugiunt, quoniam infinitae exoriri quaestiones possunt: cum vero ratio necessarii sit vsus, secundum eam de vnaquaque quaestione disceptant. Eo tamen discrimine, vt Dauid Aspahaniensis rationem penitus reiecerit, cui e contrario Abu Hanifa plurimum detulit, adeo vt non raro rationem manifestam testimoniis et sententiis particularibus praeferret. Malec autem Shafei et Ebn Hanbali modo occurrat testimonium vel praeceptum, ad rationem siue manifestam siue obscuram minime recurrerunt. Neque tamen ob hunc dissensum quisquam eorum erroris vel infidelitatis reus existimatur. Inter hos iuris antistites Maleci summa fuit auctoritas. Natus is est a. H. 93, vel 95, denatus Medinae a. H. 178, cum nonagesimum annum vel octogesimum quartum, vt nonnulli volunt, expleuisset. Qui, quanta diligentia et attentione in soluendis quaestionibus vsus fuerit, inde colligi potest, quod quaestionem soluturus summa cum grauitate lecto assidens se composuerit, neque libenter responsum dederit in via, aut stans, aut festinans; vnde et meditationem diuturnam discipulis vehementer commendauit, et quae soluere non poterat, nec solide satis discutere, ea se nescire candide fatebatur. Quamuis autem a principe aliquando plagis caederetur, quod minus commode et ex voto eius respondisset, tantum tamen abest, vt ignomioiam inde contraxerit, vt potius in maiori inde honore apud homines ipsosque imperantes fuerit. Cuius exemplum esse potest, quod in aula Rashidi ipsi accidit. Ab hoc enim Chalifa rogatus, vt domum ipsius adiret, filios suos informaturus, respondit: *Scientia aditur, non adit.* Ad quod Haron: *recte respondes*; iussitque extemplo filios suos templum adire vna cum ceteris, vt eum audirent. Dixisse etiam fertur, se nemine magistro vsum esse, qui non antequam moreretur, ad eum discendi caussa accesserit. Adeo vero scrupulosa disputatione excussit omnia, vt si Chalecan credendum, in fine vitae ad scepticismum inclinauerit. Fertur enim, cum aegrotaret, ac morti iam vicinus esset, amico cuidam, qui ipsum lacrymis perfusum inuenisset, rei caussam sciscitanti respondisse: „Quomodo non flerem? et cui ma„gis quam mihi flere conuenit? Vtinam ob „vnumquodque dubium, quod ex animi senten„tia solui, tot verberibus exceptus fuissem, „leuiores hoc pacto essent rationes meae, vtinam „nunquam ex sententia mea de re aliqua sta„tuissem“. Ex his suppleri possunt, quae de Maleco dixere Bayle l. c. not. R. et Fabric. ad l. c. Leonis. Viros quosdam doctos ex hac secta nominat Hottingerus hist. Orient. L. II. c. 6. p. 341.

animum iuſſit; quod exſecutus filius Aſsharitarum ſectae nomen dedit, vſus praeceptore Ibn Thophail, vt ſupra dictum. Qui cum more ſectae theologiam philoſophiae attemperauiſſet, Ariſtotelicae doctrinae praecepta ei tradidit, et haec cum doctrina Muhammedis, ſecundum conſuetudinem theologorum ſcholaſticorum iungere docuit [b]. Tum arti quoque ſalutari ſe addixit, praeceptorem nactus Ibnu Zohar, ſiue Auenzoar, parentem: itemque mathematicas artes, erudiente illum Ibnu Saig, quem libertatem debuiſſe Auerrois patri ſupra diximus. Quibus ſtudiis ita exculta eſt Auerrois eruditio, vt, decedente morte iudice et pontifice Cordubenſi, populi ſuffragiis Auerroës eligeretur. Qui vt eruditionem porro augeret, philoſophiae Ariſtotelicae cognitionem, quam didicerat, in vſum muneris conuertere, et cum theologia ac iuriſprudentia Muhammedana coniungere ſtatuit. Quo factum eſt, vt longe lateque doctrinae eius fama percrebeſceret, adeo vt tandem voce populi iudex pontifexque Marocci totiusque Mauritaniae delectus regi Iacobo Al-Manſori [c] commendaretur, qui Auerroëm nobiliſſimo magiſtratui praefecit, ſeruata ſimul eiusdem muneris in Baetica auctoritate. Vocatus itaque in aulam Corduba relicta, conſtitutoque, qui vices eius expleret, Maroccum profectus eſt, collatoque muneri humeros ſubiiciens, per totum regnum iudices conſtituit, iuſtitiaeque normam praeſcripſit, ſicque ordinata iuris ſeruandi ratione Cordubam rediit, magna regis gratia ipſi confirmata et aucta. Quin non ipſe ſolum ea gratia vſus eſt, ſed et filii eius duo, bonis literis innutriti, quos ſecum Maroccum adduxerat. Horum iuniorem in ſcientiis, quae ab humanitate nomen ſortitae ſunt, itemque in arithmetica, aſtrologia et logica excelluiſſe, ait LEO [d], multisque polluiſſe virtutibus. Qui cum praeterea egregiae formae morumque eſſet admirabilium, ab amicis regis ita Al-Manſori commendatus eſt, vt dignitatem aliquam munusque illuſtre illi decerneret. Sed obſtitit parens, cauſſando: nullum anteceſſorum maiorumue ſuorum miniſterio huiusmodi ſe tradidiſſe, adeoque nec ſe nec ſuos ab hac conſuetudine deficere velle. Cum autem Al-Manſoris filius Auerrois filiorum conſuetudine vehementer gauderet, quique primus regi a conſiliis erat, minorem non ſine quadam animi contentione diligeret, et hunc aulae fauorem iuuenis ipſe ſequendo iter ſuſciperet, adeo id patri diſplicuit, vt cum morem voluntati ſuae ge-

 rere

b) Multus de his praeceptoribus Auerrois eſt LEO l. c. p. 283. qui et alios praeceptores et libros, qui illi explicati ſunt, enarrat.

c) Deuictis Luntiniis cum pontificea Almuachedini vel Almohadi A. C. 1040. ſeqq. toto regno Saracenorum Africano eſſent potiti, eruditio ab hac familia literarum amantiſſima valde adiuta eſt. Maxime vero in eo Iacobi Manſoris, qui tertius ex Almohadiorum familia, rex fuit, eminuit liberalitas: hunc enim ſuperbum gymnaſium Marocci excitauiſſe, et profeſſoribus doctiſſimis auxiſſe LEO AFRICANVS hiſt. Afric. L. II. p. 60. memorat. Hunc Al-Manſorem nec cum Aſiatico nec cum Hiſpanico confundendum eſſe, ſupra iam monuimus. Huic itaque regi commendatus fuit Auerroës. Errant itaque SYMPHOR. CAMPEGIVS de claris medicis, VOSSIVS de philoſ. p. 114. MERCKLINVS in Linden. renou. p. 94. et ſuo modo FREINDIVS l. c. p. 62. qui Auerroëm regis Memarolini archiatrum dicunt. Nam nec vnquam medici, ſed theologi et ICti munere Auerroës functus eſt, et Memarolinus non hominis, ſed dignitatis nomen eſt. Conf. BAYLE Dict. l. c. not. D.

d) l. c. p. 284.

rere is renuisset, mortem ei imprecaretur, quam etiam post decem menses euenisse historicus testatur: remanente solo maiore filio, qui parentem secutus iudex fidei sectaeque factus est [e]. Vidisse vero se hos duos filios Auerrois in aula Friderici II, auctor est AEGIDIVS ROMANVS [f], ex quo patet, non ab omni itinere Auerroëm filios arcuisse, sed improbauisse tantum, quod aulae ministeriis se mancipare cogitauerint. Ex dictis satis iam constat, quanta auctoritate apud summos imperantes valuerit Auerroës. Ast quae aulae fortuna esse solet, exoriente, quam non praeuiderat, inuidiae tempestate, tota fere eius salus euersa est. Dabimus hic quoque narrationem LEONIS [ff]: Nempe cum in aula plurimum posset, et magna eruditionis gloria Auerroës eniteret, summa ei principum doctorumque virorum Cordubae viuentium contracta est inimicitia et inuidia. Inter hos autem cum maxime praeceptor eius Ibn Zohar et filius, de quibus supra dictum, fuissent, quos philosophiae notitia excelluisse monuimus, in id conspirauerunt, vt haereseos eum incusarent: rati, et facile illud fore, cum ita Aristoteli inhaereret, vt vix posset eius doctrina cum lege Islamitica in concordiam redigi: et summo Auerroi exitio cessurum, eo quod religionis custodiam munus ei, quod gerebat iniungeret. Vt itaque insidias ipsi struerent, adhibere familiares suos, filios seruosque, constituerunt, simulaturos, se philosophiam ab Auerroë discere velle. Quos cum facile admisisset philosophus, vt erat moribus facillimis, incidit in retia, quae subdoli posuerant. Illi enim, quae a fide Muhammedana receptisque theologorum opinionibus deuiabant, diligenter annotantes, notarium aduocarunt, vt publica fide haec Auerrois dogmata esse, asseueraret; hisque praesidiis muniti Auerroëm haereseos incusarunt; vt vero grauior fieret accusatio, multis corrasis testimoniis id euicturi, centum Auerrois discipulis persuaderunt, vt hoc notarii instrumento subscriberent. Quam accusationis suae tesseram cum libello ad regem Al-Mansorem mittentes ita contra Auerroëm illum prouocarunt, vt vehementer indignaretur, philosophum a lege defecisse. Eum itaque declaratum ἑτερόδοξον, ad Iudaeos Cordubae habitantes relegauit, bonis eius facultatibusque omnibus fisco addictis. Eo in loco diu commoratus est, tanta inuidia, vt cum discipulus eius Moses Maimonides eum quantumpote iuuaret, ipse inuidia persequente, cogeretur aufugere, ne necessitate prodendi Auerroëm in amicitiae et grati animi leges peccaret, vt alibi LEONI [g] notatum. Quod si in vrbem ad templum precandi caussa Auerroës procederet, tantus eius contemtus tantaque inuidia fuit, vt a pueris lapidibus impeteretur. Quod cum ferre diutius non posset, Fessam clam aufugit. Ibi cum per aliquot dies delituisset, tandem detectus et ab vrbis praetore in carcerem ductus est. Re ad regem Al-Mansorem perlata, cum quaereretur, quid de Auerroë statuendum

e) Habuit etiam filias duas Leo l. c.
f) In Quodlibetis L. II. Qu. de vnitate intellectus.

ff) loc. cit.

g) c. XXVIII. p. 196.

dum esset, congregari ille theologorum atque iureconsultorum concilium iussit, pronuntiaturum, quid de eo decerni oporteret. Qua in consultatione diuersa quidem fuit consulentium sententia. Quidam enim haereseos infamia mortem commeritum esse pertinaciter contendebant. Peruicit tamen pars maior, censentium, inuidia odioque plenum apud plebem, et praecipue apud infideles fore, si e vita tolleretur; eo quod non haereticum sublatum esse, sed theologum, plerique iudicaturi sint, calumniam Africae theologis affricturi, quod caussas quaerant, odio et inuidia duce sui commatis et dignitatis viros bene meritos iugulandi. Melius itaque errori scandaloque obuiam iri posse censebant, si ad palinodiam publicam adigeretur, et ad portam templi coram vniuerso populo erroris atque haereseos poenitentiam demonstraret. Quae sententia cum regi placuisset, iussit praetorem illam exsequi. Veneris itaque die, quem Muhammedanis sacrum esse constat, e carcere ad aedis sacrae portam ductus, et in sublimiori gradu nudato capite collocatus est, in cuius faciem exspuebat, quicunque templum ingrediebatur. Oratione perfecta accessere iudex cum pedissequis, itemque doctores cum notariis, et infelicem interrogarunt philosophum: Num haereseos eum poeniteret? Quod cum affirmauisset, absolutus est, et discessit sine poena, aliquot vero Fessae dies commoratus in legis studium incubuit, nempe vt ὀρθοδοξίας amorem et resipiscentiae sinceritatem prae se ferret. Concedente tandem rege, vt domum redire liceret, in patriam reuersus est, ibique cum et facultatibus et libris omnibus priuatus esset, summa cum paupertate contemtuque apud omnes conflictatus est. Tandem deferuescente inuidia, fortuna paulo benignior arrisit, emendataque est Auerrois calamitas et sublata miseria. Cum enim, qui Auerroi successerat iudex, nec legum iuriumque satis esset peritus, nec in administranda iustitia fidus atque accuratus, grauesque inde populi querelae ad aures Al-Mansoris deferrentur, de restituendo Auerroë in locum suum cogitare coepit, recordatus, quam bene is populum Cordubensem rexisset. Cum autem id in homine haereseos nota infami sine doctorum et theologorum consensu rex facere non auderet, concilium generale conuocauit, et deliberandum ei proposuit, num saluis religione legibusque restitui in locum pristinum Auerroës posset? Quod cum plerique fieri posse affirmarent, nuntium rex Cordubam misit, Auerroëmque quantocyus Maroccum venire iussit, additis tabulis fidei sua manu signatis, quibus cognosceret, et certam ei regis gratiam esse, et restitutum iri in locum suum, pristinumque magistratum suscepturum. Quibus cognitis ad meliores sedes Maroccum cum familia properauit, ibique ad vitae finem commoratus est, quem habuit an. Heg. DCIII [h], vel vt alii [i] volunt DXCV, sic vt mors eius in initia circiter seculi decimi tertii incidat. Valde laudatur Auerroës ob virtutes pulcherrimas. Quamuis enim obeso esset corpore, vixit tamen parce tenuique

h) Ita Leo l. c.

i) Oribasii et Yafeus apud Pocock. specim. loc. cit.

vſus cibo, ſemel de die tantum pranſus eſt, ſine coena, quod, licet peruigili ſtudio noctes quoque inſomnes duceret, vires non debilitauit, eo quod ſucculentis bonisque cibis vteretur. Tempus vero omne a negotiis vacuum literis, maxime philoſophiae tribuebat, adeo vt ne ſomno quidem parceret, noctesque totas peruigilaret, et ſi ſeuerioris argumenti eum cepiſſet taedium, ad reuocandam animi attentionem poëticos hiſtoricosque libros legeret. In exercenda vero muneris ratione et iuſtitia adminiſtranda, non rectum tantum ſed et prudentem atque pium ſe exhibuit: et quid philoſophia in ſubiugandis affectibus animi poſſit, luculentis patientiae, humanitatis et beneficentiae erga inimicos exemplis demonſtrauit. Quorum vnum et alterum dignum eſt, quod hic quoque ad accendendos ad aemulationem animos legatur. Nunquam, quamdiu iudex erat, in concilium deſcendit, in quo de criminali actione agebatur, nunquam ſententiam feralem dixit, ſed vicario triſtiſſimum commiſit negotium. Tanta autem eius erat patientia, vt cum aliquando inimici ſeruum ad eum ſubmitterent lectioni publicae intentum, isque Auerroi aliquid in aures ſuſurraret, ille nihil, mutata quidem facie, diceret, quam: *Sic, ſic*; adeo vt auditores crederent, ex parte heri ſui illum ſeruum ad Auerroëm aliquid detuliſſe. Ecce vero altera die is ipſe reuerſus veniam coram omnibus petiit, eo quod iniuriam illi in aurem dixiſſet. Quid ad haec Auerroës? indignatus, quod ſeruus patientiam hanc publicaſſet, pecuniam tamen ei tradidit, conſuluitque, ne id alteri faceret, quod ipſi impune feciſſet, ſicque emendatum poenitentemque non ſine patientiae ſuae laude dimiſit. Eadem liberalitate et benignitate erga alios inimicos vſus eſt. Cum enim ex matrimonio et muneris reditibus facultatibus ſatis polleret, ſtipem largiorem, praecipue iis qui doctrina culti eſſent, erogabat, ſiue amici eſſent, ſiue inimici. Quod cum amici aegre ferrent, improbarentque, quod hac ratione aduerſariis frigidam ſuffunderet, digna philoſopho ſententia reſpondit: *Vos certe miſeros, qui non intelligitis, liberalitatem eam non eſſe, quae parentibus et amicis largitur, ſed hoc illam demum nomine dignam eſſe, quae inimicos et maleuolos non negligit: Illud enim naturae, hoc virtutis eſt. Quod vero diſtribuo, nec ego nec praedeceſſores mei ex mercatura, vel ex arte armisue lucrati ſunt, ſed virtute acquiſiuerunt: eadem itaque ratione ea ipſa duce diſtribuenda ſunt. Certum autem exemplisque confirmatum reperi, iſto modo et noua excitari beneficia, et conuerti inimicos in amicos.* Talem ſe vbique praeſtitit, philoſophum nempe humanitatis rationem, beneuolentiam, liberalitatem, morumque facilitatem cum philoſophia coniungentem. Vnde nec ſuperbia elatus eſt, nec honores ſibi filiisque affectauit, vt ſupra dictum. Sed nec aulae vanitatem nec ludum dilexit homo ad grauiora magisque ſeria totus intentus, quamuis moleſtam morum ſeueritatem vultusque Catonis fugeret, et humaniſſimus in conuerſatione eſſet, ſic vt placeret omnibus, et cum paribus iocaretur, vſus eam in rem ſen-

ten-

tentiis poëticis [k], quem morem Arabibus fuiffe frequentiffimum, ex plurimis, quae in *hiftoria Saracenica* enarrantur, exemplis difci poteft. Laudanda quoque eft animi eius ἀδιαφορία tanto philofopho digna, quam durante perfecutione, quam grauiffimam perpeffus eft, oftendit. Referente enim Ibnu Ethabar a LEONE [l] adducto, cum interrogaretur, quo animo fuiffet, durante perfecutione: refpondit: et grata fuiffe, et ingrata, quae accidiffent: cumque non caperent interrogantes, qua ratione duo contrarii fimul in eo affectus effe potuerint, addidit porro: gratum fibi fuiffe, eo quod a turbis multis impedimentisque philofophiae fuerit liberatus, pondere curisque his fublatis, ingrata vero fuiffe mendacia et calumnias, ac teftes falfos: ideoque non redire fe voluiffe ad magiftratus priftini munus, donec populus de illata fibi iniuria fuaque innocentia fuiffet conuictus. Talis itaque fuit Noftri animus, philofophiae nomine omnino dignus. Ei acceffer at eruditio philofophica tanta, vt inter primos et potiffimos philofophos fui temporis numeraretur. Cumque more maiorum Ariftotelem preffo pede fequeretur, eiusque libros prolixis commentariis illuftraret, nomen inde commentatoris κατ' ἐξοχὴν accepit, eoque apud fcholafticos plerumque laudari folet. Enumerat hos commentarios, more fuo, diligenter, Io. ALB. FABRICIVS [m], qui videndus: cumque ob praeftantiam, qua apud Iudaeos Peripatetice philofophantes cluebant, in Hebraeam quoque linguam verfi fint, multa etiam, quae eorum literariam hiftoriam concernunt, a I. CHR. WOLFIO [n] adducta funt: qui duumuiri ipfi adeundi funt, cum his particulis hiftoriae philofophiae literariae inhaerere inftituti ratio non permittat. Non neglexit tamen Auerroës Platonem quoque, in cuius *rempublicam* commentarium confcripfiffe, auctor eft LEO, quem tamen paraphrafin magis continere quam expofitionem, ex Latina verfione a IAC. MANTINO medico edita [o], patet. Sed et omnium philofophorum cauffam egit eorumque fyftemata defendit confcripto aduerfus Al-Gazelii iniurias et calumnias in philofophiam coniectas libro apologetico, cui titulum: *Happalath Hahappalah*, id eft, *euerfionem euerfionis*, vel, quo nomine plerumque citari folet, *deftructorium deftructorii*, fecerat. Qui liber latine tanta barbarie et infcitia verfus eft, vt non verfio fed deftructio nominanda videatur POCOCKIO [p]. Cum vero inter fcripta Auerrois effe optimum pronunciauit RAPINVS [q], quod tamen vix alio, quam comparato fenfu et κατά τι intelligi poffe videtur, nempe quatenus in hoc fcripto vel meliores partes, quam in commentariis, fecutus eft, vel meliorem cauffam defendit. Non fatis feli-

k) Compofuerat ipfe cantica multa, moralia, et amatoria; haec in fenectute igne deleuit, rationem addens: hominem ex dictis iudicatum iri. Nugarum igitur pueriliter, nolle fe ftultitiam iuuentutis prodere. LEO l. c. p. 288.

l) l. c. p. 287.

m) Bibl. Graec. Vol. II. p. 111. feqq. 114. 116. 121. 123. 135. 148. 153.

n) Bibl. Hebr. P. I. p. 18. feqq.

o) Venet. 1552. 4.

p) Ad portam Mofis p. m. 112. Verfionis Hebraicae fummam et capita habet BARTOLOCCIVS Bibl. Rabbin. T. I. p. 121.

q) Reflexions fur la philofophie p. 363. conf. REINESIVS ep. 5. et 15. ad Hofm.

feliciter enim eum in hoc argumento potuisse versari, supina, quam vbique prodidit ignorantia philosophiae Graecae satis euincit. Vt taceamus, quod recte P. BAYLE [r] monuit, non potuisse eum pro orthodoxia philosophiae satis feliciter pugnare, qui fundamenta eius euertendo, absurdo dogmati de aeternitate mundi tenaciter adhaesisset. Sed et alia multa, vt erat philosophiae cultor prorsus indefessus, scripsit, logica, physica, metaphysica, ethica, politica, astronomica, rhetorica et musica, quorum catalogum exhibet NICOLAVS ANTONIVS [s], qui, ne nimii simus, ipse adeundus est. Pleraque a Iudaeis in Hebraeum sermonem conuersa sunt, quarum versionum literariam historiam erudite et luculenter enarrauit desideratissimus WOLFIVS [ſ]. Ex his potissimum translationibus Hebraicis versiones Latinae confectae sunt [ſſ], eo quod Arabicorum codicum tanta in Europa sit raritas, vt vix vnum inueniri posse dudum coniecerit magnus Scaliger. Infelici vero successu inuitaque Minerua has versiones deproperatas magis quam cum cura elaboratas fuisse et ipsa, quae in illis regnat barbaries euincit, et obseruauit HVETIVS [t], cuius de illis narratio digna est, quae hic afferatur, cum quaedam ad hanc literariae historiae partem facientia contineat. Ita vero vir illustrissimus: *Vix vllos Auerrois Arabicos codices in Europa reperiri posse putabat Scaliger, solamque conuersionem ab Armegando Blasii, Iacobo Mantino, Ioanne Francisco Burana, Abrahamo de Balmis, Vitale Nisso Calo Calonymo [u], Ioanne Bruyerino Campegio, aliisque adornatam in lucem venisse. Ego tamen his versaui manibus Arabicum Auerrois librum, ex Oriente huc olim a Postello deuectum, quod miror Scaligerum fugisse, Postello olim amicitia et literaria consuetudine coniunctum. Eo libro continentur in logicam, rhetoricam et poëticam commentaria, quae ad Iacobi Mantini et Abrahami de Balmis interpretationem a me expensa fidem eorum et artem aperte mihi comprobarunt.* Eum tamen in hac versione examinanda et laudanda iudicem vix competentem agnoscas, eo quod ipse vir cetera summus, non neget, se Arabicae linguae cognitione sufficienti et accurata non fuisse instructum. Addi his possent interpretes alii Andreas Alpago editorque Operum Auerrois Augustinus Niphus aliique, si id ageremus. Praetereundum vero hoc loco, vbi de scriptis Auerrois philosophicis agitur, non est, scripsisse Auerroëm librum quoque, *de possibilitate coniunctionis seu communicationis cum Deo*, ex quo coniecturam facit WOLFIVS [v], cum eo tempore celeberrima illa fabula de vita contemplatiua et solitaria Hai Ebn Yockdahn a Thophail compareret, de eadem etiam Auerroëm fuisse commentatum. Id quidem suo loco relinquimus, certum tamen esse putamus, Auerroëm inter illos philosophos Arabes referendum fuisse, qui

r) loc. cit.
s) Bibl. Hisp. vet. T. II. p. 240. seqq.
ſ) loc. cit.
ſſ) Conf. RICH. SIMON ad Leon. Mutin. de cerem. Iud. p. 114.
t) De claris interpret. p. m. 229.
u) Calo et Calonymus idem nomen sunt.
v) l. c. p. 16.

qui Peripatetico ſyſtemate vſi myſticam quandam vel enthuſiaſticam potius philoſophiam profeſſi ſunt, quales complures fuiſſe recte obſeruatum B. ABRAH. HINCKELMANNO [w], de quo tamen argumento alibi dicendum eſt. Illud omnium, qui de Auerroë ſcripſerunt conſenſu indubitatum eſt, non coeca tantum ſed inſana prorſus veneratione illum proſecutum fuiſſe Ariſtotelem. Cuius vt ſpecimen habeat Lector, et intelligat, quid auctoritatis praeiudicium ad inſaniam eiusmodi valeat, ecce ipſa Auerrois verba ex *praefatione in phyſica Ariſtotelis*, ab acutiſſimo MALLEBRANCHIO [x] adducta, qui luculentius inſignis eiusmodi Ἀριςοτελομανίας exemplum inuenire non potuit: *Compleuit ille, quia nullus eorum, qui ſecuti ſunt eum vsque ad hoc tempus, quod eſt mille et quingentorum annorum, quicquam addidit, nec inuenies in eius verbis errorem alicuius quantitatis, et talem eſſe virtutem in indiuiduo vno miraculoſum, et extraneum exiſtit. Et haec diſpoſitio cum in vno homine reperitur, dignus eſt eſſe diuinus magis quam humanus.* Et alibi *L. I. de generatione animalium* ita debacchatur: *Laudemus Deum, qui ſeparauit hunc virum ab aliis in perfectione, appropriauitque ei vltimam dignitatem humanam, quam non omnis homo poteſt in quacunque aetate attingere.* Nullibi vero magis quaſi fuerit, quam in *deſtructorio* [y], vbi haec habet: *Ariſtotelis doctrina eſt ſumma veritas, quoniam eius intellectus fuit finis humani intellectus, quare bene dicitur de illo, quod ipſe fuit creatus et datus nobis a diuina prouidentia, vt non ignoremus, poſſibilia ſciri.* Alia ineptientis Arabis verba breuitatis cauſſa intacta praetermittimus. Ex his vero, quo loco philoſophia Auerrois habenda ſit, vel coecus palpat, nec ignominia cumulaſſe Auerroëm illi cenſendi ſunt, qui inter mancipia Ariſtotelis, primo eum loco poſuerunt [z], vel eius Ἀριςοτελομανίαν indignabundi atro notarunt capillo. Inter quos maxime probamus I. LIPSII [a] pronuntiatum, qui lymphatum fuiſſe Auerroëm in laudes Ariſtotelis recte iudicauit. Aſt, quod nos merito attonitos facit ſtuporeque circa Auerroëm replet, illud potiſſimum eſt, hominem hunc, Ariſtotelem vsque ad inſaniam depereuntem, ne voculam quidem Graecam intellexiſſe, ſed ex verſionibus malis, quas nec accuratas nec elegantes fuiſſe in ſequentibus oſtendemus, omnem ſuam philoſophiam Peripateticam hauſiſſe. Quod quamuis in laudem Auerrois dici poſſe contendat VOSSIVS [b], eo *quod Graece neſcius feliciter adeo mentem Ariſtotelis perſpexerit, quid non facturus, ſi linguam ſciſſet Graecam?* mallemus tamen doctiſſimo viro, ſed auctoritatis et antiquitatis praeiudicio nonnihil, impedito haec non excidiſſe: cum

w) In detectione fundamenti Bohem.

x) Recherche de la verité L. II. P. II. c. 7. p. m. 215. eadem iam attulerat I. LIPSIVS manud. ad phil. Stoic. L. I. diſſ. 4. p. m. 17.

y) L. I. diſſ. 3.

z) Vid. quae collegit THOM. POPEBLOVNT cenſur. cel. auctor. p. 356. add. HEVMANN. act. philoſ. Vol. II. p. 716. Poecile T. III. L. II. p. 303. aliique paſſim.

a) loc. cit.

b) De ſectis c. XVII. p. 93.

cum satis notum sit, difficillimum laborem esse etiam iis, qui Graecam literaturam intelligunt omnem, Aristotelem assequi, tantum abest, vt ex inconditis barbarisque Arabum versionibus tanta Aristotelicae philosophiae notitia tamque perfecta cognitio hauriri possit [c]. Subscribimus itaque LVDOVICO VIVI [d], viro in perspiciendis seculi sui, maxime in artibus et philosophia, morbis atque corruptelis acutissimo ita monenti: *Auerroëm philosophi de nostra schola, qui post eum scripsere, ita sunt amplexati, vt poene auctoritati Aristotelis adaequauerint; nec solum, qui longo post interuallo vixerunt, sed qui illius quoque aetate; quod factum est, et ignorantia meliorum, et admiratione mercimonii lingua et sensis peregrini: vt gratiam ei conciliaret apud primos nouitas, apud posteros vetustas, nomen est commentatoris nactus, homo qui Aristotelem enarrando nihil minus explicat, quam eum ipsum, quem suscepit declarandum. Sed nec potuisset declarare, etiamsi fuisset diuino ingenio, quum esset humano, et quidem intra mediocritatem. Nam quid tandem afferebat, quo in Aristotele enarrando posset et probe instructus? non cognitionem veteris memoriae, non scientiam placitorum priscae disciplinae, et intelligentiam sectarum, quibus Aristoteles passim scatet: itaque videas eum pessime philosophos omnes antiquos citare, vt qui nullum vnquam legerit ignarus Graecitatis et Latinitatis, pro Ptolomaeo Ptholomaeum ponit, pro Protagora Pythagoram, pro Cratylo Democritum, libros Platonis ridiculis titulis inscribit, et ita de iis loquitur, vt caeco perspicuum sit, literam in eis legisse nullam. At quam confidenter audet pronuntiare, hoc aut illud ab eis dici, et quod impudentius est, non dici: quum solos viderit Alexandrum, Themistium et Nicolaum Damascenum, et hos, vt apparet versos in Arabicum peruersissime ac corruptissime. Aristotelem vero quomodo legit, non in sua origine purum et integrum, non in lacunam Latinam deriuatum, non enim potuit linguarum expers, sed de Latino* (verius de Syriaco) *in Arabicum transuasatum. In qua confusione ex Graecis bonis facta sunt Latina non bona, vt ille dicit, ex Latinis vero malis Arabica pessima.* Addit his exemplum luculentissimum versionis Auerroisticae ex *primo metaphysices libro*, vbi ita ARISTOTELES [e]. *Post iam enumeratas de philosophia sententias secuta est Platonis speculatio, in plerisque Pythagoricis accedens, sed quaedam habens propria praeter Italicam disciplinam. Nam a puero primum Cratylo dedit operam, et placitis Heracliti, quae a sensibilibus, quod in perpetuo essent fluxu scientiam*

c) Conferendus omnino, qui quaedam praeclare monet C. RHODIGINVS antiqq. lect. L. III. c. 2. p. m. 73.

d) De causs. corrupt. art. L. V. p. m. 167.

e) Graeca haec sunt: μετὰ δὲ τὰς εἰρημένας φιλοσοφίας ἡ Πλάτωνος ἐγένετο πραγματεία, τὰ μὲν πολλὰ τοῖς Πυθαγορείοις, τούτοις ἀκολουθοῦσα, τὰ δὲ καὶ ἴδια παρὰ τὴν τῶν Ἰταλικῶν ἔχουσα φιλοσοφίαν, ἐκ νεώτε γὰρ συγγενόμενος πρῶτον Κρατύλῳ καὶ ταῖς Ἡρακλειτείοις δόξαις, ὡς ἁπάντων τῶν αἰσθητῶν ἀεὶ ῥεόντων, καὶ ἐπιστήμης περὶ αὐτῶν οὐκ οὔσης, ταῦτα μὲν ὕστερον οὕτως ὑπέλαβεν, Σωκράτους δὲ περὶ τὰ ἠθικὰ πραγματευομένου, περὶ δὲ τῆς ὅλης φύσεως οὐδέν. Praepostere quoque, quod miramur, haec verba conuertit Bessario.

ſcientiam tollebant, cuius ad poſtremum quoque fuit opinionis : Quum Socrates circa moralia verſaretur, de natura autem vniuerſitatis nihil diceret. Haec ita diſtorquet interpres Arabs: *Et poſt hoc quod dictum fuit, de modis philoſophiae, inuenta fuit philoſophia Platonis, et ſequebatur illos in multitudine, in vnitatibus autem erat opinionis Italorum: et primus qui contigit poſt Democritum, fuit opinio Herculeorum, ſcilicet quod omnia entia ſunt ſemper in fluxu, et quod nulla in eis eſt ſcientia. Iſtas igitur opiniones ſecundum hos accepimus in poſtremo. Socrates autem loquutus fuit in moralibus et nihil dixit de natura.* Ita ille. Merito ad haec exclamat Viues: *quaeſo te, quis ſanae mentis eadem dicat eſſe haec et illa? Ariſtoteles ſi reuiuiſceret, intelligeret haec? aut poſſet vel coniecturis caſtigare? o homines valentiſſimis ſtomachis, qui haec deuorare potuerunt et concoquere.* Haec vero ex commentario Auerroiſtico prolixe exponit atque illuſtrat, et miſerrimum chaos, innumeris falſitatibus ψευδερμηνείαις et erroribus refertum ita denudat, vt pateat, contrarios prorſus ſenſus Auerroem Ariſtoteli ſuppoſuiſſe, nugasque pueriles, vel quod magis eſſe tale poteſt, lectori propinauiſſe. Quae cum longiora ſint, quam vt hic locum capiant, Lectorem rogamus, vt apud ipſum Viuem legat, certi, fore vt operae nunquam poeniteat, adeo luculenter et graphice Auerrois depingit inſcitiam et ignorantiam, qua Anaxagoram, Democritum, et Empedoclem entia mathematica principia rerum naturae feciſſe dicit, Pythagoricos Italicis opponit, Empedoclem et Democritum primos phyſicos fuiſſe pronuntiat, Anaxagoram Italicis iungit, formas cum numeris miſcet, Herculeorum ſectam fingit, et quae multa ſunt alia ne in pueris quidem ferenda. Quibus tandem hoc ἐπιφώνημα addit: *Rogo te Aben Rois, quid habebas, quo caperes hominum mentes, ſeu verius, dementares? ceperunt nonnulli multos ſermonis gratia et orationis lenocinio, te nihil eſt horridius, incultius, obſcoenius, infantius. Alii tenuerunt quosdam cognitione veteris memoriae, tu, nec quo tempore vixeris, nec qua aetate natus ſis, nouiſti, non magis praeteritorum conſultus, quam in ſyluis et ſolitudine natus ac educatus &c.* Quae ideo deſcripſimus, vt Lectori luculento exemplo conſtaret, quid auctoritatis praeiudicium valeat, isque non indignetur nobis mirantibus, inuentos eſſe inter eruditos etiam poſt renatas literas (tenebris enim barbarorum ſeculorum ignoſci talia poſſunt) qui Auerroi inter commentatores Ariſtotelis locum ſatis conſpicuum fecerint. Ipſius autem Auerroiſticae philoſophiae ſpecimen in ſequentibus dabimus. Praeter theologiam, iurisprudentiam Muhammedanam et philoſophiam Ariſtotelicam etiam more ſeculi ſui, medicinam, vt ſupra dictum, excoluit, ſcriptisque huic quoque arti inſeruire ſtuduit. Cuius ſpecimen praeter ſcripta alia medica alibi memorata [f] eſt liber eius, *Colliget* dictus, ſeptem partibus conſtans, in

 quo

f) MERCKLIN. Linden. renou. P. I. p. 94

quo iussu regis sui eorum, quae de re medica apud alios dicta sunt compendium exhibuit. Valde in hoc quoque libro artem salutarem ad philosophiam attemperauit, et tum ratione methodi, tum ratione praeceptionum plura immiscuit philosophiam Peripateticam redolentia, quam Arabum vllus. Quare ipse monuit, requirere lectionem scripti sui hominem in logicis et physicis non imperitum. In hoc vero libro more gentis suae Graecos magis compilat, quam proprios thesauros exponit, eumque, iudice, qui diligenter eius scopum excussit Cl. FREINDIO [ff], sibi finem constituit, vt Galenum cum Aristotele in concordiam redigat; quod an feliciter cesserit, nec ne? in historia medicinae Arabicae excutiendum est. Nos id hoc loco notamus, quamuis falsum sit, quod PETRVS PETITVS [g] asserit: eum nulla aegris remedia adhibuisse, quo nomine P. BAYLE [h] quoque cum Petito faciens vapulat FREINDIO [i]: illud tamen ex Leone certo constat, medicinae exercendae operam ex industria eum non posuisse, multo minus archiatrum vel Cordubensem vel Maroccanum fuisse [k], sed functum officio theologi et iurisconsulti: adeoque ignoscendum ei esse, quod ipse quoque Freindius agnoscit, quod plus in theoria quam praxi valuerit. Quamuis consiliis suis passim aegris adfuisse vel ex eo constet, quod ad experientiam, quam ipse fecerat, subinde prouocat. Obseruatum quoque non tantum SYMPHORIANO CAMPERIO [l] et P. PETITO [m], ad quos prouocat P. BAYLE [n], sed et COELIO RHODIGINO [o], I. C. SCALIGERO [p], MERCKLINO [q], QVENSTEDIO [r] aliisque infensissimo Auerroëm fuisse in Auicennam animo, sic vt nominare in libris suis eum vereatur, tacite autem quouis impugnet nomine. Et adiectae sunt fabulae: tantopere exarsisse inuidiam Auerrois in Auicennam, vt misere excruciatum, cum Cordubam venisset, rotae imponi iusserit [s]. Verum vt hoc vna Auicennae aetas integro seculo Auerrois tempore superior refutat, ita Cl. FREINDIO [ff] obseruatum, illud ipsa Auerrois scripta reiicere falsumque demonstrare, eo quod et saepius Auicennam cum laude nominet, et commentarium in eius cantica scripserit [t], et de Auicenna satis honorifice locutus fuerit, et tanto candore erga illum vsus fuerit, vt quae falsa videantur, eo sensu explicaret, quo veritatis speciem suscipere possint. Annon vero aliis in locis eum suggillet, quod Rhodigini et Scaligeri verba produnt, quos legisse Auerrois scripta nulli dubitamus, illi definient, quibus plus est temporis, otii atque patientiae ad euoluenda scripta nostro tempore plane inutilia. Grauiora tamen his omnibus sunt, quae de Auerrois impie-

ff) Hist. medicin. P. II. p. 64.
g) Obseru. miscell. L. II. c. 7. p. 99. 100.
h) loc. cit. not. D.
i) loc. cit.
k) Quod tamen somniat VOSSIVS de phil. cap. 14. p. 114.
l) De claris medic. apud GESNER. bibl. p. 100.
m) De Homeri Nepenthe p. 89.
n) loc. cit.
o) loc. cit.
p) De subtilit. Ex. LXI. p. m. 232.
q) loc. cit.
r) De patr. vir. illustr.
s) VOSSIVS loc. cit.
ff) loc. cit.
t) LEO loc. cit.

impietate narrari solent. Dixisse enim dicitur: *Moriatur anima mea morte philosophorum;* itemque religionem Christianam esse impossibilem, Iudaicam puerilem, Muhammedanam porcinam [u]. His addunt alii, infensissimo erga religionem Christianam fuisse animo [x], negauisse existentiam malorum daemonum, et quae his sunt similia impia multa. Cuius summae impudentiae specimen allegatur a CLAVDIO BERIGARDO [y], quod contra tres legislatores Christum, Mosem, et Mahometum scripserit, dederitque materiam scriptori impio de tribus impostoribus. Fatemur tamen in his narratiunculis nobis sublestam videri narrantium fidem, haec sine teste, sine tabulis nobis obtrudentium; nec inuiti pollicem premimus Cl. FREINDIO [z], cui eiusmodi historiolae suspectae sunt. Illud tamen, si coniecturae locus est, non sine verisimilitudine suspicari licet, Auerroëm philosopho magis suo, quam legislatori vlli adhaerentem, in Muhammedana pariter ac Iudaica et Christiana lege multa reiecisse atque reprehendisse. Hoc enim tanta superstitione Aristotelem sequentem, vt et mundum aeternum et intellectum vnum vniuersalem extra hominem, et animam mortalem diceret, omnino decebat, exque Peripatetico sequebatur systemate. Praeterea eum heterodoxiae suspectum et conuictum inter Muhammedanos fuisse, ex Leone supra audiuimus. Credi itaque facile potest, non tam magnifice eum de his religionibus, quam de philosophia Aristotelis sensisse, sibique huius mortem exoptauisse, quem vnum omnibus melius sapuisse statuebat. Nihil enim in his est, quod non cum historia Auerrois conueniat. Ast tam impudenter eum de Iudaico, Christiano et Muhammedano legislatore pronuntiasse, eo minus probabile est, quo magis capitis periculo erat expertus, quam periculosum esset contra religionem dominantem loqui, vel eos quoque legislatores inter impostores referre, quos ipsa lex Islamitica commendat et pro diuinis viris habet. Multo minus verisimile est, eum talia scripsisse, cuius nec vola nec vestigium fide satis dignum extat. De religione itaque Auerrois pronuntiaturi, idem sentiendum esse putamus, quod de Peripatetica philosophia alibi diximus, eiusque errores reteximus. Illis enim gnauiter adhaesisse Auerroëm, famosissima illa sententia de intellectu vniuersali, quae seculo decimo quarto et quinto sectam Auerroisticam peperit, et tanquam impietatis plena damnata fuit, satis probat. De ea vero hoc loco paucis adhuc agendum.

§. XXV. Quid intellectus vniuersalis Auerrois sibi velit, ex Peripatetica disciplina exponendum est: ei enim soli et vni se tradidisse philosophum Hispanum supra demonstrauimus. Consulenda itaque Aristotelis psychologia, dogmataque illa, quae obscure satis de intellectu hominis eiusque anima tradidit. Ea hic operose exponere eo minus necesse est, quo magis in explicatione systematis philosophici Aristotelis in hac doctri- *Secta Auerroistica qualis fuerit?*

u) Vid. quos laudat BAYLE loc. cit. Menagiana T. IV. p. 378.

x) Ita iam Petrarcha apud BAYLE l. c. not. H.

y) Praef. circul. Pisan. p. 5.

z) l. c.

na enucleanda satis fuimus prolixi, et, nisi fallimur, luculenti. Pauca tamen ὡς ἐν συνόψει in lectoris gratiam enarrabimus. Nempe Aristoteles cum et Pythagoricorum castra expilauisset, et Platonis, quem praeceptorem habuerat, doctrinam verbo magis, quam re ipsa, reiecisset, more veterum, praesertim istius sectae inter animam siue ψυχὴν et intellectum siue νοῦν distinxit, haecque ab illis accepta seruauit quidem, sed more suo, vt noua viderentur, nouis quoque nominibus insigniuit. Cumque in scientia summam entium spiritualium perfectionem poneret, eamque in homine quoque quaereret, illi duplicem intellectum tribuit, patientem et agentem; illumque in anima hominis esse, et impressas notiones habere dixit, hunc aeternum, actiuum, immortalem, incorporeum esse, et mox in scientia mox in actione se demonstrare pronuntiauit. Cum autem formam hominis esse animam diceret, et hanc corruptibilem assereret, intellectum illum agentem ab actu corporis remouebat, eumque vnum et vniuersalem viuere quidem, et spiritualem ac immortalem homini adesse dixit, ad formas vero non pertinere statuit. Cum autem hoc solo intellectu agente homo intelligat, eum quidem hominem perficere, et tanquam locum formarum adesse tradidit, verum non eius naturae essentialiter adesse, sed hanc mentem extrinsecus in hominem descendere, cumque eo rationem hanc coelestem, aeternam, immortalem, actiuam communicari professus est [a]. Quae cum satis obscura essent, quamuis nihil noui afferant, sed veterem doctrinam supponant, mentem esse particulam diuinam, vel ex ipsa Dei essentia, vel ex anima mundi extrinsecus in hominem demissam, occasionem dedere de mente Aristotelis circa animam mentemque hominis disputandi, et imprimis quaerendi, vtrum intellectus hominis actiuus ad formam hominis informantem vel assistentem pertineat, eo quod docet, animam hominis esse mortalem, mentem siue intellectum immortalem? Accurate iam de hac quaestione disputauisse Alexandrum Aphrodisaeum, et hanc veram esse Aristotelis sententiam pronuntiauisse: mentem diuinam extrinsecus aduenientem per humanum corpus, velut instrumentum operari, atque ea ratione immortalem esse et incorruptibilem, *praecedente Tomo* ostendimus. Ex hoc vero dogmate exorta quaestio alia: num hic intellectus agens mens vna, vel intelligentia quaedam vna sit, qua omnes homines numerice participent? Nihil ea de re pronuntiasse Aristotelem, et dubiis passibus eum secutos fuisse interpretes sequiores post C. N. suo loco ostendimus: plerique in eo concordarunt, esse omnino vnum numero intellectum homini extrinsecus assistentem, vt vna solis luce omnes numero homines participant. At quae illa mens sit, quae intelligentia, an summa et praesidens siue Deus, an infima, de eo disceptatum. Quid probabiliter ea de quaestione Aristoteli tribuendum, quid Alexandreis, hoc loco non disputabimus; actum ea de re suo loco. Quid Arabibus pla-

a) Vid. de anima L. III. c. 4. p. 401. c. 8. p. 403. de generat. anim. L. II. c. 3. p. 819. ed. Cas.

placuerit, quid Auerroi, hic dispiciendum est. Hi cum versiones interpretum Aristotelicorum, Alexandri, Themistii, Simplicii aliorumque accepissent, facile in eam descenderunt sententiam: intellectum agentem esse substantiam separatam in homine, quam sententiam Auicennae et Auempace placuisse, citatis eorum locis monuerunt CONIMBRICENSES [b]. Ast cum non definirent, vnde haec forma hominis assistens et separata homini extrinsecus adueniret, Auerroës vnum omnium hominum intellectum communem esse, separatamque intelligentiam eamque infimam, ex qua omnes homines participent, statuit. Accurate et luculenter hanc Auerrois opinionem explicuit COELIVS RHODIGINVS [c], cuius haec verba sunt: „Auerroes eximius Aristotelis interpres „mentem hanc humanam, siue Aristotelico more agentem collibeat intelle„ctum nuncupare, aeternam putat tam ex parte anteriore, quam ex parte po„steriore. Esse quoque mentium (intelligentiarum) infimam omnium, et „vnicam. Nam sicuti coelestes globi singuli singulas habere mentes videntur, „ita et orbis hic inferior vnam, vt ipse vult, habet, quae non huius hominis „sit, vel illius, sed humanae speciei mens sit et dicatur, vt speciei vnicae „vnicus sit intellectus in hoc orbe inferiori, vt plerique intelligunt, vbi„que totus. Compingi siquidem putat hominem ex corpore et sensiua „anima, nam intellectiuam excludit prorsus. Arbitratur tamen, inter „sensiuas animas quiddam haberi excellentius distansque a brutis plurimum „hominum anima. Porro hominum quemque propria pollere anima, „sed mortali. Cuius praestantior facultas vocetur vis cogitatrix, siue „vt dicitur Graecis, phantasia. Inesse item concipit brutinis animis exi„stimatricem potentiam quandam, qua duce vtilia sibi et diuersa confe„stim instinctu naturae dispiciant et appetant vel auersentur. Differre „ab humana, quia non naturae sequamur ductum, sed ratione indagemus, „consultemus, exsequamur: ita tamen, vt vniuersalibus sequestratis par„tibus tantum affigamur, inhaereamusque. Proinde rationem nuncu„pat particularem, intellectum vero rationem vniuersalem. Et in cere„bri meditullio particularis eiusmodi rationis sedem struit, imaginatione „constituta proxime, et postmodum memoria. Nam sensum arbitratur „communem, qui sensuum quinque operationes aduocet in sese, princi„pem locum sibi vindicare, mox vt subsequatur imaginatio, earum cu„stos imaginum, quae in sensum communem coierant. Tertius facul„tati destinatur cogitatrici locus, quae diiudicet in imaginatione compo„sita. Postremo est memoria thesaurus, quae proferuntur iudiciorum. „Cogitatrix igitur vis menti inprimis proxima est, adeo vt mens illi ad„sit vbique, et intelligentiam suam per eius expleat adminiculum, dum „simulacra rerum in cogitatrice virtute lucentia mentem ad intelligen„dum mouent. Occasionem praebet homo intellectui ad speculandum, „vt coloratum lumen oculo ad videndum. Intellectio nullatenus in homi-

b) In L. II. de an. c. 1. q. 7. art. 1. p. 59. c) Antiqq. lect. L. III. c. 2. p. 73.

„homine est, sed in mente sola, quam cogitatio nostra pulset. Cogi„tatrix anima vnitur puero statim, at multo post mens, quum simula„cra in cogitatione adeo sunt pura, vt intellectum moueant." Habes hic, Lector breue psychologiae Auerroisticae compendium, quod satis Peripateticum esse, et Aristotelis systemati conuenire ex suo loco dictis est manifestum, viditque, qui accurate Aristotelis arcanos sensus rimatus est, CLAVDIVS BERIGARDVS [d]. Mirum itaque non est, Peripateticos multos, praecipue in Italia, seculis tribus, Auerrois tempora sequentibus, et in his Thomam Anglicum, Achillinum Odonem, Iandunum, Zimaram Vicomercatum, quos CONIMBRICENSES [e] nominant, aliosque hanc psychologiam Auerroisticam tanto feruore defendisse, vt Leo X. P. R. peculiari bulla eam reiicere damnareque opus habuerit, qua de re suo loco infra ad haec tempora delapsis plura dicentur. Quas vero impietatis notas, quas absurditates haec doctrina recludat, hoc loco expendi nec potest nec debet, videndi autem ANTONIVS SIRMONDVS [f] et PETRVS BAYLE [g]. Id nos, historici munere fungentes adiicimus dictis, valde impiam eam sententiam visam fuisse plerisque philosophis, et non tantum animae humanae immortalitati inimicam, sed et in ipsum Deum iniuriam, quem esse Auerrois intellectum vniuersalem, sicque Spinozismum quendam supponi, quidam suspicati sunt [h], quos tamen frustra esse, ex adductis facile intelligi potest, cum hic intellectus vniuersalis non suprema, sed infima intelligentia Auerroi sit. Adeo vero haec eius opinio SCOTO [i] displicuit, vt dixerit, dignum esse Auerroëm, qui ob has ineptias ab hominum communione auerruncetur, alii vero hoc eius commentum monstrum vocarint, quo nullum maius Arabum syluae genuerint. Ex his vero diiudicanda sunt, quae pro Auerroë contra Baelium non sine indignatione quadam attulit Cel. FREINDIVS [k]. Is enim cum monuisset, melius facturum fuisse criticum, si loco collectionum et compilationum ipsum auctorem consuluisset; obseruat, Auerroëm in vna dissertationum suarum negare, quod anima sit materialis et in alia diserte affirmare, esse eam immortalem. Graui itaque obiurgatione collectores historiolarum arcanarum corripit, quod neglectis fontibus proxima quaeque corradentes in errores complures incidant. Non morabimur monitum, suo loco satis iustum, sed dolemus, virum celeberrimum et doctissimum, sed historiae medicae, quam philosophicae peritiorem, istam Auerroisticam doctrinam non satis intellexisse, adeoque praeter meritum Baelium reprehendisse acerbius. Id enim nemo Freindio negauerit, Auerroëm dixisse, animam, nempe illam superiorem, mentemue siue intellectum aeternum, immaterialem, vniuersalem esse. Verum hoc nihil facit ad istam animam homini propriam et formam eius constituentem vel informantem; sed ad extrinsecam,

d) l. c. e) loc. cit.
f) De immortal. animae adu. Pomponat. p. 368.
g) loc. cit. not. E.
h) Vid. BVDDEVS de atheismo c. VII. §. 8.
i) In IV. D. 43. q. 2. vid. Conimbric. l. c. p. 60.
k) loc. cit.

cam, omnibus communem et vnam pertinet. Quam cum tot Auerrois asseclae affirmauerint, merito miramur, virum eruditissimum in eo videre potuisse dissensum, de quo tamen nemo dubitat, sed nec quaestio quoque est. In eo enim impietatem Auerrois recte notauit Baelius, quod id, quod immortale homini et immateriale dicitur, non essentialiter et formaliter itemque numerice inesse homini, sed extrinsecus eius particulam cum illo communicari Arabs docuerit. Sed haec ὡς ἐν παρέδῳ. Iam in viam et ad philosophos Arabes redeundum.

§. XXVI. Inclaruit porro inter Saracenos NOIMODDINVS, cuius memoriam conseruauit ABVLFARAIVS [l], qui eum in veteri disciplina fuisse versatissimum, et eruditionis philosophicae laude celeberrimum testatur. Erat Nachiawaensis, et in patria iam philosophiae operam dederat. Sed vt animi thesauros augeret, ad literarium iter se accinxit, et in Romanorum (id est Graecorum, Romano imperatori parentium) ditiones peruenit, quibus locis cum augendae eruditionis occasiones fauentissimas esset nactus, tantopere doctrinam, qua pollebat, perfecit, vt dignus haberetur, qui summis dignitatibus admoueretur. Quae licet externo splendore fulgerent, animum tamen altiora appetentem eo minus satiare potuerunt, quo magis praefecturarum tumultus eum a philosophiae studio auocabant, et illud impediebant. Molestias itaque has pertaesus, depositis honoribus et muneribus in Syriam profectus est, et Halebi substitit. Quo loco cum turbam et puluerem multitudinis negotiosae iterum reformidaret, hominum consuetudini se subduxit, conductaque domo quadam, qua habitaret, solus remansit, nec quemquam adiit, et huic vitae instituto ad mortis vsque horam inhaesit. Propendit valde ad opinionem eorum, qui animarum migrationem statuebant. Ait Abulfaraius, scripsisse eum stricturas in logicalia libri Esharato indiciorum Auicennae, huncque eum philosophum explicauisse. Refutasse etiam atque emendauisse Al-Aphdal Alchowanium, ostendendo, deceptum esse illum in iis, quae in libro Al-Cassib dixerat de iis, quae ad conuersionem propositionis contradictoriae spectant, et subiectum extraneum et verum: et quod neget conclusionem minoris possibilis in figura prima, et conuersionem negatiuae vniuersalis necessariae in sui similem, aliaque eiusmodi. *Noimoddinus.*

§. XXVII. Laudat etiam magnopere LEO AFRICANVS [ll] inter philosophos Arabes IBNV EL-CHATIB RASI, celeberrimae famae philosophum et theologum, et praecipuum suae aetatis praedicatorem. Ast confusae sunt Leonis memoriae, sic vt dubitandum non sit, quin mancus sit eius textus vel corruptus. Ille haec narrat: Erat Rai vrbe oriundus, tantamque in philosophia, medicina, theologia et iuris- *Ibnu El-Chatib Rasi.*

l) Dynast. IX. p. 340 341. ll) l. c. c. 22. p. 389. seqq.

iurisprudentia Muhammedana sibi cognitionem parauerat, vt quemcunque in locum peruenisset, et summo applausu, et magnificis muneribus exciperetur, quorum tamen potiorem partem, paucis sibi famulisque, quos alebat, tribus seruatis, inter pauperes distribuebat. Qua fama et felicitate in magnam apud theologos Bagdadenses incurrit inuidiam. Qui argumento ab odio ducto cum haereseos infamia eum notauissent, eo rem perduxerunt, vt in carcerem duceretur, diuque in eo detineretur. Et forte ibi periisset, nisi princeps instituto cum theologis Bagdadensibus colloquio initaque disputatione ipse rei veritatem explorare constituisset. Ibi cum eius ὀρθοδοξία excelleret, obmutescentibus aduersariis libertati restitutus, magnisque muneribus affectus est. Cessit tamen inuidiae, quam non quieturam esse, donec nouas insidias struxisset, probe viderat, et relicto Bagdado Cairum se contulit. Ibi ad aures eius peruenit celeberrima fama, qua inter Mauritanos celebrabatur Auerrois eruditio [m], cuius cognoscendi audiendique cum incredibili desiderio flagraret, ad eum properauit, conscensaque Alexandriae naui in Hispaniam soluere constituit. Ast cognito, quod haereseos infamiam sibi contraxerit, ab itinere destitit, gnarus, quanto id periculo fieri deberet, et quanta res sit, displicuisse vel leui suspicione theologis. Rediit itaque ad pristinas sedes, dilato itinere, quod tamen postea in Mauritaniam suscepit, quamuis hic in prosopographia huius philosophi quaedam apud Leonem desint, sine quibus eius historia non satis cohaeret. Ex fragmentis tamen adhuc extantibus colligitur, Ibnu El-Chatib in Mauritaniam et Hispaniam tandem descendisse, et cum rege Abu Habdilla, cum frater consobrinus eius, rex Hasis, contra illum insurrexisset, Granata confugisse Fessam, ibique recitato elegantissimo carmine cum audientiam ei rex fecisset, ita miseriam fataque sinistra heri sui depinxisse, vt non tantum clementer eum reciperet, sed leuare quoque miseriam constitueret, exercitumque cum eo in Hispaniam mitteret, vt terrae eius rebelli ereptae ipsi restituerentur. Nec euentu hoc felici caruisse, Leo auctor est. Cum enim in Hispaniam traiecissent, sponte ad domini legitimi obsequium redierunt vrbes et regiones fere omnes, ita vt sedem regiam rex recuperaret, pulso hoste, qui in Castiliam secesserat. Quod cum praecipue philosophi intercessioni acceptum referendum esset, magnam illi gratiam apud regem parauisse, omnino verisimile est. Verum fortunam hanc aulae, more solito, secuta est maxima inuidia. Cum enim Fessa Granatam eum rex vocasset, et cum familia adesse iussisset, renuit ille. Fessaeque, dimissis regis nuntiis remansit, quod indigne rex tulit, magnopere illi iratus. Quem vero cum satis prouide sibi cauentem capere non posset, decipere statuit, blandisque verbis in aulam Granatensem inuitauit,

m) Parum sciuisse Saracenos orientales de occidentalibus siue Mauris, et scripta horum philosophorum ad illos non peruenisse, licet his Asiaticorum quorundam scriptorum volumina innotuerint, in caussa vero fuisse magnam, quae inter vtramque gentem viguit inimicitiam, post factum schisma pulchre obseruat FREINDIVS hist. med. P. II. p. 60.

uit, et tandem comparentem muneribus et dignitatibus auxit, inimicis eius regis auribus inhaerentibus, easque quotidie vellicantibus, vt hominem sibi minime fidum tolleret. Rex itaque diutius commorandum non esse ratus, in carcerem eum duci, et bona eius fisco addici, iussit. Homo vero callidus cum id praesensisset, regis thesauros, ad quos aditus ipsi patebat, inuasit, et corrasis quaecunque poterat, pretiosioribus Fessam aufugit, quo loco amicos sibi summa familiaritate iunxerat eo tempore, cum ibi cum rege exule esset moratus. Quod ita in rabiem egit Granatensem principem, vt quendam ex familia regis Fessani, quem captiuum apud se patruus tenuerat, sed qui elapsus fuga Granatam secesserat, exercitu instrueret, et contra Fessanos mitteret, pactus, vt, si regno potiretur suo, Ibnu Chatib ipsi viuum traderet. Qui cum victoria potitus, interfecto patruo Fessanum regnum occupauisset, cognita victoria rex Granatensis legatum misit, gratulatum de restituto throno, postulatumque vt philosophum traderet. Captus itaque Ibn Chatib et in Hispaniam missus est. Vbi cum equuleo subiiceretur, tormentorum cruciatu adactus, quae sustulisset, confessus est, et tandem restituit. Quamuis autem rex Fessanus pactus esset, vt illi ob eruditionis claritatem parceretur, nec interficeretur, nocte tamen quadam suffocatus periit. Cuius perditae fidei excusationem vt haberet apud principem Fessanum rex Granatensis, instrumentum confici iussit, cui centum viri docti subscripsere, testati, Ibnu Chatib non tantum ob furta in regis thesauros commissa, sed praecipue ob haeresin mortem commeruisse. Qua in re licet fraudem suspicaretur rex Fessanus, attamen ex consilio iureconsultorum et theologorum intellexit, nihil hac in re suscipi contrarium posse, eo quod legi conuenienter esset interemtus. Sepultus tamen est El-Chatib extra portam, ast sequenti nocte ex tumulo eiectus, maleque habitus truncatusque repertus est, sine dubio inuidia aduersariorum ne post tristia fata cessante. Factum id esse an. Heg. DCCLXXVII, ait Leo. Sed multa, vti iam dictum, in hac historia sunt non ἄδηλα tantum, sed et male cohaerentia, et se inuicem euertentia. Nam initio huius capitis ait Leo, reuersum Ibnu Chatib Bagdadum ibique veneno a Mathasila aduersario sectae Al-Afshariticae propinato periisse, et post mortem ob inuenta carmina heterodoxa a populo e sepulchro eiectum esse. Auerrois quoque audiendi gratia in Mauritaniam properauisse dixerat: at illum Marocci an. Heg. DCIII, adeoque CLXXIV annis prius obiisse ipse Leo supra retulit. In fine quoque Fessae interemtum ait, quem in aulam Granatensem dolo vocatum periisse dixerat. Aut itaque duo philosophi homonymi inter se distinguendi sunt, statuendumque, male consarcinasse Leonis interpretem fragmenta inter se diuersa, ista homonymia deceptum, vel referentium narrationibus deceptum Leonem iudicium ad reiiciendas fabulas non attulisse dicendum est. Ex recensione vero scriptorum eius intelligitur, cum non theologiam et Al-Coranum tantum, verum etiam Aristotelem,

 et me-

et metaphyſicam Auicennae commentariis illuſtrauiſſe, quin et *decretum abſconditum magiae et Cabbalae* reliquiſſe. Dignum vero memoratu eſt, poſt mortem inuenta fuiſſe eius carmina quaedam, quibus ſignificabatur, mundum eſſe aeternum animamque mortalem, quae magnam ei conflauerint inuidiam. Ex eo enim recte colligitur, Auerrois veſtigiis, quin ipſius quoque Ariſtotelis eum gnauiter inſtitiſſe. Maxime vero inter ſuos commendatus eſt, (modo cum iſto philoſopho Perſa idem ſit Granatenſis) tum ob elegantiam dictionis in proſa, in qua ſimilem nullum inter ſcribas publicos ipſosque cancellarios habuerat, tum ob felicitatem in pangendo carmine. Illi enim ſupra modum gratiam et iucunditatem ſummam adfuiſſe, adeo vt a Cairi principe et curia orientali titulum nomenque acciperet: *lingua fidis*, isque nihil a domino ſcripto peteret, quod non accepiſſet, LEO refert. Quin nec hoc omittendum, tum in philoſophico, tum in theologico argumento corda ſenſusque hominum eum tetigiſſe. Scripſiſſe autem praeter illa, et collectionem epiſtolarum publicarum, librum quoque medicum, in quo conſilia medicorum omnia collegerat, medicorumque tandem recentiorum medicamina expoſuerat. LEO quoque teſtatur [n], qui et aliorum librorum hiſtoricorum ab eo conſcriptorum meminit, quibus non inhaeremus.

Etoſi. §. XXVIII. Nomen quoque haud incelebre conſecutus eſt philoſophiae nomine EL MVHAIED ETOSI, cuius notitiam LEONI AFRO [o] quoque debemus. Etoſi a patria Tos dicitur, in qua nobili loco et non exiguo cenſu vixit. Cum autem Holacus Tartarorum imperator iſtam vrbem vi expugnauiſſet, diuitias in vrbis direptione amiſit omnes. Aſt acquiſiuerat ſibi Muhaied theſauros, quos illi eripere hoſti non licuit, eruditionem puta et imprimis philoſophiam, quae cum alia deeſſent, ipſi auxilio fuit. Erat autem Holacus ille, qui an. Heg. DCLXIV e viuis exceſſit, teſte ABVLFARAIO [p], *vir ſapiens, manſuetus, intellectu et ſcientia praeditus, ſapientum et doctorum amans.* Hic itaque cum de eruditione Muhaiedi plura audiuiſſet, eum ſibi praeceptorem delegit, a quo philoſophiam diſceret. Quo loco ille conſtitutus ita fidem moresque Holaco probauit, ut eum legatum ad Chaliſam Bagdadenſem mitteret. Qui cum contemtim haberetur a principe Saracenorum, exercitu heri ſui in hos fines introducto, oſtendit cornua ſe ſuosque, quod ei ridendo exprobrauit Chaliſa, habere, quibus aduerſarii impeterentur. Et care ſtetit Saraceno iocus leuis et irriſio philoſophi. Poſt trium enim menſium obſidionem vrbs capta, et octingenta hominum millia interfecta, Chaliſa captus et cum familiaribus equorum vngulis miſere enecatus periit, eo quod philoſophi huius irriſione grauiſſimam ſibi ignominiam factam eſſe imperator Tartarorum cenſebat. Summo enim loco habebat philoſophos virosque doctos, ratus, aliquot pennas

n) Ibid. adiici itaque poteſt medicis Arabibus a FREINDIO l. c enarratis.

o) c. 21. p. 288. ſeqq.

p) l. c. p. 355.

pennas sufficere magis, quam centum millia equorum armatorum. Contaminauit tamen haec clades valde memoriam Etosaei apud Muhammedanos. Commentatus est in Logicam Razis, et metaphysicam Auicennae. Obiit in ciuitate Samrahand in Asia, an. Heg. DCLXXIX, ex quo patet, XV annis eum, quam Holacum, vixisse longius.

§. XXIX. Reuocat Tartarorum mentio nobis in memoriam philosophum praestantissimum, sub eorum imperio sec. XIII florentem NASIRODDINVM, cuius integrum plenumque nomen fuit Choiah vel Chowaiah Nasiroddin Altusi, eo quod ipse quoque Tusius esset, ex vrbe Tus oriundus. Nomen autem Choiah vel Chowaiah, idem dicit, quod apud nos magister vel dominus. Natus est, teste Abulfeda apud POCOCKIVM[q] an. Heg. DXCVII, et ita melioribus disciplinis omnique eruditione ornatus enituit, vt sapientem omni scientiarum genere clarum appellet Abulfaraius. Praecipue autem in philosophia artibusque et scientiis, quae ad μαθήματα referri solent, excelluit, et hoc posteriori nomine immortalem sibi gloriam peperit. Teste enim ABVLFARAIO[r] obseruationes astronomicas in vrbe Maraga fecit, et ad eum propter obseruationes faciendas magna geometrarum praestantissimorum multitudo conuenit. Erant quoque sub eius arbitrio omnes scholarum reditus in omnibus, quae sub imperio Mogulensium erant, regionibus. Hinc enati illi libri mathematici praestantissimi. Conscripsit enim, teste ABVLFARAIO commentarium in Euclidem, et Al-Magestum, ist est, systema geometricum et astronomicum. Meminit etiam tabularum astronomicarum in scriptarum Ilechano Tartarorum regi a Nasiroddino Tusio HOTTINGERVS[s]. Teste vero Gregorio libros quoque multos logicos, physicos et metaphysicos scripsit, quo pertinet *commentarius* eius *in demonstrationes philosophicas Ibn-Sina*, HOTTINGERO[t] memoratus: Magni autem facta esse haec scripta inter Arabes, Tartaros et Turcas, inde colligere licet, quod Ibn Ahmed Aspahensis haud ignobilis philosophus, in dissertationes metaphysicas Nasiroddini Tusii commentarium scripserit[u]. Maxime vero laudatur propter librum moralem, Persica lingua scriptum, summa, qua fieri potuit, elegantia, in quo, teste ABVLFARAIO[x], omnia Platonis et Aristotelis dicta de sapientia practica collegit, sententias veterum confirmauit, recentiorum dubia et obiectiones, quas in scriptis suis attulerunt, soluit. Tanto itaque philosopho scholis Mogulensibus praefecto, facile intelligi potest, eas valde creuisse, et scientiarum incrementa inter ipsos quoque Tartaros promota fuisse. Qui licet armis vbique saeuirent, literarum tamen studia non neglexerunt, nec more Saracenorum primorum scholas exciderunt, sed et viris doctis honorem habuerunt, et literas, praecipue philosophiam et scientias mathematicas pro-

Nasiroddinus.

q) Specim. hist. Arab. p. 359.
r) Dyn. IX. p. 358.
s) Biblioth. orient. c. 2. p. 25[?]
t) l. c. p. 218.
u) Ibid. p. 246.
x) l. c.

promouerunt: cuius rei exempla in Holaco et Ilechano Tartarorum imperatoribus iam adduximus. Narrat etiam ABVLFARAIVS [y]: Kublai Kanni Tartarorum principem amauiſſe viros doctos, ſapientes et religioſos, cuiuscunque tandem ſectae aut gentis fuiſſent. Immo nec ipſum Tamerlanem a doctis viris abhorruiſſe, ſed eorum conſortio delectatum fuiſſe memoria proditum eſt. Cuius nepotis Vlug Beig, magni Mogolis tabulae aſtronomicae hodie quoque non ſine admiratione leguntur. Succeſſere Turcarum arma literis inimica, licet nonnulli principes literis fauere videri voluerint: de quibus tamen hoc loco dicere nihil attinet, legendi autem CONRINGIVS [z], GVNDLINGIVS [a], et HEVMANNVS [b].

Alii philoſophi Arabes.

§. XXX. Praeter hos philoſophos, quorum inter Arabes poſt Muhammedis tempora celeberrima fama fuit, fuiſſe quam plurimos alios ſecundae tertiaeque magnitudinis, vel ex vna HOTTINGERI *Bibliotheca Orientali* diſci poteſt. Aſt hos recenſere omnes nec libet, nec licet, nec omnium ſatis copioſa et ſufficiens hodie extat memoria. Dabimus tamen quorundam recenſum breuem, et per lancem quaſi ſaturam.

Matthaeus Ebn Yunes.

Nempe eminuit praeter laudatos ſeculo Chriſtiano decimo MATTHAEVS EBN YVNES, quem in academiis Aſiaticis ſtudiorum cauſſa verſatum philoſophiam egregie didiciſſe, artis vero dialecticae fuiſſe peritiſſimum, eamque explicantem ſaepius eundem ſermonem repetiiſſe, cum ipſi propoſitum eſſet, docere, et, vt intelligeretur, efficere, teſtatur ABVLFARAIVS. [c]

Afrihi.

Alfarabio coaeuus fuit AFRIHI, inter logicos ſui temporis fere princeps, ut EIDEM [d] narratum. Celebratus porro circa eadem tempora

Muhammed Al-Baziani.

MVHAMMED AL-BAZIANI, quem dialecticis quoque ſcriptis inclaruiſſe, GREGORIVS [e] ſcribit. Praecipue vero ex hoc ſeculo

Bachillani.

BACHILLANI nomen notandum eſt, de quo LEO [f], narrat: parentibus natum obſcuris et ignobilibus, cum ingenium ei valde acre contigiſſet, magna diligentia et accurata temporis ratione adhibita philoſophiae operam dediſſe, et poſt eam theologiae atque iurisprudentiae Muhammedanae vacauiſſe, eaque eruditione meruiſſe, vt iudex ciuitatis Bagdadenſis eligeretur, et a Sultano Bagdadenſi ad Romanorum imperatorem (Conſtantinum Romani iunioris filium) legatus mitteretur: imperatorem vero eum clementer habuiſſe, et cum gratiae demonſtratione excepiſſe, rogantem, vt literarium certamen cum theologis ſuis iniret, et de placitis religionis cum Graecis diſputaret. Factum id eſſe, ait hiſtoricus Afer conſtituta die coram imperatore, patriarcha, archiepiſcopis et epiſcopis cum pompa apparatuque ſuperbo, et per totum diem diſputationem fuiſſe protractam: non tamen perfici potuiſſe, eo quod morbo corriperetur Bachillani, qui eum coëgerit reditum maturare in patriam.

Sectae

y) l. c. p. 351.
z) Antiqq. Acad. ſuppl. XX. p. 252.
a) Hiſt. phil. mor. p. 30.
b) Poecil. T. III. L. II. p. 304.
c) Dynaſt. IX. p. 200.
d) p. 209. e) p. 223. f) c. 7. p. 267. ſeq.

Sectae vero Asſharitarum cum eſſet deditus, de eius theologia iudicium ex ſupra dictis fieri poteſt. Obiit, relictis ſcriptis theologicis et polemicis quamplurimis XCVIII annos natus, an. Heg. CDV. Seculo Chriſtiano vndecimo floruit ABVLFARAIVS Erakenſis, de quo GREGORIVS [g] refert, viginti annos fuiſſe cultorem metaphyſices, pluriмosque habuiſſe diſcipulos. Tum ABVL-CHAIS, quem in logicis, phyſicis et metaphyſicis ſcholas inſtituiſſe IDEM [h] refert: EBN MALCA medicus celeberrimus, et doctrinae veteris apprime peritus, quem conceptibus ſubtiliſſimis res egregie explicuiſſe, librumque dialecticum titulo: *Al-Motabar*, praefixo edidiſſe, et a Iudaeis ad Muhammedanos tranſiiſſe, ABVLFARAIVS [i] quoque narrat. Is et EBNO'L HOSAN ſeculi ſui inter philoſophos ornamentum dicit [k], et ABV'L HELMVM quendam fama inclaruiſſe, et concurrentibus ad eum ſtudioſis magno in pretio habitum fuiſſe tradit: [l], et MOGREBINVM [m] laudat, [n] medicum et philoſophum praeclariſſimum. LEO [o] autem IBNV EL-BAITAR extollit, natum Malagae philoſophum et medicum praeſtantiſſimum, et praecipue rei herbariae cognitione clarum. Eius enim acquirendae cauſſa ex patria profectus, per celebriores Africae atque Aſiae regiones fere omnes vsque ad Indos eſt progreſſus, reuerſusque Cairi conſedit, vbi cum Saladino celeberrimo Aegyptiorum Arabum Chalifae innotuiſſet, receptus ab eo, vt ſanitati eius inſeruiret, magno in honore habitus eſt. Eo vero extincto reuerſus in Hiſpaniam, praeſtantiſſimum ibi librum *de viribus herbarum*, item alium *de venenis et metallis*, et tandem *de animalibus* ſecundum ordinem literarum tribus voluminibus compoſuit; fatis concedens Malagae an. Heg. DXCIV. Seculo Chriſtiano decimo tertio ABDOSSALAMVS EBN IINGIDVST AL-FABALI Bagdadenſis, eo potiſſimum nomine celebratus eſt, quod veteris eruditionis eſſet callentiſſimus. Quem ab inuidia ita preſſum ait ABVLFARAIVS [p], vt in ſuſpicionem heterodoxiae adductus, libros ſuos viderit igne deletos, licet plerique philoſophici argumenti fuerint. Obiit is an. Heg. DLXXXIX. Eodem AVCTORE [p] *Yahga Ebn Said* vir fuit inſigniter doctus in veterum ſcientiis, linguae Arabicae peritia, et poëtica: artem vero medicam exercendo quaeſtum fecit, et ſexaginta ſermonibus, quos compoſuit, famae celebritatem promeruit. Iisdem fere temporibus SAËD EBN HEBATOLLA inter Arabes innotuit, magnaque apud principem ſuum gratia floruit [q], nam et philoſophiam, et artem medicam perfecte callebat. Eius σύγχρονος fuit MVHAMMED TVSIVS, cuius ſcripta metaphyſica digna viſa ſunt Ebn Ahmed Iſpahanenſi, vt commentario ea illuſtraret [r]. Hoc porro ſeculo inter Arabes philoſophantes notandi ſunt MASISI, melior medicus quam philoſophus,

Abulfaraius. Abul-Chais. Ebn-Malca. Ebno'l Hosan. Abu'l Helmus. Mogrebinus. Ibnu El-Baitar. Abdossalamus. Saëd Ebn Hebatolla. Muhammed Tusius. Masisi.

g) l. c. p. 233. k) p. 260. l) p. 261. o) Dyn. IX. p. 296.
h) p. 247. m) p. 268. p) Ibid. q) Ib. p. 297.
i) p. 259. n) l. c. c. 19. p. 281. r) HOTTINGER. bibl. orient. c. 2. p. 246.

Ioseph. phus, vtramque tamen ſcientiam edoctus: YVSEPH, philoſophiae cultor ſtrenuus [s]; HASNVM, et IACKVB Hieroſolymis natus, vbi philoſophiae operam dedit apud Theodorum philoſophum Antiochenum [ff]: tum cuius *Phacroddinus.* ſupra iam facta eſt mentio AL-EMAM PHACRODDIN, theologus celeberrimus, quem Razis dialecticam ceterasque philoſophiae partes magno applauſu docuiſſe teſtis eſt hiſtoricus Malatienſis [t]. Seculo porro *Noimoddinus.* XIV, NOIMVS quoque, ſiue NOIMODDIN KAZVINENSIS logicae peritia inclaruit, quem auctorem fuiſſe libri *Ab Ain* dicti, ſcribit *Ettphtheſeni.* ABVLFARAIVS [u]. Seculum vero XV produxit ETTPHTHESENI, natum in prouincia Taphthaſan, Chorozanae parte, vnde nomen habuit. Eum nobilem philoſophum et theologum ex ſecta Aſsharitarum fuiſſe, teſtatur LEO [x], poſtea vero Tamerlanis ſeruitio ſe dedentem conſiliarii maioris, quem magnum Vezirium vocare ſolent, muneri praefectum, ſcribit, et iudicem quoque exercituum imperatoris huius Tartarorum fuiſſe relictum in Perſia, cum is in Aegyptum ſolueret. Eo abſente autem cum rebellaſſet cum reliquis Aſiae prouinciarum principibus atque praefectis, captum et per quatuor annos in carcere detentum obiiſſe an. Heg. DCCCXV. Theologicis autem, hiſtoricis, et iuridicis ſcriptis editis, immo commentario quoque in logicam Ariſtotelis edito in-*Abul-Haſan.* claruit. Tribus poſt annis, teſte eodem AFRO [y], obiit ABVLHASAN IBNV HAIDOR, natus Feſſae, medicinae, philoſophiae et aſtrologiae notitia innoteſcens, quem principibus Feſſanis a tuenda valetudine fuiſſe, et opera multa compoſuiſſe, medica, gnomonica, aſtrolo-*Abu-Bahar.* gica, logica dicit. Paulo poſt floruit inter Mauros ABV BAHAR IBNV CHALSON Granatenſis, philoſophus, medicus et aſtrologus apud omnes gratioſus, carminis quoque elegantia et morum iucunditate celebris, ideoque in aulis Mauritaniae principum commendatiſſimus, titulisque atque muneribus eximie ornatus [z]. Sic et, incertum quo tempore, vixere: *Abdalla Muhammed Abubeker Ben Muhammed Tauriſi*, qui in loca quaedam obſcuriora Maimonidis commentatus eſt [a], et *Abu Chamed*, qui in Ariſtotelem commentarium ſcripſit [b]. Alios minoris momenti, quos nominauit HOTTINGERI [c] induſtria, tacemus.

Aſtronomi & mathematici Saraceni. §. XXXI. Non omittendi plane in hac philoſophorum Arabicorum recenſione ſunt aſtronomi et mathematici aliquot celeberrimi, qui ſcriptis potiſſimum mathematicis immortalem ſibi pepererunt memoriam, eo quod non ſolius matheſeos, ſed omnis praeterea philoſophiae myſteria ſimul perdiſcere Arabibus ſolenne fuit. Pertinet tamen plena de iis tractatio et hiſtoria ad mathematicarum diſciplinarum annales, vnde paucis tantum

s) ABVLFAR. p. 316.
ff) Ibid. t) p. 317.
u) p. 358. x) c. 23. p. 292.
y) c. 24 p. 293.
z) c. 25. p. 295.

a) Vid. NESSEL. catal. mſc. or. bibl. Vindob. p. 151. n. 59.
b) Vid. NIC. ANTON. bibl. Hiſp. vet. T. II. p. 237.
c) Potiores ex eo ſupra adduximus.

tantum et summatim eos enumerabimus. Inter illos vero eminet ABV EL MAASAR, vel quo nomine plerumque laudari solet Albu Masar, vel Abumasar, vel etiam Aboassar, cuius autem integrum nomen fuit *Abu Masiar Giafar Muhammed Ben Omar Balachius*, eo quod ex vrbe Balach Bactriana esset oriundus. Maxima fuit viri huius in siderali scientia fama atque existimatio, eo quod et libris vtilissimis et inuentis egregiis emineret. Tanta autem superstitione regulis astrologicis addictus erat, vt in libro, *de magnis coniunctionibus et annorum reuolutionibus*, Latine quoque verso [d], temere statuat, religionum quoque fata ex sideribus pendere, earumque incrementa atque decrementa coniunctionibus Planetarum deberi; Iudaicam ex coniunctione Iouis et Martis, Aegyptiacam ex coniunctione Solis et Iouis, Turcicam ex coniunctione Iouis et Veneris, Christianam ex coniunctione Iouis et Mercurii ortam esse. Quod quamuis temerarium & puerile sit, ignoscendum tamen eo magis est mathematico Arabi, ex gentis suae consuetudine a pueritia huic praeiudicio innutrito, quo magis inter Christianos quoque eiusmodi deliramenta non desiderari, Cardani aliorumque exempla comprobant. Meruit vero de mathematicis disciplinis et libris aliis a VOSSIO [e] aliisque [f] recensitis, et insigni augmento *Al-Magesti*, scripsit tamen contra eum librum *de mundo* Aben Esra [g]. Vixit autem, non seculo Christiano decimo, quod visum IOSEPHO BLANCANO [h], sed seculo nono medio. Obiisse enim an. Heg. CCLXXII, id est A.C. DCCCLXXXV, Ibn Chalican in *vitis illustrium Arabum* apud Io. SELDENVM [i] testatur. Abu Maasarum excipit ALBATEGNIVS, vel quo nomine etiam laudari solet *Muhammed Aractensis*, tabulis imprimis astronomicis, quibus frequenter vsi sunt Arabes, itemque egregiis obseruationibus circa solem, lunam, stellas fixas, et obliquitatem Zodiaci celebris. Vixit is Chalifatum Syriae, vbi Aractae degebat Albategnius, tenente Arade Billa AbuHali Ben Mucla, qui primus elegantioris apud Arabes scribendi generis auctor extitit, et Eutychio Alexandrino siue Ibnu Patrik coaeuus fuit, circa an. Heg. CCC et sequentes, vt notatum SELDENO [k]. Nec minor gloria est ALFRAGANI, vel quo integro nomine gaudebat *Ahmed Ebn Cothaci Alfergani*, cuius *elementa astronomica* debemus IACOBO GOLIO. Alferganus is dictus est, a Fergana vrbe ac prouincia Sogdianae, et non in astronomia tantum, sed in arithmeticis quoque excelluit [l]. Al-Mamonis eum temporibus floruisse coniicit Golius. Iunior his aetate est, seculoque duodecimo vixit ALCHABITIVS, *isagoge ad magisterium iudi-*

Abu El Maasar s. Albu Masar.

Albategnius.

Alfraganus.

Alchabitius.

d) Aug. Vind. 1489.

e) De scient. math. c. XXXV. §. 4. p. 173.

f) SPIZEL, specim. biblioth. vniuers. HENDREICH Pandect. Brandenburg. qui tamen Abu Masarem Balachium et Abuchuisar temere distinguit.

g) Vid. WOLF. bibl. Hebr. P. I. p. 4.

h) In chronol. medica p. 56.

i) Orig. Alexandr. praef. p. 17.

k) l. c.

l) Vid. GOLIVS praef. HENDREICH. l. c. p. 113. VOSSIVS c. XXXV. p. 174. HERBELOT. bibl. orient. p. 340.

iudiciorum astrorum, vel ad scrutanda stellarum magisteria, aliisque scriptis mathematicis celebris [m], sed et GEBER huc pertinet commentatione in μεγάλην σύνταξιν notus, qua Ptolomaeum emendare aggressus, si vero Nicolao Copernico fides, eum calumniatus est. Addi his possunt minoris famae alii, Albohazen Haly, Aldilazith, Alpatragius, Zeel vel Zahel Bebiz, Arzahel Messallah, Bethem Hali Rodoham pluresque huius generis alii, de quibus post VOSSIVM consulendus est HERBELOTIVS [n] aliique.

Geber.

Alii.

Iudaei Arabes inter Saracenos philosophantes.

§. XXXII. Philosophatos fuisse inter Arabes non Muhammedanos modo, verum etiam aliarum religionum homines ex supra narratis constat. Christianos enim Arabes haud segniter in philosophiam incubuisse exemplis Mesue, Honaini, Kostae aliorumque supra probauimus, hosque Arabibus antesignanos fuisse, versionibus suis et exemplo, vt philosophiam postliminio reuocarent, euicimus. Ast Iudaeorum quoque nationem, quae magnam partem Arabibus permixta fuit, eadem via incessisse, ex illis notum est, quae *Tomo praecedente* de philosophia Iudaeorum diximus, vnumque Maimonidis exemplum rem satis illustrat. Laudat imprimis LEO AFRICANVS [o] Isaac Ben Erram, Emram Ben Isaac, Abraham Ibnu Sahul, Aaron Ben Senton, quorum hoc potissimum loco mentio facienda est, eo quod fide quidem ac religione Iudaei, vitae vero conditione Arabes fuerint. ISAAC BEN ERRAM Damascenus fuit, et philosophiae artique salutari operam dedit, vnde Africae proregi Zaide ad tuendam valetudinem fidem obstrinxit. Habuit collegam medicum Christianum a quo saepenumero in consiliis salutem heri concernentibus dissentit. Qui cum aegrotante domino semper ei contradiceret, aegrum Isaac dereliquit, caussamque roganti domino respondit: Dissensum medicorum duorum de vno aegro peiorem esse febri tertiana. Obiit an. Heg. CLXXXIII, in vrbe Cairauan. EMRAM vero Toletanus fuit, philosophiae, medicinae et astrologiae peritissimus, simulque Hispaniarum regi ab epistolis Arabicis: quo in munere cum plurima summi momenti eius fidei crederentur, superbe et imprudenter se gessit grauis belli auctor, quo tamen ipse an. Heg. CCCLXXXVII Seuiliae extinctus est. ABRAHAM IBNV SAHAL Seuiliensis fuit, Cordubae vero habitauit eo tempore, quo Auerroës iudicem ibi agebat. Philosophiae, medicinae et astrologiae cum esset peritissimus, superauit tamen omnes carminis elegantia et dulcedine. Cum autem canticorum eius argumentum contribulibus suis non placeret, frustra vero illi hunc dehortarentur, rem ad Auerroëm detulerunt, eumque tanquam iuuentutis corruptorem accusauerunt. Is hominis imprudentiam indignatus seuere versus ne scriberet, prohibuit. Quod tamen nec ille omisit, nec impedire Auerroës potuit,

Isaac Ben Erram.

Emram.

Abraham Ibnu Sahal.

m) VOSSIVS l. c. p. 109. 354. 369. BAYLE Dict. T. II. art. Alchibitius, HENDREICH l. c. p. 92. WOLF. l. c. p. 195.

n) ll. cc.

o) c. 26. 27. 29. 30. p. 294. seqq.

potuit, cum tanta auiditate eius carmina legerentur, vt cariſſime vaenirent. Obiit ex veneno propinato an. Heg. DCXLIII Cordubae. AARON vero BEN SENTON ex Iudaeorum Feſſanorum nobiliſſimis fuit, et ſimiliter philoſophiae, medicinae et aſtrologiae cognitione inclaruit. Iuuenis regi Abdallae inſeruiuit, et ei a conſiliis fuit, qui eum Feſſanae quoque ciuitati praefecit. Quod cum, ſublato priore vrbis moderatore valde diſpliceret Feſſanis, qui per ſeptennium eius imperium moleſtiſſime ferebant, rege abſente rebellarunt, Iudaeosque interfecerunt, idemque in caſtris factum, Haron autem trucidatus eſt, rege quoque in iſto tumultu iugulato. Factum id an. Heg. DCCCLXXII, ſeculo Chriſtiano decimo quinto medio. *Aaron Ben Senton.*

* *

CAPVT SECVNDVM.

DE NATVRA ET INDOLE PHILOSOPHIAE SARACENICAE.

§. I.

Enarrata philoſophorum inter Arabes poſt C. N. celeberrimorum, ipſiusque fatorum, philoſophiae hiſtoria, iam de natura quoque, indole atque conſtitutione philoſophiae Saracenicae diſpiciendum eſt. Et eius quidem faciem, ex illis, quae in antecedente capite fuſe delineauimus, facile colliget, qui paulisper ad eam hiſtoriam attenderit. Curatius tamen expendenda ſunt omnia, propiusque intuendus vultus philoſophiae Saracenicae, vt ex ipſis eius lineamentis quaſi de indole interna iudicari, et qualis ratio philoſophandi in hac gente inualuerit, quid laudandum in ea, quid vituperandum ſit, intelligi queat. Hoc enim demum modo philoſophiae hiſtoriam ad veram philoſophantium vtilitatem adhibendi viam ingrediemur. Sequemur autem idem inſtitutum, quod per omnes temporum quorumcunque ſectas nos tenuiſſe nondum poenitet, vt generalibus quibusdam obſeruationibus, quibus arcanae rationes Saracenicae philoſophiae recluduntur, praemiſſis, tum demum de ſingulis philoſophiae inter Saracenos cultae partibus diſpiciamus, et quam hactenus praemiſimus, philoſophiae Arabicae hiſtoriam ad id adhibeamus, vt cauſſae pateant, cur hoc praecipue modo, quo deſcripſimus, vel in ſequentibus quoque ſumus delineaturi, philoſophia apud hunc populum exculta ſit. *Argumentum generale tractationis.*

§. II. Nempe I. ex antecedentibus repetendum eſt, ſtatum ignorantiae, quem nationi ſuae ante Islamiſmi tempora Arabes Muhammedani tribuere ſolent, non ad ſolam religionis ſuperſtitionem pertinere, quo tamen ſenſu primario intelligendos eos eſſe, ſupra conceſſimus; ſed et vitae *Obſeruationes generales de P. S. I. Philoſophia ante Islamiſmum nulla.*

tae rationem atque conditionem gentis agrestis eam fuisse, vt nec eruditio magnopere nec philosophia excoli potuerit. Homines enim vel ex agri gregisque prouentibus victitantes et per omnes fere suarum regionum terras palantes, vel ex mercatura tantum quaestum facere cupientes eruditioni exiguum pretium statuere posse, quilibet, qui praeiudicio occupatus haud est, intelligit. Quamuis autem linguae suae elegantiam et prosa oratione et ligata eos studio non contemnendo excoluisse, itemque ad siderum rationes attendisse supra demonstrauerimus, nihil tamen inde exsculpi potest, quod pro philosophiae cultura inter Arabes ante Islamismi tempora militet. Nam in his studiorum generibus vel necessitati suae, (quod in siderum obseruationibus ad intelligendas et praenoscendas tempestates contigit) consuluerunt vel vanitati, laudem in eloquentia et nitore sermonis patrii quaerentes, vbi tamen nec meditationis nec ratiocinationis ratio vlla habita, nec vestigium philosophiae vllum admissum est. Id quod supra luculento Abulfaraii testimonio confirmauimus, quod hic repetere opus haud est. Ast haec diligenter notanda sunt, praemuniendusque hac veritate historica animus, ne insulso praeiudicio: apud Arabes ante Muhammedis tempora philosophiam quandam viguisse, occupetur, sicque impediatur, veras rationes philosophiae Saracenicae perspicere, quae, abiectis istis nubibus et nebulis quibus acies oculorum, in pernoscendis veris Saracenicae philosophiae circumstantiis suffunditur, dominatum fuisse nationi huic irrationalem superstitionem, euincunt. Quae licet aliquam philosophiam supponere videatur, tantum tamen abest, vt hoc nomen sibi vendicet, vt potius Arabes in id ante Islamismum coniurasse videantur, vt omnis rationis vsus, paulisper melior et accuratior, nefanda hac superstitione euerteretur. Quod verum esse, si non aliis exemplis euinci posset, vna Zabiorum superstitio, quos praecipuam religionis philosophicae speciem ante Muhammedis tempora, immo ab antiquissimo aeuo habuisse nonnulli voluere, satis demonstrat. Nam vt falsum esse, quicquid de sectae huius idololatricae inter Arabes antiquitate post Maimonidem Hottingerus, Spencerus aliique, Arabicorum quorundam scriptorum auctoritate decepti dixerunt [a], *Tomo primo* luculenter demonstrauimus, ita dubitatione caret, hos homines, secundo vel tertio post reparatam humani generis salutem, coiuisse, et ex veteri Persarum religione, cultuque siderum admissis variarum sectarum, ex quibus confluxerant, somniis sibi religionem consarcinasse, nulli rei minus, quam rationi et philosophiae, consentaneam, eamque vsque ad Muhammedis tempora viguisse, immo post receptum per omnes terras Orientis Islamismum non prorsus intercidisse, sed seruasse quodammodo instituta pristina. Non negamus tamen confluxisse in Sabianismum dogmata quaedam, a sectis philosophicis desumta. Suo enim loco

Zabiorum secta.

a) Vid. SPENCER de leg. Hebr. rit. L. II. p. 277. seqq. HOTTINGER. hist. orient. L. I. c. 8. p. 162. seqq. POCOCK. Specim. p. 138.

loco manifeſtum fecimus, veterum Perſarum ceterorumque Orientis populorum philoſophiam de diuinis, itemque Gnoſticorum, quin et Orientalis philoſophiae inter aſſeclas Zoroaſtris placita ſyluam quandam adiectis Iudaiſmi, Chriſtianiſmi, Cabbaliſtarumque et Aegyptiorum fragmentis ſectae huic exhibuiſſe[b]. Quod tamen tantum abeſt vt philoſophicam eam religionem fuiſſe euincat, vt potius euerſam eſſe ſomniis inſanis et inepte cohaerentibus rationem omnem dicendum ſit, quamuis ex his placitis philoſophiae barbaricae ad iſta tempora vel ſeruatis vel auctis et reformatis coaluerit. Quae negaturum eſſe neminem, qui ipſam Zabiorum hiſtoriam animo non praeoccupato conſiderauerit, merito confidimus. Non omittenda tamen eſt in Arabicae philoſophiae conſideratione atque hiſtoria Zabiorum religio, licet, quam miſera fuerit gentis ineptientis delirantisque conditio luculento exemplo doceat, eo quod haud ignobili ſpecimine oſtendat, pſeudo-philoſophiam eſſe deteſtabilis et puerilis ſuperſtitionis parentem. Qui itaque ante Islamiſmi tempora philoſophiam inter Arabes cultam eſſe pertinaciter contendunt, admitti aliter non poſſunt, niſi quatenus praeter aniles fabulas et ſomnia hominum fanaticorum, quibus poſt nati Seruatoris aetatem in Orientis regionibus ſcaturiuerunt omnia, pſeudo-philoſophia quaedam huic quoque Arabum ſectae materiam ſuppeditauit. Diligenter enim tum ad hiſtoriam, tum ad placita Zabiorum attendentibus palam fit, philoſophiam Orientalem, cuius hiſtoriam et praecipua capita in *antecedentis Tomi* fine enarrauimus, quaeque philoſophiam Aegyptiacam, quin et adiuncta philoſophia Pythagorico-Platonica, Cabbaliſticam et Eclecticam genuit, ad excitandum Zabianiſmum concurriſſe, hominesque illos, qui inepti monſtri conditores fuerunt, vel in Perſia, vel quod magis nobis veriſimile videtur, in Aegypto iſtas philoſophiae Orientalis traditiones accepiſſe. Quemadmodum enim illa in vniendis hominibus cum ſummo Deo per emanationes, ſpiritus, angelos, etc. tanquam mediatores tota occupata fuit, ita et Zabii iſtis virtutibus ſpiritualibus totum ſuum cultum inaedificaſſe conſtat. Qua de re conſuli velimus locum memorabilem ABVLFARAII, ſupra[c] in vita Thabet Ebn Korra, ex Zabiorum ſecta philoſophi allatum, vbi Zabianiſmi ſumma capita paucis complexus eſt, et ipſe iam monuit: *Dicta eorum affinia eſſe dictis philoſophorum*, intelligendi vero Orientales vel Aegyptiaci, qui poſt C. N. per Syriae, Perſiae et Arabiae regiones magno numero ſe diffuderant. Addimus, vt Lectori de veritate huius rei conſtet, memorabilem Shareſtanii locum Zabiorum hypotheſes ita exponentis[d]: *Nempe fundamentum totius religionis*, vel ſuperſtitionis potius, *eſſe: quod ſubſtantiis ſpiritualibus innitantur, ſicut orthodoxi innituntur hominibus corpore praeditis, id eſt, quod ſubſtantiarum ſpiritualium, angelorum virtutumque diuinarum miniſterio ea praeſtari putent, quae Muhammedani a prophetis.* Ex quibus

Q 3

b) Fatetur id ipſe SPENCERVS l. c. p. 280. c) c. I §. 12. d) Apud POCOCK. l. c. p. 139.

quibus conſtat, ad opus iſtud mediatorium apud Deum, et communicationem inter eum hominesque conſtituendam, Zabiorum ſectam cuncta retuliſſe. Duas autem eorum ſectas eſſe tradit, nempe ſacellorum cultores, et ſimulacrorum cultores, communi illo fundamento nixos: opus habere homines mediatoribus, qui inter ipſos et Deum medii intercedant. Hoc fungi officio ſubſtantias ſpirituales puras, quae oculis ſubiectae non ſunt; eſſe deinde opus aliis inter eos et ſubſtantias iſtas inuiſibiles mediatoribus viſu perceptibilibus: tales illos ſacella, hos ſimulacra ſibi ſtatuere. Sacellorum cultores ſacella vocare ſeptem planetarum corpora, ea enim eſſe ſpiritualium ſeu intelligentiarum habitacula, quae eodem loco illis ſint, quo animabus noſtris corpora. Eſſeque ea corpora viuentia, rationalia, ab intelligentiis animata. Planetarum igitur domos et manſiones, ortus et occaſus et coniunctiones iuxta figuras conuenientes et diſcrepantes ſecundum naturas eorum diſpoſitas eos obſeruare, dies noctes et horas illis diuidere, formas, figuras, perſonas, regiones illis aſſignare, atque ita ſigilla, incantamenta, et orationes conficere. E. g. ſi die Saturni, qui huic planetae tribuitur, hora prima induti eius ſigillo quod iuxta figuram et operam ipſi propriam confectum ſit, ac veſtibus ipſi peculiaribus ab illo, precum formulis illi proprie conuenientibus, quid viſum fuerit, expetierint ex illis, quae ab ipſius effectu et influxu dependeant, exauditum iri Zabios ſtatuere, atque ipſius beneficio vota ſua conſecuturos. Eodem modo cum ceteris planetis agi, quos dominos et Deos vocauerint, Deum autem verum dominum dominorum: atque ita ad ſpiritualia ſeu intelligentias mediatoribus vſos fuiſſe eorum ſacellis, ad Deum, intelligentiis ſpiritualibus. Ex praedictorum obſeruatione teleſmata conficiendi, praeſtigias item atque incantationes adhibendi, ſigilla et figuras conflandi, aliaque eiusmodi, quae ad mira perpetranda ſtellarum vi ac virtute valere autument, fabricandi rationem tradidiſſe. Eandem ob cauſſam et ſimulacrorum cultores ſimulacra, quae mediatorum vice inter ipſos et ſpiritualia fungantur, conficere: et, cur planetarum ſacellis, vt iſti, contenti non ſint, hanc rationem aſſignare, quod illa ſaepe ab oculis continua ortus et occaſus viciſſitudine, ſubducta lateant, cum mediatore ſemper viſibili ipſis opus ſit. Simulacra itaque ſubſtituenda, quibus mediantibus ad ſacella accedant, vt ſacellorum ope ad intelligentias, intelligentiam ad Deum ſupremum. Simulacra igitur iuxta figuram vnicuique e ſeptem illis ſacellis propriam conflaſſe, e metallo eidem peculiari, obſeruatis inſuper dierum, horarum, graduum, minutorum, aliarumque, quas ad influxus benigniores eliciendos valere putant aſtrologi, circumſtantiarum momentis, et adhibitis quae antea dicta ſunt, ſigillis, indumentis, ſuffitibus, orationibus, incantamentis etc. ei, cuius ſibi gratiam conciliare ſtuduerint, ſideri maxime gratis. Simulacra iſta Deorum appellaſſe vicarios reſpectu Deorum iſtorum coeleſtium, inter quos et homines mediatorum officio fungi

fungi ea crediderint. Haec Sharestanius, quibus consentiunt, quae habet MAIMONIDES [e], cuius tamen locum *Tomo primo* iam adductum, hic non repetemus: Esse in hoc Zabiorum systemate antiquae superstitionis Chaldaicae semina et principia quaedam, quod ABVLFARAIVS [f] contendit, non negamus: et accepisse ab ista doctrina: planetarum vel stellarum etiam fixarum domicilia habere in se incolas intelligentias diuinas, indeque influxum praestare in res mundi sublunares, quae totum fere Orientem peruagata est, Zabios istam de sacellis et simulacris opinionem puerilem et ineptientem verisimile putamus. Acute enim obseruatum R. IOSEPH ALBO [g]: *Veteres omnes hoc absurdum putasse, vt requiesceret spiritus Dei super hominem, adeo vt virtute altissimi prophetaret, et futura praediceret; ideoque gentes antiquas simulacra, suffitus et oblationes stellis fecisse, ut ita elicerent spiritualitatem cuiusuis stellae, quo se demitteret in simulacrum aliquod, vt eo mediante spiritus stellae istius, qui in corpore stellae habitat, super hominem, qui est corporea substantia, resideret, adeo vt praediceret futura virtute spiritus stellae istius influentis in hominem istum.* Ast quae de mediatoribus virtutibus diuinis, intelligentiis atque angelis inter dominum dominorum et homines, de eorum officio, natura diuina et origine, effectu, distributione per regiones, personas, statuas, influxu in sublunaria, effectu ad purgandos animos, et similia habent, ita comparata sunt, vt palpari queat, ea potissimum ex fontibus philosophiae Orientalis, praecipue prout in Aegypto modificata et hypothesibus Pythagorico-Platonicis temperata est, hausta fuisse. Nam istius philosophiae proram puppimque fuisse aeonas, virtutes, intelligentias ex Deo Deorum progressas, earumque mediatorium inter homines Deumque supremum officium totum fere vsum illius systematis fuisse complexum, suo loco luculentis rationibus confecimus, demonstrauimusque, ipsos Eclecticos ab hac sententia adeo non recessisse, vt tota potius eorum theologia ad hoc ipsum collineet. Notum etiam ex philosophiae Orientalis, Aegyptiacae et Eclecticae delineatione est, statuisse eos: has virtutes, emanationes et intelligentias ad inferiora demitti, et praefici horum angelorum spirituumue ex Deo Deorum promanantium partem classemque certam regionibus, vrbibus, syluis, templis, statuis easque irradiare influxu diuino: praestantiores vero eas virtutes et intelligentias habitare in sideribus, et corpora ista coelestia domicilia praestare, et influxum recipere ab iis, qui inhabitant spiritibus, eo quod arcto cum ipsis vinculo connectantur. Luculentis etiam non Platonicorum tantum recentiorum, verum etiam Aegyptiorum, Gnosticorum, reliquarumque sectarum, quae ex Orientali philosophia suo modo exortae sunt, vel noua lumina atque dogmata receperunt, doctrinis et assertionibus constat, admisisse eos eiusmodi magiam, amuleta confecisse, talismanes, iynges, simulacra magica

e) Mor. nebhoch. L. III. c. 29. f) l. c. g) de fund. fidei L. III. c. 8.

magica et similia construxisse, vt operationem virtutum diuinarum et supracoelestium in sublunaria elicerent prouocarentque. Et hac quidem ratione labenti ruinamque minanti superstitioni, tempore exorientis Euangelii solis infernalem genium humeros suppsuisse, fuisseque innumeros impostores ex variis sectis prodeuntes, qui huic systemati adhaeserint, suo quoque loco ex testimoniis veterum euictum est. Quae cum ita se habeant, dubitandum vix est, quin ex his philosophiae Orientalis et Aegyptiacae propaginibus Zabianismus ex parte prouenerit, praesertim cum ipsi, qui pro eius antiquitate tantopere pugnauerunt, Hottingerus, Spencerus aliique concedant, fuisse Zabianismum colluuiem gentilismi Asiatici et Aegyptiaci. Mirifice vero reliquis etiam circumstantiis Zabiorum confirmamur in ea opinione, ex his lacunis eos sua praecipua hausisse. Philosophos enim Orientales, Aegyptiacos, Gnosticos, Eclecticos ceteramque impurae gregis turbam ad conciliandam nugis suis et impietati auctoritatem libros multos antiquissimis philosophis et vatibus supposuisse, multa ad Hebraeae gentis prophetas, quaedam ad gentilium heroës togatos Zoroastrem, Hermetem et similes retulisse, inuictis supra rationibus demonstrauimus. Nec alii mores fuere Zabiorum, vt Maimonidis, ipsorumque Arabum scriptorum fide constat; ii nempe libros vetustissimae aetatis comminiscebantur, et ad patriarchas praecipue Hebraeorum referebant; sicque vanissima religionis ineptae commenta auctoritatibus iis, quas nec Iudaei, nec Christiani, nec Muhammedani refugiebant, probare confirmareque connitebantur. Quos foetus suppostitios et adulterinos vtrum ipsi excogitauerint, an ex sectarum istarum, quae ex Orientali et Aegyptiaca philosophia, progressae sunt, asseclis acceperint, dici accurate definirique non potest, obstante ipsorum Arabum, et ex eorum culpa, doctorum quoque virorum recentiori aetate de antiquitate Zabiorum praeiudicio, quod ineptum esse demonstrauimus, et *Tomo primo*, de philosophia Arabum tractantes, iugulauimus. Coniicimus tamen, Iudaeos Aegyptiacos, maxime eos, qui philosophiae Aegyptiacae ad Orientalis placita reformatae nomen dedere, et Cabbalisticam quoque philosophiam commenti sunt, itemque, qui ex iisdem lacunis sua hauserunt, iisdemque parentibus prognati sunt, haereticos philosophicos, qui generali Gnosticorum nomine comprehendebantur, ad Zabiorum sectam hos foetus adulterinos detulisse. Eam enim sectam circa illa tempora origines suas habuisse, quibus illae haereses maxime in Oriente viguerunt, suo loco *Tomo primo*, verisimilibus rationibus confecimus. Habitauisse autem Iudaeos et haereticos atque schismaticos Christianos, inter Arabes ante Muhammedem, et populum libri vocatos fuisse, supra ex Abulfaraii testimonio manifestum fecimus. Vix etiam alia caussa afferri potest fabularum de patriarchis Adamo, Setho, Enocho, Noacho aliisque a Zabiis receptarum. Accedit his, quod erudite SPENCERUS [h] obser-

h) loc. cit.

obſeruat: ſub exſpirantis Iudaiſmi tempora artium magicarum et infamium opinionum magiſtros ex hac gente libros haud paucos illuſtrium virorum nomina prae ſe ferentes, in vulgus emiſiſſe. Non negamus tamen, haereticos Chriſti nomen profeſſos, ſed iſtis artibus ſibi auctoritatem conciliantes, talia quoque ad Zabios deferre potuiſſe. Sed addenda his plura non ſunt, eo quod *Tomo primo* ſatis prolixe de Zabianiſmo actum, quae hic ex parte repetenda colluſtrandaque fuere, vt qualis philoſophiae facies inter Arabes ante conditam legem Islamiticam fuerit, conſtaret, intelligerentque Lectores, adeo nihil ſanae rationis leges ſpirans inter Arabes fuiſſe, vt illa quoque, quae ex ſectis philoſophicis orta ſunt, ad meram putidamque ſuperſtitionem pueris etiam reformidandam exſibilandamue adhibita fuerint [i]. Nec quaerenda quoque vel poſtulanda ab Arabibus meliora ſunt, cum vitae inſtitutorumque ratio ſupra allata ea fuerit, quae meditationem philoſophicam minime admittebat. Nam cum gregibus per agros palari, loca herbida, vmbroſa, riuos fontesque ſectari, agrum colere, vitae paſtoritiae ſe dedere, et palmis, frugibusque aliis et pecorum cura victum et quaeſtum quaerere adeo inimicum eſt otio philoſophico et literario, vt mirandum eſſet, fuiſſe inter Arabes quosdam aſtrologiae ſtudioſos, niſi conſtaret, ob deligendas gregibus ſuis tempeſtates commodas ad ſiderum curſus, poſitiones, ortus et occaſus eos reſpexiſſe, nec in his fuiſſe aliquid quod philoſophiam ſaperet, vt ſupra obſeruatum. Prodit id tota Arabum religio cultusque diuinus, adeo irrationalis et deteſtabilis, vt ne micam quidem rationis philoſophicae huic genti adfuiſſe ex eo recte colligatur, et Muhammedes, homo ignobilis et illiteratus eius abominatione adductus condendae nouae religionis inde materiam atque occaſionem ſumſerit. Qua de re, vt conuincamur, ea tantum legere oportet, quae de Arabum idololatria cultuque irrationali ex ſcriptoribus Arabibus adduxit Pocockius [k], ex iis enim luce meridiana clarius patebit, aſtrorum cultum inſanum prorſus atque abſurdum potiorem eius partem conſtituiſſe, reliqua idololatriam turpiſſimam exhibuiſſe, idolis ſine dubio memoriam magnorum in hac gente virorum conſeruantibus. Quae quam longiſſime ab omni ingenio philoſophico ſint remota, vel coecus palpat. Obtigiſſe etiam Arabibus ingenia vel craſſo ſub aëre nata, vel quod malumus, gentis, educationis, exemplorumque prauitate corrupta et ſitu atque ſqualore obducta, ex eo patet, quod teſte Abvlfaraio [l] reſurrectionem credentes, came-

i) Ex his de eorum indicari poteſt opinione, qui Zabianos errores ex philoſophia Ariſtotelica deriuant, vid. Beavsob. Hiſt. des Minich. P. I. L. I. c. 2. p. 27. Sunt quaedam illi affinia e. g. coelum eſſe elementum quintum. Aſt illa ex Lyceo quidem deſumta, verum non a Zabiis, ſed ab illis philoſophis, qui Aegyptiaca philoſophumena ſequebantur, quales fuere Eclectici et Gnoſtici, quos quaedam ex ſyncretiſmo ipſis tantopere adamato ab Ariſtotele accepiſſe, notum eſt.

k) loc. cit. p. 91.

l) loc. cit.

camelum super sepulchrum demortui mactarent, rati, ipsum, cum ad iudicium resurrexerit, equitaturum, at qui hoc fieri non curauerit, peditem futurum: quidam autem mundum fortuito ortum eademque ratione sponte collapsurum esse contenderent, de quibus ineptiis omne iudicium philosophicum Arabibus denegantibus consulendus est, ne nimis prolixi simus, Pocockius [m]. Qui vbi monet, fuisse inter Arabes ante Muhammedem, qui μετεμψύχωσιν admiserint, statuentes, animam defuncti in auem quandam Hamah dictam migrare, quam opinionem vetuerit Muhammedes suis: nihil affert, quod pro asserenda quadam hypothesi philosophica apud Arabes militet. Dubitari enim ob rationes antecedentes non potest, quin nullis haec opinio rationibus philosophicis superstructa fuerit: dogma enim de transmigratione animarum exotericum est, et totum fere terrarum orbem veterem occupauit, vbi tamen philosophos frustra requisiueris. Putandum itaque non est, quod ii faciunt, quibus omnis mundi anguli philosophorum pleni sunt, Pythagoram, Zamolxin vel alium quendam philosophum, quos inter Arabes vixisse, vetus traditio commenta est, illud dogma ad Arabes retulisse. Ceterum non negamus, non omnia Arabum ingenia, veterno ignorantiae corrupta, obtorpuisse, sed fuisse quoque inter eos concedimus ingenia amoeniora, elegantiam morum et doctrinae affectantia. Verum nihil hoc ad philosophiam inter eos asserendam facit. Supra enim ipsorum scriptorum Arabicorum fide demonstrauimus, eiusmodi ingenia elegantiora, linguae patriae culturae, eloquentiae cuidam naturali, et ab omnibus artis regulis destitutae, et pangendis carminibus vacauisse, et in his quidem subinde morales sententias haud inconcinnas protulisse, at quae non ex philosophiae meditatione, sed ex naturalis luminis, cuiuis hominis connati dictamine erant desumtae. Quae si philosophos Arabes efficiunt, totus fere mundus philosophorum albo inscribendus est.

II. Muhammed cum lege sua ἀφιλόσοφος.

§. III. II. Haec Arabum conditio fuit, cum Muhammedes, Koraishitarum, inter quos viuebat, vel religionis vel consuetudinis pertaesus, nouamque legem meditans, surgeret, idque sibi constitueret, vt gentem suam ab ignorantia liberaret. Quod laudandum omnino fuisset, si hoc opus suscepisset philosophus, saltem homo ingenio a philosophiae praeceptis non alieno praeditus. At omnia alia eueniebant, nec philosophia Islamismi introductione vel tantillum promota, immo si dicendum, quod res est, multo magis impedita est. Nam et Muhammedes homo erat illiteratus et ab omni eruditionis cultura remotus, et homines sibi iunxerat συνέργους, imposturae et impudentibus mendaciis, quam veritatibus philosophicis cognoscendis disseminandisque aptiores. Mirum itaque non est legem nouum prophetam condidisse, mortisque metu suis obseruandam iniunxisse, in qua omnia magis alia, quam philosophiam, inuenias.

m) p. 134. 135.

inuenias. Eo enim collineauit artificum illius legis impudentiſſimorum ſcopus, vt excogitata tali religione, quae hominum ſub Muhammede confluentium indoli et ingenio reſponderet, partes, quas ſemel ſuſceperat, tueretur, et non gladio tantum, et armorum vi, quibus nouam legem fulciebat, ſed religionis quoque vinculo et opinione miſſionis diuinitas acceptae ſibi deuinciret. Quod cum philoſophia duce fieri nec poſſet, nec qua ratione ſuſcipiendum eſſet homo, vt ipſe faſſus eſt, ἰδιώτης intelligeret, quique in conſarcinanda noua fidei regula ei auxiliatrices manus iungerant, homo Iudaeus et Neſtorianus ab iſtis quoque praeſidiis eſſent imparatiſſimi, facili inductione colligi poteſt, nihil, quod philoſophiam ſpiret, in Al-Coranum fluxiſſe. Obſtabant etiam mira illa opinionum ex gentiliſmo, Iudaiſmo et Chriſtianiſmo ſurreptarum colluuies et ſyncretiſmus ineptiſſimus, et fabulae ex vulgo petitae et ducendae magis naſo plebi, quam erudiendis ingeniis aptae, quibus inter lucem et tenebras paciſci auctores nouae legis conabantur. Nihil autem impoſtoris ingenium magis prodit, et quam longe a philoſophia remotus fuerit, manifeſtat, quam notiones plebeiae, craſſae, imaginationis non emendatae nec ratione directae opus; quibus dum ſenſibus et plebis praeiudiciis fauebat, omnem fere philoſophiam enecauit. Qua de re ad teſtem prouocamus ipſum Al-Coranum, in quo non modo Deus hominum more introducitur, et membra ei humana tribuuntur, hoc enim ἀνθρωποπαθῶς ſacra quoque oracula facere conſtat, ſed et corporali craſſoque modo explicatur, adeo vt ipſe Muhammedes ſe iactauerit ſenſiſſe digitum contrectantis Dei frigidum. Et intercedit his quidem eruditiſſimus HADRIANVS RELANDVS [n], qui tolerabiliorem nobis Muhammedaniſmi faciem depicturus, inter alia et hoc contendit, falli eos, qui dicunt: Muhammedanos Deum credere corporeum. Natum enim putat hunc errorem ex male intellecta voce aliqua Arabica, quae *Sur. CXII.* extat, qua Deus ὁλόσφυρος, id eſt ſolidus, qui nullam habet inanitatem dicitur, eamque vocem aeternitatem vel ſufficientiam quoque indicare. Vnde teſtimoniis theologorum Muhammedanorum probat, Deum ab iis ſpiritum credi, et ab omni figura, ſpecie externa, colore, loco, tempore, ſimilitudine, et proprietatibus corporalibus mutationis, alterationis, motus localis, diuiſionis, laboris, et ſimilium remoueri. Facile hoc concedimus viro eruditiſſimo, laudamusque inſtitutum eius, meliores et magis philoſophicas theologorum Muhammedanorum notiones et praecepta oſtendendi. Dabimus in ſequentibus ſimilia ex aliis quoque theologiae Muhammedicae fontibus. Sed vellemus, diſtinxiſſet vir cetera doctiſſimus, et in orientali literatura ſumma cum laude verſatus tempora Muhammedis et Omniadum a temporibus Abbaſidarum, quibus theologia Muhammedana ad philoſophiae regulas emendata eſt. Sectas enim Muhammedanas quasdam et praecipue Aſsharitarum atque Motazalorum mire in eii-

 ciendis

n) De relig. Muhammedica L. II. §. 3. p. 142. ſeqq.

ciendis notionibus popularibus introducendisque conceptibus philosophicis in philosophiam desudasse, supra iam monuimus. Quod ne sola coniectura dixisse videamur, quamuis in ea nihil sit, quod non circumstantiae suadeant, et semper euenerit, vbi philosophi ad religionem accesserunt, dabimus tamen locum ABVLFARAII [o], ad quem supra iam ex parte prouocauimus, qui prorsus luculentus est, remque extra controuersiam ponit, philosophos Muhammedanos probe intellexisse, legem Islamiticam ex philosophia nisi emendetur, constare non posse. Scribit enim: *Coetus doctorum Basorae subsistentium dixisse: Religionem pollutam esse et mixtam erroribus, nec ablui ac mundari posse nisi philosophiae ope: asserentes, vbi coniuncta fuerit philosophia Graecanica et religio Arabica, tum demum consecuturam perfectionem.* Non ignorant Muhammedanae religionis historiam scrutati, Motazalorum primo sectam, illa durius dicta demum subtilius ventilauisse, et in dubium ea vocasse, de quibus initio nascentis Islamismi nemo dubitauerat, indeque varias sententias esse ortas, quarum aliquae verba, prout sonant intellexerint, aliae nec a prophetae sui verbis recedere ausi, nec tamen corporis similitudinem Deo tribuere volentes dixerint: nouimus dictante intellectu, nullam creaturam Deo, nec Deum vlli rei creatae similem esse, verum non nouimus significationem verborum, quae idem de vtrisque affirmare videntur, neque nobis incumbere putamus, vt haec explicemus, sufficit vt credamus et certo statuamus: non esse illi consortem, nec illi quid simile, qua ratione nodum, quem soluere nequiuere secuerunt Maleci Ebn Ans discipuli, cum aliae sectae comparate tantum et per similitudinem intelligendas eas phrases esse statuerint, quod imprimis Ahmed Ebn Hanbali et Dauidis Aspahaniensis discipuli fecerunt, ex quorum partibus cum et Al-Asharitarum secta steterit, dubium non est, allata a Relando testimonia hisce sectis philosophicis deberi. Quae cum Abbasidarum siue Haschemidarum tempore demum inualuerint, apparet inde, nascentis et adolescentis Muhammedanismi tempore philosophicas has notiones non exortas fuisse, recteque non Muhammedanis quidem omnibus, at primi tamen seculi hominibus ipsique Muhammedi tribui, quod Deo corporis ideam satis crassam affricuerint. Nec ignotum esse potuit doctissimo viro, quod luculenter et prolixe post Abulfaraium POCOCKIVS [p] demonstrauit, fuisse inter theologos Muhammedanos sectam Al-Moshabbehiorum et Al-Ceramiorum, qui, teste Sharestanio, dixerint: illam quem colerent, esse figuram membris et partibus siue spiritualibus, siue corporeis constantem cui competat motus localis et descensus et ascensus: deque Domino suo affirmari posse, ipsum palpari posse

o) Dyn. IX. p. 218.

p) l. c. p. 226. Dignus, qui hic conferatur est locus Algazelii a laudato viro adductus ad Port. Mosis diss. VII. p. 1296. seqq. qui rei huic lucem satis claram accendit, expendique ab omnibus illis ea merentur, quae vir eruditissimus de crassis Muhammedanorum erroribus disserit, qui tam rationalem horum religionem nobis depingunt. Optimos enim scriptores Arabes consuluerat Pocockius.

posse et manu prehendi, et Muhammedanos sinceros eum amplecti tum in hoc mundo tum in futuro: referri etiam Dauidis Al-Iawariensis sententiam: Deum ipsum corpus et carnem et sanguinem et partes et membra habere, ita tamen, vt sit corpus non vt corpora alia, etc. nec similis sit vlli e rebus creatis. Plura ex Sharestanio hanc in rem affert laudatissimus Pocockius, qui et hoc obseruat, cautiores, quamuis absurditatem doctrinae Corani viderint, abstinuisse tamen ab explicatione philosophica, ne auctoritati pseudo-prophetae obstarent, sed fassos tantum esse, se ea non intelligere, sed credere tamen domino suo, eius vero scientiam Deo permittere. Quae satis produnt, vidisse prudentiores inter Muhammedanos ineptias Magistri sui, at religione impeditos nihil in contrarium mutire ausos fuisse, adeoque non fieri iniuriam Muhammedi homini agrestes notiones et pastoritios sensus sequenti, si, quod verba legis nouae sonant ei tribuatur, quamuis certum sit, plerosque Muhammedanorum hodie ab his ineptiis liberos pronuntiandos esse; id quod introductae inter eos philosophiae beneficium fuisse, est manifestissimum. Quibus omnibus rite ponderatis, facile consensuros omnes confidimus, nihil afferre potuisse nouum prophetam legemque eius ad philosophiae culturam, sed coeco potius, quem imperabat, assensu legis ad illiteratas notiones constructae miras praeiudiciorum nebulas hominibus obiecisse, sicque diu philosophiae studium impediuisse, cui nihil magis obstare, quam auctoritatis praeiudicium, intelligunt, quotquot, quid sit philosophia, norunt. Quae sanae philosophiae impedimenta multum auxit violentus ille propagandi nouam religionem modus, quem tenuit Muhammedes, secutique sunt summa diligentia sectatores et successores. Cum enim rationibus veritatisque fulgore hominum oculi stringi conuincique animi, et ad recipienda noua dogmata impelli non potuissent, arma sumta gladioque et sanguine confirmata roborataque Muhammedana religio. Cuius cum exempla plurima contineat Saracenica historia, quae bella, caedes, vimque armorum a Chalifis praecipue ex Ommiadarum familia [q], quae Islamismum potissimum propagauit adhibitam enarrat, in re nota prolixiores nos esse opus haud est. Iungendum his omnibus est interdictum Muhammedis, quo a literarum et philosophiae studio suos auocauit. Cum enim facile praeuideret homo non de stipite natus, vix consistere posse prima ista noui status atque reipublicae, quam condere coeperat rudimenta, et tenuia quasi stamina, si de legis traditae auctoritate atque veritate disputare liceret, cumque nullo fere labore intelligeret vix diuinae originis opinionem eam tueri posse, si accurate cuncta examini subiiciantur, vno quasi ictu omnia praecisurus, tantopere diuinam Al-Corani originem extulit, vt de verbo hoc diuino vel cogitatione vna dubitare nefas morte expiandum duceret. Quod consilium inter homines ex plebis colluuie confluentes illi tanta felicitate successit, vt Muhammeda-

 ni

q) Immo ipsum Al-Mamonem hoc fecisse scribit ELMACINUS Hist. Sarac. L. II. c. 8. p. 238.

ni essent certissimi, quaecunque in Al-Corano continerentur, ex ipsa Dei sapientia profluxisse, tantaeque perfectionis esse, vt summam rerum omnium scitu necessariarum contineant, et cetera tuto negligi possint. Quod ridiculum praeiudicium exitium attulisse bibliothecis Alexandrinis supra fuse narrauimus. Immo tantas radices hoc praeiudicium apud Muhammedanorum quosdam egit, vt assererent, Al-Coranum increatum Dei verbum esse, de qua theologorum inter Arabes Muhammedanos Scholasticorum controuersia plura legenda occurrunt apud POCOCKIVM[r]. Quae omnia, quam inimicus fuerit philosophiae Islamismus, inuictis, nisi egregie fallimur, rationibus demonstrant.

III. Philosophia sub Abbasidis demum introducta sed infeliciter.

§. IV. III. Emendauit paulisper dura haec, quae philosophiam inter Saracenos premebant, fata diuina prouidentia, ex quo Ommiadum familiae circa finem seculi Muhammedani primi in regimine successerunt Haschemidae siue Abbasidae, et principum horum fauore primum quidem ex Christianis literati viri artesque et philosophiam edocti inter Arabes admitterentur, mox horum exemplo ipsi Saraceni principum suorum hortatu, praemiis, exemploque illecti cateruatim ad literarum studia et philosophiam proruerent. Quod eo magis fieri potuit, quo magis et Islamismus eo tempore satis iam virium acceperat, ita vt continuis pro eo confirmando stabiliendoque bellis opus haud esset, sicque tranquilliora pacis otia, philosophiae natalibus et infantiae prorsus necessaria restituerentur: et deferbuerat insanum illud pseudo-prophetae, eiecto omnis rationis vsu, studium stultumque praeiudicium, quo a literarum et philosophiae consideratione arcebantur. Ast dolendum, id non eo euenisse emolumento et incremento philosophiae, quod sperare iubebat tantus principum, praecipue Al-Mamonis fauor. Non enim ita intellectus emendatus, et a praeiudiciis liberatus est animus, vel iugulum superstitionis petitum, sed philosophia potius ei ancillari coacta et in seruitutem Islamismi redacta est irreparabili veritatis damno. Cuius caussa potissimum ab ipsis illis principibus deriuanda est, qui philosophiae inter Arabes introductae conditores auctoresque fuerunt. Illi enim cum religionis suae praeceptis totique superstitioni Muhammedanae tenaciter adhaererent, et de Al-Corano ne latum quidem vnguem discederent, ratio inde facile iniri potest, cur philosophia superstitionem non eiecerit. Nam non patiebantur illi, qui summae rerum praeerant, vt aliter philosophia, pulsa ignorantia, caput extolleret, quam vt salua maneret atque integra, cui adhaerebant, religio. Idque vel Al-Mamonis, principis cetera laudatissimi exemplum, studiumque pro conseruanda prophetae lege supra iam in partes vocatum probat. Nec alia fuit ratio Chalifarum reliquorum, literarum patrocinio illustrium, omnes enim superstitioni legis suae fuere addictissimi, ita vt Rashidus magnis sumtibus peregrinationes sacram Meccam et Medinam institueret, vnde bellator peregrinans dictus est; Ahmed Ebn

r) p. 220.

Ebn Tilun eleemosynis in istis peregrinationibus superbiret, Al-Mansor idem institutum sequeretur, Motawakelus ipse concionaretur et precationes publicas haberet [s], templa siue Mesghidas vbiuis erigeret, et armorum vi ad legem Islamiticam homines compelleret, quod imprimis de Mutasimo Billa narratur. Tales cum fuerint philosophiae statores et vindices, an credibile est, philosophiam ausam esse, superstitioni bellum indicere, et oculos aperire hominibus? Quamuis itaque philosophiae aditus pateret, ad emendandum tamen intellectum subiugandamque superstitionem adhibita haud est, sed mansit eadem Muhammedanae theologiae facies, qualem formauerat conditor, eo tantum discrimine, vt illi, qui philosophiae praesidiis ad theologiam accessere, nouas subtilitates excogitarent, quibus, plebeiis legis Islamiticae notionibus emendatis, paulo comtior et ornatior eius vultus appareret, sicque contra obiectiones Christianorum et Iudaeorum feliciori euentu posset defendi. Ex quo studio emendandi religionem Muhammedanam explicandique philosophico magis sensu ortas esse scholasticas theologorum sectas supra diximus, ostendimusque multas inde disputationes Scholasticorum Occidentis disquisitionibus simillimas inde esse exortas. Cuius praecipue rei originem POCOCKIVS [t] ad Wasel Ebn Ata Al-Hosani Basriensem, eiusque comitem Al-Amri, qui auctores sectae Motazalorum fuere, refert, quos sectam condidisse scholasticam disquisitioni et speculationi vacantem Al-Gazelii testimonio nouimus. Neque magnopere putandum est, hanc emendatae religionis, vel theologiae potius Muhammedanae ad philosophiae regulas curam ipsa philosophiae incrementa inter Arabes promouisse, contrarium enim euenisse, paulo curatius ad historiam theologiae Muhammedicae attendentibus erit apertissimum. Nam progenuit nouum hoc philosophantis theologiae Muhammedanae studium duplex malum euertendae philosophiae saniori aptissimum. Nempe in eos fines a quibusdam philosophia adhibita est, vt eius praesidio dogmata absurdissima atque inepta colore aliquo commendarentur, vel inepto syncretismo, cum melioribus doctrinis ita coniungerentur, vt habere Muhammedis quoque legem, quibus ceteris religionibus ipsiusque philosophiae praeceptis probatis et admissis concineret, appareret. Quem sibi philosophiae vsum praefixisse ex Motazalitarum secta Ahmed Ebn Hayed, virum valde ineptientem ingeniique vt videtur parum constantis aut sobrii, testes sunt Abulfaraius, Al-Sharestanius, Al-Mawakef aliique Arabes POCOCKIO [u] laudati. Is enim relictis partibus, quas secutus fuerat, prioribus, nouam sibi sectam, nouarum post lectos philosophorum libros opinionum accessione condidit, et cum Christianis Christum corpus proprie induisse, foreque in vltimo die iudicem, verbum esse incarnatum, docuit, ast et hoc statuit: creaturis duos esse creatores, quorum vnus aeternus sit, alter nouus,

Adhibita philosophia ad incrustandum et pingendum Islamismum.

Origo theologiae scholasticae Muhammedanae.

s) Vid. ELMACINVS l. c. passim L. II. c. 6. p. 118. 120. c. 16. p. 175. 151. 162. 143. 182. conf. EVTYCH. annal. T. II. p. 375. 400. 472. 407. 420.

t) p. 213.

u) p. 218. 219.

nouus, qui ſit Chriſtus. Adduntque laudati ſcriptores: vt doctrinam nouam conflaret, miſcuiſſe inter ſe ſententias eorum qui metempſychoſin adſtruunt (quod Arabes ante conditum Islamiſmum feciſſe ſupra monuimus) et Philoſophorum, et Al-Motazalorum, et in quaſcunque incideret, nec ſacra Chriſtianorum dogmata intemerata reliquiſſe. Alterum damnum priori grauius fuit atque deterius. Cum enim legis Islamiticae litera cum philoſophicis notionibus non conſpiraret, et vt aliqualis tamen inter eam et philoſophiam nuper tanto cum applauſu introductam concordia excogitaretur, mille diſputationibus anfractuoſis atque incertis, et in vtramque partem ſe vertentibus de rebus ad theologiam pertinentibus ita decertatum eſt, vt quo ſubtiliores afferrentur rationes, eo incertior inde intellectus recederet. At maximo id philoſophiae damno euenit. Aut enim tardiora ingenia, quae ſublimitatem notionum abſtractarum et diſtinctionum, rationes item pro et contra allatas non aſſequebantur, eo adducta ſunt, vt contemtis iſtis nugis atque ſpeculationibus, quae nihil certi definiebant, et ſuſpenſum tenebant animum, in religionis dominantis, quamuis irrationalis, placitis, acquieſcerent: aut quae acutius videbant, quibusque de meliore luto praecordia finxerat Titan vel ad ſcepticiſmum, vel in atheiſmum ſeducta ſunt, in quas ſyrtes incidiſſe, ſicque naufragium feciſſe multos ambiguum hoc et incertum philoſophandi genus ſecutos hiſtoria teſtatur. Neque cauſſam eius rei perquirentibus magnopere mirandum eſt, ita accidiſſe, aliter enim euenire vix potuit. Nam cum viderent ingenia et meliora atque acutiora, et candidiora, multa ineſſe legi Islamiticae ad literam acceptae abſurda et ſanae rationis homini non ferenda, probeque intelligerent, modum eius propagandae eſſe malitioſum et peruerſum, atque ratione vtentes dedecere, exemplis autem multis diſcerent, ex ineptis dogmatibus mores quoque peruerſos, turpes et irrationales ſequi: ex altera vero parte attentis intuerentur oculis, theologos ex ingenio legem explicare, et pro lubitu nouos ei ſenſus affingere, ſectas porro ex hac diſputationum innumerarum intemperie ortas eſſe plurimas, easque tanto inter ſe diſſenſu et argumentorum ambiguitate digladiari, vt in ſeptuaginta trium ſectarum numero dignoſci nequeat, quae veros ſenſus ſequeretur, facile fuit ad ſcepticiſmum primo, tum ad naturaliſmum, tandemque ad atheiſmum prolabi. Nec obſtat, quod Relandum nobis opponere, ſupra monuimus, meliorem et rationi magis congruentem eſſe Muhammedanorum theologiam, adeoque non habere, quod magnopere ingenium philoſophicum offendat. Vt enim taceamus, non ſola vnius articuli praecepta conſideranda, ſed totum Muhammedicae religionis ſyſtema expendendum eiusque nexum vimque omnem conſiderandam eſſe, quae melius dicta quaſi abſorbentur, et corrumpuntur; illud maxime notandum, vnius alteriusque ſectae vel theologi, qui deſipere et pueriliter ineptire deſiit, effata nondum euincere, totius turbae theologorum Muhammedanorum eandem

dem

dem fuisse sententiam, qui ab Al-Corano ne latum vnguem discedere voluerunt. Supra enim adductis ipsis Arabum verbis demonstrauimus, multos inter eos, cum Al-Corani literam, licet eius absurditate valde coacti, deserere non auderent, ad Scepticismum, tanquam sacram anchoram confugisse, et maluisse ignorantiam suam accusare, quam fateri, in philosophicos sensus detorquenda esse legis suae dicta. Id quod eorum potissimum caussa notandum est, qui nescio quam rationalem Muhammedanae religionis faciem nobis commendant. Qui ferri possent, si accurate definirent, quo sensu, quo fine scopoque talia et a quibus potissimum dicantur, et si adiicerent, quae in contrarium ab aliis Muhammedanorum sectis dicuntur; non vero picta et comta hac Muhammedismi facie vterentur ad deprimendam religionis Christianae praestantiam. Quo potissimum scopo BOVLAINVILLIERIVM [x] in historia Muhammedis enucleanda desudasse, aliosque eius vestigiis insistere nuper indignatus est praestantissimus MOSHEMIVS [y]. Qui viri doctissimi, si paulisper gloriae illi renunciarent, quam ex comtis et excusatis heterodoxorum doctrinis, exque tacita religionis Christianae insultatione apud eos sperant, qui se solos acie iudicii prae reliquis pollere, et praeiudicia religionis exuisse gloriantur, si non ex trium quatuorue scriptorum Arabicorum, vel vnius alteriusue sectae placitis, sed ex innumero sectarum septuaginta, et quod excurrit, dissensu theologiae Muhammedanae systema aliquod construerent, si maledicta et αἱρεσιοποιΐας, controuersiasque innumeras inter Muhammedanos theologos feruentes considerarent, si cogitarent, tria esse Muhammedanae theologiae principia legem, traditionem et rationem, et ad hanc demum recurrere licere, si priora principia plane nihil definiuissent, inde vero innumera et credendi et viuendi dogmata esse exorta, sique tandem ad nascentis et adolescentis Muhammedanismi historiam, ad conditoris circumstantias non fabula quadam Romanensi vestitas, sed scriptoribus fide dignis traditas exactam recurrerent, desinerent certe, ea in sanctissimae religionis opprobrium extollere, quae laude ista digna non sunt, nec negarent, Muhammedanam religionem tam facili via ad Atheismum ducere, quam Christianam. Quamuis enim proh dolor, inter Christianos non desint, qui ad hanc impietatem deficiunt, quibus frigidam suffundunt intempestiui Muhammedis laudatores, hominum tamen id vitium est, non vero religionis Christianae, quam euertendae impietati esse aptissimam, nemo temere negauerit, qui eius indolem propius nouit, et cum hominum vitiis non confundit. Ast Muhammedanam legem si eo sensu accipiamus, quo conditor accepit, non vero eo, quem philosophi postea quidam affricuerunt, naturali quadam via prudentiores, et a crassis istis notionibus abhorrentes ad Athei-

Muhammedana theologia an philosophiae conformis?

Muhammedismus an ad atheismum ducere possit?

x) Vie de Mahomet; conf. quae habet Biblioth. Angloise T. I. P. II. art. 10 p. 360.

y) Ethic. Christ. T. I. c. 2. p. 519. seqq.

ad Atheiſmum ducere poſſe, ea euincunt, quae ſupra iam demonſtrauimus, et vel ſolae fraudes atque impoſturae, fabulaeque inſulſae, vocationis diuinae ſibi mendaci arrogantia tributae falſitas, modus propagandi violentus, et quae alia ſunt a philoſophiae praeceptis ipſaque ratione aliena innuunt. In has enim vbi inciderunt difficultates ingenia acutiora, nihil magis fieri potuit, quam vt decepta omni prorſus religioni atque pietati bellum indicerent. Certe Muhammedis hiſtoria ipſa teſtis adduci poteſt, inter eius aſſeclas non defuiſſe, qui ad Atheiſmum declinauerint. Et ipſum quidem Muhammedem pollicem impietati huic preſſiſſe, quod nonnullis viſum eſt [z], valde dubium, vel falſum potius eſt. Quamuis enim lex eius, prout ab ipſo profecta eſt, nonnulla theologiae naturalis capita laedat, ideo tamen inter apertos numinis hoſtes referendus eo minus eſt, quo magis vnius Numinis exiſtentiam pro fundamentali totius legis ſuae dogmate poſuit, Zindikaeosque reſurrectionem mortuorum negantes igni ferroque, teſtibus ſcriptoribus Arabicis [a], perſecutus eſt. Aſt inter ſucceſſores eius polluiſſe ſe quosdam hac ſcabie vel vnius Abu Muslimi, in Saracenica hiſtoria non ignoti, et belli facinoribus ſub primo Chalifa ex Abbaſidarum gente inclyti, exemplum probat, quem Zindekaeorum ſectae adhaeſiſſe HERBELOTIVS [b] ex ſcriptore Arabe Ben Schunah obſeruat, qui et hoc addit, ſectam iſtam animarum transmigrationem ſtatuiſſe, quam intelligendam eſſe, ſub ſectae ſucceſſionis nomine ELMACINO [c] memoratae, veriſimile eſt, eo quod illum huius ſectae auctorem faciat ſcriptor Arabs vterque. Quae animarum quidem migratio vel ſucceſſio potius perſonae vnius in alterius perſonam nihil commune habere videtur cum impietate in ſummum Numen, ſi vero ea' admittatur explicatio, quam PETRO DE LA VALLE [d] debemus, quique huius ſectae homines ſe ſuo adhuc tempore in Oriente inueniſſe, *Ebl Eltabkik, homines veritatis vel certitudinis* dictos, aſſerit, ab impietate Zindekaeorum ſectam, cuius ille dux praecipuus fuit, remotam non fuiſſe, ſtatuendum eſt. Secundum eum enim auctorem, haec non animae eſt ex vno corpore, in aliud, transmigratio, ſed mutatio potius perſonae vnius in aliam per elementorum transpoſitionem. Hanc enim eorum ſententiam eſſe ait: non dari Deum alium, niſi elementa quatuor, nec animam eſſe ſpiritualem immortalemque, ſed ex quatuor elementis conflatam, et in iſta elementorum vnione animam vitamque quaerendam eſſe: ea vero ſoluta ſolui quoque et in priorem materiam redire elementa illa, ex qua prodierant; eamque Deum eſſe, ex qua prodierint omnia, et in quem omnia redeant. Digna hoc nomine viſa eſt, ſecta Zindekaeorum cum duce Abu Muslimo, quam inter Spinoziſtas ante Spinozam referat

Athei Muhammedani.

Zindekaei.

z) Vid. quos nominat REIMMANNVS hiſtor. atheiſmi p. 530.

a) ELMACIN. L. II. c. 4. p. 107. conf. HOTTINGER. hiſt. orient. L. I. c 8. p. 169. L. II. c. 6. p. 359. HERBELOT. Bibl Orient. p. 929.

b) loc. cit.

c) L. II. c. 3. p. 100.

d) Apud BAYLE Dict. T. I. art. Abu Muslimus Not. A. p. 38.

ferat P. BAYLE [e], qui ex BESPIERIO [f] quoque Erpenium corrigit, qui verba Elmacini vertere debuiſſet: *Sectam eorum, qui credunt μετεμψύχωσιν reſolutionis*, non vero, *ſectam ſucceſſionis deſcendentis.* Quod tamen ferri, niſi fallimur, poteſt, ſi intelligatur talis ſucceſſio deſcendens, qua Muhammedis perſona in aliam perſonam iſta elementorum reſolutione et compoſitione tranſiiſſe, et ad ſucceſſores deſcendiſſe dicatur. Id enim ſucceſſionis ordo vult, ab Elmacino memoratus, niſi plane illa ſecta politica magis, quam theologica fuerit. Illud tamen veriſimile, Zindekaeos ob impietatem potiſſimum, inter haereticos numeratos, et ob μετενσωμάτωσιν magis Stoicam, quam μετεμψύχωσιν Pythagoricam Atheorum catalogo adſcriptos fuiſſe. Illius ſuſpicionem facit, quod communi opinione, licet falſa, pro Sadducaeis habiti ſint, quos eo tempore Atheiſmi infamia laborauiſſe notum eſt: huius, quod in vrbe Haſſem ita inſaniuiſſe dicantur, cum crederent Muhammedis perſonam ſucceſſionis ordine in Al-Manſorem deſcendiſſe, vt eum ſimili, quo Muhammedis templum Meccanum, honoratur, modo extollere, inuito et renitente Chalifa, auſi fuerint. Qua de re videnda, quae pluribus narrat IACOBVS BASNAGIVS [g]. His addenda POCOCKII [h] obſeruatio, qui ex ſcholiaſte Al-Corani notat, Zindeckeos eſſe eos, qui vel duo principia adſtruunt, lucem et tenebras, vel qui vitam futuram et Dei dominium non credunt, aut qui infidelitatem celant, fidem prae ſe ferentes. Ex quo loco patet, Zindekaeorum nomen in genere quidem vſurpari pro quouis haeretico et impio, fuiſſe autem, nomen quoque Atheorum, Deum eiusque dominium tollentium, adeoque inter Muhammedanos huius impietatis alumnos fuiſſe repertos. Quorum albo illam Dialecticorum ſiue Loquentium ſectam, de qua ſupra dictum, et in ſequentibus quoque dicetur, adſcribit quoque TRIBBECHOVIVS [i], eo quod negando prouidentiam diuinam omnia qualitatibus et cauſſis rerum naturalium perpetuis tribuat, multa de intellectuali quidem perfectione dictans, ſed alia de iis tradit MAIMONIDES [k], quem non ſatis diligenter et attente inſpexiſſe videtur Tribbechouius. Moſes enim Aegyptius hoc illis tribuit: nullum accidens vltra momentum durare, ſed quam primum creatur, rurſus interire, Deumque ſtatim aliud creare, eiusdem ſpeciei, et hoc extincto rurſum aliud, et ſic conſequenter fieri in omnibus accidentibus, quorum ſpeciem Deus velit conſeruare. Haec enim aperte non Dei tantum exiſtentiam, ſed influxum quoque ſpecialem in res omnes ſupponunt. Eximendi itaque ex hac claſſe ſunt: vixiſſe vero inter Muhammedanos homines alios, omnem Numinis reuerentiam contemnentes, ſummaeque impietatis patronos vel vnius

 Hake-

e) loc. cit.

f) Remarques ſur l' etat de l' empire Ottoman p. 665.

g) Hiſt. des Iuifs L. II. c. 15. §. 19. p. 367. conf. ELMAC L. II. c. 4. p. 107. HERBELOT. p. 552. 929.

h) Ad Port. Moſis c. VII. p. m. 215.

i) Hiſtor. natural. § 19. p. 7.

k) Mor. Nebhoch. P. I. c. 71.

Hakemi, Aegyptiorum tyranni exemplum comprobat. Narrat enim ELMACINVS [l], *eum tyrannidis, quam exercebat, metu eo ſtultos quosdam adegiſſe, vt deitatem ei adſcriberent, et quotiescunque eum vidiſſent, clamarent: O Deus noſter viuere faciens et mori: repertosque fuiſſe ſedecim millia confitentium, eum eſſe Deum, inque eo concurriſſe Atheiſmum et inſaniam.* Sed et Darariana inter Muhammedanos ſecta huic catalogo adiicienda eſt, de qua idem quoque ELMACINVS [m] narrat: an. Heg. CDVIII [n] veniſſe in Aegyptum pſeudo-prophetam quendam barbarum, cui nomen fuerit Muhamedi Ibn Iſmaël et cognomen Dararaeo. Hunc in miniſterium ſe dediſſe Hakemi, qui ei benefecerit, et gratificatus fuerit. Auctorem autem fuiſſe populo vt crederet Hakemum eſſe Deum, qui vniuerſum creaſſet, atque hanc eum haereſin manifeſtaſſe et diuulgaſſe, probante et remunerante inſaniam Hakemo. Populum autem hanc confeſſionem improbauiſſe, illumque in curru Hakemi fuiſſe interfectum. Poſt Dararaeum iſtum alium quendam prodiiſſe pſeudo-prophetam barbarum nomine Hamza f. Ahmed Alhadis: hunc ad Dararaei opinionem populum reuocauiſſe, et paſſim doctores haereſeos ſuae conſtituiſſe, omnem praedicantes licentiam, ſublatis pietatis operibus prorſus omnibus. Populum vero multum illectum ei adhaeſiſſe, principe haec promouente ſicque publicum quoque cultum omiſſum fuiſſe, indignantibus Moslemis. Ex his quidem conſtat, Atheiſmum practicum magis quam theoreticum et philoſophicum ab iſtis impoſtoribus diſſeminatum fuiſſe; at reuelant ea quoque, quo deuenire res potuerit, nullum verum et rationale cultus diuini fundamentum ponente lege Islamitica. Fuiſſe autem Dharianos quoque aliquos a Dararianis diuerſos, qui in Atheorum caſtris militauerint ABVLFARAIVS [o] innuere videtur ſcribens: *Sapientes, qui in rerum principia inquirunt, diſtribuuntur in Dharianos, phyſicos et theologos. Dhariani ſecta ſunt antiquorum, qui nullum mundi conditorem aut rectorem agnoſcunt, aut mundum non fuiſſe ex ſe, nec a creatore conditum. Phyſici illi ſunt, qui naturarum actiones et paſſiones, et quaenam a mutuis earum actionibus oriantur animalia ac plantae perpendentes, et in proprietates plantarum et compoſitionem membrorum in animantibus inquirentes gloriam quidem Deo tribuerunt, et creaturis ipſius affirmarunt ipſum potentem, ſapientem et magnum eſſe, niſi quod animam vna cum corpore interire, nec illi ſuperſtitem manere aſſeruerint. Diuini vero ſunt e Graecorum ſapientibus poſteriores, quales Socrates, Platonis magiſter, et Plato Ariſtotelis: Ariſtoteles autem has ſcientias in ordinem redegit.* Verum caue de ſecta quadam Arabica haec cum Ecchellenſi intelligas; id enim vult hiſtoricus: inter vetuſtiſſimos philoſophos Dharianos vocari, qui eiusmodi Atheiſmum profeſſi fuerint, quos phyſicis et theologis Graecorum opponit. Et hactenus quidem dicta integras ſocieta-

Darariani.

l) L. III. c. 6. p. 260.
m) p. 264.
n) Perperam in hiſt. atheiſmi Reimmanniana l. c. ponitur an. 386.
o) Apud POCOCK. l. c. p. 240.

ſocietates inter Muhammedanos ab impietate prope abſuiſſe, ſatis loquuntur; ſed et homines ſingulares multos inuentos fuiſſe, qui in eadem retia inciderint, eo facilius credi poteſt, quo facilius eſt, a dogmatibus Peripateticis, de motore ſummo ſupremae ſphaerae affixo, de prouidentia ad ſublunaria ſe non extendente, de vniuerſali intellectu in omnibus hominibus vno, de aeternitate mundi, de mortalitate animae, et quae alia ſunt ſtrata via ad euertendos veros de Numine ſenſus ducentia, ad Atheiſmum delabi. Quaecunque itaque ſuo loco de Ariſtotelis Atheiſmo dicta ſunt, huc pertinent, cum Ariſtotelis ſyſtema Arabes, quantum ex eo intellexerunt, fideliter ſecuti ſint. Ex quibus iudicari poteſt, quid de Atheiſmo Alfarabii, Auicennae, Raſiaei, aliorumque philoſophorum Saracenicorum, quos produxit REIMMANNVS [p], iudicandum ſit. Illi enim omnes aperto Marte in Ariſtotelis caſtris militauerunt. Nemo tamen magis Atheiſmi infamia inter Arabes philoſophos infamis eſt, quam Auerroës, de quo loca et querelas doctorum virorum collegit Cl. REIMMANNVS [q]. Nam et fidem philoſophorum, Chriſtianae, Iudaicae et Muhammedanae praetuliſſe, et intellectu agente vniuerſali aſſerto in Spinozae partes deſcendiſſe pleriſque viſus eſt. De quibus tamen accuſationibus cum ſupra in eius vita, quantum ſatis, dictum ſit, repetere ea hoc loco nobis opus haud eſt, id vnum monentibus, quaecunque de Atheiſmo Auerrois dicuntur, ex genuina ſignificatione ſyſtematis phyſiologici Ariſtotelis, cui inhaerebat Auerroës, deriuanda diiudicandaque eſſe. Sunt et alii inter Arabes impietatis ſuſpecti, interque eos poëta celeberrimus Abul Ola Morrarienſis [r], eo quod reditum hominum in hanc vitam negauerit, docueritque: filii generationem eiusque in mundum hunc productionem peccatum in ipſum eſſe, quod accidentibus et malis exponatur. Verum videtur poëta et philoſophus auſterus, qui philoſophiam apud Indos didicit, eorumque inſtituta ſecutus a carnis, ouorum et lactis vſu abſtinuit, nec dolorem animali cuidam inferre voluit, ex odio materiae haec dixiſſe, adeoque felicitatem ad ſolam mentem, corruptionem et interitum ad materiam reuocauiſſe. Quae neceſſario reuiuiſcentis carnis ſpem adimunt, Atheiſmum tamen non inuoluunt. Recentiorem Athei Turcici Muhammed Effendi, igne excruciati hiſtoriam tacemus, de qua videndi praeter GOD. ARNOLDVM [s] auctores laudati REIMMANNO [t]: haec enim ſufficiunt, vt euincant, nec impietatis lolia in hoc agro ſuperſtitionis ſegete pleno deſiderari.

§. V. IV. Nihil vero miſeram philoſophandi rationem, quae ex inconſulto illo philoſophiae cum lege Muhammedana ſyncretiſmo exorta eſt, luculentius detegit, quam ſecta Loquentium, ſiue Meddabberim, quos Rationaliſtas vel Dialecticos recte dici ſupra euicimus, eorumque philoſophandi rationes depinximus. Quaecunque enim hunc in finem *IV. Secta Loquentium ſpecimen philoſophiae Saracenicae, et introducti Scepticiſmi.*

 commenti

p) l. c. p. 535. q) p. 537. r) POCOCK. l. c. s) Hiſt. haer. et eccleſ. T. II. L. XVII. c. 16. §. 14. p. 577. t) loc. cit.

commenti sunt, siue disputandi disquirendique rationem spectes, siue principia admissa, meram incertitudinem inuehunt, sic vt nescias, quo fundamento ponenda sit cognitio. Id ex locis illis, quos de huius sectae conditione, dogmatibus, modoque disputandi supra §. IX. adduximus, adeo manifestum esse putamus, vt superuacaneum existimemus, multa eam in rem dicere. Et vt verum quidem fateamur, multa eaque subtilissima ex Graecorum scholis surripuerunt, et non modo dialecticam illam contentiosam theologiae atque philosophiae adaptarunt, sed et physicas rationes ex his fontibus hauserunt, ast tam infelici sidere, vt, quae certae cognitionis principia Graeci posuerunt, ipsi ad stabiliendum roborandumque Scepticismum, omnis philosophiae euersorem, adhiberent. Id quod praeter alia, supra dicta, doctrinae eorum naturalis principia explicant, a MAIMONIDE[u] relata, qui docet: *Statuisse eos, originem mundi ex atomis deriuandam esse, particulis minimis inter se counitis; esse vero has atomos sibi inuicem simillimas, nec aliud esse generationem, quam atomorum combinationem: rationem hinc deriuandam esse, cur dixerint, nihil generari, nihilque interire vel mori, sed componi tantum, coniungique ex atomis omnia motuque vitam accipere, & intereuntia dissolui distungique.* Habuisse eos haec principia physica ex Democriti schola dubitandum vix est, ast adulterata fuisse, et ita attemperata, vt Scepticismo, artique isti vesanae in vtramque partem disputandi inseruirent, eo minus dubium est, quo magis his principiis eas assertiones iunxerunt, quae mire scopum sectae promouerunt, et incertitudine repleuerunt omnia. Adiiciebant enim: *Atomos has, cum ab omni aeternitate esse non potuerint, perpetuo creari a Deo, nouasque pro eius placito et voluntate produci, vel etiam, prout illi visum fuerit, corrumpi et tolli. Esse quoque cuiuis particulae corporis viuentis vitam, vel sentientis sensum etc.* qua hypothesi semel introducta, cum nescio quae entia imaginaria, viua sibi et sentientia fingerent, eaque in momenta produci et annihilari affirmarent, omnis certitudo physica sublata est. Qua via semel inita facile fuit, etiam absurdissima quaeque conciliare cum sanis et defendere, eo quod in momenta quaeuis essentiae rerum a Deo mutentur, et non sola atomorum dispositio, qualitatesque et modificationes rerum alterationem patiantur, sed ipsa stamina naturae in horas fere a Deo vel annihilentur vel creentur. Ita vero et veterum doctrinam fuisse corruptam, et sensuum fidem suppressam, et miserum incertissimarum hypothesium, cum ortu suo iterum occidentium chaos enatum, is recte comprehendet, qui veram philosophandi rationem intelligit. Id quod eo clarius elucescit, si, quod supra quoque monuimus, repetatur, hanc, quam illi introduxerunt, Al-Calam, siue theologiam scholasticam supposuisse magis hypotheses precarias, easque ratiunculis anxie conquisitis confirmasse, quam ex natura rerum fuisse philosophatam. Quomodo hypotheseos auctoritatisque praeiudicium omnem rationis vsum euertisse, res ipsa loquitur.

u) Mor. Nebhoch. P. I. c. 85 p. 149.

V. Sectae Muhammedicae philosophiam euerterunt corruperuntque.

§. VI. V. Quod de vna secta, quae maximam philosophiae accuratius excultae speciem habuit, dictum, id de omnibus eo magis tenendum est, quo magis a philosophia recedebant, et in eo plus laborabant, vt philosophiam cum leg sua conciliarent, quam vt legem Islamiticam cum philosophia in concordiam redigerent. Non morabimur in praesentia eas sectas, quae ad ramos, id est, dogmata minus fundamentalia, mores, iusque naturale et ciuile pertinent: licet in iis quoque sectis vnam tantum Abu Hanifae ad principia philosophica et rationis dictamina primaria respexisse, ceteras Maleci, Schafei et Ebn Hanbali post Al-Coranum et Sunnam, siue traditionem legemque Muhammedis oralem, consensui et testimonio orthodoxorum plus detulisse, quam rationibus philosophicis supra in vita Auerrois obseruatum sit: vnde sequitur, ius illud Muhammedanum saepe iuri naturali contradixisse, certe in quaestionibus ambiguis non philosophiam, sed traditionem hominum ab omni rationis emendatae atque philosophicae vsu longissime remotorum consultam fuisse. Praecipue heic loci ad eas sectas respiciendum est, quae fundamenta ipsa fidei, vel, vt loquuntur Arabes, radices tangunt, et monente ABVLFARAIO [x] subiectum sunt theologiae Scholasticae siue philosophicae. Eae enim philosophiam quidem ad difficillimum argumentum nempe doctrinam de essentia, natura atque attributis diuinis enucleandam exponendamque adhibuerunt, cum vero Aristotelicis notionibus regulisque vterentur, quae nusquam magis, quam in metaphysica et theologia incertae sunt, vagae et indeterminatae, necessario magna inde philosophici luminis obscuritas et confusio oriri debuit, idque eo magis, quo magis vnum horum theologorum Scholasticorum studium in eo vertebatur, vt rationibus et decisionibus philosophicis legis Islamiticae decreta explicarentur, confirmarenturque. Ita namque equis gryphes iungebantur, et philosophia conceptibus vsu abstractis atque axiomatibus praecisionem mentis summam postulantibus vno ire iugo cogebatur cum lege plebeias et sensibus tantum claras et assuetas notiones suggerente. Ex quo haud difficili argumentatione attentus quilibet colliget, omnem hanc metaphysicam valde fuisse corruptam, neminique mirum videbitur, tantopere theologos Muhammedanos in tam graui dogmate fluctuasse, tantisque sententiarum diuortiis de Deo praecepisse: praesertim cum non reuelationis tantum lumen contemnerent, sed et limites non poneret extra sphaeram progredienti orbitamque deserenti rationi animi modestia angustiae intellectus humani in infinito illo deitatis oceano sibi conscia. Dignum argumentum hoc esset, quod pleniori tractatione exponeretur, cum non ignobilem theologiae philosophicae inter Muhammedanos cultae partem constituat. Obstant autem instituti nostri limites, qui tam late diuagari in hoc campo prohibent. Illi itaque consulendi sunt, qui de placitis theologiae Muhammedanae ex instituto commentati sunt IO. HEN-

x) loc. cit.

HENRICVS HOTTINGERVS [y], EDVARDVS POCOCKIVS [z], IO. ERNESTVS GERHARDVS [a], HADRIANVS RELANDVS [b] aliique. Non tamen superſedebimus, ſummam eius rei heic adducere, vt de veritate obſeruationis ſupra poſitae conſtet, et genuina facies philoſophiae Muhammedanae inter Arabes cultae Lectori manifeſta fiat. Nempe ita ſe res habet: cum populares ſibi notiones finxiſſet legis Islamiticae conditor, homo ἰδιώτης et ex plebe natus, plebisque is conceptibus nouam doctrinam attemperauiſſet, mature viderunt acutiores, ex quo philoſophia inter Arabes recepta fuit, ſaluam eſſe non poſſe legislatoris noui auctoritatem, niſi ad ſaniores notiones ea omnia exigerentur explicarenturque, quae de Deo eiusque attributis et operibus in Al-Corano dicta ſunt. In hoc enim valde premebantur obiectionibus Chriſtianorum et Iudaeorum, qui plebeiam hanc illis legislatoris noui theologiam valde exprobrabant. Cum itaque philoſophiam, quam vnice nouerant, Peripateticam adhibuiſſent, mirum ſibi laborem in excutiendo hoc argumento impoſuerunt, praecipue vbi diſſenſionum finis non eſſet, nec facile iniretur in hoc argumento inter diſſidentes ſectas concordia.

Specimen theologiae philoſophicae inter Muhammedanos, de decretis Dei.

Dabimus eius rei ſpecimen paulo infra, vbi ſummam theologiae Muhammedanicae exhibebimus. In praeſentia ſufficiet vno at luculento exemplo doctrinae de decretis prouidentiae diuinae conuerſuque Dei ad actiones hominum rem illuſtrare. Ad hunc enim ſcopulum, vt inter Iudaeos et Chriſtianos, ita inter Muhammedanos quoque ſumma haud raro ingenia naufragium paſſa ſunt, et in varias opiniones Deo haud ſatis dignas abierunt. Tres tamen earum claſſes conſtitui poſſunt, de quibus acerrimis inter ſe telis et inimicis ſignis theologi Muhammedani congreſſi ſunt.

Motazalorum ſententia.

Prima claſſis Motazalorum fuit, quorum doctrinam ita exponit SHARESTANIVS [c]: „Creatorem eſſe ſapientem et iuſtum, nec attribuendum illi malum et iniquitatem; nec fieri poſſe, vt velit ille in ſeruo „contrarium illius, quod iubet, aut ſtatuat ſuper hominibus aliquid, „deinde ob illud eos remuneretur: ſed hominem agentem eſſe in bono „et malo, fide et infidelitate, obedientia et rebellione, et remunerari „ipſum ob actionem ſuam; dominum autem poteſtatem illi ad haec omnia „facienda conceſſiſſe. Actiones itaque hominum conſiſtere in motibus, et quiete et ſtudio, et ſpeculatione et ſcientia, et fieri non poſſe, „vt dicatur homini, fac, cum faciendi poteſtatem non habeat; quin „immo ſentire eum in ſeipſo potentiam et actionem, et quicunque hoc „negauerit, negare illud, quod neceſſario in ſe habeat.“ Intelligent paulo attentiores ad haec verba Arabis, originem mali moralis, quod in actionibus hominum reperitur, eos induxiſſe, vt ita ſtatuerent, cum idma-

y) Hiſtor. Oriental.
z) In ſpecim. locis citatis.
a) Pec. diſſ. de theol. Muhammedica.
b) Libris duobus: de religione Muhammedica. Traiecti ad Rhen. 1717. 8.
c) Apud POCOCKIVM l. c. p. 241. ſeqq. qui ſumma fide conſultos a ſe ſcriptores Arabes αὐτολεξεὶ adducit. Add. laudatos HOTTINGERO l. c. L. II. c. 6.

id magnopere refugerent, ne Deus mali iſtius auctor haberetur. Quare a quibusdam, qui has partes ſecuti ſunt, affirmatum: Deo non attribuendam potentiam circa malum et rebelliones, nec dicendum eſſe, cadere haec ſub potentiam creatoris; aliis e contrario, ne potentiae diuinae limites poſuiſſe viderentur, ſtatuentibus: poſſe illum quidem facere, non autem facere quia turpe eſt: Mozar autem quidam monachus ex hac ſecta non erubuit profiteri, poſſe Deum mentiri et iniuriam facere, et ſi ita fecerit futurum dominum iniquum et mendacem. Quos homines τὸ φυσικὸν ab ἠθικῷ in actione hominis non diſtinxiſſe, et ad illud ſolum reſpicientes, incauta phraſi totam actionem etiam moralem Deo tribuiſſe in aprico eſt. Alii e contrario dum hanc Scyllam euitare fatagunt in Charybdin inciderunt. Refert enim idem ſcriptor Arabs de Al-Nodhamianis, quae ſecta propago fuit ſectae Motazaliticae, dixiſſe „eos: „Non eſſe potentiam Deo faciendi ſeruis ſuis in mundo, quod non „ipſis commodum ſit, nec augendi in altero mundo, vel diminuendi „praemium aut poenam eorum, qui in paradiſo ſunt, vel in inferno: „non enim poſſe amotionem Dei in malis et ſceleribus perfici, niſi ipſe „potentia ſua, quoad ea ſpolietur.“ Alii alias ſubtilitates excogitauerunt; e. g. Hashamiani, referente eodem, docuerunt: „Nullatenus admittendum eſſe, vt dicatur: Deum creaſſe infidelem; infidelem enim „complexum quid eſſe, ex infidelitate et homine, Deum autem infidelitatem non creare.“ Secunda opinio eſt Al-Iabariorum rigidiorum, inter quos Al-Iahamiani eminent, quorum auctor circa finem ſeculi Muhammedani primi floruit, qui, narrante porro Shareſtanio, ita praecipiunt: „Non poſſe hominem rem aliquam facere, neque attribui ipſi debere, quod potentia praeditus ſit, ſed illum coactum producere opera „ſua, cum non ſit ipſi potentia, nec voluntas, nec electio, creare autem „Deum in ipſo actiones, vti creat eas in rebus inanimatis; et attribui „ipſi opera per metaphoram, vt cum attribuuntur inanimatis, ſicut dicitur: fructum facit arbor, et currit aqua, et mouetur lapis etc. Eſſe „etiam praemium et poenam ex iis, quae ex neceſſitate proueniunt, immo cum ſtatuatur coactio ſeu neceſſitas, eſſe etiam mandatorum impoſitionem ex neceſſitate.“ Fundamentum itaque ſententiae huius alteri ex diametro oppoſitae hoc eſt, non dari proprie actionem niſi in Deo, cetera occaſiones tantum eſſe, quod ſyſtema cauſſarum occaſionalium ſectatoribus quibusdam Carteſii ſubminiſtrauiſſe, notum eſt, nouum vero Mallebranchii et aſſeclarum inuentum non eſſe, ſed diu receptum fuiſſe inter Muhammedanos, ex hoc loco conſtat. Diſerte enim ita Al-Iahmiani apud Ebnol Kaſſam ſcriptorem Arabem: *Nullam eſſe omnino homini potentiam, neque operantem neque acquirentem; ſed eſſe eum eodem gradu quo inanimata.* Ex quibus id quoque conſectarium conſtituerunt: futurum, vt paradiſus et ignis infernalis euaneſcant, poſtquam ingreſſi fuerint in eos, qui iis digni, donec tandem non maneat exiſtens

Al-Iabariorum doctrina.

quicquam, praeter Deum. Quod dogma non inter Muhammedanos tantum ſed et inter gentiles philoſophos et Chriſtianos Abſolutiſmum (ſit venia verbo) genuiſſe, Stoicae et Origenianae hypotheſes euincunt. Vnde coniicimus, ex philoſophia potiſſimum Aegyptiaca, quae eo tempore nondum omnis eſſe deſierat, inter Muhammedanos hanc opinionem irrepſiſſe. Quamuis phyſiologia quoque Peripatetica eiusmodi commenta parere apta ſit, cum ſupremus motor neceſſaria eſſentiae ſuae conſequentia ita in intelligentias inferiores influat, vt motum et actionem omnem recipiant. Quibus ſi adiiciatur: infimam intelligentiam eſſe intellectum illum actiuum et vniuerſalem, ex quo homines omnes participant, quique actionum humanarum conſilio et ratione conſtantium verus auctor eſt, neceſſario inde ſequitur, actiones quoque humanas per influxum illum ſummi, primique motoris in infimam intelligentiam, huiusque in hominem neceſſarium ita edi, vt cuncta illi motui vniuerſi neceſſario reſpondeant, atque ita poſt vniuerſalem illius motus reuolutionem ad priſtina primordia omnia redeant. Tertiam ſententiam excogitarunt ex Al-Iabariis moderatiores, quales Al-Naiariani et Al-„Darariani: illos enim tradidiſſe ſcribit Shareſtanius: „Eſſe Deum illum, „qui creet opera hominum tam bona quam mala, tam honeſta quam „turpia, hominem autem ea acquirere. Eſt autem acquiſitio iſta poten-„tiae, quae in homine eſt, nouae impreſſio in actionem, vnde Casban „dicitur, quod actionem ſibi iſtam homo acquirat, influxuque ſuo in „operationem eius ſuam faciat." Ex quibus intelligimus, voluiſſe huius ſententiae patronos, temperamentum ponere inter Dei potentiam abſolutam, influxumque in actiones hominum, et inter libertatem atque actiuam hominis potentiam, at ne ſic quidem ſatis pie de Deo ſtatuiſſe, et vna manu deſtruxiſſe, quod altera exſtruxerant.

Al-Naiarianorum opinio.

Vidit has difficultates Al-Afshari, quem inter praecipuos Muhammedanorum theologos numerandum eſſe, et ſubtilius reliquis praecepiſſe, ſupra in eius vita diximus, monuimusque eius ſyſtema orthodoxum haberi; vnde nouam viam ingreſſus docuit: „Voluntatem Dei vnam, aeternamque eſſe, „quae ſe omnibus applicet, quae vult ex operibus ipſius propriis, et ope-„ribus ſeruorum ſuorum, eo reſpectu, quo ſunt ab eo creata, non eo, „quo ſunt ab ipſis acquiſita, ideoque velle omnia, et quod boni in illis „eſt, et quod mali, et quod commodi, et quod incommodi, et ſicut „velit et nouerit, velle a ſeruis quod nouerit, iuſſiſſeque calamum ea „deſcribere in tabula apud ipſum repoſita, atque hoc eſſe iudicium eius, „et aeternum eius conſilium et decretum, quod non mutetur atque varie-„tur." Agnoſcit itaque Al-Afshari potentiam aliquam in homine, ſed eam vim nullam habere ad imminuenda decreta fatorumque ordinem diuinum aſſerit: nec noui quid produci ab homine, ſed ſibi tantum applicari ſtatuit. Quae clarius explicant verba Sharol Mawafek, non ignobilis inter Arabes ſcriptoris, qui hanc orthodoxorum Muhammedano-

Al-Afsharitarum placita.

rum

rum ſententiam explicat: *Quod actiones hominum, quae electioni ſubiectae ſunt, cadant ſub ſolam Dei potentiam, nec ſit ipſorum potentiae in illas impreſſio: ſed ita res ordinare conſueuerit Deus, vt exiſtere faciat in homine potentiam et electionem, et cum nullum ſit impedimentum, exiſtere faciat actionem, quae potentiae eius ſubiicitur, cum illis coniunctam, quae actio hominis creata ſit a Deo, in medium prolata ac acquiſita ab homine. Per acquiſitionem autem actionis intelligenda coniunctio eius cum potentia et voluntate ipſius, ita interim, vt nulla ſit ibi impreſſio vel influxus in eius exiſtentiam, niſi quod ſubiectum eius ſit homo.* Quae cum nondum ſatis actionem phyſicam et moralem inter ſe diſtinguant, en modificatam Alaſsharienſis ſententiam: facta hominum omnia euenire potentia Dei, ita vt ſint ab ipſo creata, nec vllam eſſe omnino potentiae hominis impreſſionem in illud, quod poteſtati ſuae ſubiectum eſt, ſed tum potentiam, tum quod ſub potentiam cadit euenire potentia Dei. Ali Kadi Abu Becr enim, ſeparato diligentius τῶ φυσικῶ a τῶ ἠθικῶ facti ſtatuit ſubſtantiam euenire potentia Dei, at vt id factum fit morale v. g. obedientia vel transgreſſio, id facere epitheta, ſeu conditiones et affectiones facti, quae eueniant potentia hominis. Qua diſtinctione adhibita putant reuera Deo omnem actionem tribui, ſalua tamen libertate humana, quae, cum Deus hoc ordine res fluere faciat, vt admiſſa hac actione et applicata ad animum, ſequatur inde moralitas actionis, ſuae tamen actionis bonae vel malae auctor eſt. Senſerunt ipſi theologi Muhammedani, infinitis ita ſe implicari labyrinthis, et exitum non patere, vnde tandem falli ſunt, caute maiores praecepiſſe, ne ſollicite nimis in decretorum diuinorum viam inquireretur: eamque formulam, dicis quaſi cauſſa excogitarunt: *Nec coactio, nec libera permiſſio, ſed res media procedit via:* nempe creatis a Deo omnibus etiam potentia et voluntate in homine, mediantibus tamen in quibusdam interuenientibusque cauſſis et mediis, quae non quidem requirantur per ſe ipſa ad productionem effectorum quae Deus creauerit, ſed quod hunc ordinem Deus conſtituerit, quo ingrediantur facta hominum ſub electionem cadentia, quae homini adſcribuntur creata a Deo, hominis autem poteſtati ſubiecta, vt ſcilicet ingrederentur in operis productionem. Haec Muhammedanorum de concurſu Dei ad actiones hominum philoſophia eſt, quam ſpinoſam et fluctuantem, obſcuram quoque et incertam eſſe non quidem miramur, cum hominis non ſit, in hoc oceano fundum attingere, ſemperque ad hunc ſcopulum offenderint philoſophi, ſed exponenda tamen paulo plenius fuit, cum vt ſpecimen haberet Lector philoſophiae ad theologiam applicatae, praecipue cum ſcriptores illi Arabici plerique ἀνέκδοτοι ſint, et Pocockii, qui haec ex illis excerpſit, liber ſit rariſſimus et paucis obuius, tum vt haberent, qui Muhammedanam religionem propter ſimplicitatem Chriſtianae praeferendam eſſe contendunt, vnde intelligant, difficilibus diſputationibus et incertis hypotheſibus eam aeque fertilem fuiſſe, inque eo Chriſtianae

T 2 religio-

religioni poſtponendam, quod id, quod in hac ineptientis et nouaturientis ingenii humani vitium fuit, in illa ex legis ſuae inepta indole occaſionem ſumſit.

VI. Fata philoſophiae inter Chriſtianos triſtem euentum philoſophiae Saracenicae pepererunt.

§. VII. VI. Ipſa porro philoſophiae fata, quae inter Chriſtianos eo tempore habuit, quo ad Saracenos migrauit, in cauſſa fuerunt, vt non iis effloreſceret in hac gente ſucceſſibus, quos tantum nationis ſtudium et applicatio promittebat. Nempe ſeculo Muhammedano ſecundo, Chriſtiano octauo et nono, primum inter Bagdadenſes coepiſſe philoſophiam Graecanicam, et vnam quidem Ariſtotelis excoli, ſupra probatum dedimus. Eo vero tempore valde a natiua facie degeneraſſe philoſophiam Peripateticam, ex eius hiſtoria poſt C. N. *Tomo ſecundo* fuſe enarrata conſtat: repetendumque inde eſt, philoſophiam Alexandrinam inepto, quem vbique intendebat ſyncretiſmo inter Academiam et Lyceum inſtituto, Ariſtotelis decreta valde adulterauiſſe, eamque quidem a Peripateticis quibuſdam, lectis Alexandri et ſcholae eius diſcipulorum commentariis vtcunque conſeruatam eſſe, multum tamen a priſtino nitore amiſiſſe, et fuiſſe Peripateticos, quorum ſumma tum eſſet celebritas, homines Alexandrino iſto ſyncretiſmo infectos: e. g. Porphyrium, Themiſtium, Simplicium et his ſimiles. Hi autem, cum intercidiſſet Sec. VII, collapſo gentiliſmo ſecta Eclectica, ſoli legebantur, ſicque Ariſtoteles quidem triumphabat fere ſolus, paucis quibuſdam priſtinam Alexandrinorum viam ſequentibus, vt in *ſequenti Libro* ex inſtituto docebimus; aſt nec natiua eius facies comparebat amplius, nec ex ipſo Ariſtotele hauriebatur, ſed ex iunioribus commentatoribus, qui multa admiſcuerant, de quibus Ariſtoteles nunquam cogitauit. Id quod praecipue in metaphyſica et theologia eueniſſe, accurate ſuo loco demonſtrabimus. Nec multum iuuit homines hos, quod tandem ipſius Ariſtotelis ſcripta in Arabicam linguam verſa legendi copiam nacti fuerint. Vt enim taceamus, quod infra probabimus, iſtas verſiones fuiſſe ineptas, ex ſcriptorum Ariſtotelicorum hiſtoria ſuo loco enarrata notum eſt, abſque veteris philoſophiae notitia non intelligi poſſe philoſophum obſcurum et abſtractas vagasque notiones plerumque adhibentem. Cui dicendi generi cum non aſſuefacti eſſent Arabes, ſed more gentium Orientalium dictionem ſequerentur imaginationem ſenſusque mouentem, veteris autem philoſophiae notitiam habuiſſent nullam, impoſſibile fuit his hominibus, difficillimi philoſophi ſcripta legere, et compulit eos neceſſitas, vt recentiores commentatores conſulerent, idque haberent pro Ariſtotelico, quod illi ſuggererent. Id quod luculenter probat enarrationis operum Ariſtotelicorum a MVHAMMEDE EBN ISAAC datae recenſus apud HOTTINGERVM [d], qui non alios nobis Ariſtotelicos exhibet, quam Iamblichum, Porphyrium, Themiſtium, Ammonium, Ioannem Philoponum, Damaſcenum, et ex veteribus γνησίως ſecundum Ariſtotelem philoſophantibus

d) Biblioth. Orient. c. II. p. 219.

tibus ſolum Theophraſtum, et poſt hunc Alexandrum Aphrodiſaeum. Quibus omnibus rite ponderatis, fatebuntur, quotquot praeiudicio occupati non ſunt, non fidendum Arabibus in definienda Ariſtotelis mente, falſumque eſſe, quod VOSSIVS[e] affirmat: *Saepe longe ſagacius eos mentem Ariſtotelis perſpexiſſe, quam Scholaſticos ſiue Latinos.* Ex ſequentis enim libri tractatione diſpaleſcet, eadem infelicitate vtrosque in explicando Ariſtotele fuiſſe verſatos, eo quod Latini Arabes magis quam Graecos Interpretes ſequerentur.

§. VIII. VII. Nec obiici his poteſt: habuiſſe tamen Arabes verſiones Scriptorum Ariſtotelis et ſequacium ab hominibus Graecae literaturae innutritis profectas et a Chriſtianis Graece doctis Syriaca primum lingua, mox Arabica expreſſas: eos quoque qui inter Arabes ipſos talia ſuſceperunt, ad Graecos Romano imperatori parentes profectos ibi Graecanicam philoſophiam didiciſſe, vt ſupra exemplis aliquot probatum eſt. Et profecto ſi ad hoc negotium ſe accinxiſſent homines accurata linguae vtriusque notitia inſtructi, ſi veram et genuinam mentem philoſophorum Graecorum fuiſſent aſſecuti, ſi veteris philoſophiae cognitionem habuiſſent, ſi alium quoque, quam Ariſtotelem, philoſophum clariorem et faciliorem intellectu elegiſſent, non haberemus forte magnopere, de quo quereremur. Verum omnia alia eueniſſe dudum virorum doctorum querela[f] fuit, et temporum iſtorum circumſtantiae ſatis euincunt. Coeperat enim iam tum barbaries inter Graecos, et philoſophiae ſtudia ita euiluerant, vt poſt Ioannem Philoponum et Damaſcenum nemo fere inter Graecos fuerit, qui ingruentibus ignorantiae tenebris ſe opponeret, et duobus fere ſeculis philoſophia tantum non extincta iaceret[g]. Quae cum imperante Michaële atque Barda caput iterum attollere inciperet, genuit quidem viros quosdam doctos interque eos Leonem philoſophum, qui iisdem fere temporibus, quibus Al-Mamon philoſophiam inter Arabes introduxit, floruit, qui Peripatetice philoſophari coeperunt, a quibus edocti nonnulli in Syriam, Perſiamque conceſſerunt, et Chalifarum Saracenicorum patrocinio vſi philoſophiam in ea gente publicarunt: aſt non inſtructos ſatis viribus fuiſſe Graecos iſtos, vt Ariſtotelicam philoſophiam, ab Alexandrinis miſere corruptam ſuae luci nitorique reſtituerent, ex ipſorum ſcriptis ſatis eluceſcit, cum veteris potiſſimum diſciplinae, ad quam omnibus fere paginis reſpicit Ariſtoteles, eſſent imperiti: eaque eſſet philoſophi breuis et acuti at obſcuri, et difficilis interpretatio, vt ipſis, qui poſt C. N. in eo ſaxo voluendo deſudarunt philoſophis Peripateticis omnibus fere ſubſidiis inſtructis labor ille ſaepe infeliciter ſuccederet,

VII. Verſiones philoſophicorum ſcriptorum ineptae

e) Praef. ad theol. gentil. cui ſuccinet HOTTINGER. Hiſt. eccleſ. Sec. XII. p. 199. Vtrumque ſine dubio, amor literarum Arabicarum induxit, vt hoc ſe praeiudicio occoecari paterentur.

f) V. CONRING. Antiqq. Acad. Suppl. XXIII. p. 256. HORNIVS hiſt. philoſ. L. V. c. 10. p. 292. RHODIGIN. antiq. lect. L. III. c. 2. VIVES de corrupt. art. cauſſis L. V. p. 170. AD. TRIBBECHOV. de Dd ſchol. c. III. p. 120. MORHOF. Polyhiſt. lit. T. II. L. I. p. 120.

g) Conf. FR. PATRICIVS diſcuſſ. Perip T. I. L. X. p. 143. vbi habes loca ZONARAE huc facientia.

cederet, vt suo loco probatum; tantum abest, vt tot impedimentis obstantibus impediti medii aeui Graeculi huic oneri ferendo pares fuerint. Eos autem magistros nacti erant Mesue, Honain aliique, qui in his versionibus conficiendis occupati erant, eos igitur imparatos satis fuisse ad versiones accurate conficiendas commentariorum Peripateticorum, nemo non intelligit. Ast hi fontes sunt, ex quibus versiones Arabicae profluxerunt. Quae saepe numero non ex originali textu Graeco sed ex Syriacis, interdum etiam paulo serius ex Hebraicis versionibus confectae sunt. Inde euenit, vt ab archetyporum suorum mente toties deficerent, et nec fidelitatem, nec veritatem textus exhiberent, multa adiicerent, de quibus Graeci non cogitauerant, multa, quae non intelligebant, omitterent, interpolarent plurima, et sic misera facie philosophorum scripta sisterent. Quod, post Auicennam, versionum, quae Auerroëm auctorem habent, fatum fuisse, luculento exemplo supra in eius vita ostendimus. Vidit id nobile virorum doctissimorum par, vterque in diiudicandis versionibus Arabicis aptissimus iudex PETRVS DANIEL HVETIVS[h] et EVSEBIVS RENAVDOTIVS[i]. Quorum ille de versionibus Arabicis pronuntiauit: *In eodem laxitatis, infidelitatis, luxuriae, lasciuiae vitio pene versari vniuersas. Quum enim densissima caligo ingenuas artes insedisset, quo tempore gens ea florere coepit, parum eam vidisse in literis, et quum Graecorum veterum scripta fere omnia, ne ab ipsis quidem recentioribus Graecis, nedum ab alienigenis satis intellecta vernacula lingua popularibus suis exponenda suscepissent, ineptissimis ea interpretationibus contaminasse, detractis multis, plurimis adiectis, inuersis fere omnibus et interpolatis.* Id quod postea, facta inductione de plerisque versionibus Arabicis obseruat. Renaudotius autem, vt ipse erat Orientalis literaturae callentissimus, accurate exiguum pretium versionum istarum Syriacarum atque Arabicarum singulari *epistola ad Andream Dacierium* demonstrauit, obseruauitque, illas in rebus tritis et vulgatissimis multoties impegisse, saepius etiam et grauius lapsas esse in aliis adeo difficillimis, vt ipsi etiam Graeci debuerint singularibus lexicis ea explicare. Id de Syriacis quoque valere, licet eo tempore factae sint, quibus Graeca lingua notior et vernacula adhuc esset: cum e contrario maxima pars Arabicarum composita fuerit sub stirpe secunda Chalifarum, qui Muhammedi successerunt, qua aetate Graeca lingua non fuerit, nisi eruditorum in prouinciis, quibus illi imperabant. Accedere, quod pleraeque illae versiones, exceptis paucis quibusdam, non ex Graecis sed ex Syriacis libris et interpretationibus profluxerint, eo quod Bagdadi, vbi pleraeque confectae sunt, Syriaca lingua esset vernacula: quamuis Honainus Graeca quoque consuluisset. Eue-

h) De claris interpret. L. II. p. m. 198.

i) Epist. ad Dacier. de exiguo pretio versionum Arabicarum in FABRICII Bibl. Graec. Vol. I. p. 812. conf. FREIND. Hist. medic. P. II. p. 10.

Eueniſſe autem, vt philoſophi, medici et librarii illorum temporum Latini editiones frequenter ad alias, quaecunque in manus incidiſſent, corrigerent, rationem vero transferendi adeo miſeram et corruptam adhiberent, vt plane intelligi non poſſent. Et ita quidem verſiones eas fuiſſe interpretum iſtorum ſiue ignorantia ſiue negligentia corruptas, vt vix intelligi poſſint. Id quod quidem mirandum non ſit, cum interpretationes iſtae Latinae ab imperitis hominibus ſuſceptae ex malis fontibus, nempe infelicibus verſionibus Arabicis profluxerint, et ita quidem, vt Arabica ipſa non adhiberentur, ſed Hebraica etc. Quod ideo hoc loco adiicimus, quia infelices hae verſiones Latinae interpretationum Arabicarum de ſcriptis philoſophorum Graecorum, tempore exorientis philoſophiae Scholaſticae plerumque conſulebantur, erantque magiſtrae philoſophiae Occidentalis, de cuius fatis ex hoc vno ſpecimine facile iudicari poteſt. Quae omnia ſi vno tandem faſce comprehendamus, euidentibus argumentis nos conuincunt, non potuiſſe ex turbidis his lacunis philoſophiae purum quid ad Arabes dimanare; praeſertim cum ipſorum philoſophi non quidem ingenio, ſaepe tamen iudicio, certe linguarum eruditarum, veteris doctrinae aliorumque, quae huc facere ſolent auxiliorum copia non eſſent inſtructi. Qui ſi a religionis capiſtro et ſectariae philoſophiae iugo fuiſſent immunes, pulchra forte multa, nixi meditatione et experientia praeſtitiſſent, quemadmodum in ſcientiis mathematicis laudabilem operam poſuerunt, et egregia multa conſignauerunt: at his impediti difficultatibus nihil praeclari praeſtare potuerunt, nec ea enitere potuit philoſophiae facies, quam conatus cetera laudabiles promittebant.

VIII. Damna philoſophiae inde emergentia inter Chriſtianos.

§. IX. VIII. Ex his vero infelicitas eorum temporum intelligi poteſt. Expulſa enim in Orientis Occidentiſque regionibus fere omnibus philoſophia, cum barbaries vbique inualeſceret, regnauit miſera haec philoſophia inter ſolos Arabes, pulſaque ex Chriſtianorum ditionibus in Saracenicas terras profugit. Quae cum poſtliminio in Chriſtianas ſcholas reuocari ex Arabum gymnaſiis coepiſſet, cogitari facile poteſt, quo habitu deformi et a natiuo vultu prorſus deficiente ad Occidentales regiones reducta et inter Chriſtianos introducta ſit. Hi enim aut in ſcholis Saracenorum diſcebant, aut eorum verſionibus vtebantur, ſicque et philoſophandi modum illum contentioſum, et inſanum Ariſtotelis amorem, et quaeſtionum inutilium et curioſarum aceruos, et quae alia ſunt Scholaſticae philoſophiae vitia acceperunt, vt ex iis manifeſtum fiet, quae ſequenti libro de origine fatiſque philoſophiae Scholaſticae diſſeremus. Hoc vero loco ideo notandum eſt, vt praeiudicium illud tollatur, quod tot viros cetera doctos et acutos decepit, vt crederent Arabicam philoſophiam ſua praeſtantia ſe commendauiſſe, cuius contrarium hactenus demonſtrauimus. Cui praeiudicio frigidam potiſſimum, obſeruante

RENAV-

RENAVDOTIO [k], suffudit Salmasii auctoritas, qui frequenter ad Arabicos libros prouocauit, quamuis eos non satis intelligeret. Hodie certe, vbi et Graeca legere ipsa licet, et iugum philosophiae sectariae excussum est, secure philosophi Arabici negliguntur, eorumque scripta atque philosophia contemnuntur, vel solius historiae philosophicae caussa consuluntur: praecipue cum non nisi Peripatetica satis corrupta propinent.

IX. Conditio philosophiae Saracenicae.

§. X. IX. Facile his omnibus praemissis est, veram philosophiae inter Saracenos Arabasue cultae faciem depingere. Qui enim Aristotelicae philosophiae vultus nouit, hosque peregrinis coloribus naeuisque multis deturpatos esse, ex antecedendis didicit, ille de Saracenorum philosophia iudicium facere facillimo labore poterit. Qualis enim totius philosophiae conditio fuit, talem et partes habuisse singulas, recte ex dictis colligitur. Logicam eos excoluisse, ex scriptorum inter Arabes philosophicorum catalogo apud HOTTINGERVM [l] videre est. Ast non aliam viguisse rationalem philosophiam, quam quae ab Aristotele tradita est, ex recensione scriptorum logicorum, Aristotelicam encyclopaediam illustrantium, quam Muhammed Ebn Isaac dedit, liquet, qua discimus in omnia Logicae Peripateticae capita commentatos fuisse Arabes, eiusque compendia scripsisse quamplurimos. Quae itaque de logica Aristotelis alibi dicta sunt, heic quoque loci repetenda sunt. Idem de reliquis philosophiae partibus dicendum, quas simile Arabum studium meruisse, dicta recensio librorum philosophicorum inter Arabes euincit. Nec in iis, quae Aristotele duce non potuere discere omnia, magnopere Arabum merita depraedicanda sunt, nempe in philosophia naturali, arte medica et mathematica, quamuis vsque ad renatas literas contraria sententia plerisque eruditis insederit. Cum enim proprio vti ingenio non auderent, sed pecorum instar sub iugo philosophiae sectariae ire, quam vt homines libere meditari et philosophari, mallent, contigit, vt nec eruditos satis duces nacti, nec eorum mentem satis assecuti misere in singula fere momenta laberentur. Quaecunque enim laude aliqua digna apud eos inueniuntur, ea omnia debentur Graecis, et iis aut aperto indicio aut clandestino furto surrepta sunt, vltra vero progredi et adiicere nouae terrae aliquid fundis veteribus ausi non sunt, ea vero quae a Graecis acceperunt, saepe numero corruperunt, explicueruntque satis infeliciter. Id quod nullo luculentiori indicio constat, quam iis, quae ad naturalem philosophiam pertinent. Ita e. c. in herbarum simpliciumque cognitione adeo angusta fuit eorum eruditio, vt licet Dioscoridem haud malum ducem sibi delegissent, inque eo sibi vindicando non contemnendum laborem ponerent, eum tamen saepe numero male interpretarentur, sensumque atque mentem libri non assequerentur, sic vt fidem vix habeant oculis suis lectores, eum esse Dioscoridis

k) l. c. Forte et Scaligeri, Arabicae linguae notitia gloriantis, exemplum huc referri potest.

l) Bibliothec. Orient. c. II. p. 218. seqq.

dis librum, quem tam male habuit Arabum induſtria. Id quod in aliis quoque ſimilis commatis ſcriptis euenit, dudumque obſeruatum viris doctis [m], confudiſſe eos plantarum nomina, et pluſcula iis manſiſſe ignota, etiam vulgaria, et quotidie obuia, quae mediocri attentione adhibita facile intelligere potuiſſent. Neque in reliquis philoſophiae naturalis capitibus felicioribus ſucceſſibus vſi ſunt, in quibus ne minimum quidem notatu dignum obſeruationibus Ariſtotelis adiecerunt, tanta autem ſententiae fluctuantis incertitudine de iis diſſeruerunt, vt pateat, parum vidiſſe eos, quid in fundo ſit: mirum itaque non eſt errores Ariſtotelis omnes in philoſophia naturali eos recepiſſe. Quam cum ad artem medicam adhibuiſſent, et in ea tamen Hippocratem atque Galenum mordicus ſequendum ſtatuiſſent, quibus cum phyſiologiae Peripateticae male conuenire conſtat, non potuere non inepta quoque multa et ἀσύςατα admittere, nec aliunde deriuandas eſſe putamus fictiones illas vanas, et ſpeculationes proprias, vt ſubtiles et abſtractas, ita inutiles et praeter rem allatas, quas in ſcriptis Medicorum inter Arabes philoſophantium reperiri pulchre notauit Cel. FREINDIVS [n]. Quod ad metaphyſicam attinet, non negamus, Arabes quosdam ſatis ſubtiliter fuiſſe de rebus naturam transſcendentibus philoſophatos, et interdum mentem Ariſtotelis ſatis feliciter fuiſſe aſſecutos; quod imprimis Auerroi contigiſſe, ſupra obſeruauimus. Verum ne ſic quidem cauſſam videmus, philoſophiam Saracenicam magnifice depraedicandi. Nam vt taceamus, fuiſſe alios, quibus non aeque feliciter res proceſſit, omnes ſane errores metaphyſicae Ariſtotelicae, quantumuis peſtilentes ſimul receperunt, adeo vt aeternitatem quoque mundi Auerroës non reſpueret: in quibusdam diſertius venenum, quod latenter Stagirita ſparſit, prodiderunt, et quae ille ambigue propoſuit, et problematice tantum ſuis lectoribus propinauit, affirmando et pro principiis admittendo candide profeſſi ſunt, ſicque manifeſtiori audacia impios philoſophi errores ſuos fecerunt. Id quod intellectus ille actiuus vniuerſalis Auerrois luculento exemplo probat, de quo ita ambigue Ariſtoteles diſſeruit, vt, qui eum ſecuti ſunt, Peripatetici Chriſtiani innumeri haud contemnendas rationes inuenerint, negandi, eum genuinam Ariſtotelis mentem referre. Arabs autem iſte, licet noſſet, fidei ſuae cui nomen dederat, articulos fundamentales iſto dogmate euerti, maluit tamen metaphyſicam Ariſtotelis ſuperſtitioſe ſequi, quam magiſtrum deferendo religioni adhaerere. Sed praeterea notandum quoque, metaphyſicam Ariſtotelis notionibus et praeciſionibus mentalibus totam conſtantem occaſionem dediſſe Arabibus mira ſibi entia imaginaria, conceptus vagos et indefinitos, vocesque nihili concipiendi, quae bellaria cum in menſis theologicis appoſuiſſent, et diſtinctiones, regulas atque axiomata ea metaphyſica ad theologiam explicandam

m) Vid. FREIND. hiſt. med. P. II. p. 14. n) loc. cit. p. 15.

dam adhibuissent, detestabilis illa theologiae Scholasticae Muhammedanae, siue Al-Calam facies enata est, quam omnem veritatem suffocasse supra obseruauimus. Philosophiam vero moralem duplici ratione excoluerunt; quidam enim Peripateticum systema secuti, ad ciuilem magis honestatem et virtutem quandam politicam, quam ad philosophicam respexerunt, qualia scripta aliquot Arabum recenset HOTTINGERVS[o], qui etiam IBN HAVASEN CVSIIRAE *dictorum et responsorum moralium librum ad collegium sophorum scriptum* adducit, ex quo titulo colligimus, de rebus moralibus diligenter in consessibus atque academiis suis disputauisse Arabes. Qui cum Stagiritam expresserint, idem de iis iudicandum est, quod de illo statuendum esse suo loco ostendimus. Alii metaphysicam iunxere morali philosophiae, doctrinaque Aristotelis de summo bono et prima caussa supposita, ethicam quandam mysticam, ipsi Aristoteli ignotam commenti sunt, qua supposito influxu summi motoris in inferiora, et per vltimam intelligentiam in hominis animum hunc illi iungi essentiali quadam vnione, eumque videre statuerunt, sicque verum enthusiasmum professi sunt. Cuius luculentum exemplum fabula Hai Ebn Yockdan est, quem ad hunc gradum philosophiae beneficio euectum esse finxit Thophail, eius fabulae artifex. Fatemur tamen, suspicari nos, hos ethicos philosophos haec non ex Aristotele ipso vel Aristotelicis γνησίοις talibus, sed ex Alexandrinorum philosophorum fontibus hausisse, quos talia praecepisse ex systemate Alexandrino fuse *Tomo secundo* a nobis delineato notum est. Cum enim viderent, hos philosophos, e. g. Iamblichum, Porphyrium, Themistium, Simplicium etc. quorum commentarios in Aristotelem legebant et interpretabantur, inter Peripateticos non sine laude enumerari, facile in eam opinionem delapsi sunt, Aristotelicum esse, quicquid eiusmodi homines praeceperint. Quaecunque autem ethicae huius mysticae caussa et origo fuit, illud certum, inter Arabes multos huic generi de moribus philosophandi adhaesisse, et virtutem summam ad intuitiuam quandam Dei visionem et amorem inde ortum essentialem retulisse. Quo philosophandi genere inclaruerunt Ibn Ahmed Busirides Aegyptius, *poëmatibus mysticis*, Omaris Ibn Phared *opusculis allegoricis de amore Dei*, Olwanus *commentario in poëma magnum*, Ibn Phared Aegyptius *de amore Dei*; Ibn Arabi *notis in poëma mysticum Busiridis Aegyptii* aliique[p]. Maior tamen pars in virtutum morumque praeceptis tradendis exoterice versati sunt, moreque Orientali et praecipue gentis suae per apologos, parabolas, similitudines, sententias, paraeneses de rebus ad mores spectantibus praeceperunt: cuius rationis philosophandi specimen luculentum est *rosarium* illud *Persicum* celeberrimum, de quo infra ex instituto dicemus. Quantum autem ista quidem diligentia de morali philosophia meruerint, eorum esto iudicium, qui exempla infra afferenda oculo attento perlustraue-

o) Bibl. Orient. c. II. p. 259.

p) Conf. HOTTINGER. l. c. p. 263.

ſtrauerint. Reſtant ſcientiae mathematicae ab Arabibus haud ſegni induſtria excultae. De quorum in illas meritis hic quidem ex inſtituto agendi locus haud eſt, nec negandum, magis ſobrios in iis excolendis ſe Arabes praeſtitiſſe, quam in philoſophia: at praetereundum tamen haud eſt, nihil noui eos Graecorum obſeruationibus adieciſſe, in multis eos vehementer deprauaſſe. Teſtem volumus Euclidem, cuius verſionem Arabicam nobis dedit cura Sixti V, pontificis Romani, in qua ordinem et methodum, qua celeberrimus geometra excelluit, adeo euerſum videas, vt probe intelligi queat, illam ſimplicem atque naturalem ratiocinandi legem, quam Euclides adhibuit, parum interpreti fuiſſe notam, et malum ſe diſcipulis praeceptorem exhibuiſſe. Idem de verſionibus ſphaerae Theodoſii et planiſphaerii Ptolomaei obſeruarunt viri docti [q], qui in iis fidem, accurationem et eruditionem magnopere deſiderarunt. Neque valde de aſtronomia Arabum ſtudio promota gloriandum eſt, quamuis magni in ea viri quidam ſupra memorati praedicentur. Nam et in ea quoque fere nihil, vel pauca tantum quaedam acceſſerunt Graecorum obſeruationibus, vt ex Arabica verſione Almageſti Ptolomaici conſtat, et luculento atque memorabili exemplo numeri ſtellarum fixarum demonſtrauit Cl. F r e i n d i v s [r], qui, ne nimii ſimus, ipſe videndus eſt. Vnius aſtrologiae gloriam Arabibus concedendam eſſe fatemur, in qua noſtrae aetatis philoſophos ſi non ſuperaſſe, certe aequaſſe cenſendi ſunt. Multa enim de planetarum aſtrorumque influentiis in ſublunaria, praecipue in hominem ſubtiliter, et, vt ſunt ingenia Orientalium circa hanc artem vaniſſima, magna confidentia praeceperunt; quibus etiam pleraeque, quae poſt renatas quoque literas paſſim inter viros doctos repertae ſunt, reliquiae debentur. Quod vtrum gloriae cedat Arabum philoſophantium nationi, prudenti ſobrioque lectori pronuntiandum iudicandumque permittimus. Ex quibus omnibus, paucis tantum ſtrictimque, vt inſtitutum noſtrum poſtulat, expoſitis, ſole meridiano clarius liquere arbitramur, parum felicia habuiſſe philoſophiam inter Chriſtianos exulem, et ad Arabes profugam fata, nec laeta ſatis illi ſurrexiſſe ſidera; eo quod ſeruilis ingeniorum, ſub armis imperantium ad mentis libertatem ſe erigere non audentium conditio omnem veram natiuamque philoſophiae ſanae indolem euerterit, et praeiudicium auctoritatis obſtiterit, quo minus in rerum diuinarum humanarumque cognitione proficerent. Id quod probe hic monendum notandumque fuit, ne praepoſterae philoſophiae Arabicae laudes in transuerſum nos agant, vtque praeiudicium hoc tandem aliquando totum deleatur.

§. XI. Quamuis autem haec omnia ita ſe habeant, non tamen id ita intelligendum eſt, ac ſi defuiſſent Arabibus viri magni et ingenia excelſa, vel de philoſophia omni ita male meruiſſent, vt in eius hiſtoria exigua *Iudicium de Arabum in philoſophiam meritis.*

q) Conf. F r e i n d. l. c. p. 12. ſeqq. r) l. c. p. 11.

exigua vel plane nulla eorum debeat esse memoria. Non hoc volumus, qui libenter fatemur, in tanta ingeniorum paupertate, et eruditionis nocte, quae tum totum pene terrarum orbem oppresserat, laudandam esse Arabum industriam, quae stellae alicuius instar fulsit: meliusque fuisse aliqua tamen philosophia, licet manca multisque naeuis turgente vti, quam nulla. Sed quae copiose adduximus, eo pertinent, vt veram aetatis cuiusuis indolem modumque, quem in philosophando tenuit, noscamus, et intelligamus, quid verae sanaeque philosophiae profuerit, quid nocuerit, quae impedimenta fuerint, quo minus laetioribus successibus gauisa fuerit. Ita vero et nostrorum temporum felicitas pernoscitur, quibus non veteres duces sine lumine coecoque impetu et obsequio sequi, sed propriis oculis incedere licet, et quibus in tantis philosophiae incrementis innumera rerum omnium cognitioni accessit perfectio, quam si cum Arabum philosophia comparamus, luscos eos fuisse fatebimur, parumque habuisse, quo in philosophia excellerent, concedemus. Adiicimus, ne soli sententiam dixisse, et sine calculo, videamur, verba magni CONRINGII [s], aequissimum de meritis Arabum in philosophiam ceterasque artes sententiam ferentis. *Scripta*, ait, *Arabum, quae Latine sunt versa arguunt pleraque ingenium et iudicium auctorum suorum pereximia, non quidem si dictionem, sed si res, quae tractantur spectare velis, et docendi methodicam rationem. Quemadmodum autem illi ipsi scriptores ingenue eruditionis suae principes magistros agnoscunt Graecos priscos, ita licet etiam fortassis citra inuidiam et obtrectationis suspicionem profiteri, longo interuallo omnem Arabicae doctrinae laudem infra Graecorum illorum merita subsistere; parum certe, idque in perpaucis, isti Graecae sapientiae veteri ab Arabibus illis accessisse: ac proinde, quoniam Graeca hodie redierunt in manus nostras, non etiam esse, quamobrem Arabica haec nondum versa anxie amplius desideremus.* Paria praecipiunt LVD. VIVES [t], RENAVDOTIVS [u], FREINDIVS [x] aliique, supra ex parte iam adducti.

Philosophia Saracenica in specie considerata. §. XII. His praemissis, ordo iam postulat hactenus a nobis obseruatus, vt quid Arabes in singulis philosophiae partibus statuerint, explicemus. Verum supersedere nos hoc labore posse, haud obscure intelliget Lector, considerando, philosophiam Arabum totam fuisse Peripateticam, et non modo nihil noui illi addidisse, verum neque vllum eius errorem emendauisse. Quaecunque itaque de philosophiae Aristotelicae placitis suo loco dicta sunt, ea huc quoque pertinent, praecipue si ad ea simul diligenter attendatur, quae §. antecedente monuimus. Vt tamen habeat Lector curiosus vnde sitim extinguat, et vt ipse philosophumenων Arabicorum faciem noscat, delineabimus ex scriptoribus Arabicis

s) Antiqq. Academ. Suppl. XXIII. p. 257.
t) De caussis corrupt. art. L. V. p. m. 167. seqq.
u) Memoires de literature de l'academie des inscriptions T. I. diss. I. p. 16. & in epistola supra laudata apud FABRIC. Bibl. Gr. Vol. I. p. 816.
x) loc. cit.

cis placita philosophorum Muhammedanorum, de theologia naturali, deque doctrina de Deo, spiritibus, anima eiusque statu et conditione post mortem, tum de rebus quoque naturalibus, et subiiciemus philosophiae moralis, Orientali methodo concinnatae compendium. Ita enim manu quasi ducetur Lector, ad veros philosophiae Arabicae vultus cominus intuendos.

§. XIII. Post rationalem philosophiam, in qua Saraceni Aristotelis categorias, syllogismum, analyticam, topica et elenchos sophisticos explicuerunt, quaeque satis nota est, et sine Lectoris nausea heic loci repeti non potest, summa diligentia philosophi Saracenorum Muhammedanam legem amplexi, in theologia naturali, doctrinaque de Deo versati sunt, fatendumque est, ex quo philosophia inter Arabes recepta fuit, ingenia acutiora desertis commodeue explicatis Al-Corani notionibus plebeiis de Deo, subtilius Deoque dignius philosophatos fuisse. Vbi tamen ex antecedentibus repetendum est, diuersas fuisse diuersarum sectarum explicationes et opiniones, quae vel magis vel minus ad philosophiae normam exactae fuerunt. Has vero hoc loco recensere omnes, nec institutum patitur, nec Lectoris patientia dignum est: et in historia potius critica religionis Muhammedicae, quam hodie adhuc desideramus, explicari debet. Exponemus itaque orthodoxam tantum Muhammedanorum philosophorum et theologorum de Deo rebusque diuinis et spiritualibus sententiam, quam in secta Al-Asharitarum vigere, ex supra dictis constat. Eam vero ex duobus potissimum fontibus hauriendi occasionem nobis dedere viri doctissimi et de literatura Arabica immortaliter meriti EDVARDVS POCOCKIVS et HADRIANVS RELANDVS. Ille enim praestantissimo *Specimini historiae Arabum* [y] inseruit ALGAZELII *interpretationem confessionis fidei orthodoxorum*, Arabicis et Latinis literis expressam: Hic Anonymi *Compendium theologiae Muhammedicae* Arabice et Latine libro *de religione Muhammedica* [z] praemisit, doctoque commentario illustrauit. In quo tamen virum elegantissimae eruditionis magnaeque in his literis doctrinae, non respexisse ad loca Arabicorum theologorum a Pocockio adductorum, et diuersas sectarum opiniones raro notasse, sed quae tolerabiliora et saniora tantum sunt adduxisse, omissis theologorum Muhammedanorum ineptiis et dissidiis merito miramur. Dabimus itaque Algazelii verba, quae de Deo praecipiunt, cum multo luculentius quam Anonymus Relandi de Deo philosophentur; hunc tamen non negligemus, vt pateat Lectori, quae orthodoxa Muhammedanorum philosophia de Deo sit. Reliqua vero quae haec compendia de legatis Dei, de peregrinationibus religiosis, de lotionibus, precibus, eleemosynis, ieiuniis, de libris diuinis etc. habent, cum ad hunc quidem locum non pertineant, in praesentia omittemus, suo loco ea non praetermisuri, quae historiae philosophicae circa haec capita lucem

Theologia naturalis Saracenorum de Deo.

y) p. 274. z) Vltraiecti 1717. 8. auctius edito.

cem aliquam foenerari apta ſunt. Haec itaque de Deo ſtatuit, duce Algazelio philoſophia vel theologia potius Muhammedana:

I. Deus omnia condidit, et reſtituit, facitque quodcunque voluerit, qui poſſidet thronum glorioſum et robur eximium.

II. Deus eſt, quod ad eſſentiam ſuam, vnus, cui non eſt conſors, ſingularis, cui non eſt par, vniformis, cui non eſt contrarius, ſeparatus, cui non eſt ſimilis, antiquus, cui non fuit primum, aeternus, cui non fuit initium, perpetuo durans, cui non eſt vltimum, ſempiternus, cui non eſt finis, perſiſtens, qui eſſe non deſinit, permanens, qui non deficit, quique nec vnquam ceſſauit, nec vnquam ceſſaturus eſt ornari attributis glorioſis.

III. Deus non ſubiacet decreto vt finiatur praeciſis terminis, vel defectis finibus, ſed eſt primus et vltimus, qui intus eſt et extra.

IV. Dominus ſupra omnia excelſus non eſt corpus forma praeditum, neque ſubſtantia terminis circumſcripta, aut menſura definita, neque ſimilis eſt corporibus, qua vel menſurabilia ſunt, vel diuiſibilia. Ex hac aſſertione clarum eſt, orthodoxam Muhammedanorum fidem in eo quam maxime ſibi cauere, ne Deum faciat corporeum. Vnde Anonymus quoque RELANDI [a] a Deo figuram, ſpeciem externam, colorem, locum, tempus, ſimilitudinem, aequalitatem, imaginem, mutationem, motum paſſiuum et localem, et diuiſionem remouet, qua de re videnda quae ſupra §. III. attulimus. Ex his itaque locis concedendum omnino doctiſſimo philologo Traiectino [b], orthodoxam Muhammedanorum fidem Deum non facere corporeum, nec tam foede in philoſophiam peccare. Aſt addendum hoc quoque, quod Relandus omiſit, aliam videri fuiſſe ſententiam legislatoris Muhammedis, aliamque opinionem ſectas alias tenere, qui non erubeſcunt Deo corporis ſimilitudinem tribuere, eo quod a litera Al-Corani recedere non audent, quorum loca ſupra adduximus. Adeoque non ex toto culpari poſſe ex Chriſtianis illos, qui hunc errorem Muhammedanorum legi exprobrarunt. Poſt introductam enim philoſophiam demum Muhammedanos theologos eius opera ita doctrinam de Deo emendauiſſe, ex ſupra dictis eſt manifeſtiſſimum.

V. Deus neque ſuſtantia eſt, neque exiſtunt in eo ſubſtantiae, neque eſt accidens, neque exiſtunt in eo accidentia, ſed nec ſimilis eſt cuipiam eorum quae exiſtunt, nec ſimile eſt ei quippiam. Probe intelligenda haec ſunt, eo quod primo intuitu Dei ſubſtantiam aeternam, et dependentiam ſubſtantiarum omnium ab eo, tanquam ſubſtantia prima, neceſſaria et aeterna, tollere videntur. Nempe Ariſtotelicis praeceptis metaphyſicis vſi ſunt theologi Muhammedani: Hinc cum vidiſſent, Ariſtotelem ſubſtantiae notionem in praeciſione metaphyſica Deo tantum tribuiſſe, et ab omnibus ſubſtantiis, quae accidenti opponi poſſunt, remouiſſe,

a) p. 9. 10. b) L. II. §. 3. p. 142. ſeqq. vbi auctores affert Chriſtianos, qui hoc Muhammedanis exprobrant.

mouisse, cautius locuturi, ipsius substantiae notionem a Deo sustulerunt, eminentiorem ideam Deum decere, opinati [c]. Non negant itaque aeternam Dei existentiam, naturamque per se subsistentem, sed ita abstractione metaphysica eam extollunt, vt supra omnem substantiam collocent, quam cum in se finitatem aliquam comprehendere, et accidens ei opponi crederent, remouerunt etiam existentiam substantiarum a Deo, non quod ab eo non dependeant, ortumque et naturam habeant, sed quod formaliter ei non insint tanquam subiecto. Ita quidem eos intelligendos esse, vt substantiam cui opponitur accidens, ab ente necessario et per se existente distinguant, locus satis luculentus ab ABRAHAMO ECHELLENSI [d] adductus probat, in quo ita inter alia de substantia et accidenti auctor Arabs philosophatur: *Omne quod est, existit vel per se, et necessario, id autem Deus est, vel non existit per se et necessario. Illud quod non inuoluit necessariam existentiam, in duas partes diuiditur, substantiam et accidens. Substantia est, quod non indiget subiecto cui insit. Accidens est, quod subiecto indiget. Substantia diuiditur in species duas, abstractam, quales sunt intelligentiae et animae, et concretam, quo nomine intelligitur materia et forma.* Habes hic Lector logicas et metaphysicas Aristotelis notiones terminosque ad theologiam Muhammedicam applicatos, ex quibus intelligitur, quam subtiles mentis abstractiones hi homines secuti fuerint, manifestum vero fit, philosophia demum Aristotelica inter Saracenos introducta, talia a philosophis decreta fuisse, de quibus Muhammedes eo minus cogitare potuit, quo magis haec sacra nunquam attigit, a notionibus philosophicis imparatissimus. Id quod obseruationes supra positas mire confirmat.

VI. Deus non terminatur quantitate, nec comprehenditur terminis, nec circumscribitur situs differentiis, nec coeli eum ambiunt, cum ipse throno insideat, modo quem ipse descripserit, et sensu quem ipse voluerit, sessione quae, procul abest, vt in eo notet contactum, vel insidentiam, vel situm localem, vel existentiam in altero, vel motum localem, ita vt non sustineat eum thronus, sed ipse thronus, et quod super ipsum est, sustineantur bonitate potentiae eius, subiecta comprehensioni manus eius, ipse autem sit supra thronum et supra res omnes, vsque ad terminos terrae, ita tamen supra, vt nihilo interim throno et coelo propinquior euadat, cum gradibus infinitis elatus sit supra thronum, non minus quam elatus est supra terram [e].

VII. Interim tamen omnem rem prope est, imo propior hominibus, quam venae ipsorum iugulares, ac omni rei testis adstat, cum propinqui-

c) Id multis philosophis ex Platonis philosophia solenne fuisse, obseruauit IAC. THOMASIVS in origin. hist. philosoph. et eccles. §. 18. p. 22. Ita etiam SCALIGER. de subtil. Ex. 365. sect. 6. p. m. 1125. De entis autem significatione Aristotelica eiusque a Platonica differentia videndus PATRIC. discuss. Perip. T. III. L. 4. p. 317.

d) In synopsi propositorum sapientiae Arabum philosophorum, Paris 1641. edita p. 5. & ap. RELANDVM l. c. p. 147.

e) Aliter secta Hanbalitarum, quorum tamen auctorem excusat Algazel apud POCOCK. ad Port. Mosis p. m. 227.

pinquitas, eius non sit similis propinquitati corporum, vti nec similis est essentia ipsius essentiae corporum.

VIII. Non existit ipse in re aliqua, neque in ipso res aliqua existit. Hoc ex explicatione Θ. V. lucem capit, cauendumque, ne Muhammedanis philosophis hunc errorem imputemus, posse aliquid existere, quod non Deum caussam habeat existentiae suae. Hoc enim non affirmant, et hac thesi volunt, sed innuunt tantum, existere nihil in Deo, tanquam in subiecto. Hoc enim si admitterent, dicendum esset, in Deo esse accidentia, quippe quae existunt in subiecto, id quod simplicitati essentiae diuinae repugnat.

IX. Superior porro Deus est, quam vt contineat eum locus, et sanctior, quam vt eum terminet tempus, cum fuerit, antequam creata essent et tempus et locus, eoque modo se iam habeat, quo semper habuit.

X. Distinctus est Deus a creaturis suis per attributa sua, neque est in essentia ipsius praeter ipsum, neque in alio, praeter ipsum essentia eius. Ita quidem Algazelius sectaque Al-Ashari, quae omnium subtilissime de Deo philosophata est. Aliter tamen sectae aliae, heterodoxiae tamen non suspectae. Nam Anonymus RELANDI [f] paulo aliter: *Ipsi sunt attributa aeterna in essentia eius in aeternum et aeternum, sine separatione aut mutatione, et illa non sunt ipse, nec tamen diuersa ab ipso.* Scilicet in eo conueniebant plerique, qui philosophice de Deo disputabant, esse in Deo eam essentiae vnitatem et simplicitatem, vt nihil admittat compositi. Ast, quomodo in relatione ad concipiendi modum in intellectu humano attributa diuina consideranda sint, de eo vehementer diffidebant, eo quod diuersas notiones sequerentur. Et inter Motazalitas quidem, teste ABVLFARAIO [g] in eo in vniuersum conuenit, (licet in aliis ipsi in partes abeant) attributa aeterna ab essentia creatoris amouenda esse, sic vt non tantum Christianam trinitatem personarum diuinarum refugiant, sed et sint inter eos, qui dicant, Deum per essentiam suam quidem scire, sed non per scientiam, et eodem modo potentem esse, et viuere; sint, qui contrarium dicant, scire per scientiam quae ipsius essentia eius sit. Primi attributa omnino reiiciunt, secundi attributa afferunt, quae sint ipsa essentia. Quod vt clarius intelligatur, audienda est Al-Sharestanii explicatio a POCOCKIO [h] adducta, qui *hanc sectam*, ait, *in eo conspirare, hocque confiteri: Deum esse aeternum, et aeternitatem attributum essentiae eius maxime proprium esse, reiicere itaque eos attributa aeterna, dicentes: Deum omniscium esse per essentiam suam, i. e. per se, potentem per essentiam suam, viuentem per essentiam suam, non per scientiam, potentiam et vitam, quae sint attributa aeterna et significatus in ipso subsi-*

f) In Comp. Theol. Muham. p. 11.   g) Dyn. IX. p. 115.   h) Specim. p. 114.

subsistentes: quoniam si cum ipso participarent attributa in aeternitate, quae attributum maxime proprium est, participarent etiam in diuinitate. Idem habet MAIMONIDES[i]. Distinguunt itaque mira subtilitate inter scientiam Dei per essentiam et per omniscientiam: eo quod prius esse putant negationem attributi seu proprietatis, posterius affirmationem attributi, quod ipsum sit essentia. Quanquam nec in eo satis conueniunt an attributum vel conceptu vel re existentia essentiae sit posterius? Conqueretur Lector, laruas sibi atque spectra metaphysica enarrari, et cum lemuribus hos philosophos colluctatos fuisse. Nec negamus nos, ita se rem habere et homines hos, supra intellectus humani vires ad infinitae Deitatis abyssum progressos, cum viderent, simplicissimam Dei vnitatem non admittere compositionem vllam, vellentque tamen, ea quae non nisi distinctis notionibus et per partes ob finitos intellectus terminos concipimus, accurate definire, nesciuisse, quomodo ex hoc labyrintho sit eluctandum, adeoque ad vacuos et sine mente sonos, et distinctiones reuera nihil clari certique afferentes, confugisse. Sed afferenda tamen haec sunt hoc loco, tum vt ratio dissensus inter theologos Muhammedanos pateat, tum vt videant, qui cuncta plana, simplicia et egregia esse in religione Muhammedana clamant et ob eam rem mysteriis Christianorum eam praeferunt, non habere eos, quod tam magnifice iactent. Nec simpliciora aliarum sectarum de attributis diuinis placita, quae post lectos philosophorum libros, auctoribus Waseli sectatoribus doctrinam hanc nondum maturam perficere conati sunt. Nam Hambdani Abi Hodail asseclae, Hodailiani ab eo dicti, aliter referente eodem Sharestanio[k] pronuntiarunt: scil. *Deum scire per scientiam, et scientiam esse essentiam eius, potentem esse per potentiam, et potentiam esse essentiam eius, et sic porro; rationem desumentes a philosophis affirmantibus: essentiam Dei vnam esse, in qua nulla sit omnino multiplicitas, attributa autem non esse significata post essentiam,* (i. e. accessoria essentiae eius), *subsistentia in essentia eius, sed ea ipsam esse essentiam.* Ex huius itaque sectae opinione attributa diuina modi sunt essentiae diuinae, vnde obiectum illis, admittere eos τὸ multum Christianorum in vno. Sephatii porro, vt ABVLFARAIVS[l] docet, Motazalitis contrarii ponebant in Deo attributa aeterna, scientiae, potentiae, vitae et eiusmodi alia, qua in re plerosque theologos Muhammedanos, qui ante introductam philosophiam scripsere, duces habuere, apud quos ignota fuit distinctio inter attributa essentiae et operationis, quique de vtrisque vno eodemque modo loquebantur. Statuebant insuper aliam adhuc attributorum classem, quae attributa declaratiua, id est, declarationi narrationique inseruientia vocabant, qualia, manus, facies et similia, quorum nullam afferebant explicationem, sed ad solam Al-Corani legem

i) Mor. Nebhoch. P. I. c. 57. k) loc. cit. l) loc. cit.

legem prouocabant, quam vt tueretur contra Al-Motazalos, haec praecipue secta exorta esse videtur, quae inde *Sephatiorum*, id est, *attributorum assertorum*, dicta est. Qui tamen cum ignorarent, qua ratione similitudo inter Deum et creaturas iniri, afferique posset, ita tamen vt salua maneret eius simplicitas et spiritualis essentia, more controuersiarum fere omnium, quae de rebus intellectus humani sphaeram transscendentibus agitantur, ad voces nihili confugerunt, asserentes: *Nouimus, dictante intellectu, nullam creaturam Deo, nec Deum vlli creaturae similem esse, verum non nouimus significationem verborum, quae idem de vtrisque affirmare videntur, neque nobis incumbere putamus, vt haec explicemus, sufficit, vt credamus, et certo statuamus, non esse illi consortem, nec illi quid simile.* In qua haeresi fuisse Malec Ebn Ans supra iam narrauimus. Plura non addemus, ne Lectori, tricarum eiusmodi pertaeso taedium creemus. Haec enim sufficiunt, vt intelligamus, vepretis et dumetis plenam esse theologiam Muhammedanam, nec philosophiae vsum effecisse, vt clarius et distinctius de Deo philosopharentur, sed e contrario in numerorum bellorum metaphysicorum foecundissimam extitisse parentem. Iam ad confessionem Algazelii reuertimur e diuerticulo, ad quod nos Anonymus Relandi deduxit, sine lumine ab editore dimissus. Reliqua iam erunt planiora.

XI. Deus propter sanctitatem, i. e. perfectionem suam immunis est a mutatione et motu locali, neque inhaerent in ipso accidentia, neque accidunt ipsi contingentia, verum est ipse per omnia secula, quod ad attributa gloriae suae, ab omni dissolutionis periculo immunis, et quod ad attributa perfectionis suae, nulla perfectionis additione indiget.

XII. Notum est, quod Deus existat, apprehensione intellectus, et oculorum visione, qua gaudent sancti et beati in domo aeterna seculoque futuro, ita vt perfectum reddat gaudium ipsorum intuitu faciei eius gloriosae.

XIII. Deus est viuens, potens, fortis, omnibus praeualens, cui non contingit defectus et impotentia, quem non occupat dormitatio aut somnus, aut nec accidit ei interitus aut mors.

XIV. Eius est imperium et regnum et potentia et robur, dominium et victoria, et creatio et mandatum.

XV. Dei dextra complicati sunt coeli, eiusque manus comprehensioni subiectae omnes creaturae, qui excellentiam suam declarauit, creando et condendo et vnitatem suam, dando existentiam et originem, qui homines et eorum opera creauit, et demensa iis et fines determinauit.

XVI. Manum eius non fugit, quicquid possibile est, et ab eius potentia non longe absunt rerum conuersiones, nec possunt numerari

rari ea, quae sub potentiam eius cadunt, nec terminari, quae sub scientiam.

XVII. Scit Deus omnia scibilia, comprehendit, quicquid euenit a finibus terrarum vsque ad coelum supremum, ita vt non longe ab eius scientia absit vel quod pondere instar sit formiculae, tam in terra quam in coelo, verum cognitum habeat motum atomi cuiuslibet in aëre vacuo, et perspiciat secretum et tegat, et cernat conceptus mentis, et cogitationum impetus, et secretorum abdita, scientia antiqua, aeterna, quae ab omni aeternitate eius attributum fuerit, non scientia noua, quae essentiae eius aduentitia sit inhaesione aut translatione.

XVIII. Vult Deus ea quae sunt, et disponit ea, quae de nouo proueniunt, neque obuenit in imperio eius parum aut multum, paruum aut magnum, bonum aut malum, fides aut infidelitas, scientia aut ignorantia, assecutio aut frustratio, incrementum aut decrementum obedientia aut rebellio, nisi eius determinato consilio, et decreto, et sententia et voluntate. Satis supra de hoc Absolutismo siue Fatalismo theologorum Muhammedanorum diximus, notauimusque eos, qui paulo moderatius de decretis diuinis praeceperunt, vel in contrariam potius partem abeuntes, libertati humanae nimium tribuerunt. Praeualuit tamen semper haec absolutae voluntatis diuinae assertio [m], influxusque prouidentiae ineluctabilis, quem hodieque inter Muhammedanos florere, constat. Nec aliter Anonymus RELANDI [n] statuens: *Deum excelsum decreuisse res et modos earum, ita vt nihil contingat in mundo, siue quod attinet ad rerum status, siue operationes, siue bonum, siue malum, siue obsequium, siue obedientiam, siue fidem, siue infidelitatem, etc. quod non sit contentum in decreto Dei et ordinatione, voluntate et iudicio eius.* Viderunt probe ita irreconciliabilem esse mali moralis indolem et originem cum sanctitate et bonitate diuina: Vt itaque cuneum huic nodo quaererent, iterum ad inanem nihilque significantem distinctionem metaphysicam confugerunt, ita praecipientes: *Bonum et obedientiam et fidem Deum ita decreuisse, vt illa ordinet, et velit, subsintque decreto, salutari directioni, beneplacito et imperio suo. Malum e contrario et inobedientiam et infidelitatem decreuisse quidem Deum, ordinare et velle, et decernere, sed tamen sine salutari sua directione, aut beneplacito vel imperio suo, sed in seductione et indignatione sua et prohibitione.* Quae cum valde dura et ab impietate prope remota viderent, protestati quidem sunt, *velle Deum bonum ita vt placeat, velle malum vt displiceat; et contrarium sentientem infidelem esse*: Ast iugulasse hos homines se ipsos ex asserta illimitata Dei potentia et voluntate patet, qua id vult, quod potest, et potest, quod vult. Ex quibus iam quaestio dirimenda, num

 Deus

m) Exemplum Muazudaulae, Halebi principis satis curiosum ea de re affert HOTTINGERVS Hist. eccles. Sec. XI. p. 458. quem vide.

n) p. 63.

Deus a Muhammedanis theologis philoſophisque auctor mali ſtatuatur? Quam negandam eſſe operoſe contendit RELANDUS [o]. Qui an nodum ſoluerit vel fortius ligauerit, theologis expendendum relinquimus, id vnum obſeruantes, ipſum virum doctum concedere, tradi in Corano: *Deum hominem in errorem deducere.* Id enim ſufficit, vt intelligatur, quam malis ſequelis Fataliſmus Muhammedanus ſubiectus ſit, quamuis concedendum eſſe putemus, Muhammedanos theologos et philoſophos vim fluentium inde aſſertionum non videre, nec Deum vnquam mali auctorem facere. Confirmabunt datam Abſolutiſmi Muhammedani delineationem ſequentia Algazelii aſſerta:

XIX. Quicquid Deus vult, id eſt, et quicquid non vult, non eſt, nec voluntatem eius fugit nictus oculi, nec impetus aliquis cogitationis.

XX. Ipſe eſt, qui rebus initium dedit, quique primo condidit, et reſtituturus eſt (id eſt reſuſcitaturus [p]) et efficit, quicquid vult, adeo vt non ſit, qui ſententiam eius reuocet, nec qui decreto eius moram iniiciat, nec ſuffugium ſit vllum homini, ne rebellis in eum reperiatur, praeter auxilium et miſericordiam eius, nec potentia homini ad obſequium ipſi praeſtandum, niſi ab amore et voluntate eius; quod ſi ſimul congregentur homines et daemones et angeli, vt vel vnam atomum moueant, aut quieſcere faciant absque voluntate et placito ipſius, non poſſunt id facere.

XXI. Voluntas Dei ſubſiſtit in eſſentia eius inter cetera eius attributa, nec vllum vnquam fuit tempus, quo non ipſi attributa fuerit, quod ſcilicet ab aeterno voluerit, vt temporibus, quae ipſe illis praeſtituerat, exiſterent res, quae demum temporibus ſuis extiterunt, prout ipſe ab aeterno voluit, nec citius nec ſerius, ſed conuenienter ſcientiae et voluntati ipſius, ſine mutatione aut alteratione ſucceſſionis rerum, non noua cogitationum ordinatione, aut temporis expectatione, ideoque non diſtinetur re aliqua, quo minus aliis vacet.

XXII. Eſt Deus audiens et videns, ita vt non procul abſit ab auditu eius audibile quicquam, quamuis occultum ſit, nec a viſu eius viſibile, etſi minutulum ſit, non obſtruit enim auditum eius diſtantia, nec repellunt viſum eius tenebrae, ſed videt ſine pupilla et palpebris, et audit ſine meatu aut aure, ſicut cognoſcit ſine corde, et molitur ſine membro et creat ſine inſtrumento, nihil enim eſt in eo ſimile creaturis.

XXIII. Praeterea loquitur, imperat, prohibet, promittit, minatur, ſermone aeterno, antiquo, qui ſubſiſtit in eſſentia eius, nec ſimilis eſt ſermoni creaturarum, qui non conſiſtit voce, quae oriatur e commotione aëris, et colliſione corporum, neque literis quae conficiuntur concurſu labiorum, aut motione linguae, et eſt lex, Al-Coranus, Euangelium

o) l. c. L. II. §. 4. p. 150. ſeqq.

p) Phraſis ex Corano petita Sur. VI. c. 30.

lium et Pſalterium libri demiſſi ab ipſo ſuper apoſtolos ſuos. Etiam circa hanc aſſertionem valde diſputatum eſt inter theologos Muhammedanos, quid de verbo Dei ſcripto quale Al-Coranum habent, ſentiendum ſit, cum nec cogitationem nec ſermonem ab eſſentia diuina ſeparare, nec legem ſcriptam auctoritate diuina priuare auderent. Et Motazalorum quidem ſententia haec, referente Shareſtanio, fuit: *Verbum Dei eſſe de nouo, et eſſe creatum in ſubiecto, ac literis et voce conſtare, cuius exemplar in libris ſcriptum ſit, ad eius imitationem, eumque exprimendum, et in ſubiecto exiſtere, accidens eſſe, et in tempore perire.* Hodailiani vero diſtincte magis pronuntiantes verbum Dei eſſe partim non in ſubiecto, vt dictum eius in creatione: fiat; partim eſſe in ſubiecto, vt mandatum et prohibitio, narratio et interrogatio etc. Quibus omnibus ὀρθοδοξώτεροι ſe oppoſuerunt, cum Algazelio ſtatuentes: *Verbum Dei nec voce et literis conſiſtere, nec creatum et in ſubiecto eſſe concedere.* Aſt pugnare hos philoſophos cum vmbris et de vocibus diſceptare, quilibet deprehendet, qui attenderit, obſeruaueritque, illos de verbo προφορικῷ hos de verbo ἐνδιαθέτῳ, vt vocibus in ſcholis theologorum vſitatis rem declaremus, loqui, et ita inani controuerſia cogitationes Dei, quae eius menti inſunt, cum ſignis earum, vocibus nempe et literis, quibus interna voluntas et cogitatio Dei ad homines defertur, certisque ſubiectis applicatur, confundi [q]. Et ex hac quoque Θέσει quaeſtio exorta eſt, an Al-Coranus creatus ſit, nec ne [r], de qua acerrime et non ſine puluere et ſanguine decertatum eſt, de qua tamen hoc loco dicere noſtra non intereſt, quae vero in hiſtoria theologiae Muhammedicae explicari ſolet.

XXIV. Nihil exiſtit, praeter Deum, niſi quod ipſius opere producitur, et fluit a iuſtitia eius modo optimo praeſtantiſſimo, perfectiſſimo.

XXV. Deus eſt ſapiens in operibus ſuis, iuſtus in decretis ſuis, nec poteſt affingi Deo iniuſtitia, cum non reperiat, ad alium quod praeter ſe pertineat, vt ipſi res alienas adminiſtrare pro iniuſtitia imputetur. Patet ex hac quoque theſi iuſtitiam Dei ad voluntatem eius, voluntatem ad potentiam reſtringi, quo ſemel admiſſo, nec aequitatis, nec ſapientiae, nec bonitatis ratio influxum habet atque relationem ad iuſtitiam, ſed ſola potentia. Id quod eo vsque vrgebat Al-Aſhari, vt diceret: *Deum regnare in eo, quod creauit vniuerſo, ita vt faciat, quicquid velit, et ſtatuat, quicquid libeat; quodſi omnes ſimul creaturas in paradiſum immitteret, nulla in hoc foret iniquitas, vel omnes in ignem coniiceret, nulla hic eſſet iniuſtitia, cum iniuſtitia ſit, vt quis res adminiſtrandas ſuſci-*

q) Conf. RELAND. l. c. p. 13. POCOCK. Specim. p. 217.

r) Anathema affirmanti dixit Muhammedes, neganti Al-Mozdar, vid. POCOCK. l. c. p. 220. Calamitates ex hac controuerſia publicas exortas eſſe hiſtorici referunt, eo quod ex Abbaſidis Chalifae quidam Al-Matazalorum ſententiam amplexi ad Al-Corani nouitatem confitendam alios mortis et grauiſſimarum poenarum metu adigerent, donec tandem quaeſtionem hanc omitti iuberet Motawaccelus, ſublata poena. Idque ſine dubio volunt verba ELMACINI Hiſt. Sarac. L. II. c. 10. p. 155. Cum Chalifatum adeptus eſſet, ſuſtulit tentationem, et ordinatus eſt mundus.

suscipiat, vbi ius non habet, aut res in loco suo non ponit; at cum ille sit rerum dominus absolutus, affingi non posse ei iniquitatem, neque attribui ei iustitiam. Alia eius loca similia apud Sharestanium occurrentia affert POCOCKIVS [s], qui videndus. Ex his fluit, in gratia Dei et praemio benignitatem, in cruciatu et poena iustitiam esse, nec quaeri ab illo: cur ita fecerit. Nempe sufficere putant absolutam Dei potentiam cum voluntate et perfectione eius coniunctam.

XXVI. Omnia, vno Deo excepto, genii, homines, diaboli, angeli, coelum, terra, animalia, plantae, substantia, accidens, intelligibile, sensibile de nouo orta sunt, eaque ipse creauit potentia sua post priuationem meram, et in lucem produxit, cum nihil omnino essent, et ab aeterno extiterit ille solus.

XXVII. De nouo produxit Deus creaturas ad demonstrandam manifestandamque potentiam suam, et voluntatem suam praecedentem, et verbum suum, quod ab aeterno verum fuit, confirmanda, non quod iis indigeret. Declarauit etiam gloriam suam creando, condendo atque imperando, non ex debito, et gratiam praestando et benefaciendo non ex necessitate, vtpote cui sit benignitas et beneficentia et gratia, et beneficiorum imputatio, cum ipsi potestas sit effundendi super homines varias poenarum species, eosque diuersis dolorum morborumque generibus afficiendi, quod si faceret, iustitia id foret, non malum et iniuria.

XXVIII. Remuneratur autem suos cultores propter obedientiam, ratione promissi et beneficentiae, non ratione meriti et necessitatis, cum non sit, ad quod praestandum ipse teneatur, nec fingi possit in ipso iniustitia, neque obstringatur ipse cuipiam.

Hactenus Algazelius, qui his alia subiungit de fide prophetae praestanda, quae huc non pertinent. Paria in scriptis orthodoxorum Muhammedanorum passim occurrunt, et eleganter ab Anonymo RELANDI in compendio referuntur, quae cum eruditus libellus in omnium manibus sit, non exscribimus.

De angelis et anima humana.

§. XIV. Post Deum de angelis quoque animabusque hominum earumque fato statuque post mortem in theologia naturali Muhammedanorum theologorum et philosophorum quaedam exponenda sunt. De angelis, auctore Anonymo RELANDI [t] ita praecipiunt:

I. Angeli Deo excelso sunt serui, puri a peccatis, Deo propinqui, qui obsequium praestant iussis eius, nec ei vnquam sunt immorigeri.

II. Sunt angelii (genii potius) corpora subtilia, sancta, creata ex luce, nec edunt, nec bibunt, nec dormiunt, nec inter illos mares et foeminae sunt, nec iis appetitus carnalis est, nec pater aut mater.

III. Differentibus formis angeli sunt praediti, et negotia sibi propria obeunt. Quidam stant, quidam sunt corpore deorsum inclinato, aut sedentes,

s) Specim. p. 252. t) c. 3. p. 13.

ſedentes, aut fronte demiſſa adorantes [u], alii Dei laudes et hymnos concinunt, vel eum laudant et extollunt, aut veniam peccatorum a Deo pro hominibus rogant etc.

IV. Neceſſarium eſt, in angelos credere, quamuis aliquis ignoret nomina et ſpecies eorum: et amore illos complecti eſt ex neceſſitate fidei, et odiſſe illos infidelitas eſt.

V. Qui vel ſexuum diſcrimen in angelis ponit, vel in eos non credit, nec eos amat, infidelis eſt. Nihil hic de angelis tutelaribus; quos tamen Muhammedani theologi ſtatuunt, eosque poſt preces reuerenter ſalutant. Multa in his Muhammedanos accepiſſe a Iudaeis veriſimile eſt: quaedam haereticorum ſomniis ſunt oppoſita. Intelligentiae vero Ariſtotelicae a philoſophis his angelis applicatae videntur, eo quod locus Algazelii ſupra adductus ſuadet, intelligentias has theologos philoſophantes a geniis diſcreuiſſe. Aliquoties enim geniorum, angelorum et diabolorum diſtinctis nominibus meminit, at ſubſtantias quoque intelligibiles memorat; cum genii vel corporeae naturae eſſe, vel ſaltem corpore ſubtiliſſimo amicti ab iis credantur [x]. Quod confirmat Al-Iannabius a Pocockio [y] adductus, cuius haec verba ſunt: *Creauit Deus angelos et genios ex eodem genere; ex ipſis qui mundus, angelus dicitur, qui malignus diabolus, qui medii ſtatus, genius.* Vnde genii Al-Damirio *corpora ſunt aërea, quae varias induere formas pro libitu poſſent, ratione, intellectu et ardua quaelibet praeſtandi potentia praedita.* Sub hoc geniorum nomine diabolum quoque ipſiusque exercitus comprehendunt.

VI. Animae hominum immortales ſunt. Recte improbat Relandvs [z] Polydori Vergilii aſſertum, Muhammedem credidiſſe, animos non manere poſt corpora. Contrarium enim in Al-Corano et in tota theologia Muhammedica ſtatuitur, vbi infinita de ſtatu animorum poſt mortem garriuntur. Addimus nos dictis a laudato viro elegans carmen Arabis poëtae Abil Ola Moaruienſis, licet is Zindeciſmi a quibusdam accuſatus fuerit [a]:

Creati ſunt homines aeternitati, et fallitur
Secta, quae exiſtimat eos natos interitui,
Siquidem transferentur a loco operum
Ad locum miſeriae aut felicitatis,
Decubitus mortis ſomnus eſt, quo requieſcit corpus,
Et vita futura quaſi reſuſcitatio e ſomno.

Fuiſſe tamen inter Muhammedanos quosdam, quibus animae vel ſpiritus nihil aliud ſunt, quam accidentia, quae moriente corpore intereunt, Al-Shareſtanii fide, Al-Aſsharitarum quibusdam id tribuentis refert auctor libri Arabici *Cenzil Aſrar*, id eſt, theſauri ſecretorum, a Pocockio [b] adductus, qui tamen ipſe notat, valde ſe de eo dubitare, cum apud

u) Varios hos geſtus ipſi Muhammedani inter precandum adhibent, vid. Reland. l. c. p. 87.
x) Idem p. 15. not. a.
y) Ad Portam Moſis p. m. 274.
z) l. c. L. II. p. 225.
a) Pocock. l. c. p. 226.
b) loc. cit.

apud fectam iftam obtineat doctrina: non interire fpiritus, fed fuperftites manere. Quod recte ab eo moneri inde intelligitur, quia fecta haec orthodoxam Muhammedanorum doctrinam feruaffe dicitur. At ftatuiffe hoc quoque Muhammedanos, obferuat RELANDVS[c]: animas hominum non futuras fine corporibus, idque ita intelligere, poft mortem, aut verius, poft examen fepulchri, animam in aliud corpus purum et a Deo creatum hunc in finem tranfire, in quo manfura fit, tanquam in receptaculo ipfi a Deo deftinato, vsque ad refurrectionem vniuerfalem, quando anima reditura fit in corpus priftinum. Putare enim eos, animae naturam non pati vt agat fine corpore.

VII. Vbi homo fepulchro mandatus fuit, a duobus angelis exploratoribus, fpecie horrenda Moncar et Nacir examinatur de fide, et fi recte refpondet, molliter quiefcere iubetur, fi finiftre, grauibus malleorum ferreorum ictibus cruciatur[d]. Celebris illa poena, fcrutiniumque fepulchri apud Muhammedanos, quamuis expreffis Al-Corani verbis non contineatur. Nam qui Sonnam, id eft traditionem fequuntur, hoc fcrutinium vnanimi feruore admittunt, vnde examen quoque et poenam fepulchri inter fidei dogmata retulit Anonymus RELANDI[e]. Accepit autem traditionem hanc Muhammedes a Iudaeis, quorum חבוט הקבר i.e. fuftigatio fepulchri, vt et examen angeli mortis eadem fere fomnia exprimit, quae narrata leguntur ab EISENMENGERO[f], qui videndus. Ea vero cum ex gentilifmo originem habuerint, vt docte obferuatum IACOBO WINDETO[g], colligimus inde, fabulas has gentiles, maxime in Oriente folennes ad hoc dogma ftabiliendum multum contuliffe. Non tamen examen fepulchri omnes Muhammedani ftatuunt, fed Motazalitae negant: nihil enim definiuit lex Iflamitica, nihil ratio.

VIII. Animae e corpore eductae manu angeli mortis, Azariel, fi fidelis fuerit, duo occurrunt angeli, qui ipfam ad coelum deducant, vt proprius ipfi locus, pro meritorum gradu et ratione tribuatur, nempe vel prophetarum, vel martyrum, vel vulgus fidelium. Multa de his Muhammedanis fomniis febricitantium fimilia garriunt, quae tamen cum Graecorum et Iudaeorum, praecipue Cabbaliftarum dogmatibus de ftatu animarum poft mortem comparanda funt, vt fontes detegantur, ex quibus ea haufit Muhammedes.

IX. Animae poft mortem defcendunt in Al-Barzach. Eft autem Al-Barzach explicantibus Grammaticis Arabum doctiffimis Alzauhario et Al-Firuzabadio[h] id quod inter hunc mundum et futurum intercedit a tempore mortis vsque ad refurrectionem. Ex quo patet Al-Barzach effe locum fpiritibus a corpore feparatis poft mortem deftinatum, fiue boni fuerint,

c) Comp. Theol. Muh. loc. cit.
d) Algazel. l. c. POCOCK. Specim. p. 286. Port. Mof. p. 130. RELAND. l. c.
e) p. 28.
f) Iudaifm. detect. P. I. c. 19. p. 873. BVXTORF. Lex. Talm. h. v. POCOCK. Port. Mof. p. 231.
g) De vita functorum ftatu, L. I. Sect. 6.
h) POCOCK. l. c. p. 236.

rint, fine mali. Nec aliud vult, nisi quod Hebraeorum שאול Graecorum ᾅδης, a quibus fine dubio ad Muhammedem tranfiit. Vnde more quoque Graecorum Al-Barzach dicitur de fepulchro, aliisque rebus, quae animae contingunt inter mortis et refurrectionis tempus. In quo dogmate licet more fuo plebeias traditiones et Orientalia fomnia fecutus fuerit Muhammedes, inuenerunt tamen philofophi Muhammedani, quo philofophicum illis fenfum tribuerent, quem a Graecis, maxime ab Eclecticis mutuati funt. Teftem damus Auicennam, qui *animas*, ait, *quae funt perfectae habitibus fpeculatiuis, fed non funt innocentes et innoxiae, virtuofae in operationibus moralibus, effe in Berzach, quod eft medium inter ipfam felicitatem et inter denudationem ipfarum, et completam expolitionem et liberationem ipfarum a qualitatibus corporeis, et habitibus malis impreffis a corpore, prohibentibus ne adueniat huiusmodi animabus felicitas abfolute.* Diuerfum vero locum in hac ᾅδου commoratione fidelibus et infidelibus affignant, multasque fabulas poëtarum fomniis de campis Elyfiis fimiles afferunt, quae, cum ad inftitutum noftrum non pertineant, apud POCOCKIVM [i] aliosque legi poffunt. Nos id vnum obferuamus, pleraque haec Iudaeorum, Cabbaliftarum, philofophorum Orientalium et Aegyptiacorum commentis effe affinia et fimilia, dubiumque non effe, ex turbidis his lacunis dogmata haec fuiffe haufta.

X. Datur refurrectio non fpiritualis tantum fiue animae, fed et corporis [k]. Refurrectionem fpiritualem effe volunt animae eo, vnde defcendit reditum, quam fingulari libro tuetur Auicenna, et philofophi quidam alii: Corporis eft, priftini corporis refufcitatio, quam expreffis verbis lex Islamitica afferit. Eam rationibus quoque philofophicis affertum iuere Scholaftici inter Muhammedanos, ratione petita, tum a fubiecti, tum a cauffae efficientis natura, cum et illud reftitutionis illius capax fit, et haec potentia gaudeat, quae et his et maioribus praeftandis fufficiat. Cum autem rationibus quoque hac in re philofophicis vti vellent, in varias difficultates et retia inciderunt, ex quibus extricare fe non tam facile licebat. Nempe cum potiffimum obiiceretur, poffe fieri, vt quis ab alio deuoratus fuerit, quo facto neceffe fit tranfiiffe partem corporis comefi in corpus comedentis, et hoc in cafu non dici poffe, in quo corpore pars illa refufcitanda fit? non habuere quomodo nodum foluerent, fed fecuerunt eum, afferentes [l]: Partes in corporibus refufcitandis non vniuerfum omnes reuicturas, fed radicales tantum, quae ab initio vfque ad finem permanent, quaeque reuera hominem conftituunt, eas vero excrementorum rationem habere, quae fine vllo illius, qui comedit, damno, priori domino reftitui poffunt. Quas fubtilitates mire exagitauit Aui-

i) Port. Mof. p. 297. fq. k) POCOCK. l. c. 241. Specimin. p. 291. Anonymus RELANDI c. 6. p. 47.
l) POCOCK. Port. Mof. p. 242.

uit Auicenna, exemploque ſunt luculento ſimplicitatem eam religioni Muhammedanae non ineſſe, nec carere eam ita tricis, ac nonnulli iactant. Pulchrius breuiusque ipſe Muhammedes de poſſibilitate reſurrectionis, ad quaeſtionem: *Quis oſſa vitae reſtituet cum putredine conſumta fuerint*, reſpondere iubet: *Ille, qui primo illis eſſe dedit.* Habent ſimilia alia philoſophi Muhammedani, de quibus adhibitis axiomatibus philoſophicis acriter inter ſe diſputant, e. g. an Deus corpora penitus ad nihilum redigat, vel diſſoluat ipſam corporum compagem ac denuo inſtauret etc. quibus breuitatis cauſſa non immoramur, legendus autem, qui docte in hoc argumento exponendo verſatus eſt POCOCKIVS[m].

XI. Congregaturus eſt Deus omnipotens in die reſurrectionis, tum qui prius, tum qui poſterius vixerunt, tam homines, quam genios, et cetera animantium genera in locum, quo ſiſtendi ſunt reſuſcitati, vt diſcrimen inter ipſos ponat, et paradiſum fidelibus et obedientibus, gehennam inobedientibus addicat[n]. Multa iterum de loco, modo, et conditione reſuſcitandorum et iudicandorum effutiunt, auctore ſuo digna, quae hic afferre, ob rationem operis huius non licet: pleraque ex allegoriis Orientalium populorum contexta ſunt, quae κατὰ τὸ ῥητὸν obtruſit impoſtor ſuis: ex quibus patet, ne micam quidem ſalis illis ineſſe; quae cum ex philoſophia coloribus melioribus pingere non poſſent philoſophi, maluerunt omne philoſophiae examen declinare, et haec ſimpliciter credenda commendare, quam fateri abſurditatem, et ineptas nugas relinquere. Quod ne ex inuidia dixiſſe videamur, vel oneraſſe religionem Muhammedanam odio illis dicamur, qui ſana et pulchra tantum non omnia in ea vident, ecce verba magni inter eos philoſophi Algazelii in confeſſione fidei ſupra memorata: *Neceſſarium eſt hominibus vt credant ipſi in iis, quae retulit propheta de mundo, et vita futura, cum non accepta ſit ipſi fides hominis, donec certo perſuaſus ſit de iis quae nuntiauit poſt mortem futura.* Non ignoramus philoſophos, cum haec ſatis abſurde dici viderent, varias interpretationes molliores excogitauiſſe; aſt hos non haberi pro orthodoxis, iterum Algazelio teſte, nouimus, qui memorabili loco ita diſſerit: *Motazalitae cruciatum ſepulchralem, et libram et pontem Alſerat, ceteraque quae ad mundum futurum ſpectant, aliter interpretati ſunt, interim tamen confeſſi corporum reſurrectionem, et paradiſum et ſub eo comprehendi cibum, potum, venerem et voluptates ſimiles ſenſibiles; nec non ignem, qui et comprehendat corpus ſenſibile adurens, quod cutim vrat, et adipem colliquet; ſed et hos hactenus progreſſos ſuperantes philoſophi aliter expoſuerunt omnia, quae de mundo futuro tradita ſunt, ea de poenis intelligibilibus ſpiritualibus intelligi iubentes et voluptatibus intellectu percipiendis; negantes etiam corporum reſurrectionem, animarum tantum perpetuitatem aſſerentes, ipſasque vel cruciandas vel laetitia afficiendas,* poenis

m) Port. Moſ. p. 242.

n) Ibid. Anonym. RELANDI ibid.

poenis et voluptatibus, quae sensu non percipiantur atque hi sunt, qui modum excedunt. Vides improbari philosophorum acumina, et orthodoxos literae, quamuis absurdae inhaerere. Quid ad haec Algazelius, ipse philosophi et theologi personam sustinens? En quaeso dignam tanti viri acumine sententiam: *Mediocritatis terminus inter laxiorem istam, et Hanbalianorum iusto strictiorem interpretandi rationem subtilis est et profundus, quem non vident, nisi qui Deum habentes propitium, res diuino lumine, non auditu, percipiunt, deinde vbi ipsis retecta fuerint abdita rerum mysteria, prout reuera se habent, ad ea, quae auditu edocti sunt, et verba traditione accepta animum aduertentes, ea quae vero lumine perceperunt, staminant, quae aliter se habent, interpretantur. Quod si quis harum rerum cognitionem auditu simplici hauserit, in qua haud firmiter ipsi consistat pes, nec locum, vbi eum figat, aliquem designatum habeat, satius ipsi est, vt iis, quae auditu simplici percipiet contentus sit, prout fecit Ahmed Ebn Hanbali.* Ecce vero quomodo post carecta latet astutus philosophus, et ad asyla ignorantiae confugit, ne necesse habeat crassas istas Al-Corani notiones damnare, et philosophiae victoriam concedere. Ex hoc itaque liquet, prudentiores ea, quae de statu animarum post mortem Muhammedes vulgariter nugatus fuerat, philosophia duce, emolliuisse, et saniori explicuisse sensu, at displicuisse id orthodoxis theologis, nec Muhammedanae religioni tribuendum per se esse. Abit i[illegible] a regnante inter Muhammedes asseclas opinione. Auicennae explicatio, quam hic quoque apponemus, vt, quid visum sit philosophis Muhammedanis, lector intelligat. Ita vero ille, ex interpretatione Bellunensis: *Si anima fuerit beata post separationem, tunc imaginatur secundum formam laudabilem vel delectabilem, in formis sensationum, et in forma secundum quam vere cognoscit veram beatitudinem. Et dixerunt, quod haec sit poena sepulturae, et praemium vel delectatio in ea. Et dixerunt, quod mundus secundus sit exitus ab indumento istarum qualitatum corporis: et quod indumentum animae ex istis dispositionibus sit sepultura animae. Dixerunt etiam, quod non est mirum, quod imaginetur formas laudabiles, et appareant ei in fine eius ante mundum secundum, scilicet in hora mortis, et post eam omnes dispositiones connumeratae in libris prophetae, sc. dispositiones paradisi, et mulieres et aliae delectationes, quae currunt hoc cursu.* Haec Auicenna quidem, ast reprobatus ab aliis, qui Islamiticae legis obseruantiores fuerunt. Et recte quidem, si de scopo menteque pseudoprophetae iudicandum, cui non alius finis fuit, quam turbae temere coeunti, et plebeias notiones sequenti legem accommodare suam. Ex his de illis quoque sententia ferenda, quae de paradiso et gehenna tradunt, in quibus ne mica quidem salis inest, nec vestigium vllum philosophiae apparet. Non perdemus tempus harum nugarum recensione,

sed remittimus Lectorem ad POCOCKIUM [o], ipsis Muhammedanorum verbis cuncta enarrantem, ne obiici possit, inuidiosius haec allegorice dicta illis imputari, et saniora comprehendere Muhammedanismum. Vnum non praeteribimus, durationem videlicet poenarum infernalium, de qua Algazel ita credere suos iubet:

XII. Exituri sunt tandem illi, qui vnum Deum confessi fuerint ex igne, postquam poenas delictorum luerint, adeo vt ex Dei gratia non permansurus sit in gehenna quispiam, qui vnum Deum confiteatur [p]. Et hoc quoque aut a philosophis orientalibus, vel haereticis potius ex illis ortis, aut a Iudaeis desumtum, qui similia tradunt.

Physica et metaphysica Saracenica.

§. XV. Sequitur physica Arabum, de qua ex antecedentibus iudicium fieri potest. Secuta enim in hac quoque est philosophorum illorum industria Aristotelem, ita tamen, vt ad placita Muhammedis subinde respicerent. Quamuis autem ex systemate Lycei physico, quale illud *Tomo primo* descripsimus, colligi sine labore possit, qualis fuerit Arabum doctrina naturalis, sequemur tamen ordinem viamque quam ingressi sumus in hac quoque philosophiae parte, scriptoremque Arabem philosophum aliquem ducem eligemus, quo ad placitorum philosophiae naturalis Saracenicae historiam propius penetrare liceat. Non vero occurrit nobis inter Arabes, quos quidem hodie habemus typis editos, melior scriptor, quam Abu Iaafar Ebn Thophail, cuius historiam fuse strictim enarrauimus, quemque eleganti et ingeniosa fictione fabulae Milesia de homine vel exposito vel sponte nato Hai Ebn Yockdan, praestantiora philosophiae Saracenicae capita fuisse complexum supra diximus. In eo enim narrationis suae compendio iucundo et luculento modo ostendit, qua via ad naturalem et Dei et animae suae, et rerum physicarum atque metaphysicarum notitiam hominem duce congenita rationis luce peruenire posse Saraceni philosophi crediderint. Vnde merito toti fabulae vel epistolae, vt inscriptio habet, Thophaili hunc titulum praefixit eruditissimus editor: *philosophus autodidactus*. Quamuis autem fabulae huiusmodi leges migrauisse auctorem supra iam monuerimus, cum fictionis audacia omnem verisimilitudinem more gentis suae neglexisse sit apertissimum [q], et ipsa ἀυτοψία doceat, ineptum ad hoc scribendi genus auctorem hominem hunc ad systematicam ideam philosophi Aristotelici, cui summam sapientiam tribuebant Saraceni, totum resinxisse; eo tamen ipso nobis non de artis fingendi, sed de philosophiae historia sollicitis apprime vtilis est. Nam placita non modo physica et metaphysica Arabum inde discimus, verum totius etiam systematis nexum suo modo colligimus. Quin immo digna ex illis quoque φιλοσοφουμένοις obseruatione erudimur, qua ratione mystica illa et fanatica philosophia, quae Orientem patriam

o) Port. Mos. loc. cit.

p) Ibid. p. 230. Specim. p. 276. Anonymus RELANDI l. c. qui cum p. 199. quantum pote Muhammedanos excuset, ex his iudicari potest.

q) Vid. HUET. de fabul. Romanens. p. 21.

patriam habuit cum Peripateticismo vno sub iugo ire coacta sit. Vtemur autem versione POCOCKII Latina [r], non neglectis tamen Anglica a SIMONE OCKLEY et Germanica a B. IO. GEORG. PRITIO curata.

§. XVI. Priusquam autem potiora philosophi αὐτοδιδάκτου placita, coelitus, si superis placet, cum eo communicata, enarremus, omnino monendus est Lector, nihil fere in toto eius systemate reperiri, quod non vel Aristotelicum sit, vel saltem ex physiologia Peripatetica fluat. Quod equidem mirandum non est, cum ex historia philosophiae Saracenicae hactenus enarrata sit manifestissimum, hanc vnam philosophandi rationem, quam Stagirites tenuit, licet in haud paucis corruptam, inter Arabes regnauisse: hoc vero loco ideo obseruandum est, ne alios Arabi scriptori affingamus sensus, quam quos Lycei praecepta postulant [s]. Qua de re vt conuincamur, ecce syllogen dogmatum Peripateticorum in hac fabula contentorum, quae dubitare nos non sinit, Thophailum Aristotelem ducem elegisse. Nempe statuit mere Peripatetice: esse quatuor qualitates, humidum et siccum, calidum et frigidum, et ex harum commixtione oriri res omnes. Esse tres animae facultates vegetatiuam, sensitiuam, et rationalem. Tria quoque constitui principia, priuationem, formam et materiam, haecque duo posteriora ad essentiam rei pertinere: oriri omnia et existere ex potentia: naturam rerum essentialem constare ex materia et forma: formamque dare esse materiae reique: motum esse actum potentiae quatenus est potentia: non dari processum motus in infinitum, sed subsistendum esse in primo motore. Fontem porro omnis motus, siue motorem primum esse immobilem, vnum, aeternum, indiuisibilem, et ab omni quantitate et materia remotum. Esse quoque corpora alia simplicia, alia composita, et illa quidem motum habere aut circularem aut rectum: indeque quatuor tantum elementa esse. Esse coelum simplex, absque generatione et corruptione, et in circulo moueri. Nullum corpus esse infinitum, ideoque nec mundum infini-

Peripateticismus physicae Saracenicae.

 tum

r) Edit. Oxon. 1700. recusa.

s) Habere se ait auctor haec mysteria cognitionis intuitiuae et contemplatiuae ex philosophia Orientali in praef. p. 3. vnde de hac philosophia „enthusiastica p. 13. instat: „Non putandum esse, „philosophiam, quae ad ipsos peruenerit, in libris „Aristotelis et Abu Nasri, et in libro Alshebha „absoluere hunc scopum, neque quenquam ex „Andalosenis (Hispanis) scripsisse de eo aliquid, „quod sufficere possit, eo quod Hispani ad disciplinas tantum mathematicas respexerint, et qui „post eos venerunt, logicae intenti fuerint, ad „scopum hunc non peruenientes. Cum autem „successerint illis perspicaciores inter quos acutissimus fuerit Abubecr Ebn Alsayeg, (de quo „supra diximus) libros eorum imperfectos mansisse. Porro Alsheich Abu Ali in libro Alsepha, i. e. sufficientiae, diserte dicere, se composuisse eum secundum doctrinam Peripateticorum, illum autem, qui veritatem voluerit, cui „nihil subest obscuri inspicere debere librum „ipsius de philosophia Almoshrakia, i. e. Orientali. Eum enim qui ad exteriorem verborum „Aristotelis sonum tantum respiciat, neglecto interiori et occulto eorum sensu minime perduci „ad istam perfectionem. Habuisse etiam Algazelium praeter libros exotericos, arcanos quosdam huc pertinentes nec cum aliis communicatos sicque in aliis quoque philosophis obtigisse etc." Ex quo loco maxime memorabili patet, hanc Enthusiasmi doctrinam Arabes quosdam ab Orientalibus accepisse, et tum demum physiologiae Peripateticae attemperauisse. Quod vt probat fanaticum illud philosophiae Orientalis genus etiam Arabibus innotuisse, ita docet quoque, eam in Aristotelicos sensus fuisse mutatam, vt ex annotato parallelismo patet. Hinc haec quoque particula suo modo ad historiam philosophiae Orientalis pertinet.

tum esse posse: esse tamen aeternum. Item inesse corporibus coelestibus, quintam aliquam naturam siue elementum, esseque coelo figuram sphaericam: et quo propinquior sphaera siue orbis coelestis supremo, cui primus motor adest, fuerit, tanto perfectiorem esse, tantoque celerius moueri. Esse elementa corpora simplicia, in quae alia corpora composita resoluantur: iis autem inesse duas qualitates, leuitatem et grauitatem, illamque sursum, hanc deorsum ferri. Contraria sibi esse elementa ratione grauitatis et leuitatis, inuicem commutari corpora; praeesse animam vegetatiuam vegetationi, sensitiuam sensibus, rationalem rationi; esse duplicem intellectum agentem et patientem: illum aeternum, immortalem, impatibilem, actiuum, et ab omni corporis commercio remotum esse. Esse vero eum vel theoreticum vel practicum. Mortem esse extinctionem caloris naturalis, vitae vero caussam aequilibrium humidi vitalis cum calore naturali. Entia tantum esse, quae ex materia formaque componantur: hincque substantias compositas tantum definiri posse. Non posse generari materiam et formam. Esse etiam potentias alias cum ratione, alias sine ratione. In rebus, quae mutationem non patiantur, falli neminem posse; vnum et idem opponi multis; dari tria substantiarum genera, quae interire possint, vt plantae et bruta, quae non intereant, vt coelum, et quae aeternae et immobiles sint. Dari aeternas substantias, eo quod detur motus aeternus, easque immateriales esse et ab aeterno mouere se actu debere. Imprimere motum reliquis intelligentiis motorem primum; non esse obnoxiam mutationi caussam motus primam, esseque id quod supremum atque necessario existat, rerum omnium primam et necessariam caussam Deumque. Esse Deum ens aeternum, immobile, insensibile, indiuisibile, infinitaeque virtutis, fruique aeterna et perfecta vitae beatitate eamque vitam in intuitione atque contemplatione sui perfectissime consistere. Sub hac vero prima caussa alias esse substantias sphaerarum motrices, hasque esse spiritus atque numina etc. Haec et alia huius generis multoties in hac fabula Milesia occurrunt, quae γνησίως Peripatetica esse, norunt, qui physiologiam Aristotelis a limine salutarunt. Quae si cum tota illa Nostri narratione comparantur, patebit, philosophum autodidactum Enthusiasmum philosophiae Orientalis, fanaticumque illum, quem sibi constituit in intuitiua Dei cognitione, finem ad systema Aristotelis transtulisse, soccumque adaptasse cothurno. Id quod primo quidem intuitu mirum alicui atque παράδοξον videri queat, propius tamen inspectum adeo peregrinum non videbitur cogitanti, Platonicos recentiores eodem fere modo hunc Enthusiasmum in intuitiua Dei cognitione constituentes non Platonico tantum et Orientali, sed etiam Aristotelico systemati mire inter se confusa locum fecisse. Quod qua ratione factum sit et physiologica dogmata toto coelo inter se diuersa atque dissonantia in vnum conspirare finem coacta sint, in historia philosophiae Alexandrinae *Tomo secundo* enarrata pro-

ea prolixe fatis expofitum eft, nec ob breuitatis ftudium hoc loco repeti poteft, conferri vero omnino debet, fi myfticam hanc Saracenorum philofophiam Peripateticifmo copulatam intelligere velimus.

Fanaticifmus philofophiae Peripateticae Saracenorum.

Neque tantopere abhorrent ab hoc fanaticae philofophiae fine fcopoque dogmata metaphyfica et phyfiologica Ariftotelis, quam prima fronte videntur. Cum enim intellectus actiuus ex illa intelligentiarum diuinarum catena atque fyrmate fit vltima earum quae a prima cauffa dependent, ille vero omnibus hominibus extrinfecus adfit, facile inde deduci poteft, quomodo ifte intellectus ad intuitionem DEI reducendus fit. Mouere enim fphaeras inferiores, vel intelligentias potius illis regendis affixas primum motorem appetitione et defiderio, ipfe dixit Ariftoteles, vt, fuo loco probatum. Dum itaque intellectus hominis particula eft illius diuini intellectus, neceffario ad cauffam primam appetendam mouetur, nec aliter ifte motus nifi intellectione conficitur, fi Stagiritam audis. Quae genuina fundamenta funt Enthufiafmi Peripatetici, quae effecerunt, vt toties inter affeclas Ariftotelis apud Arabes et Chriftianos inuenti fint, qui vna cum Peripatetica philofophia myfticae quoque theologiae adhaeferunt. Qua de re fcriptores hiftoriae theologiae myfticae confulendi funt [t], et in his, qui acute vidit IACOBVS THOMASIVS [u] adeundus eft. Ex his autem intelligitur, craffas Muhammedis cogitationes et deliria occafionem dediffe ingeniis profundioribus et philofophantibus, de diuinis digniori aliquo modo cogitandi, et ineptam illam vulgaris religionis traditionem clanculum reiiciendi. Satis luculenter ad id digitum intendit Thophail monens [x], *fectam Hanifiticam et legem Mohammedicam vetare homines in eam fe immittere, et monuiffe, vt ab ea fibi cauerent, ideoque fummos viros hanc contemplantium philofophiam ipfumque ftatum vifionis et guftus clanculum habuiffe, et inter arcana dogmata retuliffe.* Quae vt fatis docent, ea quae apud Muhammedanos magis philofophice dicuntur, non legis Iflamiticae auctori, ipfique religioni ab homine ἰδιώτῃ profectae tribuenda effe, vt aliquoties monuimus; ita philofophiam de vulgi fuperftitione in ingeniis excelfioribus triumphum egiffe comprobant, et a communi Muhammedanorum turba philofophos hos fegregant. Qua de re ipfa Thophaili praefatio luculento teftatur commentario. Ceterum cum ad hunc Enthufiafmum totam philofophiam fuam ifte αὐτοδίδακτος retulerit, cauffa ex eo patet, cur, qui infpirationes inter Britannos iactant, libro huic tantopere fauerint, curque iis, qui myfticam theologiam fectantur, placuerit. Semper enim hunc Veneris pullum fuos amatores reperiffe, hiftoria philofophica teftis eft omni exceptione maior. Et haec quidem introductionis loco ad hunc libellum dicta fufficiant, ne cramben bis ponere

t) Videndi quos laudat IO. CHR. WOLFIVS bibl. Hebraeae P. I. p. 14. not. (i)

u) De definit. Sapientiae f. origin. hift. philofophicae.

x) loc. cit. p. 15.

nere necesse habeamus. Iam ipsum audiemus philosophum sponte natum, et sine praeceptore doctum, ita praecipientem:

Thophaili physica et metaphysica.

§. XVII. I. Possibile est, vt in regione sub linea aequinoctiali sita propter aëris maxime salutaris et temperati indolem absque matre aut patre nascantur homines, ita ipsam disponente luminis supremi, quod super ipsam oritur, influxu.

II. Fieri potest ista generatio spontanea, luto quodam annorum temporumque processu eo vsque fermentescente, donec in ipso conspirent calidum et frigidum, humidum et siccum, temperatura aequali et viribus pari.

III. Luti huius vbi magna est massa, partes quaedam aequalitate temperaturae alias superant, suntque generationi mixti aptiores, et temperatura gaudent maxime perfecta instar humanae.

IV. Agitata itaque materia exoriuntur quasi bullae prae summa eius massae viscositate, acceditque in medio eius viscosum quiddam cum exigua admodum bulla distincta in duas partes tenui velo discretas, subtili et aërio corpore plena, aequissimae, quae ei conuenit, temperaturae.

V. Huic corpori coniungit se spiritus iussu Dei excelsi infusus, et tam arcte adhaerens, vt vix possit aut sensu aut intellectu separari.

VI. Spiritus hic perpetuo a Deo effluit, et lucem solis imitatur, quae continue in mundum influit.

VII. Spiritus iste, qui est ex mandato Dei, semper creaturis omnibus infunditur, sunt tamen ex illis, in quibus nullum ipsius apparet vestigium ob debitae dispositionis in iis defectum. Huiuscemodi sunt inanimata, quibus non inest vita, quaedam iterum sunt, in quibus vestigium eius aliquod apparet, veluti plantarum aliquae species: quaedam denique sunt, in quibus conspicua admodum est eius impressio, et haec sunt varia animalium genera.

VIII. Recipiunt quaedam animalia potiore modo spiritum illum, quia spiritui illi similia sunt, et secundum ipsius imaginem formantur. Talis speciatim est homo.

IX. Quod si adeo in illo valeat forma haec, vt prae ea quasi in nihilum redigantur omnes aliae formae, eaque sola supersit, adeo vt gloria lucis eius exurat quaecunque apprehendit, haec perfectioni proxima est. Hoc autem non accidit nisi in prophetis.

X. Vbi receptaculo illi se coniunxit spiritus iste, ceterae facultates omnes se ei subiiciunt, atque obsequium praebent, ex mandato Dei ipsi omnes subiectae.

XI. E regione istius receptaculi surgit alia bulla in tria receptacula diuisa, inter quae tenues sunt partitiones et peruii meatus, repletaque sunt

ſunt corpore aërio ab eo non diſſimili, quo repletum fuit primum receptaculum, niſi quod tenuius eſt illud.

XII. In tribus hisce ventriculis ex vno diuiſis ſitae ſunt aliquae earum facultatum, quae illi ſubditae ſunt, iisque commiſſa eſt illarum cuſtodia atque tutela, vtque deferrent, quicquid ibi oriretur ſiue magni ſiue parui ad ſpiritum primum in primo receptaculo ſitum.

XIII. Etiam e regione huius receptaculi a parte oppoſita receptaculo ſecundo orta eſt tertia bulla, aërio etiam corpore repleta, ſed quod duobus prioribus craſſius eſt, et in hoc receptaculo ſitae ſunt quaedam aliae ex facultatibus inferioribus, quibus conſeruandis et ſuſtinendis deſtinatum eſt.

XIV. Mutuo haec receptacula indigent auxilio et primo quidem duobus reliquis opus eſt ob ipſorum obſequium et famulatum, duobus aliis veluti principe opus eſt, qui imperet.

XV. Vtrumque tamen horum reſpectu membrorum, quae poſtea formata ſunt, tanquam princeps eſt, non ſubditus.

XVI. Primum autem vi illius ſpiritus, qui ipſi coniunctus eſt, ipſiusque flagrantis ardoris in conicam ignis figuram euadit, atque adeo denſum illud corpus, quod ipſum ambiebat, eiusdem figurae euadit, fitque ſolida caro craſſo operimento induta ad ipſius conſeruationem. Totum hoc membrum cor dicitur.

XVII. Iam vero reſpectu diſſolutionis ac diſpendii humoris, quod calorem conſequitur, neceſſarium erat aliquod, quod ipſi ſuſtentando et alendo inſeruiret, et perpetuo reſtauraret, quicquid de eo abſumeretur, neceſſe etiam erat, vt tangeretur ſenſu illius, quod ſibi conueniens eſſet, idque ad ſe attraheret, nec non ſenſu eius, quod ipſi contrarium eſſet, illudque a ſe repelleret.

XVIII. Huic fini inſeruiendo duo alia membra ſubſtituta ſunt, vna cum facultatibus inde oriundis. Et illud quidem, quod rebus ad ſenſum pertinentibus praeſidet, cerebrum eſt, quod de alimento ſtatueret, iecur. Vtroque opus eſt, primo (corde), vt ipſis calore ſuo ſuppetias ferret, et facultatibus, quae ipſis peculiares erant ab ipſo oriundis.

XIX. Horum omnium gratia intertexti ſunt inter ea varii meatus et tranſitus, quorum alii aliis latiores ſunt, prout rei neceſſitas poſtulat. Atque ita exiſtunt arteriae et venae.

XX. Et ſic porro tota corporis ſtructura atque omnia membra efformantur, vt ſolet embryo in vtero formari eiusque membra perfici, donec referat embryonem ex vtero iam prodituram.

XXI. Ita homine perfecto et formata ſcinduntur tegumenta illius maſſae luti, velut in dolore partus, et reſiduum luti aridum factum diſrumpitur [y]. Haec eſt illa generationis, quam vocant, ſpontaneae hiſtoria,

y) Haec a pag. 27. ad 43. fuſe narrantur.

ria, quam exiſtere poſſe dudum ſibi perſuaſit Ariſtoteles cum aſſeclis, quorum de formatione quoque embryonis hypotheſes Thophail accurate expreſſit. Non ſe quidem iſta ſtatuere affirmat, ſed quosdam ita praecipere tradit, et opinionem iſtorum hominum narrat, alios fingens, referre, hunc Hai Ebn Yockdan fluctibus ventisque expoſitum beneficio fluxus maris in inſulam iſtam delatum, et refluxu maris accidente in arido relictum eſſe. Patet tamen ex ipſius auctoris narratione, pleroſque ſui temporis philoſophos hanc generationem ſpontaneam habuiſſe pro poſſibili, dudumque obſeruatum viris doctis, iam ante Tophailum eandem opinionem inter Arabes inualuiſſe, et Auicennam inter primos fere fuiſſe, qui ei calculum adiecerit [z]. Quod permouiſſe videtur viros doctos nonnullos, et inter hos eruditiſſimum Hvetivm [a], vt primam fabulae huius inuentionem ad Auicennam retulerint, quos tamen falli recte monitum B. Io. Christoph. Wolfio [b], quamquam vix negari poſſe videtur, Thophailum argumentum ipſum non inueniſſe, ſed ab aliis rudi adumbratum penicillo elaborandum ornandumque ſuſcepiſſe. Illud dubio caret, Auerroëm Thophailo σύγχρονον eiusque diſcipulum, epiſtolam eiusdem argumenti ſcripſiſſe, *de coniunctione cum Deo*, et ex ea forte cauſſa, fabulam hanc de Hai Ebn Yockdan ad hunc quoque auctorem a quibusdam referri [c]. Ex quo colligimus, in eodem luto haeſiſſe Auerroëm, qui in hac quidem generationis ſpontaneae opinione vna cum gentilibus ſuis nihil noui attulit. Plerique enim philoſophi, quibus ignota erat creationis hiſtoria, ad hunc lapidem offenderunt, quem in tanta rerum naturalium luce quosdam hodie quoque non prorſus euitare multo magis miramur. Certe inter veteres philoſophos Ionicos pleroſque generationem ad caloris et frigoris temperaturam, aërisque concretionem et rarefactionem retuliſſe, et Heraclitum [d], Ariſtotelemque [e] idem diu ante Arabes ita praecepiſſe, hiſtoria philoſophica teſtatur. Quin nec Stoicorum rationes ſeminales aliud volunt, nec aliter praecepit Epicurus, cui eadem humani generis origo placuit [f]. Quae veterum Graecorum hypotheſis vt miram dictis a Thophailo lucem conciliat, ita quo canali ad Arabes ea opinio dimanauerit, palam facit. Quam inepta vero et indigna philoſopho ea hypotheſis ſit, meliori loco non habenda, quam totus iſte homo fabularis Arabis philoſophi, hoc loco demonſtrari nec poteſt, nec debet, cum a noſtro inſtituto alienum id ſit. Ceterum cum ſpiritum hominis rationalem partem eſſe iſtius diuini Spiritus, qui ex Deo effluens inferioribus omnibus eius recipiendi capacibus ſe inſinuet, philoſophus Arabs aſſerat, patet inde luculenter, eum eodem prorſus ſenſu de intellectu hominis actiuo ex intellectu vniuerſali exorto

z) Videnda, quae monuit Pocockivs in praef.

a) l. c. p. 21. cui alii praeiuere, laudati Pocockio l. c.

b) l. c. p. 15.

c) Vid. Wolf. l. c. p. 20.

d) Vid. Gataker. ad Antonin. L. IV. §. 46. p. 167.

e) De generat. anim. L. II. c. 11. T. I. p. 846.

f) Lvcret. L. I. v. 799.

to fuiſſe philoſophatum, quo Auerroës potiſſimum eum ſtatuit. Ita vero dum ſpiritum hunc omnibus rebus ineſſe, eumque ex primo motore effluere dicit, clarius ea proloquitur, quae obſcurius mulitauit Ariſtoteles, ita verò impium hoc dogma prodit ſuisque coloribus pingit, vt, ex quo fonte totus ille, quem vrget, Enthuſiaſmus, ſurrexerit, clariſſime pateat: Cum enim ſpiritus hominis ex Deo effluxerit, vi ſyſtematis emanatiui eum ad Deum fontem ſuum reuerti oportet, eique intime et eſſentialiter coniungi. Et ex his, qui naſum habent, nec philoſophiam ſobriam omnem eiurarunt, nobis non monentibus iudicabunt, quod pretium toti huic fabulae ſtatuendum ſit. Verum haec obiter. Iam porro philoſophi autodidacti audienda eſt hiſtoria.

XXII. Cum, quod ferae a natura acceperunt, auxilio et defenſione homo naturaliter careat, neceſſitate compellitur, vt de veſtitu aliisque quae ſibi vſui eſſe poſſunt, diſpiciat. Prolixe id proſequitur Thophail, puerumque biennem vel triennem iis nobis meditationibus occupatum depingit [g], quas in viro adulto et philoſophicae meditationis non ignaro vix reperias. Hacque ratione vbique fingendi leges migrat. Sed haec homini ad illas nullo modo attendenti condonanda ſunt, heicque ea ſemel monuiſſe ſufficiat.

XXIII. Cum homo manus habeat, quibus ferae carent, intelligit inde vires ſuas, feras longe exſuperantes [h].

XXIV. Omnes ſenſus certis impedimentis exponuntur externis, quibus eorum operationes ſufflaminantur, eaque ad recte conſtituendum eorum vſum prius remouenda ſunt [i].

XXV. Ceſſantibus omnibus ſenſuum operationibus motuque cum nullum externum vitium aut impedimentum adeſt, cauſſae in membro aliquo a viſu amoto atque in interiori corporis parte recondito, ſine cuius ope nullum membrum exterius ſuo munere fungi poteſt, ſed damnum per vniuerſa membra diffundit, quaerenda eſt. Et hoc quidem membrum cor eſt [k].

XXVI. Mortuo animali cum ceſſant ſenſuum operationes, nihil tamen in eius figura partibusque poſt mortem inuenitur, quod obſtaculum afferat, easque operationes impediat, colligitur inde, aliud quiddam abeſſe, quod cauſſa operationum ſenſuum corporisque prius fuerit [l].

XXVII. Cum videmus, illud quod in corpore habitauit, diſceſſiſſe, idque, illo adhuc integro, reliquiſſe, probabile eſt, idem ad ipſum non rediturum poſtquam ei contigit deſtrui ac lacerari. Totum vero hoc corpus merito contemptibile videtur, ac nullius pretii, reſpectu illius rei, quae illud incoluit et poſtea reliquit; eo quod inſtrumentum tantum fuit illius, quae actiones atque operationes edidit [m].

 XXVIII.

g) in philoſ. autodid. p. 44.
h) p. 47.
i) p. 50. 51.
k) p. 51.
l) p. 58.
m) p. 59.

XXVIII. Sepeliendum tamen corpus in terra est.

XXIX. Ignis res est omnium maxime admiratione digna et in pretio habenda [n].

XXX. Cum ignis validissimas habeat vires, effectusque edat optimos, recte inde colligitur, id quod in corde hominis est, eiusque operationes edit, eiusdem esse generis, et naturae, idque confirmat calor, qui in animalibus omnibus viuentibus ostenditur, frigusque quod post mortem contingit continuum, summus etiam calor, qui in viuentis pectore sentitur [o].

XXXI. Humidus ille calidusque vapor in corde, qui animali motum dedit, illas operationes edit, et vera earum caussa est, vitamque efficit.

XXXII. Omne peculiare animal, licet multa sint ipsius membra, variique sensus motusque, vnum tamen est, respectu spiritus illius, qui ab vno centro originem ducit, vndeque distributio eius in alia membra ortum habet, omnia autem membra ei subseruiunt, vel ab eo instruuntur [p].

XXXIII. Vnus tantum est spiritus animalis, cuius ope membra suas operationes edunt, quorum nullum munus suum potest peragere, nisi ope eius quod ad illud a spiritu illo deriuatur per meatus, qui arteriae dicuntur, ita vt quoties aut abrumpuntur isti meatus aut obstruuntur, cesset illius membri actio [q].

XXXIV. Hae autem arteriae spiritum illum e ventriculis cerebri deriuant, cerebrum a corde recipit.

XXXV. Magna spiritus est in cerebro copia, quia illud locus est, in quo varie distribuuntur multae ipsius partitiones.

XXXVI. Quod si membrum aliquod quocunque pacto spiritu hoc priuetur, cessat ipsius actio, fitque instar instrumenti abiecti, quo nemo vtitur et prorsus inutile est.

XXXVII. Si vero spiritus omnino e corpore discesserit, aut ratione quauis absumatur, vel dissoluatur, simul totum corpus motu priuatur, et ad statum mortis redigitur.

XXXVIII. Rebus omnibus cum homine comparatis, apparet, earum qualitates ex parte cum hominis qualitatibus congruere, et ex parte differre, et illius respectu, in quo conueniunt, vnum esse, respectu vero illius, in quo discrepant, varia esse atque multa [r].

XXXIX. Itaque in rerum inspicientes proprietates, quibus inuicem distinguuntur, videmus tam varias illas et multifarias esse, vt numerum excedant, et tam late se diffundere rerum naturam, vt comprehendi nequeat.

XL. Quamuis membra omnia multa sint, et vnumquodque eorum in partes plurimas diuidi possit, ita tamen inuicem connexa sunt, vt nullum

n) THOPHAIL in philos. autodid. p. 63. o) p. 64. p) p. 67. q) p. 68. r) p. 72.

nullum ſit inter ea vllatenus diſcrimen, atque vnius rationem habeant, neque illa inter ſe differant, niſi reſpectu diuerſitatis actionum, diuerſitas autem illa eſt ex cauſſa eius quod ipſi peruenit a vi ſpiritus animalis.

XLI. Spiritus hic vnius eſt eſſentia, isque ipſe vera ratio eſſentiae eſt, cetera vero membra omnia quaſi inſtrumenta ſunt.

XLII. Eadem ratione omnes animalium ſpecies vnum ſunt hoc contemplandi modo, et omnia vnius ſpeciei indiuidua inuicem ſimilia, tam quoad partes exteriores, quam interiores, apprehenſiones, motus et inclinationes, nec inter ſe differunt, niſi in paucis quibusdam rebus, reſpectu earum in quibus congruunt. Ex quo recte infertur: ſpiritum illum, qui in tota illa ſpecie eſt, rem vnam eſſe, nec aliter differre, niſi quod in varia corda diſtribuatur, adeo vt, ſi fieri poſſet, vt totum illius, quod iam in cordibus iſtis diſſipatur, colligi poſſet, et in vno vaſe poni, totum illud vna res foret, cui tantum reſpectu quodam multiplicitas accidat [s].

XLIII. Tota itaque ſpecies vna eſt, et indiuiduorum multiplicitas eſt inſtar membrorum multiplicium, quae vnam tantum perſonam conſtituunt.

XLIV. Omnes porro animalium ſpecies in hoc congruunt, quod ſenſum habent, et nutriuntur, et ſponte ſua ſe mouent, quocunque volunt. Quae actiones ſpiritus animalis propriae ſunt, alia vero, quibus poſt hanc conuenientiam animalia diſcrepant, non ſunt admodum propria ſpiritui animali.

XLV. Ex hac conſideratione patet, ſpiritum animalem, qui in toto animalium genere eſt, eſſe reuera vnum, licet ipſi inſit diſcrimen aliquod paruum, quod vni magis ſpeciei quam alteri proprium eſſet. Totum itaque animalium genus vnum eſt.

XLVI. Eadem eſt quoque plantarum ratio, quarum variae ſpecies contemplantes videmus indiuidua cuiuscunque ſpeciei eſſe inuicem ſimilia, quoad ramos, folia, fructus et actiones, atque adeo omnes eius reſpectu vnum quid eſſe, nempe reſpectu conuenientiae, quae videtur in actionibus nutritionis et incrementi [t].

XLVII. Vno quoque mentis conceptu totum animalium genus et plantarum coniungentes, videmus omnia in eo conuenire, quod nutritionem et incrementum admittant, niſi quod animalia plantas ſuperent, et in hoc excellant, quod ſentiant et apprehendant, cui tamen ſimile plantis quoque ineſt. Inde nobis conſtare poteſt; et plantas et animalia vnum quid eſſe, reſpectu rei vnius, quae vtrisque communis eſt, quae vero in eorum vno magis perfecta eſt, in altero vero impedimento aliquo cohibita.

XLVIII. Corpora quae neque ſenſum habent, neque nutritionem, neque incrementum, cuiuscemodi ſunt lapides, terra, aqua, aër et ignis,

 quae-

s) Thophail in philoſ. autodid. p. 75. t) p. 76.

quaeque dimenſionem habent, ſc. longitudinem, latitudinem et profunditatem, aliter inter ſe non differunt, quam quod alia ſint colorata, alia absque colore, alia calida, alia frigida etc. poſſunt etiam calida frigeſcere, et frigida incaleſcere, aqua in vapores conuerti, exque vaporibus generari aqua, et quaecunque comburuntur, in cineres, flammam et fumum conuerti, fumus vero terreae ſubſtantiae in fornice lapideo fieri ſimilis. Ex quibus apparet, haec quoque omnia reuera eſſe vnum aliquid, licet aliquo reſpectu illis contigerit multiplicitas [u].

XLIX. Cum itaque actiones rerum omnium, tantum ratione organorum differant, actionesque illae non ſint eſſentiales, ſed aliunde ab alia quadam re deriuentur, ita vt, ſi pari modo ad alia iſta corpora deferrentur, eſſent illa huic ſimilia; eſſentiam actionibus nudatam conſideranti patebit, illam non aliud eſſe, quam corpus eiusdem cum his generis: et omnia corpora vnum quid eſſe, tam quae in ſe vitam habent, quam quae non habent; tam quae mouentur, quam quae quieſcunt, niſi quod quaedam actiones procedant ratione organorum.

L. Hoc modo inferri debet, totam creaturarum fabricam vnam eſſe, quas primo intuitu multas eſſe putamus, absque numero aut fine [x].

LI. Vnicuique corporum naturalium vna ex his qualitas ineſt, vt vel ſurſum tendat, velut fumus, flamma et aër, aut in contrariam illi partem deorſum moueatur, vt aqua, terra etc.

LII. Nullum autem ex omnibus iſtis corporibus ab vtroque horum motuum liberum eſt, nec quieſcit, niſi cum obſtat impedimentum aliquod, quod ipſi viam interrumpit.

LIII. Conueniunt autem grauitas et leuitas corporibus non qua talibus, ſed competunt notioni corporeitati ſuperadditae: quia ſi pertinerent ad corpus quatenus corpus, nullum reperiretur corpus, cui non ineſſet vtraque earum qualitatum; reperimus autem graue leuitatis omnis expers, et leue aliquod cui nulla ineſt grauitas: et haec duo procul dubio duo corpora ſunt, quorum vtrique notio aliqua ineſt, qua ab altero diſtinguitur corporeitati ſuperaddita, qua alterum ab altero diuerſum fit, quae ſi non adeſſent, forent res vna omni reſpectu [y].

LIV. Eſſentia itaque vtriusque horum ex duabus notionibus eſt compoſita, quarum altera ea eſt, in qua ambo conueniunt: nempe notio corporeitatis, altera, qua inuicem differunt, quaeque notioni corporeitatis coniungitur, nempe graue vel leue.

LV. Vera itaque ratio eſſentiae vniuscuiusque compoſita eſt ex notione corporeitatis et re quadam alia corporeitati ſuperaddita, ſicque cognoſcuntur formae corporum ſecundum diuerſitatem ſuam.

LVI. Hae formae ſenſu non percipiuntur, ſed modo aliquo ſpeculationis intellectualis [z].

LVII.

u) Thoph. in philoſ. autodid. p. 79. x) p. 80. y) p. 83. z) p. 84.

LVII. Spiritus animalis, cuius sedes est cor, necessario notionem aliquam corporeitati suae superadditam habet, qua idoneus est, ad mira haec opera praestanda e variis sensationum modis, variisque apprehendendi rationibus, et variis etiam motuum speciebus, estque notio illa ipsius forma et differentia, qua ab aliis corporibus distinguitur, et haec est anima sensitiua siue animalis. Sicque res quae plantis vicem caloris radicalis in animalibus supplet, est quiddam ipsis proprium, quod est ipsarum forma, nempe anima vegetatiua. Ita omnibus etiam corporibus animatorum aliquid proprium est, cuius vi vnumquodque eorum actionem sibi propriam peragit; veluti varios motuum modos et qualitatum sensibilium species, eaque res cuiusque eorum forma est, quae naturae nomine indigitatur.

LVIII. Quae itaque corporeitati notio superinduitur atque adpingitur, ea est, quae animae nomine exprimitur[a].

LIX. Vniuersa corporum multitudo in forma aliqua conuenit, vnde actio aliqua aut plures procedunt: quaedam autem istius multitudinis pars, licet cum omnibus in ea forma conueniat, insuper aliam formam habet isti superadditam, a qua actiones quaedam emanant: istius quoque partis classis aliqua licet cum parte ista in prima et secunda forma conueniat, tertia forma aliqua ab illis distinguitur, vnde emanant actiones quaedam: e. g. omnia corpora terrestria et grauia multitudinem vnam constituunt, quae in eadem forma conueniunt, a qua profluit motio deorsum, quamdiu nihil impedit, quo minus descendant, et cum vi aliqua sursum moueantur, deinde sibi permittantur, formae suae vi tendunt deorsum: huius autem generis pars aliqua, veluti plantae et animalia, licet cum praecedenti multitudine in ea forma conueniat, aliam insuper formam habet, a qua fluunt nutritio et accretio, quae oriuntur a forma, quae vocatur, anima vegetatiua. Huius autem partis quaedam et speciatim animalia, licet cum parte illa formam primam et secundam communem habeant, tertiam tamen formam superadditam habent, a qua proueniunt sensatio et motus localis.

LX. Omnis porro species peculiaris animalium proprietatem aliquam habet, qua ab aliis speciebus separatur, atque ab iis distinguitur, et diuersa fit, eaque a forma aliqua isti propria profluit, quae superaddita est notioni formae illius, quae cum aliis animalibus illi communis est[b].

LXI. Haec sensibilia corpora, quae sunt in mundo generationis et corruptionis, composita sunt alia ex pluribus, alia ex paucioribus notionibus, notioni corporis superadditis.

LXII. Aqua est res haud multae compositionis ob paucitatem actionum, quae ab ipsius forma proueniunt; idem etiam de igne et aëre valet. Terrae vero partes aliae simpliciores sunt aliis.

LXIII.

a) Thophail in philos. autodid. p. 87. b) p. 88.

LXIII. Cum quatuor iſta alia in alia conuertantur, vnum aliquod eſſe debet, ex quo omnia participant, idque eſt notio corporeitatis.

LXIV. Oportet autem vt vacua ſit res illa notionibus iſtis, quibus quatuor haec mutuo a ſe diſtinguuntur, et neque ſurſum moueatur neque deorſum, neque calida ſit, neque frigida, neque humida, neque ſicca, quia nulla harum qualitatum omnibus corporibus communis eſt, ideoque non pertinet ad corpus, quatenus corpus eſt [c].

LXV. Inquirentibus itaque in adiunctum aliquod, quod omnibus corporibus tam inanimatis, quam animatis ſit commune, nullum occurrit aliud praeter notionem extenſionis ad tres dimenſiones, quae in omnibus reperitur. Ea igitur pertinet ad corpus, quatenus eſt corpus.

LXVI. Senſui autem ſe non offert corporis alicuius exiſtentia, quae vnum hoc adiunctum habet, ita vt non habeat notionem aliquam extenſioni praedictae ſuperadditam, ſed ſit prorſus vacua aliis formis.

LXVII. Vltra hanc extenſionem autem eſt alia notio, quae illud eſt, in quo exiſtit iſta extenſio, cum haec extenſio non poſſit per ſe ſubſiſtere, adeoque extenſionis et corporis notiones inter ſe differunt.

LXVIII. Corpus itaque reuera ex duabus notionibus conſtat et compoſitum eſt, nempe corporeitate et extenſione, nec corpus aliquod intelligi poteſt, niſi ex duabus hiſce notionibus compoſitum [d] et conflatum, neque earum vna ſine altera ſubſiſtere poteſt. Illa itaque materia haec forma eſt: illa in eodem ſtatu permanet, haec mutari poteſt et ſucceſſiue varias figuras induere.

LXIX. Aqua, ſi in eo ſtatu permittitur, quem ipſius forma exigit, apparet in ea frigus ſenſibile et propenſio ad deorſum mouendum, quae duae actiones ita ex ea procedunt, vt vbi ipſam deſerunt, prorſus auferatur formae ratio, et formae aqueae ratio ex iſto corpore diſcedat, cum inde emanarent actiones, quibus proprium erat, ab alia forma oriri, et de nouo oriatur forma alia, quae ipſi prius non inerat, atque ab ea profluant actiones, e quarum natura non eſt, vt inde procedant, quamdiu priori forma informata eſt [e].

LXX. Neceſſe autem eſt omni, quod de nouo producitur, producente, atque inde concluditur debere quoque exiſtente effectu, effectorem exiſtere ſiue cauſſam efficientem.

LXXI. Eſſentia formarum talis eſt corporis diſpoſitio, a qua actiones eius proueniunt, ſiue aptitudo ad iſtos motus producendos [f].

LXXII. Actiones, quae a corporibus procedunt, non ſunt reuera ipſarum, ſed cauſſae efficientis, quae per iſtas actiones attributa illa produxit, quae illis tribuuntur. Recte hoc intelligendum eſt, ex mente philoſophi αὐτοδιδάκτου, non enim cauſſam tantum efficientem requirit, vt potentia formae deducatur in actum, ſed ad vnum illum effectorem cauſſam-

c) Thoph. in philoſ. autodid. p. 91.

d) Vrget hoc argumentum aduerſus Carteſianos corpus cum extenſione confundentes, et maiori id luce et perſpicuitate donat Io. Lockivs de intell. humano L. II. c. 13. §. 11. p. m. 186. ſeqq.

e) p. 95.

f) p. 96.

caussamque rerum omnium agentem vnicam, Deum respicit, illique soli actiones corporum omnium immediate tribuit. Prouocat enim ad textum Al-Corani, vbi dicitur: *Vos non interemistis eos, sed Deus interemit, et tu non proiecisti, sed Deus proiecit.* Ex quo loco clarum est, systema caussarum occasionalium non inuentum esse nudius tertius a discipulis Cartesii excogitatum ad prouocandum ex machina Deum, sed iam Arabes propter Enthusiasmi sui praesidium inter genuina Peripateticae scholae praecepta illi locum fecisse. Id quod eo minus mirandum, cum fatalis illa rerum omnium series, quam constituisse Muhammedem in antecedentibus diximus, sua quasi sponte hoc systema progignat. Id quod cum Aristotele eo magis conciliari potuit, quo magis inter intelligentiam eius supremam atque infimam, mediantibus reliquis intelligentiis sphaerarum praesidibus intercedit catena fatalis atque subordinatus influxus, quo formae illae rebus omnibus materialibus imprimuntur in mundo sublunari.

LXXIII. Coelum omnesque in illo stellae sunt corpora, quae extenduntur secundum tres dimensiones longitudinis, latitudinis, profunditatis [g].

LXXIV. Haec autem corpora infinita esse non possunt: Corporis enim infiniti notio absurda est. Corpus enim coeleste certe finitum est ex illa parte, quae nobis proxima est, et sensibus nostris obuia, teste visu nostro: ex illa vero parte, quae huic opponitur, itidem impossibile est, vt extendatur in infinitum, quia si concipiamus duas lineas ab hac parte, quae terminatur incipientes, quae in corporis profunditate secundum ipsius extensionem in infinitum procedant; deinde supponamus, alteri duarum harum linearum magnam partem abscindi ex illa parte cuius extremitas finita est, et tum sumatur de ea, quod superest, atque extremi eius, in qua facta est abscissio ista, applicetur extremitati illius, cui nihil abscissum est, et linea illa, cui aliquid abscissum est, parallela ponatur lineae illi, cui nihil abscissum est, procedente simul cum ipsis intellectu ad illam partem quae infinita esse dicitur; reperiemus vel duas lineas in infinitum extendi, et ita neutram earum breuiorem esse, quod est absurdum; vel si intra eius progressum interrumpatur, et simul cum ea extendi desinat, fore finitam, et cum reddatur ei pars illa abscissa, quae finita erat, totam esse finitam, atque adeo in quocunque corpore illae lineae designari possunt, illud esse finitum. Corpus itaque coeli finitum est.

LXXV. Cum autem corpora coelestia motu circulari moueantur, vt clarissime intelligitur in sphaera recta, sequitur inde coelum esse figurae sphaericae.

LXXVI.

g) THOPHAIL in philos. autodid. p. 99.

LXXVI. Patet id etiam ex eo, quia corpora coeleſtia et orientia, et cum coeli medium tenent, et occidentia in eadem magnitudinis proportione apparent, cum alias vel propinquiora vel remotiora eſſent, et magnitudine apparenti differrent [h].

LXXVII. Motus corporum coeleſtium non niſi in pluribus ſphaeris eſt, omnibus in vna contentis, quae ſuprema eſt, eaque quae ceteras omnes ab Oriente in Occidentem mouet ſpatio diei et noctis.

LXXVIII. Orbis coeleſtis vniuerſim, et quicquid continet, eſt tanquam vna res ex partibus inuicem coniunctis compoſita, omniaque corpora, veluti terra, aqua, aër, plantae, animalia ceteraque eiusmodi omnia in ea ſunt contenta, nec extra illius limites egrediuntur, totumque illius induiduum aliquod animal quam proxime refert, et ſtellae in eo micantes ſenſibus animalis reſpondent, et diuerſae in eo ſphaerae inuicem contiguae animalis membra referunt, et quod in eo eſt de mundo generationis et corruptionis, refert illa, quae ſunt in ventre animalis, vti varia excrementa atque humores, ex quibus ſaepe etiam in eo generantur animalia, veluti in maiori mundo generantur [i].

LXXIX. Vtrum vero mundus res ſit, quae de nouo orta eſt, poſtquam non fuerat, et ex priuatione in exiſtentiam emerſerit? aut ſit res, quae nunquam non olim extiterit, et quam nullo modo praeceſſerit priuatio, ita diſputari poteſt, vt neutra harum ſententiarum alteri praeponderet [k]. Fuſe hic de aeternitate mundi et ſubtiliter diſputat philoſophus Arabs, et quae pro ea, atque quae contra eam afferri queant rationes acute enumerat, quae tamen eius φιλοσοφούμενα hoc loco repetere omnia locus et inſtitutum noſtrum non patiuntur. Hinc ὡς ἐν συνόψει monemus, contra mundi aeternitatem id potiſſimum vrgere Thophailum: aeternitatem mundi iisdem premi difficultatibus, quibus cingi infinitatem eius ſupra monuerat. Illud quoque, quod accidentibus de nouo productis non eſſet vacuum, ipſum etiam de nouo productum eſſe debere, ſiquidem non poſſit eis prius dici, adeoque nouum ſimul eſſe neceſſe ſit. Pro mundi vero aeternitate id potiſſimum afferre philoſophum Arabem, productionem alicuius rei vel ipſius mundi nouam, poſtquam non extitiſſet, non intelligi poſſe, niſi ſupponatur tempus, quod illud praecederet, tempus autem cum in mundo ſit, ab eo ſeparari et ante eum poni non poſſe. Non poſſe quoque afferri rationem, cum effector mundi eum neceſſario producere debuerit, cur non prius produxerit? cum nec interna mutationis illius cauſſa, nec externa, quae non fuit, afferri poſſit. Haec philoſophum ſuum Hai diu multum ponderaſſe, nec de eo aliquid certi ſtatuiſſe ait. Ex quo loco patet, Arabem ancipiti illo problemate, quod Ocellus Lucanus iam affirmauit, et ab eo mutuum accepit Ariſtoteles, miros vero in ſenſus deprauarunt Eclectici ſiue Ariſtotelico-Platonici,

h) THOPHAIL in philoſ. autodid. p. 103. i) p. 104. k) p. 107. ſeqq.

Platonici, in pristinos sensus propendentibus Peripateticis γνησιωτέροις, confusum, non ausum fuisse sententiam ferre. Ex vna enim parte Muhammedana obstabat religio, quae creationem mundi statuit; ex altera parte pugnabat philosophia Peripatetica, cuius physiologia tota aeternitati mundi innititur. Prudenter autem a quaestione hac dirimenda abstinuit, ne aut crabrones irritaret, quod ante se philosophis nonnullis apud gentem suam euenisse nouerat, aut in philosophiam peccasse videretur. Idque eo facilius ab eo fieri potuit, quod in meditationis suae via ad creatorem siue motorem primum, quem inquirebat, peruenire se posse videbat, licet intactam hanc quaestionem relinqueret.

LXXX. Quaecunque autem huius problematis pars admittatur, eadem tamen consequuntur, nempe vel mundum non potuisse vi sua in existentiam prodire, sed necessario requirere caussam efficientem, quae ipsum in actum produceret, illum autem effectorem a nullo sensuum percipi posse, eo quod corpus esse non possit, quia ad mundum non pertinet: hincque etiam corporis ei qualitates et extensionem tribui non posse, et in mundum potestatem eum habere: vel si mundus aeternus est, motum quoque eius aeternum esse, et absque termino, quoad principium, cum nulla quies praecederet, vnde sumat initium: omnem autem motum aliquod mouens postulare, illudque mundo inesse non posse, quia finitum esset, neque inesse corpori alicui externo, esseque igitur aliquid a corporibus abstractum, et quod nullis corporeis adiunctis describi queat [l].

LXXXI. Existentia totius mundi est respectu dispositionis suae ad motum huius motoris, qui vacuus est omni materia omnibusque corporeis adiunctis, abstractus ab omni quod possit sensus apprehendere, aut ad quod viam inuenire possit imaginatio, et cum effector sit motuum coeli, ita vt ab omni differentia, innouatione, et cessatione immunes sint, procul dubio penes ipsum est in illos potestas, illeque eorum notitiam habet. Adeoque necessario motor aeternus existit, siue mundus aeternus sit, siue minus.

LXXXII. Cum materiae omnis corporis forma aliqua opus sit, quod non possit, nisi per eam, subsistere, neque realiter existere absque ea, forma vero nullam reuera existentiam habeat, nisi ab agente hoc voluntario, patet inde existentia omnia agente hoc indigere ad existentiam suam, et non esse cuipiam eorum subsistentiam, nisi ipsius ope, ac proinde illud ipsorum caussam esse, et ipsam illius caussatum, eo quod caussa efficiente opus habeant, a qua quoad essentiam suam dependeant, vt neque permanere possint, nisi illud permaneat, neque existere, nisi illud existat, neque ab aeterno esse, nisi illud sit aeternum, illud autem ipsis non indigere, sed ab iis liberum esse. Est enim eius potentia et virtus infinita, quae autem ab eo dependent, finita sunt [m].

 LXXXIII.

l) Thophail in philos. autodid. p. 110. 111.

m) p. 112.

LXXXIII. Quaecunque itaque sunt, et mundus, et quae in eo sunt, ipsius opus sunt et creatio. Suntque ipso natura posteriora, licet tempore posteriora non sint. Totus enim mundus ab hac caussa efficiente absque tempore efficitur et creatur, cuius mandatum est, cum rem fieri velit, vt dicat ei: esto, et est [n].

LXXXIV. Cum haec caussae efficientis opera intuemur, respectu habito ad eius potentiam, et cum admiratione tam rari artificii, tam accuratae sapientiae, et subtilissimae scientiae, et conspicua sunt nobis etiam ex paucissimis eorum, quae existunt, multo magis ex pluribus ea sapientiae vestigia, et miranda opificii quibus summa admiratione afficimur: certiores inde simus, omnia non nisi ab agente libero profluere, quod summae perfectionis sit, immo supra omnem perfectionem, cui ne atomi quidem pondus ignotum sit, siue in coelis siue in terra, nec quicquid eo aut minus sit aut maius [o].

LXXXV. Cum animalia membris aptissimis gaudeant, eaque in vsus adhibere suos norint, edocta ab hoc effectore, recte inde colligitur, esse eum omnium munificentissimum et maxime misericordem.

LXXXVI. Porro cum quicquid formae aliquid aut praestantiae, aut perfectionis aut potentiae habet, illud acceperit ab influxu illius agentis liberi, et ab illius existentia et operatione; sequitur inde quoque illud, quod ipsi natura sua inest, eo maius esse, perfectius atque absolutius, pulchrius, illustrius et diuturnius, nullamque esse proportionem inter ea, quae in ipso sunt, et quae in aliis.

LXXXVII. Omnia porro perfectionis attributa ei insunt, et ab eo procedunt, immunisque est, et separatus ab omni defectus genere, eo quod priuatio in eo esse nequeat, qui est ens simplex, in se necessariae existentiae, qui existentiam dat omni quod existit, et praeter quem nulla est existentia, ille autem est existentia, absoluta perfectio, pulchritudo, splendor, cognitio, atque vt habet Coranus: *Ille, Ille, et omnia pereunt praeter eum.*

LXXXVIII. Tam digna est huius caussae agentis consideratio, vt merito impediat hominem, quo minus alia cogitet praeter ipsum, et conspectis vestigiis operationis eius ille transferat ad opificem cogitationes suas, ipsiusque animus ab inferiori mundo sensibili penitus abstractus superiori intellectuali mundo penitus sit addictus [p].

LXXXIX. Sensus nihil apprehendunt praeter corpus, aut quod corpori inest; ens vero hoc necessariae existentiae immune est ab omnibus adiunctis corporeis quocunque respectu, nec vlla est ratio eum apprehendendi, nisi per id, quod non est corpus, neque facultas corpori inhaerens, neque aliquo modo a corpore dependens. Cum itaque illud per essentiam nostram comprehendamus, et firma eius sit nobis notitia, conspi-

n) Thophail in philos. autodid. p. 113. o) p. 115. p) 116.

conſpicuum inde nobis eſt, eſſentiam noſtram comprehendentem illud eſſe incorporeum quid, cui nulla corporis adiuncta conueniant, et quicquid corporeitatis apprehendimus ab exteriore noſtri parte, non eſſe veram rationem eſſentiae noſtrae [q].

XC. Corruptio et diſſolutio ſunt ex adiunctis corporum, fiuntque formam vnam exuendo, et induendo aliam; illius itaque corruptio ſupponi nulla poteſt, quod non eſt corpus, neque corpore ad ſubſiſtentiam ſuam opus habet, ſed prorſus a corporeis rebus ſeparatur. Anima itaque immortalis eſt, et corrumpi non poteſt [r].

XCI. Omnes facultates apprehenſiuae aliquando potentia apprehendunt, aliquando actu. Et ſi facultatum harum aliqua nunquam actu apprehenderit, quamdiu potentia tantum apprehenſiua fuerit, non appetit peculiare aliquid apprehendere, quia nullam adhuc illius notitiam habet: quod ſi aliquando actu apprehenderit, et fiat poſtea potentia tantum apprehenſiua, quamdiu in potentia manet, cupit actu apprehendere, quia erga illud obiectum propendet. Et quanto perfectius, ſplendidius et pulchrius eſt iſtud, quod apprehenditur, ſemper maior eius erit appetitio, et maior ex ipſius deſiderio dolor. Si igitur datur aliquid cuius perfectioni nullus eſt terminus, nec pulchritudini et ſplendori finis, ſed omnis perfectio et ſplendor ab eo procedit, qui illius rei priuatur apprehenſione, poſtquam illius notitiam habuit, infinito dolore afficietur, ſicut qui illud perpetuo apprehendit, inde non interruptam voluptatem perpetuam felicitatem gaudiumque infinitum percipiet [s].

XCII. Cum autem enti illi neceſſario exiſtenti omnia perfectionis attributa conueniant, id autem, quod illud ens apprehendit, nec corporeum ſit nec corruptibile, ideo apprehenſioni iſti haec eſſentia idonea ſola eſt.

XCIII. Eſſentia itaque iſta, cum corpus morte exuit, ante cum corpore vteretur, aut nunquam nouit hoc ens neceſſario exiſtens, nec ipſi coniuncta fuit, nec quicquam de eo audiuit: atque hic homo cum e corpore exceſſerit, enti illi non coniungitur, nec eius deſiderio laborat, ſed in ſtatum brutorum degenerat, eo quod omnes facultates corporeae, intereunte corpore ceſſant, nec ea appetunt, ad quae facultates illae ferri ſolent, neque erga illa propendent, neque ob ipſorum abſentiam dolore afficiuntur vllo [t].

XCIV. Aut illa, antequam corpus exuiſſet, cognouit hoc ens ſummum, quantae perfectionis, magnitudinis, dominii, potentiaeque eſſet, mentis vero ſuae affectus ſecuta dum ſe ab illo auertit, a morte occupatur, et tum viſione illa priuatur, ipſius vero deſiderio laborat, ideoque permanet in cruciatu diuturno, atque infinito dolore afficitur, ſiue poſt longum taedium ex dolore illo liberanda ſit, et ad viſionem eam, quam ap-

q) Thophail in philoſ. autodid. p. 119. r) p. 120. s) p. 123. t) p. 124.

petebat, perducenda; siue in iisdem cruciatibus in aeternum permansura sit, prout in vita sua ad vtrumque horum esset disposita, dum in statu corporis esset.

XCV. Aut ista essentia, antequam corpus exueret, ens illud existens necessario nouit, et se totis illi viribus addixit, cogitationesque suas continue defixas habuit in ipsius gloriam, formam et splendorem, nec ab eo se auertit, donec ipsam occuparet mors dum esset in statu intuitiuo eiusque actu; haec cum e corpore exierit, permanet in perpetua voluptate, et continua felicitate atque gaudio ob continuatam visionem entis illius necessario existentis, et visionis istius integritatem ab omni impuritate et mixtura, et ab ea recessura sensibilia illa, in quae intentae fuerant corporeae istae facultates, quae respectu ad illum statum cruciatus sunt et mala et impedimenta. Probe consideranda est harum assertionum ternio, luculentum enim exemplum praebet, qua ratione philosophi Muhammedani, vanam ineptamque futurae felicitatis descriptionem, quam ad vulgi spem atque notionem attemperatam promisit Muhammedes, emendauerint, et cum philosophia in concordiam redegerint. Quamuis in hoc Thophaili ratiocinio sit ἀνακόλουθον, quod cum placitis theologiae Muhammedicae conciliari nequit. Ait enim, in perpetuo cruciatu, animam quae Dei visione aliquando potita sed auersa est ab eo, cum a morte e corpore iuberetur exire, torqueri, permansuramque interdum in eo in aeternum. At si Muhammedismi praecepta consulimus, illis tantum hoc accidit, qui Deum negant, et nunquam eum agnouerunt. Talia plura in hoc commentario philosophico obseruare liceret, nisi breuitatis studium nos cogeret, ea Lectoris attentioni et iudicio permittere, contentos vno exemplo hoc loco eum monuisse.

XCVI. Omnia animalium genera praeter hominem in acquirendis sibi alimentis occupantur, et explendis corporis desideriis detenti, ad exitum vsque e vita detinentur: quod manifestum facit, ea ens illud summum non cognoscere, nec ipsius desiderio teneri, vel ipsius notitiam sibi acquirere, idque cum de animalibus statuendum sit, aequius est, vt de plantis statuatur [u]. Et hic quoque sine censura non dimittendus est philosophus Arabs: non vrgebimus, supponere eum, non vero probare statum illum animalium brutum, sed concedemus, quod non absurde postulat: ipse sibi contradicit, et ex principiis supra positis totius ratiocinii nexus subrui potest. Dixerat enim supra assertione sexta: spiritum diuinum cuius particeps homo factus est, omnibus creaturis infundi, et tantum vestigia eius non apparere ob debitae dispositionis in iis defectum, in quibusdam conspicuam admodum esse eius impressionem et haec esse varia animalium genera. Haec itaque si spiritus diuinitus impressi vestigia produnt, idque puer fere iam obseruauit Hai Ebn Yockdan, cur non adultus

u) THOPHAIL in philos. autodid. p. 127.

adultus et omnibus philoſophiae myſteriis diuinitus initiatus idem in animalibus vidit, eaque bruta ratione nullum impreſſionis ilius ſignum edere dixit? Verum ſaepius hac ratione labitur Thophail.

XCVII. Cum videamus ſtellas earumque ſphaeras motus habere ordinatos, cunctasque rite diſpoſito curſu circumferri, eſſe etiam pellucidas et ſplendentes, nec vlli corruptioni aut alterationi obnoxias, merito inde ſubnaſcitur ſuſpicio, eſſe ipſis praeter corpora ſua eſſentias, quae cognoſcant ens illud neceſſario exiſtens, easque animae noſtrae eſſe ſimiles, et neque corpora eſſe, neque corporibus inſitas [x]. Iam ex terra in coelum translatus philoſophus αὐτοδίδακτος intelligentias ſphaerarum motrices, quas ab Ariſtotele, is a Platone, Plato a barbaris acceperat, demonſtrare ſatagit, ratione allata vetuſtiſſima quidem et decantata, ſed tali, quae infirmior vix eſſe queat. Qua de re hoc loco; Lectorem altius cogitare iubemus, vt ineptam phyſiologiae Peripateticae indolem ex loco hoc ſatis luculento non tam cognoſcat, quam palpet manibus.

XCVIII. Corpora, quae in mundo generabili aut corruptibili ſunt, alia ſunt, quorum eſſentiae ratio conſtat ex vna aliqua forma notioni corporeitatis ſuperaddita, qualia ſunt quatuor elementa: alia autem, quorum ratio eſſentialis e paucioribus formis conſtat, quaeque ideo pauciores habent actiones, et longiorem a vita diſtantiam: quod autem forma plane deſtituitur, ei nulla ineſt ad vitam via, ſed eſt in ſtatu ſimili priuationi: illius autem, cuius rationis eſſentialis ſubſiſtentia e pluribus formis conſtat, plures ſunt actiones et paratior ad vitae ſtatum introitus: quod ſi ita diſponeretur forma ipſa, vt nulla eſſet ratio ipſam ſeparandi a materia, cui propria erat, tum vita eius maxime manifeſta eſt ſtabilis ac viuida: illud autem quod omni forma deſtituitur eſt ὕλη, priuationi ſimilis, ſine vita; quod per vnam formam ſubſiſtit, ſunt quatuor elementa, quae debilem vitam habent, ob vnam tantum formam, qua vno tantum motu mouentur, plantae vero vita fortiori gaudent, et his animalia [y].

XCIX. Cum inter ea compoſita ſit, in quo non dominetur vnius alicuius elementi natura, tunc omnia aequalis temperamenti in eo ſunt, et paris virtutis, ita vt vnum alterius vires non retundat, ſed agant in ſe inuicem aequali actione. Et quanto maior eſt illa aequalitas, et perfectior, tanto meliorem et perfectiorem habet vitam.

C. Cum itaque ſpiritus animalis, cuius ſedes eſt in corde, ſit maxime aequalis temperaturae, (eſt enim terra et aqua ſubtilior, igne vero et aëre craſſior) ideo rationem medii obtinet, nulli elementorum contrarii, atque ita ad formam, quae animal conſtituit, diſponitur, ſicque diſpoſitionem quoque habet ad perfectiſſimam vitam in mundo generabili et corruptibili: rectéque inde concluditur, ſimilem eum eſſe corporibus illis coeleſtibus, quorum formis nihil eſt contrarium [z].

CI. Eſt

x) THOPHAIL in philoſ. autodid. p. 128. y) p. 131. z) p. 135.

CI. Eſt itaque homo animal ſpiritu conſtans aequalis temperaturae, ſimile omnibus corporibus coeleſtibus, ſpecieque diuerſum ab omnibus animalium ſpeciebus, et in alium finem creatum, et ad magnum quid deſtinatum: eſt enim vilior eius pars, corporea omnium ſimillima corporibus coeleſtibus, optima autem eius pars eſt res illa, per quam cognoſcit ens illud neceſſario exiſtens, diuinumque quid eſt, quod non mutetur, nec ei corporeum quicquam attribui poſſit, nec eius notitia acquiratur, niſi per ſe ipſum, quodque ſit cognitio et ſcientia, et ſcibile, neque in horum quolibet diuerſum quid ſit [a].

CII. Cum itaque corporibus coeleſtibus ſimilis homo ſit, neceſſarium eſt, vt illis aſſimiletur, et ipſorum actiones imitetur, et eorum qualitates induat. Quin cum ſimilis ſit enti illi neceſſario exiſtenti, eo quod ſeparatus eſt ab attributis corporis, muneris quoque ſui eſſe reputare debet, vt acquirere ſibi laboret proprietates eius, quacunque poſſit ratione, et ipſius qualitates induere, vtque ipſius actiones imitetur, et ſedulus ſit in promouenda eius voluntate, et res ſuas ipſe committat, et in omnibus decretis eius ex animo acquieſcat, atque iis gaudeat, licet corpus affligat, ipſique noceat, vel corpoream quoque partem omnino perdat [b].

CIII. In parte viliori refert homo alias animalium ſpecies [c], quia eſt ex mundo generabili et corruptibili, eaque varias rerum ſenſibilium ſpecies ab eo exigit, veluti cibum, potum et coniugium [d]. Nec hoc ei corpus fruſtra creatum eſt, nulloque fine coniunctum, itaque incumbit illi, vt ei proſpiciat, illudque rite conſeruet. Quae cura praeſtari non poteſt, niſi per actionem aliquam, quae reſpondeat actionibus aliorum animantium [e].

CIV. Actiones autem illae triplicem prae ſe ferunt reſpectum, vel ad irrationalia animalia, vel ad corpora coeleſtia, vel ad ens neceſſario exiſtens. Prima actio neceſſaria eſt, propter corpus craſſum, ſecunda propter ſpiritum animalem in corde ſedentem, qui eſt principium totius corporis eiusque facultatum, tertia propter ipſiſſimam ſuam eſſentiam, qua ens illud ſummum cognoſcit.

CV. Felicitas autem hominis et immunitas a miſeria collocatur in perpetua viſione entis illius neceſſario exiſtentis, adeo vt in eo ſtatu ſit, vt ſe ab eo ne ad nictum oculi auertat.

CVI. Per primam ex modo dictis actionem nihil quidem acquirit homo viſionis huius, ſed potius diſtrahitur et impeditur, cum in rebus ſenſibilibus verſetur, quae velum aliquod ſunt huic viſioni interpoſitum [f]; opus

a) THOPHAIL in philoſ. autodid. p. 156.
b) IDEM l. c. p. 139.
c) Et tamen paulo prius dixerat, non eſſe reliquis animalibus, ſed corporibus coeleſtibus quoad corpus, ſimilem hominem.
d) Yockdanides autem alium hominem nondum viderat, vnde igitur coniugii ei adfuit notio?
e) THOPHAIL in philoſ. autodid. p. 139.
f) IDEM l. c. p. 140.

opus tamen ea eſt aſſimilationis actione ad conſeruandum ſpiritum animalem, per quem ſecunda aſſimilatio acquiritur, et hoc modo patet eam neceſſariam eſſe, licet noxa non careat.

CVII. Secundae autem actionis conformitate acquiritur magna quidem viſionis portio, ſed viſio interim talis, cui ineſt mixtura, qua, qui ita videt, ſuam etiam eſſentiam vna intelliget, et ad ipſam reſpiciat.

CVIII. Tertia autem conformitate integra acquiritur viſio, et ſincera attentio nullum quocunque modo reſpectum habens niſi ad ens iſtud neceſſario exiſtens, abeſt enim ab eo ſua eſſentia, euaneſcit, et fit tanquam nihil, vt omnes aliae eſſentiae praeter illius vnius veri, magni excelſi et potentis. Caput hoc cardoque totius philoſophiae myſticae eſt, quam hoc libro explicare aggreſſus eſt Thophail, et cui praecepta Ariſtotelicae phyſiologiae aſtute ſatis adaptauerat. Cum autem vulgi religio, qualem commendauerat Muhammedes, eidem fini non minore calliditate applicanda eſſet, eaque imprimis curſum illum religioſum circa Caabam in itinere religioſo poſtularet, egregie ſcopo ſuo inſeruire ſe poſſe credidit philoſophus Arabs, ſi philoſophum ſuum ad hoc ipſum exercitium ſuſcipiendum inſtrueret. Ita enim raptis vehementiori agitatione ſpiritibus animalibus probe videbat fore, vt extraordinaria commotione inflammata imaginatio miram viſionem entis ſummi, quam affectabat, referret. Vt itaque huic ſcopo velificaret, ſecundam philoſopho ſuo iniunxit actionem, quae circularem ſiderum curſum imitandum poſtulabat. Qua de re conſulenda et conferenda ſunt, quae alio loco iam de hoc curſu dicemus. Ex his ſequentia facile intelligi poſſunt.

CIX. Vt itaque finis hic obtineatur, nulla alia primi generis actio ſuſcipienda eſt, niſi quam poſtulat neceſſitas, ad ſpiritus animalis conſeruationem: nempe refectio nutrimenti, et defenſio ab iniuria aëris et noxiorum animalium, limitesque victui aliisque neceſſariis ponendi ſunt circa qualitatem et quantitatem [g].

CX. Edendum autem eſt, quo ſumto non magna oriatur aduerſus operationem creatoris oppoſitio, v. g. pulpa in fructibus matura, quorum tamen ſemina proiicienda ſunt in locum foecundum et germinationi aptum; tantumque edendum quantum fami explendae ſufficiat, nec repetendus eſus, donec infirmitas actiones reliquas impediens moneat [h].

CXI. Vt actionum ſecundi generis conformitas cum corporibus coeleſtibus obtineatur, attributa horum expendenda ſunt, quae triplicia ſunt, nempe reſpectu inferiorum calor, lux, rarefactio primi generis; reſpectu ſui ſplendor, puritas, pellucida conditio, motus circularis circa centrum, ſecundi generis; reſpectu entis ſupremi viſio perpetua et intuitiua, nunquam ab eo auerſa, et perpetuum in peragenda eius voluntate obſequium, motusque ex ipſius voluntate et potentia, tertii generis [i].

CXII.

g) THOPHAIL in philoſ. autodid. p. 143. h) p. 144. i) p. 147.

CXII. Haec tria attributorum corporum coeleſtium genera ita homini viſionem Dei anhelanti imitanda ſunt, vt quoad primum genus ita ſe comparet, vt nullam plantam vel animal re aliqua carere, vel damno affici patiatur, ſed illud remoueat; et quaecunque poſſet in perfectionis ſuae ſtatu conſeruet; quoad ſecundum genus, vt ſe in perpetua munditie conſeruet, ſordesque frequentibus abluitionibus tollat, vngues dentesque repurget, et abditas quoque corporis partes puras habeat; veſtesque ſaepe mundet, vt ſplendore ſemper fiat corporibus coeleſtibus ſimilior: ſaepe quoque motum circularem imitetur, variis circuitionibus, inceſſu circulari, curſuque et circumrotatione, donec ipſum occupet vertigo[k]. Clauem haec aſſertio porrigit ad intelligenda Enthuſiaſmi Muhammedani myſteria, et illuſtrandam eam, quam ſupra dedimus, obſeruationem; ac recte tenenda ea, quae infra de morali Muhammedanorum doctrina hisque ceremoniis dicemus. Ex his enim patet, philoſophos ritibus e veteri ſuperſtitione retentis et colores quaeſiuiſſe philoſophicos et ad Enthuſiaſmum late in Oriente regnantem eos transtuliſſe. Muhammedanum itaque Yockdanidem ſuum hic format Thophail, ſed philoſophicis coloribus. Qui annon peſſimum fucum redoleant, Lectoris arbitrio relinquimus.

CXIII. Quoad tertium vero genus aſſimilatio hominis viſionem Dei affectantis in eo ſita eſſe debet, vt cogitationes ſuas in ens illud neceſſario exiſtens defigat, et tum a ſe amoliatur omnium rerum ſenſibilium impedimenta, et oculos claudat, et aures ſuas obturet, et ſummis viribus ab imaginatione ſectanda ſe cohibeat, et quantum poteſt connitatur, vt nihil praeter ipſum cogitet, neque aliquid cum eo admittat, hoc autem circumrotando ſe promouere ſtudeat.

CXIV. Ita rapide ſe multoties circumagendo fiet, vt omnia ſenſibilia protinus euaneſcant, et phantaſia reliquaeque facultates langueſcant, et eſſentia actio a corpore remota inualeſcat, fiatque pura cogitatio, qua percipiatur ens illud neceſſario exiſtens; ex quo tamen ſtatu deinde corporeae facultates ad priſtina munera redeunt.

CXV. Ad conſequendam aſſimilationem entis ſupremi, tum ad attributa affirmatiua tum ad negatiua reſpiciendum eſt. Illa a multiplicitate prorſus abhorrent, idemque ſunt cum eſſentia entis illius et ipſiſſima eſſentia: cum itaque homo eſſentiam Dei cognoſcit, ſimul etiam omnia eius attributa cognoſcit. His vero attributa negatiua, quae priuationem abiiciunt, inſeruiunt. Abiicienda itaque omnia corporeitatis attributa ab eſſentia hominis, et ab omni corporea actione abſtinendum, quieteque ſedendum in imo ſpeluncae, capite inclinato, oculis demiſſis, auertendusque animus a rebus ſenſibilibus omnibus, repellendae imagines phantaſiae, et eousque procedendum, vt per plures dies non ſumatur victus, et cogitatione excidant omnes eſſentiae: immo ipſa tandem homi-

k) THOPH. in philoſ. autodid. p.150. 151.

hominis essentia ei euanescat, et totus sit in visione ista veri illius entis, ablatis omnibus formis spiritualibus et corporalibus et sibi subductis: nihilque remaneat, nisi ens illud vnum, verum, existentiae permanentis, et verba eius intelligat, et vocem ipsius audiat, et id videat percipiatque, quod neque oculus vidit, neque auris audiuit, neque descendit in cor hominis [l]. Ecce vero Lector, totius philosophiae Orientalis scopum finemque, Enthusiasmum hunc ex Aristotelicae philosophiae principiis deriuatum, et in Lyceum translatum. Nihil enim tale cogitabat Aristoteles. Ast cum Platonici recentiores Aristotelem cum principiis illis fanaticis, quae ex Orientali philosophia receperant, conciliaret, imitati Arabes paradoxum philosophorum genus, eundem suae physiologiae finem sibi constituerunt, sicque populares se religionis Muhammedanae notiones emendare posse sperarunt. Hincque eandem obtigisse Yockdanidi suo vel potius sibi ipsi felicitatem iactat Thophail, quam habuisse Plotinum gloriatus est Porphyrius. Quod cum ab omni rationis vsu abhorreat, mirum non est, monuisse Thophailum, eius descriptionem hoc loco expectandam non esse. Quos fructus autem haec philosophia fanatica habeat, sequentia docebunt.

CXVI. In tali visionis statu constitutus comprehendit, se non habere essentiam ab essentia veri illius discrepantem, neque esse essentiam omnino vllam praeter essentiam veri illius, illam autem esse tanquam lumen solis, quod in corpora densa incidit, quodque in illis apparere videmus, quod a sole tantum est, et per corporis praesentiam non minuitur, sed si aptum est, recipitur [m].

CXVII. Apud quem itaque est scientia essentiae illius, apud eum est quoque ipsa essentia; et secundum hanc sententiam omnes essentiae a materia separatae, quae notitiam habent illius verae essentiae, non multae sunt, sed vnum quid. Multum enim et paucum, multiplicitas et collectio et separatio sunt ex attributis corporum, quae non cadere possunt in essentias simplices, cum multiplicitas in compositis tantum notionibus materiae mixtae locum habeat [n]. Totum his in assertionibus se pandit impietatis mysterium, quod in Enthusiasmo philosophiae istius mysticae latet, quamuis mediocriter attento pateat, Tophailum varia et ambigua vnius et multi acceptione physica et metaphysica, quae Eleaticos quoque decepit, falsum esse. Non hoc totum ita tegere potuit philosophus Arabs, vt non deprehendi queat. Fingit enim [o], sibi aliquem ex vespertilionibus illis quorum oculos sol perstringit, se in stultitiae suae catena mouentem, et dicentem; eum subtilitate sua modum excedere, et ita se semouere a statu hominum intelligentium et rationem intelligibilium abiicere, id est, criterio veritatis omnis destitui, dareque sine sensu sonos atque verba. Huic non rationes opponit, sed multa tantum certa sub relatione vnum esse, satis ambigue et praeter rem monet, et inde

 ad

l) THOPHAIL in philos. autodid. p. 155. m) p. 159. n) p. 160. o) p. 163.

ad mundum diuinum prouocat, testatus de eo nihil dici posse, quibus assuetae sint aures nostrae, quin secus, ac debet, coniiciamus de iis rebus, nec notum esse id cuiquam, nisi qui vidit, nec veram eius rationem percipi posse, nisi ab eo, qui affecutus est. Concedere se, quod intelligentium naturam transgressus sit, et rationem abiecerit, et hominem cum sua intelligentia dimiserit, quod facultas illa rationalis rerum tantum sensibilium indiuidua contempletur, et inde notionem vniuersalem indaget: haec vero facultas super haec omnia sit; necesse itaque esse, vt qui simplici asserto aures obturet, ad coetum suum, mundana tantum contemplantem redeat, de altero mundo non sollicitus. Quae cantilena dudum iam a tota fanaticorum, philosophorum cohorte decantata illud κρησφύγετον est, ad quod omnes illi et olim se tanquam ad sacram anchoram receperunt, et hodie quoque recipiunt, qui eiurata rationis omnis regula ineptissima imaginationis sine sensu delirantis somnia pro diuinis nobis obtrudunt veritatibus. Qui dum ea nobis criteria denegant, quae ad veri falsique discrimina determinanda optimus nobis creator largitus est, quaeque nec sanctissima diuinae veritatis denegat reuelatio, suis deliriis, non minus quam febricitantes, permittendi sunt, id vnum, quod ad hunc proprie locum pertinent, monendi, vt desinant philosophiam iactare, ne desipere et insanire cum ratione videantur. Verum haec paucis, et instar σοφοῦ φαρμάκου inter tot somnia hominis Muhammedani philosophiae praesidio ad istas impietates in Deum iniurias delapsi monemus. Iam reliqua quoque audienda sunt.

CXVIII. Sphaera suprema, vltra quam est nullum corpus, habet essentiam a materia immunem, quae non est essentia vnius illius veri, neque ipsa illa sphaera, neque tamen quid ab ipsis diuersum, sed est tanquam solis effigies, quae in speculo aliquo polito apparet. Hic sphaerae splendor et pulchritudo maior est omni linguae potentia et voce, summusque gradus gaudii et voluptatis, quae ex visione illius gloriosae essentiae oritur [p]. Vides Lector, lumen illud diuinum supramundanum, supra tibi in historia philosophiae Orientalis, Alexandrinae et Cabbalisticae enarratum, id quod fidem facit Thophailo in praefatione iactanti, haec mysteria non ex philosophia Aristotelica sed Orientali desumta esse, quamuis systemati Peripatetico adaptata sint.

CXIX. Vnicuique sphaerae coelesti adest essentia separata a materia omni, quae non est ex prioribus essentiis, neque ab iis diuersa, sed velut solis effigies in speculum reflexa, ordine iuxta dispositionem sphaerarum digesto: eaque plena est voluptatis gaudii et decori, idque vsque ad lunae sphaeram, lumine illo semper magis, licet sine imperfectione, diminuto. Et huius essentiae particula ipsa hominis essentia [q]. Et hoc quoque assertum ex systemate Orientalium emanatiuo desumtum ad Peripateticas sphaeras ἑκὼν ἄκων applicatur a Thophailo.

CXX.

p) THOPHAIL in philos. autodid. p. 165. q) ib. 167.

CXX. Multae tales ſunt eſſentiae, eodem gradu decorae, quae et multae ſunt et vnum. Multae quoque ſunt a materia ſeparatae, quae ſunt tanquam ſpecula rubiginoſa, ſordibus obducta, quae illis politis ſpeculis terga obuertunt, quae innumeris doloribus afficiuntur, et poenarum cortinis circumdatae ſunt, aliae quoque eſſentiae ſunt, quae cruciantur, apparent, et iterum euaneſcunt, connectuntur et diſſoluuntur, plenae turbis et inflationibus et deſtructionibus etc. [r]. Facile ſubolebit Lectori, vnde haec acceperint myſtici Arabum, recordanti infelices ſpiritus et daemonia Platonicorum, et Klippoth ſiue cortices Cabbaliſtarum; quae iterum docent, haec dogmata in Peripateticiſmum intruſa eſſe. Obliuiſcitur tamen Thophai[illegible]orum prius demonſtrare exiſtentiam, ſine dubio quod eam ex phyſiologia Ariſtotelica deriuare non poſſet. Ea enim praeter intelligentias ſphaerarum motrices alios ſpiritus ignorat, quod ſolum argumentum euincit, eſſe hoc dogma exotericum et barbaricum, ſiue Orientale.

CXXI. Eſſentiae diuinae et ſpiritus heroici omnes a corporibus immunes ſunt, vsque quae ea conſequuntur, nec vlla eſt illis cum iis connexio vel dependentia, vt perinde ſit vtrum eorum auferantur corpora vel maneant: eorum autem connexio et dependentia eſt ab eſſentia vnius veri illius entis neceſſario exiſtentis, quod eſt primum eorum, eorumque principium, et cauſſa, quae et exiſtentiam et durationem iis tribuit, iisque perpetuitatem ſuppeditat: neque corporibus indigent, ſed illis indigent corpora [s]. Adeo manifeſte hoc Platonicos recentiores ſapit, vt ipſa fere verba Iamblichi referat. Nihil enim de mundo intelligibili praetĕr intelligentias ſphaerarum habet Lyceum.

CXXII. Licet mundus ſenſibilis mundum diuinum tanquam ipſius vmbra ſequatur, et mundus diuinus ea non indigeat, tamen ipſius ablationem ſupponere abſurdum eſt, quoniam ſequitur mundum diuinum. Eius ita corruptio in eo conſiſtit, vt mutetur, non vt in priuationem penitus abeat [t].

CXXIII. Quo ſaepius hic intuitionis labor ſtudiumque repetitur, eo minor erit et facilior, quoque diuturnior eſt, eo magis fit, vt eum ſtatum pro libitu quis aſſequi poſſit: donec liberatus a corpore voluptati illi totus vacare queat, nec vnquam ob neceſſitatem corporis auocetur [u].

CXXIV. Myſtica haec ſcientia latet in arcanis legis (Corani) ſenſibus, conuenitque ratio cum traditione, quae ex his interpretationis lucem accipit [x]. Ad Muhammedanam fidem roborandam iam accedens Thophail, in eo eſt, vt eius ſummam ſub cortice ineptiſſimorum praeceptorum haec ſublimia myſteria comprehendere doce[illegible] ſicque Muhammedem Peripateticis et Orientalibus philoſophis tacite annumeret. Quam inſulſe et inepte, pueri palpabunt. Nihil enim fabularum Muhammedanarum eſt, quod non ad haec myſteria pertinere contendat. Qua ratione

r) Thoph. in philoſ. autodid. p. 168. s) p. 172. t) p. 174. u) p. 175. x) p. 187.

ne illustri exemplo docet, superstitionem plebeiam, et hypocrisin mediante pseudo-philosophia cum Enthusiasmo et Deismo posse ingenioso commento coniungi.

CXXV. Caussa cur nuntius Dei, Muhammedes a perspicua harum rerum explicatione abstinuit et parabolis vsus est, adeo vt homines magna ex parte eo deuenirent, vt corpoream sibi de vno vero notionem fingerent, quaerenda est, in defectu ingenuitatis eorum, et auersione a mandato eius [y].

CXXVI. Frustra imperito vulgus haec mysteria explicantur, quo magis id facies, eo magis sapientiam perhorrescent, et inimicitiam augebunt, eo quod cupiditates suas sibi in Deum ascisfunt, et pro cultus obiecto habent; nec quicquam prodest correptio, quam vt pertinacius procedant [z].

CXXVII. Sufficit itaque, his vitae hunc mundum respicientis ordinem et praecepta praescribere, ne in hac vita alius alium iniuria afficiat. Pauci enim ad vitam futuram perueniunt, videlicet illi, qui credunt [a]. Ita vero se egregium hypocritam et turpem philosophastrum in fine libri ostendit Thophail.

Philosophia moralis Saracenorum.

§. XVIII. Hactenus de naturali inter Arabes philosophia tractauimus, sequitur moralis, quam haec quoque gens non neglexit. Eam vero ante Muhammedis tempora praeter sententias illas morales, quibus more poëtarum carmina sua consperfit, nihil habuisse, quod aliquam philosophiam moralem, vel rationalem quoque cultus diuini faciem referret, ex iis liquet, quae supra de theologia Arabum et superstitione Zabiorum fuse disseruimus. Et emendasse quidem hac in parte gentis suae ignorantiam et barbariem Muhammedes sibi visus est: ea quod sublata idololatria cultuque astrorum, ad seruiendum vni Deo creatori mentemque ad eum solum dirigendam Arabum nationem adduxisset. Verum inanem hanc esse iactantiam, nec praestitisse pseudo-prophetam aliquid, quod rationalem colendi Numinis viam demonstraret, moresque atque animos hominum ita emendaret, vt verae felicitatis in hac et futura vita fierent compotes, supra iam obseruauimus. Quamuis enim fundamenta, quibus omnis doctrina moralis recte superstruitur, magno studio confirmauerit, nempe esse Deum vnum atque solum, eiusque gloriam ab hominibus vbique respiciendam esse, habere animos hominum immortalitatem, et futuram expectare bene maleque factorum vel remunerationem, vel poenam; tantum tamen abest, vt his columnis fulserit nouum legis suae aedificium modo sensuque philosophico, vt potius praestantissimas veritates foede corruperit, et cupiditatum, quae in transuersum agere homines solent, frena vehementer laxauerit, partim futurae felicitatis spem ad corporeas atque sensuales voluptates referendo, partim paucis articulis, iisque

An a Muhammede aucta et culta.

y) THOPHAIL in philos. autodid. p. 189. z) p. 191. a) p. 195.

lisque minimam tantum officiorum hominis partem complentibus, summam rerum complectendo. Id quod duabus ex caussis euenit: nam cum plebis, quae potissimum eius partes sequebatur, respectum habuit, atque vt illi affectuum tumultibus plerumque parenti faceret satis, legis suae vultus comsit et ornauit; tum, vt ipse erat homo illiteratus, notionibusque et praeiudiciis plebeiis occupatus, ita meliora dare et rationabiliora non potuit. Fatendum tamen, post introductam inter Arabes philosophiam inuentos fuisse haud paucos, qui illos doctrinae moralis a Muhammede commendatae articulos, ad animi emendationem et cupiditatum suppressionem, atque sobrietatem mentis referrent, et egregia multa de his rebus commentarentur. Vnde prima Muhammedis tempora ab iis distinguenda sunt, quibus sub Abbasidis melior philosophiae literisque sanioribus lux affulsit, nec toti genti, vel religioni, qualis postea a philosophis, emendata est, ea tribuenda culpandaque sunt, quae in ipsa Muhammedis lege a sobria praecipiendi de moribus ratione degenerant. Ad quinque autem capita omnem praeceptionem de formandis moribus Muhammedis reuocauit, quae paucis complexus est Algazelius, paulo plenius enarrauit Anonymus RELANDI[b], in meliores vero magisque philosophicos sensus detorsere philosophi Θεολογήσαντες. Qui cum manum rei admouerint, institutum postulat, vt quid sibi haec capita Al-Corani moralia velint, quid inde sensus philosophici subesse, theologis Muhammedanis visum sit, paucis exponamus.

§. XIX. Praecepta itaque quae huc pertinent, haec sunt: *Doctrinae moralis capita Muhammedana.*

I. Fundatus est Islamismus in quinque rebus: confessione hac: non est Deus praeter Deum illum, et Muhammedes est apostolus Dei, et orationibus constanter celebrandis, et eleemosynis largiendis, et peregrinatione religionis ergo, et ieiunio Ramadani. Dictum hoc a Muhammede profectum esse Algazelius, liberque *Mostatraf* apud POCOCKIVM[c] affirmant. Omittitur autem munditiies corporis, indeque ortae lotiones, quae a lege quoque illius asseclis vehementer commendantur. Ea autem, praeter orationes, omnia ad externam tantum ceremoniarum sanctitatisque rationem pertinere, si ipsius legis Islamiticae mentem sensumque contemplatus fueris, vel ex vno Relandi anonymo, eiusque de hac re praeceptis, quae fere omnia ad corpus tendunt, multisque minutiis vanitatem ethicae Muhammedanae produnt, intelliges. Et verum quidem est, ponere illum cum theologis religionis suae fundamentum intentionem, de qua ad elegantissimam poëtae Persae, Scheich Atthar sententiam prouocat RELANDVS[d], et ante eum GALLANDIVS[e]:

Quicunque amorem Dei in animo non habet
Nihil aliud praeter ventum ex actionibus eius oritur.

Quam

b) c. 8. seqq. p. 67. seqq.
c) Specim. hist. Arab. p. 301.
d) loc. cit. not. b.
e) Libro infra laudando.

Quam in rem et illud Arabum prouerbium laudat: *Amor mundi est origo omnis peccati*, et eiusdem quoque poëtae γνώμην:

> *Si opus tuum ab hypocrisi sit liberum,*
> *Fax fidei tuae erit lucida,*
> *Quando ab hypocrisi non sunt purae actiones,*
> *Atque sunt inutiles ac floreae picturae.*

Ast monenda quoque sunt, quae doctissimum Relandum omisisse miramur, duo; vnum, respicere haec solam obedientiam Deo eiusque legato Muhammedi praestandam, eamque potissimum intentionem satis faciendi legi eius supponere, adeoque in ritibus his nihil praeterea mentalis cultus requiri; id quod ipsa viri praestantissimi obseruatio infert: *Eo momento quo aliquis lotionem etc. incboet, mentem ad Deum homines conuerti iuberi, et cogitare, se hoc agere quod agit, vt mandato Dei obtemperet, et suo officio satisfaciat, procul itaque abesse debere alios fines, et hypocrisin arceri.* Ast hoc tantum abest, vt aliquam moralem introducat doctrinam, quae paulisper rationalis sit, vt potius irrationali prorsus postulato homini iniungat, in externis illis ritibus Dei amorem demonstrare atque obsequium. Alterum, quod probe circa hos ritus eorumque applicationem notandum est, in eo potissimum versatur; hanc intentionem mentalem esse inuentionem non ipsius Muhammedis, sed philosophorum religionem plebeiam emendantium. Quod ne sine teste dixisse vel ad inuidiam legislatori conflandam odiose attulisse videamur, en verba auctorum celeberrimi libri *Achwanossafa* [f], qui facto discrimine inter religionem, et religionis ritus obseruant [g]: *Significationem vocis Din in lingua Arabica esse: obedientiam a coetu aliquo hominum vni principi praestitam. Cum autem non facile praestari posset obsequium nisi interuenientibus mandatis et interdictis: mandata autem et interdicta non percipiantur nisi per iudicia et definitiones et conditiones in actionibus requisitas, appellari haec omnia ritus religionis, et consuetudines seu vias iudiciorum eius. Cumque sit homo concretum quid, compositum e corpore crasso, exteriori visibili, anima vero spirituali interiori, inconspicua, inde fieri, vt iudicia etiam religionis et definitiones iuris in duplici genere versentur, exteriori et interiori: quae exterioris sint, membrorum corporis functiones, quae interioris mysteriorum confessionem in animo spectare, atque haec demum radicis instar esse, iuxta illud quod dicitur: opera intentionibus metienda, et vnicuique imputari quod intendit.* Addimus hic egregiam Pocockii [h] obseruationem, quae manifesto indicio euincit, ipsum Muhammedem in his ritibus constituendis ad rationes philosophicas vel erigendum aliquem cultum diuinum realem rationalemque et mentalem non respexisse. Nempe prolixe

f) Locum Abulfaraii de iis supra iam attulimus, quo constat, cum legem Islamiticam ex philosophia Graeca emendasse, vid. Pocock. Specim. p. 385.

g) Apud Eynd. loc. cit. p. 305.

h) loc. cit.

prolixe excussis Muhammedis sancitis et cum Arabum vetustiorum consuetudinibus comparatis monet tandem: *Ritus Muhammedistis a propheta suo commendatos plerosque ipso antiquiores esse, nec aliud egisse illum, dum suos ad Abrahami fidem reuocare profiteretur, quam vt reiectis, quas ineptiores putaret, Arabum consuetudinibus, reliquas non minus ridiculas in religionem suam retentas transferret.* Id quod luculento Abulfedae loco demonstrat, qui narrat: *Solitos fuisse olim Arabes quaedam facere, quae postea praecepit lex Islamitica: nec matres nec filias duxisse, eorum autem, quae fecissent, turpissimum fuisse, quod duas idem sorores duceret: eum qui patris vxorem assumeret, probrosum habuisse Al-Daizan appellantes, Aedem-Caabam peregrinationibus inuisisse, eandem circumeuntes ac discurrentes, singulasque stationes obeuntes et lapides in Minah coniicientes. Tertio quoque anno mensem intercalasse, post congressum lauasse frequenter os et nares abluisse, capillos discriminauisse, dentes fricuisse, ab excrementis emissis se mundasse, vngues praesecuisse, pubem rasisse, furi dexteram amputauisse.* Cum vero antiquiores Arabes in his obseruandis nullo philosophiae praecepto nixi fuerint, nihil tale nec Muhammedi adscribi potest. Nec in iis, quae omittenda statuit, magnopere rationes philosophicas requiras, nisi ad eas respicias, quae generali conceptu praesupposuit. Ita, quod indeclinabilem fatorum ex prouidentia diuina seriem, non rationibus suffultus philosophicis sed politicis, vt nempe populum obfirmaret contra metum mortis et ad audenda quaelibet imperterritum redderet, admisisset, omne fortis genus, quod tantopere sectati sunt Arabes, vetuit, adeo vt aleam, chartulas, latrunculos aliaque ludorum genera, quae sorti subiacent, prohibuisse multis ex asseclis videretur, omnemque diuinationem, qua nihil apud Arabes erat carius, tolleret. Quae omnia fuse hactenus ex Arabum Muhammedanorum narrationibus et testimoniis a POCOCKIO[i] collectis relata, satis sententiam supra dictam confirmant, praeter veritatem et subdole eos agere, quos non pudet legis Muhammedicae simplicitatem et puritatem ad tacitum aliquem et clandestinum contemtum sanctissimae religionis nostrae crepare, et nescio quam religionem philosophicam, comtis ornatisque quibusdam fabellis Milesiis nobis obtrudere, vel Philosophorum emendationes, pro traditionibus nugiuenduli prophetae habere.

II. Fundata est religio in munditie, eaque dimidium fidei. Ita dictum prophetae Algazelius et Ebno'l Athir referunt. Vnde inter practica fidei Muhammedanae capita ABVLFARAIVS[k] primo loco refert, *munditiei in extremis corporis partibus et vestium oris, quod dependeant et rebus spurcis occurrant, curam.* Hinc lotiones commendatae praeceptaeque, at tantis ceremoniis et difficultatibus minutias respicientibus, vt satis

i) Specim. p. 305.

k) Dynast. IX. p. 129.

vt ſatis clare appareat, primum earum auctorem magis iis intendiſſe, vt plebem religione detineret, quam vt animum Deo deuinciret emendaretque. Teſtem volumus Anonymum RELANDI [l], qui in exponendis cauſſis, modoque et requiſitis lotionis Muhammedicae copioſus eſt, quem hoc loco, cum in omnium manibus ſit, non exſcribimus. Cum autem probe viderent theologi, philoſophiae beneficio religionem plebeiam emendare aggreſſi, ſatis craſſas notiones hanc munditiem ſupponere, fruſtraque eam religionis negotio intrudi, niſi ad animum quoque referatur, ſobria magis et elegantiora philoſophiae praecepta his affricare ſtatutis Islamiſmi conniſi ſunt. Qua de re dignus eſt, qui audiatur Algazelius [m], quo vix acutiorem habuere Muhammedani in purgandis reuocandisque ad philoſophicos ſenſus dogmatibus ſuis. Is quatuor, obſeruat, dari munditiei gradus, primum, munditiem exterioris corporis ab inquinamento rebusque ſpurcis et ſuperfluis; ſecundum, munditiem membrorum corporis a ſceleribus et rebus illicitis patrandis; tertium munditiem cordis a moribus vituperio et vitiis odio dignis; quartum, munditiem ſecreti ab omni re praeter Deum, id eſt, purgationem animi et ſeparationem ab omni affectuum ſanie, vt ſoli ſeruire vacareque Deo poſſit. Indignatur porro elegans philoſophus: *A multis, quorum caligant oculi, curari tantum externam illam corporis munditiam, quae tamen ceteris tantum ſit inſtar corticis extimi ad nucleum, quae appetitur, nempe receſſuum cordis expurgationem, adeoque hos, qui minus hac in parte ſuperſtitioſi ſint, pro immundis habendos et eorum contactum fugiendum, quamuis lotorum, eo quod id, quod intus eſt, deſolatum ſit et oppletum vitiis ſuperbiae, faſtus, ignorantiae, diſſimulationis et hypocriſis, rerum ordine plane inuerſo* [n]. Ceterum ad hanc munditiem etiam circumciſio pertinet, quam cum reliquis Arabum ritibus huc ſpectantibus Muhammedes ſeruauit, eo quod Abrahami religionem reſtituiſſe videri volebat [o].

III. Oratio religionis columna eſt, qua ſublata ruit religio; eſtque clauis paradiſi. Etiam hoc inter dicta Muhammedis refertur, ad cuius religionem pertinere orationem, quae ſit ſubiectio et demiſſio ſui coram domino potentiae, notauit quoque ABVLFARAIVS [p]. Vehementer commendauit Muhammedes orationem, nec male, at tantopere externis eam ritibus oppleuit, vt facile pateat, magis ad externam eum religionis ſpeciem, quam internum cultum reſpexiſſe. Teſtem iterum volumus Anonymum RELANDI [q] ſuperſtitioſam minutiarum obſeruantiam inter precandum requiſitam exponentem, quam eleganter illuſtrauit editor do-

l) p. 67. conferenda autem quae copioſe affert, POCOCK. p. 303.

m) Apud EVND. l. c. p. 302.

n) Similem plane locum affert RELANDVS l. c. L. II. §. 11. p. 181. qui tamen in eo fruſtra eſt, quod hanc philoſophicam interpretationem ad omnes Muhammedanos pertinere putat. Contrarium enim ex dictis conſtat.

o) Conf. POCOCK. p. 319. RELAND. p. 268.

p) loc. cit.

q) C. IX. p. 87. ſeqq.

tor doctissimus. Nos omissis iis, quae apud ipsum facile legi possunt, illud imprimis obseruamus, adeo de his minutiis Muhammedanos sollicitos esse, vt vna omissa preces non exauditum iri censeant, et ad externas potissimum circumstantias respiciant, parum ad internas, si vnam intentionem obsequii excipias, attenti; adeo vt ab istis externis circumstantiis orationem plerumque denominent, vt Pocockio r) obseruatum, qui definitionem Ebno'l Kossai affert, quod sit oratio, *cultus constans actionibus peculiaribus et fundamentis notis cum certis conditionibus tempore definito peragendis*. Melius tamen et candidius praecepere philosophi Muhammedani, in oratione praecipue spectari partes internas, quae sint tanquam eius vita et spiritus, earumque sex praecipue esse, praesentiam cordis, siue intentionem, intellectum, *μεγαλυσμὸν*, reuerentiam, spem, pudorem.

IV. Eleemosyna a fideli quouis eroganda et praestanda est. Duplex eleemosynarum genus commendant theologi Muhammedani, vnum quod lege definitum est, et decimas comprehendit, de quo genere videndus Anonymus Relandi s), qui, quam accurati in iis postulandis sint Muhammedani, prolixe exponit, et ad hanc quoque operis partem intentionem eam praestandi tanquam debitum postulat. Alterum eleemosynae genus est, quas vnusquisque erogat largiturque pro arbitrio suo pauperibus. Quid autem de hac eleemosynarum erogatione statuendum sit, ex eo iudicandum est, quod doceant, ideo eleemosynas praestandas esse, vt preces a Deo exaudiantur. Quem in finem Muhammedis dictum affertur: *Eleemosynae opum vestrarum sunt acceptio precum vestrarum*, id est, facere eas vt preces Deo reddantur acceptae. Ferri hoc in homine reuelationi diuinae nuntium mittente poterat, nisi suspicio esset, hanc Dei beneuolentiam ex precibus promissam ad temporalem felicitatem et diuitias a pseudo-propheta totam legem suam plebis, cui imperabat, desideriis adaptante restrictam fuisse. Quod non inuidiae caussa sed vere dici, testimonium libri ritualis Arabici probat, a Pocockio ſſ) adductum, vbi obseruatur, *illud, quod in pauperes erogatur, vocari Zacat, quoniam opes adauget et crescere faciat*. Vnde in ipso Al-Corano ad commendandam beneficentiam, illi, qui opes suas in via (i. e. secundum legem) Dei erogant, similes esse dicuntur grano, quod septem spicas germinauit. Non reticendum tamen est, etiam has notiones philosophos emendauisse, et non opum tantum augmenta sed liberalitatis quoque incrementa ex hac beneficentia promisisse, immo fuisse aliquos Pocockio t) laudatos, qui a mundando nomen Arabicum deriuauere, eo quod opes ab inquinamento et animum ab auaritiae sordibus purget. Nec alia forte ratio, cur modus et mensura eleemosynarum apud Muhammedanos definiantur, quam vt sorditiei obuiam eatur, nec habeat, quod impedire queat auaritia.

 V. Ieiu-

r) Specim. p. 304. s) C. X. p. 99. seqq. ſſ) p. 307. t) loc. cit.

V. Ieiunium et ipsum quoque quartum fidei fundamentum et pars est. Vehementer et cum summo rigore ieiunium commendat religio Muhammedica, vt ex Anonymo RELANDI[u] allatisque a POCOCKIO[x] Arabum testimoniis constat. Requiritur enim, praeter intentionem obsequii operisue, abstinentia fidelis hominis totalis ab omni esu, potu; Venere, reliquisque gustus tactusque affectionibus, et vel lege praeceptum vel spontaneum est: illudque celebre illud triginta dierum ieiunium mensis Ramadan est, de quo multa narrant rerum Muhammedicarum et Turcicarum scriptores, quae heic enarrare nostri non est[y]. In quo ieiunio imitatum fuisse Muhammedem aut Iudaeos, qui apud ipsum habitabant, aut Koraishitas populares suos, facile viris doctis[z] credi potest. Tantopere autem ieiunii praestantiam commendat, vt occludi ieiunanti portas gehennae, aperiri portas paradisi statuat. Quamuis autem plerique Muhammedanorum externo tantum operi intenti sint, viderunt tamen Muhammedani philosophantes, interna animi ieiunia sobrietatemque et continentiam potissimum requiri. Vnde Algazelius, Al-Mostatref hisque similes[a] tres ieiunii gradus esse definiunt, ieiunium communiter proprie et maxime proprie sic dictum. Ieiunium communiter dictum esse affirmant, vt contineat quis ventrem aliasque corporis partes ab explendis cupiditatibus; ieiunium proprie dictum, vt quis auertat aures, oculos, linguam, manum, pedes, ceteraque corporis membra a peccato; ieiunium maxime proprie dictum, vt quis animum a curis vilioribus et cogitationibus mundanis abstrahat, et ab omnibus rebus, excepto solo Deo, auertat. Id ieiunium vere philosophicum dixeris, eo quod in tota vita, etiam inter vescendum exercendum esse statuunt. Inde dicunt: *Quot inter ieiunandum vescuntur, et quot inter vescendum ieiunant.*

VI. Tandem ad practicum Islamismi cultum peregrinatio quoque religiosa pertinet. Quid ea requirat, quo tempore, quibus stationibus, quibus ceremoniis ad Caabam, aedem sacram, in medio templi Meccani peregrinentur Muhammedani, et qua ratione *septies* eam circumeant, hic enarrari non potest, videndus autem Anonymus RELANDI[b], quaeque et hic vir doctus et POCOCKIUS[c] de ea re praeceperunt. Nihil esse in his ceremoniis, quas ab Arabibus suis accepit et paulisper immutauit Muhammedes, quod cum rationis praeceptis et philosophia conciliari queat, quilibet videt. Vnde cum eas colore philosophico pingere non possent Muhammedani philosophi, fassi sunt solius eas niti Dei arbitrio per prophetas antea reuelato, et cum intermissae essent, a Muhammede repetito, vt discerent homines obsequium. Qua de re candide, quem hactenus

u) C. XI. p. 109. seq.
x) p. 308. seqq.
y) Conf. RELAND. ad l. c. not. c.
z) POCOCK. l. c.
a) Ibid.
b) C. XII. p. 113. seqq.
c) p. 311. seqq.

hactenus testem fidei Muhammedanae habuimus, Algazelius POCOCKIO [d] laudatus, probatusque RELANDO: *Quod ad discursum illum repetitum, et iactum lapillorum, et reliquas huiusmodi actiones, nihil haec ad animum hominis, nec consentanea naturae: nec est intellectui, quo ad inquirendum, quid haec sibi velint, dirigatur, nec quod quempiam ad ea amplectenda incitet, verum mandato simplici constant, et intentione mera obsequendi mandato, quatenus mandatum est, cui necessario parendum sit, et cui se immiscere intellectui non sit concessum, et a cuius vsu familiari alieniores sint natura et animus. Cum enim percipit intellectus rei alicuius scopum, sit aliquo modo natura ad eam propensior, quae propensio suppetias fert mandato, vnaque cum eo intellectum adoritur, adeo vt non appareat in eo plena seruitus et obedientia.* Haec Algazelius, candide, licet philosophi personam vix sustinens, dum cultum plane irrationalem locum habere debere putat. Intercedit autem Abu Iaafar Ibn Thophail, qui Yockdanidem suum easdem lustrationes suscepisse, easque circumitiones exercuisse fingit, vt se corporibus coelestibus, quae, perfectissima cum essent, in orbem verti videbat, assimilaret, vt supra dictum. Quod licet imperite satis ad quaerendum Caabae circumitionibus colorem aliquem excogitatum esse quilibet palpet, suspicamur tamen, Arabes, qui ante Muhammedem astrolatrae fuerunt, ad motus siderum coelestium maxime septem planetarum exprimendos symbolicoque ritu figurandos respexisse. Eos enim in iis colendis suoque modo imitandis fuisse diligentissimos, ex supra dictis constat. Inter quos cum viueret Muhammedes, nec traditiones veteres, sine offensa plebis, quam sibi conciliare studebat, antiquare et abiicere posset omnes, hanc, eiurata licet astrolatria, consuetudinem retinuisse videtur, ne quod semel religionis praetextu receptum erat, magna cum inuidia omitteretur. Ceterum hanc peregrinationem Meccanam non ad sepulchrum Muhammedis, quod multi somniant, fieri, vel ex eo constat, quod is Medinae non Meccae sepultus est, et diu ante eius tempora haec peregrinatio inter Arabes obtinuit. Vnde inter fabulas recte relata est ab HADRIANO RELANDO [e]. Eadem fere ratio est iactus lapillorum in vallem Mina, in hac peregrinatione obseruari solitus, quem ritum similiter a veteribus Arabibus Muhammedes transsumsit [f], quemque cum sensu philosophico excusare non possent, ad obsequii gloriam fabula quadam incrustatam confugerunt, caussantes, esse hanc rem imitationem Abrahami, qui cum occurreret ipsi isto loco diabolus, vt cultum ipsius iniecto dubio turbaret, aut ipsum ad inobedientiam tentaret, iussus sit a Deo eum lapidum iactu fugare ac spem ei omnem praecidere [g]: ita quidem specie lapides in Akabah coniici, at reuera faciem diaboli caedi, ac

 dor-

d) p. 313. vnde repetiit RELANDVS p. 122. hoc vno fere loco ad praestantissimum librum prouocans, eo quod meliores Muhammedanorum sententias exhiberet.

e) L. II. §. 19. p. 209.

f) ABVLFARAIVS, Anonymus RELANDI, POCOCKIVS ll. cc.

g) POCOCK. p. 315. HORNBECK. Summ. controu. L. III. p. m. 153.

dorsum ipsi confringi, cum non alias ipsi vis inferatur, quam per obedientiam Deo praestitam ex mera mandati reuerentia, nullis hac in re menti et intellectui partibus concessis. Alii alias fabulas cudunt vel recoquunt, hic non enarrandas, quae omnes produnt, rationem vllam sanam illi ritui non subesse. Aliam rationem paullo probabiliorem affert MAIMONIDES [h], qui diu inter hos populos vixit: ille enim quosdam doctorum illorum hanc afferre caussam ait, quod cum isto loco olim posita fuerint idola, ipsi eum ideo lapidibus petant, vt indicent, se non credere idola, quae ibi fuerant, et in signum contemtus ea lapidare, sed et is obseruat, Mercurii cultum apud Arabes iactu lapillorum peractum fuisse iam ante conditam legem Ismaëlitarum. Ex quo coniectura nostra firmatur, Arabes ante Muhammedem in constituendis his ritibus ad septem planetarum cultum symbolicum respexisse. Quemadmodum enim septies templum Meccanum circumeunt Muhammedani, et inter Safam et Meruam, quae oratoria duo sunt, septies currunt, ita in valle Mina lapillos septem, vnum post alium proiiciunt, a veteribus id Arabibus edocti, qui Mercurium ita ob mercaturam viarumque tutelam honorasse dicuntur. Idque etiam nomen Safae indicat, quod Mercurium significat, vnde dies Mercurii Safas Arabibus dictus est [i]. Quod vbi admittimus, ratio ritus obscuri et vix intelligibilis ex antiquitate dari potest. Notum enim passimque viris doctis [k] obseruatum, solenne fuisse ad statuam Mercurii, viarum tutelaris Dei aceruum lapidum congerere, et lapides apud ipsum spargere, vel ad eius statuam proiicere. Cuius rei testem et interpretem damus CORNVTVM, rationes philosophicas eius ita exponentem [l]: *προσσωρεύουσι δὲ τοὺς λίθους τοῖς Ἑρμαῖς, ἕκαστος τῶν παριόντων ἕνα τινὰ αὐτοῖς προστιθεὶς, ἢ ὡς χρήσιμόν τι καὶ κοινωνικὸν τὸ παρ᾽ αὐτοῦ ἕκαστος ποιῶν, διὰ τοῦ καθαίρειν τὴν ὁδὸν, εἴ τε μαρτυροποιούμενος τὸν Ἑρμῆν εἴτε ὡς ἐπισημαινόμενος τὴν εἰς αὐτὸν τιμὴν, εἰ μηδὲν ἄλλο ἔχειν προσενεγκεῖν αὐτῷ, εἴτε ἐκδηλότερον τοῖς παριοῦσι τὸ ἀφίδρυμα ποιῶν, εἴτε πρὸς σύμβολον τοῦ ἐκ μικρῶν μερῶν συνεστάναι τὸν προφορικὸν λόγον.* *Statuis Mercurialibus accumulant lapides, quilibet namque eorum, qui eius statuam praetereunt, lapidem adiicit. Caussae autem eius rei sunt plurimae. Vna est, quod quilibet vtile quippiam faciat, quod ad communem spectet vtilitatem, dum viam purgat. Altera, quod obtestetur, Mercurium lapidis adiectione, aut ea suum declaret in illum honorem, quasi nihil nunc occurrat, quod offerat. Alia est, quod statuam Mercurialem praetereuntibus manifestiorem faciat, additione lapidum. Porro alia est, vt per lapides significetur, ex paruis et modicis partibus consistere orationem enunciatiuam.* Haec Cornutus, cuius qualescunque etiam sint rationes, morem tamen hunc colendi Mercurii olim obtinuisse, euincunt.

Hinc

h) Locum eius adducit POCOCK. l. c. p. 316. conf. de idololatr. C. III. §. 2. p. 36. ed. Voss.

i) POCOCK. p. 318.

k) Rem omnem ex mythologia Graeca, et veterum consuetudinibus exponit IO. SELDENVS de Diis Syr. L. II. c. 15. p. m. 250. quocum conferendi CHERBVRI de relig. gent. C. VII. p. 58. 59. DIONYS. VOSSIVS ad Maim. l. c. p. 39.

l) c. 16. p. 369. Opusc. mythol. GALEI.

Hinc Ἑρμαῖοι λόφοι, quorum meminiſſe Salomonem nonnulli volunt, praecipientem [ll]: *Sicut qui mittit lapidem in aceruum* מרגמה *Mercurii*, vt habet Vulgatus, *ita qui dat ſtulto gloriam.* De quo tamen loco vide ſis interpretes [m]. Illud potius obſeruaſſe hoc loco iuuat, eundem ritum apud Indos quoque antiquitus fuiſſe obſeruatum, vt monuit Ed. Herbertus de Cherbvry [n]. Quem cum tenuiſſent Arabes veteres intelligitur inde, vnde Mohammedes eum transſumſerit, licet ad eas rationes, quas ſecuti erant Arabes, non attenderet: nempe ne nimis a veteri religione, quam reformandam ſuſceperat, recederet. Verum de hoc ritu ſatis ſuperque, quem ſiue voluas ſiue reuoluas nihil inde extorquebis philoſophici, niſi cum Cornuto ineptire placeat. Et haec quidem de ethica Muhammedanorum doctrina, quatenus ea Al-Corano nititur. Eos autem, qui Ariſtotele duce de morali philoſophiae parte ſolliciti fuere, hic non moramur. Supra enim ea de re, quantum ſatis, diximus.

§. XX. Supereſt alia moralem doctrinam propagandi methodus Arabibus valde deamata, per ſententias, prouerbia, ſymbola, apologos et ſimilia, quam exotericam vocare conſueuimus, eo quod ad vulgus magis erudiendum, quam ad interioris diſciplinae alumnos edocendos adhiberi ſolebat. Eam maxime Arabibus commendauit carminis ſtudium, quo elegantioris literaturae genere vehementer eos delectatos eſſe, ſummamque in eo excolendo poſuiſſe induſtriam ſupra *Capite huius libri primi* probauimus. Ad quod inuitauit eos Arabicae linguae elegantia, et Orientalium populorum dicendi differendique ratio, ad imaginationis excitatioris effectus producendos plurimum faciens, et naturali quadam inclinatione hisce ſtudiorum generibus ſe applicans. Ex hoc vero fonte deriuandum quoque eſt, quod ſententiis, dictisque moralibus carminibus ſuis inſerendis, tantopere ſtuduerint. Poſſunt etiam prouerbia Arabibus ſolennia huc trahi: quamuis enim ſint plurima, quae doctrinam moralem philoſophicam non ſpirant, et vulgus magis vſibus, quam eruditorum acumini ſunt tribuenda, alia tamen multa in ſcriptis Arabum deprehenduntur, quae natiuam nobis gentis huius in morum doctrina indolem detegunt, dignaque ſunt, quae conſiderentur in philoſophiae hiſtoria, vt quid ingenia Arabum in hac eruditionis parte valuerint, intelligatur. Nec improbandum eſt eorum inſtitutum, qui prouerbiorum et adagiorum Arabicorum collectionem inſtituerunt, quod poſt Levinvm Warnervm Perſarum prouerbia colligentem Thomas Erpenivs ſuſcepit, cui *centurias prouerbiorum Arabicorum*, alia licet fini collectorum [o] debemus. Prolixior in hoc laboris genere fuit Gallandivs, qui ſententias et adagia moralia et politica gentium Orien-

Ethica Saracenorum exoterica.

ll) Prouerb. XXVI. 8.

m) Grotivs ad h. l. Drvsivs adag. Hebr. Dec. VIII. ad. 6. vbi ſimile adagium Hebraeorum explicatur: *Spargit lapidem in Merkolis*, eodem ſenſu.

n) loc. cit.

o) Adiecta ea eſt Grammaticae Arabicae recuſae ab Erpenio editae, et nuper Cl. Schvltens cura.

Orientalium ex Arabum, Perfarum, Turcarumque fcriptis collegit, vnoque fafce comprehenfa Gallico fermone edidit [p]. Qui fi auctores nominaffet, fontesque vnde ea haufit, fique vulgus prouerbia a fententiis fapientum diftinxiffet, meliori fe induftriae elogio commendauiffet [q]. In eodem ftadio verfata quoque HENRICI HOTTINGERI [r] induftria, qui eiusmodi γνώμας ex Arabum fcriptis collectas congeffit plurimas, ex quibus conftat, elegantiffima Arabibus contigiffe ingenia, nec ab omni doctrinae melioris fenfu remota, quae et aperto et fymbolico dicendi genere pulchra multa de moribus fcripferunt, licet morum doctrinam ex inftituto non tangerent. Fuit tamen inter eos poëta, hic a nobis non praetereundus, eo quod de moribus praecipere fibi conftituit, et elegantiffimum ethicae Orientalis compendium methodo licet exoterica confcriptum nobis reliquit, nempe celeberrimi *Rofarii Perfici* auctor. Fuit is SCHEICH MVSLAH EDDIN SADI, Schirafenfis Perfa, qui fub Chalifa, Damafci fedem imperii figente Mufaffer Eddin Abubeker Ibn Saadi Ibn Sengi [s] circa feculum Chriftianum decimum tertium medium [t] vixit, ingeniumque non ftudiis tantum elegantioribus, fed philofophiae quoque demonftrauit aptiffimum. Is cum ex exiguo parentum cenfu magnam fibi fpem futurae felicitatis non concepiffet, ingenii, quod nactus erat fupra modum elegans, praeftantiae confifus, ad literarum ftudia applicuit animum. Cumque in Perfiam irruptionem Turcae feciffent, et compleuiffent o[illegible]a belli tumultibus, filentibus Perfarum Mufis ad iter literarium fe accinxit, Bagdadique aliquamdiu commoratus celeberrimum eius aetatis philofophum Schechab Eddinum praeceptorem habuit [u]. Progreffus in Syria cum ad Damafci viciniam perueniffet, in Chriftianorum manus incidit, qui vinctum et catenas trahentem Tripolin abduxerunt, et ad operas publicas condemnarunt. Ex qua tamen miferia viri cuiusdam nobiliffimi, et dotium, quas a natura acceperat, elegantia capti beneuolentia non aere tantum eius ereptus eft, fed filiam quoque eius vxorem accepit [x]. Cum ergo multas itineribus quamplurimis ingenii diuitias conquifiuiffet, reuerfus domum magna principis laudati gratia vfus eft, qui cum eruditionem eius fummopere coleret, ad fcribendum animum adiecit, et praeter alia *rofarium* hoc *politicum* fiue *amoenum fortis humanae theatrum* concinnauit. Rationem, fcopumque atque occafionem elegantiffimi libri ipfe auctor narrat, cuius verba, vt habeat Lector dicendi generis ab eo adhibiti fpeciem, cum venia eius, hic integra apponemus;

Sadi, rofarii Perfici auctor.

Quadam nocte praeteriti temporis memoriam reuocaui:
Vitaeque male transactae difpendium cum indignatione deuoraui.

Saxum-

p) Les paroles remarquables, les bons mots et les maximes des Orientaux, traductions de leurs ouvrages, Paris 1694. 12.

q) Conf. Cel. STOLLIVS Intr. ad hift. liter. P. III. C. I. §. 11. p. 576.

r) Hiftor. Orient. L. II. c. 5. p. 315.

s) Vid. Ipfe SADI p. 27.

t) Ibid. p. 37.

u) Vid. GENTIVS, in not. p. 539.

x) Prauis tamen moribus tinctam, et animo pertinacem, imperii intolerantem, linguaque procacem fuiffe, ex p. 199. fufpicamur.

Saxumque habitaculi cordis lacrymarum adamante perforaui.
Hosque versus conditioni meae conuenientes effudi.
Quouis momento vnus vitae abit spiritus,
Illud dum inspicio, non multum restitit.
O te (Socordem,) *cuius iam quinquaginta* (aetatis anni) *sunt elapsi somno etiamnum grauem.*
Vtinam istos quinque supremos vitae dies probe intelligeres,
Pudor illi, qui abiit, opusque non perfecit.
Discessus tympanum percusserunt, sarcinam non composuit.
Suauis somnus in discessus aurora
Retinet peditem ex itinere.
Quicunque venit, nouam fabricam struxit,
Abit ille, fabricamque alteri construxit.
Alter ille similia huic vanitatis molimina agitauit
Illam vero fabricam ad finem perduxit nemo.
Sodalem instabilem amicum ne adscisce:
Amicitia indignus est fallacissimus hic mundus.
Cum bonis malisque pariter sit moriendum.
Beatus est ille, qui bonitatis palmam reportauit.
Viaticum vitae (aeternae) *in sepulchrum tuum praemitte.*
Mortuo enim te nemo feret: tu te ipse praemitte.
Vita vt nix est, solque Augusti (aestuans)
Pauxillum reliquit; tibi tamen domino etiamnum socordia et inertia blanditur.
Heus tu, qui manu vacua forum adiisti,
Metuo, vt plenum referas strophiolum.
Quicunque segetem suam comederit, dum adhuc in herba est,
Messis tempore spicilegio contentus esse cogitur.
Consilium Saadi attentis animi auribus accipe:
Via ita se habet, tu te virum praesta, et vade.

His in prosa (ita enim carmina interstinxit sua) adiicit: „hoc, probe „considerato, ex re esse, se vidisse, vt in loco solitario consideret, sinu„que suo a mortalium consortio contracto, tabulas inanium dictorum de„leret, posthacque nihil amplius male aut procaciter diceret. Solitudi„nem itaque coluisse, donec tandem quidam amicorum, qui sodales in „Meccano itinere secum eodem vectus camelo inque hospitio sibi contu„bernalis, antiquo et vsitato more fores ingressus iocis omnibus atque fa„cetiis confabulationem moliretur; se tamen ne verbulum quidem pro„locutum frustra ab eo ad loquendum incitatum fuisse. Sodalem tamen „alium illi propositum exposuisse: vitae scilicet reliquum in hoc terra„rum orbe procul a mortalium consortio Deum colendo se exacturum „silentiumque culturum esse: et ad simile institutum eum excita„uisse. Illum exposita loquendi inter amicos virtute et necessitate

„tantopere ipsi institisse, vt linguae vinculis solutis in hortum vernan„tem cum ipso descenderet, rosarum pulchritudine speciosum et fragran„tem, in alio quoque horto pernoctauisse cum sodali, sinum rosis plenum „referente. Quam fragilem et instabilem animi iucunditatem cum „considerasset, de alia animi recreatione se cogitasse, nempe rosario ex „eruditorum dictis construendo, hocque consilium amico exposuisse, „qui accepta promissione ita eius complementum vrserit, vt antequam „rosae flaccescerent, liber absolutus emergeret." Haec ipse narrat, et tum in laudes principis sui more Orientalium magnificis titulis exsurgit. Absoluit vero librum An. Heg. DCLVI, summo cum applausu non a rege tantum eiusque aula, sed et ab omnibus, vt ipse gloriatur, exceptum. „Scopum vero sibi hunc fuisse praefixum docet, vt paucula quaedam via „breuiori ex rebus rarioribus memoria dignis, grauibus sententiis, histo„riis, carminibus, priscorumque regum institutis hoc libro contraheret." Quamuis autem systema aliquod ethicum et politicum condere in animo non haberet, certis tamen capitibus summam doctrinae moralis et ciuilis complexus est. Agit enim c. I. de moribus regum, c. II. de moribus religiosorum, c. III. de continentiae praestantia, c. IV. de silentii commodis, c. V. de amore et iuuentute, c. VI. de imbecillitate et senectute, c. VII. de disciplinarum institutione, c. VIII. de conuersandi virtutibus. In quibus explicandis non sententiis tantum vtitur pulcherrimis, sed exempla, parabolas, apologos, et similia, quae in methodo exoterica occurrere solent, affert, et iucundissima oratione ita cuncta illustrat, vt non tantum viuo adhuc auctore liber in omnium manibus oculisque esset, sed teste quoque editore [y], in Perside, India, Arabia et Turcia, vbique esset longe celeberrimus et desideratissimus, totumque Orientem hoc sidus hodie quoque illustret. Caussa haec libri inter Orientales celebritas est, cur Occidentis quoque incolis legendus a viris doctis exhibitus sit. Primus, nisi fallimur, RYERIVS nobilis Gallus, popularibus suis lingua Gallica vestitum exhibuit [z]: post eum Germanicam versionem tentauit IOANNES FRIDERICVS OCHSENBACH, vterque non satis feliciter, eo quod Persicae linguae, qua conscriptus est liber elegantissimus et iucundissimus non satis essent periti. His itaque praesidiis melius instructi ad hunc laborem suscipiendum accesserunt duumuiri doctissimi GEORGIVS GENTIVS et ADAMVS OLEARIVS, Germanus vterque, ille Dhama-Saxo, hic Holsatus. Et Gentius quidem, cuius memorabilis et feliciori senectute digna fuit vita [a], cum diu moram in terris Turcicis egisset, et praeter alias Orientis linguas Persicam quoque accurate didicisset, multa quoque ad huius libri historiam pertinentia ab eruditis istarum regionum percepisset, ex Oriente redux, adiutusque gratia et subsidiis atque pecunia a serenissimo Saxoniae electore Ioanne

y) In praefat.
z) Anno 1634.
a) Enarrauit eam V. C. AVGVSTVS BEYERVS in historia vitae fatorumque atque meritorum Georgii Gentii Dhama Saxonis, Dresd. 1733.

Ioanne Georgio secundo, qui egregie Orientali literaturae fauebat, edidit *Gulistan* siue *Rosarium* hoc *ex typographeo Ioannis Bleau*, *Amstelodami* cIↄ Iↄc LI, literis Persicis et versione Latina magnifico apparatu regioque ornatu splendidum [b], et operis titulo electoris nomen dedicatione praefixit eo successu vt mille florenorum munere Gentii laborem remuneraretur. Quae tamen editio, cum propter splendorem esset carissima, nec vbique emtores reperiret, repetita est, omisso textu Persico ex sola versione Latina, post quatuor annos [c], summum virorum doctorum applausum consecuta. Nec Gentii labore et industria deterreri se passus est Olearius, qui has quoque regiones suscepto cum legatione Moscouitica itinere inuiserat, quo minus Germanico idiomate elegantissimum morum compendium ederet adiutus opera Persae cuiusdam Hakwirdi, quae versio primo quidem cIↄ Iↄc LIV, et dein cIↄ Iↄc LXVI, Slesuici prodiit, et Gentii obtrectationes passa est, de qua liticula, cum ad nostrum institutum non pertineat, videndus V. C. AVGVSTVS BEYERVS [d]. Hoc itaque monumentum sapientiae moralis huius gentis ducem secuti, potiores sententias Lectori legendas propinabimus; vbi prius aliquam adagiorum symbolorumque Arabicorum syllogen exhibuerimus.

§. XXI. Ita vero Arabes de moribus virtutibusque sentiunt [e]: *Adagia Arabum Ethica.*

I. Impius mortuus est, etsi viuat: at pius viuit, etsi sit in mansionibus mortuorum.

II. Religio, pietas, cultus religiosus occidit concupiscentiam.

III. Timor domini ornat cor.

IV. Preces nocturnae splendor diei.

V. Sapientissima sapientia est pietas et stultissima stultitia est impietas.

VI. Obedire inimico (Satanae) interitum affert, at obedire Deo est lucrum.

VII. Qui facultates suas erogat in peccato, frustra deinde queritur, quod Deus ipsum pauperem fecerit.

VIII. Stabilimentum fidei humilitas, labefactatio autem eius praesumtio.

IX. Stabilimentum fidei est abstinentia, labefactatio autem eius concupiscentia.

X. Esto in pueritia tua humilis, vt sis in senectute tua exaltatus.

XI. Humilitas augmentum est nobilitatis et complementum gratiae.

XII. Exaltatio viri est humilitas eius.

XIII. Qui se ipsum habet pro sapiente, habent eum Deus et homines pro ignaro.

 XIV.

b) Amstelod. 1651. fol. qua editione nos vtimur, quae olim fuit magni in his literis viri G. HIER. WELSCHII. Historiam libri vide apud BEYERVM l. c. p. 92. seqq.

c) Amst. 1655. 12.

d) l. c. p. 94. seqq.

e) Selegimus has sententias ex iis, quas magno numero affert HOTTINGERVS l. c.

XIV. Ne ascendas cacumen montis, cum fueris ornatus, ne forte cadas, inque virtutibus ne tumeas animo.

XV. Qui velociter ambulat, cadit.

XVI. Tria sunt, quae interimunt hominem, fastus, auaritia et concupiscentia.

XVII. Cuius minor est intelligentia, maior est philautia.

XVIII. Inter omnia vitia difficillime curatur φιλαυτία et φιλονεικία.

XIX. Obstrue quinque fenestras (sensus,) vt luceat domus, et habitans in ea (anima).

XX. Declina a turpitudine, si audis illam, et sede tanquam cogitabundus non audires sermonem obscoenum.

XXI. Sapiens non est sapiens, donec omnes suas cupiditates vicerit.

XXII. Cum sapiens non temperat a mundanis cupiditatibus, seculi sui hominibus tormentum est.

XXIII. Abstinere a concupiscentiis, est, diuitem esse.

XXIV. Cuius concupiscentia vincit intellectum, is perit.

XXV. Mulier sine verecundia, est sicut cibus sine sale.

XXVI. Si videret homo finem transitumque suum odisset vtique opus, eiusque fraudem.

XXVII. Mundus nemini perpetuus est, cor ad mundi creatorem applica, et hoc sufficit.

XXVIII. Dulcedo mundi videtur aliqua stulto, sed sapienti est amaror.

XXIX. Nemo est in mundo, qui aerumnis vacet; si vacet, inter filios hominum numerandus non est.

XXX. Mundus est deceptio, domicilium lachrymarum.

XXXI. Mundus sedes nostrae non est, vt eam veluti patriam acquiramus.

XXXII. Vende mundum hunc pro altero, et multum lucraberis.

XXXIII. Accipe, quod necesse est accipere a mundo, vltimum enim eius mors est.

XXXIV. Quando deseres mundum, et intendes ei odium? quando relinques rebellionem? dic mihi, quando? mundus enim transit, vt scriptura, sapientia stabilis est, vt sculptura.

XXXV. Cogita ingressum tuum in hunc mundum, et egressum tuum ex ipso: quia tu de nihilo factus es homo, et momento fies, tanquam non fueris.

XXXVI. Opes et mundus praeteribunt, at durabunt opera bona.

XXXVII. Mundus cadauer est, et petentes eum canes sunt.

XXXVIII. Ne te seducat multitudo hominum, quandoquidem tu solus morieris, et tu solus rationem reddes.

XXXIX. Qui cupit supplere mundana mundanis, similis est illi, qui extinguere cupit ignem stramine.

XL. Studere simul, mundo et futurae vitae, est fallere se ipsum.

XLI.

XLI. Non ſufficit mundus abſtinenti religioſus non acquieſcit in mundi vanitate.

XLII. Recordare, vnde veneris, et quo ſis abiturus, et vbi conſiſtas.

XLIII. Vita hominis via eſt, ad mortem tendens.

XLIV. Diu eſt, quod tantum mactatur pingue, et relinquitur macrum.

XLV. Vita noſtra ſomnus eſt, et mors excitatio, homo vero inter illa duo ſe habet inſtar ſpectri procedentis.

XLVI. Hodie mundus durat, cras nouiſſimus dies inſtat.

XLVII. Pauper ſine patientia, eſt vt lampas ſine oleo.

XLVIII. Perfectio eſt in tribus rebus; deuotione in religione, patientia in aduerſis, prudentia in vita.

XLIX. Patientia eſt clauis gaudii, feſtinatio clauis poenitentiae.

L. Infortunium patienti vnum eſt, pauido autem geminum.

LI. Patienter perfer opus, cuius te certum manet praemium: et patienter abſtine ab opere, cuius haud perferre poſſis poenam.

LII. Errat curſus eius, qui ſperat in alium, quam in Deum.

LIII. Eleemoſyna dum egreditur e manu dantis, antequam cadat in manum petentis, quinque haec loquitur verba: parua fui, et magnam me feciſti; exigua fui, et me multiplicaſti; hoſtis fui, et amore dignum me reddidiſti; tranſitoria fui, et perennem me conſtituiſti; fuiſti cuſtos meus, nunc ego ſum cuſtos tuus.

LIV. Firmitas regni eſt iuſtitia.

LV. Exequere aequum, neque inſiſtas voluntati tuae malae, neque ſequere eam.

LVI. Liberalis vicinus Dei eſt, vicinus hominum, vicinus paradiſi, remotus ab igne infernali.

LVII. Diues ſine liberalitate, eſt vt arbor ſine fructu.

LVIII. Malum paupertatis eſt abiectum eſſe, bonum verum autem diuitiarum, eſſe contentum.

LIX. Non oportet vt iudex audiat querelam alicuius, niſi et aduerſarius eius cum eo fuerit.

LX. Cum amicus tuus fuerit mel, ne comederis eum totum.

LXI. Optimus fratrum eſt, qui fratres ſuos iubet cauere ſibi a malo, dirigitque eos ad bonum.

LXII. Deus amicitiae in ſinceritate conſiſtit.

LXIII. Frater tuus eſt, qui te iuuat in aduerſo.

LXIV. Niſi eſſet concordia, periret mundus.

LXV. Conſeſſus ſapientiae hortus eſt de hortis paradiſi.

LXVI. Conſeſſus praeſtantium virorum ſunt munimenta ſermonis.

LXVII. Societas malorum eſt nauigatio maris.

LXVIII. Cuſtodi praeceptum parentum tuorum, vt prolongentur tibi dies.

LXIX. Eſto omnino, vt formica tempore aeſtatis.

LXX. Possidet homo animam suam, qui occultat secretum ab amico suo.

LXXI. Arcanum tuum est captiuus tuus, si illud custodieris; tu autem captiuus es eius, si manifestetur.

LXXII. Taciturnitas conciliat suis amorem.

LXXIII. Efficit garrulus hora vna litem mensium.

LXXIV. Index intellectus viri, opus eius, et index scientiae eius, sermo eius.

LXXV. Ignis lignis accenditur, et initium belli est sermo.

LXXVI. Qui nescit parere, nescit imperare.

LXXVII. Vmbra imperatoris vt vmbra Dei.

LXXVIII. Doctus sine opere est vt nubes sine pluuia.

LXXIX. Pessimus hominum est eruditus, qui non prodest eruditione sua.

LXXX. Scientia diadema est puero, et intellectus torques aureus.

LXXXI. Orphanus est, qui scientiam non habet et eruditionem.

LXXXII. Memento temporis morbi et senectutis venientis pone te, quia sapientia melior est, quam ensis, et scientia excellentior, quam opes.

LXXXIII. Non est paupertas docto.

LXXXIV. Dies vnus viri docti praestat tota vita viri indocti.

LXXXV. Perfectio scientiae in mansuetudine est.

LXXXVI. Benefac, si vis, vt bene fiat tibi.

LXXXVII. Non est diues, cui nulla est vita.

LXXXVIII. Qui aliorum ad te crimina defert, is defectus etiam tuos defert aliis.

LXXXIX. Non est regibus frater, nec inuidis quies, nec mendacibus fauor.

XC. Mendacis facies perpetuo est atra.

XCI. Lumen omnium factorum tuorum est sermo verax.

XCII. Nunquam peiera, ne in hominem quidem, qui tibi nocuit.

XCIII. Diues auarus pauperior est liberali egeno.

XCIV. Sitis opum vehementior, quam sitis aquae.

XCV. Duo non saturantur, quaerens scientiam et quaerens opes.

XCVI. Pigritia et multitudo somni abducunt a Deo et adducunt ad paupertatem.

XCVII. Periit beneficium, qui ingratus illud tegit.

XCVIII. Nonnunquam capiti demisso subest malitia.

XCIX. Satis est inuido inuidia sua.

C. Vnum peccatum multum est.

CI. Homo sine poenitentia est tanquam fluuius sine aqua, et mulier sine verecundia tanquam lampas sine lumine.

CII. Qui non anticipat poenitentiam ante mortem, miser est.

CIII. Resipiscentis peccata sunt, qualia illius, qui nulla habet peccata.

CIV. Optimum poenitentiae eſt paucitas delicti.

CV. Non praecludentur cultoribus Dei fores poenitentiae, donec ſol in occaſu oriatur.

CVI. Operare animae tuae, quantum potes, eſt enim infernus et paradiſus.

CVII. Qui operatur bonum, non priuabitur remuneratione.

Haec ex multis aliis, quae adductis ipſis verbis Arabicis copioſe enarrauit HOTTINGERVS [f] ſelecta, ſatis oſtendunt, ſententiarum neque pondus, neque elegantiam Arabibus defuiſſe. Verum nec acumine carere eorum ethicam paraeneticam et gnomologicam, παροιμίαι more veterum ſymbolice propoſitae teſtantur, quarum exempla aliquot, cum elegantia ſint et iucunda, hoc loco ad cognoſcendum Arabicae gentis ingenium dabimus:

I. Ne nata in aqua frigida, ne pereas, i. e. ne tradas animam tuam cupiditatibus, ne moriaris in peccatis tuis in aeterno cruciatu. *Prouerbia ſymbolica Arabum.*

II. Lima ſpinas lima, i. e. vince affectum carnis, et cupiditates malas, vt viuas.

III. Occlude oſtium tuum aduerſus raptores, i. e. claude ſenſus tuos aduerſus peccatum, ne capiant te hoſtes.

IV. Ne immittas pecus tuum in pratum, in quo non eſt ſepes, i. e. ne emittas cupiditates tuas ſine freno legis.

V. Eſto vnicuique libra, i. e. eſto iuſtus nec declinato ab aequo ad abiiciendam iuſtitiam.

VI. Ne conuerſare cum leone quodam pede, i. e. caue et declina omnem hominem nequam.

VII. Ne deambula nudus per plateas, i. e. ne aperias ſecretum tuum coram hominibus, ne ſubſannent te in conuentu.

VIII. Verba fac nocte, vbi non eſt auis nocturna, i. e. occulta dignitatem tuam et arcanum tuum a turba idiotarum et ſtultorum.

IX. Ne aperi ſecretum tuum ſimiis, i. e. deriſoribus.

X. Appone ianuae tuae frenam, et non timebis inimicos tuos, i. e. os refrena et compeſce ſilentio.

XI. Audio molae ſtrepitum, ſed non video farinam, i. e. verba dantur, res ignorantur.

XII. Si neſcis aſcendere per ſcalam, non ambulabis ſuper tectum, i. e. qui non didicit parere, neſcit imperare, vel, qui per gradus non aſcendit, non culmina attinget ſcientiae.

XIII. Anguſtum eſt pectus eius, qui coarctat manum ſuam, i. e. qui auarus eſt, pauper eſt.

XIV. In loco vbi ſal comedis, ſalinum ne frangito, i. e. benefacta malefactis ne compenſes.

XV.

f) Hiſt. Orient. p. 314.

XV. In puteum ex quo aquam bibifti, lapidem ne coniicias, i. e. bona malis ne compenfes.

XVI. Ne indue album nocte obfcura, i. e. ne fis extrinfecus decorus, intrinfecusque plenus nequitiae.

XVII. In patera carnis ne bibe merum, i. e. ne delitias fequere fcortatorum.

XVIII. Ne aperias feneftram ante vnum angelorum, i. e. non aperias fenfus tuos in confpectu meretricum, ne cadas in retia illarum.

XIX. Nata in aqua ante vefperam, i. e. purifica te poenitentia ante mortem.

XX. Accende lucernam tuam ante tenebras, i. e. illumina te bonis operibus, antequam tibi fuperueniat mors.

XXI. Omnis ouis fufpenditur e calcaneo fuo, i. e. vnusquisque punietur pro actionibus fuis.

Haec fpeciminis loco fufficiant, plura qui defiderat: ei plenis cyathis porrigent Erpenius, Hottingerus, Gallandius et paroemiographi Arabum alii. Multa ex his habuiffe Arabes Muhammedis tempora infequentes ab anteceffforibus fuis, quos, praecipue carmina fua huiusmodi fententiis ornaffe conftat, dubium non eft: funtque forte multa inter ea, quae canam antiquitatem fapiunt. In hoc enim eruditionis genere vetuftiffimos Arabes excelluiffe, *Tomo primo* iam notauimus. Aliorum tamen fcrinia quoque expilarunt fcriptores morales Saracenorum, ne Graecis quidem philofophis exceptis, et imprimis Pythagoreorum *γνώμας* haud raro Arabice extulerunt, fuisque vendiderunt pro nouis. Ita illud Pythagorae: *ὧν ἂν μοῖραν ἔχῃς πράως φέρε, μηδ᾽ ἀγανάκτει*, Arabice dixerunt: אצבר עלי מא יווכך מנחא מן עיר אן תתרמר. Saepe Hebraeorum quoque ex fluminibus fua arua irrigarunt, immo a Chriftianorum quoque praeceptis non abhorruerunt. Imprimis translata varia funt ex libris apocryphis in Coranum ipfum et fcripta Muhammedanorum theologorum. Cuius exemplum hoc efto: *Tempore Ifa tres aliquando vna facientes iter thefaurum inueniebant, dixeruntque efurimus: Eat itaque vnus noftrum emtum cibum. Abiit igitur vnus eorum, vt cibum afferret, confultumque effe cogitauit, fi cibum veneno inficeret, dicens, fore, vt fi de eo ederent, morerentur, ipfeque folus thefauro potiretur. Fecit igitur hoc venenumque cibo mifcuit. Reliqui vero duo etiam inter fe conuenerunt, quod, vbi tertius ille accederet cum cibo, neci eum daturi effent, atque fic ipfi foli thefaurum poffeffuri. Afferentem igitur cibum occiderunt; ipfi vero poftea venenatum cibum comedentes mortui funt. Hunc cum Iefus f. M. et difcipuli eius locum tranfiiffent, dixit: Hic mundus eft, videte quomodo tres illos tractauerit, ipfe tamen in ftatu adhuc fuo permanet, et nondum amafios fuos habere ceffat. Vae illi, qui petit diuitias ex hoc mundo.* Similia paffim apophthegmata apud

apud ſcriptores Muhammedanos occurrunt, quae ſanctiſſimo Seruatori tribuunt, ſine dubio ex veterum relationibus, maxime vero ex libris apocryphis, eiusmodi narratiunculis refertis hauſta, quae ab iis Chriſtianis acceperunt, qui initio federis ſub Muhammede cum Arabibus vixerunt. Sunt et inter allatas ſententias multae, quae ducibus Saracenorum debentur, diligenter ab ELMACINO annotatae, qui paſſim obſeruat, principes Arabum eiusmodi γνώμαις valde delectatos fuiſſe. Qui cum ingentem poëtarum numerum interdum in aulis ſuis nutriuerint, vt ſupra obſeruatum, dubium non eſt, quin in eiusmodi morali doctrina carminibus ſuis explicanda complures eorum deſudauerint. Certe id carmina moralia, quae Auerroi tribuuntur, ſuadent, et exempla paſſim in hiſtoria Saracenica adducta teſtantur. Pertinent quoque ad hanc philoſophiam moralem Arabum exotericam apologi et fabulae, cuius methodi ab antiquiſſimo tempore gens haec ſtudioſa fuit admodum. Vnde inter Arabes nihil celebrius fabulis Aeſopi, ſiue Locmanni, quas Arabicas debemus THOMAE ERPENIO, ex quibus patet, circa Muhammedis tempora fuiſſe ſcriptorem quendam, qui veteres fabulas Arabice enarraret, nonnullas nouas adiiceret. De quo tamen cum *Tomo primo* dictum ſit, hoc loco nihil adiicimus. In eodem quoque genere elaborauiſſe quaedam Aſaadeum Agyptium et Auicennam auctor eſt HOTTINGERVS [g], qui paroemiographos Saracenorum praeſtantiores quoque enarrat. Inter eos excellunt prouerbia imperatoris Alis, qui eiusmodi ſententiis acutis valde delectatus eſt. De quibus tamen et ſimilibus in hiſtoria Arabum literaria pluribus dicendum.

Sylloge praeceptorum moralium roſarii Perſici.

§. XXII. His iam praeceptorum moralium in roſario Perſarum politico propinatorum breuem ſubiungimus ſyllogen: *Capite primo, de moribus regum* haec praecipiuntur:

I. Paradiſus eſt illorum, qui irae moderantur ac mortalibus ignoſcunt.

II. Si rex continuo faciat, quicquid aliquis dicit; vae illi, ſi praeter bonum aliud dixerit.

III. Mundus reſtat nemini: animum itaque in mundi conditore figas, ſat eſt. Ne innitaris opibus huius mundi, iisque incumbas: multos enim tibi pares aluit atque peremit. Cum anima ſtudeat tranſire illibata, quid intereſt, moriaris in ſolio an in ſolo [h]?

IV. O quantos et quam famoſos humo condiderunt! quorum, quod in hoc orbe fuerint, nullum veſtigium reſtitit. Quisquis igitur es, benefacito, vitamque vſuram cenſeto, antequam moeſta haec oriatur vox: ille non amplius ſupereſt.

V. Inge-

g) Biblioth. Orient. C. II. p. 277.

h) Haec inſcripta fuere arcui aeſtiuarii regis Feriduni. Fuit is ex antiquiſſimis Orientis regibus, quem giganteo corpore et diuino ingenio conſpicuum, et longe lateque regnantem, primum mortales in ordines claſſesque diuiſiſſe, mulos inueniſſe, Sahacum tyrannum trucidauiſſe Perſae referunt. vid. GENTIVS ad h. l.

V. Ingenio praeditus praestare debet apud regem inscio giganti. Neque enim mole grandius pretio potius: Ouis munda est, elephas fordidus; equusque Arabicus quamuis sit tenuis, talis tamen est, vt asinorum cohorti praestet.

VI. Quamdiu vir verbum non fecerit, inertia virtusque illius sepulta sunt (ignorantur) quemuis saltum ne existimes vacuum, fieri potest, vt in eo tigris lateat.

VII. Nemo noctuae, (ministro infido) sub patrocinium concesserit, etsi aquila (princeps) in orbe terrarum non extiterit.

VIII. Mature regi occurrendum est latrociniis: tempore enim vires acquirit; fontis enim principium obstruitur operculo, vndis vero cum intumuerit, ne elephante quidem transiri potest.

IX. Prauis benefacere, perinde se habet, ac male facere viris bonis.

X. Diuitiae in virtute, non auro consistunt: magnitudoque in ingenio, non in annorum numero.

XI. Dimidium panem si vir Dei comederit, dimidiam ille partem pauperibus distribuit: rex vero integrum regnum si occupauerit, alterius denuo occupandi consilia agitat.

XII. Hostis quidnam effecerit, si amicus verus adfuerit?

XIII. Inuidiae pestis in aula non nisi obitu expugnari potest. Viles atque improbi anxiis votis expetunt aduersa magnatum fata et interitum.

XIV. Quicunque auxiliatorem calamitoso tempore desiderat, pacis tempore liberalitate et dementia certet. Seruum annulum aure gestantem ni benigne tractaueris, elabitur: beneuolentiam fac, vt tibi liber etiam seruus existat.

XV. Regem populum suum ipsa anima nutrire praestat: quia rex populi beneficio regnat.

XVI. In rege requiritur aequitas, vt mortales ad eum confluant, atque clementia, vt sub potentiae eius vmbra tranquilli securique agant.

XVII. Iniquus regnare nequit: perinde ac lupus oues pascere nescit.

XVIII. Rex qui iniquitatis instituta introduxerit, ipse regni sui fundamentum proruit.

XIX. Si quis rex iniquitatem in subditos licitam duxerit, amicus illius aduersis temporibus acerrimus hostis erit.

XX. Cum subditis pacem colito, et ab hostium bello securus esto. Aequo enim regi subditus ipse miles est.

XXI. Ille salutis pretium aestimauerit, qui miseriis iactatus fuerit.

XXII. Illum time, qui te timet, etsi cum eiusmodi centenis bellum gerere possis: nam molietur in te exitium.

XXIII. Spes ampliandi regni diu iam agitata cui bono? Cum spes superest nulla, vitam redituram transactam?

XXIV. Pau-

XXIV. Pauper et diues huius terrae funt ferui atque ditiores quo funt, eo magis illa egent.

XXV. Subdito debili te mifericordem praeftato, ne ab atroci hofte exagiteris.

XXVI. Robufti lacertis vngularumque vi, nefas eft manum miferi impotentis torquere.

XXVII. Metuat ille, qui lapfis non ignouerit, pede fi lapfus fuerit, nemo manum illius prehendet.

XXVIII. Quicunque rex corruptum prauitatis femen fparferit, bonosque fructus fperauerit; ingenium fruftra vanis moliminibus concoquit, et inania confiliorum monftra captat.

XXIX. Surdum fingere define, populoque iuftitiam adminiftra. Nifi enim iuftitiam adminiftraueris, iuftitiae ecce adeft dies.

XXX. Pofteri Adami inter fe funt mutua membra, quia, tefte natura, ex vna conditi funt materia. Si membrum vnum calamitate preffum tempus traxerit, neque reliqua membra acquiefcere poffunt. Tu fi aliorum malis non indolueris, minime mereris vt te hominem dixerint.

XXXI. Praeftat regi mori, quam mortales exagitare, cuinam enim bono illi rerum hoc arbitrium regimenque orbis?

XXXII. Cauendum eft a vehementia et furore regum, plerumque enim animus illorum grauiffimis regni diftringitur negotiis, adeoque importunitatem vulgi tolerare nequeunt.

XXXIII. Qui opportunitatem gratiae regiae captare nefcit, illi fit illicitum beneficium regis.

XXXIV. Si quis ftolidus ipfo meridie cereum accenderit, illico videbis obfcura nocte lampadi ipfius defuturum oleum.

XXXV. Hominem beneficiis liberalitateque ad bonam fpem erigere, mox rurfus omni fpe fuccifa animi dolore afficere, principi indignum eft.

XXXVI. Liberalitatis portam aperire vix decet: cum vero aperta iam fuerit, illam feueritate occludere dedecet.

XXXVII. Quicunque ftipendia, vt rem nimis caram equiti fubtrahit, facit, vt equiti nimis carum videatur manum ferro admouere, forti itaque militi aurum dato, vt caput difcrimini exponat: Aurum nifi dederis, te deferto ad alium transierit. Vir fortis fi fatur fuerit, generofo impetu in hoftem prorumpet, fi vero inani fuerit ventre, fugam alacriter capeffet.

XXXVIII. Praeftat dignitate motum otio frui, quam cuncta regendi onere diftrictum effe.

XXXIX. Viri regiminis paris, praeclaroque iudicio praediti index eft hic, quod fe huic oneri fubiicere nolit.

XL. Magna prudentia cauendum ab inconftanti regum ingenio. Quandoque enim, dicta falute, ira accenduntur: quandoque vero contumeliis mire capiuntur, vt togam atque munera praeftent.

XLI. Accidere folet, vt purpuratus regis aurum quandoque acquirat, fieri quoque folet, vt et caput quandoque perdat.

XLII. Regis negotium duos contrarios apices habet, panis fpem, vitaeque difcrimen. Sapientum vero confilio renititur: illa panis fpe illectum vitam difcrimini dare.

XLIII. Quicunque fraudes committere fueuit, manus illius in reddenda ratione trepidat. Rectitudo vero amorem diuinum conciliat: nec vidi vllum, qui hac in via perierit.

XLIV. Quatuor funt mortalium genera, quae contra quatuor acerrimo laceffuntur odio: praedo contra regem; fur contra vigilem; luxuriofus contra cenforem; fcortum contra praedonem. Illi vero, quibus conftat rationum fuarum probitas, quorfum rationem reddere trepidant?

XLV. In actionibus tuis gloriofus ne efto, fi vis vt te munere moto, anguftum hoftis illudendi habeat campum. Tu vero purus efto, neminemque pauefcas.

XLVI. Etiam innocenti in aula infidiae et delationes timendae funt, neque tum exacerbato rege auxilium. In mari bona quidem funt infinita, fed tu falutem fi defideraueris, eam in litore quaeras.

XLVII. Amicum ne arbitrator illum, qui in epulis felicique tempore magnas fodalitii voces fraternitatisque popifmata iactat. Amicum nofco illum, qui amici manum prehendat tempore infelici defperatisque rebus.

XLVIII. Aufpicia fi rebus tuis non ftatim annuerint, ne fis follicitus, animumque curis turbato: ipfe enim fons vitae in denfiffimis latet tenebris, Deusque mifericors beneficia plurima recondita habet. Ne igitur iniquitate temporum moeftus fedeas: patientia enim amara quamuis fit, fructus tamen dulces edit.

XLIX. Si quis fato fuo dignitatis faftigio ceciderit, orbis vniuerfus pedem capiti illius imponit: fi vero manum eius felicitatis potentiaeque culmen viderint amplexam, laudantes manus pectori imponunt.

L. Regum negotia perinde fe habent, vt itinera maritima, quae quaeftus difcriminisque funt pleniffima: maximas aut diuitias acquiris, aut inter maris tempeftates aulaeue fcenas et lenocinia peris.

LI. Si aculeum aulae fuftinere non potes, ne fcorpionis foramini digitum immittas.

LII. Magnatum, purpurati regisque fores fine duce ne fruftra oberres. Canis atque ianitor, fi externum inuenerint, hic fupremam thoracis oram, ille pallii imam captat.

LIII. Nemo iactat lapidem in arborem fterilem, id eft, non exauditus orat.

LIV. Magnitudinem fi ambiueris, munera dato: granum enim ni fparferis, minime crefcit.

LV. Si

LV. Si vniuerso populo thesaurum distribueris, cuius patrifamilias vix teruncius cesserit. Quidni a quouis hordacei grani instar argentum accipis, vt singulis tibi diebus thesaurus nascatur?

LVI. Iniquitatis initia in hoc orbe primum fuerunt exigua, quae a posteris paulatim aucta in tantum adoleuere, vt totum terrarum orbem oppresserint.

LVII. Si rex ex subditi horto vnum pomum comederit, serui ipsius arborem ipsam eruerint.

LVIII. Non restat iniquus iniqui temporis auctor, restat vero aeternum super illo dirissima execratio.

LIX. Quicunque altissimum Deum offendit, vt vnius hominis, etiam principis, animum sibi deuinciat, Deus altissimus hominem illum contra istum accendit, et exstimulat, vt illius stirpem ex temporum memoria deleat.

LX. Omnium animalium princeps est leo, infimus asinus: nihilominus concordi sapientum sententia, asinus, qui onera baiulat, leoni homines dilaceranti (subditus tyranno) praestat.

LXI. Amor principis non conciliatur, nisi subditorum animos deuinxeris. Si vis, vt magnus ille Deus tui misereatur, tu Dei creaturis benefacito.

LXII. Non quiuis, qui potens est, magistratumque gerit, in dominatione mortalium opes impune vorat: fieri potest, vt quis gutture os grande deglutiat: verum id ventrem dilacerat, cum circa vmbilicum obstructum haeserit.

LXIII. Hominem indignum potentem si videris, sapientes illi ad stipulandum esse consultum duxere, nisi lacerantem vngulam habueris acutam: improborum contentionibus abstinere satius erit: quicunque enim cum chalybeo lacerto manum conseruerit, argenteum suum brachium laedit.

LXIV. Patiens esto, donec manus illius tempora ligauerint: tum ex amicorum lubitu cerebrum ipsi extrahas.

LXV. Tu si sagittam in hostem miseris, caue sagittae illius postea scopus existas.

LXVI. Amicitiam in aula cum inimico si volueris, tum quouis tempore, cum ille te absentem iniuriis lacerauerit, praesentem laudibus extollas. Contumelia certe ex maligni vituperatoris ore profluit, si verbum illius amarum nolueris, os eius dulcedine oblinas.

LXVII. Illi qui tibi quouis momento noua beneficia praestat, ignoscas, si tibi per longum vitae spatium semel iniuriam fecerit.

LXVIII. Si populus tibi damnum fecerit, ne dolore afficiare: a populo enim neque beneficium, neque damnum nascitur. A Deo esse scito inimici odium atque amicum: vtriusque enim animus est in illius potestate.

LXIX. Magnitudo in imperii obsequio consistit: imperii vero neglectus miseriaeque paupertatisque est index. Quicunque bonorum virorum indicia habet, obsequii caput limini imponit.

LXX. Vim ne facito terrae incolis; ne oppressorum suspiria coelum penetrent.

LXXI. Caueas gemitus animorum vulneratorum: tandem enim certo penetrant, teque euertunt: vnum enim oppressi suspirium orbem terrarum vertere potest.

LXXII. Quid multi anni? quid vita longa? Mortales enim in hoc terrarum orbe vestigiis pedum capita nostra calcabunt. Perinde vt regnum ex longa regnantium serie ad nos peruenit, ita etiam ex manu nostra in aliorum manus transire debet.

LXXIII. Amico ne tantum roboris dederis, vt si inimicus fiat, te superare possit.

LXXIV. Rex custos est pauperum, etsi subditorum felicitas potentiae illius lacerto subsistat. Grex non est propter pastorem, sed pastor est, vt seruiat gregi.

LXXV. Hodie vnum videris felicem atque potentem, alterum vero animi dolore angustiisque vulneratum: tu paucos etiamnum dies patiens esto, vt exedat terra medullam capitis meditabundi: regis subditique discrimen tollitur, cum fatum ineuitabile irruerit. Si quis mortuorum sepulchra aperuerit, diuitem a paupere non discreuerit.

LXXVI. Nunc dum opes in manu habes sape, et felicitatem tibi para aeternam: haec enim potentia et opes ex manu in manus ruunt.

LXXVII. Si purpuratus Deum ita metueret, vt metuit regem, angelus foret.

LXXVIII. Opinatur iniquus, quod nobis iniuriam fecerit: sed in ceruice eius illa restat aeterna, in nobis finit.

LXXIX. In diuersam a rege niti sententiam proprio cruore est manus polluere. Si rex ipso meridie forte dixerit, nox est: respondendum est immo hem lunam! hem Pleiades!

LXXX. Si ex seruo inconditum quid audiuerit rex, ne offendatur: orbem enim pererrans mendacia plurima didicit.

LXXXI. Vt amicorum subditorumque heri animos tibi deuincias, vel patris hortum vendito, et inimico quoque benefacito: satius enim est canis os buccella obstructum esse.

LXXXII. Vir ille est ex vero, qui accensus ira vana non dixerit; quendam moribus inconditus iniuria affecit, tolerauit ille, et extrema omnia fausta sint, dixit: peior sum eo, quod de me vis dicere; certus equidem sum, te mea vitia me ipso non rectius nosse.

LXXXIII. Dum potes nullius animum vulnera, in hoc enim mundi itinere multae sunt spinae. Miseri inopis malis obstetricator atque subuenito, quia tibi etiam mala subuenire possunt.

LXXXIV.

LXXXIV. Proprio pane vefci et federe melius eft, quam aureo cingulo accinctum feruitio adftare.

LXXXV. Vita pretiofa his exeditur curis: quid comedam aeftate? quid induam hyeme? O venter ignaue, vno pane contentus efto, ne tergum in aliorum feruitio incurues.

LXXXVI. Regi fapienti hoftis obitus non eft laetandi materies; quia eius etiam vita non eft perpetua.

LXXXVII. Confiliarii fimiles funt medicis, qui non nifi morbo conflictantibus medicamentum praebent.

LXXXVIII. Diuitiae et potentia non acquiruntur rerum peritia: nulla certe arte, nifi diuino Numine, furgunt. In hoc terrarum orbe hoc accidit fere, vt rudis honoretur, fapiens vero contemnatur, vt chemicus moerore intereat, rudis in deferto thefaurum inueniat.

LXXXIX. Illum amicitia dignum minime duxeris, qui fordidum locum frequentauerit; fitibundi enim animus non expetit aquam dulcem; quam foetidum aliquod os inde hauriens reliquerit infectam. Quomodo itaque in regis manum denuo redeat malum aureum, quod in fordes ceciderit.

XC. Prudentes illum minime magnum vocant, qui magnorum nomina contemtu foedat. Haec omnia nihil funt, cum praetereant, fortuna, regnum, imperium, vetitum atque iuffum. Bonam defunctorum memoriam religiofe colito, vt tui etiam bona memoria fuperet aeterna.

Secundum Caput de moribus religioforum tractat, et ad haec noftra fcrinia proprie quidem non pertinet, fed Muhammedani cultus et religionis fobrietatem commendat. Sunt tamen in eo quoque praecepta pulcherrima, multos Chriftianorum in ruborem dare eo magis apta, quo magis a Muhammedis alumno, promiffionibus huius vitae felicitatis inefcato vix queunt expectari. Luculento itaque exemplo probant, id quod fupra iam confecimus, philofophiae auxilio Muhammedanos doctrinam fuam valde emendaffe, cuius ecce fpecimina fequentia:

I. Deum nofcentes imperfecti cultus veniam implorant, ferui obfequii mercedem requirunt, mercatores mercium pretium: veri cultores tanquam mancipia fpem non obfequium afferunt, mendicique non mercatores adueniunt, orantes: fac mihi, quod dignum eft te; noli mihi facere, quod dignum eft me. Non dicam ego, meum fufcipe obfequium, fed remiffionis calamo crimina mea dele.

II. Viri diuina veftigia terentes ne hoftium quidem fuorum animos affligunt: amorque cordatorum in praefentia et abfentia eft femper idem.

III. Bonis operibus certa, et quicquid libuerit gefta, nihil intereft, capiti coronam imponas, an mendicitatis notam humero affuas. Innocentia et pietas non confiftit in veteri pannofaque vefte. vere innocens efto,

esto, bombycinamque gestato. Pietas est: mundum, libidinem atque affectuum illecebras deserere: pietas illa non est, habitum tantum deferere.

IV. Per vnum hominem in consortio inconditum offenduntur animi prudentum maxime.

V. O te ignauum, qui virtutes super manus vola expositas ostentas, vitia vero sub axilla complexus occultas. Quid tandem mercaberis o superbe in tremendo illo desperationis die aere adulterino?

VI. Inanis pietatis iactator praeter se religiosum videt neminem, quia oculos magnae de se opinionis tegmine captos habet. Si illi vero oculum Deum cernentem concesserint, neminem se ipso miserabiliorem viderit.

VII. Status religiosorum est fulmen coruscans, quod vno momento surgit, altero perit: quandoque is in altissimo coelo considet, mox ne proprii quidem pedis faciem videt. Si religiosus in eodem semper statu persisteret, desiderium vtriusque mundi praecideret.

VIII. Pauper religiosus nihil ipse tenet, neque ipse vlla re tenetur: et quicquid habet, leuamen id est egenis.

IX. Vbique oberrat ille, quem Deus limine suo dimouit: illum vero, quem ipse inuitat, nullius ad limen adreptare facit.

X. Tuae rei quid confert pauperum penula, lacerae vestes, palliumque pannosum? quin improbis actionibus abstineto: haud opus est, vt mitram gestes ex pelle ouilla [i], animo virtute religiosus esto, mitramque regiam gestato.

XI. Religiosi, qui vultum in creaturis figunt, tergo Orienti obuerso preces fundunt. Seruum qui Deum sibi vindicauerit, decet, vt praeter Deum nouerit neminem.

XII. Virtutem disce ex vitiosis, et quicquid in eorum actionibus displicet ingenio tuo, illud vita.

XIII. Ne inter facetias et ludicra vnum quidem dixerint verbum, quin prudens inde sibi virtutis exemplum sumat. Rudi vero si centum sapientiae capita praelegerint, in auribus eius iocus ac lusus erunt.

XIV. Ventrem cibo vacuum habeas, vt eius beneficio sapientiae lumen cernas.

XV. Poenitentiae beneficio diuinum subterfugitur supplicium, conuitiantium vero procacitas subterfugi nequit.

XVI. Tu bonus esto, malumque te dixerint mortales, praestat, quam si malus sis, et te bonum opinati fuerint: magnus enim Deus arcana manifestaque nouit omnia.

XVII. Calumniatorem virtute et morum innocentia pudore afficias, alacerque in bona recto tramite contendas, ne maleuoli vllius in te vitii deprehendant materiam.

XVIII.

i) Hanc plerique Persae gestant, religiosi vero omnes: huic opponit auctor mitram Tartaricam ex pretiosissimis pellibus confectam.

XVIII. Luſcinias in arboribus vides concinentes, perdices in montibus, ranas in aquis, feras in ſyluis: inhumanum itaque eſt, omnibus Dei laudem concelebrantibus, te ignauiae ſomno ſepultum eſſe.

XIX. Quicquid in hoc vniuerſo vides, magni Dei laudes ouans atque geſtiens accinit: ſed animus ille hanc capit mentem, qui aures habet.

XX. Facultates ſi non habuerimus, miſeri ſumus, ſi habuerimus, illarum amore curisque exedimur. Nullum huius mundi grauius atrociusque ſupplicium eſſe poteſt, quam quod mortalium animi acerbitatibus dilacerantur, opes ſiue habuerint, ſiue iis caruerint.

XXI. Si magna expetiueris, nihil expetere velis, praeter continentiam, quae potentia eſt inſuperabilis.

XXII. Diues etſi aurum largo ſinu effuderit, ipſius meritum nimium ſuſpicere noli: ex magnis enim viris audiui ſaepius, pauperis patientiam diuitis liberalitati praeſtare.

XXIII. Hominem inuiſere, vitium quidem non eſt, ſed tamen non tantum, vt: ſufficit, dicant. Quod ſi te correxeris ipſum, aliorum correctionem et correptionem audire opus haud erit.

XXIV. Mulier praua in aedibus viri boni in hoc quidem mundo illi tartarus eſt: caueas a mala coniuge, caueas, ſerua nos, o Domine, ab iſtius ignis infernalis ſupplicio.

XXV. O tu, qui familiae vinculis es oneratus, noli poſthac libertatis opinionem capere. Cura prolis, panis, veſtitus et opum te retinet ab angelici mundi contemplatione.

XXVI. Quisquis fuerit iurisperitorum, doctorum, religioſorum, concionatorumque mire facundorum, ſi viliſſimo huic mundo animum applicuerit, perinde vt muſcae pes melli, ſemper mundo affixus haeret.

XXVII. Religioſo non conuenit argentum nec aurum, quod ſi acceperit, tu tibi alium religioſum quaeras. Ille qui veris pollet virtutibus, vnicum in Deo poſuit ſtudium, ſine ſacro ille pane buccellisque collectis religioſus eſt.

XXVIII. Panem, vt in abdito viuant, Deumque colant accipiunt cordati: non vero in abdito viuunt, Deumque colunt, vt panem comedant.

XXIX. Sapiens, qui nihil, niſi hordacea fecerit verba, verba etſi pro concione fecerit, in neminem tamen penetrant. Sapiens eſt ille, qui non fecerit malum; non ille, qui populum multa bona docet, ipſe vero non facit. Sapiens, qui animi libidinem cuticulamque curat, ipſe iam periit, viam cuinam monſtrauerit?

XXX. Sacerdotum concio perinde ſe habet, vt officina mercatorum: hic niſi aes dederis, merces non acceperis: illuc vero, niſi beneuolentiae ſtudium attuleris, ſapientiae decus et felicitatem non retuleris.

XXXI. Verba ſapientis animi auribus accipito, etſi facta ipſius dictis non fuerint conſona. Futile eſt illud, quod ſapientiae oſtentator dicit: dormientem dormiens quandonam expergefecerit? Virum benignis auribus admittere oportet, etſi muro fuerit inſcriptum virtutis exemplum.

XXXII. Religiosus vix proprium corpus vndis eripere potest, sapiens vero (philosophus vel doctor publicus) operam dat, vt alios quoque vndis oppressos discrimini eripiat.

XXXIII. Si videris peccatorem, obtegas crimina, benignusque esto.

XXXIV. Religiosorum toga et beneuolentiae et patientiae est habitus. Quicunque in hoc vestitu iniurias non tolerauerit, ordinis sui religionem mentitur, togaque illi est illicita. Vastum profundumque mare vnius saxi proiectu turbatur minime: sapiens, qui iniuria accenditur, vadosa etiamnum est aqua. Si tibi damnum acciderit, tolerato: quia crimina aliis ignoscendo, crimina eluis tua. O frater, cum postremo in puluerem verti debeas, antea puluis esto, quam in puluerem vertaris.

XXXV. Etsi quis cum elephante frontem conserere possit, vir tamen est nullus, nisi humanitatem habuerit. Mortalium fabrica constat ex humo: si quis humanus haud fuerit, nec homo erit.

XXXVI. Itineris comes, qui festinat, tibi minime est comes: Proinde animum in nemine figas, nisi qui in te animum fixerit. In propinquo si pietas et religio non fuerit, cum illo amicitiam rescindere, quam propinquitatis ius colere praestat.

XXXVII. Praui mores si naturam obsederint, non nisi fato expelli possunt.

XXXVIII. Maritum coniugis deformis coecum esse praestat.

XXXIX. Religiosi regibus sunt in hoc terrarum orbe milite inferiores, vitae iucunditate superiores, morte pares, resurrectione meliores.

XL. Externa religiosi facies est tunica ex veteribus pannis consuta, rudeque pallium; vera autem haec est: vt spiritu sit viuus, affectu mortuus, nequaquam illa, vt a mortalium consortio seclusus se religiosum iactet. Qui si forte contra animi ipsius sententiam aliquid fecerit, in bellum ruat.

XLI. Instituta religiosorum haec sunt: Deum inuocare, grates agere, colere, obtemperare, liberalem, paucis contentum esse, Deum vnum statuere, confidere, illi rem omnem remittere, patientemque esse. Quicunque hisce virtutibus polluerit, vere religiosus est, etsi magnifica toga indutus sit.

XLII. O te excordem, cuius anima pietatis est vacua, corpus vero religioso habitu ornatum pietatem simulat.

XLIII. Infelix est ille, qui caput suum deflexerit a Dei foribus, alias enim fores non inuenerit.

XLIV. Luxuriantes vitis (diuitiarum) ramos liberalitate si succideris, plures vuas reddet.

Caput tertium continentiae praestantiam commendat his praecipue sententiis:

I. O continentia, tu me diuitem redde, praeter te enim opes sunt nullae.

II. Qui

II. Qui haereditatem vatum inuenit, eius eſt, creatoris maximi beneuolentiam laudibus cumulare.

III. Sicco pane contenti ſimus vilique veſtitu: onus enim propriae miſeriae praeſtat exprobrationi mortalium.

IV. Inueteratos pannos praeſtat conſuere, et patientiae angulum colere, quam veſtitus cauſſa ditibus libellum ſupplicem ſcribere. Idem profecto eſt ac tartari cruciatus ſubire, vicini ope in paradiſum irreptare.

V. Qui non niſi ſtomacho latrante comedunt, atque etiamnum pruriente manum a cibo retrahunt, verum valetudinis bonae fontem cauſſamque tenent.

VI. Sapiens tum temporis verba facere, ciboue manum admouere coeptat, cum ex ſilentio damnum, ex abſtinentia mors imminuerit. Proinde dubio procul verba eius ſapientia erunt, ipſiusque comedere ſanitatis fructus feret.

VII. Comedendum eſt vt viuamus, ſummoque numini laudes dicamus; non vero viuendum, vt comedamus.

VIII. Cum modicum comedere cuiquam inſtitutum fuerit, ſi inedia eum forte preſſerit, facilius feret; ſi vero cuticulam curauerit profuſe et laute, rebus anguſtis inedia perit.

IX. Quamuis in corporea hac mole cibus ſit delitium, modum tamen ſi exceſſerit, moleſtiam parit.

X. Illud expete animo, vt animus tuus nihil expetat.

XI. Quicquid precibus a vilibus impetraueris, corpore quidem auctus animo vero imminutus eris.

XII. Praeſtatglorioſe interire, quam vitam miſere trahere.

XIII. Nouercante fortuna, triſtis flebilique vultu carum amicum ne adeas; quia ipſius etiam voluptatem exacerbas: neceſſitatem alicui expoſiturus, laeto ridentique vultu adeas: nequaquam enim ſuccedit male negotium viri, qui eſt laetae frontis.

XIV. Male eſt ille cibus, quem neceſſitatis tempore acquiris; olla quidem bullit, ſed honor decoquitur. Praeſtat omnino egenum eſſe, quam mendicandi vilitatem tolerare.

XV. Neceſſitatem viro vultu triſti ne exponas: a prauo enim ingenio illius dolore afficieris. Si animi curas atque dolorem cuipiam exponere lubet, exponas tali, a cuius laeto ingenio mox beneficium ſentias.

XVI. Quicunque panem labore ſuo acquiſitum comederit, procerum beneficorum exprobrationes non tulerit.

XVII. Fieri ſolet, vt miſer atque contemtus, ſi potens euaſerit, ſurgat, miſerorumque manus obtorqueat.

XVIII. Abiectus ſi dignitatem, argentum, aurumque obtinuerit, caput eius colaphum omnino ambit.

XIX. Ille qui te potentem non fecit, te ipſo res tuas rectius nouit.

 XX. In

XX. In deserto pauperi solis calore adusto coctum rapum argento non signato praestat.

XXI. Res si beneuolentia et comitate non successerit, tandem in crudelitatem vertatur beneuolentia, necesse est. Qui sui non miseretur ipse, alii eius ne misereantur, aequum erit.

XXII. Angustum auarumque mundani hominis oculum aut continentia aut sepulchri humus opplet.

XXIII. Seruo necessitate perculso, quid refert supplices manus tendere ad Deum pietatis caussa, bene faciendi vero tempore eas sinu condere. Auro argentoque benefacito, tibi ipsi quoque beneficia inde carpito. Scito has aedes te defuncto superaturas, siue laterem ex auro, siue ex argento statuas.

XXIV. Fruere, o bonis praedite moribus, haereditate auari: vilissimus enim ille opes congessit, nec iis frui sustinuit.

XXV. Si a tergo irruerit hostis animum auferens, fatum legat pedem hominis currentis.

XXVI. Praestantia et ars inania sunt vocabula, nisi in forum producantur: aloën igni imponunt, muscumque terunt.

XXVII. Amplitudo et diuitiae non acquiruntur annitendo: inanis honorum via est luctari. Si in cuiusque capilli apice ducentas habueris artes, ars equidem frustra fuerit, si fors iniqua erit. Robustus nouercante fortuna quidnam fecerit? fortunae vis corporis robori praestat.

XXVIII. Quamdiu in officina penatibusque haeseris, nunquam o insipiens, vir euaseris; mundum obeas atque perlustres prius, quam tibi ex hoc mundo migrandum erit.

XXIX. Diues nullibi peregrinus est; vbique enim lectum sternit: ille vero, qui opes consequi nequit, etiam domi et in patria peregrinus est atque ignotus.

XXX. Corpus sapientis viri, perinde vt aurum obryzum est, quocunque iuerit, momentum pretiumque eius norunt. Rudis vero diuitis filius similis est coriaceae regis monetae, quae in aliena prouincia nihil valet.

XXXI. Formosus quocunque iuerit, honorem et beneuolentiam experitur, pauxillum enim pulchritudinis multo auro praestat.

XXXII. Forma delitium est corporis, vox vero robur spiritus.

XXXIII. Si in peregrinum orbem ex patria discesserit, inopiam miseriamque non videt cerdo.

XXXIV. In quemcunque iratus coelorum cursus insurgit, in contrarium, quam nititur, illi omnia tempora vertunt.

XXXV. Opes etsi sine dubio contingant, ingenium tamen docet, eas a magnatibus quaerere; etsi sine fato moriatur nemo, tu tamen viperae o accedere noli.

XXXVI. Quiuis locuples noctu suam repetit aulam, pauper vero, vbi a nocte oppressus fuerit, ibi aulam suam inuenit.

XXXVII.

XXXVII. Sine auro neminem cogere potes, ſi vero aurum habueris, nulla vi opus erit.

XXXVIII. Auaritia ſapientis occoecat oculum, ipſaque habendi libido auem piſcemque in laqueum trahit.

XXXIX. Si pugnae tempeſtatem videris, moderatus eſto: animi enim facilitas certaminis portam claudit. Facilem te praeſta, vbicunque pertinaciam videris: enſis enim acutus molle ſericum non ſecat. Linguae ſuauitate, gratia et beneuolentia, ipſum elephantem vno pilo ducere potes.

XL. Cuiuscunque animum offenderis ſemel, etſi poſtea centum illi beneficia contuleris, a vindicta vnius illius iniuriae ſecurus eſſe nolito. Sagitta quidem eximitur vulneri, ſed acceptae iniuriae memoria in animo altiſſime reſidet.

XLI. Nunquam a ſerpente conſedi ſecurus, ex quo prauum ſciui illius morem; ſerpentis veneno peius eſt venenum dentis inimici, qui in mortalium conſpectu amicus apparet.

XLII. Fortis inopum manus eſt ligata, leoninaeque vngulae fractae.

XLIII. Quamuis praeter bona a Deo conceſſa nemo quid comedere poſſit, non tamen in illis acquirendis pigritiam monſtrare decet.

XLIV. Quandoque accidere ſolet, vt viri etiam prudentiſſimi ſalubre non ſuccedat conſilium. Quandoque fieri ſolet, vt et neſcius puer haud intentus ſagitta ſcopum feriat.

XLV. Quicunque ſibi mendicandi portam aperuerit, ad mortem vsque ſemper indigus erit. Auaritiam deſere, atque regnato: ceruix enim auaritiae expers, altiſſime ſurgit.

XLVI. In cuiuscunque conuictu fueris, neceſſum eſt, vt in illius ſeruitium aſſurgas. Auris eſſe poteſt ſine tympano, viſus ſine hortorum delitiis, ſine roſa viget olfactus, ſine puluinari ſomnus capitur, ſuppoſito capiti ſaxo. Si defuerit amica tecum cubans, tua te manus amplecti poteſt. Sed venter iſte ignauus tot inteſtinorum voluminibus intortus vacuus ringitur, et nihilo placari neſcit.

Caput quartum, *taciturnitatis commoda* enumerat his regulis:

I. Taciturnitas ideo ſe commendat, quia vt plurimum in ſermone et bona et mala differuntur, inimicorumque ſtudium non niſi mala captat.

II. Inimicis propriam ne dicas miſeriam, illi enim verbis precantur, interea factum gaudent.

III. Tacenda ſaepe ea ſunt, quae ſcimus, ne locuti interrogemur ea, quae cum pudore neſcimus.

IV. Quemcunque Corano atque traditionibus ſuperare non potes, illi non reſpondendo ſatis reſponſum erit.

V. Inter duos ſapientes neque ſimultas neque certamen oritur; neque ſapiens homini vili atque ſocordi obnititur. Inſipiens ſi aſpera dixerit, ſapiens dulcedine ſingulari animum eius placat. Duo ſapientes ne capil-

 lum

lum quidem difrumpunt, atque eodem modo fe res habet inter pertinacem et mitem, fi vero vterque fuerit infipiens, etiam ferream catenam rumpent.

VI. Verbum etfi animum deuinciat dulceque fit, mereaturque, vt certitudinis fplendorisque loco dicatur, fi femel tamen dixeris, dictum ne repetas. Dulcia enim femel comediffe, fatis erit.

VII. Nemo propriam fatetur focordiam, nifi qui, alio loquente, orationeque nondum finita, orationem orditur. Virtute, iudicio, ingenioque praeditus verbum non fecerit, nifi filentium viderit.

VIII. Non quaeuis dixerit fapiens, quae fciuerit, neque decet eliminando regis arcana de proprio capite ludere.

IX. Graue fapienti eft confortium amicorum, qui prauos fibi mores virtutem effe praedicant: hoftis enim eft ille impudens atque frontis perfrictae, quamdiu non eius oftenderit quoque vitia.

X. Vocum abfurdiffima eft vox afini.

Caput quintum, amoris et iuuentutis mores ita exponit:

I. Cuicunque rex fautor fuerit benignus, etfi omnia mala patrauerit, tamen placebit. Illum vero quem rex reiecerit, nemo ex tota aula amice tractauerit. Cauffa haec eft cur reges vnum puerum praeferant reliquis aeque formofis.

II. Amicitiam dum fateris, feruitii fpem exuas, amantis enim et amati beneficio domini et ferui nomen tollitur.

III. Dominus cum mancipio forma praeftanti fi lufum et rifum inftituerit, ne mirum videatur, fi perinde ac dominus, fe molle et tenerum praeftiterit, dominus vero mancipii inftar eius mollitiem tulerit.

IV. Quocunque amoris rex pertigerit, illi ingens feuerae pietatis robur refiftere nequit. Incorruptus quomodonam vixerit mifer, qui ad collum vsque in vitiorum lutum eft prolapfus?

V. Viri fortes robore et virtute hoftes interficiunt, formofi vero amicos.

VI. Etfi tu feptem Corani partes memoria recenfere poffis, amore fi fueris captus, ne alphabetum quidem noueris.

VII. Inimici oculo virtus vitium effe videtur; fi vero vnam habueris virtutem, et vitia feptuaginta, amicus non nifi vnam illam videt virtutem.

VIII. Amor et defiderium praeftat faftidio.

IX. Animum cruciatui exponere facilius eft, quam oculum a contemplatione rei amatae abftrahere.

X. Amicus ab amico minime abftinet.

XI. Conclufus cum formofa puella, fauentibus circumftantiis omnibus, etiamfi ab illa incorruptus manferit, a maledicentium tamen calumniis non erit incorruptus. Liber enim a malo affectu, non tamen a maligna fufpicantium calumnia liber eft, nec proteruam mortalium linguam compefcere poteft.

XII. Quan-

XII. Quantum ſapiens inſipientem fugere ſolet, centies tanto inſipiens ſapientem horret.

XIII. Oportet mille amicorum amicitias reſcindi, ne vnum inimicum tuum videas.

XIV. Loquitor hominibus ad captum ſuum.

XV. Non decet animum vlli rei, aut homini, mancipare, quia animum ab illo reuocare res eſt imprimis difficilis.

XVI. Reges dura et aſpera quidem verba palam dicunt, interea tamen clam pacem expetunt. Vua recens et immatura ſaporem habet acerbum, vnum atque alterum diem expecta, donec dulceſcat.

XVII. Non licet ob quoduis dictum controuerſiam mouere, atque magnatum crimina vituperare crimen eſt.

XVIII. Ille qui pudorem ſuum proſtituerit, quid curat pudorem alienum? Saepe accidit, vt bonum nomen quinquaginta annorum vnum nomen infame proſternat.

XIX. Duae res in crimen praecipitant, fortuna mala et ingenium debile.

XX. Quid tum latroni profuerit, a furto reſipiſcere, cum ſcalas ſuperiori tabulato applicare non poſſit? Procero dicas, vt fructibus manu decerpendis abſtineat, quia paruulus per ſe manum in ramos protendere nequit.

XXI. Omnes proprii dedecoris baiules ſumus, proinde aliena vitia ne vituperetis. Nam qui proprium naeuum cernit, aliorum naeuum nunquam vituperat.

XXII. Amoris hiſtoriam ex iſto infido homine non diſce, qui calamitatis tempore amicitiae obliuiſcitur.

Caput ſextum, in enarranda *ſenectutis imbecillitate* occupatur, haecque praecepta moralia ſpargit:

I. Nonne vides, quantam homo patiatur miſeriam, cum vnum tantum ori illius exemerint dentem? Aeſtima ex eo, qualenam illud poſſit eſſe momentum, quando ex corpore tota migrauerit anima.

II. Temperamentum perfectiſſimum non fidem aeternitati, ſaeuiſſimusque morbus non argumentum mortis facit.

III. Cum temperamenti aequilibrio declarauerit natura, neque amuletum neque temperamentum eam reſtituere poteſt.

IV. Noli aliquid boni ſperare a luſciniis (iuuenibus) quae ſingulis momentis ſingulis roſis irreptantes modulantur.

V. Senes ex rectae rationis virtutiſque inſtituto, non ex iuuenilis inſaniae arbitrio vitam agunt.

VI. Te meliorem quaeras ducem, inuentumque magno in pretio habeas, alioquin cum tibi ſimili tempus perdideris.

VII. Puellae lateri affixa ſagitta ſatius eſt, quam ſenex.

VIII. Si qua femina a mariti latere ſurrexerit pertaeſa, multum mali contentioniſque in aedibus illis orietur.

IX. Ire

IX. Ire et fubinde quiefcere fatius eft, quam currere et deficere.

X. Feftinare noli, et patientiam difce; equus Arabicus duos curfus citiffimo pede facit, mulus vero paulatim incedendo dies noctesque pergit.

XI. Cum fenium contraxeris, puerilibus abftine; iocos illecebrasque iuuenibus relinque; adolefcentium iocos a fenibus requirere noli: non enim in alueum refluit aqua femel elapfa.

XII. Si paruitatis fuae temporis meminiffent iuuenes, quando miferi impotentesque in finu matris iacuere, eo illi die non facerent iniuriam, quo hi funt leones illa anicula.

XIII. O quam peffime Deo feruirent, precesque funderent mortales, fi precum cultusque pars in erogando aere confifteret.

Caput feptimum, *difciplinam bonosque mores* ita inftruit:

I. Si natura aliquis fuerit capax, difciplinam illo fructum edit: Nunquam vero bonum fecerit politor ferrum, quod natura prauum fuerit. Afinum Chrifti etfi Meccam duxerint, inde reuerfus tamen afinus erit.

II. Artificium difcite; in huius mundi diuitiis potentiaque nulla ponenda eft fiducia. Dignationes enim extra vrbis portam tecum non peregrinantur. Aurum atque argentum in itinere periculofum: aut praedo illud vniuerfum abftulerit, aut dominus ipfe paulatim id confumferit. Ars autem fons eft perennis ftabilisque, atque artifex quamuis diuitias fuas amiferit, nihil prorfus eft periculi et moeroris: quia ars ipfa diuitiae funt. Artifex praeterea, quocunque iuerit, honorem inuenit.

III. Patriam haereditatem fi volueris, patriam fcientiam difce. Patris enim opes decem dierum fpatio abfumi poffunt.

IV. Verbum dicendum eft confiderate, actionesque et geftus edendi funt grati omnibus, praecipue vero regibus: regum enim facta dictaque per vulgus omnino feruntur, vulgi vero dicta factaque idem pretium non habent. Proinde in excolendis regiae ftirpis magnatumque moribus maius afferendum eft ftudium, quam ceteris plebeiis.

V. Quicunque in pueritia bonis moribus non fuerit imbutus, adultus cum fuerit, fine virtute erit.

VI. Praeceptor peritus fine feueritate fi fuerit, pueri in foro vrfum luferint. Seueritas enim praeceptoris, praeftat amori patris.

VII. Praefentes corporis delicias futurae miferiae metu ludibriisque turbare, fapientum iudicio repugnat.

VIII. Non hodie oportet craftini diei taedia moeroresque concoquere.

IX. Tu moneto, quod tibi monere incumbit, fi non audierint, tua quid refert?

X. Quamuis argentum et aurum ex lapidibus proueniat, non tamen in quouis faxo aurum argentumque latet. Ita et difpar ingeniorum ratio.

XI. Si mortalium animi, vt opibus, ita opum datori effent affixi, ipfos etiam angelos antecellerent.

XII. Tui

XII. Tui non eſt oblitus magnus ille Deus illo momento, quando gutta fuiſti ſepulta atque ſenſus expers. Dedit tibi animam, rationem, naturam et intellectum, formam, linguam, iudicium, mentem atque ingenium. Decem tibi digitos in manibus ordine digeſſit, duo brachia humeris tuis iunxit: iamne primum opinaris o ignobilis ignauaque anima! quod vel vnum diem tui immemor eſſe velit?

XIII. In extremo iudicio rogaberis, quid ſis pietate lucratus, non, quo ſanguine ortus fueris. Id eſt rogabere: opus tuum quodnam? non vero: quisnam pater tuus?

XIV. Quicunque auctori vitae ſuae beneuolentia non reſponderit, nunquam acceptus felixque erit.

XV. Grauidae feminae ſi partus tempore ſerpentem fuerint enixae, illud praeſtat, prudentum iudicio, quam ſi contumaces filios pepererint.

XVI. Vnum certum verumque pubertatis ſignum eſt: ſi quis voluntati potius diuinae, quam corporis deliciis illecebrarumque ſtimulis obſecutus fuerit.

XVII. Humanitas in liberalitate et beneuolentia conſiſtit: ne arbitreris illud corporeum ſimulacrum tantum hominem eſſe; virtute opus eſt, ſimulacrum enim pingi poteſt in aedium parietibus ex minio et aerugine. Huius mundi opes acquirere non eſt virtus, ſed alicuius animum tibi deuincire, ſi potes, ea virtus eſt.

XVIII. Verbum niſi praeclarum beneque dictum ſciueris, ne dicito: illudque, cuius non bonum fuerit reſponſum, ne rogato.

XIX. Quicunque magni momenti negotium imperito commiſerit, praeterquam quod damnum poenitentia eluit, prudentibus leui ingenii argumentum quoque praebet.

XX. Seruo tuo ne pertinaciter iraſcaris, illumque ne affligas, animumque eius ne perſtringas: ipſum enim decem forte drachmis comparaſti, nequaquam tua potentia formaſti. Illud iudicium, tumor atque furor quousque tandem? Te enim ipſo maior eſt dominus.

XXI. Seruo, qui tuo obſequatur imperio, ne praeter morem iraſcaris, atque ſuccenſeas; abſurdum quippe videbitur in extremo iudicio, ſeruum eſſe liberum, dominum vero vinculis oneratum.

XXII. Grauia negotia viro committas experto, qui ferociſſimum etiam leonem reſtis laqueo ſubiiciat.

XXIII. Mors pauperum facilitas et quies eſt.

XXIV. Aſinus cui leuius imponunt onus, in via facilius iter facit: pauper, qui iniquae paupertatis molem tolerauerit, faciliori animo mortis fores accedere videtur. Illi vero, qui in deliciis, illecebris, luxuque vixerit, mori in his omnibus dubium minime eſt, quin acerbum ſit. Tu omnino captiuum, qui vincula euaſit, feliciorem ſcito, viro illuſtri, qui in vincula incidit.

XXV. Inimicus, ſi beneficiis delinitus fuerit, amicus euadit: ſed affectus, quanto magis illi indulſeris, tanto vehementius tibi obnititur.

XXVI. Homo angelicis moribus euadit, modicum comedendo, tu vero ſi quadrupedum inſtar voraueris, tabidi inſtar corruis.

XXVII. Beneficorum in manu non eſt aurum: huius mundi vero diuitibus deeſt beneficentia.

XXVIII. Diram noctu quietem habet ille, cuius proximi diei reditus incerti fuerint: formica aeſtate colligit, vt hyberno tempore otiari poſſit.

XXIX. Otium in paupertate non datur, animusque compoſitus in egeſtate conſiſtere nequit.

XXX. Auaritiae vultum a mortalibus deflectas, ſi vir es, milleque granorum ſphaerulas precatorias manibus ne verſes, pauper enim iners non acquieſcit, niſi illius paupertas tandem in fidei defectionem deſinat.

XXXI. Venter et Venus ſunt gemelli, vnius ſcilicet corporis fratres, alter dum decumbit, altera ſtimulat.

XXXII. Plerumque inopes innocentem et illibatum ſinum criminibus polluunt, famelicique panem raptant.

XXXIII. In fame non reſtat temperantiae virtus, paupertasque continentiae habenas pietatis manui eripit.

XXXIV. Quicunque pietate eſt ceteris minor, opibus vero maior, ſpecie quidem diues, reapſe vero pauper eſt.

XXXV. Auari argentum tum temporis ex humo in lucem prodit, quando ipſe in humum abit.

XXXVI. In eum, qui ingenio, beneuolentia, conſilio atque prudentia deſtituitur, veriſſima ſunt ianitoris verba: domi nemo eſt.

XXXVII. Caueas tu, ne clypeum in facundi certamine proiicias; ille enim praeter tumidam eloquentiam, et mutuo quidem acceptam, nihil habet. Religioni ſcientiaeque omnes neruos intendas, magniloquus enim orator arma foribus praefixit, intra caſtellum vero neminem habet.

XXXVIII. Vbicunque roſa eſt, ibi eſt quoque ſpina: atque in vino eſt capitis dolor. Vbi theſaurus defoſſus eſt, latet ſerpens, vbi exquiſitus vnio, crocodilus hominis vorator. Blandas huius mundi illecebras acerbiſſimum ſequitur fatum, ipſisque paradiſi deliciis obiectus eſt multorum obſtaculorum murus. Inimici iniuriam ferre debet, qui amico frui voluerit, quia defoſſus theſaurus et ſerpens, roſa et ſpina, moeror et laetitia coniuncta ſunt.

XXXIX. Reperiuntur inter diuites pii, qui beneficia a Deo ſibi collata agnoſcunt, gratesque agunt: et improbi, qui ingratum animum produnt. Sic quoque inter pauperes patientia inſignes impatientiaque turpes.

XL. Deo maximo altiſſimoque propiores ſunt diuites, qui moribus ſunt pauperes, et pauperes, qui moribus ſtudiisque diuites ſunt.

XLI. Diuitum princeps eſt ille, qui pauperum dolores moeroresque recipiat, pauperumque optimus ille, qui diuitum naeuos non tangat.

XLII. Qui-

XLII. Quicunque in Deum ſpem atque fiduciam collocauerit, illi Deus ſatis eſt.

XLIII. Ne huius orbis motum iniquitatis incuſes, o pauper, infelicisſimus quippe eris, ſi hoc modo obieris. Tu vero o diues dum animus manusque rerum arbitrium tenet, Comede et dona liberaliter, ſic huius alteriusque vitae conſors eris.

Caput octauum idque vltimum, *conuerſandi virtutibus* deſtinatum his ſplendet monitis:

I. Diuitiae mitigandis vitae humanae moleſtiis datae ſunt, non vero vita coaceruandis diuitiarum cumulis.

II. Felix eſt ille, qui comedit et ſeminauit; infelix ille, qui obiit et reliquit.

III. Si frui volueris huius mundi opibus, benefacito mortalibus, quemadmodum benefecit tibi Deus.

IV. Liberaliter benefacito, nec beneficium exprobrato, vt beneficii fructus ad te certo redeat.

V. Noli tu gloriari, quod miniſterium praeſtas Regi: quin gloriam eſſe exiſtima, quod ille te ſuo dignatur ſeruitio.

VI. Duo mortalium genera inanes labores ſubeunt, atque in vanum nituntur: Ille qui quaeſtum facit, et non comedit: atque ille, qui ſcientiam diſcit, et actiones illi conſentaneas non edit.

VII. Scientiam quanto magis excolueris, cum ſine piis operibus fueris, tanto magis inſipiens eris.

VIII. Scientia tractandae conſeruandaeque religioni eſt, non vero abſumendis huius mundi opibus.

IX. Sapiens temperatae piaeque vitae expers, coecus eſt, facem ferens, aliosque illuſtrans ipſe non illuſtratur.

X. Regni decus et claritudo ſunt ſapientes: religionis perfectio ſeuero vitae genere innocentes. Reges ſapientum magis egent conſilio, quam ſapientes regum conſortio.

XI. Tria in hac rerum natura ſtabilia conſtantiaque eſſe nequeunt: diuitiae ſine quaeſtu, ſcientia ſine controuerſia, regnumque ſine poena.

XII. Miſereri prauorum, bonis eſt iniuriam facere, nefariisque crimina ignoſcere, pauperes eſt affligere.

XIII. Amicitiae regum nulla habenda fides, vna enim illam ſuſpicio tollit.

XIV. Rei mille amicis amatae animum ne applicato: ſi tamen alicui rei applicare velis, ſoli Deo id facias.

XV. Quicquid arcani habueris, amico ne exponas; quid noſti, annon quondam inimicus euaſerit.

XVI. Quoduis damnum, quod inimico afferre potes, ne affer, fieri enim poteſt, vt aliquando amicus fiat.

XVII. Secretum, quod volueris occultum, nemini, etiamſi fidiſſimo exponas, nullus enim tuo ſecreto te ipſo eſt fauentior.

XVIII. Verbum aliquod in occulto dici non decet, quod in quouis hominum confluxu dici non poteſt nec debet.

XIX. Impotens hoſtis, qui accepto tuo imperio amicitiam tibi monſtrauerit, nihil aliud quaerit, niſi vt inimicitiam pertinacius exerceat.

XX. Hodie extinguas, dum extinguere potes: ignis enim cum in flammam ſurrexerit, mundum peruaſtat.

XXI. Orationem inter duos inimicos ita inſtituas, ne redintegrata forte amicitia, tibi pudori ſit.

XXII. Quaecunque ante parietem dixeris, primum diſpicito, ne forte pone parietem auris aliqua attendat.

XXIII. Quicunque cum amicorum ſuorum hoſtibus amicitiam facit, amicos offendere ſtudet.

XXIV. Si in perficiendo aliquo negotio ambiguus ſuſpenſusque fueris, tum illam aggreditor partem, qua minori offenſa negotium facilius perficitur.

XXV. Cum viro placido ſermonisque benigno, iurgia ne exerceto, atque cum illo, qui pacis portam pulſat, bellum ne ſumito.

XXVI. Dum auro agitur negotium, caput periculo caſibusque obiectare non decet.

XXVII. Ignoſcere laudatum atque virtus eſt, verum vulneri illius, qui mortales vexat, non inungendum eſt balſamum. An neſcit ille, qui ſerpenti facit miſericordiam, ſe mortalibus iniuriam facere.

XXVIII. Conſilium hoſtis ſequi crimen eſt; verum hoſtem conſulere fas eſt, vt diuerſum facias, atque hoc pium eſt.

XXIX. Furor nimius parit odium, nimiaque et intempeſtiua beneuolentia auctoritatem imminuit. Tu neque tantam prae te feras ſeueritatem, vt mortales te faſtidiant: neque tanta ſis lenitate, vt tibi inſultent?

XXX. Duo et regni et religionis ſunt hoſtes: rex ſine clementia, religioſus ſine ſcientia.

XXXI. In regni faſtigio ne ſit rex mandata praeſcribens aliis, qui Dei maximi mandata ipſe non faciat.

XXXII. Caueat rex, ne tantum furori ſuo indulgeat, vt illi amici etiam diffidant, quia furoris incendium primum in dominum ſuum ruit, poſtea fieri poteſt, vt eius ſcintilla hoſtem tangat, aut non tangat.

XXXIII. Vade, et perinde vt humus, patiens eſto, o ſapiens, aut omnia tibi lecta humo obruito.

XXXIV. Prauis moribus imbutus licet ſupplicium fugiturus ipſum coelum conſcenderit, ſemper tamen in malorum morum ſupplicio haerebit.

XXXV. Hoſtis tui militem ſi diſcordem diſperſumque videris, bono animo eſto. Si vero concordem atque collectum tibi metuito.

XXXVI. Hoſtis tentato omnium artium fruſtra genere, amicitiae vinculum contrahit: atque tum ſub amicitiae imagine ea agit, quae hoſtis efficere non potuit.

XXXVII. Belli tempore a debili hoſte ſecurus ne eſto, Leonis enim animum exſerit, cum deſperauerit. XXXVIII.

XXXVIII. Nuncium, quem alicuius animum turbare nosti, tu silentio praetereas, aliusque illam ferat, sinas.

XXXIX. Ne regi alicuius perfidiam detegas, nisi tum temporis, cum regem auditurum certissimus fueris, alioquin tibi ipsi perniciem festinas.

XL. Apparatum orationis tum facito, cum orationem penetrare sciueris.

XLI. Quicunque sciolo consilium dederit, ipse alterius consilio eget.

XLII. Caueas blateronis laudes audias, qui vile laudum tuarum praemium a te sperat. Ni aliquando animum illius expleueris, ducenta, vt primum laudes, de te vitia narrat.

XLIII. Nisi quis oratoris vitia perstrinxerit, oratio eius nunquam perfecta erit.

XLIV. Si ingenium ex hoc terrarum orbe sublatum esset, nemo tamen se ignarum esse autumaret.

XLV. Auarus si totum habuerit mundum, non satiabitur, qui vero paucis est contentus, vno pane satiatur.

XLVI. Lasciuia incendium est, abstineas, te ipsum ne in atrocissimum tartari ignem praecipites: illius enim incendii aestum sustinere nequis, proinde patientiae aquam huic incendio hodie affundas.

XLVII. Quicunque rebus florentibus non benefecerit, rebus labentibus miseriam videt.

XLVIII. Animae salus vnus est halitus; mundusque ens est, inter duo nonentia medium: religionem mundanis opibus vendentes asini sunt, Iosephum vendunt, vt nugas emant.

XLIX. Hostis hortatu Dei amici foedus violasti, videas itaque, a quo dissociatus sis, et cui te iunxeris.

L. Illi qui preces non fundit, ne mutuum dederis: etsi paupertate os illi apertum fuerit. Ille enim ne praeceptum quidem praestat diuinum, quanto minus de reddendo tibi debito sollicitus erit?

LI. Negotia quae paulatim fiunt, citius et certius ad finem perducuntur.

LII. Homini imperito nihil silentio est consultius: quod si sibi consultum intelligeret, imperitus, non foret.

LIII. Hominis ingenium prodit lingua, nucemque cassam leuitas.

LIV. Quicunque cum se sapientiori controuersiam suscipit, eo fine, vt mortales, se sapientem esse sciant, illum imperitum esse cognoscunt.

LV. Quicunque cum prauis considet, bonum non videt.

LVI. Occulta mortalium crimina ne vulges, illos enim foedas tuamque existimationem imminuis.

LVII. Quicunque sapientiam acquisiuit, eius vero actiones non facit; similis est illi, qui arauit, nec seminauit.

LVIII. Non omnis, qui forma est praeclarus, virtutibus etiam perfectus est: virtus enim in animo non in cuticula relucet.

LIX. Vno die ex viri moribus cognosci potest, quousque in scientiis profecerit: sed intimorum sensuum et consiliorum eius neque securus ne-

 rus ne-

rus neque contemnens esto, maligna enim anima per multos annos non cognoscitur.

LX. Certamen corporisque robur cum ebrio experiri noli, coram robusto manum submittas et ebrio.

LXI. Quicunque bonum consilium non admittit, reprehensiones audire studet.

LXII. Abiectus, qui virtute cum alio contendere nequit, vilitate quadam vitia ipsius inuadere coeptat.

LXIII. Sapientes comedunt tarde, pii ad mediam satietatem, deuoti tantum, ne inedia extinguantur: iuuenes donec patina auferatur, senes donec sudent, sed voraces ne in stomacho quidem respirandi locus relinquatur, neminique in mensa buccella remaneat.

LXIV. Cum mulierculis consilium captare stolidum est, prodigisque liberalem se praestare nefas.

LXV. Misereri tigris dentibus acutissimis praeditae, Ouibus est iniuriam facere.

LXVI. Sapiens, qui in omnium rerum rudes incidit, nullum honorem sperare debet.

LXVII. Praeclaras ingenii dotes iusta institutione destitui miserum est: instructio vero in hominem ineptum collata, vana est.

LXVIII. Sapiens tacitus virtutes suas exserit, pulchra facinora edens.

LXIX. Virtutem ostende, si tu nobilis es.

LXX. Amicum, quem toto vitae tempore acquisiueris, non decet, vt vno momento offendas.

LXXI. Ingenium in manu affectus ita captiuum detinetur, vt vir vxorius in manu feminae impotentis.

LXXII. Laetitiae fores illi domui occludas, in qua audiueris feminae vocem foris resonantem.

LXXIII. Consilium sine potentia fraus est atque dementia, potentia absque consilio insipientia et delirium: opus enim est primo iudicio, prudentia, consilio, dein opibus.

LXXIV. Sapientem non decet scurrilitatem et leuia facta nesciae plebis mansuetudine praeterire, vtrique enim damnum inde nascitur: sapientis auctoritas minuitur, plebis vero nesciae inscitia confirmatur.

LXXV. Scelera a quocunque patrata, detestabilia sunt, si vero a sapientibus patrentur, detestabiliora, quia scientia telum est ad debellandum diabolum: atqui si virum telis armatum in seruitutem abripuerint, maiori opprobrio is dignus est.

LXXVI. Miserorum conditionem ille nouerit, qui ipse miser fuerit.

LXXVII. Fatum non mutatur, etsi mille gemitus et suspiria laudans vel queribundus quis effundat.

LXXVIII. Paupertas bonorum animum in laetitia conseruat, opulentia malorum caput intra thoracem deprimit.

LXXIX. In-

LXXIX. Inuidus in diuinam beneuolentiam liberalitatemque auarus eſt, innocentique homini hoſtis.

LXXX. Inuitus diſcipulus amator eſt, ſine auro. Peregrinator ſine ſcientia, auis ſine alis. Sapiens ſine bonis operibus, arbor ſine fructu, religioſus ſine doctrina, domus ſine foribus.

LXXXI. Rectae rationi contrarium eſt, atque cordatorum conſilio refragatur: medicamentum ſumere anceps, atque iter ignotum ſine comitatu ingredi.

LXXXII. Roga, quae neſcis, quia vilitas rogandi dux et via tibi fuerit ad maieſtatem ſcientiae.

LXXXIII. Ne rudi te ſocium iungas, nam ſi iudicio praeditus fueris aſinus fies, ſi imperitus ſis, ſtupidior euades.

LXXXIV. Tempore ſeueritatem probante et flagitante manſuetudo improbanda eſt.

LXXXV. Vir ingenio praeditus non reſponderit, niſi alii ipſum rogauerint.

LXXXVI. Qui orationem non ponderat, reſponſo offenditur.

LXXXVII. Mendacium dicere ſimile eſt vulneri inflicto: quod etſi coierit, veſtigium tamen relinquit, mendaci enim nec vera loquenti fides haberi ſolet.

LXXXVIII. Quicunque cuticulam curat, ab eo virtus et artificium non eſt expectandum: atqui vt virtutis expers aliis praeſit, indignum eſt.

LXXXIX. Diuina illa et incomparabilis voluntas alium regni faſtigio mouet, alium vero in piſcis viſceribus incolumem praeſtat.

XC. Si Deus in extremo iudicio ex ſeueritate egerit, ne ipſis quidem vatibus veniae locus erit.

XCI. Quicunque in hoc mundo afflictus pietatis viam ingreſſus non fuerit, aeternis tandem torquebitur cruciatibus.

XCII. Felices ex maiorum hiſtoriis exemplisque documentum prius ſumunt, quam vt poſteri ſua olim exempla circumferant.

XCIII. Cuinam o Deus, niſi tibi, exponam animi dolores? praeter te enim iudex eſt nullus; atque tua etiam manu nulla eſt celſior. Ille, cui te ducem praeſtiteris, non perit; illi vero, quem tu perdideris, dux nemo erit.

XCIV. Mendicus, cuius extrema ſunt felicia praeſtat regi, cuius extrema ſunt infelicia.

XCV. Quicunque minorum non miſeretur, exagitationi maiorum ſubiicitur.

XCVI. Ille qui ſortem condidit opesque creauit, dat aut virtutem, aut fortunam.

XCVII. Illi datum eſt, reges monere, qui capitis periculum non veretur, nec auri ſtudio et ſpe laborat.

XCVIII. Generoſo opus eſt iuuene, qui libidinis abſtineat irritamentis, ſenis enim libidine languescente, membra non ſurgunt.

Has

Has ex multis aliis rosas tibi Lector, ex hoc rosario apponere placuit, vt appareat, Muhammedanis quoque moralis doctrinae praestantiam non fuisse denegatam, nec tam barbaram Arabum sub Muhammedismo gentem fuisse, vt animum sapientiae moralis praeceptis non excoluerit. Quae tantum abest, vt non pulcherrima multa praeceperit, vt fatendum sit, plus in hoc rosario esse, quod philosophiam sobriam spiret, quam in mille ethicis libellis philosophorum Scholasticorum, vepreta nobis et spinas, non rosaria, exhibentium. Sunt tamen nonnulla Muhammedanam doctrinam valde redolentia, qualia sunt, quae de ineuitabili fati serie et necessitate auctor disserit: capite quoque quinto nonnulla occurrunt, quae caste magis sobrieque dici debebant: pleraque tamen egregia prorsus sunt, et calculo digna candido. Quae omnia non ex antiquis carminibus se desumsisse, prout scriptorum mos est, auctor in fine monet, eo quod obsoletam propriam togam resarcire satius sit, quam vestem nouam aliunde petere, accurate tamen attendentibus manifestum fore putamus, non Hebraeorum tantum veterum eum subinde scrinia compilasse, eorumque γνώμας praecipiendique de moribus modum prae oculis habuisse, sed et veterum Arabum dicta sententiasque multoties retulisse. Id quod nec ipse reticet, saepius ad Locmannum prouocando, quem cum rege Dauide vixisse ex traditione Arabum contendit. Sacros etiam interdum Hebraeorum viros, Iosephum, Mosen, Ionam aliosque more Muhammedanorum in scenam producit proditque se ex Iudaeorum traditionibus nonnulla accepisse. Quin et aliquoties sanctissimum Saluatorem laudat, eiusque dicta affert, quae ex scriptis ὑποβολιμαίοις sine dubio transtulit. Vnde aut de ipsa rosarii forma tantum intelligendus est, aut iactantius ista scripsisse iudicandus. Ipse vero liber totus omnino legi meretur, eo quod vix nobiliori exemplo sapientia moralis Arabum prodita sit, et adductae historiolae, apologique miram lectori iucunditatem propinent, multa etiam pronuntiata sint acute atque non sine ingenii festiuitate. Ferendus vero scriptoris tumor, allegoriae duriores verbaque mire sonantia, quae nostras aures nonnihil offendunt: nihil enim in his est, quod non auctor cum gentis suae scriptoribus in hoc genere fere omnibus commune habeat, qui hac ratione eloquentiam nationibus Orientalibus valde deamatam ostendere fategerunt. Quam ob rem ipse se excusat Sadus, caussatus, *uniones has morales bono consilio illustres hoc eloquentiae filo esse consertos, et amaram disciplinae medicinam suauissimi mellis dulcedine temperatam, ne lectoris ingenium taedio affectum oblata bonorum consiliorum maiestate frustretur.* Addimus iure quodam suo in fine libri huius auctoris epilogum:

Nos bona consilia suo loco dedimus,
Et bonam vitae partem huic (rei) impendimus,
Si quis ea pronis auribus non admiserit
Vates officium fecit, si monuit.

❧ ❧ ❧

HISTO-

HISTORIAE PHILOSOPHICAE PERIODI SECVNDAE

PARS ALTERA,

Historiam philosophiae Christianae ad restauratas vsque literas exponens.

LIBER PRIMVS, DE PHILOSOPHIA VETERVM CHRISTIANORVM.

CAPVT PRIMVM. DE PHILOSOPHIA CHRISTI ET APOSTOLORVM.

§. I.

Peruagati sumus prolixa tractatione totum philosophiae campum, quatenus se inter gentiles, Iudaeos atque Muhammedanos post natum mundi redemtorem extendisse creditur, et quae inter hos populos fata habuerit, quantum ex relictis et ad nos propagatis veterum monumentis constat, luculenter exposuimus. Restat illa historiae philosophicae pars, quae eius acta inter Christianos veteres enarrat, eos nempe, qui fidem filio Dei inter homines apparenti nouamque rem publicam sacram condienti largientes, Christianam disciplinam vsque ad seculum octauum propagauerunt. Ab eo enim tempore medii aeui historiam plerique auspicari solent, quos eo facilius hic sequi licebit, quo extantiores circa illa tempora philosophia mutationes passa est, sensitque inter Christi asseclas decrementa atque corruptiones deplorandas. Medii itaque aeui philosophiam Christianam a veterum Christianorum circa illam studio ordinis et perspicuitatis caussa separantes, pristina cultorum Christi instituta eo vsque contemplabimur, quousque philosophiae limina at- *Ordo tractationis.*

 tingunt.

tingunt. Enarrare enim omnia, quae heic dici possent, non ad scopum nostrum, sed ad annales ecclesiasticos pertinet, et a multis haud perfunctorie est praestitum.

Christiana religio philosophia sensu excellentiori.

§. II. Esse Christianam religionem sensu quodam eminentiori atque illustriori philosophiam aliquam, facile concedent, qui de re magis ipsa dispiciunt, quam de voce litigant. Cum enim philosophia generaliori notione veritatum et Deum et homines et vtriusque partis res concernentium sylloge sit, quae intellectum humanum a praeiudiciis liberatum ad cognoscendum felicitatis fontem Deum, seque ipsum et res alias ad eundem scopum collineantes manu quasi ducit, recte inde intelligitur, idem sibi quoque munus Christianam religionem poscere, quae et sola ita nobis Deum reuelat, vt digno eum maiestate suprema, qua gaudet, modo colere queamus; et praeiudiciorum fontes nulli rationi peruios detegit, et veram inueterato malo medicinam affert, sicque felicitatis humanae viam non aspernantibus pandit patentissimam. Immo dum et intellectum instruit, et voluntatem efficaciter mouet, non studium tantum sapientiae est, sed ipsam quoque sapientiam nobis exhibet pulcherrimam. Longe vero philosophiae limites supergressa, et luminis, quo nititur praestantia, cognoscendique principii auctoritate, et veritatum coelestium efficacia in mente humana, et rerum in hac doctrina detectarum excellentia se commendans, tantum super omnia philosophorum εὑρήματα caput effert,

Quantum lenta solent inter viburna cupressi a).

Id quod ipsa philosophica historia luculenter egregieque probat, et pro religionis Christianae veritate, praestantia, dignitateque argumenta affert luculentissima. Vt enim taceamus, ea nobis in hac coelesti disciplina mysteria enarrari, quae stupet quidem, at reiicere non audet ratio, modo frontem non penitus defricuerit, naturamque exuerit omnem, quaeque frustra ab omnis aetatis gentisque philosophis expectamus: illud paulo attentius rem considerantibus erit manifestissimum, veritates illas omnes, quae ad veram moralemque hominum felicitatem facientes a summis in philosophia viris detectae sunt propagataeque, summa quidem simplicitate, at digna quoque auctore suo maiestate atque auctoritate, in pandectis sacris, quibus diuinior illa philosophia continetur, esse contentas, ea vero quae absurda, erronea, et humani magis ingenii deliria nugasque redolentia, quam veritatem enarrantia sunt, a Christiana doctrina fortissimis rationibus et Achilleis argumentis euerti. Immo illa quoque quae a summis inter philosophos viris, quos omnium felicissime philosophiae mysteria perspexisse constat, decreta sunt feliciter, pulchriori facie,

a) Passim id notarunt viri docti, qui pro veritate religionis Christianae pugnarunt, enarrati a FABRICIO in syllab. script. de V. R. C. c. 35. p. 649. nemo vero vel elegantius vel luculentius id praestitit, quam, quem nuper orbis literarius, senem licet, non sine graui iactura amisit Cel. SAM. WERENFELS. diss. de praest. relig. reuel. opusc. p. 95. sqq.

facie, et pleniori ratione ita in ſcholis Chriſtianae ſapientiae enarrantur, vt recte inde inferatur, religionem Chriſtianam, philoſophiam omnem multis paraſangis ſuperantem ab iis amplectendam eſſe omnibus, qui ratione veri vti, et philoſophiam ideo maxime excolere cupiunt. Id quod multis quidem exemplis demonſtrari poſſet, dignumque eſſet argumentum, quod neglectum hactenus pro demonſtranda religionis Chriſtianae veritate a viro quodam erudito et hiſtoriae philoſophicae accurate perito excuteretur, hoc vero loco, vbi ſacrae diſciplinae commendationem vel apologiam non ſcribimus, tangi vlterius non poteſt. Velimus tamen, vt ὡς ἐν παρόδῳ exemplum afferamus, conferat Lector diuinioris doctrinae ex merito amans, philoſophiam Socratis, quo inter Graecos omnes ſincerius meliusque philoſophatum eſſe neminem conſtat, cum doctrina Chriſti eiusque diſcipulorum, vt conuincatur, quam multis praerogatiuis a Paulo ſuperetur Socrates, et euaneſcant tenues magni cetera philoſophi igniculi, exoriente Chriſtianae doctrinae iubare. Quo in argumento egregiam praeſtitit operam, remque hanc luculenter confecit, erudititiſſimus nobisque amiciſſimus Heluetiorum theologus IO. IACOBVS ZIMMERMANNVS, cuius egregias obſeruationes *de praeſtantia religionis Chriſtianae collata cum philoſophia Socratis* [b], non ſine fructu et iucunditate legent omnes, quotquot vſum hiſtoriae philoſophiae ad amplificanda regni Chriſti pomoeria intelligere cupiunt.

§. III. Cauſſa haec ſine dubio fuit, cur inter Chriſtianos doctores veteres multi religionem Chriſtianam philoſophiae nomine cohoneſtauerint. Cum enim et *philoſophos ſe non verbis, ſed factis crederent*, vt ſcribit CYPRIANVS [c], *eo quod non veſtitu ſapientiam ſed veritate praeferant*, et de rebus diuinis ſummisque certius multo atque elegantius ſe diſſerere poſſe quam ſeculi huius philoſophos, noſſent, doctrinam euangelii philoſophiam appellare non erubuerunt. Hinc *philoſophia Chriſtiana* SALVIANO [d], ἀληθὴς φιλοσοφία, CLEMENTI ALEXANDRINO [e], et SOCRATI [f], εὐαγγελικὴ φιλοσοφία THEODORETO [g], dicta eſt, vt alia veterum doctorum loca, paſſim viris doctis [h] laudata praetereamus. Obque eam quoque rationem philoſophorum nomen ad Chriſtianos traductum, qui *philoſophi noſtrae ſectae* audiunt LACTANTIO [i] et οἱ φιλόσοφοι τοῦ Θεοῦ, CLEMENTI ALEXANDRINO [k], qui hanc nobis philoſophorum Chriſtianorum definitionem ſuggerit: φιλόσοφοι λέγονται παρ᾽ ἡμῖν μὲν οἱ σοφίας ἐρῶντες τῶν πάντων δημιουργοῦ καὶ διδασκάλου, τουτέστι τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, *philoſophi apud nos dicuntur, qui amant ſapientiam, quae eſt omnium opifex ac magiſtra, hoc eſt filii Dei*

Philoſophiae nomen R. C. tributum.

b) Amoenit. literar. T. XI. p. 93. ſeqq.
c) De bono ſapient. p. 211. edit. Felli.
d) De gubernat. Dei, L. IV. p. m. 134. ed. Rittersh.
e) Strom. L. I. fin. p. m. 357.
f) Hiſt. eccleſ. L. IV. c. 27. p. 244.
g) De cur. Graec. affect. L. XII.
h) Vid. IONSIVS de Script. hiſt. phil. L. III. c. 4. p. 227. SVICER. in theſaur. eccl. v. φιλοσοφία, LAMIVS de erud. Apoſt. c. 16. p. 380. aliique.
i) De opif. Dei c. 1. p. m. 671.
k) Stromat. L. VI. p. 642.

Dei cognitionem. Qui et alibi [l] latius hanc philosophi Christiani delineationem persequitur, partesque eius ita enumerat: τριῶν τοίνυν νοούτων ἀντέχεται ὁ ἡμεδαπὸς φιλόσοφος· πρῶτον μὲν, τῆς θεωρίας, δεύτερον δὲ τῆς τῶν ἐντολῶν ἐπιτελέσεως τρίτον ἀνδρῶν ἀγαθῶν κατασκευῆς, ἃ δὴ συνελθόντα τὸν γνωστικὸν ἐπιτελεῖ. *Haec ergo tria noster sibi vindicat philosophus, primo quidem contemplationem; secundo praeceptorum executionem; tertio virorum bonorum constitutionem, quae quidem cum conuenerint, verum Gnosticum conficiunt.* Similia habent scriptores ecclesiastici alii, quorum loca heic, vbi alia agenda sunt, non cumulamus. Quin nec defuerunt inter viros doctos, quibus visum, a gentilibus quoque scriptoribus, religionem Christianam philosophiam dictam esse. Quam in rem locum ATHENAEI [m] affert doctissimus MONACHIVS [n], ita scribentis: ὥσπερ νηστείαν ἄγοντες, καὶ περιμένοντες τὸ ἀνατέλλον ἄστρον, οὔ φασι μὴ φανέντος οἱ τὴν ταυτὴν φιλοσοφίαν χρηστὴν εὑρόντες, νόμιμον εἶναι μηδενὸς γεύεσθαι. *Sicut ii, qui ieiunant, expectantes, dum oriatur sidus, nam qui optimam istam philosophiam excogitarunt, nefas esse existimant, quicquam gustare, priusquam illud appareat.* Cel. HEVMANNVS [o] autem per sectam Elpisticam, siue Elpisticos philosophos a PLVTARCHO [p] productos intelligendos esse Christianae disciplinae alumnos, coniecit. Quos tamen falli viros eruditissimos, facile cognosci potest, si expendatur, quod nec ipse negat Monachius, locum Athenaei, de gentilibus philosophis recte posse intelligi, quibus ieiunare mos vsque ad ortum vesperis. Id quod vel vnius TERTVLLIANI [q] testimonio conficitur, qui ita: *fidem abstinentiae affectant, et stellae auctoritatem demorantis suspirant.* Qua ratione Pythagoreos imprimis ieiunia obseruauisse alio loco demonstrauimus. Plutarchi Elpisticos autem non Christianos, sed gentiles, forte Stoicos, philosophos, esse, peculiari dissertatione [r] luculentis rationibus euicimus. Christiana itaque vox est, qua philosophia sanctiori doctrinae tribuitur.

Improprie R. C. philosophia dicitur.

§. IV. Quamuis autem haec ita se habere perspicuum sit, nec ignota sint magnifica PP. de philosophia Christiana verba et elogia, ad historiam tamen philosophicam eo sensu, quo vocem in hac tractatione adhibuimus, diuinioris doctrinae acta referri nequeunt, eo quod alio, quam nos, sensu vocem hanc adhibuere scriptores ecclesiastici. Illi enim cum vehementer gentilem philosophiam et philosophos contemnerent [s], vt postea probabimus, ea quae magis sobrie dicta a gentilibus philosophis erant, Hebraeis surrepta, vel latentis ἐκ τοῦ λόγου igniculi semina esse, adeoque populo DEI, et quam ille custodiebat, reuelationi vindicanda censebant, et purius atque sincerius in ciuitate Christiana doceri contendebant.

l) L. II. p. 380.
m) Deipnosophist. L. IV.
n) Var. SS. p. 967
o) Act. philos. Vol. III. p. 911. seqq.
p) Qu. conuiu. L. IV. q. 4.
q) De ieiun. c. 16.
r) Miscell. Berolin. P. III. n. 31. p. 222. seqq.
s) Vid interim vnus CYPRIANI locus supra in partes vocatus.

debant. Cumque sapientiam diuinam omni humanarum speculationum subtilitate longe superiorem se possidere recte gloriarentur, hanc non tantum beatam illam sapientiam esse affirmabant, qua se et συνέργους indutos fuisse scribit D. PAVLVS [t], sed et huic soli deberi nomen philosophiae, non vero falsis Graecorum gentiliumque reliquorum opinionibus quibus nequiores fiant homines, contendebant. Id quod multis patrum locis demonstrari posset, si locus pateretur; vno tamen alteroue rem in apricum ponere, sufficere putamus. Nempe inter Graecos doctores sic ORIGENES [u]: ἐν πεπαιδευμένοις ἀριθμεῖν τοὺς ἐσφαλμένα δόγματα ἔχοντας, οὐδ' εἰ Ἑλλήνων φιλόσοφοι φήσουσι· καὶ κατὰ τὸν ἡμέτερον δὲ λόγον οὐκ ἐστι σοφία πονηρίας ἐπιστήμη, πονηρίας δὲ ἵν' οὕτως ὀνομάσω ἐπιστήμη ἐστὶν ἐν τοῖς ψευδοδοξοῦσιν καὶ ὑπὸ σοφισμάτων ἠπατημένοις. *Sed in eruditorum numero habendos esse, qui falsis opinionibus imbuti sunt, neque Graecorum philosophi dixerint, et iuxta nostram doctrinam sapientia non est scientia nequitiae, nequitiae autem, vt ita dicam, in iis est scientia, qui falsis opinionibus adhaerescunt, praestigiis fallaciisque decepti.* Ex Latinis TERTVLLIANVS [x] luculenter: *Fuerat Paulus Athenis, et istam sapientiam humanam, adfectatricem et interpolatricem veritatis de congressibus nouerat, ipsam quoque in suas haereses multipartitam varietate sectarum inuicem repugnantium. Quid ergo Athenis et Ierosolymis? quid Academiae et ecclesiae? quid haereticis et Christianis? Nostra institutio de porticu Salomonis est, qui et ipse tradiderat Dominum in simplicitate cordis esse quaerendum. Viderint qui Stoicum, et Platonicum et Dialecticum Christianis praetulerunt. Nobis curiositate opus non est, post Iesum Christum, nec inquisitione post euangelium. Quum credimus, nihil desideramus vltra credere. Hoc enim prius credimus, non esse quod vltra credere debemus.* Alia huius generis, ne longi simus, legi possunt apud eruditissimum IOANNEM LAMIVM [y]. Ex his vero patet, non tam ad naturalem veritatum diuinarum humanarumque cognitionem in hac appellatione respexisse veteres Christianos, nempe quatenus illa ex rationis principiis legitimo consequentiarum et ratiociniorum ordine et dispositione deducitur, quam ad ipsam obiecti diuini, quod cognoscitur, patefactionem, licet ea ex reuelatione hausta sit, eo quod recte statuerint, sapientiae nomine nihil dignum esse, quod non et a Deo ortum est, et ad Deum reducat et mentem humanam diuina virtute emendet. Quam vocis huius notionem in historia philosophica insolentem esse, quilibet intelligit, qui nouit, eam istam intellectus humani historiam pandere, quae notitiam ex rationis principiis, adhibito humanarum scientiarum subsidio de rebus Deum, mundum, hominesque concernentibus enatam enarrat, et humanae eruditionis pars est. Quam tantum abest, vt primi Christiani vel af-

 fecta-

t) 1 Cor. I, 11.
u) Contra Cels. L. III. p. 146.
x) De praescript.
y) loc. cit.

fectauerint ipſi, vel ab aliis pro talibus habiti fuerint, vt potius et ipſi illiteratorum et ab omni eruditionis humanae cultu alienorum vitam prae ſe tulerint, et a gentilibus non ſine contemtu inter ἰδιώτας, homines illiteratos ruſticosque numerati fuerint. Prius coaceruatis veterum teſtimoniis hoc loco non copioſe probabimus, eo quod totam rem erudite confecerit celeberrimus nobisque amiciſſimus LAMIVS, cuius egregius *de eruditione Apoſtolorum* [z] libellus dignus eſt, qui ea de re legatur. Poſterius multis veterum locis alibi [a] prolixe demonſtratum dedimus. Quibus hoc vnum adiicimus, Chriſtianos ἰδιώτας, *illiteratos ruſticaeque ſimplicitatis*, vt habet HIERONYMVS [b], homines non tantum dictos eſſe, quod iſtis artibus, quae a liberis et humanitatis ſtudioſis excoli ſolebant, non eſſent culti, ſed quod in ſpecie philoſophiae Graecanicae elegantia eſſent deſtituti. Notum enim ex Damaſcii loco [c], ἰδιώτας hoc ſenſu opponi philoſophis, quemadmodum βίος ἰδιωτικὸς apud ORIGENEM [d] vitae rationem innuit a philoſophiae cultu totam degenerantem. Id quod tantum abeſt, vt ignominioſum ſibi Chriſtiani putauerint, vt ſtudioſe et haud raro ſiniſtre et contentioſe magis, quam par erat, in philoſophiam Graecanicam inueherent, qua de re cum infra commodior dicendi ſe locus offerat, hic tacemus, legendus autem, qui in ea copioſus eſt, FRANCISCVS BALTVS [e]. Probe itaque in hiſtoria philoſophica veterum Chriſtianorum cauendum eſt, ne homonymia vocis, *philoſophia*, et, *philoſophus*, decipiamur, et loca illa, quae magno numero in ſcriptoribus eccleſiaſticis extant, quibus de philoſophia Chriſtianorum non ſine magnificis laudibus diſſeritur, ad hos noſtros cancellos reuocemus, qua confuſione hiſtoria philoſophica valde obſcurari poteſt.

Varia ſignificatio Philoſophiae apud veteres Chriſtianos.

Varias enim ſignificationes huic voci dedere Chriſtiani veteres, et philoſophiae nomine, mox doctrinam religionis Chriſtianae, ipſamque theologiam ſacram, quod frequentiſſime ſolet Chryſoſtomus, mox vitae ſanctioris ſtudium, mox ſublimiora de Deo rebusque diuinis myſteria, mox vitam aſceticam et monaſticam inſigniuere; quemadmodum philoſophus illis, et Chriſtianus quilibet, et homo pius, et ad ſublimiorem cognitionis et pietatis gradum euectus, et monachus ſiue aſceta dicitur. Quarum ſignificationum exempla plurima attulit, nobisque hic otia fecit celeberrimus CHR. AVGVSTVS HEVMANNVS [f], quem vide. Vltima tamen hic non indicta prorſus nobis praetermittenda ſignificatio, qua philoſophia vitam aſceticam et monaſticam, philoſophus aſcetam vel monachum, ſenſu veteri eccleſiae recepto, ſignificat. Eam enim τὴν ἄκραν φιλοσοφίαν, *ſupremum philoſophiae gradum, vitamque maxime philoſophicam* paſſim vocabant [g]. Ea vero notio

ſine

z) p. 106. ſeqq.
a) Miſc. Berolin. l. c.
b) De ſcript. eccleſ. prooem. p. 13. ed. Fabr.
c) Apud SVIDAM in ἰδιώτης T. II. p. 97.
d) Contra Celſ. L. II. p. 69.
e) Defenſe des SS. Peres L. II. c. 12. p. 206. GOTTFR. ARNOLD. delin. vet. Chriſt. L. VI. c. 5. §. 10. p. 102
f) Act. philoſ. Vol. I. p. 65. ſeqq.
g) Vid. IONSIVS et HEVMANNVS ll. cc.

ſine dubio in Aegypto ad Chriſtianos ex gentiliſmo et Iudaiſmo peruenit, qua in regione conſtat, primos aſcetas Chriſtianos prodiiſſe. Supra autem ſuo iam loco probatum, in Aegypto Pythagoreos vltimos, illuc profugos, *μονάζοντας* vixiſſe, et deſerta atque ſolitudines petiiſſe; hos vero et Aegyptios quosdam et imprimis Iudaeorum ſectam philoſophicam, Therapeutas, fuiſſe imitatos, et hoc nomine philoſophorum appellationem prae reliquis meruiſſe, vt ex Philone liquet. Horum vero quosdam ad Chriſtianos tranſiiſſe, et in his multos celebratiſſimum inſtitutum imitatos fuiſſe, et morum ſimilitudo et tota aſceticae vitae ratio luculenter euincit, dudumque viris doctis, et in his LVC. HOLSTENIO [h] et Ven. SAL. DEYLINGIO [i] erudite obſeruatum eſt. Haud obſcure id prodit EVSEBIVS [k], qui dum miro praeiudicio aſcetas illos Iudaicos in Aegypto Chriſtianos facit, illis *ἄσκησιν φιλοσοφωτάτην*, *exercitationem ſumme philoſophicam* tribuit. Cum itaque inſtitutum a philoſophis transſumerent aſcetae Chriſtiani, nomen quoque accepere, quamuis a philoſophandi illa ratione valde deflecterent, et exercitationes magis atque agonas, quam meditandi philoſophandique rationem exprimerent. Philoſophi itaque non prius in eccleſia Chriſtiana extitere, quam vbi profeſſione tales ad ſacra Chriſtiana tranſirent. Sed his omnibus ſequentia lucem clariorem foenerabuntur.

§. V. Ciuitas Chriſtiana cum condita ſit a capite regeque IESV CHRISTO, *Θεανθρώπῳ*, vera et ſubſtantiali ſapientia, exque hoc fonte diuino ad apoſtolos et ſectatores filii Dei omnes dimanauerit, quicquid luminis atque ſapientiae radios per vniuerſum terrarum orbem ſparſit ſuos; non defuere, qui crederent, derogari aliquid vel cultui, quem regi huic optimo maximo debemus, vel honori, quo Chriſtiana reſpublica fulget, niſi philoſophiae quoque, eo, quo in hac tractatione adhibetur, ſenſu atque ſignificatione, acceptae decus Chriſto domino noſtro vindicarent, eumque philoſophorum albo adſcriberent. Referri huc poſſet decantata doctorum veterum inter Chriſtianos opinio, qua ſtatuerunt, omnem philoſophiae cognitionem, quatenus veritatem ſecretis humanarum tricarum nugarumque opinionibus, continet, et per omnes ſectas diſperſa paſſim deprehenditur, per *λόγον*, rationem, magnis inter gentiles viris innotuiſſe, huncque *λόγον* ipſum illud aeternum et ſubſtantiale Dei verbum eſſe, quod cum ab eo ineffabili myſterio ab aeterno genitum omnem diuinae ſapientiae abyſſum comprehendat, ante incarnationis tempora, quibus conſilia diuina de hominum ſalute patefecit omnia, ad praeparationem quandam animorum iſtos veritatum coeleſtium igniculos intra mentes gentilium accenderit. Hac enim ratione Chriſtus non philoſophus modo, ſed omnium quoque philoſophorum dux, auctor atque fons eſſet dicendus. Quia vero infra de hac celebri veterum Chri-

IESVS CHRISTVS vtrum philoſophus fuerit?

h) Ad PORPHYRII vitam Pythag. n. 7. p. 11. ed. Kuſt.

i) De veterum aſcetis Obſ. SS. P. III. p. 443. ſeqq.

k) Hiſt. eccleſ. L. II. c. 16.

Chriſtianorum ſententia tractandum eſt, eam hic praetermittimus. Sed fuere alii quoque, qui ipſo inſtituto, docendi methodo, vitae ratione et ſimilibus Chriſtum philoſophorum numero accenſendum eſſe ſtatuerunt. In qua opinione, quod mireris, inter gentiles nonnulli fuere, non illi tantum, qui nefanda calumnia impuroque ore ſapientiae aeternae magiſtrum inter impoſtores philoſophicos, quales fuere Pythagoras, Apollonius Tyaneus, Alexander aliique, retulerunt, qua impietate deteſtabilem ſe fecit LVCIANVS ὁ ἐμπαίκτης [l]: ſed et alii, melius de diuino doctore ſentientes, maxime Platonici et Eclectici. Qui cum nec veritatis diuinae a Chriſti doctrina ſparſae iubar, quod omnium oculos perſtringebat, nec miraculorum Chriſti excellentiam negare, ſicque deridendos ſeſe cordatis omnibus propinare auderent, in eam conceſſerunt ſententiam, Chriſtum magnum virum et praeſtantiſſimum fuiſſe philoſophum, animam hancque a ſuperis in corpus humanum demiſſam, poſtquam multas veritates diuinas hominibus pateteciſſet, et miraculis quoque, ſe ex beatorum conſortio ad homines demiſſum daemonem eſſe, demonſtrauiſſet, excruciato corpore, ad immortalitatis beatae ſedem fuiſſe receptam, eius vero aſſeclas ab eius placitis ſcitisque deſciuiſſe, caſtamque atque ſobriam philoſophiam variis erroribus conſpurcauiſſe, eum vero ἄκοντα nec tale quid meditantem, diuinis honoribus affeciſſe, et reliquorum Deorum cultum extinctum iuiſſe. Qua de re locum AVGVSTINI [m] exemplumque Porphyrii cum iam *ſuperiori Tomo*, de artibus Eclecticorum differentes attulerimus, quodque in hac humanitatis et beneuolentiae erga IESVM noſtrum ſpecie virus lateat, apertiſſimum fecerimus, ibi dicta hoc loco otioſe non repetemus. Inter Chriſtianos ita multi ineptiuerunt, vt et eruditionis fere omnis notitiam longe perfectiſſimam, et philoſophiam quoque Chriſto tribuerent, rati, nec humanae eruditionis praeſtantiam illi denegari poſſe, qui omnis ſapientiae atque cognitionis theſauros in ſe reconditos habuiſſet. Hinc multa de Chriſti inter homines verſantis ſtudiis paſſim dicta apud veteres, quae cum ἄτερ γραφῆς afferrentur, ad ſcripta apocrypha recurrit ineptientium ingeniorum audacia, et ſanctiſſimum Seruatorem per omnia fere humanae eruditionis genera deduxit. Quibus de ſomniis tamen, cum ad hiſtoriam illa literariam ſacram magis, quam philoſophicam pertineant, prolixe hic tractare nec locus nec tempus patitur, adeundum autem curioſum PAVLI CHRISTIANI HILSCHERI ſchediaſma [n] *de domini noſtri et ſaluatoris IESV CHRISTI, cum verſaretur inter homines ſtudiis ἄτερ γραφῆς*, qui pleraque collegit, quae hac de re apud veteres occurrunt. Nos inſtituti memores, ea tantum tangimus, quae propius ad hunc noſtrum ſcopum ſpectant, eas potiſſimum rationes

l) In Peregrin. T. IV. p. m. 220.

m) De ciuit. Dei L. XIX. c. 23. conf. MOSHEM. de turbata per recent. Plat. eccleſia §. 23. ſynt. diſſ. H. E. p. 145.

n) Miſcell. Lipſ. obſ. XCVI. T. V. p. 25. ſeqq. et in FABRICII Cod. apocryph. N. T. P. III. p. 424.

nes afferentes, quibus philoſophiae cognitionem Chriſto nonnulli vindicarunt. Inter quas primo loco ea conſpicitur, quam ex D. LVCAE[o] narratione deſumunt, qua incrementa cepiſſe laetiſſima puerum Ieſum in omni ſapientia dicit. Cum enim intelligerent, non in eo tantum ſimilem pueris hominum factum Dei filium, quod ſemina eruditionis in eius animum, abdicato ad tempus diuinae maieſtatis atque ſapientiae inhabitantis vſu, ſpargi, et praematura ſegete efflorescere potuerint, ſed multa quoque abfuiſſe impedimenta, quae inter homines peccati labe infectos remoram diſciplinae iniiciunt, v. c. ignorantiam ſummam et ſtupiditatem, ſocordiam, et his ſimilia: non recordati conditionem Ieſu Chriſti humilem et ad exprimendam ſeruilem formam atque ſtatum ſe ex patris conſilio et oeconomiae ſalutis ratione accommodantem, ad nobilium fere puerorum educationem eius pueritiam exegerunt, et mature illius philoſophiae, quam inter Iudaeos tum viguiſſe credebant, notitiam eum percepiſſe, immo ſupra magiſtros in ea excelluiſſe, nugati ſunt. Qua de re ineptam narratiunculam affert, *Euangelium de infantia Chriſti*[p], quae hoc loco non indicta praetereunda eſt. Ita vero fabula[q]: *Erat Hieroſolymis quidam Zachaeus nomine, qui iuuentutem erudiebat; dicebat hic Ioſepho: quare, o Ioſephe, non mittis ad me Ieſum, vt literas diſcat? annuebat illi Ioſephus, et ad diuam Mariam hoc referebat. Ad magiſtrum itaque illum deducebant, qui ſimulatque eum conſpexerat, Alphabetum ipſi conſcripſit, vtque Aleph diceret, praecepit. Cumque Aleph dixiſſet, magiſter ipſum Beth pronuntiare iubebat. Cui dominus Ieſus: dic mihi prius ſignificationem literae Aleph, et tum Beth pronuntiabo. Cumque magiſter verbera ipſi intentaret, exponebat ipſi dominus Ieſus ſignificationes literarum Aleph et Beth, item quaenam literarum figurae eſſent rectae, quaenam obliquae, quaenam duplicatae, quae punctis inſignitae, quae iisdem carentes, quare vna litera aliam praecederet, aliaque plura enarrare coepit et elucidare, quae magiſter ipſe nec ſciuerat vnquam, nec in libro vllo legerat. Dixit porro magiſtro dominus Ieſus: Attende, vt dicam tibi; coepitque clare et diſtincte recitare Aleph, Beth, Gimel, Daleth vsque ad finem alphabeti. Quod miratus magiſter, hunc, inquit puerum ante Noachum natum eſſe exiſtimo, conuerſusque ad Ioſephum, adduxiſti, ait, ad me erudiendum puerum magiſtris omnibus doctiorem: diuae quoque Mariae inquit: filio tuo nulla doctrina opus eſt.* Eandem fabulam iam tetigit IRENAEVS[r], ex quo patet, valde antiquam eſſe. Sed putidum eſſe commentum, quilibet palpat, et vel ex ſolo loco mendacium elucet, cum non Hieroſolymis ſed Nazarethi Ieſus educatus ſit, teſte ſacris annalibus.

o) c. II, 52.
p) Graece et Latine occurrit apud COTELERIVM ad Conſtit. Apoſt. L. VI. c. 16. ex Arabico Latinum dedit HENR. SICKIVS, vtrumque Codici Apocrypho N. T. inſeruit FABRICIVS ὁ μακαρίτης T. I. p. 168.
q) §. 48. p. 207.
r) Adu. haereſes L. I. c. 17.

nalibus. Nos in eo examinando tempus non perdimus, sed id modo obseruamus, quod ad hunc locum pertinet, manifeste respicere auctorem huius fabulae ad Cabbalistarum de literis, punctis, lineolis forma et figura alphabeti somnia, quibus non tam illustrasse, quam obscurauisse Iudaeos dogmata philosophica ex Aegyptiacis et Orientalibus scholis transsumta, in historia philosophiae Cabbalisticae fuse docuimus. Quae cum summa arcanae philosophiae mysteria gnaris pandere crederentur, puero Seruatori hanc quoque Cabbalisticae philosophiae notitiam tribuendam esse, credidit impostor ineptissimus. Quem ad eiusmodi deliria potuisse delabi eo minus mirandum est, quo magis est verisimile [s], euangelium hoc apocryphum ex eiusmodi officina prodiisse, quae Gnosticis deliramentis scatebat, et ex impura sentina pseudo-philosophiam ipsam magni faciebat. Quemadmodum multa postea sequioris quoque temporis homines vsque ad Muhammedis aetatem, qui in Coranum multa ex illo transtulit, adiecerunt, id quod ex variis commentis, ista, qua viuebant Irenaeus, Origenes, Epiphanius aliique, qui huius euangelii meminerunt, [t] aetate nondum cognitis, patet. Ad quae forte ipsae illae lineolae, puncta omissa vel addita, literulae inuersae maiores etc. referendae videbuntur nonnullis, eo quod recentiorum temporum aetatem spirare cum Morino multis viris doctis visum est. De quo licet disputari posset, si locus id pateretur, nihil tamen id obstat, quo minus statuamus, iam seculo secundo Gnosticos talia philosophiae suae, (cuius germana soror fuit Cabbalistica) specimina Christo tribuisse, vt horum mysteriorum eum participem fuisse fingerent. Irenaeus enim, non figurae, punctorum, et similium meminit, sed id modo ex euangelio infantiae tradit, Christum dominum de significatione τοῦ Aleph praeceptorem interrogauisse. Ex quo facilis coniectura est, sequiora tempora reliqua adiecisse, et commenta commentorum monstris auxisse. Sed his nugis missis alii ad sacrae historiae ab euangelistis traditae auctoritatem confugiunt, indeque concludunt, sanctissimum Saluatorem suae gentis philosophiam puerum adhuc tenuisse, quod LVCAS testetur, duodecennem in templo consedentem magistri instar, cum doctoribus Iudaicis disputauisse. Primus, nisi fallimur, qui in hanc opinionem abiit, fuit IOSEPHVS SCALIGER [v]; is enim putat: Christum δωδεκαέτη inter doctores sedisse et docuisse, qui rabbi neque per aetatem neque per disciplinam fuisset, caussam aliam reddi non posse magis idoneam, quam quod propter admirandam et supra captum humanum excellentem eruditionem locus illi inter sedentes datus sit. Solenne enim fuisse, vt soli apud Hebraeos doctores docentes sederent, proiectus ad pedes doctoris audiret docentem discipulus, qui διεῤῥιμμένος ἐν ἐδάφει in solo proiectus legeret; postea per χειροθεσίαν ad magisterium promoueretur, quo facto חבר, γνώριμος dictus,

s) Vid. quos laudat FABRICIVS l. c. p. 218. t) In elencho trihaeresii C. X. p. m. 78. 79.

dictus, (familiarem Cicero dixit): neque vero hunc vnquam sedisse praesente doctore, sed proiectum in pauimento. Quam Scaligeri opinionem postea amplexi sunt viri multi eruditissimi [u], nixi auctoritate testimonii Talmudici [x], quod hoc habet : *Tradunt Rabbini : a diebus Mosis ad Rabban Gamalielem, non didicerunt legem, nisi stantes : at cum obtinuisset Rabban Gamaliel, aegritudo inuasit mundum, ita vt discerent legem sedentes, vnde et traditio : ex quo obiit Rabbi Gamaliel, defecit gloria legis.* Immo et tum non aliter consederunt, nisi humi, magistro in lectulo consedente. Qua de consuetudine videndi viri doctissimi P. PETITVS, IO. LIGHTFOOTVS, WAGENSEILIVS, et qui hanc sententiam magna eruditione ornauit summe reu. SAL. DEYLINGIVS [y]. Fatemur tamen, recte nobis fecisse videri CAMPEGIVM VITRINGAM [z], licet is prius communem eruditorum opinionem esset secutus, quod de huius veterum Iudaeorum traditionis veritate dubitauerit, quamuis plurimum illi viri laudati deferant. Quaecunque enim eius auctoritas esse potest, opponitur tamen illi partim sententia R. Iose ben Ioezer [a] : *Esto puluerisans te puluere pedum eorum*, ex qua patet, Iose tempore discipulos coram praeceptoribus iam humi consedisse: partim sacrorum annalium historia, in quibus non occurrit exemplum vnum discipulorum coram praeceptoribus stantium. Vnde doctissimus WITSIVS [b] allatis his testimoniis euictoque istis effatis, quod moris fuerit apud Iudaeos doctore in altiori loco considente, discipulos ad pedes ipsius prostratos in solo mattisue iacere, *non flocci se facere*, ait, *futilem istam de nouo more, qui mundum inde a Gamalielis morte inuaserit naeniam, quo standi facultas discipulis adempta est sedendi necessitas introducta sit : contrarium probante D. Pauli exemplo, quem ad pedes Gamalielis enutritum fuisse LVCAS in actis testatur.* Frigidum vero est, quod hic regerunt viri docti; et WAGENSEILIVS [c] quidem contra testimonium ex *capitulis patrum* adductum, per metaphoram tantum id dictum esse intelligendum de humilitate et reuerentia erga praeceptorem; PETITVS [d] vero contra exemplum D. Pauli, non ad animi cultum istam Lucae ῥῆσιν pertinere, sed ad contubernium cum Gamaliele, apud quem fuerit educatus, quocum quotidie cibum ceperit, pedibus eius assidens, inque eodem lectulo accumbens, aut si admodum puer domum Gamalielis adductus esset, ad lecti triclinaris, in quo accubuisset Gamaliel, fulcra assidens, vti tunc moris erat. Vim enim vtrumque inferre verbis clarissimis quilibet videt, cum discipulorum sedendi morem coram doctoribus clarissime innuant. Nec nos alio

 testi-

u) P. PETITVS Obs. L. III. c. 9. LIGHTFOOT. Hor. Hebr. ad h. l. T. II. Opp. p. 500. WAGENSEIL ad Sota c. 9. p. 993. DEYLINGIVS Obs. SS. P. III, obs. 30. p. 221. seqq. aliique.

x) Megillah f. 21. c. 1.

y) ll. cc.

z) De synag. vet. L. I. p. 167. conf. HAMMOND. ad Act. XXII, 3.

a) Pirke abhoth C. I. §. 4.

b) Melet. Leidens. Sect. I. §. 4. p. 13. seqq.

c) loc. cit.

d) loc. cit.

testimonio opus esse putamus, quam Lucae, diserte de Christo puero tradente, quod inter docentes consederit, eosque interrogauerit. Ex his enim verbis patet, non doctorem, sed discipulum egisse Christum, more Iudaico graues difficilesque doctoribus praesentibus quaestiones ex lege proponentem, quam inter Iudaeos consuetudinem fuisse receptissimam, et IOSEPHI[e] exemplum ostendit, qui fere pari more puer, viua voce in templo cum magistris interrogando disseruit, et testimonia Talmudica a LIGHTFOOTO[f] adducta probant. Quare nulli dubitamus, cum aliis quoque viris doctis[g], hanc de puero Iesu doctore inter doctores sententiam ex sanctissimi Seruatoris historia proscribere. Multo vero certioribus argumentis eliminanda est futilis fabula *euangelii de infantia Christi*[h], quod Iesum puerum duodecennem nobis philosophum Graecanicum sistit ex encyclopaedia Graeca cum eruditis Iudaeorum acerrime confligantem. Ecce vero narratiunculam: *Tum interrogabat eum princeps quidam magistrorum: legistine libros? et libros, inquit dominus Iesus, et ea quae in libris continentur: et explicabat libros, et legem et statuta* (Talmudicas δευτερώσεις innuit) *et mysteria* (sine dubio Cabbalistica) *quae in libris prophetarum continentur, res, quas nullius creaturae intellectus percepit. Dicebat ergo magister iste: Ego hactenus talem scientiam nec vidi, neque audiui: quis, putas puer iste erit? Cumque adesset ibidem philosophus, astronomiae peritus, rogaretque dominum Iesum, num astronomiae studuisset? respondebat ipsi dominus Iesus, exponebatque numerum Sphaerarum, et corporum coelestium, eorumque naturas et operationes, oppositionem, aspectum triquetrum, quadratum et sextilem, progressionem eorundem et retrogradationem, computum denique et prognosticationem, aliaque, quae nullius vnquam hominis ratio peruestigauit. Aderat quoque inter illos philosophos medicinae et naturalis scientiae peritissimus, qui cum rogasset dominum Iesum, an medicinae studuisset? respondens ille exposuit ipsi physica et metaphysica, hyperphysica et hypophysica; virtutes quoque corporis et humores eorundemque effectus, numerum item membrorum et ossium, venarum, arteriarum et neruorum, temperamenta etiam, calidum et siccum, frigidum et humidum, quaeque ex his oriuntur: quae nam esset operatio animae in corpus, eiusque sensationes et virtutes; facultates loquendi, irascendi, appetendi; denique congregationem et dissipationem, aliaque, quae nullius creaturae intellectus vnquam penetrauit. Tunc surgebat philosophus iste, et dominum Iesum adorabat, et, o Domine Iesu, inquit, ab hoc tempore ero discipulus tuus et seruus.* Habes lector, si te naso duci pateris, Iesum philosophum Graecanicum, astrologum, physiologum, medicum, metaphysicum.

e) Vid. vita eius.

f) loc. cit. p. 501.

g) WOLF. Cur. exeg. in N. T. T. I. p. 594. LINDHAMMER ad Act. l. c. p. 721. conf. HORN. Hist. phil. L. IV. c. 1. p. 262. seq.

h) §. 51. p. 209. seqq.

ficum. Aſt prodit ſe ipſum ſuo auctor indicio vt ſorex. Eam enim fingit encyclopaediae philoſophicae faciem, qualis non nati Seruatoris tempore vigebat, ſed longe ſerius inter Arabes inualeſcebat, id quod nouum argumentum ſuppeditat, credendi, euangelium illud infantiae Chriſti multas et inſignes interpolationes fuiſſe paſſum, quamuis origines ſuas ad apoſtolica fere tempora referat, et Muhammedanos Arabesque ſcriptores more ſuo, cum in Arabicam linguam illud transferrent, plurima adulteraſſe, adieciſſe, mutauiſſe ex lubitu, vt erudite obſeruatum HENRICO SICKIO [i]. Inter fabulas porro non explodendas tantum exſibilandasque, ſed et deteſtandas execrandasque pertinet putida Iudaeorum calumnia, Ieſum Nazirenum in magia practica tantopere profeciſſe mentientium, vt vi nominis expoſiti, i. e. tetragrammati miracula illa ſtupenda edere potuerit, quam ineptam turpemque fabulam ſupra iam ex parte tetigimus, notaque eſt Iudaeorum in his mendaciis audaciſſimorum impudentia, quum recitaſſe hanc calumniam ſit refutaſſe [k]. Nec opponere ei alia opus eſt, quam quae ipſe ſanctiſſimus doctor calumniantibus ſe Iudaeis oppoſuit [l], quaeque doctiſſimi ſcriptores ORIGENES [m] et ARNOBIVS [n] ad hanc ſimilesque iniurias depellendas egregie commentati ſunt. Aliis docendi modus duplex arcana et vulgaris, ſiue exoterica et eſoterica, veſtitus, diſcipulorum ratio, et electio, et quae alia ſunt huius generis a philoſophis transſumta ſunt. Nec forte alia ratio fuit, cur σοφὸν ἄνδρα Ieſum IOSEPHVS [o] vocitet, et σοφιςὴν, LVCIANVS [p]. Quibusdam in ipſa noſtrae ſalutis reſtauratoris et diſciplina et doctrina nonnihil a philoſophis transſumtum eſſe viſum olim fuit. Quam criminationem gentilium refutant ORIGENES [q] atque AVGVSTINVS [r], quorum hic *Ambroſium quoque contra eos ſcripſiſſe* dicit *ſuperbiſſimos et imperitiſſimos, qui de Platonis libris dominum profeciſſe contendunt.* Ad quam calumniam depellendam hiſtoriam philoſophicam vtilem eſſe hic obſeruat. Scribit enim [s]: *De vtilitate hiſtoriae, vt omittam Graecos, quantam noſter Ambroſius quaeſtionem ſoluit calumniantibus Platonis lectoribus, et dilectoribus, qui dicere auſi ſunt, omnes domini noſtri Ieſu Chriſti ſententias, quas mirari et praedicare cogantur, de Platonis libris eum didiciſſe, quoniam longe ante humanum aduentum domini Platonem fuiſſe, negari non poteſt. Nonne memoratus epiſcopus conſiderata hiſtoria probabilius eſſe oſtendit, quod Plato potius noſtris literis per Ieremiam fuerit imbutus, vt illa poſſet docere et ſcribere, quae vera laudantur. Ita conſideratis temporibus fit multo credibilius, iſtos potius de litteris noſtris habuiſſe, quaecunque bona et*

 vera

i) In praefat.

k) Conf. HVETIVS demonſtrat. euang. Prop. IX. c. 39. p. m. 502. ſeqq.

l) Luc. XI, 17. ſeqq.

m) Contra Celſ. L. III. fere toto.

n) Adu. gent. L. I. p. m. 30. ſeqq. ed. Canteri.

o) Si nempe decantatum eius de Chriſto Teſtimonium pro genuino, licet forte interpolato habeamus.

p) l. ſupra cit.

q) Contra Celſ. L. VI. p. 279.

r) Epiſt. 34.

s) De doctrina Chriſt. L. II. c. 28.

vera dixerunt, quam de Platonis dominum Iesum Christum, quod dementissimum est credere. In quibus tamen verbis Ieremiae tempora, quae nonnullis Pythagorae σύγχρονα visa sunt, confundi cum Platonis aetate vidit, retractauitque Hipponensium praesul eruditissimus [t]. CLERICVM [u] vero eo nomine acerbe castigat BALTVS [x], quod phrases Platonicas in sermonibus Christi inueniri dicat, quod tamen non ita is intellexisse videtur, ac si a Platone Christus accepisset. Dici haec omnia sine verisimilitudine is demum intelliget, qui abiecto praeiudicio omni ex sacrorum historicorum annalibus didicerit, Christum legis quidem Iudaicae, opinionumque, quae inter sectas Iudaeorum vigebant, fuisse peritissimum, et Iudaicam quoque disciplinam ita calluisse, vt cum doctrinae longe praestantioris perspicuitas et vis quaedam atque ἐνέργεια singularis accessisset, doctoris magistrique titulum atque honorem ne ipsi quidem inimici denegare illi auderent [y]; tantum vero abesse, vt humanae sapientiae, et philosophiae quoque superbam ambitionem affectauerit, philosophique mores doctrinamque prae se tulerit, vt potius sapientiam suam huius mundi σοφοῖς a patre absconditam, infantibus paruulisque reuelatam fuisse gloriatus sit [z]. Nec philosophi conditio cum regni eius oeconomia, nec philosophia cum doctrinae, quam manifestabat ratione satis cohaeret, longeque haec inter se distant. Egregie prorsus et accurate in hanc rem disserit GEORGIVS MAKENZIE [a], cuius verba digna sunt, quae hic legantur: *Moralis*, ita praecipit, *Christianorum philosophia, qua praesens animi tranquillitas, et futura in aeternum beatitudo acquiritur, tanquam res aliena prorsus et iniucunda negligitur: licet Christus, rectae rationis auctor et mensura in mundum descendens, nec mathesin, nec physiologiam, nec medicinam docuerit. Quanquam et haec seculo eo adorata vero lumine implere poterat. Hisce autem, tanquam vilioribus spretis, ille ethicae saniori se applicuit, et vitae rationem a contemplatione summi boni exorsus est, et quomodo ad coelum illud, vnde ipse descenderat, ascendendum erat, humili sublimitate philosophorum captum transcendente, mire demonstrauit. Illi enim tanquam coeci viam tantum praetentabant, ille tanquam qui recens illam peragrauerat, facile aperuit.* Prouide itaque in hoc argumento versandum est, hicque, quem sibi aeternus iustitiae doctor praefixerat, scopus, maxime quidem sublimis, verum a humani ingenii cogitationibus et viis longissime remotus, probe expendendus est, considerateque, quod non nemo [b] apposite monuit, legenda sunt, quae hoc de argumento consignata in literarum monumentis obueniunt,

t) Retract. L. II. c. 4.

u) Biblioth. vniu. T. X. p. 402.

x) Defense de SS. Peres L. IV. c. 11. p. 511.

y) Vero tamen non videtur simile, Seruatorem solenni ritu hunc titulum accepisse, quod tuetur VITRINGA l. c. L. III. P. I. c. 7. p. 706. contrarium enim ex Io. VII, 15. patet.

z) Matth. XI, 25.

a) De rationis imbecillitate p. 5. seq.

b) HILSCHERVS l. c.

ueniunt, vt neque vſum acceptae maieſtatis vltra conditionem ſtatus ſine ſcriptura ſacra extendamus, neque animam Saluatoris ſupra ſortem humanam temere extollamus, neque quicquam eminentiſſimae ſanctitati eius indignum admittamus, ſed ſimilitudinem eius cum fratribus in omnibus, excepto peccato, memori verſantes mente, intra veritatis modeſtiaeque limites contineamus nos, ac reuerenter atque ſobrie de optimo terque maximo generis humani redemtore loquamur pariter atque ſentiamus. Neque haec in contemtum philoſophiae allegari putandum, vel ad eam deprimendam vtendum eſt: quae vbi ſobria eſt, ſuisque limitibus contenta ad veros fines collineat, tantum abeſt, vt a ſanctiſſima religione Chriſtiana reiiciatur, vt potius multis illi modis inſeruire queat. Diſcenda autem ex his modeſtia, et ad vnum neceſſarium ante omnia adigendus animus, huic certe ſcopo ſubordinanda reliqua, cogitando, non philoſophum ſe, ſed aeternae veritatis diſcendae et in vſum conuertendae magiſtrum ſanctiſſimum Seruatorem praebuiſſe. Quae ſi recte expendantur, inſignis ex hiſtoria philoſophica fructus prodibit, animus enim, imbecillitatis humani intellectus anguſtorumque finium memor, ſobrie et cum cautione agere et ad reuelationis diuinae veritatem confirmandam veritates detectas adplicare, plurimi autem coeleſtem doctrinam, omnium philoſophorum meditationes et praecepta multis paraſangis ſuperantem facere diſcet[c]. Quam certe proſtituunt, et maculam quaſi axiomati aeterni doctoris affricant, qui intra humani philoſophi cancellos eum redigunt, non cogitantes, ad emendandos et ad ſummam felicitatem perducendos animos praecepta eum attuliſſe longe efficaciora, diſciplinamque omni philoſophia meliorem. Occurrunt et alia quaedam inter apocrypha de I. C. ſed his diutius immorari opus haud eſt, facile enim apud hiſtoriae eccleſiaſticae ſcriptores inueniri poſſunt.

§. VI. Quae magiſtri optimi conditio fuit, ea quoque in diſcipulis eius, quos ad orbis incolas legatos miſit, aeternae veritatis, conſiliique diuini de hominum ſalute ſemina ſparſuros, viguit, quos in philoſophorum album transferre nemo poterit, niſi vel vim nomini intulerit, vel munus eorum minus recte intellexerit. *Apoſtoli virum philoſophi* Quod cum in eo potiſſimum verſaretur, vt apertis coecutientis humani generis oculis, deplorandam animorum corruptionem oſtenderet, et ad vnum medicinae omnis ſalutaris fontem, ſanguinem Ieſu Chriſti reuocaret deperditos, in perſuaſionibus philoſophicis minime occupatum, non humanarum ratiuncularum probabilitatem, non calamiſtrata verba, doctaeque diſputationis ambages: non ὑπέρσοφα καὶ μετέωρα, quibus detinebantur a philoſophis eius temporis animi, exhibuit, ſed in demonſtratione ſpiritus et virtutis verſatum eſt; quamuis nec philoſophorum congreſſus et conflictus timeret, nec victas vnquam humanae curioſitati manus porrigeret. Cuius rei cum

c) Conf. quae praeclare monet HEVMANNVS Act. philoſ. Vol. II. p. 56. 57.

cum et doctrina et exemplo nobis testis D. PAVLVS [d] sit luculentissimus, in argumento noto plura dicenda, nec veterum doctorum idem afferentium verba cumulate hic producenda sunt. Legat ea, qui volet apud praestantissimum LAMIVM [e], qui diligenter et erudite in hoc argumento versatus est. Tantum autem abest, vt vel literaturam aliquam secularem vel philosophicam affectauerint, vt potius eruditionis illius mundanae, qualis isto quidem tempore inter gentes vigebat, et a Graecis potissimum exculta credebatur, odium aliquod et auersionem prae se ferrent, eo quod viderent, detinere, vt ait PAVLVS [f], philosophos veritatem in mendacio, fabulisque inanibus mentes deprauare, variaeque scientiae opinione inflare, qua de re passim voces Apostoli dehortatoriae extant [g]. Id quod tam intolerabile visum plerisque gentilium, qui hac eruditionis elegantia mores potissimum animi comi ornarique et a plebis rusticitate vindicari credebant, vt passim apostolos, tanquam homines rusticos nullaque humanitatis et philosophiae elegantia cultos traducerent, Christianisque indignarentur, quod a cultu animi ab iis auocari se paterentur, cuiusmodi voces in Celso passim exagitat ORIGENES [h], quo auctore canis impudentissimus sacrae disciplinae alumnis obiecit, *quae de Iesu doctrina dicantur a paucis e Christianorum numero non prudentioribus, sed rudioribus esse praecepta illorum hominum: nemo accedat eruditus, nemo sapiens, nemo prudens, arcemus enim tales, sed si quis est indoctus, insipiens, infans, fidenter veniat. Hoc pacto satis apparere, quod solos fatuos, ignauos, stolidos, mancipia, mulierculas, pueros captent et pelliciant.* Nec id negauere vel sanctissimi summi magistri legati, qui se eam profiteri sapientiam gloriabantur, quae stultitia sapientibus huius seculi videbatur, nec Christiani doctores, qui lubenter fatebantur, nihil huius elegantiae in Apostolis reperiri. Inter quos apposite ARNOBIVS [i]: *Ex immensa illa populi multitudine, quae suam gratiam sectabatur admirans, piscatores, opifices, rusticanos, atque id genus elegit imperitorum, qui per varias gentes missi, cuncta illa miracula sine vllis fucis atque adminiculis perpetrarent.* His accedit, talem eius temporis fuisse philosophiam, quae cum mira otiosorum ingeniorum somnia per varias sectas exhiberet, non potuit non ita exosa esse diuinis viris, vt sollicite eam cauendam esse auditores suos monerent, passimque eam obelo configerent, eo quod doctrinae sanctissimae se opponere philosophiam Graecanicam probe nossent. Id quod noui foederis loca attente perlegentibus erit manifestissimum, in quibus diligenter narratur, et Stoicis et Epicureis D. Paulum Athenis inter philosophos versatum se opposuisse [k], et Peripateticorum ethicam perstrinxisse [l], maxime vero infaustum illud Orientalis philosophiae monstrum

d) Act. XVII. 1 Cor. I, 11.
e) De erudit. Apost. c. XVI. p. 369. seqq.
f) Rom. I, 18.
g) Vid. epp. ad Timoth. passim.
h) L. III. init.
i) loc. cit.
k) Act. XVII, 18.
l) Eph. IV, 6.

ſtrum quod tum temporis partim Aſiaticas regiones ſeducebat, partim in Aegypto erroris ſemina ſpargebat, et corrumpendis Chriſti doctrinae animisque erat aptiſſimum, quodque inter Iudaeos iam tum Cabbaliſticam philoſophiam, vt ſupra euictum, genuerat, acerrimo ſtilo confodiſſe, qua de re imprimis legenda et expendenda et cum illa philoſophiae Orientalis, Aegyptiacae, Cabbaliſticae, et quae ex illa enata eſt Alexandrinae διατυπώσει, quam ſuo loco dedimus, conferenda ſunt, quae D. PAVLVS ad Coloſſenſes [m] ſcripſit.

Apoſtoli falſo inter philoſophos relati.

§. VII. Haec cum nota ſatis ſint et indubitata, mirandum omnino eſt, inuentos fuiſſe inter recentiores quosdam, qui diuinos domini legatos philoſophorum choris annumerare non erubuerint. Tacebimus CARAMVELIS [n] naenias, philoſophiam aliquam Marianam ſomniantis, notum enim, virum magni quidem, ſed paradoxi ingenii καινοφωνίαις vehementer indulſiſſe, vnde merito eum riſit doctiſſimus HEVMANNVS [o]. Sed GEORGIVS HORNIVS [p] hic aduocandus eſt, qui vt philoſophorum choros augeret, intruſit illis venerabile Apoſtolorum collegium. Qui recte quidem monet, *qualis eorum philoſophia fuerit, haud difficulter ex ipſorum ſcriptis cognoſci*, nec inepte addit, *reieciſſe eos omnes contentiones, ſectas,* λογομαχίας, *fucum, oſtentationem, illas innumerabiles de rebus abſtruſiſſimis opiniones*, at et fallit et fallitur, dum eos tamquam philoſophos putat *expoſuiſſe clare, quaenam eſſet tenenda doctrina de anima, de origine, de conſeruatione et interitu mundi, de vita et morte, de moribus, de republica et oeconomia: nihilque quidem ipſis commune fuiſſe cum ſingularibus placitis ſectarum aut nugis, quibus tum Graeca philoſophia ſcatebat, neque tamen ignoraſſe, quid verum, quid falſum eſſet, ſapientiae et eruditionis domi inſtructiſſimos; neque veritatem de his capitibus, quae ſcire hominis intereſt, ſilentio praetermiſiſſe.* In quibus verbis Hornium, conſarcinandis magis plurimis, quam ſobrio iudicio digerendis intentum, neſciuiſſe, quid philoſophia proprie ſit, cognitionemque veritatum vtilium vulgarem, empiricam, exotericam, et multo magis theologicam cum philoſophica miſere confudiſſe, nemo non videt. Nec ſolida magis et apta ſunt, quae paſſim Apoſtolis tribuuntur φιλοσοφούμενα, cum ob rationes dictas non ſufficiat, aliqualem huius illius voculae vel ῥήσεως ab Apoſtolis adhibitae veſtigia inter philoſophos deprehendi, ſed euincendum, ſolideque demonſtrandum ſit, ex his lacunis Apoſtolos ſua hauſiſſe. Ita D. PETRVM [q] Graecanicae philoſophiae fluenta in ſua arua deriuauiſſe coniecit IACOBVS WINDETVS [r], eo quod angelos peccatores vindicem Numinis manum ταρταρώσας dixerat, qua in ſententia eum ſecuti ſunt

m) II. 8. ſeqq.
n) Theol. ration. L. X. p. 71. ſeqq.
o) Act. philoſ. Vol. II. p. 57. 58.
p) Hiſtor. philoſ. L. V. c. 3. p. 266. ſeqq.
q) 2 Ep. II, 4.
r) De vita functor. ſtatu ſect. XIII. p. m. 248.

ſunt plures alii laudati B. Io. Chr. Wolfio [s], inter quos eſt etiam acutiſſimus Cvdworthvs [t]. Quem tamen cum ſequacibus fruſtra eſſe, recte obſeruauit eruditiſſimus interpres, nec dubium eſt, quaecunque etiam huius vocis origo ſit, diuum Apoſtolum, nihil aliud indigitare iſta voce ex communi loquendi apud Graecos vſu accepta, voluiſſe, quam ad loca tenebrarum et infelicitatis ex conſortio beatorum ſpirituum eiectos angelos praeuaricatores detruſos eſſe. Vt taceamus, inter Iudaeos, monente Cl. Schoetgenio [u], eandem tartari deſcriptionem inueniri, eam enim a gentilibus ad Iudaeos, maxime Cabbaliſtas perueniſſe, non inepte ſuſpicari quis poſſit. Nec feliciori coniectura vſus eſt Windetvs [x], in interpretandis veterum dogmatibus feliciori ingenio et eruditionis atque lectionis copia quam iudicio conſpicuus, dum Iacobvm [y] quoque ad ὁμακοῖον Pythagoreorum et porticum Zenonis reuocat, et ἀνακύκλησιν Pythagoricam atque Stoicam, quae Platoni quoque εἰωθὼς δρόμος dicitur, innuere Apoſtolum *τὸν τροχὸν τῆς γενέσεως curſum generationis* allegando, ſatis infeliciter coniicit. Quaſi non apertum ſit, quod paſſim viris doctis obſeruatum, indeſinentem ſucceſſionem hominum aliorum, quae ſimili vero locutione Plvtarcho [z] *ποταμὸς τῆς γενέσεως, fluuius natiuitatis* dicitur, intelligi: vel ſanctus Apoſtolus, aeternum illum deperditorum circulum, rerumque omnium poſt fati decurſum reditum, qui tantopere Pythagorae, Platoni, Stoicisque placuit, in ſcholis nugatorum didicerit. Quanquam non miramur, Windetum ad abſurda haec potuiſſe delabi, cum ipſi Seruatori hanc gentilium philoſophorum παλιγγενεσίαν inepte ſatis atque inconſiderate affricet, et Pythagorae quoque, Democriti, Diodori, Zenoniſque placita miſere inter ſe confundat. Alia eiusmodi exempla facile dari poſſent, niſi breuitati eſſet ſtudendum: adeundi autem viri docti ſunt, qui *philoſophumena viris SS. temere affícta* [a], ſuo ſtilo confoderunt, vel *id quod nimium eſt circa literarum ſacrarum ex priſcis ſcriptoribus interpretationem et emendationem* [b], oſtenderunt ſuisque ſugillarunt obſeruationibus. Non tacenda tamen prorſus hoc loco eſt, celebris illa quaeſtio, noſtro tempore non ſine animorum contentione agitata, num diuus Ioannes Apoſtolus doctrinam de λόγῳ diuino, a cuius conſideratione euangelium ſuum auſpicatus eſt, a Philone et ita a Platonicis mutuum acceperit? quam a Christophoro Sandio [c] primum propoſitam ſuam affirmando fecit, et non ſine ingenio defendere conatus eſt, vir elegantiſſimae doctrinae Ioannes Clericvs [d]. Quem tamen certatim aggreſſi ſunt, audaciusque propoſitam ſententiam non ſine eruditione, at non ſine bile quoque exagitauerunt viri multi eruditiſſimi, quorum

s) Cur. philol. T. IV. p. 205. ad h. l.
t) Syſtem. intell. c. V.
u) Hor. Hebraic. p. 1050.
x) l. c. Sect. III. p. 32.
y) c. III, 6.
z) In conſolat. ad Apollon.
a) Herm. ab Elswich pec. diſſ.
b) Ven. Moshemivs pec. tract.
c) In interpret. paradox. p. 151.
d) Comm. in 18 verſus priores c. I. Eu. Ioannis.

rum nomina alibi [e] adduximus, quibus hoc loco, honoris caussa, IOANNEM LAMIVM, virum celeberrimum addimus, qui erudito opere ex instituto calamum in Clericum strinxit [f]. Nobis has coniecturas explodere accurata tractatione propter operis huius rationem non licet: obseruamus tamen, vehementer peccare non Clericum tantum, τῇ ὑποθέσει δουλεύοντα, sed et alios viros doctos, sincerius rationes instituentes, dum ex voce eadem in duobus scriptoribus diuersae gentis vel populi, aetatisque et scopi occurrente, concludunt, vel eodem sensu ab vtroque acceptam esse, vel vnum tamen mutuum transsumsisse ab altero: qui παραλογισμὸς multas in interpretationem sacrarum pandectarum παρερμηνείας introduxit. Ostendendum enim erat huius sententiae patronis, non modo Apostolum Ioannem, quem ἰδιώτην καὶ ἀγράμματον, *illiteratum rudemque* fuisse ipse D. LVCAS [g] testatur, legisse Philonis scripta, sed et eruditi huius inter Iudaeos Alexandrinos philosophi scripta in Palaestina studiose lecta fuisse et applausum consecuta; id quod eo difficilius probari potest, quo magis ex historia philosophiae Iudaicae supra late exposita constat, arcanam in Palaestina habitam fuisse istam philosophiam Alexandrinam, et paucissimis innotuisse. Tacemus vocis huius vsum sacrum tam apertum in sanctioribus oraculis esse, vt obtorto collo Philo ad Ioannem rapiendus, vel hic sacris libris totus eripiendus sit, si dicendum, ex Philone magis, quam ex veteris foederis paginis Ioannem vocem inter Iudaeos celebrem satis et vsitatam accepisse. Quae cum euidentia sint atque luculenta, miramur viros quosdam doctissimos dum refutandum sibi ex hac parte Clericum sumsissent, maluisse contendere, Philonis λόγον, (quem a Platone illum accepisse negauerit nemo, qui vel vnam Philonis paginam legerit) adeoque totam eius trinitatem demiurgicam non esse inuentionem otiosi ingenii gentilis, sed veritatem siue traditionem veterem a Iudaeis in Aegypto ad Pythagoram Platonemque et ab eo ad Philonem propagatam: quam libere fateri, inter λόγον Philonis et Ioannis immensum discrimen intercedere, longeque aliam esse trinitatem Platonis demiurgicam, quam trinitatem Christianam. Hoc enim neglecto, mirum non est, triumphos cecinisse, mireque aduersarios maxime Ioannem van der Wayen exagitasse Clericum [h]. Cui si negamus, eandem esse λόγου Philoniani et λόγου Ioannei rationem, et nihil praeter nomen commune habere, peccare quoque λόγον Philonis in sacra Iudaeorum dogmata modis innumeris, immo nec genuinam Platonis mentem referre, quae omnia euidentissimis *superiori Tomo*, vbi de Philone sermo fuit, rationibus demonstrauimus, omnes eius phalanges prorsus concidunt, et ab impio φιλοσοφουμένῳ felicius multo liberatur sanctus Apostolus, quam si ea responsioni supponantur fundamenta, de propagatione doctrinarum Iudaicarum inter gentes, quae sublestam spirare fidem,

 et

e) In Otio Vindelico Mel. I. p. 124.
f) In erudito comm. de recta Christianorum de SS. Trinitate sententia. Florent. 1733. 4. edito.
g) Act. IV, 13.
h) Vid. Epic. crit. VIII.

et iuſto non ſtare talo ſuo loco luculenter docuimus. Relinquendi itaque ſimplicitati ſuae, omni philoſophiae gentilis ματαιολογία infinitis numeris ſuperiori ſancti Apoſtoli, quibus ſi veteri voce ruſticitatem illiteratam tribuere, quod nonnullis diſplicuit [i]; ob reuerentiam illis debitam ingratum eſt, fatendum tamen, ab omni literaturae Graecanicae maxime philoſophicae praeſidiis eos fuiſſe imparatos, et elegiſſe optimum ſalutis auctorem deſtinato conſilio non multum ſapientes ſecundum carnem, vt oſtenderet, coeleſtem illam ſalutaremque veritatem, ad quam annunciandam legatos miſit, humani ingenii opibus opus haud habere, ſed auguſtiori origine proſatam, et diuiniori virtute auctam, ſibi ipſi ampliſſime ſufficere.

Paulus an philoſophus?

§. VIII. Excipiendus tamen ex hoc ἰδιωτῶν numero eſt diuus Paulus, gentium Apoſtolus, quem eruditione patria cultum fuiſſe teſtatur comes aſſiduus D. LVCAS. Vnde non defuit plurimorum diligentia, vt inter ceteras vitae eius circumſtantias [k], eius quoque eruditionem prolixa commentatione enarrarent, et philoſophiae quoque peritum illum fuiſſe euincerent [l]. In qua quaeſtione praeiudicium auctoritatis eo magis abiiciendum eſt, quo magis ad ineptos in hoc argumento errores ducit. Nos poſthabito omni alio reſpectu rationes virorum doctiſſimorum, qui de hac re commentati ſunt, ſecundum rerum circumſtantias veterumque teſtimonia excutiemus, diſpiciemusque, quid de philoſophia Pauli Apoſtoli ſtatuendum ſit? Et Tarſo quidem Ciliciae vrbe ſanctum Apoſtolum ortum fuiſſe, ipſius LVCAE [m] auctoritate, et Apoſtoli apud eum confeſſione conficitur. Nec obſtat, quod HIERONYMVS [n] habet, Paulum Giſcalae, Iudaeae oppido, natum, cum parentibus Tarſum aufugiſſe, cum illud oppidum Romani expugnauiſſent. Ipſe enim HIERONYMVS [o] alio loco de huius narratiunculae fide dubitat, et loca actorum Apoſtolicorum, quibus Tarſenſis dicitur, ita clara ſunt, vt merito hanc Hieronymi traditionem non moremur. In hac vero vrbe non literas tantum Graecanicas

i) Vid. LAMIVS de erud. Apoſt. paſſim.

k) Vitam Pauli enarrarunt praeter ſcriptores H. E. et hiſt. lit. S. E. CAVEVM, DVPINIVM, LE NOVRRY, ſimilesque THOMAS MASEVTIVS, S. I. integro commentario libris XV. conſtante, qui prodiit Lugd. 1637. HERM. WITSIVS in meletem. Leidenſibus diſſ. I. GVIL. CAVE in antiquitatibus Apoſtolicis, PEARSONIVS in annalibus Paulinis, LENFANTIVS et BEAVSOBRIVS in praef. ad Epp. Pauli, verſionis Gallicae N. T. vitarumque SS. ſcriptores varii enumerati a FABRICIO Bibl. Graec. Vol. III. p. 150. et Cod. apocr. N. T. T. I. p. 793. T. III. p. 631.

l) Pertinent huc Io. DAV. STROHBACHII diſſ. de eruditione Pauli apoſtoli, vid. nou. lit. mar. Balt. 1709. p. 140. CHR. PHIL. DOHM diſſ. de metaphyſica Pauli apoſtoli, vid. noua lit. Weſtph. T. I. p. 204. SEVER. LINTRVPII diſſ. de polymathia Scr. S. ſpeciatim Pauli, vid. Cl. RAVPACH de praeſenti rei literariae ſtatu in Dania p. 98. Io. ERDM. BIRCK de philoſophia Pauli Apoſtoli, quae extat Act. phil. Vol. III. p. 124. Io. HEINR. SCHRAMMII or. de eruditione Pauli Apoſtoli Herb. 1710. 4. Io. SAM. STRYCKIVS de Iurispr. Pauli Halae 1705. C. H. BROEMEL de theologis ex ICtis in eccl. Apoſt. Miſc. Lipſ. T. IX. p. 143. PETR. ZORN biblioth. antiq. T. I. p. 1. aliique plures ab his laudati.

m) Act. XXI, 39. XXII, 3. conf. EZ. SPANHEM. orb. Rom. p. 140 CHR. CELLARIVS de Pauli Romana ciuitate.

n) De Scr. Eccl. c. 5. p. 34. conf. H. RELANDVS Palaeſtin. L. III. p. 812. FABRIC bibl. Graec. Vol. III. p. 150. et viri docti ad l. c. Hieron.

o) In ep. ad Philem. T. IX. opp. p. 263. vnde Hieronymum Hieronymo opponunt CAVEVS antiqq. Apoſt. vit. Pauli c. 1. p. 328. et Ven. CYPRIAN. ad l. c. Hier.

canicas omnes feliciſſimis ſucceſſibus floruiſſe, ſed philoſophiam quoque Graecam ab auctoribus praeſtantiſſimis excultam fuiſſe, *Tomo* iam *ſecundo* probauimus [p]. Hoc vero argumentum multis haud poſtremum fuit, vt ſibi perſuaderent, cum Tarſenſis Paulus fuerit, eum a philoſophiae quoque praeſidiis imparatum haud fuiſſe. Mature vero et in adoleſcentia adhuc Hieroſolymam translatus, ad pedes Gamalielis educatus eſt, vt ipſe in apologia ſua narrat [q]. Id quod permouit P. PETITVM [r], vt in contubernio Gamalielis fuiſſe, immo illi puerum ſeruiuiſſe, crederet. Quod tamen perperam et ſine neceſſitate dici, ex illis intelligitur, quae ſupra de hac ῥήσει iam diximus [s]. Illud et locutionis huius ſenſus, et ipſius Pauli narratio dubitare nos non ſinit, ex ſchola celeberrimi huius Iudaeorum doctoris, de quo ſuo loco inter doctores Iudaicos actum, ſanctum apoſtolum prodiiſſe. Inde vero ſi patronos philoſophiae Paulinae audimus, noua ratio exſurgit, cur verſauiſſe eum philoſophorum libros, eorumque doctrinis addiſcendis operam haud leuem poſuiſſe dicendum ſit. Quidam enim, et inter hos HORNIVS [t], cum Phariſaeos in Stoicorum caſtris militaſſe credant, huius quoque ſectae placita non ignota fuiſſe celeberrimi Phariſaei diſcipulo contendunt. Alii Iudaeorum traditione nituntur, qua conſtat, in ſchola Gamalielis ſapientiam Graecam multos didiciſſe. Ita enim in Sotah legitur [u]: *Dicit Samuel nomine Rabban Simeonis ben Gamaliel: mille pueri fuerunt in domo, i. e. ſchola patris mei, quorum quingenti didicerunt legem, et quingenti ſapientiam Graecam :* quibus additur; *permiſiſſe Iudaeorum ſenatum familiae Gamalielis ſapientiam Graecam, quoniam illi cognati erant ſanguini regio*, cum ceteri eruditione Graeca inſtitui prohiberentur, vt ſuo loco dictum. Talis cum Gamalielis ſchola fuerit, concludunt inde, qui pro Pauli philoſophia militant, non potuiſſe non diſcipulum magiſtro cariſſimum et in eius conuictu atque contubernio enutritum iis ſub tanto praeceptore diſciplinis accuratam dare operam, quibus in primis pueritiae annis Tarſi iam ex parte fuerit innutritus [x]. Valde vero in hac coniectura confirmantur, qui iſta ſequuntur, cum in epiſtolis [y] diuini viri loca legunt ex poëtis et philoſophis Graecorum Arato, Menandro atque Epimenide deſumta, quae non potuiſſe illi innoteſcere putant, niſi Graecanicae literaturae diligentem poſuiſſet operam. Quemadmodum nec cum Stoicis et Epicureis philoſophis Apoſtolus diſputare potuiſſe videtur, niſi eorum doctrinam tenuiſſet. Qui dum Coloſſenſes [z] monet, vt a philoſophia ſeductrice ſibi caueant, infertur inde, perſpexiſſe virum ſummum, quae gentilium ſyſtematum abo-

 minabilis

p) Conf. STRABO L. XIV. p. 673.
q) Actor. XXII, 3.
r) Obſeru. L. III. c. 2. ad cuius opinionem inclinat etiam Cl. BIECKIVS l. c.
s) Videnda, quae erudite monuit B. WOLFIVS in cur. philolog. ad h. l. quosque fuſe laudat.
t) Hiſt. philoſoph. V. c. 3 p. 267.
u) fol. 49. col. 1. apud LIGHTFOOT. ad Act. VI, 1. T. II. p. 706. opp.
x) CAVE Antiq. apoſt. l. c. §. 9. p. 331.
y) Act. XVII, 28. 1 Cor. XV, 33. Tit. I, 12. conf. FABRIC. Bibl. Gr. Vol. II. p. 397. WOLF. ad h. l. et quos laudat.
z) C. II, 8.

minabilis facies esset, quamque mirum errorum detestabilium chaos continerent. Immo ipsa diui apostoli scripta quibusdam luculenta philosophiae specimina exhibere visa sunt [a]. Nonnullis enim artis logicae atque analyticae praecepta vbique vestigia sua produnt: alii metaphysicae et naturalis theologiae specimina ex Pauli scriptis eruunt, sunt, qui ex arte conficiendi tabernacula, quam vna cum legis studio, more inter Iudaeos recepto, apostolus exercuit, mathematicarum eum scientiarum non expertem fuisse collegerunt [b]. Intolerabilior autem est CHRISTOPHORI SANDII [c] opinio, Paulum inter eos numerantis, qui praeexistentiam animarum ex Platonis schola didicerunt receperuntque. Qui argumentum inde deducit, quod ad pedes Gamalielis educatus fuerit, ipseque se Pharisaeum fuisse fassus sit, et talem se dicat etiam sacra Christiana iam amplexus. Vrget porro: *Cum Platonicis et Philoni vsitatis loquendi modis ea de re vtatur, quis negaret, illum etiam Platonicum sensum verbis suis significasse, imprimis cum non addiderit, se verba sua nolle more Iudaico et Platonico intellecta. Certe si aliter sensisset, Iudaeos ac Platonicos similitudine verborum decepisset, et in haeresi illa confirmasset.* Talia vero loca Platonismum aperte prodentia esse putat, quando a corporis vinculis atque carcere liberari cupit, quando desiderio se teneri scribit εἰς τὸ ἀναλῦσαι, quando vitam praesentem cum peregrinatione confert, quando κτίσιν vanitati obnoxiam dicit, quando Christum μορφὴν δούλου, id est, carnem assumsisse ait, et id genus alia. Aliter CAMPEGIVS VITRINGA [d] multa eruditione demonstrare conatus est, Paulum ad Thessalonicenses scribentem, dum spiritus, animae corporisque mentionem facit, ad Platonicas de spiritu et anima hypotheses respexisse, et Cabbalistica quoque dogmata de Neschamah, Ruach et Nephesch in animo habuisse. Fuit etiam nonnemo [e], qui a Stoicis, vel Pharisaeis potius Stoicas hypotheses sequentibus fati ineuitabilem ordinem atque legem Paulum accepisse somniauit. Vt alias nostrae aetatis in comparatione gentilis philosophiae cum scriptura sacra, et philosophumenis Graecis viris sanctis affingendis valde luxuriantes interpretationes quorundam locorum Paulinorum taceamus. Referri suo quoque modo huc possunt, Pauli cum Seneca, quod multis veterum placuit commercium, et epistolae suppositítiae, quae non tam Senecam in Pauli discipulum, quam hunc in Stoicae disciplinae alumnum commutauerunt, de quibus tamen in Senecae historia, quantum satis, dictum. Disputari haec ex parte satis infeliciter, ex parte vero non sine omni verisimilitudine, fatendum est. Quaecunque tamen pro Pauli philosophia afferuntur, etiamsi specioso veri vultu se commendent, recte tamen cauteque exami-

a) Conf. BRVCKERVS l. c. p. 131. 132.
b) IDEM loc. cit.
c) De origine animae p. 107.
d) Obseru. SS. L. III. c. 4. p. 57. seqq.
e) Anonymus, qui Freistadii, vt titulus mentitur 1718. vernaculo sermone edidit: Rationales, meditationes de errore eorum, qui opiniones philosophicas reiiciunt, eo quod scripturae S. aduersari videntur, et omnia, quae in illa extant Θεόπνευστα esse contendunt, §. 8. p. 9.

examinata, veri notam non ſuſtinent. Quod vt manifeſtum faciamus, praemonendum eſt, negari non poſſe, ſanctum apoſtolum in eo eruditionis genere educatum et ſub magno magiſtro ad eam legis patriae diſciplinam formatum fuiſſe, quam illius aetatis mores et conſuetudo poſtulabant, quamque apud Phariſaeos prae aliis obtinuiſſe in Iudaicae philoſophiae hiſtoria comprobauimus. Id enim ipſe fatetur diuus apoſtolus. Quem ſi hoc nomine, ex philoſophorum albo expungi graue ſit, faciles erimus in verbis, modo caueat lector, ne philoſophum eum talem putet, qualem in hiſtoria philoſophica conſiderare ſolemus. Melius aptiusque ad vitandos errores eruditionis Iudaicae alumnum, legisque patriae peritum quis dixerit. Deinde haud grauatim concedemus quoque, diuinum virum non ab omni literaturae Graecanicae notitia fuiſſe deſtitutum, ſiue domi ea quodammodo tinctus fuerit, ſiue Hieroſolymis legendi ſcripta quaedam Graecorum occaſionem fuerit nactus. Eius enim veſtigia paſſim in eius epiſtolis occurrere, facile concedemus viris doctis, pro Pauli πολυμαθεία diſputantibus: immo concedemus etiam, paſtorem hunc vigilantiſſimum, qui ad gregis pericula auertenda ſummo attendebat ſtudio, non ignorauiſſe ea βδελύγματα, quae impura philoſophia Orientalis et Alexandrina non ſine magnis animorum motibus piorumque ſeductione a ſimplicitate fidei iam tum ſpargere coeperat. Ita enim vt ſtatuamus, omnino elegans de philoſophia ſeductrice cauenda eius diſſertatio [f] poſtulat. Nec refragabimur contendenti, notas fuiſſe quoque quaſdam philoſophiae Graecae opiniones, apoſtolo, et ad eas vel euertendas vel emendandas interdum reſpexiſſe, cuius rei exemplum aliquod memorabile alibi ex inſtituto adduximus [g] et copioſe expoſuimus. Valde vero falluntur, qui ex aliquali literaturae profanae notitia, vel ex curioſa quoque doctrinarum philoſophicarum inſanarum exploratione gregis praemonendae cauſſa inſtituta, vel ex innoteſcentibus placitis quibusdam philoſophicis, quae per vulgus celebrata ſunt, philoſophum exſculpunt. Talis enim notitia ſuperficiaria et ὡς ἐν παρόδῳ inſtituta, qualem ſcopus Apoſtoli ſolam poſcebat, ſi ad philoſophum conſtituendum ſufficeret, non inueniretur vir eruditus, rerum etiam praeter diſciplinam, cui ſe addixit, literariarum curioſus, qui in philoſophorum numerum non eſſet recipiendus. Neque rationes, quae pro Pauli philoſophia afferuntur, tales ſunt, vt admitti poſſint, calculumque mercantur. Quod enim a philoſophia Tarſi culta petitur argumentum, elumbe prorſus eſt, nihilque probat, dum nimium probat: ſequitur enim ex eo, omnes Tarſenſes fuiſſe philoſophos, quod quam inficetum ſit, quilibet palpat. Neque opponi poteſt, veriſimile eſſe, hominem ciuitatis Romanae iure gaudentem ab humanitatis et philoſophiae ſtudiis in adoleſcentia abſtinuiſſe, quibus eo tempore adoleſcentes liberi plerumque ornari ſolebant. Id enim et probandum prius eſt, et contrarium ipſum Paulum habet, qui ſe a puero Hieroſolymis

f) Col. II, 8. ſeqq.

g) Tempe Heluet. T. II. p. 58. ſeqq.

rosolymis fuisse ipse fassus est, adeoque ea aetate sua Tarsi non fuit, quae philosophiae studiis excoli solet. Neque veri simile vllo modo est, Graecanicam sapientiam Paulum in domo scholaue Gamalielis didicisse. Nihil enim tale vir ipse diuinus habet, sed se tantum ait *πεπαιδευμένον κατὰ ἀκρίβειαν τοῦ πατρῴου νόμου*, ***institutum in patriae legis*** disciplina accuratissima, qualem Pharisaei sibi potissimum vindicabant. Nec probabile est, in tanto, quod Iudaei Palaestinae incolae erga philosophiam Graecanicam fouerunt, odio, quod clam habere Alexandrina dogmata, et conclauibus ea reseruare illos coëgit, floruisse ita philosophiam Graecam, vt eius addiscendae caussa scholas instituerit, plurimosque discipulos habuerit Gamaliel. Quod ante templi euersionem non contigisse, ex iis manifestum est, quae supra de philosophiae Graecae fatis inter Iudaeos disseruimus. Quod si fateri lubeat, quod haud aegre concedi potest, Gamalielem Alexandrinae philosophiae inter Iudaeos Aegyptiacos cultae, id est, Cabbalisticae, fuisse gnarum, nondum tamen inde sequitur, Paulum eam a praeceptore hoc didicisse, qui hanc Gamalielis informationem diserte ad patriam legem restringit, et ne Cabbalam intelligi putes, quae et ipsa lex oralis a patribus accepta dicitur, addit, eam se legem innuere, qualem Pharisaei ζηλωταὶ prosequebantur, quam in δευτερώσεσι constitisse notum est. Nec moramur talmudicum illud testimonium de permissa Gamalieli facultate docendi sapientiam Graecam. Hoc enim aut prorsus falsum et effictum est, contrarium testantibus illius aeui moribus, aut intelligendum est de facultate legem in lingua Graeca explicandi, et peregrinis tradendi. Eo enim tendebat Iudaeorum interdictum: *Ne quis filium suum doceat* יונית, *Graece.* Cui interdicto tam pertinaciter, ex odio gentilium, maxime Graecorum, adhaeserunt, vt vix admittere voluerint etiam illis, qui non nisi Graece callerent, lectionem legis et prophetarum in Synagogis in lingua Graeca, valdeque infensi fuerint Iudaeis Aegyptiacis, quod legis versione Graeca patrios mores honoremque violassent, immo euiluerint apud ipsos illi ex hac gente, qui inter populos Graece loquentes habitantes non nisi Graeca nossent, et quasi infimi habiti sint. Cuius rei exemplum ex Sota affert LIGHTFOOTVS [h], memorante: *R. Leui ben Chaiatha audiuisse Caesareenses phylacteria recitantes Graece, et voluisse eos prohibere.* Quibus praesuppositis si concedatur, quod tamen parum verisimile nobis videtur, Gamalieli concessisse seniorum populi consessum facultatem sapientiam Iudaicam in Graeca lingua explicandi, quid hoc ad Pauli philosophiam Graecam, quem legem domesticam in patria lingua ex ore praeceptorum accepisse constat? Illi vero, qui Aristotelicam philosophiam Gamalielem professum esse suspicantur, ad quos prouocat CL. BIECKIVS [i] non recordantur, post Saracenorum demum in Occidentis regiones irruptionem et migrationes Iudaeorum ex Oriente in Occidentem eos secundum Aristo-

h) Ad Act. VI, 1. hor. Hebr. T. II. opp. p. 707. i) loc. cit.

Ariſtotelem philoſophari coepiſſe, vt ſuo loco clariſſimis teſtimoniis euictum eſt. Quacunque itaque familiaritate Gamalieli innotuerit Paulus, et vel diſcipulus vel contubernalis fuerit (quod tamen probabilitate caret) nihil inde ad exſculpendam Pauli philoſophiam Graecanicam peti poteſt. Eam autem nec inde confirmari poſſe, quod aliquam philoſophiae Orientalis vel placitorum quoque quorundam Graecorum notitiam habuerit, ſupra iam monuimus, et nobis non monentibus intelligit, qui nouit, quid ad philoſophum requirat noſtra tractatio. Ea enim notitia ſi ſufficeret, quam perſpicuitatis cauſſa, vt a philoſophica et ſcientifica diſtinguatur, literariam dicere licet, ad philoſophum conſtituendum, ſcriptores fere veteres omnes ab his eruditionis et literaturae praeſidiis non imparati, philoſophorum gregi eſſent annumerandi, licet nihil minus in animo habuerint quam philoſophari. Indigna autem diuina, qua gaudebat apoſtolus, inſpiratione eſt opinio, ad methodi analyticae ab Ariſtotele ſuggeſtae regulas Paulum ſcripta ſua elaborauiſſe. Vt enim inepte ſatis illis diuini viri temporibus haec ad regulas analyticas exigendi ſcripta ratio adſcribitur, quae recentioris temporis ἕυρημα eſt, ita non cogitant boni illi viri, qui haec talia nobis oggerunt, iuuandae quidem memoriae cauſſa facile haec tolerari poſſe, fruſtra vero illos eſſe, qui ad hanc legem calamum attemperauiſſe ſuum Paulum coniiciunt. Quamuis enim negari nequeat, ἀκριβῶς et ſubtiliter concludere et inferre Paulum, non tamen id logicae alicuius opus fuit, ſed partim ingenii acris et natura ſua apte ratiocinantis [k], partim luminis diuini abundanti in hoc gratiae diuinae inſtrumentum menſura effuſi: ad quam ſapientiam magiſtram tanto ſtudio cuncta retulit optimus veri magiſter, vt fateretur, non veniſſe ſe ad Corinthios καθ᾽ ὑπεροχὴν λόγου ἢ σοφίας, ἐν ἐνπειθοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας [l]. Quibus verbis dum ſe ex philoſophorum albo ipſe delet Paulus; manifeſtum facit, quantopere illi errent, qui aeternae ſapientiae diſcipulum canonibus analyticae Peripateticae ſeruire cogunt [m]. Ex his vero illi quoque repelli poſſunt, qui theologiam naturalem, moralem, metaphyſicam ſacram ſimiliaque ex Pauli epiſtolis exſculpſere. Non enim ſufficit, ſanctum virum ea argumenta attuliſſe, quae commode ad has diſciplinas queunt referri, ſed oſtendendum eſt, ex harum informatione eum talia attuliſſe: quod quam ineptum atque puerile ſit, quilibet palpat. Ridenda vero

k) Obſeruatum autem paſſim viris doctis Paulum eo ratiocinandi genere vti, quod inter Iudaeos tum ſolenna et receptum erat, e. c. multa nota ſupponere, tacitas obiectiones afferre, partem tantum vnam concluſionis adducere, et quae ſimilia.

l) 1 Cor. II, 2. 4.

m) Pie et eleganter Ven. WEISMANNVS „Hiſt. Eccl. N. T. Sect. I. p. 39. „Cogitemus, „omnia alia neſcire voluiſſe Paulum praeter „Chriſtum crucifixum, optima ſua ante conuer„ſionem appellaſſe σκύβαλα etc. Certe peſſimi „exempli res eſt, huius apoſtoli dexteritatem in „concludendo et proponendo ab auctoribus claſ„ſicis et literis humanioribus deriuare, multo mi„nus abuſus ille notorius multorum in mixtu„ra vere profana eruditionis profanae cum diui„na exemplo apoſtoli, qui ſemel aut bis paucula „quaedam verba ſcriptorum ethnicorum ad ho„minem allegauit, excuſari aut defendi poteſt.

da vero eorum insania est, qui Paulum σκηνοποιὸν in mathematicum transformant: quos ignorare, de quo sermo sit, et in ventum verba dare patet. Ita enim quilibet artifex, vel etiam opifex quoque mathematicis, adscribendus esset, qui quidem nescit, quid sint μαθήματα. Quod cum philosophis disputauerit Athenis nihil aliud euincit, quam, opposuisse morologiae Epicureae, et meteorologiae Stoicae diuinum virum sapientiae coelestis solidissima et inconcussa ac ab eorum obiectionibus minime euertenda dogmata, quae magnum quidem theologum virumque ostendunt θεόπνευστον, non vero philosophum: quamuis verisimile videatur, virum acerrimi iudicii non fidei tantum sanctissimae praestantiam in illo conflictu Atheniensi demonstrauisse, sed Epicureorum quoque inanes, sine spe, sine solatio, voces, Stoicorumque impia dogmata, comparando ea cum Christi doctrina, detexisse: id quod fieri potuit ex ipsorum obiectionibus, nec poscit vt in hortis Epicuri vel porticu Zenonis versatus fuisse credatur. Quae vero in ipsis apostoli scriptis specimina et vestigia philosophiae Graecanicae a quibusdam deprehendi putantur, aut exotericam quandam earum circumstantiarum notitiam inferunt, quas paululum literis eo tempore cultus ignorabat nemo, aut sine ratione atque fundamento apostolo affinguntur, et sine praeiudicio praeconceptae opinionis, cauteque considerata longe aliud dicunt, frustraque ad Graecanicarum sectarum placita referuntur, vel obtorto potius trahuntur collo. Quae enim ex Pharisaismo Pauli exsculpitur philosophia, nulla prorsus est, nec in eius doctrinam et scripta influxum habere potuit vllum, eo quod supra euictum sit, falli eos, qui Graecanicas sectas cum Iudaicis confundunt, locumque Iosephi, quo nituntur, non satis intellexisse: qui vero nescio quas Stoicas sententias Paulo ex hac ipsa ratione affingunt, eo magis decipiuntur, quo magis Pharisaeorum doctrina a Stoicorum fato longissime abiit. Quod vero se Christi sacris iam addictum Pharisaeum esse in apologia dixerit, ad solam, vt textus συνάφεια clarissime ostendit, resurrectionem mortuorum pertinet, quam inficiabantur Sadducaei, qui tum in synedrio prima loca occupabant. Quae vero Sandius pro Platonismo Pauli allegat, vt hominis audaciam peruertendi et ad fines suos pertrahendi sacras paginas mire produnt, ita simplici negatione refutari possunt. Vnde enim probabitur, Iudaeos et Platonicos in eadem de praeexistentia animarum fuisse haeresi? licet id visum fuerit nonnullis. Et quae quaeso concludendi ratio a voce Platoni quoque aeque ac Iudaeis recepta, vtrosque, et cum his Paulum, eadem significatione ea fuisse vsos? Annon interpretationes leges postulant, vt ostendatur testimoniis fide dignis, Platonicas hypotheses ad Iudaeos Palaestinae incolas peruenisse, et ab iis ita receptas fuisse, vt illis Iudaicae ecclesiae dogmata attemperarentur? Qua vero ratione id probabunt Sandius eique similes? Quod si phrases illas Platonicas recte consideraueris, quas Paulo sensu Academiae recepto Sandius tribuit, totumque Paulinae doctrinae systema cum

cum iis contuleris, patebit tantum abesse vt Platonicae videantur, vt Platonismo prorsus sint contrariae. Quod vt exemplo illustremus, corporis dum vincula, grauemque regenito carnis sarcinam queritur apostolus, non materiam mali fontem accusat, corpusque sibi eo nomine habet exosum, quod alibi curandum esse commendat, et cum Iesu Christi imitatione consistere docet, sed animi corruptionem cupiditatum prauitate in carnis inordinata commotione se prodentem deplorat, et ab insultibus inhabitantis peccati se liberari optat. Quid haec ad Platonem, quid ad Academiam? quae animi labem ignorabat, et materiae, ex qua conditum corpus, eam tribuebat, manifesto indicio, in detegendo mali moralis vero fonte eam coecutiisse. Ἀναλύειν vero nihil aliud apostolo est, quam solutis, quae corpus animamque connectunt, vinculis, quoad meliorem sui partem ad aeternas tranquillitatis diuinique consortii sedes transferri, non vero ex corporis carcere liberari: hoc enim et restituendum et gloriosae corporis Iesu Christi faciei assimilandum dixerat, id quod tam absurdum visum Platonicis, vt Synesium diu a Christianae religionis professione deterruerit, vt infra dicetur. Reliqua quae affert criticus temerarius adeo futilia sunt, et loquutionum Hebraicarum gnaris nota, ex qua schola minime Platonica prodierunt, vt ea operose hoc loco, vbi alia agimus, refutare non sit opus. Quaecunque autem notio sit et differentia vocum νοῦς, ψυχή, σῶμα in loco Apostoli allato, illud ex aliis scriptorum Paulinorum locis est manifestissimum, Cabbalistica de Neschama, Ruach et Nephesch dogmata, et quae fere coincidunt Platonicas de mente animaque hypotheses huc trahi non posse. Hae enim nugae emanationis systema supponunt, a qua impietate diuum apostolum longissime remotum fuisse, ipse forte vir doctus, qui haec attulit, non negauerit, si viueret. Qui vero sine nomine Stoici fati absurditatem Paulo de decretis diuinis differenti tribuit, et haec Paulum non θεόπνευστον, sed praeconceptis ex Pharisaismo opinionibus inhaerentem tradidisse scribit, dignus haud est, qui multis refutetur, cum scopus eius detestabilis satis appareat, voluisse lucifugam auctoritatem sanctissimorum virorum labefactare. Quod vt ἄτερ γραφῆς facit, ita ne philosophicae quidem historiae praesidio munitus aggressus est, quam si a limine salutasset, nouisset, Pharisaeorum de Dei ad actiones hominum concursu a fato Stoico immensum distare, et Essenos potius similia, non tamen eadem, praecepisse, quibuscum nulla fuit Apostolo consuetudo aut commercium. Quae tandem de Senecae consuetudine vel commercio quoque epistolico cum D. Paulo afferri solent, ea *Tomo secundo*, vbi Senecae historiam enarrauimus, pleraque occupauimus, quae hoc loco repetenda sunt[n]. Vnum, quod huc pertinet, notamus: si etiam concederetur, quod HIERONYMO[o] et AVGVSTINO[p] placuit, fuisse reuera aliquam inter,

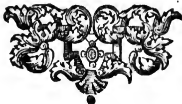
n) Conf. FABRIC. Cod. apocryph. N. T. T. I. p. 880. T. III. p. 740.

o) loco supra cit.

p) Ep. 54. ad Maced.

vtrumque consuetudinem literarum, nec νοθείας suspectam esse totam illam traditionem, licet satis vetustam, parum tamen inde pro philosophia Pauli exsculpi posse, et id modo sequi, fieri potuisse, vt ea, quae splendidiora Seneca in scriptis suis habet, ex imitatione Christianae doctrinae profecta sint, et doctorum Christianorum simiam nobis Stoicum hominem sistere, cui hac occasione scripta Christianorum doctorum innotuerint, de qua coniectura quid nobis videatur, candide suo loco indicauimus. Haec vero ne Christianismum quidem Senecae euincere apta sunt, vt alibi demonstratum, eo quod splendidae voces, etsi mutuatitiae, sensus tegunt Stoicos impiosque, multo vero minus inde sequitur, Paulum in Senecae gratiam hypothesibus Stoicis manum dedisse, et in porticum transiisse. Quibus omnibus consideratis excludendus est ex philosophorum serie diuus apostolus meliori atque digniori loco sapientiae diuinitus traditae professione collocandus. Idem de discipulis eius Apolline, Timotheo et Luca dicendum est, quos intrusit in philosophorum turbam inepta HORNII[q] diligentia, qui iuuenili festinatione hic quoque, vt alibi, saepius lapsus est. Nihil enim tale pios cordatosque doctores fuisse, sed scripturae studio se totos dedisse, sacra historia paginaeque librorum diuinorum aperte loquuntur. Quae hactenus copiose adducta omnia, sole meridiano clarius euincunt, simplicitatem nascentis reipublicae Christianae, et cum ipso salutis auctore diuinorum eius antistitum non caruisse quidem doctrinae castissimae maiestate et veritate, longe vero a philosophiae, quae tunc vnice orbi imperabat Graecanicae, tricis et opinionibus abfuisse. Patet inde quoque in sacrorum oraculorum scriptorumque apostolicorum interpretatione caute versandum et historiae philosophicae lumina, quae apte interdum adhiberi possunt, non afferenda esse vlterius, quam ipsa textus ratio, subiectorum conditio, et circumstantiae patiuntur: quod vbi neglexere viri quoque magni, in varias παρερμηνείας inciderunt, quas facile euitassent, si maluissent ad fidei Christianae simplicitatem, quam ad humanae eruditionis splendorem respicere. Verum de his alio loco curatius monendum est.

q) Hist. philos. L. V. c. 3. p. 267. seqq.

CAPVT

* *

CAPVT SECVNDVM.

DE PHILOSOPHIA VETERVM CHRISTIANORVM, PRAECIPVE ECCLESIAE DOCTORVM IN GENERE CONSIDERATA.

§. I.

Philosophiam veterum Christianorum consideraturis magnae se obiiciunt difficultates, eo quod in tam varias de hoc argumento sententias inter doctos itum, vt citius Occidentem iungere Orienti, quam dissonantes inter se conciliare opiniones liceat. Cuius dissensus caussa partim a confusa ipsius argumenti consideratione et non satis distinctis inter se circumstantiis, partim a plurimis, quae multos occupauere, praeiudiciis auctoritatis, antiquitatis, sectae, quinimmo emolumenti, et obsequii, et quae alia sunt huius generis, deriuanda est, cum vix vllum sit argumentum, quod magis in partes ire coactum est. Ita véro nudam veritatem nunquam detegi, sed errores erroribus augeri, quilibet intelligit, qui praeceptionibus philosophiae rationalis eruditus est. Ne itaque ad eundem lapidem offendamus, ad quem tot viri graues et eruditi impegerunt, procul ire iusso omni partis, sectae atque auctoritatis studio, adhibitoque logicarum regularum canone in ipsam rerum veritatem sollicita attentione inquiremus, gradus fidei historicae explorabimus, fontes consulemus veros atque genuinos, totiusque historiae ecclesiasticae ambitum ita prae oculis habebimus, vt nihil omittamus, quantum ab homine modicarum virium fieri potest, quod ad veritatem detegendam facere posse obseruabimus. Ita fiet, vt nec venerabili patrum ecclesiae choro iniuriam afferamus, et qui meritis in rempublicam Christianam immortalem meruerunt memoriam, indigno contemtu vilipendamus; nec veneratione nimia homines eos sine labe fuisse persuadeamus, neque veritatem antiquitati pretio postponamus, sed eam ingrediamur viam, quae bonis cordatisque facile satis fecerit. Quam metam vt attingamus, generali in principio consideratione philosophiae PP. veterumque Christianorum opus est: qua solide data non difficile erit de philosophia eorum doctorum ecclesiae singulatim dicere, qui hoc nomine celebritatem consecuti sunt. Comprehendemus autem ea quae dicenda sunt, aliquot, more nostro, obseruationibus, quae huc redeunt:

Argumentum de philosophia PP. difficile.

Obseruationes generales.

§. II. I. Quemadmodum ad exemplum perfectissimi et sanctissimi doctoris, IESV CHRISTI, qui aeternam, quam in se latentem habuerat, Dei sapientiam hominibus annunciauit, ita ex toto se composuerunt sancti eius discipuli, quos doctores toti orbi humano destinauerat et ablegaue-

I. Apostolici viri a philosophia omni abhorrentes.

ablegauerat, vt posthabita eruditione seculari et, quae tunc omnes orbis terrarum partes paulo cultiores occupauerat philosophia Graeca, vni doctrinae a magistro traditae et a Spiritu S. communicatae inhaererent, quo simplicitate cum maiestate coniuncta sapientes magis piosque, quam eruditos et philosophos sua praedicatione efficerent homines: ita diuorum quoque apostolorum discipulis, quos apostolicos viros dicere solenne est, idem institutum haesit animo. Eo enim laudatissima illorum respexit industria, vt magistrorum exemplum sequerentur, eaque doctrinae simplicitate, qua etiam debiles et infantes ad salutem perduci possent, euangelii veritates proponerent, satis fecisse officio doctoris sibi visi, si salutis omnis auctorem ordinemque quo acquirenda est eius possessio, magno quidem fortique animo, sed nudo conspectu sine fuco eruditionis humanae vel admixtione philosophicarum opinionum hominibus omnibus, etiam illiteratis, sua oratione scriptisque commendarent. Id quod in eorum epistolis, qui auditores fuerunt sanctorum apostolorum, Clementis Romani, Ignatii, et Polycarpi, hodie superstitibus luce quadam singulari radiat [a], simplicitasque doctrinae euangelicae cum veritatis diuinae maiestate coniuncta, digno apostolicis viris charactere coruscat. Quales laudatissimi viri fuerint, quibus studiis fuerint delectati, vtrum ab humana eruditione ornamentum acceperint, nec ne, quaeque alia sunt huius generis, enarrari hoc loco nec possunt, nec debent, sed ad historiae ecclesiasticae limites spectant, multisque viris doctis copiose sunt enumerata [b]. Id modo monemus, cum sint inter scripta sanctis his viris tributa nonnulla, quae fallaces manus auctores habuerunt, qualia sunt scripta Clementi tributa, *posterior epistola ad Corinthios*, *canones Apostolorum*, *constitutiones Apostolorum*, *recognitiones Clementis et Clementinae; Ignatii epistolae*, praeter septem, reliquae, et *Barnabae epistola* atque *Hermae pastor;* quae seculi primi et sequentium eruditionem, maxime Orientalem, Iudaicam et Aegyptiacam sanctorum virorum libris intruserunt, vel scripta potius secularem hanc eruditionem referentia venerandis nominibus supposuerunt: patere inde, nec eruditione, nec ingenio, nec eloquentia viros pientissimos, sed rustica quadam simplicitate pietatem magis, quam doctrinam spirante voluisse placere [c]. Nisi enim tales fuissent, non opus habuissent impostores, quibus vilescebat sancta illa simplicitas, quique fanaticismo, quem Orientalis ista eruditio inspirauerat, replendam esse emendandamque Christianam ecclesiam statuebant, sanctis istis viris talia affingere, quae a moribus Apostolicorum virorum plane abhorrent. Non ignoramus, inuentos esse inter eruditos, qui viris quoque Apostolicis

a) Recte itaque colligunt viri docti, ex locis illis quae in horum virorum apostolicorum epistolis extant simplicitate illorum haud congrua, a manu falsarii quaedam esse addita. Conf. Ven. MOSHEM. Hist. eccles. Sec. I. maior. P. II. c. 2. §. 24. p. 213. seqq. et quos laudat.

b) Legenda ex instituto de hoc argumento tractans B. ITTIGII diss. de PP. apostolicis in biblioth. PP. Apostol.

c) Conf. Cl. LAMIVS de eruditione Apostolorum, C. VI. p. 106. seqq.

licis eandem, quam Apoſtolis, ſcenam inſtruxerint, eosque gentilis philoſophiae fermenti ſuſpectos facere voluerint: ſed iniuriam audaces homines feciſſe manibus doctorum pietate et ſimplicitate fidei illuſtrium, ipſa genuina eorum ſcripta ſatis produnt. Quod vt exemplo illuſtremus, Clementis et Ignatii loca allegamus, quibus ad errores palliandos ſuos CHRISTOPHORVS SANDIVS[d] vſus eſt. Qui, cum praeexiſtentiae animarum Platonicae faueret, edoctus ab Anonymo quodam, Clementem auctorem huius paradoxi dogmatis auctorem laudauit. Quam impudentiam, vt luculenter perſpiciat lector, en verba Clementis, quibus praeexiſtentiae animarum, et immiſſioni in corpora fauiſſe Sandio creditur[e]: Νῶε πιϛὸς εὑρεθεὶς διὰ τῆς λειτουργείας αὐτοῦ παλιγγενεσίαν κόσμῳ ἐκήρυξεν, καὶ διέσωσεν δι' αὐτοῦ ὁ δεσπότης τὰ εἰσελθόντα ἐν ὁμονοίᾳ ζῶα εἰς τὴν κιβωτόν. *Noë fidelis inuentus per miniſterium ſuum nouam mundo generationem praedicauit, et per eum animalia, quae in concordia arcam ſunt ingreſſa, ſeruauit dominus.* Ecce vero praeexiſtentiam animarum in regeneratione, a Noacho praedicata latentem, ſi Sandium audis! quod quam miſerum ſit, omnemque interpretandi legem euertat, vel pueri vident. Renouationem enim terrae poſt diluuium indicari, quis non intelligit? Eadem ratione ſanctis viris, alia earum loca detorquendo illudit, vt opinionem hanc incruſtet. IGNATIO, qui in *epiſtola ad Trallianos* (eaque non genuina ſed interpolata)[f], dixerat, Chriſtum ſanguine ſuo ab antiqua impietate nos mundaſſe, tribuit opinionem, animas ſimul a Deo creatas, antequam in corpora immitterentur peccaſſe, cum nihil aliud voluerit ſanctus martyr, quam a protoplaſtis ad poſteros hanc impietatem promanaſſe, quam ſanguis Chriſti eluerit. Alia huius furfuris ab eo allata, vt Platoniſmi labem viris Apoſtolicis affricet, hoc loco breuitatis cauſſa praeterimus. Ex his vero ſua ſponte ſequitur, interpolationis vel ſuppoſitionis ſuſpecta ea eſſe omnia, quae viris his ſanctis tribuuntur, humanamque tamen eruditionem et imprimis eorum temporum philoſophiam ſpirant. Id quod recte viderunt viri κριτικώτατοι, qui ſpuria haec ſcripta vel interpolationes paſſa ob hanc quoque notam criticam reiecerunt. Qua de re, cum in hiſtoria eccleſiaſtica ſeculi primi agi ſoleat, pluribus adigere hoc loco ſuperſedemus, id vnum adiicientes, ſpecimen huius rei ſatis luculentum capi poſſe ex *Clementinis* et *recognitionibus Clementis*, quae ſcripta ὑποβολιμαῖα ſeculo forte tertio compoſita videntur ab homine Iudaeo, Alexandriae viuente, eiusque regionis placitis imbuto, qui philoſophiam Alexandrinam Sancto Clementi ideo affinxit, cumque Chriſtianae Religionis placitis confudit lepidamque inde conſtruxit fabulam, vt noua arte Gnoſticorum, Iudaeorum, philoſophorumque tela retunderet, eorumque cauillationes euerteret. Quod quam malo ineptoque

d) Paradox. interpp. euangel. ad Io. III, 5. de Orig. animae p. 97.

e) Epiſt. 1 ad Corinth. c. IX.

f) c. VIII.

eptoque consilio, et euentu parum felici, doctrinaeque Christianae minime proficuo fecerit, paulo attentius hominis cetera non indocti ingenii chartas legenti erit in propatulo. Qui tamen corrumpendi virorum Apostolicorum simplicitatem mos non seculo demum tertio inualuit, sed inuenti sunt seculo iam primo, vel secundo ineunte, cum vix beatis sedibus recepti essent testes Christianae doctrinae meritissimi, qui ineptas nugas suas pseudophilosophiae naeniis distinctas illis impudenti audacia tribuerent. Cuius memorabile exemplum liber ille est, qui S. Hermae tribuitur, et *pastoris* titulum gerit, quem ab homine exigui vel nullius plane iudicii, emotaeque mentis scriptum, praeter plurima fanaticismi vestigia multa quoque habere, ex philosophia Orientali, Aegyptiaca, Platonicaque desumta, specimina, complura loquuntur, comprobantque a viro Apostolico foetum adulterinum non fuisse profectum. Cuius rei fidem vt Lectori faciamus, exemplum vnum alterumque sufficiet, eorumque ex veteribus et recentioribus nonnullorum opinionem refutabit, qui si non θεόπνευστον, certe Apostolici viri, summaeque in ecclesia auctoritatis librum esse contenderunt [g]. Nempe scribit Pseudo-Hermas [h]: *Audi nunc primum de fide. Duo sunt genii cum homine: vnus aequitatis, et vnus iniquitatis; et ego dixi illi: quomodo Domine, scire potero, quod duo sunt genii cum homine? audi, inquit, et intellige. Aequitatis genius, tener est, lenis et verecundus, mansuetus et quietus; cum ergo in cor tuum ascenderit, continuo loquitur tecum de iustitia, de pudicitia, de castitate, de benignitate, de venia, de caritate, de pietate. Haec omnia cum ascenderint in cor tuum, scito, quod genius aequitatis tecum est. Huic ergo genio crede et operibus eius. Accipe nunc et genii iniquitatis opera. Primum amarus, iracundus et stolidus est, et opera illius perniciosa sunt, et euertunt socios Dei: cum ergo in cor tuum ascenderint haec, intelliges ab operibus eius, hunc esse genium iniquitatis. - - Intellige nunc et crede genio aequitatis, quia doctrina illius bona est. Licet enim sit felicissimus homo, et cogitatio alterius genii ascendat in cor illius, oportet illum virum aut mulierem peccare, si autem etiam nequissimus vir fuerit, aut mulier, et ascenderint in cor illius opera genii aequitatis, necesse est, illum aut illam aliquid boni facere.* Non examinabimus dogma paradoxum de necessitate bonorum malorumue operum ex instigatione vtriusque angeli, sed theologis expendendum relinquemus, contenti Lectorem ad BELLARMINVM [i], GERHAR-

g) Loca veterum, qui HERMAE pastorem inter scripta vel θεόπνευστα, vel apostolica tamen retulerunt, diligenter collegit B. I. ALB. FABRICIVS, cui optimam Hermae editionem debemus T. III. Codic. apocryphi N. T. p. 738. seqq. Ex recentioribus nonnulli fidem humana maiorem libro huic adhibendam esse statuunt, inque his DODWELLVS diss. ad Irenaeum p. 120. Paulo recedit ab hac sententia COTELERIVS ad hunc librum praefatus, qui et Hermae Apostolici viri esse, et librum non quidem canonicum, attamen ecclesiasticum censendum, et propugnaculum fidei catholicae habendum esse statuit. Tantum potest antiquitatis praeiudicium, vt anus Hermae pro virgine puella habeatur.

h) L. I. mand. VI. p. 871. seqq. Graeca qui vult legat apud ANTIOCHVM Laune monachum homil 61.

i) De Script. eccles. p. 47.

HARDVM [k] et SPANHEMIVM [l] ablegasse. Huius autem loci est, obseruare, non petitum esse hoc dogma ex scriptura, quod sine verisimilitudine somniat MALDONATVS [m], sed fontes philosophiae Orientalis, Agyptiacae, Platonicaeque turbidissimos agnoscere. Et Orientalem quidem philosophiam, qualis Hermae temporibus Asiam Aegyptumque late peruagata est, talia docuisse, ex iis manifestum est, quae *superioris Tomi libri primi Capite vltimo* de eo disseruimus. Horum enim dogmatum patroni et malum in homine quodlibet ab instigatoribus malis angelis siue daemonibus oriri statuebant, et bona quaelibet ab aeone liberatore proficisci docebant. Qua de re vel solas *Clementis recognitiones* legenti nullum supererit dubium. Haec descendens in Aegyptum doctrina faciles et consentientes inuenit philosophos Pythagoricos, Platonicosque, et Graecos alios plurimos, eo quod simili ratione statuisse Graeciae philosophos nossent. Pythagoreos enim ita docuisse, locus Empedoclis apud PLVTARCHVM [n] ostendit, qui luculenter: *Empedoclis probanda potius sententia est, qui vnumquemque nostrum, postquam est natus, arripi gubernarique a duplicibus fatis geniisque docet:*

Hic inerant Chthonia, et cernens procul Heliopeia,
Et vario Harmonie vultu, Derisque cruenta,
Turpis Callistoque Thoosaque Deineaeque
Nemertes et amoena nigro fructuque Asapheia.

Quorum geniorum nominibus variae animae perturbationes exprimuntur, quarum omnium semina cum ortus noster secum tulerit, ideoque vitae magna sit inaequalitas, meliora quidem optat, qui sana est mente, sed tamen altera quoque exspectat etc. Platonem similia docuisse ex THEODORITO [o], et Euclidem Socraticum, ex CENSORINO [p] constat, qui, ne nimii simus, ipsi videndi. Cum itaque ad Aegyptios ab Orientalibus et Pythagoreis dogma hoc transiisset, a Iudaeis quoque hanc philosophiae methodum sequentibus receptum fuit. Testes volumus PHILONEM [q] et Cabbalistas. Quorum ille fuse ostendit, *passiones omnes malas immitti a malis angelis, qui immittantur, non omnes sed selecti quidam per visum, quidam per auditum, etc. Manere autem in his, hominibus interdum, sed non permanere spiritum diuinum. Quis enim, subdit, est adeo rationis expers aut animae, vt nulla vnquam de optimo illo maximoque eum volentem nolentemque subierit cogitatio?* Hi vero prolixi sunt in his angelis duobus definiendis, cuius, si placet, specimen dabit R. MOSES CORDVERO [r]. Ex his vero fontibus

k) Disput. isag. XV. c. 8. §. 9.
l) Vindic. bibl. in Matth. L. III. Loc. X. thes. 5 et 7.
m) Ad Matth. XVIII.
n) De tranquill. animi T. II. p. m. 263.
o) De cur. Graec. affect. Serm. 3. in fin.
p) De die natali c. 3.
q) De gigantibus p. 265.
r) De anima c. 3. Cabbal. denud. T. I. P. III. p. 121.

necessario difficiles philosophorum nugae, et phalerata verba, vacuique et sine mente soni contemnerentur. Quae vero apud eos splendebant, et seueritatem morum inculcabant, qualia erant porticus decreta, dudum hypocrisi suspecta fuerant. Quaecunque autem per innumeras sectarum toto coelo diuersarum lites et controuersias disputabantur, ita vilem et contemtam fecerant philosophiam Graecanicam, vt paulo acutiorum vel iocis et cachinnis, vel subsannationibus et exagitationibus obiicerentur. Testes volumus Lucianum et Sextum Empiricum facile doctissimos inter seculi secundi philosophos, quorum ille, omnium sectarum philosophos, solis Epicureis exceptis, false traduxit, amaroque risu contemsit, hic mutua sectarum tela in eorum conuertit viscera, et quam misera sit philosophia Graecanica, luculentis commentariis exposuit. Nec hic solus fuit, qui id faceret, Sceptici que pauci, quos suo loco enumerauimus, sed ostensum quoque *Tomo secundo*, eiusmodi mutua bella et proelia inter philosophos incruenta hoc seculo maxime Alexandriae, in quam vrbem primaria fere philosophiae sedes translata erat, obtinuisse. Quibus offensi animi, qui paulo cordatius de sapientia et eruditione erant solliciti, cum nauseare inciperent philosophiam Graecam, audientes doctrinam euangelii mira sanctitate et concordia praestantissimas veritates commendantem auide arripuerunt, quod inani Graecorum loquacitati praeferendum esse probe viderent. Id quod mire promouebat humanae mentis natura atque indoles; quae cum in vanis istis et inanibus disputationibus non inueniret, quo ad veram traduceretur tranquillitatem, summoque bono, de quo ridiculis disputationibus inter se digladiabantur philosophi, potiretur, satiata augusta diuinae veritatis maiestate, viaque simplici et plana, qua et conscientiae morsus supprimi, et animus cum Deo reconciliari, et tranquillitas mentis obtineri posset, ipsos philosophos adigebat, vt ei se cohorti addicerent, quae inuenerat, quod Graeci philosophi diu frustra quaesiuissent. Apud quam cum illustriori splendore lucere videret eas veritates, quas sparsim per sectas disiectas colligebant, et tanquam insignes thesauros custodiebant cordatiores, non potuere non animum religioni Christianae adiicere et manum dare veritati diuinae. Cuius si memorabile et nobilissimum exemplum cupit Lector, adeunda est S. IVSTINI narratio elegans [o], quomodo a philosophia ad Christianam fidem transiuerit, quae haec omnia luce mira illustrabit. Sed et aliae adhuc rationes fuerunt, cur philosophi quoque sacris Christianis se addixerint. Inter quas non postremo loco numeranda est vita philosophorum plerorumque pessima et sapientiae nomine prorsus indigna. Ex iis enim, quae fuse de philosophia gentili post C. N. narrauimus, notum est, imposturam, hypocrisin, turpesque mores plerosque philosophos corrupisse. Cynici enim plerique mendicitate et impudentia sapientiae nomen et robur sectae ridendum exsibilandumque propi-

o) Dial. cum Tryphone Iudaeo p. 217 seqq.

his machinis nunquam cum placitis suis conuenissent. Exortumque ex hac mixtura Eclecticae philosophiae genus, vel Alexandrinae philosophiae chaos rem perfecit, donec Ammonius et sequaces ad furorem vsque allegoria euecta omnem prorsus modum mensuramque euerterent. Id quod mature ad Iudaeos in Aegypto transiisse miramque illam philosophiam, quam Philo, Cabbalistae, Therapeutae similesque homines alii, excuderunt, generauisse, suo loco luculenter confecimus, ostendimusque quam iacturam ista methodo allegorica passa fecerit lex patria. Hi allegoriarum fontes sunt, ex quibus promanauit quicquid impropriae et figuratae dicendi rationis in ecclesiam primitiuam inuectum est. Idque factum esse duplici via, vetus historia loquitur. Nam haeretici ex sinu quidem ecclesiae progressi, sed secessum ab ea facientes, cum impurae philosophiae late iam tum regnantis deliria sacris dogmatibus connubio impio iungere tentarent, obstaretque apostolicae doctrinae simplicitas, allegoriae machinas admouerunt, ireque Christum cum Beliale vno sub iugo vinculo isto detestabili coegerunt, cuius exemplum haereticorum veteris aeui, maxime Valentinianorum, studium pingendi somnia sua scripturae ἀλληγορουμένης ope esse potest [e]. Meliori scopo doctores ecclesiae orthodoxae manus allegoriae admouerunt. Cum enim et inter Iudaeos hanc docendi consuetudinem obseruauissent, et in ipsis sacris oraculis exempla allegoriae luculenta vidissent, et his potissimum armis Iudaeos, gentiles, haereticosque pugnare, et contra doctrinam Christianam hostiliter se efferre animaduertissent, ipsi autem eidem methodo a puero quasi essent innutriti, laudabiliter se facturos esse sperauere, si eadem via incedentes oracula diuina ipsaque dogmata sacra eiusmodi allegoriis vestirent, et totam ferme explicandi diuinas paginas rationem huc referrent. Quod ferendum erat, si pari, qua diuini scriptores prudentia et sobrietate, si modeste parceque nec sine necessitate talia instituissent, et rationis quoque regulas, quibus omnis interpretatio sana nititur, adhibuissent, limaturi iudicii acie, quicquid deliquisset imaginatio liberior et aestuans. Verum alia longe euenerunt magno ecclesiae damno et iactura veritatis irreparabili. Susceperunt enim negotium homines pii quidem nec indocti, sed iudicii praesidiis non aeque feliciter quam imaginationis ardore instructi, qui cum ingenium haberent supra iudicandi facultatem progressum, et sine rectore, sine tramite late oberrans, in scholis quoque Alexandrinae philosophiae didicissent quadrata miscere rotundis, et iungere gryphos equis allegoriae beneficio, haberent etiam nonnulla, quae intrusa mallent sacris dogmatibus, quam abiecta et dimissa: magno feruore ad insaniam vsque allegoriae se dederunt. Quam pestem seculo secundo adulto Clementem Alexandrinum, maxime vero discipulum eius Origenem ex scholis Aegyptiacis in ciuitatem Christianam inuexisse, in sequentibus ostendemus, exponemusque, quae dogmata adulterina et spuria, quos-

e) Conf. HAMMOND. diss. prooem. de iure episc.

ria, quosque errores in agro Dei tanquam infelix lolium ſterilesque auenas ſpargendi occaſionem dederit, portamque malis in eccleſia plurimis aperuerit patentiſſimam. Quamuis autem ſeculum poſt Chriſtum natum ſecundum tertiumque haec potiſſimum monſtra pepererit, fatendum tamen eſt, inter ſcriptores eccleſiaſticos, aliquos viris apoſtolicis proximos, et in ipſa adoleſcentis eccleſiae Chriſtianae aetate viuentes huius fermenti veſtigia paſſim iam oſtendiſſe, exemploque eſſe luculento, quam mature apoſtolicam ſimplicitatem corruperit humana curioſitas et deteſtanda gentilis eruditionis atque philoſophiae imitatio. Non ignorant, qui veteris eccleſiae volumina diligenti verſarunt manu, et Hermam ſupra iam in ſcenam productum et Barnabam, vel ſcriptores potius venerandis nominibus virorum apoſtolicorum abutentes hoc cacoëthes adamaſſe. Et Barnabam quidem pſeudonymum in allegoricis eiusmodi interpretationibus, nec modum ſeruauiſſe, nec regulam tenuiſſe, nec rationem adhibuiſſe vllam ex variis epiſtolae eius locis apertiſſime conſtat. Quas allegorias ineptas ſiue contra Gnoſticos κατ' ἄνθρωπον diſputans, (quibus ſolenne fuit his ſua ſomnia praeſidiis munire) adhibuerit, quod viſum HAMMONDO [d] et G. BVLLO [e], ſiue ingenii, regionis aeuique ſui morem ſecutus adhibuerit, quod aliis placet [f], fatebuntur tamen omnes, qui non naeuos veterum omnes ſine fronte et pudore excuſare ſuſcipiunt, ad exemplum gentilis et Iudaicae diſciplinae Barnabam hunc in allegoriis pueriliter ineptiiſſe. Vidit hoc, et fontem malum perſpexit doctiſſimus MONACHIVS [g] qui ad notabilem Barnabae locum, quo CCCXVIII ſeruos Abrahae, ad myſteria Chriſtianae religionis, crucisque ſignum, quod litera T Graeca refert, retulit, prudenter notat: *Auctorem more Chriſtianorum ſui temporis myſteria in numeris quaeſiuiſſe, hocque habuiſſe a Platonicis, Pythagoreis, immo ipſis Iudaeis, qui in numeris admodum ſibi complacuerint, et in illis arcana et res ſcilicet mirabiles et Cabbaliſticas ſoliti fuerint ruſpari et inueſtigare.* Qua in re exemplum praeiuiſſe Barnabam, doctoribus illi poſterioribus, vt ſimili ratione circa numeros ſacros ineptirent, multis ſpeciminibus erudite oſtendit. Qua ratione quam incerta facta ſit doctrinae Chriſtianae explicatio, apertaque porta impiis, late graſſandi hocque modo omnem demonſtrandi diuinas veritates vim eludendi, legat, qui volet, colligatque ex SOVVERAINII diſſertatione [h], qui hac Barnabae allegoria ad impios et heterodoxos ſenſus confirmandos abuti callide conatus eſt. Apud Hermam ineptas ſimilitudines omnes paginae loquuntur, quas in patrocinium luxuriantis per allegorias ingenii laudare non deſtitit ORIGENES [i]. Plura rei huius exempla dabunt ſecula ſequentia, quibus audacius introdu-

d) loc. cit.
e) In defenſione fidei Nicaenae p. 29.
f) IAC. THOMASIVS de defin. ſap. p. 20. TH. ITTIG de haereſiarchis aeui Apoſt. Sect. II. c. 9. th. 21. p. 180. ſeqq.
g) Ad varia Sacra p. 775.
h) Platoniſme deuoilé P. I. c. 17. p. 163.
i) De princip. L. V. c. 2. coll. HERMAE paſtore L. I. viſ. II. p. 791.

fontibus dogma ſcripturae ignotum ad Iudaeos ceteros, et ab his ad Muhammedanos dimanaſſe, datae ſupra vtrorumque doctrinae ὑποτυπώσεις ſatis ſuperque loquuntur. Ex his vero manifeſtum eſt, ex qua officina ſimile inter Chriſtianos dogma prorepſerit? plerique enim PP. qui huic dogmati adhaeſerunt ex ſcholis Eclecticorum prodiiſſe, compertum eſt. Inter quos imprimis Origenes eſt, ex Aegypti philoſophia et ſchola Ammonii impuras has ſcorias auro diuinae fidei admiſcens [s]. Nec ex aliis fontibus hauſere ſua Baſilius, Gregorius Nyſſenus, Procopius Gazaeus, Theophanes, Maximus aliique, a COTELERIO [t] laudati: id quod ipſe vir doctus vidit, faſſique ſunt theologi cordatiores etiam ex Romano coetu HVETIVS, BELLARMINVS [u], aliique. Vnde miramur, doctiſſimum NOVRRIVM [x] pro apoſtolica huius dogmatis traditione et auctoritate pugnare potuiſſe, cum apertum ſit, hominem fanaticum ſomniis ſuis indulgentem, qui Hermae foetum ſuum adulterinum ſuppoſuit, ex diſciplina ſui aeui ſeculari hoc pro theſauris carbones vendidiſſe. Nec ex alio fonte hauſit quoque Hermas illud, quod *libro primo* [y] habet, peculiarem angelum beſtiis eſſe praepoſitum: quo in dogmate eum Platonicorum, Orientalium, Iudaeorum veſtigia premere, ex iis liquet, quae ſuo loco, de horum placitis de angelis diximus: non itaque indignandum HIERONYMO [z], quod hoc nomine ſtultitiae arguat librum hunc apocryphum, *quod in eo ſcriptum ſit, quendam angelum nomine Tyri* (Hegrin habet textus, de qua voce barbara variae ſunt eruditorum coniecturae [a]) *praeeſſe reptilibus, et in hanc ſimilitudinem piſcibus quoque et arboribus et beſtiis vniuerſis proprios in cuſtodiam angelos aſſignatos.* Poſſemus haec quoque ex ſuperſtitioſa ieiunii caelibatusque commendatione, quae ex his quoque ſcholis originem cepit, illuſtrare, ſi de Hermae theologia tractandum eſſet. At haec extra locum hunc ſunt, alibi fuſius dicenda, quae vero allata ſunt, ſatis demonſtrant, caſtam doctorum primi ſeculi ſimplicitatem veſanum gentilis philoſophiae ſtudium contaminaſſe.

II. Allegoria portam mature philoſophiae Aegyptiacae in eccleſia aperuit.

§. III. II. Eſt et alia obſeruatio, a nobis hoc loco non praetermittenda, vbi de irrepente mature in eccleſiam philoſophia gentili, maxime Aegyptiaca, ſermonem facimus. Nempe vt doctrinae alienigenae, ita allegoriae ſtudium in Aegypto potiſſimum ornatum pictumque mature, et in ipſo quoque primo et ſecundo poſt Seruatoris natiuitatem ſeculo, ſimplicitatem doctrinae apoſtolicae corrupiſſe. Quam rem in hiſtoria quidem vel ciuitatis Chriſtianae, vel exegeſeos ſacrae ex inſtituto tractandam,

s) loca eius notat HVETIVS Origenian. L. III. c. 2. q. 5. §. 33. p. 86.

t) Ad l. c. Hermae.

u) ll. cc. Male itaque Huetium contrarium ſentientibus annumerat ITTIGIVS ſel. Capit. Hiſt. eccl. Sec. I. C. III. S. 3. § 10. p. 165. Platonicam enim opinionem eſſe faſſus eſt Huetius.

x) In appar. ad bibl. max. PP. p. 150.

y) Viſ. IV. c. 2. p. 817.

z) Comm. in Habac L. I. ad C. I, 14.

a) Vid. COTELER. ad h. l. ITTIG. l. c. §. 11. p. 168.

ctandam, hic tamen, quantum ſatis eſt, tangere, ſcopus noſter omnino poſtulat. Et rem quidem ipſam ab ouo, quod aiunt, paucis repetere, non abs re erit. Nempe conſueuiſſe veteres Orientales populos fere omnes, myſteria ſua ſymbolis figuriſque proponere, arcanoſque dogmatum ita ſeruare ſenſus, rationibus a ſacerdotibus inductos variis, in hiſtoria philoſophiae barbaricae certiſſimis argumentis demonſtrauimus, et teſtimoniis fide dignis euicimus. Maxime vero in Aegypto hunc morem obtinuiſſe vetuſtiſſimum, nemo ignorat, cui hieroglyphica Aegyptiorum methodus innotuit. Inter Iſraëlitas vero poſt habitationem in Aegypto diuturnam vigente Θεοκρατείᾳ eiusmodi allegoricam et ſymbolicam veritates ſummas populi tradendi methodum floruiſſe, vel ſola legis Leuiticae conditio arcanique ſenſus in *epiſtola ad Hebraeos* recluſi oſtendunt. Quas vero Rationes ſecuta fuerit diuina ſapientia in velandis eiusmodi ſymbolorum tegmine myſteriis foederis gratiae ſub oeconomia Moſaica hoc loco explicari non poteſt, ſed quaerendae eae ſunt apud theologos. Nos hoc modo obſeruamus, methodum allegoricam apud Iudaeos, maxime poſt captiuitatem Babylonicam valde inualuiſſe: ita tamen, vt ſobrietatem et perſpicuitatem paſſim deprehendas. Cuius haud nobilius exemplum extat allegoriis a ſacris ſcriptoribus, ipſoque ſummo veritatis doctore adhibitis, quas ad populum adhibitas fuiſſe, perſpicuitatis magis, erudiendorumque ſimplicium cauſſa, quam occultandarum veritatum gratia conſtat. In quibus ſobrietatem et candorem grauitatemque maieſtate diuina dignam merito admireris, nihilque eſt, quod humani ingenii tricas ſapiat, vel myſteria diuina occultius tegat, nec reſeratum ſit, a ſanctis ſcriptoribus. Qui etiam dum ἀλληγορούμενα in partes vocant inter Iudaeos recepta, qualia exhibet Pauli diſputatio contra Iudaeos ex hiſtoria Abrahami petita [b] clariſſima rei ipſi accendunt lumina, et ſolide argumentantur etiam vbi κατ' ἄνθρωπον diſputant. His inter populos imaginationis paulo feruidioris aeſtum ſequentes limitibus ſi comprehendiſſet veteres eccleſiae doctores quae allegorice dicenda fuiſſent, in vado res Chriſtiana manſiſſet. Aſt cum multi ex Iudaeis, nec pauciores ex gentilium ſcholis ad caſtra Chriſti tranſiiſſent, relicta illa ſobria et parca allegoria, cum ſimplicitas apoſtolica exprimenda eſſet, maluerunt illud doctrinae genus, quod domi acceperunt, retinere, ſatis ſibi feciſſe viſi, ſi hac methodo rem Chriſtianam iuuare poſſent. Maxime id factum ab iis, qui ex ſcholis philoſophicis Aegypti fidem Chriſtianam amplexi ſunt. Hi in patria allegoriarum inſania omnia feruere videbant. His et ſacerdos litabat, et populus delectabatur, et philoſophus ſtudebat. Ipſi certe ex Graecia in Aegyptum traducti philoſophi, Pythagorici, Platonici, Stoici, allegoriae ope, innumera domeſticae ſuperſtitioni adaptabant, quae ſine

 his

b) Gal. IV, 22. ſeqq. De eiusmodi Medraſchim ſiue allegoriis Iudaeorum vid. VITRINGA de vet. Synagoga L. III. P. I. c. 5. p. 673. De Cabbaliſtarum methodo allegorica nos ſuo loco ex inſtituto diximus.

ſuaderi debuit. Qui vbi ſemel coeleſtis veritatis vim admiſiſſent, ſenſiſſentque diuinam quae euangelio Ieſu Chriſti ineſt, virtutem verticordiam, dulcedine mutatae in melius et ad tranquillitatem traductae mentis ineſcati, et tum intellectus conuictione et illuminatione, tum voluntatis emendatione emendati, factique doctores reipublicae Chriſtianae doctiſſimi, de praeſtantia et veritate religionis Chriſtianae fortiter prudenterque tum ad philoſophos tum ad rectores prouinciarum, immo ipſos imperatores diſputauerunt. Quibus fruſtra obnixi ſunt philoſophi gentiles, qualem Creſcentem fuiſſe ſuo loco diximus, cum ſemper ſumma cum ignominia arenam deſerere fuerint coacti, quod S. Iuſtini exemplum infra enarrandum mire illuſtrabit. Addimus hic ſpeciminis loco Antonii philoſophi cuiusdam teſtimonium, ita de ſe canentis [p]:

Diſcuſſi fateor, ſectas Antonius omnes,
Plurima quaeſiui, per ſingula quaeque cucurri,
Sed nihil inueni melius, quam credere Chriſto.

Et poſt enarratos philoſophorum errores:

Haec ego cuncta prius, clarum cum lumen adeptus,
Meque diu incertum, et tot tempeſtatibus actum
Sancta ſalutari ſuſcepit eclesia portu,
Poſtque vagos fluctus tranquilla in ſede locauit,
Vt mihi iam liceat deterſa nube malorum
Tempore promiſſo lucem ſperare ſerenam [q].

Sed et reliqua legenda ſunt, pulchra ſane, et his quae diximus lucem clariſſimam accendere apta.

§. V. IV. Ex his facili calculo colligere quilibet rationesque ſubducere poteſt, qualis viris his ſanctis, qui ex philoſophorum gentilium ſcholis ad caſtra Chriſtianorum tranſierant, opinio de philoſophia gentili inſederit. Eius enim non ſummam tantum didicerant, ſed vim quoque omnem, atque ex contraria quoque parte, infirmitatem probe intellexerant, memoresque, quibus fluctibus animus in praeceptionibus philoſophorum quietis portum fruſtra quaerens, iactatus fuiſſet, imbecillitatem, naeuosque plurimos detexerant. Haec cum Chriſtianae doctrinae robore et certitudine comparantes cum immane inter vtramque diſciplinam diſcrimen obſeruauiſſent, apertis viderunt oculis, quantum diſtaret lux a tenebris, et Chriſtianae religionis veritas a gentilis philoſophiae vanitate. Immo quam immenſum quoque differret euangelii efficacia virtusque,

IV. Mens PP. ſeculi II. de philoſophia gentili.

p) Paulino vindicat V. C. LVD. ANT. MVRATORIVS, qui primus T. I. theſaur. anecdot. hoc carmen edidit. Sed Paulini non aſſe, verum Antonii alicuius, ex gentiliſmo ad eccleſiam transgreſſi ipſum carmen loquitur, recteque viſum viris doctis. Vid. Iournal des Sauans 1717. Iuin. p. 654. ſeqq. FABRICIVS ſyllog. ſcript. de V. R. C. c. IV. p. 176.

q) Poſt Muratorium repetiit FABRICIVS loc. cit.

virtusque, qua in flectendis animis pollet, a philosophiae Graecanicae opinionibus, quae nubes sine imbre, verbaque phalerata sine vi animum commouente exhibebat, experientia propria edocti intelligebant. Nec dubium est, instituta eos comparatione inter doctrinam Christianam et gentilem de his veritatibus omnium primos conuicisse animum suum. Qua tamen ratione factum est, vt veritates nonnullas per omnes sectas sparsas, nec abiiciendas, deprehenderent, has vero et cohaerere cum sacrae fidei systemate, et maius lumen ac splendorem a Christiana religione accipere, quin ex parte in diuiniores verioresque sensus transferri pulchre obseruarent. Qua cognitione cum essent instructi viri doctissimi ad diiudicandam gentilium religionem, et quae potissimam illius partem constituebat, philosophiam, defendendamque doctrinam Christi se accinxerunt, et, qui naeui inessent placitis gentilium, etiam philosophorum, quae veritates a Christianis docerentur, ipsis philosophis non reiiciendae, fuse delinearunt. Et hoc quidem argumentum est, earum commentationum, quas pro religione Christiana scripserunt doctores ecclesiae meritissimi, Iustinus, Tatianus, Athenagoras, Theophilus, Hermias, Clemens Alexandrinus, Hippolytus, Origenes, Eusebius et Graeci alii [r]: Tertullianus, Minucius Felix, Cyprianus, Arnobius, Lactantius, Iulius Firmicus Maternus, Ambrosius, Augustinus alii, Latini, vt deperditorum nomina taceamus. Quorum apologias legenti mire placebit acumen virorum doctorum, Graecos philosophos propriis telis aggredientium, et non sine pudore confundentium.

V. Oppugnata philosophia gentilis in apologiis DD.

§. VI. V. Ex his vero sequebatur necessitas, varia ratione circumstantiis temporum hominumque sese attemperandi, sicque ecclesiae inseruiendi, vt philosophorum telis se opponerent viri cordati atque integerrimi. Vehementissime enim offenderant gentiles philosophos Christianae religionis incrementa, cum viderent, non illiteratam tantum humilemque turbam istius doctrinae suauitate capi, sed et philosophos ad castra Christi traduci: Ita enim probe videbant, non communem tantum euilescere religionem, sed et philosophiae honorem contemni atque vilipendi, aegreque ferebant, suas ita partes imminui: id quod intolerabile illis visum, cum, quod turpe sibi ducerent ab ea secta se vinci, quae imperitos rusticosque atque plebeios quod clamabant, homines auctores conditoresque habuisset, tum, quod ita emolumentorum quoque suorum iacturam se facturos timerent. Hinc arma arrepta, et non tantum rationibus philosophicis pugnatum, sed cum hebetia illa tela contra aciem ensis Christianorum essent, ad calumnias et opprobria progressum [s], cumque et hae atrae pessimorum hominum artes parum proficerent, eo quod innocentia Christianorum publicis documentis probata apologiam pro coetu Christiano faceret, magistratus summi, praesidesque et rectores pro-

r) Accurata recensione eos omnes enarrauit FABRICIUS l. c.

s) Integro hoc tractatu exposuit C. KORTHOLTUS in pagano obtrectatore.

prouinciarum, et tandem ipsi quoque imperatores accensi odio in Christianos, praecipue in doctores eorum, sunt, vt, qui rationibus superari refutarique non possent, tormentis gladioque compellerentur ad silentium. Quam gentilium philosophorum inuidiam et furorem omnibus fere paginis loquitur historia reipublicae Christianae, et vel vnius Crescentis in S. Iustinum vsque ad capitis supplicium saeuientis odium luculenter illustrat: vt alia exempla passim a viris doctis allata breuitatis caussa omittamus. Ligneas manus et inertia in hoc bello brachia non habuisse doctores Christianos monumenta ex parte nobis adhuc obuia, ex parte vero deperdita testantur, ex quibus discimus, et disputationibus eorum cum philosophis habitis eos rem ecclesiae iuuisse atque defendisse, et philosophiam Graecam quoque propriis telis iugulauisse, scriptis apologiis demonstrantes, quam misere philosophi superstitioni vulgari ridendaeque et ab ipsis haud raro explosae succurrerint, quantis inter se conuiciis sectae digladiatae, se ipsas discissas in partes et dilaniatas omnium contemtui exposuerint; quam ineptae sint eae hypotheses, quas pleraeque sectae ad explicandas res diuinas et humanas afferrent, quantos quamque perniciosos errores foueant, quidque potissimum bonis omnibus detestabile in philosophia videri debeat. Ast his puritatem, sanctitatem, veritatem fidei Christianae magna facundia opponebant, et quae sacrae doctrinae esset praestantia, quae dogmatum omnium connexio et consensus, quae vis animis illabens diuina, quae elegantia morum ab ea praecepta, et quam innumerae, prae philosophia gentili praerogatiuae, luculentis demonstrationibus docebant. Quae omnia vt exemplis illustremus, eo minus necesse est, quo magis apologiae meritissimorum virorum ipsae legendae sunt ab eo, qui accuratam philosophicae historiae notitiam cupit, eo quod innumera viri doctissimi et in scriptis gentilium philosophorum versatissimi attulerint, sine quibus in multis de veterum doctrina caligaremus. Ad haec vero omnia diligenter attendendum illis est, qui de veterum Christianorum sententia de philosophia gentili solliciti sunt, vt pateat, quantum porticum Salomonis praetulerint porticui Zenonis. Eleganter Eucherius Lugdunensis *ad Valerianum: Quin tu repudiatis illis philosophorum praeceptis quorum lectioni operam ac ingenium accommodas ad imbibenda Christiani dogmatis studia, animum adiicis? illic quoque quo facundia tua atque ingenium exerceatur, inuenies: breuique tibi liquebit, quanto haec nostra, id est, pietatis veritatisque praecepta illis philosophorum praeceptis praeferri debeant, in illis namque eorum praeceptis vel adumbrata virtus vel falsa sapientia, in his vero consummata iustitia, solidaque veritas continetur.* Et PAVLINVS ad Ausonium [t]:

Nunc alia mentem vis agit, maior Deus,
Aliosque mores postulat,

Nn 2 *Sibi*

t) p. m. 494. edit. Colon.

Sibi repoſcens ab homine munus ſuum
Viuamus vt vitae patri.
Vacare vanis otio aut negotio
Et fabuloſis literis
Vetat, ſuis vt pareamus legibus
Lucemque cernamus ſuam.
Quamuis ſophorum callida ars rhetorum, et
Figmenta vatum nubilent.
Qui corda falſis atque vanis imbuunt,
Tantumque linguas inſtruunt,
Nihil ferentes, vt ſalutem conferant
Quod veritatem detegat.

Alia innumera, quae afferri poſſent, in re nota, praeterimus. Ita vero demonſtrata religionis Chriſtianae prae philoſophia gentili praeſtantia, facile erat calumnias philoſophorum refutare, odiumque humani generis, qua inſimulabantur, repellere a coetu Chriſtiano, et mendaciis tum doctrinae tum morum innocentiam opponere, ſicque in tuto collocare Chriſtianam religionem. Id quod tanta fiducia ſuſceperunt, conatusque laudatiſſimos tantà fortitudine animoque imperterrito contra inſultus philoſophiae gentilis exſecuti ſunt doctores Chriſtianae reipublicae optimi, vt veritati diuinae cauſſaeque bonitati ſiſi non recuſauerint, conſcriptis hunc in modum apologiis ad ipſorum imperatorum Romanorum aures oculosque rei Chriſtianae cauſſam deferre, freti innocentia ſua, ſperantesque fore, vt coeleſtis lucis radii facile calumniarum diſpellant nebulas. Qua vero methodo vſi fuerint, quibusque potiſſimum rationibus philoſophiam gentilem oppugnauerint, quo in hoc arduo negotio ſucceſſu gauiſi fuerint, non hoc loco, ſed in ſacris rerum Chriſtianarum annalibus exponendum eſt. Multa vero hanc in rem dabunt FRANCISCVS BALTVS[u] et H. LVDOLPHVS BENTHEMIVS[x].

VI. Nulli ſectae pepercerunt PP.

§. VII. VI. His principiis cum inſiſterent doctores Chriſtiani, et hac potiſſimum ratione gentili ſe philoſophiae opponerent, non potuere vlli aliquid deferre ſectae, quod mitiorem ſententiam innueret, ſed tota gentilis philoſophia damnanda fuit. Omnem enim gentilis ſuperſtitionis apparatum eiurauerant, cumque noſſent, fulcra eius a philoſophorum ſectis peti, et prudentiorum theologiam praeceptis philoſophorum de Deo diuinisque rebus abſolui, odium quod in illam conceperant, ad philoſophiam quoque transtulerunt. Quare mirum non eſt, nulli PP. veteris eccleſiae ſectae peperciſſe, et mox hanc mox illam aggreſſos, principia omnium ſectarum euertere ſtuduiſſe. Id ſi opus eſſet, longa

u) Defenſe de SS. Peres accuſez de Platoniſme, paſſim, praecipue L. I. c. 2.3 8. 9. 14. L. II. 3. 5. 6. 7.

x) Pecul tractatu lingua vernacula, ſcriptores veteres de V R. C exponente, cuius epitomen exhibet FABRICIVS l. c. C. I. §. 10. p. 32. ſqq.

longa inductione probari posset, sed in re vbiuis attente scripta doctorum ecclesiasticorum legentibus obuia vno exemplo illustrari satis potest. Id a S. IVSTINO petimus, qui vt antiquitate reliquos fere omnes vincit, ita philosophiae Graecae, quam ante conuersionem habitu quoque et doctrina professus erat, notitia alios antecelluit. Is autem Graecos ad amplectenda religionis Christianae dogmata exhortaturus [y], nulli sectae parcit, et non theologos tantum siue poëtas adoritur, exque Homero innumeras absurditates theologiae gentilis eruit, sed philosophis quoque omnibus bellum indicit, eo quod superstitionis gentilis alumni ad eos tanquam ad murum firmissimum confugere soleant, si quis ipsis de Diis poëtarum opiniones memoret, demonstraturumque se pollicetur, multo eorum doctrinam de Deo ridiculosiorem esse, quam poëtarum theologiam. Quod vt efficiat, rerum omnium principia enumerat, ex philosophorum mente diuersissima, Thaletis aquam, Anaximandri infinitum, Anaximenis aërem, Heracliti ignem, Anaxagorae homoeomerias, Archelai aërem infinitum, eiusque densitatem et raritatem, Pythagorae numeros eorumque symmetrias, siue accommodatas proportiones, atque harmonias, monadem et dyadem, Epicuri atomos immutabiles, Empedoclis elementa quatuor, et duas primarias virtutes amicitiam et dissidium. Quae inter se sententiarum dissidia de principio naturali eo applicat, vt inferat, tutum non esse, illos, qui se saluos esse cupiunt, existimare ab illis se religionem veram addiscere posse, qui persuadere sibi nequeunt, ne inter se dissideant, neue alius sententia sua ab alio diuersus esse appareat. Sed ne virtutis et doctrinae opinione magis illustres maximeque habiti inter philosophos Plato et Aristoteles obiiciantur, nec hos vera a magistris suis discere potuisse monet, nec dixisse alia probat, quam quae sibi inuicem contradicant, seque mutuo euertant. Platonem enim diuinam scientiam affectantem, summum Deum in ignea essentia esse dixisse: Aristotelem autem clare et diserte Platonis abrogare opinionem, et quintum quoddam aethereum et immutabile corpus fingentem, ibi Deum esse dicere, et Platonem erroris redarguere. Sed et ipsum Aristotelem in ruborem dare connititur, eo quod ad Homeri testimonium prouocet, cuius tamen sententias multas falsi arguat, et opinionem reiiciat Thaleti quoque probatam, Oceanum siue aquam rerum omnium parentem esse. Eundem philosophorum inter se dissensum et mutua bella in aliis quoque capitibus probat, maxime Platonem et Aristotelem inter se committens, immo ipsius Platonis inconstantiam in principiis accusat, et plurimis eiusmodi dissensionum sectarum Graecarum allatis concludit tandem, confusam quandam et discordem apud eos esse opinionem, quae vno saltem nomine viris recto iudicio praeditis laudanda videatur, quod eis illud sit propositum studium, vt se inuicem hallucinari minimeque vera afferre arguant et euincant; cumque veri nihil

y) Cohort. ad Graecos p. 2. seqq.

ri nihil de religione a gentilibus philosophis percipi posse constet, et idoneum satis argumentum ignorantiae ipsi suae per dissidentes inter se factiones exhibeant, reliquum esse, vt ad maiores Christianorum reuertantur, qui et ante istos fuerint, et in sectas non diuisi, traditionem diuinitus acceptam illibatam ad haec tempora transmiserint. Haec Iustinus, cuius an vbique legitime concludat disputatio, annon pugnas viderit, vbi non sunt, principiumque materiale cum efficiente confuderit? vtrum recte vbique opiniones philosophorum exposuerit? hoc loco non disputabimus, nec morose eius dissertationem examinabimus, sufficit enim ex hoc loco intellexisse, nulli veteris ecclesiae doctores sectae pepercisse, inque omnes bellum mouisse, exagitauisse principia omnium et inter se ita commisisse, vt omnibus sectis veritatem denegarent, totamque ex hoc mutuo conflictu theologiam gentilem euerterent. Quod simili prorsus modo Scepticos quoque fecisse ex SEXTO EMPIRICO discimus. Eadem fere ratione disputauit cum Tryphone Iudaeo, nec alii ex patribus aliter, vt exemplis TERTVLLIANI [z], LACTANTII [a], CYPRIANI [b], AVGVSTINI [c], aliorumque multorum, qui in philosophos gentiles insurrexerunt, constat. Eleganter PRVDENTIVS [d]:

Consule barbati deliramenta Platonis,
Consule et hircosos Cynicos, quos somniat, et quos
Texit Aristoteles torta vertigine neruos.
Hos omnes quamuis anceps labyrinthus et error
Circumflexus agat, quamuis promittere et ipsi
Gallinam soleant, aut gallum, Clinicus vt se
Dignetur praestare Deus morientibus aequum
Quum ventum tamen ad normam rationis et artis,
Turbidulos sensus et litigiosa fragosis
Argumenta modis concludunt numen in vnum,
Cuius ad arbitrium sphaera mobilis atque rotunda
Voluatur etc.

Tantus vero piorum virorum in hoc argumento zelus exarsit, vt ne Platoni quidem pepercerint, quamuis crediderint, omnium philosophorum illum optimam de Deo doctrinam fouisse, et melius magisque sobrie, quam ceteros de diuinis fuisse philosophatum. Multa enim eorum loca occurrunt, quibus graui accusatione in Platonem inuecti sunt, quae cum diligenter ad refutandum, qui patribus obiicitur, Platonismum collegerit BALTVS [e], hic breuitatis caussa omittimus, vnumque ad probandam assertionem locum addimus ANTONII [f], a Balto non adductum, qui, quam parum Platoni tribuerit, ita prodit:

Sunt

z) Adu. nationes L. II.
a) Institut. diuin. L. III. c. 2.
b) Epist. 55. p. 107. de bono patient. p. 205. edit. Oxon.
c) De C. D. Lib. VIII. seqq.
d) In apotheosi p. m. 167.
e) L. III. c. 3. seqq. p. 106. seqq.
f) loc. cit.

Sunt et ſectantes incerti dogma Platonis,
Quos quaeſita diu animae ſubſtantia turbat,
Tractantes ſemper, nec definire valentes,
Vnde Platonis amant de anima deſcribere librum
Qui praeter titulum nil certi continet intus.

Ad quem locum appoſite verba haec THEODORITI[g] attulit eruditiſſimus MVRATORIVS: *καὶ ὁ μὲν σοφώτατος Πλάτων περὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς παμπόλλους λόγους διεξελθὼν οὐδ' Ἀριστοτέλη τὸν φοιτητὴν ἔπεισε τόν δε σέρξαι τὸν ὅρον. At Plato quidem ſapientiſſimus, qui complures ſermones de immortalitate animae diſſeruit, ne Ariſtoteli quidem auditori ſuo perſuaſit eam poſitionem.* Ex quibus locis intelligitur, ne *φιλοσοφούμενα* quidem Platonis de immortalitate, quae in *Phaedone* propoſuit, licet facile reliquis omnibus palmam praeripiant, et impenſe veteribus laudentur, patribus feciſſe ſatis nec magnopere placuiſſe.

VII. Haereſes ex philoſophia gentili ortae eam exoſam PP. reddere.

§. VIII. VII. His acceſſit aliud malum, quod philoſophiam tantum non omnem reipublicae Chriſtianae antiſtitibus exoſam reddidit atque inuiſam. Nempe innumerae, quae cum ipſa naſcente ciuitate Chriſti ſurrexere, haereſes, matrem agnoſcebant ſi non omnes (vulgares enim quaedam erant et illiteratae) pleraeque tamen aut philoſophiam Orientalem et Aegyptiacam, quae ſe et Platonicae et Iudaicae ſiue Cabbaliſticae miſcuerat, aut philoſophiam Graecanicam. Prius de Gnoſticorum potiſſimum ſectis intelligendum eſt, quae cum plurium ſomniis in diuerſas propagines abiiſſent, deque Aeonibus et emanationibus in pleromate diuino, de Aeone mediatore, deque modo liberandi animam a materiae contagio malorumque angelorum poteſtate vniendique eam cum abdito et recondito rerum omnium fonte plurima garrirent, hisque nugis difficillimis et impiis incruſtandis diuina Chriſtianae religionis myſteria applicarent, ſicque magnam praeſtantiſſimis fidei Chriſtianae capitibus ruinam minarentur, exſtimularunt doctorum orthodoxorum pietatem zelumque pro cauſſa Chriſti, vt exemplo diui Pauli, ab hac philoſophia ſeductrice caueri ſibi ſollicite iubentis, magno hanc philoſophiam odio proſequerentur, eiusque errores in iſtis haereſibus late graſſantes refutaturi paſſim acerbe in philoſophiam inueherentur. Cuius exempla dabunt IRENAEVS[h], TERTVLLIANVS[i], et PSEVDO-ORIGENES[k], qui memorabili loco: *Ipſa illorum* (Graecorum) *placita, quae conſiſtere nequeunt, pro credibilibus habenda propter immanem haereticorum inſaniam, qui quoniam ſilent, et indicenda myſteria ſua abſcondunt, a multis iudicati fuerunt Deum colere, quorum iam olim expoſuimus opiniones, non eas demonſtrantes ſubtiliter, ſed pinguius craſſiusque redarguentes, nequaquam indignum cenſentes illorum arcana in lucem protrahere,*

g) Therapeut. Lib. V.
h) Adu. haereſes L. II. c. 14. p. 133. ed. Maſſuet.
i) De praeſcr. c. 7. de anima c. 17. p. 325. ed. Rig.
k) Philoſophum. L. I. p. 5.

trahere, eo consilio, vt cum nos per aenigmata exposuissemus placita ipsis, erubescentes, ne fortassis etiam ipsorum arcana effati demonstraremus esse atheos a contraria rationi sententia profanoque paulum desisterent instituto. Cum autem solius Graecanicae philosophiae periti essent doctores ecclesiae, nec Orientalem intelligerent, factum inde est, vt, videntes inesse philosophiae Orientali et Aegyptiacae quaedam assinia Pythagorico-Platonicis dogmatibus, immo admixta quaedam esse placitis in Aegypto luxuriantibus indeque per Asiam Syriamque et vicina loca diffusis, vehemens inde in Platonicam quoque philosophiam conciperent odium. Cui cum Ariani quoque errores adscriberentur, accidit inde, vt seculo quarto, quo tantum non extinctae erant haereses Gnosticae, et philosophia Orientalis sub Alexandrinae vel Eclecticae philosophiae habitu tecta ex parte tantum supererat, propter ista Ariana dogmata philosophia gentilis maxime Platonica pessime audiret, vt ex GREGORII NAZIANZENI[l], HIERONYMI[m] aliorumque locis, quos recentiores nonnulli illis ὁμόψηφοι collegerunt[n], disci potest. Sed et Aristotelica philosophia eo nomine vehementer patribus inuisa fuit, quod dialecticis subtilitatibus ad deprauanda Christiana dogmata haereticos abuti, idque praeceptore Aristotele didicisse crederent. Id de Aetio conqueritur EPIPHANIVS[o], et de aliis SOCRATES[p]. Multo vero magis accensi sunt virorum optimorum animi in hanc pseudo-philosophiam haereticorum strophis incrustatam cum artibus pessimis insidias inde strui rebus Christianorum viderent. Homines enim istos, qui huius philosophiae mysticae secreta se pernouisse gloriabantur, non pudebat, libros multos ineptiis suis fanaticis plenos vetustis philosophis summam nominis celebritatem consecutis supponere, hacque auctoritate sibi fidem conciliare, et sanctis quoque viris eiusmodi foetus adulterinos tribuere[q]. Qui cum pseudo-philosophiae istius decretis turgerent, detecti

l) Orat. XXXVI.

m) Adu. Luciferian. T. II. opp. p. 142.

n) PETAVIVS dogm. theol. T. II. L. I. c. 8. §. 2. p. 42. ed. Paris. CHR. SANDIVS nucl. H. E. Lib. I. p. 139. BVDDEVS Isagog. histor. theol. p. 420. 445. et EHREG. DAN. COLBERGIVS in specim. hist. de orig. et progressu haeresium in ecclesia, itemque in Christianismo Platonico-Hermetico P. I. c. 1. p. 19. 21. 23. seqq. BALTVS l. c. p. 229. SOVVERAIN. l. c. P. I. c. 8. p. 68. CLERICVS ep. crit. IX. p. 257. et post hos innumeri alii. Intercessit autem, quod ad Arium eiusque Platonismum CVDWORTHVS system. intell. §. 36. p. 675. qui negat, Arianam doctrinam de filio Dei Platonis ex schola profectam esse, eo quod valde differat a dogmate de λόγῳ Platonico. Sed haec frustra opponi veterum testimoniis, et Arii educatio et disciplina, quam Alexandriae coluit, et dogmata alia Platonica, e. c. de praeexistentia animarum satis ostendunt. Neque haec euincunt aliud, nisi Arium in hoc quidem doctrinae capite a Platonis schola discessisse, longiusque progressum esse, vt Christianis placitis inseruiret, quod Platonicis quoque doctrinis imbutus facere potuit: aliud enim est, Arium Platonicos habuisse praeceptores, aliud, errorem esse γνησίως Platonicum. Prius veteres testantur omnes, posterius vix definiri potest, cum recentiores Platonici ipsi de λόγῳ varia ratione dissentirent. Conf. Cel. MOSHEM. ad h. l.

o) Haeres. LXXVI. §. 2. T. I. p. 913.

p) Hist. eccles. L. I. c. 25. conf. PETAV. l. c. proleg. c. III. §. 3. Obs. Hal. T. I. obs. 15. GREG. NAZIANZ. or. 26. T. I. opp. p. 488. hi tamen dialecticae Aristotelicae abusum respiciunt, vnde praeter veri speciem Arianos errores ex philos. Aristotelis deriuat P. FAYDIT. apolog. de syst. des PP. sur la trinité p. 24.

q) Eleganter de hac caussa suppositorum librorum inter Christianos Sec. I. et II. disseruit Ven. MOSHEMIVS pec. diss. Vol. diss. ad H. E. pert. p. 221. seqq.

detecti a ſanctis viris, omnium quidem oculis expoſiti fraudesque manifeſtatae ſunt, magna vero inde indignatio eorum, qui rebus ſacris praeerant, cum haereticos hos philoſophos nominibus Ieſu Chriſti et apoſtolorum ſanctorumque virorum aliorum ad decipiendam gregem Chriſtianam abuti cernerent, exorta eſt. Veriſimile quoque videtur, cum inter Iudaeos pſeudo-philoſophia iſta arcanis greſſibus ſe inſinuans paſſim reciperetur, et Cabbaliſtica portenta gigneret, ex his vero quidam ad Chriſtianos accederent, iisque myſteriis ſacra dogmata corrumperent, hoc quoque nonnihil ad id, quod prae ſe patres ferunt, odium in philoſophiam contuliſſe [r]. His itaque ex cauſſis cum in omnem philoſophiam, quae extra ciuitatem Chriſtianam inualeſcebat, odio exardeſcerent doctores eccleſiaſtici, Graecam vero fontem omnis huius mali putarent, eo quod Orientalem literaturam plerique ignorarent, mirum non eſt, vehementius declamaſſe eos in philoſophiam fere omnem, eamque in feruore diſputationis conſtitutos ferme totam reieciſſe, et pro vero haereſium fonte agnouiſſe. Vnde notum illud TERTVLLIANI [s] haereticorum patriarchas eſſe philoſophos, in quod dictum erudite commentati ſunt celeberrimi theologi ADAMVS RECHENBERGIVS [t] et ERNESTVS SALOMO CYPRIANVS [u], qui, ne prolixi nimis ſimus, videndi. Et hae quidem origines ſunt querelarum, quas plenis buccis contra philoſophiam dederunt veteres eccleſiae doctores, quas hoc loco cumulare inſtituti ratio vetat, adiri vero poſſunt ab iis, qui ipſa illorum verba deſiderant, DIONYSIVS PETAVIVS [x] et FRANCISCVS BALTVS [y]. Vt vero vehementer philoſophiam doctores Chriſtiani culpabant, ita e contrario ſacram philoſophiam, id eſt religionem Chriſtianam quam maxime laudabant, ſacrasque paginas ex merito extollebant, hocque ſapientiae genus ſtudio philoſophico, quale illud rei Chriſtianae aduerſabatur, multis verborum ambagibus opponebant, philoſophiam Graecanicam valde vilipendentes. Exemplum qui cupit, TATIANI illi *oratio contra Graecos* legenda eſt, qui vehementer in Graecanicae philoſophiae contemtum inſurgit. Qua in re modum exceſſiſſe nonnullos fatendum eſt, raro enim fieri ſolet, vt modus in his rebus accurate ſeruetur. Ignoſcendum tamen viris cetera eruditis piisque, cogitandumque tantopere corrupiſſe haereticos iſta pſeudo-philoſophia Chriſtiana dogmata, tot monſtra opinionum vaeſanarum excogitaſſe, vt mirum non ſit, eccleſiarum antiſtites, qui veros fontes horum ſomniorum non ſatis nouerant, anſam inde arripuiſſe, de philoſophia fere omni, tanquam patris tenebrarum opere

r) Paſſim huc reſpicere videtur TATIANVS in Orat. ad Graecos.

s) Adu. Hermogenem.

t) Diſſ. an haereticorum patriarchae philoſophi. Lipſ. 1701.

u) Diatr. ad id Tertull. haeret. patr. philoſophi, Helmſt. 1699. conf. quos laudat BVDDEVS Iſagog. L. II. c. 3 §. 5. p. 553.

x) l. c. C. III. §. 5. ſeqq.

y) Iugement des SS. Peres ſur la morale de la philoſophie payenne paſſim.

opere finistrius acerbiusque statuendi. Quod vt luculento exemplo illustremus, et quos infelices fructus haec pseudo-philosophiae semina produxerint, qui hoc odium in viros optimos accenderunt, pateat, non abs re vel praeter institutum nostrum fore putamus, si Valentinianae haereseos breui adumbratione, qualis illa in historia potissimum philosophica locum habet, dogmata in aprico ponamus.

Exemplo id illustratur Valentinianae haereseos.

§. IX. Fuisse celeberrimam inter Christianos seculo II,[z] a disciplinae sacrae puritate et simplicitate deriuantes haeresin Valentini, qui nouam sibi sectam condidit, cum spem praefecturae alicuius coetus potiundi amisisset[a], veteres vno ore testantur[b]: cuius, licet fanaticismum omni rationi contrarium et absurdissimum foueret, celebritatem inde potissimum ortum habuisse suspicamur, quod philosophiae speciem systema Valentini haberet, et illi se sectae attemperaret, quae per Aegyptum, Syriam, Asiamque, immo per Italiae quoque partes quasdam se late diffuderat. Qua opinione vulgi exceptus cum eloquentia persuadendique virtute emineret[c], tanta felicitate applausuque per Orientis et Occidentis prouincias somnia sua disseminauit, vt credi vix possit, tam inepta hominis emotae mentis fanaticique philosophi deliria tot inuenire potuisse asseclas, nisi tristi experientia doceremur, nihil magis homines, quorum plerique iudicandi facultatem non excolunt, in assensum rapere, quam dogmata, quae ingenii acumine pinguntur, imaginationis lumina excitant, fingendique licentia mire comuntur, et non inepte connectuntur. Tacemus, speciem philosophiae, et opinionem eruditionis, quam homo prae se ferebat, et exiguas quasdam, quas systemati in se satis absurdo infarsit, veritatis particulas viris etiam cetera acutis imposuisse, vt Valentinianae mataeologiae aures patientes commodauerint. Id quod veteribus, qui ad veros huius haereseos fontes non satis attendebant, nec philosophiae hoc genus, quod eam progenuit, satis intelligebant, eo magis condonandum, quo magis inter recentiores, quibus maior historiae philosophicae lux affulsit, fuere, qui nec tam male docuisse Valentinum, nec sanos sensus respuere contenderunt. Id quod praeter GODOFREDVM ARNOLDVM[d], huic quidem negotio ob philosophicae historiae ignorantiam imparem, fecisse SOVVERAINIVM[e], et hoc candidiores multo et doctiores ISAACVM BEAVSOBRIVM[f], CAMPEGIVM VITRINGAM[g], et IACOBVM BASNAGIVM,

z) De tempore, quo hi errores disseminati sunt, occasione loci cuiusdam de iis in epistola Ignatii disputarunt. PEARSONIVS Vindic. epist. Ignat. P. II. c. 7. p. 370. et DALLAEVS de script. Ignat. c. XII. atque LARROQVANVS obs. ad Vindic. Pearsonii p. 226. IVSTINI MARTYRIS aetate iam eos viguisse ex dial. cum Tryphone p. 349. constat. Conf. TERTVLLIAN. contra Valent. c. 5. TILLEMONTIVS memor. eccl. hist. T. II. P. II. p. 503.

a) TERTVLLIANVS l. c. c. 4.

b) IRENAEVS L. III. c. 3. EPIPHAN. haer. XXXI § 7.

c) TERTVLLIANVS l. c.

d) Hist. Eccl. et haeret. T. I. P. I. L. I. c. 2. p. 67. sqq.

e) Platonisme deuoilé c. VIII. p 68.

f) Hist. Manich. T. I. L. III. c. 7. § 8. p. 550 seqq.

g) Obs. SS. L. I. c. 2. p. 131.

NAGIVM[b], maxime vero PETRVM FAYDIT[i], contendiſſe conſtat. Vt vero ipſe Lector iudicare de monſtroſo ſyſtemate queat, et de philoſophiae Orientalis et Aegyptiacae dolis, maloque, quod in eccleſiam inuexit, maximo exemplum habeat, paucis ſyſtema Valentini philoſophicum enarrabimus, modeſtumque, quid nobis de eo videatur, iudicium ſubnectemus.

§. X. Nempe I. omnia, quaecunque ſunt atque exiſtunt, in duas partes diuiſit philoſophus fanaticus, quarum vna illa contineret, quae ad diuinum pleroma pertinent, quaeque vel intra vel extra illud acciderunt, altera res exponeret, ad mundum hunc viſibilem ſpectantes: Fingit nempe ſibi, II. vel, ex philoſophia potius Orientali aſſumit impoſtor, immenſum quoddam et ſplendidiſſimum, quod omnia repleat ſpatium, in quo dicit omnem diuinam naturam tanquam in aeterna quadam beatiſſimae lucis abyſſo latuiſſe, ab infinito tempore, et III. triginta vtriusque ſexus aeonas ſiue emanationes diuinis naturis conſtantes, totidem nempe foeminas quot mares, ſed diuerſi gradus, atque ordinis ex ſe genuiſſe, et diuina quadam emanatione produxiſſe, quae intra ſpatium iſtud contineantur, quod *Pleroma* vocauit. IV. Inde vero ſequi, quod omnium aeonum (hoc enim nomine aliis quoque ex hac ſchola Orientali ſectis vſurpato naturas iſtas ſiue emanationes diuinas appellat, ob rationes *Libro huius periodi primo* enarratas) vnum ſit caput, radix atque fons vnus, nempe Deus vnus, inuiſibilis, ſempiternus, ingenitus et incomprehenſibilis, quem quod radix eſſet radicum fonsque atque pater omnium, *Proarchen*, *Propatora*, et ob imperſcrutabilem profunditatem *Bython* dixit. V. Deo huic in infinita et inexplicabili profunditate latenti coniugem iungebat philoſophus obſcuriſſimus principium aliud *Ennoiam*, ſiue cogitationem, quam et *Charin* et *Sigen* ob gratiam et beatitatem, et ineffabile circa eius naturam ſilentium appellauit. VI. Ex hoc duorum principiorum connubio ſecundum eum concepta atque egreſſa eſt mens ſive *Nus*, primogenitus paterque atque radix reliquarum emanationum omnium, et cum ea ſimul mente *Aletheia* quoque ſiue veritas genita eſt, hacque duplici ſyzygia tetras illa ſiue quadriga diuinorum principiorum prima et ſuprema extitit, quae VII. cum et ipſa foecunda eſſet, aliam tetrada ex ſe produxit, *Logon* ſiue ſermonem, *Zoën*, vitam, *Anthropon*, hominem, et *Eccleſiam*: ita vt VIII. ex duabus tetradibus principiorum ogdoas enaſceretur, ſicque fons ille diuinus emanationibus radicaliter ex ſe ſcaturientibus, in pleromate diuino produceretur, vt reliqua aeonum diuinarum familia genераretur. Quarum genealogiam ſic inſtituit miri et foecundi ingenii homo: IX. *Logos*, ait, nouam generauit decadem, *Bythium*, profundum, *Mixin*, miſtionem, *Ageratum*, ſenio non ſubiectum, *Henoſin*, vnionem, *Autophyes*, ex ſe ipſo genitum, *Hedonen* voluptatem, *Acinetum*,

 immo-

b) Hiſt. Iudaic. T. III. c. 38. p. 729. ſeqq. i) In illuſtrat. II. E. Sec. I. et II. p. 12. ſeq.

Syſtema Valentini.

immobilem, *Syncrasin*, temperamentum, *Monogenea*, vnigenitum et *Macariam*, beatam, sic vt ex vtroque sexu familia haec constaret diuina. Neque sic aeonum finis, sed his iungebat X. et coniugio hominis cum ecclesia dodecadem aeonum, *Paracletum*, aduocatum, *Pistin*, fidem, *Patricon*, paternum, *Elpida*, spem, *Metricon*, maternum, *Agapen*, amorem, *Aënun* sempiternum intellectum, *Synesin*, scientiam, *ecclesiasticum*, ecclesiae filium, *Macarioten*, beatitatem, *Theleton*, desideratum et *Sophiam*, sapientiam. XI. Ita ex Ogdoade decade et dodecade totam aeonum diuinarum in pleromate constituit familiam Valentinus, eiusque parentes fecit primo quidem Bythum et Sygen, tum Logon et Zoën, et tandem Hominem et Ecclesiam. XII. Quamuis autem in vno omnes aeonas pleromate diuino collocaret Valentinus, leges tamen systematis emanatiui secutus, aeonas inter se perfectionis absolutae natura distinxit, solique menti cum Bytho connexionem esse atque communionem perfectissimam asseruit. Quo simul nouam fabulae huius scenam instruxit satis lepidam. Nempe XIII. cum non tam arcto cum Bytho coniunctae essent vinculo aeones reliquae, desiderium inde conceperunt coniungendi se cum eo, quo inprimis occupata emanationum harum vltima ita exarsit, vt tantum non penitus a pleromate fuerit absorpta, nisi *Horus*, terminus, (finitatem quandam terminos naturae diuinae perfectioni ponentem intelligit) ita restrinxisset eam, vt retracta sibique reddita suo circulo naturaeque suae restitueretur. XIV. Ex hoc desiderio cognoscendi naturam Dei, eique se iungendi, quamuis intra limites retracta esset sophia, concepit, nimiaque commotione abortum passa, foetum edidit informem, metus, miseriae, doloris et tristitiae futurum fontem, et haec *Enthymesis*, cupido est. Quae XV. cum secum haberet passionem siue perturbationem ex pleromate diuino eiecta atque relegata est, matre Sophia per Horum purificata et in locum priorem inter pleromatis aeonas restituta. Neque sic comoediae finis, sed nouus a mirifici ingenii homine ordo in scenam productus. XVI. Nempe reliquarum etiam aeonum similis metuebatur lapsus, cui vt praeueniret pater ille summus emisit aeonum syzygiam alteram per *Menogeniton*, nempe Christum, et Spiritum sanctum, vt in ordinem omnes redirent, et Christus quidem patris illas profunditatem doceret, hic ad tranquillum reuocaret statum quietemque seruandam. Id ita successisse porro XVII. nugatur, vt omnes inter se aeones, voluntate menteque redderentur similes, et ad aequalitatem reducerentur, immo mutarentur, quae masculae essent, in Noës, Logos et Christos, quae foeminae in veritates, vitas, spiritus et ecclesias. Id quod XVIII. tanto cum gaudio aeonum factum esse, ait, vt summa laetitia perfusae conferrent singulae optimam florentissimamque sui partem, in honorem Bythi, vnde *Iesus* prodierit, qui omnium aeonum nomina complectatur, angelosque cum eo productos satellites habeat. Et haec quidem intra pleroma accidisse nobis

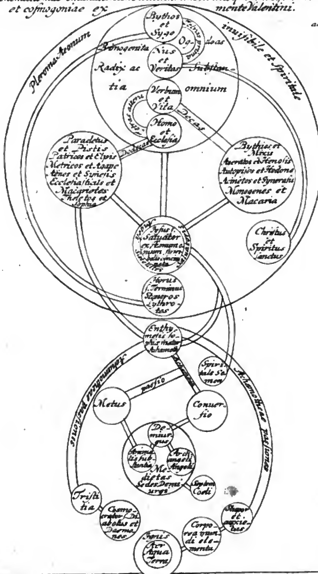
nobis narrat fanaticus philofophus. Extra pleroma haud diffimilem fcenam inftruit, vt quae circa mundum vifibilem acciderint, more fuo aenigmata ftruendo explicaret. Nempe XIX. *Enthymefis*, quam fophiae abortum fuiffe dixerat, quae et *Achamoth* vocatur, extra pleroma conftituta in tenebris oberrabat, fine luce, figura, forma. Chriftus itaque eius mifertus et extenfus fui aliquid ei imprimens formam ei impertiuit, fecundum fubftantiam non vero fecundum fcientiam, ficque ex parte tantum perfectam reliquit, ipfeque in pleroma difceffit, virtute fua retracta. XX. Ita animata Achamoth cum lumine careret, ftudiofe fummoque cum defiderio hoc lumen quaerebat, fed repreffa a Horo totam fe luctui dabat, moerorique atque triftitiae. Cui vt finem tandem faceret XXI. ad Chriftum conuerfa, anxietatis ab eo terminum exorauit, ficque condita eft materia, ita vt ex lachrymis aqua, ex rifu lux, ex confternatione et terrore terra et fic porro, orirentur. XXII. Laboranti vero vt fuppetias denuo ferret Chriftus, lugenti et deprecanti audaciam mifit *Paracletum*, angelorum comitatu ftipatum, qui hanc, quam tantopere defiderabat, fcientiam ei ingenerabat, ficque a dolore et cruciatu ex parte liberabat. XXIII. Neque tamen fic omnis materiae ineptitudo, malaque indoles tolli a materia potuit, quin relinqueretur cura illa inquieta materialium rerum parens: qua duplex fubftantia orta eft, quarum vna perturbationibus fubnoxia effet, altera ex illis malum fibi habitum contraheret. XXIV. Achamoth autem angelos paracleti comites amore complexa, cum fplendorem eorum imaginatione intueretur, concipiens foetum peperit fpiritualem angelis fimilem. XXV. Ita fcilicet triplicis fubftantiarum generis mater Achamoth facta eft, fpiritualis, animalis et materialis. XXVI. Ex animali *Demiurgus* factus eft, creator conditorque rerum reliquarum omnium. Ita praeparatis reliquis fabulae partibus ecce quomodo ad rem vifibilium *γένεσιν* Valentinus progrediatur. Nempe XXVII. cum rerum omnium formatio ignota effet demiurgo, adiuuans eum mater fupremi pleromatis imaginem impreffit, ita vt Achamoth Bythum; Demiurgus Monogeniton, Archangeli et angeli vero a Demiurgo facti reliquas aeonas referrent. Ita XXVIII. conditis animalibus et materialibus rebus omnibus et a fe inuicem difcretis coeleftia omnia et terreftria inde enata funt. XXIX. Septem autem cum conditi effent coeli, intelligentia et ratione praediti, fuper fupremo fedem fibi deftinauit Demiurgus, mater vero inter pleroma et mundum confedit. XXX. Ille cum nec pleromatis fuperioris, nec originis fuae effet confcius, Deum fe effe, credidit. XXXI. Affectus autem fiue perturbationes cum materialium rerum fontes effent, ex timore animalia, ex moerore mali fpiritus, ex anxietate elementa corporea formata funt, hisque inditus ignis lethalis et corrumpens. XXXII. Hominis porro fabricam ita explicat Valentinus: Ille fcilicet demiurgi opus eft, ex tribus veluti hominibus concretum; quorum vnus ex materia craffa, alter ex coelefti fpiritu, et femine

quodam diuino, tertius ex animali materia, media inter vtramque illam, et demiurgi naturam referente constat. Tunica enim pellicea eum vestiuit, hoc est, carne; Sophia vero mater, Demiurgo inscio spirituale semen addidit, vt spiritualis quoque homo euaderet. Hinc XXXIII. Ex tribus partibus homo constat, spirituali, animali et materiali, siue spiritu, anima et corpore. Ex his vero XXXIV. perit aliquando pars materialis, mortalis enim est, et terrena, adeoque corruptione dissoluitur; animalis, si se potioribus melioribusque dederit, media in regione conquiescit, si deteriora deligat, ad similia transfertur. XXXV. Vt itaque saluetur, mediatore opus habet, et animalis, et spiritualis naturae participe, et corpore praeterea vestito, ast experte naturae terrestris siue χοϊκοῦ, quae salutis non est capax. XXXVI. Saluator itaque, siue Christus animalis natus non est ex Maria virgine, sed per eam, ceu aqua per canalem, transiit, et ita corpore vestitus in hoc aspectabili mundo comparuit: in baptismo autem descendit super ipsum Iesus ex pleromate, sub specie columbae, sicque omnes cum eo aeonum perfectiones communicauit. Is vero Iesus ab eo iterum discessit, cum ad Pilatum duceretur, vt adeo solus animalis Christus pateretur, cum spiritualis substantia semenque matris pati non potuerit. XXXVII. Ex quibus sequitur, non spiritualem hominem, sed animalem solum redemtione opus habere. XXXVIII. Dantur tamen animae naturae vel bonae vel malae, et hae quidem semen illud spirituale ex Achamoth concipere et ita bona facere nequeunt. XXXIX. Ex his vero omnibus perfectam tandem γνῶσιν oriri, eamque latere in his mysteriis, putabat, vnde felicitatem posuit Valentinus in cognitione mysteriorum pleromatis. XL. Totius vero fabulae catastrophen hanc ponit fanaticus: vbi semen omne perfectum fuerit, tum ipsarum mater Achamoth ex media illa sede transferetur, et intra pleroma recipietur, nec non sponsum suum recuperabit Saluatorem, illum, qui ab vniuersis in lucem est editus: vt Saluatoris et sapientiae Achamoth coniugium instituetur. Ast spirituales homines, postquam animas exuerint, et ad spirituum purarumque mentium conditionem euaserint, ac nullo detinente, nec aspectabiles in pleroma penetrauerint, Saluatoris comitibus angelis collocabuntur. Demiurgus autem, in locum matris succedet, mediamque regionem occupabit. Eodemque loco iustorum animae otio et quiete potientur, eo quod ad Pleroma nihil animale perueniat. His peractis ignis ille, qui in mundi latebris delitescit erumpet ac conflagrabit: donec omni consumta materia cum eodem et ipse consumtus et in nihilum redactus fuerit [k].

Origines mataeologiae Valentinianae.

§. XI. Et haec longa quidem illa Valentini fabula est, theogoniis Graecorum theologorum non dissimilis, de cuius origine atque fonte in tot opi-

k) Vt melius ordo generationum siue emanationum harum intelligatur, sequens schema subiecimus.

Schematismus emanationum diuinarum, totiusque theogoniae
et cosmogoniae ex mente Valentini.
ad pag. 294.
Pleroma Aeonum
invisibile et spirituale
Bythos et Syge
Og- doas
Primogenita
Nus et Veritas
Radix ac Substan- tia omnium
Verbum et Vita
Homo et Ecclesia
Decas
Dodecas
Paracletus et Pistis
Bythios et Mixis
Monogenes et Macaria
Christus et Spiritus sanctus
Horus s. Terminus Stauros Lythro- tas
Metus
passio
Conuer- sio
Spiri- tale Se- men
De- miur- gus
Me- dietas Sedes Demi- urgi
Septem Coeli
Tristi- tia
Corpo- rea mun- di ele- menta
Stupor et anxie- tates
Ignis Aer Aqua Terra
Achamothae passiones

tot opiniones itum eſt. Quod equidem mirandum non eſt, cum huius commatis aenigmatum ea ſit conditio, vt varias explicationes patiantur, et in varias partes trahant interpretes, praecipue ſi hypotheſeos cuiusdam praeconceptae praeiudicium ad illa ſoluenda afferant. Id quod in praeſenti argumento eo magis euenire neceſſe fuit, quo magis, qui de Valentini nugis nobis quaedam retulerunt, nec ſatis certi de eius placitis fuerunt, nec ſatis inter ſe concordes, neque etiam verum illum fontem, ex quo haec ſentina hauſta eſt, cognouerunt. Facile etiam ex ipſo hoc ſyſtemate, prout ex narrationibus veterum, praecipue Irenaei, Tertulliani, Epiphanii, Auguſtini aliorumque illud expoſuimus, colligi poteſt, hominem fanaticum, cum philoſophiam ſanae menti intolerabilem cum Chriſtianae religionis praeceptis in concordiam redigere conſtituiſſet, ea foecundiſſimae quidem, at emotae imaginationis, (qua plerumque vtuntur atra bile pleni, vt Aegyptios fuiſſe cum Valentino pleroſque conſtat), ope conciliaſſe ireque vno ſub iugo coegiſſe, quae mire alias diſtant. Multum autem huius philoſophiae ſyſtema obſcurauit falſum illud doctorum veterum praeiudicium, haereſes omnes, etiam illas, quae philoſophiam Orientalem parentem habuerunt, ex Graecanica philoſophia ortas eſſe. Dum enim ad placita ſectarum Graecarum Valentini errores retulerunt, mire quoque eius ſenſus peruerterunt, hocque ipſo auctoritate ſua recentiores viros doctiſſimos valde ſeduxerunt, vt perperam de Valentini philoſophia ſtatuerent. Id quod ex ipſo IRENAEO [l], cui potiſſimum notitiam ſyſtematis paradoxi debemus, haud obſcure patet, qui ita de Valentinianae doctrinae erroribus ſtatuit, vt putet, Graecos philoſophos tantum non omnes ὕλην quandam ad ineptum hoc aedificium contuliſſe, exque eorum laciniis totum centonem fuiſſe congeſtum ſartumque, dediſſe Thaletis aquam Valentini Bython, Homeri Oceanum et Thetin Bython et Sigen, Anaximandri infinitum aeonas, Anaxagorae partes ſimilares Achamoth, Epicuri et Democriti vacuum vmbram, Platonis ideas imagines, Empedoclis neceſſitatem materiam, Heſiodi Pandoram Saluatorem ex aeonibus confluentem, Cynicorum licentiam hominem ſpiritualem etc. In quibus verbis, quod pace tanti viri dictum ſit, merito iudicium deſideres. Nec rem acu tangunt recentiorum quorundam coniecturae; inter quos IOANNES CLERICVS [m], cum haud exiguam inter aeonas Valentini et theogonias poëtarum Graecorum ſimilitudinem obſeruauiſſet, ex Heſiodo Valentinum occaſionem talia concipiendi ſibi atque excogitandi captaſſe ſuſpicatur. Quod aliter admitti non poteſt, niſi quatenus de allegoria a Valentino adhibita intelligendum eſt, quam veteribus theologis vſurpatam Aegyptios quoque in vſu habuiſſe ſuo loco diximus. Quod tamen id magis probat, ex communi Orientalis theologiae fonte et veteres theologos, quique hos imitati ſunt poëtas et Valentinum

l) L. II. c. 14. p. 133. m) Biblioth. vniuerſ. T. II. p. 190.

tinum hausisse, quam illos huic in re simili auctores extitisse. Neque hoc controuersiam dirimit, quae non de modo proponendi, sed de summa doctrinae eiusque origine agitatur. Paulo aliter EDVARDVS STILLINGFLEETVS[n] suspicatur, Sanchuniathonis cosmogoniam materiam Valentino dedisse, hunc in modum de originibus mundi inuisibilis et visibilis praecipiendi. Nec ignotum est, eam theogoniam et cosmogoniam inter Orientales satis celebrem occasionem dedisse illa systemata condendi, ex quibus ista tandem philosophia orta est, quae Valentino ad tale excitandum doctrinae aedificium materiam subministrauit: vnde ad vetustissimos libros eius asseclae prouocare solebant. Ast remota haec nimis vt a tempore, sic a sensu systematis Valentiniani sunt, et praeterea satis adhuc dubia est fragmentorum Sanchuniathonis γνησιότητος, vt *Tomo primo*, *Libro primo* obseruatum. Propius vero TERTVLLIANVS[o] coniecit, Platonismum, quem late eo tempore in Aegypto regnauisse suo loco demonstrauimus, fontem deliris dogmatibus praebuisse, quam potissimum opinionem secuti sunt HOOPERVS[p] F. BALTVS[q] et REN. MASSVETVS[r], qui ad systema Platonicorum Aegyptiacum prouocat, quod IAMBLICHVS[s] fuse delineauit, quodque haud obscura φιλοσοφουμένων Valentinianorum vestigia prodit. Alii tamen, cum inter Iudaeos philosophiam didicisse Valentinum verisimile videatur, ex Cabbalistarum schola origines familiae huius diuinae, quam homo lepidus commentus est, deriuandas esse contendunt, quam opinionem praeter SOVVERAINIVM[t], IO. CHR. WOLFIVM[u], et IO. CROIVM[x] maxime tuiti sunt viri eruditissimi IO. FRANC. BVDDEVS[y], et IACOBVS BASNAGIVS[z]: qui potissimum consensu miro inter emanationes Cabbalisticas et Valentinianas nituntur. Quibus tamen nouitatem, vt putant, Cabbalae obiecere MASSVETVS[a] et HERM. AB ELSWICH[b]. Nostrum hoc loco non est, tantas componere lites et diuersis eruditorum sententiis nostrum interponere arbitrium, id enim alium locum postulat, et in ecclesiae Christianae, vel haeresium quoque historia pluribus disputandum est, atque discutiendum. Hoc vero vt moneatur, institutum nostrum omnino postulat, quod suboluit quidem ipsis his viris doctis, nemo tamen, quantum nobis constat, ante acutissimum MOSHEMIVM[c] detexit, obseruauitque, nec vllam ex his coniecturis ex toto veram, nec vllam falsam penitus esse, sed suo modo

n) Origin. SS. L. II. c. 2.
o) De praescript. c. 7. et 30.
p) In specimine coniectur. de haeresi Valentin.
q) Defense de SS. Peres accusez de Platonisme L. II. c. 18. p. 231.
r) Diss. I. in Irenaeum p. 17. seqq.
s) De myster. Aegypt. Sect. VIII.
t) Platonisme deuoilé L. I. c. 8 p. 68. 87.
u) Ad Origenis philosophum. p. 18.
x) In specim. coniectur. ad calc. Irenaei ed. Grabii.
y) Pecul. diss. de haeresi Valentin. ad calc. introd. in hist. philos. Hebraeorum.
z) Hist. des Iuifs L. III. c. 28. p. 718. seqq.
a) loc. cit.
b) Ad LAVNOIVM de fort. Arist. in Acad. Paris. p. 135.
c) Hist. Eccl. Sec. II. p. II. c. 5. §. 5. p. 191. cuius opinionem postea amplexus est B. BVDDEVS de eccl. Apostol. p. 322.

modo veritatis aliquid omnes comprehendere, ipsas vero genuinas origines Valentinianae philosophiae ex philosophia Orientali deriuandas esse. Eam enim philosophiam ex Oriente in Aegyptum progressam, et Christianam et Iudaicam et Platonicam disciplinam contaminasse, et inter illos Gnosticorum haereses, inter Iudaeos Cabbalisticam philosophiam, inter Platonicos, Alexandrinum systema progenuisse, haecque tria doctrinarum aedificia in summis capitibus mire conspirare, maxime vero veteres haereses hanc Orientalem philosophiam parentem agnoscere, luculentis, nisi fallimur, argumentis demonstrauimus, et Simonis quoque Magi deliriis illustrauimus. Nec dubitamus, fore neminem, qui Orientalis systematis διατύπωσιν, qualem supra exhibuimus, illumque eius, qualem cum Alexandrina et Cabbalistica philosophia habere ostendimus, παραλληλισμὸν attente considerauerit, et cum placitis Valentinianis comparauerit, qui non sponte in hanc inciderit cogitationem, Valentini doctrinam non minus, quam cetera Gnosticorum systemata ex philosophia Orientali, at ea, quae in Aegypto Platonico-Pythagoricis placitis patriaeque theologiae attemperata est, originem cepisse, et ex generalibus his assertis eam totam explicandam esse. Quamuis enim non pauca sint in systemate Valentiniano, quae peculiaria habet et a ceteris Gnosticis abeuntia, summa tamen capita, ipsaque fundamenta accurate cum ipsis philosophiae istius praeceptionibus concinunt, quaeque abeunt, partim ingenio Valentini debentur, comtiori mireque foecundo, quo fabulam elegantius et accommodate magis ad ingenia Aegyptiorum theogoniis assuetorum ornauit instruxitque; partim ex studio χριστολογίαν Ecclesiae cum somniis suis conciliandi orta sunt: cetera Orientalem scholam parentem habent, sed Aegyptiacis coloribus pictam: nec praefracte negauerimus, vel Platonismi vel Cabbalismi aliquid in hoc systemate latere; licet hoc quidem refugii opus non habeamus, cum omnia, quae non propria sibi et peculiaria adsciuit Valentinus, Orientali systemati inter Aegyptios vigenti debeantur. Quod ne dictis gratia affirmasse videamur, paucis, (ad haec nostra arua enim res spectat) luculenter hoc et testimoniis et rationibus probabimus. Fuisse scilicet Valentinianum systema propaginem Orientalis doctrinae, testem habemus luculentissimum THEODOTVM [d] ex cuius vel dogmatibus vel scriptis excerpta habemus [e], Valentinianas et Gnosticas dictorum S. Scripturae explicationes exhibentia, quibus hic titulus praefixus est: ἐκ τῶν Θεοδότου καὶ τῆς ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΚΑΛΟΥΜΕΝΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΟΥΑΛΕΝΤΙΝΟΥ

d) De hoc Theodoro Byzantino Coriario, videndi quos laudant ITTIGIVS de haeresiarchis aeui Apost. S. II. c. 15. §. 2. p. 259. seqq. et FABRICIVS ad PHILASTRIVM de haeres. c. 50. p. 104.

e) Solent CLEMENTIS ALEXANDRINI operibus adiici, quem auctorem esse quidam putant. Ea cum versione Latina FR. COMBEFISII inseruit Bibl Graec. Vol. V. p. 105. B. FABRICIVS. Germanice vertit G ARNOLDVS l. supra cit. et feliciori genio I. G. WACHTERVS cum praefat. EL. VEIELII.

TINOY χρόνους ἐπιτομαί. *Excerpta Theodoti*, (ita vertit F. COMBEFISIVS) *priora, atque ex ORIENTALI ITA DICTA DOCTRINA TEMPORIBVS VALENTINI, Epitomae.* Quae excerpta licet integrum Valentini systema non exhibeant, dum dicta tamen Scripturae illi applicant, primaria eius capita continent. Haec vero non Valentini tantum dogmata esse, sed Orientalem quoque doctrinam referre, hocque nomine singulare aliquod philosophiae vel theologiae potius aedificium ita appellatum fuisse clarissime docent. Alia, quae huc de vera Orientalis philosophiae existentia aduocari possent, testimonia, suo loco iam producta in praesentia breuitatis caussa omittimus. Nec alia caussa videtur fuisse PHILASTRIO [f], cur capitulis his scripturarum, ex quibus ista excerpta sunt, vti dicat Theodoti asseclas, *legentes et non intelligentes, impietatisque paganae et coecitatis Iudaicae consortes se potius, quam Christianae salutis participes demonstrantes*, quam quod ex ipsa gentili philosophia haustam Theodoti haeresin putauerit. Christum enim nudum hominem non vero Deum dicebat Theodotus, id quod ad coecitatem quoque Iudaicam referri potest, quae eius deitatem in Scriptura manifestatam nec intellexit, nec accepit; at quae reliqua assuebantur impiae χριστολογίας dogmata, filium Dei materialem esse, dari in diuinis sexuum differentiam, Deum patrem in Christo passum esse, a Christo ante passionem animam diuinam et spiritualem, ab animali distinctam recessisse, et quae his similia in his excerptis leguntur, vt Valentini errores sunt, ita a Philastrio ad Iudaicam coecitatem non potuere referri, sed ad impietatem paganam pertinent. Esse vero totam Valentini doctrinam, quod ad summa et essentialia systematis nugacis capita attinet, ex philosophia Orientali desumtam, et collatio cum reliquis Gnosticarum haeresium dogmatibus, et consensus cum primariis illis doctrinis, quas illa philosophia Orientalis tradidit, quasque suo loco strictim enumerauimus; immo mira quoque illa harmonia quam inter Valentini et Alexandrinorum philosophorum atque Cabbalistarum dogmata obseruauerunt viri eruditi, satis superque loquuntur. Nam quemadmodum ea, in quibus cum Platonicis, Alexandrinis consentire Valentinum ostendit MASSVETVS [g], et illa, in quibus paria eum dixisse summeque affinia Cabbalistis probauere CROIVS, BVDDEVS et BASNAGIVS [h], neque a Platone, neque a Mose accepta, sed ex Orientali philosophia in Aegypto admixta sunt domesticis Platonicorum et Iudaeorum decretis, vt suo loco luculenter probatum: ita dum communes non tantum Alexandrinis Platonicis et Cabbalistis, sed et illis haereticis, qui philosophiam suam in Aegypto didicerunt, qualis Simon, Saturninus aliique fuerunt, errores Valentinus sequitur, liquido apparet, ex vno cum illis omnibus eum fonte sua deliria hausisse, nempe ex philosophia Orientali, qualis illo tempore in Aegypto maxime floruit. Quamuis enim EPIPHANIVS [i] incerta, vt fate-

f) de Haeref. l. c. g) l. c. h) ll. cc. i) Haeref. XXXI. §. 2. T. I. opp. p. 164.

vt fatetur traditione nixus referat, *eſſe, qui Valentinum Pherebonitem faciant, ex Aegypti quadam ora, vnde Alexandriam profectus ſit, ibique Graecorum artibus inſtitutus:* nihil tamen has Graecorum artes ab Epiphanio memoratas moramur, cum ſolenne doctoribus eccleſiaſticis fuerit, omnem haereticorum eruditionem Graecae philoſophiae, quam ſolam intelligebant, tribuere, praecipue cum viderent, Orientis diſciplinam in ſcholis quoque Graecis Platonicorum doceri. Vnde prouide magis TERTVLLIANVS [k] nullius philoſophiae generis facta mentione, *ipſae*, ſcribit, *denique haereſes a philoſophia* (in genere) *ſubornantur. Inde aeones et formae, neſcio quae et trinitas hominis apud Valentinianos.* Quaecunque autem patrum fuit opinio, qui inepti ob praeiudicium modo dictum in hac re arbitri atque iudices ſunt: illud ex ipſa ſyſtematis Valentini ſυναφείᾳ patet, Orientalem philoſophiam hunc pullum generauiſſe. Apertiſſima ratione id prodit, quod ſyſtema emanationis totum aedificium Valentinianum ſupponat. Cuncta enim eo redeunt, vt oſtendatur, et inuiſibilem mundum et viſibilem emanationis lege profluxiſſe ex inacceſſo illo lumine, quod ab aeterno in pleromate diuino latuit, et tandem, ſe vt manifeſtaret, radios ſuos emittens, per principium aliquod emanatiuum primum omnium emanationum perfectiſſimam et puriſſimam, aeonas condidit generauitque, ea lege, vt quo propiora eſſent emanata fonti ſuo, eo perfectior eſſet indoles, eo purior lux, eo maior diuinitas, quo magis vero ab ineffabili et profunda lucis diuinae abyſſo diſtarent, promanarentque, eo impuriora magisque materialia fierent. Luculenter ſatis THEODOTVS [l]: Οἱ πρωτόκτιστοι ἴων τόν τε υἱὸν ὁροῦσι, καὶ ἑαυτοὺς καὶ τὰ ὑποβεβηκότα, ὥσπερ καὶ οἱ ἀρχάγγελοι τοὺς πρωτοκτίστους· Ὁ δὲ υἱὸς ἀρχὴ τῆς πατρικῆς ὑπάρχει θέας, πρόσωπον τοῦ πατρὸς λεγόμενος· καὶ οἱ μὲν ἄγγελοι νοερὸν πῦρ καὶ νοερὰ πνεύματα τὴν οὐσίαν ἀποκεκαθαρμένοι. Φῶς δὲ νοερὸν ἡ μεγίστη προκοπὴ ἀπὸ τοῦ νοεροῦ πυρὸς ἀποκεκαθαρμένου τέλεον. *Prima igitur origine conditi tum filium vident, tum ſe ipſos, tumque etiam inferiora, vti et archangeli prima vident origine conditos. Filius autem principium eſt ac origo videndi patrem, qui patris facies appelletur. Atque angeli quidem ignis ſunt, intelligendi facultate praediti* (intellectualis) *ac ſpiritus intelligentes ſecundum eſſentiam depurgati. Vt vero lux intelligens ab igne intelligente exiſtant, profectus maximus eſt eius, qui perfecte depurgatus ſit.* Similia et Alexandrini philoſophi de λόγῳ ſuo, et Cabbaliſtae de Adam Kadmon ex Or Haënſoph prodeunte, et Simon Magus de δυνάμει τοῦ Θεοῦ virtute Dei ſumma praedicarunt. Omnes enim ex vno fonte, nempe philoſophia Orientali id hauſerunt, quae cur ita praeceperit, cauſſas ſatis veriſimiles ſuo loco indicauimus. Hac claue adhibita, facile eſt, intima Valentiniani ſyſtematis adyta reſerare, modo teneamus, probeque recordemur, Valentinum hominem doctum et ingenio

k) Praeſcript. adu. haeret. c. 7.

l) §. 12. p. 143.

genio pollentem, cum episcopatu dignior ob eruditionem, quam ceteri, videri vellet, systema hoc Orientale ad χριστολογίαν Scripturae accommodasse, cumque λόγου diuini varia in ea attributa enarrari cerneret, occasionem inde captasse, attributa illa in aeonas, naturasque eiusmodi emanatiuas, quales systema hoc postulat, conuertendi, sicque aptius, quod rebatur, et concinnius, quam reliqui Gnostici fecerant, aliquod doctrinae aedificium comminiscendi. His suppositis, caussa patet, cur ignotum et latentem atque incomprehensibilem Deum fontem radicemque omnium diuinorum principiorum statuat, eumque silentio magis, quam cognitione attingendum putet. Id enim primum huius philosophiae principium fuisse, supra luculenter demonstrauimus, et vel vnus IAMBLICHVS [m] testis est locupletissimus, qui nomina quoque Valentiniana προαρχή, προπάτωρ, et similia in Aegypto non ignorata fuisse prodit. Ex hoc Deo, necesse erat, principium aliquod primo-primum deriuari, quod inseparabili coniugio cum illo Deo congressum, id est, vt philosophica voce allegorias Orientales explicemus, eius emanationem recipiens [n], fons nouus fieret reliquorum principiorum diuinorum emanantium. Hunc fontem ἔννοιαν vocauit, sapientiam internam latentemque, quae postea in aliis principiis intellectualibus minoris gradus et perfectionis se patefecit, dilatandoque et explicando se manifestauit. Cum his siue Sephiras ex Adam-Kadmon progressas, siue principia illa atque numina Aegyptiorum ex mente orta et Iamblicho memorata, siue aeonas Simonis et reliquorum Gnosticorum ex Deo summo profectas compares, idem erit, idemque significabunt omnia, in vna officina fabrefacta: illud modo teneas, quod Valentinum quoque statuisse supra th. XII diximus, aeonas in pleromate diuino diuersi esse gradus, perfectionisque, id enim systema emanatiuum postulat. Quod cum infimas emanationes, quas ad numerum triginta extendit, multiplicauitque Valentinus, multo minoris perfectionis et limitatae essentiae ponendas esse postulet, ratio inde patet, cur imprimis vltimam emanationem in pleromate, Sophiam, desiderio redeundi in ineffabilem illum lucis diuinae oceanum flagrasse, repressam vero fuisse ab Horo, id est, limitante illa et definiente emanationum lege et ordine, Valentinus dixerit. Ita vero mysterium nobis pandit maximum in philosophia Orientali, cuius gratia eam tantum non omnem excogitatam fuisse suo loco ostendimus; nempe quomodo origo materiae inertis, tenebricosae, et quod ei inesse credebatur, mali physici atque moralis, cum systemate emanatiuo concilianda sit, salua illa summae lucis puritate. Non nos latet, fuisse, qui Valentino duplicis principii coëxistentis ineptias tribuerint. Ita visum HIERONYMO [o], et ORIGENI [p]. Fatemurque, praesidium huius opinionis quaeri posse in ipsis

m) De myst. Aegypt. loc. cit.

n) Hoc sexum foemininum in theogoniis indicare aliquoties monuimus.

o) Prooem. ad Philipp. T. VI. p. 211. et ad Ephes. III. p. 173.

p) Περὶ ἀρχῶν L. IV. c. 7.

in ipſis Valentini verbis, quae ſeruauit nobis ORIGENES in *dialogo contra Marcionitas* a IO. ERN. GRABIO [q] edito, vbi, poſtquam diligenter remouerat de Deo omnem mali culpam, addit: *Quocirca viſum eſt mihi, coëxiſtere ipſi illud, cui nomen eſt materia, ex qua, ea quae ſunt, procreauit, affabreque illa prudenterque diſcernens et eleganter ornans, ex qua et mala eſſe videntur. Cum enim nec facta, nec formata illa eſſet, inſuper etiam inordinate ad illa mala ferretur, Deique artificium deſideraret, iſte non inuidit, neque illam ſemper ſibi relictam ita ferri voluit, ſed manum creationi admouit, et a peſſimis diſtinguere voluit optima, ac proinde ſic ea condidit etc.* Quae verba quae ex Platone, vel Philone potius, deſumſiſſe Valentinus videtur, perſuaſerunt viris doctis, vt coëxiſtere ſummo Deo materia ex Valentini mente illis videretur. Sed falluntur viri eruditiſſimi, vt aperte ſyſtema Valentini demonſtrat. Creator enim materialium omnium Deus, non propator et proarche eſt, ſed demiurgus, infinita diſtantia inferior illo puriſſimo ſubſtantiarum omnium fonte. Et hoc demiurgo omnino materia ſecundum leges emanationis ſuperior eſt, nec is aliter niſi e materia formare mundum materialem potuit. Qua vero ratione materiae originem ſaluo emanationis ſyſtemate ſibi conceperit Valentinus, ex ⊖. XIII et XIV. intelligi poteſt, modo abiiciantur difficiles allegoriae, et, quae ſupra in conſideratione philoſophiae Orientalis ea de re dicta ſunt, et in Cabbaliſticis quoque declarata et notata, hic quoque in memoriam reuocentur. Nempe ita paucis ſe res habet: In rebus materialibus duo ſibi concipiebat philoſophia Orientalis et Valentiniana: rerum omnium ſubſtantias et materialitatem. Subſtantias omnes qua tales, et realitates (ſit venia verbo) ex primo omnis ſubſtantiae fonte fluere et emanare, primum poſtulabat et euincebat principium: vnde cum ex nihilo nihil fiat, nec duo coëxiſtentia principia ſyſtema emanatiuum patiatur, neceſſario ponendum eſt, quicquid ſubſtantiale eſt, ſua lege, ordine et perfectione ex Deo fluxiſſe. Materialitatem autem ſub priuationis et non-entis notione ſibi concipiebant, vt clariſſime docet philoſophia Cabbaliſtica. Cuius vt originem docerent hi philoſophi, nihil aliud neceſſarium erat ſtatuere, quam vi legis emanatiuae, emanationem aliquam longius a primo fonte progreſſam ita limitatam fuiſſe, vt tandem lucis parte potiori amiſſa tenebrarum habitum indueritt. Ita enim manere quidem in materialibus ſpiritualis originis et perfectionis aliquid, nempe ſubſtantialem eſſentiam, ſed oriri tamen ex non-ente priuationem, tenebras, impotentiam, inertiam, ipſamque mali capacitatem neceſſe eſt. Quo longius hae emanationes a primo fonte egreſſae ſe ſeparant, eo deteriores eas accedentis materiae culpa fieri oportet. Haec et Alexandrinos tradidiſſe et Cabbaliſtas, et Simonem Magum, ſupra veriſimilibus rationibus oſtendimus. Haec vero ad Valentini ſyſte-

q) Spicileg. PP. T. II. p. 55. ſeqq.

ma applicata, lucem ei miram conciliant. Nempe Sophia repressa ab Horo id est a natura determinata et finitate sua limitata, cum extra diuinum pleroma nimia cupidine processisset, separata quoad emanationis suae praestantiam et propinquitatem a spatio illo, quod diuina lux repleuerat (vnde pleroma dicitur) tenebras, inertiam, materialitatem concepit, et, quoad substantiam quidem suam effluxumque ex sinu Deitatis, diuinae lucis mansit particula, ast limitato et coarctato isto lumine cum se pro fonte aliquo aliarum emanationum venditaret materiam peperit, quae cum et inertia sua, et motuum irregulari indole innumeras animorum corporumque ἀναμολίας in se contineret, abortiuus hic sophiae foetus caussa male extitit. Cui malo medendo cum non aliud remedium ex philosophiae Orientalis principiis esset, quam vt materiales substantiae, ab inhaerentis priuationis tenebrarumque imperfectione liberarentur, idque, quod ex emanationum ordine spirituale et aeternum est, ad primum fontem reuocaretur (quo fabula quoque illa Zoroastrea de bello Arihmanii et Oromasdis, huiusque de illo victoria pertinet, ex qua hoc systema enatum est, vt suo loco dictum), hinc, quod pugnae lucis contra tenebras Orientales philosophi tribuerunt, Valentinus ad Iesum Christum retulit, vt propius Christianae doctrinae se attemperaret; et ex influxu emanationum siue pleromatis Iesum diuinis attributis instructum dixit, qua in re Paulum habebat praeeuntem. Inde materiae quoque semina ex spirituali natura resuscitata ab eo fuisse statuit, et materiae siue Achamoth ita animatae desiderium ad perfectionem spiritualem emergendi adfuisse constituit, et ortum rerum materialium diuina et emanatiua anima spirituali donatarum ex hoc fonte deriuauit, et angelos comites atque ministros adesse dixit, et triplex naturarum genus, spirituale, animale et corporale, pro gradu diuerso subtilissimae illius ex materia impraegnata emanationis asseruit: et impressam esse in materialibus per demiurgum pleromatis diuini imaginem contendit, locumque demiurgo inter primae materiae et conditi mundi interstitia posuit etc. Nec finis philosophiae Valentinianae ab hoc scopo abludit. Ille enim est, vt id, quod in animis rebusque omnibus spirituale est ad fontem suum redeat, Achamoth siue materia, quatenus substantiam continet, et emanatio Dei vltima est, in pleroma, lucisque diuinae oceanum recipiatur, vna cum animalibus ψυχαῖς, id vero quod tenebricosum, iners, priuatiuum ei infuit, et proprio nomine materia dicitur, a vehementissima agitatione tanquam igne raptum et commotum consumatur, sicque materia ista, qua talis, ab igne isto philosophico tollatur. Ita quidem nos difficillimi aenigmatis, si absurdae allegoriae et quaesita cum Scriptura S. concordia tollatur, verum sensum ex philosophia Orientali planissime exponi posse, habereque haec verisimilitudinem satis magnam sumus persuasissimi. Quod vero tanto genealogiarum et theogoniarum syrmate fabula haec comta et ornata est, in caussa est methodus Aegyptiaca, quae huic

huic docendi modo ita addicta fuit, vt haec sacra aliter prorsus non constiterint. Ex his autem strictim, quantum nempe nostrum institutum patiebatur, allatis patet I. Valentini systema recte Orientalem doctrinam siue philosophiam a Theodoto vocari, II. eius proram puppimque esse systema emanationis, quod non inepte ita IRENAEVS[r] expressit: *Omnia ex Valentinianorum mente ad vnitatem recurrere, et omnes aeonas vnum esse, etsi in vnitate distantes sunt, et generant sine alterius complexu:* III. Frustra itaque esse, qui sensum vel orthodoxum, vel saltem tolerabilem magisque sanum doctrinae Valentinianae tribuunt, et de attributis diuinis in λόγῳ Dei habitantibus intelligendum esse, clamitant. IV. Perperam etiam et Valentinum et Orientalis philosophiae omnis patronos accusari, quod materiam tanquam mali principium aliquod NB. positiuum et coëxistens summo Numini adiunxerint. V. Facile autem conciliari posse, qui Valentini haeresin filiam esse vel Platonicae vel Cabbalisticae philosophiae dicunt, cum vtraque ex eodem fonte hausta, in fundamentalibus articulis a Valentinianis deliriis non abierit. Rectius tamen VI. facere, qui vtramque philosophiam sororem magis Valentinianae dicunt, quam parentem, quo nomine Orientalis tantum philosophia hoc loco mactanda est. VII. Mirum porro non fuisse, quod haec somnia tantum applausum meruerint, cum ista pseudo-philosophia iam Pauli tempore tot hominibus imposuerit, vt ab ea cauendum sibi esse, monere necessarium duxerit. VIII. Cum autem in affini haeresi haereret Alexandrina et Cabbalistica philosophia, immo vtriusque non ignarum fuisse, et quaedam etiam ab vtraque mutuum accepisse Valentinum verisimile sit, factum inde esse, vt his philosophiae generibus solis patres Ecclesiae Valentinianam mataeologiam tribuerent, indeque IX. magnam odii, quod aduersus philosophiam conceperunt, partem habuisse originem. Quae omnia strictim exposita amplam attendenti exhibebunt occasionem haeresiologiam Sec. I, II et III, accuratiori perlustrandi oculo. Et ex his supplenda et emendanda sunt, quae alibi[s] de hac re diximus. Iam in ordinem viamque a longa digressione ad patrum de philosophia iudicium redimus.

VIII. Philosophia tamen postliminio a PP. recepta, quos in vsus adhibita sit?

§. XII. VIII. Hactenus philosophiae, maxime Graecae, quae potissimum in orbe Romano hoc nomine superbiebat, hostes patres doctoresue Ecclesiae veteris offendimus, et luculentis testimoniis, quomodo in eam animati fuerint, planum fecimus. Iam vt moneamus, series sermonis postulat, fuisse tamen multos inter eos philosophiae Graecae peritos, nec ab ea in vsus vertenda reipublicae Christianae commodos abstinuisse. Nempe in iuuentute eruditioni, quae tum temporis maxime vigebat, Graecae addicti, cum philosophiam Graecam didicissent, non plane omnem eius notitiam eiurandam abiiciendamque esse censuerunt, sed, vt ferebantur pio pro re Christiana zelo, ita eam ad roborandam

r) Lib. 2. c. 12. p. 128.

s) in opere Germanico hist. philos. T. IV. p. 1059 seqq.

dam tuendamque contra veritatis diuinae hostes fidem Christianam adhibendam esse statuerunt. Cui cum variae circumstantiae locum facerent, diuersis quoque id factum est modis. Nempe non tantum erat philosophiae gentilis odium, vt et prius cognita eiicerent ex animo, et noua sorderent, sed destinauerunt eius cognitioni nonnihil temporis, et recentiorum quoque philosophorum lectioni insudarunt, et opiniones barbarorum et Graecorum accuratiori studio excusserunt, vt eo abundantius haberent, vnde pharetras suas contra religionis purioris aduersarios instruerent. Ita vero prolixa lectione de omnis aetatis gentisque placitis eruditi et philosophicae historiae gnari aciem ornauerunt, scripturae S. veritates et doctrinae Christianae praecepta opposuerunt opinionibus philosophorum, institutaque comparatione vel absurda esse et falsissima philosophorum decreta, vel vbi vera sint, concinere effatis oraculorum sacrorum, eaque mire confirmare, demonstrabant, sicque philosophiae gentilis vsum aliquem ad veritatis Christianae demonstrationem admittebant. Qui licet mos seculi a C. N. primi non fuerit, vt supra obseruatum, secundo tamen post redditam orbi salutem id factum esse, hancque de vtilitate philosophiae ad roboranda defendendaque religionis Christianae dogmata opinionem obtinuisse, doctorum huius aetatis scripta testantur. Inter quos CLEMENS ALEXANDRINVS memorabili loco [t], postquam prolixe satis eos refutasset, qui *ex his, quae ad perniciem in mundum venissent, nihil commemorandum esse contendunt*, haec addit: *Primum quidem, etiamsi inutilis sit philosophia, si inutilem eam confirmare est vtile, iam vtilis est. Deinde nec fieri potest, vt ii Graecos condemnent, qui nuda de eorum decretis dictione vtuntur, si non vna sigillatim ad ea aperienda descendant resque ad cognitionem. Est enim vel maxime fide digna probatio, quae est cum experientia, quoniam vel perfectissima inuenitur demonstratio eorum, quae sunt damnata, cognitio. Multa itaque licet ad finem non conferant, artifici tamen ornamentum afferunt. Et alioquin varia ac multiplex doctrina et varie probat id, quod adducitur, et catechumenis admirationem afferens, ea quae sunt praecipua dogmata ad eorum, qui audiunt, persuasionem, et ad veritatem constituit. Est autem fide digna eiusmodi oblectatio, per quam ab aliis vituperatam studiosi admittunt veritatem, ad hoc vt neque ipsa philosophia vitae perniciem afferat, cum sit rerum falsarum atque malorum operum artifex, quam nonnulli falso affirmant esse euidentem veritatis imaginem, donum Graecis datum diuinitus; neque nos a fide auellamur, a fraudulentae artis veluti quibusdam decepti praestigiis. Sed vt dicam, maiori adhibito munimento, exercitationem aliquam fidei demonstratiuam vtcunque dogmatum, dum inter se conferuntur, veritatem oppositio conciliat, vnde consequitur cognitio: non quod primum obtineat*

t) Stromat. L. I. p. 278.

obtineat philoſophia locum, ſed quod per eum fructum, qui capitur ex cognitione verae comprehenſionis firmam ac ſtabilem ſuſcipiamus perſuaſionem, propter eorum, quae intelliguntur ſcientiam etc. Simili fere modo praeter alios HIERONYMVS [u], qui ad exemplum Origenis, Methodii, Euſebii, Apollinarii et Quadrati prouocat, eorumque reſponſiones conferre cum obiectionibus philoſophorum Celſi, Porphyrii, aliorumque iubet, Clementem quoque Alexandrinum, Hippolytum, Iulium Africanum, Dionyſium Alexandrinum, aliosque laudat, hosque omnes ait, *in tantum philoſophorum doctrinis ſuos infarcire libros, vt neſcias, quid in illis primum admirari debeas, eruditionem ſeculi an ſcientiam ſcripturarum.* Maxime vero in hoc argumento verſabatur ſanctorum virorum diligentia, vt oſtenderent, neque legiſlatorum ſeueritatem, neque philoſophorum ſapientiam et praecepta efficere potuiſſe, vt ingenia vere miteſcerent, et ad humanitatem atque honeſtatem redirent: adeoque ſublimiori ſapientiae manifeſtatione opus fuiſſe, quae ex coelo profecta non doceret modo homines, ſed vi quoque diuina conuerteret, de quo argumento pulchra ſunt, quae habet S. CHRYSOSTOMVS [x] verba, quae, ne nimii ſimus, non exſcribimus. Neque vero opponendi tantum philoſophiae gentili puriora Chriſtianae religionis dogmata cauſſa, eius vſum aliquem agnoſcendum eſſe ſtatuebant, ſed et ad illuſtrandam eam confirmandamque multum facere poſſe contendebant. Cum enim veritates multas ſparſim per philoſophorum ſectas detexiſſent, iis in vnum collectis, purioris alicuius philoſophiae gentilis ſyſtema quoddam formabant, idque obtrectatoribus religionis Chriſtianae obiiciebant, oſtendentes, cauſſam eos habere nullam, cur tantopere placitis Chriſtianae religionis oblatrarent, ea enim, quae ſana humanamque rationem decentia in ipſorum philoſophia inuenirentur, elegantius multo ſolidiusque inter Chriſtianos doceri. Quo modo et calumniatores philoſophos in ruborem dabant, et animos rectos et rationis patientes ad audienda veritatis Chriſtianae, quae parabant, praeſidia, inſtruebant. Multa in hac applicatione philoſophiae Graecae et barbaricae patrum induſtria fuit, qui ſeculo ſecundo, tertio quartoque floruerunt. Inter quos luculento ſimili rem illuſtrat CLEMENS ALEXANDRINVS [y] ſcribens: Καθάπερ γὰρ οἱ γεωργοὶ παραρδεύσαντες τὴν γῆν, εἶθ᾽ οὕτω σπέρμα καταβάλλουσιν· οὕτω δὴ καὶ ἡμᾶς τῷ πετίμῳ τῶν παρ᾽ Ἕλλησι λόγων, προαρδεύομεν τὸ γεῶδες αὐτῶν, ὡς παραδέξασθαι τὸ καταβαλλόμενον σπέρμα πνευματικὸν, καὶ τοῦτο εὐμαρῶς ἐκτρέψαι δύνασθαι. *Quemadmodum terram prius rigant agricolae, deinde ſic ſemen iniiciunt: ita etiam nos eo, quod bibi poteſt ex Graecorum ſcriptis, id quod in eis eſt terreſtre, prius irrigamus, vt ſuſcipiant ſpiritale ſemen, quod deiicitur, et id facile poſſit alere.* Paria paſſim inculcat, proli-

u) Epiſt. 84. ad Magn. x) Homil. V. in epiſt. ad Titum. y) l. c. p. 278.

prolixeque hanc animorum praeparationem per philoſophiam Graecam commendat, eamque cum diſciplinis comparat [z] encyclicis, vel inferioribus, quae ſuperioribus inſeruiunt. Eadem ratione praecipiunt BASILIVS, qui peculiari *homilia adoleſcentes de vtilitate ex libris gentilium percipienda* erudiuit, ſimili deſumto a tinctoribus, qui, vt colores eo felicius inducant pannis, eos prius alio colore tingunt [a]. Eius exemplum ſecutus eſt diſcipulus GREGORIVS THAVMATVRGVS, qui in *panegyrico in Origenem* plurima dixit hanc προπαιδίαν egregie illuſtrantia, lucemque ſtudio inter Chriſtianos literario et philoſophico, quale iſto quidem ſeculo viguit, ampliſſimam accendit. Neque tamen haec ita accipienda ſunt, quod philoſophiam ad ſalutis notitiam animique emendationem neceſſariam hi doctores eccleſiaſtici poſtulauerint: immenſum enim inter has ſecularis ſcientiae ſcintillas et aeterna veritatis coeleſtis lumina diſcrimen ponebant, et his reliqua profana omnia ſubiiciebant, cuius illuſtre exemplum eſt GREGORIVS NAZIANZENVS pie et eleganter canens [b]:

Μοῦνον ἐμοὶ φίλον ἔσκε λόγον κλέος οὓς συνάγειραν
Ἀντολίητε, δύσις δὲ, καὶ Ἑλλάδος, εὖχος Ἀθῆναι.
Τοῖς ἐπὶ πολλ᾽ ἐμόγησα πολὺν χρόνον· ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς
Ἐίξαντας μεγάλοιο Θεοῦ λόγῳ.

Quae ita vertit BILLIVS:

Sola meum ardenti pectus ſtimulauit amore
Doctrina, Argolicae quam gloria gentis Athenae
Quaeſiuere mihi, ſoliſque occaſus et ortus:
In qua multum operae poſui, duroſque labores
Tempore non paruo ſubii, ſed et hanc quoque Chriſti
Ante pedes humilem pronamque iacere coëgi
Diuino verbo cedentem.

Alia paſſim occurrentia, quae ex parte quoque collegit FRANC. BALTVS [c], tacemus. Talem cum philoſophiae Graecae vſum patres noſſent, et experientia didiciſſent, haud infeliciter ita pro veritate religionis Chriſtianae pugnari poſſe, diſcipulos, quos habuerunt, ſuos eadem ratione inſtituerunt. Sicque in ſchola catechetica Alexandrina Clemens Alexandrinus Origenem et Pantaenum, Origenes Gregorium vtrumque, hique porro diſcipulos ſuos erudiuerunt. Ex quibus GREGORIVS THAVMATVRGVS [d], ſummis, quantum poteſt, laudibus Origenem extollit, *quod innumeris ſe et condiſcipulos vocibus ad philoſophandum inſtigauerit, non vno duntaxat die, ſed pluribus, praeſertim diebus illis primis, quibus illum acceſſerint, icti ceu iaculo aliquo*

z) Strom. L. I. p. 282. 283.
a) Conf. ORIGENES philocal. c. 13.
b) Carm. I. p. 33.
c) l. c. L. III. c. 1. p. 386. ſeqq.
d) loc. cit.

quo sermone illius, et quidem a primo statim colloquio. Id quod tantam in animis ipsorum vim habuisse dicit, vt cum primo torquerentur, haererentque, num in philosophiae studio fortiter persisterent, desistere tamen non potuerint, sed verbis eius tanquam maiori necessitatis stimulo ad ipsum attraherentur, donec verbis suis, velut praestigiis captos artibus suis tandem huc adduceret, vt doctrinae eius non secus, ac statuae immobiles affigerentur. His alia iungenda caussa est, quae postliminio in scholas doctorum Christianorum reduxit philosophiae omnisque literaturae Graecae studium. Nempe quae nascentis religionis Christianae tempore, quo simplicitati studebant viri sancti, qui ecclesiam plantanbant, exulauerat eloquentia, eo quod ad homines illiteratos plerunque differendum esset, ea redibat in Ecclesiam, cum docti viri illi reipublicae sacrae nomen darent, et qui elegantiori cultu ornati erant, illi adhaererent. Maxime vero eloquentiam seculo secundo et sequentibus excolebant sophistae, qui cum philosophiam quoque amplexi essent, dissertationibus philosophicis eloquentiae specimina dantes, nomen sibi oratorum et philosophorum simul acquirebant, cuius exemplum esse possunt Maximus Tyrius, Themistius, Porphyrius aliique, ex Eclecticorum grege. Eloquentiam itaque in Ecclesiam quoque introductam studiose venantes, qui doctorum munere fungebantur, vt nimirum non plebis tantum auribus, sed doctis quoque summisque viris placerent, et ad disertissimorum virorum exemplum sermonis nitorem et dulcedinem componere tentantes, auide legerunt philosophorum et oratorum libros, et vno simul labore elegantiores quoque discebant literas. Qua ratione etiam emolumenti aliquid afferre se posse ciuitati Christianae sperabant, eo quod aures magis vaciuas commodaturi essent gentiles, si eleganter differere audirent Euangelii praecones, quam si nudam simplicemque veritatem fastidientibus offerrent auribus. Recessisse doctores Ecclesiae hac in re ab exemplo Apostolorum, non in eloquentiae humanae persuasionibus Euangelium praedicantium, sed vim spiritus in simplicitate demonstrantium omnino certum est, nec inficiandum, collapsae hoc nonnihil puritatis primitiuae Ecclesiae documentum esse, vnde seculo demum secundo atque tertio hoc eloquentiae studium inter Christianos inualuit. Ignoscendum tamen hoc est viris cetera piis atque candidis, tum quod patriae disciplinae assueti a iuuentute eloquentiae studuissent, tum quod necessitatem Ecclesiae id poscere crediderint, vt nempe delicatae gentilium aures eo facilius ad audienda veritatum diuinarum praeconia illicerentur. Prolixe hanc rationem inseruiendi Ecclesiae tuetur Clemens Alexandrinus, caussatus omnia ita doctorem publicum fieri omnibus, et non Iudaeis tantum Iudaeum secundum legem, sed et Graecis per Graecam literaturam, vt omnes lucretur, cuius exemplum secutus est Origenes, huncque discipuli eius reliqui, qui hoc studio Ecclesiam repleuerunt. Verisimile itaque videtur ab ipso Clemente

mente Alexandrino vel ei aetate ſuppari hunc morem in Eccleſiam fuiſſe introductum, cum ineunte ſeculo ſecundo nondum hoc eloquentiae profanae ſtudium floruerit. Id quod de ſe ipſo fatetur IRENAEVS[e], excuſans ſeſe, quod rhetorum artes non calleret, nec eorum ornatu libros ſuos pingeret, et de S. Iuſtino obſeruat PHOTIVS[f], *eſſe eum ad philoſophiae tum Chriſtianae, tum profanae ſummum faſtigium euectum, multiplicisque eruditionis et hiſtoriarum copia circumfluentem, ſed rhetorico artificio, natiuam philoſophiae ſuae pulchritudinem pingere non ſtuduiſſe.* Aliter enim Alexandrini ſolebant, qui curioſe admodum et eloquentiae et literaturae et philoſophiae Graecae laudem affectabant, teſtibus AMMIANO MARCELLINO[g] et Anonymo geographo vetere a DIONYSIO GOTHOFREDO edito[h]. Certe alios hanc in rem ante Clementis Alexandrini aetatem non habuit, quos produceret BALTVS[i], cum philoſophiam Graecam ob eloquentiae ſtudium a patribus cultam fuiſſe ſibi demonſtrandum ſumſiſſet. Praeſtantiſſimum tamen, quem credebant viri pii atque docti, vſum philoſophiae gentilis in ſacris Chriſtianis in eo ponebant, quod mores formari atque emendari ita poſſe crederent, ſi, quae ſanius atque melius dicta a gentilibus philoſophis eſſent, diligenter ex omnibus ſectarum praeceptis eligerent, et decretis Chriſtianae ſcholae ſtudioſe adaptarent, et ad normam Sacrae Scripturae emendando exigendoque ethicam quandam Chriſtianam multis numeris, quam gentes ſolebant, perfectiorem exhiberent. Id propoſitum habuit facundiſſimus Mediolanenſium praeſul AMBROSIVS, qui cum de officiis ſcribendum ſibi argumentum ſumſiſſet, (quam philoſophiae moralis partem Stoicos potiſſimum coluiſſe conſtat) philoſophorum tractationem ad Chriſtiana praecepta transferre conatus eſt. Vnde mox in limine monet[k], *officii nomen non philoſophorum tantummodo ſcholae aptum eſſe, ſed etiam in ſcripturis reperiri diuinis, eo tantum diſcrimine, vt cum philoſophi honeſti atque vtilis actionis rationem metiendam eſſe a vita ciuili dicant, Chriſtiani, quid deceat et honeſtum ſit, futurorum magis, quam praeſentium metiantur formula, nihilque vtile eſſe definiant, niſi quod ad vitae aeternae proſit gratiam.* Vnde haud indiligentem Stoicorum, et, qui eorum plerumque veſtigiis inſiſtit, Ciceronis imitatorem in hoc libello agnoſcas, qui eorum more fontes honeſti ſiue virtutis quatuor ponit, prudentiam, iuſtitiam, fortitudinem et temperantiam. Eadem prorſus ratione moralem Stoicorum diſciplinam in Eccleſiam traduxit, auctor *enchiridii Epicteti*, quod ad Chriſtianorum praecepta inflexiſſe dicitur NILVS monachus vel aſceta Aegyptiacus. Quem ab hac accommodationis culpa et introducti in Eccleſiam Stoiciſmi labe purgare quidem conatur LEO ALLATIVS[l], cauſſatus:

e) loc. cit L. I. p. 3.
f) Cod. CXXV. p. 162. ed. Hoeſchr.
g) L. XXIX. c. vlt.
h) p. 29.
i) l. c L. III. c. 2. p. 400. ſeqq.
k) L. I. c 8. T. I p. 5. ed. Baſ.
l) De Nilis p. 41. ed. Fabric.

„caussatus: „Neque succum, neque colorem dictionis Nilanae in hoc „enchiridio immutato, neque speciem eius deprehendi: Nec videri verisimile, Nilum alias eloquentissimum, et Christianae philosophiae promum condum, a Stoica philosophia praesidia vitae Christianae emendauisse. Neque id agere sustinere potuisse virum Christianae religionis „exemplar ipsissimum, eo quod in alieno choro pedem posuisset, si ex „gentilium moribus et Stoica familia ascetis modum imponere constituisset, et ab iis praecepta viuendi petiisset, quorum nomina tam „studiose deleuerit. Etiam in Cod. Msc. Nili opuscula continente huic „soli praeter reliqua omnia non Nili sed Epicteti nomen praeponi etc". Parum tamen ponderis habere hanc apologiam facile suboluerit illi, qui nasum habet. Frustra enim ad vnius codicis auctoritatem prouocat Allatius, cum codices Nili scripta continentes Nilo hoc enchiridium tribuant; neque Nili dictio succulenta potissimum requiri potest, qui ab Epicteto scriptum in paucis quibusdam tantummodo mutauit emendauitque, eoque fine id ad normam doctrinae Christianae refinxisse videtur, vt libellus ab aliquot iam seculis lectus, sublatis, quos rebatur, Stoicis erroribus, tuto et sine offensa ab ascetis euolui posset: ad quem obtinendum neque insigni mutatione Nili genium referente opus erat, neque praefixum requirebatur Nili nomen, qui ipse auctor libelli, licet a se immutati non fuisset. Neque vero mirabitur hanc ascetae Christiani curam, Stoicam philosophiam in Christianam rempublicam traducendi, qui, quae hactenus disseruimus, attente considerauerit, notaueritque magnum, quod huius aetatis homines Christiani fouerunt studium, ea quae pulchre a philosophis gentilibus dicta videbantur, sibi vindicandi. Quod eo magis accendi oportebat, cum tanta huius libelli esset existimatio, vt, cum ipsum Epictetum auctorem non agnoscat, ab homine Christiano conscriptus quibusdam videretur, qua in opinione ipsum Nilum fuisse, valde verisimile est. Qui tamen ea in re nihil fecit a moribus Christianorum abhorrens. Ipse enim ORIGENES [m] refert, *Platonem solis doctorum tantum teri manibus, Epictetum vulgo quoque lectorum admirabilem esse, vtilitatis nomine, quod se praeceptis illius admonitos proficere sentiant.* Talis cum fuerit communis de hoc libello persuasio, an verisimilitudinis migrat limites, Nilum seuerioris disciplinae moralis, qualem Stoici vrgebant, patronum rigidum, sancto zelo accensum, cum hunc librum vbique legi cerneret, emendatis eiectisque iis quae offendere doctrinam Christi videbantur, eum ascetis intuendum obtulisse? Qua in re licet testes, quos poscit Allatius, desint, qui ipse tamen suae sententiae adstipulantem adducit neminem, ita tamen haec sententia comparata est, vt nihil Nilo tribuat, quod non soliti sint Christiani illorum temporum, praecipue Sec. V facere, quo simplicitas aeui apostolici valde ad affectatam philosophiae Graecae eruditionem defecit, vt vel vnius Synesii exemplum

m) Contra Cels. L. VI. init. p. m. 283.

exemplum probat. Quicquid autem de auctore est, illud certum est, in hoc libello Stoica praecepta ad doctrinam Christianorum moralem transferri, et ex hac ista emendari. Id quod sufficit ad probandum, hoc quoque nomine philosophiae gentilis vsum Christianos veteres adhibuisse.

IX. Cum cautione philosophia gentilis in vsus Christianos traducta.

§. XIII. IX. Neque tamen sine cautione hoc opus suscipiendum, sed huic se pelago prouide neque sine cynosura committendum esse, viri cordati piique, qui philosophiae gentilis vsum aliquem in Ecclesia esse posse dictabant, subinde monebant ingeminabantque. Eos enim non latebat, quantam fidei iacturam fecerint homines incauti, qui seducti a philosophia ad sensus peruersos doctrinasque minus sanas diuerterunt. Vt itaque suos caute agere docerent, 1. non fidendum esse omnibus nec simplici et incauto oculo intuenda omnia, sed distinguenda accurate mala a bonis, falsa a veris, et ab illis auertendum esse animum monebant. Quam in rem eleganter in ea ipsa oratione, qua vtilitatem ex libris gentilium percipiendam delineauit, adolescentes ita monet BASILIVS: Τοῦτο μὲν οὖν αὐτὸ καὶ ξυμβουλεύσων ἥκω, τὸ μὴ δεῖν εἰς ἅπαξ τοῖς ἀνδράσι τούτοις, ὥσπερ πλοίου τὰ πηδάλια τῆς διανοίας ὑμῶν παραδόντας, ᾗπερ ἂν ἄγωσι ταύτῃ ξυνέπεσθαι, κ. τ. λ. *Moneo, ne scriptoribus illis mentes vestras omnino, quasi nauis gubernacula tradatis, ita vt eos, quocunque ducunt, sequamini, sed quae tantum in his vtilia erunt, volo vos consectari, ac nosse pariter quae sint reiicienda etc.* Cuius exemplum postea a poëtis affert, et *iis tantum mentem adhibendam* monet, *quae bonorum hominum facta dictaque enarrauerunt, illaque imitanda, quando vero ad nefarios homines venerint, haec omnino vitanda, auresque obstruendas esse.* 2. Ad finem, ob quem leguntur scripta philosophorum, identidem respiciendum esse praecipiebant, hoc enim indice iudicandum esse, quid vtile, quid non, vt hoc tanquam herbae venenatae fugiatur, illud vt succum largientes flores decerpatur. Pulcherrime ea de re praecipit GREGORIVS NAZIANZENVS [n], dignus qui ipse audiatur:

Haec cum tuaeque sint opes fidae et tibi,
Serua bonisque disciplinis expoli,
Historica scripta perlegens vincta et metris,
Colensque studia sedula eloquentiae,
Et tradiderunt quae Sophi subtiliter.
At ista, quaeso, cuncta fac cautus legas,
Prudenter ex his colligens, quid vtile,
Fugiensque quicquid noxium est et pestilens.
Apis aemulari cura sit sapientiam,
Quae flore in omni sessitans, ex singulis
Idonee carpit, esse quod videt vtile.

3. Porro

n) Iamb. ad Seleuc.

3. Porro non ignorabant viri doctissimi, illa quoque, quae bona sunt in philosophorum libris, innumera admixta habere mala, contaminataque esse erroribus intolerabilibus, multa non ferenda paucis vtilibus et commendandis inspergi: haec itaque separanda, tollendasque paleas a tritico scoriasque a metallo puriore inculcabant. Quam viam se iniuisse *exemplo Pauli apostoli edoctum, qui didicerit a vero Dauide extorquere de manibus hostium gladium, et Goliathi superbissimi caput proprio mucrone truncare*, et ita rem instituisse scribit HIERONYMVS [o], *vt sapientiam secularem propter eloquii venustatem et membrorum pulchritudinem de ancilla atque captiua Israëlitidem faciat, et si quid in ea mortuum, et idololatriae, voluptatis, erroris, libidinum, vel praecidat, vel radat, et mixtus purissimo corpori vernaculos ex ea generet Domino Sabaoth.* 4. Sed hoc quoque iubebant cauere, ne ancillae adhaerentes dominam obliuiscerentur vel contemnerent, sed philosophia in seruitium fidei redacta Scripturae sacrae toti se traderent, neque illius diligenti studio ab hac auocari se paterentur. Vnde cum grauiter obiurgasset CLEMENS ALEXANDRINVS [p] eos, *qui ancillarum inescati philtris contemserunt dominam philosophiam, et consenuerint alii quidem in musica, alii vero in geometria, alii autem in Grammatica, plurimi autem in rhetorica*, eos quoque corrigit, *apud quos secularis philosophia in maiore est existimatione, quam domina, vt Agar olim apud Abrahamum, huncque imitandum esse monet dicentem: ecce ancilla in manibus tuis, vtere ea vt libet, quasi diceret, secularem quidem amplector doctrinam, et vt iuniorem, et vt conseruam, scientiam autem tuam, vt perfectam dominam honoro et colo.* Eadem inculcauit Didymus Alexandrinus apud IOAN. DAMASCENVM [q] qui videndus. 5. His tandem, vt cuncta sepe quasi munirent, addebant, examinandas esse philosophorum opiniones ad fidei normam, diligenterque attendendum, quid conueniat, quid dissonet: nihil autem pro salutari ad vitam dogmate recipiendum esse, quod non cum doctrina Christiana conueniat. Quem in finem AVGVSTINVS [r] *recte*, fatetur, *videri sibi, studiosis et ingeniosis adolescentibus, et timentibus Deum beatamque vitam quaerentibus, salubriter praecipi, vt nullas doctrinas, quae praeter Ecclesiam Christi exercentur, tanquam ad beatam vitam capessendam secure sequi audeant, sed eas sobrie diligenterque diiudicent, in ceteris autem doctrinis, quae apud gentes inueniuntur, omnibus tenendum esse, ne quid nimis diligatur.* Qui alio loco [s] candide aperit, quod ipsi damnum huius rei neglectus attulerit, fatendo: *Cum accessisset ad Scripturam sacram, visam sibi fuisse indignam, quam Tullianae dignitati compararet; tumorem enim suum refugisse modum eius, et aciem suam non penetrasse interiora eius: et quamuis ea esset, quae cresce-*

o) Ep. ad Magn. conf. ep. 146.
p) l. c. p. 284.
q) Sacr. parall. T. II. opp. p. 685.
r) De doctrina Christ. L. II. c. 39.
s) Confess. L. III. c. 5.

cresceret cum paruulis, dedignatum tamen se fuisse, esse paruulum, et turgidum fastu sibi grandem visum fuisse. Idem pluribus contigisse LACTANTIVS [t] refert: *Nutant enim*, ita scribit, *plurimi, ac maxime, qui literarum aliquid attigerunt. Nam et in hoc philosophi, et oratores et poëtae perniciosi sunt, quod incautos animos facile irretire possunt suauitate sermonis.* In sequentibus autem multos ex hac caussa taedium cepisse Scripturae sacrae obseruat. Talia innumera fere apud patres Ecclesiae veteris occurrunt, quae heic adducere omnino locus non patitur. Videndus autem, qui diligenter in eo argumento versatus est FRANCISCVS BALTVS [u]. Pulchre recteque haec omnia moneri, aequus iudex fatebitur quilibet: ast addendum erat, non amplectendam esse nebulam pro Iunone, nec carbones pro thesauris, et suspecta atque noxia philosophorum dogmata pro veritatis particulis habenda, sicque comparationem philosophiae gentilis cum Christiana religione et scriptura sacra caute instituendam, nec obtorto collo in commoda R. C. trahenda esse, quaecunque externa specie concordiam mentiuntur. Hoc enim cum negligerent viri cetera pii doctique, omnes illae cautelae impedire non potuerunt, quo minus frequenter laberentur, vt alibi [x] iam monuimus. Perplacet κριτικωτάτου PHOTII [y] iudicium, de Anonymi *testimoniis de Christo ex gentilium scriptis: Etsi laborem viri ac scopum cordatus nemo merito reprehendat, ipsum tamen opus non perinde se habet. Non solum enim dissentanea saepe in multis dicta diuinae nostrae fidei accommodare nititur, verum etiam fabulas ac somnia, quae vel ab ipsismet, qui prodiderunt scriptoribus, si quid saperent, irrideantur, quae tamen ille Christianae fidei nostrae conducere adeo affirmare non veretur, vt studiose quoque fabularum et somniorum alienum sensum in veros, pios, purosque ac sinceros diuini dogmatis sensus traducat, vnde vt emolumentum omnino nullum verae religioni attulisse, ita criminandi occasionem cauillantibus praebuisse non iniuria videatur. Ostendere siquidem deinceps gentes poterunt e nostris quosdam, qui ad commendandam religionem nostram (quae sola pura est ac vera neque vlla praeterea re opus habet) eiusmodi adhibeant, quae nihil ad rem pertineant, quin maximam potius partem prorsus aliena sint, qui res illorum conciliare cum nostris conentur, a quibus tamen nihilo minus, quam a lumine tenebrae, disiunctae sunt.* Quae prudenter atque accurate dicta etiam ad veteres istos pro religione Christiana athletas suo modo pertinere, fatebitur, quisquis antiquitatis et auctoritatis praeiudicium eiurauerit, et quam difficili cautelarum criticarum negotio res tractanda sit, intelligit.

X. Vera de PP. philosophia sententia.

§. XIV. X. Ex dictis manifestum esse putamus, quae doctorum Ecclesiasticorum sententia de philosophia gentili fuerit, et quid de philosophia

t) Instit. L. V. c. 1.

u) l. c. L. III. c. 19. p. 505. seqq.

x) De compar. phil. gentilis cum Scr. S caute instituenda. O. Vindel. Mel. I.

y) Cod. CLXX. p. 197.

phia veterum Christianorum, praecipue eorum, qui patres Ecclesiae veteris dici solent, statuendum sit? Nempe valde illi falluntur, qui fuisse eos philosophos professione vel secta tales sibi persuadent: hoc enim nec conditio eorum munusque poscebat, nec Graecae philosophiae indoles, qualis tum erat, facile admittebat; sed in id connitebantur viri optimi, vt cum docendi munus in ciuitate Christi accepissent, strenue officio facerent satis, populum erudirent, aduersarios prosternerent, veritatem religionis Christianae defenderent, et philosophiam quandam domesticam, quam a barbaris, id est Hebraeis, se accepisse dicebant, statuminarent, hisque finibus eam, quam multi satis amplam possidebant, philosophiae gentilis notitiam et lectionem librorum huc pertinentium attemperarent. Quo nomine et respectu ex philosophorum choro, paucis quibusdam exceptis, recte excluduntur. Quod vbi accurate tenetur, euitari possunt verborum contentiones et pugnae, in quas inciderunt viri quidam docti, qui de Platonismo patrum disputauerunt, eumque ita vel affirmauerunt vel negarunt, vt vel philosophos Ecclesiae doctores facerent, vel omnem illis philosophiae cognitionem denegarent. Quorum prius factum est, cum obseruarent viri eruditi, patres multos philosophorum gentilium libros legisse, et nonnullis reiectis haud pauca sibi vindicasse, dogmatibusque philosophorum doctrinas sacras nonnunquam accommodauisse: posterius tenuerunt alii, cum graues patrum inuectiuas in philosophos et philosophiam gentilem legissent, eaque notassent loca, quibus errores detestandos illi obiecerunt. In quo vtriusque partis iudicio a mente patrum praeter fas receditur. Ex adductis enim eorum locis atque testimoniis sole meridiano clarius est, non reiecisse eos omnem prorsus philosophiam, et tanquam inutilem et damnosam proscripsisse; sed vbi semel a simplicitate apostolica discessissent, philosophiae etiam gentilis studium seruauisse suis limitibus circumscriptum certisque modis determinatum, et discipulis quoque suis commendauisse: non vero id sibi ἔργον posuisse, sed ancillae instar philosophiae notitiam ad inseruiendum dominae, theologiae, habuisse, et disciplinarum encyclicarum atque προπαιδευμάτων et progymnasmatum loco admisisse, huncque vsum restrinxisse partim ad veritatis diuinae contra insultus philosophorum gentilium defensionem, partim ad doctrinarum sacrarum corroborationem, partim ad eruditionis et eloquentiae elegantiam. Ex quo, nisi nos iudicandi fallit acies, sequitur, non id habuisse pro scopo doctores Ecclesiae, vt philosophos se praestarent, certaeque se sectae, more Graecorum addicerent, vel quaedam ex diuersis sectis dogmata conciliando eligendoque sectariam quandam philosophiam, nouamque sectam, vt Electici fecerunt, conderent, hancque philosophiam suam aliis iterum traderent; sed adhibuisse eos philosophiam tantum ad illustrandas confirmandasque atque defendendas veritates illas, quas hoc aduersus hostes R. C. praesidio opus habere crederent, vel ad confun-

dendos quoque philosophos gentiles, qui vehementer doctoribus Christianis obluctabantur, vtiles atque efficaces putarent. Quare non quaerenda sunt apud eos φιλοσοφούμενα proprie sic dicta, quae argumentum aliquod deductis ex principiis suis consectariis, ratione duce, examinant; miscent enim in dissertationibus suis semper rationis, reuelationis et traditionis principia, et communi quasi ex fonte, ἀμεθόδως saepe, si fatendum, quod res est, sua hauriunt, vt vel ex solis, quas pro religione Christiana scripserunt, apologiis disci potest. Eximendi itaque sunt ex philosophorum numero, quam personam sustinere ipsi pii viri erubuerunt, et grauiter ideo in philosophiam inuecti sunt, vt ex illis, quae hac de re BALTVS [z] collegit, testimoniis manifestum est. Quod si patres Ecclesiae, hac quidem significatione, philosophi non sunt, neque Platonici dici debent vel possunt; id quod facile concesserimus Balto, tantis animi motibus contra Platonismum patrum illo argumento pugnanti, quod Graecam philosophiam culpauerint, nec vlli sectae adhaeserint. Tales enim Platonicos inter patres reperiri, (si paucos quosdam, Synesium huicque similes excipias, qui Eclecticae siue Alexandrinae philosophiae ex professo, quod aiunt, adhaeserunt,) quales Speusippus, Xenocrates, Polemo, veteres, vel Apuleius, Plotinus, Porphyrius, iuniores fuerunt, nemo forte dixit vnquam, certe dicet nemo, qui Ecclesiasticorum scriptorum libros cum attentione legit: licet ad excusandum eum Platonismum, qui illis tribui solet, non sufficiat, vt infra dicemus. Quod si vero patres Ecclesiae philosophi dicendi non sunt, nullam eos quoque sectam prae aliis sibi deamatam delegisse sequitur. Cum enim per omnia sectarum Graecarum, quae eo tempore florebant, quo Christiani in scholis gentilium philosophorum instituebantur, systemata graues errores serpere, immixtaque paucis quibusdam bonis innumera falsa atque detestanda deprehenderent, quibus conuelli religionis Christianae dogmata, et ciuitatis sacrae fundamenta tantum non euerti videbant, graue ideo in omnes sectas odium conceperunt, nec vlli sectae pepercerunt, rati nullam eorum adeo innocentem esse et ita sana continere dogmata, vt non Christianis placitis contradiceret, quamuis in quauis secta reperiri veritates quasdam sacris doctrinis consonas putarent. Non ineleganter ea de re disserit LACTANTIVS [a], qui *summam veritatis*, id est systema aliquod cohaerens et nullo in loco vel saltem fundamento deficiens, *non comprehendisse* scribit, *nec comprehendere potuisse, philosophos quamuis ea fere, quibus summa ipsa constat, et viderint et explicauerint: sed diuersos ac diuerse illa omnia protulisse: non annectentes nec caussas rerum, nec consequentias, nec rationes, vt summam illam, quae continet vniuersa, et compingerent, et implerent. Facile autem esse, docere, pene vniuersam veritatem per philosophorum sectas esse diuisam; nec enim se philosophiam euertere,*

z) Defens. patrum Platonismi accusat. L. I. toto.

a) Institut. diu. L. VII. c. 7.

tere, vt Academici solent, quibus ad omnia respondere propositum sit, quod sit potius calumniari et illudere; sed docere se, nullam sectam fuisse tam deuiam, nec philosophorum quenquam tam inanem, qui non viderit aliquid ex vero. Sed dum contradicendi studio insaniant, dum sua etiam falsa defendant, aliorum etiam vera subuertant, non tantum elapsam ipsis veritatem esse, quam se quaerere simulauerint, sed ipsos eam potissimum suo vitio perdidisse. Haec Lactantius grauis hoc in loco sectariae philosophiae insectator. Similem in modum Iustinum Martyrem de philosophia sectaria statuisse, ex diuersis, quas tentando explorauerat sectis, quarum nulla ei satisfecit, abunde liquet. Affert aliam huius patrum odii in sectariam philosophiam Graecorum caussam FRANC. BALTVS [b], hoc loco sine examine non praetermittendam. Nempe putat: philosophiae Graecae auctoritatem inde potissimum enatam, quod et partem gentilis constitueret religionis, et praestantiorem magisque rationalem eius partem conficeret, hanc ei inuidiam apud Ecclesiae doctores conflasse. Cum enim viderent, ista auctoritate retineri multos et deterreri, quo minus sacra Christiana amplecterentur, nihil eos magis obesse rebus Ecclesiae prosperis credidisse, quam diuisam per Graecorum sectas theologiam gentilem, indeque omnes eos quoque sectas reiecisse, eo quod ita totum gentilis religionis neruum euerti crederent. In qua obseruatione verum quidem est, philosophorum de Deo rebusque diuinis opiniones prudentum religionem constituisse; sed, id communem plerorumque opinionem fuisse, probari non potest, et ad paucos quosdam ex innumera reliquorum turba, qui philosophari coeperunt, hocque medio superstitionis in religione dominantis turpitudinem et ἀλογίαν detexerunt, pertinet. Id quod inde luculenter probatur, quod philosophi plerumque gentili theologiae, qualis inter sacrificulos obtinebat, et hominibus seruanda et religiose custodienda tradebatur, infensiores fuerint, inque illam vel publice, vel clanculum insurrexerint, vt et vetus historia philosophica, in Socrate, Aristotele, Diagora, Epicuro, et iunior, in exemplo Luciani testatur. Neque primum philosophorum systemata aggressi sunt doctores Ecclesiae qui contra gentilem philosophiam pugnarunt, sed ante omnia superstitionis in religione publica legeque patria recepta dominantis ineptias, turpitudinem, contradictiones, et absurditatem detexerunt; hacque demum euersa ad philosophos se conuerterunt. Inter quos cum inuenirent multa, nec absurda, nec a ratione atque veritate aliena, quae nec negare possent nec reiicere, has veritatis reliquias pro ipsa gentilis religionis anima habere, inque eas tantis inuectiuis insurgere non poterant, sed haec veritatis vestigia pro latrociniis habebant furtisque, quibus Hebraeis suae facultates ereptae fuissent, vt ipse Baltus aliquoties recte annotauit. Ast id ipsis summo erat offendiculo, quod inter quae-

b) l. c. L. II. c. 18. p. 221. seqq.

dam pulchra et veritati ſumme affinia mille falſa et inepta occurrerent, ſicque a capitalibus erroribus nulla ſecta ita eſſet immunis, vt inueniri poſſet ſyſtema aliquod, quod naeuo inſigni et cum Chriſtiana veritate aperte pugnante careret, quodque non veritates quasdam ab aliis propugnatas, et ſacris literis conſonas euerteret, id quod iucunda diſſertatione oſtendit LACTANTIVS [c] ipſe, ne nimis prolixi ſimus, legendus: qui ſatis luculenter hanc diſputationem his claudit verbis: *Totam igitur veritatem et omne diuinae religionis arcanum philoſophi attigerunt. Sed aliis refellentibus defendere, id, quod inuenerant, nequiuerunt, quia ſingulis ratio non quadrauit: nec ea, quae vera ſenſerant, in ſummam redigere potuerunt.*

XI. Philoſophia qualis PP. deamata?

§. XV. XI. Ex his vero porro intelligitur, qualem ſibi philoſophiae ſincerioris et facile cum Chriſtiana doctrina in concordiam redigendae faciem Eccleſiaſtici doctores pinxerint. Nempe veritates multas per ſectas varias diſperſas paſſim deprehendebant, quas cum gentilis philoſophiae acumini tribuendas non eſſe, crederent, ab Hebraeis exque horum oraculis ſurreptas eſſe ſtatuebant. Eas itaque veritatis reliquias atque purioris philoſophiae veſtigia ex omnium ſectarum placitis colligenda, ſicque philoſophiam aliquam Eclecticam erigendam eſſe inculcabant, quae veritates illas omnes complecteretur, quae inter ſectas diuiſae laterent, ſed immixtis tot erroribus nec nexum verum haberent, nec fundamento alio, niſi vel falſo vel lubrico, niterentur. Hinc magnifico commendationis genere verbisque ſuperbis in laudes huiusmodi philoſophiae Eclecticae effuſi ſunt, ex quibus luculenter iudicari poteſt, quale philoſophiae genus doctoribus Chriſtianis arriſerit. Cuius rei, cum primariam tractationis noſtrae partem complectatur, pauca quaedam, bona cum Lectoris venia, teſtimonia afferremus. Inter quae IVSTINO MARTYRI [d] primus locus debetur, viro pio doctoque, et philoſophiae Graecanicae callentiſſimo. Is diſerte: "Εςι γὰρ τῷ ὄντι φιλοσοφία μέγιςον κτῆμα, καὶ τιμιώτατον Θεῷ, ὧτε προσάγει καὶ συνίςησιν ἡμᾶς μόνη· καὶ ὅσιοι ὡς ἀληθῶς ὗτοί εἰσιν οἱ φιλοσοφίᾳ τὸν νοῦν προσεσχηκότες. Τίποτε δὲ ἐςι φιλοσοφία; καὶ οὗ χάριν κατεπέμφθη εἰς τοὺς ἀνθρώπους τοὺς πολλοὺς λέληθεν. Ὀυ γὰρ ἂν Πλατωνικοὶ εἶσαν, ὀυδὲ Στωϊκοὶ, ὀυδὲ Περιπατητικοὶ, ὀυδὲ Θεορητικοὶ, ὀυδὲ Πυθαγορικοὶ, μίας οὔσης ταύτης ἐπιςήμης οὗ δὲ χάριν πολύκρανος ἐγενήθη, θέλω εἰπεῖν. Συνέβη τοῖς πρώτοις ἁψαμένης αὐτῆς, καὶ διὰ τοῦτο ἐνδόξοις γενομένοις, ἀκολουθῆσαι τοὺς ἔπειτα, μηδὲν ἐξετάσανται ἀληθείας περὶ καταπλαγέντας δὲ μόνον τὴν καρτερίαν αὐτῶν καὶ τὴν ἐγκράτειαν, καὶ τὸ ξένον τῶν λόγων, ταῦτα ἀληθῆ νομίσαι ἃ παρὰ τοῦ διδασκάλου ἕκαςος ἔμαθεν. Ἔιτα καὶ αὐτοὺς τοῖς ἔπειτα παραδέντας τοιαῦτα ἄτ]α καὶ ἄλλα τούτοις προσεοικότα, τοῦτο κληθῆναι τοὔνομα, ὅπερ ἐκαλεῖτο ὁ πατὴρ τοῦ λόγου. *Eſt namque reuera philoſophia maximum*

c) Diuin. Inſtit. loc. cit.

d) Dial. cum Tryphone p. 218.

mum bonum et Deo gratiſſimum, quippe quae ſola nos ad eum adducat, eaque commendet. Atqui ii demum vere ſunt felices, qui mentem philoſophia excolunt. Quid autem ſit philoſophia, et qua de cauſſa ad homines ſit demiſſa, permultos latet. Non enim eſſent, (ſi ſcirent) neque Theoretici, neque Platonici, neque Stoici, neque Peripatetici, neque Pythagorici, cum ea vna ſit ſcientia Quam vero ob cauſſam in plures illa abierit factiones, dicam. Qui primi hanc attigere, et ob id praeclari fuerunt, accidit vt eos ſucceſſores illorum ſectarentur: non illi quidem de veritate aliquid perquirentes, ſed fortitudinem duntaxat et continentiam ipſorum nec non nouum orationis nitorem admirantes cum ſtupore: eaque vera eſſe arbitrantes, quae a magiſtro quisque didiciſſet. Qui deinde ſucceſſoribus quoque ſuis eiusmodi omnia, atque alia hiſce ſimilia tradentes, eo appellati ſunt nomine, quod ipſius diſciplinae obtinuerat parens. Similia, quin immo luculentiora habet CLEMENS ALEXANDRINVS [e]: Φιλοσοφίαν δὲ οὐ τὶν Στωικὴν λέγω, οὐδὲ τὴν Πλατωνικὴν, ἢ τὶν Ἐπικούρειοντε καὶ Ἀριστοτελικὴν, ἀλλ' ὅσα εἴρηται παρ' ἑκάστη τῶν αἱρέσεων τούτων καλῶς, δικαιοσύνην μετὰ εὐσεβοῦς ἐπιστήμης ἐκδιδάσκοντα ΤΟΥΤΟ ΣΥΜΠΑΝ ΤΟ ἘΚΛΕΚΤΙΚΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΝ φημί. ὅσα δὲ ἀνθρωπίνων λογισμῶν ἀποτεμόμενοι παρεχάραξαν ταῦτα οὐκ ἄν ποτε θεῖα εἴποιμ' ἄν. *Philoſophiam autem non dico Stoicam, neque Platonicam, aut Epicuream et Ariſtotelicam, ſed quaecunque ab his ſectis recte dicta ſunt, quae docent iuſtitiam cum pia ſcientia, HOC TOTVM SELECTVM PHILOSOPHIAM dico: quaecunque autem ex humanis amputata cogitationibus adulterarunt, ea nunquam diuina dixerim.* Quibus in verbis ipſum Eclecticae philoſophiae nomen iam occurrit, quod et alibi [f] habet ſcribens: Εἴη δὲ ἂν φιλοσοφία τὰ παρ' ἑκάστη, τῶν αἱρέσεων τῶν κατὰ φιλοσοφίαν λέγω, ἀδιάβλητα δόγματα μετὰ τοῦ ὁμολογουμένου βίου εἰς μίαν ἀθροισθέντα ἐκλογήν. *Eſt autem philoſophia, quae in vnaquaque ſecta (de iis loquor quae ſunt in philoſophia,) reprehendi non poſſunt decreta cum vita congruente in vnum coacta electionem.* Eandem ingreſſa eſt viam ſchola Origenis a magiſtro ſuo, qui apud Ammonium hanc philoſophandi rationem didicerat edocta, de cuius in philoſophando methodo haec narrauit GREGORIVS THAVMATVRGVS [ff], poſtquam copioſe argumenta adduxiſſet, quibus ipſum fratremque ad philoſophiae ſtudia fuiſſet cohortatus: *Ita philoſophandum cenſebat, vt omnia veterum monumenta, quaecunque a philoſophis aut hymnodis elucubrata ſunt, qua fieri poſſit ſedulitate, nihil amandantes aut repudiantes legeremus, nondum enim iudicio nos inſtructos eſſe, exceptis quae atheorum* [g] *eſſent: qui etiam humanis ſimul notionibus veluti praecipites deiecti Deum aut prouidentiam eſſe negant. Indigna enim haec eſſe,*

 quae

e) Stromat. L. I. p. 288.
f) L. VI. p. 642.
ff) Orat. panegyr. in Orig. p. m. 10. ed. Hoeſch.
g) Epicureos pungit, vt ex infra dictis patebit.

quae legantur, vt nec in forte oblato quopiam ſcripto contaminetur animus noſter, pietatis ſtudio addictus, ſed interim inaudiens cultui Dei contraria - - Reliquos vero omnes verſandos eſſe, ac quaſi colloquii cauſſa adeundos, ſed tamen ne vnum aliquod genus aut dogma philoſophicum praecipuo honore dignemur, aut plane reiiciamus, ſiue Graecum ſit, ſiue Barbarum, ſed omnia audiamus. Sapienter hoc et ſingulari ab arte [h] *profectum. Ne forte, ſi vnum aliquod per ſe horum vel illorum documentum ſolum audiatur, inque pretio habeatur, etiamſi verum non ſit, vt vnice tamen verum in animos noſtros irrepens decipiat, et per ſe ita penetrans, iuri et arbitrio ſuo nos vendicet, adeo vt nec obſiſtere, neque abluere queamus, vt lanis tinctura non eluenda in fatis accidit etc.* Quae late poſtea perſequitur, et quae incommoda habeat philoſophia ſectaria, quae damna veritati mentibusque afferat, haud ineleganter explicat. LACTANTII [i] vero ea de re praecepta ex parte ſupra iam retulimus, qui inter alia: *Quod ſi extitiſſet aliquis, qui veritatem ſparſam per ſingulos, per ſectasque diffuſam colligeret in vnum, ac redigeret in corpus, is profecto non diſſentiret a nobis. Sed hoc nemo facere, niſi veri peritus ac ſciens, poteſt. Verum autem ſcire non niſi eius eſt, qui ſit doctus a Deo. Neque enim poteſt aliter repudiare, quae falſa ſunt, eligere ac probare, quae vera, ſed ſi vel caſu id efficeret, certiſſime philoſopharetur etc.* Alia veterum teſtimonia paſſim viris doctis [k] laudata, heic, vbi prolixis eſſe nobis non licet, tacemus. Patres itaque Eccleſiae philoſophiam quandam Eclecticam commendauiſſe certiſſimum eſt, neque dubitandum, hanc quoque ſententiam eorum a doctoribus Chriſtianis, qui in Aegypto animum literis formauerunt, ortum habuiſſe. Hac enim in regione diu ante Eclecticae ſcholae origines hanc electiuam philoſophandi et conſarcinandi diuerſarum ſectarum placita methodum obtinuiſſe, licet ſectae formam nondum haberet, indeque ad alias quoque gentes tranſiiſſe, ſuo loco luculenter probauimus. Quamuis autem haec ſatis certa ſint, cauendum tamen eſt, ne in ſignificatione huius vocis, et definienda philoſophia Eclectica ex mente patrum aberremus. Id quod plerisque ex recentioribus accidit, qui his veterum locis ad confirmandam philoſophiae Eclecticae auctoritatem vſi ſunt. Non enim iſta voce liberam et praemeditatam eorum dogmatum electionem ex variis philoſophorum aſſertionibus adductum ſanae rationis certique et indubitati principii factam intelligebant, quam hodie huius nominis ſignificatione ſectariae philoſophiae opponimus, et libertatem magis recipiendi quicquid verum eſt, quam certum dogmatum delectum denotamus. Quamuis enim ipſi huc collineare videantur, fatentes, veritatem ſe ſparſam per ſingulas ſectas atque diffuſam

h) Eclecticam philoſophiae methodum nuper introductam reſpicere videtur.

i) loc. cit.

k) Vid. BALTVS l. c. p. 20. 24. 32. 118. VOSSIVS de ſectis p. 118. ELSWICH. ad LAVNOIVM de fort. Ariſt. §. 3. p. 6. BVDDEVS Iſagog. hiſt. theol. L. II. c. 3. §. 5. p. 553.

diffuſam colligere in vnum, et veritatis tamen notione et principii cognoſcendi ad quod iſtas veritates exigebant, delectu, et fontis, ex quo eas deriuabant, deſignatione longe ab iſta, quam nos hodie ſequimur, ſignificatione nominis, philoſophiae Eclecticae, abiuerunt. Ita ſcilicet ſtatuebant viri pientiſſimi et eruditi, ſed accurate inter rationem et reuelationem diſtinguere non edocti: eſſe omnes veritatis et ſapientiae ſcintillas quaedam ſemina, luminis diuini, ex Dei reuelatione in mentibus exorientis: hancque lucis auroram partim per prouidentiam et λόγον Dei animis philoſophorum, immo hominum omnium, inſertam excitatamque eſſe, latere vero hanc λόγου virtutem in Chriſto vnigenito Dei verbo, qui hac ratione ſe gentilium animis ex parte manifeſtauerit, ſicque animos eorum ad recipiendum ipſum Euangelicae lucis iubar diemque ingruentem praeparauerit: partim per traditionem ab Hebraeis tanquam primis veritatum diuinarum cuſtodibus ad barbaras gentes, et ab his per philoſophos, qui ad barbaros itinera ſuſceperunt, ad Graecos perueniſſe. Graecos autem cum vnam hanc veritatem, ambitione philoſophorum in partes diuiſam diuerſiſſimis opinionibus adulteraſſent, multas harum veritatum, partim mediante λόγῳ animis inſitarum, partim per traditionem ad eos delatarum amiſiſſe, vel foede tamen corrupiſſe, ſeruatis paucis fucoque alieno illitis, quae per ſectas diuerſas diſperſa eſſent. Eas vero illibatas integraſque per Moſen diuinoſque viros inter Hebraeos Iudaeoſque conſeruatas comparente in carne λόγῳ Dei ſubſtantiali pleniſſima luce reuelatas, et ab Apoſtolis Chriſtiano coetui luculenter traditas eſſe. Vbi itaque de ſanae ſobriaeque philoſophiae reliquiis diſputabatur, ad hanc normam confugiebant, eaque quae in ſcriptis gentilium bona et cum decretis Chriſti et Apoſtolorum conſpirantia deprehendebant, haec vel λείψανα eſſe reuelatae per λόγον mentibus gentilium veritatis decernebant, vel theſauros eſſe contendebant a gentilibus philoſophis Hebraeis et Chriſtianis, veris iuſtiſque reuelationis diuinae poſſeſſoribus furto ſubductos. Vnde ius ſibi aſſerebant, haec dogmata ſibi vindicandi, et ad manifeſtam confirmationem religionis Chriſtianae traducendi. Veritatem itaque dum per ſectas omnes ſparſam diffuſamque et in vnum corpus collectam veritatis diuinae ſyſtema aliquod exhibere a reuelatione Chriſtianorum non diuerſum ſtatuunt, caue putes ſyſtema aliquod philoſophicorum dogmatum ex ratione deductorum intelligi: nihil enim aliud innuunt, quam theologiam aliquam Eclecticam reuelatione vel interna vel externa gentilibus manifeſtatam, collectamque ex variis fragmentis paſſim inter ſectas philoſophicas obuiis. Plena hac de re ſunt doctorum Eccleſiaſticorum ſcripta; plerique enim, maxime vero, qui pro V. R. C. pugnauerunt, hac notione philoſophiae occupati ſunt. Ne tamen ſine teſte hic quoque diſcedamus, en e multis vnum, ſed notabilem locum CLEMENTIS ALEXANDRINI [l]: *Fun-*

l) Stromat. L. VI. p. 642.

Fundamentum autem, vt olim adnotauimus, non dicimus eam, quae in vnaquaque haeresi suscipitur vitae institutionem, sed id, quod vere est philosophia, vere artificiosam sapientiam, quae praebet experientia eorum, quae sunt in vita. Sapientiam autem solidam rerum diuinarum humanarumque cognitionem, firmam quandam ac stabilem, et quae non potest excidere comprehensionem, et quae comprehendit ea, quae sunt, et praeterita et futura, ἣν ἐδιδάξατο ἡμᾶς διά τε τῆς παρουσίας διά τε τῶν προφητῶν ὁ Κύριος καὶ ἔστιν ἀμεταπτώτος ὑπὸ λόγου παραδοθεῖσα ταύτη καὶ πάντως ἀληθεὶς ὑπάρχει βουλήσει ὡς διὰ τοῦ υἱοῦ ἐγνωσμένη, *quam nos docuit per suam praesentiam et per prophetas dominus, estque eiusmodi, quae non possit excidere vtpote a verbo tradita, ideoque omnino verus et voluntate, vt quae sit cognita per filium. Et partim quidem est aeterna, partim autem tempori vtilis, et partim quidem vna est et eadem, partim autem multae et differentes, - - Hanc ergo sapientiam concupiscit philosophia, animae et verbi rectitudinis, et vitae puritatis, quae est beneuole affecta in sapientiam et omnia facit, vt eam consequatur. Philosophi autem apud nos quidem dicuntur, qui amant sapientiam, quae est omnium opifex ac magistra, hoc est filii Dei cognitionem. Apud Graecos autem dicuntur philosophi, qui disputationes de virtute suscipiunt.* His subiungit philosophiae Eclecticae definitionem, quam paulo ante adduximus, additque: *Haec ipsa quoque a barbara diuinitus data surrepta gratia, Graeca ornata sunt eloquentia. Nam alia quidem sunt suffurati, alia vero male audierunt. In aliis autem aliqua quidem dixerunt commoti, sed ea non reddidere perfecta, aliqua autem humana coniectura et ratiocinatione, in quibus etiam labuntur etc.* Haec satis luculenter patrum de hac philosophiae indole mentem explicant, et quam longe a natiua philosophiae significatione abeant, luculenter docent. Hinc vero caussa quoque peti potest, cur nonnullis patrum, praecipue Iustino Martyri et Gregorio Thaumaturgo visum sit, quosdam philosophos gentiles per λόγον, eiusque cognitionem saluatos fuisse. Non enim sine filio Dei salutem dari statuebant, at eos, qui rationis semina in animo latentia et per λόγον sparsa in laetiorem messem eduxissent, qualis Socrates Platoque ex eorum mente fuerunt, hos per latentem λόγου notitiam salutem consequi potuisse non ineptum videbatur. Id quod erroneum quidem prorsus est, nec labe caret, frigidam tamen illis non suffundit, qui tantorum nominum auctoritate sine Christo salutem ex ratione obtineri posse impie statuunt. Ceterum ex his quoque ratio petenda est, cur Christianae religioni nomen philosophiae patres vindicauerint? cur veritates illas communes spolia Aegypti appellauerint? cur inter plagiarios philosophos gentiles retulerint? cur philosophiam barbaram, depressa Graeca, tantopere extulerint? cur a barbaris ad Graecos peruenisse philosophiam contenderint? cur pueros fuisse Graecos in philosophia prae barbaris,

phi-

philosophis Graecis obiecerint? Quas quaestiones ex his quae dicta sunt, illustratas, miram lucem originibus philosophiae accendere, quilibet paulo attentior facile intelliget.

§. XVI. Haec si probe teneantur, conciliari possunt diuersae et contradictionem quandam inuoluere visae veterum doctorum Christianorum voces de philosophia gentili, quibus mox laudare, mox insigniter vituperare illam videntur. Ad illas pertinent AVGVSTINI [m] effata, quibus spolia Aegypti detracta idolis philosophiam in Christianos vsus traductam vocauit, et quam vtilis, separatis noxiis et falsis, esse possit, significauit. Luculenter inter alia ea de re scribit [n]: *Doctrinae omnes gentilium non solum simulata et superstitiosa figmenta grauesque sarcinas superuacanei laboris habent, quae vnusquisque nostrum duce Christo de societate gentilium exiens debet abominari et vitare, sed etiam liberales disciplinas vsu veritatis aptiores, et quaedam morum praecepta vtilissima continent, deque ipso Deo vno colendo nonnulla vera inueniuntur apud eos, quod eorum tanquam aurum vel argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis diuinae prouidentiae, quae vbique infusa est* (λόγον dixere PP. alii) *erueruut, et quo peruerse atque iniuriose ad obsequia daemonum abutuntur, cum ab eorum misera societate sese animo separat, debet ab eis auferre Christianus ad vsum iustum praedicandi Euangelii.* Talia multa etiam apud alios inueniuntur Augustino antiquiores, quibus adeo orthodoxa interdum visa est philosophia gentilis, in doctrina de Deo diuinisque, vt non erubescat scribere MINVCIVS FELIX [o]: *Exposui opiniones omnium ferme philosophorum, quibus illustrior gloria est, Deum unum multis licet designasse nominibus: vt quiuis arbitretur, aut nunc Christianos philosophos esse, aut philosophos fuisse iam tunc Christianos.* Ast fuisse e contrario multos, qui de philosophia pessime statuerent, eamque inter diaboli opera referrent, aperta quoque veterum loca in eorum scriptis passim obuia loquuntur, et CLEMENS ALEXANDRINVS [p] grauis testis est, qui in commendanda philosophia ad eos potissimum respexit refellendos, *qui philosophiam etiam cum maximo malo et ad hominum perniciem venisse in vitam existimant, vt quae profecta sit a maligno aliquo inuentore.* Quos vehementer alio loco [q] improbat *cum absurdum sit, vt qui diabolo insolentiam tribuunt et iniustitiam, eum rei bonae, et quae est ex virtute, nempe philosophiae datorem constituant, legis autem proprium sit et rationis rectae reddere, quod vnicuique conuenit, et quod eius est proprium, et quod ad eum pertinet; philosophiae autem, homines faciat virtute praeditos, sicque prodat, quod sit*

Diuersae PP. de philosophia gentili voces conciliatae.

m) Confess. L. VII. c. 9.
n) De doctrina Christi L. II. c. 40.
o) In Octauio c. 20. n. 1. p. 66. ed. Cell.
p) Stromat. L. V. p. 278. q) L. VI. p. 693.

sit Dei, cuius solum opus est, benefacere. Duram hanc sententiam pronuntiauit BASILIVS [r], et philosophiam diaboli opus esse pronuntiauit, Aristotelicam potissimum philosophiam pungens, vt recte obseruatum PETAVIO [s], quamuis de hoc doctore obseruauerit GREGORIVS NYSSENVS [t]: *Eum gentilium eruditionem tanquam donum quoddam Ecclesiae obtulisse, et Aegyptiorum opes in iuuenili aetate sibi egregie comparasse, Deoque sacrando verum Ecclesiae tabernaculum erexisse.* Plura huc afferre huius commatis nec licet, nec opus est. Mirari hanc patrum inconstantiam et contradicentes sibi voces queat aliquis, qui ad veras caussas et diuersos sensus non attenderit. Qui si recte expendantur, omnia sibi constabunt. Quae enim de philosophia dicta fuit eleganter et in laudem, ad eas veritates pertinent, quas non esse philosophorum, sed surreptas Hebraeis vindicandas esse Ecclesiae, eximendasque ex philosophorum libris statuebant: vnde philosophorum sententias nonnullas laudando, non philosophiam gentilem se laudare, sed diuinae reuelationis atque traditionis vestigia commendare putabant. Culpando vero, grauiterque inuehendo in philosophiam gentilem, eam totam, qualis in systemate suo comprehensa erroribus concatenatis prorsus religioni Christianae aduersabatur, reiiciebant, et duris excipiebant vocibus. Neque id aegre ferendum est in viris pio pro caussa Dei zelo accensis, quamuis modum interdum excesserint. Ita enim cum circumstantiis temporum illorum comparatum fuit, vt non potuerint non eiusmodi inuectiuas effundere. Nemo eo tempore Christianis rebus vehementiori studio aduersabatur, quam philosophi gentiles, partim philosophica, quae a conditoribus acceperant, dogmata mordicus magnaque vehementia defendendo, et erroribus pestilentibus quaesitos veritatis colores inducendo, vt gentili religioni, propter insultus doctorum Christianorum ruinam minanti, suamque absurditatem quotidie magis prodenti suppetias ferrent: partim doctrinam Christianam eiusque doctores amare traducendo, ineptias pueriles, naenias vulgi, puerorumque fabellas ei obiicienti, et calumniis Scripturam sacram, quaeque in ea traduntur, dogmata acerbissimis onerando, et tum ipsum sanctissimum Saluatorem, tum Apostolos eius legatos tanquam impostores sannis ludibriisque excipiendo et conuiciis lacerando intolerabilibus. Exempla qui volet, Iustini contra Crescentem, Origenis contra Celsum, Eusebii, Augustini aliorumque contra Porphyrium scripta et dicta expendat, et certissimus ea de re fiet, speciminibus edoctus luculentissimis. Tales cum essent philosophi gentiles, cumque non fortius haberet munimentum superstitio philosophia gentili, an mirum videbitur, indignatos fuisse philosophiae gentili eiusque professoribus Christianos, imprimis doctores publicos, eosque impostores, canes, et his similia appellauisse, vt contra Porphyrium factum?

num

r) Contra Eunom. p. 15.
s) Prolegom. ad dogm. theol. c. III. §. 5.
t) In vita Mosis apud LAVNOIVM de fortun. Arist. p. 151.

num adeo a moribus hominum alienum et in orbe literario infolens eſt, vſum cum abuſu ex nimia vehementis affectus feſtinatione reiectum, et quod philoſophorum vitium fuit, ipſi philoſophiae imputatum eſſe? praecipue cum crediderint patres, nihil hoc derogare veritatibus etiam a gentilibus philoſophis prolatis, eo quod ſibi eas tanquam debitas poſſeſſiones, quas illi furto abſtuliſſent, vindicarent. His et alia acceſſit cauſſa, quae magna aduerſus philoſophos ira armauit doctores Eccleſiaſticos. Nempe cum magno fulgore omnium oculos perſtringeret miraculorum a Chriſto et Apoſtolis, Apoſtolicisque viris patratorum gloria, et imprimis poteſtas, quam in ſpiritus immundos exercebant, multos ad amplectendam fidem Chriſtianam adduceret, philoſophi huic quoque obſtaculo, obuiam eundum eſſe rati, impoſturis, fraudibus, ipſaque doctrina ad hunc ſcopum reformata, quaeque aliae artes fuere, quibus magia eo tempore celebrabatur, imitari hanc poteſtatem diuinitus Chriſtianis conceſſam conabantur. Id exemplo Apollonii Tyanei prorſus illuſtri ſuoque loco ampliſſime enarrato clariſſime conſtat, et ex Alexandrinorum philoſophorum doctrina atque conatibus ſupra quoque fuſe expoſitis liquet, et ex iis, quae de Apuleio, Iamblicho, Aedeſio, aliisque ſcholae Plotinianae alumnis ſupra attulimus, diſci poteſt, nec aliis hoc loco, vbi breuitatem ſectamur, exemplis, opus habet. Quae cum ita multum gloriae Chriſtianae religionis detrahere viderentur, doctores eius, qui ad fraudes hominum verſipellium non ſatis attendebant, adeoque hanc magiam diaboli operationi adſcribebant omnem, iuſta indignatione permoti et philoſophos et philoſophiam diaboli opus eſſe declarabant. Id quod imprimis ad Plotinianam philoſophiam pertinuit, quam in commercio cum ſpiritibus definiendo procurandoque fuiſſe occupatiſſimam, *Tomo ſecundo* accurate docuimus. Et hinc grauia illa ἐγκλήματα his philoſophis, maxime Porphyrio obiecta, qui EVSEBIO [u] audit ὁ τῶν δαιμόνων φίλος καὶ πρεσήγορος, *malorum ſpirituum amicus et accuſator*, vt taceamus, quae ea ex cauſſa illi ab AVGVSTINO [x] obiecta ſunt. Deinde Ariſtotelica quoque philoſophia hanc appellationem, vt ſupra iam dictum, meruit, eo quod ex ea pharetra haereticos tela ſua, fortiter contra Catholicos doctores pugnando, deſumſiſſe videbantur. Idem Stoicae quoque dialecticae obiectum fuit, cuius cauillationes et ſophismata cum mire nonnunquam doctores Eccleſiaſticos non ſatis in his Graecae philoſophiae, quam contemnebant, argutiis exercitatos preſſiſſent, idem meruerunt odium. Quod reliquum eſt, cum homines fuerint, viri laudatiſſimo cetera pro re Chriſtiana feruore toti occupati, hinc factum, vt plerumque animis non ſatis compoſitis et tranquillis ad has pugnas procedentes, inque contentionis aeſtu longius progreſſi, duriora, quam noſtra ferre poſſunt ſecula, verba dixerint, nec a conuiciis abſtinuerint, quod imprimis in HIERONYMO impotentis animi viro, licet longe

 erudi-

u) Praef. L. IV. c. 6. x) De C. D. L. X. c. 10. 11. 26. 27. 28. conf. Io. LVDOV. VIVES ad h. L.

eruditiſſimo, videre licet, qui Porphyrium non rationibus tantum aggreſſus eſt; ſed criminationibus quoque et conuiciis; eum ſtultum, impium, blaſphemum, veſanum, impudentem, ſycophantam, calumniatorem Eccleſiae, rabidum aduerſus Chriſtum canem appellando. Quem tamen alios quoque eadem ratione fuiſſe ſecutos, et nec pauciora nec leuiora dixiſſe recte notauit doctiſſimus HOLSTENIVS [y]. Talia ingeminabant viri optimi in pugnae ardore conſtituti, et gentilibus philoſophiae, laceſſiti innumeris eorum criminationibus, obiiciebant, qui extra pugnam tam graues obiectiones non formabant, mitiusque ſentiebant. Caute itaque in lectione Scriptorum Eccleſiaſticorum, inque illis locis, vbi de philoſophia gentili iudicant, verſandum, diſpiciendumque ante omnia eſt, vtrum extra aciem vel in ipſo conflictu conſtituti talia protulerint, reſpiciendum quoque ad methodum illorum polemicam, eaque, quamuis noſtris moribus non arrideat, illorum temporum conſuetudini atque genio tribuenda atque condonanda eſt, nihil tamen inde contra philoſophiae auctoritatem concludendum. Ceterum legi hic velimus, quae de polemica patrum methodo eleganter diſſeruit IO. DALLAEVS [z], multa enim, quae is attulit, huic quoque argumento lucem foenerantur.

XII. Vnam tamen ſectam alteri praetulerunt PP.

§. XVII. XII. Nulli peperciſſe ſectae patres Eccleſiae veteris, nullique philoſophorum familiae nomen addixiſſe, euidentibus hactenus rationibus et teſtimoniis demonſtrauimus. Quod tamen non ita capiendum eſt, ac ſi pari ſectas omnes gradu contemſiſſent, aliter enim eos iudicaſſe vnamque deteriorem vel tolerabiliorem altera iudicaſſe, ex ſcriptis eorum eluceſcit. Nempe cum pro indubitato ſemel principio admiſiſſent: veritates inter ſectas diſperſas ex interna prouidentiae, ſiue λόγου potius, diſpoſitione, et ex antiquiſſima patriarcharum Hebraeorumque traditione ad gentes perueniſſe, eam ſectam ceteris nobiliorem magisque ferendam putabant, quae de Deo philoſophata plurimas eiusmodi veritates contineret, eam reliquis deteriorem videri, quae haec rationis a Deo inſitae ſemina ſuppreſſiſſet, iisque contraria docendo, errores dogmatibus Chriſtianis aduerſos contineret. Hoc itaque canone in iudicandis philoſophiae Graecae ſectis earumque ſyſtematibus vſi, maxime Ariſtotelicam et Epicuream philoſophiam carpebant, et errorum deteſtabilium accuſabant. Et quod ad Peripateticam philoſophiam attinet, ſola illa, quae inter IVSTINI opera legitur, *Ariſtotelicorum quorundam dogmatum euerſio* ſatis prodit, qui iſtis temporibus contemtus odiumque philoſophiae Ariſtotelicae regnauerit: licet Iuſtino eam opellam tribuere nolint, qui ſpuria a genuinis ſecernere norunt. Hoc enim loco ſufficit, ſcriptorem quendam Chriſtianum eumque antiquum et Iuſtino coaeuum Ariſtotelicam philoſophiam ſuſpectam feciſſe multorumque errorum pernicioſiſſimorum conuiciſſe: quamquam nec PHOTIO [a], nec aliis haud

Exoſa philoſophia Peripatetica.

y) In Vita Porphyrii c. 11. p. 2;8 ed. Fabric. z) De vſu PP. L. I. c. 6. p. 158. a) Cod. CXXV.

haud obesae naris viris doctis [b] hic foetus Iustino abiudicandus videtur. Illud certum ex genuinis Iustini scriptis [c], contemsisse eum Aristotelicum praeceptorem, quod mercedem poposcisset, et graues atque detestabiles in eius philosophia vidisse errores, eosque Platonicis dogmatibus longe postposuisse. Idem iudicium fuit Clementis Alexandrini, Irenaei, Tertulliani, Athenagorae, Origenis, Lactantii, Eusebii, Athanasii, Hermiae, Basilii, Gregorii Nysseni, Epiphanii, Ambrosii, Hieronymi, Simpliciani, Augustini, Cyrilli Alexandrini, Socratis, Theodoreti, Nemesii multorumque aliorum inferioris aetatis, quorum loca cum attulerit diligentissimus LAVNOIVS [d], eiusque liber hodie in omnium manibus sit, nolumus eorum allegatione hic Lectoris patientiae fieri molesti, sed ad ipsum librum elegantissimum eum ablegamus. Tam vniuersalis vero fuit hic philosophiae Aristotelicae contemtus, vt cum contra MELCHIOREM CANVM [e] atque DIONYSIVM PETAVIVM [f] demonstrare vellet FR. BALTVS [g], non probauisse Aristotelis cum argumento sacro comparationem doctores Ecclesiae veteris, is imprimis ad paucitatem locorum, ex quibus, studuisse quosdam Peripateticis doctrinis, discitur, magna fiducia prouocaret. Caussas vero tanti patrum odii erga philosophiam Aristotelicam ex antecedentibus ex parte discere licet. Quibus tamen peculiares quaedam rationes accesserunt, quibus commoti ita de Peripatetica doctrina statuerent. Inter eas sine dubio prima atque grauissima fuit, quod prouidentiam diuinam Aristoteles negauerit. Cum enim ad Θεολογούμενα in philosophorum scriptis potissimum respicerent, exque iis de illorum dogmatum peruersitate iudicarent, eos maxime, qui de Deo eiusque attributis atque operibus perperam docuere, atheismi suspectos habebant, et procul esse iubebant, illosque tolerabant, qui sobrie magis de Deo diuinisque praecepissent. Recte vero obseruatum nonnemini [h]: *eiusmodi esse Aristotelis de aeternitate mundi, de prouidentia vltra lunam se non extendente animaque morti obnoxia dogmata, vt totam religionem Christianam euertere ac conculcare recte patribus visum fuerit. Iis enim positis falsum esse Mosen tam sollicite nobis mundi origines pandentem, falsam scripturae inspirationem, nec esse, cur Liberatorem complectamur, cur eius doctrinam sanguine obsignemus, cur non potius vitiis, quam virtutibus multo labore constantibus studeamus, hacque ratione omnem de Liberatore historiam in meras abire fabulas, cum certum sit, egregium id prouidentiae specimen esse, quod humana se induerit natura, vt orbem ab erroribus et impietate, quibus obnoxius erat, liberaret.* Sed et, quod supra iam tetigimus, artes sophisticae ab haereticis adhibi-

b) Conf. FABRICIVS Bibl. Graec. Vol V. p. 55.
c) Loca adducit BALTVS l. c. L. II. c. 3. p. 106. seqq.
d) De fortuna Aristot. c. II. p. 131. seqq.
e) LL. Theol. L. X.
f) loc. cit. c. 18. p. 217.
g) loc. cit.
h) H. AB ELSWICH. diss. prael. ad LAVNOIVM de fort. Arist. §. 4. p. 9.

tae, Aristotelis dialecticae imputabantur, et omnium fere haereticorum clypeus esse credebantur, quas eo minus ferre poterant patres, quo minus plerique in iis erant exercitati, et haereticis plerumque inferiores. Hinc graues illae de dialectica Aristotelica querelae, et TERTVLLIANI [i] voces: *Miserum Aristotelem! qui illis dialecticam instituit* (de Valentinianis et haereticis aliis loquitur) *artificem struendi et destruendi versipellem, in sententiis coactam, in coniecturis duram, in argumentis operariam contentionem, molestam etiam sibi ipsi, omnia retractantem, ne quid omnino tractauerit. Hinc illae fabulae et genealogiae interminabiles et quaestiones infructuosae et sermones serpentes velut cancer, a quibus nos apostolus refraenans nominatim philosophiam contestatur caueri oportere etc.* Nec minori detestatione Epicureae philosophiae infensi fuere doctores veteris Ecclesiae. Pessime eam iam diu inter ipsos gentiles audiisse, immo sectas alias maxime vero Pythagoricum institutum sequentes et Stoicos grauissime in eam inuectos fuisse, eamque tanquam omnis impietatis atque turpitudinis seminarium aliquod traduxisse, in *Tomo primo et secundo* prolixe exposuimus. Quod cum audirent doctores Ecclesiae, qui et ipsi, cum philosophorum adhuc scholas frequentassent, in deteriorem de Epicuro inclinauerant sententiam, viderentque, talia ab Epicuro praecipi, quae omnem doctrinae Christianae rationem euerterent, et ipsa ciuitatis Christi fundamenta subruerent, non potuere non summa in eam indignatione accendi. Pone enim cum Epicuro: Deum nec mundum ordinasse, nec regere, nec hominum cura tangi, fortuitoque atomorum concursu et oriri et interire omnia, non esse vel gratiae diuinae vel irae locum, nec expectanda post hanc vitam vel praemia vel poenas, an non totus salutis ordo et systematis doctrinae Christianae oeconomia prosternitur, nexusque omnis soluitur vno ictu et euertitur. Caussae itaque satis graues erant viris piis, qui pro veritate religionis Christianae militabant, vt hanc haeresin procul esse iuberent, et haec ratio est, cur inter atheos Epicurum numerauerint, eiusque philosophiam cane peius ac angue fugere praeceperint. Accessit his, quod bonos mores a philosophia Epicuri morali corrumpi crederent, eamque pro voluptatis magistra haberent, qua seducti hominum animi ab omni honestatis regula auocarentur et in scelerum praecipitia detruderentur. Loca patrum ea de re, Clementis Alexandrini, Lactantii, Ambrosii iam attulit PETRI GASSENDI [k] diligentia, quibus addi potest AVGVSTINI [l] locus. Nos breuitatis caussa ad vnum CLEMENTEM ALEXANDRINVM [m] eo magis prouocamus, quo magis ille philosophiae gentili, in qua diligenter in patria educatus fuerat, faucbat, proque ea commendanda operosam illam Stromatum tractationem instituerat. Is vero durissimas contra Epicurum eiusque philosophiam

Execranda visa philosophia Epicurea.

i) De praescript. haeret. c. 7.
k) De vita Epicuri L. III. c. 9. p. 105. seq.
l) De C. D. L. IV. c. 2.
m) Stromat. L. V. p. 604. L. II. p. 415. L. I. p. 295.

losophiam querelas effundit, *et deteriorem esse illis, qui Deum humanis obnoxium affectionibus dicunt*, conqueritur, et eum detestatur, *non in esuriendo nec in sitiendo, nec frigendo ponentem beatitudinem, vocemque illam Deo parem exclamantem, impie dicendo: se pro his vel cum Ioue patre pugnaturum, tanquam porcorum stercoribus vescentium, et non ratione praeditorum ac philosophorum beatam decernentem victoriam.* Alibi autem D. Pauli admonitionem de cauenda philosophiae seductione adducendo, *philosophiam quidem*, dicit, *non omnem, sed Epicuream reprehendi, quae tollat prouidentiam, et in Deorum numerum referat voluptatem, et si qua alia honore affecerit elementa, quae dum eorum non constituat caussam efficientem, ne visione quidem apprehendat opificem.* Alia hic non cumulamus, cum satis haec demonstrent, quam detestabilis patribus philosophia Epicurea visa fuerit. Vnde et in ipsum Epicurum, cuius cetera vitam satis honestam fuisse *Tomo primo* demonstrauimus, insurgunt, et scelerum, plagii, aliorumque criminum accusant, cuius in eodem CLEMENTE[n] exempla inueniri possunt.

Quidam PP. Aristoteli fauentes.

§. XVIII. Fatendum tamen mitius nonnullos de Aristotele eiusque philosophia sensisse, et extra contentionis aleam positos non omnem illi detraxisse laudem. Certe ipse TERTVLLIANVS[o], grauis Aristotelis censor, *Zenoni vigorem, Platoni honorem, Aristoteli tenorem* tribuit. Fueruntque inter ipsos Ecclesiae doctores, qui Peripateticam philosophiam publice amplecterentur, inter quos Anatolii, Didymi Alexandrini, Zachariae Scholastici, Boëthii, et post hos Ioannis Damasceni et Ioannis Philoponi eminent nomina, de quibus omnibus ex instituto dicendi in sequentibus erit locus. Id quod potissimum accidisse videtur, cum Eclectica philosophandi ratio circa finem seculi secundi et tertii initia Alexandriae duce Ammonio Sacca surrexisset. Cum enim illa philosophia Christiani doctores nonnulli, maxime Origenes, et quae magistrum secuta est, schola eius vehementer caperentur, Alexandrini autem hi philosophi, cum Platone Aristotelem conciliare aggrederentur, eiusque dogmatibus nouos sensus inducerent, factum inde est, vt Christiani quidam inducerentur vt putarent, Aristotelem facile in concordiam cum reuelatione redigi posse, eo quod diuiniores ei et cum Platone conspirantes sententias et Stoicis tribui viderent. Eadem quoque Stoicismi ratio fuit, qui cum mature ab Eclecticae sectae Syncretismo supprimeretur, nouam magisque placituram accepit faciem. Vna Epicuri secta nec patronos inuenit, nec ob rationes dictas inuenire potuit, cum a conditoris sui praeceptis ne latum vnguem discederet, omnemque de diuinis doctrinam tanquam mere illusoriam et ad imposturas referendam traduceret. Quo nomine nec sanctissimo Seruatori Epicureos pepercisse Luciani exemplo constat. Mirandum itaque non est, Epicuri defensorem

GAS-

n) L. II. p. 365. L. IV. p. 532. L. VI. p. 629. alibique.

o) De anima p. 306.

GASSENDVM [p] ne vnum quidem ex omni patrum choro inueniſſe, qui de Epicuro mitius ſenſerit, cumque vel defenderit vel excuſauerit, ſed ſatis feciſſe ſibi viſum eſſe, ſi oſtenderet, eos non ex Epicuri libris, ſed ex Stoicorum criminationibus haec ei ἐγκλήματα obieciſſe.

XIII. PP. Platoni fauentiſſimi, ſed certo tantum reſpectu.

§. XIX. XIII. Fauentiores vero Platonicae ſectae ſe praebebant veteres Chriſtiani, praecipue doctores Eccleſiaſtici, iisdem rationibus, quas modo attulimus, vſi. Et ipſum quidem Platonis ſyſtema, principiis atque concluſionibus conſtans, prout totum Platonicae doctrinae ambitum continet, nec recepiſſe patres, nec defendiſſe, immo ne excuſaſſe quidem, in confeſſo eſt, multusque in hoc demonſtrando eſt FR. BALTVS [q], qui vt Platoniſmum PP. obiectum euerteret, et ab hac eos labe liberos pronunciaret, improbaſſe eos Platonis philoſophiam atque totam doctrinam, multis teſtimoniis locisque, quibus in Platonem inſurgunt, congeſtis, probare contendit: rationes ita ſubducens, ſi ita fauiſſent Platoni doctores Chriſtiani, vt Platoniſmus eis obiici poſſet, in eo diligentes futuros fuiſſe, vt errores excuſarent, non vero tot illi abſurda atque impia dogmata exprobraſſent. Quod vtrum ad hanc, quae de Platoniſmo PP. agitur, quaeſtionem pertineat, infra melior dicendi locus dabitur: heic vero argumenta Balti audienda ſunt, quibus odium veterum Chriſtianorum erga Platonicam philoſophiam demonſtrare ſatagit, eo quod hoc praecipuum in tractatione de philoſophia veterum Chriſtianorum momentum eſt, accurate noſſe, quid de patrum in philoſophiam Platonicam animo ſtatuendum ſit, a quo multae quaeſtiones dependent, in hiſtoria critica reipublicae ſacrae enucleandae. Ita vero Baltus phalanges, quas in aciem producit, inſtruit, vt moneat: obieciſſe veteres doctores, praecipue vero, qui apologias pro R. C. ſcripſerunt, Platoni polytheiſmum, eo quod ſubſtantias ſpirituales inferiores in Deorum numerum retulerit, ſicque, cum ex Hebraeorum traditione noſſet, vnum tantum eſſe Deum adoratione colendum, vel ex metu populi, vel vt illi theologiam commendaret ſuam, iſtam Deorum multitudinem cultumque introduxerit. Id quod IVSTINI [r], EVSEBII [s], THEODORITI [t], AVGVSTINI [u] et ORIGENIS [x] locis probat, nec omittit Socratis genium, quem malum ſpiritum fuiſſe, duce vſus LACTANTIO [y] et TERTVLLIANO [z], ſtatuit, iisdemque, quibus illi, praeiudiciis ad hanc opinionem ſeducitur. Deinde obſeruat, admiſiſſe Platonem et pro diuino opere habuiſſe diuinationem, idque acerbe ipſi exprobraſſe patres. Quo in argumento tamen vel extremam ignorantiam vel ſupinam negligentiam ſcriptoris tantum eruditionis apparatum prae

p) l. c. L. VI. c. 5. p. 1160.
q) l. c. L. III. tot. p. 242. ſeqq.
r) Cohort. ad Graec.
s) Praep. L. XIII. c. 14. 18.
t) Serm. L. II. III.
u) De C. D. L. VIII.
x) Contra Celſ. L. VI.
y) Inſtit. L. III. c. 20. z) Apologet. c. 46.

prae se ferentis mirari satis non possumus. Vt enim hanc Platoni dicam scriberet, et, quam insaniuerit Platonis philosophia in commendanda diuinatione et theurgia, ostenderet, ad Plotinianam scholam, eiusque discipulos Plotinum, Porphyrium Iamblichum, aliosque prouocat, qui ex hoc fundamento magiam, detestabile veteribus Christianis opus, vehementer commendauerunt. Ast immensum inter Academiam veterem et scholam Platonico - Plotinianam discrimen intercedere, luculentissimis suo loco testimoniis atque rationibus confecimus. Et ipsum illud de mediatione angelorum dogma, quod pungere AVGVSTINVM [a] obseruat Baltus, ad ea doctrinae genera pertinet, quae in Aegypto ex philosophia Orientali receperunt Platonici recentiores. Quaecunque igitur hoc in capite operose cumulat Baltus, nihil prorsus ad Platonem ipsum eiusque doctrinam faciunt, sed Plotinianae scholae dogmata feriunt, quae hanc praecipue sententiam ideo incrustauit, vt labenti superstitioni suppetias ferre, et Christianae doctrinae eo fortius se opponere posset, vt alibi demonstratum. Quod summopere offendisse patres, et duras eis voces expressisse, minime mirandum. Sed et hoc porro vrget Baltus, reiecisse veteres Ecclesiae doctores Platonicam doctrinam de anima, et praecipue in eo illum reprehendisse, quod animam ex parte fecerit spiritualem, ex parte materialem, qua de re legendus EVSEBIVS [b]. Sed et fati Platonici necessitatem eos oppugnasse, hancque animabus dictam Adrasteae legem improbauisse monet, ostendens, ex hoc potissimum fonte fluxisse ineptum μετεμψυχώσεως dogma, quod patres acriter iugulabant, vt ex EVSEBIO [c], THEODORETO [d], IRENAEO [e], CHRYSOSTOMO [f] et apologiarum pro C. R. scriptoribus fere omnibus constat. Quo loco non praeter rem monet Baltus, iuniores Platonicos, Porphyrium imprimis et sequaces ad tolerabiliores sensus hanc animarum migrationem ex vno corpore in aliud transtulisse, neque tamen ferri posse allegoricam Dacierii interpretationem. Hoc enim in toto hoc de PP. de philosophia Platonica iudicio probe tenendum est, aliam fuisse Platonis et Academiae veteris, aliam Platonicorum post C. N. vel Alexandrinorum philosophorum sententiam. Inter errores porro Platonicos, hanc quoque reiiciebant atque improbabant doctores Ecclesiae, animam extitisse antequam in corpus mitteretur, peccantemque cognitionis prioris vestigia amisisse, et per reminiscentiam ea reuocanda esse, qua de re LACTANTII [ff] et AVGVSTINI [g] loca videnda sunt. Contendit etiam Baltus, tria ista principia, Deum, materiam atque ideam patres reiecisse. Quod vt euincat, THEOPHILI ANTIOCHENI

a) loc. cit. c. 20.
b) Praeparat. L. XIII. c. 15. 16. 17.
c) loc. cit.
d) Serm. XI.
e) Adu. haeref. L. II. c. 59. 60.
f) Homil. II. in Ioann. et homil. IV. in Acta Apost.
ff) Instit. L. III. c. 18.
g) De trinit. L. XIII. c. 15.

ni [h], Evsebii [i], Tertvlliani [k], Lactantii [l] aliorumque multorum ea de re testimonia adducit, quibus mundi aeternitatem reiecerunt, Dacieriumque friuola excusatione medicinam afferre tentantem corrigit, ideisque nuntium misisse, dum probandum erat, patres eas non abiecisse, sed posuisse in intellectu diuino, recte asserit, id enim luculenta eorum loca a Petavio [m] adducta sole meridiano clarius euincunt. Ast monendum erat, Platonicos recentiores siue Alexandrinos, vt se philosophiae Orientali attemperarent, hoc etiam in dogmate a Platonis mente recessisse, et metaphysica magis vnitate eas in intellectu diuino posuisse, verum ita tamen, vt singulari existentia gaudentes, peculiare Deorum genus sublime et Deo proximum in diuina luce ponerent. Ex quo intelligitur, Alexandrinos philosophos ideas Platonis ad morem aeonum in philosophia Orientali reformasse, quo sensu ferri potest, quod Tertvllianvs [n] obseruauit, *relucere in ideis semina Gnosticae et Valentinianae haereseos.* Nec tam coeci fuere patres, vt non obseruarent, has ideas vt deitates et numina a Platonicis induci. Id quod luculenter prodidit Cyrillvs Alexandrinvs [o], cuius locus, quem et Baltvs [p] Graecum produxit, legi meretur. Vnde non poterant non ideae Platonicae illis displicere, licet dari in intellectu diuino illas statuerent, vt alibi [q] dictum. Quod tamen occasionem obtulit nonnullis, vt non melius de ideis sentirent, quam Alexandrini philosophi, quorum φιλοσοφούμενα receperant, vt Pseudo-Dionysii et Synesii exemplo disci potest. Tandem philosophiam quoque moralem Platonis doctoribus Christianis displicuisse, ex Chrysostomo [r] et Theodoreto [s] recte probauit Baltus. Maxime vero Platonis rempublicam carpebant, legesque nuptiarum et matrimonii itemque communionem bonorum ab eo statutam. Quibus in erroribus Platonis notandis satis prolixus et acerrimus est Lactantivs [t]. Quem tamen, vt alios, nimium fuisse, feruoreque disputationis plerosque accensos ea in Platone vidisse, quae hac nebula non impediti alii non vident, omnes facile deprehendent, qui eorum inuectiuas in Platonem legent sine praeiudicio, vel ea tantum loca attente perlustrabunt, quae collegit Baltus patribus nec sincerior in ea re, nec diligentior et accuratior. Ex his vero, quae paucis de patrum sententia de Platonica philosophia diximus, et copiose, licet iudicio satis mediocri collegit Baltus, patet, Platonicam quoque philosophiam dignam illis minime visam fuisse, quam ita reciperent, vt eius systemati subscriberent. Vbi vero id, quod supra monuimus, denuo inculcandum est, intelligendum id esse, de toto nexu et complexu philosophiae

h) Ad Autolyc. L. II.
i) Praep. Eu. L. VII. c. 19. 20. 22.
k) Adu. Hermog.
l) L. II c. 9.
m) Dogmat. theol. T. I. L. IV. c. 11. p. m. 298. seqq.
n) De anima p. 312.
o) Adu. Iulian. L. II. p. 66.
p) loc. cit.
q) In histor. de ideis Sect. II. §. 2. p. 179. sqq.
r) Homil. in Matthaeum.
s) Sermon. XI.
t) L. III. c. 21.

ſophiae Platonicae, principiisque primariis atque fundamentis, quibus illud ſyſtema nititur, non vero de hoc illoue dogmate Platonico, quod ideo ſibi probandum eſſe ſtatuebant, quod veritas eſſet diuina ab Hebraeis ad Platonem delata, adeoque Academiae eripienda et vindicanda Eccleſiae. Repetendum quoque, quod in antecedentibus monuimus, in diſputationis conflictu ardoreque conſtitutos patres, dum gentiles philoſophos refutant, acerrime pugnauiſſe, et acerbiora, quam ſolebant extra pugnam poſiti, dixiſſe. Hinc enim factum eſt, vt quem interdum culpauerant ſatis vehementer, Platonem alio tempore nimis efferrent, id quod ſibi accidiſſe faſſus eſt D. AVGVSTINVS [u], eas laudes retractando, quas nimias tribuiſſe Platoni deprehenderat. Recte itaque de iudicio PP. de philoſophia Platonica pronuntiaturis, fuiſſe illud relatiuum, dicendum eſt, nempe contemſiſſe et reprehendiſſe illos philoſophiam Platonicam, reſpectu habito tum ad nexum eius integrum et vniuerſalem complexum, tum ad dogmata Chriſtiana infinitis modis meliora et praeſtantiora: laudauiſſe vero eam, relatione habita tum ad particularia illa dogmata, quibus de diuinis praecipit, tum ad reliquas ſectas, quas de diuinis differentes longius a Chriſtianis placitis abire nouerant. Poſſet id, niſi longius eſſet quam vt locum hic caperet, luculentis patrum locis oſtendi, et iudicia eorum de Platone comparata eſſe, doceri. Vnus tamen alterque AVGVSTINI [x] locus ſufficiet. Is enim de Platone ita ſcribit: *Platonem Labeo inter ſemideos commemorandum putauit, ſicut Herculem, ſicut Romulum. Semideos autem Heroibus anteponit, ſed vtrosque inter numina collocat. - - Nos quidem Platonem, nec Deum, nec ſemideum perhibemus, nec vlli ſancto angelo ſummi Dei, nec veridico prophetae, nec apoſtolo alicui, nec cuilibet martyri Chriſti, nec cuiquam Chriſtiano homini comparamus, cuius noſtrae ſententiae ratio, Deo proſperante, alio loco explicabitur.* Et alibi [y]: *Quamuis enim homo Chriſtianus literis tantum Eccleſiaſticis eruditus Platonicorum forte nomen ignoret - - non tamen ita ſurdus eſt in rebus humanis, vt neſciat, philoſophos vel ſtudium ſapientiae, vel ipſam ſapientiam profiteri. Cauet eos tamen, qui ſecundum elementa huius mundi philoſophantur, non ſecundum Deum, a quo factus eſt mundus. - - Nouit ſane etiam ipſos, in quibus errant, cauere. Vbi enim dictum eſt, quod per ea, quae facta ſunt Deus illis manifeſtavit, ibi etiam dictum eſt, non illos recte Deum coluiſſe, quia et aliis rebus, quibus non oportebat, diuinos honores illi tantum vni debitos detulerunt etc.* Alia loca breuitatis cauſſa tacemus.

§. XX. XIV. Habuiſſe vero Patres Platonem pro eo philoſopho, qui inter reliquos, quantum ab homine gentili expectari poſſet, optime de Deo deque diuinis rebus philoſophatus ſit, ob dictas rationes, et, quam

XIV. Cur Platonem PP. reliquis philoſophis praetulerint?

u) Retract. L. I. c. 1. x) De C. D. L. II. c. 14. y) L. VIII. c. 9.

quam ſibi perſuadebant, harmoniam dogmatum multorum Platonicorum cum ſacris Chriſtianorum doctrinis, omnes fere eorum loquuntur paginae. Non enim omnia, quae in Platone inueniebant, damnabant, ſed cum partim mediante Pythagorae inſtitutione, partim occaſione itineris literarii inter barbaros inſtituti complures eum doctrinas accepiſſe crederent ab Hebraeis, eas eſſe verae philoſophiae reliquias ſtatuebant, easque ad ſacras doctrinas pertinere dicebant. Hoſpitem eſſe in veterum ſcriptorum Eccleſiaſticorum lectione oportet, qui haec ignorauerit, adeo vbique iſta produnt. Maxime vero Clemens Alexandrinus, Euſebius atque Auguſtinus iſto praeiudicio occupati ſunt, proque Platonis philoſophia ea opinione imbuti, qua haeſiſſe illi putant ex Moſis diſciplina doctrinas haud vulgares. Id quod ita affirmat CLEMENS [z], vt non vereatur afferere, fidei dogmata nonnulla praeſtantiſſima eum ex ſcripturis Hebraicis accepiſſe: recteque vocari Platonem a Numenio Moſen atticiſſantem: eſſe eum philoſophum ex Hebraeis, doctrinamque de ſummo bono cum reuelatione omnium optime conuenire. Laudat porro eum tanquam ſcripturae concinentem, quod doceat, virtutem dari a Deo, vitamque etiam poſt hanc vitam eſſe futuram. Maxime vero *Libro Stromatum quinto* [a] totus in eo eſt, vt dogmata illa nobiliſſima explicet, quae ſurripuiſſe Platonem Hebraeis contendit. Putat enim haec a Moſe ad Platonem perueniſſe dogmata: eſſe animam a Deo inſpiratam, corpus vero terrenumque tabernaculum ex terra formatum eſſe. Animam rationalem ingreſſam in corpus, feciſſe, vt exiſteret homo ad ſimilitudinem et imaginem Dei, et ſequi inde neceſſarium hominis finem, Deo aſſimilari. Eſſe porro et hoc Platonis ex barbara philoſophia, omnes bonos inter ſe eſſe amicos: oportereque id quod intelligit, ſe aſſimilare ei, quod intelligentia apprehenditur, conuenienter antiquae naturae. Talia multa in ſequentibus colligit, heic, vbi breuitas ſectanda eſt, non repetenda, quae vbique apud eum deprehenduntur. Immo eo vsque procedit, vt affirmet [b], Platonem in *Theaeteto* de vita Chriſtiana verba feciſſe, eamque deſcripſiſſe. Eadem via inceſſit EVSEBIVS [c], haud parcior Platonicorum dogmatum laudator, qui in *praeparationis Euangelicae* libris integras pericopas ex Platone deſcripſit, vt oſtenderet, ſana et ſacris quam maxime affinia in Platonis dialogis reperiri; AVGVSTINVS autem tantopere Platonem extulit, vt eius illum poſtea poeniteret. Ita enim in *retractationum* exordio: *Laus quoque ipſa, qua Platonem vel Platonicos ſiue Academicos philoſophos tantum extuli, quantum impios homines non oportuit, non immerito mihi diſplicuit.* Cuius exemplum Lector petere poteſt ex libris *de ciuitate Dei* [d], quo loco Platonem omnibus reliquis philoſophis praefert, cumque inter Socraticos diſcipulos praeſtantiſſimum fuiſſe agnoſcit; eſſe autem contendit in multis

z) L. I. S.rom. p. 315. 342 274. L. II. p. 419.
a) p. 588.
b) p. 596.
c) Praep. euang. L. VI. ſeqq.
d) Maxime L. VIII.

multis dogmatibus, iis praecipue, quae de Deo agunt philosophum Christianum, ignoto licet Christianis Platonis nomine. Eam enim sibi caussam, ait [e], fuisse cur Platonem, et asseclas ceteris praetulerit, quia *cum alii philosophi ingenia sua studiaque contriuerint in requirendis rerum caussis, et quinam esset modus discendi atque viuendi: isti Deo cognito reppererint, vbi essent, et caussae constitutae vniuersitatis, et lux percipiendae veritatis, et fons bibendae felicitatis. Siue ergo isti Platonici siue quicunque alii quarumlibet gentium philosophi de Deo ista sentiant, nobiscum sentire.* Quam sententiam suam, quae et aliorum eius et superioris aetatis doctorum inter Christianos fuit, vt confirmaret, *Capite sequente* inquirit: *Vnde Plato istam intelligentiam potuerit acquirere, qua Christianae scientiae propinquauit?* eo quod multos hanc concordiam mirari nosset. Reiecta igitur, quam et ipse prius secutus fuerat nonnullorum traditione, Platonem in peregrinatione Aegyptiaca vel cum Ieremia vate conuersatum fuisse, vel scripturas diuinas legisse, eo quod temporum supputationi illam refragari videret, quem centum ferme postea natum fuisse, cum Ieremias in Aegypto fuisset, constet, versio vero Graeca legis sub Ptolomaeo LX annis Platonis aetate sit inferior: aliam viam, sed sine duce, sine comite, ingressus coniicit, *Platonem, forte per interpretem, non versionem quidem legis accepisse, quod solus Ptolomaeus pro ingenti beneficio, qui regia etiam potestate timeri poterat vix meruerit; colloquendo tamen quid contineret, quantum capere potuisset, addidicisse.* Cuius rei indicia se habere dicit concordiam, quae intercedit inter cosmogoniam Mosaicam et Timaei siue Platonicam. Maxime tamen illud, quod se plurimum adducat, vt pene assentiatur, Platonem illorum librorum expertem non fuisse, hoc dicit esse, *quod cum ad sanctum Moysen ita verba Dei per angelum perferantur, vt quaerenti, quod sit nomen eius, qui eum pergere praecipiebat ad populum Hebraeum ex Aegypto liberandum, respondeatur. Ego sum, qui sum, et dices filiis Israël, qui est, misit me ad vos, tamquam in eius comparatione, qui vere est, quia incommutabilis est, ea quae mutabilia facta sunt, non sint: vehementer hoc Plato tenuerit, et diligentissime commendauerit.* Vbi tamen non possumus non laudare Augustini, longe doctissimi praesulis, quique iudicandi acie multos ante se superauit, modestiam atque cautam statuendi rationem, qui hanc Hebraeorum ad Platonem perlatam traditionem non pro certo, vt solent ceteri, fundamento admittit, sed pro sola coniectura verisimili habet, non diffessus, etiam talia Platonem ex rationis dictamine potuisse cognoscere. Vnde subiicit: *Sed vndecunque illa iste didicerit, siue praecedentium eum veterum libris, siue potius, quomodo dicit Apostolus, quia quod notum est Dei, manifestum est in illis, Deus enim illis manifestauit etc. non immerito me Platonicos philosophos elegisse, cum quibus de Deo vno colendo*

e) De Ciuit. Dei L. VIII. c. 9.

lendo agam, patet etc. Non disquiremus heic anxie, vtrum ista veterum Christianorum opinio de fontibus theologiae Platonicae, de qua in praesentia sermo est, rationem habeat verisimilem, et an tanti sit patrum in ea re consensus, vt credamus, Platonem ea, quae cum sacris dogmatibus consonant, vel talia videntur, ab Hebraeis in peregrinatione Aegyptiaca accepisse; ea enim de re, quantum satis est, et ad liberandum a veteri praeiudicio Lectorem sufficit, nos *Tomo primo*, attulisse dixisseque recordamur. Hoc vero ex dictis abunde liquere putamus, doctores Ecclesiasticos, quamuis dogmatum Platonicorum συνάφειαν totumque doctrinae aedificium multasque eius partes reiicerent, multa tamen Platonis placita, praesertim extra systematis nexum considerata habuisse pro sanctis, veris, quinimmo diuinis et Christianis, eaque omnino probauisse. Quod vt vel per transennam patrum libros inspicienti est in propatulo, ita nec Baltus negare potuit, qui, quamuis vehementer contra Platonismum patrum pugnaret, fassus tamen est, et luculentis ipse testimoniis demonstrauit, eos veritates illas in Platonis philosophia occurrentes, et cum sacris sententiis concordare visas habuisse pro talibus dogmatibus, quae Hebraeis surrepta, Christianis, veris earum possessoribus, vindicanda essent. Quod ne obstaret suae opinioni, patres nullum Platonicis dogmatibus posuisse pretium, ipsumque Platonem eiusque philosophiam contemsisse, eadem semper chorda oberrat, patrumque sequitur praeiudicium, clamando: has non Platonicas sed Hebraicas veritates fuisse, nec alio nomine atque significatione a patribus fuisse receptas, Platonismum vero, qua talem, tantopere fuisse illis inuisum, vt ipse Augustinus, non obstantibus tot, quibus Platonem eiusque philosophiam prosecutus sit laudibus, vehementer eam improbauerit. Quo vero modo, nihil cum ad scopum ferire, mutare statum controuersiae, et in iis probandis occupari, quae nihil ad rem faciunt, et sine contradictione ab omnibus, qui dissentiunt, admitti possunt, est in propatulo. Longe enim aliud vult Platonismus patrum, toties illis obiectus, quam quod Baltus putat, eos Platonicum systema totum recepisse. Hoc enim falsum quidem est, at non contradicit illis, qui Platonica dogmata arrisisse patribus contendunt. Illi enim nihil aliud volunt, quam hoc, quod operose demonstrauit Baltus, suaque ipse ita vineta caecidit: nempe elegisse patres, non satis ad sensum dogmatum Platonicorum genuinum et ex nexu totius systematis illis debitum attentos, multas Platonis doctrinas, easque systemati Christiano intulisse, eo quod sacras, diuinas, ab Hebraeis profectas et cum Christianis consonas crederent, quamuis insigniter fallerentur. Id quod veteris Ecclesiae doctoribus, viris certe eruditione et pietate illustribus, quorum carissima et veneranda nobis debet esse memoria, sed in arte critica non exercitatis, et hallucinationes multas in hoc argumento critico passis condonandum omnino est, excusari autem et defendi, et ita negari, vt non errauisse eos in ea re

perti-

pertinaciter contendatur, in tanta nostrorum temporum luce, artisque criticae et historiae philosophicae cognitione ferri non potest. Vnde optandum, vt Baltus eandem attentionem, iudicium, et animi recti atque praeiudicio carentis certitudinem attulisset, quam ex eadem societate habuisse doctissimum Petauium de Platonismo PP. nonnullorum differentem infra probabimus. Ast ingens inter Petauii et Balti eruditionem et lectionem discrimen intercedere, Lector doctus facile deprehendet. Verum haec ὡς ἐν παρέδῳ.

§. XXI. Rationes, quibus ducti PP. in hanc de Platonis philosophia opinionem descenderint, ex antecedentibus iam intelligi possunt, iuuabit tamen paucis eas illustrare explicareque, vt argumentum hoc tantopere inter eruditos disputatum sua luce radiet. Nempe praeter internam illam prouidentiae, rationisque aeternae, quam λόγον dixere, manifestationem, cui tamen, vbi ad rem ventum, non multum tribuebant, per traditionem ad Platonem eas veritates peruenisse dicebant, vt in praecedentibus dictum. Hanc itaque traditionem vt demonstrarent, ad Platonem vsque peruenisse, ad iter eius Aegyptiacum, susceptamque philosophiae addiscendae caussa peregrinationem literariam confugiebant. In eo autem itinere Platonem in Italia prius didicisse multa in Pythagoreorum scholis, tum ad Aegyptiorum prophetas profectum philosophiae studium absoluisse, et reuersum in patriam Italicas prius scholas denuo inuisisse, historia philosophica testatur. Et haec quidem ad adstruendam illius traditionis fidem a patribus in auxilium aduocata sunt. Multa enim sacris literis consona didicisse eum a Pythagora censebant. Quem cum in itinere Orientali non Aegyptum tantum eo tempore inuisisse crederent, quo relicta a Babyloniae rege turba Iudaeorum in eam regionem aufugisset, sed captum quoque a Cambyse, et ad Assyrios traductum et Babylonios, occasionem habuisse in hoc itinere Orientali cum Iudaeorum vatibus ibi commorantibus conuersandi statuerent, inque hac opinione auctoritate quoque publici testimonii, quod Pythagorae totam barbaricam disciplinam tribuebat, essent confirmati, tum de Platonis concordia cum Mosaica sapientia, tum de ipsius Pythagorae philosophia sacris Iudaeorum dogmatibus consona multa dixerunt, quasi ex tripode hausta, et nullis dubiis exposita. Qua de re cum *Tomo primo* Pythagorae historiam enarrantes satis prolixi fuerimus, locaque veterum copiose adduxerimus, breues hic erimus, nec ea otiose repetemus, sed id modo monemus: vidisse patres miram in Pythagorae quoque philosophia concordiam cum Scriptura sacra et Christianae religionis dogmatibus, qua de re, qui volet, IVSTINVM f) et CLEMENTEM ALEXANDRINVM g) adeat, qui in ea re multi sunt. Quamuis autem nonnulla in Pythagorae disciplina patribus displicerent, quod imprimis de inepto transmigrationis animarum dogmate valet, non tamen hoc obstitit, quo minus

Rationes cur PP. philosophumena Platonis laudauerint.

f) Cohort. ad Graec. g) Admonit. ad gent. p. 47. Stromat. L. IV. p. 477. L. V. p. 560.

minus alia multa Pythagoram habere sacris Hebraeorum placitis consona, vel affinia saltem, crederent [h]. Eas autem doctrinae Pythagoreae particulas cum Plato in schola Italica didicerit, suoque, quod commentus est, systemati philosophico inseruerit, nactum inde eum veritates sacras multas statuebant. Sed et, vt iam dictum, ipsum eius iter Aegyptiacum in partes vocarunt, credentes, Platonem, cum omnes Aegypti sapientes adiret, magnoque pernoscendi philosophiam barbaricam desiderio flagraret, etiam ad Iudaeos penetrasse, et eorum consuetudine vsum sacrae legis mysteria didicisse. Quod vt eo magis probarent, legis Mosaicae versionem, ea, quae sub Ptolomaeo Philadelpho facta dicitur, vetustiorem, commenti sunt. Quibus rationibus quam parum ponderis subsit, suo loco amplissime confecimus, falsamque hanc traditionem rationibus, nisi fallimur, luculentis euertimus. Vehementer autem confirmati sunt patres Ecclesiae veteris in hac opinione, cum viderent, intercedere aliquam inter Iudaicas doctrinas et Platonismum Alexandrinum similitudinem et concordiam. Suo enim loco docuimus, ab Aristobuli aetate quendam inter Iudaeos viguisse syncretismum, Aegyptiaca, Orientalia et Platonica dogmata philosophiae domesticae attemperantem: cui vt suffragarentur eius auctores, dixisse, auctorem huius philosophiae ipsum Mosen fuisse. Quo praeiudicio cum Iudaei Aegyptiaci, maxime Philo, toti essent occupati, ab iis inepta opinio ad Christianos peruenit. Id quod ex CLEMENTE ALEXANDRINO [i] clare intelligi potest, qui Iudaeum genus barbaris omnibus antiquius esse contendit, et quae apud ipsos scriptis mandata est, philosophiam coepisse ante Graecam Philonis auctoritate probat, et Aristobuli testimonio roborat, et ad Megasthenem prouocat. Caussas huius praeiudicii non ignorabunt, qui eorum recordantur, quae superiori libro de philosophia Iudaeorum Aegyptiacorum disseruimus. Nempe eo loco pluribus ostendimus, vbi semel regionis moribus, studiis placitisque se attemperauerint Iudaei, nouumque philosophiae genus, allegoria obstetricante suis obtruserint, persuasisse sibi, eam philosophiam a patriarchis suis ad gentes peruenisse: idque duabus ex caussis statuisse; partim, vt ambitioni suae litarent, quae hos thesauros gentibus inuidebat, partim vt odium contribulium suorum inuidiamque euitarent, qui aegre ferebant, aliena idola in tabernaculum Dei introduci: Venerabili itaque traditionis nomine ad palliandas nouitates suas vsos, peregrinam philosophiam legis literae, mediante methodo eius regionis allegorica sibi pro domestica vindicasse. Haec cum a Iudaeis bona fide Christiani accepissent, magnopere in ea opinione ab ipsis gentilium scriptoribus confirmati sunt, testantibus, Graecos philosophiam a barbaris accepisse. Cum enim inter barbaros vnam Iudaeorum gentem ex diuina reuelatione diuiniorem verioremque philosophiam possidere crederent, traduxerunt

istam

h) Prolixe et erudite Patrum rationes adduxit, et quicquid pro hac opinione dici potest, attulit eruditissimus IO. LAMIVS de Christianorum recta sententia de SS. Trinitate L. II. et III. toto.

i) Stromat. L. I. p. 305.

iſtam traditionem ad hunc populum, abque eo omnia illa veritatis veſtigia profecta eſſe contenderunt. Qua in re dupliciter falſi ſunt. Nam et in eo decipiebantur, quod dogmata ſua cum gentibus communicaſſe Iudaeos credebant, quos tantopere ſua celauiſſe peregrinos conſtat, quosque, certum eſt, nullam vnquam in religionis cauſſa cum gentibus aluiſſe conſuetudinem: et in eo vehementer errabant, quod Platonica illa dogmata, duce philoſophia Orientali in ſpurios ſenſus traducta, ſicque domeſticis Iudaeorum doctrinis attemperata, ſobria et γνήσια tum Platonis tum Moſis et Oraculorum diuinorum placita referre ſtatuebant. Et ex his fontibus ortum eſt omne illud, de Platonicae doctrinae veritate et praeſtantia, patrum praeiudicium.

XV. Eclectu ſecta Platonem PP. commendant.

§. XXII. XV. Mature hanc de Platonicorum quorundam dogmatum veritate et origine Hebraica opinionem inter Chriſtianos inualuiſſe, et iam ſeculo poſt C. N. primo eius veſtigia reperiri, ex ſupra dictis eſt manifeſtum. Maxime vero incrementa ea cepit ſolito maiora, vbi viri docti, qui Alexandriae philoſophiam Platonicam didicerunt, ad Chriſtiana ſacra tranſiuiſſent. Cum enim tota illa philoſophia Platonica a genuina auctoris ſui mente ad ſyncretiſmum quendam deflecteret, ea vero plurimum extolleretur, hinc factum, vt, qui ex philoſophiae huius alumnis ſacra Chriſti dogmata complexi eſſent, Platonemque tamen et eius dogmata reformata et immutata, etiam poſt conuerſionem abiicere omnia non auderent, eiusmodi ἐκλέξιν inſtituerent, rati, ita ſacra dogmata in eiusmodi ſyſtema Eclecticum vel ſyncretiſticum potius reduci poſſe. Id quod imprimis feciſſe et primos fuiſſe auctores Athenagoram et Clementem Alexandrinum eſt veriſimillimum. Certe vtrumque ex hac philoſophia, quae tum regnabat, pluſcula immiſcuiſſe dogmatibus Chriſtianis eorum ſcripta loquuntur, et infra pluribus demonſtrabitur. In apertam tamen profeſſionem erupit ſyncretiſmus ille inter Platonica et Chriſtiana dogmata, poſtquam Ammonius Saccas peſtilens hoc philoſophandi genus in Sectae habitum traduxiſſet, et quod nullam hactenus certam formam habuerat, quamuis ab aliquot iam ſeculis in Aegypto viguiſſet, tandem certo vultu depictum et in ſyſtema redactum orbi obtruſiſſet. Quam mortale ab eo tempore ſidus Chriſtianos doctores afflauerit, poſtquam ipſe Ammonius, homo fanaticus et apoſtata, ad commendandam philoſophiam ſuam, Chriſtianis quoque dogmatibus nonnullis placita ſua accommodaſſet, exque eius ſchola Origenes et innumera diſcipulorum eius cohors prodiiſſet, *Tomo ſecundo*, Ammonianae ſcholae hiſtoriam ampliſſima narratione exponentes accurate oſtendimus. Ea itaque, quae prolixe ibi dicta ſunt, hoc loco, vbi omnino repetenda ſunt, breuitatis ſtudioſi, non afferemus; Lectorem vero rogamus, vt ad iſtam quidem tractationem ipſe recurrat, ſine qua mancae erunt hae noſtrae obſeruationes. Id ob tractationis ſeriem hoc loco ὡς ἐν συνόψει monemus:

ſcholam Ammonii, eiusque diſcipulum Plotinum et ſequaces, iſtius ſyncretiſmi beneficio, iis dogmatibus, quae in Platonico ſyſtemate longius a Chriſtiana fide diſtare, vehementerque diſſentire videbantur, molliores induxiſſe non locutiones modo et verba, ſed et ſenſus atque opiniones, ideoque abiecto ſyſtemate dualiſtico, quod cum Chriſtiano in concordiam redigi non poteſt, emanatiuum, ex philoſophia Orientali recepiſſe, et ita potiora Chriſtianorum placita, ſignificatione licet diuerſiſſima, imitando expreſſiſſe: quibus coloribus decepti patres cum in horum hominum ſcholis philoſophiam didiciſſent, ea in Platonicorum horum ſyſtemate eſſe purioris doctrinae veſtigia putauerunt, quae philoſophorum verſipellium aſtutia fraudulenter introduxerat, eaque tanquam ſibi debita vindicarunt. Cumque, teſte AVGVSTINO [k], Platonicorum ſibi nomen illi ſtudioſe aſſererent, factum inde eſt, vt Platonem ex Platonicorum recentiorum pede metientes, hos fauores et beneuolentiam ad eum ipſum referrent. Hoc vero praeiudicio ſemel occupati, cum a pueritia quaſi iſtis opinionibus eſſent innutriti, vbi ad docendi munus peruenerunt, diſcipulos iisdem ſententiis imbuerunt. Qua in re ſummam fuiſſe Origenis diligentiam, ex panegyrico diſcipuli eius Gregorii Thaumaturgi conſtat, vt ſupra iam obſeruatum. Illi vero, quamuis eſſet doctiſſimus, hanc ſcabiem, qua ab eo tempore Eccleſia infecta fuit, deberi, ea nos conuincent, quae in ſequentibus de eo dicemus. Adeo vero certa haec ſunt, et a viris doctis toties obſeruata, vt nec ipſi Romanae Eccleſiae doctores, quique plurimum Patrum Eccleſiae auctoritati tribuunt, id negare audeant [l]. Qua de re imprimis legenda ſunt, quae doctiſſimus MASSVETVS [m] candide et erudite diſſeruit. Vidit id aduocatus patrum BALTVS [n], nec negare ſuſtinuit, quod tot teſtimoniis confirmat hiſtoria Eccleſiaſtica. Ne vero, veritate conuincente, fateri cogeretur, patres Eccleſiae in eo lapſos fuiſſe, quod ſeducti ab Ammonii ſchola, ea Platonicorum dogmata receperint, et pro veris diuiniſque myſteriis affinibus habuerint, quae Platoniſmum magis, quam Chriſtianiſmum ſapiunt, ad hunc angulum confugit, non fuiſſe Ammonii ſcholam Platonicam ſed Eclecticam. Parum vero id cauſſam frigidi aduocati et verbis potius pictis, quam rationibus, pugnantis iuuare, intelligent, qui exigua attentione fuerint vſi. Vbi enim de Platoniſmo PP. diſputatio inſtituitur, non intelligitur ille Academiae veteris, quae genuinam Platonis mentem expreſſit, Platoniſmus, ſed doctrina illa Eclectica innuitur, quae ſyſtema ſyncretiſticum Platonico attemperauit, mireque a Platonis ſententia abiit. Quam ſi Platonicam appellare quis renuerit, per nos quidem licebit, at diſcedet is ab ipſa horum hominum voluntate, quos ſibi Platonicae doctrinae gloriam nomenque vindicauiſſe, clariſſimis in *Tomo ſecundo* teſtimoniis euicimus. Addimus in praeſentia vnum tantum D. AVGV-

Platoniſmus PP. quo ſenſu aſſeratur?

STINI

k) De C. D. L. VIII, c. 12.
l) Vid. HVET. Origen. L. II. c. 1. p. 27.
m) Diſſ. I. in Irenaeum §. 32. p. 84.
n) L. I. c. 3. p. 21.

STINI[o] quem ob oculos praesentem habemus et intuemur, scribentis: *Cum Xenocrates, dilectus Platonis discipulus, in schola eius, quae Academia vocabatur, eidem successisset, atque ob hoc et ipsi et successores eorum Academici appellarentur, recentiores tamen philosophi nobilissimi, quibus Plato sectandus placuit, noluerunt se dici Peripateticos, aut Academicos, sed Platonicos: ex quibus sunt valde nobilitati Graeci, Plotinus, Iamblichus, Porphyrius.* Patres itaque, Eclectica dogmata nonnulla recipientes, si Platonismi accusantur, nihil dicitur, quod non ipsorum loquendi consuetudinem exprimat. Nec meliora vel firmiora sunt, quae porro affert Baltus, vt Platonismum a schola Ammonii remoueat. Vrget, Ammonium non fuisse verum atque genuinum Aristotelicum, quamuis id asserat FRANC. PATRICIVS[p], sed id sibi constitutum habuisse Ammonium, nouae philosophiae conditorem, vt, teste Hierocle, philosophiam purgaret, purioresque veritates de Deo et prouidentia diuina, quas Christianis sacris addictus mordicus tenebat, in concordiam cum philosophia redigeret, ostenderetque, non difficili labore Platonem et Aristotelem posse inter se componi, sicque eum ab inutilibus disputationibus philosophiam liberare voluisse: huncque scopum vt obtineret, Scripturam sacram sibi normam constituisse, confectaque eius harmonia, concordiam inde in hanc nouam philosophiam introduxisse. Quae quamuis non sine verborum ornatu magnaque sui fiducia afferat Baltus, elumbia tamen prorsus sunt, et partim falsa, partim nihil ad rem facientia. Ex historia enim sectae Eclecticae vel Platonico-Alexandrinae, qualem *Tomo secundo* condidimus, et veterum testimoniis roborauimus, patet, Ammonium eum, qui harmoniam scripsit, et sacris Christianis ad finem vsque vitae addictus mansit, ab Ammonio Sacca, qui Porphyrio, eius discipulo, teste, a sacris Christianorum defecit, esse distinguendum; ex quo sequitur, ineptum illud argumentum esse, quod ab harmonia Scripturae Ammonio tributa Baltus repetit. Nec est in toto illo systemate Ammoniano et Plotiniano, quale illud *superiori Tomo* descripsimus, aliquid, quod praeter quasdam doctrinarum insanarum et ineptarum accommodationes, verbaque quaedam Christianis surrepta, gentilismum non euidenter prodat, et ad corroborandam superstitionem gentilem euertendamque rempublicam Christianam prorsus comparatum sit. Sic vt impossibile sit, detestabile hoc systema ab homine Christiano potuisse proficisci, qui ad extremos vsque halitus in fidei Christianae professione perseuerauerit. Id quod ipsi Balto, licet supinam in hac tractatione negligentiam prodat, suboluit, qui, vbi obseruasset, laudatorem Ammonii Hieroclem, eiusdem commatis hominem, quo Syrianus fuit, aliique Platonici Sec. VI, videri ignorasse, quod Porphyrius dixit, eum a fide defecisse, non se comprehendere aliter posse ait, cur eum tam im-

o) l. c. c. 12.

p) Discuss. Perip. T. I. L. X. Solet autem ob syncretismum Platonico-Peripateticum huius sectae plerosque inter cultores Peripateticismi referre, idque, si scopum eius respicias, non omnino praeter rem.

pense laudauerit, et tantum non dubitare sese, annon Ammonius Christianus a philosopho diuersus sit? Id quod pro certissimo habuisset Baltus, si eorum dogmatum detestabilium fuisset recordatus, quae Platonicis recentioribus alio loco [q] recte obiicit. Quae cum, eo ipso auctore, ita sint, qua quaeso fronte potuit asserere, Ammonii philosophiam non alios respexisse fines, quam vt discipulos eo facilius praepararet, ad recipiendas veritates Euangelii, et admittenda mysteria sublimiora philosophiae Christianae? Verum vt totum disputationis certamen conficiamus, concedemus, quod tamen falsum esse putamus, Ammonium Christiana in societate permansisse vsque ad vitae finem; an ex hoc sequitur, nullis erroribus Platonicis eius philosophiam fuisse contaminatam? Contrarium enim etiam in Christiano euenire potuisse, Origenis exemplum probat, quod ipse fuse tangit Baltus, et accurate demonstrauit HVETIVS [r]. Quae cum ita se habeant, quam leue et vanum hoc Ammonianae philosophiae praesidium sit, dispalescit.

XVI. PP. Ante-Nicaeni a Platonismo non immunes.

§. XXIII. XVI. Haec ad Patres seculi potissimum tertii et sequentis pertinent, quo tempore sectae habitum induit syncretistica ista Platonicorum philosophandi ratio. Ante eam vero aetatem inter patres Ante-Nicaenos, et primi atque secundi seculi doctores occurrit aliquid, quod ad hunc quoque locum pertinet, et intactum a nobis in consideratione philosophiae veterum Christianorum omitti non debet. Nempe viros pio et insigni pro re Christiana zelo accensos ex Platonicorum scholis ad apostolorum limina ex parte transfugisse, et non contra gentiles tantum, Christianam religionem lacessentes in pugnam descendisse, sed forti quoque conatu se haereticorum erroribus, et praecipue fanaticismo longe lateque ex Aegypto per omnes fere orbis Romani regiones serpenti opposuisse, supra monuimus. Hi igitur doctores Christiani cum Platonicam philosophiam didicissent, quaeque in ea veritati coelesti propiora viderant, tanquam domestica quaedam et Christianis propria dogmata sibi vindicassent, crederent autem dispersa per vniuersum fere domini agrum lolia haereticae prauitatis ex horreis Platonicorum esse desumta, istis potissimum armis malum expugnare radicesque serpentis zizaniae euellere conabantur. Nouo id Ecclesiae incommodo damnoque accidit. Cum enim maior haud raro apud viros cetera optimos atque laudatissimos esset animi candor proque caussa Christi atque Ecclesiae ardor fidesque, quam iudicandi acies, nec tantopere quantum rei necessitas postulabat, arcanos recessus nexusque systematum penetrando inspicerent, factum inde est, vt prolixis disputationibus aduersus haereticorum somnia occupati, et de Christianae fidei mysteriis differentes Platonicis phrasibus, atque dogmatibus haud raro vterentur, sicque communi, quod rebantur, telo aduersarios confodere satagerent. Haud infeliciter quidem illud interdum cessit, cum ipsa Platonica philosophia argumenta quaedam satis fortia con-

q) L. III. c. 3. p. 257. seqq.

r) Origen. L. II. et ipse BALTVS l. c. L. II. c. 20. p. 235.

contra Gnosticarum haeresium fanaticismum offerret; adeo vt ipsa quoque Eclectica secta non sine euentu prospero contra illos haereticos calamum stringeret, vt Plotini exemplo et PORPHYRII [s] testimonio constat. Sed exiguum illud, si rem spectes, commodum longe maior suppressit infelicitas damnumque haud leue. Dum enim cum Platonis dogmatibus patres satis incauti Christiana dogmata comparant, dum Platonice de illis loquuntur, et ex hac philosophia rationes probandi illustrandique afferunt, ipsi haut raro puritati Christianae religionis vim inferunt, et simplicitatem Christianorum mysteriorum subtilitate philosophica corrumpunt, et ita de iis disserunt, vt verba quidem eorum sensum non satis rectum atque Scripturae conformem fundere in aperto sit. Non morosius refragabimur, si quis dicat, viros pios et cordatos melius sensisse quam scripsisse, et locutiones istas Platonicas non nimis premendas, neque ἀκριβῶς sumendas esse; sed explicandas iuxta tenorem doctrinae eius, quae isto tempore publice in Ecclesia recepta fuit, et vbique in cathedris personuit. Certe hanc aequitatem atque pietatem viris tot in rempublicam sacram meritis illustribus non inuidemus. At fatebuntur etiam, quibus veritas omni antiquitatis et auctoritatis praeiudicio superior potiorque est, eos ita de mysteriis nonnullis diuinis, praecipue de SS. Trinitatis dogmate disseruisse, vt si verbis eorum standum sit, (cum alia de iis iudicanda norma non existat) dicendum omnino sit, eorum ὀρθοδοξίαν humani aliquid passam, fucoque Platonico illitam amisisse non nihil splendoris illius natiui, quem ad eos transmiserunt tempora apostolica: certe suspecta ea esse, quae mirum in modum Platonis scholam redolent. Multis id exemplis illustrari posset, si institutum nostrum pateretur, historiae Ecclesiasticae scrinia expilare. Sed ut breues simus, quod res iubet, adiri velimus doctissimum PETAVIUM [t], doctrinam patrum seculorum primorum haereticorum vitilitigationibus oppositam enarrantem, is enim quanto studio Platonicis locutionibus et dogmatibus se patres illi accommodauerint, luculentis enarrauit testimoniis. Vno tamen exemplo, ne prorsus cum Lectoris taedio abeamus ἀσύμβολοι, rem illustrabimus. Familiare patribus Ante-Nicaenis dogma est, filium ministrum atque instrumentum patris in creatione fuisse; de quo ministerio instrumentali ita disserit IRENAEVS [u], demiurgum Gnosticorum refutaturus, vt locutionibus vtatur, quae ferri vix possunt. Ait enim, *non opus habuisse Deum ad condendum mundum angelorum ministerio, cum filium suum atque eius imaginem* (Spiritum S. intelligit) *sibi ministrantem habuerit*. Innuere haec ὑπουργίαν quandam, et inaequalitatem in SS. Triade inuoluere, quam in Origene et Ruffino tanquam haereticum errorem damnauit Hieronymus, recte obseruatum DIONYSIO PETAVIO [x]. His intercedunt quidem et pro orthodoxia Irenaei pugnant *Platonismus Irenaei.*

s) In vita Plotini c. 16.
t) Dogm. theol. T. II. L. I. c. 1, seqq.
u) L. IV. c. 17. vel 7. ed. Mass. p. 236.
x) l. c. §. 7. p. m. 15.

GEORGIVS BVLLVS [y], NICOLAVS LE NOVRRY [z], RENATVS MASSVETVS [a], et ex nostris cel. DEYLINGIVS [b], qui contra WHISTONVM [c] similesque contendunt, lenienda esse Irenaei verba, exque aliis eius locis, vbi satis orthodoxe de deitate et consubstantialitate filii cum patre differit, explicanda; ita vt per filium DEVS vnus vniuersa condidisse dicatur, tanquam per instrumentum a se ipso non diuersum, non vero per instrumentum alterius naturae, inferioris et subordinatae; idque euinci putant iis locis, quibus filium Deum semper coëxistere patri Irenaeus asserit: adeoque solitas notiones, quibus instrumentum, ministerium etc. exprimuntur, hoc quidem loco nec sequendas nec nimium premendas esse. Fatemur autem, satis coactam esse hanc interpretationem vimque inferre verbis Irenaei satis apertis. Nec obstare putamus, et deitatem et consubstantialitatem filii cum patre, eam enim recte quidem Valentinianis opposuit Irenaeus, demiurgum ex pleromate eiicientibus, et infra diuinas substantias ponentibus: at dum ministerio filii vsum esse patrem scribit, locutioni Platonicorum se accommodat, a quibus ista somnia accepisse Valentinum putabat, quique per λόγον tanquam instrumentum Deum omnia fecisse statuebant, et ita quidem diuino pleromati filium vindicat, immo coëxistere eum Deum cum patre innuit, verum gradu emanationis differre simul infert, adeoque ministrum tantum facit patris creationem destinantis. Id quod in Irenaeo viro sancto pioque, at Platonicis doctrinis ante conuersionem innutrito non miramur, eo quod putauerit, sufficere, si dicatur filius patri consubstantialis verusque Deus, quamuis ob diuinae generationis ordinem aliquam ὑπουργίαν assereret, aliquamque ordinis et gradus differentiam agnosceret, cum λόγος Platonicorum quoque in Deitate sit, vnusque cum patre, licet gradu differat. Similia apud Iustinum Martyrem, Theophilum Antiochenum, Tatianum aliosque seculi secundi patres, in scholis Platonicorum occurrunt, heic breuitatis studio non adducenda. Quibus ita quidem mederi se posse, patrumque sententiam explicare melius putat, illustrissimus HVETIVS [d], si dicatur, locutos fuisse doctores istos, patrem filio praeferentes, de ordine auctoritateque principii, originis, caussae, paternitatis et ἀγεννησίας, quamuis naturae, essentiae, et attributorum identitatem praesupponerent. At monet tamen ipse praesul doctissimus, phrases istas loquendique modos ex Platonicorum scholis desumtos fuisse. Hi vero λόγον ab οὐσίας diuinae communione tantum abest, vt excluserint, vt νοῦν in Deo summo existere dixerint: et tamen aliquam gradus et perfectionis differentiam statuebant. Quorum locutiones si adhibuerunt patres, valde suspecti sunt, non accurate eos sacrum hoc dogma extulisse, et incaute atque perperam de eo fuisse

y) Defens. fid. Nic.
z) Apparat. Max. T. II. Diss. VI. c. 6. § 2.
a) Diss. II. in Iren. Art. V. p. 127.
b) Diss. de Irenaeo vindice verit. §. 21. p. 39.
c) Primit. Christian. rediuiu. P. IV. Art. 7.
d) Origenian. L. III. c. 2. §. 14. p. 36.

fuisse locutos. Quae sufficiunt, vt demonstretur, arma ista, quibus haereticos oppugnarunt doctores Ecclesiae, minus apte adhibita in perniciem doctrinae Christianae degenerasse, et Platonicam philosophiam illis non nihil labis affricuisse, dum Platonice de mysteriis diuinis loqui et disputare sustinuerunt. Eleganter ea de re differit IACOBVS BASNAGIVS [e], quocum conferendus IOANNES OWENVS [f].

§. XXIV. XVII. His praemissis et accurate explicatis facile iam erit celeberrimam illam quaestionem de Platonismo patrum, quae ancipiti pugna hactenus ventilata est, et doctissimos viros in partes ire coëgit, soluere, quidque de ea statuendum sit, definire. Magnis haec controuersia animorum motibus iactata est ab eo tempore, quo de successione doctrinae consensuque veterum doctorum disputatum est, et pro norma afferta patrum seculorum post C. N. primorum concors doctrina. Cum enim ab iis, qui ab alio, nisi Scripturae S. a Spiritu S. reuelatae canone, iudicium in tam arduo, quale religionis est, negotio petendum non esse contendebant, parti aduersae, vniuersalem Ecclesiae primitiuae consensum crepanti, obiiceretur, non euinci posse eiusmodi consensum purum veteris Ecclesiae doctrinalem, vt id probaretur, Platonismus patrum in subsidium vocatus est, quem negauerunt, qui ex doctorum Ecclesiasticorum scriptis de fide definiendum esse pertendebant. Impossibile autem hoc loco est, controuersiae huius totam enarrare historiam, quamuis illa ad hos nostros non minus, quam Ecclesiasticae historiae limites pertineat. Sufficiet autem pauca, quae nosse, e re nostrae tractationis est, hic attigisse. Et in ipsa quidem Ecclesiae Romanae communione, in qua tot viri doctissimi ob dictas rationes pro PP. auctoritate militant, non defuere viri eruditionis atque muneris claritate illustres, qui Platonismum patrum agnouerunt. Inter quos prae reliquis nominandus est IO. BAPTISTA CRISPVS Gallipolitanus, qui *de caute legendo Platone* ideo diffusum eruditumque opus conscripsit [g], quod innumeros Christianos ab isto philosopho deceptos indignaretur. Dabimus quaedam eius verba, cum liber adeo rarus sit, vt magni quoque librorum heluones eum oculis non vsurpauerint [h]. *Plato humaniter, et plus quam par erat, benigne a nostris susceptus, cum ethnicus esset, et hostium famosissimus antesignanus, et vanis tum Graecorum, tum exterarum gentium superstitionibus apprime imbutus, et mentis acumine et variorum dogmatum cognitione, et famosa illa ad Aegyptum nauigatione ingenii sui, alioqui praeclarissimi vires adeo roborauit, et patria eloquentia vsque adeo disciplinas adauxit, vt siue de Deo, et de ipsius vna quadam nescio qua trinitate, bonitate, prouidentia, siue de mundi creatione, de coelestibus mentibus, de daemonibus, siue de anima, siue tandem*

XVII. De Platonismo PP. quid statuendum?

e) Hist. Iudaic. L. IV. p. 82. seqq.
f) Theologum. p. m. 494.
g) Prodiit Romae 1594. fol.
h) Vid. Acta philos. Vol. V. p. 922. Ven. VOGTIVS catal. libror. rarior. p. 211.

tandem de moribus sermonem habuerit, solus e Graecorum numero ad sublimem sapientiae Graecae metam peruenisse videretur. Hinc nostri prima mali labes. Hinc haeretici spargere voces in vulgus ambiguas ausi sunt: hinc superstitionum, mendaciorum, et prauitatum omne genus in Ecclesiam Dei, agmine facto, coepit irruere. Hinc Ecclesia parietibus, tectis, columnis ac postibus sanctis horrificum quoddam et nefarium omni imbutum odio atque scelere bellum haeretici intulerunt. Et quidem tanta fuit in captiuo Platone sapientia, tantaque leporis eloquentiae dulcedo, vt parum abfuerit, quin de victoribus, triumpho ipse actus triumpharet. Nam vt a primis nostrorum patrum proceribus exordiar, si Clementem Alexandrinum inspicimus, quanti ille Platonem fecerit, plus quam sexcentis in locis, dum libet, videre licet, et tanquam veri amatorem a primo fere suorum librorum limine salutauit. Si vero etiam Origenem, quam frequenter in eiusdem sententiam iuerit, magno quidem sui et Christianae reipublicae documento experimur. Si Iustinum, gauisus ipse olim est, se in Platonis doctrinam incidisse. Si Eusebium, nostra ille ad Platonem cuncta fere ad satietatem vsque retulit. Si Theodoretum, adeo illius doctrina perculsus est, vt cum Graecos affectus curare tentasset, medicamenta non sine Platone praeparante illis adhibere sit ausus. Si vero tandem Augustinum, dissimulem ne pro millibus vnum, quod referre piget? Platonis ille quidem, iam, non dicta, verum decreta, et eadem sacrosancta appellare non dubitauit. Vide igitur, quantos qualesque viros victus ille Graecus ad sui beneuolentiam de se triumphantes, pellexerit. Vt nec aliis deinde artibus ipsemet Plato in multorum animis sese veluti hostis deterrimus insinuauerit. Quem tamen vel egregie corrigi, vel adhibita potius cautione legi, quam veluti captiuum seruari praestitisset. Haec Crispus Sec. XVI scriptor. Post hunc ex eodem coetu eruditissimus Abrincensium praesul PETRVS DANIEL HVETIVS nobis nominandus est, qui, consensu isto Mosis ac Platonis a patribus iactato nixus, ob hanc potissimum caussam, scribit [i]: *Priscis Christianis dogmata Platonis placuisse, adeo vt Platonici haberentur, frequentioremque Platonicorum operum lectionem Iulianus ipsis obiiceret, quam quod recoctus ipsis et personatus Moses esse videretur Plato, aut, vt Numenius ait, Moses atticissans.* Alio vero loco [k] magis candide monet, plerosque patres fuco academico doctrinam Christianam illustrare conatos, patresque Ante-Nicaenos in dogmate de SS. Trinitate Platonicas opiniones imitatos fuisse. Idem et agnouit, et, qua erat infinita lectione atque acutissimo iudicio demonstrauit doctissime DIONYSIVS PETAVIVS [l], qui patrum de SS. Trinitate doctrinam enarraturus, praemittendam sibi esse tractationem de trinitate Platonis, itemque Philonis

i) Demonstrat. Euang. Prop. IV. p. m. 56.
k) Origenian. L. II. c. 1. §. 4. p. 127.
l) Dogmat. theol. T. II. L. I. c. 1. seqq.

lonis et Pſeudo-Mercurii putauit, tumque patrum ſynodo Nicaena aetate priorum Iuſtini Martyris, Irenaei, Athenagorae, Tatiani, Theophili Antiocheni et Clementis Alexandrini de hoc myſterio doctrinam ita expoſuit, vt Platonis in modum eos et cogitaſſe et ſcripſiſſe de eo, ſibi, quo erat, candore fatendum eſſe exiſtimaret. Quae tamen Petauii confeſſio, quamuis eruditionis et integritatis eius fructus eſſet, multarum querelarum et accuſationum cauſſa auctori ſuo extitit. Cum enim inter theologos Eccleſiae ſuae magna auctoritate gauderet, in patrocinium tantum virum vocabant, Vnitarii, Ariani recentiores, Sociniani, huiusque generis alii haud obeſae naris viri, eiusque aſſertis rem quoque ſuam confirmare non obliuiſcebantur, eo quod Arium fuiſſe Platonicum affirmaſſet, et veteres ad hunc lapidem offendiſſe eſſet faſſus. Qua de re legenda ſunt, quae pro cauſſa partis ſuae affert CHRISTOPH. SANDIVS [m]. Valde haec diſplicuere tum viris doctis extra Romanae Eccleſiae communionem viuentibus [n], tum ipſis eius coetus theologis [o], quod Arianis, concedendo Platoniſmum patrum in dogmate de SS. Trinitate, frigidam Petauius ſuffudiſſet. Vnde, vt a ſuſpicione, qua vehementer premebatur, ſe liberaret, in *praefatione Tomi ſecundi* poſtea editi, ita mentem explicuit ſuam: *Patres omnes dogmatis iſtius caput et ſubſtantiam ipſam ſine vlla labe tenuiſſe, atque ex tam concordi de tribus in diuinitate ſententia, quoquo tandem ea genere locutionis expreſſerint, vim occultae et ab Apoſtolis transfuſae traditionis colligi. At videri ſibi illos, cum aduerſus gentiles doctos et philoſophiae deditos pro Chriſtiana fide diſceptarent, quo eam vendibiliorem facerent, ac magis perſuaderent, minus accurate et ſubtiliter illius intima ac arcana commiſiſſe libris iſtis, quos emanare in vulgus cuperent, atque ad Platonis decreta, eamque quam illi combiberant, theologiae formulam Chriſtianum iſtud conformaſſe myſterium.* Quae ad eneruandas obiectiones a Petauii auctoritate factas repetiuerunt IACOBVS BENIGNVS BOSSVETVS [p] et FR. BALTVS [q]. Ipſe vero, qui dogmata Petauii theologica recudi fecit THEOPHILVS ALETHINVS, ſiue vero nomine IOANNES CLERICVS, pro eo excuſando nonnulla attulit. Quae an ſufficiant, noſtri non eſt, hoc loco diſquirere, fatemur tamen, recte iudicaſſe RICH. SIMONIVM [r], ea quae ſcripſit de PP. circa hoc dogma Platoniſmo Petauius, tam clara eſſe, vt iſtis diluendis allata explicatio minime quadret, ſemperque Arianis futura ſint receptaculo. Id quod exemplo ſuo probauit Anonymus auctor famoſi libri: *Platoniſmus detectus*, quem SOVVERAINIVM ex-miniſtrum

m) In nucl. hiſtor. eccleſiaſt. L. I. p. 156.

n) GEORG. BVLLVS defenſ. fidei Nicaenae prooem. §. 7. p. m. 4.

o) RICH. SIMON Lettres choiſies L. III. p. 12. 13. conf. BAYLE Dict. T. III. art. Petav, p. 691. not. B.

p) Premier avertiſſement aux Proteſtans n. 27. 28. p. 28.

q) Defenſe des SS. Peres accuſez de Platoniſme L. IV. c. 9. p. 497. ſeqq.

r) loc. cit.

nistrum Reformatum esse constat [s], quo an impudentior audaciorque et eruditionis specie decipiens magis Platonismi patrum defensor existat, qui in pessimae opinionis patrocinium eum detorserit, merito dubitamus. Non patitur instituti ratio, vt libri non vbiuis obuii [t] summam, et rationes afferamus, monuisse contenti, in eo totum esse auctorem infreni scribendi statuendique licentia vsum, vt demonstraret, patres primorum seculorum doctrinam et religionem Christianam pro nouo quodam philosophiae genere habuisse, quod humilibus similitudinibus summa philosophiae mysteria occultaret, hacque hypothesi inductos Scripturam Sacram ad normam philosophiae theoreticae explicuisse, et vbique Trinitatem Platonicam inuenisse. Qua in re eo feliciori successu gauisos esse dicit, cum ipsi Deo placuerit, sub notionibus et imaginibus crassioribus summa mysteria describere. His argutiunculis miseris nixus, contendit et patres, et haereticos et scriptores gentiles, quae de Trinitate principiorum diuinorum scripserint, allegorice intellexisse, hucque Philonis quoque, Iudaeorum, Cabbalistarum, et quorumcunque aliorum placita refert, cunctisque veterum methodum hanc arcanam, vel, quo nomine eam appellat, politicam sacram siue oeconomiam patrum tribuit. Qua hominis impudentia ad Platonismum patrum in hoc dogmate probandum an intolerabilius aliquid esse possit, dubii haeremus, adeo omnem historiae veteris et philosophicae et Ecclesiasticae fidem euertere apta sunt, et ad inuidiam innocenti cetera de Platonismo patrum opinioni conflandam eximie facientia. Praeter hunc ad Platonismi veterum doctorum Christianorum assertores referendi quoque sunt IOANNES CLERICUS [u] et IACOBVS BASNAGIVS [x], diuerso tamen et modo et scopo ea de re differentes. Alios, de Trinitatis Platonicae et Christianae vel consensu vel dissensu scriptores heic adducere, pagina vetat, legendi autem quos nominant triumuiri celeberrimi BVDDEVS [y], FABRICIVS [z], PFAFFIVS [a]. Immo omnes illi huc pertinent, qui theologiae mysticae origines excusserunt, de quibus tamen alio loco dicendum est. A tot igitur tantisque Platonismi patrum assertoribus cum Ecclesiasticae traditionis auctoritatem valde infringi labefactarique cerneret FRANCISCVS BALTVS ex Societate Iesu theologus, vir elegantis ingenii et foecundi calami, tanto, quod putabat malo medicinam allaturus; prolixam *pro patribus Platonismi accusatis apologiam* [b] edidit, et congestis immenso labore vete-

rum

s) Vid Cel. PFAFF. primit. Tub. P. I. p. 61. FABRICIVS bibliogr. antiquar. p. 235. Memoires de Trevoux 1703. p. 386.

t) Vid. Cl. VOGTIVS catal. libror. rarior. p. 463. et quos laudat.

u) Vid. Bibl. vniuers. T. X. bibl. choisie T. XII. epistolae criticae arti criticae subiectae, et epistolae theologicae sub nomine LIBERII a S. AMORE editae. ob quem caussam vehementer in eum asperque inuectus est GVIL. CAVE hist. lit. script. eccl. P. II. p. 193. et pec. diss. in fine adiecta.

x) Hist. Iudaic. L. IV. p. 79. qui Cudworthum refutat.

y) Instit. theol. dogm. P. I. p. 445. Introduct. in hist. theol. L. II. c. 3. p. 556. seqq.

z) Bibl. Graec Vol. III. p. 39. 40. 176.

a) Introd. plen in hist. lit. theol. P. I. p. 305.

b) Prodiit Gallice defense des SS. Peres accusez de Platonisme, a Paris 1711. 4. charactere eleganti et superbo, charta pura et magna.

rum doctorum Christianorum effatis atque testimoniis demonstrare fatagit, inepte et inique illis Platonismum imputari, et graui culpa in manes piorum virorum obstrinxisse se Clericum, Souverainium similesque, quod hanc illis maculam affricuissent. Quamuis autem stili elegantia et oratorio quodam fuco arteque lectoris animum occupare studeat, statum tamen quaestionis ambiguae et obscurae nec explicat, nec clare constituit, sed praetermissa quaestionis, de qua disputatur, explicatione probare conatur, patres in philosophia Platonica non fuisse educatos; eamque neque a Christianis neque a gentilibus magistris didicisse, quae vero in philosophia rata habuerint, de philosophia Eclectica intellexisse, hancque philosophiam Eclecticam de Scriptura Sacra et religione Christiana fuisse interpretatos; gentilem vero philosophiam, omnesque eius partes et sectas summo prosecutos esse odio, iisque contradixisse omnibus, inductos ad id a munere suo, quod in gentilem religionem cum philosophia arcte cohaerentem eos armauerit. Vrget porro, falsitates, contradictiones et absurda innumera eos in philosophia gentili detexisse, bona vero, quae in ea inuenerint, Hebraeis atque reuelationi, tanquam veris fontibus suis, tribuisse, Platonicas phrases euitasse, et primaria Platonis dogmata, ceu erronea, falsa et impia reiecisse; ipsum vero Platonem pro plagiario et corruptore dogmatum Hebraeorum habuisse; eiusque philosophiam et fidei et morum doctrinae noxiam declarasse, laudes vero Platoni datas comparate tantum intelligendas esse, eo quod adhuc deterius in diuinis errauerint sectae reliquae. Haec operose probare contendit, et ad obiecta huic illiue doctori veteri Platonica passim respondere nititur. Non deneganus Balto lectionis Ecclesiasticae copiam, dictionis nitorem, artemque fuco sua illiniendi conspicuo, iudicium vero et sinceritatem accuratamque historiae philosophicae notitiam, merito in eo desideramus, sine quibus tamen praesidiis infelici gaudet euentu tota haec disputatio. Quam dum his auxiliis destitutus instituit, et sanctorum mysteriorum aduersarios refutare fatagit, caussam bonam prodit, et auctoritatis, antiquitatis, hypotheseos receptae, sectaeque praeiudiciis tantum munitus, facile in fugam vertitur. Certe dum a vero quaestionis sensu statuque discedit, andabatarum more pugnat, et aërem verberat, ea vel negans vel affirmans, de quibus nulla est controuersia. Nemo enim, nisi fatis crassa Minerua vsus fuerit, ita Platonismum patribus tribuit, vt sectae se eos Platonicae, deserta Christianae fidei doctrina, addixisse, vel systema Platonis recepisse dicat, nemo, obiecisse illos Platonicis graues errores, et praecipua quaedam Platonis dogmata damnauisse negat; nec id, quantum scimus, inficias iuit quisquam, ea quae tanquam Platonica patribus obiiciuntur, ab iis alio nomine, nempe velut Hebraicae traditionis vestigia et reliquias fuisse recepta. Quae omnia dum fuse probat Baltus, aperte prodit, se literariae pugnae leges nec intelligere nec obseruare. Multa etiam miscet ἀπροσδιόνυσα καὶ ἀσύςατα, sibique alio

loço aduerſa. Maxime vero philoſophicae hiſtoriae ſe ſatis ignarum prodit, e. c. negando, Platonicam philoſophiam ante Plotinum floruiſſe; vel publice traditam vel a Chriſtianis veteribus diſcendo cognitam fuiſſe: dogma de λόγῳ Dei per Plotinum demum inualuiſſe; Eclecticam ſectam Platonicam non fuiſſe, patres omnem omnino philoſophiam reieciſſe, quaeque alia ſunt, iis non ignota, qui primis labris hiſtoriam philoſophicam poſt C. N. attigerunt. Vidit ſine dubio has maculas, vel monitus et edoctus fuit ab amicis Baltus; certe in libro, in quo annis poſt octo *ſententiam patrum de philoſophia morali gentilium* [e] expoſuit, multa tacite correxit, et emendatiora atque accuratiora exhibuit. Sed vt miſſa controuerſiae hiſtoria de re ipſa, quae ad hos noſtros limites ſpectat, diſpiciamus, tota quaeſtio in recte definiendo controuerſiae ſtatu atque ſenſu verſatur: eo enim accurate enucleato omnes mox nebulae diſpaleſcent, videbitque quilibet, quid ſtatuendum ſit? Quando enim de patrum Platoniſmo ſermo eſt, non hoc innuitur, fuiſſe eos philoſophos Platonicos ſectae et inſtituti nomine tales, (ſi paucos exceperis, qui Alexandrinae philoſophiae publice adhaeſerunt, quales fuit Syneſius) nec hoc vult iſta aſſertio: totum eos ſyſtema philoſophiae Platonicae, connexum principiis ſuisatque aſſertionibus recepiſſe; ſed id vult Platoniſmus patribus tributus 1. eos philoſophiam Platonicam pro praeſtantiſſima reliquarum ſectarum omnium, et pro veriore et propinquiore Chriſtianae doctrinae, ceteris ſyſtematibus habuiſſe; 2. multa eius dogmata pro veris, ſanis et cum ſacris Chriſtianorum doctrinis conuenientibus recepiſſe, quae ex ſyſtematis Platonici ſignificatione talia non ſunt. 3. Ea vero dogmata pro furtis, et Hebraeis ſurreptis bonis venditaſſe, et Chriſtianis vindicaſſe, 4. educatos ex parte in Platonicorum ſcholis ob iſtam doctrinarum quarundam ſimilitudinem vſos fuiſſe in explicandis Chriſtianorum myſteriis phraſibus, methodo, ſimilitudinibus et praeceptis atque opinionibus quibusdam Platonicis. 5. Contra haereticos iisdem armis pugnantes Platonicis hypotheſibus et locutionibus dogmata Chriſtiana nonnulla cum damno purioris doctrinae attemperauiſſe. 6. Maxime vero poſt conditam ſcholam Ammonii et Plotini, grauiſſimos quosdam eius errores in Eccleſiam introduxiſſe, quamuis orthodoxam ſe fidem illibatam ſeruare putarent. Pleraque quae hic afferuntur, clariſſimis patrum exemplis conſtant, magnaque ex parte in ſupra dictis iam demonſtrata, ita vero comparata ſunt omnia, vt aut ignoraſſe cenſendus vel ſtudio veritatem clariſſimam euertere velle iudicandus ſit, qui haec pertinacius negauerit. Certe, qui in his probandis et contra Baltum demonſtrandis verſari cupit, in vtroque viri docti libro, maxime in eo, quo veterum Chriſtianorum de philoſophia gentilium morali ſententiam enarrauit, abunde inueniet, vnde pharetras inſtruat, ſuisque eum telis aggrediatur. Verum ea de re prolixius diſſerendi

e) Iugement des SS. Peres ſur la morale de la philoſophie payenne a Strasbourg 1704. 4.

rendi locus non eſt, ſed quae huc pertinent, in ſacra ciuitatis Chriſtianae hiſtoria enarrari debent. Quanquam autem Platoniſmus patrum, eo, quo diximus, ſenſu negari non poteſt, improbanda tamen eſt Soucrainii, Sandii, Whiſtoni, huiusque furfuris aliorum inepta et praepoſtera diligentia, cuncta Chriſtianae fidei myſteria ad Platoniſmum quendam reuocandi. Quod vt inuita hiſtoria philoſophica et Eccleſiaſtica fit, ita euitari facile poteſt, ſi in hac re examinanda candor adhibeatur, et eiurentur ſectae praeiudicia; ſi ad ſacrae Scripturae traditionem ſatis claram et diſertam reſpiciatur, ſi veteris Eccleſiae conſenſus voxque doctorum publica excutiatur, ſi perſonarum, temporum, aduerſariorum, methodi et ſimiles circumſtantiae probe ponderentur, ſi viris illis pietate et martyrii quoque gloria ex parte illuſtribus nihil tribuatur, quod non leges interpretationis et fidei hiſtoricae poſtulant: ſique et publicos eos doctores veritatisque cuſtodes et homines labiles fuiſſe meminerimus. His enim ſi cautelis totam hanc diſquiſitionem circumſcripſerimus, vix accidet, vt in eo argumento aberremus. Verum de his iam ſatis ſuperque. Iam ad philoſophandi rationem, a veteribus Chriſtianis adhibitam reuertendum eſt.

§. XXV. XVIII. Pugnauiſſe et fortiter et ſaepe feliciter doctores Eccleſiae Chriſtianae veteres pro Chriſti cauſſa et veritate religionis doctrinaeque Chriſtianae, contra gentiles philoſophos et haereticos, fatendum eſt: miramurque non immerito, vaſtam quoque, quam plerique, qui apologias ſcripſerunt, prodiderunt hiſtoriae philoſophicae cognitionem lectionemque veterum librorum vberrimam, gratiasque illis debemus pro tot nobis ex illis ſeruatis fragmentis, ſine quibus in hiſtoria philoſophica multoties caligaremus. Nec negamus, multa Chriſtianae fidei dogmata pie illos eruditeque explicuiſſe, multaque naturalis theologiae capita illuſtraſſe. Aſt candide quoque fatendum eſt, nimio diſputandi feruore contradicendique ſtudio non in errores tantum eos varios eſſe prolapſos, ſed imbellem quoque haud raro ſtrinxiſſe calamum, eosque ſe demonſtraſſe, qui philoſophiae accuratioris praeceptis non ſatis eſſent exercitati. Id quod tantopere mirandum haud eſt. Quamuis enim pro cauſſa Ieſu Chriſti ciuitatisque ſacrae ab eo inſtitutae, proque Chriſtianae fidei veritate laudabili zelo arderent, tantisque coeleſtis doctrinae, quae in animis eorum actae erant, radicibus eſſent confirmati, vt non ſtrenue tantum pro ea dimicarent, ſed ſanguine quoque eam obſignarent, martyrii gloria conſpicui, vitamque probarent munere ſuo dignam, fidemque et ſinceritatem conſeruarent, hocque nomine omni laude merito ſint digniſſimi: multis tamen ea defuit iudicandi acies, ea ratiocinandi peritia, iſque artis logicae vſus, quibus ſolis in eiusmodi certaminibus victoria ſperari poteſt. Hinc obſcura ſaepe artis rationalis veſtigia in patrum ſcriptis apparent, rationes afferuntur infirmae longiusque petitae, interpretationes adducuntur legibus hermeneuticis contrariae, in-

XVIII. Diſputationes PP. non ſatis accuratae ob ratiocinandi imperitiam.

numeri libri ſuppoſititii pro genuinis veriſque admittuntur, et ad eorum teſtimonia prouocatur, infeliciterque ob artis criticae ignorantiam toties inſtituitur cum philoſophia gentili veritatis Chriſtianae comparatio. Hinc ineptus ille conciliandi paciſcendique inter tenebras et lucem modus ſtudiumque, patribus ſeculi ſecundi tertiique vſitatiſſimum, hinc moralis philoſophia ad exceſſum vſque grauis et nimia, et quae alia ſunt, quae artem ratiocinandi patres non ſatis feliciter tenuiſſe luculenter docent. Non fieri hac in re patribus iniuriam, fatebuntur, quotquot coecum auctoritatis et antiquitatis praeiudicium eiurarunt, et ad lectionem patrum, animum attulerunt veri ſtudioſum, et artis rationalis non ignarum. Vidit id ſuo iam tempore, qua erat magna iudicandi acie inſtructus, PHOTIVS [d], qui Irenaeum dogmata ſacra νόθοις λογισμοῖς κιβδηλεύεσθαι, *ſpuriis falſisque rationibus fucare* obſeruauit. Quod dum ita refellit, vel excuſat potius MASSVETVS [e], Irenaei acerrimus defenſor, vt cauſſetur: in tam arduo argumento rationes non vbique perſpici poſſe, et ex ſtudio ἀνθολκῆς ſummos etiam viros labi, et accidere, vt dum rationibus cumulatim aggredi aduerſarium conentur, nonnulla infirmiora afferant; allegoricae quoque methodi vitio nonnulla adſcribenda eſſe, quae cum a Platonicis ad haereticos peruenerit, coëgerit Irenaeum, illi ſuas rationes accommodare, vt eos ad veritatem amplectendam eo facilius perduceret etc. Ipſe more Irenaei ſpuriis rationibus fucum optimi doctoris infirmitati obducit, non medicinam affert, conceditque ipſe, quod negare vult, artis logicae praecepta eum neglexiſſe, id quod ipſe inficias ire eo minus auſus eſt, quo magis omnibus paginis vir pius ita labitur, vt nec ab erroneis opinionibus ſibi temperauerit. Dum autem cauſſas huius in ratiocinandi arte ἀβλεψίας in Irenaeo affert, rem hanc ipſe egregie illuſtrat, fontesque detegit, ex quibus haec ratiocinandi imperitia non Irenaeo quidem propria, ſed plerisque PP. communis fluxit. Nimium enim pugnandi ſtudium non pro veritate modo, ſed et pro gloria victoriae ſuſceptum multum in cauſſa fuit, vt tanto ardore contenderent doctores Eccleſiaſtici. Cui cum ſatis facerent, non poterant non et affectu praepediti, et in rationibus inueniendis cumulandisque nimis ſeduli, infirma plurima adducere, ad quae eo minus attenderunt, quo minus leges ratiocinandi ſatis tenebant. Cumque allegoriam κατ' ἄνθρωπον adhiberent, non viderunt, ligneis ſe cum haereticis congredi gladiis, quos oſtenſa allegoriae abſurditate et ἀνακολουθησίᾳ refutare feliciſſime licebat et oportebat: quibus ſi allegoriae conſequentias negaſſent, totum ſyſtema ineptum euertiſſent. Aſt rationalis artis ignorantia, ſtudiumque quod a pueritia in allegoricis explicationibus poſuerunt, effecit, vt ſimilibus armis ſe haereticos euertere poſſe perperam exiſtimarent. Neque hoc ſolius Irenaei vitium fuit, ſed in plerisque eadem concludendi atque ratiocinandi deprehenditur imperitia. Id quod exemplis luculentis demonſtrari poſſet, ſi ad

d) Cod. CXX. p. 161. e) Diff. III. in Irenaeum p. 106.

ſi ad hanc noſtram tractationem proprie pertineret. Videnda tamen luculenta exempla, quae de Iuſtino Martyre attulit NIC. HIERONYMVS GVNDLINGIVS [f] et de Epiphanio IO. FRANC. BVDDEVS [g]. Vnum iis addimus, et quidem clariſſimum, ne abeamus ſine ſymbolo, hominis philoſophiae ratiocinationes affectantis, LACTANTII [h], qui idololatriae abſurditatem demonſtraturus ita rationes ſubducit: *Quicunque igitur ſacramentum hominis tueri, rationemque naturae ſuae nititur obtinere, ipſe ab humo ſuſcitet et erectam ante oculos ſuos tendat in coelum: non ſub pedibus quaerat Deum, nec a veſtigiis ſuis eruat, quod adoret: quia, quicquid homini ſubiacet, infra hominem ſit, neceſſe eſt, ſed quaerat in ſummo: quia nihil poteſt eſſe homine maius, niſi quod fuerit ſupra hominem. Deus autem maior eſt homine; ſupra ergo, non infra eſt: nec in ima potius, ſed in ſumma regione quaerendus eſt. Quare non eſt dubium, quin religio nulla ſit, vbicunque ſimulacrum eſt. Nam ſi religio ex diuinis rebus eſt, diuini autem nihil eſt, niſi in coeleſtibus rebus, carent ergo religione ſimulacra, quia nihil poteſt eſſe coeleſte in ea re, quae ſit ex terra, quod quidem de nomine ipſo ſapienti apparere poteſt.* Quae Lactantii argumentatio contra ſimulacrorum cultum quantis et quot paralogiſmis pudendis turgeat, quilibet palpare poteſt, qui artis rationalis praecepta vel per transſennam inſpexit. Omnes enim αἰτιολογίαι, quibus totus ratiocinii huius neruus conſtat, meris verborum luſibus abſoluuntur, et a locali ſignificatione vocum ad res ſpirituales translata argumentantur. Ita vero et Deum ſupremo coeli ſpatio alligat, et in ſupremo eum coelo non vero vbique adeſſe, ridicule ſupponit, et praeſtantiam ſubſtantiarum a loci ſitu miſere deriuat, et inepta ratiocinatione idololatriae frigidam ſuffundit. Hoc enim ex argumento: quod maius eſt homine, quodque religionis obiectum eſſe debet, ſupra hominem et in coelo eſſe debet, recte infertur, ſidera pro diis colenda eſſe, eo quod ſupra hominem ſint, eamque ob cauſſam religioſe quaerenda. Deinde ſupponit id, quod tamen probandum ſibi ſumſerat, Deum eſſe localiter ſupra hominem & in coelo, eumque ſolum ideo religione colendum; et quaeſtionem demonſtrandam praemiſſis infarcit, ſicque multis modis inepto ratiocinio artis logicae leges violat. Et hoc quidem modo innumeris peccat vicibus, vt paſſim viris doctis obſeruatum [i]. Idem de Arnobio dici poteſt, felicius ſuperſtitionem gentilem euertente, quam fidem Chriſtianam confirmante. Si tumorem enim verborum, quem ex gentis ſuae vitio ſecutus eſt Arnobius, demas, deprehendes, quam miſera ſaepe rationum ſerie demonſtrationem ſuam exponat. Vnde paſſim viris doctis [k] vapulat Arnobius. Eadem in Hieronymo notauit

DAVID

f) Obſ. ſelect. ad rem liter. ſpectant. T. II. Obſ. 7. et 9. p. 89. ſeqq.

g) Iſagog. in hiſt. theolog. L. II. c. 3. §. 6. p. 560.

h) Inſtitut. diuin. L. II. c. 19.

i) Vid. G. I. VOSSIVS de theolog. gentili L. I. c. 12. p. m. 94. BAYLE Dict. T. II. art. Flora, not. H. p. 476.

k) Conf. DVPIN. Bibl. des aut. Eccleſ. T. I. p. 203. BAYLE l. c. art. Arnobe, not. B. C. p. 349. et laudari THOM. POPE-BLOVNT. in cenſura cel. auct. p. m. 213.

DAVID BLONDELLUS [l]. Cauſſas vero, cur tantopere hallucinati ſint patres, tamque craſſam artis rationalis ignorantiam prodiderint, praeter eas, quas iam indicauimus, varias deprehendere licet. Inter quas primo fere loco ponendum videtur, quod inter reuelationis atque rationis lumen accurate diſtinguere non didicerint. Cum enim in apoſtolorum ſcriptis legiſſent, requiri ad ſalutem fidem, et ſuperare religionis Chriſtianae myſteria, omnem rationis captum; eam autem fidei reluctantem captiuandam et ad fidei obſequium reuocandam eſſe, cauendam eſſe philoſophiam, et quae alia ſunt his ſimilia, ea non de principiis rationis materialibus temere diuinis immiſtis, nec de falſo ratiocinandi modo et ſophismatibus praeiudiciisque hominum veritatem in cupiditatum iniuſtitia detinentium intelligebant, ſed de principiis, quae vocant, formalibus, ipſaque ratiocinandi forma modoque. Non iniuriam nos facere patribus AMBROSIUS [m], vir diſertiſſimus, ſed infelix logicus teſtis eſto atque exemplum, qui fidem non deuiantis tantum rationis ineptiis, ſed ipſi quoque arti rationali oppoſuit. Ecce enim quam luculenter: *Aufer hinc argumenta, vbi fides quaeritur, in ipſis gymnaſiis ſuis iam dialectica tacet. Non quaero, quid dicant philoſophi, requiro quid faciant, ſoli in ſuis gymnaſiis remanſerunt. Vide quam fides argumentis praeponderet. Illi quotidie à ſuis conſortibus deſeruntur, qui copioſe diſputant, iſti quotidie creſcunt, qui ſimpliciter credunt. Non creditur philoſophis, creditur piſcatoribus, non creditur dialecticis, creditur publicanis.* Alios ex veteribus Chriſtianis paria commendauiſſe et dixiſſe GODOFREDUS ARNOLDUS [n] expoſuit, in eodem cum patribus luto haerens. Ad hanc cauſſam acceſſit alia, quae valde exoſam fecit veteribus Chriſtianorum doctoribus logicam. Nempe, quod ſupra iam tetigimus, arte dialectica Ariſtotelis atque Stoicorum egregie erant inſtructi haeretici, et ab hac, vt aliis quoque diſciplinis liberalibus, minime imparati. Hac cum in contentionibus, quas de fide cum catholicis doctoribus alebant, vterentur, ſophismatum glaucomata eorum obiecerunt oculis, ſicque effecerunt, vt quid ad ea reſpondendum eſſet, patres tantum non ignorarent. Et hi quidem recte ſacri codicis auctoritatem haereticis opponebant; ſique ſophiſmata detexiſſent, et inanem ſophiſticen cauillandique artem a rationali philoſophia diſtinxiſſent, nulla in re magnopere peccaſſent. At cum imperiti eſſent legum iſtarum, quibus paret intellectus humanus, nec detegere noſſent ſophiſmata, omnem dialecticae peritiam tanquam inutilem et damnoſam reiecerunt, et inter diaboli retulerunt opera. Id ſupra iam BASILII loco quodam contra Eunomium [o] pugnantis demonſtrauimus. Cum enim is Chriſtum ἀγέννητον dici contendiſſet, voce ſecundum priuationem ſumta, cum habitu priuatio ſit poſterior, non miſeram quidem Sophiſtae ratiunculam

l) De Sibyllis L. I. c. 26.
m) De fide L. I. c. 5. T. I. p. m. 56.
n) Delineat. veterum Chriſtianorum P. II. L. 6. c. 5. §. 19. p. 115. ſeqq.
o) p. 17.

lam ſoluit, ſed ita tantum refutare aggreſſus eſt, vt hanc mundi ſapientiam ſeductricem eſſe, ex Ariſtotelis categoriis deſumtam clamaret, ratus, ita ſe ſufficienter reſpondiſſe, cum humana terrenaque ſapientia, auctore Chriſto, diaboli mendacii parentis, opus ſit, quae cum Chriſtiana doctrina conſiſtere nequeat. Quod annon ſit deſerto campo aperto ad ignorantiae aſyla confugere, Lectori cogitandum relinquimus. Alia huius commatis loca ſuppeditabit GODOFR. ARNOLDVS [p]. Multum quoque ad hunc artis rationalis neglectum contulere vita moresque Dialecticorum perditi et offendiculo ita pleni, vt bonis omnibus, inter gentiles quoque, eſſent inuiſi. Quod cum laudabili pro honeſtate Chriſtiana zelo accenſi patres non ferrent, quod hominum vitium fuit, rei ipſi artique iſti tribuerunt, rati, ratiocinandi atque diſputandi leges obſeruare, adque eas reſpicere ſe non poſſe, niſi cauillationes quoque Dialecticorum imitarentur, et ad nugas eorum diuerterent: quas cum merito execrarentur, ipſam philoſophiam rationalem inuiſam habuerunt. Teſtem iterum adducimus AMBROSIVM [q] ita diſſerentem: *Iubet apoſtolus ſtultas quaeſtiones et contentiones eſſe vitandas. Quid igitur nos agemus? inter meſſis antiquae noua zizania imprudentes accolae conſtituti? Si taceamus, cedere videbimur. Si contendamus, verendum eſt, ne nos quoque iudicemur, eſſe carnales. Scriptum eſt enim de huiusmodi quaeſtionibus, quod generant lites. Seruum autem domini non oportet litigare, ſed manſuetum eſſe ad omnes, docibilem, patientem, cum modeſtia docentem eos qui reſiſtunt.* Et alibi: *ſi quis contentioſus eſt, nos talem conſuetudinem non habemus, neque Eccleſia Dei. Eoque ſcribere aliquid ſententiae fuit, vt ſine ſtrepitu aliquo impietati haereticorum noſtra pro nobis ſcripta reſpondeant.* Tangere his in verbis, apertum eſt, diſertiſſimum praeſulem mores Dialecticorum corruptos et contentioſos, ipſis quoque philoſophis gentilibus deteſtabiles viſos, eosque vt vitaret, noluiſſe Mediolanenſem antiſtitem eandem contentionis ſerram cum haereticis reciprocare, ſed paucis et ὡς ἐν θέσει reſpondere. Alii inter Chriſtianos doctores, Graecanicae philoſophiae praeceptionibus inſtituti Logicam Graecam pro tam impia & profana non habebant, rati, vbi ſemel veritas purior admiſſa eſſet, iſtius ratiociniis religionem Chriſtianam non infeliciter fulciri poſſe: at meliorem dialecticam et efficacius demonſtrandi genus Chriſtianos habere contendebant, in demonſtratione ſpiritus et virtutis ſe exſerens, quod qui teneat, eum iſtis argutiunculis opus non habere. Haec ORIGENIS [r] mens fuit, contendentis: *Hominem exercitatum Graecanicis diſciplinis, ſi ad Chriſtianiſmum accedat, non ſolum approbare veritatem, ſed ad meditationem eius applicare animum, et ſi quid deeſſe videatur, ſuppleturum Graecanicis ratiocinationibus, ad adſtruendam Chriſtianae religionis veritatem. His*

p) l. c. §. 29. p. 216. q) l. c. L. V. c. 1. T. II. p. 113. r) Adu. Celſum L. I. p. 5.

His vero adiiciendum, demonstrationem propriam diuiniorem quam sint Graecorum demonstrationes, quam apostolus nominet demonstrationem spiritus et virtutis. Id quod in sequentibus copiose contra Celsum confirmat, improbantem, quosdam ne velle quidem rationem fidei vel reddere, vel accipere, vsurpareque illud dictum: ne examina, sed crede, fides tua seruabit te, solereque dicere, mala res est sapientia mundana, bona vero stultitia. Respondet enim: *Si possibile esset omnes homines relictis vitae curis vacare philosophiae, nemini aliam viam insistendam praeter solam hanc: inueniri enim in Christianismo non minorem fide rationem - - sed quia sit impossibile tum propter vitae necessitates, tum propter infirmitatem hominum, nihil compendiosius excogitari posse ad subueniendum multitudini, quam quod Iesus gentibus tradidit. Idque experiri multos in multitudine credentium, liberatorum a vitiorum colluuie in qua volutati fuerint antea, sine ampliori disquisitione credentium poenas peccatorum ac bene gestorum praemia, sicque mores corrigentium etc.* Quibus postea addit, inter ipsos philosophos ita euenire, vt secta eligatur, non ex eligentis iudicio, sed aut a magistris induci, aut forte fortuna sectae alicui se eum dedere. Tam exiguum vsum cum rationalem philosophiam habere veteres Christiani crederent, certe, eius necessitatem nullam esse, contenderent, quid mirum, negligenter satis illos in ratiocinando fuisse versatos, et interdum imprudenter et inscite, ob artis rationalis ignorantiam, interdum studio dataque opera non attendisse, quomodo rationes subducerent, credentes parum referre, infirmis vel fortibus rationibus vterentur, modo argumentorum cumulo aduersarium obtunderent? His aliam adhuc caussam iungimus, ex nefariis Pseudo-philosophiae Orientalis atque Aegyptiacae artibus in Ecclesiam magno eius malo introductam. Illius enim patroni cum licitum sibi putarent, mendaciis quoque atque fraudibus rem suam iuuare, seduxere nonnullos, qui Alexandriae philosophiam didicerunt, vt pia, quam vocant, fraude vti, et mendacio caussam veritatis iuuare licere crediderint, hacque ex caussa argumenta spuria et sublestae fidei non recusauerint. Multa hanc in rem obseruatione dignissima afferri possent, nisi pleraque iam de hoc argumento occupasset Ven. MOSHEMII diligentia [s], qui de eo omnino adeundus est: ibi enim luculentis veterum testimoniis demonstrauit vir celeberrimus, eiusmodi fraudes pias et mendacia officiosa patres habuisse pro licitis eaque commendauisse. Quae cum ratiocinationibus suis fundamenti loco substernerent, intelligi absque negotio potest, cur falsa, subleftaeque fidei et incerta, dubia, apocrypha, immo euidenter conficta pro veris, genuinis, certisque receperint, aliisque obtruserint, exque his turbidis lacunis inepta argumenta pro caussa ciuitatis Dei hauserint. Quem malum argumentandi morem merito reprehendit κριτικώτατος BLONDELLVS [t]. His accessit magna artis criticae ignorantia,

Ignorantia PP. in arte critica.

s) Diss. de turbata per Platonicos recentiores Eccl. §. 46. Vol. diss. H. E. p. 202.

t) l. c. L. I. c. 26.

rantia, qua vera a falsis, genuina a spuriis distinguere, sicque scorias a metallo puriore discernere nesciuerunt. Innumera eius rei exempla in scriptis PP. occurrunt, quae ex parte collegit inexhausta B. FABRICII [u] diligentia. Vna Aristeae historia, qua illis imposuit Iosephus, vanitati et ambitioni populi sui velificans, satis superque docet, quales in dignoscendis a veris factis fabulis, distinguendisque scriptis νόθοις ab adulterinis coecutiuerint. Ea enim tot suppositionis signa habet, vt impossibile fuisset, tantopere fidem illi fabulae habuisse patres, si artis criticae praesidiis melius fuissent instructi. Qui dum Iudaicam fabulam pro vera narratione recipiunt, suo postea exemplo auctoritateque seduxerunt magnae cetera eruditionis viros, vt eadem chorda oberrarent. Vidit hanc ἀβλεψίας artisque criticae ignorantiam RENATVS MASSVETVS [x] in Irenaeo, eumque eam negare illumque defendere nullo modo posset, candide fassus est, culpam licet satis frigide in illorum temporum conditionem coniiciendo. Alia eius rei exempla heic breuitati litantes non adducimus, passim autem ea occurrunt, et a PHOTIO [y] quoque luculento specimine notata sunt. Abunde, quod reprehendas ea in re, habes in Clemente Alexandrino. Ceterum non errabimus, si stili quoque affectati, allegorici, tumentisque vel copiosam quandam eloquentiam venantis studium, quod in multis doctoribus Ecclesiasticis deprehenditur, inter caussas neglectae ratiocinandi ἀκριβείας retulerimus. Quod in sui quidem temporis hominibus olim iam improbauit HIERONYMVS [z] ad Nepotianum scribens: *Ne quaeras pueriles declamationes, sententiarum flosculos, verborum lenocinia et per fines capitulorum singulorum acuta quaedam breuiterque conclusa, quae plausus et clamores excitent audientium.* Ipse tamen ea et sectatur, et alio loco laudat, et multos ex patribus ante et post suam aetatem habet consentientes, recte hunc PP. naeuum obseruante IOANNE CLERICO [a]. Ita vero, cum meteora orationis sequerentur, non potuere non frequenter in ratiocinando labi, cum nihil magis ratiocinationem seueram impediat, quam verba turgentia et nubes petentia. Pulchre candideque PETAVIVS [b]: *Multa sunt a sanctissimis patribus praesertimque a Chrysostomo in homiliis aspersa, quae si ad exactae veritatis regulam accommodare volueris, boni sensus inania videbuntur. Quippe declamatorio illo more ad imperitam fere multitudinem exaggerandi caussa et subito quodam impetu dicendi ac calore profusa feruntur plerumque licentius. Vnde ex aliorum comparatione locorum vel conciliorum potius ac patrum temperanda et in gyrum veritatis reuocanda sunt.* Quod ne a recentiori homine grauius forte in patres dictum putetur, ecce grauem ea de re

Stilus PP. affectatus et allegoricus.

u) In obseru. ad Codic. Apocryphum V. et N. T.
x) Diss. III. in Irenaeum Art. I. §. 9. p. 110.
y) Cod. CLXX. p. 197. seq.
z) Ep. XXXIV. ad Nepot. et apol. contra Iouian. T. IV. p. 235.
a) Art. Crit. T. I. P. II. S. 1. c. 17. p. 348.
b) Ad Epiphan. haer. LIX. p. 244.

re querelam GREGORII NAZIANZENI[c], dignam, quam totam hic legamus. Ita vero ille: Ἦν ὅτε ἤκμαζε τὰ ἡμέτερα καὶ καλῶς εἶχεν ἡνίκα τὸ μὲν περιττὸν τοῦτο καὶ κατεγλωττισμένον τῆς θεολογίας καὶ ἐντέκνον οὐδὲ πάροδον εἶχεν εἰς τὰς θείας αὐλάς, ἀλλὰ ταυτὸν ἦν ψήφοις τε παίζειν τὴν ὄψιν κλεπτούσαις τῷ τάχει τῆς μεταθέσεως, ἢ κατορχεῖσθαι τῶν θεατῶν παντοίοις λογίσμασι, καὶ περὶ τοῦ Θεοῦ λέγειν τὶ καὶ ἀκούειν καινότερον καὶ περίεργον τὸ δὲ ἁπλοῦν τὲ καὶ εὐγενὲς τοῦ λόγου εὐσέβεια ἐνομίζετο· Ἀφ' οὗ δὲ οἱ Σέξτοι καὶ Πύῤῥωνες καὶ ἡ ἀντίτετος γλῶσσα ὥσπερ τὶ νόσημα δεινὸν καὶ κακοηθὲς, ταῖς ἐκκλεσίαις ἡ μεν εἰσεφθάρει, καὶ ἡ φλυαρία παίδευσις ἔδοξε, καὶ ὅ φησὶ περὶ Ἀθηναίων ἡ βίβλος τῶν πράξεων, εἰς οὐδὲν ἄλλο εὐκαιροῦμεν, ἢ λέγειν τι ἢ ἀκούειν καινότερον. Ὦ τίς Ἰερεμίας ὀδύρεται τὴν ἡμετέραν σύσχυσιν καὶ σκοτομαινίαν, ὁ μόνος εἰδὼς ἐξισοῦν θρήνους πάθεσιν. *Fuit quondam tempus, cum res nostrae florerent, ac praeclare se haberent, cum nimirum superflua haec et verborum lepore atque arte fucata tractandae theologiae ratio ad diuinas aulas ne aditum quidem haberet: verum idem erat calculis ludere inuersionis celeritate aspectum fallentibus, aut omnigenis et lasciuis corporis flexibus spectatores ludificari, quod noui quidpiam & curiosi de Deo vel dicere vel audire. Simplex contra ingenuaque oratio atque doctrina pietas existimabatur. At postquam Sexti et Pyrrhones et contradicendi libidine incitata lingua velut grauis quidam ac malignus morbus in Ecclesias nostras irrepsit, quodque actorum liber de Athenienfibus narrat, ad nihil aliud vacamus, quam ad noui aliquid dicendum vel audiendum: o quis Ieremias confusionem nostram caliginemque deplorabit, qui solus lamentationes calamitatibus exaequare nouit.* Recentiorum in re nota testimonia[d] tacemus.

XIX. Philosophia PP. naturalis fere nulla.

§. XXVI. XIX. Meliora atque solidiora in naturali philosophia a doctoribus Ecclesiasticis expectanda et in eorum scriptis quaerenda non sunt, eo quod physicam scientiam prorsus neglexerint. Caussa eius rei primaria quaerenda est in arcta, quam veteres philosophi Graeci instituerunt connexione inter scientiam metaphysicam et physicam. Illam itaque cum odio merito ob pestilentes de Deo diuinisque rebus sententias haberent, viderentque multa quoque impia in naturalem philosophiam dogmata inde irrepsisse, hanc quoque contemserunt et repudiarunt. In quo non potuerunt non mirifice confirmari, cum obseruarent, veteres physicos plerosque in doctrinam de Deo graui lapsu impegisse, et aut eum e mundo prorsus sustulisse, aut prouidentiam eius negasse, aut mundi fabricam sine eo construxisse, sicque atheismo tacite fauisse: multos etiam tam incertis rationibus et a verisimilitudine alienis de coelestibus mundanisque rebus disputare, vt incertior ab eorum libris et disputationibus discedas, quam accesseris. Inutilia quoque esse, quae de rebus naturali-

c) Enchir. Athanas. p. 120. seqq. BARBAYRAC de la morale des
d) Vid. DALLAEVS de vsu PP. L. I. c. 5. Peres praef. p. 16. CLERICVS l. c. aliique.

turalibus praecipiuntur, ſtatuebant, cum veras earum cauſſas pernoſcere impoſſibile ſit, et domi habeamus, quod maiori animi emolumento agamus, nempe morum emendationem. Cum Socrate itaque faciebant, quae ſupra nos ſunt, nihil ad nos pertinere putantes, et philoſophiam de coelo in terram deducendam eſſe ſtatuentes. Ita vero patres praecepiſſe, non negabit, qui eorum ſcripta attente legerit. Vnus EVSEBIVS[e] luculentus teſtis eſt, qui enarratis phyſicorum Graecorum de rebus naturalibus opinionibus hanc *ματαιολογίαν* cauſſam eſſe dicit, cur inuiſum ſit Chriſtianis phyſicae ſtudium, Socratisque auctoritate id tuetur, ſpeculationes Ionicorum phyſicas deſerentis et ad moralem doctrinam philoſophiam transferentis. Simili fere ratione LACTANTIVS[f] Academicorum diſputationes improbans, recte tamen eas contra phyſicos adhiberi, ſtatuit. *Quanto*, ait, *faceret ſapientius ac verius, ſi exceptione facta diceret cauſſas rationesque duntaxat rerum coeleſtium ſeu naturalium, quia ſunt abditae, neſciri poſſe, quia nullus doceat, nec quaeri oportere, quia inueniri quaerenda non poſſunt. Qua exceptione interpoſita et phyſicos admonuiſſet, ne quaererent ea, quae modum excederent cogitationis humanae, et ſeipſum calumniae inuidia liberaſſet, et nobis certe dediſſet aliquid, quod ſequeremur.* Alia veterum loca adduxit FRANC. BALTVS[g]. Inutiles itaque et impoſſibiles eas diſputationes eſſe cum crederent, ad meliora et vtiliora animum transferendum eſſe contendebant; qua de re luculenter EVSEBIVS[h]: *ὅτι μὴ ἀγνοίᾳ τῶν παρ' αὐτοῖς θαυμαζομένων ὀλιγωρίᾳ δὲ τῆς ἐν αὐτοῖς ἀνωφελοῦς σχολῆς, ἥκιϛα αὐτῶν πεφροντίκαμεν τῇ τῶν κρειττόνων ἀσκήσει τὰς ἑαυτῶν ἀναθέντες ψυχάς.* *Non vlla rerum, quas tantopere admirantur, ignoratione, ſed inanis eorum ſtudii contemtu omnem prope nos illarum curam exuiſſe, animis ad meliorem vſum exercitationemque traductis.* Hac itaque opinione de phyſicae doctrinae impoſſibilitate et vanitate occupati patres, cum de rebus naturalibus diſſerendum eſſet, nec domi meliora haberent, quae afferrent, egregie in explicandis iis hallucinati ſunt, et in iis potiſſimum Scripturae Sacrae locis lapſi, quibus res naturales tanguntur. Vnde miras de rebus phyſicis apud patres inuenias ineptias, quae hodie exſibilantur. Teſtes volumus eos, qui de rebus naturalibus inter Chriſtianos veteres diſputarunt, qualis COSMAS eſt, monachus Aegyptius cognomento Indopleuſtes a V. C. BERNARDO MONTFALCONIO[i] editus, qui *Topographiam Chriſtianam, ſiue Chriſtianorum opinionem de mundo* ſcripſit, et cum aliis ſui temporis terrarum orbis figuram non ſphaericam ſed planam eſſe ſtatuit, exque hoc terrae ſitu miras de ſiderum rationibus et phaſibus lunae ſolisque Eclipſibus nugas ſtruit. Quam hominis ineptam opinionem

 iam

e) Praepar. Eu. L. XV. c. 61.
f) Inſtit. diu. L. III. c. 2.
g) Defenſ. SS. Patrum Platoniſmi accuſator. L. I. c. 9. p. 49. ſeqq.
h) loc. cit. c. 1.
i) In collectione noua patrum ſcriptorumque Graecorum T. II. p. 113. ſeqq.

iam notauit PHOTIVS [k]. Nec melioris commatis ſunt, vel accuratiorem diſciplinam produnt, quae auctor *phyſiologi*, qui liber falſo EPIPHANIO [l] tribui ſolet, habet, qui vbi animalium, de quibus tractare inſtituit, naturam explicare, et ad rationes theologicas applicare ſatagit, pueriliter ſaepe delirat. Quae vbi excuſat interpres opuſculi ſpurii CONSALVS PONCE DE LEON Hiſpalenſis, mire et ſuam et auctoris imperitiam prodit, faſſus animalium naturas incertas afferri, trita, plebeia ac in omnium ore verſantia adduci. Id quod adeo verum eſt, vt vix alium inter veteres libellum inuenire liceat, qui adeo anilibus ſcateat fabulis, easque in ſenſus ſpirituales miſere inepte traducat. Qua de re, ſi Lector fidem cupit, eum ipſum libellum mole non magnum, adire iubemus, certi, miraturum eum, quod veteres tam pueriliter in phyſicis nugari potuerint. Haec cum ad ſacram oraculorum interpretationem patres traducunt, dici non poteſt, quam grauiter offendant. Exemplum eſſe poſſunt, qui hexaëmeron explicuerunt, quippe qui rerum phyſicarum ignoratione ridiculas ſaepe gerras et vanas ratiunculas afferunt. Cuius labis nec AMBROSIVS [m] expers eſt, doctor cetera et eruditus et facundus, qui vbi creationis opus explicandum ſuſcepit, nullius cauſſae phyſicae, veriſimilis modo rationem habet, ſed ſenſui literali, prout ipſe ſibi perſuadet, intentus, quaecunque dicunt philoſophi, pro ſophiſmatibus habet. Exemplo eſſe poſſunt, quae de aquis ſupracoeleſtibus habet [n]; ibi enim, cum obiectiones eorum, qui aquas iſtas negandas ſibi eſſe ſtatuebant, attuliſſet, illas refutaturus, verſutias dialecticae eſſe clamat, et ad Dei potentiam miraculoſam confugit, et quod probandum eſt, probationis loco affert, ita Deum ordinaſſe, et verba Scripturae inepte huc aduocat; et miſerandam, ſi fatendum quod res eſt, tractationem atque elumbem inſtituit. Condonari haec poſſe, immo ignoſcenda eſſe Ambroſio, viro cetera immortalibus in Eccleſiam meritis et facundia dulciſſima conſpicuo, facile largimur, eo quod inuitus a foro et tribunali ad cathedram ſacram traductus eſt, nec naturali doctrinae operam poſuit: grauioribus etiam negotiis in epiſcopali munere occupatus his ſpeculationibus vacare nec potuit, nec ob creditam eo tempore impoſſibilitatem ſcientiae naturalis voluit. Sed hoc ferri non poteſt, eum, cum ſuam hac in re curtam ſupellectilem noſſet, ad explicandum argumentum aliquod phyſicum ſe accinxiſſe, cumque oneri ferendo impar eſſet, ficulneis ratiunculis, ineptis dictorum ſacrorum allegationibus, contemtuque potius quam refutatione obiectionum in eo tractando fuiſſe verſatum. Verum hoc non illius ſolius vitium eſt, ſed plerorumque, qui de hoc argumento tractarunt. Ex quibus iam, quid de philoſophia naturali patrum ſtatuendum ſit, nobis non monentibus quilibet intelligit.

§. XXVII.

k) Cod. XXXVI. p. 9.
l) T. II. Opp. p. 189. ſeqq.
m) Comm. in hexaëmeron.
n) L. II. c. 3. T. III. p. 17.

§. XXVII. XX. Moralis doctrina propius veterum doctorum Christianorum curam tangebat, cum munus eorum poſceret, de moribus ad populum diſſerere. Parcior tamen patrum ſeculi primi, ſecundi et tertii in ea re fuit diligentia: cum enim aduerſus philoſophorum inſultus et haereticorum ſophiſmata ipſis ſaepiſſime pugnandum eſſet, contenti fuerunt, ſi ea, quae ad mores pertinent, viua voce in orationibus ſuis populum edocerent. Inſperſere tamen ſcriptis ſuis moralibus haud pauca ad mores formandos pertinentia, quae hoc loco enumerare cum alia agenda ſint, non licet, videnda autem quae attulere doctiſſimi viri GEBHARDVS THEODORVS MEIERVS o) et IO. FRANCISCVS BVDDEVS p). Id vero hoc loco annotare non abs re erit, AMBROSIVM q) ſi non primum, certe inter primos fuiſſe, qui doctrinam moralem in compendium redegerit. Qui cum Ciceronem de officiis praecipientem ſibi imitandum eſſe conſtituiſſet, ad eius capita ſuppoſito reuelationis principio regulas honeſti reuocauit. Poſt ſeculum vero tertium frequentes ſatis patres in moralibus fuiſſe, catalogi ſcriptorum illorum oſtendunt, et vel ſolae homiliae frequentiſſimae euincunt. In hoc vero argumento morali parum quoque feliciter eos multoties verſatos fuiſſe, ipſa ſcriptorum eorum prodit lectio. Quamuis enim laudabili inſtituto conſeruare inter ſuos morum ſanctitatem atque innocentiam, more Eccleſiae Apoſtolicae laborauerint, multae tamen cauſſae fuerunt, quibus impediti metam, prout cupiebant, attingere non poterant. Inter eas ignorantiam ſermonis Hebraei omnino referre licet. Cum enim dicta Scripturae fundamenti loco in argumentis moralibus ſupponerent, nec alia verſione, quam LXX virali vterentur, eo quod eam θεόπνευςον eſſe putarent, nec ad fontes recurrere poſſent, merito inde concluditur, falſas interpretationes inepta quoque praecepta moralia genuiſſe. Pleroſque vero patres, excepto Hieronymo et Origene, linguae Hebraicae ignaros fuiſſe, ipſorum ſcripta ſatis probant: nec reiicienda ex toto eſt IOANNIS CLERICI r) ſententia, *cum facile fuiſſet doctoribus Eccleſiaſticis linguas Orientales addiſcere, maluiſſe eos ſtatuere abſurdiſſime diuinitus fuiſſe afflatos ſeptuaginta interpretes, quam laborem ſubire, qui exantlandus fuiſſet, in addiſcenda lingua Hebraica. Maluiſſeque in linguae ſuae cognitione acquieſcere, et allegoricum interpretandi genus, quo nihil futilius vel facilius erat, ſectari, quam grammatice ſingula, vt decuit explicare, ita enim quemlibet, qui ſumma capita theologiae atque ethicae Chriſtianae norat, et facultatem aliquam vernacula lingua dicendi ſibi comparauerat, ex quolibet loco Scripturae, quidlibet potuiſſe deducere; allegoricis, nimirum, machinis, prout libebat adhibitis.* Vera haec eſſe, ipſa patrum ſcripta moralia loquuntur, et de omnibus fere valere erudite demonſtrauit acutiſſimus BAR-

XX. Moralis philoſophia PP. qualis fuerit?

o) Introd. in theol. moralis ſtudium c. IX.
p) Iſagog. in hiſt. theol. L. II. c. 4. §. 4. p. 621. ſeqq.
q) In libro, de officiis.
r) Epiſt. crit. IV. p. 110.

BARBAYRACIUS [s] exemplisque illuſtrauit luculentis. Inter quae locus imprimis luculentus S. AVGVSTINI eminet, qui rem omnem in clariſſima luce ponit [t]. Verum his vltra immorari hoc loco non licet, quare ad reliqua progredientes, obſeruamus porro de doctrina PP. morali, non potuiſſe eis feliciter cedere eius tractationem, quod reuelationis et rationis lumen ſaepe inter ſe confuderint, et cum Graeca philoſophia, quam tanto odio proſequebantur, hoc quoque tantum non omne reiecerint. Factum enim inde eſt, cum ſe ſolam Scripturam Sacram ducem normamque eligere dicerent, vt et accuratis atque adaequatis notionibus moralibus minime vterentur, et principia iuris naturalis et diuini, rationis et reuelationis, officiaque hominis, ciuis, et Christiani turpiter inter ſe confunderent, et inepta aſſertione praecepta moralia apud philoſophos occurrentia Hebraeis atque Chriſtianis vindicarent, quamuis ex communi hominibus omnibus fonte eſſent hauſta. Qua ratione confuſionem haud paruam in doctrina morali regnare coepiſſe, euentus luculenter teſtatur [u].

Philoſophiae moralis PP. abſurdus nimiusque rigor.

§. XXVIII. Ex his alius moralis doctrinae veterum Chriſtianorum naeuus ortus eſt, partim ineptae locorum quorundam Scripturae Sacrae interpretationi, partim confuſo rationis principio cum reuelationis norma, partim ineptis et ſine iudicio atque philoſophiae moderamine conceptis hypotheſibus adſcribendus: nempe ille, qui circa praecepta morum nimium rigorem poſcentia, et in emendandis moribus rationis et reuelationis dictamina ſupergreſſa verſatur. Rem, ad theologiae moralis campos pertinentem heic ex inſtituto tangere non licet, fuſe vero et accurate excuſſit omnia et ad frigidam Remigii Ceillierii apologiam reſpondit eruditiſſimus BARBAYRACIUS, cuius *de doctrina morali patrum* tractatio elegans atque ſolida ab iis legenda eſt, qui patrum de morali philoſophiae parte opiniones et merita cognoſcere, et ſine partis ſtudio atque praeiudicio iudicare ipſi ſuisque oculis cernere cupiunt. Vt exemplis paucis rem illuſtremus, grauem philoſophiae ſanae ignorantiam prodit nuptiarum ſecundarum reiectio, patribus ſolennis [x], quae licet rationem et reuelationem habeat contrariam, non puduit tamen non neminem ex veteribus [y] ſcribere: *Apoſtoli praeceperunt ſecundas adire nuptias propter incontinentiam hominum. Nam ſecundam quidem accipere, ſecundum praeceptum apoſtoli eſt, ſecundum autem veritatis rationem vere fornicatio eſt, ſed dum permittente Deo, publice et licenter committitur, fit honeſta fornicatio.* Quibus verbis vtrum poſſit eſſe aliquid a ratione et pietate alienius, merito dubitamus. Nec habuit, quod pro excuſandis eiusmodi naeuis moralibus PP. afferret REMIGIVS

s) De la morale des Peres c. II. §. 3. p. 14.
t) Vid. IDEM c. XVI. §. 13. ſeqq. p. 290.
u) Conf. IDEM l. c. praef. p. 16. BVDDEVS hiſt. I. N. praefixa, ſel. I. N. et G. §. 10.
x) BARBAYR. l. c. c. IV. §. 13. ſeqq. p. 33.
y) CHRYSOST. homil. XXXII. in c. XIX. Matth. Qui locus adducitur quoque in Iur. Can. C. XXXI. q. I. can. 9.

GIVS CEILLIERIVS [z], monachus Benedictinus, quam hoc: non ex phrasium duris vocibus, sed ex scopo animoque scribentium eos explicandos et in mitiorem partem interpretandos esse. Qua ratione ipse fatetur, peccasse eos in hoc moralis doctrinae asserto statuendo. Eadem ratione philosophiae accurationem desideres, quando illicitum statuunt, cum vxore grauida concumbere, quando moderamen inculpatae tutelae improbant, quando vsuras omnino omnes damnant, et iusiurandum absolute reiiciunt, vel artem musicam eiusque vsum ex Ecclesia proscribunt, quaeque alia sunt humanae naturae rerumque moralium indolem euertentia, et a Barbayracio luculenter demonstrata [a]. In quibus omnibus euitandis feliciores patres fuissent, si philosophiae praesidiis fuissent instructi: quibus qui carent, in eiusmodi ὑπέρσοφα καὶ ἄσοφα more Stoicorum incidere necesse habent, vt nostrorum quoque temporum exempla demonstrant. Adeo vero rationis fere omnis vsum in constituendis honesti licitique regulis euerterunt doctores Ecclesiae veteris nonnulli, vt in ridendos nonnunquam lapsus inciderent. Exemplum dabit CLEMENS ALEXANDRINVS doctrinae moralis rigidioris ad excessum vsque cultor. Is enim inter alia [b] speculorum vsum tantopere in foeminis damnat, vt eas meretrices vocare non erubescat, eo quod ex vultibus suis personas faciant. His subiungit: *Nobis autem suadet sermo* (i. e. ratio interna) *non ea considerare quae videntur, sed ea, quae non videntur: quae enim videntur, sunt temporalia, quae autem non videntur, aeterna. Quo autem dici ac fingi nihil potest absurdius, fictae istius formae suae, perinde ac si res ab eis bene gesta ac confecta sit, specula excogitarunt, cum huic fraudi esset potius admouendum operculum - - Quod si Moses praecipit hominibus nullam facere imaginem, quae Deum arte repraesentet, quomodo hae recte fecerint mulieres, quae fallaci personae fictione suas per reuerberationem imitantur imagines?* Quibus an ineptum magis aliquid esse possit, et a sensu reuelationis et rationis alienum, ipse iudicet Lector beneuolus. Talia plurima habet Clemens Alexandrinus, seuerissimae doctrinae praeceptor, qui tamen adeo incaute alicubi [c] disserit, vt bonos mores laesisse scandalumque praebuisse non immerito videri queat.

§. XXIX. Maxime vero doctrina moralis a patribus corrupta fuit, ex quo pestilens philosophandi genus, quod ineunte seculo tertio in neruum erupit, et Alexandriae primo caput extulit, moxque totum orbem Romanum peruagatum est, doctores quoque Christianos infecit, et per eos in Ecclesiam irrepsit. Ita enim factum est, vt ad falsa quaedam

Philosophia Alexandrina doctrinam morum PP. corrupit.

z) In apologia pro doctrina morali PP. Barbayracio opposita. p. 31. seqq.
a) C. VI. IX. X. XV. et passim.
b) Paedagog. L. III. c. 2. p. 220.
c) L. II. c. 10. p. 187. seqq.

dam et impia dogmata patres nonnulli delaberentur fundamento ex ista philosophia substrato. Exempla qui volet, facile ea inter scriptores Ecclesiasticos seculi tertii et sequentium ad seculum septimum vsque inueniet, et vnius Origenis, infra exhibendum, obseruationem hanc luculenter illustrabit. Vnum, quod ex huius sectae principiis fluxit dogma satis superque eam probat, dolis et fraudibus licere veritatem defendere, de quo supra iam dictum. Quoniam vero syncretistica illa philosophia, priusquam in nouum transiret sectae habitum certumque systema acciperet, liberiori licet vultu diu iam in Aegypto, et in Syriae, Asiaeque regionibus quibusdam viguit, hinc factum, vt errores morales haud pauci passim inter Christianos etiam antiquiores seculo III, ei philosophiae se addicentes caput extollerent. Cuius rei specimina complura in Clemente Alexandrino deprehenduntur, qui et Stoicis et Platonicis erroribus, quos ista philosophia miscuit passim doctrinam Christianam moralem turbauit, de quo infra pluribus dicemus. Alia Iustini Martyris, Irenaei, Athenagorae, Tertulliani exempla, a Barbayracio ex parte producta tacemus, non diffitente magno patrum aduocato R. Ceillierio [d], patres primitiuae Ecclesiae malae cuiusdam philosophiae praeceptis imbutos in moralibus doctrinis quibusdam fuisse lapsos, et ex hoc quoque fonte ineptum errorem de angelis filiabus hominum commixtis fluxisse. Ex his porro scaturiginibus quaedam profluxere, quae Hermas habet, quaeque Apostolicam simplicitatem non sapiunt, vt supra dictum. Maxime vero corruptio illa, quae ex hac philosophia in moralem Christianorum doctrinam se effudit, se prodidit in fanaticismo, in mystica, et perfectiori quadam quam nonnulli sibi finxerunt theologia morali conspicuo. Cum enim et Platonici, et Gnostici, et, qui vtrisque se certo modo parentes praebebant, Orientales philosophi, γνῶσιν quandam et μυσταγωγίαν arcanam ad magis eximium quendam sanctitatis gradum referrent, et de descensu redituque animae ad fontem suum, Deum, deque purgatione ad hunc finem necessaria multa garrirent, noluerunt Christiani doctores in hoc sanctitatis genere commendando illis esse posteriores, et huic se methodo, deserta simplicitate Apostolica, attemperauerunt. Non prouocabimus, ad Pseudo-Mercurium, Dionysium Areopagitam hisque similes, qui Platonismum Alexandrinum dogmatibus Christianis ita admiscuerunt, vt quid vtrique parti debeatur, vix distinguas: sed Clementem Alexandrinum testem excitamus, hanc γνῶσιν vehementer commendantem, eoque hominem perducere tentantem [e], vt eum ad hanc cognitionem, siue quo nomine alibi vtitur, ἐποπτικὴν θεωρίαν, voce ex hac philosophia desumta, reuocet. Qua in re eum ad multos errores declinauisse, erudite demonstrauit Iacobus Thomasius [f], qui quam grauia Ecclesiae vulnera hic affectatus morum sanctitatisque fanaticismus ex philosophia Platonica et Orientali in Ecclesiam

d) l. c. p. 452. e) Strom. L. VI, p. 412. f) De definit. sapient. §. XLV. p. 87.

ſiam irrepens inflixerit, graphice delineauit, merito ea de re legendus. Hinc enim et ἀμαρτησία et ἀπάθεια commendata, hinc purgatoriae illae myſticorum virtutes profectae, hinc enthuſiaſmus, multorum dogmatum erroneorum parens, enatus, et monſtra in rem quoque Chriſtianam profecta ſunt plurima. Qua de re tamen cum infra adhuc aliquid dicendum ſit, heic plura non cumulamus. Paucis omnia egregie ita complexus eſt MOSHEMIVS [g]: *Longe minor profecto fuiſſet omni aetate hominum fanaticorum numerus, niſi extitiſſent huius ſapientiae alumni, qui abſurda de theurgia, mentisque quam vocabant, in Deum aſcenſione ſupremique Numinis contemplatione inuenta, cum ſanctiſſimis de vitae caſtitate ac integritate praeceptis coniungere ſtuduiſſent.*

§. XXX. Sunt etiam alia, quae ex hoc infauſto ſidere philoſophiae Aegyptiacae, Orientalis atque Platonicae Eccleſiam eiusque doctrinam moralem afflarunt mala, veramque morum ſanctitatem praepoſtere commendando perdiderunt. Nempe ſupra ſuo loco demonſtratum eſt, inter Aegyptios, homines naturae et climatis vitio triſtes atque atra bile refertos ſolitarium vitae genus introduxiſſe, ſacerdotum forte gentem in ea regione imitatos, quos ſeparatim non ſine ingenti populi reuerentia habitauiſſe conſtat. Feciſſe hoc philoſophos Pythagoreos vltimos, in Aegyptum profugos, et hos ſecutos fuiſſe Iudaeos, propriumque ſolitariae vitae inſtitutum expreſſiſſe, et Therapeutas vocatos eſſe, eodem loco diximus, et quale id fuerit, luculenter expoſuimus. Factum inde eſſe, vt hi homines perfectiorem quandam ſanctimoniam colere viderentur, vel ex ſolo PHILONE [b], diſci poteſt. Cui opinioni cum accederent ἀσκήσεις philoſophicae, et labores duri, ieiunia et auſteritates aliae, quibus animum a corporis contagio purgari, et ad aſcenſum diuinum praeparari dicebant, magna inde horum hominum fuit exiſtimatio. Quae cum multis huiusmodi inſtituta perſuaderet, et ex ipſa huius pſeudo-philoſophiae inſtitutione error ille damnabilis in Chriſtianam Eccleſiam ſerpere coepiſſet: quo magis a materia corporisque commercio liberari poſſit animus, eo propius ad Deum accedere eique iungi poſſe, dici non poteſt, quam exarſerint multi Chriſtianorum veterum ſeculo iam ſecundo, vt eiusmodi vitam philoſophicam et aſceticam eligerent, qua meliorem, quam vulgo fit, ſanctitatem ſeſe ſectari, propiusque cum Deo coniungi et ad intimam eius communionem pertingere liceret. Id quod non facilius euenire poſſe ſperabant, quam ſi corporis et, quae ad materiae commercium ſpectant, rebus extinctis, ſola mente ad Deum quaſi euolarent. Hinc in loca deſerta diſceſſere μονάζοντες, et euitata hominum conſuetudine ſolitarii fugam materiae meditati ſunt, corporis cruciatus haud leues commenti. Ita vero et ſibi philoſophiam quandam perfectiorem conſecuti fuiſſe videbantur, et aliis admi-

Alia philoſophiae moralis Chriſtianae mala ex phil. Aegyptiaca et Eclectica.

g) Hiſt. eccleſ. Sec. II. p. 211.

b) De vita contemplatiua.

admirationi summae erant, qui illis ἄσκησιν φιλοσοφωτάτην καὶ σφοδροτάτην *asceticam philosophiam maxime perfectam*, vt EVSEBIVS [i] vocat, tribuebant, eosque philosophorum nomine, sensu vocis quodam eminentiore, venerabantur. Quae ita se habere, res ipsa et instituta inter ascetas Aegyptiorum philosophorum et Christianos comparatio, et dogmata ab illis transsumta euidenter probant. Illi enim cum ζῆν ὑπὲρ φύσιν postularent, et seueram aliquam abstinentiam commendando peculiares βασάνους et molestas exercitationes atque cruciatus iniungerent, vt suo loco dictum, idem persuaserunt Christianis ascetis, nouamque itaque perfectionem quandam et sanctitatem morum comminiscendi auctores fuerunt [k]. Dici non potest, quot et quantos errores pestis illa in Ecclesiam introduxerit, et quam atrociter moralem doctrinae Christianae partem corruperit. Quae tamen mala enarrare omnia hoc loco non licet, et in Ecclesiastica historia accurate explicari debent. Praetermissis reliquis, vnum in praesentia coelibatus atque virginitatis cum singularis et perfectioris sanctitatis laude commendatae dogma notamus, quod ex impuro hoc fonte in Ecclesiam traductum eduxit patres, vt coelibatum matrimonio, licet diuina institutione commendato, praeferrent, donec, quod perfectioris vitae consilium fuerat, tandem in legem degeneraret Ecclesiasticam. Cuius rei historiam ab aliis satis fuse traditam heic exponere nec libet nec licet, obseruandum vero hoc loco est, hanc corruptionem moralis huius dogmatis philosophiae Aegyptiacae siue Alexandrinae deberi, qua magistra et Therapeutae, et Esseni coelibatum coniugio praetulerunt, et Platonici perfectiores abstinendum sibi ab vxore censuerunt, cuius exemplum *Tomo secundo* in Isidoro Alexandrinae philosophiae addicto attulimus. Nec statuere poterant aliter, qui in materiam corporisque commercium mali moralis originem referebant. His vero doctrinae insanae principiis imbuti cum ad sacra Christiana nonnulli accessissent, et ex Therapeutis quoque, vt verisimile, multi puriorem Christi disciplinam amplecterentur, qui solitariae coelibisque vitae rationes ob persecutiones instantes sibi expedire intelligebant, rationes inde facile subduci possunt, qui factum sit, vt in laudes coelibatus patres tantopere effusi sint, isque supra matrimonium caput extulerit. Doctores enim illi, more suo phaleratis verbis encomia virginitati suspendentes, cum inter animi castitatem et corporis virginitatem, (quarum illa in matrimonio quoque seruari potest, haec ad solum corpus spectat, animum interdum minime castum complectens,) accurate non distinxissent, errori illi gentili frigidam suffuderunt, et in errore deuiantes confirmauerunt. His accessit nuptiarum secundarum reiectio, qua, dum veram coniugii indolem nec sciebant, nec explorabant, viduos ad amplectenda solitariae, coelibisque vitae instituta perducebant. Id quod aliter euenire non poterat, cum, quod vel laudabant, vel

i) Hist. eccles. L. II, c. 16. k) Vidit id fassusque est HOLSTENIVS ad vit. Pythag. p. 20. p. 27.

vel vituperabant, modum illi ponere nescirent, mosque hic apud eos, recte obseruante DALLAEO [l], vigeret, *vt, cum ingenio essent feruido et concitato, quam in partem propenderent, eo tanto impetu ferrentur, vt, quos quidem laudant, eos inter angelos, quos vero vituperant inter diabolos collocare videantur: quaeque credenda putant, non aliter commendent, quam si totidem essent Christianismi fundamenta: quae reiiciunt ac refutant, non aliter explodant, quam si merum atheismum spirarent.* Quorum illud in laudanda et commendanda virginitatis obseruatione cultuque, hoc in condemnandis nuptiis secundis accidisse, horum et sequentium temporum scripta testantur. Quae corruptio instituti ab ipso sanctissimo Numine profecti cum iam seculo primo et secundo inualescere coeperit, vt ex HERMAE et ATHENAGORAE locis probari potest, mirum non est, succedente tempore, cum tot corruptelae ex prauis philosophiae Alexandrinae seminibus largis messibus in Ecclesia propullularent, incrementa hunc errorem moralem accepisse latissima, donec, suadente hierarchiae Ecclesiasticae tandem introductae vtilitate, in legem conuerteretur. Possent haec aliis quoque exemplis comprobari, et quibus inutilibus ritibus atque ceremoniis ex his impuris fontibus haustis Christianae doctrinae, quae ad mores pertinet, simplicitas turbata sit demonstrari, nisi hoc esset extra oleas vagari, vnde theologis haec enarranda relinquimus.

§. XXXI. XXI. Et haec quidem omnia, fuse, vt argumenti postulabat necessitas atque dignitas, atque instituti nostri ratio flagitabat, enarrata, luculenter docent, quid de veterum Christianorum, maxime doctorum Ecclesiasticorum philosophia statuendum sit. Quibus omnibus rite perpensis, fatendum est, parum inde emolumenti atque incrementorum ad philosophiam veram sanamque accessisse. Id tamen non ita accipiendum est, ac si nulla inter veteres doctores Ecclesiasticos ingenia fuerint philosophica ac critica. Talia enim passim se prodebant, quale infra in Nemesio ostendemus. Plerisque tamen sui temporis mores atque circumstantiae supra memoratae obstiterunt, quo minus se talia praestarent. Quae cum postea immutarentur, philosophari quoque multi ex doctoribus Christianis coeperunt, at euitare lapsus, quae humani ingenii est imbecillitas, non potuerunt. Hi enim cum plurimi philosophiam facerent, relicta Eclectica philosophandi methodo, a patribus commendata, sectariam elegerunt, cumque ipsi Eclectici philosophi Aristotelem cum Platone coniunxissent, illi tanquam meliori magisque solide philosophanti adhaeserunt, eaque in opinione Saracenorum studiis et exemplo confirmati sunt. Qua ratione aliud malum medio aeuo genitum fuisse, nempe philosophiam et theologiam scholasticam, in sequenti libro trademus Neque tamen intercidente secta

XXI. Iudicium de philosophia PP.

 Eclecti-

l) De vsu PP. L. I. c 6. p. 177.

Eclectica, quod Sec. VII. factum esse supra diximus, intercidit omne Platonis et Platonicae vel potius Alexandrinae philosophiae inter Christianos studium, sed inter Graecos vsque ad Graeci imperii extinctionem floruit; apud Latinos, mature ad eos perlatis Pseudo-Dionysii Areopagitae libris, ab huius surfuris homine consarcinatis innotescere coepit, et theologiam mysticam genuit; sicque Ecclesia monstro bicipiti vexata est. Haec vero cum ad historiam philosophicam medii aeui pertineant, ea infra enarrabimus, iam philosophiam PP. in specie consideraturi.

* *

CAPVT TERTIVM.

DE PHILOSOPHIA VETERVM CHRISTIANORVM, PRAECIPVE ECCLESIAE DOCTORVM, SPECIATIM CONSIDERATA.

§. I.

Ordo tractationis.

Quid generali consideratione de veterum Christianorum, praecipue Ecclesiae doctorum, philosophia statuendum sit, quae iis sententia de philosophia Graecanica fuerit, quaque ratione eam variis circumstantiis inducti ad Christianam doctrinam traduxerint, fuse, vt argumenti dignitas postulabat, explicuimus, sicque vsum, quem historia philosophica in enarrandis Ecclesiae fatis habet, plurimis exemplis demonstrauimus. Iam praecipuorum quoque doctorum Ecclesiae veteris exempla intuenda sunt, quae quidem ad hos nostros limites pertinent. Fuerunt enim ab apostolicorum virorum aetate, seculique post Seruatorem natum secundi initio ad seculum vsque octauum, a quo medium aeuum auspicari plerique solent, multi viri doctissimi, quibus philosophiae vsus eo sensu, quo capite praecedenti explicatus est, tribuendus est. Et poterant haec quidem praetermitti omnia, et ad annalium Ecclesiasticorum scriptores vel eos, qui Ecclesiasticorum doctorum historiam literariam enarrarunt, ablegari Lectores. Cum autem momentum res non in historia modo Ecclesiastica sed in philosophica quoque haud vltimum habeat, multaque monenda sint, quae haud mediocrem habuere in dogmata, ritus et consuetudines veteris Ecclesiae influxum, nonnulla etiam ignorari nequeant sine historiae philosophicae iactura, praesertim in rebus ad philosophiam Alexandrinam spectantibus, ideo attingenda quoque illa sunt, et heic, ea, qua licebit breuitate et accuratione enarranda, vt quem vsum philosophia inter veteres Christianos habuerit, omnibus constet. Distinguuntur autem doctores Ecclesiastici, qui huc reuo-

reuocari possunt, in duas classes, quarum vna ante conditam sectam Eclecticam, altera illa inualescente viguit. Quamuis enim syncretisticum illum philosophandi morem iam ante Christum natum in Aegypto obtinuisse, et a patribus seculi quoque primi nonnullis incaute satis admissum esse, ex supra dictis constet: accessit tamen seculo ineunte tertio Ammonii industria nouus eius habitus, forma et constitutio, quodque vaga prius licentia disseminatum infinitas, teste Hierocle, apud PHOTIVM[a], litigandi et disceptandi occasiones suppeditauit, innumeraque peperit sententiarum diuortia, eo quod quilibet sibi peculiare quoddam doctrinae aedificium construeret; tandem in vnum systema coaluit, et definitas accepit rationes, ita tamen vt πανδοχεῖον esset, in quod omnis gentis, opinionis et religionis placita recipi possent. Ex qua schola cum nonnulli viri docti essent progressi, qui muneri publico in Ecclesia admoti sunt, nouam inde faciem philosophia Alexandrina Ecclesiasticae philosophiae, si ita fas est dicere, induxit. Seculi igitur secundi doctores prius illos contemplabimur, qui ante conditam eam sectam vixere, tum, qui tertio et sequentibus, Alexandrina vel Aristotelica quoque φιλοσοφούμενα adamarunt, considerabimus. Vbi tamen omissa eorum literaria historia integra ad ea tantum respiciemus, quae ad constituendas illorum philosophicas opiniones studiumque in Graecanicam philosophiam adhibitum aliquid contulisse videntur. Reliqua enim in historia literaria scriptorum Ecclesiasticorum enarrari debent, et a multis haud indiligenter enarrata sunt.

§. II. Patres seculi primi, qui apostolos viderunt audiueruntque, et ex eorum disciplina prodierunt, simplicitati magis apostolicae, quam eruditioni et philosophiae studuisse, contentos virtutem Euangelii in demonstratione Euangelii vidisse, paucisque exceptis, ab omni cum philosophia Graecanica et Aegyptiaca commercio abstinuisse, *capite huius libri primo* luculenter demonstrauimus. Ita vero fieri par erat, cum et ipsius sanctissimi atque perfectissimi doctoris Iesu Christi exemplum id doceret, et apostoli alium docendi modum non adhibuissent, et alia non postularet necessitas, cum plerumque cum illiteratis res esset apostolis eorumque discipulis. Vbi autem ad literatorum quoque oculos penetrauit iubar Euangelii, et viri philosophiae cognitione haud incelebres de eius veritate coepere conuinci, factum est, vt etiam de philosophia triumpharet Christiana religio, nec obstaret typhus ille, qui plerosque Graecae eruditioni, et imprimis philosophiae, litantes eo tempore occupauerat, luculento testimonio, sapientiam coelestem, licet hominibus humilem et abiectam visam, virtute et efficacia diuina omnem eruditionem humanam etiamsi splendentem infinitis superare parasangis. Inter hos vero philosophos, qui veritati Euangelicae victas porrexere manus, primus et celeberrimus fere fuit IVSTINVS, qui ob testimonii de V. R. *Philosophia Iustini M.*

C. san-

a) Cod. CCXIV. p. 283.

C. sanguine suo morteque obsignati gloriam Martyr dici solet. Vixit is seculi post C. N. secundi parte priore, et pietatis, doctrinae zelique pro Christi domini caussa, nomine magnam famae celebritatem ad nostra vsque tempora nactus est. Is cum mature literis esset institutus, philosophiae studia feliciter attigit, quae ei viam ad amplectendam Christianam religionem parauit. Id qua ratione euenerit, eo magis operae pretium est, ex eius ore [b] audire, quo magis incomparabile pro veritate et praestantia religionis Christianae argumentum praebet, et quam salutarem illustri Christi testi vsum philosophia ad amplectenda meliora dogmata praestiterit, euidenter docet. Eo ipso enim auctore nobis relicta est, rei huius memorabilis historia, quae haec est. Cum se philosophiae studiis mancipasset, primum se Stoico cuidam dedit. Ea enim secta circa seculi secundi auspicia maxime omnium florebat, et reliquas sectatorum numero, philosophantium gloria, virtutisque opinione superabat, vnde mirum non est Iustinum se Stoico primum tradidisse. Cum hoc vero se longe versatum esse dicit, cum tantis ambagibus constaret disciplina Stoica, tamque subtiliter differeret, vt non nisi satis longo tempore comprehendi posset. Ast cum praeceptor iste potissimam philosophiae partem, quae de diuinis agit, nec satis intelligeret, nec satis curaret, mature ab eo Iustinus defecit, eo quod de Deo amplius nihil disceret. Vbi prima quidem fronte obscurum videtur, cur in Stoica philosophia de Deo nihil amplius Iustinus didicerit, curque illam disciplinam non adeo necessariam esse Stoicus ille philosophus dixerit, cum constet ex physiologia Stoica, doctrinam de Deo, tanquam essentiali mundi parte, et caussa rerum omnium agente praecipuum eius caput absoluisse, compluraque praecepisse Stoicos de Deo subtilissima et a vulgi opinionibus longe remota. Cui difficultati occurri quidem potest, dicendo, Stoicum hunc sectae suae principia non satis tenuisse: cum autem hoc nodum secet magis quam soluat, alia ratio merito perquiritur, praecipue cum tam sollicita Iustini cura de erudito philosophiae praeceptore vix patiatur credere, eum in hominem ita leuem incidisse, vt prima sectae suae principia ignoraret. Recte vero, nisi fallimur, ipsa theologia Stoica in culpa fuisse, dicitur. Ea enim de Deo quidem praecipiebat, sed mundo immerso, quique essentialis eius pars esset, et naturali atque necessario fati vinculo ita cum materia, siue parte mundi patiente esset connexus, vt cum ea vnum totum constituat. Qua ratione cum diuina natura materialibus rebus ita immergeretur, vt nullus eius extra mundum locus esset, non potuit animus natura edoctus, omnem a materiae contagio diuinitatem secernere, in impio Stoicorum dogmate acquiescere. Iustinum vero, procul esse iussis corporeis omnibus, incorporeorum notionem animo insidentem habuisse, ex ipsa eius confessione apparet, qua se delectatum esse

b) In dialogo cum Tryphone, quem γνήσιον eius opus esse contra Kochium clarissime demonstrarunt viri docti nominati Fabricio Bibl. Graec. Vol. V. p. 57. not. a.

eſſe *τῶν ἀσωμάτων νοήσει*, *incorporeorum notione* aſſerit. Relicto itaque Stoico ad Peripateticum Iuſtinus perrexit, hominem, vt ipſemet exiſtimabat, acutum. Tales enim ob Dialecticas diſputationes, notionesque, quas ſequi ſolebant, abſtractas, vniuerſales, metaphyſicas, Peripatetici plerumque habebantur, vt aliquoties obſeruatum. Huic cum ſe dederet, valde offendit eum, quod cum paucos eum dies apud ſe eſſe paſſus eſſet, poſtea mercedem ab eo ſibi deſignari petiiſſet. Quod adeo moleſtum Iuſtino fuit, vt eum ob hanc vnam cauſſam relinqueret, metuens, ne infructuoſa ſibi cum illo eſſet conſuetudo. Qua in re eorum morem ſecutus eſt Iuſtinus, qui *ἐυγενεςέρως* philoſophari cupiebant. Illi enim infra dignitatem philoſophi eſſe putabant, ſapientiam mercede docere. Qua de re videnda ſunt, quae Socrates apud LAERTIVM [c] dicit, quem in Ariſtippo mercede docente id aegre tuliſſe *Tomo primo* diximus. Nec alia philoſophorum nobiliorum poſt C. N. fuit opinio, qui philoſophiae auctoritatem ita infringi putabant, adeoque ignauum pecus eorum, qui mercede conducti docerent, inſectabantur, id quod de Apollonio Euphrati eam ob rem indignanti refert PHILOSTRATVS [d], exque eius epiſtolis patet. Cumque Sophiſtae quoque arte ſua magnam pecuniae ſummam colligerent, et diuitiis aucti philoſophiam polluere viderentur, tantam iis illud inuidiam conflauit, vt peculiari apologia defendi debere iudicauerit LVCIANVS [e], qui hoc loco haud contemnendam argumento huic lucem affundit. Cum itaque Iuſtinus, de vera ſapientia et coeleſti cognitione ſollicitus verum philoſophiae nucleum appeteret, facile ex Peripatetici huius moribus vidit parum eum de coeleſtibus ſollicitum eſſe, qui humana deſideraret, et ſapientiae mercede non coëmendae praemium poſceret. Deceptus itaque a Peripatetico cum tantum abeſſet, vt ita philoſophiae amor extingueretur, vt potius impenſius illud cuperet, quod philoſophiae proprium atque praecipuum eſt, ad Pythagoreum quendam, magni nominis multique in philoſophia ſupercilii virum acceſſit, et cum eo egit, vt ad interiorem eum diſciplinam et arctam doctrinae familiaritatem admitteret. At ille more Pythagoreorum de diſciplinis eum *παρασκευαςικοῖς*, ſine quibus ad interiorem ſapientiae doctrinam, ipſaque philoſophiae adyta penetrare poſſe neminem, Pythagoras docuerat, interrogauit: verſatusne eſſet in muſica et aſtronomia et geometria? et an crederet, nihil ſe quidquam eorum perſpicere poſſe, quae ad felicitatem faciunt, niſi haec prius cognouerit, quae animum a ſenſibilibus ad intelligibilia percipienda aptum commodumque reddunt, vt ipſum quod pulchrum et bonum eſt, contemplari queat? Quae ſtudia cum is vehementer laudaſſet, ignorare vero ſe fateretur Iuſtinus, eum a ſe dimiſit. Aegre

c) L. II. ſ. 65. 64.
d) Ep. 42. et Vit. Apoll. L. VIII. c. 7. ſ. 3. p. 332.
e) In apolog. pro mercede conduct. Tom. I. p. 385.

Aegre hoc tulit Iuſtinus, quod ita ſpe potiundae philoſophiae excidiſſet, cum a Pythagoreo iſta, ſublimia et diuina atque incorporea, quae quaerebat, diſcere ſe potuiſſe, putaret. Re itaque expenſa, cum differendum diutius non eſſe conſtituiſſet, eſſetque conſilii inops, placuit ei, cum Platonico quoque conuerſari. Cum enim diuini nomen diu Plato meruiſſet, quod de Deo rebusque diuinis melius ceteris philoſophis atque elegantius et copioſius diſſerere crederetur, ad eum confugere, non ineptum Iuſtinus iudicauit. Itaque in vrbe ſua cum viro prudenti atque inter Platonicos excellenti conuerſatus eſt diu, maximeque, quod ipſe fatetur, promouit, creuitque quotidie, eo quod incorporeorum ſcientia delectatus idearum contemplatio alas quaſi animo adderet, vt ſublimius aſcendendo, ad ſapientiam veram breui ſe appropinquaturum eſſe ſperaret. Ex quo patet, idearum doctrinam, quam alatam facere animam ad euolandum ad Deum ipſum fontem boni Plato dixit [f], maxime placuiſſe Iuſtino. Qui etiam poſt conuerſionem tantum abeſt, vt ideas reiecerit, vt potius earum veritate, quod putabat, adductus ſtatueret, Platonem tantum myſterium Moſi ſurripuiſſe [g]. Quare caute legendus eſt Baltvs [h], Iuſtinum inter eos PP. nominans, qui ideas Platonis exterminauerint. Locus enim ille ex *cohortatione ad Graecos* [i] ad quem prouocat, Platonem non minus quam Ariſtotelem exagitat, eosque inter ſe committit, eo quod Plato ideas in primo ſupremi coeli, eoque immobili, orbe, Ariſtoteles autem ſecundum principem Deum, non ideas ſed alios intelligibiles Deos, ſiue intelligentias conſtituat, ſicque prodat vterque de diuinis ſe coecutire et incertam eſſe eorum opinionem. Quae certam quidem doctrinae de ideis circumſtantiam euertunt, ideasque Deos eſſe ſeparatim exiſtentes negant, non vero ideas omnes reiiciunt. Quas ita contemplari ſe poſſe tum quidem ſperabat Iuſtinus, vt breui ſe Deum conſpecturum eſſe ſibi perſuaderet. Cui ſcopo obtinendo vt inſeruiret, vitare hominum conſortium et ſolitudinem conſectari ſtatuit. Locum itaque mari vicinum cum ſibi elegiſſet, nec longe abeſſet, vt ſolus ibi ſecum ageret, vetulus quidam ſenex, non contemnendi vultus, ſanctosque mores prae ſe ferens modico interuallo eum aſſectatus eſt. Quem fuiſſe Polycarpum quidam ſuſpicati ſunt, apoſtolicum ſane virum fuiſſe et Evsebivs [k] teſtatur, et Methodius apud Photivm [l], et ipſe Ivstinvs [m] haud obſcure prodit, qui ſe apoſtolorum diſcipulum nominat, quod non de ipſis apoſtolis, ſed eorum diſcipulis, virisque apoſtolicis intelligendum eſſe temporum ratio euincit. Quisquis vero ille fuit, digna eſt, quae attente expendatur, venerandi ſenis diſputatio, quae haud leuem Platonicae philoſophicae notitiam prudentiamque quandam paedagogicam, Iuſtinum Platonicis principiis deditum eorum miniſterio ad

f) Vid. quae diximus in hiſt. phil. de ideis Sect. I. § 7. p. 120.
g) Ibid. Sect. II. p. 182.
h) Apolog. PP. L. III. c. 10. p. 328.
i) pag. 7.
k) H. E. L. II. cap. 3.
l) Cod. CCXXXIV. p. 280.
m) Epiſt. ad Diognet. p. 501.

ad veritates puriores et rectiores ducendi prodit, quam hic tamen afferre totam non licet, cum instituto nostro sit prolixior, facile vero intelligi ab eo potest, cui summa philosophiae Platonicae capita non ignota sunt. Summa huc redit: Agitata quaestione de definitione philosophiae, occasionem inde enatam illi fuisse de Deo disserendi, exque mentis facultate vique ens illud inconspicuum, quod omnium entium prima caussa est, contuendi innata animae immortalitatem et cognationem cum Deo demonstrandi, hacque ratione viam illi ad cognitionem Christi struendi, ostendendo, ea quae in his mysteriis nec Plato perspexerit, neque perspicere possit ratio, reuelata esse ministerio vatum philosophis longe vetustiorum, qui, quod spiritu diuino essent repleti, ob testimonii fidem demonstratione omni superiorem praestantissimi eius rei testes sint, et virtute rerum, quas praedicant, et miraculis confirmati. Quorum scripta cum diuina luce opus habeant, eam vt ad Christum ducatur, precibus impetrandam esse. Haec cum senex ille disseruisset, ille quidem abiit, vehementem autem in Iustini animo ardorem reliquit, scripta prophetarum et apostolorum perlustrandi. Ita vero, dum haec animo volutaret expenderetque, quae iste senex disseruisset, comperisse se fatetur, ταύτην μόνην φιλοσοφίαν ἀσφαλῆ καὶ σύμφορον, *banc solam esse certam ac vtilem philosophiam.* Ex quo patet, eandem philosophiae notionem Iustino insedisse, quam reliqui quoque patres huius temporis habuerunt, qui cognitionem Dei et λόγου ea voce comprehenderunt, quodcunque etiam cognoscendi principium habeat. Alio vero loco [n] lucem his haud contemnendam conciliat, narrando: „ Ipsum, Platonicae adhuc disciplinae „ sectatorem, cum per calumniam audiret Christianos deferri, intrepide „ autem ad mortem et alia, quae terribilia censentur omnia adire conspi- „ ceret, secum ipsum statuisse: fieri haudquaquam posse, vt illi in viti- „ orum prauitate et voluptatum amore viuerent, qui cum ista martyrii „ cupiditate constare nequeat: hincque obtentum illarum accusationum „ adulterinum risisse, et vt Christianus fieret, omnibus votis optauisse, „ et omnibus viribus concertasse, οὐχ' ὅτι ἀλλότριά ἐστι τὰ Πλάτωνος διδάγματα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔστι πάντη ὅμοια, ὥσπερ οὐδὲ τὰ τῶν ἄλλων. Quae verba, licet hoc quoque significare possint: *Doctrinam quidem Platonis a Christi placitis non alienam quidem totam esse, sed nec in omnibus quoque ei similem, vt reliqua quoque sectarum placita*, menti tamen Iustini conformiter magis vertendum esse videtur: *Non equidem alienam esse a Christo Platonis doctrinas, sed tamen non sibi ipsis omnino constare, sicut neque aliorum, Stoicorum videlicet, et poëtarum et historicorum*, qua ratione quoque vertit LANGVS. Rationem porro affert, cur Platonis doctrinam cum Christiana concordare credat, eam, quae supra dictis de puriore philosophia gentilium et λόγου notitia a patribus gentilibus tributa, miram lucem conciliat. Addit enim: Ἕκαστος γάρ

n) Apologia II. sed tempore prima, pro Christianis p. 50. 51.

τις ἀπὸ μέρους τοῦ σπερματικοῦ θείου λόγου τὸ συγγενὲς ὁρῶν, καλῶς ἐφθέγξατο· εἰ δὲ τ᾽ἀναντία αὐτοῖς ἐν κυριωτέροις εἰρηκότες, οὐκ ἐπιστήμην τὴν ἄπτον καὶ γνῶσιν τὴν ἀνέλεγκτον φαίνονται ἐσχηκέναι. Ὅσα οὖν παρὰ πᾶσι καλῶς εἴρηται, ἡμῶν τῶν χριστιανῶν ἐστί. τὸν γὰρ ἀπὸ ἀγεννήτου καὶ ἀῤῥήτου Θεοῦ λόγον μετὰ τὸν Θεὸν προσκυνοῦμεν, καὶ ἀγαπῶμεν, ἐπειδὴ καὶ δι᾽ ἡμᾶς, ἄνθρωπος γέγονεν, ὅπως καὶ τῶν παθῶν τῶν ἡμετέρων συμμέτοχος γενόμενος καὶ ἴασιν ποιήσηται οἱ γὰρ συγγραφεῖς πάντες, διὰ τῆς ἐνούσης ἐμφύτου τοῦ λόγου σπορᾶς ἀμυδρῶς ἐδύναντο ὁρᾶν τὰ ὄντα· ἕτερον γάρ ἐστι σπέρμα τινὸς καὶ μίμημα κατὰ δύναμιν δοθὲν, καὶ ἕτερον αὐτὸ οὗ κατὰ χάριν τὴν ἀπ᾽ ἐκείνου ἡ μετουσία καὶ μίμησις γίνεται. *Pro se enim quisque ex parte natiuae sibique insitae diuinae rationis, id quod affine et cognatum sibi esse cernens, recte promulgauit. Qui autem hisce contraria de rebus maioris momenti dixerunt, scientiam consistentem et notionem irreprehensibilem eos consecutos non esse apparet. Quaecunque ergo apud omnes recte dicta sunt, nostra Christianorum sunt. Ingeniti namque atque ineffabilis Dei rationem ac verbum secundum Deum et adoramus et complectimur, quoniam nostra caussa id homo factum est, vt perpessionum nostrarum participatione medicinam nobis faceret. Nam scriptores omnes propter rationis semen illis inditum perquam tenuiter ea, quae sunt, cernere potuerunt. Aliud enim est semen alicuius, et imitatio pro virili parte concessa, et aliud semen ipsum (primarium) per cuius gratiam inde prouenientem participatio et imitatio illa existit.* Qui locus B. martyris valde luculentus est, et quid patribus de fonte veritatum illarum, quas in philosophia gentili, praecipue Platonica, se deprehendisse credebant, visum sit, satis clare exponit. Quod argumentum cum supra iam copiose explicuerimus, eo Lectorem, ne actum agamus, nimisque prolixi simus, remittimus. Qualem se depinxit fortissimus Christi testis, talem vita se quoque praestitit, nempe philosophum Christianum. Cum enim circa A. C. CXXXIII. fidem Christianam esset amplexus, habitu adhuc indutus philosophico doctrinam euangelii, teste EVSEBIO [o] praedicauit, et cum in gentili philosophia praecipue secundum Platonem esset exercitatissimus, eius cognitionem ad veritatem Christianorum dogmatum stabiliendam euertendosque errores philosophiae sectariae adhibuit. Qua de re loca Iustini diligenter collegit BALTVS [p], qui tamen sinistre haud raro scopo suo ea applicuit. Illud quidem ex scriptis sancti viri certum est, comparando Platonis et Aristotelis dogmata theologica, eorumque discordiam in tam graui negotio demonstrando, theologiam illum gentilem euertere studuisse; explosisse quoque Platonis opinionem, Deum in essentia quadam ignea collocantem. At quae Baltus ex adductis a se locis colligit, etiam indifferentes Platonis opiniones eum reiecisse, nos quidem perspicere non potuimus, nec Lectorem sine praeiudicio ea legentem perspecturum

o) Hist. eccles. L. IV. c. 11.

p) Apolog. PP. Platonismi accusat. L. II. c. 3. p. 106. seqq.

fpectlurum effe credimus. Ex verbis enim fupra adductis manifeftum eft, Iuftinum reiectis dogmatibus illis, quae, in Platone viderat, neque cum doctrina Chriftiana conuenire, neque inter fe concordare, reliquorum tamen fummam et Chriftianis vindicauiffe, et ex innata de λόγω notitia deriuauiffe, id quod omnes Balti ratiunculas et argutiolas vno ictu euertit. Huc enim eruditus martyr, aft praeiudicio fui temporis praepeditus, reliqua, quae contra gentiles difputauit omnia collineare iuffit: nihil ineffe gentili philofophiae fanum veritatique concinens, quod non vel ex infito λόγου rationisue diuinae, fiue filii Dei femine, in mentibus philofophorum fe manifeftante prodiiffet, vel prophetis Mofique a veteribus philofophis furto effet furreptum. Haec vero vindicanda effe Chriftianis omnia, nec philofophiae gentili adfcribenda. Ex quibus neceffario fequitur, cum plurima ex mente Iuftini in philofophia Platonica fint, a Chriftianis placitis non aliena, eum magnam partem Platonicae philofophicae, quam faniorem putabat, eiectis fecretisque erroribus, diuini verbi intrinfecus fe in animis philofophorum manifeftantis reuelationi implicitae adfcripfiffe. Quae fi probe ponderentur, intelligi poteft beati martyris de falute philofophorum gentilium fententia, quae non nihil labis memoriae eius affricuit, multaque de orthodoxia Iuftini difputandi occafionem viris doctis exhibuit, quorum loca adduxit Thomas Ittigivs [q], quibus addendi, Clericvs [r] et Sovverainivs [s] contra Iuftinum, Baltvs [t] pro eo differentes. Adducemus ipfa Iuftini verba, eo quod cum iis, quae fupra diximus de λόγω philofophis innotefcente arcte cohaerent, lucemque magnam opinioni patrum de philofophia gentilium foenerentur. Ita vero Iuftinus duobus locis [u]: Τὸν Χριςὸν τὸν πρωτότοκον τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐδιδάχθημεν, καὶ προεμηνύσαμεν λόγον ὄντα, οὗ πᾶν γένος ἀνθρώπων μετέσχε· καὶ οἱ μετὰ λόγου βιώσαντες, χριςιανοί εἰσι, κἂν ἄθεοι ἐνομίσθησαν· οἷον ἐν Ἕλλησι μὲν Σωκράτης, καὶ Ἡράκλειτος, καὶ οἱ ὅμοιοι αὐτοῖς· ἐν βαρβάροις δὲ Ἀβραὰμ, καὶ Ἀνανίας, καὶ Ἀζαρίας, καὶ Μισαὴλ, καὶ Ἠλίας, καὶ ἄλλοι πολλοί. *Chriftum primogenitum Dei effe inftituti fumus, et rationem fiue verbum effe, cuius vniuerfum genus humanum eft particeps, antea oftendimus. Et quicunque fecundum rationem et verbum vixere, Chriftiani funt, quamuis athei, id eft, nullius numinis cultores habiti fint, quales inter Graecos fuere Socrates, Heraclitus et his fimiles, inter barbaros autem Abraham, et Ananias, et Azarias, et Mifaël, et Elias, et alii complures* [x]. Et altero loco [y], quem Latine tantum breuitatis cauffa damus: *Longe ampliores effe res noftras doctrinis humanis, omnibus conftat, ob id, quod qui noftra cauffa apparuit, Chriftus rationalis ex parte factus eft corpore,*

q) Sel. cap. hift. eccl. fec. II. c. III. f. 4. §. 4. p. 206.
r) Biblioth. vniuerf. T. X. p. 403.
s) l. fupra cit.
t) l. c. L. IV. c. 5. p. 457. feqq.
u) Apol. II. p. 83.
x) Turpiter haec verba in fenfum contrarium detorquet Chr. Sandivs Nucl. hift. eccleſ. L. I. p. 76.
y) Apol. I. vel potius fecunda p. 48.

corpore, ratione et anima. Et quaecunque recte quouis tempore dixerunt et inuenerunt philosophi aut legumlatores, iuxta eam partem, quae rationis, inuentionis et contemplationis est, id ab eis est factum. Quia autem non omnia, quae rationis sunt siue verbi, id quippe Christus est, et peruiderunt et promulgarunt, cum diuersa a seipsis et contraria persaepe dixerunt, tum, qui ante Christum fuerunt, quod ratione pro captu humano innixi res plerasque contemplari, explorare et arguere contenderint, tanquam impii et curiosi ad iudicum tribunalia sunt protracti. Qui autem ad hoc omnium inter eos vehementissimus fuit Socrates, eiusdem nobiscum est accusatus criminis, nam illum dictum est noua inferre daemonia, et quos ciuitas censeret esse, ipsum non putare Deos. At ille daemones quidem malos, et eorum, quae poëtae descripserunt patratores, vrbe exegit: hominesque, vt Homerum et poëtas alios vitarent, docuit, et ad ignoti eos Dei per rationis siue verbi inquisitionem cohortatus est, dicens [z]: parentem autem et opificem vniuersorum neque inuenire facile, neque inuentum in vulgus promulgare tutum est. Quae Christus noster virtute et potentia ipse sua praestitit atque fecit. Ac Socrati quidem certe nemo tantum fidei habuit, vt pro placito eiuscemodi mortem perferret, Christo autem, qui et a Socrate ex parte est agnitus (ratio enim siue verbum fuit et est, in vniuersitate rerum existens, qui et per prophetas, quae futura erant, vaticinatus est, et per se ipsum haec, par nobis affectibus factus docuit) non philosophi soli et philologi, sed etiam manuarii artifices rudesque idiotae prorsus gloriam, metum et mortem flocci facientes persuasione firma adducti crediderunt. Ex his locis satis luculentis omnibus, qui praeiudicia exuerunt, constare arbitramur 1. Iustinum non de rationis quidem lumine vsuque principiorum, quae natura nobis innotescunt, tanquam facultate quadam animae connata loqui, sed de λόγῳ siue ratione essentiali et peculiariter existente, quam ob eam existentiam ὁ ὢν ἐν παντὶ, more Platonico vocat, ideoque vocem etiam λόγος ex hac philosophia satis notam adhibuit. 2. Eum hunc λόγον siue rationem arctissime cum Deo coniunxisse, ita vt in λόγῳ ipse Deus cognoscatur; 3. Huic quoque λόγῳ vaticinia vatum Hebraeorum tribuisse, statuisseque, ea, quae innatae hominibus omnibus notitiae desint, illum per prophetas hominibus patefecisse. 4. Docuisse porro martyrem hunc λόγον eundem esse Christum, qui in carne apparuit, hancque imperfectam cognitionem perfecerit: 5. Socratem vero, Heraclitum aliosque philosophos, qui ex rationis instinctu melius de Deo eiusque cultu senserint, eodem fere, quo Abrahamus reliquique patriarchae Hebraei, loco collocandos, hunc λόγον ex parte agnouisse; et secundum eius dictamina, instinctumque et vaticinia per traditiones successiua communicatione manifestata edoctos vixisse,

z) Platonis haec verba sunt, non Socratis, in Timaeo T. III. p. 28. adeoque non ad Socratem referenda. Plato enim a Pythagoreis hanc arcanam disciplinam accepit.

vixisse, et ita, 6. omnes, qui ita vixerint, et hunc λόγου instinctum secuti fuerint, non philosophos modo, sed et illiteratos, eo quod filii Dei Christique participes ex parte facti fuerint, Christianos, id est saluos factos esse. Haec qui in verbis Iustini contineri negat, aduersus solem loqui censendus est *, adeo clara sunt eius verba, quae adduximus. Vnde friuola sunt et ingenium magis audax auctoris sui, quam veritatem sanamque interpretationem sapiunt, quae pro excusando Iustini errore affert Baltus: sermonem esse pio martyri de rationis facultate omnibus hominibus connata, et in principiis veri rectique ita se exserente, vt eorum vsu homo ad agnitionem Dei eiusque attributorum et immortalitatis animae etc. peruenire queat, hancque rationis facultatem munus esse summi λόγου verbi Dei substantialis, Iesu Christi, creatoris rerum omnium. Quam explicationem vim facere verbis Iustini apertis quilibet videt, qui non sponte coecutit. Diserte enim philosophus Christianus eam rationem, cuius ope dixerunt vel inuenerunt philosophi et legislatores ea, quae rationis, inuentionis et contemplationis sunt, Christum esse pronuntiat. Aut itaque nihil, quod intelligi possit et cohaereat, dixit Iustinus scriptor planus et perspicuus, aut id dixit, quod tota sermonis series euincit; Deum vnum essentialem, verbumque ab eo genitum, per quod omnia sint, se essentialiter ita omnibus impressisse atque infudisse, vt vsu rationis huius connatisque istis, quae secum affert, principiis ipsum cognosci queat. Hancque notitiam verbi substantialis internam creuisse eiusdem manifestantis sese in vatibus diuinis lumine. Eas itaque veritates, quas hac ratione duce gentiles philosophi agnouerint, e. c. Deum esse infinitum, bonum, creatorem, verbum diuinum, ex Deo progressum omnia condidisse, animam esse immortalem, et ad Deo fruendum mediante verbo destinari, et quae his sunt similia, ex his innatis λόγου diuini seminibus exortas illis manifestatas esse, lumenque adeo diuinum supponere, quo mediante prudentiores inter gentiles hoc verbum diuinum ex parte cognouerint, et de eo testati fuerint. Hoc vero verbum siue rationem et Christianorum Seruatorem vnum idemque esse, adeoque gentiles Christum quoque ἐκ μέρους, ex parte (implicite scholastici philosophi vocarunt) agnouisse. Cum autem per prophetarum vaticinia amplior de λόγῳ cognitio hominibus accensa esset, eaque per traditionem vocemque famae publicam gentilibus quoque innotuisset, magnopere horum notitiam de λόγῳ siue Christo creuisse; quoniam vero ignorauerint, quod et patriarchae Hebraeorum nesciuerunt, hunc λόγον futurum esse Iesum Nazarenum, Christiani quem colunt, ideo notitiam eorum imperfectam fuisse, multos autem connato isto λόγου lumine abusos ad iniquitatem et falsas hypotheses sana et diuina principia deflexisse, suisque systematibus euertisse. Inde vero sequi, quaecunque in philosophorum gentilium scri-

ptis

*) Ex his intelligi possunt, quae respondenda sint ad ea, quae afferuntur in P. ZORNII Bibl. antiq. T. I. p. 88.

ptis cum Christianorum doctrina conueniant, ea communicatae huius rationis diuinae, siue verbi substantialis particulas esse, et Christianis eapropter vindicanda: quae vero dissonarent, pro detorsionibus esse habenda, et tales inter omnes omnino philosophos reperiri. Hanc verborum Iustini παράφρασιν et textus confirmat συνάφεια, et cetera quoque huius scriptoris loca παράλληλα postulant, et veram esse patrum fere omnium, Clementis Alexandrini, Origenis, Gregorii aliorumque supra adductorum testimonia comprobant. Ea vero ita exposita, palam est, laterem lauare eos, qui ab omni errore Iustinum liberant, iudicabit sine negotio, quisquis animum a praeiudicio auctoritatis liberum attulerit. Quam graui autem errore lapsus sit Iustinus et ὁμόψηφοι, hoc loco disquiri non potest, et ad theologiam patrum criticam pertinet. Nobis sufficit monuisse, eos frustra esse, qui Iustinum sine Christo, rationis ductu salutem philosophis promisisse asserunt. Christum enim verbum Dei illis innotuisse, supponebat. Quem errorem ex Platonismo ad Christianam fidem Iustinus attulit. Cum enim, duce Platone, in idearum cognitione, ipsius Dei notitia lateat, eaque medium sit ad eam necessarium, ideae autem radicaliter et essentialiter menti siue rationi diuinae insint, habeatque humanus animus ex parte naturae suae diuinae ex anima mundi emanantis insitas illas ideas diuinas, quibus ad cognitionem Dei ascendat, sequitur inde necessario mediante λόγου siue rationis diuinae cognitione salutem in Dei cognitione et intuitione nancisci hominem. Haec cum a Platone Iustinus didicisset, nec auderet, quae saniora videbantur, gentilibus concedere, velut propria, Christum autem Dei filium λόγον dici ex Scriptura sacra nouisset, ad hanc implicitam internamque λόγου omnibus hominibus inhabitantis notitiam ea omnia retulit, erroremque condidit, si non primus, certe inter primos, quem ne hodie quidem deposuerunt Christiani nonnulli, Christum siue verbum aliquod internum, substantiale, diuinum, pro vno vero luminis diuini fonte venditantes. Quos homines deliria sua ex hoc patrum fonte Platonico hausisse, egregie et acute monuit Cel. MOSHEMIVS [b]. Sed haec ὡς ἐν παρόδῳ. Ex his vero clarum esse putamus, Iustinum a Platonismo liberari totum non posse, eum enim minus alienum a Christi dogmatibus statuit, cum illum exacte teneret, et huic se philosophiae totum tradidisset. Vnde non iniuriam facimus beato martyri, si inter philosophos eum numeremus Platonicos, quod et recte fecit Cl. HEVMANNVS [c], sed ex Platonis castris ad Christi militiam transfugas. Dudum enim obseruatum PHOTIO [d], eum non ad philosophiae tantum nostrae, sed potissimum profanae summum euectum fastigium fuisse. Idque et scribendi ratio prodita Iustino adhibita, quae philosophum prorsus decet: quamuis enim, iudicante eodem

b) Ethic. Christ. P. II. p. 66. vbi locum Origenis adduxit, cui loca hic allata omnia addi possunt, omnes enim PP. qui Platonicam philosophiam calluerunt, ita docuerunt.

c) Act. phil. Vol. III. p. 907.

d) Cod. CXXV. p. 163.

eodem PHOTIO [e], *pollens alioqui et valida sit, scientificumque seruet stilum, rhetoricae tamen condimenta non spirat, nec illecebris et blandimentis vulgus auditorum attrahit* [f]. Nihil autem magis eius studium seruandae, quantum Christianam religionem permittere putabat, Platonis doctrina probat, quam dogmata nonnulla, quae tanquam viles Platonis pannos purpurae Christianae doctrinae assuit, quaeque si non sensus, quod nonnulli negant, Platonicos, certe verba Platonica in ciuitate Christiana non ferenda innuunt, et de mysteriis diuinis Platonice magis quam Christiane disserunt. Absit quidem pollicem premamus CHRIST. SANDIO [g], SOVVERAINIO [h], huiusque furfuris aliis, nouaturientes suae partis opiniones et impia in Christi θεανθρώπου gloriam placita Iustino Martyri ἑκόντι ἄκοντι tribuentibus vel obtrudentibus: fatendum tamen est candide, nonnulla Iustinum Platonice definiuisse, ea praecipue, de quibus in Scriptura sacra nihil certi statutum esse crediderat. Cuius generis dogma de angelis est, quos errore patribus eius seculi communi, cum filiabus hominum concubuisse, adeoque corpora habere generationi apta, Platonice disputat [i]. Angelos quoque elementorum atque terrenarum creaturarum gubernationi praefectos fuisse, aliosque coelestia corpora, alios terrestria regere, Platonem secutus asserit [k]. Quae ex Platonis schola, diis inferioribus administrationem sphaerae nostrae tribuente hausta esse, et collatio opinionum euincit, et recte obseruatum est eruditissimo PETAVIO [l]: Qui in doctrina quoque de λόγῳ Christoque creatore rerum omnium Iustinum quaedam scripsisse minus sana obseruat [m], cum Christum ministrum patris eiusque voluntatis esse dixerit, quae, Petauium more suo plagiario exscribens repetiit CHRIST. SANDIVS [n], nec negauit doctissimus HVETIVS [o]. Defendere vero eum et pro orthodoxia Iustini Martyris verba facere conati sunt, orthodoxiae veteris ecclesiae assertores strenui NIC. LE NOVRRY et GEORGIVS BVLLVS, qui locis illis, quibus Platonice de λόγῳ scribit, et quandam ὑπουργίαν supponere videtur Iustinus illa loca opponunt, quibus de ὁμοουσίᾳ filii cum patre satis orthodoxe differit. Quod hoc quidem loco, vbi de huius argumenti rebus disputare non licet, facile concesserimus, fatendum vero esse omnino putamus, verba tamen ex Platonis schola hausta Iustinum adhibuisse maxime impropria et incommoda, sanosque sensus non fundentia, communique hoc PP. qui philosophiam Platonicam didicerunt, vitio lapsum fuisse. Ex quibus patet, quid de BALTI [p] apolo-

e) Cod. CXXV. p. 163.

f) Quae PAGANIN. GAVDENTIVS de phil. Rom. p. 24. de Iustini philosophia habet, scopae dissolutae sint et inutiles.

g) loc. cit. p. 76.

h) loc. cit. P. I. c. 14. p. 137. c. 17. p. 175. 180.

i) Apol. I. p. 44. conf. BARBAYRAC de la morale des PP. c. II. §. 2. p. 13. CEILLIER Apologie de la morale des PP. p. 482.

k) Epist. ad Diognet. p. 498.

l) Dogm. theol. III. c. 2. p. 162. seqq.

m) De Trin. L. I. c. 3. p. 11. seqq.

n) loc. cit.

o) Origenian. L. II. c. 2. q. 2. §. 10.

p) loc. cit. L. V. c. 13. p. 523. c. 3. p. 456.

apologia pro Iuſtino Platoniſmi accuſato ſtatuendum ſit. Poſſent his alii pii quidem et eruditi doctoris ſed in arte critica et rationali non ſatis exercitati naeui addi, ſi locus pateretur. Adeundi autem ſunt viri κριτικώτατοι et in perſpiciendis PP. naeuis acute videntes NICOLAVS HIERONYMVS GVNDLINGIVS [q] et Io. BARBAYRACVS [r], quorum hic nimiam quoque virginitatis laudem in Iuſtino M. recte taxat. Sunt et alia inter ſcripta ſancti viri, philoſophiae eius haud obſcura teſtimonia. Inter quae, ſi BELLARMINO, CAVEO, FABRICIO ſtandum, quibus iudicio ſuo praeiuit PHOTIVS [s] referendae quoque ſunt *euerſiones Ariſtotelicorum dogmatum* ſatis luculentae doctaeque, quas tamen alii Iuſtino abiudicant, eo quod nec genius, nec ſtilus, nec diſputandi ratio illi ſolita adhiberi in eo ſcripto inueniatur, isque non rationibus philoſophicis ſed Chriſtianis euertere ſyſtemata philoſophorum gentilium conſueuerit. Quae rationes an ſufficiant, vt eripi Iuſtino Martyri foetus elegans queat, alibi diſquirendum eſt. Illud certum nobis videtur, aut Iuſtinum adhuc Platonicum haec ſcripſiſſe, aut opus tamen eſſe ſeculi ſecundi, et Iuſtino coaeuum. Ceterum Cynicam philoſophiam maximo eum proſecutum fuiſſe odio, in ruborem quoque dediſſe Creſcentem, hominem et doctrina et moribus Cynicum, ita vero grauem ſibi eius inuidiam et perſecutionem concitaſſe, *Tomo ſecundo* iam enarrauimus. Huius vero accuſatione apud Aurelium Antoninum, philoſophorum tutelarem Deum, tandem capitis ſupplicium meruit, quod quo anno euenerit, incertum quidem eſt, rationibus vero a veriſimilitudine non prorſus alienis A. C. CLXIII eueniſſe euinci poteſt [t]. Ita quam humanae ſapientiae omni, (licet id more inter homines ſolenni non ſemper caute ſatisfecerit,) praetulit diuinam Chriſti philoſophiam, ſanguine ſuo obſignauit, et illuſtre martyris nomen meruit, qua de re in hiſtoria eccleſiaſtica dicendum eſt.

Tatiani philoſophia.

§. III. Iuſtini Martyris diſcipulus fuit Tatianus, gente Syrus, profeſſione Sophiſta, religione gentilis, qui ad Chriſtianos tranſiens, diſciplinae Iuſtini Martyris ſe tradidit, eumque Romam comitatus Creſcentis Cynici odia et perſecutiones cum magiſtro pertulit. Quo e viuis ſublato, cum ingenium haberet imaginandi, quam iudicandi facultate praeſtantius, duxque illi deeſſet, priſtinam, quam gentilis didicerat philoſophiam orientalem et Aegyptiacam ad Chriſtiana dogmata transferendo, incitatus forte Valentini haereſiarchae exemplo, a fidei puritate defecit, nouumque errorum ſyſtema, condidit, de quo cum ex inſtituto in hiſtoria eccleſiaſtica ſeculi ſecundi tractari ſoleat, et plerique, qui veteris eccleſiae res attigerunt [u], de eo egerint, hoc quidem loco nihil adducimus, ea tantum anno-

q) Obſ. Hal. T. II. obſ. 7.
r) loc. cit. c. II. p. 13
s) loc. cit. p. 162. conf. laudati TENZELIO exercit. ſelect. P. I. p. 179. ſeq. FABRIC. Bibl. Graec. Vol. V. p. 56. CAVE H. L. Scr. Eccl. p. 38.
t) Vid. PETAV. doctr. tempor. L. XIII. TENZEL. loc. cit. et quos laudat.
u) Praeter hiſtoriae eccleſiaſticae ſcriptores videndi TENZELIVS Exerc. ſelect. P. 1. p. 218. ſeqq. FABRICIVS Syll. ſcript. de V. R. C,

annotantes, quae Tatianum in historia philosophica seculi secundi valde faciunt memorabilem. Quamuis enim praeter apologiam pro V. R. C. quam elegantissimum et vtilissimum librum veteres vocant, nihil genuinum ex infinitis scriptorum voluminibus, quae ei tribuunt EVSEBIVS [x] et HIERONYMVS [y], superfit, in hac tamen apologia, licet eam orthodoxus adhuc scripserit, potiora impurae illius philosophiae vestigia supersunt, quae ad fanaticismum orientalem eum postea seduxerunt. Id quod eo minus mirandum est, quo magis Syris ingenium obtigit, ad imaginationis foecundioris excessus, suppressa iudicandi acie, valde procliue, et iisdem, quibus Aegyptii, morbis laborans, vnde fanaticismus philosophicus et theologicus locum apud eos inuenit exoptatissimum. Et haec quoque Syrorum inclinatio, qua ad arcanos cultus et mysteria, quae fanaticismi solent esse fulcra, magno studio ferebantur, occasionem subministrauit Tatiano, orientalem philosophiam et arcanas magicasque in ea artes discendi; his enim thesauris homines illicere solebant eius magistri: quibus perspectis ad Graecam demum philosophiam animum applicuit, homo philosophiae studium professus. Id quod ipse fatetur, testatus [z]: *Se magnam terrae partem peragrauisse, et philosophum egisse* (hoc enim vult vox σεσοφιστευκέναι [a]) *et artes arcanas atque inuentiones plurimas perdidicisse, adeoque omnium oculatum testem esse.* Vbi cum abominabiles gentilium philosophorum errores, et inanem atque scurrilem Graecorum dicacitatem perspexisset, relicto gentilismo sacra Christiana complexus Iustini Martyris disciplinae se tradidit, et ad eius vsque martyrium illi adhaesit. Quo gladio percusso, in Syriam profectus [b], vberiores philosophiae animo reconditae fructus prodidit, et Encratitarum haeresin condidit, de cuius placitis haeresiologi videndi sunt [c]. Quibus hoc loco dogmata Tatiani post defectionem a fide orthodoxa enarranda relinquimus, quamuis illa quoque nec intelligi nec explicari queant, sine orientali philosophia, qua parente, genita sunt. Ea vero doctrinae capita hoc loco ex Tatiani oratione afferemus, quae sole meridiano clarius euincent, eum, adhuc orthodoxum, infausto isto sidere fuisse afflatum, ita tamen, vt eius mysteria arcane satis tecteque ad Christiana dogmata applicuerit. Quae ratio fuit, cur doctores eius et sequentis aetatis, qui orientalem et Agyptiacam philosophiam parum intellexerunt, hunc librum,

 non

c. II. §. 8. p. 50. et Bibl. Graec. Vol. V. p. 81. quique peculiari dissertatione de Tatiano egit LVDOVICVS DVFOVR DE LONGVERVE, quaeque Tatiani Orationi a se editae praemisit GVIL. WHORT.

x) Hist. eccl. L. IV. c. 29.

y) De S. E. c. 29.

z) p. 170. edit. Paris.

a) Vid. p. 173. vbi nomen Sophistae pro philosopho adhibet. Alia de philosophiae eius studio loca allegat FABRICIVS loc. cit. not. a.

b) EPIPHAN. haeres. XLVI. 1. T. I. p. 390. qui tamen pro Aurelio Antonino Pium nominat, quo imperante ab orthodoxa fide Tatianus defecerit, reclamantibus temporum rationibus. Pii tamen cognomento interdum Aurelium appellauisse veteres, obseruat PAGIVS Epiphanium excusaturus Crit. Baron. A. C. 162. n. 3.

c) Conf. ITTIG. de haeresiarchis aeui apostol. c. XII. p. 199. seqq. ex veteribus EPIPHAN. loc. cit. THEODORIT. haeretic. fab. L. I. c. 20. PHILASTRIVS de haer. c. 48. p. 100. ed. Fabric. et haeresiologi tantum non omnes.

non perſpectis eius naeuis atque ſyſtemate, a puritate et ſimplicitate Chriſtianae fidei valde deuiante, tantopere laudauerint et commendauerint. Vt vero Lectorem in rem praeſentem deducamus, ecce breuem Tatiani doctrinae σκιαγραφίαν.

I. Philoſophiam Graeci non inuenerunt, ſed ea omnis a Barbaris ad Graecos tranſiit. Hoc in ipſo libri huius limine et per totam fere apologiam ſuam vrget Tatianus, et Graecos omnem literaturam a Barbaris accepiſſe demonſtrare contendit [d], et Graecos philoſophos, ipſo Platone non excepto, vehementer ſugillat. Qua in re PP. quidem praeiudicium ſequitur, ita tamen intelligendus, vt ad eam philoſophiam barbaricam reſpexerit, cui adhaeſiſſe ex dicendis apertiſſime conſtabit. Quam reliquit quidem cum impuriſſimas artes fraudesque intellexiſſet, (τέχναις καὶ ἐπινοίαις ἐγκυρήσας πολλαῖς) et ad Chriſtianam fidem ſe conuertit, at ea ratione, vt videtur, inductus, quod ſyſtema illud emanatiuum, quod commendabat philoſophia orientalis et Aegyptiaca, purius et elegantius inter Chriſtianos doceri crederet. Cuius coniecturae fidem facit, partim quia myſteria Chriſtiana eundem in morem explicuit, vt poſtea oſtendemus, partim quia diſerte ſcribit: *Se valedixiſſe Romanorum iactantiae et Athenienſium frigido ſermoni et diſſentientibus illorum ſtudiis* (quibus ſectarum diuerſa inter ſe placita ab vno traditionis principio non pendentia, tacite pungit) *et barbaricam philoſophiam Chriſtianorum amplexum eſſe.* In qua opinione valde confirmatus eſſe Tatianus videtur, cum eandem philoſophiam Aegyptiacam et Orientalem inter Iudaeos quoque obtinere et in Cabbaliſticis myſteriis vigere proque vetuſta illa Abrahami, Moſis, aliorumque ſapientum Hebraeorum traditione et re et nomine vendi videret. Cum enim hos, relictis magicis illis artibus et impoſturis, quibus hanc philoſophiam ſuam commendauerunt philoſophi gentiles, maxime qui in Aegypto et in Syria Aſiaque viuebant, decreta illius ſyſtematis emanatiui, quod ſuggerit philoſophia Orientalis et vere barbarica, recepiſſe obſeruaſſet, audiretque ex praeceptore Iuſtino, ab Hebraeis ad Chriſtianos veterem veramque philoſophiam deſcendiſſe, non potuit non in ea, quam de hac barbarica philoſophia habuit, opinione, magnopere confirmari atque credere, Chriſtianam fidem Orientalia placita emendauiſſe, et ita purgata et reſtituta priſtino, quem inter veteres barbaras gentes habuerunt, honori et puritati, exhibere. Quo praeiudicio occupatus, ita porro de diuinis Chriſtianorum myſteriis, dogmatibus Orientalibus accommodatis praecepit:

II. Deus non conſpicitur oculis hominum, nec arte vlla comprehenditur [e].

III. Deus

d) Laudant hoc in Tatiano CLEM. ALEX. Strom. L. I. p. 320. ORIGEN. contra Celſ. L. I. p. 16. EVSEBIVS H. E. Lib. IV. c. 16. 29. HIERONYMVS de S. E. c. 29.

e) p. 144.

III. Deus non consistit intra tempus, solus sine principio, cum ipse sit principium rerum omnium quae inceperunt.

IV. Deus est spiritus non insinuans se materiae, sed spirituum materialium et formarum in materia opifex, inuisibilis, intactilis.

V. Deus est pater omnium et sensibilium et inuisibilium. Parum vel nihil ab orthodoxa fide (si spiritus materiales assertos excipias) haec assertionum quaternio abire videtur. Si autem barbaricam eam philosophiam cogitamus, quam se amplexum esse Tatianus fatetur, quamque systemati Christiano illum assuisse, aliae assertiones liquido demonstrant, hoc ipso monemur, has quoque doctrinae Tatianeae particulas ita explicare, vt postulat philosophia Orientalis. Ea autem horrebat systema dualisticum, siue duorum principiorum, quod vel Deum materiae opponebat, vel eum tanquam formam illi infusam considerabat, vt fecere Stoici. Nec aliter Tatianus, qui diserte, Deum ὀυ διήκον τῆς ὕλης animam materiam permeantem non esse testatus est. Huic errori, quem in Magico systemate damnabat philosophia Orientalis, opponebat systema emanatiuum, secundum quod Deus fons in aeterna luminis abysso latens est, qui ex beneplacito suo cum res omnes condere vellet, ex inaccesso lucis suae oceano, radiorum suorum partem emisit, vt cum ipse a nemine vel cognosci vel conspici posset, in emanationibus se diuinis manifestaret, sicque ex tenebris, in quibus ab aeterno occultus delituit, particula eius prodiret conspicua. Idem Tatianus, vocibus ex Scriptura sacra desumtis statuit, et Deum ab aeterno latere, nec conspici vllo modo posse dixit, et sine tempore se ab aeterno intra sese continuisse asserit, et materiales atque spirituales res omnes ex se produxisse, siue parentis primi instar genuisse affirmat, et haud obscure ita emanationis systema stabilit. Non facere nos Tatiano iniuriam, sequentes assertiones luce meridiana clarius demonstrabunt, dabimus autem testimonia veterum, quibus luculenter Tatiani ea de re mens et sententia explicatur, et vestigia orientalis philosophiae clarissima ostenduntur. ORIGENES haec habet [f]: *Non considerans Tatianus, τὸ γενηθήτω non semper optatiuo, sed interdum imperatiuo quoque sensu sumi, impiissimam hanc de Deo opinionem fouit, illum nempe cum diceret: fiat lux, optasse potius, quam imperasse, vt fieret, ἐπὶ ὡς φασὶν ἐκεῖνος ἄθεος νοῶν, ἐν σκότῳ ἦν Θεός. eo quod, vt dixit ille satis atheistice ratiocinatus, in tenebris erat Deus.* Quae verba Tatiani non intellexisse Origenem, et ita accepisse, ac si statuisset Tatianus: Deum essentia sua tenebras esse, vehementer miramur, cum ipse Alexandrinae philosophiae adhaeserit. Nihil aliud enim vult Tatianus, nisi hoc, in tenebris abditum et in occulto latuisse Deum, cum solo voluntatis suae actu lucem ex his tenebris, siue latente sua essentia

f) De orat. dom. §. 13. p. 77. quae in excerpt. Theodoti ad Calc. CLEM. ALEX. p. 806. ex parte quoque repetuntur.

ſentia luciđiſſima, progredi voluiſſet optauiſſetque. Quae ipſiſſima Orientalis, Aegyptiacae et Cabbaliſticae philoſophiae decreta et πρῶτον ψεῦδος ſunt. Quae quamuis tum demum aperte dixerit Tatianus, vbi haereſin condidit, patet tamen ex ſequentibus aſſertionibus, eum adhuc in Iuſtini diſciplina verſantem hoc ſyſtema iam amplexum fuiſſe, vel potius quam iam inter gentes didicerat, doctrinam, Chriſtiano ſyſtemati affricuiſſe. Ita enim porro docet:

VI. Dominus mundi cum ipſe ſit vniuerſorum ſubſtantia (ὑπόστασις) nondum condito mundo ſolus erat, ſi vero reſpicias potentiam eius, ipſe eſt viſibilium et inuiſibilium omnium ſubſtantia, in quo ſubſiſtunt, et omnia cum eo fuerunt. Paulo clarius quid ſibi velit, Tatianus eloquitur, quaque ratione Deum fontem rerum omnium ſtatuat, exponit, nempe radicaliter, potentialiter [g] omnia in eo eſſe et fuiſſe, ſic vt ante effluxum mundi ille quidem ſolus eſſet, rerumque omnium forma et hypoſtaſis in eo lateret, atque exiſteret. Quae ſatis clare fontem illum rerum et ſubſtantiarum omnium innuunt, et latentis diuinitatis oceanum deſcribunt, quem ſuppoſuerunt philoſophi Orientales, Aegyptiaci, Platonici, Cabbaliſtae, Gnoſtici, fratres omnes eorundemque parentum ſoboles vterina. Clariſſime enim his verbis fons emanationum omnium, et mundus ille contractus indicatur, qui in ſyſtemate Orientali proram puppimque conſtituit. Saniori itaque ſenſu verba haec accipi non poſſunt, dicique, id voluiſſe Tatianum, in ſola potentia pro lubitu creandi ante conditam rerum faciem omnia Deum continuiſſe. Hac enim ratione dicere non potuiſſet, omnia in eo tanquam in hypoſtaſi, et radice eſſentiali fuiſſe. Nec aliud patitur ſequens aſſertum, quod ſeriem emanationis mediante emanatione prima, aeoneque illa primitiua, verbo, quod Adam Kadmon vocarunt Cabbaliſtae, λόγον Alexandrini Platonici, δύναμιν τοῦ Θεοῦ Gnoſtici, explicat, et haec non ſola productionis potentia, ſed emanationis neceſſitate extitiſſe, mediante illo principio emanatiuo docet. Nempe

VII. In ipſo per potentiam verbi et ipſe, et verbum quod in eo erat, ſubſtitit [h]. Vides hanc potentiam radicari in ipſo verbo, quod cum eſſentialiter in eo ſubſiſteret, reliquis quoque omnibus, ex eo emanantibus hypoſtaſin dedit, dum fons et principium emanationum factum eſt. Ita enim in hac rerum γενέσει explicanda pergit Tatianus.

VIII. Cum voluit ipſe, verbum ex eius ſimplicitate proſiliit, et verbum non inaniter prolatum, primogenitum opus fuit eius ſpiritus. Dabimus ipſa Graeca verba Tatiani, vt clariſſime pateat, in hoc eum luto haeſiſſe: Θελήματι δὲ τῆς ἁπλότητος αὐτοῦ προπηδᾷ λόγος· ὁ δὲ λόγος οὐ κατὰ κενοῦ, χωρήσας ἔργον τοῦ πρωτότοκον πνεύματος γίνεται. In quibus verbis

g) Potentiam autem fontem emanationis indicare ex ſequentibus conſtabit, et vel ſola Simonis Magi doctrina de δυνάμει τοῦ Θεοῦ, emanatione diuina prima et ſumma docet. h) p. 145.

verbis non ſenſus tantum, ſed et ipſa loquendi ratio fontem, ex quo hauſta ſunt produnt, nempe philoſophiam Orientalem. Ea enim, vti in liberis ſe ſuis prodidit, (Cabbaliſticam, Gnoſticam, Alexandrinam philoſophiam intelligimus) hoc primum principium totius ſyſtematis emanataui ſupponit: Deum cum ab infinito tempore in abdito perfectiſſimae et diuinae plenitudinis lucisque oceano latuiſſet, tandem voluntatis ſuae decreto, vt ſe manifeſtaret, ex ſe ſuaque hypoſtaſi principiatum illud primum, quod in ſe radicem eſſentiae, hypoſtaſinque habuiſſet, produxiſſe, ſicque illud principium, (λόγον Tatianus cum Alexandrinis Platonicis vocat) primum emanatiuum primogenitumque fuiſſe, quo mediante omnia reliqua ex Deo effluxerint. Emanationem hic cogitaſſe Tatianum, ſi reliqua quae ſequuntur, et mox afferentur, non euincerent, ſola vox προπηδᾶν proſilire ſignificanter ſatis explicaret, quae eiusmodi principii ex fonte fontium ſcaturientis atque proſilientis originem luculenter indicat. Hanc vero doctrinam non Chriſtianam, ſed gentilem eſſe, et dudum a Cabbaliſticis et Platonicis admiſſam, viderunt iam viri docti paſſim, vnde Tatianum Cabbaliſtis frigidam ſuffudiſſe B. BVDDEVS [i] et Cl. I. G. WACHTERVS [k] obſeruarunt, Platonicorum vero veſtigia preſſiſſe, ſuique temporis philoſophiam ſanctiſſimo Trinitatis myſterio nefarie intuliſſe, ex Romana eccleſia DIONYSIVS PETAVIVS [l] et PETRVS DANIEL HVETIVS [m], ex Proteſtantium coetu B. ITTIGIVS [n] annotarunt, et res ipſa clare loquitur. Laterem itaque lauare cenſendi ſunt eruditiſſimi viri GEORGIVS BVLLVS [o] et NIC. LE NOVRRY [p], omnem in eo operam adhibentes, vt ſaniorem verbis Tatiani ſenſum affingerent. Et ingenium quidem atque eruditionem eos hac in re probauiſſe, non negamus, parum vero attuliſſe fatemur, quod veriſimilitudinem habeat. Nam in eo cardo rei non verſatur, annon verbis Tatiani ſenſus affingi poſſit tolerabilis et ſanior quaedam mens atque ſignificatio? id quod facile concedimus, quia Tatianus philoſophiam, quam in iuuentute didicit, Chriſtianis dogmatibus verbisque ſcripturae, quantum pote, attemperauit. Sed de ea verborum Tatiani ſignificatione quaeritur, quam totum eius ſyſtema, et praemiſſa tractationi principia poſtulant, quam habuiſſe, ſtudiorum, educationis, praeiudiciorum, et hypotheſium omnium ratio indolesque produnt. Quae ſi admittantur et expendantur omnia, vt leges hermeneuticae poſcunt, clarum inde eſt, non alium habere ſenſum verba Tatiani, quam quem ſyſtema emanatiuum ei ſuggeſſit, quemque et Platonici Alexandrini et Cabbaliſtae quoque ex hoc fonte hauſerunt: adeoque ſyſtema Tatiani verum philoſophiae Orientalis in Aegypto a Platonicis et Iudaeis varie modificatae foetum eſſe, non vero Chriſti do-

i) De haereſi Valentin. §. 18. p. 688. ſeqq.
k) In elucidario Cabbaliſtico c. 3.
l) Dogmat. theol. de Trin. Lib. I. c. 3. p. 70.
m) Origenian. L. II. c. 2. q. 2. n. 10. 25.
n) Select. cap. hiſt. eccleſ. Sec. II. c. 3. ſ. 7. §. 4. p. 226.
o) In defenſ. fid. Nicaenae Sect. III. c. 6.
p) Apparat. ad Bibl. PP. T. II. diſſ. II.

doctrinam referre [q]. Qua de re ne dubitet Lector, ecce, ipsa fere verba Cabbalistis vsitata, qui primogenitum, siue Adam Kadmon ex emanantis diuini luminis communicatione deriuant. Ita enim de πρωτοτόκῳ λόγῳ Tatianus:

IX. Natum est verbum, quod est principium mundi non per auulsionem, sed per diuisionem. Quod enim auellitur, a primo separatur, quod vero diuiditur, id functione donatum propria nihil imminuit illum, a quo vim suam sumsit. Quemadmodum enim ab vna face multae aliae accenduntur, nec tamen primae facis lux inde minuitur, propter plures inde succensas; sic etiam verbum ex patris potentia progressum non relinquit genitorem verbi expertem. Haec natiuam emanatiui principii, siue principiati primi naturam explicant, qua diuiditur quidem, ex quo emanauit, a fonte suo, peculiarique gaudet substantia, at radicitus cum eo ita cohaeret, vt vnum constituat. Qua de re cum subtiles ratiocinationes Cabbalistarum *Tomo secundo* fuse explicuerimus, eoque etiam libro Alexandrinorum de λόγῳ hypotheses his per omnia similes descripserimus, ea hoc loco repetendo actum non agemus, sed Lectorem ad illa remittimus, quibus cum his Tatiani verbis comparatis nulli dubitamus, quin euidentissimam deprehensurus sit inter vtrosque concordiam.

X. Quemadmodum verbum in principio genitum est, ita mundum et nos vicissim genuit, cum sibimet ipse materiam produxisset (αὐτὸς ἑαυτῷ τὴν ὕλην δημιουργήσας.)

XI. Materia principii immunis haud est, et cum aliquando inceperit, parem cum Deo potentiam habere nequit.

XII. Genita est materia, et non ab alio quodam facta, sed ab rerum omnium architecto producta, vel potius, ex sinu eius eiecta, (προβεβλημένη.) Tribus hic assertionibus systema suum tanquam proprio charactere insignit, quaeque eius de originibus rerum omnium sententia fuerit, clarissime prodidit. Secunda enim reiicit systema dualisticum, cui se philosophiam orientalem opposuisse suo loco euicimus: Prima et tertia systema monadisticum (vocibus barbaris veniam deprecamur) stabilit, et materiae originem ex eodem principiato primo, quod ex Deo effluxisse atque scaturiuisse ex hoc fonte supra dixerat, deriuat. Et, ne creationem ex nihilo cogitemus, non voces tantum Gnosticorum et Alexandrinorum philosophorum adhibet, sed diserte quoque materiam hunc rerum omnium conditorem ex sinu suo eiecisse, siue expulisse asserit, idque eodem modo factum esse ait, quo verbum in principio genitum est. Materia itaque λόγου demiurgi filius et essentiale opus est, isque illius radix, fons et hypostasis, quamuis materia ex sinu demiurgi progressa peculiarem suam subsistendi rationem acceperit. Quae vt claris Tatiani verbis

q) Parum rei Christianae interesse putamus, quid Tatianus, quid veterum alii a sui temporis praeiudiciis seducti de Christi deitate statuerint. Solis enim scripturae verbis stamus apertis.

verbis continentur, ita κατὰ τὸ ῥητὸν Alexandrinorum philoſophorum, Gnoſticorum et Cabbaliſtarum opinionem de origine materiae exprimunt, euincuntque Iuſtini diſcipulum materiam per emanationem ex λόγῳ deriuauiſſe. Ita vero concordia quidem ſyſtematis Tatiani cum Orientali confirmatur, omnis vero, quam cum Chriſtiana doctrina habere dicitur, conſenſio prorſus euertitur. Ceterum et IAMBLICHVS [r], et PHILO [s] de eodem argumento differentes, mundique et materiae originem ex demiurgo deriuantes, hic cum Tatiano conferendi ſunt, vt eosdem hos omnes fontes conſuluiſſe ex harmonia dogmatis fanatici pateat.

XIII. Verbum illud coeleſte, ſpiritus a patre genitus, et ratio, ex rationali potentia hominem immortalitatis imaginem fecit, ad imitationem ſui genitoris, vt quemadmodum immortalitas apud Deum eſt, eodem modo diuinam portionem nactus homo immortalis quoque euaderet. Ita hominem quoque ex fonte immortali deriuat Tatianus. Qui non moralem tantum ſimilitudinem intelligit, ſed eſſentialem quoque, ipſiusque diuinae immortalitatis, quae cum eſſentia eius vnum eſt, communicationem: vnde λόγον ἐκ τῆς λογικῆς δυνάμεως hominem immortalem feciſſe ſcribit, id eſt ex potentia ſua intrinſeca alia entia immortalia et rationalia producendi expellendique. Hunc enim verborum eius ſenſum ſyſtema emanatiuum poſtulat, et vox δύναμις innuit, quam in aſſerto ſexto et ſeptimo eiusmodi facultatem ſcaturiendi ex ſeſe alia principia, quae in eo tanquam radice fundentur, indicare, ſupra innuimus. Ceterum haec aſſertio Tatiani non de anima, ſed ſpiritu hominis ſiue imagine Dei intelligenda eſt, vt ex ſequentibus patebit. Cabbaliſtas et Valentinianos qui cum his contulerit, miram iterum obſeruabit concordiam.

XIV. Verbum ante creatos homines angelos produxit. Etiam hoc ſyſtemati Orientali, Cabbaliſtico, Gnoſtico, Alexandrino conuenienter dictum eſt, et id ordo quoque emanationis poſtulat.

XV. Vtraque creatura arbitrii ſui libertati permiſſa eſt, boni tamen rationem non ſibi natiuam, ſed apud ſolum Deum repoſitam [t] habens.

XVI. Relicta eſt humano generi voluntas libera, vt in improbos iure animaduertatur, vtpote ſua culpa tales, iuſti contra laudes de praeclaris actionibus merito auferant, qui libere et ingenue Dei voluntatem non aſpernati ſunt.

XVII. Vniuerſa mundi machina, et quicquid in ea conditum eſt, factum eſt ex materia, et materia a Deo, producta (eiectam ex ſinu ſuo eſſe, vox προβεβλημένη innuit, vt ſupra monitum) ita vt partim rudis et infor-

r) De myſter. Aegypt. Sect. V. c. 23. p. 138.

s) De mundi opificio p. 3.

t) Nempe in fonte ſuo radiceque ex qua progerminauit. Declinare vero poteſt ad materiam ſeque a fonte ſuo auellere, haecque illa libertas eſt, origo et materiae et mali.

informis intelligatur ante diſcretionem, partim digeſta et conformata (κεκοσμημένη) poſt peractam diſcretionem [u]. Ita emanantis materiae formationem explicat Tatianus, verbis ab Alexandrinis philoſophis transſumtis, qui prorſus eodem modo de materiae formatione et diſcretione ſcripſerunt. Ita enim IAMBLICHVS [x], loco his Tatiani παραλλήλω: *Materiam Deus produxit* (παρήγαγεν, quod in hac ſchola idem valet ac προβέβληκεν) *diſcernendo materialitatem ab eſſentialitate, quam demiurgus accipiens vitalem, ex ea ſimplices incorruptibilesque ſphaeras fabricauit, ex ipſius vero poſtremo corpora generabilia et corruptibilia conformauit* (διεκόσμησε).

XVIII. Ergo coelum quoque et ſtellae coeleſtes in mundo materia participant; ſimilem etiam terra et quaeuis alia mundi pars conſtitutionem ſortitur, ita vt vna ſit omnium communis generatio.

XIX. Diuerſa tamen genera ſunt eorum, quae ex materia conſtant, et aliud quidem pulchrius eſt, aliud licet pulchrum, vincitur tamen ab aliquo praeſtantiori.

XX. Mundus cum partes alias ſplendidiores et alias his diſſimiles ex opificis ſui potentia habeat, inſinuatum toti materiae ſpiritum per architecti voluntatem accepit [y]. Hic ſpiritus materiam penetrans diuino ſpiritu multum inferior eſt. Etiam hoc philoſophiam orientalem ſapit, quam eiusmodi ſpiritum ex demiurgo ortum rebus materialibus adſcripſiſſe, ſyſtema Valentinianum demonſtrat. Nec aliter Cabbaliſtae, et Alexandrini Platonici, illorum enim Sandalphon horumque mundi anima ex demiurgo profecta emanationis ordine, rerum fonte longe inferiores ſunt.

XXI. Quin etiam daemones ex materia concreti et ſpiritu ex ea ſumto luxurioſi et delicati euaſerunt; alii quidem ex ipſis ad puriorem vitam conuerſi, alii vero vilioris materiae ratione aſſumta pro eo modo agentes. Hos adorarunt gentes. Κύριον δόγμα orientalis philoſophiae tangit: angelos a demiurgo creatos ex inclinatione in materiam, quamuis ſpiritum mundi ſibi ineſſe ſcirent, factos malos et degeneres, vexatores mundi eſſe, aliis ſpiritibus meliorem ſortem ob puriorem et a materia remotiorem naturam nactis. Id quod ex hoc fonte hauſerunt et Cabbaliſtae et Gnoſtici et Alexandrini Platonici. Illorum enim Klippoth ſiue cortices, et horum mali angeli mundi tyranni, et poſtremorum antithei daemonesque impuri, cum his Tatiani daemonibus accurate conueniunt, nouo ſpecimine, omnes hos ex vno fonte iſta hauſiſſe. Et huc quoque pertinent, quae de daemonum horum ſaeuitia et tyrannide in mundum hominesque porro hunc in modum ſtatuit:

XXII. Dominus vniuerſorum permiſit his daemonibus, hominibus illudere, donec mundus conſummatus olim diſſoluatur. Similia vel eadem

u) Apol. pro V. R. C. pag. 151. x) loc. cit. S. VIII. c. 3. p. 159. y) pag. 144.

dem prorsus cum docuerit philosophia Orientalis, et humanum genus a tenebrarum potestatibus in mundi per ignem purificatione liberatum iri statuerit, ita iam praecipiente Zoroastre, mirum non est, omnes huius philosophiae propagines, et cum his Tatianum, id docuisse: qui, quae de euersione Satanae futura in die iudicii Scriptura dixit, commode systemati suo attemperare potuit, quamuis ex totius doctrinae eius nexu pateat, Gnostico magis, quam orthodoxo sensu eum hanc liberationem intellexisse.

XXIII. Cum spiritus mundo vniuerso insit, sequitur inde, spiritum quoque inesse stellis, angelis, stirpibus, aquis, hominibus, animalibus [z].

XXIV. Quamuis autem hic spiritus vnum idemque sit, differentias tamen habet ex conditione subiecti, in quo est, oriundas. Necessaria haec consectaria sunt, ex admisso semel spiritu mundi oriunda, quae ex primis philosophiae orientalis principiis fluunt. Cum enim secundum emanationis systema cuncta, ne materialibus quidem exceptis, ex spiritualis et diuinae lucis fonte infinito fluxerint, necessarium est, vt omnibus rebus, ne materia quidem excepta spiritus quidam, siue spiritualis natura insit, quae originis suae vestigia referat, quamuis propter distantiam a primo fonte lux illa compacta magis, et coarctata materialitatem receperit, et actiuam illam vim, suo modo mensuraque, amiserit. Spiritus itaque ille, qui materialibus rebus inest, emanationis effectus est, hincque fiet, vt materia per ignem in consummatione seculi combusta, id quod spirituale illi inest, siue spiritus hic, ad fontem suum rediturus sit. Qua ratione in materia quauis inesse essentialitatem spiritualem diuinae naturae capacem asseruerunt Alexandrini Platonici, teste IAMBLICHO [a], et Cabbalistae, vt *superiori Tomo* demonstratum. Hi enim cum Tatiano hanc quoque doctrinam, in materia omni inesse substantiam quandam spiritualem, ex vno fonte hauserunt. Frontem itaque perfricuisse et exuisse pudorem censendus est Tatianus, quando hoc dogma se non probabilibus rationibus, vel summis vt aiunt, labris comprehendisse, aut sophistico apparatu attulisse dicit, sed ex diuinis eloquiis hausisse mentitur. Non enim haec vatum Hebraeorum, sed Chaldaeorum, Persarumque ex Zoroastris disciplina progressorum doctrina est, vere barbarica, sed non sanctis viris tribuenda.

XXV. Corpora, moriente homine ad subiectum materiae, ex quo progressa sunt, cum nascerentur, redeunt, conduntur que in hoc penu, (materia mundi) praediuitis domini [b].

XXVI. Non immortalis est anima suapte natura, sed mortalis, eadem autem ne moriatur, fieri potest.

z) Apol. pro V. R. C. pag. 152. a) loc. cit. S. V. c. 32. p. 138. b) pag. 146.

XXVII. Moritur enim et diſſoluitur cum corpore, quae veritatis ignara eſt, reſurgit autem poſtea in conſummatione ſeculi, vna cum corpore, mortem in ipſa immortalitate per cruciatum et poenam ſentiens.

XXVIII. Rurſus anima, quae Dei cognitione inſtructa eſt, licet ad tempus ſoluatur, non moritur.

XXIX. Nempe anima per ſe tenebrae eſt, et nihil habet lucis; non enim ſpiritus ab anima ſeruatus eſt, ſed ipſe animam ſeruauit, et lux comprehendit tenebras: eſt autem λόγος lux diuina, anima imperita, tenebrae.

XXX. Anima igitur cum ſola degit, deorſum ad materiam vergit, carni commoriens: ſpiritu autem diuino coniuncta, non caret auxilio, ſed aſcendit illuc, quo deducitur a ſpiritu: huius enim ſedes eſt ſublimis, at illius generatio inferne eſt.

XXXI. Et factus quidem eſt ab initio ſpiritus animae familiaris, ſed cum non vellet ſpiritum ſequi, ab eo deſerta eſt.

XXXII. Adhuc igitur reliquias et fomitem quendam ſpiritualis virtutis retinens, ſed propter eius ſeparationem, quae perfecta ſunt, perſpicere non ſufficiens inquirendo Deum, errore ducta Deos coluit, aduerſariorum daemonum fraude ducta. Comprehendit hac heptade aſſertionum [c] ſatis paradoxarum Tatianus pſychologiam barbaricam quidem, at non Hebraeam, pro qua tamen venditat, vnde paſſim viris doctis vapulat. Nihil vero in his aſſertis eſt, quod non ex ſyſtemate emanatiuo fluat, et in orientali philoſophia affirmatum ad Platonicos Alexandrinos, Iudaeos, Aegyptiacos, Cabbaliſtas, Gnoſticoſque peruenerit, vt ex locis IAMBLICHI [d], PHILONIS [e], R. CORDVERO [f] et ſyſtemate Valentini patet, quae cum his Tatiani aſſertis comparari facile et harmonia inde demonſtrari poſſet ſatis manifeſta, niſi breues nos eſſe, haecque Lectoris induſtriae relinquere cogeret inſtituti ratio. In cuius tamen gratiam oſtendendum eſt, quomodo ad haec dogmata a ſacris Chriſtianorum placitis tantopere diuerſa delatus ſit Tatianus, quaque ratione cum emanationis ſyſtemate cohaereant. Inter ratas enim ſententias ſyſtematis Orientalis emanationem ſupponentis, haec quoque eſt: ſpiritum ex primo principiato, miniſtroque emanationis praecipuo in hominem delapſum diuinum, ipſamque λόγου, primogeniti, Adam-Kadmon, potentiae diuinae, quaeque alia illud principiatum primum nomina habet, naturam referentem eſſe, eo quod eius particula ſit, quae ex eo emanauit: animam autem ex materia ſubtiliſſima eſſe compoſitam, adeoque materialem quidem, et mortalem, ſed capacem tamen ſpiritus illius diuini, eo quod omni materiae ſpiritus talis ineſſe ob emanationis legem debeat. Haec ſtatuiſſe

c) Ap. pro V. R. C. p. 152.
d) l. c. S. IX. c. 6. 7. p. 169.
e) De profug. p. 466. de eo quod deterius meliori inſid. p. 170.
f) De anima, Cabbal. denud. T. II. P. III. p. 188. ſeqq.

ſtatuiſſe omnes illos, qui huic philoſophiae natales debent, ex parallelismo dogmatum euidenti argumento euincitur. Ex hoc ſuppoſito principio, quod Tatianus neceſſario admittere debuit, ſi cohaerere voluerit ſyſtema ſemel electum, ſua ſponte fluunt omnes illae aſſertiones pſychologiae Tatianeae. Nam 1. quemadmodum anima cum ſpiritu diuino, qui ex Deo vel λόγῳ potius, illoue principiato primo, quod eſt emanatiuorum omnium radix atque ὑπόϛασις, immediate effluxit, confundi non debet, vt ex Θ. XXIX. XXX. XXXI. liquet, ita 2. ſpiritus ille, qui hominis animae ineſt, ex δυνάμει τοῦ λόγου, emanatiua principiati primi virtute (quo ſenſu vocem δύναμις ſupra Tatianus adhibuit) profectus eſt, Θ. XXIX. hincque 3. ſpiritus ille lux eſt tota ex infinitae lucis fonte emanando eradiandoque progreſſa et eiaculata, et ex ſupernis ſedibus lucis diuinae proſiliens, Θ. XXIX. XXX. 4. quoniam autem materia capax et ſpiritualis naturae Θ. XXIII. inde ſequitur, animam quoque iſtum ſpiritum recipere poſſe, et ita lucem tenebras comprehendere. Θ. XXIX. 5. Anima autem ex materia generata neceſſario ob naturam materiae, tenebrae eſt, eo quod nimis remota ſit materia a fonte ſuo, indeque ſibi relicta anima ad materiam inclinat, Θ. XXX. quae κυρία δόξα fuit omnium aſſeclarum ſyſtematis orientalis. 6. Λόγου vero virtutisque diuinae ex ſummae lucis abyſſo progreſſae Θ. IX. beneficio, cum immortalem imaginis diuinae ſpiritum ex ſe produxiſſet Θ. XIII, immiſſus eſt ſpiritus in materiam, et factus illi familiaris, Θ. XXXI. 7. Animae autem ad originem ſuam, materiam, inclinantis vitio non potuit ea a ſpiritu reddi ſpiritualis et purificari a materiae contagio. Θ. XXXI. 8. Quoniam tamen nulla materia eſt ſine ſpiritu Θ. XX. XXIII. ideo animae materiali ineſſe neceſſe eſt, reliquias et fomitem quendam virtutis (i. e. emanationis) ſpiritualis Θ. XXXII, qui tamen quamdiu ſupprimitur, homo ad impuras illas emanationes, quae materiales ſunt, nempe daemones malos, inclinat Θ. XXXII. 9. Agitante autem ſpiritu illo, Deique cognitione animam inſtruente ſpiritualis virtus excitatur, et anima ad emanationum fontem perducitur Θ. XXX. 10. Ex quibus omnibus infertur: animam per ſe immortalem ſua natura non eſſe, fieri autem immortalem, exuta materialitate per inhabitantem ſpiritum Θ. XXVII. 11. quod cum in hac vita ob commercium animae cum materia non plene fiat, in conſummatione fiet mundi, vbi materia exuretur, quod cum 12. tempus poſtulet longiſſimum, duratura eſt anima, donec tota exuſta et purgata et ſpiritualis reddita, immortalitatis praemia in fonte primo accipiat. Haec totius pſychologiae Tatianeae connexio eſt, ſibi accurate reddita, quae ſi cum pſychologia Cabbaliſtica et Alexandrina confertur, vel cum Simonianis, Valentinianis Gnoſticisque placitis aliis comparatur, mira dogmatum patebit conſenſio. Nihil enim hic Tatianus habet, inter ſpiritum hominis diuinum et animam diſtinguens, quod non affirmauerint Cabbaliſtae, Zelem a Nephesch, Alexandrini νοῦν a ψυχῇ, Valentinus et Gnoſtici hominem

 ſpiri-

ſpiritualem ab animali diſcernentes: quae omnia hauſta ſunt ex philoſophia Orientali, licet Platonicis quoque hypotheſibus, a quibus Tatianus, more Aegytiorum et Syrorum, non abſtinuit, attemperata ſint. Ex his ſequentia quoque Tatiani dogmata lucem accipient. Ita enim porro praecipit [r]:

XXXIII. Spiritus Dei non omnibus contingit, ſed apud nonnullos, qui iuſte viuebant, diuertens, et animas complectens, per praedictiones ceteris animabus ſe reuelabat, quae quidem obediendo ſapientiae, cognatum ipſae ſibi ſpiritum attrahebant, vel non obediendo ſapientiae et miniſtrum Dei pro nobis paſſi ſpernendo impugnare Deum, potius quam venerari ſe declarabant. Hac Θέσει philoſophiae ſuae hypotheſes ad ſtabiliendam religionem Chriſtianam adhibet Tatianus, eodem argumento vſus, quo Iuſtinus Martyr praeceptor eius, et reliqui huius et ſequentis ſeculi doctores eccleſiaſtici veritatem Chriſtianam confirmare aggreſſi ſunt, nempe: λόγον illum, ſiue principiatum primum, primogenitum Dei, vel primam et immediatam emanationem virtutemque Dei hypoſtaticam, quae in carne poſtea apparens pro nobis paſſa eſt, manifeſtaſſe ſe hominibus in illa particula λόγου diuina, quae rationis diuinae compos eſt, et per hanc obtigiſſe quoque vatibus diuinis, quinimmo philoſophis nonnullis inſito λόγου inſpiratione parentibus reuelationem de ſalute ex illo ad homines deſcendente: neminem autem effectus huius ſalutaris participem fieri, qui non illi inſpirationi et reuelationi obtemperauerit, adeoque religionem Chriſtianam quae huius λόγου miniſterio patefacta ſit, recipiendam eiusque praeceptis parendum eſſe. Ita diſciplinam magiſtri accurate Tatianus exprimit, filiumque Dei ſiue λόγον internum, in hominibus reſidentem, cum aliis Aegyptiaca et Platonica placita cum Chriſtianis confundentibus adſtruit.

XXXIV. Non facile moriuntur daemones ſeductores, cum carnei non ſint, ſed negotia mortis viuentes exercent. Toties nimirum et ipſi morientes, quoties illos, quibus praeeunt, peccatis imbuerint. Quocirca quod in praeſentia peculiare habent, nempe non ſimiliter, vt homines, mori, id quoque punitionis ipſorum tempore habebunt, neque pro morte, commutata immortalitate, vita fruentur aeterna. Et hoc quoque a ſuperioribus non abludit, modo vox, mori, non intelligatur de reſolutione materiae, ſed eo ſenſu accipiatur, qui ſyſtemati emanatiuo ſolennis eſt, quo id mori dicitur, quod a fonte lucis ſe ſeparat, et ad ſtatum impotentiae, materialitatis, malitiae, tenebrarum vertitur. Quo magis itaque daemones peccare pergunt, homineſque a lucido fonte ſeducunt, eo magis a fonte vitae, lucis, ſpiritus, boni, disiunguntur, adeoque hac ratione moriuntur. Id quod ſimili ratione de Klippoth corticibusque praedicant Cabbaliſtae. In eo tamen a philoſophiae orientalis placitis

r) Apol. pro Ver. Rel. Chr. p. 158.

placitis abit Tatianus, quod hanc mortem aeternum duraturam eſſe dicat, cum illi cortices quoque maloſque daemones abiectis corticibus malignis et materialibus, quoad ſpiritualitatem ſuam redituros eſſe, ad Deum fontem lucis, vi ſyſtematis emanatiui, quod periodum talem regreſſumque emanatiuorum in fontem ſuum poſtulat, ſtatuant. Aut itaque hac in re accommodauit ſe Chriſtianis dogmatibus Tatianus, aut immenſum et indefinitum tempus, quo duratura ſit poena malorum daemonum, intellexit: de quo cum nihil certi dixerit, nos quoque nihil definimus.

XXXV. Oportet id nunc inquirendo repetere, quod olim amiſimus, et animam Spiritui ſancto coniungere, et ſollicite procurare coniunctionem cum Deo perficiendam. Hunc ſibi ſcopum proponit non Tatiani tantum philoſophia, ſed diſciplina Orientalis, Cabbaliſtica, Gnoſtica, Alexandrina omnis, nec ſequi aliter ex praemiſſis poteſt. Cum enim reditus ad fontem omnis emanationis, Deum, cardinem totius philoſophiae emanatiuae conſtituat, ille vero non niſi mediante principio illo, per quod ex Deo effluxerunt omnia, effici queat, hoc autem principium ſui partem homini inſtillauerit, ſequitur inde, hominem, ſi ad priſtinam felicitatem adſpirare velit, hanc diuini λόγου particulam ſpiritumque ſanctum ſibi, ſuaeque animae iungere debere. Ita vero iſta συζυγίας efficitur, qua homo cum Deo eſſentiali vinculo, tanquam fonte ſuo iungitur; hoc enim vox iſta euincit, vt ex philoſophia Valentiniana notum eſt. Ex his vero luculenter conſtare putamus, non moralem quandam cum Deo coniunctionem, Chriſtianae doctrinae conformem Tatianum hic commendauiſſe, ſed eſſentialem, qua humanus ſpiritus ſuo fonti redditur, anteque cohaeret, et aequali quaſi gradu iugoue conſtituitur. Quae vt ſatis impia ſunt, et manifeſtum enthuſiaſmum produnt, ita clariſſime demonſtrant, non iniuriam nos feciſſe Tatiano, ad hunc ſcopum totum eius ſyſtema referentes, et ita ex emanationis legibus eius doctrinam explicantes. Omnia enim in nexu ſuo conſiderata huc collineant, ſatiſque clarum eſt, Tatianum aut nunquam diuina Chriſtianorum myſteria pura traditione recepiſſe et intellexiſſe, aut philoſophiae Orientalis et Aegyptiacae notionibus et axiomatibus occupatum, ſiniſtre ad hanc normam ineptam ea applicuiſſe. Sane poſt magiſtri diſceſſum, quem haec exorbitantis ingenii deliria in diſcipulo repreſſiſſe nulli dubitamus, eum ad Valentinianos defeciſſe, eo minus mirandum eſt, quo magis ipſa fundamenta ſyſtematis Valentiniani adhuc inter orthodoxos verſatus iam fouebat. Quod licet ſcriptores eccleſiaſtici non animaduerterint, accommodatione Tatianeorum dogmatum ad phraſeologiam Chriſtianam decepti, ignoſcendum tamen illis eſt, cum philoſophiae Orientalis placita non ſatis intellexerint, error tamen eorum non imitandus, et oratio haec Tatiani pro orthodoxa habenda. Verum haec ὡς ἐν παρόδῳ. Iam ad reliquas Tatianei ſyſtematis opiniones conſiderandas accedendum.

XXXVI. Ho-

XXXVI. Hominum anima non eſt ſimplex, ſed ex multis partibus conſtat, componitur enim, vt manifeſte apparet, ex corpore. Nam nec ipſa ſine corpore poſſet apparere, neque caro ſine anima reſurgit [h]. Et hic quoque, quam ſemel elegerat, ſcholam ſequitur, quae corpus pro vinculo, carcere, et vbi mitiſſime loquitur, pro veſtimento animae habet. Ita Platonici Alexandrini, ita Cabbaliſtae, qui ſuperueſtire vnam emanationem inferiorem alteram ſuperiorem, corpusque eſſe veſtem vel vehiculum Nepheſch, Nepheſch veſtem Ruach etc. ſtatuunt, vt ſupra dictum.

XXXVII. Homo eſt, non vt quidam crocitant, animal rationale, mentis et ſcientiae capax, nam bruta quoque ſecundum ipſos mentis et ſcientiae capaces oſtenduntur. Solus autem homo imago et ſimilitudo Dei eſt. Ariſtotelicos pungere videtur Tatianus, qui formam hominis ex inſita eſſentiali parte deriuat, et brutis rationem quandam tribuit, quia, vt ſupra dixerat, omnibus rebus ſpiritus mundi ineſt.

XXXVIII. Homo carne conſtat, anima carnis vinculum eſt, et caro per animam continetur.

XXXIX. Corpus autem ita conſtitutum ſi fuerit inſtar templi, libenter a Deo, ſpiritu, conciliante, inhabitatur, ſin tale non ſit, ſola voce articulata differt homo a brutis, cetera ſimilis eis eſt, quoad viuendi rationem.

XL. Daemones omnes non carnea, ſed ſpirituali concretione conſtant, qualis eſt ignis et aëris, quae corporum conſtitutio ab illis ſolis videri poteſt, qui ſpiritu Dei muniuntur, non item ab illis, qui ſola reguntur anima. Etiam hoc ex Aegyptiaca philoſophia eſt, et tum Cabbaliſtis tum Platonicis ſolenne, qui daemonibus aërea et ignea corpora tribuunt. Ratio patet ex ordine emanationum.

XLI. Daemonum ſubſtantia poenitentiae locum non habet, materia enim et improbitas in eis relucent, materia autem voluit imperare animae.

XLII. Aliquando videntur daemones etiam ab iſtis, qui anima reguntur (ψυχικοῖς) cum ipſi ſponte conſpectui ſe offerunt, vel vt aliquid eſſe exiſtimentur, vel vt hominibus noceant, vtpote inimicis, amicitiam ſimulantes ex ingenii malignitate, vel vt ſui ſimilibus conferendi in ſe cultus occaſionem exhibeant. Eadem praecepiſſe Aegyptios ſui temporis, IAMBLICHVS [i] teſtatur, et magiae diſciplina in ea regione ſolennis et ad auerruncandos hos ſpiritus adhibita, probat. Mirandum itaque non eſt, iſta quoque ἄτερ γραφῆς ſtatuere Tatianum.

XLIII. Daemones qui vincere velit, materiam repudiet, armatus thorace coeleſtis ſpiritus, quicquid ſuum eſt, ſeruare poterit [k]. Luculenta

h) Apol. pro Ver. Rel. Chr. pag. 154. i) loc. cit. k) pag. 155.

lenta iterum Orientalis et Aegyptiacae philosophiae vestigia Tatianus exprimit, vt insultus malorum daemonum, ita victoriam de iis ad materiam referendo. Paria enim praecepere et Cabbalistae, et Gnostici, et Platonici recentiores, materiae omnes inimici, quam tamen in se habere diuinum spiritum cum Tatiano somniant. Pridem exemplum hac in re praeiuit Philo, et quicunque hoc philosophandi genus secuti sunt.

XLIV. Fiunt etiam morbi et tumultus quidam oboriuntur in materia nostra, et eorum caussas, cum contingunt, daemones ipsi sibi adscribunt, eodem tempore accedentes, quo morbus inuadit. Interdum etiam ipsi tempestate vecordiae suae habitum corporis concutiunt, qui perculsi verbo potentiae diuinae territi discedunt, et aeger sanatur. Celebrem inter veteres tangit hypothesin, daemones, cum materiae praefecti sint, morborum caussas excitare, eosque, pulsis istis malis spiritibus, virtute insita diuina tolli quoque posse. Qua de re quid Simon Magus, Menander similesque haeretici ex philosophia orientali prognati dixerint statuerintque, *Tomo secundo* ostendimus. Idem placuit Platonicis Alexandrinis, vt ex IAMBLICHO [l] discimus, itemque Iudaeis philosophia Aegyptiaca imbutis, quorum somnia enarrat EISENMENGERVS [m]. Aliorum philosophorum gentilium hac de re placita, ne nimii simus, silentio praeterimus [n]. Ex impuris itaque fontibus haec quoque hausit Tatianus.

XLV. Coelum non est infinitum, sed limitibus suis circumscriptum finibusque constat. Supra eum autem aeones sunt meliores, finium terminorumque illorum expertes, ex quibus morbi oriuntur, sed iucundissima temperie praeditae diem habent perpetuam et luce radiant hominibus inaccessa [o]. Ipsa Graeca, quae hic expressimus intuenda sunt, quae non satis assecutus est interpres GESNERVS. Loca vero extramundana dum describit Tatianus, iterum Aegyptiaca, Cabbalistica et Platonica sequitur. Aegyptii quid de his sedibus beatis statuerint, ex PHILONE disci potest, quid aliis visum late exponit IACOBVS WINDETVS [p], qui videndus: inde enim sua depromsit Tatianus. Cabbalistarum vero de superiori paradiso somnia et Platonicorum Alexandrinorum opiniones ex PLOTINO [q] *Tomo secundo* depinximus, quae hoc loco non repetimus, cum his vero comparanda sunt ea omnia, vt lucem Tatiani praeceptis concilient. Vnum obseruamus, et αἰώνων nomen, quamuis seculorum continuatam seriem heic indicare videatur, simul tamen emanationum diuinarum locum connotare, nam eas in inaccessa luce habitare

l) De Myst. Aegypt. S. II. c. 6. p. 47.
m) Iudaism. detect. P. II. c. 8. p. 454.
n) Vid. Cl. Trillerus in B. WOLFII Curis Philolog. ad Luc. XIII, 11. p. 676.
o) Apol. pro V. R. C. pag. 159.
p) De vita functor. statu Sect. VII. p. 129.
q) Enn. vlt. L. vlt.

tare ait Tatianus. At hoc pleroma Gnoſticorum et omnium, ex Orientali philoſophia progreſſarum ſectarum eſt. Dabimus verba Simonis Magi apud *Recognitionum* auctorem [r], vt cum Tatiani verbis conferri queant: *Vide, quia debet eſſe locus aliquis, qui ſit vltra mundum, in quo neque coelum ſit, neque terra, ne vmbra horum etiam tenebras operetur. Et ob hoc, cum neque corpora aliqua in eo ſint, neque ex corporibus tenebrae, neceſſario ſit lumen immenſum, et lumen conſidera cuiusmodi eſſe poſſit, cui tenebrae nullae ſuccedunt. Nam ſi vniuerſum hunc mundum ſolis repleat lux, quantum aeſtimas eſſe illud lumen incorporeum et infinitum.* An non haec Tatiani verbis ſunt prorſus ſimilia? quae cum idem ſyſtema ſupponant, eodem etiam modo interpretanda ſunt. Et hoc etiam reditus ſpiritus in homine diuini ad fontem ſuum poſcit; hic enim in pleromate eſt, exque hoc lucis inacceſſae oceano effluxit, illucque reuertetur, hinc porro praecipit Tatianus:

XLVI. Poteſt quilibet nudatus hunc ornatum ſibi comparare, et ad veterem cognationem redire.

XLVII. Nempe mundus ad ſe nos detrahit, et propter infirmitatem mentis materiam quaerimus. Ab initio quidem profecto ſpiritu anima tanquam alis erigebatur, quibus amiſſis peccati culpa pulli inſtar volauit, et humipeta euaſit, et cum a diuina familiaritate receſſiſſet, inferiorum rerum deſiderauit commercium. Igitur nos oportet, impedimentis omnibus reiectis priſtinam conditionem, in luce inacceſſa magno deſiderio repetere. Habes hic breuem totius ſyſtematis Tatianei ἀνακεφαλαίωσιν eo ſimili expreſſam, quam dudum de lapſu animarum diſſerens Plato [s] adhibuit. Cuius dogmata philoſophiae orientali attemperata in Aegypto vel Syria Tatianus didiciſſe videtur. Hac enim in aſſertione ſpiritus, qui in homine eſt, et animae praeexiſtentiam originemque illius ex infinitae lucis fonte aſſerit, lapſumque animae ex receſſu a fonte ſuo et inclinatione ad materiam deriuat, et poenam animae lapſae in materiae commercio ponit, et liberationem a materia aſcenſumque ad ſupernas lucis immenſae regiones et replens omnia ſpatium vrget. Quae cum clauis inſtar ſint ad ſyſtema Tatiani referandum, facile ſupra dicta ex his intelligent, qui paulo diligentius, quam ſcriptores eccleſiaſtici Euſebius, Hieronymus, aliique fecerunt, ad orationem Tatiani attendent, rate nos philoſophiam Tatiani explicuiſſe. Ex his autem ea propter larga manu appoſitis, quod inter patres non nobilius memorabiliusque exemplum philoſophiae Orientalis et Aegyptiacae Chriſtianis dogmatibus attemperatae exiſtit, ſole meridiano clarius eſt, Tatianum, qui, vt ſupra dictum, philoſophiam in Oriente tum et in Aegypto florentem didicit, barbaricae, quam commendat, philoſophiae nomine, illam iſtius ſyſtematis accommodationem ad dogmata Chriſtiana intellexiſſe, quam fuſe hactenus

r) Lib. II. c. 21. p. 522.

s) In Phaedro T. III. p. 246.

hactenus delineauimus, ideoque Graecorum theologiam risisse, quod huic systemati emanatiuo vereque fanatico obstaret. Qui cum Hebraeorum veterum hanc doctrinam fuisse statuat, fallitur quidem, at deceptus sine dubio est, cum videret, eadem dogmata a Iudaeis Aegyptiacis in arcana sua metaphysica proponi recipique. Nec a verisimilitudine longe discedit, Tatianum ob hoc praeiudicium nonnulla Cabbalisticis dogmatibus attemperauisse: sane id suadet tot Cabbalisticorum dogmatum cum Tatiani assertis concordia, fierique eo magis potuit, quoniam ex philosophia Orientali Cabbalistica quoque exorta est. Cum autem Tatianus Graecanicae postea philosophiae studuisset, et cognouisset Platonica, ad eundem fere modum reformata, quibus ipse Iustinus eius praeceptor magnum statuebat pretium, ea quoque Platonica, quae cum recepto systemate concinebant, illi infarsit, et hoc syncretismo instructus nouum, quod putabat, doctrinae aedificium Christianis pinxit coloribus phrasibusque explicuit sacris. Mirandum itaque non est, Tatianum, quem dum viueret, luxuriantem repressit Iustinus, cum iam tum philosophiae Orientali adhaesisset, post praeceptoris martyrium ad Valentinianos defecisse, et contemtis mysteriorum scripturae dogmatibus arguta magis et imaginationem ferientia appetiisse. In hac enim Oratione Valentinianorum deliriorum semina iam delitescere, data eius explicatio manifeste euincit, dudumque viris doctis obseruatum est. Ipsi quoque, qui Tatiano haeretico tribuuntur errores eiusmodi sunt, vt fontem atque fundamentum in hac oratione iam habeant. Quas enim Irenaeus apud Evsebivm [t] eum commentum esse aeonas inuisibiles refert, eas in spatio supramundano iam in oratione hac posuit, eo tantum discrimine, vt ad explicandam rerum in mundo γένεσιν non nisi vnam, λόγον siue δύναμιν, adhibuerit. Quod vero matrimonium pro fornicatione, teste eodem, habuerit, si modo recte intellexit Irenaeus, ex eo enatum est, quod generationem ad animae lapsum poenamque referret, et animae inclinationem in corpus, veluti in materiam omnis mali caussam, diceret, quod vbique in hac oratione spargit. Neque miramur, quod Clemens Alexandrinvs [u] de Tatiano refert, eum veterem et nouum hominem alio, ac orthodoxi facere solebant, modo distinxisse. Idem enim in ista oratione fecit, cunctaque ad hominem πνευματικὸν, σωματικὸν καὶ ψυχικὸν, qui Valentinianorum creatura fuit, retulit. Neque magnopere a placitis suis in hac oratione propositis abiit Tatianus ad Valentinianos transiens, cum, teste Hieronymo [x], veritatem humanae naturae in Christo negaret. Eam enim tribuere λόγῳ non poterat, quam ex tam mala origine progressam statuebat. Immo tota Encratitarum haeresis, quae Tatiano auctori tribui solet, eo fundamento nititur, quod Θ. XLVI et XLVII Tatianus expressit. Cum enim nudandam a materiae contagio corporisque vinculis et impedimentis animam, adhuc

t) H. E. L. IV. c. 29. u) Strom. L. III. p. 335. seq. x) De S. E. c. 29.

orthodoxus postularet, facile fuit haeretico, continentiam, siue ἐγκράτειαν talem commendare, quae a matrimonio contrahendo, esuque ἐμψύχων more Orientali philosophiae recepto et Platonicis quoque recentioribus vsitato [y], vt supra iam monitum, abstineret: qua in re, si modo vera sunt, quae ex Irenaeo EVSEBIVS [z] refert, nouam haeresin non condidit, sed communem horum hominum, qui ex hac secta continentiam philosophicam sectari cupiebant, morem legis instar iniunxit. Reliqua, quae iis tribuit EPIPHANIVS [a], valde nobis suspecta sunt, praesertim quando dicit, Encratitas plura principia, et inter haec diabolum, quoque posuisse. Id enim toti systemati emanatiuo, quod amplexus est Tatianus, aduersum est, et verisimile, Epiphanium, qui haeretica systemata ex philosophia Orientali progressa non intellexit, inque iis explicandis nec fidem nec iudicium satis probauit, perperam hoc iis tribuisse.

Platonica secta seculo II. inter Christianos valde celebris.

§. IV. Non solus vero Iustinus Martyr et Tatianus ex seculi secundi doctoribus in historia philosophica notari merentur, sed et alii fuere, qui cum in iuuentute philosophiam Platonicam eo tempore magna celebritate vbique, maxime Alexandriae, personantem, variaque ratione ad placita Orientalia et Aegyptiaca reformatam, atque modificatam didicissent, ad sacra Christiana conuersi, eius quidem professioni renunciarunt, cum philosophorum tamen habitu, (vt Aristidis [b], Iustini [c], Athenagorae exemplis constat [d]) ea quoque dogmata retinuerunt, quae Hebraeis deberi, et velut ab iis profecta Christianis vindicanda esse censuerunt, quaeque et gentilibus et haereticis mira somnia venditantibus felici successu opponi posse credidere. Id quod nemo mirabitur, qui cogitauerit, quod *secundo Tomo* demonstrauimus, Platonicam sectam, intercidente Academia noua, caput, circa nati Seruatoris tempora maxime in Aegypto, vehementer extulisse, multosque nactam esse asseclas, magnaque auctoritate fuisse gauisam, praesertim vbi theologiae, quae tum inualescebat, gentili ex Oriente ad Aegyptios perlatae fuisset attemperata. Valde hoc conatibus suis PP. a Platonismi accusatione, dicta apologia liberandi obstare vidit FRANC. BALTVS [e]: vt itaque felicius in asserto suo confirmando: patres Platonismo non fuisse deditos, versaretur, haec omnia neganda sibi putauit. Qua in re vtrum magis viri cetera docti ignorantiam, vel audaciam et impudentiam in re tam manifesta mirari debeamus, ambigui haeremus. Quamuis autem sine refutatione ineptam hypothesin dimittere liceret, eo quod contraria veritas *Tomo secundo* luculenter demonstrata sit, audiemus tamen rationes eius, ne non auditis illis nos eum damnauisse videamur. Vrget nempe et phaleratis, more suo, verbis clamat: I. In scholis Christianorum seculis primis

y) Vid. PORPHYRIVS περὶ ἀποχῆς.
z) loc. cit.
a) loc. cit.
b) HIERONYM. S. E. c. 20.
c) IDEM c. 35. EVSEB. H. E. L. IV. c. 11.
d) Conf. SALMASIVS ad TERTVLL. de pallio p. 68. DODWELLVS ad fragm. PHIL. SIDETAE p. 496.
e) Defense des SS. Peres L. I. toto.

mis post C. N. viuentium philosophiam gentilem neminem docuisse, multo magis doctores eam refutauisse, eiusque horrorem et abominationem Christianis excitauisse. Hanc scholae catecheticae, quae Alexandriae fuit, Origenisque, Heraclis, Pantaeni et Clementis in ea docentium consuetudinem fuisse, qui philosophiam gentilem ideo tantum didicerint, vt eo melius eam refutare possent, nec eius studium, et professionem illis fuisse obiectam: II. Habuisse quidem Christianos Alexandriae scholas, etiam philosophicas, nempe Ammonium, Origenem et Anatolium, eos vero nullae se sectae addixisse, sed Ammonii illustris philosophi Christiani, exemplo gentilem philosophiam ex Christiana emendauisse; Origenemque ideo discipulos monuisse, ne vlli se sectae addicerent. Idem quoque vehementer commendauisse Clementem Alexandrinum, Lactantium aliosque, eo quod sectas philosophicas fulcra esse gentilis theologiae crederent, quae vero melius ab iis dicta sint, Hebraeis Christianisque, tanquam furto surrepta vindicarent. III. Exiguam inter gentiles quoque fuisse, et respectu ad ceteras sectas habito, fere nullam famam et auctoritatem sectae Platonicae primis istis nascentis ecclesiae seculis. Multoties enim immutatam fuisse Academiam post vltima conditoris fata, exoriente vero Christianismo eam prorsus intercidisse, et a Plotino demum restauratam esse. Idque patere ex Stoicae sectae, numero auctoritate et flore, quae sola fere in orbe Romano regnauerit. IV. Christianos vero qui ex scholis gentilibus ad fidem puriorem transiuerint, rhetorum, non philosophorum, praecipue Platonicorum, scholas frequentauisse, plerosque autem iuuentutem a scholis philosophorum ob impietatem dogmatum arcuisse. Hi arietes sunt, quibus rem tot historiae veteris testimoniis confirmatam euertere se posse credit Baltus. Cui generali quadam responsione obuerti potest, non aduertisse animum disputatorem nimis ferocem et insultantem aduersariis ad statum quaestionis. Supra enim iam monuimus, eos, qui Platonismum inter Christianos seculorum trium priorum statuunt, non hoc sibi velle: didicisse Christianos et docuisse iterum philosophiam Platonis sectariam, eamque sectam fuisse professos; sed de eo tantum contendere; et tenuisse eos Platonis dogmata et multa ex iis sibi vindicasse, et opinione ὀρθοδοξίας ad Christiana dogmata, ea retulisse, ita vero iis labem intulisse haud vulgarem. Hoc vero ne ipse quidem Baltus negare potuit, et de solo tantum Platonismi nomine, quatenus sectae professionem innuit, disputat, sicque cum laruis pugnat, aeremque verberat. Sed ipse quoque arma subministrat Baltus, quibus inepta retundi potest opinio. Fatetur enim patres systemata philosophorum gentilium didicisse, vt ea refutare possent, eoque fine illa quoque in scholis docuisse: id quod satis clare docet, falsum esse, quod contendit, nullam tunc Platonicam doctrinam inter Christianos personuisse. Dum vero ea affert, quae nihil prorsus ad rem faciunt, satis prodit, andabatarum more eum dimicare. Parum enim refert, vtrum in schola Alexan-

Alexandrinorum catechetica philoſophia gentilis fuerit propoſita nec ne, cum alio loco et occaſione, inque ipſis gentilium philoſophorum phrontiſteriis id fieri potuerit, ſchola quoque catechetica alium longe ſcopum habuerit. Docuiſſe vero ipſos Chriſtianos philoſophiam gentilem, ipſe Baltus Ammonii, Origenis et Anatolii exemplo probat, ſicque ſua ipſe vineta caedit. Minime vero ferri poteſt, quod de Platonica ſecta tantum non intercidente circa illa tempora veteris philoſophicae hiſtoriae parum gnarus diſſerit. Aperte enim Academiam ſecundam et tertiam cum prima reſuſcitata vel potius cum noua Platoniſmi reformati ſecta confundit, nec cogitat tot illuſtres Platonicos, quos *Tomo ſecundo* ante ſectae eclecticae natales vixiſſe et floruiſſe demonſtrauimus; inepte quoque Ammonii et Plotini ſcholam Platonicam non fuiſſe aſſerit, quod tamen

Et pueri norunt, et qui nondum aere lauantur.

Vt tamen Baltum PP. tantum auctoritate pugnantem retundamus, AVGVSTINVM ei opponimus, ita ſcribentem f): *Cum ſucceſſores Platonis Academici appellarentur, recentiores tamen philoſophi nobiliſſimi, quibus Plato ſectandus placuit, noluerunt ſe dici Peripateticos aut Academicos, ſed Platonicos. Ex quibus ſunt valde nobilitati Graeci, Plotinus, Iamblichus, Porphyrius: in vtraque autem lingua Graeca et Latina Apuleius Afer extitit Platonicus nobilis.* Auguſtino iungimus ZACHARIAM MITYLENAEVM g), qui ita: Καλῶς, ἔυ ἑταῖροι τοῦ σοφοῦ Πλάτωνος τὰς δόξας ἀνασκευάζειν ὑμεῖς μεμαθήκατε· καὶ ταγε μαθητιᾶι αὐτῷ ἐπαγγελλόμενοι, καὶ Πλατωνικοὶ προσονομάζεσθαι πρὸ τῶν ἀνθρώπων γλιχόμενοι. *Bene o amici, ſapientis Platonis ſententias conuellere didiciſtis, etſi vos eius diſcipulos profitemini, et Platonici audire apud homines expetitis.* Alia allata a cel. MOSHEMIO h), cum haec ſufficiant, breuitatis cauſſa praeterimus, ex AVGVSTINO i) monentes: *Hos philoſophos appellatos Platonicos, a Platone doctore vocabulo deriuato, nullum, qui haec vel tenuiter audiuit, ignorare.* Quae hoc quoque loco Balto dicta ſint. Hos igitur, vt IDEM Hipponenſium doctor k) ait, reliquis antepoſuerunt patres, et Chriſtianis propinquiores faſſi ſunt, ideoque cum ſecum ſentire crederent, eorum φιλοσοφούμενα ad Chriſtianam ciuitatem traduxerunt. Quod, licet non ſine fructu in diſputationibus contra philoſophos gentiles et haereticos κατ᾽ ἄνθρωπον inſtitutis fieret, idem tamen contraxit viris reliquis piis, qui in hoc ſtadio cucurrerunt, malum, quod in Iuſtino notauimus, vt vel ipſa philoſophemata Platonicorum myſteriis ſacris temere immiſcerent, vel Platonicas tamen phraſes, et philoſophandi modum iis incaute accommodarent. §. V. In-

f) De C. D. L. VIII. c. 12. et VIVES ad h. l.

g) De opificio mundi p. 189.

h) De turb. per Platonicos eccleſia §. 10. Diſſ. H. E. p. 109.

i) loc. cit. c. 1. Nec obiici poteſt, haec ad ſolos Plotini diſcipulos pertinere. Contrarium enim euincit Apuleii exemplum, quem Platonicum ſe haberi voluiſſe et talem quoque habitum eſſe, ſuperiori tomo oſtendimus.

k) loc. cit. c. 9.

Theophili Antiocheni philosophia.

§. V. Inter hos feculi fecundi doctores, quibus non difplicuit Platonis philofophia, quamuis Platonici non effent, THEOPHILVS ANTIOCHENVS eft, parentibus gentilibus ortus. Qui cum in omni fecularis eruditionis genere fuiffet verfatiffimus, omnesque philofophiae et theologiae angulos perreptauiffet, tandem de vanitate gentilis fuperftitionis conuictus, deque veritate religionis Chriftianae perfuafus, illa deferta ad huius caftra confugit, et circa A. C. CLXVIII Antiochenae ecclefiae praeful datus eft. Is cum amicum haberet Autolycum hominem gentilem, at eruditum, et librorum heluonem, veritatis autem cupidiffimum, doctrinam illi Chriftianam demonftrare veram effe; gentilem vero fuperftitionem innumeris fcatere abfurditatibus, aggreffus eft [l]. Id quod haud infeliciter exfecutus eft vir varia eruditione ornatiffimus, et difciplinae philofophicae non ignarus. Sunt tamen in eo quaedam, quae fatis demonftrant, Platonicam eum philofophiam adamaffe, et eam quoque certis in dogmatibus Chriftianis placitis accommodauiffe. Id imprimis in doctrina de λόγῳ factum eft, de cuius ex patre generatione, et in condendo mundo opere Platonice differuit. Ita enim inter alia de ifto myfterio [m]: *Iam primum omnium vno confenfu docuerunt nos, Deum ex nihilo omnia creaffe. Nihil enim cum Deo floruit, fed cum ipfe fibi locus effet, nullius indigens, et ante fecula fubfiftens, voluit hominem, a quo cognofceretur, condere. Huic igitur praeparauit mundum. Hic factus ac proinde egens eft; ille vero infectus nullius rei eget. Deus igitur in fuis vifceribus λόγον habens, ipfum vna cum fua fapientia, proferendo genuit ante haec vniuerfa. Hunc λόγον adminiftrum habuit operum fuorum, et omnia quae condidit, per ipfum fecit. Hic principium dicitur, quia dominium habet in omnia, quae per ipfum facta funt. Hic igitur exiftens fpiritus Dei, principium et fapientia, altiffimique potentia, defcendit in Prophetas, per quos tam de mundi creatione, quam de reliquis omnibus locutus eft. Non enim erant Prophetae, cum mundus crearetur, fed fapientia Dei, quae in ipfo eft, et λόγος eius fanctus qui ipfi femper adfuit.* Grauem ob haec verba dicam fcripfit Theophilo DIONYSIVS PETAVIVS [n], eo quod in Platonicorum errore haefiffe illum putaret. Quem vero magno apparatu defendere aggreffi funt eruditiffimi viri NIC. LE NOVRRY [o] et GEORGIVS BVLLVS [p], qui fatis acriter eam ob rem in Petauium infurgit. Nobis ea hoc loco prouincia data haud eft, vt, quid de Theophili doctrina ftatuendum fit, exponamus, et argumenta partis vtriusque excutiamus, hoc enim ad theologiam patrum criticam

l) Videnda, quae doctiffimi editores Theophili Io. FELLVS et Io. CHR WOLFIVS ad editiones fuas praefati funt.

m) L. II. §. 14. p. 118. ed. Wolfii.

n) Dogm. theol. T. II. de Trin. L. I. c. 3. §. 6. cuius veftigia more fuo preffit SANDIVS Nucl. Hift. Eccl. p. 90. qui ὁμοψήφους adducit Centuriatores, Erafm. Brochmandum, Abr. Scultetum, Gerhardum, Mornaeum et HVETIVM Origen. L. II. c. 2. q. 2 §. 10.

o) Appar. ad Bibl. max. PP. T. II. diff. IV. c. 3. p. 491 feqq

p) Defenf. fidei Nicaenae Sect. II. c. 4. p. 128.

ticam, quae praecipuum historiae sacrae caput constituit, pertinet. Id vero hoc loco monendum est, si instituti huius legibus parere velimus, verba Theophili si cum ea doctrina, quae de mundo λόγου ministerio facto seculo secundo passim personuit, comparentur, et Platonicorum iuniorum hypotheses, de λόγῳ, quas Christianis proximas esse iudicabant patres nonnulli incauti, simul conferantur, magna nobis verisimilitudine persuadere, quod Platonice Theophilus, si non senserit, certe scripserit, eas locutiones adhibendo, quae tunc Platonicis magis familiares fuere, quam Apostolis apostolicisque viris. Et fatetur ipse quidem doctissimus BVLLVS, in eo loco τῷ λόγῳ et filio Dei generationem quandam a Theophilo tribui, quae creationem mundi paulo antecessit; excusari autem defendique Theophilum contendit, eo, quod eam generationem intellligat, non quae sit personae prius actu non existentis, sed eius, quae semper apud patrem ab aeterno extitit, quaeque adeo metaphorice et figurate, non proprie intelligi debeat. Non disputabimus hoc loco, vtrum recte Theophilo tribuatur, quod ὑπόστασιν τοῦ λόγου in patre distincta ratione ab aeterno extitisse docuerit? qui λόγον ἐνδιάθετον eum vocat, eumque tum demum factum esse προφορικὸν dicit, cum condendi eius opera mundi consilium Deus cepisset; nec vrgebimus vocem ἐξερευξάμενος, qua generationis actum Theophilus indicat, plus dicere, quam metaphoricam quandam generationem, vel, existentiam λόγου in patre non inferre ὑπόστασιν peculiarem, sed δύναμιν tantum, immo contraria sensisse Theophilum, vltro largiemur. Hoc tamen nemo, a praeiudicio auctoritatis liber diffitebitur, Theophilum mere Platonice de tanto mysterio, scriptura non praeeunte, scripsisse et locutum esse, sine dubio, vt Autolyco, homini gentili et in Platonicorum scriptis versato, persuaderet, ea apud Christianos tradi, quae inter ipsos gentiles oculatiores iam vidissent. Id quod nobis sufficit ad demonstrandum, Platonica Theophilum nonnulla non satis sobrie ad explicanda diuina mysteria adhibuisse. Quamquam Arianismi Theophilus accusari non posse videatur. Placet doctissimi Operum Damasceni editoris MICHAELIS LE QVIEN [q] modestia, ita de hoc Theophili loco pronunciantis: *Haec plane accurata non sunt. At sufficiebant, vt homini gentili rudiori stilo ex Platonicorum placitis mysterium hoc delinearet, verique similitudinem ei conciliaret. Verum procul abest tum ab Arii tum a Sabellii impietate. Non enim duplex verbum posuit, vt putauit Petauius, sed vnum idemque, quod intimum esset et prolatum, τοῦτον τὸν λόγον hoc ipsummet verbum, inquit, sic prolatitium genuit, vt illud secum perpetuo, conuersans habeat* [r]. *Arius e contra docuit per verbum interius, sapientiam-*

q) Ad Damascen. T. I. p. 151. seqq.

r) Recte hoc et conuenienter systemati Alexandrino, Orientali et Cabbalistico dicitur: λόγον, πρωτότοκον, Adam-Kadmon, δύναμιν τοῦ Θεοῦ, quae prius in ipso Deo latuerat, tum ex eo emanando progressam esse, cum condendi mundi consilium cepisset. At haec Christiana non sunt, licet Arianam et Sabellianam quoque sententiam non exprimant.

entiamque Dei creatum e nihilo esse verbum illud, quo velut instrumento vniuersum hoc conderetur. Sed et Sabellium ferit, dicendo, verbum istud ex Deo esse genitum, primogenitum omnis creaturae, Dei administrum, qui assumta patris persona in paradisum venerit, et cum Adamo collocutus sit. Ex initio Euangelii secundum Ioannem concludit; verbum, cum sit Deus, ortumque sit ex Deo, quandocunque vult vniuersorum pater, ab eo mitti ad quemuis locum, eoque cum venerit, et audiri et videri. Eiusmodi profecto locutiones, gigni, ortum habere, mitti, venire, videri, audiri, in loco reperiri, non nudam ἐνέργειαν operationum, sed rem in se subsistentem indicant. Quamobrem si quis error ex hoc Theophili loco inferatur, ille saltem nec Sabellianicus nec Arianicus fuerit. Quae sobrie satis et modeste monentur, caute tamen accipienda esse, docent, quae Platonice de hoc mysterio Theophilus dixerat. Qui, vt verisimile, sufficere putauit, si demonstraret Autolyco, quod Platonismum iuniorem secutus negare non posset, λόγον ab aeterno inesse Deo, tanquam rationem essentialem in eo subsistentem, vbi autem mundi condendi consilium Deus cepisset, eum ὑπουργὸν voluntatis suae progredi ex essentia sua iussisse, id est, verbum hoc protulisse. Quae emanationis systemati supra explicato affinia magis sunt, quam Christiano, a Theophilo vero ad instruendum tantum hominem gentilem adhibita videntur, vt alios quoque patres ad haereticos et gentiles refutandos Platonicis placitis suas demonstrationes accommodasse constat. Verum de his in theologorum scholis plura.

§. VI. Potiori adhuc iure inter huius seculi philosophos refertur ex doctoribus hac aetate viuentibus ATHENAGORAS, quem cetera satis obscurum oblata imperatori *Apologia pro Christianis* et liber *de Resurrectione carnis* fecit celebrem. Quamuis paucissima sint, quae de eius rebus vitaeque circumstantiis veteres referant, ex eius tamen scriptis nouimus [s], Athenis natum inter philosophos sui temporis iuuentutem exegisse. Id enim philosophi nomen, quod is ad Christianos transiens retinuit, euincit. Cum autem more illius aetatis, conuersus ad puriora sacra, non nomen tantum, sed et habitum philosophi seruauerit, recte inde colligimus, a philosophiae studio eum non totum abstinuisse Christianam fidem amplexum, sed nomen illud atque industriam suam transtulisse ad sanctiora dogmata, habitu philosophico exornata [t]. Id quod eo magis fieri potuit, cum et habitus philosophorum esset modestissimus, et nomen summa auctoritate fulgeret, sicque Christiani doctores sperarent, gentiles huius nominis obtentu et sapientiae secularis opinione faciliores aures ipsis esse largituros. Cum autem eius temporis philosophia tota, quod *Athenagorae philosophia.*

s) Omnia, quae ad huius doctoris historiam literariam pertinent, diligenter collegit ANDR. POLYC. LEYSERVS pec. diss. de Athenagora philosopho Christiano. Lips. 1736. 4.

t) PHIL. SIDETA, cuius fragmenta edidit H. DODWELLVS p. 496.

quod nomen et professionem attinet, fuerit sectaria, quoad philosophandi autem methodum syncretistica, Athenagoras autem omnium fere sectarum exploratorem se quidem praestiterit [u], maxime tamen Platonicis dogmatibus fauerit, facilis inde quoque coniectura est, cui se sectae addixerit, cum adhuc in philosophorum commilitio haereret. Accurate autem philosophari eum didicisse, elegantissima magnaque et iudicandi acie et dicendi facundia conscripta Apologia docet, in qua melius plerumque ceteris apologiarum scriptoribus argumentatur, et fundamentales Graecorum philosophorum errores in apricum producit atque ita refutat, vt pateat, et accurate eos illum tenuisse, et fontes eorum atque absurditates perspexisse. Quibus tamen omnibus opponit non modo rationes philosophicas, sed potissimum fidem quoque diuinam, vatumque diuinitus inspiratorum auctoritatem, quam apposite ex ipso quoque Platone testimonio petito roborat. Ex quibus intelligi potest, quid de opinione Cel. MOSHEMII [x] statuendum sit, qui Athenagoram primum inter Christianos fuisse coniicit, qui Eclecticum philosophandi genus in Ecclesiam introduxerit. Nobis, pace viri magni, Athenagoras non quidem primus fuisse videtur, qui hanc syncretisticam philosophandi methodum in Aegypto enatam, et in scholis Platonicorum receptam, scholis Christianorum intulit, talem enim sentiendi et confundendi dogmata morem iam in Hermae pastore, qui antiquior est Athenagora, obseruamus, inter primos vero fuisse eo facilius largiendum esse putamus, quo magis verisimile est, habitum et professionem philosophi, quam ad sacram Christianorum fidem translatus seruauit Athenagoras, multum auctoritatis illi instituto attulisse. Ita vero, dum Eclecticum concedimus, non negamus, secutum eum fuisse placita Platonica. Eos enim omnes, qui Platonismi nuper in Aegypto reformati sectatores se praebuerunt, eiusmodi syncretisticam philosophandi methodum secutos fuisse, suo loco probauimus. Fatendum tamen, caste magis ea in re atque sobrie versatum fuisse Athenagoram, et quae in diuersis sectis in vno conuenire viderat, secundum diuersorum tamen principiorum sensum explicuisse. Id quod egregio specimine docuit, vnitatem Dei ex ipsis quidem Platonis, Aristotelis atque Zenonis systematibus demonstrans, simul autem ostendens, quo quisque sensu Deum definiuisset, accurate etiam exponens, quo momento Christiana disciplina, illis longe sublimiora et perfectiora afferens, a philosophorum gentilium praeceptis differret. Qua in re eo accuratiorem eum esse oportuit, quod ad imperatorem M. Aurelium Antoninum diceret [y], quem in omni Graecanica philosophia institutum fuisse suo loco docuimus,

u) Probat id Athenagorae Apologia, bonae frugis ex Graecanica philosophia plena, ipseque hoc studium omnes sectas explorandi laudat in imperatoribus p. 6. ed. Paris.

x) De turbata per recentiores Platonicos ecclesia §. 4.

y) Ita enim in inscriptione Apologiae: „ Imperatoribus Marco Aurelio Antonino, et L. „ Aurelio Commodo, Armeniacis, Sarmaticis „ summisque philosophis. “ Vbi quantae lites de isto Commodo sint, aliis pro L. Vero, aliis pro Commodo filio Antonini certantibus, in H. L. enar-

docuimus, et ipse Athenagoras testatur [z]. Quamuis autem satis perspicacem se in hac gentilis et Christianae philosophiae comparatione Athenagoras probauerit, non potuit tamen communem seculi sui naeuum effugere, vt non ex ista Platonica vel Eclectica philosophia quaedam sacris dogmatibus assueret, quae ferri vix possunt. Quod vt suo iudicio vsus intelligat Lector, potiorum placitorum philosophicorum Athenagorae syllogen, quantum institutum nostrum, arctos nobis limites ponens, permittit, hoc loco exhibebimus. Ita enim, cum philosophi nomen inter Christianos quoque seruauerit Athenagoras, luculento exemplo constabit, qua ratione Christiani hoc seculo philosophati sint. Solam autem considerabimus, breuitatis caussa, Apologiam, quamuis de resurrectione quoque subtilissime philosophatus dignus sit, qui respectu habito ad Graecorum de partibus corporum essentialibus, formisque rerum materialium sententiis diligenter audiatur, examineturque: id quod tamen hoc loco prolixum nimis, iisque relinquendum est, qui Athenagorae philosophiam ex instituto enarrant [a]. Ita vero philosophus elegantissimus, ex Atticam eloquentiam cum acumine philosophico mire iungens:

I. Deus ingenitus est, generari enim non potest, id quod est, sed quod non est [b].

II. Deus inuisibilis loco nullo includi potest, nec aliter quam sola mente ac ratione comprehendi, qui pulchritudine, spiritu et potentia ineffabili continetur [c].

III. Est Deus sibi omnia, lux inaccessa, mundus perfectus, spiritus, potentia, verbum [d].

IV. Deus ingenitus, et ea, quae ipsius sunt, ita mundum excedit, vt impleat vndiquaque, quicquid supra ipsum est, nec locum vllum se vacuum relinquat.

V. Deus ingenitus et impassibilis, nullam diuisionem admittit, neque ex partibus constat [e].

VI. Deus a materia separandus est, aliud enim est materia, aliud vero Deus, alia vero quam plurima in medio partim materiae, partim Deo propiora [f].

VII. A principio Deus, qui est mens aeterna, ipse in se ipso λόγον habet, cum ab aeterno rationalis sit [g].

 VIII. Fi-

L. enarrari solet, nec huius loci est. Nobis ideo posterior sententia arridet, quod diserte Athenagoras p. 17. dicat: ὡς γὰρ ὑμῖν πατρὶ καὶ υἱῷ πάντα κεχείρωται. „Vt vobis patri et „filio in potestate sunt omnis." Verus autem frater non filius fuit. Nec obstat, quod dissentientes obiiciunt: Commodum vita turpissimum philosophum nunquam egisse. Athenagoras enim, cum patrem cum filio alloqueretur, in argumento philosophico recte nomen, quod Aurelius affectabat, ad vtrumque, captandae beneuolentiae caussa, transtulit, cum talem filium suum Marcus vellet, eumque, teste Herodiano, ab optimis philosophis institui curaret. Dubium itaque non est, Commodum, viuo parente, philosophiae amorem simulauisse.

z) Apol. pro Chr. p. 6.

a) De philosophia Iustini M. et Athenagorae Diss. edidit Cl. RAV nobis non visam.

b) Apol. pro Chr. p. 5.
c) p. 10.
d) p. 25.
e) p. 6.
f) p. 5.
g) p. 10.

VIII. Filius Dei eſt λόγος patris in idea et efficacia (ἐνεργείᾳ) ab ipſo enim et per ipſum facta ſunt omnia, cum pater et filius vnum ſint.

IX. Primigenia haec eſt patris progênies, quae non vt facta, ſed vt cunctarum rerum idea foret, progreſſa eſt [h].

X. Haç idea indigebat materia informis, ſiue illa natura, quae ſe ſubiectum formandum praebebat, quae confuſa inter ſe adhuc nec dum diſcretis craſſioribus ab eis, quae leuiora erant, digeri perficique opus erat [i].

XI. Hoc Dei verbo facta ſunt omnia, eius quoque ſpiritu continentur (συνέχεται) [k].

XII. Plato excelſo animo mentem aeternam et ſola ratione comprehendendum Deum eſt contemplatus, nempe id, quod vere eſt ens, et quod eſt vniforme, porro quod ab eo emanat (ἀποχεόμενον) bonum, hoc eſt veritatem, deque poteſtate ſuprema diſſeruit, et quod circa regem ſint omnia bona, et omnia ipſius gratia, quodque ipſe ſit cauſſa omnium, et rebus omnibus adſit [l].

XIII. Angelos opifex et architectus mundi Deus verbo ſuo tanquam in claſſes ordinauit, centuriauitque, vt elementa, coelos, mundum, et quae in mundo ſunt, vicesque et ordinem omnium moderarentur [m].

XIV. Idcirco Deus angelos creauit, vt rebus a ſe digeſtis prouiderent, quamuis enim ipſe vniuerſali ſua et communi prouidentia vniuerſis prouideat, particularem tamen rerum ſingularium, quae cuique fuerint commiſſae, curam angelis impoſuit [n].

XV. Pulcherrimus eſt mundus, nam et magnitudine excellit, et ordine et pulchritudine eorum, quae in eo ſunt [o].

XVI. Elementa quamuis pulchra ſint propter artificis artem, a materiae tamen natura non degenerant [p].

XVII. Dei bonitati, quae ei adiuncta copulataque eſt, vt corpori color, ſpiritus materiae adhaerens aduerſatur [q].

XVIII. Spiritus tamen ille a Deo ipſe creatus eſt, vt reliqui angeli, et materiae eiusque formis adminiſtrandis praefectus [r].

XIX. Angeli libertate vſi alii vltra boni manſerunt, et fideles in munere, alii res ſibi concreditas contumelioſe tractarunt et praeter officium ſe geſſerunt.

XX. Eorum princeps, materiae eiusque formarum conſtitutus praeſes, et alii ex illis, qui circa mundi primum fundamentum erant.

XXI. Hi et libidine in virgines et carnes, princeps vero nequitia, negligentia et improbitate circa procurationem ſibi creditam peccauit.

XXII. Angeli cum coelo excidiſſent, circa aërem et terram obuerſantes non amplius ſupra coelum euehi potuerunt, vt et animae gigantum,

h) Apol. pro Chr. pag. 14.
i) p. 5.
k) p. 26.
l) p. 14.
m) p. 27.
n) p. 15.
o) p. 16.
p) p. 26.
q) p. 27.
r) p. 28.

tum, adeoque daemones circa mundum oberrant, et Dei procurationi se opponunt.

XXIII. Quamuis ratiocinandi vis eadem et communis sit omnium, vnusquisque tamen, prout partim ingenio suo inclinat, partim a principe materiam obtinente, et assectis eius, malis geniis afficitur, alius aliter fertur moueturque [s].

XXIV. Genii qui ad idola pertrahunt, ii sunt, qui sanguine victimarum gaudent, easque lambunt.

XXV. Irrationales et phantastici circa opiniones motus alias alia idola siue spectra partim a materia trahunt, partim ipsimet sibi fingunt, et pariunt. Et hoc tunc maxime in animam cadit, quum spiritum materialem in se admisit, eique vnione quadam permissa est: quod fit, quum non ad coelestia eorumque conditorem, sed deorsum ad terrestria respiciens tota ad terram declinat, nihil aliud quam sanguis et caro, non amplius spiritus sincerus [t].

XXVI. Quum autem mollicula et flexibilis anima rudis et expers sanae doctrinae, quae nec veritatem est contemplata, neque patrem et opificem vniuersorum cogitatione complexa, falsis ipsa de se opinionibus fuerit imbuta, daemones illi materiae dediti, nidoris et sanguinis victimarum auidi et hominum impostores, per falsos illos et vanos in vulgi ac imperitorum animis motus imaginationes quasdam tanquam ab idolis et simulacris profectas eis infundunt.

XXVII. Hac mortali defuncti vita, alteram hac terrestri longe meliorem, nempe coelestem victuri sumus.

XXVIII. Recte praecipiunt philosophi, qui de rebus intellectualibus et sensibilibus aliquid prodiderunt, corpora subtilissima et intellectu tantum percipienda priora antiquioraque illis esse, quae sensu percipiuntur [u].

XXIX. Ex principiis illis et elementis intellectualibus, vnde ab initio concreta sunt corpora, rursus postquam dissoluta fuerint, coalescere et constitui denuo quid prohibet?

Potiora haec ex multis sunt in Athenagorae Apologia, ad quae respiciendum illis esse putamus, qui de philosophia eius iudicium formare cupiunt accuratum. Et subtiliter quidem in his omnibus ratiocinari Athenagoram, adeo vt philosophum professione talem facile sentias, omnino fatendum est. Ast luculenta quoque his inesse Platonicae philosophiae in Aegypto reformatae et ad Christiana dogmata translatae vestigia, Platonismi huius vel mediocriter gnarus intelliget. In plerisque enim his assertis et locutiones Platonicae et opiniones respiciuntur. Placuit enim huic sectae, Deum sola mente intelligi, esse Deum lucem inaccessam et mundum omnia in se continentem, sibique locum existentem, et a materia separandum qua talem. Esse porro inter Deum et materiam innumeras

s) Apol. pro Chr. p. 29. t) p. 30. u) p. 39.

meras classes entium partim materiae, partim Deo propiorum, et ab vtriusque natura participantium. Κυρία δόξα quoque fuit in hac schola Deum λόγον, in se habere, eo quod sit rationalis, esseque λόγον ab aeterno cum patre, esseque illum ideam rerum omnium, et ideo cum ab aeterno in sinu Dei latuisset, effusum esse, atque progressum, vt inconditae informique materiae se ideam praeberet, eaque, quae non ordinata essent, ordinaret. Mundum, quoque dicebant esse pulcherrimum opificis artificium, quoad tamen natura eius pateretur, eius quoque partes omnes anima diuina infusa continere constringique. Esse quoque dicebant in materia spiritum malignum, brutum, refragantem demiurgo. Angelos praecipiebant formandis gubernandisque rebus materialibus praefectos esse, et daemones omnes habere corpora intelligibilia coelestia, subtilissima, malos autem circa materiam in aëre crasso versantes eam turbare, hominibus illudere, antitheos se praestare, et inordinatos in animis motus efficere, nidore quoque et sanguine victimarum vesci, et in hominum leuium et cupiditatibus carnalibus deditorum animis miras illusiones efficere. Nihil horum est, quod non Platonicis Alexandrinis placuisse ex vno Iamblicho, allatis eius testimoniis demonstrari posset, nisi prolixam eorum doctrinae διατύπωσιν *superiori Tomo* dedissemus, vnde Lector plura, quae huc pertinent, facili hauriet negotio. At haec omnia ita exprimit Athenagoras, vt clarissimum sit, in schola eiusmodi eius philosophiam fuisse formatam. Is vero tantum abest, vt Platonis nomen refugiat, vt in maximo de Deo et SS. Trinitate mysterio, deque resurrectione corporum, itemque de spiritibus intermediis ad eum potissimum auctorem non sine encomio prouocet. Non negamus tamen, emendauisse Athenagoram Platonica dogmata et Scriptura duce refinxisse; quale e. g. dogma est, de spiritu materiae, a Deo creato, qui vero sua libertate abusus malus factus sit. Vtrum autem Athenagoras vbique saniorem sensum expresserit, et annon Platonicorum magis subtilitates, quam Scripturae simplicitatem secutus fuerit, nostri hoc loco non est, definire, et ad historiam theologiae veteris Ecclesiae pertinet, facile autem ipse iudidicium interponet Lector suum, si doctrinam Athenagorae, de lapsu, operationeque angelorum expenderit, vt alia ipsamque de λόγῳ doctrinam ad creationem demum ex Deo per emanationem progresso taceamus; quam vbi ad orthodoxos sensus reuocat B v l l v s [x], ostendit magis, quam significationem verba eius habere debeant, quam, quem sensum fundant [y]. Quanquam hoc loco difficiles esse nolumus, si quis contendat, Athenagoram melius sensisse, quam scripsisse, cum nobis sufficiat, quod ad imperatores, vt ipse vocat philosophos dicendo Platonicos Alexandrinos in φιλοσοφουμένοις suis imitari sibi constituerit, vt ita faciles apud eos reperiret aures. Nec alia nobis ratio esse videtur, cur materiae

x) Defens. fidei Nicaenae l. c.

y) Errorem eius de angelis materiae praefectis, iam notauit Photivs Cod. CCXXXIV. pag. 280.

teriae a Deo creatae mentionem faciat nullam, vel, vt Theophilus Antiochenus fecit, ex nihilo Deum produxiſſe omnia dixerit, niſi, ne nimium imperatorem Stoicae philoſophiae addictiſſimum offenderet. Vnde licet, paſſim more Platonicorum Stoicos pungat, id tamen tacite quaſi et aliud agendo facit, et ſaepe, more Platonicorum iuniorum, eorum opiniones Platonice explicat. Ceterum in morali philoſophia communes ſeculi ſui, naeuos eum ſecutum fuiſſe, paſſim ex eius ſcriptis patet. Nam et vſum coniugis non niſi ad procreationem liberorum extendit, et in coelibatu maiorem ſperari poſſe cum Deo coniunctionem, ait, et ſecundas nuptias decorum aliquod adulterium eſſe ſtatuit [z]. Quas hypotheſes Platonica dogmata re dolore dudum viris doctis obſeruatum eſt [*]. Fertur quoque paſſim fabula Mileſia, philoſophicis ſententiis plena ſub Athenagorae nomine. Sed ſuppoſititiam eſſe, paſſim viri docti annotauerunt [a]. Quidam Athenagoram primum catecheticae ſcholae apud Alexandrinos doctorem faciunt, PHILIPPI SIDETAE [b] teſtimonio nixi [c]: ex quo coniicit celeberrimus MOSHEMIVS [d], ad eum introductae in eccleſiam philoſophiae Eclecticae initia referenda eſſe. Verum et illud extra dubium nondum poſitum eſt [e], et nondum euictum, in hac ſchola doctores praeter Chriſtiana dogmata etiam philoſophiam iam tum docuiſſe. Quare eam coniecturam in medio relinquimus, melius, niſi fallimur, facturi, ſi infauſti huius Syncretiſmi epocham ad Origenem referamus, quamuis ab infelici iſto contagio nec Clemens, nec Pantaenus ſibi cauerint, morem Alexandrinum ſecuti.

§. VII. Legitur inter ſcripta quoque doctorum ſeculi ſecundi HERMIAE *irriſio gentilium philoſophorum*, elegans doctumque opuſculum, de cuius tamen neque auctore neque tempore certi aliquid conſtat. Parentem vero id habuiſſe philoſophum quendam ad Chriſtianorum caſtra transgreſſum tota docet tractatio, et ipſa inſcriptio commonſtrat, quae philoſophum Hermiam appellat, quo ab Hermia Sozomeno, Hermia Alexandrino aliisque diſtinguitur. Ille enim non philoſophum et hiſtoricum ſe praeſtitit, hic philoſophus quidem fuit, vt ſuo locum dictum, ſed gentilis non Chriſtianus. Digna vero breuis, at erudita tractatio, quae accurate legatur, cum haud inelegans Graecae philoſophiae compendium offerat, multaque habeat, quae dogmatibus Graecorum phyſiologicis de principiis de Deo, et de anima, miram lucem affundunt, et euertendo inepto; *Hermiae philoſophia.*

z) Apol. pro Chr. p. 37.
*) Vid. BARBAYRAC. de la morale des Peres c. 4. §. 33. p. 41. BAYLE Dict. T. I. art. Athenagoras not. E. p. 371. ITTIG. Sel. Cap. H. E. Sec. II. c. III. ſ. 6. p. 228 aliique.
a) Vid. HVETIVS de fabul. Roman. p. 53. CAVE Hiſt. Lit. Scr. Eccl. p. 47. TENZEL. Exerc. ſel. P. I. p. 199. FABRICIVS Bibl. Graec. Vol. V. p. 88.
b) Fragment. l. c.
c) DODWELLVS l. c. innixo SAM. BASNAGIO Annal. T. II. p. 160. aliisque.
d) Suſpendit tamen vir cel. iudicium de hoc Athenagorae officio in diſſ. de aetate Apolog. Athen. Vol. diſſ. H. E. p. 317.
e) Sunt enim Sidetae fragmenta vel falſae vel negligentis tamen narrationis ſuſpecta, nec fide ſola digna.

inepto, qui feculo fecundo, tertioque longe lateque inualuit, Syncretifmo aptiffima funt. Vnde bene meriti de philofophorum hiftoria funt Auguftani noftri, Io. Iacobus Fuggerus, Raphaël Sailerus, Hieronymus Wolfius, quorum primus e codice mfc. eum libellum fubminiftrauit, fecundus verfione inftruxit [f], tertius annotationibus in vfum iuuentutis ex hiftoria philofophica petitis illuftrauit [g]: quam operam quoque praeftitit vir magnae in veteri philofophia eruditionis THOMAS GALEVS [h]. Notiori nomine magnisque in rempublicam facram meritis inclaruit

Irenaei philofophia.

IRENAEVS, virorum apoftolicorum difcipulus, et non facrarum modo literarum, fed et philofophiae Graecanicae peritiffimus, cuius literariam hiftoriam, qui volent, praeter alios haurient a MASSVETI [i] diligentia, qui egregie de eius fcriptis meruit. Plurimum operae pofuit doctor ecclefiae vigilantiffimus, in refutandis haereticorum deliriis, ex Syncretifmo philofophiae Orientalis, Aegyptiacae, Platonicaeque, cum dogmatibus Chriftianis commixtae, quae diligenter recenfuit, fontesque indagare conatus eft, ob quam rem debitas iam a veteribus laudes retulit, alibi recenfendas [k]. Dolendum tamen, doctorem optimum, et vt pio, pro cauffa Iefu Chrifti zelo accenfum, ita eruditione Graeca fatis inftructum, philofophiam Orientalem et Aegyptiacam non intellexiffe, et ad eius hypothefes, quod debebat, non attendiffe, vnde, Gnofticorum, et imprimis Valentinianorum errores, explorando, labi eo magis debuit, quo magis ad vnum Platonifmum, certe ad Graecanicarum fectarum confufionem pleraque referret, id quod falfum effe verasque haerefium illarum origines non pandere ex hactenus dictis conftat. Facile tamen hoc in viro cetera de doctrina Chrifti meritiffimo ferri, emendarique ab hiftoriae philofophicae accurate perito poteft. Aft transtuliffe eum ex Platonifmo fuo tempore inualefcente et ad ifta placita reformato nonnulla in Chriftiana dogmata, eaque fuco Alexandrino illeuiffe, vt eo fortius haereticos confunderet, confilii magis incogitantia excufari, quam defendi poteft [l]. Quamuis autem omnem lapidem mouerit, omnesque ingenii et eruditionis neruos adhibuerit Maffuetus [m], vt Irenaeum ab obiectis doctrinae naeuis purgaret, eumque rectiora docuiffe fenfiffeque, quam multi indignantur, oftenderet, adeo tamen manifefte Platonifmi Alexandrini veftigia in nonnullis expreffit, vt ipfe Maffuetus negare ea non potuerit, fatisque eluceat, Irenaeum, de Platonica philofophia eandem opinionem fouiffe, quae plerosque patres feculi fecundi in transuerfum egit. Ita enim, vt paucis hos errores tangamus, in hiftoria critica, veteris

f) Bafil. 1553. 8.

g) Subiunctam tabulae compendiofae Hift. phil. a G. MORELLIO Tiliano collectae p. 180. feqq. quae editio apud FABRICIVM Bibl.Graec. Vol. V. p. 97. adiici enarratis debet.

h) Ad calc. Tatiani a GVIL. WHORT. Oxon. 1700. 8. editi.

i) In Differtationibus ad Irenaeum.

k) TERTVLL. in Val. c. 5. HIERON. ep. 83. EPIPHAN. haer. 31. c. 33. T. I. p. 204.

l) Idem praeter multos iudicium eft PETAVII l. c. et HVETII Origenian. L. II. c. 2. q. 1. §. 14. p. 38.

m) l. c. §. 59. p. 132.

teris doctrinae Christianae latius explicandos, LXXvirali versioni θεοπνευστίαν tribuit, hocque falso principio ductus, in praeceptis moralibus quibusdam ex Scripturae sacrae explicatione deriuandis, labitur. Contra Gnosticorum quoque, praecipue Valentinianorum, βδελύγματα Platonicis armis, more seculi sui, disputans, errores systematis Alexandrini si non re ipsa, (de quo hoc loco pertinacius contendere nolumus) certe locutionibus docendique et tradendi modo ad mysteria Christiana sanctissima de SS. Trinitate deque λόγῳ transfert. Cuius generis pluscula sunt, quae in Irenaeo notauit DIONYSIVS PETAVIVS [n], et qui more suo eum exscripsit CHRISTOPHORVS SANDIVS [o], quos sequuntur recentissimi nonnulli Christi diuinitatis hostes [p], quae tamen huc transferre omnia instituti non patiuntur limites. Obseruamus tamen, in distinguendis inuicem tribus diuinitatis personis iis vti locutionibus Irenaeum, quae quandam subordinationem dignitatis et auctoritatis atque originis inuoluunt, ad quas imprimis pertinet, quod more aliis quoque huius seculi doctoribus recepto, ὑπεργίαν quandam filio Dei siue λόγῳ in condendo mundo tribuit [q]. Quamuis autem fatendum sit, male in Arianismi recentioris patrocinium ea trahi, cum quae ea de re habet Irenaeus alium longe sensum postulent, quam quem illi diuinitatis Christi hostes assingunt, eo quod et vere esse Deum filium et semper coëxtitisse professus sit [r]: apertum tamen, illum, vt eo melius haereticos retunderet, qui inter λόγον et demiurgum ingens discrimen intercedere statuebant, communibus eos, quod credebat, armis, oppugnando, talia ex philosophia Alexandriae in Platonicorum scholis personante, adhibuisse verba, phrasesque, quae excusari lenirique, nisi nescio quibus machinis violentis sane et arte excogitatis, non possunt. Vnde quod de aliis patribus in hoc luto haerentibus supra dictum, ad Irenaeum quoque applicandum est, non diffitente P. D. HVETIO [s]. Praeter haec et alia sunt manifesta Platonicarum hypothesium ab Irenaeo incaute, admissarum specimina, quae ipse MASSVETVS [t] negare non potuit. Tribuit enim angelis corpus subtile, communi sui seculi praeiudicio inescatus. Sic de anima quoque errores haud leues admisit, ex Platonicis lacunis haustos nulloque fuco illiniendos. Immortalitatem animae quidem tribui, eam tamen corporalem vel materialem potius esse, habereque illud ὄχημα, quod tantopere deperierunt recentiores Platonici. Vnde statuit animas corporibus solutas figuram hominis habere ac conseruare, vt etiam cognoscantur [u]. Quam opinionem animae materialitatem inferre recte vidit

n) Theol. dogm. loc. cit.

o) In nucleo histor. eccles. p. 91.

p) GVIL. WHISTON in prim. Christ. reuiu. P. IV. art. 7. q. 10.

q) L. III. c. 8. n. 3. L. IV. c. 7. n. 4. c. 38. n. 3.

r) L. II. c. 30. n. 9. p. 163. c. 25. n. 8. L. III. c. 4. n. 1. haec vero Arianus nullus dixerit.

s) l. c.

t) Diss. III. art. 9. p. 153. seqq.

u) L. II. c. 34. p. 168. L. II. c. 19. n. 7.

vidit NATALIS ALEXANDER [z], fassusque est MASSVETVS [a]. Quod licet neget, et Irenaeum excuset doctissimus CVDWORTHVS [b], eo quod incorporalem animam Lugdunensis doctor dixerit, recte tamen et erudite obseruatum acutissimo MOSHEMIO [c], id ex Irenaei mente tantummodo intelligendum esse, respectu functionum corporis habito, et quoad actiones animae, quae a corpore edi nequeunt; cum cetera animam non minus, quam angelos ex subtilissima materia conflatam putauerit. Vnde animae quoque immortalitatem non a natura sua intrinseca, quamuis id putet quoque S. Reu. DEYLINGIVS [d], sed a voluntate diuina deriuat. Id quod luculento Irenaei loco conficitur, vbi ita docet [e]: *Quemadmodum coelum etc. multo tempore perseuerant secundum voluntatem Dei, sic et de animabus et spiritibus et omnino de omnibus his, quae facta sunt cogitans quis minime peccabit, quod omnia, quae facta sint, initium quidem facturae suae habeant, perseuerant autem, quoad vsque et Deus et esse et perseuerare voluerit.* Quam tamen sententiam ab H. DODWELLO in suas partes eam vocantis opinione differre agnoscimus. Talia cum de anima cogitaret non potuit non afferere, animas corpore solutas characterem corporis custodire, et habere hominis figuram. Quod ita quidem emollire conatur RENATVS MASSVETVS [f], vt dicat, *accipi debere de certis quibusdam characteribus et notis, quibus a ceteris spiritibus ad informandum corpus haud quaquam destinatis distinguantur, et quibus animae humanae potius, quam angeli constituantur: necesse enim esse, vt in mentibus humanis etiam in coelo degentibus certi quidam characteres sint, et certus quidam ordo ad corpus, quibus ab aliis corporibus distinguantur.* At nec verbis haec Irenaei eorumque contextui respondere, nec significare aliquid clarum, et quod rationem characteristicae istius notae exprimat, quilibet videt, qui non sponte coecutit, et alius IRENAEI [g] locus aperte euincit, qua animam figuram corporis habere dicit, vt aqua in vas missa huius habet formam. Sed nec accuratum quoque est, nec a Platonicorum opinione longe remotum, quod tres quidem homini Christiano partes tribuat, spiritum, animam et corpus, illum autem spiritum, ex Dei spiritu imaginem diuinam constituente desumtam esse, adeoque solis fidelibus dari, non vero aliis hominibus dicat [h]. Qua ratione emendare voluit Platonicam de spiritus in homine diuina origine sententiam, quam feliciter? Lector iudicet. Naeuos eius morales non tangimus. Ostendit eos perspicue Cl. BARBAYRACIVS [i].

§. VIII.

z) H. E. Sec. II. diss. V.
a) Diss. III. art 9. p. 153. seqq.
b) Syst. intell. c. V. s. III. §. 27. p. 106. seqq. qui verba Irenaei ad σχῆμα tantum pertinere putat.
c) Ad h. l.
d) Diss. de Irenaeo Test. verit. §. 42. p. 77.
e) L. V. c. 7. p. 300.
f) Ad l. c. p. 168.
g) L. II. c. 19. n. 6. p. 142.
h) Vid DEYLING. l. c. MOSHEIM. l. c.
i) loc. cit. c. III. §. 4.

Tertulliani philosophia.

§. VIII. Circa eadem tempora TERTVLLIANVS quoque inclaruit, a rhetorum et iureconsultorum subselliis ad Christiana castra traductus, vnde veteris iurisprudentiae vestigia complura apud eum cernuntur [k]. Hunc veteris philosophiae fuisse callentissimum, et scripta eius ostendunt, et VINCENTIVS LIRINENSIS [l] luculentus testis est, qui hoc eius eruditionem encomio ornat, quamuis discessum eius ad Montani errores graui postea indignatione prosequatur: *Hic apud Latinos nostrorum omnium facile princeps iudicandus est. Quid enim hoc viro doctius? quid in diuinis atque humanis rebus exercitatius? Nempe omnem philosophiam, et cunctas philosophorum sectas, auctores assertoresque sectarum, omnesque eorum disciplinas, omnem historiarum ac studiorum varietatem mira quadam mentis capacitate complexus est. Ingenio vero nonne tam graui ac vehementi excelluit, vt nihil sibi pene ad expugnandum proposuerit, quod non aut acumine irruperit, aut pondere eliserit? Iam porro orationis suae laudes quis exequi valeat? quae tanta, nescio qua, rationum necessitate conserta est, vt ad consensum sui quos suadere non potuerit, impellat, cuius quot pene verba tot sententiae sunt, quot sensus tot victoriae.* Quae si non omnia [m], pleraque tamen vera esse, facile largientur doctissimi scriptoris lectores attenti, et imprimis Graecanicae philosophiae notitiam deprehendent haud vulgarem. Quam tamen, praecipue Platonicam, cum verum vnicumque fontem haeresium omnium statueret, ignoraretque Orientalis philosophiae mysteria in explicandis refutandisque Marcionis, Praxeae, Hermogenis, Gnosticorumque erroribus necessaria, non semper verum vidit atque attulit, nec vbique, quamquam id ei tribuit LIRINENSIS [n] *illorum blasphemias multis ac magnis voluminum suorum molibus, velut quibusdam fulminibus euertisse*, censendus est. Verum id communi cum reliquis Christianae fidei πρρμάχοις ex hoc seculo, qui calamum in haereticos strinxerunt, habet commune. In philosophia autem eum ingenio, quod habebat elegantissimum, quam iudicio praestantiorem, nonnunquam lapsum fuisse, vel vna illa inficeta, si dicendum quod res est, opinio euincit, qua non substantiis modo spiritualibus, sed ipsi quoque Deo corpus tribuit, non visibile quidem, verum tamen et reale. Ita enim [o]: *Quis negabit Deum corpus esse, etsi spiritus est? Spiritus enim corpus sui generis in sua affine. Sed et inuisibilia illa quae sunt, habent apud Deum et suum corpus, et suam formam, per quae soli Deo visibilia sunt, quanto magis, quod ex ipsius substantia missum est, sine substantia non erit.* Quae verba cum satis crassum errorem inferant, occasionem dedere viris doctis varia ratione Tertullianum excusandi, rati, a communi eum corporis notione recessisse, et

 per

k) Obseruauere id post Eusebium recentiores passim, vid. DALLAEVS de vsu PP. L. I. c. V. p. 140.

l) Commonit. c. 24. p. m. 81. ed. Baluz.

m) Vid. DALLAEVS l. c.

n) loc. cit.

o) Aduers. Praxeam c. 7.

per corpus id, quod ſubſtantiam, vel (vt Scholaſtici appellarunt) realitatem exiſtentiae et eſſentiae habet, intellexiſſe. Aſt recte monuit eruditiſſimus HVETIVS [p], proprietatem ſermonis hanc explicationem non admittere, cum non corpus tantum ſed formam quoque requirat Tertullianus, vt res nobis inuiſibiles Deo viſibiles eſſe queant. Neque dubitandum eſſe putamus Tertullianum, reiecta illa ſpiritus notione, quae immaterialem eum prorſus facit, cum imaginationis ductum ſecutus aliam ſibi ſubſtantiam concipere non potuiſſet, quam quae intrinſecam corporis naturam ſubtiliſſimam ſane et inuiſibilem haberet, et Deo et ſpiritibus aliis corpus aliquod tribuiſſe, ſed quod eandem naturam haberet, quam ſpiritibus mere intellectualibus et immaterialibus tribuebant alii, et a quo omnia ea remouerentur, quae vllam imperfectionem, diuiſibilitatem, paſſionem, et his ſimilia inuoluunt. Quo fere modo et Indos veteres, et Stoicos, et Epicurum corpus Deo tribuiſſe ſuis locis docuimus. Videturque, ſi coniecturae locus eſt, ad hunc errorem Tertullianus praeter imaginationis, quo ducebatur, imperium, quod in eius ſcriptis vbique eluceſcit, impulſus fuiſſe odio philoſophiae Platonicae, quae in eiusmodi ſpiritibus intellectualibus conſtituendis proram puppimque philoſophiae ſuae ponebat, et ex qua ſpirituum intellectualium catena aeonas quoque Gnoſticorum ortas eſſe putabat, quemadmodum quae de materia, eiusque mala origine, Gnoſtici ſtatuebant, Heraclito, et qui eum ex parte ſecuti ſunt, Stoicis, diſputandi vero acumen, Ariſtoteli tribuit, ſicque philoſophiam Graecanicam haereſeos promtuarium facit. Adſcribamus verba eius integra, vt ſuo Lector vti queat iudicio. *Hae (haereſes) ſunt doctrinae hominum et daemoniorum, prurientibus auribus natae de ingenio ſapientiae ſecularis, quam dominus ſtultitiam vocans, ſtulta mundi in confuſionem etiam philoſophiae ipſius elegit. Ea enim eſt materia ſapientiae ſecularis, temeraria interpres diuinae naturae, et diſpoſitionis, ipſae denique haereſes a philoſophia ſubornantur. Inde aeones et formae neſcio quae, et trinitas hominis apud Valentinum, qui Platonicus fuerat. Inde Marcionis Deus melior de tranquillitate a Stoicis venerat. Et vt anima interire dicatur, ab Epicureis obſeruatur. Et vt carnis reſtitutio negetur, de vna omnium philoſophorum ſchola ſumitur. Et vbi materia cum Deo aequatur, Zenonis diſciplina eſt, et vbi aliquid de igneo Deo allegatur, Heraclitus interuenit. Eadem materia apud haereticos et philoſophos volutatur, iidem retractatus implicantur. Vnde malum et quare? et vnde homo, et quomodo? et quod proxime Valentinus propoſuit, vnde Deus? Scilicet de enthymeſi et ectromate. Miſerum Ariſtotelem, qui illis dialecticam inſtituit, artificem ſtruendi et deſtruendi, verſipellem in ſententiis, coactam in coniecturis, duram in argumentis, operariam contentionum, moleſtam etiam ſibi ipſi omnia retractantem, ne quid omnino tractauerit.* Nolumus

p) Origenian. L. II. c. 2. q. 1. §. 8. p. 30.

q) De praeſcript. c. VII. p. 232.

Nolumus ex hoc luculento loco pluribus demonſtrare, quam infenſo Tertullianus in philoſophiam Graecanicam fuerit animo, eo quod crederet, vt alibi pronuntiauit [r], philoſophos haereticorum eſſe patriarchas. Legant, qui volent, loca eius, quibus vehementer in philoſophiam inuectus eſt, collecta a IACOBO PAMELIO [s]. Neque operoſe, quod nonnulli viri eruditi fecerunt [t], diſputabimus, vtrum omnem prorſus philoſophiam reiecerit Tertullianus, an tantum gentilem? Ea enim quaeſtio ex iis lucem iam accipit, quae ſupra de PP. mente hac de re in genere diſſeruimus. Ab iis enim Tertulliani quoque ſententia parum abire videtur. Hoc autem ad faciendam coniecturae noſtrae fidem omnino ex iſtis eius verbis notandum eſt, Aeonum inuiſibilium et intellectualium errorem Platonicae Tertullianum tribuiſſe philoſophiae; eamque temerariam interpretem diuinae naturae et diſpoſitionis ideo vocaſſe. Aſt κυρίαι δόξαι Platonicorum erat, ideas eſſe prorſus intellectuales. Cum itaque his erroribus ſe opponeret Tertullianus, iudicio minus, quam ingenio, inſtructus, facile fieri potuit, vt ſtudio τῆς ἀνθελκῆς illis opponeret Deum et ſpiritum omnem eſſe corpus, certa quidem ratione ab omni materiali corpore diuerſum, talem tamen quoad ſubſtantiam. Qua ratione ex contradicendi pruritu ſaepius in errores lapſos fuiſſe patres, ſupra iam monuimus. Verum de his iudicium Lectori relinquimus. Sunt et alii in Tertulliano, ex hoc fonte promanantes errores, quo pertinet, quod ſcripſerit, fuiſſe tempus, quo filius Dei non eſſet. Quamuis enim haec non ſine veriſimilitudine emolliant NATALIS ALEXANDER [u] et GEORGIVS BVLLVS [x], negare tamen nequeunt, locutionibus Tertullianum vſum fuiſſe minus ſanis. Id quod aliter fieri non potuit, cum, vt alii quoque doctores, Eccleſiae, ita ille quoque notiones et locutiones ad explicandum SS. Trinitatis myſterium afferret ex Platonica philoſophia hauſtas easque ad retundendos haereticos adhiberet.

Naeuos vero ab eo in morali doctrina admiſſos examinare huius loci haud eſt: praeſtitit id perſpicaciſſimus BARBAYRACIVS [y], qui lapſum eum eſſe in dogmate de votis nuptorum ſecundis, de bello, de magiſtratus poteſtate deque matrimonio etc. oſtendit, quamque imbelles et meris paralogiſmis nixas ratiunculas afferat, luculenter oſtendit. Id quod in Tertulliano non miramur, more ſui ſeculi, de numero magis, quam pondere, rationum ſuarum ſollicito feruoreque diſputandi nimio abrepto in praecipitium, quem eius naeuum inſignem et rationalis philoſophiae ignorantiam luculenter notauit LVD. ELLIES DVPINIVS [z], qui legendus. Nec dubitamus ad eam ineptam quoque praeſcriptionis methodum, quam is primus ingreſſus eſt, referre, ad conuincendos errantes minime ido-

 neam,

r) Adu. Hermogen. c. VIII. p. 269.
s) Ad TERTVLL. de praeſc. c. VII. p. 285.
t) CHRISTIAN. LVPVS ad h. l. p. 197. Rechenbergii et Cypriani Diſſertationes de hac re ſupra adduximus.
u) H. E. Sec II. Diſſ. IX. p. 490.
x) Defenſ. fid. Nic. ſect II. c. 7. ſ. III. c. 10.
y) De la morale des Peres c. VI. §. 2. ſeqq. c. VIII. §. 2. ſeqq.
z) Bibl. Script. eccleſ. T. I. p. 104.

neam, ſophiſmatis vero multis frigidam ſuffundentem. Ceterum vtrum ad conuerſionis notam, ringentibus philoſophis, exprimendum pallium induerit, quod PAMELIO [a] viſum, an, vt arctioris, cui ſe mancipauerat, vitae vinculi ſymbolum eſſet, togam cum pallio ad imitationem philoſophorum commutauerit, quod CAS. OVDINVS [b] contendit, de eo in hiſtoria eccleſiaſtica diſquirendum eſt. Nobis hoc loco non incommodo id modo obſeruatur, quod ad inſtitutum noſtrum pertinet, pallium illud, quod tanquam modeſtiſſimi habitus genus induere ſolebant Chriſtiani, quamuis ideo γραικοὶ ἐπιθέται, arguto conuitio dicebantur [c], a philoſophis tranſſumtum fuiſſe, et id ſibi vindicaſſe Chriſtianos illos, qui aſceticam quandam et ſtrictiorem vitam, velut peculiare quoddam, philoſophiae genus affectaſſent. Monuit id ὁ πάνυ SALMASIVS [d]: *Pallium illud, quod Chriſtiani geſſerunt, non fuiſſe Graecorum commune pallium, ſed proprium ac peculiare philoſophorum, et τρίβων vel τριβώνιον vocatum eſſe, quae vox vilem vſuque detritam veſtem ſonat, vnde et τριβωνοφόροι philoſophi dicti. Quemadmodum autem Graeci generis haud alii ferme τρίβωνα ſiue pallium ſoliti fuerint vſurpare, quam qui philoſophos profiterentur, ſic inter Chriſtianos habitum illum philoſophicum, hoc eſt, pallium neminem tunc temporis vſurpauiſſe, niſi qui Chriſtianum vere philoſophum agere vellet. Nam qui diſciplinae Chriſtianae diligentiſſimos et exactiſſimos cultores praeſtare ſe voluiſſent in omnibus, hos Chriſtianos philoſophos fuiſſe dictos. Tales Tertulliani aetate epiſcopos, presbyteroſque, et omnes Clericos, ac poſtea monachos fuiſſe.* Id quod etiam ex ſupra dictis confirmatur, vbi obſeruatum, Iuſtinum, Ariſtidem, Athenagoram pallium philoſophicum etiam poſt conuerſionem ſeruauiſſe. Ex quibus patet, qualem philoſophi characterem ſibi Tertullianus vindicauerit?

Clementis Alexandrini philoſophia.

§. IX. Nemo tamen maiori ſtudio animique contentione ſeculo ſecundo poſt C. N. philoſophiam ſectatus eſt, proque ea verba fecit, et ad ſacram Chriſtianorum diſciplinam eam admiſit, quam CLEMENS ALEXANDRINVS, vir eruditiſſimus quidem et in veteri tam Barbarica,

a) In vita Tertulliani §. 2.

b) De Scr. eccl. T. I. p. 214.

c) Luculenter id explicat B. RHENANVS ad librum de Pallio, vbi inter alia: „Quoniam „Graecorum geſtamen erat pallium, vt toga „Romanorum, et Chriſtiani frugalitatis gratia „pallio veſtiebantur, tanquam veſte ſimpliciore, „et philoſophica, factum eſt, vt vulgari conuicio, qui noſtris ſacris initiati eſſent, Graeci „vocarentur, et ab iniectione pallii, quod tunicae ſuperimponebant, etiam imponentes, vt „ita dixerim, ſiue impoſitores. Nam pallium, „vt Tertullianus inquit, interulae ſupereſt, „cuius tota molitio operire ſolutim, id eſt vno „circumiectu. Quoties ergo Chriſtianus aliquis produiſſet, ſtatim illud de triuio audiebat, „ὁ γραικὸς ἐπιθέτης. Id ſimpliciter accipiebat „indoctum vulgus ob pallii ſuperimpoſitionem; ceterum literati figuratum morſum in„telligebant in vocabulo ἐπιθέτης, in quo fieret „ad impoſtoris nomen apud Latinos alluſio, id „eſt deceptoris et hominis ſanctitatem mentientis, atque hoc eſt, quod Hieronymus ad Furiam ſcribens, vbicumque inquit, viderint „Chriſtianum, ſtatim illud, de triuio „ὁ γραικὸς ἐπιθέτης, vocant impoſtorem, detrahunt. Et alibi, in ep. ad Marcellam: Si „tunica non canduerit, illud e triuio, impoſtor „et Graecus eſt.“ Sed et reliqua legenda ſunt lucem argumento foenerantia. Conf. Cel. LAMIVS de erudit. Apoſt. c. IV. p. 72. ſeqq.

d) De Pallio ad libr. Tertull.

Barbarica, quam Graeca, praecipue vero ciuium suorum philosophia exercitatissimus, qui vero inter praecipuos doctores numerandus est, qui hoc philosophiae studio in transuersum acti sunt. Sine partium studio itaque et cum attentione consideranda est eius historia, ne, quod recentiori aetate GVILIELMO CAVEO, et FRANCISCO BALTO contra IOANNEM CLERICVM disputantibus [e] contigit, ea excusemus, et pigmenta illinamus talibus, quae naeuo non carent. Legenda itaque sine praeiudicio ipsa scriptoris elegantissimi, et lectionis multiiugae copia iucundissimi, verum parum accurati scripta sunt, et cum iis comparanda eius historia est, quaeque supra de philosophia PP. in genere disquisiuimus repetenda, sine quibus rectum de philosophia Clementis Alexandrini iudicium interponere haud licet. Aegyptium fuisse Clementem Alexandriae natum, cognomen innuit, et communis veterum tradit opinio. Fuerunt tamen inter eos, teste EPIPHANIO [f] nonnulli, qui Atheniensem eum dixere. Ex quo coniecit CAVEVS [g], Athenis Clementem natum et educatum indeque accitum ad scholam Alexandrinam translatum esse, ex ea enim vrbe etiam antiquissimis temporibus scholarum suarum moderatores petere solitos fuisse Alexandrinos. Quam coniecturam suam ex eo firmat, quod teste PHILIPPO SIDETA [h], Athenagoram praeceptorem habuerit, qui Athenis docuerit. Parum tamen huic coniecturae tribuendum videtur. Nam incerto tantum rumore quosdam Clementem Atheniensem fecisse, ex Epiphanii loco est manifestum, id quod vnanimi veterum testimonio opponi non potest. Nascenti autem scholae catecheticae Christianos Alexandrinos alienigenas praefecisse, demonstrari prius debebat, nec ex eo euincitur, quod Athenis accersere doctores publicos Alexandrini consueuerint; illud enim ad gentiles tantum scholas pertinet, saltem exempla, quae adduci solent, eos solos tangunt. Nec verisimile est, Alexandrinos, apud quos Ecclesia hoc seculo iam erat florentissima, Athenis Christianismi professione nondum conspicuis doctorem nouae scholae aduocare voluisse. Ipsa quoque studiorum, et imprimis philosophiae, quam Clemens sectatus est, ratio, satis superque prodit, et Alexandrinum in eo regnasse temperamentum, et in hac celebri Musarum sede, prima eum literarum rudimenta, ipsaque philosophiae, quam deperibat, syncretisticae

e) Dederat Clementis Alexandrini vitam vir clarissimus GVIL. CAVEVS in Hist. liter. script. eccles. p. 53. prolixius vero in Antiquitatibus ecclesiasticis, Anglico sermone editis. In his excusare Clementem haud raro annisus est. Aliter IOANNES CLERICVS, vir celeberrimus, cum PP. quorundam vitas a se conscriptas Bibliothecae vniuersali T. X. p. 175. seqq. inseruisset, in hoc argumento versatus, naeuos Clementis libero detexit calamo, parique ratione de Eusebio quoque, Gregorio et Prudentio disputauit. Male id habuit Caueum, qui praecipue ob obiectum Eusebio Arianismum in Clericum insurrexit pec. Diss. Hist. lit. Scr. Eccl. in fine adiecta. At defendit denuo CLERICVS iudicium suum in Epistol. crit. I. Quod ferri non posse ratus FRANC. BALTVS in Defensione PP. Platonismi accusatorum grauem Clerico dicam scripsit L. IV. c. 2. p. 431. seqq. quo successu, ex dicendis apparebit.

f) Haeres. XXXII. c. 6. p. 213.

g) Hist. Liter. Scr. Eccles. P. II. p. 54.

h) loc. supra cit.

cae elementa more ciuium suorum didicisse. Quos ille praeceptores ibi habuerit, ipse refert [i], nempe *vnum ex Graecia Ionicum, alias vero in magna Graecia alterum eorum fuisse ex Coelesyria, alterum ex Aegypto; alios autem ex Oriente, et eius alterum quidem Assyrium, alterum vero in Palaestina Hebraeum ex alto ducta origine, in quem cum incidisset, quieuisse se in Aegypto ait, venantem ea quae latuerant. Hos viros beatos maximi pretii et aestimationis fuisse* ait. Qui locus notatu maxime dignus est, non ob solum tantum Clementem, de cuius eruditione et potissimum philosophia ex praeceptoribus iudicium fieri potest [k], sed ob vniuersalem quoque illam addiscendae philosophiae methodum, quae in Aegypto tum inualuit, et syncretisticum illud doctrinae genus inuexit. Ex eo enim luculenter patet, eos qui maiorem, quam quae apud vulgus obtinebat, eruditionem affectassent, non Graecanicam modo philosophiam literasque, sed et Orientalem disciplinam didicisse, sibique magistros elegisse, ex Orientis regionibus profectos. Quos cum Alexandriae Clemens inueniret, mirum non est, eum in Aegypto conquieuisse, nec ad alias philosophiae sedes iter literarium instituisse. Vltimum autem ex Hebraeis Christianum ait, *Siculam revera apim prophetici et apostolici verbi florem decerpentem sinceram quandam et incorruptam cognitionem ingenerauisse eorum, qui audiebant animis.* Qui vero isti praeceptores fuerint, non prodidit, locumque variis eruditorum coniecturis fecit. Cum enim, habuisse se vnum ex Graecia Ionicum narret, nec Ionicus nomine proprio aliquis veteribus alibi memoretur, in mentem venit Io. CLERICO [l], fuisse hunc Graecum sectae Ionicae deditum. Huius enim sectae, a Thalete conditae physiologiam in quibusdam capitibus cum Hebraeorum cosmogonia pulchre conspirare, indeque facile occasionem captare potuisse Clementem, propius reuelationem diuinam in Hebraeorum oraculis contentam inspiciendi. Sed recte monuit BALTVS [m], non enarrare Clementem sectas, cui praeceptores addicti fuerint, sed eorum patriam, nec intelligi posse aliud, quam in Ionia hunc eius praeceptorem fuisse natum. Merito his addimus: demonstrari non posse Ionicam sectam post Christum natum ita reuixisse, vt peculiare philosophandi genus constitueret. Quod ita quidem euitare conatur Clericus, vt moneat, dudum quoque Pythagoream sectam eo tempore intercidisse, et tamen passim inuentos fuisse Pythagoreos, qui sibi solis Pythagorae institutum reuocauerint, adeoque Ionicam quoque sectam nonneminem potuisse ex cineribus reuocare in vitam. Verum nihil hoc probat, nisi hoc, possibile esse, vt secta quaedam, quae dudum exspirauit, reducatur a quibusdam in vsum: at factum id esse, nondum inde sequitur, et aliis indubitatis exemplis hominum

minum

i) Stromat. L. I. p. 274. qui locus etiam occurrit apud EVSEBIVM Hist. Eccles. L. V. c. 11. sed paulo aliter. vid. VALESIVS ad h. l.

k) Monet id erudite CLERICVS l. c. p. 181. sugillat BALTVS l. c. p. 432. satis inepte, obseruationem Clerici confirmante tota historia philosophica et ecclesiastica.

l) loc. cit.

m) l. c. p. 435.

minum Ionicam philoſophiam profitentium prius euincendum eſt, qualia tamen, quantum meminimus, in tota hiſtoria philoſophica poſt C. N. non occurrunt, vsque ad renatas literas, quibus Claudium Berigardum tale quid molitum fuiſſe ad recentiora tempora delati dicemus. Aliam de hoc doctore Graeco coniecturam affert BARONIVS [n], nempe intelligendum eſſe Dionyſium Corinthium, de quo celeberrimo doctore videndi EVSEBIVS [o] et HIERONYMVS [p], verum hic quoque veriſimilitudinem deſideramus. Certe difficile eſt, obſcuro loco lucem accendere, praecipue cum omnes quoque Graeci interdum Ionici vocentur, eo quod ex Ionia in Graeciam deſcenderint, vt obſeruatum STEPHANO BYZANTINO [q], et ita Athenienſem quoque quendam Clemens indicare potuerit; Graecum namque genere fuiſſe, Clemens ipſe docet. Vnde ſi paulo certior Philippi Sidetae fides eſſet, Athenagoram Clementis praeceptorem nominantis, facile eſſet, hunc iſto Ionici nomine intelligere, licet fuerit Athenienſis. Reliquos, quos nominauit praeceptores ſuos Clemens, fuiſſe Theophilum Antiochenum, Tatianum vel Bardeſanem [r], et Theophilum Caeſarienſem vel Theodotum viris doctis probabile viſum, quos tamen meras coniecturas afferre, tacente ipſo Clemente, quilibet videt. Immo fuiſſe eos omnes a Sacris Chriſtianorum, excepto vltimo, alienos, verba nobis Clementis ſatis innuere videntur, quibus doctorem eum, quem animum ſuum ad propheticos et apoſtolicos flores adduxiſſe dicit, reliquis in hac quidem re opponit. Vnde malumus hoc quidem loco nihil definire.

Pantaenus, Clementis Alexandrini praeceptor.

§. X. Illud tamen dubitandum non eſſe videtur, ſi veterum teſtimoniis ſtandum, doctorem illum, quem Siculam apem vocat, et a quo puriorem ſe doctrinam accepiſſe fatetur, fuiſſe Pantaenum. Ab hoc enim Clementem doctrinae Chriſtianae praecepta hauſiſſe veteres teſtantur [s]. Quem cum ex Palaeſtina fuiſſe dicat, patet inde, Pantaenum aut ipſum natiuitate Iudaeum fuiſſe, aut Iudaicis parentibus ortum. Quod vero Siculam apem vocat, in cauſſa eſſe videtur VALESIO [t], quod parentes ille habuerit generis Siculi. Quod ab omni quidem veriſimilitudine non abhorret, cauſſam tamen hanc quoque habere poteſt, quod Pantaenus, priusquam catecheticae Alexandrinorum ſcholae praeficeretur, Siciliae aliquamdiu haeſerit, ibique virum quendam, quod PHOTIVS [u] de

n) Ann. T. II. ad ann. 185.
o) Hiſt. Eccl. L. IV. c. 23.
p) De S. E. c. 27. p. 97. ed. Fabric.
q) In Ἰωνία.
r) Ingenium eius philoſophicum admirationi fuiſſe teſtatur HIERONYMVS in Oſeae c. X. conf. viri docti ad HIERON. de S. E. c. 33. p. 102. Eum Valentini ſomnia, amplexum fuiſſe, deinde propriam opinionem ſecutum, veteres teſtantur, quae vero illa fuerit, nusquam dicunt. Ex his vero conſtat, Orientalem philoſophiam eum amplexum fuiſſe.
s) Vid. quos laudat HALLOIX in Vit. illuſtr. Eccl. Orient. Script. T. II. p. 849.
t) Ad EVSEB. L. V. c. 11.
u) Cod. CXVIII. p. 160.

de eo testatur, apostolicum audiuerit, a quo cum salutarem Euangelii doctrinam percepisset, inde per omnium scriptorum diuinorum hortulos pererrando, aliis quoque veritatem diuinam tradere potuerit. Fuisse autem Pantaenum Clementi, philosophiam vehementer depereunti, gratum doctorem, ratio potissimum inde deducenda videtur, quia Pantaenus Sacris Literis philosophiae haud vulgarem cognitionem iunxerat. Veterum enim testimoniis si stamus, sectae potissimum Stoicae fuit addictissimus. Ita enim *ad Magnum* D. HIERONYMUS[x]: *Pantaenus Stoicae sectae philosophus ob praecipuae eruditionis gloriam a Demetrio Alexandriae episcopo missus est in Indiam, vt Christum apud Brachmanas, et illius gentis philosophos praedicaret.* Idem EVSEBIVS [y], Syncellus aliique testantur. His tamen, omni, qua pollebat, eruditione adhibita se opposuit HENRICVS DODWELLVS [z]; is enim nixus testimonio PHILIPPI SIDETAE, cuius Fragmenta edidit, Pantaenum Atheniensem fuisse philosophum, sectaeque Pythagoreae discipulum, et ex disciplina Clementis Alexandrini prodiisse pronuntiat, idque rationibus anxie conquisitis probare contendit. Cum autem obstare sibi veterum testimonia videret, quae vnanimi consensu Pantaenum Stoicum faciunt, ita in illis cum Sidetae narratione conciliandis versatus est, vt probare conaretur, Pythagoream atque Stoicam sectam seculo secundo in vnam confluxisse. Quod vtrum verum sit, illi definient, qui vtriusque sectae historiam *Tomo secundo* accurate enarratam expenderint. Illud ex historiae philosophicae annalibus certum, ex iis, qui Pythagoreorum instituta reuocauerunt, quosdam Stoicae quidem ethicae se accommodauisse, mansisse tamen ingens inter vtramque sectam discrimen, nec Stoicos vnquam Pythagoreorum nomen sibi arrogauisse; ita vt Stoici et Pythagorei appellatio fuerit ὁμώνυμος: immo Pythagoreos illos paucos Stoicos tanquam hypocritas traduxisse, vt exemplo Apollonii et Euphratis supra memorati constat. Nec obiici praetendique pro Dodwelli opinione potest, Syncretismum Aegyptiacum Stoicam et Pythagoream doctrinam commiscuisse. Id enim suo quidem more verum est, ad nomen vero et appellationem referri non potest. Syncretistae enim illi, aut Chaldaicae siue Orientalis se sectae asseclas esse praetenderunt, vel si Graecam philosophiam elegissent, in Platonicorum et Aristotelicorum nomine haeserunt, horumque systematibus reliquarum sectarum placita attemperauerunt: Quo euenit, vt syncretistica hac philosophandi conditione vel Eclectica, quod videri voluit, philosophia, in certum sectae systema a Potamone, et huic re non feliciter cedente, ab Ammonio redacta, tota fere Stoicorum secta nomenque interciderit, vt in eius historia luculenter *Tomo secundo* probatum dedimus. Non negauerimus tamen, arrisisse Pantaeno praeter Stoicam disciplinam, instituta quoque Pythagorea, quae propius

x) HIERONYMVS Ep. 84.

y) In Chronic. an. 2. Seueri. conf. LIPS. Manud. ad phil. Stoic. L. I. c. 17.

z) l. c. ad calc. Diss. in Irenaeum.

propius accedere videbantur ad vitam Christianorum, quam hoc seculo meditabantur accuratiorem et seueriorem siue asceticam, illudque philosophiae sanctioris genus, quod multi hoc tempore commenti sunt. Cum enim meteorologiam Stoicam mire admiraretur, hincque in praeceptis morum commendandis seuerissimis rigidioris disciplinae institutionibus vteretur, id quod ex discipuli, Clementis, doctrina morali merito colligitur, Pythagorea autem instituta praxin huius doctrinae exhibere viderentur, et Platonica doctrina, quae his iungebatur, puriorem de Deo opinionem tradere crederetur, verisimillimum est, Pantaenum, in morali philosophiae parte potissimum occupatum, Stoicae quidem philosophiae nomen recepisse, illi vero et Pythagorea et Platonica dogmata attemperauisse, sicque Syncretismo gentis, in qua viuebat, manus quoque socias porrexisse. Qua tamen ratione Pythagoreus dici non potuit, retenta, vt dictum, Stoici appellatione, quamuis eiusmodi ἐκλέξιν, vel Syncretismum potius, probaret. Negare hoc conatus est BALTVS [a], non recordatus, infelicem illam gentilium dogmatum cum doctrina Christiana commixtionem a patribus huius seculi pro diuinae doctrinae reliquiis piisque possessionis diuinae vindiciis habitam fuisse. Opponimus ei Origenis confessionem apud EVSEBIVM [b], insanum Syncretismum, quem in Ecclesiam malo exemplo induxit, Pantaeni auctoritate excusantem. Ex his itaque intelligi potest, quid huic patrum defensori, Stoicae philosophiae studium in Pantaeno neganti respondendum sit, eo quod nec Stoicam, nec Ionicam, sed Eclecticam philosophandi methodum Pantaenus seruauerit. Non attendit enim ad Eclecticae, quam cum Clemente tantopere deperiit Pantaenus, philosophiae indolem. Illa enim non reiecit Stoicam philosophiam, vt nec Aristotelicam contemsit, sed eam cum Platonica, et Graecanicam philosophiam omnem miro selectu inuicem in vno systemate copulatam cum philosophia quoque Orientali vel Chaldaica, in Aegyptum dudum iam introducta coniunxit. Mirum itaque non est, Pantaenum, etiamsi Stoicae disciplinae decreta potissimum recepisset, et discipulo Clementi tradidisset, variis tamen locis et Pythagorico-Platonica, et Aristotelica praecepisse, prout nempe systemati, quod sibi formauerat, syncretistico, et cum sacra Christianorum doctrina confuso, esset aptum, et receptas confirmaret sententias. Vnde rationem non habuit magnopere Baltus, cur succenseret Clerico, statuenti, Pantaenum post Ionicum, Stoicum, et post hunc Potamonicum fuisse secutum. Cum enim non neget Baltus eiusmodi syncretisticam philosophiam Pantaeno placuisse, id ipse incautus largitur, quod oppugnat. Ea enim horum hominum consuetudo fuit, vt omnium sectarum placita explorando, illa sibi seligerent, et vno sub iugo ire cogerent, quae scopo suo inseruire posse videbantur. Nec dubitamus, quin Pantaenus ab episcopo Alexandrino Demetrio ad Indos missus, vt Euangelium iis praedicaret, et philo-

a) Defens. Patr. loc. cit.

b) H. E. L. VI. c. 19.

ſophica eruditione Brachmanes quoque conuerteret [c], eandem philoſophiam et adhibuerit, vt philoſophos Indos ſuos faceret, et ex Indorum quoque doctrina locupletauerit, ſeruato tamen, cui ob moralis doctrinae rigorem adhaerebat, Stoico nomine. Hoc itaque a praeceptore, cui tum gymnaſii Chriſtianorum Alexandrini, ſiue ſcholae catecheticae regimen commiſſum erat, Clemens Alexandrinus inſtitutus eſt, nec audiendus eſt Sidetas, hunc inter praeceptores Pantaeni referens, quod, quam multis argumentis falſum eſſe demonſtrari queat, in hiſtoria eccleſiaſtica exponendum eſt.

Ratio philoſophandi a Clemente Alexandrino adhibita.

§. XI. Plurimi feciſſe Pantaenum Clementem, huncque diſcipulum ſummo amore et familiaritate complexum fuiſſe, vel ex eo colligi poteſt, quod in Indiam ablegatus Pantaenus, Clementem in munere catechetico vicarium conſtituerit, quem illi quoque locum decedens ex vita reliquit [d]. Ex hoc vero praeceptore de philoſophia Clementis iudicium faciendum eſt. Eum enim ſequendo non nomini quidem Stoico ſe dedit, Stoicam autem ethicam, vt infra dicemus, ambabus amplexus eſt manibus: Eclecticam vero philoſophandi methodum magno ſtudio et commendauit et ſecutus eſt, de quo locum eius memorabilem in *antecedente capite* iam produximus, plura vero loca huc facientia congeſſit BALTVS [e], fruſtra tamen haec CLERICO [f] obiiciens, cum nec ipſe id negauerit, et Platonica atque Stoica Clementis dogmata Eclecticae philoſophiae Clementis non contradicant. Et ex hac quoque cauſſa toties ſectariae philoſophiae obloquitur Clemens, [g], ratus, nullam ita ſectam ſequendam eſſe, vt reliquae reiicerentur. Nempe obtemperabat Clemens et praeceptorum exemplo, et gentis locique, vbi viuebat, moribus. Alexandriae enim iam ante natum Chriſtum eiusmodi Syncretiſmum caput extuliſſe, ſeculo vero ſecundo in infinitam opinionum licentiam degeneraſſe, hocque occaſionem ſubminiſtraſſe Potamoni, et huic negotio non feliciter ſuccedente Ammonio; vt, abiectis inutilibus diſputationibus, cum quilibet propriam ſibi ſyſtematis noui Eclectici faciem pinxiſſet, in certam doctrinae formam hanc philoſophiam Eclecticam redigeret, indubitatis veterum, maxime Hieroclis, locis, *Tomo ſecundo* planum fecimus. Ex his vero iudicandum quoque eſt, vtrum Clemens Potamonicam vel Ammonianam philoſophiam ſecutus fuerit, quod nonnullis viris doctis placuit: vel an Clemens ante Ammonium hanc philoſophandi viam iam ingreſſus, probet, ſectam Eclecticam ſeculi tertii initiis, quibus eam condidiſſe dicitur Ammonius, vetuſtiorem eſſe, quod illi vrgent, qui Potamonem non circa finem ſecundi, et initia tertii ſeculi, vixiſſe, ſed Auguſti temporibus floruiſſe, Suidam ſecuti, contendunt? Prius et nobis [h] olim placuit, cum non prorſus temporum ſeries repugnet, vt Clemens

c) EVSEB. l. c. L. V. c. 10.
d) PHOTIVS l. c.
e) L. I. c. 5. p. 33. ſeqq. L. IV. c. 3. p. 437. ſeqq.
f) Bibl. vniu. T. X. p. 193. Epiſt. crit. I. p. 17.
g) Loca cumulauit BALTVS c. 4. p. 450.
h) In Germanico Hiſt. phil. op. T. IV. p. 1240.

Clemens Ammonium ſeculo exſpirante audiuiſſe dici queat. Re tamen paulo curatius conſiderata hanc coniecturam dimittendam eſſe putamus, cum notae illae characteriſticae, quae ſectariam Potamonis, vel potius Ammonii philoſophiam diſtinguunt, in Clemente Alexandrino non inueniantur omnes, licet et nomen et res iſtius electiuae philoſophiae apud Clementem inueniatur. Neque tamen ideo aetatem Eclecticae ſectae, ipſiusque Potamonis antiquiorem faciendam eſſe cenſemus, nec id ex Clementis exemplo ſequitur, immo nec ea exempla euincunt, quae ſeculo I. ἐκλέξιν iam obtinuiſſe probant, quale eſt Ammonii, praeceptoris Plutarchi. Non enim confundenda eſt iſta ſyncretiſtica philoſophandi methodus cum ſtudio Potamonis et Ammonii, eam ad certam ſectae formam reuocandi. Nempe iam ante eam aetatem, qua vixiſſe Potamonem viri docti ſtatuunt, eiusmodi Syncretiſmum Alexandriae obtinuiſſe, ea luculenter probant, quae de philoſophia Aegyptiaca in *ſuperiore Tomo* diximus, vnumque Philonis eius antiquitatem laudantis exemplum luculenter probat. Placuiſſe autem hanc philoſophandi viam plerisque ingeniis exercitatioribus et ſectarum inſomnia ridentibus, et per vniuerſi orbis Romani latitudinem paſſim inualuiſſe, ſuo quoque loco diximus. Quae cum more et conſuetudine Alexandrini populi in hac potiſſimum Muſarum ſede tandem in eam licentiam degenerarent, vt nouam quilibet viam conſarcinandi ſpecioſo Eclecticae philoſophiae titulo ac iure, diuerſiſſimas philoſophorum et Graecorum et Barbarorum opiniones ingrederetur, ſicque innumerae eſſent inter Alexandrinos philoſophos litigationes et diſſenſiones, ad certam demum formam ſectaeque habitum reuocare anniſus eſt Potamo, eiusque exemplo, Ammonius, ampliores ſibi in eo negotio limites conſtituens. Quae ſi accurate quis ſecum reputet, intelliget inde, potuiſſe Clementem philoſophiam Eclecticam ſequi profiterique, quamuis eam ob temporis rationem a Potamone et Ammonio non didiciſſet. Hi enim philoſophiae Graecanicae, maxime Platonicae, reliqua doctrinae genera adaptabant, et eius nomine et auctoritate iſtum Syncretiſmum inſtituebant, ſic vt Ammonius ipſam Chriſtianam doctrinam expilando, Platonicum ſyſtema inde refingeret. Clemens vero contrarium inſtituens, Platonica, Stoica, Orientalia dogmata ad Chriſtianam fidem tranſtulit, et philoſophiam ex his quandam ſanctiorem et diuiniorem excogitauit, ductus communi patrum illius ſeculi praeiudicio, eſſe haec dogmata veſtigia manifeſtationis per λόγον gentilibus factae, et ex parte quoque veteris traditionis reliquias, et hoc ideo nomine Chriſtianis eſſe vindicanda, iisque rite adhibitis gentiles ad Chriſtianam religionem poſſe perduci. Quod pluribus locis [i] ſatis luculenter profeſſus eſt, eiusque ea de re loca nonnulla ſuperiori capite iam adduximus, quibus alia, ne nimis longi ſimus, non addimus. Ipſe vero Clemens eo docendi genere, quod ſibi elegit, rem hanc in ſcriptis ſuis probauit abundantiſ-

 ſime.

i) Luculenter ea de re diſſerit Stromat. L. I. p. 313. ſeqq.

sime. Cum enim hanc Eclecticam philosophandi rationem non Alexandriam modo, sed et omnem fere orbem literatum atque philosophicum, occupasse cerneret, multaque passim adduci videret, quibus commendari posse gentilibus philosophis Christianam religionem credebat, eandem viam sibi ingrediendam statuit, vt rem Christianam iuuaret. Magna itaque, qua pollebat lectionis copia ex omnium fere gentilium scriptorum, et Barbarorum et Graecorum libris et fragmentis, ea in syllogen collegit, quae ad confirmandam veritatem sanctissimae fidei Christianae facere posse sperauerat. Hinc enatum doctissimum *Stromatum* siue *Collectaneorum* opus, cui hoc stragularum variarum nomen indidit, quod *continere debebant admixtam veritatem philosophiae decretis, vel potius coopertam atque absconsam, sicut testa operitur id, quod est in nuce esculentum* [k]. His Collectaneis catechumenos praeparari posse sperabat, vt faciliores veritatibus diuinorum mysteriorum aures praeberent. Diserte enim scribit [l]: *Varia ac multiplex doctrina et varie probat id, quod adducitur, et catechumenis admirationem afferens ea, quae sunt praecipua, dogmata, ad eorum, qui audiunt, persuasionem et ad veritatem constituit.* Hunc vero finem vt obtineret, et auctoritatem atque aditum sibi in gentilium animis pararet, methodum quoque, quae magna veneratione Alexandriae recepta erat, adhibuit mystagogicam, Christiana dogmata, quantum posset, optima ita ratione commendaturus. Scripsit itaque triplex opus, *Protrepticum*, *Paedagogum* et *Stromata*, de quibus eleganter obseruatum praestantissimo DANIELI HEINSIO [m], *in his, quemadmodum in multis aliis* Πυθαγόρειόν τε καὶ μυστηριῶδην *esse Clementem. Primum enim librum esse* ἀποκάθαρσιν, *secundum* μύησίν τε καὶ κατήχησιν, *tertium* ἐποπτικὸν *siue* ἐποπτείαν. *Nam in primo, qui futuri Christiani sint, purgari, in secundo, factos iam initiari, in tertio ad sacra maxima, supremamque Dei admitti notitiam et aeternam contemplationem.* Quod recte et scopo Clementis conuenienter dictum esse, ex luculentis aliquot eius locis euinci potest. De *paedagogon enim* ait: *Eum versari in iis, quae sint agenda praecipiendis, et probibendis iis, quae sunt contraria; esse autem alterum genus sermonis cuius sit institutum docere, quod quidem sit subtile et spirituale, et accuratam tractandi rationem sequatur et in arcanis contemplandis mysteriis versetur.* [n] *Quae mysteria tandem eo dicit* [o] *collineare omnia, vt mens, quae sit munda et ab omni vitio libera apta fiat ad potestatem Dei suscipiendam, cum diuina in eo assurgat imago.* Placuisse vero Clementi hanc methodum, vt mysteria haec non nisi praeparatis panderet, nemo mirabitur, qui nouit, eam et inter gentiles, maxime in Aegypto obtinuisse, et in Ecclesia quoque hanc arcani disciplinam ob varias caussas fuisse adhibitam. Cui ideo instare voluit Clemens, vt

k) L. I. p. 278. l) pag. 279. m) In limine notarum in Clementem. n) L. I. c. 3. p. 83. o) L. III. Stromat. p. 448.

vt eo feliciorem laetioremque domino messem colligeret. Quem finem scopumque laborum Clementis laudabilem in se esse, neque vituperandam eo magis fatendum est, quo magis omnem, quam possidebat eruditionem, emolumento Ecclesiae obtulit. Verum et seculi sui, et suomet vitio optime cogitata nonnunquam pessime ceciderunt. Nam et infaustus ille Syncretismus, qui animum Clementis totum occupauerat, bona omnia corrumpebat, et doctorem eruditissimum praeiudiciis ingentibus replendo, diuitem, quam ille pollicebatur, messem infelici lolio et sterilibus supprimebat auenis: et ipse Clemens tanti oneri impar multoties non sine detrimento caussae Christianae labebatur. Suffocauerat vir eruditissimus immensae lectionis copia iudicium, vt et ad accuratas rationis leges minus attenderet, et illas debito loco non adhiberet. Cuius plurima exempla post se reliquit doctor cetera praestantissimus. Inter quae eminet, quod libris suppositititiis et antiquitatem atque nomina summorum in ciuitate Dei virorum nefario haereticorum ausu mentientibus fidem adhibuerit, quales isto tempore non minus, quam vermium γεννήματα veris auspiciis, excusos fuisse innumeros, constat. Malumus hoc loco famae memoriaeque tanti viri consulere, hancque inaduertentiam iudicii defectui et incogitantiae tribuere, quam malam eius fidem accusando statuere, secutum eum fuisse regulas Alexandrinorum, ne a Christianis quidem reiectas, piaque fraude aduersus religionis Christianae hostes pugnare licitum putasse [p]. Rem tamen ipsam nemo negauerit, qui non animum ex lectione Clementis retulerit plane hospitem. Cuius vt exemplum vnum alterumque adiiciamus, ecce ad *Praedicationem Petri et Pauli* prouocat [q], quem foetum adulterinum esse, iam monuit B. HIERONYMVS [r]. Eadem ratione Aristobuli, Aristaei aliorumque ὑποβολιμαῖα pro genuinis admittit, hocque fundamento Θεοπνευςίαν versionis LXXviralis stabilit, vt alia in praesentia taceamus, quae iam olim in eo reprehendit Eusebius [s]. Quae quidem doctori de re Christiana bene mereri cupienti forte condonanda, excusanda vero minime sunt, cum periculum haud leue alant. Aliud vero exemplum, iudicii acumen a praeiudiciis liberum Clementem non attulisse, est, quod systemata philosophorum gentilium perperam explicuerit, cum ad πρῶτα ψεύδη non satis attenderet, et ex principiis suppositis splendida effata explicare, et genuinum iis sensum reddere negligeret. Qua in re tam grauiter lapsus est Clemens, suamque incogitantiam et praecipitantiam ita prodidit, vt nec in doctrina Christiana interpretanda iustum semper modum sequeretur. Exempla, qui volunt, plurima in scriptis Clementis offendent. Nos breuitatis caussa vno fidem dictis faciemus. Vrget Clemens [t], *conspirare Platonem cum Mose, mundum*

p) Velimus tamen expendi locum Strom. L. VII. p. 730. D.

q) Strom. L. VI. p. 636. conf. FABRIC. Cod. Apocryph. N. T. p. 797.

r) De Scr. Eccl. c. I. p. 19.

s) Conf. RICH. MONTACVTIVS Orig. Eccl. L. II. p. 52. FABRICIVS Bibl. Graec. Vol. V. p. 112.

t) Strom. L. V. p. 592.

mundum genitum dicente. Id inde probat, *quod Plato affirmauerit, mundum ortum esse*, (γεγονέναι) *vt qui coeperit ab aliquo principio, idque eo quoque prodere Platonem, quando Deum conditorem et patrem vniuersi vocet. Ita enim eum declarauisse, mundum non solum genitum, sed etiam ex se ipso genitum esse, tanquam ex patre filium etc.* Quae quam grauiter impingant in veritatem, et peregrinos sensus affingant et Platonis et Mosis systemati, vtriusque non ignari manibus palpant. Mosi enim impium dogma de generatione mundi ex Deo tanquam filii ex patre tribuit, et quod sit discrimen inter γίνεσθαι ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ, et inter ὑποστῆναι ἐκ μὴ ὄντος, quae satis imperite coniungit, non obseruat. Platoni vero eam opinionem assignat, quae nunquam ei in mentem venit. Ille enim quamuis mundum intelligibilem, in Deo poneret, mundum tamen sensibilem non ex Deo, sed ex materia praeexistente factum, et ex inordinato eius fluxu in ordinem redactum statuit, quod ab eo sensu, quem Clemens Platoni tribuit, plurimum differt. Neque tamen magnopere mirandum, ita Clementem lapsum fuisse, notum enim, talia syncretisticam philosophiam sequentibus saepissime euenire, et accidere multoties, vt genuinos systematum sensus peruertant. Ita enim in hoc quoque argumento factum. Cum enim Plato, Aristoteles et Stoici cum Christianis placitis essent conflandi in vnum doctrinae corpus, necessario mutandus erat systematis sensus, et principio duplici reiecto emanatiuum surrogandum, sicque statuendum, mundum ex Deo, vt filium ex patre, genitum esse, adeoque non materiae aeternae, sed Deo ἐκ μὴ ὄντι, id est, nulla praeexistente externa materia eum ex se producenti tribuendum esse. Quem foetum adulterinum, Clementis aetate iam natum et formatum, lambisse et ornauisse Ammonii scholam, excogitataque distinctione inter mundum ὑπερκόσμιον et ἐγκόσμιον Syncretismo huic magis aptum reddidisse, suo iam loco diligenter ostensum est. Alia ex Clemente exempla huius generis plurima, quibus, confundisse eum verum systematum et dogmatum sensum, probari potest, in praesentia breuitatis caussa praeterimus, locaque Clementis quaedam in fine paginae adiicimus [u], vt Lectoris diligentia ea intueri queat. Non vero hoc solo modo peccauit Clemens, sed in eo quoque potissimum lapsus est, quod Pythagorico-Platonica et Stoica pro Christianis haberet, et ciuibus suis obtruderet. Ex eo enim larga errorum messis Clementi enata est, quam negare, et Platonismum atque Stoicismum Clementis in dubium vocare velle, idem est, ac contra solem loqui. Quod vt manifestis exemplis probemus, et quam parum sibi doctores ecclesiastici ea in re cauerint, imprimis illi, qui Alexandriae philosophiam vel didicerunt, vel docuerunt, pauca quaedam eius rei afferemus specimina. *Libro sexto Stromatum* [x] haec praecipit CLEMENS: *Gnosticum, id est, perfectae cognitionis participem talem esse, vt in eum illae solae passiones siue affectio-*

u) Strom. L. V, loc. cit. p. 593. 594. 595.   x) p. 1649.

affectiones cadant, quae oriuntur, vt corpus maneat, nempe fames, sitis, et similia, ita vero Saluatorem passionis omnis expertem fuisse, vt quem nullus subiret motus affectionis, neque voluptas, neque dolor, similique ratione apostolos cum iram et metum et cupiditatem per dominicam doctrinam ex vberiori quadam γνώσει superassent, ne ea quidem, quae videntur bona, ex iis, quae passionem inferunt motionibus suscepisse, vt qui propter firmum quendam et stabilem statum mentis nihil penitus mutarentur, sed in exercitationis habitu semper manentes, alieni ab alteratione post domini quidem resurrectionem. Nam etsi ea, quae prius dicta sunt, si cum ratione, fiant, aliquis bona esse accipiat; at in perfecto quidem certe non sunt admittenda, qui neque habet ἐνθυμίαν. Erroneum hoc et insulsum dogma esse, quod non tantum a naturae humanae indole, sed etiam a natura Christianismi, immo ab ipso saluberrimo salutis per passionem Seruatoris praestitae negotio vehementer abhorreat, intelligent, qui elementa diuinioris doctrinae norunt. Verum hunc errorem ex Stoica philosophia manasse, quae in sapiente perfecto ἀπάθειαν tantopere commendauit, πολυθρύλλητον est, et in vulgus notum, et ex hac impura lacuna ista deliria hausit Clemens. Quem cum contra Clericum ab obiecta gentilis philosophiae sacris Christianorum placitis intrusae labe vindicare vellet BALTVS [y], non habuit quod regereret, sed sicco tantum naeuum pede praeteriit. Alter vero, qui pro patribus defendendis prodiit velitarius miles REMIGIVS CEILLIERIVS [z], anxie ex Clemente corrasit loca quaedam, quibus demonstrari posse credidit, Clementem hanc Stoicorum ἀπάθειαν nullo colore pingendam excusandamque improbauisse. Quod vbi etiam concederetur, id vnum euinceret, Clementem sibi ipsi non constitisse: recte vero consideratum docet, loqui Clementem aut de perfecta Dei similitudine, aut de affectibus naturalibus, et ad illam assequendam ἀπάθειαν postulauisse, hos vero Gnostico concessisse; id quod erudite demonstratum IO. BARBAYRACIO [a]. Alterum Stoicismi a Clemente adamati exemplum exhibent paradoxa ad Stoicorum mentem moremque formata, e. g. solum sapientem, i. e. Christianum diuitem esse, et quae his sunt similia, a laudato viro [b] accurate quoque obseruata. Platonica vero dogmata Clementi non minus placuisse, omnes eius libri, immo fere paginae ostendunt, et in praecedenti capite illustria quaedam Clementis loca adducta sunt, ex quibus constat, quanti Platonem Clemens fecerit. Cui argumento tamen prolixe immorari locus non patitur, adeunda vero CLERICI [c] diligentia, quem acute magis quam solide refutare aggressus est BALTVS, satis acerbe aduersarium traducens. Qua de re Lectoris

y) Defens. Patr. p. 436.
z) Apologie des St. Peres p. 64. seqq.
a) loc. cit. c. V. §. 46. p. 63. seqq. conf. CLERIC. Ep. Crit. I. p. 18. Otium Vindel. Mel. I. p. 114.
b) l. c. §. 28. p. 54. seq.
c) ll. cc.

ctoris arbitrium expoſcimus, loca vero ea tantum allegamus, et ad ea dogmata a Clemente tradita prouocamus, quae a Platoniſmi labe liberare velle, idem eſt ac laterem lauare, vel Aethiopem dealbare. Statuit enim [d]: Mundum ex Deo genitum, velut ex patre filium; dari duos mundos ſenſibilem et intelligibilem [e], angelos ad gubernationem populorum diuiſos eſſe, et per inferiores angelos Graecos ſapientiam accepiſſe [f]. Eſſe angelis corpora, adeoque libidine inquinari potuiſſe, hacque ex cauſſa lapſos fuiſſe [g]. Eſſe in homine duas animas rationalem et irrationalem [h]; perfectum hominem in idearum contemplatione viuere Deum inter homines: paſci animas philoſophia Graecorum [i], abſtinendum eſſe Gnoſtico perfectioni inhianti a carnis eſu [k]; ineſſe aſtris animam rationalem [l], etc. Talia in Clemente fere innumera occurrunt, quae Platonica eſſe, non niſi ille negat, qui, quid Platonicum ſit, ignorat. Dudum hos Clementis naeuos viderunt et reprehenderunt veteres et imprimis acutiſſimus PHOTIVS [m], qui ex *hypotypoſeon* libris hodie deperditis (ex quibus fragmenta tamen Theodoto tributa hodie ſupereſſe nonnullis creduntur,) hos imprimis errores atro carbone notauit: *Materiam eſſe aeternam, et ideas veluti certis decretis induci. Filium quoque in rebus creatis eſſe, eſſeque animarum migrationes, multosque ante Adamum mundos fuiſſe. Angelos cum foeminis congreſſos liberos procreaſſe, duo eſſe verba patris, quorum vnum Deus ſit, alterum vis quaedam et poteſtas Deo tanquam a verbo profluens, mens effecta, quae hominum animos inuaſerit.* Quae placita Gnoſticis, Valentinianis, Aegyptiacisque valde affinia eſſe, ex vtrorumque comparatione manifeſtum eſt. Coniicit tamen Photius, poſſibile eſſe, vt alius nugator quidam eius perſonam induens talia ſcripſerit. Quae in excuſationem Clementis conuertunt CAVEVS [n] et BALTVS [o], in eius accuſationem CLERICVS [p]. Nobis de his erroribus Clementi tributis operoſe diſquirere non licet, fatemur tamen, valde ſuſpectum eſſe Alexandrinum doctorem, eo quod illi errores omnes Aegyptiaca dogmata redoleant, et in genuinis Clementis ſcriptis loca occurrant, quae eadem fere ratione praecipiunt. Tradit enim: Materiam eſſe ex Deo genitam [q]; idearum doctrinam accepiſſe Platonem a Moſe [r]; eſſe λόγον imaginem patris, vt eſt homo imago verbi [s]; progreſſum fuiſſe ex Deo λόγου propter creationem [t]; transmigrationem eſſe vetus dogma Aegyptiorum, ex quo probari poſſit, multa gentes ab Hebraeis accepiſſe [u]; angelos propter incontinentiam ex coelo pulſos eſſe [x]. Quae omnia vt indubitatis Clementis verbis

d) Strom. L. V. p. 598.
e) Ibid. p. 593.
f) L. VII. p. 702.
g) Paedagog. L. III. c. 2. p. 222. L. I. c. 6.
h) Stromat. L. VI. p. 648.
i) L. I. p. 272. k) L. VII. p. 718.
l) In Eclogis. m) Cod. CIX. p. 154.
n) Vit. PP. Vol. I. p. 119.
o) loc. cit.
p) loc. cit. p. 10. conf. quos nominat ITTIG. sel. cap. H. E. Sel. II. c. 3. f. 10. p. 231.
q) Strom. L. V. p. 592. r) p. 583.
s) Admonit. ad Gent. p. 62.
t) Strom. L. V. p. 553.
u) L. VI. p. 633.
x) Paedagog. L. III. p. 222.

verbis docentur, ita iis, quos Photius traducit, erroribus valde sunt affinia, et nullo colore excusari, vel aliis Clementis locis, quibus magis sobrie nonnunquam locutus est, detorqueri, more Balto recepto possunt. Placet itaque illustrissimi HVETII [y] candor, fatentis, Clementem pigmento Academico caussam Christi haud raro illustrare studuisse, et de filio Dei, angelisque animarum in corpora demissarum custodibus ignota sacris literis tradidisse. Talis cum fuerit Clemens, qui summa auctoritate Alexandriae gaudebat, multosque habebat discipulos, facili coniectura assequi licet, quos fructus eius schola produxerit. Ex qua cum prodierit Origenes, ille malum hoc ad iustam maturitatem perduxit, et ex Clementis schola in Ammonii subsellia traductus nouam pristinae corruptioni faciem induxit. Id quod ex dicendis constabit, vbi de philosophia eorum PP. agendum est, qui post conditam Ammonii et Plotini scholam, conformatamque certo et definito systemate philosophiam Alexandrinam vixerunt, et innumera in rempublicam Christianam mala induxerunt.

Philosophia patrum post conditam sectam Eclecticam.

§. XI. Prima haec doctorum ecclesiasticorum classis est [z], qui philosophiam peculiari ratione scopoque attigerunt, illi nempe, qui ante conditam sectam Eclecticam, siue Ammonio-Plotinianam vixerunt, vagumque illud nulloque certo systemate definitum Eclecticae philosophiae genus sectati sunt. Alteram classem constituit illa doctorum series, quae exorta est condito nouo et suis legibus circumscripto Eclecticae philosophiae genere, quod omnibus pene religionibus et opinionibus, ne Christiana quidem excepta, adaptatum est, et syncretisticam illam theologiam et philosophiam, quae ab aliquot seculis in Aegypto Asiaque iam obtinuerat, in certam formam redegit, licentiaeque consuendi quaecunque placerent, nouum et definitum doctrinae genus opposuit. Ammonium Potamonis consiliis inductum reformationem hanc suscepisse, prolixa narratione *Tomo secundo* exposuimus, quae heic omnino repetenda est: locus enim non patitur, ea hic quoque apponere, sine quibus tamen illa philosophandi ratio, quam plurimi patres a seculo tertio medio ad scholasticae vsque philosophiae origines secuti sunt, intelligi non potest. Habuit autem Ammonius, qui a Christianis ad gentiles transgressus est, et auctoritatem sibi summam apud Alexandrinos comparauit [a] discipulos non gentiles modo, sed Christianos quoque, et in his Origenem, ab alio Origene, Ammonii discipulo, gentili homine, diuersum, vt *Tomo secundo* iam monuimus. Qui cum omnibus naturae muneribus instructissimus, hanc nouam philosophiam ab Ammonio didicisset, eruditione sibi acquisita, quantum fieri poterat, maxima, nouam disciplinam in ciuitatem Christianam introduxit, eamque sacris dogmatibus secundum institutum Alexandrinae

Ammonii philosophia ab Origene in Ecclesiam introducta.

y) Origen. L. II. c. 1. q. 4. p. 27.

z) Conferenda quae huius capitis §. I. diximus.

a) Conf. HIEROCLES de Prouid. apud PHOTIVM Cod. CCXIV. p. 283.

drinae philosophiae (quo nomine supra eam ab aliis philosophandi generibus distinximus, et porro quoque distinguemus,) attemperauit. Qua re cum auctoritate summa valeret, et eruditionis ac sanctitatis opinione vehementer in Orientali Ecclesia commendaretur, multos sibi conciliauit fautores, multos nactus est discipulos. Qui vbi hanc nouam philosophiae speciem sacris dogmatibus accommodatam propagauissent, sicque inualescerent insigniter Origenis asseclae, magni inde motus inter Origenianos et alios ab eius placitis abhorrentes exorti sunt, de quibus tamen heic nihil ob limites nobis positos dici potest, sed annales ecclesiastici consulendi sunt. Quamuis autem plurimi a nouis placitis dissentirent, damnarentque incauta, quae in Ecclesiam malo exemplo inuexit Origenes dogmata, infausto tamen sidere factum est, vt non satis pestem illam pernoscerent, multaque pro innocuis haberent et puris, quae latentis veneni semina, impurasque opiniones produnt. Nouam itaque philosophiae PP. periodum ab Origene merito auspicamur, eius historiam dogmaticam ita enarraturi, vt, quod ad nostrum institutum pertinet, diligenter afferatur, reliqua quae ad historiam literariam tanti viri pernoscendam faciunt, omittantur, quae ab aliis diligenter enarrata sunt. Consuli autem debent praeter Eusebium GREGORII THAVMATVRGI *Panegyricus* [b] praeceptoris honori dictus, qui plurima scopo nostro inseruientia attulit, quae alibi frustra quaeruntur, quaeque statum philosophiae in Ecclesia Christiana seculo tertio mirifice illustrant. Inter recentiores vero maxime commendanda est praestantissimae eruditionis viri, magnique, dum viueret Galliae suae ornamenti PETRI DANIELIS HVETII industria, qui vt multiiuga eruditione et lectionis copia, veterisque doctrinae cognitione mire pollebat, ita de Origenis historia et literaria et dogmatica omnium optime meruit [c], inque ea et accurationem et candorem attulit eum, quem argumenti dignitas postulabat, et quo veri fontes recte detexit. Alios, qui in hoc stadio cucurrerunt, hoc loco praetermittimus [d], et ipsa simul Origenis scripta, noua et splendida editione vulgatiora facta, consuli, praecipue vero variae et diffusae eruditionis opus contra Celsum euolui cupimus, vt rectum de Origene iudicium fieri possit.

Origenis philosophia.

§. XII. Magna eruditionis fama inclaruit ORIGENES, cui inexpugnabilis industria et improbus labor, inque perferendis studiorum aerumnarumque molestiis patientia, Adamantini nomen comparauit [e], quo

b) Eum non malo consilio subiunxit ORIGENIS Libris contra Celsum D. HOESCHELIVS, omisit autem Io. SPENCERVS, surrogata eius philocalia.

c) In Dissertationibus de vita et doctrina Origenis, quas sub Origenianorum nomine eius Comm. exegeticis a se editis praemisit.

d) Diligenter eos enarrauit FABRICIVS Bibl. Graec. Vol. V. p. 237. Maxime huc vero referri debet PAGANINI GAVDENTII Diss. de comparatione dogmatum Origenis, cum dogmatibus Platonis Flor. 1639. subiuncta eius salebris Tertullianis. Quam tamen videre hactenus non licuit, nec diffitemur, parum nobis fiduciae in Gaudentio esse, quem in philosophica historia exiguum iudicium attulisse, eius liber de philosophia Romanorum satis superque loquitur.

e) Adamantini nomen ipsum sibi tribuisse Origenem EPIPHANIVS Haer. LXIV. c. 73. p. 603. tradit, quod tamen alienum prorsus est a laudatissima

quo ab aliis huius nominis distinguitur. Patre is natus Leonida, viro literarum non ignaro, mature ab eo, teste EVSEBIO [f], tum ad sacrarum literarum studium, tum ad profanae eruditionis, et praecipue Graecanicam encyclopaediam, more illius temporis, per orbem Romanum recepto, adductus est. Paulo vero annis maturior in scholam Alexandrinorum catecheticam missus est, in qua magna tum nominis celebritate docuit, Clemens Alexandrinus [g]. Qui cum eam potissimum philosophiae Alexandrinae vtilitatem commendaret, qua ex variis opinionibus collectis vnum doctrinae genus conficitur, idque ad praeparandos animos adhibetur, vt eo largiores aures Christianae veritati praeberent, eandem versandi circa philosophiam exotericam rationem discipulus quoque hausit, hocque modo Syncretismi studium imbibit. Quod cum diu multumque inter Alexandrinos iam regnasset, et praestantissima ingenia corrupisset, Christianis vero doctoribus ob eximiam, quam sperabant ad attrahendos et praeparandos gentilium animos, vtilitatem se commendauisset, a tantae auctoritatis praeceptore discipulo traditum totque exemplis illustrium virorum comprobatum non potuit non vehementer occupare Origenis animum. Qui cum et sacras et profanas literas a Clemente doceretur, eandem cum praeceptore viam, quam in antecedentibus fuse delineauimus, puer adhuc ingressus est. Cum autem in constituendo certo Eclecticae philosophiae genere, quam suis commendauisse discipulis Clementem supra demonstrauimus, catecheta Alexandrinus, sacris potissimum laboribus intentus, industriam peculiarem non posuisset, exorto in Ammonio nouam tunc sectam Syncretisticam moliente sole philosophico, Origenes totus philosophiae amore raptus ad eius iubar, quod incauti perstrinxit oculos, conuersus est, eique, teste EVSEBIO, in disciplinam se tradidit [h]. Repetendum vero memoria est, qualem philosophandi methodum Ammonius ingressus sit? et ex suo loco dictis reuocandum in memoriam, hominem fanaticum, relictis quidem, quorum simplicitatem contemnebat, Christianorum dogmatibus ad philosophos gentiles defecisse, et conciliatis inter se vel confusis potius et in peregrinos sensus detortis Pythagoreorum, Stoicorum, Platonicorum et Aristotelicorum placitis nouum Graecanicae philosophiae systema condidisse, quod externa quidem facie Platonicum esset, re ipsa tamen omnibus se attemperaret. Neque vero his contentum Platonicam hanc philosophiam dudum iam ex Orientali philosophia reformatam et in alios prorsus, quam Plato tradidit, vultus transformatam, πανδοχεῖον opinionum et religionum tantum non omnium exceptis iis, quae atheae habebantur, constituisse, et vt defectionem a Christiana fide vel excusaret atque pingeret, vel aliis quoque commen-

tissima eius industria, ita vt fidem non mereatur Epiphanius, inuidia contra Origenem occupatus. Vnde magis verisimile est, nomen hoc ei haesisse vel ob eloquentiam, quod iudicat PHOTIVS Cod. CXVIII, vel ob studiorum industriam, vel ob aerumnarum patientiam. Inde etiam Hieronymo aliisque ad exemplum Didymi dictus est χαλκέντερος.

f) Hist. Eccl. L. VI. c. 3. g) Ibid. c. 6.

h) c. 19. SVIDAS in Orig.

commendaret, nouum systema Christianis dogmatibus, quantumpote adaptauisse, sicque repurgatae atque reconciliatae diuina inspiratione philosophiae gloriam, teste Hierocle, sibi vindicauisse. Talis cum esset Ammonii disciplina, cogitari facile coniicique potest, quos sibi mutos doctores Origenes huius scholae discipulus elegerit, quosque auctores sibi legendos constituerit. Teste enim EVSEBIO [i], quem SVIDAS more suo satis confuse exscripsit, quanta potuit, diligentia Platonis, Numenii, Cronii, Apollophanis, Longini, Moderati, Nicomachi aliorumque Pythagoricorum et Platonicorum scripta legit, nec Stoicos, et inter hos Chaeremonem imprimis atque Cornutum contemsit, sed eorum opiniones eo, quemadmodum Ammoniana methodus postulabat, fine legit, vt, quae posset, cum Pythagorico-Platonicis in vnum systema confunderet. Testem eius rei adducit Eusebius quoque Porphyrium, quem in pueritia ad Origenem, eruditionis eius fama commotum confluxisse, in Porphyrii historia *Tomo secundo* narrauimus. Vbi tamen fides Porphyrio habenda non est, tradenti Origenem a parentibus gentilibus prognatum ad Christiana castra transfugisse. Aliud enim scriptores testantur ecclesiastici, vixque dubitandum est, quin Porphyrius seduci se passus sit a defectione Ammonii; quae cum sacra is Christianorum deseruisset (quamuis contrarium testetur Eusebius, duos inter se Ammonios confundens, vt suo loco euictum) habuissetque Origenem discipulum familiarem, Porphyrio persuasit, vt crederet, non frequentaturum fuisse discipulum Ghristianum hanc apostatae scholam, indeque coniecit, gentilem natum et educatum, gentilem quoque sibi philosophum praeceptorem elegisse, et postea demum ad Christianos defecisse: qua in re, vt dictum mire falsus est, cum suffecerit Origeni Clementis commendatio philosophiae Eclecticae, vt hunc praeceptorem, licet μεταθέμενον adiret, et philosophiam ab illo disceret. Sed nec audiendus est BARONIVS [k] fidem Eusebio denegans, Origenem Ammonii discipulum facienti, eo quod Ammonio fere aequalis aetate fuerit Origenes, et iam tum, cum Ammonius doceret, catechetae munus Origenes in schola Alexandrina susceperit, ante annum trigesimum publico iam officio admotus. Recte enim his opponitur, non insolens eo tempore fuisse, vt viri triginta annorum philosophiam discerent: quem morem in schola Eclectica obtinuisse, Plotini, Amelii, aliorumque exempla comprobant [l]. Praeterea confundit annalium scriptor, seductus ab Eusebio duos Ammonios Christianum et gentilem, et de illius temporibus loquitur, quod eum praeceptorem Origenis putaret. Ast distinguendum vtrumque esse, vel ex eo luculenter patet, quod philosophus fuerit ἄγραφος, Christianus inter ecclesiasticos scriptores numeretur. Gentilem autem Ammonium iam circa seculi a C. N. tertii initia floruisse, in eius vita demonstrauimus. Ex quo consequitur, potuisse Origenem iuuenem audire Ammonium, eumque

i) Hist. Eccl. II. cc. k) Ann. T. II. ad an. 234 l) Conf. HVETIVS l. c. §. 6. p. 4.

eumque inter primos eius discipulos fuisse. Tanto igitur sub duce scientiarum ingressus stadium Origenes, per omnem disciplinarum campum impiger cucurrit: cumque naturae munificentia ingenium accepisset praestantissimum, multisque iudicandi et imaginandi viribus instructum et scientias, teste HIERONYMO [m] encyclopaediam Graecanicam constituentes, grammaticam, rhetoricam, musicam, arithmeticam, geometriam et dialecticam didicit, et omnium sectarum placita rimatus est, ita vt omnem philosophiam exacte teneret. Ita postquam animi facultates immensis diuitiis locupletauerat, ad docendum praeparatus, animum ad tradenda disciplinarum praecepta applicuit. Cui consilio eo magis obtemperare coactus est, quod patrem Leonidam martyrio coronatum amisisset. Ex eo enim tempore patris facultatibus in fiscum redactis, cum matronae cuiusdam Alexandrinae beneficiis nutriretur, vt matrem cum sex paruulis liberis aleret, ad tradenda iuuentuti grammaticae et philosophiae praecepta se accinxit [n]. Id quod euentum habuit laetissimum, multos illi discipulos conciliante eruditionis fama, ita vt non Christiani modo ab eo elegantiores discerent literas, sed et gentiles nonnulli atque haeretici profanas scientias ab eo haurirent, quem morem a quibusdam reprehensum peculiari epistola ipse defendit Origenes [o]. Qua priuata institutione eam sibi famam comparauit, vt vix annos natus XVIII. priuatae catechumenorum institutioni praeficeretur. Quibus laboribus dum magna industria inuigilat, et facultates eius augentur, et discipulorum crescit numerus. Vtroque tamen nimium aucto, tradendae grammaticae prouinciam reliquit, et vt de necessariis sumtibus sibi prouideret, libros magna cura scriptos vendidit. In schola autem catechetica per integrum fere diem teste EVSEBIO [p] docens, discipulos in duas partes diuisit, et praeparandos atque initiandos Heraclae, viro eloquentia valenti, et philosophiae non ignaro erudiendos tradidit, perfectiores suae institutioni seruauit, quam discipulorum distinctionem a Clemente praeceptore eum didicisse, et in hoc quoque momento se consuetudini philosophorum sui aeui attemperauisse, ex supra dictis intelligitur. Post praeceptoris Clementis ex hac vita discessum eruditissimo magistro non indoctior successor datus est discipulus, qui eodem, quo is inceperat, tramite ire perrexit. Cum enim plurimum prodesse philosophiam sacrae ciuitatis rebus, et Christianam doctrinam valde commendari illius praeparatione posse a Clemente edoctus crederet, ad eum finem magnam, qua praestabat, philosophiae Graecae pariter atque Barbaricae et antiquitatum cognitionem adhibuit, et, qua in re ipsa profana eruditio religionis Christianae caussam iuuaret, tanta eruditionis copia et lectionis vbertate demonstrauit, vt gentiles quoque in admirationem raperet, et de veritate Christianae doctrinae passim conuinceret, haereticos autem multos feliciter in viam reuocaret;

m) De Scr. Eccl. c. 54.
n) EVSEBIVS l. c. L. VI. c. 2.
o) Apud EVNDEM c. 20.
p) loc. cit. c. 3.

uocaret; Cuius rei exempla allegant Plutarchum et Heraclam EVSEBIVS [q], et Ambrosium, hominem haereticum, EPIPHANIVS [r]. Eadem vero docendi ratione in discipulis quoque instituendis vsus est, quos magna doctrinae copia ita inescauit, vt dies noctesque ab eius ore penderent, et quod GREGORIVS [s] fatetur, tanquam statuae immobiles eius praeceptis audiendis inhaererent. Inde vero magnus discipulorum confluxus exortus est, inter quos feminas quoque eruditione Origenis illectas inter eius subsellia comparuisse veteres testantur [t]. Quam auditorum turbam et sacras profanasque literas fideliter docuit, et exemplo non philosophico modo, sed austero quoque, omnemque disciplinam Barbarorum rigidam superanti formauit. Cuius seueritatis exemplum esse potest, quod teste EVSEBIO [u] nec duas tunicas haberet, nec gestaret calceos, et ne carnis sibi cupiditates obstarent, virilitatem sibi ipse exscideret. Ad quam insolitam austeritatem inepta praeceptorum Christi explicatio virum cetera acutum, sed praeiudiciis nimis impeditum, seduxit. Hoc itaque in loco munereque constitutus cum peculiare sibi doctrinae aedificium construxisset, adaptata scilicet philosophia Alexandrina ad mysteriorum Christianorum explicationem, id non Alexandriae modo, sed in Palaestina quoque, Syria, aliisque locis, (ad quae eum partim ecclesiastica, quae rogatus suscepit, negotia, partim seditiones domesticae et persecutiones gentilium, partim inuidia et fulmina Demetrii, episcopi Alexandrini, gloriae et eruditionis eius aemuli compulerunt, miraque ei fata et calamitates graues concitarunt,) docuit, multorumque motuum in Ecclesia excitatorum vel caussa, vel occasio extitit, et εὐφημίαις et δυσφημίαις illustris factus est. De quibus tamen omnibus hoc loco dicere nihil attinet, cum ad rerum ecclesiasticarum scriptores ea cura pertineat, qui plerique fuse res Origenis, vniuersam fere Ecclesiam commouentes enarrare solent [x]. Id vero notare postulat instituti ratio, Origenem iam in publico doctoris munere constitutum per Achaiam iter fecisse, et in eo itinere Athenas aliquantisper haerentem auditoria philosophorum ibi docentium adiisse, exque illorum ore praecepta philosophiae percepisse, de quo itinere videndi EPIPHANIVS [y] et NICETAS [z]. Quod occasionem dedit BARONIO [a], PETAVIO [b] et CAVEO [c], hanc moram Origenis Atheniensem ab eo itinere per Achaiam distinguendi, cuius meminit EVSEBIVS, quo sub Alexandro imperatore aetate et eruditione iam firmatus in Graeciam e Palaestina perrexit, Athenisque etiam commentarios in Ezechielem scripsit. Cuius tamen distinctionis caussam nullam videmus, cum et insolitus, quo philosophiam prosecutus est Origenes,

q) Hist. Eccles. L. VI. c. 2.
r) Haer. LXIV. c. 2. p. 526. conf. HVET. l. c. c. 2. §. 4. p. 10.
s) l. c.
t) EVSEB. l. c. c. 12.
u) l. c. c. 3.
x) Instar omnium erit HVETII l. c. diligentia.
y) Haeres. LXI. c. 1. p. 524.
z) Thes. orth. fid. L. IV. haer. 31.
a) Ad A. C. 232. n. 4.
b) Ad l. c. Epiph. T. II. p. 257.
c) l. c. c. 17.

genes, amor suadeat, eum iam adulta aetate et eruditione in hanc Musarum sedem, ex qua tot doctores Alexandrini prodierunt, delatum occasionem philosophos eius scholae celeberrimos ipsos audiendi non neglexisse, et consuetudo virorum doctorum fuerit, vt viri etiam in muneribus publicis constituti ad auditoria philosophorum accesserint, quod M. Aurelium imperatorem aliosque summos viros fecisse constat, et ab Origene quoque viro modestissimo et ambitionis ignaro factum quoque esse dubitandum non est.[d] Post lapsum, Alexandria exul Caesaream migrauit, et ibi ob summam, qua enitebat, eruditionem docendique peritiam magna cum aestimatione et honore apud omnes floruit, laetos se talem doctorem nactos esse, qualem illorum temporum ratio et eruditionis conditio postulabat. Scholas enim ibi aperiens, et profanae literaturae, imprimis philosophiae elementa, et sacras literas plurimis, qui ad eum conuolabant discipulis, indefessa tradidit industria.

Methodus docendi Origeniana.

§. XIII. Digna vero est, quae hic paucis exponatur, Origenis methodus, eo quod statum philosophiae literarium inter Christianos Orientales luculenter adumbret. Prolixe eam exposuit discipulus Origenis GREGORIVS,[e] qui ea de re ita retulit: „Origenem ipsum cum fratre „amicitiae vinculis primo ita constrinxisse, vt a nexibus eius, nec si vo„luissent solui potuissent; ita vero captos tractauisse, vt bonus agricola „segnem aut nulla parte fertilem agrum incultum et neglectum, culturae„que impatientem; nempe, non modo, quae cunctorum oculis se offe„runt, et in superficie tantum videntur, animaduertisse, sed etiam effo„disse, intimaque interrogando, obiiciendo, et respondentes audiendo ten„tauisse. Quia enim deprehenderet nonnihil in illis haud commodum, sed „inutile atque inelaboratum, sarrsuisse, inuertisse, potasse, mouisse omnia, „vniuersam denique artem ex se et accurationem adhibuisse, tandemque „eos ita subegisse, vt spinas et tribulos in totum exscinderet ac repurga„ret, elenchis et prohibitione eos incessando, idque admodum Socratice, „interdum etiam sermone eos supplantando. Id ab initio quidem non si„ne molestia atque difficultate ipsis accidisse, vt qui insuetis adhuc nec„dum rationem sequi edoctis doctrinas suas applicaret. Sed expurgando „tamen postquam idoneos eos tandem effecisset, et praeparasset, tempe„stiuam sementem fecisse, et iusto tempore reliquam accurationem, prout „cuique congrueret, peregisse. Sic congruo sermone, quicquid hebes et „spurium esset, in anima, acuentem et attenuantem subtilissimis rationa„lium affectionum sermonibus et modis, qui ex primis illis simplicissimis euo„luti et frequentes varieque inter se versati, in arctissimum et ineuolubilem „quendam nexum abeunt, excitantes eos veluti sopitos, vt propositis inhaere„ant perpetuo, nec recidant siue ob longitudinem, siue ob subtilitatem inter „discen-

d) Consentit HVETIVS l. c. c. 2. §. 10. e) p. 10. edit. Hoesch.

„discendum. Quantus itidem sit iudicii defectus, quanta temeritas, tum in his „qui adstipulantur fortuito oblatis, qualiacunque fuerint, licet ementita: „tum in iis, qui saepe contradicunt, etiamsi dicta cum veritate consen- „tiant. Adsuefecisse etiam eos non temere, atque vt casus fert, testi- „monia proiicere, iterumque renuere, id est, modo affirmare, modo nega- „re idem, sed vt accurate examinentur non tantum manifesta, sed etiam „occulta. Multa enim illic esse opinabilia, et quae grauitatem prae se fe- „rant, verbisque speciosis tanquam vera in aures nostras incurrant, eum „interim suppurulenta sint et falsa: rursus alia sint grauitatis plena, quae, „dum in verbis fide cassis insunt, statim tanquam incredenda repudientur, „postea vero a peruestigantibus animumque attendentibus omnium veris- „sima existimentur. Hunc in modum eum, quod ad criticam animae „partem, quae in dictionibus et oratione versatur, logicae illos erudiuisse. „Rursus abiectionem animi, dum percellitur magnificentia miraculisque „et varietate, sapientia denique summa operum in fabricatione huius „mundi, quae demiramur quidem, sed absque ratione, excitasse et erexis- „se aliis disciplinis, nimirum physicis, dum singulas res perspicue indica- „ret ac discerneret. Et valde sapienter ad prima elementa eos duxisse, ac „deinceps sermone cetera annectentem peragrasse totius mundi et cuius- „que partis naturam conuersionemque multiplicem et vicissitudinem re- „rum in mundo, donec perspicua doctrina sua et rationibus de sacra re- „rum omnium dispensatione ac natura inculpabili ipsos eo prouexerit, „vt loco bruti, rationale in animis suis vinculum defigeret. Ita quoque „eos Mathemata, geometriam, et astronomiam edocuisse et tanquam „per scalas quasdam ad coelum pertingentibus, adque suprema vsque eue- „ctis permeabile ipsis coelum ad vtrumque μάθημα fecisse. Immo et tali „ratione, quae summus apex omnium sint, quorumque caussa vel maxi- „me philosophicum studiorum genus excolatur, diuinas nempe virtutes, „quae in moribus versantur, docuisse. Haecque omnia verbis suauiter „lenientibus et sapientia refertis, nec minus tam necessariis, quam quae „maxime, de moribus ipsorum vitaeque institutione laboriose peregisse. Immo „non verbis duntaxat, sed iam etiam factis ipsis modo quodam impetus „ipsorum gubernauisse, et non verbis tantum virtutes ipsis explicuisse, sed „potius ad officia ipsa eos inuitasse, idque plus factis, quam dictis. „Hunc vero, ita pergit GREGORIVS f), primum et solum se induxisse, vt „Graecorum philosophiam studio philosophico complecteretur, et princi- „pem se verbis instigasse ad philosophandum, et operibus instigationem „verborum anteuertisse, non verba solum praemeditata recitantem, sed nec „recitare dignatum, nisi mente sincera, et quae recitata in actum perduce- „re contenderet. Ita iustitiae praxin vrsisse, propria agere, prudentiae, se „ipsum cognoscere, temperantiae, prudentiam conseruare, fortitudinis, „in his virtutum actionibus persistere, nec relabi, et post cetera omnia pie- „tatis,

f) Panegyr. in Origen. p. 17.

„tatis, quae principium et finis ſit omnium virtutum. Ita philoſophia „excultos ad theologiam demum traduxiſſe, cauendo ne ſermones de „Deo ediſcentes alicubi in periculum incurrerent. Namque ita philoſo„phandum cenſuiſſe, vt omnia veterum monumenta, quaecunque a „philoſophis aut hymnodis elaborata ſunt, qua fieri poſſet, ſedulitate, nihil „amandantes aut repudiantes, quod iudicio nondum inſtructi eſſent, le„gerent, exceptis, quae atheorum eſſent, qui etiam humanis ſimul no„tionibus veluti praecipites deiecti Deum aut prouidentiam eſſe negant. „Reliquos vero omnes verſandos eſſe, ac quaſi colloquii cauſſa acceden„dos, ſed tamen ne vnum aliquod genus aut dogma philoſophicum prae„cipuo honore dignarentur, aut plane reiicerent, ſiue Graecum eſſet ſiue „barbarum, ſed omnia audirent; multisque verbis ſectariae philoſophiae „damna et irrationalem modum expoſuiſſe; quibus ne in praeceps detru„derentur, neque idem experirentur, quod vulgus. Origenem ipſos „non ad vnam quampiam ex philoſophicis diſciplinis duxiſſe, neque vo„luiſſe, vt illorum veſtigiis inſiſterent, ſed ad omnes illos amandauiſſe, „nullum dogma Graecum eos intentatum relinquere cupientem, ipſum „etiam praeuium manu quaſi ducendo quicquid in ſingulis philoſophis vti„le eſſet, et verum, decerpentem ipſis propoſuiſſe, quaecunque autem „falſa ſegregata abdicauiſſe. In iis autem quae ad pietatem proprie pertinent, „ne vlli mentem attenderent, conſuluiſſe, ſed Deo ſoli eiusque prophe„tis adiungendum eſſe animum: Ipſum autem interea quicquid caligino„ſum et aenigmaticum eſſet, fuiſſe interpretatum et declarauiſſe. Et hac „quidem methodo adhibita, non ſine magnificis praeceptoris laudibus fa„tetur, nihil abditum et occultum, nihil inacceſſum ipſis fuiſſe, ſed „omnem doctrinam ipſis cognoſcere licuiſſe, barbaram et Graecam, my„ſteriis abſtruſiorem et ciuili captui magis expoſitam, diuinam denique „et humanam, ita vt omnia perluſtrandi et perſcrutandi cunctisque ſe ex„ſatiandi ac fruendi animi bonis largiſſima eſſet copia, ſeu priſcum veri„tatis documentum, ſeu aliter etiam id genus quiſpiam nominauerit.“ Hactenus Gregorius, qui haec omnia more Origeniano prolixis verborum ambagibus exponit, et coloribus artis rhetoricae pingit, quae apud ipſum legiſſe, elegantioris dictionis ſtudioſos non poenitebit. Prudenter in hoc docendi diſcendique ſtadio conſtituta eſſe plurima, ſi per ſe intelligantur, cordatus quilibet ſponte fatebitur; ſi vero ad ea referantur, quae ſupra de communi PP. maxime ex ſcholis Alexandrinis progreſſorum praeiudicio deque ſcopo fineque philoſophiae illius Eclecticae vel Syncretiſticae potius, diſſeruimus, patebit quoque optime cogitata non potuiſſe non peſſime cadere, eo quod illud philoſophandi genus, quod Alexandria ſuppeditabat, et definiebat, pro illa vera rectaque via haberetur, qua mediante iſta ἐκλέξει ad diuiniores veritates peruenire quis poſſet. Qua opinione cum ſchola Origenis fuerit occupata, mirum non eſt, in tam ſerio ac laudabili veritatem vbique venandi expiſcandique ſtudio eam

tantopere a via regia aberrauisse, abusuque philosophiae in sacra dogmata perperam intrusae cautelas istas, ab ipso Origene suppeditatas magnopere neglexisse, vt ex sequentibus constabit. Verum haec de methodo Origeniana dicta sufficiant. Iam in viam redeundum est, et reuertendum ad Origenis historiam philosophicam.

Discipuli Origenis.

§. XIV. Nempe summis eruditionis laudibus conspicuus, vndecunque discipulos attrahebat, et inter innumeros, quos doctrina sua pascebat, magna quoque numerabat ingenia, nominis celebritate post ea tempora illustria. Inter quos eminebant Plutarchus, Serenique duo, Heraclides, Herais, Basilides, Gregorius Thaumaturgus cum fratre Athenodoro, Thryphon, et foemina quaedam docta Nicomediensis Barbara. Praecipue vero inter eius discipulos philosophiae quoque laude celebres habiti sunt Heraclas, Plutarchi frater et Origenis collega, et Dionysius Alexandrinus, eius postea in munere successor. Et Heraclam quidem non doctrina modo, sed et vita moribusque se philosophum praestitisse testatur EVSEBIVS [g]; Dionysius autem Alexandrinus parentibus prognatus gentilibus, dum sectarum opiniones scrutatur, moreque Alexandrino philosophatur, ad Origenem delatus, ea, quam supra indicauimus, methodo ad Christianam fidem amplectendam commotus, tandemque scholae catecheticae regendae praefectus mortuo Heraclae in sede Alexandrina successit, de cuius circa personarum in Trinitate adoranda discrimen essentiale errore annales ecclesiastici consulendi sunt [h], et historia philosophiae Alexandrinae in consilium simul aduocanda est, qua adductus erroneas has notiones, vel locutiones saltem incautas secutus est. Sed nec gentiles ei discipuli deerant, quos eruditionis secularis fama et philosophiae amor ad eum adduxerat. Teste enim HIERONYMO [i], *omnium philosophorum sectas ita didicerat, vt studiosos quoque literarum secularium sectatores haberet, et interpretaretur iis quotidie, concursusque ad eum miri fierent, quos ille propterea recipiebat, vt sub occasione secularis literaturae in fide Christiana eos instrueret.* Qua ratione ad Origenem in Palaestina docentem conuolasse Porphyrium adhuc adolescentulum, eius philosophicae eruditionis fama illectum in vita Porphyrii *Tomo secundo* demonstrauimus. Id quod eo minus mirandum est, quo magis et ingenio et eruditione reliquos sui temporis fere omnes antecelluit. Cuius rei testes veteres fere omnes sunt, ii non modo, qui partibus eius fauerunt, sed et illi, qui inimico in eum fuerunt animo. Et inter istos quidem VINCENTIVS LIRINENSIS [k], *tantam ei vim ingenii, tam profundi, tam acris, tam elegantis* tribuit, *vt omnes pene multum longeque superaret, tantam adfuisse doctrinae ac totius eruditionis magnificentiam* dicit, *vt pauca forent diuinae, pene fortasse nullae humanae philosophiae, quae non penitus*

g) Histor. Eccl. Lib. VI. c. 3.
h) Conf. TILLEMONT. Memoires pour servir a l'hist. eccles. T. IV. P. 2.
i) De Scr. Eccl. c. 54. conf. EVSEB. loc. cit. c. 18.
k) Commonitor. c. 23.

nitus adſequeretur. Inter hos autem EPIPHANIVS [l] ingenii nominisque famam et Graecarum imprimis literarum culturam ei denegare auſus non eſt. Aderat enim ingenii vis ſumma, et vbertas eloquentiae, et vaſta lectio, et diligentia humanas vires tantum non ſuperans, qua pares illi forte pauci inter veteres reperiuntur. Teſtes damus libros eius, magna eruditione et elegantia ſcriptos, quibus ingenii amoenitatem et lectionis copiam luculenter prodidit, de quibus tamen cum ſcriptores hiſtoriae literariae eccleſiaſticae abunde egerint, nihil hic cumulamus.

§. XV. Non omittenda tamen hoc loco eſt mentio φιλοσοφουμένων, quae Origeni tribui ſolent, et a nobis toties vtiliter in partes vocata ſunt, elegansque hiſtoriae philoſophiae Graecae compendium comprehendunt. Librum illa primum exhibent operis contra haereticos ſcripti, et, quae veterum Graecorum, ac quarundam etiam Barbararum gentium opiniones de rebus potiſſimum philoſophicis fuerint, eleganter accurateque exponunt. Ea diu inter mſc. codices latentia paulo notiora viris doctis fecerat AEGIDIVS MENAGIVS, qui in erudito *ad Diogenem Laërtium Commentario* multoties ad ea prouocando et integra ex iis loca allegando ſaliuam eruditis mouit integrum opuſculum typis vulgatum legendi. Horum deſideriis ſatisfecit vir celeberrimus IACOBVS GRONOVIVS, qui luculentum elegantemque libellum ſplendido *Theſauri Antiquitatum Graecarum* [m] operi inſeruit, et, qua erat eruditione critica, Origeni Adamantino opuſculum vindicauit. Prouocat is ad codicum manu exaratorum fidem, qui id Origeni conſtanter tribuant, id quod Lucam Holſtenium quoque et Ioannem Pearſonum permouit, vt Origenis hunc foetum eſſe ſtatuerent. Sunt tamen in iſto opuſculo nonnulla, quae cum Origenis hiſtoria nullo modo conciliari poſſunt, illique hanc ſcriptiunculam abiudicant. Id quod iam vidit eruditiſſimus HVETIVS [n], qui de eo ita luculenter commentatur: *Falſo praeſcribit ſibi nomen Origenis libellus quidam, qui philoſophorum ſectas ac dogmata recenſet et* Ὠριγένους φιλοσοφούμενα *ſolet appellari. Primus autem hic eſt liber grandioris operis, quo haereſes omnes confutandas auctor ſibi propoſuerat, quod ex dogmatis philoſophorum haereſeon peſtes fere profectae ſint, hisque conuellendis vtilis ſit illorum confutatio. Laruatae huic ſcriptioni perſonam detrahunt vel iſthaec, quae exſtant in prooemio* [o]: Ταῦτα δὲ ἕτερος οὐ ἐλέγξει, ἢ τὸ ἐν ἐκκλησίᾳ παραδοθὲν πνεῦμα, οὗ τυγχάνοντες πρότερον οἱ Ἀπόστολοι μετέδοσαν τοῖς ὀρθῶς πεπιστευκόσιν, ὧν ἡμεῖς διάδοχοι τυγχάνοντες τῆς τε αὐτῆς χάριτος μετέχοντες ἀρχιερατείας τε καὶ διδασκαλίας καὶ φρουροὶ τῆς Ἐκκλησίας λελογισμένοι οὐκ ὀφθαλμῷ νυστάζομεν. *Nec ea refellet alius, praeterquam diffuſus per Eccleſiam Spiritus ſanctus, quem*

Philoſophumena Origeni tributa.

l) Haer. LXI. T. I. p. 525.
m) Tom. XI. p. 237. ſeq. ſub titulo: Fragmentum Philoſophumenon.
n) Origenian. Lib. III. app. §. 11. p. 277.
o) p. 13. edit. Wolf.

quem priores apoſtoli adepti eundem recta fide praeditis impertiuere. Quorum nos ſucceſſores facti et eiusdem doni conſortes ſummique ſacerdotii et doctrinae et Eccleſiae cuſtodes habiti oculo non conniuebimus. Atqui nec Eccleſiae cuſtos Origenes nec epiſcopus fuit; epiſcopus autem fuit Epiphanius, et librum ſcripſit de haereſibus, vnde non inanis coniectura ſumitur, hoc opus ad ipſum eſſe referendum. Haec Hvetivs; cuius argumentum cum ſatis luculentum et validum ſit, ita eludere conatur Gronouius: Sicut apud Latinos etiam antiſtes dictus fuerit, non primi ſolum ordinis, ſed etiam ſecundi, ſic etiam Graecam iſtam ἀρχιερατείαν non altius extendere ſignificationem, quam vt notet ἱερατικὴν ἀξίαν. Id vero probare prius debuiſſet vir eruditiſſimus, Origenis tempore, quo magnum illi diſcrimini inter primos et ſecundos ordines pretium poſitum eſt, ἀρχιερατικὴν ἀξίαν ſecundum quoque miniſterii gradum dictum fuiſſe. De ſolis vero epiſcopis intelligendum eſſe philoſophumenon auctorem, vel ex eo patet, quod praeter ἀρχιερατείαν, ſibi quoque διδασκαλίαν tribuat, moneatque, ſe ita verſari in ea, vt omnia cum omnibus communicet, et quae Dei filius reuelarit, ſermone, i. e. pro concione aliis tradat. Notum autem antiquitatis ſtudioſis eſt, publicum docendi munus eo tempore ordinarie ſolis epiſcopis fuiſſe impoſitum, nec licuiſſe presbyteris idem, niſi ab epiſcopo iuſſis exercere. Quibus rationibus inducti viri docti recte Origeni, qui ad epiſcopalem ſedem nunquam euectus eſt, foetum hunc abiudicant. Cui autem ex Veteribus tribuendus ſit, difficile ſtatui poſſe putamus. Quam enim coniecturam pro Epiphanio affert Hvetivs [p], eam praeter dignitatem epiſcopi, aduerſus haereticos ſcribentis plane nihil veriſimilitudinis habere, palam eſt. Immo confundi ab Huetio Epiphanium cum alio, inde colligi poteſt, quia *breuis* illa *fidei Catholicae expoſitio*, quae *Panario* eius adiecta eſt [q], ſynopticam quidem philoſophiae Graecae hiſtoriam quandam continet, ſed ab iſtis φιλοσοφουμένοις diuerſiſſimam; vt taceamus et ſcribendi rationem, quae Epiphanio in vſu fuit, in iſto libello non deprehendi, et tribuere Epiphanium nonnunquam quaedam philoſophis Graecis aliter, quam in hoc ſit opuſculo, diuerſa ab his viri clariſſimi et philoſophiae veteris apprime gnari Thomae Galei opinio, qui Aëtii laborem eſſe coniicit, eo quod illum de veterum philoſophorum placitis ſcripſiſſe Theodoritvs [r] aſſerat. Id vero non magis, quam priora, admitti poteſt, cum Aëtius Chriſtianus non fuerit, adeoque ſucceſſorem ſe doctrinae apoſtolicae dicere non potuerit. Celeberrimus autem Hevmannvs [s], qua eſt ingenii ſagacitate, non ſine eruditione demonſtrare conatus eſt, Didymum Alexandrinum libelli fuiſſe parentem. Cui hoc potiſſimum fundamentum praeſtruit: veram operis inſcriptionem fuiſſe, ἔλεγχος κατὰ πασῶν αἱρέσεων, ſcriptoremque teſtari,

p) Origenian. L. III. p. 277. q) T. I. p. 1086. ſeqq. r) Therapeut. Lib. II. s) Act. erud. 1710. p. 166. ſeqq. et in ſchediaſm. de anonymis et pſeudonymis p. 60.

testari, se iam olim placita siue dogmata haereticorum μετρίως, hoc est stri-ctim, exposuisse. Persuasum itaque se esse, si ostendi possit, Didymum contra haereticos et copiosius et breuius scripsisse, nullam esse caussam, cur illi haec φιλοσοφούμενα non vindicentur. Iam ex Hieronymo atque Theodorito constare, Didymum libros dogmatum aduersus haereticos scripsisse, hosque breuiorem illam commentationem fuisse contra haereti-cos; pro maiori vero et copiosiori eiusdem argumenti opere habendum sectarum volumen, ad quod ipse Didymus prouocat, priusque deperditum esse, posterioris vero partem in his φιλοσοφουμένοις superesse. Alias rationes viri longe doctissimi minus ponderis habentes, quas a magna Didymi historiae philosophicae peritia, et a similitudine quorundam loco-rum Didymi et φιλοσοφουμένων petit, breuitatis caussa omittimus. Ele-ganter haec omnia enarrat, et more suo ingeniose verisimilitudinis fidem dictis facit celeberrimus Heumannus. Excussit hanc coniecturam eam-que placere non posse demonstrauit B. Io. CHRISTOPHORVS WOLFIVS [t], cui nouam libri editionem Gronouii suisque notis auctam debemus [u]. Recte is, nisi fallimur, illi opinioni allatum prooemii locum opponit, in quo se successorem Apostolorum, publicoque docendi custo-diendique Ecclesiam munere et ἀρχιερατείᾳ siue episcopatu muni-tum auctor indicat. Quae si de episcopo, vt debent, intelliguntur, omnem pro Didymo argumentationem vno ictu euertunt. Di-dymus enim non minus, quam Origenes ad episcopi dignitatem nunquam euectus inter Ecclesiae tantum Alexandrinae catechetas numeratus est. Praeuidit hunc arietem doctissimus Heumannus, monuitque, vocem ἀρχιεράτεια sumendam esse sensu generaliori, stiloque Scripturae, quo apostolorum se successorem auctor dixit, qui nunquam episcopi fuerunt, adeoque de doctore Ecclesiae quouis intelligendam esse, cum non inso-lens sit et Scripturae et scriptoribus ecclesiasticis, hanc vocis significatio-nem etiam ad Christianos quosuis extendere. At, quod pace viri acutis-simi, nobisque amicissimi dixerimus, parum haec ad scopum faciunt: non enim sermo est, quem sensum vox ista obtinere possit generaliorem, sed quem in praesenti loco habeat? Quem si inspicimus, et ex moribus atque consuetudine istius seculi diiudicamus, apparebit liquido, non posse eum de alio homine ecclesiastico intelligi, quam cui illo tempore, vbi iam ena-ta erat episcopalis dignitas, commissa fuit cura docendae gregis publica. Quod licuisse catechetae Alexandrino prius probandum erat. Quamuis enim concedi forte queat, quod ad OPTATI MILEVITANI [x] locum monuit MERICVS CASAVBONVS, nec vniuersalem hunc Africanae Ecclesiae morem vbique fuisse, vt solis episcopis liceret con-cionari, et id imprimis intelligendum esse de praesente episcopo, nec committente id munus presbytero, cum alia loca veterum innuant, pres-byteros interdum fuisse concionatos, nihil tamen id pro catechetarum Alexan-

t) Pecul. Diss. edit. poster. adiecta. u) Prodiit prima vice Hamb. 1706. 8. x) L. VII. c. 6. p. 46. edit. Dupinii.

Alexandrinorum licentia concionandi probat, cum hic sermo sit de ordinario docendi munere, et quidem in dignitate successionis apostolicae et ἀρχιερατείας, quae nulli vnquam isto quidem tempore presbytero collata fuit. Quod si quis pertinacius tueatur, locum hunc de minoris ordinis doctore publico intelligi posse, et debere, cur non potius Origeni libellus tribuatur, quam Didymo? cum Origenes quoque et catecheta fuerit et presbyter, et interdum extra ordinem ad facienda in ecclesia verba, teste Epiphanio [y] inuitatus fuerit? ea vero fuerit in historia philosophica eruditione, vt nec Didymo, nec alii sui temporis facile locum cesserit, vt eruditissimi contra Celsum libri abunde testantur. Huic vero codices msc. tribuunt. Aut itaque huic vindicandus libellus, si locus iste non obstat, aut si is refragatur, Didymo quoque abiudicandus est. Malumus itaque fateri, incertum auctorem esse, nec de eo constare quicquam, Origeni vero libellum tribuendum non esse, nec vim inferendam verbis satis claris, quamuis foetus iste Origenis eruditione indignus non sit. Sed haec ὡς ἐν παρόδῳ.

Origenis eruditio philosophica qualis fuerit?

§. XVI. Quicunque autem φιλοσοφουμένων istorum auctor fuerit, illud certum est, non sacrarum tantum literarum, sed profanarum quoque, et praecipue philosophiae Graecanicae omnis, maxime autem Alexandrinae callentissimum fuisse Origenem. Testantur id praeter eruditissima scripta, tot itinera, quae, ipso fatente, suscepit, vt ex doctissimorum virorum colloquiis literarios, quos colligebat thesauros augeret: et luculentissimae quas per omnia fere scripta sua, repandit, tractationes philosophicae, eclecticum illud, siue syncretisticum potius philosophiae genus, prodentes, quod a Clemente et Ammonio Alexandrinis didicerat. Quod cum mordicus teneret, et huc discipulos quoque manu quasi diligenter duceret, factum est, vt philosophiae Graecorum sectariae inimicum aleret animum, quem multoties prodidit. Diligentissimus in his locis colligendis fuit Baltus [z], sperans fore, vt eo facilius sibi demonstrare liceat, Platonicam philosophiam patribus inuisam fuisse, si de ipso hoc Origene, sectariae philosophiae aduersario, euinceret, quem in philosophiae gentilis studio modum excessisse, et doctores orthodoxi et ipsa concilia conquesta sunt, et illaudabile studium condemnauerunt. Quod tamen nihil aliud probat, quam hoc: tantopere a philosophia Alexandrina seductum Origenem a veritatis coelestis puritate deflexisse, vt ferre id nullo modo potuerint Ecclesiarum antistites. Quo tamen non negatur, alios doctores parcius et tectius eadem chorda oberrauisse. Id quod luculenter et moderate demonstrauit Hvetivs, [a] frustra id negante Balto, [b] recteque pronunciauit: *Clementem Alexandrinum Academiae pigmentis res Christianas illustrare suetum esse, quod et maxima pars fecerit vetustiorum patrum,*

y) Haeref. LXV. T. I. p. 525.
z) Defens. PP. Platonismi accusat. p. 249. 346. 379. 411. 512.
a) Origenian. p. 27.
b) L. IV. c. 9. p. 497.

patrum, sed parcius et verecundius. Dum itaque pro sectaria philosophia Alexandrinam Christianis obtrusit Origenes, nihil inde praesidii enascitur Platonismo patrum, quam labem ab eius tempore multo magis Ecclesiam afflixisse, fassus est RENATVS MASSVETVS, [c] candidus et peritus magis historiae philosophicae quam Baltus, pleraque fuco illinens. Haec autem secularis, quam possidebat Origenes, eruditio effecit, vt summo eum loco gentiles quoque philosophi eo tempore viuentes haberent, idque publicis quoque speciminibus ostenderent. Testem damus EVSEBIVM, [d] cuius relatio digna est, ad quam in philosophica Origenis historia attendatur; narrat enim: *Si quando necessitas poposcisset, vt philosophica quaedam explanaret, etiam ab eruditissimis in illa disciplina, cum tanta admiratione auditum esse, vt summus apud illos, et quasi vnus ex veteribus et primis illis auctoribus philosophus haberetur. Extare etiam testes studiorum eius plurimos apud philosophos, quorum nonnulli libros suos ipsi inscripserint, alii autem iudicio eius comprobandos detulerint. Ipsum quoque Porphyrium eum tanquam philosophum miratum fuisse, et de eo haec scripsisse: se Origenem, cum valde ipse puer adhuc fuisset, vidisse, arcem totius eruditionis tenentem, eiusque ingentem tum gloriam fuisse. Cum enim Ammonii auditor fuisset, qui summum inter philosophos locum tenuerit, Origenem, quantum quidem ad eruditionem literarum pertineat, totum pene in se transfudisse magistrum: contrarium tamen magistro vitae cursum ingressum, cum Graecorum studiis eruditus esset, ad ritum religionis barbarum declinauisse, eoque se conferentem, praeclarum ingenium philosophicis literis expolitum vitiasse, dum vitam quidem Christianam ageret, doctrinae vero et eruditionis Graecorum praefulgidum lumen ineptis et fabulosis narrationibus occupasse. Assecutum quippe fuisse omnia Platonis secreta.* His, quos libros Pythagoreorum et Platonicorum atque Stoicorum legerit, subiungit, vt supra iam dictum, *et ex his,* scribit, *omnia, quae secreta et mystica apud Graecos habentur, ritui eum barbaro et superstitionibus Iudaicis adaptauisse, ac philosophorum gloriam ad dogmata externa et peregrina conuertisse.* Quae se ideo afferre monet Eusebius, vt inimicorum quoque testimoniis comprobet, quam mira apud ipsos habita sit eius eruditio. Affert quoque ipsius Origenis epistolam, in qua contra eos se tuetur, qui hanc illi consuetudinem cum philosophis gentilibus exprobrauerant. In ea monet, *cum nonnulli philosophi vel ad explorandum, vel ad contradicendum ipsum adire coepissent, visum sibi fuisse vtile, vt diligentius eorum opiniones excuteret, idque fecisse exemplo Pantaeni philosophiae, Graecaeque literaturae cognitione celebratissimi, itemque Heraclae, quem apud magistrum philoso-*

c) Diss. I. in Irenaeum p. 24.

d) Hist. Eccl. L. VI. c. 18. 19. 20.

philoſophorum (Ammonium ſine dubio innuit) *inuenerit*, *illis ſtudiis iam aliquot annis operam dantem*, *et habitu philoſophico vtentem*, *quem nondum depoſuerit*, *gentilium philoſophorum libris legendis totus adhuc intentus*. Ex his aliisque ſupra iam ex parte allatis omnibus conſtare putamus, quantus in philoſophia Alexandrina vir Origenes habitus fuerit, quemque inter aetatis ſuae philoſophos locum ocupauerit. Verum quod ſummam ei apud plurimos laudem famamque conciliauit, non obtrectationis tantum atque inuidiae copioſus fons extitit, ſed errorum quoque peſſimorum ſcaturigines ei pandit, ex quibus lerna malorum ipſi exorta illique motus vehementes excitati ſunt, qui Eccleſiam orthodoxam ſeculo tertio et ſequente multis calamitatibus oppreſſerunt, valdeque commouerunt, de quibus in hiſtoria ciuitatis Chriſtianae latius ediſſerendum eſt. Nec aliunde haec peſtis, quae tam vehementer rem Chriſtianam afflixit, deriuanda eſt, quam ex philoſophia, quam Origenes tam ſtudioſe ſecutus eſt, Aegyptiaca. Ea enim cum explicandi ſcripta et traditiones veterum methodum inculcaret allegoricam, hancque ineptiendi viam etiam Iudaeis commendauiſſet, vt ſuo loco ſupra expoſitum, quorundam inter Chriſtianos doctorum Iudaeorum, maxime Philonis, exemplo deceptorum curioſitatem imitatus Origenes, allegoricum illud Scripturam explicandi genus, auctoritate ſua in Eccleſiam inuexit, et quod priuatim iam nonnullis arriſerat, quaſi publicum fecit, quo erroribus et ineptiis quibuscunque lata porta et latibulum apertum eſt certiſſimum. Videbat vir ingenio praeſtantiſſimus, ſed nimio patriae philoſophiae amore in praeceps actus, Deorum hiſtorias ad notiones philoſophicas transferre philoſophos Alexandrinos, nec dubitamus, quin eodem fere modo oracula diuina ad placita reformatae doctrinae ſuae Platonicae transtulerit Ammonius Origenis praeceptor, isque noſtro auctor et exemplum extiterit. Cumque ſolenne eſſe Iudaeis Alexandrinis obſeruaret, legem veterem ita patriae philoſophiae accommodare, crederet autem, non felicius fortiusque philoſophorum gentilium et haereticorum obiectiones retundi, ſenſusque Scripturae arcanos ſaluari poſſe, quam ſi patriam illis explicandis methodum adhiberet, ad ineptum hoc interpretandi genus confugit, et quibusdam Scripturae locis ſenſum certum et definitum non ineſſe ſtatuit, plerisque autem, licet certae verborum poteſtates eſſent, ſenſum ſpiritualem ſiue myſticum applicandum eſſe contendit. Nec locus nec inſtitutum patitur, vt hunc ſacras literas explicandi modum omnibus philoſophiae rationalis regulis contrarium, et in ipſa ſanctiſſima oracula iniurium explicemus. Adeant, qui pleniora cupiunt, viros doctos, qui paſſim hanc peſtem tetigerunt, [e] et inter eos nuperum Origenis editorem doctiſſimum CAROLVM DE LA RVE. [f] Id autem omnino notandum eſt, inſtrumentum hanc methodum Origenianam

Origeniani errores enati ex philoſophia.

e) Vid. HVET. l. c. c. II. q. 13. CLERICVS Hiſt. eccl. prol. ſect. I. c. 5. §. 8. BARBAYRAC de la Morale des peres c. VII. p. 99. BVDDEVS pec. diſſ. in Parerg. hiſt. theol.

f) Praef. Tom. I. Opp. Origen.

nam auctori suo se praebuisse, philosophiae Alexandrinae ineptias et nefandos Aegyptiacae morologiae errores sacris Christianorum mysteriis affricandi immiscendique, nouumque et satis quidem impium doctrinae aedificium extruendi. Cuius accurata explicatio ad annalium quidem Ecclesiasticorum vel historiae criticae theologiae veteris scriptores pertinet: quia autem multam puritati doctrinae Christianae labem sequentibus seculis intulit, et exemplum praebet luculentissimum, quam pestilens sidus Ecclesiae exortum sit, ex quo philosophia Alexandrina, dudum de imperio decertans, triumphum egit, potiora Origenis dogmata, quae ad hanc philosophiam respiciunt, eamque parentem agnoscunt, hoc loco afferemus, cum clarissimam huius seculi philosophiae inter Christianos vigenti lucem affundant. Loca vero ipsa Origenis et pleniorem explicationem apud HVETIVM cum inuenire queat Lector, necessaria strictim tantum annotabimus.

Systema Origenis philosophico-theologicum.

§. XVII. I. Deus potens in res non possibiles omnes, sed eas tantum, quae sunt, tantam fecit materiam, quantam valebat ornare, et in rerum formas diuidere, tantum potuit, quantum ei ad agendum materia subministrauit [g]. Primus hic et fundamentalis Origenis error est, quo materiam cum Deo ita copulauit, vt Deum eius quasi limitibus coërceret, refragantemque materiam non in omnibus obsecundare Deo statueret: eo quod naturam materiae in se consideratam, priuationem et limitationem quandam et nonens habere cum Platonicis Alexandrinis crederet. Platonicum hunc errorem esse obseruauit HVETIVS, obscure vero et minus recte ex doctrina Platonica de anima mundi deriuauit. Quae quamuis potentiam habeat suis limitibus, si Platonem audis, valde definitam, nec plus agere queat, quam illa confert potentia, perperam tamen hoc ad Deum ipsum, de quo loquitur thesis Origeniana, applicatur, cum eo et ordine, et essentia, et potentia anima mundi secundum Platonem minor sit, longeque maior demiurgi sit potentia, qua in condenda materia et ornando mundo vsus est. Neque opus est, vt ad animam mundi Platonicam recurramus, cum ipsius Dei potentiam valde iniurius in Numen restrinxerit Plato, statuens, tantum in materiam posse Deum, quantum materia pateretur. [h] De qua opinione Platonis Ocelli Lucani, Macrobii et Hieroclis loca alibi [i] attullimus. Nec aliter statuere poterat Plato, qui Deo adiungebat materiam non coaeuam tantum et coëxistentem, sed contrariam quoque animaque vel vi potius bruta inordinata ita se mouentem, vt impossibile fuerit principio illi actiuo eam totam in ordinem redigere. Quod cum absurdum videretur philosophis, cum qui e Zoroastris disciplina prodierunt, tum qui in Aegypto secundum Platonem philosophati sunt, occasionem eis dedit abiecto systemate dualistico, emanatiuum recipiendi, materiamque ex gremio Dei deducendi, vt *Tomo secundo*

g) HVETIVS L. II. c. 2. q. 2. p. 29.
h) In Timaeo T. III. opp. p. 30.
i) Ot. Vindelic. Mel. II. §. 11. p. 171.

cundo luculenter demonſtratum eſt. Quod cum caput cardinemque philoſophiae Alexandrinae conſtituerit, eam vero amplexus ſit Origenes, patet inde clariſſime, errores mentemque Platonis de limitata hac Dei potentia ei tribui non poſſe. Neque tamen ideo excuſatur Origenes, qui cum ciuium ſuorum ψευδοφιλοσοφέμενα ſequitur, non minus in potentiam Dei iniurius eſt. Nempe ſtatuebat, quod ſupra euictum dedimus, philoſophia Alexandrina, materiam ex ſinu Dei emanaſſe, et ſeminis inſtar eiectam protruſamque eſſe, (προβεβληκέναι, a qua voce nec PP. Platonicos Alexandrinos imitati abſtinuerunt.) Emanatio autem materiae, quam Orientalis quoque philoſophia ſupponit, et cum Alexandrina in concordiam abit, vt actus eſt Dei non liber, ſed eſſentialis et neceſſarius, ita non niſi limitatione materiae ex Deo eductae perfici potuit, cum, ſi infinita materia ex Deo emanaſſet, Deus ſe ipſum exſtruxiſſet. Materia itaque producta finita et limitata, vel quod Iamblichus dicit, eſſentialitate a materialitate ſeparata, non poterat Deus infinita ex materia finita entia producere, ſed reſtringebatur eius potentia, in ſe quidem abſoluta, ad naturam ſubiecti finiti in quod agebat. Quod cum finita indole ſua non omnia ea admittat, quae Deus ſecundum potentiam abſolutam pro obiecto habere poteſt, et natura ſua limitationem ſiue priuationem inferat, clare inde intelligitur, quid ſibi Origenes voluerit, ſtatuendo, Deum non plus materiae produxiſſe, quam ornare potuerit, nec plus poſſe, quam finita materia ſubminiſtret. Totum enim dogma Alexandrinum eſt. Et ex his quoque iudicandum eſt, quo ſenſu verum ſit, quod Methodius obiecit [k] Origeni, eum materiam aeternam Deoque coaeuam dixiſſe. Falſum enim hoc eſt ſenſu Platonico veteri, verum autem ſenſu Platonico recentiori ſiue Alexandrino.

II. Deus quidem craſſiore corpore caret, ſubtilius tamen illi tribui poteſt. [l] Valde incertus, vt ſolet, de hac re fluctuat Origenes, eo quod ſatis quidem acute videbat, corporis notionem Deo non conuenire, Alexandrinis tamen notionibus et principiis occupatus non poterat non Deo aliquam materialitatem tribuere. Et prius quidem ex diſputatione contra Celſum [m] ſatis clarum eſt, cui vehementer indignatur, Chriſtianis Stoicorum ſententiam de Deo, corporeo ſpiritu, tribuenti, omnemque hanc corporis licet actiui et ſpiritualis notionem a Deo remouet. Poſterius autem ex multis eius locis patet; [n] quoties enim de ſubſtantiis ſpiritualibus loquitur, corporis notionem relatiuam, tantum ſibi fingit, eamque eo tantum a Deo ſenſu remouet, quo veteres multi et imprimis Orientales Deum dixere ἀσώματον, non vero omnem prorſus materialitatis conceptum in Deo refugit. Quod non aliter fieri poterat, cum a praeceptoribus Alexandrinis didiciſſet, et materiam ex ſinu eſſentiaue Dei egreſſam eſſe, et corporum quoque materiam ex ea poſſe participare,

k) Apud Photivm Cod. CCXXXV.
l) Hvet. §. 5. p. 29.
m) L. VI. p. m. 334.
n) Conf. Hieronym. ep. 59. ad Auit.

cipare, quam Platonicorum Aegyptiorum hypothesin clare innuit IAMBLICHVS o). Ex quo constat, Deum et materiam non contradictorie opponi apud Origenem.

III. Vniuersa materia redigetur in substantiam meliorem. Etiam hoc ex primariis systematis emanatiui principiis est, quod necessaria consequentia ex eo fluit, vt ex systemate Orientali, Alexandrino Cabbalisticoque suis locis enarrato constat. Ita vero nec noui aliquid attulit Origenes, nec alienum a patria philosophia statuit, quae tota in reuocandis in hoc Deitatis pelagus rebus omnibus etiam materialibus per gradus spiritualitatis varios occupatur. Dubitandum autem non est, quin Origenes id eodem modo, quo reliqui systematis emanatiui asseclae, intellexerit, nempe vt materiae limitatio et finitas semper magis magisque tollatur, et ita priuatio, quae materiae inest, auferatur, donec tandem regressa in fontem suum infinitum, Deum, et in eius essentiam absorpta, infinitatis eius particeps fiat. Qualis enim eius effluxus, talis refluxus, totum enim systema emanatiuum est περιοδικὸν, vt infra demonstrabitur.

IV. Deus eiusque personae, angeli et homo secundum animam sunt vnius eiusdemque substantiae. Loqui ita Origenem, testis est THEOPHILVS ALEXANDRINVS, qui tamen vtrum veram Origenis mentem expresserit, dubitat HVETIVS p). Sine ratione id facit, si quid intelligimus. Supposito enim systemate emanatiuo non possunt non Deus, eiusque personae, angeli et homo eiusdem substantiae vel essentiae potius esse participes, cum omnia ex vno diuinitatis oceano emanauerint. Verum id cum distinctione graduum intelligendum est, secundum quam multo purioris et diuinioris naturae sunt personae diuinae, quam angeli, melioris conditionis angeli, quam animae hominum. Id quod facile capiet, qui systema Orientale, Cabbalisticum et Alexandrinum suo loco explicatum, probe tenet. Vbique enim hic traduntur similia. Et hinc ratio quoque petenda est, cur inter ipsas personas diuinas inaequalitatem posuerit Origenes? Earum enim, si ipsum audis, non alia ratio et conditio est, quam reliquarum substantiarum emanantium, gradu, loco, puritate vel mixtione meliorum vel deteriorum, superiorum vel inferiorum. Quod vbique quoque crepuere Alexandrini.

V. Tres sunt ὑποστάσεις in Deo q). Per hypostasin Origenem more veterum non personas intelligere, sed οὐσίας, accurate monuit HVETIVS r). Personae enim Origeni vocantur ἰδιότητες. Etiam hoc Alexandrinum est, quae philosophia substantias omnes ex sinu Dei egressas peculiaribus οὐσίαις a Deo distinxit. Non enim, si hos audis, et ipsum quoque Origenem, tres istae ὑποστάσεις in diuina sunt essentia, nisi radicaliter, quemadmodum λόγος Alexandrinorum, Adam-Kadmon

 Cabba-

o) De Myst. Aegypt. Sect. V. c. 23. p. 138
p) l. c.
q) In Ioan. T. II. p. 56.
r) Q. 3. §. 3. p. 32.

Cabbaliſtarum, δύναμις Orientalium, ita a Deo diſtinguitur, licet dicant, vnum cum Deo eſſe. Voces enim hae non noſtro ſenſu, ſed quem in ſyſtemate ſuo habent, dimetiendae et explicandae ſunt, niſi in earum interpretatione velimus hallucinari.

VI. Differt filius a patre, et inaequalitatis rationem aliquam obtinet, nempe vt radii a ſole [s]. Transſumtum hoc eſt a λόγῳ Platonicorum Alexandrinorum, quem cum λόγῳ Chriſtianorum non Origenes modo confudit, verum alii quoque patres πλατωνίζοντες, vt ſupra obſeruatum. Nec aliter ſtatuere poterat Origenes, vbi ſemel concepiſſet, λόγον inter emanatiua ex Deo ponendum eſſe, non vero inter immanentia, licet ἰδιότητι diſtincta. Hoc enim ſuppoſito, emanatiuum licet emanationis fonti proximum eo tamen minus eſt, vt multoties iam obſeruatum. Ab hac theſi pendet quoque ſequens aſſertio:

VII. Filius miniſter patris eſt in creatione; adeoque mundus quoad cauſſam primariam a meliori et maiore, quam λόγῳ, creatus eſt [t]. Nihil hic dicit Origenes, quod non de miniſterio τοῦ λόγου in condendo mundo dixerint patres Ante-Nicaeni plerique, Platonicis, quibus innutriti erant, notionibus ſeducti, vt ſupra obſeruatum. Paulo quidem moderatius et rectius ſentire videtur, interdum de λόγῳ differens, eum enim eſſe in patre, eſſe patris vim et ſapientiam, cum illo vniri, cum patre vniuerſitatis parentem eſſe, et in eo Deum ſe veluti perluſtrare et cognoſcere, adeoque aequali cum patre modo honorandum eſſe ſtatuiſſe, tamquam primogenitum patris et animatam paternitatis rationem, a magiſtro ſe edoctum eſſe ait diſcipulus GREGORIVS [u]. Verum aut pulchrius magiſtrum pingit et ornat, quam par erat, Gregorius, aut haec omnia ſenſu Alexandrino intelligenda ſunt, nempe quatenus λόγος emanatiuum primum eſt, cum fonte Deitatis arctiſſimo vinculo radicaliter vnum, quamuis differat, vt effectus a cauſſa; radius a ſole, riuulus a fonte etc. Ita ſtatuiſſe Origenem ſequens aſſertio prodit:

VIII. Filius eſt emanatio prima ex Deo, a quo dependet in fieri, vnde genitus dicitur [x]. Luculenter hoc ex generatione lucis et radiorum ex ſole prodeuntium explicat HVETIVS [y], qui videndus. Ex hac vero theſi ſequitur alia: nempe filium in eo tantum a materia differre, quod principiatum primum ſit, ex quo, vel, quo mediatore, reliqua emanatiua proceſſerint. Hinc perfectiſſimam creaturarum filium vocare Origenes non erubuit. Paria de homine primogenito Cabbaliſtae habent, de aeone prima Orientales, de mente Dei Alexandrini apud IAMBLICHVM [z], qui omnes eodem conſanguinitatis nexu Origeni addicti ſunt.

IX. An-

s) Ibid. T. II. p. 49. 56. 70. HVET. §. 8. p. 37.
t) Ibid. p. 56. HVET. §. 13. p. 38.
u) In Panegyr. p. 448.
x) Ibid. p. 47.
y) §. 24. p. 44.
z) l. c. Sect. VIII. c. 23. p. 158.

IX. Angeli, mentes, animae, omnesque νόες conditae partim variis modis, et vſu abuſuue libertatis in varios ordines redactae ſunt, mundusque ideo factus eſt, vt in eum pro meritorum gradibus demitterentur [a]. Nihil noui hic ſtatuit Origenes, quod non Orientalibus placuerit, et ſyſtema Alexandrinum inſinuet. Illi enim defeciſſe ex pleromate aeonem quandam et in materiam inclinaſſe angelosque ideo creauiſſe ſtatuunt, hi lapſos eſſe daemones affirmant, quod nec ipſi Platoni diſplicuit, vt alibi dictum.

X. Angeli ſine corpore eſſe non poſſunt, ſed tenui et ſubtili. Ita ſaepius Origenes [b], ratus: ſolius Dei, id eſt, Patris, Filii et Spiritus S. naturae proprium eſſe, ſine materiali ſubſtantia, et absque vlla corporeae adiectionis ſocietate ſubſiſtere. Hinc corporis neceſſitatem tantopere vrget cum ſubſtantiis intellectualibus coniunctam, vt interdum angelos corporeos facere videatur. Quibusdam enim in locis dubius haerere videtur, vtrum angeli animam habeant, nec ne? Quod eo minus mirandum eſt, quo magis fluctuante fuit animo, et doctrina de angelis in Eccleſia nondum ſatis definita ſuisque cancellis conſtricta, diuerſiſſimae autem inter philoſophos de ſpiritibus his fuerunt ſententiae, et imprimis philoſophia Orientalis materialitati angelorum valde fauit. Illud tamen ex diſertis Origenis locis, ex parte quoque a RADVLPHO CVDWORTHO [c] adductis conſtare arbitramur, inclinaſſe Origenem ad illud ſcholae Alexandrinae dogma, quod et anima et corpore conſtare angelos ſtatuit. Ita enim luculenter [d]: *Semper erunt rationabiles creaturae, quae indigent indumento corporeo; ſemper ergo erit natura corporea, cuius indumentis neceſſe eſt rationabiles creaturas. Niſi quis putet, ſe poſſe oſtendere, quod natura rationabilis absque vllo corpore degere poſſit. Sed quam difficile id, et quam prope impoſſibile intellectui noſtro, in ſuperioribus oſtendimus.* Quamuis autem HVETIVS [e] putauerit, dogma hoc cum reliquis Origenis placitis non cohaerere ſatis, nec cum toto eius ſyſtemate conſpirare, recte tamen Cel. MOSHEMIVS [f] pronuntiauit, eum falli. Aliud enim ſyſtema emanatiuum, quod recepit Origenes loquitur, quo ſtante, angeli non poſſunt non eſſe corpore licet leuiori et ſubtiliori induti. Cum enim et ipſi non quoad ſubſtantiam tantum ſpiritualem ex fonte rerum omnium immaterialium ſiue intellectualium ſcaturiuerint, ſed in emanationum quoque ordine longius ab emanationis fonte remoti ſint, neceſſarium eſt, vt eſſentia eorum ſpiritualis magis ſit limitata et materiae priuatione coarctata, ſicque corporibus induantur. Immo, ſi coniecturis locus eſſe poteſt, ſuſpicamur, Origenem angelis eſſentiam quidem ſpiritualem, id eſt, actiuam et rationalem, ratione internae ἑνωσιότητος non denegaſſe, qualem nec in rebus materialibus craſſioribus

negauere

a) HVET. p. 68.
b) Περὶ ἀρχῶν L. I. c. 6. L. II. c. 2. HVET. p. 69.
c) Syſt. intell. c. V. ſ. 3. §. 34. p. 1084.
d) De Princ. L. IV. fin.
e) §. 6. p. 70.
f) Ad l. c. Cudworthi.

negauere Orientales, Gnoſtici, Cabbaliſtae, Alexandrini, omnes ſororio inter ſe et cum Origene vinculo connexi, eam vero ita materialitate definitam et limitatam ſibi concepiſſe, vt ſpiritualis quoque eo ſenſu, quo Deitatis perſonas ſpiritus dixit, vocari nequeat. Hincque diuerſa illa et diſſentientia eius pronuntiata deriuanda eſſe coniicimus. Quicquid autem huius rei ſit, quod accurate ob incertam mentem ſuam declarandi rationem, quam Origenes tenuit, definiri non poteſt: illud certum eſt, ad angelorum naturam eum praeter rationalem ſiue intellectualem partem, corpoream quoque poſtulauiſſe.

XI. Angeli mali, praeuaricatores craſſius corpus pro criminum modulo adepti ſunt. Eſt tamen hoc quoque corpus ſubtile et velut aura tenuis. Hoc ex antecedentibus intelligitur, et cum Klippoth, ſiue corticibus Cabbaliſtarum, cumque malis Gnoſticorum & Alexandrinorum Platonicorum daemonibus comparatum, Origenem in eodem cum illis luto haeſiſſe demonſtrat. Aliter enim ſyſtema emanatiuum non poteſt ſtatuere. Cum enim mali angeli ex emanantibus quidem ſubtilioribus magisque intelligibilibus ſint, adeoque animam habeant, voluntatis autem peruerſitate ac malitia longius, quam par erat, a fonte ſuo receſſerint, neceſſario craſſiorem corporis naturam accipere debuerunt. Quamuis ideo corpus illud tenue ſit, quod ſubiecti emanatiui intelligibilis perſonam ſuſtineat veſtiatque. Neque magnopere haeremus, vt nobis perſuadeamus, Origenem hoc malorum angelorum corpuſculum non ad ſolius veſtimenti, quo induitur intellectualis eorum anima retuliſſe, ſed ad ipſam eorum naturam, ita tamen, vt eos rationaliter agere poſſe crediderit. Hoc enim philoſophia illa Orientalis, quaeque ex ea prodiere, ſectae vnanimi fere conſenſu ſtatuebant, quamquam interdum ita pronuntiant, vt eos natura mere ſpirituali, corpore licet veſtita, conſtare crediſiſſe videantur. Quam ſententiam inter veteres Eccleſiae doctores multi tenuere, vt alibi oſtenditur.

XII. Animae omnes angelorum, hominum, ſiderum ratione et libertate inſtructae, cum aliae in vitium, in virtutem aliae ferrentur, aliae deturbatae in materiam profundi, hae leuatae, proque gradu ſcelerum ex ordine aliae ſuperiori in inferiorem detruſae ſunt.

XIII. Quia tamen libertate adhuc ſua gaudent illae animae in gradum materiae deteriorem detruſae, ea recte vtendo, ſeque a ſcelerum et materiae contagio purgando iterum aſcendere, exque animabus daemones angelique, et ſic porro fieri poſſunt. Dogma hoc characteriſticum ſyſtematis Origeniani eſt, ex quo fontes, ex quibus illud hauſtum eſt, paulo attentior facile diſcere et cognoſcere poterit. Non enim Platonici modo Alexandrini talia praeceperunt, quorum de lapſu animarum earumque detruſione in corpus, et purgatione atque aſcenſu *φιλοσοφούμενα* nota ſunt, et ſuo loco enarrata, ſed et Orientalis philoſophia, quaeque ex ea enata eſt

Gnoſtica

Gnoſtica et Cabbaliſtica eodem prorſus modo docuerunt, et Platoniſmus ipſe Alexandrinus inde modificatus eſt. Nempe ita emanatiuum ſyſtema poſtulare, quilibet ex dictis intelligit, et imprimis Simonis, Menandri Valentinique hypotheſes de progreſſu aeonis cuiusdam ex pleromate, et inclinatione eius in materiam, de limitata et priuatione ſ. materia coarctata natura aeonum degenerantium, et in peius vergente, ſatis exponunt. Nempe cum omnibus huius ſyſtematis patronis Origeni viſum eſt, quo magis a fonte ſuo principiatum aliquod emanatiuum recedit, hocque vnionis ſuae centrum relinquit, eo magis finitum, et materiale fieri, condenſarique lucem iſtam ſpiritualem in tenebras materiales, donec corpus tandem craſſum, extremique ſcelerum materialium cortices inde exſurgant. Nihil itaque noui Origenes ſtatuit, ſed illud profeſſus eſt, quod omnes admiſerunt, qui ſyſtema παλιγγενεσίας adoptarunt, deque effluxu et refluxu in Deum philoſophati ſunt. Et ex his ἀποκαταστάσεως τῶν πάντων myſterium ſe pandit, quod ne hodie quidem amatoribus caret.

XIV. Habet quilibet homo angelum tutelarem, quem vel a natiuitatis momento, vel a baptiſmi hora accepit. Fluctuat more ſuo Origenes, vtrum vel fideli ſoli, vel homini cuiuis tribuendus ſit tutelaris genius. Ea enim de quaeſtione doctores quoque, qui ante eum vixerunt, in partes abierunt. In quorum opinione conſideranda, detegendisque huius dogmatis fontibus cum ſupra iam prolixi fuerimus, lectorem ad eum locum remittimus.

XV. Acceperunt angeli pro ratione meritorum ſuorum officia regendae materiae.

XVI. Homini duo angeli praeſto ſunt, bonus et malus. Vtrumque dogma ex Platoniſmo Alexandrino ortum eſſe, et tum Platonicae tum Orientali philoſophiae originem debere, ex iis intelligitur, quae ſupra de vtroque dogmate, aliis quoque Eccleſiae doctoribus non ingrato diximus. Tamque liberalis fuit in diſtribuendis inter angelos muneribus Origenes, vt non regionibus modo, gentibus et ciuitatibus, ſed muneribus quoque e. c. epiſcopali genium tutelarem, praeſidemque deſtinaret. Quod vt ſolenne inter Alexandrinos dogma fuit, ita veriſimile eſt, Origenem, cum videret gentiles terrarum, locorum, munerum, templorum, ſtatuarum etc. praeſidia inter angelos ſiue daemonas diſtribuere, didiciſſet autem ab eius aetatis doctoribus, praecipue a praeceptore ſuo Clemente, prouidentiam diuinam angelorum miniſterio in adminiſtrando mundo vti, ita gentilem doctrinam ad ſacra Chriſtianorum placita attemperare voluiſſe. Cum autem totius idololatriae fons hic eſſet deteſtabilis, vt ſupra demonſtratum, ex hoc angelorum tutelarium et praeſidiariorum dogmate ab Origenis tempore, ille angelorum cultus in Eccleſia inualuit, quem ἄτερ γραφῆς introductum bonus quilibet merito indignatur. Non

negat hoc Hvetivs [g], et hunc angelorum cultum ex Platonismo in Ecclesiam irrepsisse fatetur, licet puriorem et defecatiorem ad eam peruenisse contendat. Quod vt examinare huius loci non est, ita id tamen obseruandum, magnopere falli eruditissimum praesulem, contendentem, ex Scriptura sacra ad gentes eam doctrinam peruenisse. Quod in tanta veteris eruditionis luce a tam docto viro dictum esse nollemus. Tota enim reclamat antiquitatis historia, praesertim Hebraea atque Iudaica, vt supra iam obseruatum.

XVII. Animae ante corpora a Deo conditae in eaque tanquam in ergastula demissae propter peccata: nempe propter abusum libertatis. Lucem haec assertio capit ex Θ. XII. fundamentumque in natura emanationis habet, vt iam dictum. Et absurdum quidem videtur statuere, materiam siue corpus esse carcer poenamque animae, cum tamen vi emanationis ex Deo, vt res omnes, effluxerit. Recte tamen consideratum et ad totum hoc systema relatum cum illo satis cohaeret, vt enim materialitatis ratio in remotiori a fonte summo distantia secundum illud quaerenda est, ita formale materiae in priuatione consistit, quae emananti diuinae substantiae accidit, vt in systematis Cabbalistici explicatione dictum est. Quoniam vero animis rationem et libertatem Origenes tribuit, hinc asseruit, eos peccasse, et in appetendo fonte suo refrixisse, ideoque per gradus exinanitas ex mentibus factas esse animas, et ψυχὰς vocatas esse, quod ipsarum pietatis et charitatis feruor frigescere coeperit.

XVIII. Duae sunt in quouis homine animae. Etiam in hoc dogmate valde fluctuat Origenes, vt obseruatum Hvetio [h]. Caussam huius incertitudinis facile deprehendet, qui mente secum reputauerit, valde dubiam haesisse ipsam quoque in hoc dogmate constituendo sectam Platonico-Alexandrinam; quae interdum duas tantum animae facultates, superiorem et inferiorem, ponit, interdum duas animas in homine admittit, quarum vna ex anima mundi decerpta est, altera ex generatione est, vt videre licet apud Iamblichvm [i]. Nec aliter Cabbalistae, vt *superiori Tomo* obseruatum, nec inter Christianos defuerunt, qui huic dogmati adhaererent, vt iam superiori capite de Tatiano annotauimus. Mirum itaque non est, Origenem vestigiis antecessorum eo diligentius institisse, quo arctius placitis Aegyptiacis esset addictus.

XIX. Fuerunt initio animae mentes, refrigescente vero Dei amore in animarum statum degenerarunt. Dictum de hac assertione supra iam, quantum satis est.

XX. Animae praeter corpus crassum et visibile subtilius quoque tanquam vehiculum quoddam circa se habent. Etiam haec Alexandrina doctrina est, in qua schola de ὀχήματι multa garriuntur, vt suo loco monui-

g) Origenian. §. 31. p. 86. h) q. 6. p. 91. i) De Myst. Aegypt. Sect. IX. c. 6. 7. p. 169.

monuimus. Difcedere hac in re Origenem, vel fi mauis Platonicos Alexandrinos omnes, a Platone, quamuis alios philofophos confentientes habeant, obferuauit HVETIVS [k]. Id quod mirum videri non debet, quia proprie hoc dogma ex philofophia Orientali in Platonicam intrufum eft, in qua iuxta ordinem atque feriem emanationum inferior emanatio fuperueftit fuperiorem, id eft, vehiculi inftar ambit: ex quo fequitur, animam quoque ex diuino fonte progreffam fine eiusmodi corpore fubtiliffimo effe non poffe, qua de re in fupra allatis prolixe dicta hoc loco repetere nolumus. Statuit tamen fimile quid Plato, dum praeter animam ex mundi anima decerptam, animam quoque quandam aftralem admifit. Quam animam aftralem Alexandrinos philofophos pro vefte vel vehiculo eiusmodi habuiffe, ex IAMBLICHO [l] difcimus, qui illi ἀνθρώπινον μορφῆς εἶδος humanae formae fpeciem tribuit. Ordo vero emanatiuorum principiatorum fatis, quid voluerit fibi Origenes, explicat.

XXI. Homo anima, non corpus. Obfcura hac in affertione eft mens Origenis [m], qui dum more fuo fluctuat, dum in diuerfa rapitur, dum vel inuidiam dogmatum fuorum habet interpretem vel fauorem, diuerfiffimus faepe a fe ipfo vel eft reuera, vel tamen effe videtur, certe tenebris fe abdit vera eius fententia. Clare id de hoc dogmate demonftrauit HVETIVS [n], qui videndus. His itaque tenebris difpellendis remedium aliud non nouimus, nifi vt ad totius fyftematis Origeniani fenfum fcopumque refpiciamus, credamusque Origenem ita intelligi voluiffe, vt ille poftulat. Quo, vt debet, admiffo, non alius thefi huic fenfus affingi poteft, quam vt dicamus, Origenem corpus inter partes hominis effentiales non numeraffe. Anima enim, vel homo quoque ipfe, fi hunc audis, exftitit ante corpus: cumque lapfu grauiore in deteriora ruiffet, in corpus materiale tanquam in carcerem quendam detrufa eft, vt temeritatem recedendi a Deo fonte fuo, ex quo emanauit, lueret. Ex his vero vinculis liberanda, et homo, id eft, anima vindicata a corporis contagio ad fontem fuum reducenda eft, vt in eo effentiae fuae integritatem atque perfectionem recuperet. Quibus omnibus pofitis corpus neceffario ad hominis naturam, effentiam et perfectionem non pertinet. Id quod nec Platoni ipfi in totum difplicuit, nec Platonicis iunioribus, quos praeceptores et condifcipulos Origenes habuit, in quorum fchola anima intellectualis iam hominis rationem obtinet, vt ex IAMBLICHO [o] intelligitur: materia autem in relatione ad intellectualia nonens eft, id quod de ipfo quoque corpore ftatuit PORPHYRIVS [p].

XXII. Animae plura corpora intrant, hinc μετενσωμάτωσις ex corpore coelefti, humano vel daemoniaco in aliud, non tamen in belluinum.

k) Origenian. p. 100.
l) loc. cit. Sect. VIII. c. 7. 8. p. 162. Sect. X. c. 5. p. 176.
m) PHOTIVS Cod. CCXXXIV. EPIPHAN. haer. 64. c. 17.
n) p. 100.
o) l. c. p. 176.
p) Sent. XXIX. p. 72.

num [q]. Reiecisse Origenem μετεμψύχωσιν Pythagorico-Platonicam, ex multis eius locis maxime in libris *contra Celsum* [r] constat. Sed id recte intelligendum est, nec ita accipiendum, ac si omnem migrationem animarum reiecerit Origenes. Contrarium enim ex Θ. XII. et XIII. patet, quibus animarum per varia domicilia gradusque descensus et ascensus reditusque asseritur. Vbi itaque absurditatem obiicit μετεμψυχώσει Pythagoricae, id modo respectu corporum belluinorum vel plane vita carentium intelligendum est, a qua insania schola quoque reliqua Alexandrina abstinuit, ipseque Iamblichus eam peculiari tractatione confutauit. Maluimus itaque, hanc animarum migrationem μετενσωμάτωσιν vocare, quam μετεμψύχωσιν, id est translocationem animae magis, quam migrationem ex vno corpore in aliud. Quamuis fateamur, Origenem ingenii foecunditate et lectionis immensa fere farragine impeditum obrutumque, non potuisse accuratas sibi rerum, quas sibi conceperat, notiones formare, et forte ipsum non satis sibi in hoc dogmate constitisse, ex systemate itaque emanatiuo tantum esse explicandum. Quod vbi regulae instar admittimus, iudicium fieri potest de Apologia pro Origene, quam scripsere IO BAPTISTA CRISPVS [s] et IACOBVS WINDETVS [t]. Ille enim Hieronymum confutandum sibi sumsit, Origeni tribuenti Pythagoricam in bruta quoque transmutationem, monens, *verba Origenis eo tendere, vt animam, daemonem et angelum vnius velit esse naturae, at vero Pythagoricam transmigrationem daemonum magis, et a rationali ad brutam pendere animam, hanc vero non vno loco reiicere Origenem. Hic* μετενσωμάτωσιν *per calumniam Origeni tribui* contendit, *eo quod, aduersus Celsum disputans* μετενσωμάτωσιν ἄνοιαν *vocet, quod naturam rationalem deprimat in omne genus irrationalem, nonnunquam etiam in perceptionis expertem: Definitio quoque animae Origeniana, qua* οὐσίαν φανταστικὴν καὶ ὁρμητικὴν *substantiam perceptionis et appetitus compotem dixit, locum illi* μετενσωματώσει *non faciat.* Vterque enim facile admitti potest, eo quod de transmigratione animarum in corpora brutorum et vegetabilium tantum loquantur. Quamuis autem idem vir doctus ex eo quoque Origenem excusandum et ab impio hoc dogmate absoluendum esse credat, quod scripserit [u]: *Helias iam venit; non anima Heliae est intelligenda, vt ne incidamus in dogma transcorporationis, quod alienum est ab ecclesiastica veritate*, parum tamen inde pro Origene excusando exsculpi potest, cuius μετενσωμάτωσις alia est, quam ea, quam his verbis sugillat, quae migrationem potius vnius animae in multa corpora, quam translocationem animae per varios gradus vel depressae, vel eleuatae in deteriora vel meliora corpora animata et rationali hospite instructa

q) PHOTIVS Cod. CXVII.

r) Lib. III. p. 162. Lib. IV. p. 215. Lib. V. p. 272. Lib. VIII. p. 409.

s) De Platone caute legendo p. 464. seqq.

t) De Vita functorum statu Sect. V. p. m. 101.

u) Hom. III. in Matthaeum.

instructa indicat. Interim facile pro Origene excusando admitti potest, quod addit: *Quae discutienda de transcorporatione proposuit in libris περὶ ἀρχῶν, non sunt pro decretis et ratis sententiis babenda, id enim ne fieret, non vno in loco cauet Origenes philosophorum omnium modestissimus.* Ex hoc autem non sequitur, recte eum circa hoc dogma sensisse, licet, vt erat animo titubante et incerto, et nec accuratus satis, nec a metu contrarii liber, nihil pro certo et decreto quodam affirmauerit. Semper enim ei absoluendo obstat, systema emanationis, quod elegit, περιοδικόν, secundum quod vel in deteriora vel in meliora corpora abeunt et transplantantur animae, donec ex errore reuocatae ad fontem suum reuocentur. Ceterum vt hoc quoque addamus, PHILASTRIVS [x] dum haeresin enarrat, quae dicit, *animas foenerariorum, sceleratorum et homicidarum et aliorum talium transire in daemones*, Origenem inter hos non numerat, ex quo cum CRISPO [y] contendit FABRICIVS [z], praeter rem hanc opinionem tribui Origeni. Verum nihil inde pro Origenis innocentia exsculpi posse putamus. Aut enim, quod contendit HVETIVS [a], Origenis veneratione et amore ductus, eius nomen silet, aut huic eum haeresi, quam Tertulliis tribuit AVGVSTINVS [b], addicere noluit, quod ea animas peccatorum transire dixerit non in daemones modo, sed in pecudes quoque, et bestias et serpentes, quod reiecisse Origenem supra obseruauimus.

XXIII. Inter spiritum et corpus anima est media, quae vel huic vel illi assentiendi libertatem habet [c].

XXIV. Astra animata sunt, (quia scilicet a praeexistentibus mentibus informantur) ex animabus quae non ita male se gessissent: hinc ratione pollent, Deum laudant, peccare possunt etc. [d]. Esse hoc dogma vetustissimum et Barbaricum, ex hac historia philosophica satis notum est, nec inter Alexandrinos et Cabbalistas ignotum, qui sideribus mentes rationales praesides vel incolas praeeunte ipso Platone, tribuunt. Qua de re cum nihil Origenis tempore in Ecclesia esset definitum, mirum non est, eum hanc quoque mentium sedem retinuisse. Id quod eo magis fieri debuit, quo magis illis substantiis siue mentibus intellectualibus, quae leuius peccassent, melioris quoque conditionis sedes corporea erat tribuenda, si dogmata omnia rite inter se cohaerere debebant. Inde vero sequentis quoque assertionis sensus liquet:

XXV. Cum siderum animae rationales sint, sequitur inde, ea futura significare posse. Ita enim a vetustissimo iam tempore de siderum potestatibus iudicarunt philosophi, vt saepe obseruatum.

 XXVI. Quia

x) De Haeresibus c. 127. p. 250.
y) l. c. z) Ad l. c. Philastrii.
a) l. c. Lib. II. c. 2. q. 7. §. 18. p. 102.
b) De Haeres. c. 78. c) In Rom. I.
d) T. XIII. in Matth. p. 336. HVETIVS q. 8. §. 1. p. 127.

XXVI. Quia perpetuae rerum omnium periodi ſunt, ideo nulla eſt aeternitas animarum damnatarum, ſed poſſunt animae aſcendere, et relabi. Πρῶτον ψεῦδος hoc Origenianum eſt, ex emanatiuo ſyſtemate neceſſaria conſequentia fluens. Vt enim primus rerum omnium fons ſcaturire nunquam deſinit, nec ceſſant ex eo progredi innumerabiles fluuii et riuuli, qui quo longius a fonte recedunt, eo deterioris fiunt et impurioris conditionis; ita per circulum illum, qui fonti ſupremo ineſt, aeternum, cuncta quoque ad eum redire reuocarique oportet, et denuo ex eo proſilire, ſicque aeternum hunc emanationis periodum volui reuoluique. Quae fatalis rerum omnium catena vt omnibus placere debuit, qui emanatione ex Deo omnia exiſtere dixerunt, ita Origeni quoque diſplicere non potuit. Hincque illa ſucceſſiua mundorum innumerabilium ſeries, quam ſtatuit Origenes, de qua docte commentantem videſis IACOBVM THOMASIVM [e]. Eſt vero hoc Alexandrino-Platonicum magis, quam Academicum. Plato enim, cum ſyſtema emanatiuum non recepiſſet, hunc quoque ſcopulum ſuo modo euitauit, et fatalem tantum rerum creatarum periodum in anno magno abſoluendam ſtatuit, quo ad priſtinam iuuentutem mundus rediret. Eum enim ſolui non poſſe ob bonitatem dicebat. Stoici autem Origeni et Alexandrinis praeluſerunt, et hoc, niſi fallimur, dogma primi Platoniſmo affricuerunt, ex quorum conflagratione mundi et inde in Iouem redituro mundo redit nouus, reſurgitque Iupiter noua ratione materiam agitans. Qua de hypotheſi Stoica ſuo iam loco *Tomo primo* diſputauimus. Haec Syncretiſmi beneficio recepta in ſcholis Platonicorum recentiorum, veterem Platonis doctrinam eiecerunt. Quibus cum egregie concineret philoſophia Orientalis, mirum non eſt, Origenem quoque huic dogmati manus porrexiſſe, idque ſibi vindicaſſe. Non reiiciendi itaque ſunt, qui cum HVETIO [f], Stoiciſmum Origenem ſeduxiſſe coniiciunt, licet non is ſolus accuſandus ſit, ſed in partem vocanda omnis, quae in Aegypto viguit, doctrina ex Oriente illuc translata. Quod autem a Pantaeno Stoicam philoſophiam ſectanti haec Origenes acceperit, quod poſt HALLOIXIVM [g] viſum eſt IAC. THOMASIO [h], admitti non poteſt. Cum enim Origenes Clementis Alexandrini diſcipulus fuerit, hic vero Pantaeni, ille Pantaenum audiuiſſe non potuit. Recteque huic coniecturae opponit HVETIVS [i] ſilentium veterum, Pantaenum inter praeceptores Origenis non numerantium, quod omnino huic ſuſpicioni obſtat; vbi etiam admittamus SIDETAE teſtimonium, Pantaenum Clementis diſcipulum facientis. Nec operoſe diſquirendum eſt, vnde Origenes hanc hypotheſin hauſerit, cum conſtet, ex Ammonii eum ſchola prodiiſſe, illam vero Peripateticam et Stoicam philoſophiam Platonicae admiſcuiſſe, et Barbaricae atque Orientali quoque attemperauiſſe. Ex quo intelligi quoque poteſt, quo ſenſu THOMASII [k] ſuſpi-

e) De Exuſt. Mundi Stoica Diſſ. XVII. p. 237.
f) p. 166.
g) Orig. defenſ. Lib. I. c. 1. p. 5.
h) l. c. Diſſ. XVIII. §. 7. p. 240.
i) Origen. Lib. I. c. 1. §. 5. p. 4.
k) l. c. §. 8.

ſuſpicioni locus faciendus ſit, qui Cabbaliſtas in hoc argumento praeceptores Origenis fuiſſe autumat. Origenem enim Cabbaliſticam Iudaeorum philoſophiam, quae tum arcaniſſima habebatur, didiciſſe nullo argumento ſatis firmo conſtat. Verum ex iisdem fontibus, ex quibus has nugas hauſerunt Cabbaliſtae, acceperunt quoque Platonici reformati, nempe ex philoſophia Orientali, id quod ex παραλληλισμῷ harum ſectarum *Tomo ſecundo* allato manifeſtum eſt. Horum autem omnium ſyſtemata cum confuderit in vnum Ammonius, isque myſteria ſua Origeni tradiderit, vera inde ſcaturigo patet, ex qua error hic Origenianus promanauit. Quod reliquum eſt, nec Stoico nec Orientali, nec Alexandrino ſyſtemati toti haec Origenis aſſertio conformis eſt, ſed accommodauit eam doctrinae Chriſtianae inter lucem et tenebras paciſci conatus. Egregie id vidit IACOBVS THOMASIVS [l], cuius *de neutraliſmo Origenis* tractatio legi meretur.

XXVII. Impiarum animarum vitia flammis purganda et excoquenda ſunt.

XXVIII. Hominibus peccantibus aſſignatae ſedes inferiores, vbi torquebuntur pro ſcelerum modo, diutius aut breuius, per maiora vel minora ſupplicia pro gradu vitiorum [m].

XXIX. His autem emendationibus reparati purgatique in ſuperiores gradus perducuntur, donec ad aeternas ſedes perueniant. Paſſim haec inculcat Origenes, cuius loca de hoc purgatorio adduxit HVETIVS [n]. Etiam hoc dogma ἑτερόδοξον Origenem ab Ammonio, Ammonium et reliquos Aegyptiacos philoſophos ab Orientalibus accepiſſe, vix dubitandum eſſe videtur. Qui cum eiusmodi purgationem et exuſtionem finem conſtituerint totius philoſophiae ſuae, hancque Arihmanii ſiue lucis victoriam fore ſtatuerint, idque Gnoſtici quoque et imprimis Valentiniani docuerint, facile fuit in Aegypto degentibus, ex impuris his lacunis eam haurire ſententiam, quam ſyſtema emanatiuum poſtulat. Caue vero ſatisfactionis vel expiationis cauſſa hoc purgatorium admiſiſſe putes Origenem; ille enim ad exurendas ſcorias et conſumendas materialitatis et vitiorum ſordes hunc ignem purgatorium conſtituit. A quo Iudaeos eum tranſſumſiſſe ſuſpicatur IACOBVS WINDETVS [o], eo quod ante Gemaram conditam huius purgatorii mentio nulla inter Iudaeos fiat. Quam tamen ſuſpicionem carere probabilitate putamus, cum veriſimile nullo modo ſit, Iudaeos Origenem legiſſe, eiusque opiniones recepiſſe. Nec hoc refugio opus eſt, cum longe probabilius ſit, ex eodem vtramque partem fonte, nempe ex placitis Orientalibus, hos errores hauſiſſe.

XXX. Ho-

l) l. c. Diſſ. XIX. p. 241.
m) Philocal. c. 1. de Princ. L. I. c. 6.
n) p. 140.
o) De Vita functor. ſtatu Sect. VIII. p. 201.

XXX. Homo primo per cognitionem Dei et eruditionem angelicam, depositis erroribus, tum per Dei similitudinem, tandem per intimam cum Deo coniunctionem et vnitatem fit beatus p. Κυρία δόξα non modo Clementis Alexandrini et Origenis, sed philosophorum quoque Alexandrinorum, scholaeque Ammonianae, ex qua Plotinus haec ipsa prolixe inculcauit. Cuius discipulorum libri omnibus fere paginis similia praecipiunt.

XXXI. Fit id non statim, sed animae beatorum ab vno gradu ad alterum per varia loca ab angelis ducuntur, semperque sublimius erudiuntur, vsque ad supremum gradum peruenerint.

XXXII. Primus gradus in terrestri fit Paradiso, tum in aëre, et postea in aliis coeli locis superioribus atque purioribus. Similia praecepisse Alexandrinos et luculentius Cabbalistas, Lector ex superioribus, recordabitur. Quod argumento est, ex communi eos fonte illa hausisse, firmatque coniecturam, quod Orientalis disciplina hos reuolutionum et adscensionum ordines commendauerit. Fieri tamen potuit, vt Origenes, qui in Palaestina diu vixit, a Iudaeis quoque ita statuendi occasionem sumserit; quamuis hi quoque ex isto Orientali fonte prata sua irrigauerint. Ipsa enim φρασεολογία Origenis Cabbalisticae in hac thesi est simillima. Qua de re tamen nihil definimus.

XXXIII. Ita per immensa annorum curricula animae suis locis emendantur, et sic Deo per diuersos ordines reconciliantur, donec mors destruatur, ac restitutis in hunc statum animis natura corporalis ad gloriam perducatur ac omnia vnum futura sint, cum Deus fuerit omnia in omnibus q. Finis hic est scopusque totius systematis Origeniani, quem omnes illi sibi fixerunt, qui systema emanatiuum, quod certas emanationis, expansionis et contractionis siue reditus ad fontem periodos et curricula ponit, elegerunt. Aliud enim id non patitur, quam vt aeterno fatalique atque necessariis naturae diuinae legibus adstricto ordine id quod Deus ex se expulit, et quasi eiecit, postquam per varios circulos ab eo recessit, naturamque suam, fontisque indolem amisit, per eosdem gradus circulosque ad eum redeat, sicque illa limitatio et priuatio, quae materiam, destructionemque formae siue mortem introduxit, successiuis exaltationibus, purgationibus, exustionibus tollatur. Quam clauem si teneamus, reserabimus adyta quae παλιγγενεσίας mysteria occultant, et perspiciemus, quibus magistris profecerint, qui Origenianum hoc dogma recentiori aetate tantis clamoribus et iactantia recoxerunt. Qua de re alio loco disputandum est.

XXXIV. Sequitur ex his, desitura supplicia damnatorum in illa ἀποκαταστάσει rerum omnium, in Deum reducendarum, quod et ipsi contingет

p) De Princ. Lib. I. c. 12. Lib. III. c. 6. q) De princip. Lib. III. c. 6.

tinget diabolo. [r] Hoc neceſſarium ſuperiorum aſſertionum conſequens eſt, nec alii fontes, vnde Origenes id hauſerit, quaerendi ſunt. Licet pertinaciter negare nolimus, quod HVETIVS [s] contendit, dicta Scripturae ſacrae perperam intellecta, et methodo allegorica in peruerſos ſenſus pertracta, et Platonicorum ea de re commentationes, ſtudiumque et feruorem vehementem Valentinianorum ſomnia refutandi, eum in hoc errore confirmauiſſe. Cum enim videret, hanc ἀποκατάστασιν requirere ſyſtema, quod elegit, facile fuit, dicta Scripturae allegoriae machinis ita torquere, vt opinioni fauerent huic. Non vero Platoniſmus vetus, ſed recentior huc aduocandus eſt, qui hanc reductionem rerum omnium in Deum ab Orientalibus philoſophis accepit, et ad eius regulam Platonicas doctrinas reformauit. Plato enim materialia in Deum reducere non potuit, cum materiam Deo e diametro et origine, et natura atque indole ſua oppoſuiſſet. Platonici recentiores autem abiecto inepto duorum principiorum ſyſtemate, cum meliora dare conſtituiſſent, materiam ex Deo deriuarunt, eamque in Deum reduxerunt, quam medicinam a Zoroaſtris diſcipulis, vetus Magorum ſyſtema dualiſticum ita emendantibus didicerunt, vt ſuo loco dictum. Et ex horum ſcholis totam ſuam philoſophiam accepit, et cum Chriſtiana doctrina confudit coaptauitque Origenes. Qui cum natura accepiſſet temperamenti ſanguinei portionem aliquam, reliquas larga abundantia ſuperantem, eiusque indole ductus ad eiusmodi amoris et miſericordiae ſpem per ſe inclinaret, fecit hic naturae eius inclinatio, vt eo promtius manum huic dogmati porrigeret, crederetque fauere illi diuinam gratiam, amorem et miſericordiam vel, quod SVLPICIVS SEVERVS [t] habet, *hoc bonitati illius atque pietati congruere, vt qui perditum hominem reformaſſet, prolapſum quoque angelum liberaret.*

XXXV. Succedet huic mundo alius, et illi alius, donec poſt multorum ſeculorum creationem, et interitum aliquid ſeculis maius in omnium reſtitutione futurum, cum Deus erit omnia in omnibus. [u] Haec ex dictis iam perſpicua ſunt, nec prolixiori explicatione opus habent.

XXXVI. Fundamentum totius ſyſtematis hactenus enarrati hoc eſt: Deus materiam ex ſe nunquam non producit, ex qua deinde mundi conditi ſunt. Non enim potuiſſet eſſe Deus dominus, niſi fuiſſet, cuius eſſet dominus. [x] Habes hic Lector veram clauem, qua Origenis ſyſtema reſerauimus. Hoc enim primum et palmarium eius caput eſt: ex Deo materiam neceſſario quodam naturae ſuae actu ab aeterno ſcaturiuiſſe. Cum enim coëxiſtentiam et coaeternitatem materiae a Deo diſtinctae infinitas

r) De Princ. Lib. I. c. 6. T. II. in Matthaeum p. 207.
s) §. 16. p. 151.
t) Dialog. I. c. 5. p. 519. ed. G. Hornii.
u) De Princ. Lib. II. c. 3.
x) PHOTIVS Cod. CCXXXIV.

nitas absurditates alere videret, validis quidem illam aggressus est rationibus, ita in Ammonii schola edoctus, quae simili ratione systema duorum principiorum rationibus non contemnendis euertit. Cum autem ab Ammonio seducto creationis ex nihilo dogma, quod in Ecclesia personabat, videretur ἀφιλόσοφον, necessario delabi debuit ad hoc emanantis ex Deo materiae systema, quod ita fatali essentiae naturaeque diuinae necessitati atque indoli ineuitabili subiecit, vt nunquam non ita Deum materiam ex se producere statueret. Qua in re deterior Cabbalistis doctor est, qui emanationis opus voluntati Dei liberae tribuunt; ille vero cum probe intelligeret, necessario essentiae diuinae actui hanc emanationem adscribendam esse, si ex hoc fonte esset deducenda, ab aeterno eam contigisse, et innumerabilibus periodis euenire conuenienter quidem systemati delecto, sed impie et absurde statuit. Qui error admissus non potuit non totum reliquarum assertionum erronearum syrma post se trahere.

Et haec breuis illa Origenianae theologiae διατύπωσις est, quam institutum nostrum postulabat. Plura sunt, quae in eo confoderunt veteres, ea vero ad nostros limites non pertinent: ea enim tantum selegimus, quae ex philosophia Aegyptiaca et Ammonii schola hausit, quaeque, quibus ille fontibus vsus sit, luculenter edocent. Ita vero nouo exemplo docendi Lectorem occasionem nacti sumus, quos pestilentes fructus Orientalis illa philosophia in Aegypto Platonismo adaptata tulerit, et quam grauia inde damna in Ecclesiam profecta sint. Si enim extructa ab Origene et Tatiano doctrinae aedificia cum delineatione systematis Alexandrini Cabbalistici et Valentiniani siue Gnostici alterius comparentur, speramus fore, vt veri et natiui inde vultus philosophiae istius Orientalis perspicue cognoscantur, appareatque luculenter, nihil nos in eius adumbratione illi philosophiae generi tribuisse ex ingenio confictum. Quam grauis autem iactura fuerit Ecclesiae, quam passa est, ex quo Origenes indecorum hunc ingenii sui pullum tot viris doctis, tot monachis, tot presbyteris, auctoritate sua et eruditionis supra modum excellentis opinione obtrusit, et per totum fere Orientem dispersit, annales Ecclesiastici satis loquuntur, et vehementes illi motus, quibus Ecclesia seculo tertio concussa est, testes sunt luculentissimi, in quibus ciendis inuidiam, aemulationem, odia et his similia plurimum in caussa fuisse, effecisseque, vt nec vitae integritas, nec cruciatus, quos a gentilibus pro religionis Christianae confessione pertulit, nec labor, quem Ecclesiae vsibus destinauit, plane improbus et admirandus impedire potuerint, quo minus anathemate percelleretur, plusque in eo damnando eiiciendoque atque persequendo, quam in viam reuocando et conuincendo diligentes essent doctores Ecclesiae, lubentes fatemur, dolemusque tanti ingenii virum decenti ratione ad modestiorem et saniorem philosophiam non reuocatum fuisse. Cuius rei culpa in eo potissimum haesisse videtur, quod plerique

que Origenis aduerſarii a philoſophiae praeſidiis non ſatis fuerint muniti eiusque praeceptis inſtructi. Qui cum ὕϛερον πρότερον haud raro vrgerent, eique opponerent, isque videret, inuidiam magis, quam rationem imperare aduerſariis ſuis, et doctores Eccleſiae ante ſuam aetatem nonnulla ſuis valde affinia tradidiſſe, non potuit non in opinione confirmari. Qua ratione errores ſaepe numero ab eorum oppugnatoribus inſipientibus et ineptis confirmatos fuiſſe annales Eccleſiaſtici et philoſophici abunde teſtantur, nec noſtra tempora exemplis carent. Haec tamen omnia pro excuſando Origene non ſufficiunt, qui ſi minus ſapuiſſet, ſi ingenio diffiſus fuiſſet ſuo, ſi iudicium adhibuiſſet, ſi imaginationi deliranti frena non laxaſſet, ſi Clementem non nimis dilexiſſet, ſi ab apoſtatae Ammonii ſchola abſtinuiſſet, ſi naturam eſſentiae diuinae maiori diligentia conſideraſſet, ſi plus ſibi temporis ſumſiſſet ad philoſophandum, ſi in certiora fundamenta inquirendo a fluctuatione perpetua animum cohibuiſſet, ſi ab inepta allegoria deſtitiſſet, dubium non eſt, quin et hos ſcopulos euitauiſſet, et omnes ſui temporis doctores Eccleſiaſticos ſuperauiſſet. Verum infauſto ſidere Alexandrinae philoſophiae procus factus ab adultera hoc infeliciter ſeductus eſt. Nec magnopere eum iuuant, quae pro excuſando vel defendendo illo viri docti afferre ſolent: pleraque eum non definitiue, ſed problematice attuliſſe, de omnibus dubitaſſe et vehementer fluctuaſſe, adeoque incertam eſſe veram eius ſententiam, multa ei aduerſariorum vehementiam et inuidiam affinxiſſe, multa eius nomine confinxiſſe, et ad quaerenda erroribus ſuis patrocinia illi tribuiſſe. Doctrinae porro Chriſtianae typum certum eo tempore definitum conſtitutumque nondum fuiſſe, et incerta opinione de quibusdam dogmatibus ipſos doctores orthodoxos fluctuaſſe. Quae vbi omnia concedimus, nihil aliud euincunt, quam Origenem eam, quam debebat poteratque, philoſophi perſonam non ſuſtinuiſſe, et nec prudentiam, nec iudicium, nec ſobrietatem ad philoſophiam ſuam attuliſſe. Maxime vero illum premit, quod errores iſti, quos enarrauimus, quique in ſcriptis eius corruptionis non ſuſpectis occurrunt, non ſcopae diſſolutae ſint, et opiniones vagae, temereque adſcitae, coniecturaeque magis, quam dogmata; ſed vno ſyſtematis nexu colligatae accurate cohaereant, euincantque, et data eum opera hoc ſyſtema ſibi delegiſſe, et in connexione eius conſideranda et adhibenda induſtriam poſuiſſe, et hoc ſibi doctrinae genus proprium feciſſe, quod ab Ammonio didicerat. Quod ſatis ſuperque demonſtrat, pro Origenianis erroribus eos habendos eſſe, qui ex hoc ſyſtemate fluunt.

§. XVIII. Qua fortuna ſeculis a Chriſto nato tribus prioribus philoſophia Alexandrina ſiue Platonica reformata et Syncretiſmo incruſtata vſa ſit, prolixa hactenus enarratione expoſuimus. Dicendum iam paucis eſt, quae fata habuerint reliquae ſectae Graecanicae. Et Epicuream quidem

Peripatetica philoſophia exculta ab Anatolio.

quidem atque Scepticam philoſophiam ſummopere inuiſam fuiſſe doctoribus eccleſiaſticis, quod aperta impietatis ſemina ſpargere crederetur, ſupra iam demonſtratum eſt. Stoicam autem ſectam Platonicam in ſocietatem aſciuiſſe, hocque ſe ornatu patribus commendauiſſe, Pantaeni exemplo didicimus. Reſtat inter ſectas in Romano orbe tunc vigentes Peripatetica, quae qua ratione in concordiam cum Platonica reliquoque Aegyptiorum philoſophorum Syncretiſmo ire coacta ſit, ex antecedentibus iam conſtat, ex quibus etiam liquet, quam mutationem et corruptionem paſſa ſit, vt poſſet Chriſtianis quoque doctoribus commendari. In ſe vero ſpectata, negari non poteſt, eam cum ob ſtudium ſectarium, quod doctores Eccleſiae recte deteſtabantur, tum ob negatam Dei prouidentiam in mundo ſublunari et euerſam animae immortalitatem peſſime apud eos audiiſſe, eo quod iuſta perſuaſione crederent, fundamenta Chriſtianae veritatis periculoſis iſtis dogmatibus ſubrui et euerti. Et erant quidem nonnulla, quae patres philoſophantes non improbabant, eo quod acute dicta eſſe viderent. Ea vero ſecta Eclectica ſibi iam vindicauerat, et quae durius dicta erant, ita emolliuerat, vt Ariſtotelica dogmata ſenſu magis Eclectico quam genuino reciperentur: cuius exemplum doctrina de aeternitate mundi eſſe poteſt. Dialecticae autem ſubtilitatis et ἀκριβείας laudem cum valde contaminaſſent haereticorum velitationes, in quibus his potiſſimum armis contra orthodoxos pugnabant, factum inde eſt, vt hoc quoque nomine inuiſum eſſet patribus Ariſtotelicae philoſophiae nomen. Quod totum fere intercidiſſet inter Chriſtianos, niſi labenti Ariſtotelis auctoritati humeros ſuppoſuiſſet ANATOLIVS Alexandrinus, et ſcholam Peripateticam in patria Plotini fama nouaeque ſcholae incrementis penitus depreſſam reſuſcitauiſſet. Aderat viro doctiſſimo eloquentia viua, elegantia atque vi ſua commendatiſſima, et in omni philoſophiae genere eruditio, cui eo tempore pauci pares videbantur. Teſtis enim eſt EVSEBIVS [y], inter omnes ſui temporis penitiori literatura et philoſophia praeſtantes principem ſine dubio locum eum tenuiſſe, quippe in quouis doctrinae genere, arithmetica, geometria, aſtronomia, phyſica quoque, dialectica atque rhetorica ad ſupremum vsque faſtigium eruditum. Idem de eo refert HIERONYMVS [z], qui mirae eum doctrinae virum appellat, et ingenii magnitudinem ex ſcriptis eius elucere iudicat. Talis cum eſſet, rogatus ab Alexandrinis eſt, qui concidiſſe Peripateticae ſcholae ſucceſſionem dolebant, vt, quod in Platonica Plotinus ſuſceperat, in Ariſtotelica ipſe perficeret, nouamque eius ſucceſſionem cathedramque conſtitueret, in qua Ariſtotelis potiſſimum doctrina perſonaret. Quod munus ipſi commiſſum, teſte EVSEBIO [a] in ſe recepit, nouumque Peripateticae philoſophiae praeſidium attulit. Id quod eo felicius fieri potuit, quo maiori gaudebat et eruditione et prudentia et dexteritate, quam eius praeſtantiam mire extollunt ſcripto-

y) Hiſt. Eccleſ. Lib. VII. c. 32. z) De S. E. c. 73. p. 162. a) l. c.

ſcriptores eccleſiaſtici, et praecipue Euſebius, qui quoque, quanta prudentia et animi rectitudine patriae ſe ciuem bonum in calamitate publica, fameque ex obſidione vrbis coorta praeſtiterit, narrat. Tanta certe eius fama atque exiſtimatio fuit, vt et praecipuam inter ciuitatis proceres honoris praerogatiuam obtineret, et relicta tandem, (incertum quibus de cauſſis) Alexandria in Syriam profectus a Theotechno Caeſareae Palaeſtinae praeſule manuum impoſitione epiſcopus crearetur, ipſique ſucceſſor deſponderetur. Poſtea Antiochiam profectus, cum Laodicaeam pertranſiret, tanta eruditionis et praeſtantiae eius fuit exiſtimatio, vt, decedente tum Euſebio Alexandrino, vacuam ſummi antiſtitis ſedem occupare iuberetur, quam quoque dignitatem ſuſcepit, et cum laude geſſit. Valde commendata fuit eius doctrina, quod philoſophiam cum reliquo eruditionis apparatu coniunxiſſet, et eloquentiae ornamentis commendauiſſet, vnde EVSEBIVS teſtatur, *cum non adeo multa ſcripſerit, in iis tamen, quae reliquit, ſatis apparere eius eruditionem* ὁμοῦ τό, τε λόγιον καὶ πολυμαθές. Qua vero ratione Peripateticam philoſophiam excoluerit, non conſtat, cum commentationes eius Ariſtotelicae nullae extent. Suſpicamur tamen, eum a Syncretiſmo tam late Alexandriae regnante, non totum abſtinuiſſe, ſed Pythagorico-Platonica cum Peripateticis, et cum his Chriſtiana nonnulla in concordiam redegiſſe. Id enim eius aetatis ratio et philoſophandi modus atque ſtudium ſuadent, et vel inde colligi poteſt, quod myſteria Pythagorica, quae in numeris tum temporis quaerebat ſchola Platonico-Plotiniana, ad theologiam naturalem transtulerit. Scripſit enim *Inſtitutionum arithmeticarum libros decem* [b], ex quibus excerpta hodie extant inter *Theologumena arithmetica.* Illud certum eſt, cum in mathematicis ſcientiis eximie eſſet eruditus, eas virum hunc doctiſſimum ad philoſophiam transtuliſſe, eique tradendae adaptaſſe. Dedit enim nobis Cel. FABRICIVS [c] Fragmenta quaedam ex Anatolio, ex Peireſciano codice olim a Luca Holſtenio deſcripta, quae nos ſatis ea de re conuincunt, docentque, Anatolium more Pythagorae, Platonis et Ariſtotelis introductionis in philoſophiam loco mathematicas diſciplinas commendauiſſe. Monet enim in iis: Ariſtotelem philoſophiam in theoreticam et practicam diuidendo, et practicam in ethicam et politicam diſtribuendo, theoreticae theologiam, phyſicam et mathematicam tribuiſſe, recteque et prudenter demonſtrauiſſe, matheſin philoſophiae partem eſſe. Pluſcula quoque affert ad hiſtoriam originum mathematicarum pertinentia, et in eius fatis enarrandis non negligenda, quae hic non tangimus. Vrget etiam ex Peripateticorum praeceptionibus, μαθήματα proprie ſic dicta ſine μαθήσει diſci non poſſe, et ex Archytae mente ſine his aeterna et immutabilia atque vera rerum omnium principia in ſcientiis comprehendere neminem, et iuniores demum mathematicos diſciplinas illas mixtas inuexiſſe, adeoque pro praeſtantiſſi-

b) Conf. FABRIC. Bibl. Graec. Vol. II. p. 274. Vol. V. p. 277. c) [illegible] Vol. II.

mis partibus habendam esse arithmeticam et geometriam. Egregie quoque monet, arithmeticae maxime cognatam esse λογιστικὴν καὶ κανονικὴν, quae quantitates et qualitates sermonis iuxta numerorum analogiam dimetiatur: constare autem multa in mathematicis hypothesibus etc. Ex quibus ea, quae de Anatolio diximus, satis confirmantur, qualisque scholae Peripateticae sub hoc magistro facies fuerit seculo tertio, (quo ad finem properante floruit) discitur. Eruditionem autem eius mathematicam ex *canone* eius *paschali*, quem ex praua licet Ruffini versione edidit AEGIDIVS BVCHERIVS [d], quemque veteres passim valde laudant, colligere licet, de qua tamen alibi dicendum. Ceterum hunc Anatolium cum aliis eius nominis non confundendum esse, alibi iam monuimus. Accidit id doctissimo VALESIO [e], eum cum Anatolio quem Iamblichi praeceptorem facit EVNAPIVS [f], miscenti, vt iam *Tomo secundo* obseruatum.

Patres seculi quarti philosophiae periti.

§. XIX. Haec philosophiae inter Christianos regnantis facies fuit seculo tertio, eundem fere seculo quoque sequente vultum seruauit. Qui enim illo seculo vixere patres, vt eruditione plerumque praestabant, ita haud pauci fuerunt, literaturam Graecanicam, et praecipue philosophiam Graecam apprime docti. Quam more doctorum seculi secundi atque tertii in hunc potissimum finem adhibuerunt, vt superstitionem gentilem profligarent, et pro veritate Christiana fortiter dimicarent. Quo in negotio haud pauca eos egregia attulisse, negari non potest. Obstitit tamen viris egregie meritis vetus praeiudicium, esse in Platonis philosophia haud pauca, quae ex vetustissimorum Hebraeorum fontibus, diuinaque ratione inter gentes ex parte diffusa ad eas dimanassent, et quibus vindicandis Christianis eo magis esset studendum, quo magis iniusti harum veritatum possessores essent philosophi gentiles. Quo praeiudicio impediti cum externam quandam inter Platonica et Christiana dogmata conuenientiam obseruassent, incauti haud vna ratione in errores lapsi sunt: vt supra iam ex parte obseruatum. Fuerunt autem hoc seculo, quo valde floruit literatura secularis, multi quidem eruditionis laude insignes, maxime vero ex illis, quorum apud veteres celebratior est memoria, notandi sunt Arnobius, Lanctantius, Eusebius, Pamphili, Didymus Alexandrinus, Chalcidius et qui reliquorum lumina eruditionis et famae celebritate obscurauit Augustinus. Quorum historia cum in annalibus ecclesiasticis enarrari soleat, ea nos tantum afferemus, quae ad nostrum institutum proprius spectant, et eorum circa philosophiam circumstantias exponunt, vt, quo loco philosophiam hi viri magni nominis et eruditionis habuerint, pateat, eiusque fata inter Christianos iusta serie enarrentur.

§. XX. AR-

d) Antverp. 1634. fol. Fragmenta Graeca extant apud EVSEBIVM l. c. c. 32.

e) Ad l. c. Eusebii.

f) Vit. Iamblichi.

Arnobii philosophia.

§. XX. ARNOBIVS gente Afer fuit apud Siccam Veneream mediterraneae Africae vrbem ineunte feculo quarto clarus, vbi rhetoricam publice docuit, et gentilem fuperftitionem mafcule promouit. Somnio tamen ad amplectendam Chriftianam religionem excitatus baptismatis veniam ab epifcopo rogauit, impetrare vero prius non potuit, quam edito aduerfus gentiles libro apologetico erudito et luculento finceritatis fuae pignus edidiffet, et quod ferium ipfius de Chriftiana religione amplectenda ftudium effet, teftatum feciffet. Multam hac in tractatione eruditionem et veteris quoque philofophiae atque theologiae gentilis cognitionem oftendit, nec acumine deftituitur. Verum cum nec fatis accurate Chriftiana myfteria tum quidem teneret, nec quid diftarent in hoc arduo negotio aera lupinis fatis nofceret, factum eft, vt in multis laberetur, quos tamen eius errores alibi exponendi funt [g]. Alienum tamen a noftro inftituto non eft, quosdam hoc loco Arnobii errores notare, quibus a philofophiae gentilis manuductione deceptus eft. Nempe ita de rerum omnium materia [h]. *Quid fi prima materies, quae in rerum quatuor elementa digefta eft, miferiarum omnium cauffas fuis continet rotationibus inuolutas? Quid fi materiae faex ifta, quam fub noftris calcamus ingreffibus, hanc habet fibi legem datam, vt exfpiret nocentiffimos halitus, quibus corruptus aër ifte et corporibus labem ferat, et negotia infirmet humana? Quid fi, quod proximum vero eft, quicquid nobis videtur aduerfum, mundo ipfi non eft malum: omniaque quae fiunt noftris commoditatibus ftatuentes, opinionibus improbis criminamur euenta naturae?* Non licebit hic regerere haec in Arnobio culpanti, noftrae quoque aetatis philofophos maximae famae fimiliter haec proxima vero habuiffe [i]. Alia enim illis ratio eft, quam Arnobio, qui ea in re Platonem fecutus eft, ftatuenti, ea quae in mundo mala eueniunt, ex materiae vi bruta et ordini refragante orta effe, quae a creatore ob materiae repugnantiam in ordinem penitus redigi non potuerint, indeque illi fuffeciffe, vt haec ad totius fyftematis mundani conferuationem certo ordine dirigeret, ficque, quantum poffet, ea emendaret. Quod ipfe prodidit Arnobius ad Platonis auctoritatem non fine eximio elogio prouocans: *Plato ille fublimis apex philofophorum et columen, faeua illa diluuia et conflagrationes mundi purgationem terrarum fuis effe in commentariis prodidit: nec vir prudens extimuit, humani generis fubuerfionem, cladem, ruinam, interitus, funera rerum innouationem vocare, et iuuentutem his quandam redintegratis viribus comparare. - - Euenta haec omnia, quae fiunt et accidunt mole fub hac mundi commodulis non noftris fed ipfius pendenda funt rationibus ordinibusque naturae.* Alibi [k] vero de Deo cum veteribus quidem

g) Vid. praeter Scriptores Hiftoriae literariae ecclefiafticae P. BAYLE Dict. T. I. art. Arnobe p. 349.

h) Lib. I. c. 8. 9. p. m. 12. edit. Canteri.

i) Non fine iucunditate conferri poteft Celeberrimi POPII philofophi Angli Tentamen de homine cum hoc loco Arnobii.

k) c. 20. p. 2

quidem aliis, ſed parum accurate ita diſſerit. *Prima enim tu cauſſa es, locus rerum ac ſpatium, fundamentum cunctorum quae ſunt, infinitus, ingenitus, immortalis, perpetuus, ſolus etc. de quo nihil dici et exprimi mortalium poteſt ſignificatione verborum: qui vt intelligaris tacendum eſt, atque, vt per vmbram te poſſit errans inueſtigare ſuſpicio, nihil eſt omnino mutiendum. Da veniam: rex ſumme tuos perſequentibus famulos et fugientibus ignoſce tui nominis et religionis cultum.* In quibus verbis rhetorem magis agnoſcas, quam philoſophum, quem in tam arduo argumento adeo non affectat, vt dicat: *Ita eſt periculoſum argumentis aggredi, Deum principem comprobare, quam ratione huiusmodi eſſe illum, velle cognoſcere. Nec quicquam refert, aut diſcrepat, vtrumne neges illum, an aſſeras atque exiſtere fatearis: cum in eadem culpa ſit, et aſſertio talis rei, et abnegatio refutatoris?* Cui aſſertioni omnem philoſophiae vſum in demonſtranda Dei exiſtentia reiicienti hunc colorem quaerit, *quod nemo ſit, qui non cum iſtius principis notione diem primae natiuitatis intrauerit, cui non ſit ingenitum, non affixum, inmo ipſi pene in genitalibus matris non impreſſum, non inſitum, eſſe regem ac dominum, cunctorum quaecunque ſunt moderatorem?* Quae oratoris declamatio vtrum philoſophanti ſatisfacere poſſit, Lectoris arbitrio iudicandum relinquimus. Paſſim etiam dum humanam imbecillitatem ſugillat, Scepticis arma ſubminiſtrat. Ita enim de Chriſto [l]: *qui arrogantiam conſtrinxit noſtram et elatas ſupercilio ceruices modum fecit ſuae infirmitatis agnoſcere, qui animantia monſtrauit informia nos eſſe, vanis opinionibus fidere, nihil comprehenſum habere, nihil ſcire, et quae noſtros ſita ſunt ante oculos non videre.* In quibus verbis optimum Seruatorem tantum non Scepticorum agmini praeponit datque ducem. Quod ne ad ſacra tantum dogmata pertinere dicamus, obſtat alius locus [m], vbi in ipſam artem rationalem inſurgit, et rationibus ſcepticis contra gentiles militat, et collectiones, enthymemata, definitiones, omniaque illa ornamenta, quibus fides quaeritur aſſertionis, ſuſpicantes adiuuare, non veritatis lineamenta demonſtrare aſſerit. Id quod infra repetit [n], cauſſatus, enthymemata, ſyllogiſmos, resque alias ſimiles non ſpondere veritatem aliquem ſcire. Et ita paſſim, dum philoſophiam gentilem aggreditur, in ipſam philoſophiam fit iniurius. Vbi autem aliquid philoſophice definiendum eſt, Platonem ita ſequitur, vt ab eius erroribus ſibi non caueat. Nam et hominem definit [o] animam corpore clauſam, et de anima mere Platonice ita pronuntiat [p]: *Animas immortales eſſe, Deo rerum ac principi gradu proximas dignitatis genitore illo ac patre prolatas, diuinas, ſapientes, doctas, neque vlla corporis attractione contiguas; - - ex vno fonte omnium noſtrum defluere animas, iccirco vnum conueniensque ſentire, non moribus non opinione diſcrepare. Deum omnes noſſe, nec quot*

l) Lib. I. c. 37. p. 17.
m) c. 39. p. 39.
n) Lib. II. c. 9. p. 53.
o) c. 11. p. 55.
p) pag. 56.

quot in orbe sunt homines esse sententias totidem, neque infinita varietate discretas. At dum ad corpora labimur et properamus humana, ex mundanis circulis sequi nos caussas, quibus mali simus et pessimi. Quae philosophemata eo digna sunt, cui Plato sublimis apex et columen philosophorum audit. Et tamen alibi [q] omnes inter se philosophos Graecos committit, et sectariam philosophiam omnem exagitat, et philosophis philosophum Christum opponit. Cuius philosophiam eo extendit [r], vt *quod immortale, quod simplex est, nullum posse dolorem admittere* dicat, *et Christo auctore se didicisse fateatur animas esse mediae qualitatis, et interire quae possint, Deum si ignorauerint, vitae et ab exitio liberari, si ad eius se minas et indulgentias applicarint: iaci enim impias animas, et ad nihilum redactas interitionis perpetuae frustratione vanescere.* Et his quidem similia perperam et ἀφιλοσόφως dicta plura in Arnobio reperias, ex quibus de eius philosophia iudicium facile fieri potest, quaeque euincunt, plus eum in eloquentiae, quam philosophiae studio operae posuisse.

§. XXI. Arnobii discipulus fuit L. Caelius LACTANTIVS Firmianus, elegantissimis *de ira Dei*, *institutionum diuinarum*, *de opificio Dei*, *et de mortibus persecutorum* tractationibus inter veteres celeberrimus, qui ad argumentum, quod tractandum sibi sumsit sacrum perspicuam castissimi sermonis Latini elegantiam attulit, et eruditionem, quam possidebat, secularem, siue profanam ad defendenda Christianae religionis mysteria adhibuit. Cuius theologia qualis fuerit, hoc loco exponi non potest, nec ex instituto placita eius philosophica enarrari possunt omnia, qua in re otium nobis fecit Cl. IO. IVSTI RAV [s] diligentia. Nos pro scopo nostro pauca obseruamus, quae tractationi nostrae lucem aliquam foenerari apta sunt. Et quod ad philosophiam quidem attinet, quam tanta iudicii vi non excoluit, quantam ingenii vbertatem ad eloquentiae studium attulit, eandem de quodam philosophiae systemate, ex omnium sectarum placitis congesto, deque veritatibus sacris per omnes sectas sparsis sententiam tenuit, quam secundi, tertii et quarti seculi doctores ecclesiastici tantum non omnes professi sunt. Qua de re *Capite huius Libri secundo* eius verba iam attulimus. Hanc vero philosophiae notionem dum sequitur et pro norma sibi ponit, illuc omnem curam suam dirigit, vt omnium fere sectarum doctrinam explorando, totamque gentilium theologiam excutiendo, innumerarum eas contradictionum, errorum et falsitatum conuincere satagat, demonstrareque contendat [t]: *Cum inter se magna concertatione dissideant, secumque ipsi plerumque discordent, iter earum nequaquam esse directum,*

Lactantii philosophia.

q) Lib. II. cap. 2. pag. 51.
r) pag. 56.
s) In diatr. de philosophia Lactantii conf. Iourn. des Sauans 1734. Mai art. 4.
t) Instit. diu. Lib. I. c. 1. p. m. 7. ed. Lugd. 1567.

rectum, *siquidem sibi quique*, *vt esset libitum*, *proprias vias impresserint*, *confusionemque magnam quaerentibus veritatem reliquerint*. Hinc philosophos philosophicis armis aggreditur, et de prouidentia Dei, de eius vnitate et spiritualitate, de Stoicorum interpretatione theologiae gentilis physica, de mundo, elementis, homine, vsuque rationis in argumento fidei, de summo bono et natura humana eius capace etc. ita agit, vt quos in his capitibus errores sectae Graecanicae admiserint, copiose demonstret. Non negamus et lectionis copiam, et eruditionis elegantiam, et sermonis suauitatem atque puritatem Lactantium haud infeliciter prodidisse. Ast cum veteri praeiudicio esset impeditus, nihil esse gentilibus proprium, quod veritatem redoleat, sed ea vindicanda esse ciuibus reipublicae Christianae, et cum aliis sui temporis non illicitum putaret pia fraude et mendacio officioso vel ratiunculis temere conquisitis vti ad confirmandam caussam bonam, more quoque veteribus doctoribus Ecclesiasticis recepto in refutandis gentilibus summo zelo non absque inuidiae suspicione ferueret, hinc accidit, vt in refutandis gentilibus philosophis passim turpiter hallucinaretur, et quae bona apud eos inueniebat, nec auctoribus tribueret suis, nec a quibus profecta essent, profiteretur: inuidiosius quoque nonnulla in eo cumularet, et quadrata rotundis misceret. Cuius rei exempla eius libros legentibus vbique occurrunt. Cum autem ingenio magis quam iudicio, valeret, et rationalis artis regulas aut ignoraret, aut negligeret, factum est, vt ineptis et ficulneis haud raro rationibus militaret, et bonam caussam haud raro proderet. Id quod vbique fere tam aperte facit, vt merito miremur, CAVEUM [u] scribere potuisse: *Lactantium grauissimis rationum momentis Christianam religionem vindicauisse*. Mirum itaque videri non debet, vtramque, quam nominauimus, caussam effecisse, vt scripta falsa, suppostitia et spuria pro genuinis laudaret et adduceret [x], et cum philosophia sectaria omnem philosophiam reiiceret, idque ratiunculis miseris et ineptis, pueros magis et sophistas, quam philosophos decentibus. Quas cum non sine singulari studio collegerit BALTVS [y], vt demonstraret, philosophiam gentilem omnem patribus inuisam fuisse, prodidit is ipse, nesciuisse se, eas Lactantio in laudem ponenda haud esse, quem in Scepticorum castris militare quilibet videt, quamuis eum excusare connitatur Pamelius. Et tamen, cum inimicum in philosophiam animum aleret, nec eum arte rationali excoluisset, ausus est rationibus philosophicis philosophiam gentilem euertere, et meliora illi surrogare, cuius rei specimina vel ex vno *de opificio Dei* libello peti possunt. Quo de conatu olim iam ita iudicauit HIERONYMVS [z]: *Lactantius quasi quidam fluuius eloquentiae Tullianae*, *vtinam tam nostra confirmare potuisset*, *quam facile aliena destruxit*. Quorum prius vt est verissimum, ita posterius vix

u) Hist. lit. script. Eccles. p. 102.
x) Vid. Lib. I. Instit. diu. c. 6. p. 12.
y) In libro toties adducto passim.
z) Epist. ad Paulin. pag. 104.

vix credent, qui eius dissertationes cum attentione legerint. Et hinc naeui illi, passim in eius scriptis notati, de diuinitate, de aeterna Filii existentia, de animarum praeexistentia et futuro post hanc vitam statu, de fine seculi et mille annorum imperio, de aduentu Eliae aliisque doctrinae Christianae capitibus, qui in historia Ecclesiastica solent enarrari, et de quibus obscure, incaute quandoque etiam periculose loquutum esse Lactantium fatetur GVILIELMVS CAVEVS [a]. Ex cuius sententia vtrum supinam negligentiam et imperitiam excusatura sint *apud candidos rerum aestimatores seculi, quo vixit, circa eas res ignorantia, dogmata ipsa paulo abstractiora, nec dum a theologis dilucide explicata, nec synodorum decretis definita, et in quibus* ὁμοψύφους *habuerit complures praecedentium seculorum patres; diligens eius profanarum literarum studium et continua fere aduersus gentiles certamina, quae totum occupauerint hominem, animumque a penitiore doctrinae Christianae examine reuocauerint*, theologis, ad quorum cathedras illa dogmata proprie pertinent, examinandum relinquimus. Fatemur autem, frustra haec ad ea excusanda afferri, quae in philosophiae studio peccauit Lactantius. Qui aut iudicium adhibere, et sectarum inter se placita distinguere, et cuilibet philosopho suum tribuere, et a falsis et suppostitiis probandis et in vsum vocandis abstinere, et ficulneas ratiunculas examinare prius, quam afferret, et ordinem seruare, et rationis atque reuelationis lumen inter se non confundere, aut plane calamum deponere et a scribenda pro Christiana religione apologia desistere debuit. Quod ne sine teste dixisse videamur, pauca, prout se oculis offerunt, exempla Lectori exhibebimus. In ipso mox Institutionum limine [b] grauiter in philosophiam peccat, ita scribens: *Veritas, id est, arcanum summum Dei, qui fecit omnia, ingenio ac propriis non potest sensibus comprehendi. Alioqui nihil inter Deum hominemque distaret, si consilia et dispositiones illius maiestatis aeternae cogitatio assequeretur humana. - - Obuoluta in obscuro veritas latet, eaque vel contemtui doctis est, quia idoneis assertionibus eget, vel odio indoctis ob insitam sibi austeritatem, quam natura hominum procliuis in vitia pati non potest.* Non negamus, Lactantium haec de coelesti veritate, quam pandit Christiana religio, intelligere. Verum in eo grauissime peccat, quod reuelationem cum ratione confundat, hacque confusione semel admissa omnem rationis vsum hominibus reuelationis lumine non collustratis deneget. Quamuis autem in ipsam rationem sit iniurius, philosophorum tamen gentilium opiniones ex falsis argumentationibus ineptisque hypothesibus oriundas pro veritatibus duce insita ratione diuina cognitis habet, e. g. Maronis de anima mundi versus non longe a veritate esse pronunciat [c], impiumque Stoicorum errorem Christianis mysteriis aggregat, vt alia taceamus, quibus luculen-

a) Hist. Lit. Scr. Ecclef. p. 102.
b) pag. 4. conf. Lib. III. c. 2. 3. p. 182. Lib. III. c. 16. p. 223.
c) Lib. I. c. 5. p. 18.

luculenter prodidit, se nec philosophorum Graecorum systemata, nec Christiana mysteria recte intellexisse, et ad iustam accuratamque comparationem inter vtraque ineptum prorsus fuisse. Similia de magna eius in philosophia imperitia secundum singulas scientias philosophicas ostendi possent, nisi prolixior timenda esset euitandaque tractatio. Pauci itaque in hoc argumento sumus. Et quam misere quidem ratiocinari solitus fuerit, *Capite* iam *huius Libri secundo* exemplo luculento ostendimus, adeo vt plura hoc loco cumulare cum Lectoris taedio opus haud sit. In naturali vero philosophia turpissime vbiuis fere labitur, quod eo minus mirandum est, quo magis Christiani illius temporis ab ea abhorrebant, quod superstitioni frigidam suffundere crederent. Hinc ad infinitas ineptias dilabitur. E. c. de anima disputans ait [d]: *Videtur anima similis esse lumini, quae non ipsa sit sanguis, sed humore sanguinis alitur, vt lumen oleo.* Et paulo post: *Sciendarum animarum ratio vni ac soli Deo subiacet, quia ex vtroque parente conferri ad animam nihil potest, et ex re tenui et incomprehensibili nihil potest decedere.* Vnde Lucretii versus probat canentis:

Denique coelesti sumus omnes semine oriundi
Omnibus ille idem pater est.

Similiter de conceptione vteroque, deque masculis et foeminis in eo conceptis ineptit [e], quae, ne longi simus, non exscribimus, sed Lectorem apud ipsum legere iubemus, vt, quam puerilis rerum anatomicarum ignorantia Lactantium presserit, intelligat. Cui adscribendum quoque est, quod scribat [f]: *Multa esse in corpore, quorum vim rationemque perspicere nemo, nisi qui fecit, potest. Neminemque enarrare posse, quid vtilitatis, quid effectus habeat tenuis membrana illa pellucens, qua circumnectitur aluus ac regitur? quid renum gemina similitudo? quid splen? quid iecur? quid fellis amarissimus liquor? quid globus cordis, qui vnus sanguinis fons est.* Quae ab homine Christiano eius temporis ignorari quidem aeque ferendum est, ac totius philosophiae, qui in plerisque haerebat, contemtus; ast nescire ea hominem philosophum, in gentilium philosophorum libris exercitatum, quem GALENI *de vsu partium corporis* liber elegans latere non potuit, quique de opificio Dei commentari ausus est, nullo colore excusari potest. Nec meliora affert et excusatius labitur in metaphysicis et pneumaticis. Vix enim in doctore Christiano de Deo philosophante ferri potest, quod asserit [g]: *Diuinam mentem per vniuersas mundi partes intentam discurrere, et omnia regere, omnia moderari, vbique praesentem, vbique diffusam.* Quae Seneca vel Antonino digniora sunt quam Lactantio. De anima vero pueriliter

d) De opif. Dei c. 17. p. 718.
e) c. 12. p. 702.
f) c. 14. p. 712.
g) p. 716.

ter ineptit [h]: *Videri mentem, quae dominatum corporis tenet, in summo capite constitutam, tanquam in coelo Deum: sed quando in aliqua sit cogitatione, commeare ad pectus, et quasi ad secretum aliquod penetrale secedere, vt consilium tanquam ex thesauro recondito eliciat ac proferat. Ideoque cum intenti ad cogitationem sumus, et cum mens occupata in altum se abdiderit, neque audire nos quae circumsonant, neque videre, quae obstant, solere. Id vero si ita est, admirandum profecto esse, quomodo id fiat, cum ad pectus ex cerebro nullum iter pateat, sin autem non, hoc tamen nihilominus admirandum esse, quod diuina nescio qua ratione fiat, vt ita esse videatur.* Sed et reliqua legenda sunt, quae eius infantiam in philosophia luculenter detegunt. Alia, ne Lectori tussim moueamus, afferre nolumus, ex his enim, quam infelix philosophus Lactantius fuerit, satis constat. Plura desideranti faciet satis Cl. Rauii diligentia, qui opiniones eius de corporibus, coelo, sole, luna, stellis, mari, terra, elementis, spiritibus, anima et corpore hominis et animalibus exposuit, et nec cum veritate conspirare, nec secum vbique consentire, et indecenter de Deo angelisque statuisse ostendit. In morali doctrina laudandum quidem est in Lactantio, quod de argumento practico sollicitus multa de moribus haud ineleganter praeceperit, et de officiis hominum, de affectibus contra Stoicorum ἀπάθειαν, contra irae, auaritiae et voluptatis cupiditates (quos tres fontes affectuum constituit) non inepte scripserit, discrimen quoque inter virtutes Christianas et naturales inter primos obseruauerit. Verum cum accurato examine iustoque, ad quod id exigeret, principio destitueretur, non potuit non in his quoque multoties labi. E. g. Ambitiose contendit [i], *non posse quenquam iustum esse, quod est coniunctum cum vera sapientia, nisi idem stultus esse videatur*, id quod ex Carneadis disputatione, iustitiam vno die apud Romanos laudantis, altero vituperantis probare nititur, et in sequentibus naturalis pietatis praecepta cum supernaturali Dei cultu misere confundit, nec iustitiam obtinere posse putat, nisi adsit ex pietate aequalitas, sublatisque disparibus hominum gradibus, discrimen tollatur inter pauperes et diuites, humiles et potentes, ipsasque potestates, quos in caussa fuisse ait, quare neque Romani neque Graeci iustitiam tenere potuerint, solique Christiani iustitiam possideant, qui omnia humana non corpore, sed spiritu metientes, tametsi corporum diuersa sit conditio, neminem tamen inaequalem siue seruum habent, sed omnes habent et dicunt spiritu fratres, religione conseruos. Quae quam falsa, quam inepta sint, veramque iustitiae rationem euertant, vel ex solo Aristotele et, quam ille dedit, iustitiae diuisione intelligere potuisset, si sapere voluisset. Ex his vero colligi potest, qualem se in iuris naturalis regulis explicandis praebuerit, in quibus iterum philosophi sobrietatem desideramus.

 Tanto-

h) De opif. Dei c. 16. p. 715.   i) Instit. Lib. V. c. 15. p. 140.

Tantopere enim patientiam commendat, vt omnem armorum vſum etiam ad iuſtiſſimam ſui defenſionem proſcribat. Qua in re more ſuo pueriliter nugatur. Ecce enim, quid praecipiat [k]: *Sapientis ergo ac boni viri non eſt, velle certare ac ſe periculo committere, quoniam et vincere non eſt in noſtra poteſtate, et eſt anceps omne certamen; ſed eſt ſapientis ac optimi viri, non aduerſarium velle tollere, quod ſine ſcelere ac periculo non poteſt, ſed certamen ipſum, quod fieri et vtiliter et iuſte poteſt. Summa igitur virtus habenda patientia eſt, quam vt caperet homo iuſtus, voluit illum Deus, vt ſupra dictum eſt, pro inerte contemni. Niſi enim contumeliis fuerit affectus, quantum habeat fortitudinis in ſe cohibendo, ignorabitur. Si autem laceſſitus iniuria laedentem perſequi coeperit, victus eſt. Si vero motum illum ratione compreſſerit, hic plane imperat ſibi, hic regere ſe poteſt.* Quo in ratiocinio apertum eſt Lactantium verum quaeſtionis ſtatum neſciuiſſe, ſcopasque diſſolutas attuliſſe. Paria paſſim occurrunt, e. g. bella omnia reiicit, tanquam homicidia publica in quinto decalogi praecepto prohibita [l]: nauigationem et mercaturam in aliena terra improbat, vſuram omnem damnat etc. quae tamen huc afferre omnia eo minus neceſſe eſt, cum ea confecerit eruditiſſimi BARBAYRACII [m] diligentia, qui ad frigidam Ceillierii Apologiam eleganter reſpondit. Ex his inter multa parca manu datis ſatis, niſi fallimur, confirmatur noſtrum de Lactantii philoſophia iudicium. Quem tamen ſine laude hic dimittere non poſſumus, quod perſpexerit [n], quod tot viri graues et acuti inter veteres non perſpexerunt: Pythagoram et Platonem ſuſceptis ad Barbaros itineribus ad Iudaeos non perueniſſe, cum tamen earum gentium ſacra ac ritus cognoſcere cuperent. Quam obſeruationem eſſe veriſſimam, multisque in philoſophica hiſtoria erroribus fores obſtruere, ex iis, quae alibi de hac re diſputauimus, notum eſt.

Euſebii philoſophia.

§. XXII. Egregie quoque circa iſta tempora de philoſophia Graeca meruit EVSEBIVS PAMPHILI, vir longe doctiſſimus et in Graeca literatura atque philoſophia excellens, quem et vaſtiſſima lectionis copia, et ſtudium haud ſegne pro Chriſtiana religione dimicandi impulit, vt praeter alia duplex opus ſuo modo praeſtantiſſimum, nempe *Praeparationem* et *Demonſtrationem euangelicam* conſcriberet, quod vtrumque nobis a temporis iniuria maximam partem illaeſum ſeruatum eſſe, merito nobis gratulamur. Cum enim praeſul doctiſſimus, communi veterum doctorum praeiudicio occupatus crederet, diſperſas paſſim eſſe inter ſectas Graecanicas inque libris veterum theologorum et philoſophorum veritates multas per traditionem et λόγον ad gentiles delatas, quibus Chriſtiana religio egregie confirmari poſſet, in ceteris, vbi philoſophia Graeca diſſonat, tantum eſſe abſurditatum, contradictionum et menda-

k) Lib. VI. c. 18. p. 495.
l) c. 20. p. 503.
m) De la morale des Peres c. IX. p. 139.
n) Lib. IV. c. 2. p. 271.

mendaciorum, vt sua mole totum gentilismi aedificium corruat: hanc sibi demonstrationem euangelicae veritatis suscipiendam ratus, vt praepararet animos et demonstrationis materiem colligeret, ex libris gentilium innumeris et philosophorum et theologorum, quos nancisci poterat, indefessa eius industria ea omnia collegit, quae in rem suam essent, quaeque philosophis a Christianis opponi possent. Ita vero dum angulos omnes perreptat, dum veteres membranas puluere et squalore obductas excutit, dum arcana mysteriorum gentilium penetralia adit, innumera nobis seruauit fragmenta librorum veterum hodie deperditorum, ex quibus magna lux accendi potest historiae philosophicae. Qui si minus praeiudiciis fuisset occupatus, si artem vbique criticam adhibuisset, si a spuriis, interpolatis et adulterinis nunquam sibi passus fuisset imponi, si sectarum linguam ex principiis hypotheticis dignouisset, et inter se distinxisset, si Platonis doctrinam a Platonicorum Alexandrinorum placitis separauisset, si ad ingens inter ea et inter Christiana mysteria discrimen accuratius attendisset, non esset, quod praestantissimis lucubrationibus ex omni veteris inter Christianos literaturae penu praeferremus. Verum dum ad hos scopulos saepe numero allidit, cautum prudentemque lectorem requirit, et tum historiae philosophicae, et systematum veterum accurate peritum, tum artis criticae subsidio instructum prouidumque factum, ne sibi imponi patiatur. Cuius rei cum toties exempla afferendi occasio nobis in hac nostra historia philosophica fuerit, nulla hoc loco breuitati litaturi cumulamus. Ceterum quod ad ipsum eius de philosophia iudicium attinet, a communi is patrum seculi tertii et quarti opinione non abiit, et sectariam philosophiam omnem, ne Platonica quidem secta excepta, improbauit, veritatem autem per plures sectas sparsam esse statuit, et in doctrina de Deo diuinisque rebus propiora esse veritati Christianae Platonica dogmata contendit. Quorum prius ex illis locis constat, quae more suo studiose collegit FRANCISCVS BALTVS [o], posterius ex erroribus in mysterio de ὁμουσίας Filii cum Patre disci potest, quibus Eusebius meruit, vt illis annumeraretur, qui Arianismo isto tempore late grassanti frigidam suffuderunt. Qua de re controuersia quae IO. CLERICO [p] cum GVIL. CAVEO [q] intercessit, alibi enarranda est. Meruit etiam alio nomine de Christiana religione et historia philosophica Eusebius, λόγον Φιλαλήθη Hieroclis Bithyniae praesidis refutando, in quo Apollonii Tyanei vitam et miracula historiae I. C. opposuerat. Qua in refutatione qualem se praestiterit, *Tomo secundo* Apollonii vitam enarrantes, iam docuimus. Eusebio iungimus DIDYMVM ALEXANDRINVM, in patria catechetae munere functum Origenis discipulum, quem in philosophia Graeco- *Didymus Alexandrinus.*

o) Defense des SS. Peres accusez de Platonisme p. 51. 153. 154. 158. 162. 201. 294. 384.

p) Biblioth. vniuers. T. X. p. 497. seqq. Epist. crit. II. p. 28. Ep. VIII. p. 235.

q) Pec. Diss. de Eusebii Arianismo ad calc. Historiae Liter. Script. Eccles. conf. BALTVS l. c. p. 591.

Graecorum fuisse longe versatissimum, supra in Origenis historia diximus. Id quod eo magis mirandum est, quod puer admodum, vbi vix prima literarum elementa didicisset, morbo affectus oculorum vsum amiserit: quo tamen non obstante, tantam in disciplinis literaturae Graecae addiscendis diligentiam posuit, vt praeter alias scientias, dialecticam quoque, arithmeticam, musicam, reliquasque philosophiae et matheseos partes felicissimo successu disceret et accurate teneret. Inter patres Peripateticismo addictos locum ei facit HERMANNVS AB ELSWICH [r], quod tamen admitti aliter non potest, nisi quatenus Alexandrinae philosophiae alumni praeter Platonem et Platonicos Aristotelem quoque eiusque interpretes legebant, eorumque praecepta cum Platonicis, vtraque cum Christianis in concordiam redigebant. Talem enim quoad philosophiam fuisse Didymum, ex praeceptore, Origene disci potest. Quem tanta veneratione coluit, vt *in eius Libros περὶ ἀρχῶν commentarios*, vel *apologiam* potius pro iis scriberet, recte eos scriptos esse asserens, et praeter ius fasque multa in iis calumniari et in peruersos sensus rapere aduersarios contendens. Quos amissos esse merito dolemus, cum dubitandum non sit, quin multam Origenianae doctrinae ipsique systemati Alexandrino, quale doctores Ecclesiae Origenis partes secuti receperunt et cum dogmatibus Christianis conciliarunt, lucem affuderint. Ceterum valde pie eum fuisse philosophatum, haec eius sententia probat, quam nobis seruauit SOCRATES [s]: *Sermones de prouidentia et iudicio Dei assidua meditatione tecum ipse recole, eorumque sermonum materias fac in memoria circumferas. Omnes enim fere in his labuntur. Et sermones quidem ac rationes de iudicio in differentia corporum et in partibus mundi reperies: sermones autem de prouidentia, in modis illis, quibus a vitio et ignorantia ad virtutem et cognitionem ducimur, deprehendes.*

Chalcidius an Christianus philosophus fuerit?

§. XXIII. CHALCIDIVS, cuius elegantem *commentarium in Platonis Timaeum*, bono consilio, opera desideratissimi IO. ALB. FABRICII [t], denuo editum habemus, vtrum Christianis annumerandus sit scriptoribus nec ne? dudum inter viros doctos disputatum, et ancipiti pugna decertatum est, nec aliena a nostro, quem ingressi sumus, campo ista disceptatio est, quam ita excutiemus, vt non arbitri quidem partes, quod a nostra modestia alienum est, nobis exposcamus, allatis tamen vtriusque partis rationibus, variisque de Chalcidii religione opinionibus, ita nostras quoque obseruationes qualescunque, quas institutum nostrum postulat, adducamus, vt Lector ipse iudicium de hac quaestione suum interponere possit. Fuisse Chalcidium, Christianum multis viris longe doctissimis visum est, adeo, vt quibusdam diaconus, aliis archidia-

r) Diss. de varia fortuna Aristotelis in Acad. Protest. §. 7. p. 10. LAVNOIO de fort. Arist. praemissa.

s) Hist. Eccl. Lib. IV. c. 23. pag. 237.

t) Tomo II. Opp. S. Hippolyti p. 223. seqq. adiectum.

chidiaconus Ecclesiae Carthaginensis audiat, de quo praeter P. COLOMESIVM [u] videndus est GVILIELMVS CAVEVS [x], qui locum ei inter scriptores Ecclesiasticos fecit, quamuis moneat, se ἐπέχειν neque enim sibi satis constare, philosophus solus Platonicus fueritne, an etiam Christianus: cuius dubitationis suae ex vtraque parte caussas et rationes affert infra tangendas. Paulo certius pro Christianismo Chalcidii pronunciarunt et rationibus quoque ex parte militarunt GER. IOANNES VOSSIVS [y], PETR. DAN. HVETIVS [z], IO. ALB. FABRICIVS [a], et nuper ISAACVS BEAVSOBRIVS [b], vt alios a FABRICIO [c] nominatos silentio praetereamus. Alii vero, cum obseruauissent, ita de mysteriis Christianorum interdum loqui Chalcidium, vt a scriptore Ecclesiastico profectum id esse vix quis sibi persuadeat, eum inter gentiles philosophos numerandum esse censuerunt. Quam opinionem nuper tuendam suscepit Cl. GOVIETVS [d], cuius *de Chalcidio* dissertationem *miscellaneis*, quae edidit, *literariis* inseruit P. DES MOLETS [e]. Tertiam ab his sententiam professus est vir summus IO. LAVR. MOSHEMIVS [f], qui Chalcidium contendit nec ex eorum hominum numero fuisse, quibus vniuersa exosa et inuisa fuit Christiana religio, nec illis rursus aggregandum, qui Christianam disciplinam amplexi sunt, sed ad medium illud philosophorum genus amandandum esse, quod nec amabat plane, nec odio habebat Christianos, sed ex vtraque religione ea sibi seligebat, quae probabilia videbantur, et peculiarem de rebus diuinis philosophiam contexebat, cuius tamen princeps esset Plato. Quam mediam de Chalcidii religione sententiam iis rationibus munit, quas eorum argumentis praeponderare, qui vel pro gentilismo vel pro aperto Christianismo Chalcidii pugnant, fatebuntur, quotquot ratiocinandi et coniiciendi cum probabilitate leges intelligunt. Examinauit vir laudatissimus rationes eas omnes, quas vel pro Christiana Chalcidii religione attulere viri docti, vel contra eam vrsere, vt neutram partem plenarie veritati facere satis ostenderet. Eas itaque his paucis et ὡς ἐν συνόψει repetendo totius quoque controuersiae statum, et cardinem quaestionis simul explicabimus, ita vt vel mediocriter attento patere queat, in quo summa rei vertatur? Nempe ea, vti dictum, est viri celeberrimi sententia: nec in eadem eum plane, qua Plato perstitit, fuisse religione, nec ad Christianas partes transiisse, sed philosophum fuisse Eclecticum, quales plerique tunc essent Platonici, qui nec totam religionem gentilem, nec totam Christianam approbauerunt; et ex vtraque religionis quoddam genus conflasse, aut

u) Ad Gyraldum de Poëtis p. 334.
x) Hist. lit. script. eccles. pag. 125.
y) De origine et progressu idololatriae Lib. II. c. 45. p. 556.
z) Quaest. Alnet. p. 243.
a) Bibl. Lat. T. I. L. III. c. 7. p. 556. et l. c.
b) Hist. Manich. P. I. p. 479. not. 4.
c) Bibl. Lat. l. c.
d) Vid. FABRIC. Bibl. Lat. med. T. I. p. 1033.
e) Memoires de literature T. I. P. I. p. 138.
f) De turbata per recent. Platonicos Ecclesia §. 30. p. 162. seq. et ad CVDWORTHI syst. intell. c. IV. §. 36. p. 732. seqq.

aut quod verisimile duxit, reliquis spretis et repudiatis, ex vtraque sibi decerpsisse. Fuisse enim inter quarti et quinti seculi philosophos, qui conciliatorum veluti munus susceperint, inter Christianos et deorum seruos, atque vtrorumque coniungere rationes quodammodo ausi sint. Quale philosophorum genus Syncretisticum tum temporis extitisse, alibi [g] eleganter demonstrauit. Antequam autem disceptationis arenam ingreditur, monet: Christianum sibi illum dici, qui veteris ac noui Testamenti libros diuinitus dictatos esse affirmat, Christum humani generis vnum esse redemtorem et sponsorem profitetur, ea denique praeterea dogmata recipit, quibus omnes Christianorum familiae fidem adiungunt, nihil contra probat, quod prima Christianae disciplinae fundamenta labefactat ac destruit. Ethnicum vero eum sibi vocari, qui multos esse Deos vult, Deosque illos coli et obseruari iubet, Christum negat vnicum esse humani generis Seruatorem, librosque, quos diuinos Christiani ducunt, spernit ac reiicit, aut etiam talia inculcat, ex quibus huiusmodi aliquid non potest non consequi. Neutram harum definitionum in Chalcidium cadere, adeoque Chalcidium nec Christianos nec gentiles totum sibi vindicare posse, id rationibus luculentis se euicturum promittit. Rationes itaque a Fabricio sparsim collectas et nouo lumine exornatas examinat, easque tantum non valere demonstrare annititur, vt Chalcidius Christianus videri queat. Nam quod I. Iudaeos *sectam vocat* [h] *doctrinae eminentioris, sanctioremque et in comprehensione diuinae rei prudentiorem* Chalcidius, idque facturum non fuisse putat Fabricius, nisi Christianus fuisset, id non satis ea probare contendit ven. Abbas, cum nihil inde sequatur aliud, quam, superstitione ethnica non totum deinctum fuisse Chalcidium, fieri autem potuerit, vt Platonicus quidam recentior arbitraretur, diuinae veraeque sapientiae partem quandam in Mose fuisse, Christum autem simul et doctrinam eius repudiet. Mirumque esse, si Christianus fuerit Chalcidius, cur non Christianos testes alleget, quos in originibus mundi definiendis cum Iudaeis conspirare constet. Neque eum hic Mosaicam referre doctrinam, sed Iudaeorum quorundam Platonizantium opinionem, quod non facturus fuisset, si Mosen ipsum legisset. II. Cum passim Hebraeorum philosophiae non sine laude mentionem faciat Chalcidius, nouum id pro religionis Christianae professione argumentum esse cum aliis contendit Fabricius. Moshemius Platonicum Hebraeos commendare potuisse caussatur, etiamsi a Christianis dissideret. Talia vero nonnunquam Iudaeis eum tribuere monet, quae satis coarguant, parum eum peritum fuisse rerum Iudaeis diuinitus traditarum: notum autem esse, post Constantini M. aetatem Platonicos, vehementer Christianis exosos ob grauia, quae in eos exercuerant odia, declinandae inuidiae caussa nonnunquam, vt propensiores se traditioni Hebraeorum probarent, quaedam mitius dixisse, ideoque ad euitandum odium Chalcidium

g) Diss. cit. h) Cap. 4. §. 54.

cidium Mosis auctoritate se munire, et Osio persuadere voluisse, nihil a se et Platone tradi, quod non cum Mose et Christianis conspiraret. III. Mosen testem dictorum aliquoties laudat Chalcidius, idque nouum eius religionis Christianae argumentum esse putant viri docti. Non negat id doctissimus Cudworthi commentator, sed non inde sequi statuit, quod Christum receperit, cum hunc negare, et ad Mosis tamen testimonium prouocare quis queat. Praeterea valde dubium esse, vtrum Mosen pro viro Θεοπνεύστῳ habuerit Chalcidius, eo quod in alleganda eius auctoritate his verbis vsus fuerit [i]: *Hebraei syluam generatam esse confitentur, quorum sapientissimus Moses non humana facundia, sed diuina, vt ferunt, inspiratione vegetatus in eo libro, qui de genitura mundi censetur, ab exordio sic est profatus.* Quamuis enim Cel. Fabricio forte concedatur, vti hac phrasi, *vt ferunt*, scriptores nonnunquam non de rebus tantum ambiguis, sed quoque de certissimis, Graecorum tamen id exemplis modo probari, non Latinorum scriptorum, certe non asserentis, sed rem in medio relinquentis formulam esse. IV. Maxime pro Christianae religionis tessera habent, qui has partes tuentur, Chalcidii verba [k]: *Est quoque alia sanctior et venerabilior historia, quae perhibet, ortu stellae cuiusdam non morbos mortesque denuntiatas sed descensum Dei venerabilis ad humanae conseruationis rerumque mortalium gratiam. Quam stellam cum nocturno itinere suspexissent Chaldaeorum profecto sapientes viri, et considerätione rerum coelestium satis exercitati, quaesisse dicuntur recentem ortum Dei, repertaque maiestate illa puerili veneratos esse, et vota tanto Deo conuenientia nuncupasse, quae tibi multo melius sunt comperta, quam ceteris.* Non satis in his pro Christiani scriptoris more loqui Chalcidium iam monuit CAVEVS [l]. Vir venerabilis autem neutri hunc locum fauere parti monet, narrare enim tantummodo hanc historiam Chalcidium, at neque adsciscere neque reiicere. Probabile vero sibi esse, confidentius eum aliquanto de hac stella loquuturum fuisse, si Christianis sacris addictus fuisset, eo quod non ad hominem superstitione populorum obligatum prudentiae caussa, sed ad virum Christianum, immo doctorem Ecclesiasticum librum suum exarauerit. Quod vero sanctiorem et venerabiliorem historiam apellat, id comparate tantum fieri, in relatione ad Aegyptiorum commenta, quae in antecedentibus allegauerat. Fecisseque Chalcidium, quod in Platone ipso probauerit [m], referente ea, quae Orpheus, Linus et Musaeus vaticinati sunt, *non quod crederet, sed quod tanta esset auctoritas vaticinantium, vt iis asseuerantibus parcius credi haud oporteret.* V. Vrget cum aliis Fabricius, mentionem angelorum apud Chalcidium, quae licet a philosophis quoque gentilibus interdum fiat, ita tamen de iis loqui Chalcidium, vt animum aperte prodant Christiano

Ooo 2

i) Cap. 13. §. 274. p. 380.
k) Cap. VII. §. 125. p. 385.
l) Ad Gyrald. de Poëtis l. c.
m) Cap. VII. §. 126. pag. 326.

ſtiano dogmati aſſentientem. Qualis imprimis ille locus eſt [n], quo aperte Chriſtianorum de angelis doctrinam exponit probatque. Non negat hoc Moshemius: negat autem, ſequi inde, quod totum Chriſtianae doctrinae complexum receperit Chalcidius, eſſe enim hoc dogma ex illis, quae facile ab aliis probari poſſunt, fundamenta licet Chriſtianae doctrinae non admittentibus. Platonicos autem in hoc dogmate cum Chriſtianis valde conſpirauiſſe, praeſertim ex quo Chriſtiana religio in orbe Romano inualuit; nec illis angelos deſertores maloſque illos demonas ignotos fuiſſe; ſublato eo tempore inter daemonem et angelum diſcrimine. VI. Vrgent viri docti pro Chalcidio Chriſtiano, diuinam legem, quam ſe ſequi innuit [o], eaque ſacras litteras indicare putant. Cel. Moshemius autem legem diuinam idem ſignificare, ac fatum ex alio Chalcidii [p] loco eleganter probat. VII. Ad Scripturam Chalcidium prouocare, vrgent tandem, ſcribentem [q]: *Quod autem coelum, quamue terram Scriptura loquatur, intelligendum.* Monet ad haec Moshemius: Scripturae vocabulum etiam illos quotidie in ore habere, qui de rebus ad Chriſtianos pertinentibus diſſerant, qui Chriſtum nec ore nec animo amplectantur, idque Spinozae exemplo illuſtrat. Quibus omnibus collectis ſummatim, Chriſtianis accenſeri non poſſe Chalcidium, concludit Abbas venerabilis. Sed vt VIII. multo maiori robore hanc ſententiam firmaret, ea quoque ex Chalcidio dogmata coaceruauit, quae hominem ſapiunt cum tenebris denſiſſimis adhuc colluctantem, et opiniones Chriſtianis praeceptis plane contrarias inculcantem referunt. Talia ſunt dogmata de mundi aeternitate, de animis de corpore in aliud migrantibus, et ante corpora exiſtentibus, de anima mundi, de hominum animis ex ipſa diuina natura prognatis. IX. Vrget, Chalcidium, licet toties ad Moſen, Salomonem et Hebraeos prouocet, nunquam tamen ad vnum ſcriptorem noui foederis, licet occaſione inuitante prouocauiſſe, idque eo tempore feciſſe, quo iam religio Chriſtiana victoriam de ſuperſtitione populari retuliſſet, nec aliquid ab imperatoribus metuendum eſſet, ſicque prodidiſſe, nihil ſibi eſſe cum iſta religione. X. Maxime porro Chalcidium premere putat doctrinam de Trinitate, de qua ita loquatur, vt nullo iure inter Chriſtianos veros numerari poſſit. Non prouocare eum ad Chriſtianorum cum Platone concordiam, quod tamen tum quidem feciſſet, ſi Chriſtianus fuiſſet, cum a Iudaeis auctoritatem petierit. Ingens autem eſſe inter trinitatem Chalcidii et Chriſtiani hominis diſcrimen. Tertium enim eius principium, quod mentem ſecundam, animamque mundi tripertitam vocat, quae fato ſeu legi diuinae obſequatur, toto genere a ſuperioribus naturis diſcrepare, iiſque multo eſſe inferiorem et minorem. Veriſimile quoque eſſe, tres Chalcidii Deos non tres perſonas eſſe, ſed tres tantum Dei virtutes, aut tres modos vnum eundemque Deum

n) C. VII. §. 131. ſ. p. 328. ſ.
o) Cap. VII. §. 174. p. 343.
p) §. 175. p. 343. §. 178. p. 344.
q) Cap. XIII. §. 275. p. 381.

Deum animo ſiſtendi et ingenio comprehendendi. Quae latius roborat, et Trinitatem hanc Chalcidiique luculenter illuſtrat vir longe doctiſſimus. XI. Vulgares quidem Deos quos popularis ſuperſtitio inuexit, reiicere Chalcidium, concedit Moshemius; aſt nihilo minus alios quosdam Deos aſciſcere obſeruat, quos ſecundum ſupremum Numen collocet. Ita e. c. ſtellis diuinos actus eum tribuere; ſoli naturam diuinitate praeditam adſcribere, diuinum et immortale genus animalium coeleſte, ſiderium ſtatuere, ſolem intelligibilem et diuinum inculcare, etc. XII. Eas porro diuinandi artes commendare Chalcidium oſtendit, in quibus gentilis ſuperſtitionis non mediocre olim praeſidium fuerit poſitum; et auium volatum et exta, et oracula et daemonem proprium probare. Tandem XIII. Moſi docet ſententiam Platonicam plane impiam, de anima materiae maligna tribuere Chalcidium eamque reprobare Chalcidium, non facturum, ſi vel Moſaica intellexiſſet, vel pro diuinis recepiſſet, a quibus diſcedi fas haud eſt. Et hactenus quidem Cel. MOSHEMIVS.

§. XXIV. Elegantiſſime atque luculenter, nec minori eruditione quam ingenio totam hanc diſputationem a viro magni nominis fuiſſe inſtitutam, habereque iuſtam veriſimilitudinis ſpeciem, quam ſolam in hoc argumenti genere conſectari licet, omnino fatendum eſt. Promiſit FABRICIVS [r] argumentorum horum pondera examinare ac trutinare accuratius in noua *Bibliothecae Latinae* editione. Hanc vero cum nobis inuiderint fata vltima viri ad beatas ſedes translati, nihil inde lucis expectandum eſt. Nos, quod ſupra iam profeſſi ſumus, non ſumimus arbitri inter tantos viros partes, *Iudicium de religione Chalcidii.*

Noſtrum non eſt tantas componere lites.

Exponemus vero, pace ſummi viri, cuius quod beneuolentia gaudere nobis liceat, in felicitatis parte haud poſtrema numeramus, ea, qua par eſt, modeſtia ſententiam noſtram, eamque cum viri celeberrimi aſſertionibus rationibusque comparabimus. Quae quamuis tantopere inter ſe non differant, quam eorum opiniones, qui Chalcidium vel inter apertos Chriſtianos, vel inter gentiles ſcriptores numerant, iuuabit tam diſtincte rem omnem complecti, vt Lector iudicium adhibere proprium, et ſententiam ipſe ferre queat. Et fatemur quidem, prorſus diſplicere nobis eorum partes, qui totum gentili ſuperſtitione imbutum Chalcidium contendunt; nec obſtare nobis putamus rationes a viro magno allatas, quo minus credamus, Chalcidium a profeſſione religionis Chriſtianae non fuiſſe remotum, aſt ex eorum Chriſtianorum fuiſſe genere putamus, qui, quamuis ſacrae Chriſtianae religionis teſſerae nomen profiterentur addictum, Platonicam tamen magis, quam Chriſtianam, doctrinam, vel Alexandrinum potius chaos ſecuti impuras has lacunas puriſſimae veritatis

r) Biblioth. Latin. med. Tom. I. pag. 1037.

tis fontibus praetulerunt, hincque in pudendos Platonifmi errores prolapfi funt. Tales enim multos extitiffe, nec obftitiffe nomen et profeffionem Chriftianam, quo minus hos philofophorum Alexandrinorum errores adoptarent, variis hactenus exemplis, praecipue Tatiani, Clementis Alexandrini et Origenis comprobauimus. Praeterea maxime verifimilis nobis videtur coniectura CASP. BARTHII [s] fufpicantis, *fcriptorem hunc materiae fcriptique gratia Chriftianifmum diffimulaffe*, et Platonici philofophi perfonam affectando, profeffionem religionis occultaffe, vt eo gratior libri fui in fcholis philofophorum Platonicorum, qui tunc temporis plerique gentilifmo adhuc erant addicti, effet lectio. Nec repugnabimus magnopere, fi quis contendat, Chalcidium ex gentilifmo ad Chriftianae religionis profeffionem traductum nondum accurate difciplinae Chriftianae myfteria tenuiffe, hincque et titubantem fluctuaffe, et dubium fcripfiffe, et in quibusdam veterum errorum femina retinuiffe, quod Arnobio accidiffe fupra obferuauimus. Quamuis fieri potuerit, vt diu iam in Ecclefia verfatus, cum fe ifti philofophiae tradidiffet, et philofophum affectaffet, fecundum fcholae iftius principia commentando in Platonem, Platonicum magis philofophum, quam Chriftianum fcriptorem expresserit. Nobis enim non hic quaeftio eft, vtrum Chriftiano homine digna Chalcidius fcripferit, nec ne? vel annon Syncretifticam iftam philofophiam confectando chaos quoddam doctrinae, nec prorfus gentilis, nec prorfus Chriftianae, in ifto commentario appofuerit? Vtrumque enim magno viro, qui hos naeuos in eo luculenter detexit, concedimus, et in partes eius lubenter tranfimus. Sed in eo controuerfiae ftatum conftitutum effe putamus, vtrum, his non obftantibus, Chriftianis facris publica profeffione addictus effe Chalcidius potuerit, eumque reuera addictum fuiffe probabilius fit, quam, quod vir celeberrimus contendit, mixtum aliquod religionis genus eum fuiffe fecutum? Quod prius affirmare nulli dubitamus, eiusque affertionis rationes iam quantum licet breuibus explicabimus. Et I. quidem Moshemianam gentilis hominis defcriptionem, quae et vera et luculenta eft, admittendam effe, nemo inficias iuerit, qui huius feculi acta ftatumque cognouit, et in quo gentilis religionis profeffio conftiterit eo tempore perfpexit. Tales enim fuiffe omnes eos philofophos, qui fuperftitioni gentili nomen publice addicentes fuum, a Chriftianae religionis profeffione abhorruerunt, ex fupra dictis conftat, vt et multos fibi Deos, et innumerabilem eorum catenam inter fummum Numen atque homines fingerent, eosque fibi mediatores conftituerent facrificiis precibusque placandos commouendosque, vt Dei gratiam ad homines perferrent, horumque defideria fummo rerum omnium parenti explicarent. Quo officio mediatorio ftatuto non poterant non vnum illum Chriftianorum mediatorem Iefum Chriftum repudiare, quamuis eum nonnulli diuinam ex hac claffe naturam daemonemque aliquem

s) Ad Claudian. p. 1187.

quem magnum dicerent, hocque obtentu Christianis, religionem a Constantini M. tempore κρατοῦσαν amplectentibus ad deprecandam inuidiam palpum obtrudere conarentur. Quibus semel positis non poterant non sacrarum literarum auctoritatem conuellere, quamuis non deessent inter illos, qui conuenientia quadam Platonicae et Ioanneae doctrinae apparenti commoti parcius de ea dissererent, et nonnulli aliquam illis auctoritatem tribuerent, quos tamen mature ad Christianos transiisse testatur Augustinus. Huius generis gentiles philosophos fuisse omnes, qui Eclecticum illud philosophiae genus adamauerunt, testis est eius sectae historia *Tomo secundo* fuse enarrata, et exempla probant philosophorum seculi quarti, quinti et sexti, interque eos praecipue scholae Iamblichianae alumni, Plutarchus, Syrianus, Proclus, Marinus, Isidorus, hisque similes. Quae vbi admittuntur, vt concedi omnino debent, si historiae philosophicae sua constat veritas, certum est atque indubitatum, Chalcidium talem gentilem philosophum non fuisse, nec hoc modo, reiecto Christianorum mediatore, Deorum gentilium numina sacrificiis honoranda colendaque esse statuisse. Deinde, omnino concedendum quidem est viro longe eruditissimo, qui tam accurate in Chalcidii religionem inquisiuit, *fuisse inter philosophos istos Platonicos Alexandrinos multos, quibus temperatius obtigerat ingenium, qui vtramque inter se religionem, Christianam et ethnicam toto licet genere diuersam, conciliare studerent, et mistam quandam ex Christianorum et reliquorum populorum dogmatibus religionem conflarent, ita vt generatim quidem sacra Christiana non reiicerent, at Deorum tamen cultum, quemadmodum ab his explanabatur philosophis, cum eis sociarent, et religionem prudentum aliquam introducerent.* Quales fuisse Ammianum Marcellinum, Symmachum et Themistium alibi docte probauit Cel. MOSHEMIVS [t]. Sed id recte intelligendum est: aut enim de certo, quod hi philosophi sibi constituerunt, systemate, Syncretistico sermo est, aut de professione religionis publica cultuque religioso in Romano imperio obtinente, et vel legibus constituto, vel imperantium voluntate licito. Priori sensu totam fere sectam Alexandrinam huic Syncretismo adhaesisse, et ex Christiana religione multa sibi elegisse, quae cum placitis domesticis coniungerent, in eorum historia clarissime demonstrauimus, ipseque sectae conditor Ammonius luculento esse exemplo potest. In quo Syncretismo feruor pro communi et auita superstitione tamdiu potiores partes tuitus est, quamdiu Romani imperatores his ipsis gentilium sacris essent addicti: vnde factum, vt licet, multa Christianis surripuissent fraudulenti philosophi, in publicum tamen religionis Christianae exercitium essent valde iniuriosi, multarumque persecutionum nefarii existerent auctores. Vbi vero dominari coepit Christiana fides, principibus summis eam amplexis, cautius agendum rati, mitissimam sententiam professi sunt, non ausi Christianam doctri-

t) De turbata per rec. Plat. Ecclesia l. c.

doctrinam contemnere, sed ad illud asylum confugerunt, placere Deo, quacunque ratione colatur, gratamque ei esse seruientium dissensiones, modo tolerantia et amore commendarentur. Ita quidem et principibus se commendabat aequitas, et inuidia euitabatur, et munera ipsis conseruabantur, eo vero non obstante sacris Christianis non modo minime initiabantur, sed in veteri quoque Deorum cultu perstabant. Nec exemplum nos nouimus philosophi, qui reiecto Deorum cultu et Christiana simul religione, publicam eiusmodi religionem philosophicam, medium inter vtramque tenentem professus sit, sed templis arisque atque focis adhaeserunt gentilibus, vt vel vno Themistii exemplo constare potest, quo neminem apertius huic religioni aulicae se accommodasse suo loco demonstrauimus. Et haec quidem inter eos facta sunt, qui inter gentiles numerati sunt a Christianis. Inter hos autem non minus fuere aliqui, qui ab infausto hoc Alexandrini Syncretismi sidere afflati sunt. Hi quoad placita atque dogmata ab Ammonio fraudulenter picta comtaque, si non omnibus, plerisque tamen adhaerebant, rati, elegantius se, quam vulgus Christianorum solet, ita philosophari: publicam tamen confessionis Christianae tesseram non abiiciebant, sed Christum λόγον Dei incarnatum recipiebant, damnatoque cultu numinum intermediorum, totam eam doctrinam ad dogma de angelis reiiciebant. Hi quidem Christiani et professione et nomine erant, reuera vero philosophi Alexandrini, quibus potiora erant Christiana doctrina omni Ammonii deliria. Ex quo genere fuisse Origenem, ea quae paulo supra prolixe disputauimus manifestum faciunt. Hi si de rebus sacris scribendum, vel Christiana religio defendenda esset, deamatam philosophiam cum mysteriis Christianorum conciliabant, vt Clementis Alexandrini, Origenis, Synesii, Pseudo-Dionysii aliorumque exempla probant; si philosophicum argumentum explicandum, Platonis et Platonicorum methodo placitisque se accommodabant erroresque eius philosophiae eo audacius proseminabant, quo tectius sub larua philosophi latere possent. Ita explicato controuersiae statu, omnino concedimus, Chalcidium huius generis hominem philosophumque syncretistam fuisse, qualem descripsimus, quamuis maxime verisimile nobis sit, quoad publicam fidei professionem eum Christiana sacra recepisse, nec idolis arisque atque templis gentilium adhaesisse, cum tertia religio publica non existeret. Nam quod vrget vir venerandus, *Christianum eum tantum esse, qui Christum vnum redemtorem agnoscit, et ea dogmata recipit, quibus omnes Christianorum familiae fidem adiungunt, nihil contra probat, quod prima disciplinae Christianae fundamenta euertit et labefactat*, id aut nostram sententiam non ferit, aut Christiani nominis significationem totam non exhaurit. Si enim de publica quidem professione fidei intelligitur, quae Christo nomen non dat, sed eum reiicit, vera quidem definitio est, sed ad Chalcidium non quadrat, quem reiecto Christo mediatorium illud daemonum genus amplexum

plexum fuiſſe, et ſacrificiis publicis coluiſſe, demonſtrari non poteſt. Si de Chriſtiano vero et natura magis, quam nomine tali intelligitur, vera quidem eſt, ſed quaeſtionis ſtatum non tangit: qui non in eo, vt diximus, verſatur, vtrum Chriſtianum orthodoxum, et venerando hoc nomine dignum ſe praeſtiterit Chalcidius, quod cum praeſtantiſſimo Cudworthi commentatore negamus, ſed an publica fidei profeſſioni ſacris Chriſtianorum ſe addixerit? Quod probabilitatis leges ſecuti affirmare non veremur, licet fateamur, expreſſiſſe in ſuo commentario Chalcidium eiusmodi dogmata, quae fundamenta Chriſtianae fidei labefactant. Similia enim, et non leuiora admiſere ἁμαρτήματα Clemens Alexandrinus, Origenes, Arnobius, Syneſius, et tamen inter Chriſtianos connumerati, immo publico docendi muneri inter illos admoti ſunt, eo quod publica religionis deuotione Chriſtum colerent. Quod cum hi fecerint, licet grauiſſimorum ex philoſophiae Alexandrinae ſtudio errorum conuicti, cur non de Chalcidio id quoque dicere praeſumereque liceat? Idque eo magis veriſimile nobis ſe reddit, cum Chalcidius in hoc ſuo commentario ad hominem quidem Chriſtianum, ſed iisdem opinionibus addictum, ſcripſiſſe videatur eo fine, vt ſub Platonici philoſophi ſpecie ſuppreſſo Chriſtianae profeſſionis charactere, gentiles philoſophos et ad libri ſui lectionem facilius inuitaret, et hac pia fraude, in his ſcholis vehementer commendata eos praepararet, ad agnoſcendam Hebraeorum phyſiologiam. Quo ſcopo perſuaſus non niſi ambigue et oblique res Chriſtianorum commendauit, et ab omni, quod iis addictus eſſet, ſuſpicione vt ſe liberaret, ne nomen quidem adhibuit, et, ſe ſine ſuſpicione partium ſtudii philoſophiam Platonis in rei Chriſtianae commoda trahere poſſe, ſperauit. Quae vt veriſimilitudine non deſtituuntur, ita recte intellecta ampliſſimam faciunt copiam ad obiectiones reſpondendi. Nam quod primo loco vrgetur, fuiſſe inter Platonicos, qui ſtatuerint, Platonem ſua ex Moſe hauſiſſe, id affirmatur quidem, non vero probatur, et exemplis, niſi fallimur, deſtituitur. Ita quidem Iudaeos ſtatuiſſe, et haec ambitioſe Chriſtianos doctores vrſiſſe et gentilibus obieciſſe, verum eſt: Platonicum vero gentilem, vel Neutraliſtam (veniam barbaro nomini deprecamur) id conceſſiſſe, non modo eſſe inter Hebraica et Platonica dogmata conuenientiam, id quod facile Platonicus aliquis dare potuit, ſed haec quoque ab illis deriuata eſſe, nemini perſuadebitur, qui nouit, quanta inuidia Iudaeos philoſophi gentiles perſecuti fuerint, quam abiecte de Moſe ſenſerint, quamque inique tulerint, quod myſteria ſua Moſi et Hebraeis, Iudaeorum maioribus, genti barbarae, tribuerentur. Teſtem inter multos damus vnum Porphyrium, Moſen conuiciis vehementer lacerantem, et Origeni indignantem, *quod ex diſciplina Graeca omnia, quae ſecreta ac myſtica apud Graecos habebantur, aſſumens, ritui barbaro et ſuperſtitionibus Iudaicis adaptauerit, ac philoſophorum gloriam ad dogmata externa ac peregrina tranſtulerit:* quae eius verba

ba seruauit EVSEBIVS [u]. Qui et alio loco [x] de hoc Porphyrii animo in Mosen scribit: *illum non Christianos modo, sed Hebraeos etiam et ipsum Mosen contumeliis onerauisse.* Talis cum Platonicorum mos fuerit, vtrum verisimile, eos mysteria sua a Mose et Hebraeis deriuasse? Ast hoc fecerunt Christiani doctores, inque eo non leue disputationum suarum praesidium et quandam quasi ἀκρόπολιν constituerunt, quod Platonica mysteria a Mose et Hebraeis ad Platonem in itinere ad barbaros peruenerint. Inuertimus itaque hunc arietem, cumque et modo et stilo Christianorum doctorum Platonicis opposito de Mose et Hebraeis loquatur Chalcidius, inde colligimus, ad eorum illum partes pertinuisse, hacque Hebraeorum commendatione philosophorum Platonicorum animos more suae aetatis ad amplectenda Christiana dogmata praeparare voluisse, ideoque reticuisse Christianorum nomen, vt inuidiam eorum euitaret. Nec nos valde mouet, quod Christianos sine laude praetermiserit Chalcidius, Hebraeis toties commendatis. Ex dictis enim ratio iam patet, cur fecerit, nec alienum id a more Christianorum doctorum, qui contra gentiles philosophos disputantes ad solos Hebraeos prouocauerunt, cuius luculentum potest esse exemplum Tatiani *aduersus Graecos* oratio, quae rem prorsus conficit. Hoc si euicissent, satis sibi acquisitum putabant, eo quod se iustos Hebraicarum veritatum possessores esse, Platonicis non repugnantibus, sed Iudaicam potius et barbaram superstitionem illis obiicientibus crederent. Quamquam autem negari forte non debet, talia Chalcidium Mosi tribuisse, quae a Mosis mente prorsus abhorrent; nihil tamen inde, si quid iudicamus, contra Chalcidii religionem Christianam concludi potest, cum ratio Syncretismi Alexandrini inter Christianos recepti ea fuerit, vt genuina Mosis et Hebraeorum dogmata adulterata propinarentur. Multa Mosi tribuit Philo, multa Origenes eiusque praeceptor Clemens, multa Synesius, erronea prorsus et a mente vatis Hebraei aliena; an ideo sequitur, Philonem non fuisse Iudaeum, Clementem, Origenem, Synesium non fuisse Christianos? Posse aliquem ad Mosen auctorem prouocare, et tamen Christianas partes non sequi, facile concedimus. Verum de hoc, quantum videmus, quaestio haud est, sed de eo, vtrum verisimile sit, hominem nec Iudaicis nec Christianis sacris addictum Hebraeos sectam vocare posse sanctiorem et venerabiliorem: id quod eo minus persuadere nobis possumus, quo magis, qui Iudaicos ritus et dogmata probabat, habebatur pro Christiano, et reuera haec essent synonyma, vt adductus ex Eusebio Porphyrii locus luculenter demonstrat. Valde vero dum magnifice de Mose θεοπνεύστῳ loquitur Chalcidius, verisimile fit, illud, *vt ferunt*, ob scopum modo suum eum addidisse, vt eo tectior religionis suae esset professio. Non vero suspenso, sed affirmante eum sensu has voculas addidisse, inde manifeste liquere putamus, quod talia tradentibus sanctio-

u) Hist. Eccles. Lib. VI. c. 19. x) Praep. Eu. Lib. X. c. 9.

ſanctiorem ſectam tribuat. Maxime verò enarrata ſtella quae Orientis Magis apparuit, tam luculenter prodit, in gentilium philoſophorum luto non haeſiſſe Chalcidium, vt id ipſe celeberrimus obſeruator Cudworthi fateatur. Et profecto, narrare hiſtoriam miraculoſam, aduentum Dei ad orbis ſalutem redimendam in carne comparentis manifeſtantem, eamque ſanctiorem et venerabiliorem vocare, et vtroque quod aiunt, pollice probare, tale quid eſt, quod proficiſci non poſſe videtur ab alio, niſi filium Dei incarnatum credente. Nec obſtat, confidentius Chalcidium de hac ſtella locuturum fuiſſe, ſi Chriſtianus fuiſſet. Hoc enim impediebat, pia illa fraus ſcopusque latendi ſub perſona philoſophi Platonici; ſufficit illud, eum nobis et miraculum et myſterium Chriſtianum enarrauiſſe et probauiſſe, quo gentiles philoſophi ad adhibendam Euangelio fidem potuerint maxime adduci. Dum autem ad Oſii Chriſtiani hominis fidem prouocat, an non clare innuit, ſe hanc hiſtoriam pro vera habere? Doctrinam vero de angelis bonis et malis in Platonicorum quoque ſcholis perſonuiſſe, veriſſimum eſt, at non minus certum, cum ipſa angeli voce, dogmatis quoque, clariorem lucem a Chriſtianis ad Platonicos perueniſſe. Quod cum more ſuo doctiſſime confecerit ipſe venerabilis MOSHEMIVS y), probare hoc loco ſuperſedemus. Recte itaque Chriſtianae doctrinae veſtigia in illo dogmate quaeruntur: quae cum alibi in Chalcidio tam luculenter appareant, cur non haec quoque ex iſto fonte hauſiſſe praeſumi debeat? Diuinam legem apud Chalcidium prouidentiae decreta ſiue fatum indicare, eleganter, quantum nos videmus, viro celeberrimo obſeruatum eſt. Verum ipſe locus magis pro Chriſtianiſmo Chalcidii pugnat, quam contra illum. Reiicit enim philoſophus refutatque fatum aſtrologicum, et ſanctiora atque meliora nempe diuinam legem, id eſt, prouidentiae diuinae diſpoſitionem in partes vocat, et hanc prouidentiam in mente ſiue λόγῳ contineri dicit, et huius eſſentialis veritatis inſtinctu (id eſt inſitae rationis diuinae radiis) ita Platonem locutum eſſe dicit. Ita quidem gentiles Platonici locuti haud ſunt, ſed Platonici Chriſtiani, qui et menti diuinae hanc mundi prouidentiam tribuerunt, et philoſophos gentiles, maxime Platonem, inſtinctu huius veritatis diuinae locutos eſſe conceſſerunt. Scripturae vero nomen in ore habere et ad eam prouocare quem poſſe, qui fidem ei non adhibet, non negamus: at feciſſe hoc Platonicos a Chriſtianis ſacris alienos, feciſſe hoc religionis illius Eclecticae patronos, prouocaſſe hunc in modum ad Scripturam ſacram Themiſtium aliquem, id probandum erat. Nec Spinoſae huc quadrat exemplum, qui quamuis animo Scripturam contemneret, eam tamen palam reiicere inter Chriſtianos nomen profeſſus, auſus non eſt: heic vero de ſola fidei profeſſione publica agitur. Ex his vero omnibus iudicari quoque poteſt, quid ad doctiſſimam elegantemque diatriben Moshemianam reſpondendum ſit, qua euincere ſategit, eius-

y) Diſſ. de ſtudio ethnicorum Chriſtianos imitandi §. 7. Diſſ. Hiſt. Eccl. p. 343.

eiusmodi Chalcidium errores in hunc suum commentarium inuexisse, qui a Christiano homine exspectari nequeant, et ipsa Christiani systematis fundamenta euertant. Nec loci angustia, nec argumenti prolixitas patitur, vt haec ipsa Chalcidii dogmata examine critico excutiamus singula. Dabimus id viro summo, cuius magnam in veteri philosophia cognitionem, singularemque in detegendis veterum opinionibus eruditionem et felicitatem merito miramur, et cum debitis laudibus amplectimur, Chalcidium eorum errorum ad vnum omnium esse reum; parum tamen inde detrimenti patietur nostra de Christiana Chalcidii professione sententia, modo inter Christianum publice se talem profitentem licet heterodoxum, et inter verum atque orthodoxum distinguatur, vt supra iam monuimus. Nam ex illo id modo sequitur, Chalcidium nimio Platonismi amore deceptum limpidis puritatis diuinae fontibus turbidas Alexandrinae scholae lacunas praetulisse, hincque errores protulisse nefandos. Id vero aliis quoque ex hoc ipso praepostero philosophiae studio accidit, de quibus nemo dubitat, quin inter Christianos numerati sint. Male de Trinitate locutus est Chalcidius, et potentias virtutesue meras eas naturas in Deo esse posuit. Concedemus id, licet de eo disputari adhuc possit; annon Sabellianismus inter Christianum nomen professos auctorem sectatoresque inuenit? Tertiam naturam mundi animam Chalcidius statuit. Dabimus; in eo vero luto cum Arnoldo Brixiensi multos haesisse Christianos, erudite demonstrauit MOSHEMIVS [z]. Mundi aeternitatem credidit Chalcidius? Fatebimur, si ita placet, nam Origenes quoque Christianus in hac haeresi fuit. Solem, lunam, stellas virtute vel natura quadam diuina animari et inter diuina numeranda esse Chalcidio placuit. Consentimus; eadem Tatiani et Origenis Christianorum fuit opinio. Diuinationis genera, quae gentilis superstitionis fulcra olim fuerunt, probauit Chalcidius. Non disputabimus de eius mente, sed hanc ipsam eius fuisse opinionem dicemus. Annon pari modo delirauit Synesius et homo Christianus et episcopus? Proprio daemone regi hominem monuit Chalcidius. Assentimur; sed et Christiani haud pauci id tenuere, immo quod peius est, et bonum et malum cuiuis homini genium adesse dixerunt. Fundamenta doctrinae Christianae subruisse videtur Chalcidius. Non negamus, et dolemus; in eodem vero reatu est Clemens Alexandrinus catecheta Christianorum Alexandrinus. Qui omnes cum non minus erronea ex infaustis Alexandrinae philosophiae scaturiginibus hauserint dogmata, quam Chalcidius, et tamen hoc ipso non meruerint ex numero Christi asseclarum excludi, idem quoque iure suo patrocinium Chalcidio deprecamur, in sanam Christi doctrinam nimio Platonismi studio peccantem. Vt taceamus, non absque verisimilitudine supponere quem posse, ὑποθετικῶς haec scripsisse Chalcidium et tanquam philosophum, non quod haec omnia probaret, sed *quod tanta*, vt

z) Ad Cudworth. p. 657. seqq.

vt ipsius verbis vtamur, *esset praecipientis Platonis auctoritas, vt ei asseueranti parcius credi haud oporteret.* Quam philosophandi libertatem ista, qua viuebat Chalcidius, aetate inter Christianos obtinuisse, ex *praefatione ad Osium* intelligi potest, quem si non Cordubensem antistitem, certe Christianum fuisse nemo hactenus dubitauit. Hunc enim similia studia professum, *concepisse* ait *animo, florente omnibus studiis humanitatis, excellentique ingenio suo spem dignam prouentu operis ad hoc tempus intentati, eiusque vsum a Graecis Latio mutuandum statuisse, et quanquam ipse hoc cum facilius cum commodius facere posset, propter admirabilem tamen verecundiam ei potius maluisse iniungere, quem esse alterum ipsum iudicaret.* Ex quibus verbis apparet, et arctissimo familiaritatis ac amicitiae vinculo coniunctum fuisse Osium et Chalcidium, quod inter tam diuersae religionis homines necti vix solet, et eadem studia, easdemque opiniones secutum fuisse Osium, et ob eam caussam Chalcidio Timaeum explicandum commendauisse. Id quod eo magis probabile redditur, quo magis studia haec ista aetate inter Christianos inualuisse constat. Et hae quidem nostrae rationes sunt, cur a Christianae religionis professione non alienum fuisse putemus Chalcidium. Nihil nos decretorie definimus, nec aliud, quam coniecturarum huic opinioni nostrae statuimus pretium, Lectorisque iudicio totam disputationem permittimus. Et haec quidem de Chalcidio. Iam ad alios philosophiae cultores inter Christianos properandum est.

§. XXV. Omnium, qui inter Ecclesiae doctores circa ista tempora vixerunt, animumque ad philosophiam applicuerunt, lumina obscurauisse AVGVSTINVM Hipponensis Ecclesiae praesulem, vicisseque virum ex omni parte doctissimum, eruditione tantum non omnes, qui seculo quarto quintoque, quo is inclaruit, Ecclesiam orbemque literarium illustrarunt, doctrinae excellentia, iudicii acumine, lectionis copia, non nisi illi negabunt, qui eius historiam ignorant. Quam ex scriptis eius, et praecipue *Retractationum* atque *Confessionum* libris enarrare totam, idem esset ac seculi a Christo nato quarti quintique historiam Ecclesiasticam scribere. Quod vt institutum nostrum nec postulat, nec admittit, ita ab illis petendum est, qui in hoc saxo voluendo desudarunt, quorum nomina enarrauit diligentissimus FABRICIVS [a]. Inter quos cum tractationis accuratione et prolixitate omnes vicerint monachi Benedictini e congregatione S. Mauri in Gallia, quibus tot veteris literaturae monumenta restituta, ornata, emendata auctaque debemus, vitamque magni praesulis elegantissime enarrauerint [b], ad has virorum istorum doctorum commentationes illos respicere iubemus, qui philosophicam quoque tanti viri historiam noscere cupiunt. Nos pro instituti ratione ipsum Augustinum audiemus, et eas simul in examinanda illius historia philosophica leges criticas

Augustini philosophia.

a) Biblioth. Lat. T. III. p. 519.

b) Tomo XI. Opp. Augustini, quos secutus est TILLEMONTIVS Memoires Eccles. T. XIII.

criticas adhibebimus, quas in limine nostrae tractationis nobis praescripsimus, quasque hactenus secutos nos esse, nondum poenitet. Mature et in pueritia quidem literariis se studiis mancipatum fuisse ipse refert, cum et parens artibus expolitum vellet eius ingenium, et mater animum filii scientiis excoli praeoptaret, licet diuerso id cuperent animo [c]. Cum itaque mature ingenii praestantissimi et praecocis specimen edidisset, ludimagistro traditus est iis elementis imbuendus, quibus omnes superstrui scientiae solent [d]. Vbi vero legere, scribere et numerare didicisset, paulo firmior animi facultatibus et iudicio Madauras, vicinam vrbem literaturae et oratoriae artis addiscendae caussa missus est [e]. Adeo vero pueri animum deterrebant difficultates, quae in istis elementis percipiendis occurrebant, vt auersa plane mente a literis abhorreret [f]. Quamuis rem postea altius meditanti patuerit, multo plus vtilitatis ista rudimenta literarum afferre, quam grammaticae et similium studia, qua de re digna lectu sunt, quae ipse scripsit vir vere magnus. Postea tamen, vbi ex his scopulis emersit hasque difficultates vicit, quas inepti praeceptorum mores et methodus praepostera valde auxisse videntur, paulo propensiori studio disciplinarum stadium ingressus est, animumque ad Latinas primo literas appulit, a Graeca vero lingua abhorruit, eius peregrinitate offensus. Quam vt addisceret, Homerumque legeret, saeuis quidem terroribus atque poenis praeceptores vrgebant, parum tamen ita promouit, vnde factum, vt minus Graece sciret, quam Latine [g]. Quod tamen ei postea summa industria in literarum studia incumbenti non obstitit, quo minus scripta Graecorum, et Ecclesiasticorum doctorum et philosophorum diurna nocturnaque manu euolueret. Certe Platonis dialogos se legisse multoties in scriptis suis prodidit, et egregia, quam sibi comparauit, Graecae philosophiae cognitio, quae vbique in eis lucubrationibus elucet, argumento est, has quoque eum difficultates animi solertia improboque labore superauisse. Madauris Thagastam reuersus in paterna domo perstitit, donec de sumtibus ad prosequenda literarum studia ipsi prospiceretur [h]. Quod tempus, patris incuria conniuente et moribus et eruditioni suae parum profuisse, candidus deplorat. Comparato, ex quo viueret viatico, Carthaginem petiit, et parentis et Thagastani cuiusdam ciuis primarii cura sustentatus [i]. Floruisse in ea vrbe eloquentiae et philosophiae studia, alibi notauimus [k]. In hac itaque palaestra dum grauiter se exercet adolescens, mira ingenii praestantia ornatus, confestim primas tenuit, et imprimis eloquentiam sibi comparauit haud contemnendam [l]. Quae tamen eruditionis incrementa vitam ex more seculi indecoram valde corrupisse, humili confessione conqueri-

c) Confess. L. II. c. 3. n. 8.
d) Ibid L. I. c. 9. n. 14.
e) Lib. II. c. 3. n. 5.
f) Lib. I. cap. 13. n. 20. 21.
g) De Trinit. Lib. III. n. 1.
h) Confess. Lib. II. cap. 3. n. 5.
i) Contra Acad. Lib. II. cap. 2. n. 3.
k) In vita Apuleii Tomo II. enarrata.
l) Lib. III. c. 3. n. 6.

queritur [m]. Parente praematura morte orbatus, ſtudiorum ſumtus optima mater vtcunque leuat, Romanianus ſuppeditat, ipſe ad firmandam praecipue eloquentiam, ad cuius praeſidia adſpirabat, transfert [n]. Quo in curriculo dum ſtrenue pergit, iuxta receptum diſcendi ordinem in Ciceronis *Hortenſium* incidit [o], in quo conſulem diſertiſſimum philoſophiam elegantiſſima oratione commendauiſſe ſuo loco *Tomo ſecundo* diximus. Quamuis autem ad eloquentiam firmandam ornandamque huius libri lectionem Auguſtinus ſuſcepiſſet, Dei tamen conſilio, viam illi mature ad eluctandum, e vitiorum in quo voluebatur, coeno, ſternente factum eſt, vt argumentum iſtius tractationis et commendatio ſapientiae ab eloquentiſſimo dicendi magiſtro profecta vehementer eius animum commoueret, ita vt abiecta ſermonis cura in res ſolummodo et ſententias totus animo ferretur. Fateturque [p], *tanto ſe ſapientiae deſiderio iſta Ciceronis exhortatione exſtimulatum ardere coepiſſe, vt prae illa cupiditate ſpem omnem mortalem abiiceret magis, quam deponeret, conſpectaque, in qua hactenus haeſiſſet, vitae ſtultitia ad ſanam mentem redire immortalemque ſapientiam anhelare et ſurgere inciperet, vt rediret ad Deum.* Obſtitit tamen egregiis animi motibus, quod ducem non haberet, qui ad ſapientiam eam duceret, nec, quae illa eſſet, cognoſceret. Et iniecit quidem iam tunc adoleſcenti in ſapientiae amorem exardeſcenti Deus conſilium, Scripturae oracula perquirendi, explorandique, qualia illa eſſent [q]. Sed cum altos aleret ſpiritus, animoque ad ea accederet graui eruditionis faſtu ob humilitatem dictionis, ſententiarum maieſtatem non aſſequente, prae Ciceronis facundia ſuo malo ea aſpernatus eſt. Qua de re ipſum optimum praeſulem legendum [r] illis commendamus, qui in literaturae ſecularis ſtudio ſcopulos eos euitare cupiunt, ad quos magna ceteroquin ingenia complura naufragium feciſſe erudita teſtatur hiſtoria [s]. His primis ſapientiae lectionibus neglectis, ſuppreſſisque animi ad emendationem excitati commotionibus, dum philoſophiae ſtudium aggreditur, et naturali ingenii praeſtantia atque vi quadam inſita ſcientias omnes ſine vlla magiſtri opera percipit, animum inde refert vana eruditionis opinione et arrogantia inflatum. Praeteriri hoc loco non debet, qua ratione quoue euentu in philoſophia Ariſtotelis addiſcenda eo tempore fuerit verſatus. Annos ferme viginti natus in Ariſtotelis categorias incidit, quae a praeceptore ſuo, homine rhetore, tanta verborum pompa commendari audiuerat, vt earum lectione, tanquam re quadam magna et diuina frui exoptaret [t]. Sed has cum legiſſet ſolus, nullo magiſtro adiutus, ita intellexit ipſe, vt cum poſtea praeceptores eas explicantes audiret, nihil ab iis nouum diſceret, quod non prius percepiſſet. Ex hac tamen lectione non leue diſpendium paſſum

ſe

m) Cap. 4. ſeqq.
n) Contra Acad. L. II. c. 2. n. 3.
o) Lib. VI. c. 11. n. 18.
p) Lib. III. c. 4. n. 8.
q) Cap. 5. n. 9.

r) l. c.
s) Patrum loca huc pertinentia collegit BALTVS Iugement des SS. Pere ſur la morale de la phil. payenne Lib. III. c. 22. p. 527.
t) Lib. IV. c. 16. n. 28. ſeqq.

ſe eſſe, ait, ob falſam Dei ſpeciem, quam animo imbibit. Metaphyſicis eum et abſtractis notionibus implicatum prima ibi erroris Manichaei ſemina concepiſſe dubio caret. Cum autem et intelligendi celeritatem, et diſpiciendi acumen egregie poſſideret, ad omnium artium et ſcientiarum libros ſe conuertit, et tum de diſſerendi facultate, tum de mathematicis ſcientiis, tum de philoſophia tradentes et legit et nullo homine explicante intellexit. Verum dum ſapientiae addiſcendae ſtimulis exagitatur, et quo ſe vertat, vt eam addiſcat, incertus fluctuat, a Manichaeis iuuenis ingenio ardens intercipitur [u]. Attentione digna eſt cauſſa, qua ſe captum et per nouem annos in tam foedo errore detentum eſſe ſcribit [x], nempe: *Coactum ſe eſſe ſpreta religione, quae ipſi puero a parentibus inſita erat homines illos ſequi ac diligenter audire, quod ſuperſtitione terreri orthodoxos, et fidem illis ante rationem imperari dicerent, ſe autem nullum premere ad fidem, niſi diſcuſſa et enodata veritate. Quis non*, ſubdit, *his pollicitationibus illiceretur, praeſertim adoleſcentis animus cupidus veri, etiam nonnullorum in ſchola doctorum hominum diſputationibus ſuperbus et garrulus, qualem me tunc illi inuenerunt, ſpernentem ſcilicet quaſi aniles fabulas, et ab eis promiſſum apertum et ſincerum verum tenere atque haurire cupientem.* Alias eius rationes, quibus ad amplectendas Manichaeorum partes commotus eſt, quasque biographi Benedictini diligenter enarrarunt [y], praeterimus. Haec vero luculenter docent, quid pſeudo-philoſophia valeat, vbi ab animo non emendato recipitur, et veritatis imponit ſpecie. Illud quoque ex hac vitae Auguſtini particula diſcimus, deliria Manichaeorum tanto veritatis fuco et philoſophiae opinione ſubtilibus fanaticorum hominum argutiunculis ſe commendauiſſe, vt animi quoque veritatem ſitientes decepti fuerint. Quod de tam abſurdis Manichaeiſmi ſomniis, Orientales nugas nouis coloribus reſuſcitantibus mirum videri poſſet, niſi ſupra iam obſeruatum eſſet, Auguſtinum iam tum Ariſtotelis categoriis corruptum falſas ex iis de Deo notiones concepiſſe. Quae cum orthodoxorum dogmatibus non reſponderent, facile eum in haec deuia deducere potuerunt, eo quod malum non pro priuatiua cauſſa haberet: hac enim ratione ad Manichaeiſmum aperta via deductus eſt. Qua occaſione non ineptum prorſus et a noſtro ſcopo alienum eſſet, origines Manichaeiſmi philoſophicas oſtendere, huncque inuenuſtum philoſophiae Orientalis, ſed nouo veſtitu ornatum, nouisque ingenii commentis commendatum pullum Lectoris iudicio ſubiicere, eo quod inter haereſes philoſophicas pertineat; niſi tractationis, quam requirit, prolixitatem paginarum noſtram anguſtia refugeret, totumque hunc campum poſt tot viros doctos alios feliciter occupaſſet eruditiſſimi BEAVSOBRII induſtria, cuius *Hiſtoria Manichaeorum* legi expendique, conferri autem cum hiſtoria philoſophiae Zoroaſtreae atque Orientalis ſuo loco enarrata meretur.

u) Lib. III. c. 6. x) De vtilit. cred. c. 1. n. 1. y) Lib. I. c. 6. p. 10.

tur [z]. His itaque erroribus peſtilentibus implicatus Auguſtinus, dum miſeras quasdam ineptientis philoſophiae ratiunculas ſequitur, longiſſime a fide Chriſtiana recedit, adeo, vt ipſos Manichaeos furore ſuperans *de domino Chriſto tantum ſentiret modo, quantum de excellentis ſapientiae viro, cui nullus poſſit aequari* [a]. Maxime vero in has voragines praecipitabat Auguſtinum difficillima de mali origine quaeſtio. Cum enim inepta mali notione deceptus in huius originis inquiſitione eſſet fruſtra defatigatus, nec tollendae difficultatis remedium vllum exhiberet philoſophia, quam didicerat, Ariſtotelica, in Manichaeorum claſſes facile incidit, et perſuaderi ſibi paſſus eſt, eſſe proprium et peculiare mali omnis principium aliquod atque fontem, Deo contrarium, ex quo omnium tenebrarum, materiae, defectus et peruerſitatis cauſſae deriuandae ſint. Quod licet tam acri ingenio placere potuiſſe, mirum videri queat, conuenit tamen cum circumſtantiis viri magni, in quibus tum viuebat. Cum enim ſpatioſam de Deo lumine ſummo et ineffabili, haberet notionem, quam tot philoſophorum, immo doctorum quoque Eccleſiaſticorum

z) Longa eſt, quam Manes in Eccleſiam intruſit, errorum fabula, paucisque exponi et ad origines ſuas reuocari non poteſt. Vnde maluimus argumentum, licet nec ignobile, nec a tractationis noſtrae ſcopo abhorrens, hoc loco omittere, quam ſuperficiaria conſideratione nihil, quod momentum habeat, dicere. Non enim iudicium de hac haereſi fieri poteſt, niſi accurato prius examine definiatur, quid Maneti, quid ſectatoribus eius placuerit? cum haud raro errorum portenta tribui ſoleant haereticis, de quibus aut plane non cogitarunt, aut quae conſequentiarum tantum machinis extorta et obtorto, quod aiunt, collo rapta et obiecta illis ſunt. Quod vbi abſque partis praeiudicio et vel accuſandi vel defendendi ſtudio particulari factum eſt, tum demum licebit inſtituta comparatione inter ſyſtema Magorum veterum, Zoroaſtrianum reformatum, Chriſtianum et Manetis, de veris huius doctrinae originibus ſtatuere. Quam viam ſumma cum laude iniit celeberrimus nobisque deſideratiſſimus B e a v s o b r i v s, cuius hiſtoria Manichaeiſmi bonis omnibus non immerito placuit. Qui ſi non in plerisque Graecorum fidem Arabum ſcriptorum auctoritati poſtpoſuiſſet, et ad varias Orientalis philoſophiae periodos, aetates, mutationes et reformationes paulo curioſius attendiſſet, omne tuliſſet punctum. Has enim qui negligit, ille in Manichaeorum hiſtoria verum vbique videre non poteſt. Manes enim, vt erat ingenio fanatico, at eruditione et doctrina expolito, ita noua dogmata procudere, et ſyſtema a receptis diuerſum exque iis ſelectum condere conatus eſt. Hinc nec duo illa principia abſoluta, quae veterum Magorum diſciplina commendauerat, illi placebant, nec Zoroaſtrea illi emendatio, quae Mithram iis praefecit, rerum omnium fontem, ex qua eo ſuo modo et Oromasden et Arihmanium licet contrariis inter ſe affectionibus conſpicuos deriuauit, arriſit, ſed vt philoſophiae Orientalis placita ex luminis diuini emanatione eiusque priuatione et mali et boni fontem, materiam et ſpiritum deriuantia cum Chriſtianorum ſcitis, diaboli defectioni mali moralis cauſſam aſſignantibus in vnum confunderet, vel tertium potius doctrinae aedificium exſtrueret, duo rerum quidem omnium principia poſuit, bonum, quod luci praeſidet, et malum, quod tenebris, materiae, infelicitati imperat, haec vero duo numina ita per varias viciſſitudines et periodos inter ſe contendere ſtatuit, donec victo tenebrarum principe redeant vbique puriſſima luminis et felicitatis ſecula. Ita quamuis vnum tantum Deum Manes admitteret, cum malo illi principio deitatis attributa negaret, nec id inter numina referri poſſe putaret, quod luce, vita, bonitate careret, ſperabat tamen, poſſe eius exiſtentiam admitti, ſicque ratio dari, quomodo omnia mala et confuſiones in orbe exortae eſſent, ita vt principia philoſophiae patriae et regulae rationis minime offenderentur. Id enim male habuiſſe hominem philoſophico ingenio praeditum videtur, quod philoſophia Orientalis inculcabat, omnia quaecunque ſunt ex Deo emanaſſe, et tenebrarum non minus quam lucis principia ex vno fonte, Mithra eſſe, illud vero malam indolem ex ſola priuatione accepiſſe. His oppoſuit duplex principium, ſed modificatum. Verum haec ὡς ἐν παρόδῳ.

a) Conf. Lib. VII, c. 19. id ne Manichaei quidem docuerunt, qui diuinitatem verbi non negarunt, ſed lucis progeniem eſſe dixerunt. Conf. B e a v s o b r e l. c. T. I. p. 478.

rum quorundam praecepta inculcabant [b], et cui Scripturae voces non refragari videbantur, malum vero rebus plurimis, quae substantia gaudebant, inesse videret, materiamque ipsam, qua talem ad tenebras magis, quam lucem referendam esse statueret, non potuit non in Manichaeorum errorem delabi, mali positiuam originem in alio fonte, quam Deo, toto lumine, esse quaerendam. Certe cum has ipsi difficultates Manichaei obiicerent, quaerentes, vnde malum, se non potuisse obsistere, ipse fatetur [c]. Ita vero pessimis retibus implicatus dum seducitur, alios quoque argutis ingenii captiunculis seducit, et in his Alypium et Romanianum Moëcenatem suum. Neque tamen satisfacere potuit ingenio tam acri, tam acute videnti, fanatica Manichaeorum philosophia, quos in aliorum opinionibus destruendis magis disertos, quam in suis adstruendis firmos esse cognouit. [d]. Totus itaque his erroribus non adhaesit, cauteque atque timide illos secutus est. Neque tamen reliquarum, praeter philosophiam, scientiarum curam dimiserat; cumque eloquentiam forensem mire adamaret, non grammaticam tantum Thagastam reuersus docuit, sed illustrioris quoque professionis gratia Carthaginem abiens, rhetoricae professionem auspicatus est. Cumque ibi et ad magiam et ad astrologiam iudiciariam pernoscendam inuitaretur, illam quidem curiositatem detestatus est [e], hanc vero amare coepit, cum et cupiditatibus faueret, et Manichaea principia firmare videretur. *Placebat* adolescenti variis affectibus aestuanti *horum hominum oratio* [f]: *De coelo tibi est ineuitabilis caussa peccandi*, et, *Venus hoc fecit vel Mars, scilicet vt homo sine culpa sit, caro et sanguis et superba putredo, culpandus sit autem coeli ac siderum creator et ordinator.* Reuocauit tamen iuuenem, longe iam in vanissima arte progressum Vindicianus medicus, benigne ac paterne eum cohortatus, vt ne curam atque operam rebus vtilibus necessariam vanissimis ineptiis tribueret. Reuersus itaque ad philosophiam ad elucubrandos libros duos *de pulchro* et *apto* animum conuertit; in his definiebat, *pulchrum id esse, quod per se ipsum, aptum autem id, quod ad aliquid accommodatum deceret* [g]. Quod vbi ad corpora transtulisset, ad animum quoque applicare, eiusque adaptare naturae constituit. Verum falsa de spirituali natura notio, quam ipsi Manichaei subministrauerant, obstitit, quo minus verum videret. Hos libros, in ipsa sua pueritia quasi iterum extinctos et deperditos ad Hierium Romanae vrbis oratorem scripserat, virum et Graeca et Latina facundia clarissimum et philosophum acutissimum. Quamuis autem isto philosophiae studio rectam viam nondum deprehendisset, non tamen sine fructu id fuit. Nempe et flagitiosos Manichaeorum mores condemnabant praecepta philosophiae, et errores sensim manifestabant. Nam Helpidii disputationi cum Manichaeis intererat Carthagine Augustinus: qui cum auctoris sui de

origine

b) Demonstrauit id IDEM l. c. p. 482. seqq.
c) Lib. III. c. 7. n. 12.
d) De vt. cr. c. 1. n. 2.
e) Conf. L. IV. c. 2. n. 3.
f) Lib. IV. c. 3. n. 4.
g) Lib. IV. c. 15. n. 24.

origine mali ſententiam defendere ſatagerent, oculos aperuerunt iuueni acutiſſimo, vt intelligeret, ſtante Manichaei doctrina, rationem validam explicari non poſſe, cur tandem Deus animas in mortalium corpora innumeris calamitatibus obnoxia detruſiſſet. Idque ſibi diuinam quandam excitationem fuiſſe ſcribit [h], vt ad ſaniora rediret, cum hac difficultate ſe expedire ſectatores eius non poſſent. Longum eſſet, rationes eas enarrare, quibus eum philoſophia contra Manichaeorum deliria muniebat, et hauſta ab his ſeductoribus praeiudicia euertebat, merentur autem apud ipſum legi et expendi [i]. Eo autem ventum, vt placita philoſophorum, quae diligenter didicerat, cum Manichaeorum dogmatibus comparando, illa his longe praeferret [k]. Quod equidem mirari quem ſubeat, cum plerique veterum philoſophorum in admittendis principiis duobus coëxiſtentibus conſpirauerint, viamque ſtrauerint et exemplum praeiuerint Manichaeo, id quod docta commentatione demonſtrauit B. Io. Christoph. Wolfivs [l]. Verum aut ad eos tum reſpexit philoſophos, qui vni tantum principio adhaeſerunt, quod Eleaticos, Heraclitum aliosque feciſſe conſtat, vel eos intellexit, qui pratermiſſo principio efficienti, materiale tantum conſiderarunt, vt factum ab Ionicis: aut varias et ineptas ratiunculas Manichaeorum vagumque doctrinae genus, nullo certo ſyſtemate connexum coaptatumque contemnere coepit, cum Graecos philoſophos rationes inter ſe conſpirantes adducere videret. Cum enim obſeruaret, motuum coeleſtium cauſſas, aequinoctiorum, ſolſtitiorum, defectuum denique ſolis et lunae multo melius a philoſophis explicari, quam a Manichaeo, tametſi is in eam rem copioſiſſime deliraſſet: colligebat inde, hominem in his quidem rebus futilem, quae oculorum atque ſenſuum fidei eſſent expoſitae, multo magis in rebus a ſenſu remotioribus tractandis aberrare, nec Spiritum ſanctum in eo homine perſonaliter auctoritate plenaria reſediſſe, qui in rebus quae cuiuis mediocriter erudito eſſent peruiae tam pueriliter hallucinaretur [m]. Medicinam Auguſtino ita dubitanti et innumeros nodos nectenti parabant Manichaei, aſſidue illi promittentes, vbi Fauſtus, qui honeſtarum omnium diſciplinarum et philoſophiae peritiſſimus habebatur, aduenïſſet, eum omnes illi nodos non rerum modo aſtronomicarum, ſed quarumcunque etiam longe intricatiorum expediturum eſſe. Magna et eruditionis et pietatis opinione ſe iactabat Fauſtus ille, qui epiſcopum ſe Manichaeorum gerebat, quamuis contrarium de eo teſtarentur, qui hominem propius nouerant [n]. Nam et moribus erat effeminatis et diſciplinarum omnium praeter Grammaticam fere rudis [o], ſola vero dicendi peritia naturali facultate adiutus aliquo modo excellebat, hacque facundia ſimpliciores mire decipiebat, apud ſuos autem auctoritatem atque opinionem ſibi conciliabat maximam. Is cum Carthaginem veniſſet, delectatus eſt initio hominis

h) Diſp. contr. Fort. c. 2. n. 37.
i) Conf. L. VII. c. 2. contra Manich. c. 8. n. 11.
k) Conf. Lib. V. c. 3. n. 3.
l) In Manichaeiſmo ante Manichaeos.
m) Lib. V. c. 5. n. 8.
n) Cap. 3. n. 3. contra Fauſt. L. V. c. 1.
o) Confeſſ. L. V. c. 6. n. 1.

minis eloquentia Augustinus, qui vero, cum iudicii vim illius sermonibus adhibuisset, et colloquiorum familiaritate scrupulos sibi eximendos proposuisset, turpiter se deludi sensit, desperauitque, fore vt nodos, quos in animo sibi ipsi Augustinus struxerat, solueret. Cumque rationes mathematicas, quas in philosophorum libris legerat, cum Manichaei praeceptis conferre, et ex illius sectae opinione aeque sibi, atque ex astrologorum disciplina, explicari cuperet, motuumque ac conuersionum siderum regulas sibi tradi desideraret, Faustus tenuitatis suae conscius disputationis aleam callide subterfugit, imperitiam in ea re suam confessus [p]. Quam animi modestiam in difficilioribus quoque quaestionibus Faustus demonstrauit. Ita vero valde deferbuit ingens illud, quo Manichaeorum partes prosecutus erat Augustinus, studium, cum probe videret, non expectandos esse ex hac secta homines, qui quaestiones suas, quas philosophia illi suppeditauerat, enodarent. Ita fluctuans et ex omni parte haerens, quo se verteret, nesciebat acre quidem, at rectore destitutum Augustini ingenium, cum in Italiam ex Africa traiicere statueret. Romam petebat Rhetoricam professurus, quo loco moderatius se gerere, quam Carthagine, studiosos audiuerat [q]. Ibi in grauissimam febrim incidit, cum adhuc Manichaeorum familiaritate detineretur [r]. Nondum tum pestilentem errorem vel philosophia eius viderat, vel gratiae vires excusserant, non esse se qui peccaret, sed quandam aliam in ipso naturam, quod praeiudicium sibi quam maxime obstitisse, quo minus de vera mentis emendatione, et conuersione ad Deum cogitaret, pie conqueritur [s]. Quod impedimentum valde corroborabat, quod Deum cogitare non posset ab omni mole corporea secretum, putaretque, nihil vnquam extitisse, vel extare posse, quod corporeum non esset; ex quo, errore innumeri illi deliramentorum riuuli scaturiebant, qui Augustini animum a veritate retraxerunt. Certe hunc verum Manichaeismi fontem fuisse, ipse obseruauit, libros, quos contra Faustum scripsit, hoc salutari epiphonemate claudens [t]: *Dei naturam atque substantiam incommutabilem omnino et incorruptibilem cogitate et credite, et Manichaei continuo non eritis, vt aliquando et Catholici esse possitis.* Nempe more Orientalium ad corporeas notiones de substantiis naturisque immaterialibus sibi concipiendas valde procliue erat Manichaei ingenium. Qui cum ex patria disciplina didicisset, esse Deum felicitatis bonique omnis fontem et auctorem, conspexisset quoque, per emanationis seriem rerum ab eo profectarum origines explicari, in eam opinionem descendit, esse hanc diuinam lucem, non quidem materiali huic luci similem, quae hunc mundum illustrat, esse tamen veram lucem ignemque diuinum, adeoque corpoream quandam notionem locum heic habere debere [u]. Nec aliter concipi potest lumen

p) Confess. Lib. V. c. 7. n. 12.
q) Lib. V. c. 8. n. 14.
r) Cap. 9. n. 16.
s) Cap. 10. n. 18.
t) Lib. XXXIX. c. 9.
u) Conf. Beausobre l. c. p. 466.

lumen illud diuinum, aeternum, infinitum, quod ſupremam diuinitatis plenitudinem replere dixerunt Orientales philoſophi, quique ab iis prognati ſunt Gnoſtici et Cabbaliſtae. Quam patriam diſciplinam ſecutus Manes, vt Deum ſpatioſa quadam radiorum extenſione omnia replere credidit, ita haec non obſtare ſimpliciſſimae et diuinae eius naturae putauit. Quibus poſitis vbi tenebrarum, imperfectionum, malorum, ipſiusque materiae origines eſſent deſignandae, easque in ſola priuatione quaeri non poſſe ille ſtatueret, eo quod actiua quadam vi reniti luci bonoque tenebras atque malum videret, ad turpiſſimum illum errorem delapſus eſt, malam quandam et tenebricoſam naturam extitiſſe ſemper, quae tenebras inducere lumini diuino contenderit, hincque materialia omnia orta eſſe. Qua in re longius eum progreſſum eſſe, quam philoſophos alios Orientales ex Zoroaſtris diſciplina profectos, qui tenebras, materiam, malum ex luminis priuatione, et remotiore emanationis a fonte ſuo diſtantia deriuabant, vt ex comparatione vtriusque ſyſtematis facili labore diſci poteſt. His itaque praeiudiciis vehementer implicitus Auguſtini animus, exitum ex hoc labyrintho inuenire non potuit. Hanc enim maximam et prope ſolam cauſſam ineuitabilis erroris fuiſſe, ipſe innuit [x]: et huic quoque praeiudicio tantopere ſe poſt conuerſionem oppoſuit, vt et animam non incorpoream modo, ſed et illocalem diceret [y], et materiam ſibi quandam incorpoream ante mundi exordia fingeret, ſtatueretque [z], *priusquam Deus informem iſtam materiam formaret atque diſtingueret, non fuiſſe aliquid, non colorem, non figuram, non corpus, non ſpiritum, non tamen omnino nihil.* Quam opinionem hodie pro inſulſa, inepta et fanatica habitam tantum virum pro diuina et ab ipſa Numinis miſericordia ſuggeſtam habuiſſe, merito miratur eruditiſſimus CVDWORTHI interpres [a], ortam vero eſſe ex ſtudio, erroribus Manichaeis ſe e diametro opponendi, quilibet videt. Dum itaque remedium quaerit animo cum hoc morbo confligtanti, medicinam adhibet ipſo malo tantum non deteriorem. Nempe ad Academicorum libros delapſus eſt, veriſimili argumento concludens, aut prorſus nihil veri eſſe, aut id homines latere, ſapienterque ab aſſenſu cohiberi animum, cum nuſpiam ipſe portum inueniret, in quo agitatus tot incertitudinum fluctibus requieſceret. Quas partes cum magna ingenia ſecuta fuiſſe noſſet, nec veros Scepticiſmi fines intelligeret, noua illa peſte non corrumpi non potuit. Euentum hoc habuit vere Scepticum, vt et Manichaeos et orthodoxos contemneret, et neutri ſe parti addiceret, ſed ad docendam eloquentiam totum ſe conuerteret. Quam cum Romae profiteri ob fraudes Scholaſticorum amplius nollet, Symmachi commendatione Mediolani rhetoricae profeſſionem nactus, artem ibi oratoriam docere coepit [b].

x) Confeſſ. L. V. c. 10.
y) De anima c. 9. T. I. p. 298. ep. 166. T. II. p. 444.
z) Conf. Lib. VII. c. 3.
a) p. 948.
b) Lib. V. c. 13.

Duxerat hanc in vrbem Augustinum diuinus nutus, qui de salute ei prospiciebat, et ad Ambrosium magna et probitatis et eloquentiae fama inclarescentem trahebat. A quo benigne exceptus est, commotusque vt eius conciones sedulus audiret. In quibus licet eloquentiae tantum rationem habere vellet, rerum tamen pondera animum vehementer excitabant, et Manichaeorum partes oppugnabant. *Fortiter se tunc*, ait [c], *intendisse animum, si quo modo posset certis aliquibus documentis Manichaeos conuincere falsitatis. Quod si enim posset spiritalem substantiam cogitare, statim illa omnia machinamenta solutum et abiectum iri ex animo: sed non potuisse. Veruntamen de ipso huius mundi corpore omnique natura, quam sensus carnis attingeret, multo probabiliora sensisse plerosque philosophos magis magisque considerantem atque comparantem iudicasse. Itaque Academicorum more, sicut existimentur, dubitantem de omnibus atque inter omnia fluctuantem, Manichaeos quidem relinquendos esse decreuisse, non arbitrantem eo ipso tempore dubitationis suae in illa secta sibi permanendum esse, cui iam nonnullos philosophos praeponeret: quibus tamen philosophis, quod sine nomine salutari Christi essent, curationem languoris animae suae committere omnino recusauerit. Statuisse ergo tamdiu esse catechumenon in Catholica Ecclesia, sibi a parentibus commendata, donec aliquid certi eluceret, quo cursum dirigeret.* Alio vero loco [d], egregie luculenterque explicauit, qua ratione Deus philosophiae praeparatione vsus fuerit, ad adducendum eum ad Christianam fidem. Scribit enim ad Honoratum: *Rationem ipse mecum habui, magnamque deliberationem, iam in Italia constitutus, non, vtrum manerem in illa secta, in quam me incidisse poenitebat; sed quonam modo verum inueniendum esset. Saepe mihi videbatur, non posse inueniri, magnique fluctus cogitationum mearum in Academicorum suffragium ferebantur. Saepe rursus intuens, quantum poteram mentem humanam tam viuacem, tam sagacem, tam perspicacem, non putabam latere veritatem, nisi quod in ea quaerendi modus lateret, eundemque ipsum modum ab aliqua diuina auctoritate esse sumendum. Restabat quaerere, quaenam ista esset auctoritas, cum in tantis dissensionibus se quisque illam traditurum polliceretur. Occurrebat igitur inexplicabilis silua, cui demum inferi multum pigebat: atque inter haec sine vlla requie, cupiditate reperiendi veri animus agitabatur. Dissuebam me tamen magis magisque ab istis, quos deserere proposueram. Restabat itaque aliud nihil in tantis periculis, quam vt diuinam prouidentiam lacrymosis et miserabilibus vocibus, vt opem mihi ferret, deprecarer: atque id sedulo faciebam.* Dignus locus esset ampliori contemplatione, examineque de vsu illius Scepticismi, qui cum esset periculosissimus, medicina quaedam fuit

c) Conf. Lib. V. cap. 14. n. 24.

d) De vtil. cred. c. 8.

fuit Augustini animo. Sed hiscemodi immorari non licet. Vnum monemus, sectariam philosophiam, dum Scepticismum in Augustini animo excitauit, locum fecisse diuinae gratiae, vt reuelationis radiis collustrari cuperet. Quid fecisset sana philosophia, Scepticismi victrix, si ad eam peruenire Augustino licuisset? Non diffitetur tamen vir magnus, periculosam sibi istam dubitationem fuisse, ex qua nempe torpor ac negligentia eius inquirendi nasceretur. Mirum itaque non est, graui pugna animum Augustini in partes distractum nesciuisse, vbi elabi posset. Quos cogitationum suarum fluctus de mali origine eleganter enarrat, apud ipsum [e] legendos, patet enim ex iis, ineptas notiones Aristotelicas, quas ex categoriis desumtas sibi falsam de Deo opinionem suggessisse ipse prodidit, vt iam supra monuimus, ipsi vehementer obstitisse, quo minus victoriam reportaret. Cum enim vniuersarum creaturarum complexum imaginatione sibi concepisset, hocque vnum compositum Deum penetrare et circumfluere cogitasset, vt spongia in infiniti maris vndis natans non modo ab vndis cingitur sed et penetratur, vidit quidem ea omnia, quae ex Deo sint, et in eo moueantur bona esse, qua vero ratione malum intrauerit, deprehendere non potuit. Aut enim malum nihil esse, praeter nudae imaginationis lusum vocemque inanem, aut cuidam inhaerere substantiae, inde concludit, quae cum non ex omni parte creatori morigeram se praeberet, mala inde manserit, nec corrigi a Deo potuerit. Noua haec seges dubitationum acerrime iudicanti Augustino extitit, ita ratiocinanti: aut non potuisse, aut noluisse Deum mutare prauam illam materiae substantiam, quorum vtrumque Deo dignum haud sit. At debuisse magis nouam creare materiam mali expertem; quod si non licuerit, sequi inde, ab aeterno istam fuisse materiam, atque etiam non volente Deo extitisse. Et haec vero absurda esse, cum ratio non pateat, cur post tot seculorum decursum demum ex ea aliquid formauerit, et cur non illa potius penitus destructa produxerit nouam eamque perfectiorem magisque absolutam? Vidit vir acerrimi iudicii absurditates systematis dualistici, cum rationis regulis atque axiomatibus nullo modo conspirantis, sed ineptis de Deo et materia, deque malo morali notionibus impeditus succurrere intellectui incertitudine laboranti non potuit, donec sublimiores de Deo cogitationes tandem esset assecutus, et materiales istos conceptus, quos abstractiones illae Peripateticae non suggerere non poterant, eiecisset. Factum id esse, lectione quorundam librorum Platonicorum narrat Hipponensis praesul, quos a Victorino, (de quo in fine paginae dicemus [f],) Latinos factos acceperat per quendam

e) Confess. Lib. VII. c. 5.

f) Laudat hunc Victorinum, tanquam omnium artium liberalium peritissimum et in lectione philosophorum versatissimum AVGVSTINVS Confess. Lib. VII. c. 2. eumque veterem philosophiam explicantem senatores quoque auditores Romae habuisse, et in foro statuam meruisse refert, quaque ratione lectis Scripturae paginis de veritate Christianae religionis persuasus sit a Simpliciano exponit. Fuit autem, Fabius Marius Victorinus natione Afer, qui rhetoricam Romae summa cum laude docuit imperante Constan-

dam hominem praeter modum arrogantem et elatum. Cumque reliqui philosophi in explicandis rerum materialium et naturalium originibus consisterent, Platonici vero ad naturae diuinae contemplationem altius assurgerent, eos sibi legendos statuit. Quos vbi euoluisset, *reperisse se*, ait [g], *re ipsa, non iisdem quidem verbis, quicquid Ioannes ipse Euangelii sui exordio de verbi gloria, et quod Paulus de eiusdem aequalitate cum patre docet. Ibidem reperisse filium patri suo esse coaeternum, ante omnia et super omnia tempora incommutabiliter permanere, animas de plenitudine eius accipere, vt beatae sint, et participatione manentis in se sapientiae renouari, vt sint sapientes. Inde admonitum*, fatetur [h], *redire ad se ipsum, intrauisse in intima sua, vidisseque qualicunque oculo animae suae supra mentem suam lucem incommutabilem, non hanc vulgarem et conspicuam omni carni, nec quasi ex eodem genere. Grandiorem fuisse si ista multo multoque clarius claresceret, totumque occuparet magnitudine; non hoc illam fuisse, sed aliud, aliud valde ab istis omnibus. Nec ita fuisse supra mentem suam, sicut oleum super aquam, nec sicut coelum super terram, sed superior.* Quae latius postea prosequitur, fuseque describit, quo pacto ad cognoscendam aeternam veritatem, creaturarum verum statum ac conditionem, veram quoque mali originem peruenerit [i], quae hoc loco non moramur.

Augustinus quomodo Platonicos legerit?

§. XXVI. Omnium maxime memorabilis hic locus est in historia Augustini philosophica. Quanti enim tum in Ecclesia Plato valuerit, in aprico ponit: sunt autem in eo nonnulla, quae instituti nostri memores non interposito qualicunque iudicio, factaque disquisitione dimittere non possumus. Et primo quidem non immerito mirari videtur Cl. BEAVSOBRIVS [k] Augustinum, Dei bonitatem praedicantem, quod libros hos Platonicos ei in manus tradiderit, cum quae illi lucem praetulit philosophia Platonica ad inducendas ei errorum tenebras proprie comparata fuerit. Recte monet, Platonem duo principia coaeterna posuisse, Deum et materiam, et hanc quoque caussam omnis mali constituisse, intelligentias autem non minus Dei emanationes dixisse, quam verbum. Animam porro mixtam constituisse ex indiuiduo et diuiduo, id est ex parte immateriali et materiali. Placuisse etiam Platoni, animam sua spon-

Constantio. Qui cum fidei Christianae professionem prius clam habuisset, ratus templorum parietes Christianum non facere, tandem de confessionis publicae necessitate conuictus publice eiurata superstitione ad Christum transiit, cumque A. C. 362. Iulianus Christianos docere literaturam et oratoriam prohibuisset, loquacem scholam deserere maluit, quam verbum domini, vid. IDEM Lib. VIII. c. 8. p. 100. Locum ille heic occupat tum ob librum de syllogismis hypotheticis ISIDORO HISPAL. Orig. Lib. II. c. 28. memoratum, tum ob varias versiones philosophorum Graecorum maxime Platonicorum, inter quas est Isagoge de praedicabilibus, in quam exstant BOETHII commentarii saepius inter eius opera vulgati. De aliis Victorini scriptis grammaticis, rhetoricis Ecclesiasticis videndus FABRICIVS Bibl. Lat. T. III. p. 422. CAVE Hist. Liter. Script. Eccles. pag. 145.

g) Lib. VII. c. 9. n. 1.
h) Cap. 10. n. 16.
i) Cap. 17.
k) l. c. p. 479.

ſponte non peccare, ſed paſſionum vi contra voluntatem ſuam impulſam, hancque neceſſitatis ſiue fati ſequelam eſſe, vt iſta patiatur. Eſſe animorum migrationes dogma κύριον in Academia, purgationem animarum ita fieri, docente. Haec vero omnia cum genuinum Manichaeiſmum ſapiant, et ex eodem fonte a Platone vel Pythagora in itinere Orientali hauſta ſint a Magis, a quibus ſua Manichaeus acceperit, mirabile prorſus eſſe, id ad vitam Auguſtino eueniſſe, quod mortem aliis attulerit. Fatemur, quandam inter Platonis et Manetis placita eſſe affinitatem, quamuis propius conſiderata, haud vna ratione inter ſe diſſideant. Neque tamen haec vel ita mirabilia eſſe, vel facere ad ſcopum Auguſtini obſeruationem eruditiſſimi viri putamus. Senſum enim ſeriemque narrationis Auguſtinianae expendenti patet, Hipponenſem doctorem in eiusmodi tantum loca Platonicorum quorundam incidiſſe, quibus de naturis diuinis earumque ex Deo ſummo origine et συνουσίᾳ diſſeruerunt. Sufficiebat hoc Auguſtino, vt ad meliores notiones reuocaretur. Cum enim adhuc Manichaeus, ſubſtantiam ſpiritualem concipere potuiſſet nullam, Platonicorum libris edoctus obſeruauit, dari poſſe in Deo emanationem naturarum ſiue principiorum mere ſpiritualium, Deumque ſummum ab illa ſpatioſa et imaginaria notione liberum eſſe, quae Manichaeos ipſumque Auguſtinum in transuerſum egerat. In hoc enim plurimum valebat Platonis philoſophia, quod Deum, quantum poſſet, a materia remoueret. Hanc vero medicinam quaerebat Auguſtinus, eaque reperta, errores Manichaeorum, quorum abſurditates diu iam praeuiderat, lubens abiiciebat. Deinde non attente ſatis obſeruauit vir optimus et praeſtantiſſimus, Auguſtinum non in Platonis Timaeum, ſed in Platonicorum quorundam libros incidiſſe, quos Platonis phyſiologiam emendauiſſe, et abiecto iſto duplici principio ſtatuiſſe, ex Deo materiam quoque ortum accepiſſe, diſtincta materialitate a ſubſtantialitate, quae Iamblichi vox eſt, ex iis, quae *Tomo ſecundo* diximus, notum eſt. Vnde contra Manichaeorum aliorumque, duplex iſtud principium propugnantium errorem aliquoties Platonici iuniores in arenam deſcenderunt fortiterque pugnarunt. Hi itaque offendere Auguſtinum tantopere non potuerunt, cum de Manichaeiſmo abiiciendo cogitaret. Id quod ipſi viro docto ſuboluit, qui ipſe in nota paginae adiecta monet, Platonicos recentiores perhibuiſſe, Platonem crediſſe creationem materiae ex nihilo: ſed iudicaſſe Fabricium, eos Aethiopem lauare. Quod recte quidem pronunciauit Fabricius, ſed ad Auguſtinum, non Platonem, ſed hos Platonicos legentem, nihil facit, vt taceamus, creationem hanc, quam illis tribuit vir eleganter doctus, nihil eſſe aliud, quam eductionem materiae ex ſinu Dei, longeque a creatione ex nihilo differre, quamuis his verbis et loquendi generibus vſi fuerint Platonici Alexandrini, Chriſtianos ſubdole imitati. Melius rectiusque ſe habet, quod laudatus Manichaeiſmi ſcriptor addit, ſiniſtre Platonicorum mentem referre Auguſti-

 num.

num. Neminem enim Platonicorum aequalitatem inter λόγον et Deum ſummum ſtatuere. Falſus enim eſt diuus Auguſtinus, quod putaret, eandem eſſe Platonicorum de λόγῳ ſententiam, quae eſt Chriſtianorum. Qui dum non verba ſe Platonicorum idem cum Paulinis ſonantia reperiſſe, ſed rem tamen eandem deprehendiſſe ait, palam facit, ſimilitudine dogmatum deceptum ad nexum ſyſtematis Platonici non attendiſſe, iisque tribuiſſe opinionem, a qua non potuere non alieno eſſe animo, ſi rationem totius aedificii, quod ſibi ſtruxerant, conſeruatam cupiuiſſent. Monuit id iam circa auſpicia labentis ſeculi, qui annotationibus quibusdam Auguſtini opera in Belgio recuſa auxit IOANNES PHEREPONVS, vel, qui ſub hac perſona latuit IOANNES CLERICVS [l], ad hunc ipſum laudatiſſimi doctoris locum monens, Platonicam et Arianam eum doctrinam cum Chriſtiana confudiſſe. Male id habuit FRANC. BALTVM [m], qui cenſoria in eum virgula inſurrexit, et non ſine ſarcaſmis et amaritudine depexum dedit. Contendit is Auguſtinum ea in re deceptum haud eſſe, ſcribentem [n]: Platonicos haec ex Euangelio Ioannis deſcripiſſe, eadem enim verba eſſe, quae ibi extent, et ipſum Amelium, hominem Platonicum, ad Ioannem prouocauiſſe. Falſo autem tribui Auguſtino, quod putauerit, Platonicorum dogma a Chriſtiano hoc myſterio non differre: mox enim adiicere ſanctum doctorem: *Non legiſſe ſe, quod addidit Euangeliſta: quia verbum caro factum eſt, et habitauit in nobis:* teſtari eum quoque alio loco: *Incarnationem domini noſtri Ieſu Chriſti confiteri erubeſcere Platonicorum impietatem.* Nec dubitandum eſſe, quin Platonici loca huiusmodi furtim Chriſtianis ſurrepta prauis opinionibus ſuis corruperint, et ſuis ſyſtematibus inferendo has veritates adulterauerint. Ita quidem Baltus declamatoria magis oratione, quam critico acumine conſpicuus: qui multum mouendo nihil promouet, nec affert, quod ad rem faciat, vel eam probet. Cui ipſum Auguſtinum recte opponimus, qui, non verba Euangelii S. Ioannis ſe apud iſtos Platonicos reperiſſe dicit, ſed doctrinam ipſam obſeruaſſe contendit. Diſerte enim ſcribit: *Non his quidem verbis, ſed hoc idem omnino et multiplicibus ſuaderi rationibus.* Quae verba ſatis innuunt, non initia Euangelii, ſed eiusmodi commentationem apud Platonicos iſtos reperiſſe Auguſtinum, quam idem prorſus dogma referre putabat. Ita vero ſcribere non poterat, ſed dicere debebat, ſe ipſa Euangelii Ioannei verba apud Platonicos deprehendiſſe, ſi verum eſſet, Platonicos Ioanni Euangelii ſui exordium ſurripuiſſe. Nec fortiora ſunt, quae his ſubiicit vir diſertiſſimus. Non enim de eo quaeſtio eſt, vtrum Auguſtinus crediderit, omnia quae de λόγῳ incarnato Ioannes ſcripſit, Platonicos recepiſſe, id enim nec vult Auguſtinus, nec Clericus, vel alius quiſpiam aſſeruit. Sed hoc tantum diſputant viri docti,

l) Ad hunc locum.

m) Defenſe des SS. Peres accuſez de Platoniſme Lib. IV. c. 7. pag. 483. ſeqq.

n) De C. D. Lib. X. c. 29.

docti, Augustinum in ea fuisse opinione, ea quae ab apostolo de verbi existentia et coaeternitate cum Deo, de eius generatione aeterna, de opere creationis demiurgico etc. scripta sunt, reperisse se in Platonicorum scriptis, hosque eandem sententiam tenuisse, licet verbis a Ioanne differrent. Quod qui negat, solem meridianum negat, et apertissima Augustini verba non intelligit. Aut itaque, his positis, ex Ioanne hoc transsumserunt, furtimque, quod vult Baltus, Christianis abstulerunt, aut ex suis, quae semel supposuerant, principiis deriuauerunt, vique systematis, quod receperunt, emanatiui, ita docuerunt, quod cum Clerico plures contendunt viri doctissimi. Illud vt probet, nihil habet Baltus praeter verborum consonantiam, quam tamen ipsa Augustini verba negant, qui Ioannis textum ideo tantum allegat, vt ostendat, sensum eorum a Platonicis praeceptionibus non differre. Hoc vero, quod Clericus contendit, et ipsa systematis emanatiui ratio euincit, et antiquitas illius doctrinae Platonicae de λόγῳ, quae diu in Aegypto inualuit, priusquam Ioannes Euangelium suum scripsisset. Quod vnum argumentum Baltum refutat, Platonicos plagii in Ioannem commissi accusantem. Quod si ob systematis sui theologici et metaphysici nexum haec ita docuerunt Platonici, sequitur inde, alio prorsus sensu eos de λόγῳ praecepisse, quam Ioannem, adeoque inaequalitatem λόγου in essentia diuina, et rationem instrumenti in opere demiurgico agnouisse, qui errores Arianis ex parte conformes sunt, longeque infra patrem verbum ponunt. Et tamen haec cum orthodoxa doctrina conspirare putauit Augustinus, non tam in sacra Christianorum mysteria, quam in Platonicam doctrinam iniurius. Sed et ipse Baltus sua vineta caedit, fassus Platonicos, dum verba Euangelii crepent, et suis systematibus infarciant, ea vehementer corrupisse, et impuros illis sensus affinxisse. Hoc vero negat Augustinus, contrarium testatus, verba quidem differre, sed idem tamen probari rationibus multis. Ex quibus liquet, quam infeliciter Augustini Apologiam Baltus susceperit. Qui prolixa defensione opus haud habet; non enim in definiendo summi momenti mysterio errauit Augustinus, sed in determinando dogmate Platonico: quem errorem vti plurimi errauerunt, ita condonari is Augustino facile potest, inepte vero negari non debet.

§. XXVII. Sed reuertendum est ad Augustini historiam: qui se ab eo tempore magnopere philosophiam deperiisse alibi [o] innuit. Cumque spatiosas istas, quae ipsi hactenus impedimento fuerant, notiones, conceptusque de Deo extensos Platonicis φιλοσοφουμένοις adiutus paulatim exuisset, confirmareturque in hac philosophandi via Ambrosii et Manlii Torquati, Christianorum, monitis: cum de Deo et anima cogitaretur, nihil omnino corporis esse cogitandum: maiori cum contentione ad Deum quaerendum se accinxit, eumque in Iesu Christi medi- *Manuductio philosophiae ad conuersionem Augustini.*

 atoris

o) Contra Academ. Lib. II. c. 2. n. 4. 5.

atoris cognitione inueniri poſſe rectiſſime ſtatuit. Et hunc quidem aeternum Dei verbum eſſe, et conſubſtantialem Patris Filium facile tenuit, incarnationis vero et humilitatis in carne apparentis myſteria nullo philoſophiae beneficio capere potuit, nec qua ratione ſecularis vitae, cui ſe implicitum ſentiebat, laqueos euitare poſſet, intellexit. Quamuis enim Platonicorum libris vehementer ſe ad abiicienda corporis et cupiditatum vincula excitari cerneret, ſic vt faſſus ſit [p]: *Eos pretioſiſſimi vnguenti guttas pauciſſimas inſtallantes incredibile virtutis incendium concitaſſe, adeo vt nullus eum honor, hominum pompa, aut inanis famae cupiditas commouerit;* hunc tamen fructum ſe *non niſi collatis illis cum auctoritate eorum, qui diuina myſteria tradiderunt, percepiſſe: deinde ex his philoſophorum libris ſolummodo garrire didiciſſe, quaſi iam peritus eſſet,* fatetur, *quamuis ſine Chriſto certe periturus* [q]. Incipiebat enim eruditionis famam aucupari, et doctrinae opinione inflatus magis efferri, licet de peccatorum ſordibus in anima eluendis nondum cogitaret. Qua de re aurea verba ſunt, omnibus, qui ſincere philoſophari cupiunt, nunquam non commendanda, quibus librum de beata vita exorditur [r]. Sentiebat enim, ſe Platonicorum libris in altum ſuperbiae montem euectum humilitatis valles et miſeriae anguſtias non videre. Reſpexit itaque ad Catholicam religionis Chriſtianae veritatem, ſibi a puero inſitam, et ad ſacras literas auidiſſime cucurrit, in quibus Paulinae epiſtolae eum magnopere afficiebant. In his *primo ſe aſpectu cognouiſſe* ait [s], *quicquid in profanis ſcriptis verum legiſſet, inueniri; ſed has ita verum tradere, vt et gratiae vim commendent, et variis nos myſteriis imbuant, quod illae paginae non habent.* Ita praeparatus animo dum de vitae ſuae inſtituto anceps pendet, magnisque animi vitae mutationem perhorreſcentis fluctibus agitatur, Simplicianum adire ſtatuit [t], ſpiritualem Ambroſii patrem eiusque poſtea ſucceſſorem, vt quem pietatis vſu nobiliſſimum ſciebat, ab eo conſilium peteret, retectisque animi fluctibus omnibus, pacem ſibi oſtendi rogaret. Hunc itaque adiit, omnemque errorum ſuorum labyrinthum patefecit. Simplicianus vbi audiſſet, eum Platonicorum libros a Victorino in Latinum ſermonem conuerſos legiſſe, gratulatus eſt illi eiusdemque Victorini conuerſionem retulit, quem ex lectione philoſophorum eruditiſſimum, cum ſacra oracula inſpexiſſet, ad militiam Chriſtianam tranſiiſſe narrauit, eumque edicto Iuliani prohibitum literaturam et oratoriam docere, huic legi obſequentem ſcholae ſuae nuncium miſiſſe confirmauit. Vehementer hoc rhetoris et philoſophi exemplum inflammauit Auguſtinum, ſed animi quoque curas fluctusque in immenſum auxit. Pontiano vero, ciue ſuo, Antonii vitam narrante grauiſſime animo confodiebatur, et ad difficilem transibat

p) Contra Acad. L. II. c. 2.
q) Confeſſ. Lib. VII. c. 20. n. 6.
r) ibid. n. 23.
s) Conf. Lib. VII. c. 21. Alia PP. loca huius argumenti exhibet BALTVS, Iugement des SS. Peres ſur la morale de la philoſophie payenne Lib. II. c. 22. ſeqq. p. 355. ſeqq.
t) Lib. VIII. c. 1.

ibat pugnam, quam pie non minus quam eleganter enarrat doctor facundissimus [u]. Quo in aestu constitutus cum in secessu horti, comite Alypio, non sine eiulatu diuinam misericordiam implorauisset, audiens de vicina domo vocem cantantis quasi pueri vel puellae: TOLLE, LEGE, TOLLE, LEGE, cum ad Alypium rediisset codicem euoluit epistolarum Pauli, scriptumque reperit [x]: *non in commessationibus et ebrietatibus etc.* Et ecce cum fine huius sententiae, quasi luce securitatis infusa cordi suo omnes dubitationis tenebrae diffugerunt, id quod Alypio exponens ab eo confirmatus est. Quam nobilissimam animi conuersionem effectus secuti sunt certissimi. Dimissis enim scholasticis suis, vt venditorem verborum sibi alium quaererent, in amici Verecundi villam secessit [y], inque hoc secessu tum iuuenes duos Thagastenses instituit, tum aduersus Academicos scripsit. Et in illa quidem institutione Augustinum vere philosophum, verum Christianum et conuersum agnoscas [z], prudentemque magistrum, qui et illuc eos adduxit, *vt non paruum in philosophia profectum putarent, cum in comparatione recti verique inueniendi contemnitur a disputante victoria*, et a voluptatibus ad virtutem traduxit. Hanc autem tractationem, differentibus inter se iuuenibus istis, ipsoque iudicium interponente ita instituit, vt, quae sibi antea vehementer placuisset, Academicorum dubitatio, iam a se proscripta videretur. In qua disceptatione praecipue epilogus legendus est, ex quo disci potest, qualis tunc philosophiae status fuerit, quamque sibi in ea viam Augustinus constituerit seruandam. In qua tamen quid ipsi postea displicuerit, retractationum [a] libri docent, quorum summam heic loci non enarrabimus. Tum Mediolanum redux nomen inter competentes dedit et interea librum *de immortalitate animae* [b], ratiocinationibus contractis et breuiter expressis constantem scripsit, et de *liberalibus Disciplinis* libros scribere aggressus est, eo animo, vt conuictores suos per res corporeas ad spirituales quibusdam quasi gradibus certis perduceret [c]. Pleraque tamen affecit modo, non absoluit. Ab eo tempore sacri lauaminis vndis tinctus, omnibusque abdicatis, propositum seruiendi Deo amplexus, cum sociis quibusdam eidem proposito adhaerentibus remeauit in Africam. Quid ab eo tempore susceperit, quae munera gesserit, quibus pro caussa Christi praeliis aduersus haereticos conflixerit, quos libros scripserit, quaeque alia sunt ad tanti viri historiam pertinentia, hoc loco enarrari non debent, sed in annalibus Ecclesiasticis quaerenda sunt. Maioribus enim intentus vir magnus infirma haec elementa non contemsit quidem, verum abiecit. Perfecit tamen in Africa nondum presbyter libros illos sex *de musica*,

 quos

u) Lib. VIII. c. 12.

x) Rom. XIII. 13. Similia praecipiunt aurea carmina v. 9. seqq. Sed eo discrimine ingenti, vt Christum induendum verum fontem frugalitatis Paulus innuat, quem ignorauit schola Pythagorae.

y) Lib. IX. c. 5. n. 13.

z) Acad. Lib. I. c. 2. seq.

a) Lib. I. c. 1.

b) Retract. Lib. I. c. 5.

c) Cap. 6.

quos Mediolani inchoauerat, hoc ſibi praefixo ſcopo [d], *vt homines, quos bono ingenio donauit Deus, non praepropere, ſed quibusdam gradibus a ſenſibus carnis atque carnalibus literis, duce ratione auellerentur, atque vni Deo et domino rerum omnium, qui humanis mentibus nulla natura interpoſita praeſidet, incommutabilis veritatis amore adhaereſcerent.* Quae argumento ſunt, etiam hanc eum partem Platonicis rationibus temperauiſſe.

Philoſophia Auguſtini qualis fuerit?

§. XXVIII. Ex his tanta rerum Auguſtini memorabilium abundantia parca manu datis colligi iam facili labore poteſt, qualis philoſophia Auguſtini fuerit, quem in ea excolenda multum temporis ſudorisque adhibuiſſe, ex adductis conſtat. Et initio quidem Ariſtotelicae dialecticae operam poſuiſſe ex ſupra dictis repetendum eſt. Cum enim eam rhetorum artificio ob propoſitionum partitiones et diſpoſitiones inſeruire poſſe plerique veterum et recentiorum oratorum crediderint, mirum non eſt, Auguſtinum, rhetoricam profeſſionem ſectantem, hanc dialecticam ſibi a praeceptoribus eo ſine tantopere commendatam excoluiſſe. Quam tamen eum, altioribus et metaphyſicis rebus intentum abieciſſe, et ex categoriis falſas ſibi de Deo notiones concepiſſe, facile credet, qui hanc Ariſtotelicae philoſophiae partem intus et in cute nouerit. Certe ſcopo Auguſtini inſeruire, et ab erroribus eum Manichaeis liberare non potuit. Poſtea infelix Manichaeae philoſophiae, quae ſpeciem ſingularem philoſophiae Orientalis conſtituebat, aſſecla factus, totus inepta duorum principiorum hypotheſi corruptus eſt, nec feliciorem ei medicinam ex Academia media Scepticorumque placitis oppoſuit. Ab hac vero ad Academiam primam transgreſſus, in ea veritati propiores ſe inueniſſe fontes, et a malo ſuo liberatum ſe eſſe ex parte ſcriptis Platonicorum, ipſe faſſus eſt. Et hanc quoque in Platonicam philoſophiam, qualis de diuinis tum temporis ex ore philoſophorum Alexandrinorum praecipiebat, propenſionem multoties prodidit. Hancque non tum demum demonſtrauit, cum poſt conuerſionem rus concedens Academicorum placita conuelleret, ſed et poſtea, cum Apologiam pro ciuitate Dei ſcriberet. Et in priori quidem commentatione vel ſolus epilogus legi debet [e], vt, quam tum de philoſophia opinionem Auguſtinus habuerit, intelligamus. Gratulatur enim orbi humano, quod ſublato contradictionum et litigationum malo Platoni licuerit os aperire purioris et defaecatioris philoſophiae praeceptionibus plenum, luminaque Platonica priori nitori reſtituerit Plotinus; huius autem philoſophiae reformatae beneficio in vnum coaluiſſe, ait, Peripateticos et Platonicos, gemente licet et improbante imperitorum turba. Optimam tamen philoſophiam eſſe non ſecularem, quam Chriſtiani rectiſſime faſtidiant, ſed diuinam. Ex quo loco, qui, quod longiuſculus eſt, apud ipſum Auguſtinum

d) Cap. II. Ep. 101. n. 4. conf. Benedictinorum Vita Aug. Lib. III. c. 3. p. 68.

e) Lib. III. c. 38.

gustinum legi meretur, liquet, eandem non modo seculo quarto opinionem de philosophia doctorum ecclesiasticorum animis insedisse, quae eos seculis antecedentibus occupauit, sed Augustinum quoque Platonismo, quantum permittebat Christiana religio, vacuas aures praebuisse. Quod vbi accurate tenemus, vix dabimus fidem FOVCHERIO [f], Augustinum inter potiora Academicorum capita numeranti, eo quod reiecto sensuum criterio, veritatibus intelligibilibus tantum veritatis cognitionem vindicauerit, sicque nouum Academicorum caput constituendus sit, quod modificatam illam Academicae philosophicae rationem inter Christianos disseminare sit conatus. Quibus ratiunculis vir doctus, sed nimium τῇ ὑποθέσει δουλεύων, et patrocinium Scepticismo vndecunque emendicans, parum, quod vult, lucratur, nec euincere potest, vt historiae philosophicae periti calculum ei adiiciant. Ita enim Academiam primam cum secunda et tertia misere confundit: nam ipse quoque Plato sensuum fidei parum tribuit, et ob materiae inconstantem et fluentem semper motum naturamque in intelligibilibus tantum veram scientiam dari statuit. Quae cum Arcesilai, Carneadisque, omnem humano intellectui certitudinem, immo cognitionem omnem, denegantium hypothesibus confundere, idem est, ac historiam Academiae euertere. Platonis quoque de natura cognitionis humanae placita Augustinus non aliter recepit, quam vt in Plotiniana schola explicabantur: quae cum in hac metaphysicae cognitionis certitudine confirmanda plurimum desudauerit, praeter rem Academicam philosophiam licet modificatam tenuisse dicitur. Aequius calculum meretur, quod adiicit FOVCHERIVS, syncretistam suo modo egisse Augustinum, et vt Antiochus Stoicos cum Platone in concordiam redegerit, ita Hipponensem doctorem Platonicam philosophiam cum sapientia aeterna, veraque philosophia, id est, Christiana, coniungere studuisse. Testes aduocamus studii huius Platonici non libros modo *contra Academicos* scriptos, sed plerosque quos vir magnus post conuersionem edidit, et in quibus argumenta philosophica tangendi occasionem habuit, maxime elegantissimam et doctissimam de ciuitate Dei tractationem, cuius liber octauus, qui *de theologia naturali ex mente Platonicorum* agit, rem sole meridiano clariorem facit [g]. Nec alia eius

f) Histoire des Academiciens c. 13. p. m. 67.

g) Singulis fere capitibus Augustinus prodit, quanti Platonicos faciat, quamuis ab omni eos errore non liberet. Et c. 1. quidem eos alios philosophos in theologia veritatis propinquitate transcendere, ait, c. 3. Socratis philosophiam mirifice extollit, eumque coloribus iis pingit, quibus Platonici philosophiam depinxerunt. c. 4. Theologiae Platonicae omnium philosophorum postponenda esse dogmata. c. 6. in physica „notum se illis Deum fecisse et manife„stauisse, cum ab eis inuisibilia eius per ea quae „facta sunt, intellecta conspecta sint, sempiter„na quoque virtus eius et diuinitas, a quo etiam „visibilia et temporalia omnia creata sint." c. 7. Platonicos excellentiores ceteris in logica esse contendit, „quod discreuerint ea, quae mente „conspiciuntur, ab iis, quae sensibus attingun„tur, nec sensibus adimentes, quae possunt, „nec eis vltra dantes quam possunt." c. 8. Platonicos in morali philosophia principatum obtinere asserit, „quod beatum dixerint hominem „non fruentem corpore, vel fruentem animo, sed fruentem Deo." Imprimis autem c. 9. Platonicos, et qui reapse cum iis fecerint philosophos omnes fidei Christianae propiores esse dicit,

eius ſcripta Platoniſmi veſtigia celant. Id quod ipſe BALTVS [h] negare non potuit, faſſus, cenſuiſſe Auguſtinum, Platonicos in naturali theologia reuelatae eſſe ceteris philoſophis longe propiores. Nempe a doctoribus Eccleſiae hanc acceperat opinionem, veritates illas elegantiſſimas prorſusque eminentes, quae apud Platonem inueniuntur, a ſapientia vel prouidentia τȣ̃ λόγȣ gentilibus inſitas, et ex parte quoque per traditionem inter eos diſſeminatas, conſtituere partem diuinae philoſophiae, adeoque Chriſtianis, iuſtis earum poſſeſſoribus vindicandas eſſe. Ita enim luculenter [i]: *Doctrinae omnes gentilium non ſolum ſimulata et ſuperſtitioſa figmenta grauesque ſarcinas ſuperuacanei laboris habent, quae vnusquisque noſtrum duce Chriſto de ſocietate gentilium exiens debet abominari et vitare, ſed etiam liberales diſciplinas vſu veritatis aptiores, et quaedam morum praecepta vtiliſſima continent; deque ipſo vno Deo colendo nonnulla vera inueniuntur apud eos, quod eorum tanquam aurum et argentum, quod non ipſi inſtituerunt, ſed de quibusdam quaſi metallis diuinae prouidentiae, quae vbique infuſa eſt, eruerunt, et quo peruerſe atque iniurioſe ad obſequia daemonum abutuntur, cum ab eorum miſera ſocietate ſeſe animo ſeparat, debet ab eis auferre Chriſtianus ad vſum iuſtum praedicandi Euangelii.* Similia paſſim repetit, et ſe ait [k], *intendiſſe in aurum, quod ab Aegypto voluerit Deus vt auferret populus ſuus, quoniam Dei fuerit, vbicunque fuerit.* Ex his vero facile diiudicari poſſunt, quae magna verborum iactantia BALTVS [l] attulit, vt negaret, Platoniſmum Auguſtino placuiſſe. Facile enim concedimus, quod nec Souverainius, nec Clericus, contra quos diſputat, nec alius quiſpiam, qui Auguſtinum legit, negabit, improbauiſſe Auguſtinum, philoſophiam Platonicam, qua gentilem et ſectariam, eique hypocriſin, idololatriam, ſtultitiam et ſimilia obieciſſe. Loca enim hoc infinita, ex quibus pauca ſelegit Baltus, luculenter docent. At hoc quidem ſenſu, pauci inter Chriſtianos fuerint, qui ita Platonici ſenſu iſto ſectario dici poſſunt, vt non in multis grauiſſime contra veritatem diuinam erraſſe hanc ſectam faſſi fuerint. Hoc vero non volunt, qui de Platoniſmo Auguſtini diſputant, ſed id modo contendunt, Auguſtinum communi Chriſtianorum doctorum praeiudicio occupatum credidiſſe, eſſe theologiam Platonicorum naturalem Chriſtianae philoſophiae multo affiniorem, quam reliquarum ſectarum, multaque habere conſonantia, quae Hebraeis ſurrepta, vel a prouidentia Verbi ipſis inſita Chriſtianis vindicanda et ad veritatis diuinae demonſtrationem adhiben-

dicit, „quod de Deo ſummo et vero iſta ſenſe„rint, quod et rerum creatarum ſit effector, et „lumen cognoſcendarum, et bonum agendarum, „quod ab illo nobis ſit principium naturae, et „veritas doctrinae, et felicitas vitae." Et c. 10. „hos ideo ait, de Deo iſta ſentientes cum Chri„ſtianis ſentire." c. 11. Platonem haec a Iudaeis didiciſſe coniicit. Et ex his demum praeſidium diſputationis contra eos ſumit, quod daemonas colendos eſſe ſtatuerint. Ex his, quo loco Platonicos Auguſtinus habuerit, quilibet intelligit.

h) Lib. I. p. 142. L. IV. p. 466. 474.

i) De C. D. L. II. c. 40.

k) Confeſſ. L. VII. c. 9.

l) Lib. IV. p. 488. ſeqq.

adhibenda ſint: deceptum autem ſententiarum ſimilitudine illud pro affini et conſpirante cum Chriſtianis placitis habuiſſe, quod, vbi iuxta totius ſyſtematis Platonici ſenſum explicatur, longe differt, ſenſumque fundit minus ſanum et heterodoxum. Hoc vero negare velle, non declamatorias interrogatiunculas poſtulat, quibus Baltus militat, ſed argumenta clariſſima, quae produci eo minus in lucem poſſunt, quo clariora ſunt loca ſcriptorum Auguſtinianorum, quae rem hanc prorſus conficiunt. Frigidum vero eſt, et oppido falſum, magnamque hiſtoriae philoſophicae ignorantiam prodit, quod ad pingendas commendandasque declamationes ſuas cauſſatur BALTVS: ideo Auguſtinum mitius cum Platonicis egiſſe, quod pauci eo tempore, vt e reliquorum quoque philoſophorum turba ſuperfuerint, nec hi ſe Chriſtianae religioni oppoſuerint. Contrarium enim teſtatur philoſophica hiſtoria, quae circa Auguſtini tempora celeberrimam adhuc fuiſſe ſcholam Plotinianam Chriſto inimicam refert. Nec alio teſte egemus praeter ipſum Auguſtinum, qui Plotinianam ſucceſſionem ſuo tempore laetiſſime florere, reliquis ſectis fere ad incitas redactis in *epilogo dialogorum Academicorum* teſtatur. Admiſiſſe vero virum vere magnum et immortalibus in Eccleſiam meritis conſpicuum, ſed hominem tamen, et praeiudiciis ſui temporis impeditum multa Platoniſmo fauentia, ipſique propria ipſe faſſus eſt Baltus, quamuis inepte id ad Academicos tranſtulerit in nota adiecta, quos mature reieciſſe Auguſtinum, et Platonicorum illis nomen non tribuiſſe conſtat. Et facile eſſet, multa huius generis ex Auguſtini ſcriptis colligere ſpecimina, ſi id ageremus, vt ſingularem de philoſophia et theologia Auguſtini inſtitueremus tractationem. Dedimus tamen alio loco [m] nonnulla, quae, ſi tanti videbuntur, videri conſulique poſſunt. Vt taceamus virorum doctiſſimorum ea in re diligentiam, vbi tamen ad alia properantibus moram nectere haud licet. Ipſum certe habemus Auguſtinum confitentem [n]: *Laudem ipſam, qua Platonem vel Platonicos ſiue Academicos philoſophos tantum extulerit, quantum impios homines non oportuerit, non immerito ſibi diſplicuiſſe, praeſertim contra quorum errores magnos defendenda ſit Chriſtiana doctrina.* Nolimus tamen noſtra facere, quae audacius, quam par erat, affirmauit IO. CLERICVS [o], Auguſtinum declamatoria conſuetudine, quaecunque in mentem venerint, in chartam conieciſſe, modo id conſpirauerit, cum certa quadam idea fidei Chriſtianae ad Platoniſmi leges exacta, quam ſibi formauerit. Qua de re qui iudicare cupit, illi viri, cui parem ſua tempora non habuerunt, ſcripta ipſa ſine fauoris contemtusque praeiudicio legenda et inter ſe comparanda ſunt. Quae argumentum philoſophicum

m) Hiſt. doctr. de ideis Sect. II. §. 2. p. 181. ſq. Sect. III. §. 2. p. 256.
n) Retract. Lib. I. c. 1.
o) Sentimens de quelque theologiens de Hollande p. 357. conf. BAYLE Dict. T. I. art. Auguſtin. not. G. p. 393.

phicum continent, pleraque in praecedentibus iam adducta sunt. Scripsisse eum grammaticam et dialecticam in libris *Retractationum* [p] ipse innuit, hodieque hoc titulo inter scripta illi tributa quaedam reperiuntur. Ea vero νοθείας suspecta esse, vel ipse ille locus, ad quem prouocauimus, confirmat. Ex eo enim apertum est, Augustinum libros hos more Platonico ideo scripsisse, vt a corporalibus ad incorporalium contemplationem iuuenes traduceret. Nihil vero tale in dialectica Augustino hodie tributa, quae, vt recte notatum G.I. VOSSIO [q] dialecticam sapit Stoicam. Recte itaque fecisse censendi sunt eruditissimi operum Augustini editores, quod inter supposititia vel suspecta saltem hunc libellum, medio aeuo in scholis longe celeberrimum, reiecerint. Quorum coniectura, alium Augustinum, eiusdem fere aetatis, auctorem huius opusculi fuisse, quam fidem mereatur, criticis expendendum, examinandumque relinquimus, annon Anonymus quidam Augustini nomine abusus sit, vt opellam suam eo magis Lectoribus commendaret. Eminet vero inter eius scripta velut inter ignes luna minores praestantissimum *de Ciuitate Dei* opus, in quo, quantus in veteri philosophia vir fuerit, quantaque fuerit eius lectionis copia, luculento demonstrauit specimine. Certe inter magna et acuta ingenia Augustinum numerandum esse, non nisi liuor negauerit. Verum vt homo fuit multisque eorum temporum praeiudiciis vinctus et impeditus, laborum quoque et scriptorum mole atque multitudine distracta iudicii eius acies, ita mirum non est, multa in eo reprehendere viros doctos acriori censura veterum merita examinantes. Et in interpretatione quidem Scripturae linguarumque ad eam requisitarum notitia subinde lapsum esse Augustinum fatendum quidem, sed excusandum quoque cum temporum illorum conditio aliud non pateretur, idque commune patrum fatum fuerit, nec aliunde deriuanda sunt ἐξηγήματα haud raro infeliciter scripta [r]. Neque tamen diffitendum est, rationalis artis regulas, quamuis eas scriptis commendauerit Augustinus, saepe illum neglexisse. Id quod non miramur in hoc viro, licet acri iudicio magnaque ingenii vi praedito, qui magnam vitae partem in quaerenda tantum frustra veritate consumsit, perque innumeros opinionum variarum scopulos iactatus non nisi Academicae philosophiae beneficio enatare, sicque in arido positus ad Platonicam tantum recentiorum Alexandrinorum philosophiam, tanquam ad arcem quandam confugere potuit. Has enim circumstantias ad deprimendam iudicandi facultatem plurimum valere, norunt, qui ad humani intellectus historiam paulo curiosius attenderunt. Accessit infinita lectionis vastae copia, qua obrui magis quam excitari iudicium solet. Cumque his se iunxerint praeiudicia, tum quidem in Ecclesia valde regnan-

p) Lib I. c. 6.
q) De nat. et constit. Logic. c. 8. §. 24. p. 38.
r) Praeter Rich. Simonium ea de re conquestus est CLERICVS l. c. cui vtrique examen opposuit, et ad hanc quoque obiectionem respondit MATTHIAS HONCAMP P. III. p. 132. quem depexum dedit CLERICVS Bibl. vniu. T. X. p. 138.

regnantia, qualia sunt de philosophiae Platonicae origine et vsu, etc. mirum non est, virum etiam magnum in philosophia saepe lapsum esse. Id quod imprimis in argumento morali clare demonstrauit doctissimus BARBEYRACIVS [s], qui dum Ceillierio pro Augustino pugnanti respondet, pulchram philosophiae morali illius temporis inter doctores ecclesiasticos lucem accendit. Facile nos ista excusari in tanto viro patimur, cum satis tenuis fuerit tota philosophia patrum moralis: defendere autem velle ineptum est, et ab officio historici alienum, nec Augustini decet modestiam. Qui quamuis se hominem fuisse, non in primo philosophorum ordine numerandum demonstrauerit, manebit tamen ingens ingenii meritorumque eius in Ecclesia memoria, quae inter viros magnos eum recenseri suo iure postulat.

Synesius et Pseudo-Dionysius an vnus scriptor?

§. XXIX. Ferax fuit, vt suo loco dictum, secta Platonicorum Alexandrina seculo post Christum natum quinto, magnaque auctoritate floruit. Quod si non aliunde constaret, certe vna Hypatiae doctissimae in Platonicorum schola foeminae historia *Tomo secundo* enarrata satis superque doceret. Fecit fama huius scholae et eruditionis philosophicae opinio, maxime vero celeberrimum foeminae huius philosophantis nomen, vt hoc quoque seculo Christiana Ecclesia philosophis Alexandrinis non careret. Inter quos maxime notandi sunt SYNESIVS, et qui DIONYSII AREOPAGITAE nomen more huius sectae tacite mentitus est, philosophus pseudonymus. Et vtrumque quidem vnum scriptorem esse, verisimili coniectura definire conatus est, vir πολυμαθέστατος et non sine orbis eruditi iactura nuper rebus humanis ereptus MATVRINVS VEISSIERE LA CROZE [t]. Fatemur tamen tanti non videri nobis eius rationes, vt non vtrumque inter se distinguamus. Nam quod vrget, scripta Pseudo-Dionysii ad incrustandum Apollinarii errorem, cui clanculum fauebat Theophilus Alexandrinus, comparata non verisimiliorem quam Synesium, auctorem habere posse, qui totus addictus erat Theophilo, rem supponit incertam nondumque probatam pro euicta, Theophilo Alexandrino parario hunc foetum adulterinum in Ecclesia prorepsisse, cum alii quoque Apollinarii sectatores, quos Platonicorum Alexandrinorum scholae ex parte adhaesisse constat, ad pallianda somnia sua, hunc foetum protrudere potuerint. Vt taceamus, scriptorem istum Pseudonymum non tam confirmandi Monophysismi, quam propagandae confirmandaeque philosophiae Alexandrinae caussa nugas suas magno cuidam inter Christianos nomini supposuisse. Quod vero porro monet, Synesium et eruditionem illam et Platonismi Alexandrini notitiam habuisse, quae ad excudendos illos libros requirebatur, si quid videmus, nullam, praeter meram possibilitatem, verisimilitudinis rationem affert, adeoque argumentorum accurate probantium

 numero

s) De la morale des Peres c. 16. p. 281.

t) Histoire du Christianisme d'Ethiopie Lib. I. p. 10. seqq.

numero excluditur. Nec plus eum ſuſpectum facit, quod ab opinione, licitam eſſe eiusmodi fraudem et ſuppoſitionem ad ducendum naſo populum, non abhorruerit. Non enim vnius haec Syneſii mens fuit, ſed totius ſectae Platonicae, et, quod maius, nonnullorum quoque Chriſtianorum doctorum, quorum teſtimoniorum adducendorum labore nos liberauit ſumme Reu. MOSHEMII induſtria [v]. Quemadmodum itaque hoc quidem ſuo modo probat, quendam Platonicum recentiorem huius foetus parentem fuiſſe, ita ad deſignandum ex omni eorum numero Syneſium non ſufficit. Ipſe vero Syneſius hunc dolum poſt conuerſionem damnauit, vt infra probabimus. Senſit id facile vir eruditiſſimus, adeoque fortiores rationes ex ipſis ſcriptis Syneſii et Dionyſii ſe depromere poſſe putauit. Prouocat ad ſtilum ampullatum et dithyrambicum, quo libri iſtius Pſeudo-Dionyſii turgent, quemque hymnis ſacris Syneſii putat eſſe ſimillimum, exemplumque capi vult ex c. I. illius *de nominibus diuinis*, collato cum *hymno primo* Syneſii. Non vrgebimus diuerſitatem ſtili vtriusque auctoris, quorum ille ſoluta oratione ſcripſit, hic ligata: ſed tantisper hanc illuſtris doctrinae viro largiemur ſimilitudinem. Parum hoc quoque euincere aptum eſt, vtrumque ſcriptum vnum habuiſſe parentem. Notum enim verba illa, vel praedicata potius turgida et ampullas proiicientia, non fuiſſe vnius tantum ſcriptoris Platonici, eique propria, ſed toti ſcholae Alexandrinae communia, adeoque ad dignoſcendum auctorem non ſufficere. Si enim Platonica haec ſtili meteora criterium eſſent ſufficiens, eadem ratione pro Proclo, vel auctore carminum Orpheo ſuppoſitorum concludi poſſet, quorum vterque in hymnis ſimilem ſtili affectationem de diuinis ſcribens prodidit. Ad hos vero illa ſcripta Pſeudo-Dionyſii reiicere velle, nemo negabit eſſe abſurdum. Ex quo liquet, parum hanc quoque rationem probare. Nec ſimiles phraſes rem conficiunt: Quamuis enim Deum παγὰν παγῶν, et πεγαῖαν Θεότητα, itemque βάθος ἀπερίληπτον alleget Pſeudo-Dionyſius, quae epitheta apud Syneſium quoque occurrunt, facile tamen comprehendere licet, duos ſcriptores, ex vna ſchola progreſſos, et fortaſſe ab vno praeceptore eruditos ſimiles locutiones adhibere potuiſſe. Et ſane alios quoque ex hac ſecta reuera eas adhibuiſſe, vel ſola oracula probant, quae ad Syneſium nemo temere retulit. Ibi enim diſerte Deus primo-primus ſiue vnitas dicitur [x]:

Καὶ πηγὴ πηγῶν ἁπασῶν
Μήτρα συνέχουσα τὰ πάντα,

Et fons fontium omnium
Matrix continens omnia.

Alia

v) De turb. per Plat. rec. Eccleſia §. 45. ſeqq. p. 200. ſeq. Diſſ. Eccl.

x) v. 18. 37. ſeqq. Pleni ſunt huiusmodi phraſium dithyrambicarum, Orphici hymni ex hac ſchola profecti l. c. In eundem ſenſum hymn. in nat. p. 106. natura dicitur:

Πάντων

Alia breuitatis cauſſa tacemus, ex hymnis Platonicorum facile colligenda. Nec Therapeutarum mentio, in vtroque occurrens, vel leuem huius rei ſuſpicionem mouet: eo quod celeberrimae ſocietatis fama in Aegypto vel pueris ſub ferula praeceptoris adhuc gementibus nota eſſe debuerit. Vt taceamus, quod ipſe vir doctiſſimus monuit, Pſeudo-Dionyſium eos ad monachos Chriſtianos retuliſſe, Syneſium ad aſcetas gentiles, quod diuerſam magis duorum auctorum de vna re opinionem prodit. Leuis autem ſuſpicio eſt, hominem tam variae eruditionis, qualem produnt ſcripta Pſeudo-Dionyſii, etiam in aliis ſcriptis excellere debuiſſe: cum autem praeter Syneſium nullus ſit ſeculo quinto, ad quem πολύγραφον haec ſcripta referri queant, ſequi inde, veriſimilitudinem pro eo pugnare. Nos nec antecedentis, nec conſequentiae neceſſariam rationem vllam in hoc argumento videmus, poteſt enim aliquis etiam eruditiſſimus, vno prolixo opere doctrinam oſtendere: potuerunt plura eius ſcripta intercidere: pauca enim nobis ex hoc ſcriptorum genere reſtant, pro quibus non leuior coniectura militat, quam pro Syneſio. Nihil itaque videmus, quod nos cogat, vt Syneſium ſub Pſeudo-Dionyſii perſona latere ſuſpicemur: eſt vero, quod nos arceat. Nempe dicendi genus diuerſum, alium auctorem, aliud temperamentum, aliud ingenium prodens. Teſtem non alium volumus, niſi ipſum virum praeſtantiſſimum, qui Syneſio ſcribendi elegantiam, Pſeudo-Dionyſio ſtylum affectatum et coactum, minimeque naturalem tribuit, quem cum laudatiſſima Syneſii eloquentia difficulter conciliare licet. Praeuidit vir egregius hanc obiectionem, monuitque, Syneſium fallendi artem in ſcholis Platonicorum edoctum, vt eo certius deciperet, ſcribendi, quam tenuit, rationem mutauiſſe, hincque coactum illud dictionis genus ortum habuiſſe: prouocatque ad verba Syneſii in *Dione* [y], quibus facilem ſibi in variando ſtilo copiam eſſe fatetur. Locum ipſum conſulere Lectorem iubemus; longior enim eſt, quam vt hic adduci integer poſſit. Patebit ex eo clariſſime, eam ſibi modo gloriam Syneſium vindicare, quod exercitatione eo peruenerit, vt vix diſtinguendam ſimilitudinem ſtili, aſſecutus ſit imitatus veteres ſcriptores, et dicendi modum adeo parem adhibuerit, vt quod ex ſuo annecteret, lectores ab ipſo auctore dictum ſcriptumque eſſe putarent. Haec probant quidem, interpolandi vel etiam ſupponendi artem egregie calluiſſe Syneſium, ſed ad librum Pſeudo-Dionyſii non quadrant. Non enim extabant ſcripta veri Dionyſii Areopagitae, quorum ſtilum imitando haec ſupponere potuiſſet, ſed nouis tractationibus falſum tantum nomen erat praefigendum. Ipſa vero haec Syneſii verba nobis contrarium ſuadent. Gloriatur enim, adeo nihil affectatum,

Πάντων μὲν σὺ πατήρ, μήτηρ, τρόφος ἠδὲ τιθηνός.
Omnium tu pater et mater, nutrix quoque et altrix,

Item:
Πάντα σοὶ ἐσσί· τὰ πάντα σὺ γὰρ τάδε μούνη τεύχεις.
Omnia tu ſola es: namque omnia tu paris ipſa.

y) p. 61. ed. Petav.

coactum, quodque non naturalem dicendi ordinem modumque cuiuis ſcriptori conuenientem referret, in hac ſua imitatione fuiſſe, vt potius licet diuerſus eſſet ſenſus, nihilo minus libri iſtius auctori congrueret, et is eſſet, quem, ſi in animum incidiſſet, nequaquam eſſet dedignaturus. Facile fidem adhibet Syneſio, qui vim eius in dicendo nouit: haec vero ſtilo affectato et coacto librorum iſtorum ſuppoſitorum non conueniunt. Quos ſi Syneſius exarauiſſet, certe ille meliorem characteris aetatis illius, quam iactat Pſeudonymus, rationem tenuiſſet, nec tot ineptiis ſe iſto aeuo indignum eſſe prodidiſſet. Non vrgebimus vel argumenta acutiſſimi PEARSONII [z], qui hunc lucifugam ante Syneſii aetatem vixiſſe probabilibus rationibus diſputauit; vel IO. DALLAEI [a] demonſtrationem infra eius tempora eum detrudentis, haec enim operoſius perquirere huius loci non eſt, et ad criticam eccleſiaſticam pertinet. Vnum tamen, quod a ſcopo noſtro alienum non eſt, monere non abs re erit, SVIDAM [b], licet credulitate deceptum, vt pro genuinis Dionyſii Athenienſis libris haec folia haberet, dudum obſeruauiſſe: tantam inter Dionyſium et ſcholae Platonicae proceres, maxime Proclum, tam in notionibus quam in ipſis dictionibus affinitatem eſſe, vt ſuſpicandum ſit, vetuſtiores philoſophos Athenienſes Dionyſii opera ſuffuratos eſſe, ſuppreſſo eius nomine, vt ipſi auctores eorum eſſe viderentur. Quae ſuſpicio ex inepto quidem falſoque praeiudicio orta eſt, verum autem aliquid ſupponit, nempe inter Procli et Pſeudo-Dionyſii ſcripta magnam intercedere affinitatem et ſimilitudinem tum rerum tum verborum. Hoc vtriusque ſcripta inter ſe comparanti erit clariſſimum. Suo vero loco in hiſtoria ſectae Eclecticae, ipſiusque Procli iam obſeruauimus, hac, quo is floruit, aetate Alexandrinam philoſophiam Platonicorum nimium luxuriaſſe, et tum dictionis affectatione poëtica et quadam grandiloquentia, tum ipſorum φιλοσοφȣμένων nouitate, ſubtilitate et quadam παραδοξοφιλίᾳ, ſuae ſectae philoſophos ante ſe ſuperaſſe. Hoc vt docet philoſophica hiſtoria, ita non ſine veriſimilitudine coniicere nos iubet, Pſeudo-Dionyſium a Procli ſcribentis tempore prope abfuiſſe *, id quod in Syneſium non quadrat, quem in proſaicis tales ineptias, quales Proclus habet, non ſcripſiſſe conſtat. Verum quaecunque demum Pſeudo-Dionyſii aetas fuerit, quae non niſi coniecturae locum facit, illud artis criticae regulis conueniens iudicamus, Syneſium et Pſeudo-Dionyſium, ingenii, ſcriptionis, aliarumque circumſtantiarum rationibus inter ſe diuerſos tamdiu diſtinguere, quamdiu certa magis validaque pro iis confundendis

z) Vindic. Ignat. P. I. c. 10. p. 136. ſeqq. vbi eum ad poſtrema Euſebii Caeſareenſis tempora refert.

a) Pec. libro de ſcriptis Dionyſii Areopagitae, qui eum ad ſeculi ſexti initia deprimit.

b) In Dionyſ. Areop. T. I. p. 598.

*) Proclus anno 412. natus eſt, vt ſuo loco demonſtratum; ſi itaque hanc coniecturam ſequimur, videntur hi libri conflati fuiſſe, circa extrema Syneſii tempora. Quos enim ante haec tempora ad eos prouocaſſe putat Pearſonius, eorum loca omni exceptione maiora non ſunt. Clara eorum mentio primum facta in collatione Carthaginenſi A. C. 532. ab haereticis, Seuerianis, orthodoxis fucum mox ſentientibus eosque improbantibus.

dendis argumenta non afferuntur. Qua de re virorum doctorum, non nostrum esto arbitrium.

Synesii philosophia.

§. XXX. Distinguimus itaque Synesium a Pseudo-Dionysio, ideoque vtriusque considerationem separatam instituimus. Et SYNESII quidem celebre seculo quinto in Ecclesia Africana et in orbe philosophico nomen fuit, vnde eius res passim veteres et recentiores memorarunt [c]. Fuit is Pentapolitanus Cyrene ortus, quem et generis nobilitas clarissimum, et ingenii praestantissimi elegantia illustrem fecit. Cumque imprimis imaginationis viuacitate supra modum polleret, sublimitatem quandam eruditionis atque incomparabilem venustatem in illo doctrinae genere, quod ab humanitate nomen accepit, assecutus est, eamque sibi comparauit eloquentiam, quam elegantia et dulcedine fluere, cum sententiarum robore ac densitate recte iudicauit PHOTIVS [d]. Vnde commode dictus CASAVBONO [e] *suauissimus philosophus et piarum delicium Musarum;* Platonis enim facundiam cum Demosthenis eloquentia mire coniunxit. Et eam quidem stili pulchritudinem non modo prosa oratione, sed ligata quoque tenuit. Cum autem ingenti animi ardore literas prosequeretur, in his orationis ornamentis non subsistendum ratus, ad maiora animum adplicuit, et mathematicarum atque philosophicarum disciplinarum studio totum se tradidit. Quamuis enim mire eloquentia delectaretur, cassas tamen voces aspernatus est, nisi philosophiae praeceptis, tanquam anima, soliditatem acciperent. Cuius sententiae suae testem nobis reliquit *Dionem* suum, siue *de suo ipsius instituto* elegantissimam tractationem, in qua se Dionis Chrysostomi exemplo pro sophista philosophum esse, et solidam magis quam verbosam eruditionem sectari constituisse praedicat, quamque inuidis et velut inutilium rerum studiis occupatum calumniantibus se opposuisse alibi [f] testatur. Huic itaque fini obtinendo vt inseruiret, et in patria, et Alexandriae mathematum et philosophiae inuigilauit studiis. Docuisse hoc tempore disciplinas mathematicas Theonem Hypatiae patrem, Pappum atque Heronem Alexandriae, *Tomo secundo* iam dictum, obseruatumque, successionis Platonicae a Plotino institutae magnam tum in ea vrbe fuisse celebritatem, virosque summos Eclecticam illam philosophiam in hac Musarum sede docuisse [g]. Eos itaque audiuit, et liberalium artium praesidiis munitus celerrime profecit. Maxime vero Hypatiae, doctissimae foeminae, cuius tunc in philosophorum cathedra publica docentis vox audiebatur, quaeque eruditionis philosophicae et mathemati-

cae

c) Ex veteribus de Synesio videndi EVAGRIVS Lib. I. c. 15. NICEPHORVS Lib. XIV. c. 15. SVIDAS in Synesius T. III. p. 402. PHOTIVS Cod. XXVI. p. 6. ex recentioribus praeter scriptores historiae literariae ecclesiasticae LVCAS HOLSTENIVS in vita Synesii addita a VALESIO Theodoriti operibus, et qui diligenter res eius enarrauit TILLEMONTIVS Mem. Eccles. T. XII. p. 499. vt alios multos taceamus.

d) l. c.

e) Praef. ad Ep. Greg. Nyssen.

f) Epist. 153.

g) MARINVS in Vita Procli p. 16.

cae praeſtantia omnes in admirationem ſui rapiebat, inſtitutione tanta ſedulitate vſus eſt, vt et ipſe totus eruditiſſimae foeminae veneratione occuparetur, et illa magni Syneſium faceret. Cuius ſpecimina complura dedit in epiſtolis ad eam ſcriptis [h], in quibus eam mox *matrem et ſororem et magiſtram, et in his omnibus bene de ſe meritam, et ſi qua alia res eſt appellatione honorifica*: mox *dominam beatam*, (quae peculiaris honoris appellatio fuit [i]) *philoſophamque diuiniſſimae animae* appellat, quantique eam faciat, tenerrimis honoris et amoris ſignificationibus teſtatum facit. Hac igitur magiſtra duce omnem philoſophiam Alexandrinam, qualem ſuo loco prolixe depinximus, didicit, et cum eruditione prorſus ſingulari haud vulgarem quoque famam atque auctoritatem ſibi comparauit. Quae mature, et pene adhuc puero, vt recte obſeruatum DIONYSIO PETAVIO [k] eam opinionem conciliauit, vt a ciuibus legatus ad Arcadium imperatorem mitteretur, qua legatione tanta cum laude defunctus eſt, vt cum auream coronam obtuliſſet, oratione vere aurea eam plus cohoneſtauiſſe iudicaretur. De regno enim adminiſtrando ad ſummum principem diſſerens, libera ſed prudenti oratione vitia regum, luxumque aulae perſtrinxit, tamque ſalutaria imperii recte gerendi praecepta tradidit, vt ex omnium eum veterum philoſophorum, Platoniſque imprimis et Ariſtotelis, fontibus largiter hauſiſſe conſtet. Ita ſumma cum laude in patriam redux et doctrinae praeſtantia, et morum elegantia omnibus ſe reddidit commendatiſſimum. Et hac quidem via ad Theophilum, qui tunc ſedi Alexandrinae praeerat, aditus ei patuit, qui ad Chriſtianam religionem inclinantem ad amplectendam eius profeſſionem et recipiendum ſacri lauaminis myſterium perduxit, et, vt tam celebri viro potiretur, errores, qui ex Platoniſmo illi adhaerebant, in eo diſſimulauit. Ita Chriſtianorum quidem coetibus adſcriptus philoſophiam tamen et mathematicas diſciplinas adeo non neglexit, vt in iis excolendis, totam fere vitam conſumeret, et ob eam cauſſam munera Eccleſiaſtica recuſaret. Fatetur ipſe, iam epiſcopus in epiſtola ad presbyteros ſcripta [l]: *Se in philoſophiae otio ac minime negotioſa rerum intelligibilium*, (τῶν ὄντων) *contemplatione aetatem contriuiſſe, tantumque his curis et moleſtiis tribuiſſe, quantum requireretur, ad eam quae in hoc corpore degitur vitam ac ciuile in rebus publicis officium: non enim potuiſſe a ſe impetrare, vt ſe ipſum negotiorum turbis implicans, non in eas mentis pulchritudines animum poſſet defigere, quibus frui beati cuiusdam ſit otii, ſine quibus ſibi ac ſui ſimilibus, vitam vniuerſam non viuere, videatur.* His itaque rationibus impeditus a munere publico eccleſiaſtico abhorruit, quod voluptati et ignauiae eo minus tribui poteſt [m], quo minus in hoc otio otioſus vixit Syneſius. His

h) Ep. 16. p. 175. ep. 10. p. 172.

i) Vid. MONTFAVC. Palaeograph. Graec. Lib. III. c. 8. p. 251.

k) Annot. ad Syneſ. de regno p. 1.

l) Ep. 11. p. 173.

m) Ita quidem Cl. PETR. ADOLPH. BOYSENIVS in Diſſ. de philoſophumenis Syneſii §. 2. ſeq. p. 7. ſeq.

His tamen non obſtantibus tandem ſummum ſacerdotium, Ptolemaidis ciuibus eum ſibi epiſcopum a Theophilo deprecantibus, ſuſcipere coactus eſt. Vehementer reluctatus eſt Syneſius, cum quod aegre ferret, ab otio ita ſe literario auelli, et a philoſophiae atque mathematicae ſtudio abſtrahi, tum quod Platonicis dogmatibus nuntium mittere recuſaret, quae cum Chriſtiana doctrina pugnare probe videbat et candide fatebatur. Digna eſt, quae ea de re legatur, *epiſtola* eius *ad fratrem*, quae natiuam nobis Syneſii faciem depingit. Ita enim in fratris ſinum curarum partem exoneraturus ſcribit [n]: *Ego cum me ipſum conſidero, omnino inferiorem ſentio, quam vt epiſcopali faſtigio reſpondere poſſim. Ac ſane apud te de animi mei motibus diſputabo. Neque enim apud alium, quam amiciſſimum tuum vnaque mecum educatum caput, commodius iſtud facere poſſim. Te enim aequum eſt et earundem mecum curarum participem eſſe, et cum noctu vigilare, tum interdiu cogitare, quemadmodum aut boni mihi aliquid contingat, aut mali quidpiam euitare poſſim. Audi igitur, quid ſit mearum rerum ſtatus, quarum pleraeque iam, opinor, tibi fuerint cognitae. Cum exiguum onus ſuſcepiſſem, commode mihi hactenus ſuſtinuiſſe videor, philoſophiam nimirum* [o]. *Pro eo vero, quod non omnino ab ea aberrare videor, a nonnullis laudatus, maioribus dignus ab iis exiſtimor, qui animi facultatem habilitatemque dignoſcere nequeant. Vereor autem, ne arrogantior redditus, eum honorem admittens, ab vtroque excidam, poſtquam alterum quidem contemſero, alterius vero non fuerim dignitatem aſſecutus. Sic enim habeto: duobus hiſce tempus identidem diſtinguo ludis atque ſtudiis. Ac cum in ſtudiis occupor, tum mihi vni deditus ſum, in diuinis praeſertim: in ludendo vero, maxime omnibus expoſitus. Scis enim, cum a libris oculos auocaui, ad omne ludorum genus eſſe propenſum. Ciuilis porro curae ac ſollicitudinis et natura et ſtudioſum penitus expers; at epiſcopum diuinum eſſe hominem oportet. - - Mihi et Deus ipſe et lex et ſacra Theophili manus vxorem dedit, quare hoc omnibus praedico ac teſtor, neque me ab ea prorſus ſeiungi velle, neque adulteri inſtar cum ea clanculum conſueſcere. Alterum enim nequaquam pium eſt, alterum illicitum. Illud vero docendus non eſt* (Theophilus) *ſed in memoriam duntaxat reuocandum; etenim ſi caetera quis omnia cum hoc vno contulerit, parua ac contemnenda videantur. Difficile eſt, vel fieri potius nullo pacto poteſt, vt quae dogmata ſcientiarum ratione ad demonſtrationem*

n) Ep. 105. p. 247. ſeqq.

o) Ex his verbis ſuſpicamur, eum philoſophiae docendae munus obiiſſe: cuncta enim huc quadrant. Opponit enim exiguum onus et honorem, maiori et difficiliori, nempe epiſcopatus muneri. Quod vero dicit, ſe in ſtudiis occupatum ſibi vni deditum eſſe, ad animi tantum contentionem referendum eſſe videtur. Sed nihil definimus.

ſtrationem perducta in animum peruenerint, conuellantur. Noſti autem philoſophiam cum plerisque ex perunlgatis iiſce decretis pugnare. Etenim nunquam profecto mihi perſuaſero, animum originis eſſe poſteriorem corpore: mundum caeterasque eius partes vna interire nunquam dixero. Tritam illam ac decantatam reſurrectionem ſacrum quidpiam atque arcanum arbitror, longeque abſum a vulgi opinionibus comprobandis. Animus certe quidem philoſophia imbutus ac veritatis inſpector mentiendi neceſſitati nonnihil remittit: lux enim veritati, oculus vulgo proportione quadam reſpondent. Et oculus ipſe non ſine damno ſuo immodica luce perfruitur. Ac vti ophthalmicis caligo magis expedit, eodem modo mendacium vulgo prodeſſe arbitror, contra nocere veritatem iis, qui in rerum perſpicuitatem intendere mentis aciem nequeunt. Haec ſi mihi epiſcopalis noſtri muneris iura conceſſerint, ſubire hanc dignitatem poſſim, ita vt domi quidem philoſopher, foris vero fabulas texam, vt nihil penitus docens ſic nihil etiam dedocens, atque in praeſumta animi opinione manere ſinens. Sin ita etiam mouere ſe oportere dixerint, ac epiſcopum opinionibus eſſe popularem, ego me illico manifeſtum omnibus praebebo. Vulgo enim cum philoſophia quid commune eſſe poteſt? diuinarum quidem rerum veritatem occultam eſſe conuenit, vulgus alio modo affectus eſſe debet. Rurſum ego et ſaepius dicam, cum nulla neceſſitas cogat, neque arguere, neque argui ſapientis eſſe dico. Sed ſi ad epiſcopale munus vocer, nolo ementiri dogmata. Horum Deum, horum homines teſtes facio. Affinis eſt Deo veritas, apud quem criminis expers omnis cupio. - - Dogmata porro mea nequaquam obtegam, neque mihi ab animo lingua diſſidebit. Ita ſentiens itaque dicens placere me Deo arbitror. Adiiciendus erat totus locus, licet ſatis longus, eo quod et animum Syneſii clariſſime detegat, et quibus opinionibus adhaeſerit, luculenter doceat, maxime vero, quam de pia fraude et mendacio philoſophico opinionem fouerit, luculenter exponat. Hoc ſe munere epiſcopali ſemel admotum totum abiecturum diſerte dicit, ideoque hanc ſe proteſtationem edidiſſe in fine epiſtolae ait, ne *quodcunque veritati contrarium eſt, cuiuſcemodi mendacium, in famulatum Dei irrepat* *. Quae vt candidi hominis, grauitatem muneris animo pendentis et recuſantis ſunt, ita omnem ab eo fraudis ſuſpicionem vbi ſemel epiſcopus conſtitutus eſt, remouent; et Cl. LA CROZE [p] coniecturam prorſus euertunt. Verum de hac epiſcopatus fuga ſatis plura deſideranti ſuppeditabit LVCAS HOLSTENIVS [q]. Quamuis autem vehementer refragaretur Syneſius, Theophili tamen auctoritate et conſecratione epiſcopus Ptolemaidis

*) Violaſſe hanc fidem datam et impoſtorem egiſſe Syneſium epiſcopum contendit TOLANDVS in Tetradymo Diſſ. II. p. 99. ſed iniuriam fieri praeſuli candido verba adducta euincunt, quamobrem merito Tolandum caſtigauit MOSHEMIVS ad Cudworth. p. 629.

p) loc. cit.

q) loc. cit.

dis [r] (non Cyrenes, quod vult Photius [s]) creatus eſt. Id quod merito mireris, hominem fundamentali Platonicorum errore infectum a Theophilo ad tantae dignitatis Eccleſiaſticae faſtigium euehi potuiſſe. Et tamen, *non obſtantibus iſtis erroribus factum id eſſe*, ſcribit Photius, *eum ad aliam viri probitatem vitamque anteactam reſpectu habito, tum quod non poſſet non, qui ſic vitam inſtituiſſet, reſurrectionis lumine colluſtrari.* Addit Photius: *non fefelliſſe eam ſpem, facillime enim, ſimul epiſcopus creatus eſt, reſurrectionis etiam doctrinam credidiſſe.* Quod vtrum verum ſit, non definiemus, fatemur autem valde nobis ſuſpectum ea in re eſſe Syneſium, eo quod poſt dignitatem iſtam ſuſceptam Platonicos errores non dimiſerit, qui cum reſurrectione carnis conſiſtere nequeunt. Quamuis enim librum *de Inſomniis* Platonicis nugis refertum vel ante vel paulo poſt conuerſionem, hymnos autem deliriis theologiae Alexandrinae ſcatentes ante ſuſceptam epiſcopi dignitatem ſcripſiſſe videatur [ſſ]: certum tamen eſt, et ex ipſius confeſſione adducta ſole meridiana clarius, habuiſſe eum Chriſtianam religionem pro tali, quae ad populum tantum directa apertiſſimis philoſophiae decretis atque demonſtrationibus repugnaret. Diſerte enim fatetur: *ἴσθαι ὅτι πολλὰ, φιλοσοφία τοῖς θρυλλȣμένοις τȣ̃τοις ἀντιδιατάττεται δόγμασιν.* Has vero demonſtrationes philoſophicas ſe dimittere non poſſe gnauiter tuetur. Quod licet Chriſtiano homine indignum videri merito queat, patet tamen, in ea fuiſſe Syneſium opinione, recte dogmata Chriſtiana ad vulgus dicta ita explicari transformarique, in philoſophiam poſſe. Cuius vt exemplum Lector habeat, hymnos eius conſulere oportet, quae Chriſtianum quidem ſapiunt, ſed totum ad Platoniſmum Alexandrinum reformatum. Ita trinitatem vel quaternionem potius Alexandrinorum Chriſtianae Trinitati adaptat canendo [t].

Ἁπλότητας ἀκροτήτων	*Simplicitates ſummitatum*
Ἑνώσασα καὶ τεκȣ̃σα	*Quae iunxit et peperit*
Ὑπερȣσίοις λοχείαις	*Superſubſtantiali partu:*
Ὅθεν αὐτὴ προθορȣ̃σα	*Vnde ipſa proſiliens*
Διὰ πρωτόσπορον εἶδος	*Per primigeniam formam*
Μονὰς ἄῤῥητα χυθεῖσα	*Vnitas ineffabilem in modum diffuſa*
Τρικόρυμβον ἄσχων ἀλκὰν	*Trinam adepta eſt vim.*
Ὑπερȣ́σιος δὲ παγὰ	*Superſubſtantialis vero fons*
Στέφεται κάλλει παίδων	*Coronatur pulchritudine prolis,*
Ἀπὸ κέντρȣ τε θορόντων	*Quae ex centro profluxit,*
Περὶ κέντρον τε ῥυέντων	*Et circa centrum voluitur.*

r) Vid. ep. 79. p. 227.

s) l. c. Sed et in epigraphe elogii Anyſii dicitur epiſcopus Cyrenes, quod vel vtrumque falſum et a librariis patriam Syneſii cum ſede epiſcopali confundentibus intruſum, vel de ſola Cyrenaica regione ſiue Pentapoli intelligendum, non de vrbe Cyrene. Ex his corrigendus Clvverivs Introd. in Geograph. L. VI. c. 4. §. 1. p. 629.

ſſ) Satis hoc innuit ep. 95. p. 236.

t) Hymn. I. v. 22.

Similia passim habet breuitatis caussa non exscribenda, quae luculentis speciminibus docent, Synesium non aliam sibi mysteriorum Christianorum faciem pinxisse, quam quae ferri explicarique poterat ex praeceptis philosophiae Alexandrinae, reliqua tanquam θρυλλούμενα et ad vulgus dicta respexisse. Verum de actis eius episcopalibus pleraque latent, nec quo anno obierit incertum, annum tamen CCCCXXX. non superasse ex fratris eius Euoptii in munere episcopali successione constat, qui Ptolemaidis episcopus A. C. CCCCXXXI, concilio Ephesino interfuit. Scripsit varia vir πολυμαθέστατος partim ad rhetoricam partim ad philosophiam et theologiam pertinentia, summo cuncta lepore atque venustate, suauissimis verborum concentibus decurrentia, vt naturam cum arte in eo decertasse, iudicari queat. Cuncta vero ad philosophiae, quam impense adamauit, Alexandrinae mysteria attemperauit, eiusque principia omnibus cariora habuit. Id in hymnis eius maxime elucet, quos a mysta potius aliquo Alexandrino, quam Christiano homine decantatos esse iudicandum esset, nisi praefixum haberent Synesii nomen. Vbique enim supposito emanationis systemate, cuncta ex Deo effluxisse statuit: exque hoc fonte non intellectualium tantum rerum seriem, totamque illam, quae a summo Deo ad humanam vsque animam extenditur connectiturque, catenam deriuat, sed huic quoque origini rerum omnium materialium caussas adscribit. Facile id esset ex ipsis his Synesii carminibus fuse ostendere, nisi otia nobis fecisset virorum doctissimorum industria [v]. Pauca nos instituti memores ex plurimis delibamus modo. Ita de Deo summo, siue ineffabili diuinitatis fonte, praeter ea, quae iam adduximus [w]:

Tu autem es radix
Praesentium, praeteritorum
Futurorum, eorum, quae sunt.
Tu es pater, tu es mater
Tu mas, tu foemina,
Tu vox, tu silentium
Naturae natura foecunda.
Longum salue centrum rerum
Vnitas diuinorum numerorum,
Substantia carentium regum.

Quae verba velimus comparari cum Gnosticorum et praecipue Valentinianorum deliriis, et cum Cabbalistarum mysteriis, cum Procli theologia et oraculis Zoroastreis, vt veri fontes intelligantur, ex quibus has lautitias depromsit Synesius, dignus Hypatia discipulus. Paria vbique fere spargit systemati emanatiuo innixa [x]: E. c.

Quid enim non est tuum, o rex?
Patrum omnium
Pater, pater tui ipsius
Ante pater, sine patre,
Fili tui ipsius.
Vnitas vnitate prior,
Entium semen
Omnium centrum

Aeter-

v) B. MART. CHLADENIVS diss. de Theologumenis Synesii, Cl. BOYSEN. Diss. de Philosophum. Synesii.

w) Hymn. V. v. 90. sq.

x) Hymn. III. v. 145. seqq.

Aeterna expers ſubſtantiae mens,
Mundi radix,
Rerum ab initio creatarum
Lux vndique collucens,
Veritas ſapiens.

Et paulo poſt:

Fons fontium
Principiorum principium
Radicum radix
Vnitas es vnitatum
Numerorum numerus
Vnitas et numerus
Intelligentia et intelligens
Et quod intelligi poteſt
Et ante id, quod intelligi poteſt.
Vnum et omnia
Vnum autem omnium,
Et vnum ante omnia
Semen omnium
Radix et ſummus ramus
Natura inter intelligentias
Foemina et mas,
Myſtica autem mens
Haec atque illa dicit
Profunditatem ineffabilem.
Circa ducens choreas.
Tu es, quod parit,
Tu es, quod paritur,
Tu qui illuſtras
Tu qui illuſtraris.
Vnum et omnia
Vnum in te ipſo
Et per omnia.

Deſcribendus erat locus integer, quo luculentiorem nos legiſſe non recordamur, in quo emanatiuum ſyſtema expreſſum ſit, quoque Deum non Spinoziſtico quidem vel Stoico et Eleatico ſenſu, Orientali tamen et emanatiuo, vnum eſſe dicatur. De SS. Triade ſimilia praecipit, apud ipſum legenda [y], quae tantum abeſt, vt cum Chriſtianis conſpirent, vt potius principium aliquod iſta triade ſuperius ſupponant. Qua ratione nouis inuentis ſyſtema Platonicum adauxiſſe ſcholam Plotini *Tomo ſecundo* obſeruauimus. Ex hoc fonte *τὴν νοερῶν κρυφίαν τάξιν χορεύσαντι μέσον οὐ καταλυθὲν*, *arcanum intellectualium ordinem vel ſeriem, medium quiddam capientem non* (extrinſecus) *infuſum* deriuat [z], et haec ad Filium DEI more Alexandrino applicat. Ex his vero intellectualibus fontibus reliqua per emanationem deducit, ita enim [a]:

Te beata natura
Naturaeque proles
Laudat o beate
Quas almis
Regis auris
De tuis canalibus
Deductas
Prouolutasque.
Tu namque immenſi
Moderator mundi
Natura es naturarum.

Et vt ſcias, huic emanationis fonti, huic filio, aeonique ſummae, Adam-Kadmon, et quae alia eius nomina inter huius furfuris homines fuere, etiam materiam deberi, ecce pergit:

y) Hymn. III. v. 200. z) v. 231. a) v. 300.

Tu naturam foues
Originem mortalium
Immortalis
Imaginem,
Vt etiam ima
Pars in mundo
Sortiatur vitam
Alternam.

Cum autem ſyſtema emanationis periodicam reuolutionem refluxumque rerum omnium in fontem primum poſtulet, haec quoque myſteria in filio demiurgo ponit canens [b]:

Neque enim fas erat
Fecem mundi
In ſummo vertice ſtatuere
At quod ſtatutum omnino
In coetu entium
Nunquam poſthac interibit
Aliud vero ab alio
Mutua viciſſitudine
Omnia fruuntur.
Rerum intereuntium
Orbis aeternus
Tuo ſpiritu reuiuiſcens
Tibi per omnia
Statuit choreas
Mater natura
Suis coloribus
Suis operibus
Picta variis.

Ex hac breui fundamentorum theologiae Syneſianae delineatione iudicari ſine negotio poteſt, qualia ex iis confectaria fluxerint, digna nempe his patellis opercula. Animam enim vocat [c]: *Ex mundis intellectualibus bonum principium ſpiritus, qui ſine diuiſione diuiſus et delapſus in materiam et particula ſiue effluuium diuinorum parentum eſt.* Nempe *has ex anima mundi effluxiſſe* dicit, *hancque vnam vbique in totum infuſam coelos torquere, vniuerſum conſeruare, et praeſidere ei in diuerſas formas diſtributam* canit. Nec aliter de ſtellis, angelis, malisque geniis materiae praeſidentibus, quas formas eſſe dicit huius animae diuinae naturaeque ſubſidenti tribuit, id quod Klippoth ſiue cortices Cabbaliſtarum Gnoſticorumque daemones, et Alexandrinorum ἀντιθέους accurate refert. Animam vero ex materiae vinculis ad intellectualia lumina reuocari et ſaepe optat, et hunc philoſophiae ſuae finem ponit [d]. Et huiusmodi quidem deteſtandis nugis ſcatent hymni Syneſiani, qui et dogmatum et phraſium monſtra alunt vix in Proclo alioue philoſopho gentili ferenda. Quis enim aequo animo ferret, Spiritum ſanctum dici centrum Filii et Patris [e]? ex ſinu Filii emicuiſſe lucem, intellectum et animam? Filiam nempe ſuam artibus incluſam mortalibus fatique terreſtri menſura? Corpore elapſam animam poſſe poſthac mergi in terrae noxa? Fouere atque ferre hominem malis morbis animae quaſi compedibus vinctum, diuinum ſemen ferre, generoſae ſcintillam mentis in profunditate materiae abſconditam? Deſcendiſſe animam a Deo, terrae vt famularetur, ex famula vero factam eſſe ſeruam, materiae magicis irretitam artibus: adhuc tamen ei ineſſe exiguas quaſdam vires abditae pupillae; hoc itaque ſemen exiguum alendum a Deo

b) Hymn. III. v. 320. c) Hymn. V. v. 68. d) v. 40. 65. e) v. 30. ſeq.

a Deo accendendumque et excitandum esse f)? Plura addere ex hoc sterquilinio et piget et pudet. Totum vt cardinem philosophiae Synesianae, et Orientalis, Cabbalisticaeque ostendamus, ecce ita de Filio g):

Tibi parto pater annuit, vt parias
Tu abditum es patris semen,
Te enim originem pater dedit mundis
Vt deduceres corporibus formas ex intellectualibus
Tu coeli sapientem orbem circumagis
Et siderum greges semper pascis,
Tu angelici o Rex, ordinis
Tu daemonum phalangis imperium obtines.
Tu et naturam mortalem regis
Indiuiduum circa terram spiritum diuidis,
Et cum fonte, quod datum est rursus coniungis
Mortales mortis liberans necessitate.

Haec quo tendant, et quam immensum a Christianis mysteriis dissonent, quamuis locutiones nonnullae Christianis affines sint, norunt, quibus philosophia Orientalis et Aegyptiaca non ignota est, quique sciunt a quibus praeceptoribus Synesius philosophiam hauserit. Probe id vidit NICEPHORVS h), cui commentarium in librum de *Insomniis* debemus, quamuis, vt valde corruptum erat illius temporis, quo Nicephorus vixit, de philosophia iudicium, id in laudem Synesii adducat. Gloriatur enim de Aegyptiaco philosopho; *habendum esse eum omnium Chaldaicorum mysteriorum sodalem, et quaecunque rursus a sacris scriptoribus priscis apud Aegyptios de rebus admirabilibus libri ac mysticae ceremoniae subsequentibus temporibus tradiderint, quaecunque dogmata Delphorum theologi praescripserint, his omnibus eum initiatum fuisse. Verum et haec ipsa et cum ipsis, quaecunque Plato ab vrbe Atheniensi et e Samo Pythagoras ad Aegyptios discendi gratia ventitantes assecuti sunt, etiam illum virum fortiter circa talem debacchatum esse mensam. Ipsi porro curae fuisse omnia, quae Magorum et praestigiatorum voces instituerint, nunquam tamen ista exercuisse.* Tolle his antiquitatis frustra iactatae personam, et ad philosophiam Orientalem et Alexandrinam, siue Aegyptiacam, reuoca, et habebis genuinas tam foedae sentinae scaturigines. Haec vero mysteria, hos thesauros tanti fecit Synesius, vt se hominem popularibus praeiudiciis defecatum ea dimittere non posse candide fratri fassus sit. Non mirandum itaque, et diuinam corporis originem, et eius resurrectionem Synesium inter populares errores retulisse. Quis enim corporeae molis resuscitationem inter summa beneficia diuina retulerit, vbi corpus carcerem

f) Consulendus totus hymnus tertius.
g) Hymn. VI. v. 12. seqq.
h) Comm. in librum de Insomniis p. 351. ed. Pet.

rem animae catenamque spiritus materiam omnem esse iudicat? Et qui potuit hanc spem Christianorum alere Synesius, Deum tam ardentibus votis flagitans [i], vt se a daemone, in materia robur habente et a compedibus corporis liberet? Aut itaque Synesius factus episcopus totum Platonismum suum Alexandrinum abiicere debuit, quod quidem refert Photius, aut mystam potius gentilem, quam Christianum praesulem se praestitit. Certe luculentum Synesius specimem esse potest, quanta damna Platonismus in Aegypto reformatus in Ecclesiam inuexerit, et quam malo exemplo philosophi Platonici fanatico doctrinae generi innutriti, ad sacra ciuitatis Christianae munera promoti fuerint. Ex his vero larga manu datis intelligi quoque potest, ad quam Platonicorum classem Synesius referri debeat: quem si veteri Academiae adscripseris [k], plurimum errabis. Nam Platonem quidem more sectae suae sibi philosophiae ducem elegit, sed ad normam philosophiae Orientalis reformatum, et ita mutatum, vt natiuos vultus veteremque faciem vix agnoscas. Cautio itaque in comparatione philosophiae Platonis et Synesii adhibenda est, ne systemata confundantur, idque pro genuino Platonico dogmate habeatur, quod adulterinas manus passum, et ad nouas hypotheses refictum est. Balti [l] autem hoc quoque loco impudentiam vix satis mirari licet, negantis in Synesio Platonismi post conuersionem ad fidem Christianam reperiri vestigia, caussantisque hymnos et epistolas quasdam de rebus profanis ante susceptam Christianae fidei tesseram scripta esse. Qui si maiori attentione, quam solebat, ad scripta Synesii respexisset, deprehendisset sine dubio, praeter eas lucubrationes, quas inter gentiles versatus conscripsit, alias esse a Christiano profectas, quae eandem Platonicorum impietatem spirant. Quod vt pace Lectoris luculenter demonstremus, vnum adducemus specimen. *Hymno quinto* ita canit de Christo Synesius:

Canamus filium sponsae
Sponsae non nuptae
Hominum mortali connubio
Ineffabile patris consilium:
Serum Christi partum.
Venerandus virginis partus
Hominis edidit formam
Qui inter mortales deductor
Venit lucis fontis.

Haec a Christiano scriptore profecta esse, ne ipse quidem Baltus negauerit. Hunc vero ecce Platonice delirantem:

Ex tuo ineffabili fonte
Viuificum emittens splendorem
Alis mundorum oras.
Ex tuo emicuit sinu
Et lux et intellectus et anima.
Tuae miserere filiae
Artubus inclusae mortalibus
Fatique terrestri mensura.

Et paulo post:

Vt ex materia purgatus
Oblitum reditus iter properem,
Fugitans terrae labores,
Vt miscear cum animae fonte.

Alia

i) Hymn. V. v. 259.
k) Ita Cl. Boysen l. c.
l) Defense des SS. Peres accusez de Platonisme Lib. II. c. 1. p. 97.

Alia ex hoc hymno ſupra iam allata non repetimus. Haec cum Platonico-Alexandrina eſſe intelligant, qui vel primis labris philoſophicam hiſtoriam deguſtarunt, aut non legiſſe Syneſium, et coecus de coloribus iudicaſſe cenſendus eſt Baltus, aut quid ſit Platonicum quid non, non intellexiſſe, aut ſtudio celauiſſe Syneſii Chriſtiani errores iudicandus. Quorum nullum decet virum doctum, tam ſtrenuum ſanctorum patrum defenſorem, tam ſeuerum aliorum iudicem.

Dionyſii Areopagitae philoſophia.

§. XXXI. Eiusdem commatis fuit lucifuga, qui venerabile in Ecclesia DIONYSII AREOPAGITAE nomen mentitus eſt: nempe philoſophus Eclecticus ſiue Alexandrinus, qui nugis Platonicis Chriſtianae fidei ſimplicitatem deprauauit. Non morabimur eos, qui haec opera, quibus Dionyſii Athenienſis nomen praefixum eſt, pro genuino eius foetu habent; hos enim paucos hodie eſſe, et ab omni criticae artis ſenſu procul remotos conſtat, poſtquam virorum doctorum argumentis euictum eſt, nihil eſſe in ſcriptore luxuriantis ingenii, licet erudito, quod ſeculum Apoſtolicum deceat: ignotumque fuiſſe tenebrionem doctoribus Eccleſiaſticis, qui quatuor primis ſeculis poſt C. N. vixerunt. Id vero ab hiſtoriae philoſophicae gnaris non ſine iucunditate ex comparatione Platoniſmi Alexandrini, qualis ſeculo quinto viguit, et in Procli ſcriptis extat, cum his ſcriptis colligi cupimus, vix potuiſſe hunc pſeudonymum ante ſeculum quintum ſcribere. Eas enim nugas et deliria Platonica ſuppeditat, quae in immenſum aucta ex Syncretiſmo deteſtabili hoc demum ſeculo in ſchola Plotiniana perſonuerunt, et de quibus Platonici paulo vetuſtiores vel nihil praeceperunt, vel aliter ſtatuerunt [m]. Id quod facile exemplis luculentis demonſtrari poſſet, ſi criticam hiſtoriam Eccleſiaſticorum ſcriptorum traderemus. Et hoc quoque obſtat, quo minus probari poſſe videatur eruditiſſimi PEARSONII [n] coniectura, quam et ſuam fecit GVIL. CAVEVS, [o] ante Hieronymum, et forte circa extrema Euſebii Caeſarienſis tempora eum vixiſſe [p]. Eo certe tempore nondum tam impudenter nugabatur ſchola Plotini, ac fecit ſeculo quinto et ſexto, vt ex collatis inter ſe Plotini et Plutarchi diſcipulorum ſcriptis clariſſimum eſt, et negari nullo modo poteſt. Quo magis enim Syncretiſmus, et imprimis accommodatio ad Chriſtianam doctrinam inualuit, quod tum factum, cum Chriſticolae rerum potiri coepiſſent, eo magis verſicolor quaſi et centonis inſtar conſarcinata euaſit philoſophia Alexandrina: cui mixturae et confuſioni haec ſcripta Dionyſiana tribuenda eſſe omnes fere paginae loquuntur. Verum de his diſpu-

m) Vnum dabimus exemplum: Deum in caligine latentem, omni Deitate ſuperiorem.
n) loc. ſupra cit.
o) Hiſt. Lit. Scr. Eccl. p. 142.

p) Sec. IV. eum vixiſſe placuit quoque tanquam prope certum Cel. MOSHEMIO Hiſt. Eccleſ. Sec. IV. P. II. c. 3. §. 12. p. 323.

disputandum alio loco est. Vix autem ferenda eorum opinio, qui Apollinario patri tribuendos hos foetus esse existimant. Recte enim obseruatum PEARSONIO, fragmentis eius, quae supersunt similes haud esse, nec dogmatibus eius consentaneos, licet hunc, cum Alexandriae natus esset, Platonicae philosophiae, non expertem fuisse credere quis possit. Ea quoque, quae de illo tradit SOZOMENVS [q], conciliari cum his scriptis Pseudo-Dionysii vix possunt. Refert enim historicus: *Probibitis a Iuliano imperatore Christianis, Graecis disciplinis institui, Apollinarium sumtis ex Scriptura sacra argumentis liberalium disciplinarum breui tempore lucubrationes composuisse, et numero et praestantia aequales iis, qui apud Graecos celebres extiterunt, seu genium, seu dictionem, seu formam, seu dispositionem operis spectes.* An vero tantae facundiae et elegantiae scriptor opera protrudere potuit, in quibus ingenium poëtico furore extra orbitam raptum, stilus affectatus, inflatus atque turgidus, nihilque natiuum habens, scatensque vocibus vacuis et sono amplissimo nihil clarum significantibus dictio regnat? Quale dicendi genus seculo quinto Proclus obtinebat, cui similem esse tam in notionibus quam dictionibus Dionysium vidit, qui cetera parum acute vidit SVIDAS [r]. Nec Apollinario iuniori tribuenda sunt, cum nonnulla contineant, ab eius placitis diuersa. Quod si tamen placuerit coniectura doctissimi LE QVIEN [s], et Cl. LA CROZE [t], ab Apollinarista quodam esse conficta ista meletemata, sub Dionysii nomine ambulantia, non morosius refragabimur, modo concedatur, quod extra dubitationis aleam positum videtur, hunc sibi potissimum scopum praefixisse auctorem, vt quemadmodum Platonis philosophia Alexandriae reformata et in Syncretismum ire coacta est, ita ipse Christianam doctrinam secundum Platonismi Alexandrini praecepta emendaret, et redigeret cum iis in concordiam. Hoc qui negat, eum vel summa tantum capita libelli *de theologia mystica* legere oportet, in quibus differit: quae sit diuina caligo? et quod nihil sit eorum, quae ratione intelliguntur, auctor omnium, quae animo cernuntur. Haec enim *πρῶτα καὶ κύρια δόγματα* Platonicorum, de Deo abscondito nullique rationi peruio, ex cuius caligine omnia effluxerint, aperte redolent. His apertiora passim auctor subministrat, ad quae si attendissent, qui pro librorum horum *γνησιότητι* tanto feruore pugnarunt, parcius ad venerandum Apostolorum seculum hominis fanatici et deliri apertumque Platonismum Ecclesiae obtrudentis somnia retulissent. Certe nostra id aetate [u], qua in clariorem lucem posita est, horum tenebrionum doctrina, totaque scholae Plotinianae historia, fieri id non debet. Quod si citius obseruauissent, qui Ecclesiae praefuerunt, et pestilentem hominis scopum notassent, atque detexissent consilia pseudo-philosophiae huius, non tot innumera damna intulisset scriptor *ὑποβολιμαῖος* et

nugi-

q) Lib. V. c. 18. p. 624.

r) In Dionys. Areop T. I. p. 598.

s) Diss. II. in Damascen. §. 12.

t) loc. supr. cit.

u) Factum id praeter alios a GOD. ARNOLDO Hist. Eccles. et Haeret. T. I. Lib. I. c. 2. §. 9. 10.

nugiuendulus Ecclesiae, et ex impuris impiisque his scaturiginibus non illi in moralem Christianorum Ecclesiam errorum riuuli introducti essent, ex quibus cum animae iactura tot hauserunt homines, laudabili ceteroquin consilio pietati et coniunctioni cum Deo inhiantes. Exempla eius rei in sequentibus dabimus.

§. XXXII. Hi, quos enarrauimus, philosophi in Oriente vixerunt, in quo hoc seculo philosophia Platonica siue Alexandrina, vt et in Aegypto et in Graecia florebat. In Occidente alia rerum extitit facies, barbarie paulatim caput erigente. Cum enim barbararum gentium inuasionibus, partes imperii Romani Occidentales valde concuterentur, omniumque fere literarum honos extingueretur, et sub armis vilesceret, philosophia quoque decrementa pati coepit grauissima, paucique hoc seculo inuenti sunt, qui eius sibi gloriam vindicarent, et tanquam stellae quaedam ingruentes barbariei tenebras aliquantisper dispellerent. Inter hos CLAVDIANVS MAMERTVS presbyter Viennensis nominandus est, qui circa A. C. CCCCLXII floruit, eius enim libros tres *de statu animae* a CASP. BARTHIO [x] illustratos legenti patebit, eum a philosophiae praesidiis imparatum haud fuisse, vnde a SIDONIO [y] valde laudantur. Qui, quantus eo tempore vir Claudianus etiam in philosophia fuerit, hoc elogio prodidit: *Vir fuit prouidus, prudens, doctus, eloquens, acer, et hominum aeui, loci, populi sui ingeniosissimus, quique indesinenter salua religione philosopharetur.* Vnde hoc quoque ab eo meruit epitaphium [z]:

Philosophi inter Christianos Occidentales.

Claudianus Mamertus.

Germani decus et dolor, Mamerti
Mirantum vnica gemma episcoporum,
Hoc dat cespite membra Claudianus.
Triplex bibliotheca quo magistro
Romana, Attica, Christiana fulsit:
Quem tota monachus virente in aeuo
Secreta bibit institutione
Orator, dialecticus, poëta,
Tractator, geometra, musicusque
Doctus soluere vincula quaestionum
Et verbi gladio secare sectas
Si qua catholicam fidem lacessant.

Ex vltimis carminis huius versibus patet, Claudianum dialecticae quoque Aristotelicae vel Stoicae peritum fuisse, eiusque argutias contra haereticorum strophas feliciter adhibuisse. Id enim hoc praecipue seculo vsu venit, vt, cum haeretici Aristotelicae potissimum dialecticae armis validissime contra orthodoxos his praesidiis non satis munitos, insurge-

 rent,

x) Cygn. 1655. y) Lib. IV. ep. 3. z) Ep. 11.

rent, Ecclesiae doctores ad Aristotelem, inuisum prius et contemtum, respicere cogerentur, sicque imprimis in Occidente Aristoteles caput circa haec tempora iterum attollere inciperet. Quem cum dialecticae subtilitatis caussa Eclectici quoque commendarent et praelegerent, etiam in Graecorum ditionibus iterum libri Aristotelici comparere coeperunt, et ab iis inter Latinos, qui in scholis Eclecticorum philosophiam didicerunt, commendati sunt. Quae epocha surgentis inter Christianos Peripateticismi probe notanda est. Sed vt ad Claudianum reuertamur, si SIDONIO [a] fides est, amico eius familiarissimo, non vni is philosophorum sectae addictus haesit, sed ex pluribus more sui temporis sua conflauit. Ita enim ait, *cum non abnuere cum Orpheo plectrum, cum Aesculapio baculum, cum Archimede radium, cum Euphrate horologium, cum Perdice circinum, cum Vitruuio perpendiculum, neque vnquam inuestigare desistere cum Thalete tempora, cum Chrysippo numeros, cum Euclide mensuras.* Addit porro: *Ad extremum nemo seculo meo quae voluit affirmare sic valuit. Siquidem dum sese aduersus eum, quem contra loquitur, excitat, morum ac studiorum linguae vtriusque symbolam iure sibi vindicat. Sentit vt Pythagoras, diuidit vt Socrates, explicat vt Plato, implicat vt Aristoteles, vt Aeschines blanditur etc.* Eadem habet ALANVS [b], Sidonium haud obscure exprimens, qui de eo canit:

Vt Samius sentit, sapit vt Plato, quaerit vt Hermes,
Diuidit vt Socrates, vt Zeno colligit, instat
Vt Brisso, studet vt Crisias, speculatur vt Argus.

Non tamen haec, vt solent Panegyricorum verba plus dicere, quam res est, nimis premenda, et forte ad varietatem magis differendi, quam philosophandi principia referenda sunt.

Boëthii philosophia.

§. XXXIII. Ineunte seculo sexto magna ingenii et eruditionis claritate et philosophiae laude floruit ANICIVS MANLIVS TORQVATVS SEVERINVS BOETHIVS, summis honoribus perfunctus, de cuius vita et historia literaria adeundi sunt, qui scriptores veteris Ecclesiae enarrarunt [c]. Nos ex ea id tantum notamus, quod ad historiam huius aetatis philosophicam pertinet. Puer adhuc bonis literis instituendus Athenas missus est, quod in ea tempora incidit, quibus Proclus cathedram tenuit philosophicam. Proclus enim Anno CCCCLXXXV. fatis concessit, quo tempore in senatum iam cooptatus patriciusque factus est Boëthius. Qui cum octodecim annos Athenis degens

a) Ep. 3.
b) In Encyclopaed. p. 341. Opp.
c) Vid. quos laudat FABRICIVS Bibl. Lat. T. I. p. 642. seq. T. III. p. 202. seq. Prodiit Paris. 1715. 12. V. Vol. Histoire de Boëce, senateur Romain, avec l' analyse de tous ses ouvrages, des notes et des dissertations historiques et theologiques.

degens omnium artium atque disciplinarum mysteria et reconditos recessus explorauerit, recte inde colligimus, Boethium in Eclecticorum scholis et forte a Proclo philosophiam didicisse. Vidit id iam LVCAS HOLSTENIVS [d], monuitque Boethium, Porphyrium prae reliquis Aristotelis interpretibus commendantem videri Platonicam philosophiam cum Aristotelica coniunxisse. Cuius argumentum aliud adducere opus haud est praeter ipsam viri vndecunque doctissimi scriptorum inspectionem. Vbique enim regnat Syncretismus ille Eclecticus, Platonica et Stoica cum Aristotelicis in vnum coniungens, et Aristotelica magis Platonice, et ex mente Eclecticorum, quam secundum interpretationem scholae Alexandreae explicans. Prodidit id ipse, doctrinae de categoriis, de quibus scripta Aristotelis et Porphyrii a se versa Latinis auribus dedit, et commentariis illustrauit, ex Pythagoreorum meletematis lucem accendere promittens [e]. Maxime vero in elegantissimo *de Consolatione Philosophiae* libello, quo veterum Veneres assecutus videtur, hanc Eclecticorum methodum Platonica, Stoica et Aristotelica miscendi prodidit. Dabimus ex multis pauca eius exempla. Fatum Platonicum vel Stoicum potius his verbis commendat [f]:

Quantas rerum flectat habenas
Natura potens, quibus immersum
Legibus orbem prouida seruet.
Stringatque ligans irresoluto
Singula nexu, placet arguto
Fidibus lentis promere cantu.

De Deo demiurgo pari modo Platonice ita differit [ff]:

O qui perpetua mundum ratione gubernas,
Terrarum coelique sator, qui tempus ab aeuo
Ire iubes, stabilisque manes, das cuncta moueri,
Quem non externae pepulerunt fingere caussae
Materiae fluitantis opus: verum insita summi
Forma boni, liuore carens: te cuncta superno
Ducis ab exemplo, pulchrum pulcherrimus ipse
Mundum mente gerens, similique imagine formans
Perfectasque iubens perfectum absoluere partes
Tu numeris elementa ligas, vt frigora flammis
Arida conueniant liquidis, ne purior ignis
Euolet aut mersas deducant pondere terras.
Tu triplicis mediam naturae cuncta mouentem
Connectis animam, per consona membra resoluis
Quae cum secta duos motum glomerauit in orbeis
In semet reditura meat, mentemque profundam,

 Circuit

d) In vita Porphyr. c. I. p. 10. ed. Rom.
e) pag. 112. 113. ed. Vallin.
f) Lib. III. m. 2.
ff) Lib. IV. m. 9.

Circuit et ſimili conuertis imagine coelum.
Tu cauſſis animas paribus vitasque minores
Prouehis et leuibus ſublimes curribus aptans
In coelum terramque ſeris, quas lege benigna
Ad te conuerſas reduci facis igne reuerti.
Da pater auguſtam menti conſcendere ſedem,
Da fontem luſtrare boni, da luce reperta
In te conſpicuos animi defigere viſus,
Diiice terrenae nebulas et pondera molis,
Atque tuo ſplendore mice: tum namque ſerenum
Tu requies tranquilla piis, te cernere finis
Principium, victor, dux, ſemita, terminus idem.

Elegantiſſimo hoc carmine breuem totius philoſophiae Platonicae, maxime prout Athenis tum a Syriano, Proclo, Marino docebatur, ſummam complexum fuiſſe Boëthium, lector paulo attentus et Platoniſmi gnarus vt moneatur, opus haud eſſe putamus, adeo luculenter, et cauſſam efficientem mundi ſiue demiurgum, et rationes ſiue ideas aeternas in Dei mente comprehenſas, et animam mundi ex indiuiduo et diuiduo conſtantem, et periodicum rerum omnium in Deum reditum, et finem philoſophiae, intuitiuam Dei viſionem et liberationem a materia exprimit. Similia vbique crepat, et in proſis latius deducit, et imprimis Platonem commendat. Ita e. c. de reminiſcentia et interna mentis luce *) [g]:

Non omne namque mente depulit lumen
Obliuioſam corpus inuehens molem.
Haeret profecto ſemen introrſum veri
Quod excitatur ventilante doctrina.
Nam cur rogari ſponte recta cenſetis,
Ni merſus alio viueret fomes corde?
Quod ſi Platonis Muſa perſonat verum,
Quod quisque diſcit, immemor recordatur.

Plura addere inſtitutum vetat, quod hic prolixis nobis eſſe non permittit. Meretur autem ipſe libellus elegantiſſimus vt lectionem, ita attentionem ad hanc philoſophiam Boëthii, qua ſimul patebit, qua ratione diuerſa ſectarum placita in vnam philoſophiae conſolationem ire non tam coëgerit, quam iucundiſſimis modulis perſuaſerit. Ceterum et propriis meditationibus et verſionibus de philoſophia optime meruit, et fugientibus Muſis manum iniecit. Ad illas pertinent liber *de Vnitate et vno*, libri duo *de Arithmetica*, et libri quinque *Inſtitutionis Muſicae*, in quibus Pythagoricorum, maximeque Archytae partes contra Ariſtoxenum tuetur. Quod nouum argumentum eſt, eum philoſophiae praecepta

*) g) Lib. III. m. 11.

cepta in ſcholis Eclecticorum hauſiſſe, quos ſimilem in modum de Muſica praecepiſſe alibi notauimus. Porro commentarii quoque huc pertinent, quibus verſiones nonnullas Porphyrii a Victorino confectas, librosque plerosque Ariſtotelis dialecticos docte illuſtrauit. Verſiones autem librorum quorundam Ariſtotelicorum ipſe confecit. Scripta alia eccleſiaſtica, quae huc non pertinent, tacemus. De quibus omnibus, qui literariam eorum hiſtoriam noſſe cupit, adeundus eſt Io. Albertvs Fabricivs [h]. Animus erat viro optimo totum Platonem et Ariſtotelem ciuitate Latina dare, et vtriusque philoſophi demonſtrare concordiam. Sed laudabiles conatus fatorum ſufflaminauit aduerſitas; qua in carcerem inſons detruſus, et capitis tandem poena affectus eſt, dignus qui meliori et elegantiori ſeculo vixiſſet: ſuorum enim temporum ferream et ad barbariem inclinantem conditionem ingenii venuſtate et eruditionis praeſtantia longe ſuperauit [i]. Ab aliis Boëthiis ſuo loco iam adductis facile hunc diſtinguit et aetas, et conſulatus dignitas et Chriſtianae religionis profeſſio.

§. XXXIV. Floruit quoque exſpirante adhuc ſeculo quinto AENEAS GAZAEVS, profeſſione ſophiſta, ex philoſopho gentili Chriſtianus. Is nomen obliuioni eripuit dialogo, cui nomen fecit *Theophraſtus*, in quo immortalitatem animae et corporis reſurrectionem demonſtrare aggreſſus eſt. Qua ex ſchola progreſſus ſit, ipſe prodit, Hieroclem ſe praeceptorem habuiſſe innuens [k], quo celebrem illum Alexandrinum philoſophum, cuius commentaria in *aureum carmen* ſuperſunt, veriſimiliter intelligendum eſſe, *Tomo ſecundo* iam notauimus. Conſpirant enim et tempora et ſecta, ſatisque docet Aeneas, ſe iuniorem quendam Platonicum magiſtrum habuiſſe. Poſt conuerſionem errores gentiles abiecit, philoſophiam tamen Platonicam non omnem eiurauit, licet id nobis perſuadeat Baltvs [l]; vnde in quibusdam codicibus mſc. regis Galliae dialogo praefigi nomen Aeneae ſophiſtae et Platonici Chriſtiani Cotelerivs [m] refert. Ipſum quoque dialogi argumentum teſtis eſt, philoſophiam eum inter Chriſtianos non totam neglexiſſe, ſed ad rationum Chriſtianarum normam emendare voluiſſe. Erudite enim contra Platonicos diſputat, aeternum mundum ſtatuentes, iisque non mundi modo, ſed materiae quoque origines aliquando coepiſſe, opponit, et ad Plotinum, Porphyrium et oracula Chaldaica prouocat, quos ſcriptores idem, ac Chriſtianos arbitrari ſtatuit [n]. Qua in re fefelliſſe philoſophum eruditiſſimum, ſed vel ad Chriſtianorum, vel ad Platonicorum doctrinam de materia non ſatis attendentem, iudicium, ex eo intelligi poteſt, quod Chriſtiani materiam per creationem diuinam ex nihilo, Plato-

Aeneas Gazaeus.

h) Bibl. Lat. loc. cit.

i) Cassiodor Var. Lib. I. ep. 45. et recentiores plerique laudati Thom. Pope-Blovnt Cenſ. celebr. auct. p. 317.

k) Theophr. p. 6.

l) Defenſe des Peres Lib. II. c. 1.

m) Ad PP. Apoſtol. T. I. p. 397.

n) p. 56.

Platonici per effluxum vel eductionem ex sinu Dei deriuent, quae diuersissima sunt, licet Platonici hi cum Christianis statuant Deum materiam ex non praeexistente subiecto produxisse. Sed et alio loco manifestum fecit, confudisse se Platonicorum et Christianorum dogmata. *Patrem enim*, ait [o], *Spiritu sancto inspirare intellectualia et sensualia facultatibus suis complere, et complecti et ad sese trahere.* Quibus verbis animam mundi Platonicam cum Spiritu S. confundi, apertum est, licet hunc errorem multi quoque veterum Christianorum errauerint. Reliqua quae ad literariam huius philosophi historiam pertinent, dabit Io. ALBERTUS FABRICIUS [p].

Zacharias Scholasticus.

§. XXXV. Paulo post, seculo sexto, inter philosophos Christianos nomen sibi fecit ZACHARIAS, cognomento SCHOLASTICUS, quo a rhetore, historiae Ecclesiasticae auctore quidam eum distinguunt [q], aliis eundem vtrumque facientibus [r]. Is Alexandriae in philosophiam incubuit, deinde Beryti iurisprudentiae operam dedit, tantumque eruditione et pietate se commendauit, vt tandem in metropoli Lesbi insulae, Mytilenensis Ecclesiae metropolita constitueretur, a quo munere etiam Mytilenaeus quibusdam audit. Is praeter disputationem *de duobus principiis aduersus Manichaeos*, de qua scriptores historiae literariae Ecclesiasticae videndi sunt, *dialogum* quoque, cum adhuc Beryti versaretur, contra philosophos scripsit, qui mundi aeternitatem asserunt. Huic *Ammonii* nomen praefixit, non quod Ammonium habuerit condiscipulum, quod vult CAVEUS [s], sed quod praecipuum Ammonianae scholae dogma refutaret, quae caussa fuit, cur cuidam Ammonii discipulo, qui studii legum caussa Berytum se contulisset, Ammonii sententiae de mundi aeternitate propugnandae partes dederit. Tradit tamen se eodem quoque de argumento cum Ammonio (Procli discipulum intelligendum esse; tempora postulant) et cum Gessio disputauisse Alexandriae, quem inter Ammonii discipulos praecipuum fuisse, et medicinam publice docuisse, id est, inter iatrosophistas Alexandrinos excelluisse scribit [t]. Non malo itaque consilio hunc dialogum AENEAE GAZAEI *Theophrasto* subiunxit CASP. BARTHIUS. In eo vero legendo, ad Platonicorum recentiorum hypotheses omnino respiciendum est, quas ita exuere omnes Zacharias non potuit, vt non quaedam Platonismi vestigia relinqueret. E. c. mundum hunc visibilem productum esse ait *μετὰ τὴν τῶν ὄντων δημιουργίαν* [u]. Et tamen omnem eum Platonismum eiurasse more suo contendit BALTUS [x].

§. XXXVI.

o) Theophrast. pag. 55.
p) Bibl. Graec. Vol. I. pag. 427. Vol. VII. p. 99. Vol. XIII. p. 458. 508. Syllab. script. de Ver. R. C. cap. II. §. 27. p. 107.
q) CAVE Hist. lit. Scr. Eccl. pag. 227.
r) FABRIC. l. c. pag. 108.
s) loco cit.
t) pag. 399. Videndus de hoc Gesio, vel Gessio Damascius apud PHOTIUM Cod. CCXLII. et ex eo SUIDAS in Γέσιος, STEPH. BYZ. in Γία. Extant ad eum PROCOPII GAZAEI epistolae.
u) pag. 362.
x) loco cit.

§. XXXVI. Seculo ſexto exeunte, et circa initia ſeculi ſeptimi magnum inter philoſophos Chriſtianos Alexandriae nomen fuit IOANNIS, cui ab incredibili laboris improbi patientia et induſtria PHILOPONI nomen haeſit. Grammaticum et ipſe ſe vocat [y], et ab aliis quoque haud raro ita appellatur, vnde coniecere non ſine veriſimilitudine viri docti, Grammaticam eum Alexandriae publice docuiſſe. Is Ammonii Hermeae diſcipulus fuit, quem ex Procli ſchola progreſſum, Peripateticam magis, quam Platonicam philoſophiam illuſtraſſe, ſed more Eclectico vel Syncretiſtico, *Tomo ſecundo* narrauimus. Quae quoque cauſa eſt, cur inter commentarios Philoponi occurrant, etiam Ammonii ſcripta nonnulla, in quae ille commentarios ſcripſit. Et ab hoc praeceptore ſuo Peripateticiſmi amorem hauſit, cum ratione ab Eclectica ſchola petita ductus, non differre re ipſa a Platone Ariſtotelem, tum argumento Eccleſiaſtico permotus, quod videret, Ariſtotelem inter Chriſtianos caput erigere, crederetque inſignem philoſophiae eius, praecipue dialecticae contra haereticos vſum eſſe. Scopum itaque philoſophiae ſuae hunc poſuit, vt Ariſtotelem interpretaretur. Scripſit enim *commentarios et annotationes ex ſcholis Ammonii Hermeae cum quibusdam propriis meditationibus in analytica priora:* itemque *in analytica poſteriora*, *in quatuor priores libros phyſicorum*, *in librum primum meteororum*, *in libros de anima*, *de generatione animalium*, *et in libros metaphyſicos*, de quibus eius lucubrationibus videſis FABRICIVM [z]. Platonem vero non totum neglexit, ſed more ſcholae Plotinianae commentariis quoque illuſtrauit, qui tamen hodie deſiderantur. Vitam vero Ariſtotelis, quae a plerisque Ammonio, praeceptori eius, tribuitur, nonnullos ad Philoponum referre, *Tomo primo* iam obſeruatum eſt. Cum autem Chriſtianus eſſet, contra mundi aeternitatem, quam tum ſtrenue propugnabat Procli ſchola, acerrime diſputauit [a]. Iamblichum quoque ſimulacrorum, diuinitatem aſſerentem peculiari libro aggreſſus eſt, qua tamen in arena leuiter eum decertaſſe, parumque iudicii et argumentorum roboris attuliſſe viſus eſt PHOTIO [b]. Qui etiam laudata eius perſpicuitate, putidum atque imbecillem eum in argumentatione eſſe pronuntiat, vt ne vmbratili quidem veritatis ſpecie propria potuerit colorare aduerſus pios ſophiſmata. Aliter tamen NICEPHORVS [c], qui eius in diſputando demonſtrandoque accurationem et peritiam mirifice extollit. Et de libris quoque contra Proclum SVIDAS [d] notat, eum Procli argumentis maxima lectorum omnium admiratione occurriſſe, et praeclariſſime illum refutauiſſe, eumque vel in ipſis Graecis diſciplinis, propter quas magnifice de ſe ſentiebat, atque efferebatur, in-

Ioannis Philoponi philoſophia.

y) Simplicius apud FABRIC. Bibl. Graec. Vol. VII. pag. 358.
z) Bibl. Graec. Vol. IX. pag. 363.
a) Conf. FABRIC. Syllab. ſcript. de V. R. C. cap. II. pag. 117.
b) Biblioth. Cod. CCXV. pag. 285.
c) H. E. Lib. XVIII. pag. 97.
d) In Proclus Tom. III.

indoctum atque amentem esse demonstrauisse. Videtur autem Photius potissimum ad errores eos respexisse, quos ex incauta philosophiae Aristotelicae ad Christiana mysteria applicatione prosεminauit, scilicet, vnicam tantum esse in Christo naturam, tres in diuinitate naturas siue substantias: quem errorem vtrumque seductus Aristotelicis notionibus passim propugnauit, de quo alibi dicendum [e]. Sed et defunctorum corpora tam quoad materiam quam formam interitura esse, aliaque a Deo in resurrectione excitanda diuinoque sistenda iudicio statuit, de quibus eius placitis videndi annales Ecclesiastici [f]. Ceterum quanta auctoritate gauisus sit apud Amrumum Saracenorum ducem, et qua ratione expugnata ab Arabibus Alexandria dari sibi bibliothecas frustra petierit, vt flammis eas eriperet, *praecedenti libro* in historia philosophiae Saracenicae narrauimus, quae repetere non libet. Ex hoc vero loco de aetate Philoponi iudicandum, et in qua philosophiae tempora inciderit, statuendum est. Ex hac enim ABVLPHARAII [g] narratione liquet, capta eum Alexandria adhuc, et post eam aetatem, vixisse. Capta autem est vrbs teste ELMACINO [h] A. C. IↃcXL, mense Decembri. Sed et porro ex PHOTIO [i] discimus, imperante Iustino II. sedente Constantinopoli patriarcha Ioanne Scholastico, institutam disputationem esse inter duos Tritheitas, duosque Seuerianos, siue Eutychianos, id quod fieri debuit intra annum DLXIV et DLXXVIII, quibus pontificatum vrbis regiae Ioannes tenuit. Hoc itaque tempore cum iam asseclas Philoponus habuerit, iuuentutis eum annos tum iam superauisse, recte colligimus. Cum autem ab anno DLXXVIII ad annum DCXL, sexaginta duo anni effluxerint, manifestum inde est, Ioannem Grammaticum valde senem, et octogenario maiorem obiisse, et inter philosophos μακρόβιες esse numerandum.

Nemesius. §. XXXVII. Non omittendus quoque in hac philosophorum Christianorum serie NEMESIVS ex philosopho episcopus, vti volunt, Emisenus, eleganti libello *de natura hominis* clarus. Incerta eius tempora sunt, silent enim de eo veteres, vnde eum tanquam incertae aetatis huc reiicere visum. Qui enim ex epistolis GREGORII NAZIANZENI ad Nemesium argumentum capiunt, Nemesium episcopum ei fuisse σύγχρονον, falluntur, et Cappadociae praefectum, antea a Christiana fide alienum, et iudiciali potestate conspicuum cum Christiano doctore confundunt [k]. Non refragabimur tamen virorum doctorum coniecturae [l], contendenti, vixisse eum seculo quarto, antequam adhuc Pelagii, Nestorii et Eutychis haereses Ecclesiam turbarent: nec magnopere audien-

e) Conf. B. BVDDEVS de haeresibus ex phil. Aristotelico - Scholastica ortis §. 5. T. I. Obs. Hal. Lat. p. 178.

f) Conf. PHOTIVS Cod. LV. pag. 21. Cod. LXXV. p. 97.

g) Hist. dynast. p. 114. POCOCK. Specim. pag. 165.

h) Hist. Sarac. Lib. I. cap. 3. pag. 24.

i) Cod. XXIV. pag. 6.

k) Conf. FABRICIVS Syllab. Scr. de V. R. C. c. II. §. 30. p. 113.

l) Vid. praef. edit. Oxon.

diendam putamus PAMELII [m] et doctissimi MICH. LE QVIEN [n] coniecturam, libellum hunc Nysseno tribuere malentium. Quaecunque vero scriptoris aetas fuerit, certe inter elegantissima philosophiae inter veteres Christianos florentis specimina tractatio haec *de natura hominis* Nemesiana referenda est. Nam et corporis et animae considerationem instituit luculentam, multaque affert non ex triuio hausta, quae frustra apud alios quaesiueris, quaeque insignem veteris philosophiae peritiam produnt. In plerisque etiam capitibus Graecorum philosophorum opiniones eleganter et perspicue recitat, et nonnunquam examinat, pleraque autem ad diuinorum dogmatum illustrationem refert. Praecipue magnam et insolitam inter Christianos doctores rerum naturalium, ad hominem pertinentium notitiam ostendit, cuius exempla esse possunt, quae de vsu bilis, de splene, renibus, glandulis aliisque humani corporis partibus disserit, quae in summam lucem posuit nostrae aetatis virorum doctorum curiositas. Inter quae hoc loco indictum praetereundum haud est, quod mirabilis ille sanguinis circuitus eum non totus latuerit. Scribit enim [o]: *Diducitur vehementer et contrahitur arteria, harmonia quadam et ratione, initio motus a corde sumto. Sed dum diducitur a proximis venis vi trahit tenuem sanguinem, cuius respiratio fit alimentum spiritui vitali. Dum autem contrahitur, quod in se fuliginosi est, per totum corpus et occulta foramina exhaurit.* Sunt tamen in pulchro corpore naeui nonnulli, inter quos referendum quod προϋπάρξει animarum Origenianae fauere videatur [p], quae tamen condonari scriptori elegantissimo facile possunt. Sane inter omnes, qui inter Christianos philosophati sunt, Nemesio si non primas, certe potiores partes tribuendas esse, licet in hoc capite vltimum eum occupare locum aetas incerta coëgerit, non inuiti fatemur.

m) Ad Tertull. de anima cap. 5.
n) Ad Damascen. Tom. I. pag. 116.
o) Cap. 24.
p) LAVNOIVS de fort. Arist. pag. 24. defenditur tamen in Oxon. ed. pag. 20.

* *

LIBER SECVNDVS

DE PHILOSOPHIA CHRISTIANORVM MEDII AEVI.

CAPVT PRIMVM,

DE PHILOSOPHIA CHRISTIANORVM GRAECORVM A SECVLO SEPTIMO AD EXPVGNATAM CONSTANTINOPOLIN.

§. I.

Ordinis et tractationis ratio.

Enarrata hiſtoria philoſophica veterum Chriſtianorum, eorum nempe, qui ſex primis poſt Chriſtum natum ſeculis vixerunt, ordo iam poſcit, vt ſequentium quoque ſeculorum fortunam, quam philoſophia habuit, exponamus, et qua facie aeui, vti haec periodus vocari conſueuit, medii temporibus comparuerit, enarremus. Quod temporis ſpatium in hiſtoria philoſophica valde memorabile eſt. Quemadmodum enim circa eius initia philoſophiam gentilium cum ſecta Eclectica exſpirauiſſe, imperatoribus omnem cultum gentilem exſtirpantibus, *Tomo ſecundo* demonſtratum: ita infelicibus Barbararum gentium inuaſionibus, Romanorum imperium in Oriente valde quaſſatum afflictumque, in Occidente tantum non penitus deletum eſt, victorumque Barbarorum mores, barbaries quoque in omni eruditionis circulo ſecuta, et hoc etiam malo philoſophia vehementer preſſa eſt. Itaque philoſophiae noua et peculiaris cum medio aeuo merito periodus ſtatuitur, et quam aduerſis ea fatis ſuccubuerit, plenius enarratur. Dabimus in ſequentibus operam, vt hoc quoque munere, quantum per vires licet, defungamur, et ſuccinctam quidem, accuratam tamen medii aeui condamus philoſophiae hiſtoriam. Quod cum a nemine hactenus praeſtitum ſit [a], dabit Lector veniam, ſi nonnunquam vel ceſpitauerimus, vel lapſi fuerimus, eo quod in tam denſis, quae tum ingruere coeperunt, temporibus euitari id vix queat. Omnem tamen adhibebimus cautionem, ne Lectori imponat fraus barbariei, et videat ſuis oculis, quantum nebulae illae veritatis luce diſpellendae permittunt, quid de his ſeculis credendum ſit. Veniam vero exoramus, ſi dictionis quoque, quae tum vehementer inualuit, barbaries, aliqua ſermonem noſtrum labe conſpurcauerit,

quod

a) Deplorarunt paſſim viri docti hunc defectum, vid. MORHOF. polyhiſt. Tom. I. Lib. I. cap 13. §. 1. pag. 74. BVDDEVS hiſt. phil. annot. illuſtr. pag. 230. GENZKIVS hiſt. phil. pag. 141. C. D. KOCHIVS Specim. emendat. philoſ. VIII. pag. 2. Quos tamen conſulere iuuet, infra cap. II. dicemus.

quod euitari vix poteſt, vti pro inſtituti ratione ipſa ſaepe numero ſcriptorum verba adducenda ſunt. Eum vero ſeruabimus ordinem, vt primum quidem philoſophiae faciem in Oriente ad captam vsque Conſtantinopolin exponamus, eo enim tempore Oriens philoſophari deſiit, Graecique philoſophi in Occidentales terras dilapſi ſunt: deinde fata philoſophiae enarremus, quae in Occidente inter Chriſtianos a ſeculo ſeptimo vsque ad duodecimum paſſa eſt. Quibus ſubiungemus ſcholaſticae philoſophiae, quae ab iſto tempore vsque ad renatas literas regnauit hiſtoriam. Et reſpiciemus quidem ad philoſophiam vnice, quia vero arcte tum tempore cum anguſta illa, quae obtinebat, encyclopaedia cohaerebat, ex literaria quoque hiſtoria ea tangemus, ſine quibus philoſophiae acta intelligi nequeunt.

Fata philoſophiae Platonicae in Oriente.

§. II. Quam fortunam habuerit ſchola Platonica, hoc loco non repetemus, niſi quod iterum monendum ſit, accidiſſe Iuſtiniani erga philoſophos gentiles odio [b], et interdicto, ne philoſophiam publice docerent, vt primo quidem ad Choſroëm Perſarum regem deficerent, facta autem ſeculo ſexto fere medio pace redirent quidem in Romanum imperium, paulo poſt vero plane exſpiraret tota ſecta atque deficeret, vt ſuo loco probatum. Philoſophia itaque Platonica vel Eclectica potius a Chriſtianis diſcenda erat, inter quos multos quoque extitiſſe, qui ei adhaeſerint, hactenus copioſe probauimus. Quamuis autem inter orthodoxos quoque eſſent nonnulli, qui hoc philoſophiae genere erant imbuti, potiſſimum tamen Origenis aſſeclae ei tenaciter adhaerebant. Cauſſa huius ſtudii neminem latebit, qui nouit, Origenem totum ſyſtema ſuum ex philoſophia atque theologia Platonico-Alexandrina hauſiſſe. Eius itaque partes qui ſequebantur, ex hac ipſa philoſophia praeſidium petebant. Potior autem Origeniſtarum pars ex monachis conſtabat, qui vitae auſteritate, quam expreſſit Origenes, ad eius admirationem permoti, citatim in eius ſententiam, non obſtantibus, quas ideo patiebantur, perſecutionibus, tranſiuerant. His itaque mediantibus philoſophia Platonica vel Alexandrina in ſacros monachorum ſeceſſus atque monaſteria aufugit, cumque ſingularem viam, propius ad Dei viſionem accedendi, et ſolutis corporeis vinculis, arctius ſe cum eo coniungendi commendaret, theologiae illius myſticae condendae occaſionem dedit, quae, cum Pſeudo-Dionyſii ſcripta tanquam genuina inter hos homines irrepſiſſent, magnamque obtinuiſſent auctoritatem, ampliſſime latifundia ſua dilatauit, et in Occidentis quoque partes propagauit, vt ſuo loco oſtendemus. Et haec quidem philoſophiae Platonicae ſeculo ſeptimo et ſe-

 quenti-

b) Videndus PROCOPIVS in Anecdotis, quem exſcripſit ZONARAS. Dubitat de Procopii hac in re fide CONRINGIVS Antiquit. Academ. Supplem. XVIII. pag. 238. ſeqq. eo quod Codicis Iuſtinianei tituli de profeſſoribus vrbis Romae et Conſtantinopolis aliud teſtentur; ſed conſtabit Procopio fides ſua, ſi id de profeſſoribus intelligatur gentilibus, quibus ſubtracta eſſe eo tempore ſalaria alii quoque ſcriptores teſtantur.

Fata philosophiae Aristotelicae post Sec. VII. in Oriente.

quentibus fata inter Graecos fuerunt, quae qui nosse cupiunt, eos theologiae mysticae inter Graecos vigentis, tandemque ad Latinos propagatae historiam consulere oportet [c]. Aliter res cum Aristotelica philosophia se habuit, quae ab isto tempore laetiora, quam prius fata habuit. Cum enim ab haereticis orthodoxi armis quoque dialecticis pugnare didicissent, magnum illud, quod ideo veteres doctores Christiani aduersus Aristotelem conceperant odium, in admirationem conuersum est, coeperuntque philosophiae studiosi Dialecticae Aristotelicae operam dare, illos imitati, quos acerrime cum orthodoxis dimicasse nouerant, quod Dialecticam Aristotelicam excoluerint. Nulla enim tum secta erat, quae non ad has machinas confugeret, adeo, vt Iacobus quidam Edessenus, Monophysita, vt suae parti hac ratione consuleret, Dialecticos Aristotelis libros in Syriacum sermonem hoc seculo conuerteret [d]. Quamuis autem haereticorum nonnulli, qui scholas Alexandrinorum philosophorum frequentauerant, praeter Dialecticam Aristotelis ab istis prolixis commentariis explicatam, Platonicam quoque theologiam nonnunquam in subsidium vocarent, quod imprimis Monophysitae, et Apollinarii sectatores fecisse constat [e]; tantum tamen abest, vt hoc modo Platonicae philosophiae sequendae inque vsus suos vertendae auctores et exempla orthodoxis postea fuerint, vt potius Platonismus ea re in contemtum adduceretur, eoque proscripto triumpharet philosophia Aristotelica. Quae eo magis applausum meruit, quo magis recti verique sensus indies corrumpebatur, et conculcata eruditione solida, superficiaria quaedam doctrina colorque aliquis quaerebatur, qualem egregie fundebat Dialectica Peripatetica. Ea enim cum theologiam inuasisset, et hoc habitu diuinioris doctrinae capita pingerentur, persuaserunt sibi plerique, egregie ita Ecclesiae consultum esse, quod his quasi muris munita essent aduersus haereticorum insultus Christiana dogmata. Factum inde est, vt semoto ex hominum conspectu Platonico philosophandi genere et in monasteria detruso Peripateticum florere inciperet; quod vbi paulo post Saracenis quoque placuit, veterno, in quem plerique collapsi erant excusso Graeci postliminio ad philosophiam Peripateticam redierunt. Hincque euenit, vt ab hoc tempore vix vnum alterumque inter Graecos inueniamus, Alexandrinae philosophiae peritum, eorum vero plures fuerint, qui Peripateticam philosophiam haud indiligenter excoluerunt, quorum potiores et celebriores iam temporum seriem sequentes enarrabimus.

Ioannes Damascenus.

§. III. Primus, qui post Philoponum in hoc stadio impigre currendi Graecis auctor extitit, fuit IOANNES DAMASCENVS a patria, ab eloquentia Chrysorrhoas, et Arabibus Almansor dictus, patre

c) Dicemus ea de re quaedam infra.

d) Vid. Cel. IOS. SIM. ASSEMANVS Biblioth. orient. Vatican. T. I. pag. 498. Pertinent huc versiones Aristotelis Syriacae a Christianis sub Saracenis viuentibus confectae, de quibus dictum in historia philosophiae Saracenicae, conf. HOTTINGER. Bibl. Orient. c. III. p. 291. seqq.

e) Conf. LA CROZE Hist. du Christianisme d'Ethiopie p. 5.

tre consiliario secretiori inter Saracenos natus, inter quos parentis defuncti locum in aula Chalifae primarium tenuit, postea vero dimissionem a Chalifa nactus, ad S. Sabae Lauram discessit, vt philosophiae atque theologiae operam daret, scribendisque libris magis otiosus vacare posset. Quam eius historiam, et quae reliqua ad eum pertinent, post historiae literariae scriptorum ecclesiasticorum [f] auctores diligenter enarrauit doctissimus operum Damasceni editor MICHAEL LE QVIEN, qui videndus [g]. Nos instituti nostri memores, id hoc loco de eo notamus, insignem prorsus fuisse eius in philosophia et mathematicis disciplinis peritiam, quam magnopere extollit vitae eius scriptor Ioannes Hierosolymitanus. Id quod tamen pro captu et conditione eius, quo vixit, seculi cum quod intelligendum est; inter Arabes hoc tempore viam tandem philosophiae pararet, vt in historia philosophiae Saracenicae dictum, occasionem inde Ioannes nactus est in philosophia, quae tum commendari coepit, Peripatetica proficiendi. Quam commutata vita aulica cum monastica otium amplius nactus scriptis quoque excolere non destitit: leguntur que inter eius opera *Capita philosophica* [h], quae Dialecticum argumentum exhibent, itemque *Dissertationes de animae partibus tribus, virtutibus quatuor, facultatibus quinque* [i]. Physicam autem, quae ei tribui a nonnullis solet, Nicephori Blemmidae esse, infra dicemus. *In sacris* quoque, quae scripsit, *Parallelis*, quamuis collectionem theologicam exhibeant de Deo, homine et virtutibus atque vitiis, multa attulit, in historia philosophica non negligenda, cum haud contemnenda lectionis copia esset instructus. Maxime vero ideo notandus hoc loco est, quod si non primus, inter primos tamen fuit, qui doctrinae Christianae capita methodo philosophica enarrauerunt, et philosophiam Peripateticam ad theologiam transtulerunt, cuius rei specimen est *Expositio* eius *accurata fidei orthodoxae*. Vnde non errant, qui inter primos systematum theologicorum conditores Damascenum referunt [k]. Et hac quoque caussa permoti viri quidam eruditi, Damascenum inter proauos Scholasticorum numerant, ipsiusque philosophiae Scholasticae initia ab eo deriuant [l]. Quod vtrum recte fiat, infra dicendi locus erit commodior, vbi historia philosophiae scholasticae erit explicanda. Illud certum, Damasceni vestigia secutos ab hoc tempore fuisse plures, qui theologiam habitu induerunt philosophico. De quo tamen alibi dicendum est. Qua ratione vtrum studio illo Christum cum Aristotele sociandi magnopere de re Christiana Damascenus meruerit, aliis expendendum relinquimus. Ceterum cum superstitioni, maiorumque

f) His addi possunt FABRICIVS Bibl. Graec. Vol. II. p. 777. BAYLE Dict. T. II. p. 238. Io. CHR. COLERVS pec. Diss. Witteb. 1714.

g) Prodiere opera Damasceni curante MICH. LE QVIEN Paris 1712. II. Vol. fol. vid. Act. Erud. 1713. p. 1. qui iis ALLATII Tr. de scriptis Damasceni adiecit.

h) T. I. p. 1.

i) Ibid. p. 574. seqq.

k) FABRICIVS loc. cit. BAYLE loc. cit. not. F. p. 240. LE QVIEN Prol. T. I. p. 119. ARNAVD perpetuité defendue Lib. II. c. 6. p. 229.

l) HOTTINGER. Hist. eccles. Sec. VIII. p. 475. TRIBBECHOV. de DD. scholast. c. VIII. p. 281. NAVDE Addit. a l'Histoire de Louis XI. p. 151. seqq. aliique.

que venerationi adeo fuerit addictus Damascenus, vt nec a mendaciis abstinuerit [m], iudicabunt inde, qui norunt, quid philosophia sit, quanam in philosophorum classe is sit ponendus. Ioannem Mesue Damascenum, Medicum inter Arabes celeberrimum, aliosque huius nominis cum hoc monacho confundendos non esse, supra in historia philosophiae Saracenicae iam monuimus [n].

Barbaries Sec. VIII. et IX. ingruens inter Graecos.

§. IV. Inter Graecos Romano imperatori parentes hoc et sequenti seculo magnae obortae sunt tenebrae, et tantum non penitus abiecta iacuit cum reliquis literis philosophia. Cuius caussae praeter torporem ingeniorum, qui plerosque eo tempore inuasit, coniiciendae sunt partim in ignorantiam imperatorum, literis neque honorem neque pretium statuentium, partim in crebras Arabum incursiones, quae Graecorum ditiones vehementer presserunt. Illius exemplum esse potest Leonis Isauri barbaries, his verbis ZONARAE [o] enarrata: *Domus erat basilica proxime forum aerarium, in qua multi codices et humanae et generosioris et diuinae sapientiae asseruabantur, ab antiquis temporibus ei ad habitandum assignata, qui eruditione excelleret, quem oecumenicum doctorem appellabant. Is duodecim contubernales habebat excellenter eruditos: his publicus victus praebebatur, hos eruditionis et cognitionis auidi accedebant, hos imperatores ad rerum gerendarum consilia adhibebant. Eos Leo si cepisset et in suam sententiam* (περὶ εἰκονομαχίας) *pertraxisset, omnia sibi confecta putabat. - - Sed cum saepe cum iis egisset frustra, eos domum dimisit in illas aedes regias, multamque materiam aridam circum eos collocatam noctu incendi iussit, atque ita aedes cum libris et doctos illos ac venerabiles viros combussit.* Fatemur quidem, dubiam ea in re nobis videri Zonarae fidem, cum nec sceleris atrocitatem alius scriptor tradat, nec collegii eius doctorisque oecumenici alibi fiat mentio; satisque notum sit, Zonaram more seculi sui, non semper esse accuratum, animoque interdum scribere variis praeiudiciis impedito; vnde historiam hanc FRANCISCO PATRICIO [p] indubiam visam, se haud temere affirmare velle recte pronuntiauit HERMANNVS CONRINGIVS [q]. Quodcunque vero Zonarae narrationi pretium statuatur, illud certum historicorum fide, et imprimis PAVLI DIACONI [r] est, imperatorem in εἰκονολάτρας furentem, et suppliciis, et tormentis, et quibuscunque posset saeuitiae generibus viris doctis fuisse grauissimum vereque intolerabilem, et, quod ille addit, *eruditionum scholas et piam eruditionem a Constantino Magno hucusque conseruatam extinxisse.* Quantam itaque iacturam tunc philosophia fecerit, facile ex his intelligitur [s].

§. V.

m) Vid. BARONIVS ad Ann. XXXI. n. 75. CASAVB. Exerc. Antibaron. XIII. n. 38. p. 305.
n) Conf. FABRICIVS loc. cit.
o) Ann. T. III. p. 123.
p) Discuss. Peripatet. T. I. Lib. I. p. 143.
q) Antiq. Acad. Diss. I. p. 29.
r) Lib. XXI. c. 19.
s) Omniadarum vero familiam, quibuscunque

Philosophia ex parte restituta a Barda.

§. V. Rediit tamen lux quaedam, vt literis reliquis ita philosophiae, seculo nono medio Michaële et Barda imperantibus. Hic enim cum literas omnes extinctas iacere videret, intelligeretque, quanta inde damna reipublicae accerserentur, quae sub ignorantiae et barbariei iugo gemebat, valde autem Chalifarum Saracenicorum exemplis excitaretur, de resuscitandis literis reuocandaque philosophia serio cogitauit, et pro temporum istorum conditione perfecit. Testem iterum damus ZONARAM [t], qui haec de Barda habet: *Nihil autem fecit, nisi quod eruditionis prouehendae magnum studium habuit: nam philosophia neglecta iacebat, ac prope omnino extincta erat, vt ne scintilla quidem eius superesset: in caussa fuerat imperatorum inscitia. Sed hic cuiuis disciplinae scholas constituit, et doctores designauit et singulis publica stipendia decreuit. - - Et Leonem cum otium agentem inuenisset, ceteris magistris praeposuit. Itaque effecit, vt literae reflorescerent, exiguoque tempore incrementa caperent. Idem etiam leges ciuiles, quarum cognitio iam pene omnino obsoleuerat, reuocauit.* Vbi non contemnenda videtur coniectura CONRINGII [u], suspicantis, *illud omne beneficium Photii consiliis deberi; hunc enim fuisse ab eruditione quam optime instructum* [x] *eundemque gratia atque auctoritate apud Bardam valuisse.* Et haec quidem seculo nono contigerunt.

Sec. X. philosophia inter Graecos promota.

Maior autem lux affulsit seculo decimo, quo restituisse philosophiae honorem Constantinum Porphyrogennetam auctor est anonymus, cui *geoponicas eclogas Constantini* debemus. Is enim imperatorem in praefatione ita alloquitur: *Primum philosophiam et rhetoricam iam deperditas et ad immensam obliuionis profunditatem demersas mirabili artificio et prudentia retraxisti, robusta dextera tua illis exporrecta. Deinde vero etiam alias omnes scientias ac artes renouauisti.* Quod ne a laudatore dictum videatur, ecce ipsa quoque ZONARAE [y] verba: ἐπιμελέθη δὲ καὶ τῆς φιλοσοφίας αὐτῆς, ἐπιτελησμένης ἤδη σχεδὸν, ἀλλὰ μέντοι καὶ τῶν ἐπιστημῶν διδασκάλους, ἐπιστήσας καὶ ἀναζωπυρήσας ἐκλειπούσας αὐτάς, *Curam etiam ad ipsam philosophiam conuertit, quae iam fere interciderat, et scientiarum doctores constituit, vt deficientes eas iterum accenderet.* Idem CEDRENVS habet: *Scientias arithmeticam, musicam astronomiam, geometriam, et omnium principem philosophiam, quae iam longo tempore ob incuriam et inscitiam imperatorum perierant sua industria instaurauit, conquisitis qui in quouis genere excellerent ac constitutis doctoribus, et diligentibus receptis ac conductis. Quo factum est, vt exiguo temporis decursu barbarie profligata vrbs denuo literis*

que possent, locis expugnatis literas exstinxisse, in historia Saracenica iam probauimus, et Alexandria capta exemplum est. Quod non potuit non barbariem ingruentem vehementer alere et augere.

t) Tom. III. pag. 129.
u) Antiqq. Acad. Suppl. XXIV. pag. 258.
x) Dicemus de eo paulo infra.
y) loc. cit.

literis floruerit. Ab hoc itaque tempore vsque ad captam vrbem philosophiae ibi honor habitus est. Quam tamen caue cum pristinorum temporum elegantia compares [z].

Michael Psellus senior. §. VI. Inter primos, qui ingruente barbarie fugientibus Musis manus iniecere, et inualescenti ignorantiae se obiecere, fuit MICHAEL PSELLVS, cum iuniore huius nominis, de quo infra dicemus, non confundendus. Is in Antro insula versatus, cum vbique tenebras oboriri literis videret, humanitatis et philosophiae studia, quantumpote excoluit, tantoque studio Alexandrinae quoque theologiae pernoscendae se tradidit, vt gentilismi suspectus fieret, et imprimis Constantinus discipulus eius atroci accusatione ei obiiceret, repudiata eum Christianorum fide Graecorum τελετὰς amplexum fuisse, Deos gentilium exosculatum. Cuius accusationes colorem sine dubio a philosophia et theologia Alexandrina, quam curiose perquisiuerat Michael, accepit. Cui calumniae occurrendum ratus, et prolixo carmine, ad quod prouocat LEO ALLATIVS [a], se defendit, et vt omnibus constaret, se Christianum esse, Photio patriarchae, post Ignatii restitutionem intimioribus Christianae doctrinae mysteriis imbuendum se tradidit, quamuis aetate iam prouectiori esset. Ita maturus annis et eruditione ad scribendum se accinxit, hodieque multa Pselli supersunt opuscula, quae tamen pleraque iuniori Psello tribui solent: inuito ALLATIO [b], monente: *Cum scripta omnia, quae Psellum patrem indigitent, nec tractandi ratione, nec inueniendi acumine, nec dicendi forma, nec figurarum coloribus conueniant, sed alia incomtam illam et Graecam philosophiam, non barbaram scilicet, sed virilem, et quae suo splendore nitescat, prae se ferant, alia cum Musis ludant, et Gratiis et verborum flosculis, et comto periodorum instructu hilariter subsiliant, diuersos sibi parentes pro ingenii diuersitate reposcere.* Contenditque hoc stili et scribendi charactere ductus, praecipue ad seniorem Psellum referenda esse, quae Aristotelis libros plerosque per modum paraphrasis non ineleganter exponunt. Semperque addit, se de dialogo illo, in quo *Operationes daemonum* asseruntur, deque eius auctore subdubitasse, ductum consideratione stili floridioris, rerumque extra Peripateticorum scholas Platonis et Zoroastris sententiis affinium, et magicorum illorum nugamentorum, quae Pselli et Leonis discipuli colloquia mire referant. Quam coniecturam incertam quidem esse, at verisimilitudine tamen non destitui omnino fatendum est. Vt enim alias, quas affert Allatius, suspiciones omittamus, longe propius ad verisimilitudinem accedit, seculo nono, quo spirabant adhuc monumenta philosophiae Alexandrinae, et Orientalis, quorum vestigiis plenus est iste dialogus, virum ob horum dogmatum cognitionem atque studium in suspicionem vehementer adductum, talem libel-

z) Conf. CONRING. l. c. p. 261. a) De Psellis pag. 2. b) loc. cit.

libellum conſcripſiſſe, quam ſeculo vndecimo hominem totum Peripateticum talia edidiſſe. Sed nihil tamen ea de re definiri pro certo poteſt, cum et iunior Pſellus Alexandrinae theologiae notitia non caruiſſe videatur.

§. VII. Pſelli huius diſcipulus fuit LEO, ob ſingularem peritiam in ſcientiis philoſophicis, PHILOSOPHVS cognominatus. Valde confuſa eſt apud pleroſque ſcriptores eius memoria, quia eum plerique cum Leone ſapiente, imperatore, de quo poſtea dicemus, confundunt. Noſter teſte IOANNE SCYLIZA, cuius verba adduxit LEO ALLATIVS [c], *literis et poëtis vt ipſe ferebat, initiatus fuit Byzantii, Rhetoricam, philoſophiam, arithmeticam et reliquas ſcientias in Antro inſula didicit, ibi verſatus cum Michaële Pſello, praeſtante viro, ab eoque principiis tantum et quibusdam praeceptis, occaſionibus diſcendi inſtructus, neque tantum, quantum deſiderabat, adeptus monaſteria peruagatus eſt, librosque in iis repoſitos perquirens atque ſcrutans, ſtudioſe meditans ad tantae doctrinae faſtigium emerſit.* Id famae culmen iam ſub Theophilo imperatore conſcendiſſe, narrat ZONARAS [d], ea occaſione, quam nos ſupra iam in hiſtoria philoſophiae Saracenicae retuliſſe recordamur. Nempe Leonem philoſophum cum multos haberet diſcipulos, diligenter et accurate eos in philoſophia et mathematicis ſcientiis erudiuiſſe; ex his captum vnum a Saracenis, dum conſeſſui philoſophorum et mathematicorum in aula Chalifae intereſt, problema aliquod, Saracenis philoſophis imperuium ſoluiſſe, et interrogatum a principe, ſe id Byzantii a Leone didiciſſe affirmauiſſe, magiſtro plurium diſcipulorum, *viro ἐν τοῖς τῆς φιλοσοφίας λόγοις πάντι ἀπαραμύλλῳ*, quae verba ſunt hiſtorici, *in philoſophicis rationibus incomparabili.* Hunc Agarenorum principem ad Leonem miſiſſe cum literis, quibus illum, vt ad ſe ipſum veniret, inuitauerit. Leonem autem veritum, ne in crimen veniret, ſi ab hoſte literas accepiſſet, epiſtolam Dromi Logothetae tradidiſſe, ſicque Theophilo innotuiſſe, qui tantum virum beneficiis affectum publice docere iuſſerit. Addit his ZONARAS: Eum Theophilo mortuo ob honorem imaginibus ſacris non delatum ea dignitate iterum priuatum eſſe; Bardam autem, cum otium eum agere inueniſſet, ceteris magiſtris praefeciſſe, ſicque effeciſſe, vt hoc Leone auctore literae refloreſcerent. Eadem tradit IOANNES SCYLIZA CVROPALATES [e] his verbis: *Philoſophiae igitur dux et magiſter erat Leo ille magnus philoſophus, ex fratre nepos Ioannis patriarchae, qui etiam Theſſalonices thronum conſecutus eſt, et paulo ante eiectis iconomachis, ipſe quoque eiectus fuerat: et ſcholas aperiens, ad hanc ſcholam perductus fuerat, ac prius ille a Theophilo imperatore cogni-*

Leo philoſophus.

c) l. c. p. 5. Eundem locum adduxit etiam MARTIN. HANCKIVS de Byzantin. rerum ſcriptoribus P. I. cap. 26. §. 3. pag. 479.

d) Tom. III. pag. 129.

e) In Chronico, conf. HANCK. l. c.

cognitus est hac ratione, cum omnes disciplinas ille ita feliciter esset adeptus, vt nullus alius, vel vnam tantum, in vili quodam domicilio degens, quicunque vellent, quam quisque instituisset, edocebat. Ex his patet, huic praecipue magistro illam literarum et philosophiae παλιγγενεσίαν deberi, quam seculum nonum expertum est. Scripta de eo non supersunt, nisi cum COMBEFISIO [f] et FABRICIO [g] *Oracula* illa, siue vaticinia Leoni imperatori tribui solita ad hunc Leonem referre malis, quem astrologiae iudiciariae peritissimum fuisse constat.

Photius. §. VIII. Omnium tamen maxime reflorescentium literarum et philosophiae studia promouisse censendus est PHOTIVS, patriarcha Constantinopolitanus, et nomine et re illustris. Non narrabimus memorabilem vitae eius scenam, qua bis sede patriarchali a Basilio Macedone, et a Leone motus est, quaeque totam fere Orientalem Ecclesiam commouit: hoc enim ad annales ecclesiasticos pertinet, qui magni viri fata et vicissitudines fuse enarrare solent. Pleraque vero, quae ad vitae eius historiam pertinent, diligenter congessit MARTINVS HANCKIVS [h], qui videndus. Nobis inter restauratores eruditionis et philosophiae praecipue Photius hoc loco numerandus est, eo quod et ipse elegantissimam doctrinae omnimodae copiam possidebat, et auctoritate sua apud principes rem literariam plurimum promouebat. Et illius quidem testimonium hoc affert NICETAS, in *Vita Ignatii patriarchae* [i]: *Grammaticae literaturae et carminis pangendi, dicendique laude, quin et philosophiae et medicinae et omnium prope disciplinarum liberalium externarum studio cognitioneque tantopere florebat, vt aeui sui facile princeps haberetur, immo et cum veteribus certare posset.* Cuius specimen hodie adhuc extat Bibliotheca, siue Acta ista Eruditorum, quibus librorum sibi praelectorum excerpta exposuit, additisque iudiciis suis, quantus in arte critica, inque disciplinis omnibus esset, ostendit. Non recensebimus praestantissimi libri vel laudes vel historiam vel naeuos etiam aliquos, cum heic nobis otia fecerit doctissimi FABRICII [k] diligentia, sed id modo Lectorem monemus, debere nos Photio multorum librorum philosophicorum, ex parte deperditorum, notitiam, quae, quam felici successu, quamque sano iudicio philosophorum scripta legerit, et imprimis philosophicam historiam excoluerit, in aprico ponit. Leguntur enim compendia librorum SYNESII *de prouidentia* [l], EVSEBII *aduersus Hieroclem* [m], PHILOSTRATI *de vita Apollonii Tyanei* [n], Anonymi *de caussa vniuersi contra Platonem et Alcinoum* [o], quem Hippolytum esse nonnulli volunt, THEMISTII et LVCIANI *operum* [p], DAMASCII *de admirandis operibus, de daemo-*

f) Biblioth. concionat. Tom. I.
g) Bibl. Graec. Vol. VI. pag. 566.
h) loc. cit. cap. 18. pag. 269. seqq.
i) Conf. HANCK. loc. cit. §. 7. pag. 272.
k) Bibl. Graec. Vol. IX. pag. 463. seqq.
l) Cod. XXVI.
m) Cod. XXXIV.
n) Cod. XLIV. et CCXLI.
o) Cod. XLVIII.
p) Cod. LXXIV. CXXVIII.

daemonibus et de animarum apparitionibus [q], TIMAEI SOPHISTAE *de vocibus apud Platonem* [r], BOETHII *Lexici Platonici* [s]; DIONYSII AEGEI *Dyctiacorum siue Miscellaneorum physico-mathematicorum* [t], NICOMACHI GERASENI *theologumenorum arithmethicorum* [u], SOTIONIS *de fluminibus* [x], DIONIS CHRYSOSTOMI *Dissertationum* [y], HIEROCLIS *de fato* [z], PHILOPONI *Refutationis Iamblichi de Imaginibus* [a], DAMASCII *Vitae Isidori* [b], THEOPHRASTI *Scriptorum quorundam* [c] etc. In quibus omnibus recensendis non lectionis tantum copiam prodidit, sed singularem quoque in philosophia omni peritiam. Studiis vero tantis exercitatum mirum non est, ad summae dignitatis munera promotum esse Photium, quibus, vt reipublicae sacrae et ciuili, ita literatae quoque, vtilissimam praestare operam potuit. Ante ecclesiasticas dignitates enim Protospatharii et Protosecretarii munus gessit, Senatorque Constantinopoli electus est: tum, deposito Bardae consilio Ignatio, Patriarcha Constantinopolitanus constitutus est, iure an iniuria? nostrum hoc loco non est definire. Id certum, digniorem haud vidisse sedem patriarchalem, licet onus inuitus et coactus suscepisset. Quae res miros illi totique Ecclesiae Graecae motus excitauit, quibus tamen non obstantibus literas quo pacto posset, promouit. Cumque diuerso Basilii studio iterum patriarchatu deiiceretur, inter grauissimas persecutiones, quas perpetiebatur, hanc retulit, quod studiorum consolatio, detractis libris ei surriperetur. Scribit enim inter alia ad imperatorem Basilium [d]: *At nos etiam libris priuamur, et hoc certe nouum et paradoxum, recens in me excogitatum consilium:* et ad episcopos [e]. *Quid enim aliud dicendum restat, cum nec hominum aliquem librum liceat intueri, nec cum libris commercium habere, praesertim iis, qui maximum solamen et principale legentibus possunt suppeditare.* Reconciliatus autem imperatori, et in aulam atque palatium regium euocatus Leonem atque Constantinum ceterosque Basilii filios in humanitatis et philosophiae studiis ea dexteritate erudiuit, vt Leoni σοφοῦ nomen postea haereret, vt deinceps dicemus. Immo ob perspectam eius sapientiam et eruditionem Basilium Photium fatis concedente Ignatio sedi patriarchali restituisse, ipsi scriptores Byzantinae historiae fatentur [f]. Nec alio solamine, altera vice sub Leone exilium passus, miseriarum cumulos leuauit, dignus meliori sorte, quam ei inuidia clericorum, et aulae fraudes, Romanorumque ambitio vehementer perturbauere.

§. IX. Ex Photii disciplina, vti dictum, prodiit LEO VI. imperator, Basilii Macedonis filius, qui a tanto magistro humanitatis et philosophiae *Leo sapiens imperator.*

q) Cod. CXXX. r) Cod. CLI. s) Cod. CLIV. t) Cod. CLXXXV. CCXI. u) Cod. CLXXXVII. x) Cod. CLXXXIX. y) Cod. CCIX. z) Cod. CCXIV. CCLI.

a) Cod. CCXV. b) Cod. CCXLII. c) Cod. CCLXXVIII. d) Ep. 97. e) Ep. 174. f) Vid. HANCK. loc. cit. pag. 360.

ſophiae praecepta accepit, imperioque praefuit ab anno DCCCLXXXIX. ad IↃCCCCXI. de cuius vita factisque annalium ciuilium et eccleſiaſticorum, conditores, et ex his MARTINVS HANCKIVS [g] videndi. Hunc ad tantam eruditionis philoſophicae perfectionem perueniſſe veteres vnanimi conſenſu referunt, vt inter literatiſſimos aeui ſui viros referretur. Hinc non σοφοῦ tantum nomen ei tributum, ſed et philoſophi, fruſtra id negante ALLATIO [h]. ZONARAS [i] enim huius Leonis acta enarraturus hunc narrationi ſuae praefixit titulum: βασιλεία Λέοντος φιλοσόφου, *imperium Leonis philoſophi.* Isque de ſtudiis eius inter alia teſtatur [k]: *Fuiſſe doctrinarum omnis generis amatorem, et arcanae quoque illius, quae per incantationes futura diuinat, verſatum etiam in doctrina de motibus ſiderum eorumque effectibus.* Poteramus huc quoque referre teſtimonium CONSTANTINI MANASSIS [l], qui inter alia de Leone:

Ὁ μυριομαθέστατος ἐν βασιλεῦσι Λέων.
Infinitis diſciplinis excultus inter imperatores Leo.

Et paulo poſt:

Ὁ δὲ φιλοσοφώτατος ἐν βασιλεῦσι Λέων
Maximus philoſophus inter imperatores Leo.

Sed obſtat temporum ſeries, quo minus de imperatore Leone intelligi poſſit, probatque Allatii obſeruationem, monentis, in ſuo codice pro ἐν βασιλεῦσι legi ἐν φιλοσόφοις adeoque haec de Leone philoſopho Pſelli diſcipulo eſſe intelligenda. Ad hunc imperatorem plerique *oracula* illa *XV de futuris imperatoribus, patriarchis rebusque CPolitanis* referunt, quae multoties edita, tandem PETRI LAMBECII quoque cura lucem viderunt [m], quae tamen ante Leonis ſapientis aetatem diu iam iactata fuiſſe in aula Byzantina viris doctis [n] obſeruatum eſt. Vnde, quod ſupra iam monuimus, maluit FRANC. COMBEFISIVS [o] ad Leonem philoſophum ea referre, quem in aſtrologiae iudiciariae et apoteleſmaticae facultate imperatori praeſtitiſſe putat. Quae tamen mera coniectura eſt, licet non omni probabilitate deſtituta. Cui ſi aliam adiicere licet, veriſimile nobis videtur, eiusmodi oracula iam diu inter libros imperatorios in bibliotheca Palatina latuiſſe, Leonem vero imperatorem, quem propenſiſſimum ſtudioſisſimumque harum nugarum amatorem fuiſſe Zonaras teſtatur, protracta eiusmodi oracula ex puluere et ſqualore forulorum vulgaſſe, hincque nomen illis a Leone haeſiſſe. Cuius coniecturae fundamentum ſuggerit continuator THEOPHANIS,

g) loc. cit. cap. 23. pag. 412. ſeqq.
h) De Pſellis §. 5. pag. 5.
i) Tom. III. pag. 141.
k) loc. cit. pag. 143.
l) Ann. v. 5237. 5365.
m) Vid. FABRICIVS bibl. Graec. Vol. VI. pag. 364.
n) Ibid.
o) loc. cit.

NIS [p], demonſtrans, illius mortem, qui LXX annis ante Leonem ſapientem occiſus eſt, oraculo eiusmodi fuiſſe praeſignificatam. Scribit autem: *Oraculum vero Sibyllinum erat in quodam libro Palatinae bibliothecae repoſitum, quo non ſola nuda oracula, verum etiam eorum, qui imperio potituri eſſent, figurae formaeque coloribus expreſſae continebantur.* Verum haec ὡς ἐν παρόδῳ. Ex hoc vero Leonis in aſtrologiam iudiciariam ſtudio patet, ſapientis nomen eum non ſenſu ſtricto et philoſophico meruiſſe; ſed aut adulationis titulum fuiſſe, aut propter literaturae atque philoſophiae peritiam, ceterorum imperatorum imperitiae et ignorantiae oppoſitam, aut propter ſtudium in clerum deuotionemque, quam morum placidiſſimorum encomio ſcriptores Byzantini extollunt [q], datum fuiſſe, adeoque purpuratum hunc philoſophum in throno magis imperii, quam in cathedra philoſophica locum meruiſſe. Qualis vero eius eruditio fuerit, ex reliquis eius ſcriptis iudicandum eſt, quae recenſet FABRICIVS [r]

§. X. His praecipue auctoribus atque promotoribus philoſophiae ſtudium cum reliqua literatura caput iterum efferre coepit, prodieruntque ex ſchola Leonis philoſophi complures viri docti, quorum memoriam interire non patitur philoſophica hiſtoria. Inter hos memorandus nobis eſt NICETAS DAVID, Paphlago, *vita Ignatii CP. patriarchae* notus, quo titulo inter ſcriptores rerum Byzantinarum locum aliquem habet [s]. Is ob philoſophiae peritiam philoſophi nomen accepit, quod et NICEPHORVS [t] ei tribuit, et codices manuſcripti, ad quos prouocant LEO ALLATIVS [u] et CASIMIRVS OVDINVS [x]. Nihil tamen quod ad philoſophiam ſpectet, hodie ſupereſt; Dauidem enim, qui Graece ſcripſit, *quaeſtiones in philoſophia et commentarios in Ariſtotelis categorias et quinque voces Porphyrii*, quos mſc. memorat Geſnerus, ad eum non pertinere monuit κριτικώτατος FABRICIVS [y], ideo KOENIGIVM [z] notans, qui ad eum libellos iſtos retulerat. Is exeunte ſeculo nono adhuc vixit. Serius nomen in philoſophia ſibi fecit MICHAEL EPHESIVS, quod nomen inter interpretes Ariſtotelis Graecos celebratur, variisque in eius ſcripta commentariis praefigitur, quos recenſuit FABRICIVS [a]. Quis autem fuerit, certo non conſtat. Sunt qui Michaëlem Epheſium cum Michaële Pſello eundem eſſe coniecerunt: at hos fruſtra eſſe fallique turpiter, recte obſeruauit LEO ALLATIVS [b], quamuis enim vterque in Ariſtotelem commentatus ſit, in modo tamen ac methodo exponendi Ariſtotelem valde differunt: et Pſellus quidem continua

Nicetas Dauid.

Michael Epheſius.

p) Lib. I. in vita Leonis Armenii cap. 22.

q) Vid. HANCK. loc. cit. Latini pios hoc ſeculo dixere.

r) loc. cit. pag. 367. Temporis barbariem ex ſtilo cognoſcere licet.

s) HANCK. de Byzantin. rer. ſcript. P. I. cap. 16. pag. 258. FABRICIVS Bibl. Graec. Vol. VI. pag. 431. CAVE Hiſt. lit. S. E. p. 47.

t) Lib. XIV. cap. 28. conf. ALLATIVS de Pſellis §. 13. pag. 9.

u) loc. cit. et de Simonibus pag. 10.

x) De S. E. Tom. II. pag. 215.

y) loc. cit. z) Biblioth. pag. 237.

a) Bibl. Graec. Vol. II. pag. 116. 130. 134. 135. 152. IX. pag. 365.

b) De Pſellis §. 32. pag. 22.

continua textus paraphrasi sententiam aperit, Ephesius non nisi difficilioribus operam dat, clara apertaque, vti cuique obuia, negligit. Aliud itaque suspicatus Allatius, cum obseruasset, sensuum ac enarrationum similitudinem hos duos auctores vnum ab alio adiutum fuisse, satis indicare, vel vtrumque ab alio et ex vno fonte vtriusque monumenta corriuari: se vero non habere, dixisset, a quo Psellus sua hauserit, coniecit, Ephesium ex Pselli siue ore siue monumentis ea habuisse, esseque hunc Michaëlem Ducam Parapinaceum dictum, Pselli discipulum. Hunc enim dum summam imperii teneret, a Psello edoctum, illo amisso in Ephesum delatum illius Ecclesiae antistitem consecratum esse. Sed haec verisimiliora prioribus non sunt, immo sibi contradicunt. Cum enim Allatius ipse contra Gesnerum moneat, vtriusque scriptoris diuersum prorsus genium, modum methodumque esse, inde sane argumentum peti nequit, vel ex eodem vtrumque fonte hausisse, vel vnum ab altero didicisse. Vt taceamus, solum nomen, locum, et disciplinam Pselli non sufficere, vt inde pro Michaële Duca concludatur, cum Ephesi multi potuerint esse scriptores Michaëlis nomine insigniti. Nec probabile est, Michaëlem Ducam, dum imperio praeesset, a Psello informatum tantam Peripateticae philosophiae cognitionem sibi acquisiuisse, quanta in his commentariis deprehenditur. Merito itaque coniecturam hanc auctori suo, vt ipse vult, remittimus: parum referre putantes, quis ille fuerit, cum sufficiat legi eius commentarios non contemnendos.

Magentinus. §. XI. Incerta quoque aetas est MAGENTINI, metropolitae Mytilenensis, cuius inter exegetas Aristotelis haud obscurum nomen est. Post Philoponum vixisse, ex eo patet, quod ad eum prouocat [c], adeoque errarunt, quos KOENIGIVS [d] ait, Magentinum seculo sexto addixisse. Sed et longe serius eum vixisse ex eo colligi potest, quod Proclum et Marinum inter interpretes Aristotelis veteres refert [e]. Leonis ei nomen praefixit LABBEVS [f], et post hunc LAMBECIVS [g], quod tamen codices msc. ignorant. Collegit is ex Ammonio, quem valde extollit, *Exegesin in Aristotelem de Interpretatione*, itemque *Commentarium in priorum Aristotelis Analyticorum libros*, de quibus videndus FABRICIVS [h]. In his operam quidem dedit, vt Peripateticos γνησίους sequeretur, vnde saepius ad Alexandrum Aphrodisaeum, ἐξηγητοῦ nomine, prouocat [i]. Legisse tamen eum Platonicos quoque, inde colligitur, quod nonsolum ad Iamblichum respexerit, sed et de Pythagoricis numeris eorumque significatione differuerit [k]. Certior aetas est

Eustratius. EVSTRATII metropolitae Nicaeni, ille enim imperante Alexio Comneno vixit, ineunte seculo duodecimo. Magnificum est, quod ei ab ANNA COMNENA [l], imperatoris filia tribuitur elogium; ei enim vocatur

c) pag. 24.
d) In Biblioth.
e) pag. 31.
f) In conspectu interpp. Platonis et Aristot.
g) De B. V. Lib. VII. cod. 29. 92.
h) Bibl. Graec. Vol. VI. p. 383.
i) pag. 4. et alibi.
k) pag. 7. et 38.
l) Alexiad. pag. 453.

vocatur *ἀνὴρ τάτε θεῖα σοφὸς, καὶ τὰ θύραθεν αὐτῶν ἐπὶ ταῖς διαλέξεσι μᾶλλον, ἢ οἱ περὶ τὴν ςόαν καὶ ἀκαδημίαν ἐνδιατρίβοντες*, *Vir in rebus diuinis externisque apprime eruditus*, *in Disputationibus maiorem sibi locum vindicans*, *quam Stoici atque Academici.* Scripſit is cum aduerſus Latinos, praecipue Chryſolanum Mediolanenſem, quae huius loci non ſunt, partim in Ariſtotelem, cuius *Libros Dialecticos et morales* commentariis explanauit. Eorum recenſionem dant FABRICIVS [m] et OVDINVS [n]. Sed et ex hoc ſeculo MICHAEL ANCHIALVS, Patriarcha Conſtantinopolitanus, huc referendus eſt, quem ſummum philoſophum vocat THEODOR. BALSAMON [*]. *Michaël Anchialus.*

§. XII. Seculo XIII. medio aliquod in philoſophia nomen ſibi comparauit NICEPHORVS BLEMMIDES, presbyter et monachus monaſterii in Emathiis, qui vitam aſceticam cum philoſophia ſeueriorem coniunxit. Is cum Theodori Laſcaris praeceptor ob ſingularem eruditionem eſſet delectus, ab eo imperio potito patriarcha Conſtantinopolitanus deſignatus eſt, Nicephorus autem conſtanter recuſauit. Laudat eum NICEPHORVS GREGORAS [o], teſtatus, *multis eum virtutibus fuiſſe inſignem, et ſapientia varia inſtructum, tum ea, quae apud gentes in pretio eſt, tum ea, quam Eccleſiae antiſtites et oratores in noſtram vtilitatem prodiderunt.* In vtraque etiam arena ſe non ignobilem ſcriptorem praeſtitit. Vt taceamus enim, quae de argumento theologico ſcripſit, alibi enarranda [p], maxime *Epitome Logica et Phyſica* ſecundum mentem Ariſtotelis conſcripta in vſum Ioannis Ducae inclaruit. Vtramque epitomen non Graece tantum, ſed Latine quoque edidit THOMAS WEGELINVS, Auguſtanus vir Graece doctiſſimus [q]. *Nicephorus Blemmides.*

§. XIII. Seculo XIII. floruit GEORGIVS PACHYMERES origine Conſtantinopolitanus, patria Nicaenus: qui ingenium a natura nactus elegans ſcientiisque aptiſſimum, id optimarum diſciplinarum ſtudio ita *Georgius Pachymeres.*

m) Bibl. Graec. Vol. II. p. 151.

n) De S. E. T. II. p. 921.

*) Praef. ad Nomocan. Photii in IVSTELLI Biblioth. Iuris Can. Vet. T. II. p. 814. Plura de eo videnda apud OVDINVM de S. E. T. II. p. 1532.

o) Lib. III. p. 25.

p) CAVE Hiſt. Lit. S. E. p. 635. FABRIC. Bibl. Graec. Vol. VI. p. 635.

q) Aug. Vindel. 1606. ſecuta eſt verſio anno ſequente. Rariſſima eſt illa verſio, et magno librorum helluoni Fabricio non viſa, qui ideo loc. cit. p. 342. Caueum reprehendit, aſſerentem, illam prodiiſſe, quam inter reculas noſtras praeſentem intuemur. Monet in Dedicatione, hanc phyſicam iam editam eſſe inter Opera Damaſceni a IACOBO BILLIO Par. 1577. 1603. eam vero hoc Blemmidae phyſicum compendium non integrum referre, ſed 17. tantum capita. Abſoluta quoque hac verſione ſe incidiſſe in GEORGII VALLAE Opera, et inter ea phyſiologiam eius deprehendiſſe, totam ad verbum ex Blemmida, ſuppreſſo tamen eius nomine, tranſcriptam, additis tantum capitibus duobus de cometis et de coelo. Valde vero eum a ſenſu verborum Graecorum aberrauiſſe, et ita obſcure vertiſſe, vt Graeci ſermonis peritus facilius Graece legere poſſit. Adiecit autem, Wegelinus in margine loca Platonis et Ariſtotelis, ad quae Nicephorus paſſim reſpexit. Ceterum hic Wegelinus cum Voegelino Auguſtano, Viennam poſtea translato, confundandus non eſt, quod quibusdam ipſique Fabricio accidit. Hoc enim ille integro ſeculo iunior eſt.

ita exercuit, vt inter celeberrimos Graeciae viros ea aetate numeraretur. Quo animo is ad philosophiam accesserit, iuuat ipsum audire narrantem [r]: *Ab eo tempore, quo philosophiae studiis vacans, atque eius consideratione in sublime arreptus, quasi ex alta quadam specula vitam hominum contemplatus sum, ac me ipsum quidem eiusmodi assiduo negotio occupatum, quod veram iucunditatem atque felicitatem allaturum videbatur, fortunatum esse duxi: reliquos autem secus agentes, eo quod talem viam admiratione plenam attingere, et ad haec exsuperantia mentis oblectamenta peruenire, vel alio modo contemplatione sua in altum euolare minime potuerit, vt inde quadam ad Deum eleuatione hac materia puriores ac meliores effecti ad diuinorum amorem pertraherentur, eos, inquam, in vanis atque subtilibus studiis operam consumentes, vt par est, plane infelices atque miseros esse existimaui.* His itaque eruditionis praesidiis munitus valde vbique commendatus et ad insignes honores Ecclesiasticos et palatinos promotus est, de quibus eius fatis scriptores historiae Byzantinae, inter quos ipse nomen tuetur, videndi sunt [s]. Haud infeliciter is philosophiae Peripateticae se tradidit, in quam diuersis libris commentatus est, ex quibus hodie supersunt *Epitome in philosophiam Aristotelis*, et *Compendium logicae Aristotelicae*, ab EDVARDO BERNARDO [t] editum. Plura in bibliothecis latent, enarrata a LEONE ALLATIO [u] et IO. ALB. FABRICIO [x].

Theodorus Metochita.

§. XIV. Insequente seculo XIV ineunte sub Andronico Palaeologo seniore vixit THEODORVS METOCHITA, splendido logothetae magni munere functus, postea vero sub Andronico iuniore dignitate imminutus et exul, redux tandem in monasterium Chorae, quod ipse instaurauit Constantinopoli secessit, ibique literis et pietati vsque ad mortem vacauit. Quanta eius inter summa aulae negotia in philosophia et literis peritia fuerit, discipulus eius NICEPHORVS GREGORAS [y], passim indicauit. Ita enim eum describit: *Facundia naturali et tolerantia laborum et memoriae praestantia summum omnis eruditionis fastigium conscenderat. Si quid ex eo siue nouum siue antiquum quaereres, ita recensebat, quasi ex libro recitaret. Quare in eius colloquiis parum aut nihil opus erat libris; erat enim viua bibliotheca, et eorum, quae scire velles, oraculum. Tanto interuallo omnes eos superabat, qui vnquam in studiis versati sunt. Veruntamen in eo reprehendi queat, quod ad nullius veteris oratoris imitationem stilum conformauit, neque grauitatem sententiarum suauitate dictionis condire voluit, neque ingenii vbertatem moderatus est, sed suo quodam genere et genio delectatus, aures offendit, et veluti pungit,*

r) Praef. ad Comp. Philos. Aristot.
s) HANCKIVS de Byzant. Rer. Script. P. I. c. 34. p. 566. seqq.
t) Oxon. 1666. 8.
u) De Georgiis §. 47. seqq. p. 704. seq.
x) Bibl. Graec. Vol. VI. p. 466.
y) Lib. VII. p. 124.

pungit, vt rosas carpentium spinae digitos. Qua vero eloquentia fuerit, e plurimis et vtilissimis eius libris aestimare licet. Iam quod cum primis in eo mireris, cum tanta moles negotiorum et curarum illi incumberet, nihil vnquam fuit, quod eum a lectione et scriptione, reuocaret, sed ea dexteritate in vtrisque versabatur, vt a mane vsque ad vesperam in palatio rempublicam administraret, tanta diligentia tantoque studio, quasi a literis prorsus alienus esset. Sero inde abiens adeo totus in literis erat, quasi scholasticus esset, neque cum republica negotii quicquam haberet. Alio vero loco [z] eum *in sterilitate ingeniorum solum omnium expressam naturae imaginem et optime informatam eam aetatem, lunae inter stellas similem ait*, eumque rogat, *vt patriae impertiat ornamenta sua, sicut Lycurgi et Solones, honorem habeat celebri huic vrbi, quemadmodum olim Athenis Socrates et Platones; vt aperiat mentis palpebras hominibus, et euidentius demonstret, quis sit omnium moderator, et qualis eorum aptissima compages, quo caussae conferendae sint nobis tanti boni, numquid ad necessitatem astrorum, vt tradunt profani auctores, aut ad vniuersitatis auctorem.* Quo quoque loco valde memorabili eum ad communicanda philosophiae praecepta multis rationibus excitat, ex quibus patet, quanta eo tempore fuerit de eruditione eius philosophica opinio. Vbi inter alia et aures quasi ei vellicat, monens, *philosophiam saepe migrauisse, nec diuturnam vno loco baerere, et ab Athenienfibus tandem auolasse, et nunc velut auiculam nido exturbatam longo iam tempore incertis sedibus vagari et oberrare: fierique autem posse ait aut apud ipsos Constantinopolitanos finitis erroribus, si ei ita visum fuerit, domicilium constituat, aut plane in coelos abeat.* Alia quoque habet hoc loco, quo se in logothetae familiaritatem peruenisse narrat, ex quibus status philosophiae eo tempore intelligi potest. Plura dixit in funebri eius laudatione * hic, ne nimii simus, non exscribenda, in quibus potissimum in laudes eruditionis eius philosophicae excurrit. Addimus modo, quod illi struxit epitaphium.

Magno hominum decori, cuius sapientia nuper
Certe erat huncce leuis iam lapis ecce tegit.
Musarum venerande cohors, complangite cunctae
Ille vir interiit: Pansophia ipsa iacet.

Nec ista solus Nicephorus, grato in praeceptorem testatur animo: audit etiam THOMAE MAGISTRO [a]: Μουσῶν ἑλικὼν λόγον ἑστία, φιλοσοφίας τέμενος ῥητορικῆς ὄφελος, καὶ συμπάσης ἄλλης λογικῆς ἐπιστήμης, εἰ δεῖ συντόμως εἰπεῖν, πρυτανεῖον, *Helicon Musarum, Vesta politiorum literarum, philosophiae templum, artis oratoriae columen, et ceterae*

z) Lib. VIII. p. 146.
*) Lib. X. p. 215.

a) In Epist. ad Theod. apud FABRIC. Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 215.

terae liberalis doctrinae vniuersae, *vt verbo dicam*, *publicum prytaneum*. Non has solius adulationis voces fuisse scripta viri illustrissimi docent, et inter ea, quae hodie typis expressa legitur *Paraphrasis in Aristotelis libros VIII. physicorum*, *libros III. de anima*, *libros IV. de coelo*, *etc.* quam tamen Graece editam nondum habemus. Inter msc. libros autem plura latent, ex quibus patet, reuertenti ignorantiae nocti hunc praecipue solum lumina sua opposuisse, de quibus, ne nimii simus, videndus FABRICIVS [b]. Praecipue inter ea notari merentur *capita philosophica et historica miscellanea CXX.* quae elegantissimam pro eorum temporum captu eruditionem sapere, ipsa eorum inspectio satis superque nos [c] docuit. Sunt inter ea multa quoque, quibus haud contemnenda lux accendi potest historiae philosophicae. Agit enim cap. III. *de Scriptorum Aristotelis obscuritate*, cap. V. *de Aristotelis gloriae studio et de mathematicis.* cap. VII. *de veneratione*, *qua omnes sapientes Pythagoram prosecuti sunt*, *et de mathematica eius peritia.* cap. VIII. *quod omnibus sapientibus in more positum ironia et facetiis vti*, *Platoni maxime et Socrati.* cap. IX. *Quod omnes sapientes sine verecundia auctoritatem priorum neglexerint*, *et inter hos etiam Plato et Aristoteles.* cap. XI. XII. *De Aristotele et laude viri in naturali atque rationali philosophia.* cap. XIII. *De Platone et mathematica philosophiae parte et maxime de harmonica.* cap. XIV. *Quod non ab initio statim perfecta fuit mathematica scientia.* cap. XVI. *De Philone.* cap. XVIII. *De Synesio.* cap. XIX. *De Dione.* cap. XX. *De Xenophonte.* cap. XXI. *De libris metaphysicorum Aristotelis et Hermogenis libro*, *de vi dicendi comparanda.* cap. XXIV. *Quod Plato dialogis semper vtitur*, *propter bellum*, *quod rhetoricae indixit.* cap. XXV. *Quod Aristoteles singulare studium impendit rhetoricae*, *vt Platoni aduersaretur.* cap. LXXI. *De Plutarcho.* cap. LXXXI. *Quod omnes ferme Graecorum philosophi a gerenda republica et ciuilibus negotiis abstinuerunt.* Sed et reliqua capita, quorum titulos exhibent LAMBECIVS [d] et FABRICIVS [e], egregia multa spondent, et non contemnenda philosophiae Graecae infimae aetatis specimina promittunt. Vnde cum Fabricio optamus, vt editorem inueniant, cui certe non deerit codicis Augustani copia, cum illustris reipublicae procerum ea sit in rem literariam voluntas beneuola, vt more maiorum suae bibliothecae ornamentis carere non patiantur viros doctos, qui ea expetiuerint. Theodoro subiungimus discipulum NICEPHORVM GREGORAM, historia Byzantina clarum, et inter polygraphos Sec. XIV numerandum, de quo videndus HANCKIVS [f], et IO. BOIVINIVS [g]. Inter eius

Nicephorus Gregoras.

b) loc. cit. pag. 218.

c) Extant in Bibliotheca Augustana, vid. REISERI Cat. msc. Bibl. Aug. pag. 74.

d) De Bibl. Vindob. Lib. VII. pag. 149. seqq.

e) loc. cit. pag. 217. seqq.

f) loc. cit. P. I. pag. 579.

g) In vita eius, praemissa nouae editioni historiae eius Byzantinae.

eius enim ſcripta recenſita a MONTEFALCONIO [h] ſunt quoque nonnulla, quae ad philoſophiam pertinent, quibus tamen nihil ad incrementa philoſophiae attulit. Commentatum autem fuiſſe in SYNESII *librum de inſomniis*, ſupra iam in vita Syneſii diximus.

§. XV. Sunt et alii inter viros doctos huius aetatis, qui philoſophiae non inutilem curam habuere, quos tamen recenſere omnes nec inſtitutum poſcit, nec circumſtantiae ſcriptionis huius patiuntur. Facile vero, quales fuerint, inuenient, qui PATRICII [i] et poſt hunc, qui maiori cura in hoc ſtadio cucurrit, FABRICII lucubrationes euoluent. Hi enim viros eruditos, qui philoſophiae extremis Graeci imperii annis operam nauarunt, tetigerunt tantum non omnes. Inter eos valde commendatur GEORGIVS CYPRIVS, poſtea Gregorius vocatus, ex diacono Eccleſiae Conſtantinopolitanae patriarcha, qui circa finem Sec. XIII inclaruit, de quo videſis LEONEM ALLATIVM [k]. Hunc inſigni facundia elegantes Graecae literaturae numeros et Atticam illam linguam longo iam tempore obliuionis gurgite demerſam ingenii dexteritate ac ſingulari ſtudio in lucem produxiſſe, ac velut ab inferis reuocauiſſe, tradit NICEPHORVS GREGORAS [l], EPHRAEMIO [m] autem audit *Georgius Cyprius.*

Σοφός τις ἀνὴρ Γρηγόριος Κυπρόθεν
Λόγων σοφῶν μαίευμα μυστῶν ἑστία.

Sapiens quidam vir Gregorius ex Cypro,
Sermonum ſapientum alumnus et Muſarum ſacrarium.

Hunc, addit, *a prima aetate patria patereaque domo extorrem eruditionis ac mathematum amore flagrantem ad Conſtantini vrbem ſe recepiſſe; vbi diſciplinis et laboribus deditus in magnum ſcientiae culmen peruenerit.* In vtraque eum philoſophia, Platonis et Ariſtotelis, egregie eum verſatum fuiſſe, teſtis eſt IO. VECCVS [n], qui ei nimium vtriusque ſtudium, eiusque iactantiam exprobrat. Nec alio forte ex fonte laudes hauſit, quas de Dionyſio Areopagita cecinit. Eius ciuis fuit GEORGIVS LAPITHA Barlaamo coaeuus, et Palamae, inter quos ille hunc iudicem conſtituit, ſeculo XIV fere medio [o]. De eo Agathangeli locum affert ALLATIVS [p], ex quo patet, Georgium hunc in maximo honore apud Cypri regulum fuiſſe, tum ob grauitatem morum, tum ob rerum omnium, qua pollebat, ſcientiam, *regem enim ipſum Latinorum philoſophiam apprime calluiſſe, praetereaque multos ex Latinis ſapientes ac doctos penes ſe retinuiſſe, ſed Gregorii doctrina ac conſuetudine ſummopere delectatum fuiſſe. Gregorium autem in vtraque ſapientia et lingua dexterrimum fuiſſe: ideoque eum libenter* *Georgius Lapitha.*

h) Catalogo ſubiuncto nouae editioni Boiuinii, vnde repetiit FABRIC. Bibl. Graec. Vol. VI. p. 300. ſqq.
i) Diſcuſſ. Perip. Tom. III. Lib. X. p. 143. ſeqq.
k) De Georgiis §. 73. pag. 805. ſeqq.
l) L. VI. p. 76.
m) In chronico.
n) Orat. I ad Conſtantin.
o) Vid. FABRIC. Bibl. Graec. Vol. X. p. 666.
p) De Georgiis §. 34.

benter audiuisse saepissime cum doctoribus Latinis, qui apud eum erant differentem, et demonstratiuis syllogismorum iaculis penitissime percutientem, ac eos superantem. Et paulo post scientiam eius astronomicam vehementer commendat.

Michael Psellus iunior. §. XVI. Nemo tamen extremis his Graeci imperii temporibus eruditionis et philosophiae nomine celebriore fama gauisus est, quam MICHAEL PSELLVS iunior, quem eo natura fine produxisse videtur, vt vltimas in literis vires, circa imminentem earum inter Graecos interitum demonstraret. Hunc enim supra seculi sui conditionem longe emersisse, fatebuntur, qui docti viri scripta vnquam legerunt. Aetatem ex discipulo Michaële Duca cognoscere licet, cuius etiam parentis, Constantini Monomachi temporibus vixit, ex quo intelligitur, seculum eum vndecimum exornasse literis. Huc tamen referre eum voluimus, vt, quid Graecia vltimis his temporibus valuerit, vno exemplo quasi ἐν ἀνακεφαλαιώσει ostenderemus. Fuit patria Constantinopolitanus, et feliciorem nascendi habuit originem, quam viuendi conditionem: consulari enim et patricia prosapia ortus est. Filium optimae indolis praestantia et velocitate mentis diuina adiutum matrem ardentissimis per crebras vigilias continuatis precibus impetrauisse tradit ANNA COMNENA [q]. Puer quinquennis praeceptoribus admotus supra aetatis conditionem in literas ferri coepit, adeo, vt ludicra, praeter eas omnia sordescerent. Id ipse testatur [r]: *dulcem sibi facilemque fuisse disciplinam omnem, prae quolibet alio ludo, aegre itaque tulisse, si non magister per totum diem delicias illas suggereret.* Aetate prouectior Ioannis Chrysostomi et Apostolorum monitu, qui matri in somniis visi erant, vt ipse refert [s], literis totus dicatus est. Plus tamen in eo erudiendo naturae bonitatem indolisque praestantiam, quam praeceptorum diligentiam et institutionem effecisse, ex ANNAE [t] narratione constat. Dignus locus est, qui hic totus adscribatur, eo quod statum literarium istius seculi luculenter depingat. Ita vero illa: *Cum vero exinde inclutus ille Georgius Maniaces, imperante Monomacho, tyrannide assumta, Siciliam occupasset, aegre illinc Itali pater trepida fuga cum filio se recepit in Longobardiam Romanis subiectam adhuc. Hinc iam nescio quo casu quaue fortuna iste Italus Constantinopolin venit, in vrbem eruditionis et artis ratiocinandi nequaquam tum egenam. Quanquam enim inde vsque a principatu Basilii Porphyrogeniti ad prius memoratum imperium Monomachi melioris doctrinae studium a plerisque neglectum iacuerat, non tamen vt extinctum planeque sepultum esset. Extitit ergo atque emersit illustrius, excitatum ingeniis excellentibus qualia circa tempora imperatoris Alexii magnus prouentus apparuit.*

q) Alexiad. Lib. V.
r) Orat. in funus Xiphilini patriarchae.
s) Orat. in matrem.
t) loc. cit.

apparuit. Ii serio veram eruditionem arripuerunt, nugante antehac fere iuuentute otiosisque aucupiis coturnicum aut aliis exprobrabilioribus ludicris aetatem discendi per inertem lasciuiam conterente, in summo contemtu elegantium literarum atque eruditarum artium. Ceterum quando Italus in vrbem venit, excussus hic torpor fuerat, magnusque vigebat in studia liberalia concursus ingeniorum; cum quibus et ipse conflictatus, quotidianis concertationibus scholasticorum contentiosorum et agresti pertinacia cedere nesciorum hominum, cuiusmodi haud pauci tum Constantinopoli erant, logicam didicit. Deinde etiam Michaëli Psello dedit operam, illi late incluto, homini non tam cura magistrorum sapientum, quorum limina non multum triuerat, quam indolis praestantia et velocitate mentis diuinitus adiutae in eminentissimum sapientiae atque eruditionis omnis apicem euecto, quippe qui ad Graecorum literas atque artes omnes quas perfecte norat, etiam Chaldaeorum disciplinas adiunxerat, famamque meruerat doctissimi omnium, qui tunc essent. Ex quo notabili loco non hoc modo discimus, inter renascentia philosophiae studia seculo hoc maxime viguisse dialecticam, quod et frequentes philosophorum commentationes in Aristotelis libros dialecticos, qui ab eo tempore prodierunt, confirmant, et amor artis disputandi contra haereticos et schismaticos poposcit: sed et hoc intelligimus, Psellum inter primos, et fere solum et primum fuisse, qui pulsis tenebris literarum et philosophiae lucem reuocauerit, cum prius non magnopere esset, a quo eas disceret, adeoque suo Marte in haec studia tam feliciter incubuisse, vt renascentis eruditionis auctor αὐτοδιδάσκαλος haberi potuerit. Nihil itaque iactantius dixit, vbi de se in *funere Xiphilini patriarchae* professus est: *Et ego quidem ad artem dicendi et disciplinas philosophicas animum applicui et mathematica attigi non ab aliis tradita lumen enim eorum exstinctum euanuerat. Sed ipse denuo illud accendens, qui similium desiderio tenebantur, illis praeluxi.* Ita vero suomet ingenio ex optimorum librorum lectione ad philosophiae et mathematicarum disciplinarum mysteria perductus iuuentuti Constantinopolitanae se ducem noui itineris praebuit, ingentemque adolescentium numerum ad haec sacra adduxit, adeo vt communis Graecorum praeceptor haberi posset. Ipse sane ad Constantinum imperatorem [n] hoc ostentat, quem ita alloquitur: *Vides o diuinissime imperator, sacrum hunc vereque philosophum coetum. Omnes sunt meae culturae foetus et germina; omnes ex meis laticibus biberunt, et ex meo fonte hauserunt: et nunc quidem lingua ad artem dicendi promti sunt et parati, non tantum vt diuidant, argumenta ducant, curiose elaborent, et variis idearum formis orationem perficiant, sed et vt emblemata construant.* Praeter philosophiam, de qua, eodem loco *se effecisse*, ait, *vt nouo lumine elucesceret*, Medicinae quoque operam posuit, tantoque in

n) Orat. II.

in vniuersum eruditionis campum feruore excurrit, vt fateatur [x], *naturam suam cuiuscunque studii auidam nunquam scientiis potuisse saturari, adeo vt prauorum etiam notitiam et abominandorum sibi comparauerit, vt inde haberet, quod ea vsurpantibus opponeret.* Hac vero eruditionis praestantissimae copia in aula imperatoris commendatus negotiis publicis adhibitus est, et in maximi quoque momenti rebus proficua eius reperta est opera. Teste enim ZONARA cum aliis ad rebelles in concordiam reuocandos legatus missus est, *τῶν φιλοσόφων ὢν ὕπατος, qui tunc princeps esset philosophorum;* et dux senatorum Michaëlem Ducam imperatorem renuntiauit, et quod sine philosophia non feliciter imperare posse reges cum Platone credebat, hunc imperatorem philosophiae praeceptis bonisque moribus instruxit. Id quod tamen vehementer reprehendit ZONARAS [y], eo quod in his literarum deliciis detentus a Psello princeps imperii curam cum damno publico neglexerit. Scribit enim: *Homines atterebantur, et aerumnis premebantur, et nemo erat, cui illa curae essent. Nam imperator puerilibus rebus occupatus a principe philosophorum et honoratissimo Psello ad literarum studia deduci videbatur, ac modo in arte grammatica versibus, et linguarum differentiis erudiebatur, modo declamationibus rhetoricis, modo historiis assuefiebat, modo ad audienda philosophica praecepta parabatur, quamuis ad haec omnia ineptus. Huiusmodi igitur studiis Romanorum imperator affixus; rerum administrationem alteri, eique vni commisit, vt legis auctoritatem haberet, quod logothetae visum esset.* Quamuis itaque tanta inter omnes fama et existimatione floreret, multum tamen ea nimio illo imperatoris in philosophiam et elegantiores literas studio quod Psellus vrgebat, diminuta est, conquestique sunt Byzantinae historiae scriptores [z] Psellum imperatorem, nugis et ludis puerilibus perpetuo vacantem ad omne opus inutilem et minus idoneum reddidisse. Alia eorum loca, breuitatis caussa omittimus, in quibus conqueruntur, *imperatorem a Psello τῶν φιλοσόφων ὑπάτῳ principe philosophorum* (quod peculiare in aula imperatoris axioma fuisse, ex his locis est manifestum [a]) *deceptum et illusum totum mundum perdidisse.* Valde itaque ab eo tempore Pselli imminuebatur auctoritas, quo factum, vt aduersarium nancisceretur Ioannem Italum, qui quamuis longe impar esset Psello de philosophiae tamen, quam eo magistro didicit, vt supra dictum, gloria cum illo non sine felicitate contendit. Qua de re iterum ANNA COMNENA [b]: *His ille,* (Italus) *turbis admirationem sibi et plausum parauit, non plebis solum, sed magnatum quoque, atque adeo ipsius*

x) De admirab. Lect. apud ALLATIVM de Psellis p. 16.

y) T. III. p. 127.

z) IOANNIS SCYLIZAE CVROPALATAE, ZONARAE et GLYCAE loca integra attulit HANCKIVS l. c. p. 483. seq.

a) Cum enim exemplo imperatoris tota aula philosophiae studio ferueret, et vndique ad aulam philosophi affluerent, philosophantibus cum singulari honoris axiomate Psellus dux et ὕπατος praefectus est.

b) Alexiad. Lib. V.

ipsius Michaëlis Ducae tunc imperantis et fratrum ipsius. Hi enim licet primum doctrinae et existimationis locum Psello reseruarent, Italo tamen isto delectabantur, et eius opera vtebantur in logicis concertationibus. Erant enim literarum et eruditarum artium studiosissimi Ducae, cum omnes, tum fratres imperatoris, et Augustus ipse Michaël. Quorum Italus fauore alens confidentiam, ardenti Psellum semper in congressibus et furioso figebat oculo, facile se extricantem ex eius laqueis, et aquilina celeritate volucris mentis perplexas captiunculas odiosi Sophistae alte superuolantem. Qua ille re vrebatur primum intime ac ringebatur, tum stomachum erumpebat in iactationes corporis ac clamores impotentes. Quae res tandem funesta fuit Psello: exauctorato enim Michaële Duca, sua quoque dignitate deiectus a Botaniata Nicephoro, monachi habitum senex induere coactus est, eique sub Nicephori successore Alexio Comneno in honoribus τ8 ὑπάτ8 τῶν φιλοσόφων, aduersarius eius Italus surrogatus, princepsque philosophorum declaratus est [c], in quo tamen splendidum nouumque hoc aulae munus si non exspirauit, certe in contemtum adductum est, atque euiluit. Psellus autem tonsus et delitescens vitam diu non prorogasse videtur, incertum tamen mortis eius tempus est. Et haec quidem viri, quem σοφώτατον Graeci salutant, fata fuerunt, quem extremam philosophiae inter Graecos aetatem ad summa honorum culmina euexisse, ex dictis constat. Non iniuria vero laudes illi tantas tributas esse, si temporum istorum conditionem respicias, fatendum est, libris eius doctissimis abunde testantibus, parem eum in philosophia non habuisse. Quae qualis fuerit, non tantum ex *Paraphrasibus in Aristotelis libros logicos et physicos*, aliisque eius commentationibus philosophicis intelligitur, verum etiam ex *Compendio quaestionum et responsionum* in gratiam Michaëlis Ducae conscripto, quod editum debemus Io. Alb. Fabricio, [d] itemque ex *Expositione oraculorum Chaldaicorum*, quae hodie adhuc superstes est. Ex vtroque enim libello patet, verum esse, quod Annam Comnenam supra dicentem audiuimus, philosophiae illum Graecae Chaldaicae quoque notitiam adiecisse: Quae philosophia Chaldaica nihil aliud est, quam Alexandrina, Orientalibus placitis attemperata. Id quod satis probant scripta Pselli ab Allatio [e] prolixe enarrata, etiam vbi dialogum *de operatione daemonum* ad seniorem Psellum referimus, quod Allatium facere supra indicauimus. Vt enim plurima Psellus scripsit, omnino inter πολυγράφ8ς καὶ πολυΐστορας referendus, ita *Oraculorum Chaldaicorum expositio*, liber *de animae facultatibus* aliaque docent, hospitem ex hac philosophia animum eum non retulisse. Quamuis, vt verum fateamur, in explicandis myste-

c) Anna Comnena Alexiad. Lib. V. d) Ad calc. Vol. V. Bibl. Graec. p. 69. seqq. e) loco cit.

mysteriis Alexandrinis ingenio plus iusto indulsisse videatur, vnde non sine examine testis adduci debet.

Graeci philosophi in Occidentem dilapsi.

§. XVII. Potiores hi fuerunt viri docti, qui ad deplorandam vsque vrbis Constantinopolis expugnationem, quae A. C. cIↄccccLI. accidit, de philosophia inter Graecos bene meriti ad nostra vsque tempora eruditionis famaeque memoriam propagauerunt. Abierunt paulo prius nonnulli, rerum confusione, quae vbique in Oriente regnabat, permoti in Occidentales terras, Graecamque literaturam et philosophiam illuc detulerunt, quod imprimis fecit Emanuel Chrysoloras. Ipsa vero vrbe a Turcis capta, quicunque literis et philosophiae honorem locumque inter gentem barbaram fore desperabant, in Italiam aufugerunt, inque eius regionis historia quaerendi sunt. Qui cum restaurandis literis et Philosophiae diligentem admouerint manum, inter restauratores philosophiae *Tomo sequenti* enarrandi sunt, vbi pluribus de Ioanne Argyropulo, Georgio Gemisto Plethone, Bessarione, Michaële Apostolio, qui philosophiam Platonico-Alexandrinam inter Occidentales propagauerunt, itemque de Theodoro Gaza, Georgio Trapezuntio et Georgio Scholario, sincerioris Peripateticismi in his terrae plagis cultoribus tractabimus. Ibi itaque philosophorum Graecorum seculi XV historia quaerenda est, ex qua constabit, vsque ad captam vrbem philosophiam Constantinopoli non totam defecisse [f].

* *

CAPVT SECVNDVM,

DE PHILOSOPHIA CHRISTIANORVM OCCIDENTALIVM A SECVLO SEPTIMO VSQVE AD DVODECIMVM.

§. I.

Fontes ex quibus H. Phil. medii aeui haurienda.

Ex Oriente in Occidentem a Graecis ad Latinos iam progredimur, vt, quae fata habuerit philosophia in his regionibus, disquiramus. Qua in parte historiae philosophicae nos duce destitui, qui impeditum ante nos inter ingressus sit viamque in densa et caliginosa seculorum barbarorum sylua ostendat, supra iam conquesti sumus [a]. Vt enim ipsa philosophia situ squaloreque obducta et abiecta iacuit, ita humani quoque intellectus historia prorsus neglecta est. Ad eos itaque recur-

f) Conf. AENEAS SYLVIVS Epist. 162.

a) V. C. CORNELIVS DIETERICVS KOCHIVS Historiam philosophicam medii aeui meditatus est, sed morte praeuentus non perfecit. Eius laboris particulae quaedam in manus nostrae peruenerunt, quae integri opusculi desiderium valde excitarunt. Nihil tamen eius sperandum esse, inde colligimus, quod publicas preces nostras, vt qui reliqua habent, edant, per decennium exaudiuerit nemo.

recurrendum eſt, qui literariam eruditionis atque diſciplinarum hiſtoriam ſuo modo enarrarunt, deque ſcriptoribus Eccleſiaſticis eius temporis tractationes inſtituerunt, vel horum temporum vniuerſalem et monaſticam quoque hiſtoriam ſcribere aggreſſi ſunt. Qui enim generali catalogo vel viros doctos cuiusuis generis, vel Eccleſiaſticos recenſuerunt, ſaepe numero eorum de philoſophia merita ſimul expoſuerunt, cum non alii, quam ex hoc genere virorum doctorum, philoſophi fuerint. Annalium autem ciuilium conditores, eruditionis decrementa, conatus, fata et viciſſitudines ſcholarumque origines deſcripſerunt, ſicque philoſophicarum quoque ſcientiarum acta haud raro tetigerunt. Cumque philoſophia in monaſteria tandem ſeceſſerit, ibique ſibi, vtcunque potuit, nidum parauerit, monaſticae quoque hiſtoriae conditores non ſine fructu conſuli poſſunt. Qui vero ex his hiſtoriae literariae, claſſibus ſcriptores euolui debeant, praeque aliis commendandi ſint, noſtri loci non eſt, copioſe exponere, ſufficitque paucis indicaſſe, quibus nos potiſſimum auctoribus vſi ſimus, curque fidem illis adhibuerimus. Inter eos ſcriptores hiſtoriae literariae et Eccleſiaſticae medio aeuo illuſtres primo loco ponimus, HONORIVM AVGVSTODVNENSEM, SIGEBERTVM GEMBLACENSEM, HENRICVM GANDAVENSEM, PETRVM CASINENSEM, et ANONYMVM MELLICENSEM, quos laudabili conſilio et non ſine egregio hiſtoriae literariae medii aeui commodo iunctim edidit IO. ALBERTI FABRICII diligentia [b]. Qui cum IO. TRITHEMII quoque libellum *de Scriptoribus eccleſiaſticis*, et AVBERTI MIRAEI *Auctarium de Scriptoribus eccleſiaſticis*, praeter alia adiecerit, horreum aliquod nobis aperuit eruditae ex medio aeuo hiſtoriae. Adiici his debet IO. SARISBERIENSIS infra pluribus commemorandus, eo quod in vtroque *Policratici et Metalogici* opere [c] plurima nobis conſeruauit, quae lucem haud contemnendam hiſtoriae philoſophicae medii aeui accendere apta ſunt. TRITHEMIVS autem praeter *Catalogum* de *ſcriptoribus Eccleſiaſticis* et *Catalogum illuſtrium virorum*, *Germaniam ſuis ingeniis et lucubrationibus omnifariam exornantium*, librumque *de viris illuſtribus ordinis S Benedicti*, (de quibus auctores hiſtoriae literariae ſcriptorum Eccleſiaſticorum conſulendi ſunt, iisque adiiciendus, qui diligenter Trithemii hiſtoriam literariam enarrauit ὁ πάνυ FABRICIVS [d], immo ipſe TRITHEMIVS, qui in libro *de ſcriptoribus Eccleſiaſticis* [e] et in *Catalogo ſcriptorum illuſtrium Germaniae* [f], *et in libro de illuſtribus Benedictinis* [g], et alibi quoque in *ſcriptis ſuis* [h], rerum ſuarum memoriam conſignauit;) in *Annalibus* potiſſi-

b) In Bibliotheca eccleſiaſtica Hamb. 1718. fol. edita.

c) Vtimur nos editione Lugd. Bat. 1638. 8.

d) In Biblioth. mediae et infimae Latinit. Lib. IX. Vol. IV. p. 451. ſeqq. is erit inſtar omnium.

e) Cap. vlt.

f) Cap. 304.

g) Lib. IV.

h) Annal. Hirſaug. T. II. p. 692. ſeqq. edit. Sangall. et in libello de ſtudiis et ſcriptis ſuis a pueritia

potiſſimum *Hirſaugienſibus* tot nobis monumenta hiſtoriam philoſophicam concernentia reliquit, vt iis, ſecunda vice ab auctore editis et inſigni acceſſione auctis, atque labente ſeculo ſuperiore a monachis Benedictinis Sangallenſibus laudabili conſilio editis [i] in hiſtoria philoſophiae medii aeui nemo magnopere carere queat, cum philoſophiae fata in monaſteriis plerumque more ſuo haud indiligenter connotauerit. Idem de hiſtoricis tantum non omnibus, qui medii aeui annales condiderunt, maxime vero de vitarum ſcriptoribus tenendum eſt, qui more ſui temporis dum res ciuiles et eccleſiaſticas, in gente ſua geſtas, et hiſtoriam celebrium virorum tradunt, paralleliſmo cum reliquis actis publicis et priuatis inſtituto ea quoque tetigerunt, quae ad rem ſcholaſticam literariamque pertinent, quibuſcum philoſophia arcte tum temporis connexa fuit. Ex recentioribus, quamuis deſit, qui ex inſtituto hiſtoriam philoſophiae medii aeui ſcripſerit, plurimi tamen fuere viri docti, qui res literarias et philoſophicas medii aeui non contemnenda diligentia expoſuerunt, quos tamen heic cumulare omnes nec licet nec libet, cum in ſequenti tractatione multoties ad eos prouocandi eoſque in partes trahendi occaſio ſe oſtendat. Prae reliquis tamen virorum longe doctiſſimorum IOANNIS LAVNOII, HERMANNI CONRINGII et IO. ALBERTI FABRICII commendanda eſt ſingularis in hac literariae hiſtoriae parte induſtria. Quorum primus in libro *de ſcholis celebrioribus* [k] elegantiſſimas de ſtatu literario, ſcholaſtico et philoſophico medii aeui memorias ex ſcriptoribus illius temporis collegit: ſecundus in *Antiquitatibus academicis* [l] medii aeui literaturam pulchre depinxit, tertius in laboris improbi opere, cui *Bibliothecae Latinitatis mediae et infimae* titulum praefixit, cuiusque telam non ſine magna huius partis hiſtoriae literariae iactura abrupit mors viri beati inopinata, ſcriptorum a ſeculo VI ad XVI, Latinorum res literarias, omnium pleniſſime deſcripſit [m]. Quia vero philoſophia in coenobiorum ſeceſſus his temporibus maiori ex parte coacta eſt aufugere, et S. Benedicti quoque familia, vna fere et tota, vsque ad ſcholaſticorum tempora, eruditionis poſſeſſionem et publice tradendi munus ſibi vindicauit, hinc non ſine inſigni vtilitate praeter ſplendidum Actorum SS. opus a BOLLANDO coeptum, egregia MABILLONII

pueritia repetitis, cui Nepiachi nomen praefixit, et Corpori ſcriptorum medii aeui T. II. p. 1825. ſeqq. inſeruit Io. GEORGIVS ECKARDVS.

i) Dederat primo Trithemius Chronicon Hirſaugienſis coenobii, ab A. C. 830. ad annum 1370. quod primum typis prodiit Baſil. 1559. fol. ex quo loca hiſtoriam literariam et ſcholaſticam concernentia excerpſit IO. LAVNOIVS de ſcholis celebrioribus. Illud vero poſtea copioſe auxit mutauitque Trithemius anno 1514. cuius tamen αὐτόγραφον fatali incendio deletum eſt. Ἀπόγραφον autem, quod in monaſterio Sangallenſi vidit IO. MABILLONIVS, vid. Iter eius Germ. p. 37. tandem Sangalli 1690. fol. duobus Tomis characteribus luculentis ediderunt Monachi Benedictini.

k) Eum recuſum debemus curae optimi FABRICII Hamb. 1717. 8. cum MABILLONII Itinere Germanico.

l) Eas rarius occurrentes cum Auctario edi curauit nuper praeſtantiſſimus C. A. HEVMANNVS. In vſum vocamus nos, quam poſſidemus veterem editionem Helmſtad. 1674. 4.

m) Hiſtoriam praeſtantiſſimi operis ab A. ad Q. decurrentis ordine alphabetico exponit Cl. HERM. SAM. REIMARVS in Comm. de Vita et Scriptis Io. Alb. Fabricii §. 28. p. 181. ſeqq.

LONII et RVINARTI opera, quibus *Annales* et *Acta Benedictinorum* recensuerunt, in consilium adhiberi possunt. Immo tota historia Ecclesiastica simul diligenti intuenda est oculo, quae cum philosophica arctissimo circa haec tempora vinculo cohaeret, et sine qua multa in hac intelligi nullo modo possunt. Nos his omnibus pro virium modulo ita vtemur, vt nunquam scopum, quem tractationi nostrae fiximus, dimittamus ex oculis, respectuque ad philosophiae fata habito, ea ex historia sacra atque literaria, quae tangere res nostra postulabat, quanta fieri potest, breuitate notemus, fontes vero in fine paginae fideliter indicemus, ex quibus plura hauriendi curioso Lectori dabitur copia. Ita enim in immensae prolixitatis argumento modum aliquem scribendi, ne nimis longi simus, tenebimus, faciliusque origines commixtae foedo errore philosophiae gentilis et impurae, cum sacris dogmatibus patebunt. Sole enim meridiano clarius elucescet, et scholasticam et mysticam theologiam illi confusioni natales suos atque incrementa debuisse, et vtramque, licet externo habitu valde differant, illaque externam veritatum diuinarum confirmationem ex philosophia, haec internae contemplationis atque vnionis promotionem ea auxiliante intenderit, vtraque quoque pars alteri contradicere solita fuerit, ex hac inepta atque praepostera applicatione philosophiae Peripateticae et Platonicae ad theologiam ortam esse. Quae res quidem theologis discutienda est, quorum est, in vtriusque theologiae origines, dispulsis praeiudiciorum et opinionum nebulis, inquirere; huius vero tractationis vsu vehementer iuuari potest. Haec enim clara in luce ponit et demonstrat, scholasticam theologiam ex introducta in Ecclesiam valdeque commendata dialectica, quae hoc aeuo medio maxime extollebatur, ortum suum habuisse, et, traducta ex seculo V, VI et VII, inepta applicatione eius ad sacram doctrinam, confusionem illam inter lucem et tenebras peperisse, vt sequenti capite rationibus haud contemnendis probabitur: mysticam autem theologiam, quae hos foetus adulterinos iam seculo V Ecclesiae obtrusit, idem cum Platonicis tentasse, et ex syncretisticis Alexandrinae philosophiae mysteriis propiorem viam ad vnionem cum DEO ostendere voluisse, hocque pestis genus maxime suppostitiis operibus Dionysii adiutum, opera Ioannis Erigenae Scoti, qui ista scripta Latina fecit, vt suo loco dicetur, in Occidentalibus Ecclesiis propagatum fuisse. Quod vtrumque quam graui vulnere Ecclesiam afflixerit, dici pro dignitate satis hoc loco non potest, certe ex insano philosophiae gentilis amore et praepostera applicatione ad Christiana dogmata exortum sinceritatem diuinioris doctrinae misere corrupit, humanarumque virium dignitatem commendando, gratiae diuinae necessitatem atque efficaciam nefando crimine adulterauit, ita vero dum philosophiae gentilis adminiculis Christianis coloribus pictis facilius ad salutem perueniri posse persuadebat hominibus, intolerabili in conscientias imperio locum fecit. Mirum itaque non est, vtramque theologiam,

Ordo, vtilitas et scopus tractationis.

logiam, ſcholaſticam et myſticam, (quales nempe eo tempore viguere) licet inimicis inter ſe ſignis concurrerent, ad eundem tamen lapidem offendiſſe, Chriſto Platonem et Ariſtotelem reapſe praeferendo; rationisque lumen ineptiis gentilis ματαιολογίας corrumpendo, viribus illic intellectus, hic voluntatis nimium tribuendo, et haec tamen omnia obtentu diuinarum veritatum ſtrenue negando. Ineptis quoque, vagis falſisque regulis veram Chriſtiani cultus indolem in inanem loquacitatem tranſmutaſſe, et ſcholaſticam theologiam intellectum, myſticam voluntatem miſere corrupiſſe: ac duos ita hoſtes veritatem diuinam grauiſſime fuiſſe perſecutos. Quae hoc loco in limine paucis ideo monenda fuerunt, vt conſtaret, quem vſum hiſtoria philoſophica medii aeui in Eccleſiaſtica hiſtoria habeat, quamque neceſſe ſit, abiectis praeiudiciis ad veros errorum fontes ea duce reſpicere. Quod ſemel monuiſſe ſufficiat, cum ad alium id locum proprie pertineat, demonſtratumque ſit a viris doctiſſimis, qui ea de re adeundi [n].

Barbaries a Seculo VII. ingruens eiusque cauſſae.

§. II. Finiuimus ſuperiori capite hiſtoriam philoſophiae inter veteres Chriſtianos cum Boëthio, quem elegantiſſimae eruditionis fulgore, et philoſophiae Platonicae atque Ariſtotelicae cognitione Occidentem inter barbararum gentium irruptiones literarum ſolem tantiſper retraxiſſe probatum dedimus. Ab eius tempore, ineunteque ſeculo ſeptimo tanta literarum barbaries, et imprimis philoſophiae ignorantia inualuit, vt rara auis eſſet philoſophus vel mediocriter talis. Cauſſas eius rei intuentibus mirum id videri non poteſt. Orientem enim ea aetate grauem quoque noctem preſſiſſe incuria imperatorum pereuntibus literis *ſuperiori* iam *capite* demonſtratum eſt, inde vero cum eruditionis, et praecipue philoſophiae flumina in occidentales terras iſtis temporibus deriuata fuerint, non potuit non ibi quoque fons ſapientiae naturalis exareſcere, perdique philoſophia. Valde auxit hoc malum Iuſtiniani in philoſophos odium, qui cum ſalaria, iis Athenis docentibus ſubtraxiſſet, et gentili religioni addictos tolerare amplius nollet, cum ſecta Eclectica omnem fere philoſophantium in Academia Athenienſi chorum diſſipauit. Quo cum ingenia excitatiora mitti ex Occidentis regionibus ſolerent, praecipua haec atque egregia occaſio diſcendae philoſophiae periit. Idem de Alexandria dicendum, licet Latini illuc parcius iam ante commigraſſent. Ea enim Academia paulo poſt, capta a Saracenis vrbe, diſſipata eſt, et philoſophia perſonare deſiit. Porro Barbarorum populorum incurſionibus adeo infeſta facta ſunt itinera, vt peregrinationes tales literarias ſuſcipere nec tutum eſſet, nec iucundum. Ipſa quoque, quae prius inter Orientalem et Occidentalem Romani imperii partem interceſſerat coniunctio, rupta per iſtas gentes et diſſoluta, in cauſſa fuit, vt Graeci quoque ſermonis vſus et cognitio tandem

n) Vid. praeter multos alios imprimis AD. RECHENBERGIVS de Orig. Theol. Myſt. in Vol. Exerc. in N. T. p. 241. IAC. THOMASIVS Orig. Hiſt. Phil. et Eccleſ. §. 52. p. 100. ſeqq. CHR. THOMAS. Hiſt. paulo plen. I, N. c. III. §. 24. p. 30. ſeqq.

tandem perderetur, paucique et fere nulli essent, qui Graecorum philosophorum libros legere possent, quod plerosque etiam melioris ingenii et acutioris homines coëgit relictis fontibus aridos consectari riuulos, et versiones quasdam librorum Aristotelis et Platonis eosque philosophiae magistros eligere, qui ad pristinorum temporum eruditionem minime adspirabant, vt postea prolixe ostendemus. Ipse quoque illius temporis genius, cum vbique seruitus inualuisset, obstitit, quo minus homines ad philosophandum animos liberius attollerent, nec erant inter principes Barbaros, armis magis quam literis delectatos, qui fauore et beneuolentia viros doctos complecterentur, multo minus qui philosophos alerent, et philosophandi consilia gratia sua adiuuarent. Ita vero silentibus inter arma Musis siluit etiam philosophia, et tantum non omnem honorem amisit.

§. III. Magnum id iam in se malum; sed accessit maius et pestilentius ex superstitione ineptoque de philosophia iudicio, quo tantum non omnis literarum humaniorum et seueriorum vigor extinctus est, et ex quo fonte ad sequentia secula immanis deriuata est barbariei colluuies. Rem ab ouo vt repetamus, operae pretium existimamus esse. Obtinuisse iam seculo a C. N. primo et secundo, vt Astrologi, Genethliaci, Chaldaei huiusque furfuris homines alii honesto philosophiae nomine abusi, mathematicos se et philosophos iactarent, et pro talibus quoque haberentur, multis veterum scriptorum, eius aetatis locis [o] constat, et vel ex vno GELLIO [p] discitur, qui diserte: *Vulgus quos gentilitio vocabulo Chaldaeos dicere oportet, mathematicos dicit.* Ea significatio etiam sequentibus seculis, et hoc quoque, de quo agimus, tempore obtinuit, vt vel ex vno *Codicis Iustinianei Titulo XVIII Libri decimi, de maleficis et mathematicis, ac Libri noni in Codice Theodosiano* [q], *de mathematicis vrbe Roma ac omnibus ciuitatibus pellendis et codicibus eorum cremandis* constat. Hos porro homines summopere non quidem inter profanum vulgus, quod istiusmodi studiis delectari solet, inter summos tamen principes eorumque ministros exosos fuisse, eo quod ad artes illicitas in vitam principis haud raro recurrerent, et nefandis vaticiniis rebellium animos alerent, supra iam *Tomo secundo* de secta Eclectica differentes annotauimus. Factum inde, vt et vrbe pellerentur, et ciuitatibus Romani imperii eiicerentur, et grauibus poenis coërcerentur [r], et seuerius castiusque philosophantibus summo essent odio. Ipse sane notabili loco IVLIVS FIRMICVS [s] de illis ita: *Caue ne quando de statu reipublicae vel de vita Romani imperatoris aliquid interroganti respondeas. Non enim oportet, nec licet, vt de statu reipublicae aliquid nefaria curiositate dicamus. Sed et sceleratus atque*

Superstitio caussa depressae philosophiae, praecipue opera Gregorii M.

o) SEXT. EMPIR. adu. math. Lib. IV. s. vlt. Lib. V. s. 1. 2. EVSEB. Praepar. Eu. L. VI. cap. 1. SVETON. in Tib. cap. 14. 36.

p) Noct. Attic. Lib. I. cap. 9.

q) t. 16. l. 8. 12.

r) Vid. FABROTTVS ad t. 10. l. 16. Cod. Theodos. de paganis pag. 57.

s) Mathem. Lib. I. cap. 3.

atque omni animaduersione dignus est, si quis interrogatus de fato dixerit imperatoris, quia nihil nec dicere poterit, nec inuenire. Scire enim te conuenit, quod et aruspices quotiescunque a priuatis interrogati de statu imperatoris fuerint, et quaerenti respondere voluerint, exta semper, quae ad hoc destinata fuerant, venarum ordines inuoluta confusione conturbent. Sed nec aliquis mathematicus verum aliquid de fato imperatoris definire poterit, solus enim imperator stellarum non subiacet cursibus, et solus est, in cuius fato stellae decernendi non habent potestatem. Cum enim fuerit totius orbis imperator et dominus, fatum eius Dei summi iudicio gubernatur. Transibat eo magis hoc odium aduersus mathematicos ad Christianos, quo magis in pietatem iniuriosa videbatur pestilens curiositas. Hinc non solum libris eam pestem eiecerunt ex republica Christiana viri docti, quod imprimis monachum quendam MACARIVM edito *aduersus Mathematicos* libro fecisse scribit GENNADIVS [t], sed et episcopi tum in conciliis synodisque, certis statutis ea de re canonibus, tum ad populum orationibus habitis ab eo hominum genere auditores auocauerunt. Illius exemplum erit *Canon XXXVI Concilii Laodiceni* [u], huius testimonium habes apud IOANNEM SARISBERIENSEM [x], qui *sanctos patres eos, qui nocentiora praestigia, artesque magicas et varias species mathematicae reprobatae exercent, iam pridem ab aula amoueri iussisse*, scribit. Horum exemplum secutus fuit Gregorius Romanus episcopus, quem Magnum vocant, qui partes eius tuentur [y], doctorem exigui iudicii volunt, qui in magnis quoque viris errores reprehendunt, conspicuos [z]. *Ille enim*, teste iterum SARISBERIENSI [a] *Doctor sanctissimus Gregorius, qui melleo praedicationis imbre totam rigauit et inebriauit Ecclesiam, mathesin iussit ab aula recedere.* Qui si in tollendis inutilibus et impiis nugis, quibus a vera philosophia et pietate leuia seducuntur ingenia, hanc solum diligentiam atque prouidentiam probauisset, non haberemus forte, quod non tanto praesule dignum laudaremus. Sed duplici ratione is in literas et philosophiam magnopere peccauit. Nam, vt haud obscure ex Sarisberiensis verbis colligitur, ad plerasque disciplinas mathematicas hanc censuram ecclesiasticam superstitione magis, et immaturo aduersus eruditionem a gentilibus philosophis traditam zelo ductus, quam rationibus prudentibus instigatus extendit, et, quod longe peius est, irreparabilem literis et philosophiae iacturam, praepostero feruore inflammatus attulit. Narrante enim SARISBERIENSI [b], *vt traditur a maioribus incendio dedit probatae lectionis:*

Scripta

t) De Script. Eccles. c. 28. p. 16. et MIRAEVS ad h. l.

u) In PHOTII Nomocan. Tit. IX. c. 25.

x) Policrat. Lib. I. c. 9. p. 35. hincque exorcismus ille ortum habuisse videtur, quem huius generis homines libris suis adiiciebant, vt ex IVL. FIRMICO Lib. VIII. Math. disci potest.

y) BOLLANDVS Act. SS. ad XII. Mart. FR. PAGI Breuiar. Pontif. T. I. p. 340. MAIMBVRG. Histoire du Pontificat de S. Gregoire le grand DIONYS. SAMMARTHANVS Hist. de S. Gregoire le grand.

z) BAYLE Dict. T. II. art. Gregoire not. H. p. 597. C. OVDIN. de S. E. T. I. p. 1498.

a) loc. cit. Lib. II. c. 26. p. 128.

b) loco cit.

Scripta Palatinus quaecunque tenebat Apollo.

In quibus erant praecipua, quae coeleſtium mentem et ſuperiorum oracula videbantur hominibus reuelare. Palatinum vero Apollinem vocat bibliothecam ab imperatoribus in aede Apollinis iuxta palatium conditam, quae cum ex parte iam coeleſti igne tacta ſub Commodo conflagraſſet, tandem a Romano antiſtite tota deleta eſt. Feciſſe id Gregorium eo fine, vt ſacrarum literarum lectionem hominibus eo fortius commendaret, alio loco SARISBERIENSIS profitetur, ſcribens [c]: *Fertur tamen, beatus Gregorius bibliothecam combuſſiſſe gentilem, quo diuinae paginae gratior eſſet locus, et maior auctoritas, et diligentia ſtudioſior.* Qui, dum publico tantum et incerto rumore haec ſe noſſe, ait, effecit, vt de tota hac re ſubdubitarent viri κριτικώτατοι PETRVS BAYLE [d] et IOANNES BARBAYRACIVS [e]. Nobis autem eo minus in dubium vocanda eſſe videtur traditio, quam maiorum fide nitī ipſe SARISBERIENSIS [f] teſtatur, quo magis id Gregorii de literis profanis omnibus iudicio conforme eſt, quas vehementer contemnebat, indignasque putabat homine Chriſtiano. Cuius vt exemplum faciamus, ecce, quae ad grammaticae doctorem quendam Chriſtianum ſcribit [g]: *Peruenit ad nos, quod ſine verecundia memorare non poſſumus, fraternitatem tuam Grammaticam quibusdam exponere. Quam rem ita moleſte ſuſcepimus, ac ſumus vehementius aſpernati, vt ea, quae prius dicta fuerunt, in gemitum et triſtitiam verteremus: quia in vno ſe ore Iouis laudibus Chriſti laudes non capiunt. Et quam graue nefandumque ſit epiſcopis canere, quod nec laico religioſo conueniat, conſidera.* Et poſt pauca: *Si poſthac euidenter ea, quae ad nos perlata ſunt, falſa eſſe claruerint, nec vos nugis et ſecularibus literis ſtudere conſtiterit: Deo noſtro gratias agimus, qui cor veſtrum maculari blaſphemis nefandorum laudibus non permiſit.* Ex his vero vel mediocri iudicio inſtructus facile colliget, quam grauia vulnera literis humanioribus et philoſophiae inflixerit papa Gregorius. Exoſo enim mathematicorum nomine cum omni philoſophiae macula turpisque nota inureretur, et id a tantae auctoritatis atque dignitatis doctore hominibus diuini oraculi inſtar inculcaretur, non poſſe cum Chriſtiana fide conſtare literas ſeculares, easque eſſe inſtar blaſphemiae, non potuit non horroris et abominationis praeiudicium animis altiſſime imprimi, excutique et ad flammas vltrices deferri philoſophicorum librorum copia ſanctioris vitae cupidis, quibus ipſe epiſcopus exemplo praeluxerat ſuo, optimosque codices delendo penuriam eorum inter Romanos introduxerat. Quo magis etiam mathematicorum nomen inuiſum fecerant philoſophi Eclecti-ci,

c) Lib. VIII. cap. 19. pag. 646.
d) l. c. not. M. pag. 598.
e) De la morale des Peres c. XVII. §. 16. p. 332.
f) Lib. II. cap. 29. pag. 133.
g) Lib. IX. ep. 48.

ci, qui his artibus ſe magno ſtudio dedere; facti propterea inter Chriſtianos merito abominabiles; eo magis philoſophia ipſa in contemtum adduci, iſta Gregorii prohibitione debuit, cum ſtudio in ſe laudabili haec infamia affricaretur, eſſe eam nefariarum artium parentem. Quod equidem ſuperſtitioni, et iudicii paupertati, quam vbique, praecipue in dialogis, prodidit [h], adſcribi debet, ſed magno philoſophiae damno euenit. Cum enim vir tantus, qui ſummam ſibi auctoritatem conciliabat, et ex cathedra definiebat, tantis praeiudiciis occupatus in literas ſeculares et inter eas in philoſophiam, debaccharetur, gregem ſane totum iudicium paſtoris, quamuis ineptum et miſerandum ſequi oportuit. Alia, quibus ſcholaſticae theologiae praeluſiſſe Gregorium M. viri docti [i] obſeruarunt, e. g. rituum multiplicationem, ſanctorum cultum, etc. hic non tangimus, alibi enarranda. Id nemo paulo cordatior negabit, ſummopere inſeruiuiſſe Gregorium ſcholaſticis, et multoties ad eum illos tanquam ad auctorem claſſicum prouocauiſſe [k].

Gregorii M. moralia infeliciter libris philoſophicis ſubſtituta.

§. IV. Forte tamen meliora et pietatem Chriſtianam magis decentia philoſophiae praecepta ſurrogauit Gregorius? Ita quidem viſum Romano epiſcopo magna de ſe opinione occupato, ita creditum quoque hoc et ſequentibus aeui medii ſeculis. Is cum inſigni in philoſophiam odio arderet, puriorem doctrinam moralem tradere aggreſſus eſt, et celeberrimos illos *moralium* libros confecit, de quibus conſulendi ſunt, qui ſcriptorum Eccleſiaſticorum hiſtoriam literariam expoſuerunt. Qui cum ab auctore profecti eſſent, cuius ſumma erat auctoritas et tum pietatis tum eruditionis opinio atque exiſtimatio, mature ſummam ſibi famam fidemque conciliarunt, plurimique habiti ſunt. Cuius ſpecimen eſſe poteſt, quod de his libris diuina reuelatione repertis eius aetatis ſcriptores narrant [l]. Chintaſuintum Hiſpaniarum regem coacta in Toletana vrbe ſynodo; eaque probante miſiſſe Romam epiſcopum Caeſarauguſtanum ad obtinendos a pontifice Romano libros moralium Gregorii M. eo quod in nulla Hiſpaniarum bibliotheca reperirentur. Pontificem autem, ſumta in triduum mora, libros eos in bibliotheca reperire non potuiſſe, epiſcopum vero in baſilica SS. Petri et Pauli noctem vnam inſomnem in orationibus traduxiſſe, et circa medium noctis eorundem apoſtolorum viſione locum illi reuelatum eſſe, in quo libri illi deliteſcerent, quo facto et prodito libros eum iſtos accepiſſe et in Hiſpaniam a pontifice (quem Theodorum non Martinum fuiſſe probabiliter contra Baronium viri eruditi diſputant) traditos attuliſſe. Idem vero epiſcopus Taio, ex his Gregorii ſcriptis *quatuor ſententiarum libros* ipſis pontificis verbis collegit,

h) Non negant hoc candidi viri MELCH. CANVS LL. Theol. Lib. II. cap. 6. pag. 658. et LVD. ELL. DV PIN Biblioth. auct. Eccleſ. Sec. VI. pag. 137.

i) Conf. ADAM. TRIBBECHOV. de DD. ſcholaſticis cap. VI. pag. 252. ſeqq.

k) Facta id inductione probauit CAS. OVDIN. de S. E. Tom. I. pag. 1545. ſeqq.

l) Anonymus in App. ad Concil. Toletanum VII. Conf. FR. PAGI Breu. Pontific. T. I. pag. 426. ANT. PAGI Critic. antibaron. T. III. ad ann. 426.

git [m], qui in quibusdam bibliothecis hodie adhuc, exiguo rei literariae damno delitescunt. Eandem operam scriptis Gregorii praestitere seculo X Odo Cluniacensis abbas, seculo XI Alulfus monachus, seculo XII Guarnerus Canonicus Parisiensis, qui compendia et compilationes eiusmodi ex his moralium Gregorii libris confecerunt. Quae luculenter probant, libris philosophorum moralibus, quos tanquam impios et blasphemos fugiebant et detestabantur haec secula, Gregorii moralia surrogata fuisse, hancque sibi normam constituisse, qui de animis emendandis ad populum dicere statuerant. Ast male hac ratione philosophiae morali consultum fuisse, fatebuntur; quotquot sanum rebus iudicium eiurato sectae et auctoritatis praeiudicio interponere, quam coeca adoratione ea, quae improbanda sunt, magnifice extollere, malunt. Vt enim nulli rei minus aptus erat Gregorius ab omni philosophiae praesidio imparatus, quam tradendae morali doctrinae, ita nihil eum reuera in istis libris praestitisse, quo vel mediocriter philosophia et theologia moralis iuuari possit, fatendum est. Adeo enim omnem humanitatis cultum se neglexisse in istis libris fatetur, vt videri queat, eos ideo scripsisse, vt omnis elegantioris doctrinae iugulum vno ictu peteret. Scribit enim in dedicatione: *Vnde et ipsam artem loquendi, quam magisteria disciplinae exterioris insinuant, seruare despexi. Nam sicut huius quoque epistolae tenor enuntiat, non metacismi collisionem effugio, non barbarismi confusionem deuito: situs motusque praepositionum casusque seruare contemno, quia indignum vehementer existimo, vt verba coelestis oraculi restringam sub regulis Donati.* Ex his Lector, qui iudicium adhibere potes, de tanti praesulis acumine iudica. Mirandum itaque non est, ita confudisse dogmata inter se Gregorium, vt luculenter appareat, nullis eius doctrinam principiis niti, vagasque sequi notiones, et haut raro inter se diffidere sibique contradicere. Cuius exempla plura apud eum occurrunt, adducta iam ab acutissimo BARBAYRACIO [n], quae apud illum, ne longi simus, legi possunt. Nos vnum notamus: Recte is ponit vim in persuadendis religionis dogmatibus locum habere non posse, et nouam esse atque inauditam istam praedicationem, quae verberibus exigat fidem: et tamen alibi haereticos cogendos compellendosque esse statuit, vt in Ecclesiae ouile redeant, qua de re legi merentur, quae monuit κριτικώτατος P. BAYLE. [o] Et quis quaeso philosophicum iudicium tribuet viro, omnem fere pietatis rationem externorum rituum solennitatibus elumbem reddenti? quis patrem hunc ceremoniarum simplicitati morum apostolicorum adhaesisse affirmabit? quis hunc philosophice, id est, secundum rationalem viam methodumque de moribus praecepisse statuet, qui fundamentum praeceptionum suarum constituit sensum mysticum, allegoricum, anagogicum etc.? Plura non dicimus,

 sed

m) Vid. OVDINVS de S. E. T. I. p. 1546.

n) Praef. ad PVFENDORFII I. N. et G. et in Tr. de Doctrina morali PP. c. 17. conf. BAYLE loc. cit.

o) loco cit.

sed theologis expendenda relinquimus, vtrum hi moralium libri mereantur, vt, quod FRANCISCVS PAGI [p] fecit, instar promtuarii doctrinae moralis Euangelicae doctoribus Christianorum publicis commendentur. His vero fontibus vsa est a seculo septimo Ecclesia, vt moralis doctrinae praecepta disceret. Hos thesauros carbonibus, vt putabat, episcopus Romanus surrogauit, haec in locum cessere philosophiae, blasphemiae cuiusdam instar exterminatae. An fieri, quaeso, aliter potuit, quam vt omnem occidentem literarum et philosophiae loco coeca obumbraret ignorantia, et ingenia foeda corrumperet barbaries? annon ita turpiter confusa inter se philosophia et theologia, vtrumque rationis et reuelationis, lumen, certe eius sobrius rectusque vsus extinctus, et quasi sepultus est?

Auctores in philosophia aeuo medio lecti.

§. V. Non defuere tamen his temporibus viri quidam docti, qui supra vulgi conditionem sapiebant, quique non obstante isto praeiudicio secularis eruditionis et philosophiae scriptores legere audebant. Cum autem et librorum philosophicorum penuria, et Graeci sermonis ignorantia vehementer obstaret, quo minus ad meliorum philosophorum meletemata possent pertingere, in Latinis scriptoribus, qui philologiam et philosophiam attigerunt, subsistere coacti sunt. Inter hos auctores, quibus tanquam classicis vsi sunt medii aeui homines, primus et praecipuus fere fuit MARCIANVS MINEVS FELIX CAPELLA, philosophus et philologus Madaurensis ex Africa, qui imperante, vt videtur, Leone Thrace, Seculo V decurrente *nouem Librorum Satyram* edidit, dictioneque, vt tum mos erat Afrorum, aspera et semibarbara interdum, philologiae ἀποθέωσιν, siue *Nuptias philologiae et Mercurii*, libris primis duobus; reliquis septem singularum artium liberalium laudes ac praecepta complexus est, de cuius Satyrae historia legendus qui nobis otia fecit IO. ALB. FABRICIVS [q]. Magna attentione hunc scriptorem, licet delicatas aures asperitate sua radentem, cum meliores non suppeterent, legerunt seculi sexti, septimi et sequentium viri docti. Nam GREGORIVS TVRONENSIS [r] hos libros egregie laudat, *quod in grammaticis doceant legere, in dialecticis altercationum propositiones aduertere, in rhetoricis persuadere, in geometricis terrarum linearumque mensuras colligere, in astrologicis cursus siderum contemplari, in arithmeticis numerorum partes colligere, in harmoniis sonorum modulationes suauium accentuum carminibus concrepare*, testaturque opus hoc in scholis praelectum esse. Diligenter quoque Dialecticam S. Augustini et Marcianum de liberalibus artibus, instinctu et exemplo praeceptoris Remigii euoluisse Odonem Cluniacensem, qui seculo nono et decimo vixerunt, refert IOANNES eius discipulus in *Vita Prae-*

Marcianus Capella.

p) loco cit. p. 373. q) Bibl. Lat. Tom. I. p. 638. Lat. med. T. I. p. 910.
r) In fine Lib. X. Hist. Franc.

Praeceptoris [s]. Nec depoſuere ex manibus Capellam ſequentia ſecula, SARISBERIENSIS [t] enim ad eum prouocat, vt alios ſcriptores medii aeui taceamus, breuitatis cauſſa non adducendos, quos facile colligere poterit ex indice ſcriptorum qui laudarunt Marcianum Capellam, quem praeſtantiſſimi FABRICII [u] induſtriae debemus, Lectoris diligentia. Recteque obſeruatum ex Nic. de Clemangis relatione, CASP. BARTHIO [x], hos Marciani libros in ſcholis praelectos eſſe. Sane Ioannem Scotum, Alexandrum Necham et Remigium Antiſſiodorenſem in Marcianum commentatos eſſe, viris doctis [y] obſeruatum eſt, quod argumento eſt, huic ſcriptori medii aeui viros eruditos plurimum tribuiſſe, verumque eſſe, quod alio loco BARTHIVS [z] obſeruauit: *Tantam his temporibus Capellae fuiſſe auctoritatem, vt qui eum teneret, videretur omnium artium arcana noſſe.* Hic vero cum praecipuus ad elegantiores et ſeueriores literas aeuo medio dux fuerit, iudicari inde facile poteſt, quam exigua eius temporis fuerit in vtroque diſciplinarum genere eruditio. Quamuis enim ſcriptor ipſe varia eruditione non careat, et imprimis multa habeat, quibus veterum de artibus liberalibus ſententiam licet cognoſcere, et ſartago tamen loquendi et tractationis obſcuritas inutiles prorſus infelicibus his ſeculis has Satyras fecerunt, quarum lectio virum poſcit veteris literaturae probe gnarum. Id quod ab horum temporum genio longe abfuit, quae ſcriptorem, ad quem intelligendum duce et interprete opus eſt, ducem ſibi et interpretem in philoſophiae et philologiae ſtudio elegerunt. Senſerunt id viri docti ipſo hoc aeuo, qui de obſcuritate Marciani conqueſti ſunt. Inter quos GANFREDVS CANONICVS *Epiſtola ad Petrum de Buxeria*, quam edidit EDMVNDVS MARTENE [a], hoc in eo vitium taxat, ſcribens: *Non petimus nos aut laſciuire cum Sidonio, aut vernare cum Hortenſio, aut inuoluere cum Marciano.* In ipſa quoque argumenti tractatione cum operoſe ſaepius Marcianus ineptiat [b], apparet inde, quam malus philoſophiae dux is ſeculis his barbaris datus fuerit. Poſt Marcianum Capellam lecti ſunt a philoſophiae diſcendae cupidis his temporibus praeter verſiones a Victorino confectas, ad quas GERBERTVS [c], ſiue Sylueſter II. pontifex Romanus prouocat, Boëthius, Macrobius, Iulius Firmicus Maternus et Chalcidius. Et BOETHII quidem magnam iam ſeculo VI fuiſſe famam et exiſtimationem ex CASSIODORO [d] et ENNODIO [e] intelligitur. Id quod minime mirandum eſt, quod virum eleganter doctum nemo ſua aetate eruditione antecelleret, cumque Graeca pauciſſimi legere noſſent, ipſius ſcripta ſufficere viderentur, ex quibus Graecae *Boëthius.*

 philo-

s) Apud SVRIVM Nou. 18. et in Act. SS. Benedict. Sec. V. Lib. I. n. 19. p. 157.
t) Policrat. Lib. II. c. 19. p. 94.
u) Bibl. Lat. T. III. p. 185.
x) Ad Claudian. p. 32.
y) FABRIC. loco cit.
z) Aduerſ. Lib. VIII. c. 22.

a) Veter. Monument. Anecdot. T. I. p. 506.
b) Iudicium hoc eſt Nicolai Heinſii in Ep. ad I. Fr. Gronouium, Syll. Burmanniano T. III. p. 466.
c) Epiſt. 130.
d) Lib. I. Ep. 45.
e) Epiſt. Lib. VII.

philosophiae praecepta hauriri possent. Multum autem hanc eius auctoritatem confirmatam fuisse inter scholasticae et monasticae vitae homines oportet, si verum est, quod TRITHEMIUS [f] tradit: *Boëthium sancti Benedicti amicitiam habuisse, et in monte Cassino cum Tertullio Placidi monachi patre senatore in eius mensa comedisse.* Illud dubio caret, omnibus Boëthium a seculo septimo vsque ad renatas literas fuisse praelatum, et primum quasi auctorem classicum in philosophia fuisse. Cuius non contemnendum exemplum est, quod ipse Alfredus Angliae rex, de cuius in literas meritis infra dicemus, librum Boëthii *de consolatione philosophiae*, metaphrasi Anglo-Saxonica expresserit, quam sub fine nuperi seculi [g] publici tandem iuris fecit RAWLINSONUS. Ab hoc enim purpurato metaphraste non potuit non Boëthius his temporibus magnopere commendari. Certatim itaque ad Boëthium prouocarunt, eumque laudauerunt medii aeui scriptores, in fine paginae, ne Lectorem moremur, nominandi [h]. Multum vero auxit Boëthii auctoritatem his seculis, quod de musica arte scripserit. Haec enim cum et artibus liberalibus adnumeraretur, et Gregorii M. cura eximium in Ecclesia locum teneret, studiose colebatur, librique huc pertinentes diligenter legebantur. Tertium, qui inter classicos medii aeui auctores numerandus est, nominauimus MAGNUM AURELIUM CASSIODORUM, senatorem Romanum seculi sexti. Is cum *de septem disciplinis* librum edidisset, et pro temporum suorum captu de grammatica, rhetorica, logica, arithmetica, musica, geometria et astronomia egisset [i]; quibus disciplinis olim praecipua Encyclopaediae pars absoluebatur, auide a viris doctis his temporibus lectus et commendatus est, vt exemplo PAULI DIACONI [k], PETRI BLESENSIS [l] aliorumque constat. Quartus MACROBIUS fuit, de cuius *Somnio Scipionis* et libris septem *Saturnalium conuiuiorum* suo loco *Tomo secundo* quaedam attulimus, notauimusque veteris philosophiae opiniones eum haud infeliciter expressisse. Fecit scriptoris eruditio et perspicuitas, vt illis, qui paulo melius sapiebant, Macrobius magnopere probaretur. Cuius specimina multa in historia medii aeui literaria occurrunt. De geometricis enim nonnullis in Macrobium commentatum esse, Elbodum Episcopum Wimburgensem peculiari *epistola ad Gerbertum* testis est continuator BEDAE [m] *de gestis Anglorum*. Saepe numero

Cassiodorus.

Macrobius.

etiam

f) De S. E. c. CCI. p. 55.

g) Oxon. 1698. conf. FABRIC. Bibl. Lat. T. I. p. 644. T. III. p. 209.

h) THEODULFUS Lib. IV. carm. p. 221. ed. Sirmondi PAUL WARNEFRIED Lib. VII. Eutropii continuati IO. ERIG. SCOTUS Praef. in Libros de Consol. phil. apud FABRIC. Bibl. Lat. T. I. p. 638. Odo siue Odoardus Aurelianensis apud PAGI Crit. Antibar. ad a. 1093. n. 3. T. IV. p. 313. IO. SARISBER. Policrat. Lib. III. c. 9. Lib. VII. c. 15. p. 463. Metalog. p. 165. Commentati quoque in eum sunt Beda, Thomas Aquinas, vel, vt alii volunt, Thomas Anglicus, Gilbertus Porretanus vel Eadmundus, Albanus, Nicolaus Triuetus, et Robertus Groshead, conf. FABRICIUS loc. cit. T. III. p. 211.

i) Conf. FABRICIUS Bibl. Lat. T. I. p. 651. T. III. p. 218. Extat liber inter eius opera Rothomagi 1676. edita Tomo II. et seorsim Paris 1540. 4. 1580. 8.

k) Lib. VIII. Hist. Rom.

l) Epist. 101.

m) Lib. II. c. 14. apud LAUNOIUM de scholis celebr. c. XXI. p. 81.

etiam ad Macrobium prouocat HONORIVS AVGVSTODVNENSIS in libris *de philosophia mundi* [n]. Maxime vero IO. SARISBERIENSIS [o] Macrobium commendat, eo quod sit *conspicuus in sententiis, in verbis floridus, et tanta morum venustate redundans, vt in institutione conuiuii et dispensatione Socraticam videatur dulcedinem propinare.* Addi his potest P. PITHOEI et VSSERII coniectura, *Excerpta de differentiis et societatibus Graeci et Latini verbi*, quae ex Macrobio deflorata recentioribus eius editionibus solent adiici, medii aeui laborem suppeditare, et IO. ERIGENAE SCOTO, tribuenda esse. Alia testimonia, quibus comprobari potest, Macrobium viris doctis medii aeui valde placuisse, ne nimii simus, praeterimus. Macrobio iungendus est IVLIVS FIRMICVS MATERNVS, libris octo *de mathesi*, siue *astrologia apotelesmatica*, *deque potestatibus stellarum ex Aegyptiorum et Babyloniorum doctrina* clarus; qui cum seculo sexto iam in ea philosophiae parte, quae de mathematica agit, magni fieret, vt ex SIDONII APOLLINARIS *epistola ad Pontium Leonem* [p], videre est, multos quoque, non obstante doctorum Ecclesiasticorum ira et clamoribus contra philosophiam et mathematicam, lectores reperit. Meminit eius HONORIVS AVGVSTODVNENSIS [q] et post eum inferioris aetatis alii [r]. Tandem adiiciendus his est CHALCIDIVS, cuius *Commentarium in Timaeum Platonis* a philosophis emunctioris naris media aetate lectum fuisse ex IO. SARISBERIENSE [s] et THOMA BRAWARDINO [t] discimus. Ex his vero intelligimus, non defuisse his seculis viros doctos, qui oculos attollere ad profanos scriptores, qui de artibus liberalibus commentati sunt, auderent. Sed quo minus inde philosophiae incrementa emergerent, temporum infelicitas, et ingeniorum paupertas obstitit. Plerique enim ex adductis scriptoribus, quos auctorum classicorum instar eos habuisse probauimus, aut non ex instituto artium et scientiarum philosophicarum praecepta tradidere, sed aliud agendo ea insperserunt; aut commentationes quidem philosophicas scripserunt, sed ex penitiori philosophiae consideratione petitas. Vtrumque genus magnam veteris doctrinae et philosophiae peritiam postulat, qua qui imbuti praeparatique non sunt, frustra ad eorum auctorum lectionem accedent. At haec omnia infelici aeuo deerant, quod nec ingenium satis cultum habebat, nec lectionem in veterum scriptis subactam, nec iudicium in philosophia Graeca exercitatum, adeoque fructum ex hac lectione exiguum poterat reportare. Id quod ea scriptorum medii aeui loca, quibus ad illos prouocant legentibus erit in propatulo.

Firmicus Maternus.

Chalcidius.

§. VI.

n) Conf. FABRIC. Bibl. Lat. T. III. p. 145.
o) Policrat. Lib. VIII. c. 10. p. 567.
p) Praefixa carm. XXII.
q) De Philosophia Mundi Lib. II. c. 5.
r) Vid. FABRIC. Bibl. Lat. T. III. p. 97.
s) Metalog. Lib. IV. c. 9. p. 890.
t) In caussa Dei contra Pelagium.

§. VI. Praeter profanos illos, vel vt hoc tempore vocari consueuerunt, feculares scriptores, ecclesiasticus quoque magni nominis auctor silentio inter eos praetereundus haud est, qui ducis instar in philosophia hac aetate electi sunt. Fuit is sanctus AVGVSTINVS, cuius magna semper in Ecclesia tum ob eruditionem tum ob pietatem fuit existimatio, lectioque scriptorum eius eo gratior hisce seculis quo acutius disputauisse, et scholasticam scribendi methodum seruauisse videbatur. Id quod nonnullos ex recentioribus permouit, vt doctissimum praesulem inter anteambulones scholasticorum eorumque philosophiae atque theologiae referrent [a]; iure an iniuria? alio loco dispiciendum est. Is quam peritus fuerit in arte Dialectica, quamque acute more Academicorum disputauerit, adeo, vt contra Ambrosium disserens eum coëgerit ad preces confugere, ne sophismatis eius caperetur [b], *antecedente Capite* accurate exposuimus. Cum itaque hanc eius dialecticam eruditionem nossent, qui his seculis vixerunt, isque ob reliqua quoque, quae conscripsit, opera in Ecclesia esset commendatissimus [c], liberque sub eius nomine ferretur, qui Dialecticae praecepta exhibebat, aliusque Augustini nomen praefixum haberet, quo categoriae explicantur, hi libelli hermathenae instar philosophantibus commendati et publicis lectionibus in scholis explicati sunt, ita vt praestantior inter libros philosophicos auctor haberetur nemo. Eius rei documenta plurima in sequentibus occurrent, vnde ea hoc loco breuitatis caussa non tangimus, sed id vnum modo obseruamus, in publicis philosophiae lectionibus fundamentum hanc Dialecticam posuisse Remigium et Odonem Cluniacensem, vt ex huius vita constat [d]. Nec alius mos fuit seculorum reliquorum, quamdiu contemta et abiecta iacebat Aristotelis Dialectica [e]. Quo e puluere et squalore caput extollente, Augustini Dialecticae auctoritas diminui, et ex scholis illa proscribi coepit. Deceptos autem esse philosophiae studiosos seculis his mediis, dum Augustini auctoritate, famaque permoti hunc libellum ad discenda rationalis philosophiae praecepta adhibuerunt, ratos ita magni in Ecclesia viri se opera ad hoc sapientiae genus duci, ex iis manifestum est, quae *superiori Capite* de hac Dialectica Augustino tributa disseruimus. Ibi enim monuimus, praestantissimos operum Augustini editores monachos Benedictinos ex congregatione S. Mauri in Gallia non sine iudicii sagacitate et artis criticae calculo hunc libellum ex serie scriptorum Augustini eiecisse, eo quod Dialectica, quam Augustinus scripsit, ipso teste, Pythagoricis et Platonicis principiis superstructa fuerit, haec vero Stoicam Dialecticam exhibeat: in libro quoque de *Categoriis* antipodes asserantur, quos alibi [f] AVGVSTINVS negat. Vnde suspicatus est editor FORTVNATIANI

Augustinus.

a) BARBEYRAC. de Phil. mor. patrum praef. p. 39. aliique plures.
b) Serm. 92.
c) Vid. EGINHARDVS in Vita Caroli M. c. 24.
d) Vid. LAVNOIVS de Scholis cel. c. LIX. art. I. p. 178.
e) Conf. IDEM de fort. Arist. c. V. p. 197.
f) De C. D. Lib. XVI. c. 9.

TIANI *rhetoricorum*, PETRVS NANNIVS [g] Dialecticam hanc Augustini ad Fortunatianum referendam esse, eo quod vtrumque et verbis et sententiis conuenire videat [h]. Quicunque vero huius Dialecticae auctor fuit, illud dubio caret deceptos fuisse, qui libello, spinosam Stoicorum Dialecticam satis ieiune propinanti ob Augustini nomen famamque tantam auctoritatem detulere, vt maior vix possit. Cuius vt exemplum Lector habeat, en ex prologo quaedam, quem ad Carolum Magnum libello praefixit ALCVINVS et ex msc. edidere Benedictini.

Continet iste decem naturae verba libellus,
Quae iam verba tenent rerum ratione stupenda,
Omne quod in nostrum poterit decurrere sensum.
Qui leget, ingenium veterum mirabile laudet,
Atque suum studeat tali exercere labore,
Exornans titulis vitae data tempora honestis.
Hunc Augustino placuit transferre magistro
De veterum gazis Graecorum claue Latina,
Quem tibi rex magnus, Sophiae sectator, amator,
Munere qui tali gaudes, modo mitto legendum.

§. VII. Ex his quae de fontibus, auctoribusque classicis *, quibus in addiscenda philosophia vsi sunt medii aeui viri docti, disseruimus, sole meridiano clarius patere existimamus, quam curta supellex fuerit hac aetate philosophantibus, et quod impossibile fere fuerit, vt magni philosophi surgerent. Seculo itaque septimo, de quo dicere coepimus, non inuenimus, quem magnopere commendemus, licet non dubitemus, quin his quoque temporibus ingenia fuerint, quae si in aliam aetatem incidissent, haud obscurum in philosophia nomen fuissent consecuta. Inter ea ISIDORVM HISPALENSEM non immerito numerandum putamus, fratrem Fulgentii et Leandri, summis in Ecclesia honoribus functorum, qui et ipse archiepiscopalem dignitatem Hispali post fratris obitum A. C. DXCV suscepit, et A. C. DCXXXVI obiit. De cuius historia vitae scriptorumque atque muneris post SIGEBERTVM GEMBLACENSEM [i], HONORIVM AVGVSTODVNENSEM [k], ILDEFONSVM [l], ANONYMVM MELLICENSEM [m], TRITHEMIVM

Seculi VII philosophi.

Isidorus Hispalensis.

g) In Praefatione.

h) Scribit inter alia: „Hic dum vtriusque „rhetoricam confero, video illis plerumque et „verbis et sententiis conuenire. Procedo ad „Dialecticam vtriusque, nihil omnino varietatis deprehendo. Miror, qui acciderit, vt „quae vel Fortunatiani ad Augustinum, vel „quae Augustini ad Fortunatianum transierint, „nisi fortasse alter alterius praeceptor fuerit, et „magistri traditiones, vt fieri solet, suis libris „impresserit." Monentque editores Benedictini, eum librum sub Curii Fortunatiani nomine prodiisse Bas. 1558. Vid. T. 1. Opp. Aug. p. 614.

*) Plerosque auctores aeuo medio in scholis praelectos solitos enarrat EBERHARDVS Bethuniensis Sec. XII scriptor, in Graecismo, apud LEYSERVM in Histor. Poëtarum medii aeui p. 825.

i) De S. E. c. 55. k) Lib. III. c. 40.

l) c. 9. m) c. 26.

HEMIVM [n] recentiores historiae literariae scriptorum ecclesiasticorum auctores tantum non omnes [o] consulendi sunt. Quantus ille vir fuerit, ex elogio disci potest, quo eum mactauit concilium Toletanum VIII, A. C. DCXXXVI habitum, vbi audit *nostri seculi egregius doctor*, *Ecclesiae catholicae nouissimum decus*, *praecedentibus aetate postremus*, *doctrinae comparatione non infimus*, *et quod maius est*, *in seculorum fine doctissimus*, *atque cum reuerentia nominandus Isidorus.* Alia ILDEFONSI [p], BRAVLII [q], TRITHEMII [r] aliorumque medii aeui scriptorum [s] testimonia, et recentiorum quoque elogia [t] tacemus. Certe virum fuisse non sacrae modo sed et profanae literaturae peritissimum, eius scripta a laudatis viris enarrata, passimque a scriptoribus historiae literariae ecclesiasticae enumerata ostendunt. In quibus licet consarcinatorem egerit veterum, centonisque instar ex illorum scriptis sua consuerit, iudicium tamen in seligendis optimis probauit, cumque multa excerpserit ex libris, quibus hodie caremus, non inutilem praestitisse operam sequentibus seculis censendus est. Quae ratio permouit magnum SCALIGERVM [u], vt Isidori libros valde commendaret. Inter eos *opus* potissimum *etymologicum*, siue *originum libri XX*, *praemissis tribus ad Braulionem episcopum Caesaraugustanum epistolis*, *huiusque duabus Braulionis ad Isidorum*, locum aliquem Hispalensi episcopo facit in historia philosophica medii aeui. Non enim solas etymologias sectatur, aridoque calamo ieiunum argumentum prosequitur, sed per omne fere eruditionis genus diffusus plaeraque scitu digna et multa egregia alibique vix reperiunda affert. Inter haec autem multa sunt, quae ad philosophiam et mathematicas artes spectant. Agit enim *libro secundo* de dialectica, *tertio* de quatuor disciplinis mathematicis, *quarto* de medicina, *vndecimo* de homine et portentis, *duodecimo* de animalibus, *decimo tertio* de mundo et partibus, *decimo quarto* de terra et partibus, *decimo sexto* de lapidibus et metallis. Librum quoque *de natura rerum seu mundo* edidit, quo cosmographiam quandam exhibet [x], vel ideo commendandam, quod multa fragmenta Nigidii, Varronis, Suetonii Tranquilli aliorumque exhibeat dudum deperdita. Ex his vero tum de ipsa Isidori philosophia, tum de meritis eius in eandem iudicandum est. Priorem ex collectaneis veterum magis constitisse, quam systema aliquod cohaerens exposuisse ex dictis intelligitur, adeoque magnum inter philosophos locum, quem forte non admodum affectabat, non

n) De S. E. c. 232.

o) Ad annum 595. add. FABRIC. Bibl. Lat. med. T. IV. p. 559. VOSSIVS de Hist. Lat. p. 263. NIC. ANTON. Bibl. Hispan. vet. T. I. p 251. seqq.

p) De vir. illustr. c. 9.

q) Praef. ad libros Isidori, quam quoque exhibet OVDINVS de S. E. T. I. p. 1583.

r) De S. E. c. 232.

s) Supra not i) seqq.

t) Vid. TH. POPE-BLOVNT Cens. celebr. auct. p. 334.

u) Scaligerana prima p. m. 95.

x) In eo „ tam de ecclesiasticorum doctorum, „ quam etiam de philosophorum indagine obscu-„ ra quaedam de elementis absoluisse, “ ait BRAVLIO in Praef.

non occupat [y]. Haec vero non exigua fuisse, ob plurima veterum philosophorum, qui inter Latinos scripserunt, fragmenta et excerpta, conseruata omnino fatendum est. Quamuis enim non vbique iudicium probauerit, suaque non ex suis horreis, sed ex aliorum penu hauserit, eandem tamen philosophiae eiusque historiae praestitit operam, quam in Diogene Laertio, Suida, Stobaeo, aliisque collectaneorum philosophicorum scriptoribus merito laudamus [z]. Id quod eo magis inter eius merita referendum est, quo magis secula haec meliora non habebant, nec egebant, magnaque erat veterum scriptorum penuria. Durius itaque cum Isidoro agunt, nec aeui illius, quo vixit conditionem satis recordantur, qui centonum consarcinatorem fartoremque semipriscum nominando plagii et ineptae compilationis reum agunt [a]. Quem si non habuissent seculorum sequentium scriptores, in multis grauius coecutiissent, nec depromere potuissent ea, quibus scripta sua tanquam gemmis exornant, quod fecisse Rabanum Maurum obseruauit GVIL. MALMESBVRIENSIS, inuito licet GVIL. CAVEO [b]. Qui si cogitasset, hunc omnium fere medii aeui scriptorum morem fuisse, vt praecedentes scriptores excerperent, et ex his sua compilarent, intellexisset, nihil Rabani eruditioni, qualis seculo IX fuit, derogare, quod Isidorum exscripserit.

§. VIII. Fuit haec philosophiae seculo post natum redemtorem septimo facies, quae tantum abest, vt sequente octauo, (quo periisse in oriente quoque et literas et philosophiam *praecedente capite* probauimus) comtior et ornatior prodierit, vt potius deformem, quam iam seculo septimo acceperat, vultum detestabili barbarie et ignorantia pudenda magis augeret. Quanta seculi huius in omni eruditionis genere, tam seculari, quam ecclesiastico, corruptio atque tenebrarum densissimarum velum ingenia obumbrauerit, dicere hoc loco non licet, et ab iis expositum est, qui annales ecclesiasticos et literarios condiderunt [c]. Vno id exemplo confici potest, quanta tunc inter eos, qui eruditi habebantur, inscitia regnauerit, nempe concilii Toletani canone VIII, qui prohibuit ordinare clericum, psalterium, et cantiones solennes baptismique ceremonias ignorantem. Tales cum admoueri vetet synodus seculo VII habita, quales credas inter viros ecclesiasticos repertos fuisse, seculo VIII, in dies augescente barbarie? Haec cum ad eruditionem ecclesiasticam tam splendidum concilium sufficere iudicauerit, quis quaeso locus philosophiae esse potuit, cum legere et psallere in eruditionis parte haberetur? Mirandum itaque non est, loco literarum et philosophiae, canendi artificium ecclesiasticum hoc seculo obtinuisse, eumque pro insigni philosopho viroque eruditissimo reputatum fuisse, qui optime omnium

Facies philosophiae Sec. VIII.

y) Inde BALTH. BONIFACIO Ludicr. Hist. Lib. XV. c. 5. audit non tam doctrina, quam vita philosophus.

z) BEAT. RHENAN. ad Tertull. de poenit. p. 417.

a) I. DOVSA ad Sallust, p. 18. conf. IAC. THOMAS. de plagio lit. n. 474. seqq.

b) Hist. Liter. Scr. Eccl. p. 456.

c) Conf. BALVZIVS not. ad Reginon. Pruemiensem p. 540.

um cantasset. Quod ne sine teste dixisse videamur, ecce miram litem, quam in vita Caroli M. narrat monachus Engolismensis [d]: *Ecce orta est contentio per dies festos Paschae inter cantores Romanorum et Gallorum. Dicebant Galli melius se cantare et pulchrius, quam Romani. Dicebant se Romani doctissime cantilenas ecclesiasticas proferre, sicut docti fuerant a S. Gregorio papa, Gallos corrupte cantare, et cantilenam sanam destruendo lacerare, quae contentio ante dominum regem Carolum peruenit. Galli vero propter securitatem domini regis Caroli valde exprobrabant cantoribus Romanis. Romani propter auctoritatem magnae doctrinae eos stultos, rusticos et indoctos, velut bruta animalia affirmabant, et doctrinam sancti Gregorii praeferebant rusticitati eorum.* Non afferemus reliqua, quibus narrat, quomodo Gallorum cantum ad normam Gregoriani cantus reformauerit imperator, ne taedio Lectorem afficiamus, legi haec apud ipsum biographum possunt, vel apud LAVNOIVM, qui non immerito hoc exemplum esse ait, *literarum studia, quae priscis Ecclesiae temporibus viguerant in Gallia, et praestantissimos cultores habuerant, paulatim excidisse.* Non haec vero solius Galliae hoc seculo labes fuit, sed per omnis occidentis regiones malum hoc inualuit. Nec dubitamus affirmare, ipsam, quam in constituendo cantu ecclesiastico [e] posuit diligentiam Gregorius M. multum ad hanc barbariem contulisse. Dum enim viros ecclesiasticos in eo totos occupat, dum potissimum in eo studium ponit, dum aliis praefert, literarum et philosophiae totus fere orbis Occidentalis obliuiscitur: et quo magis ignorantiam alit et otia fouet psallendi studium, eo magis decrescunt seueriores scientiae. Neque hoc solum malum fuit, sed qui philosophiae studio se exercuisse videri volebant, musicam hanc ecclesiasticam excolebant, tempusque scribendis de arte cantandi psallendique libris [f] terebant, eo quod musica partem philosophici cursus constitueret. Quod hoc quidem loco digito tantum attigisse sufficit, cum ad ecclesiasticam historiam pertineat, et a viris doctis abunde sit enarratum, in hac tamen historiae philosophicae medii aeui parte inter impedimenta philosophiae omnino attentionem meretur.

Monasteria maxime Ord. S. Benedicti asyla philosophiae, sed misera.

§. IX. Magnis itaque tenebris hoc seculo occupata sunt plerorumque, qui docti haberi volebant, ingenia, vixque remedium aliquod barbariei inuentum est, quod, licet satis imbecille et inefficax, monasteria exhibere videbantur. In quae cum illi recipiendi essent, qui praeter musicam Ecclesiasticam et computum Ecclesiasticum, pauca quaedam artium liberalium elementa hausissent, factum inde est, vt in illis iuuenes ad ea praepararentur, sicque aliquod literarum asylum in his locis sacris reperiretur.

d) Integrum locum affert LAVNOIVS de scholis celebr. cap. I. pag. 3.

e) Scriptores huc pertinentes recenset FABRICIVS Bibliograph. antiq. c. XI. p. 368. seqq. pag. 644. seqq.

f) Elenchum scriptorum medii aeui Latinorum de musica cantuque Ecclesiastico exhibet FABRICIVS Biblioth. Lat. med. Tom. I.

tur. Solet haec gloria ad monachorum Occidentalium parentem S. Benedictum referri [g], qui cum familiae suae hominibus commendaret in praescripta regula; vt qui initiari sacro ordine vellent, prius docerentur, occasionem huius ordinis ascetis dedit scholas eas in monasteriis suis erigendi, in quas Musae hoc aeuo proscriptae et profugae tanquam in latibulum quoddam secesserunt. Sunt tamen nonnulla, haud leuis momenti, quae viri eruditi [h] contra receptam hanc opinionem vrgent, contendentes, nihil ipsum ordinis patriarcham ad literarum culturam sua regula contulisse. Monent enim, ipsum Benedictum a literis auerso plane fuisse animo, easque contemsisse. Ita enim ex Gregorii papae *dialogo secundo* ANTONINVS, *summae historialis* [i] scriptor: *Benedictus nobiliore genere ex prouincia Nursiae ortus Romae liberalibus literarum studiis traditus a parentibus fuerat. Sed cum in eis multos ire per abrupta vitiorum cerneret, eum quem quasi in ingressu mundi posuerat pedem retraxit: ne si quid de eius scientia attingeret, ipse quoque postmodum in immane praecipitium totus iret. Despectis itaque literarum studiis, relicta domo rebusque paternis, soli Deo placere desiderans, sanctae conuersationis habitum quaesiuit. Recessit itaque scienter nescius et sapienter indoctus.* Nec his obstant, quae passim vitae eius scriptores memorant, Romanos nobiles filios suos sancto praeceptori erudiendos commendasse, sicque Equitium Maurum, Tertullium vero Patricium Placidum ei tradidisse: haec enim non de institutione literaria, sed ascetica et monastica, quae ad vitae sanctimoniam euitandaque seculi vitia comparata esse debebat, referenda sunt. Ipse quoque, Maurus, Benedictinorum in Gallia monachorum conditor, si vera sunt, quae in vita eius dicuntur, quae nonnullis suspecta est [k], aliam Francicae iuuentutis institutionem non respexisse videtur. Ipsa porro S. Benedicti regula hanc virorum doctorum sententiam confirmare videtur, quae de studiis vel secularibus vel sacris excolendis habet nihil, et lectionem atque meditationem tantum asceticam iniungit, opus manuum quotidianum autem suis acriter commendat, quod luculento argumento est, Benedictum veterum ascetarum instituta imitatum de literis inter suos excolendis nihil cogitasse, quod et alios quoque ordines sacros qui tum inclarescebant, non fecisse ex eorum regulis a LVCA HOLSTENIO editis [l] manifestum est. Vnus Cassiodorus *Institutiones* suas *diuinas humanasque* siue *Lectiones* pro monachis suis Viuariensibus condidit, vt manuductionem haberent ad diuina humanaque studia. Qui licet eodem cum Benedicto tempore vixerit, probari tamen non potest, hoc Cassiodori institutum ad Benedicti familiam

g) Vid. CONRING Antiqq. Acad. Diss. III. p. 62.
h) Vid. IDEM Supplem. XXX. p. 272. seqq.
i) Tit. XV. c. 13.
k) Conf. BAILLET. Vit. nou. SS. BASNAGE Hist. Eccles. Lib. XXI. c. 4. T. IV. p. 1621. seqq. quibus respondet RVINART. peculiari Apologia pro missione S Mauri in Galliam, Paris 1702. 8. lingua Gallica edita.
l) In Codice regularum Romae 1661. edito.

liam transiisse, immo historiae fidei consentaneum est, monasticam Benedicti simplicitatem tandem literarum studium a Cassiodoro commendatum et promotum suppressisse. Alia, quae viri eruditi hac de re afferunt, copiose non repetemus, legenda apud elegantissimae doctrinae virum GABRIELEM NAVDAEVM [m], qui prolixe ad obiecta exempla eruditorum ex Benedicti coetu virorum veterum et primorum respondit, quae allegari solent, vt probetur, literarum studia in hoc ordine a prima institutione viguisse. Is enim illustres illos viros Benedictinos fuisse cum multis aliis pernegat. Nos hanc controuersiam neque excutiemus, neque dirimemus, cum habeat haec ipsa familia, sine contradictione a seculo nono ad nostra tempora de literis omnium meritissima, viros doctissimos, qui pro gentis suae gloria literaria decertare possint, et ex parte quoque decertarunt. Illud vero dubiis eximendum putamus, monasteriorum quorundam praesidio ingruentem barbariem euasisse seculo octauo, quicquid literarum et philosophiae cognitione tinctum quodammodo fuit: quod tamen si cum prioribus temporibus comparaueris, stellarum instar nebulosarum fuit, quae coecam noctem spissasque tenebras collustrare lumine non possunt suo. Id qua ratione hoc seculo factum sit, iam porro enarrabimus.

Hibernia et Anglia asyla philosophiae.

§. X. Nempe vbique regnabat inscitia, triumphabat cum Barbarorum armis barbaries, quam in Italiam Longobardi, in Hispaniam et Galliam Saraceni etc. inuexerant *. Sola Britannia, literarum cultu felix insula exules Musas patentibus vlnis amplexa profugam cum reliquis literis philosophiam cultu squaloreque deformem vixque dignoscendam recepit et in amplexus admisit suos. Id imprimis et iure quodam suo ad Hiberniam pertinet, quo hoc seculo Angli literarum addiscendarum caussa adhuc proficisci solebant. Qua de re ita GVIL. CAMBDENVS: *Anglo-Saxones nostri illa aetate in Hiberniam tanquam ad bonarum literarum mercaturam, vndique confluxerunt. Vnde de viris sanctis in nostris scriptoribus legitur: amandatus est ad disciplinam in Hiberniam.* Recte id probat auctoritate biographi veteris *Sulgeri*, qui in hac eius vita:

Qui postquam nablam primo tener edidit infans
Perlustrat scholas studio florente Britannas
At crescente simul ardore et tempore multo
Exemplo patrum commotus amore legendi
Iuit ad Hibernos Sophia, mirabile claros.

Ex quibus verbis acute, nisi fallimur, colligit HERM. CONRINGIVS [n] illa tempestate Britanniae quidem suas fuisse scholas, sed aptas

magis

m) In Coniect. caussae Kempens. pag. 155.

* Prolixe de hac barbarie inter Galliae incolas obtinente disserunt eruditissimi literariae historiae inter Gallos scriptores, initio Tom. IV.

n) Antiqq. Academ. Suppl. XXXI. pag. 180.

magis primae aetati, in Hibernia autem doceri philosophiam solere. Et ex hac insula in Britanniam philosophiam commigrauisse, testis est ERICVS ANTISSIODORENSIS[o], ad Carolum Caluum scribens; *quid Hiberniam memorem, contemto pelagi discrimine, pene totam cum grege philosophorum ad littora nostra migrantem?* Nec exemplis huius rei destituimur. Ioannem enim Scotum, ex plerorumque mente Hibernum ex ea insula philosophiam in Angliam deportauisse, in sequentibus dicemus. Sanctitatis quoque inter Britannos laude celebres viros Egbertum, Wicbertum et Wilgisium, eorumque exemplo excitatum Willibrordum in Hiberniam soluisse disciplinae literariae et scholasticae eruditionis caussa, affirmat ALCVINVS[p]. Ex hoc itaque equo Troiano egressi cum in Angliam rediissent viri literarum et philosophiae studiosi, Anglia quoque viris doctis repleta est. Quos cum nonnulli peregrini iuuarent, factum est, vt paucae illae philosophiae reliquiae, quas barbaries nondum extinxerat, vires paulisper resumere, et reflorescere inciperent. Inter quos memorari meretur THEODORVS CILIX, domo Tarsensis, monachus, qui post medium seculum VII archiepiscopus Cantuariensis a Vigiliano pontifice Romano constitutus, cum in Angliam venisset, id sibi datum credidit, vt Ecclesiae Anglicanae faciem pulchriorem faceret, nitorique restitueret suo. Is diu in componenda Ecclesia Anglicana ad eam imaginem, quam Romae pictam acceperat, laborauit, qua de re adeundi sunt annalium Britannicorum conditores, et in his maxime HENRICVS SPELMANNVS[q], reliquique, qui de scriptoribus ecclesiasticis egerunt auctores[r]. Hac emendatione perfecta, cum pro temporis ratione seculari eruditione homo Graecus, et in patria literarum ferace institutus literis non careret, ad barbariem pellendam reuocandasque literas animum adiecit. Quod iam diu meditatus Bibliothecam copiosam tam Graecis quam Latinis libris instructam secum in Angliam adduxit; cumque ipse in arte metrica, astronomia et arithmetica siue computo ecclesiastico, et musica ecclesiastica haud contemnendos profectus fecisset, alios quoque in his literis erudiuit, teste BEDA[s], qui similia de eius successore Berechtwaldo memorat, alioque loco Tobiam quoque episcopum Rhosensem eius discipulum nominat, secularem eruditionem a Theodoro edoctum. Alia Bedae loca diligenter a CONRINGIO[t] collecta, breuitatis caussa praetermittimus. Laudabile fuisse hoc Anglorum studium omnino fatendum est, praestititque paucas quasdam stellulas Cimmeriam istam literarum noctem distinxisse, quam tenebris cuncta fuisse obumbrata. At, quae istorum temporum fuit infelicitas, parum istorum virorum in monasteriorum scholis vigili studio in literas incumbentium diligentia in pellenda promouit barbarie, et tantopere malum illud, quod totam Ecclesiam inuaserat, inualuit, vt BEDA,

Theodorus Cilix.

o) In vita S. Germani.
p) In vita Willibrordi.
q) Ad A. C. 668. T. I. concil. Angl. p. 158.
r) CAVE pag. 387. OVDINVS T. I. p. 1655.
s) Hist. Anglic. Lib. IV. cap. 1. 2.
t) loc. cit. pag. 285.

BEDA [u], qui ex praecipuis se pesti ingruenti obiecit, *Lectorem rem lacrymis dignam contemplari* iubeat, *quantum Ecclesiae status in peiora quotidie, vel vt mitius dicat, ad infirmiora gerenda deuoluatur.* Id imprimis ad philosophiam referendum esse, nec in ea aliquid, quod hoc nomine vere dignum sit praestitisse eos, qui reformatores emendatoresque barbariei videbantur, Bedae exemplo constat. Nec diu in Britannia haec felicitas durauit. Cum enim paulo post crudelibus Danorum aliorumque populorum Septentrionalium depraedationibus et vastationibus cuncta iterum barbarie mergerentur, per aliquot secula honos literarum in hac gente redire non potuit, et licet subinde vires eruditio et philosophia resumere tentaret, quod imprimis curante Aelfrido rege aliquandiu factum, vt infra dicemus; sub Normannicae tamen familiae regibus emergere demum potuit, id quod seculo XI contigisse, ex Guilielmi conquestoris aetate intelligitur. Testem damus GVILIELMVM MALMESBVRIENSEM celebrem huius gentis historicum, scribentem [x]: *Literarum et religionis studia obsoleuerant, non paucis ante aduentum Normannorum annis. Clerici literatura tumultuaria contenti vix sacramentorum verba balbutiebant: stupore et miraculo erat ceteris, qui grammaticam nosset.* Continuator autem *Historiae* BEDAE [y], *cum eo*, ait, *sepultam esse pene omnem gestorum notitiam ad nostra tempora. Adeo nullum Anglorum studiorum eius aemulum, nullum gloriarum sequacem fuisse, qui omissae monetae lineam persequeretur. Paucos, quos aequus amauerit Iesus, quamuis literis non ignobiliter informatos tota vita ingratum consumpsisse silentium. Alios vix primis labris illas gustantes ignauum confouisse otium. Ita cum nigro semper succederet pigrior, multo tempore studiorum in tota insula tepuisse feruorem.* Sed haec ad sequentia pertinent secula, quae tamen in octauo, iam coeperunt. In quo cum nonnulla comtiora emicuerint ingenia, quae vmbram quandam studiorum philosophicorum seruauerunt, ea iam nobis enarranda sunt.

Aldhelmus.

§. XI. Floruit exspirante seculo septimo et exoriente octauo ALDHELMVS, quem scriptores Adelmum quoque, Adelinum, Althelmum vocant [z]: is Anglus, ex regia Isae Visi-Saxonum familia oriundus fuit. Qui cum Theodorum Cantuariensem, Adrianum et Maildulphum domi praeceptores habuisset, iuuenis adhuc Galliam et Italiam peragrauit, tantoque ardore et industria in literas incubuit, vt a nemine sui temporis facile vinceretur. Redux primo monachus deinde abbas Bladunensis factus est, cui monasterio a praeceptore Maildulpho, nomen Maildulphsburgum, fecit, ex quo hodiernum Malmsburiense factum est. Tandem Schirburnensis Ecclesiae antistes factus anno DCCIX

u) Exposit. allegor. in Samuel. L. IV. cap. 2.
x) Lib. III. conf. MATTH. WESTMONASTER. Chron. ad ann. 839.
y) Lib. I. c. 8.
z) PITSEVS de Script. Britann. p. 116.

DCCIX obiit. Huius ideo hoc loco mentionem facimus, quod BEDA [a] testatur, *fuisse virum vndecunque doctissimum, et sermone nitidum, et scripturarum tam liberalium quam ecclesiasticarum eruditione mirandum.* Quae eius eruditio philosophiam quoque attigit; scripsit enim *de octo vitiis principalibus*, librumque *de natura insensibilium;* itemque *de arithmetica, de astrologia, de schematibus, de philosophorum disciplinis;* de quibus scriptores historiae literariae Britannicae IO. PITSEVS [b], et IO. BALEVS [c], et qui de scriptoribus ecclesiasticis egerunt [d], videndi sunt.

§. XII. Medio fere seculo octauo inter Anglos emicuit velut inter ignes luna minores BEDA, qui qualem ortum, educationem et fortunam habuerit, ipse ad calcem *Historiae Anglorum* [e] recitat, ex quo omnes fere, qui historiam literariam scriptorum ecclesiasticorum tetigerunt, sua hauserunt, qui cum in omnium manibus sint, nolumus breuitati consulturi eius vitam repetere, quae ad sacram proprie historiam, annalesque ecclesiasticos [f] pertinet. Scientiarum is elementa hausit ab abbatibus Benedicto, ac deinde Oeolfrido monasterii BB. Apostolorum Petri et Pauli, quod est ad Wirimundam siue ostium Wiri amnis, et Ingiruum. Sed et episcopo Hagulstadensi Ioanni, postea ad Eboracensem sedem promoto in disciplinam traditus est, diemque obiit A. C. DCCXXXV. Inter philosophos sui temporis eum numeratum fuisse, ex incondito, quod ei agrestis quidam calamus posuit, epitaphio intelligere licet, *Beda.*

Presbyter hic Beda requiescit carne sepultus.
Dona, Christe, animam in coelis gaudere per aeuum,
Daque ei Sophiae ebriari de fonte, cui iam
Suspirauit ouans intento semper amore.

De quo epitaphio continuator historiae eius ita [g]: *Poteritne vlla excusatione hic pudor extenuari, vt nec in eo monasterio, vbi illo viuente totius literaturae exultabat gymnasium, potuerit inueniri homo, qui memoriam eius formaret, nisi exili et miserabili stilo?* Laudandus vero Beda magnopere, quod non sacris tantum, et profanis scientiis atque philosophia ingenium, quantum infelicia tempora patiebantur, exornauerit, sed in erudienda quoque iuuentute, quae ignorantia valde premebatur, sedulus fuerit, quo effecit, vt docti viri ex eius disciplina prodirent, qui ingruentem inscitiae noctem aliquantisper sua doctrina illustra-

a) Hist. Angl. Lib. IV. c. 19.
b) loco cit. p. 118.
c) Cent. I. p. 84.
d) CAVE p. 389. DVPIN. T. VI. p. 44. FABRIC. Bibl. Lat. med. T. I. p. 140.
e) T. III. Opp. p. 151.
f) Erunt instar omnium MABILLON. Sec. III. Bened. P. I. p. 531. et Acta SS. 27. Maii T. VI. p. 718. seqq.
g) Lib. I. c. 8.

illuſtrarunt. Quanta diligentia in literas incubuerit, ex catalogo ſcriptorum eius diſci poteſt, quem contexuerunt CASIMIRVS OVDINVS [h], et IO. ALBERTVS FABRICIVS [i]. Inter ea multa ſunt, quae demonſtrant, Bedae ingenium philoſophicum non defuiſſe, modo temporis felicitate aetatisque genio meliore fuiſſet adiutus. Sui ſane temporis homines eruditione ſua ita in admirationem rapuit, vt in prouerbium abiret, deque eo diceretur, hominem in extremo orbis angulo natum, vniuerſum orbem ſuo ingenio perſtrinxiſſe. Praecipue vero laudandum in eo eſt, quod cum ſeculares diſciplinas diligenter excoleret, libros philoſophorum etiam gentilium legerit, inque iis adeo exercitatus fuerit, vt eo ſeculo parem vix haberet. Phyſicam quoque et matheſin non ex riuulis ſordidis, ſed ex puriſſimis fontibus, hoc eſt, ex Graecis et Latinis auctoribus primis hauſiſſe, obſeruat IO. BALEVS [k]. Id quod eo magis mirandum, ſi ad SIMEONIS DVNELMENSIS [l] obſeruationem attendatur, *quod in extremo mundi angulo latens nunquam maria transfretauerit ob addiſcendam ſapientiam, ſcholasque philoſophorum nunquam frequentauerit.* Plura, ſi locus pateretur, poſſent addi ex ſcriptoribus Britannicis, qui in immenſum Bedae eruditionem extollunt. Inter quos de eruditione eius philoſophica magnifice ſentit THOMAS FVLLERVS [m], de eo ita pronuntians: *Seculi ſui omnigena eruditione ornatiſſimus fuit. Incipiat ab eius axiomatibus ſophiſta, ad eius metaphyſica progrediatur baccalaureus, ad eius mathematica magiſter artium; et illum ſinguli in quauis harum artium ac ſcientiarum quouis ſcriptore Chriſtiano illius ſeculi praeſtantiorem deprehendent.* Alia de eruditione eius theologica iudicia, quae huc non pertinent, non adiicimus, cum ſufficiat venerabilis nomen, ideo illi datum, ſi fabulas nugatorum [n] reiicimus, quod ex epiſcoporum ſententia ſcripta eius publice populo praelegerentur. Et haec quidem omnia in laudem Bedae facile concedi poſſunt, modo ad ſeculi VIII conditionem referantur, et hoc pacto relatiuo ſenſu intelligantur, obſeruetur que literarum culturam poſt eius aetatem, vt ſupra dictum, iterum intercidiſſe, et ita cariorem feciſſe meritorum eius memoriam. Si vero in ſe Bedae eruditio philoſophica aeſtimanda eſt, omnino fatendum, ingeniis eum magnis accenſeri non poſſe. Quamuis enim eſſet diligentiſſimus, nec a lectionis copia deſtitutus, caruit tamen iudicandi acumine, ſine quo magni philoſophi non fiunt, et quam a natura habuit iudicii vim inepto ſui temporis praeiudicio, eruditionem in farragine multiiugae lectionis conſiſtere, ſuffocauit. Cui cum accederet ſeculi, quo viuebat infelicitas, ſenſusque philoſophiae

h) De S. E. T. I. p. 1672. ſeqq.
i) Bibl. Lat. med. T. I. p. 496. ſeqq.
k) loco cit.
l) In Epiſt. ad Hugon. decanum Eborac.
m) Praef. ad res Angl. apud THOM. POPEBLOVNT cenſ. celebr. auct. p. 340.
n) Vid. CALVISIVS in Chronol. ad An. 734. DVRANDVS in Rationali diuinorum officiorum c. 40. p. 280. Viuus hoc nomen ob ſummam, quam tuebatur, auctoritatem et pietatis opinionem accepit, quod ſatis illas fabellas refutat.

loſophiae ineptus, quo ſufficiebat, ex aliis ſcriptoribus conſarcinata repetere, nihil reuera, quod momentum habeat, in philoſophia praeſtare potuit. Hinc videas, multum quidem fuiſſe Bedam in argumento philoſophico, parum autem promouiſſe. Scripſit *Commentarium in Boëthii conſolationem philoſophiae, libros quatuor de philoſophia; ſententias ex operibus Ariſtotelis et Ciceronis; de natura rerum, de diuinatione mortis et vitae; de tonitruis, de officiis; Ariſtotelis axiomata expoſita* [o], vt alia taceamus, aſtronomiam, chronologiam, geographiam, computumque atque muſicam eccleſiaſticam illuſtrantia, et ad artes liberales explicandas facientia, quibus demonſtrauit, nec voluntatem, nec ſtudium et induſtriam ſibi defuiſſe, vt magnus philoſophus euaderet. Horum vero ſcriptorum omnium ea eſt conditio, vt vires cum in tanto conatu defeciſſe conſtet. Vt taceamus enim, in plerisque alios cum tantum exprimere, et in libro de *ſchematis* Caſſiodorum, *de numero* Apuleium et Boëthium, *de diuiſione temporum* Iſidorum diligenter ſequi, et in ſua eos arua deriuare: confuſis omnia notionibus, aeui illius barbariem prodentibus ſcatent [p]. Verum inter coecos luſcum quoque imperaſſe mirum non eſt, adeo vt ipſe conqueratur [q], ſe ob librum *de tonitruis* in magiae ſuſpicionem adductum fuiſſe. Ex quo luculento exemplo foeda iſtorum temporum ignorantia et ſuperſtitio intelligi poteſt. Ceterum hoc quoque monere ex re noſtra eſt, non omnes Bedae libros genuinos videri viris doctis, et ſuppoſitionis ſuſpecta eſſe *axiomata philoſophica, ſententiasque excerptas ex Cicerone.* Libellum etiam *de philoſophia* a quibusdam GVILIELMO DE CONCHIS, de quo infra inter Scholaſticos dicetur, tribui, de quibus ſcriptis Bedae ſuſpectis videri poteſt C. OVDINVS [r].

§. XIII. Bedae coaeuus et familiaris fuit ACCA, paulo poſt Bedam defunctus, monachus et poſtea epiſcopus Hagulſtadenſis, hoc loco ideo memorandus, quod et Bedam ad colendas et propagandas literas excitauerit, et ipſe eccleſiaſtica atque ſeculari literatura pro aeui illius conditione ſatis tinctus, bibliothecam ſedi ſuae donauerit, cuius vſu collabenti eruditioni ſuppetias ferre viri docti poſſent. Eiusdem fere commatis eo tempore fuit Felix Croylandenſis ſiue Gerwenſis, quem ſecularium literarum cognitione egregium fuiſſe ſcriptores [s] memorant. Tum EGBERTVS ſiue Ecbertus Anglus, regio ſanguine natus tandemque ab A. C. DCCXXXII archiepiſcopus Eboracenſis, huc referendus

Acca.

Egbertus

o) Laudati not. h) i).

p) Exiguam Bedae eruditionem philoſophicam fuiſſe obſeruauit etiam CONRING. loc. cit. p. 288.

q) In Praef. Libri de Tonitruis.

r) loco cit. p. 1682. ſeqq. Eſt inter haec ſuſpecta ſcripta Bedae libellus quoque de ſubſtantiis. Hunc caue inter libros philoſophicos referas, eſt enim collectio variarum praeceptionum tam clericis quam laicis vtilium, et titulum accepit, quod etiam de ſubſtantiis monaſteriorum non alienandis agat.

s) CAVE l. c. p. 408. VOSSIVS de Hiſt. Lat. Lib. II. c. 28. p. 279. OVDINVS T. I. p. 1672.

rendus eſt. Is enim inter viros ſuae aetatis literatiſſimos eminuit, cumque elegantiores atque ſeueriores diſciplinas impenſe amaret, auctoritate ſua eorum culturam, quibus poterat viribus adiuuit, eruditorum moecenas optimus promouendisque ſtudiis natus. Hinc de bibliotheca quoque ſuis proſpexit, et ad literarum ſtudia (quibus reliquias philoſophiae admixtas fuiſſe, vno hoc loco ſemel monemus) adoleſcentes ſerio excitauit. Ita enim ALCVINVS *in epiſtola ad Carolum M.* [t]: *Date mihi exquiſitioris eruditionis ſcholaſticae libellos, quales in patria habui, per bonam et deuotiſſimam magiſtri mei Egberti archiepiſcopi induſtriam, et ſi placet, excellentiae veſtrae, remittam aliquos ex pueris noſtris, qui excipiant quaeque neceſſaria et reuehant in Franciam flores Britanniae.* Maxime vero Egbertum memorabilem facit FLACCVS ALCVINVS, vel Albinus, inter praecipua huius ſeculi ornamenta eaque praeſidia numerandus, quibus literarum et philoſophiae ruina inter Anglos Galloſque paulisper cohibita eſt. Is gente Anglus, veroque nomine Alchwinus, et praenomine et cognomine eruditionis teſtimonium meruiſſe nonnullis viſus eſt. Flacci enim nomen aut ab imitatione Horatii, aut a Caroli M. gratia, illi ſimili, qua Flaccum proſecutus eſt Auguſtus, ei inditum eſſe nonulli contendunt [u]. Alchwini autem, id eſt veteris vini explicationem ipſe hanc dediſſe videtur, in *epiſtola ad Carolum M.* [x]: *Alios vetere antiquarum diſciplinarum mero inebriare ſtudeo* [y]. Prodiiſſe Alcuinum ex Bedae diſciplina, teſtatur MONACHVS SANGALLENSIS, qui *de geſtis Caroli regis Francorum et imperatoris libros ad Carolum Craſſum duos* compoſuit [z], is enim *Albinum* vocat *in omni latitudine ſcripturarum ſupra ceteros modernorum temporum exercitatum, vtpote diſcipulum doctiſſimi Bedae, peritiſſimi poſt S. Gregorium tractatoris.* Id quod recentiores plerique ſequuntur [a]. Sed obſtare temporum rationes dudum viris quibusdam doctiſſimis obſeruatum eſt. Eo enim tempore, quo Beda vita deceſſit, quod vel A. C. DCCXXXI, vel quod plerique volunt A. DCCXXXV factum, vix vitalem auram primum hauſiſſe Alcuinus videtur. Hic enim A. C. DCCCIV obiit, ad quod tempus ab emortuali Bedae anno effluxere ſeptuaginta anni, vt fere impoſſibile ſit, Alcuini adoleſcentiam ad Bedae tempora extendi, cum vix natus tunc videatur. Niſi ſtatuamus, Alcuinum octogenario maiorem obiiſſe, dicamusque puerum prima tantum literarum rudimenta a Beda accepiſſe. Nec diſplicet coniectura IO. LAVNOII [b], hunc ſcriptorem Albinum ex ignorantia confudiſſe cum illo Albino, cuius Beda meminit in *praefatione hiſtoriae Anglorum* his verbis: *Auctor* ante omnes *atque adiutor opuſculi huius. Albinus*

Flaccus Alcuinus.

t) Apud WILHELM. MALMESBVR. de geſtis pontificum Anglorum Lib. III. p. 269.
u) PAGI ad A. C. 796. n. 22. MABILLON Sec. IV. Bened. P. I.
x) loc. cit. et apud LAVNOIVM l. c. p. 31.
y) Aliis tamen lingua Anglo-Saxonum Alchwin omnium amicus eſt, vid. ECKARD. Hiſtor. ſtud. etymol. p. 39.
z) Apud LAVNOIVM loc. cit. c. 2. p. 15.
a) PAGIVS ad A. 778. CONRING. Antiqq. Acad Diſſ. III. p. 75. MABILLON. Sec. IV. Ben. P. I. p. 148. LAVNOIVS l. c.
b) l. c.

binus abbas reuerendiſſimus, vir per omnia doctiſſimus extitit. Quae coniectura inde confirmatur, quod cum Bedae mentionem facit Alcuinus, non ſuum vtique, ſed ſui temporis nobiliſſimum magiſtrum appellat [c]. Illud vero certum eſt, ex Egberti diſciplina Alcuinum profeciſſe, vt ex verbis ſupra adductis conſtat, aliisque eius locis demonſtrari poteſt. Hoc praeceptore non tantum Latinae et Graecae atque Hebraicae linguae notitiam ſibi Alcuinus acquiſiuit, ſed et mathematicas atque philoſophicas ſcientias, ſupra captum ſeculi ſui, ſi Anglis credimus, didicit. Sane PITSEVS [d], *eum*, ſcribit, *fuiſſe ingenii feliciſſimi, mitis animi, facundae linguae, mirae modeſtiae, moderatae grauitatis, maturi iudicii, magnae pietatis, ſingularis eruditionis, terſi ſermonis, ſtili ſuccincti, ſimplicis, puri: polite tum verſu tum proſa ſcripſiſſe: cum Latinarum literarum ſcientia Graecarum etiam et Hebraicarum cognitionem coniunxiſſe: has enim linguas et perfecte calluiſſe, et publice docuiſſe. Omnes denique ſcientias mathematicas, philoſophicas et theologicas accurate tenuiſſe, atque etiam docuiſſe.* His alia addit, iactantiora, quae non exſcribimus. Io. BALAEVS [e] autem ad annales Cantabrigienſes prouocat, teſtantes, *quod omnes illic artes liberales poſt Bedam docuerit, Latine, Graece et Hebraice peritus; et quod tandem Eboraci ſub Egberto praelegerit philoſophorum ſui temporis anteſignanus.* Et paulo poſt addit: *Hunc inſtructorem prae aliis omnibus Carolum Caeſarem habuiſſe in rhetoricis, dialecticis, mathematicis ac theologicis, qui et ſimul computandi artem atque ſiderum curſus varios ſub eo didicerit.* Horum auctoritate VOSSIO [f] quoque Alcuinus audit philoſophus et mathematicus nobilis. Sed hoc recte intelligendum, et comparate tantum accipiendum, quatenus nempe cum aliis ſui ſeculi hominibus ignauia et ignorantia ſepultis conferri poteſt, alias nimium dixiſſe laudatores iſtos omnino fatendum eſt. Id enim in literaria et philoſophica aeui medii hiſtoria vniuerſali quadam obſeruatione probe notandum eſt, viros doctos, qui tunc eminuerunt, ideo tantum extolli, quamuis mediocri enituerint doctrina, quod inter coecos luſco etiam imperandi occaſio fuerit. Non itaque elegantiorum ſeculorum viri eruditionis laude commendatiſſimi cum his viris doctis medii aeui comparandi horumque elogia ex iſtorum laudibus dimetienda ſunt, ſed id eruditioni eorum pretium ſtatuendum, quod temporum patitur conditio. Idque imprimis de Alcuino notandum, quem primorum ſeculorum literatiſſimis viris ſimilem faciunt medii aeui ſcriptores, quos in extollenda gente ſua diligentiſſimi ſequuntur ſcriptores hiſtoriae literariae Britanni. Nos medio tutiſſime ibimus, nec Alcuinum ſummorum virorum choro, et primae philoſophantium claſſi inſeremus, dabimus vero hanc meritis eius laudem, quod temporum ſuorum conditionem, qua rariſſima auis erat Graece et Hebraice doctum eſſe, longe ſuperauerit, ingeniumque quod natura acu-

c) Epiſt. 49. d) loc. cit. e) Cent. I. Script. Angl. p. 110. f) De Hiſt. Latinis Lib. II. c. 30. p. 289.

tum habebat et elegans, quantum feculi fui indoles permittebat, eximie difciplinis omnibus ornauerit, adeoque inter aetatis fuae homines literatos principe loco numerandus fit, quamuis cogitandum effe moneamus, aeuo eum barbaro vixiffe, eiusque veftigia quam plurima eius eruditionem referre. Maxime vero aeternam fibi meritorum de literis fecit memoriam, quod et eruditionis fuae, et auctoritatis, qua apud Carolum M. florebat praefidiis vfus fit ad reftituendas et amplificandas literas. Cuius primam occafionem habuit, cum in Galliam a Carolo M. euocatus, vt ipfi in Felicis Orgelitani haerefi et canonibus pfeudo-fynodi Nicaenae expugnandis confilio et doctrina adeffet, imperatorem A. C. DCCLXXXI prima vice Parmae conueniffet. Ibi enim tantopere eruditionem, fidem et prudentiam magno principi probauit, vt altera eum vice ad fe inuitaret A. C. DCCXCII, eiusque opera ad reftituendas excitandasque literas vteretur. Quod duplex iter ex ferie vitae Alcuini luculenter demonftrauit MABILLONIVS [g]. Ab eo tempore nihil in imperio Caroli M. accidit, quod vel ftatum ecclefiafticum vel fcholafticum et literarium concernebat, quod non ex Alcuini confilio geftum fit. Nam et fcholae palatinae eum praefecit, et comitem ad Synodum Francofurtanam fibi adfciuit, et patribus eius fynodi maxime commendauit, et eius potiffimum inftigatione et perfuafione complures fcholas in Gallia, Germania et Italia erexit. Inque his aliisque ludis literariis e. g. Fuldenfi, Parifienfi etc. Alcuinum publice docere iuffum effe, fcriptores eius aetatis tradunt [h]. Tandem viribus fenio confumtis cum ab aula et fecularibus negotiis, miffionem diu fruftra expetiiffet, rudi donatus in coenobium fuum S. Martini Turonenfe feceffit, et, quod reliquum vitae erat, otio literario, iuuenumque, qui ibi magno numero confluxerant, inftitutioni vacauit, fruftra faepius in aulam ab imperatore reuocatus. Qua de re ipfe ad imperatorem fcribit [i]: *Ego Flaccus vefter fecundum exhortationem et bonam voluntatem noftram aliis per tecta fancti Martini fanctarum in olla fcripturarum miniftrare fatago, alios vetere antiquarum difciplinarum mero inebriare ftudeo, alios grammaticae fubtilitatis pomis enutrire incipiam, quosdam ftellarum ordine ceu picto cuiuslibet magnae domus culmine illuminare geftio, plurimis factus, vt plurimos ad profectum fanctae Dei Ecclefiae, et ad decorem imperialis regni veftri erudiam, ne fit vana Dei omnipotentis in me gratia, nec veftrae bonitatis largitio inanis.* Quibus ea fubiungit, quae fupra iam adduximus, quibus libros fibi exfcribi petit. Tandem fenex A. C. CMIV obiit. Haud parum autem gloriam famamque eruditionis eius auxere difcipuli, qui ex eius difciplina prodiere, clariffimi poftea magnique in Ecclefia nominis, Rhabanus Maurus, archiepifcopus Moguntinus, Ludgerus Monafterienfis, Haymo Halberftadienfis epifcopus, et innumeri alii. Cumque eruditioni fupra aetatis fuae conditionem eleganti infolitam iunxiffet induftriam, et

g) loc. cit. h) Vid. PAGI loc. cit. MABILLON. loco cit. i) loco cit.

et docendo et ſcribendo inter primaria eruditionis fulcra numerari meruit. Scripſit multa, paſſim a viris doctis, qui ſcriptores eccleſiaſticos recenſuerunt [k], indicata, quae pleraque edidit ANDREAS DV CHESNE, ſiue QVERCETANVS [l], cuius tamen editio ex MABILLONII *Analectis* et BALVZII *Miſcellaneis* augeri poteſt, quaeque paſſim extant, recenſet IO. ALB. FABRICIVS [m]. Inter haec ſcripta Alcuini ſunt nonnulla philoſophica, *de virtutibus et vitiis ad Guidonem comitem; de natura et immortalitate animae ad Eulaliam, ſororem virginem; de dialectica, de ſeptem artibus, de muſica et aſtronomia, de differentia aeterni et ſempiterni, immortalis et perpetui ſeculi, aeui et temporis, et quae huius generis ſunt alia.* Non vero propter ſolam eruditionem ſeculo ſuo maiorem laudandus eſt Alcuinus, ſed et propter magnum, quo barbariei ſe obiecit, animum, et propter egregiam, quam in docendo ſcribendoque demonſtrauit prudentiam, modeſtia et perſpicuitate ſtipatam, qua ſacrarum literarum ſtudio philoſophiam et matheſin iungere, et diſcipulos maiori accuratione, quam tum fieri ſolebat, de diſciplinis cogitare et iudicare docuit. Qui ſi in meliora tempora incidiſſet, nec obſtitiſſet optimo viro infelicitas ſeculi ſui, quam nec diligentia eius, nec Caroli M. gratia vincere potuit, dubium non eſt, quin inter primi ordinis ingenia fuiſſet numerandus. Aſt iſtis impedimentis preſſus, fecit non quantum voluit, ſed quantum potuit, dignus tamen cuius grata in hiſtoria philoſophica conſeruetur memoria.

Caroli M. in literas et philoſophiam merita.

§. XIV. Alcuinus CAROLVM MAGNVM imperatorem nobis in mentem reuocat, cuius ille gratia ad reſtaurandas literas et philoſophiam vſus eſt. Qui licet philoſophus non fuerit, omitti tamen eius memoria in hiſtoria philoſophica non poteſt, cum non maius in toto aeuo medio diſciplinae omnes praeſidium habuerint, quam hunc principem. Quem ideo natura dotibus inſtruxiſſe videtur praeſtantiſſimis, vt rei publicae, ſacrae, ciuili et literariae, quae tantum non tota depreſſa iacebat, ſuccurreret; quique ſi aliam habuiſſet educationis rationem, praeceptoresque in adoleſcentia iudicio et eruditione meliores, praeter ea, quae magni nomen illi parauerunt, facinora, maiora edidiſſet, immo maxima. Huic certe principi ea rei ſcholaſticae, literariae atque eccleſiaſticae facies accepta referenda eſt, quae ſequentibus ſeculis barbariem aliquo modo diſpulit, et quicquid fere vsque ad renatas literas memoria dignum obſeruat hiſtoria philoſophica. Vitam eius et res geſtas qui deſcripſerint, noſtri non eſt recenſere, notique qui in hac arena ex medii aeui et recentioribus ſcriptoribus deſudauerunt, quos copioſe quoque enumerauit inde-

k) Praeter eos videndi HENSCHEN Act. SS. 19. Maii T. IV. p. 333. C. LE COINTE Annal. Franc. T. VII. p. 18. FABRICIVS Bibl. Lat. med. T. I. p. 134. ſeqq.

l) Paris 1612. fol. praefixa eſt eius vita, ſcripta ex traditione Sigulfi diſcipuli eius per Anonymum.

m) loco cit. Quaedam etiam edidere, Cointius, Mabillonius, Pezius.

defessa I. A. FABRICII diligentia [n]. Nos hoc loco ad ea tantum respicimus, quae pro restaurandis literis, pro pellenda barbarie, proque artibus liberalibus, inter quas tunc temporis numerabatur, quicquid philosophiae supererat, suscepit princeps optimus. Magno vero literarum emolumento accidisset, si in adolescentia praeceptores nactus esset haud ignauos, qui eum melius, quam pro captu seculi et conditione artium in eo vigentium ad literas manu duxissent fideli. Teste autem EGINHARDO [o] in *discenda tantum grammatica Petrum Pisanum audiuit, diaconum senem*, id quod hoc modo sine dubio effecit, vt aliquo literarum sensu afficeretur. Multumque ei obstitisse temporum infelicitatem, quo minus perfecti quid assequeretur, ex duabus vitae eius circumstantiis colligi potest. Refert enim EGINHARDVS [p]: *Tentabat et scribere tabulasque et codicillos in lectulo sub ceruicalibus circumferre solebat, vt cum vacuum tempus esset, manum effigiandis literis assuefaceret.* Valde haec narratio Eginhardi torsit viros doctos, cum aliunde constet, pingendarum literarum vsum Carolum Magnum habuisse. Vt enim taceamus, ipsum EGINHARDVM [q] referre: *Antiquissima carmina, quibus veterum regum actus et bella canebantur, scripsisse et memoriae mandauisse:* in concilio apud S. Macram A. C. DCCCLXXXI habito inter alia hoc traditur [r]: *Carolus nunquam sine tribus de sapientioribus et eminentioribus consiliariis suis esse patiebatur, sed vicissim per successiones, vt eis possibile foret, secum habebat, et ad capitium lecti sui tabulas cum graphio habebat, et quae siue in die, siue in nocte de vtilitate sanctae Ecclesiae, et de profectu ac soliditate regni meditabatur, in eisdem tabulis annotabat, et cum eisdem consiliariis, quos secum habebat: et quando ad placitum suum veniebat, omnia subtiliter tractata plenitudini consiliariorum suorum monstrabat, et communi consilio illa ad effectum perducere procurabat.* Cui difficultati qualem medicinam attulerint viri docti, huius loci non est enarrare: nobis vero tanta non esse videtur, vt conciliari cum Eginhardo nequeat, quem testem αὐτόπτην rerumque imperatoris gnarissimum fidem omnino mereri nemo temere inficias iuerit. Nempe quod ad antiquissima carmina heroica a Carolo scripta attinet, ea facile ad illud tempus referri possunt, quo effigiandarum literarum artem aliquo modo tenuisse Eginhardus dicit. Quae vero ex concilio isto afferuntur, sine necessitate ad scribendi artem applicantur. Non enim id dicit historicus, eum in tabu-

n) Bibl. Latin. med. T. I. p. 959. add. perillustr. HENR. DE BVNAV Hist. imperii Germ. et imperatorum Germ. T. II. in calce, qui monumenta vetera pleraque ad historiam Caroli M. pertinentia recensuit. Maxime vero huc referendi sunt, doctissimi historiae literariae Franciae scriptores Galli, qui Tomo IV. elegantissimi operis Caroli M. de re literaria merita ita depinxerunt, vt quibus ciuilibus consiliis hanc in rem vsus fuerit, ostenderent.

o) cap. 25. Vit. Caroli M.

p) loco cit.

q) cap. 29.

r) Apud SIRMOND. Concil. Gall. T. III. p. 514.

tabulas ſuas ſcripſiſſe, quae de regni ſui et Eccleſiae neceſſitate et vtilitate conſultanda memoriae occurrerint; ſed tantum, in eisdem illa tabulis adnotaſſe; nec dicitur, eum notata conſiliariis praelegiſſe, ſed monſtrauiſſe. Ex quo, niſi fallimur, ſponte ſequitur, imperatorem, quamuis artem ſcribendi non calleret, vt tamen memoriae ſuccurreret, certis ſignis notisque ea in tabulis ſuis diſtinxiſſe, ſicque mnemoneuticis characteribus quibusdam, quos facile ex lubitu fingere vel etiam rudioribus literarum ductibus, poterat impediuiſſe, ne, quae cogitationem ſubiiſſent, ipſi iterum exciderent. Quod cum valde moleſtum Carolo accideret, et forte multoties confuſionis cauſſa exiſteret, accurate pingendis literis animum adiecit. Ita ſane ſine difficultate omnia cohaerent, et illorum temporum barbaries intelligitur, quae impediuit, ne in ſcribendi arte puer purpuratus erudiretur. Ex quo ſuſpicamur, ſcribendi artem tum, vt pleraque alia, ſolis clericis reſeruatam fuiſſe, nobilesque laicos inter arma et venationes in ruditate conſenuiſſe. Alterum argumentum, quod non ſatis accurate in adoleſcentia doctum fuiſſe Carolum probat, hoc eſt: *Habuit*, teſte iterum EGINHARDO [s] *in ceteris diſciplinis praeceptorem Albinum cognomento Alcuinum item diaconum de Britannia, Saxonici generis hominem virum vndecunque doctisſimum: apud quem et rhetoricae et dialecticae, praecipue tamen aſtronomiae ediſcendae plurimum et temporis et laboris impendit; diſcebat et artem computandi et intentione ſagaci ſiderum curſum curioſisſime rimabatur.* Alcuinus autem A. C. DCCXCII ad aulam imperatoris altera vice euocatus, vt ſupra monuimus; Carolus M. autem A. C. DCCXLVII Ingelshemii prope Moguntiam in lucem editus eſt. Ex quibus conſtat, quadraginta quinque annos natum fuiſſe, cum ab Alcuino liberales artes et philoſophiam diſcendi conſilium oppido rarum cepiſſet, adeoque adoleſcentiam et iuuentutem in hiſce rudem exegiſſe. Ab eo vero tempore, quo ſcientiarum ſemina in tam nobilem agrum Alcuinus ſparſit, laeta literarum ſeges in tanto principe effloruit, et non ipſe tantum imperator artium liberalium ornamentis animum excoluit, ſed vt id quoque fieret ab aliis, omni niſu viribusque ſategit. Non abs re erit, hoc loco narrationem afferre Monachi Sangallenſis, qui *de geſtis Caroli regis Francorum et imperatoris ad Carolum Caluum duos libros* conſcripſit, qua occaſione literarum ſtudia ſub hoc principe refloreſcere coeperint. Is ita refert [t]: „Omnipotens, regum diſpoſitor ordinatorque regnorum „et temporum cum illius admirandae ſtatuae pedes ferreos vel teſtaceos „comminuiſſet in Romanis, alterius non minus admirabilis ſtatuae caput „aureum,

s) Cap. 25.

t) Locum praeter alios affert LAVNOIVS l. c. cap. 2. pag. 14. et CONRINGIVS Antiq. Academ. diſſ. III. pag. 77. Ipſum Chronicon exhibet CANISIVS Tom. II. Coll. P. III. p. 57. 58. ed. rec.

„aureum, per illuſtrem Carolum erexit in Francis. Qui cum in occi„duis mundi partibus ſolus regnare coepiſſet, et ſtudia literarum vbique „propemodum eſſent in obliuione, contigit duos Scotos de „Hibernia cum mercatoribus Britannis ad littus Galliae deuenire, „viros et in ſecularibus et in ſacris ſcripturis incomparabiliter eru„diti, qui cotidie, cum nihil oſtenderent venale ad conuenientes „emendi gratia turbas clamare ſolebant: Si quis ſapientiae cupidus eſt, „veniat ad nos, et accipiat eam; non venalis eſt apud nos, quam ta„men idcirco venalem ſe habere profeſſi ſunt, quia populum non gra„tuita, ſed venalia, mercari viderunt, vt ſic vel ſapientiae, ſicut ceteris „rebus coëmendis eos incitarent, vel, ſicut ſequentia probant, per „tale praeconium in admirationem verterent, et ſtuporem. Denique „tamdiu conclamata ſunt iſta, donec ab admirantibus vt inſanos illos „putantibus, ad Caroli regis ſemper amatoris et cupidiſſimi ſapientiae „(aures) perlata fuiſſent. Qui ſub omni celeritate ad ſuam eos prae„ſentiam euocatos interrogauit, ſi vere, vt ipſa fama comperit, ſapi„entiam ſecum haberent. Qui cum inquiſiſſet ab illis, quid pro ipſa „peterent, reſponderunt loca tam opportuna, et animas ingenioſas, et „ſine quibus iſta peregrinatio tranſigi non poteſt, alimenta, et quibus „tegamur. Quo ille percepto ingenti gaudio repletus, primum qui„dem vtrumque apud ſe paruo tempore tenuit. Poſtea vero cum ad „expeditiones bellicas vrgeretur, vnum eorum nomine Clementem [u] „in Gallia reſidere praecepit, cui et pueros nobiliſſimos mediocres et „infimos ſatis multos commendauit, et eis, prout neceſſarium habu„erunt, victualia miniſtrare praecepit, habitaculis opportunis ad medi„tandum deputatis: alterum vero in Italiam direxit, cui et monaſterium „S. Auguſtini iuxta Ticinenſem vrbem delegauit, vt qui illuc ad eum „voluiſſent, ad diſcendum congregari potuiſſent. Audito autem Albi„nus de natione Anglorum, quod gratanter ſapientes viros religioſiſſi„mus regum Carolus ſuſciperet, conſcenſa naui venit ad eum: qui erat „in omni latitudine ſcripturarum ſupra ceteros modernorum temporum „exercitatus, vtpote diſcipulus doctiſſimi Bedae peritiſſimi poſt S. Gre„gorium tractatoris. Quem vsque ad finem vitae iugiter ſecum reti„nuit, niſi quando ad ingruentia bella proceſſit, adeo vt ſe diſcipulum „eius, et ipſum magiſtrum ſuum appellari voluiſſet. Dedit autem illi „abbatiam S. Martini iuxta Turonicam ciuitatem, vt quando ipſe ab„ſens eſſet, illic requieſcere, et ad ſe confluentes docere deberet. „Cuius in tantum doctrina fructificauit, vt moderni Galli ſiue Franci anti„quis Romanis vel Athenienſibus aequarentur." His alia ſubiungit, examen puerorum Clementi traditorum a Carolo inſtitutum referentia, quae

u) Eſt is Claudius Clemens Scotus, Monachus vti volunt Benedictinus, de quo vid. TRITHEMIVS de S. E. cap. 258. de claris Benedict. Lib. II. cap 28. FABRIC. Bibl. Lat. med. Tom. I. pag. 1082.

quae ne Lectorem moremur, non describimus. Eandem historiolam repetit VINCENTIVS BELLOVACENSIS [x], qui his addit, quatuor adfuisse in Gallia ex disciplina Bedae, Rabanum, Alcuinum, Claudium et Ioannem Scotum. Et hos nugatores, vt mos erat illorum temporum, alii quoque sequentis temporis scriptores secuti sunt, quos nominarunt LAVNOIVS [y] et CONRINGIVS [z]. Qui si paulo accuratius ad hanc narratiunculam attendissent, fabulas fabulis non auxissent. Nam vt taceamus, nec Rabanum, nec Ioannem Erigenam Scotum huc referri posse ob temporis rationes, nec vnquam ex disciplina Bedae prodiisse, et, vt supra quoque obseruatum, Alcuini aetatem extendi ad Bedam docentem non posse: falsum oppido est, ipsum Alcuinum audita beneuola ciuium suorum apud Francos receptione ipsum ad Carolum M. accurrisse, cum ex ipsis ALCVINI [a] verbis constet, eum ad Carolum vocatum et ex Anglia accersitum fuisse. Falsum porro est, literarum studia per totum Caroli imperium tum floruisse; vnde dubitandum non est, quin tota illa narratiuncula de duobus Scotis ex Hibernia in Galliam ad vendendam sapientiam profectis, inter fabulas referenda, et ab originibus scholae Parisiensis expungenda sit; apertum, enim, in cerebro otiosi monachi enatam esse, vt simplicitate sui temporis abuteretur, quo non facile credebatur quicquam, nisi τὸ θαυμαςὸν simul referret. Illud vero in dubium vocari nequit, Carolum M. ab Alcuino edoctum, emendandae eruditionis, et reuocandi philosophiae honoris cupidissimum fuisse. Supra enim iam Eginhardi verba attulimus, quibus refert, Alcuinum Carolo praeter rhetoricam dialecticam quoque, et astronomiam siderumque cursus explicuisse, itemque imperatorem et computum ecclesiasticum et cantum in Ecclesiam a Gregorio introductum ipsum didicisse: id quod non potuit non magna disciplinarum illarum (quibus tum temporis omnis fere philosophiae cursus absoluebatur, vt in sequentibus dicemus) commendatione euenire. Praecipue autem inter rara purpuratae matheseos exempla reponendum est, quod, praecipue teste biographo, plurimum et temporis et laboris astronomiae discendae impenderit. Ad quam scientiam vsum eum fuisse opera illius, qui conscripsit annales Francicos a NVARENO editos, coniicit HERMANNVS CONRINGIVS [b], eo quod et illo tempore vixerit, et sideralis scientiae haud fuerit indoctus, immo pro conditione illius tempestatis coelestium ignarae et incuriosae sedulus scrutator. Quam tamen coniecturam merito in medio relinquimus, cum nihil fundamenti loco ponat, nisi, vixisse eum scriptorem isto tempore et astronomiae peritum fuisse: quod, nisi fallimur, nondum euincit, nullum alium eo

 tempore

x) Specul. historial. Lib. XXIII. c. 73.
y) loco cit. p. 20.
z) loc. cit. p. 77.
a) Apud LAVNOIVM loc. cit. p. 19.
b) loco cit. Suppl. XI. p. 526.

tempore ſideralis ſcientiae paulo meliorem notitiam habuiſſe, vt neceſſario hic ſcriptor praeceptor imperatoris in addiſcendis ſiderum curſibus eſſe debuerit. Immo, niſi nos oculorum fides decipit, alium nobis in aſtronomia quoque praeceptorem Caroli indicat Eginhardus, cuius haec verba ſunt: *In ceteris diſciplinis Albinum cognomento Alcuinum, item Diaconum de Britannia, Saxonici generis hominem, virum vndecunque doctisſimum praeceptorem habuit, apud quem et rhetoricae et dialecticae, praecipue tamen aſtronomiae ediſcendae plurimum et temporis et laboris impendit.* His enim verbis aperte indicat biographus, Carolum aſtronomiae praecepta ab Alcuino hauſiſſe. Praeter hoc eruditionis philoſophicae ſtudium Germanicae quoque linguae cultura merito in Carolo M. laudanda eſſet, quam tot laboribus promouit, ſi hiſtoria nobis literaria ſcribenda eſſet. Sed cum noſtrum ea inſtitutum non tangat, ſcopumque feriat, eam praetermittimus, dabit autem, quantum ſatis eſt, deſiderantibus DANIEL MORHOFIVS [c], qui hiſtoriam Caroli literariam eleganter illuſtrauit. Et huc quoque pertinet, quod de eloquentia principis magni EGINHARDVS [d] tradit: *adeo facundum fuiſſe, vt etiam dicaculus appareret.* Quo loco dicaculus idem eſt ac copioſe et prolixe diſertus, ſic vt neceſſarium non ſit, pro voce, *dicaculus*, quam codex quoque Florentinus habet, reponere, didaſcalum, vt vult LAVNOIVS. Copioſam enim Caroli facundiam alii quoque ſcriptores eius aetatis extollunt et commendant [e]. Alia eius merita quibus memoriam ſui fecit commendatiſſimam, aeternamque famam meruit, tum haereſibus obicem ponendo, et inſanum imaginum cultum reprimendo, tum animos propagata Chriſtiana religione emendando, et vitia cleri corrigendo, annalibus eccleſiaſticis enarranda relinquimus: id monuiſſe contenti, praeparauiſſe cultum eruditionis et philoſophiae quamuis tenuem animum imperatoris, vt talia et videret, et emendare auderet. Ceterum non omittendum hoc loco eſt, quod biographus quoque refert [f]: *Inter coenandum aut aliquod acroama aut lectorem audiebat: legebantur ei hiſtoriae et antiquorum res geſtae. Delectabatur et libris S. Auguſtini, praecipue iis, qui de ciuitate Dei praetitulati ſunt.* Eſſe in his Hipponenſis praeſulis libris plurima ad hiſtoriam philoſophiae Graecae pertinentia conſtat, ſupraque obſeruatum eſt. Hos itaque libros cum legerit Carolus, minime dubitandum, quin harum ex hiſtoria philoſophica particularum, quas Auguſtinus tetigit, eam ſibi notitiam comparauerit, quae ad intelligendam ſancti doctoris mentem requirebatur. Id quod eo facilius fieri potuit, cum *peregrinis quoque*

c) Vnterricht von der deutſchen Sprache vnd Poeſie c. VII. p. 281. ſeqq.

d) loco cit.

e) Ipſe EGINHARDVS: „Erat eloquentia copioſus et exuberans poteratque, quicquid vellet, apertiſſime exprimere." conf. CONRING. loco cit. Suppl. XL. p. 322. placuit tamen didaſcali vox recentioribus editoribus Eginhardi et FABRICIO loco cit.

f) cap. 24.

quaque linguis, teste EGINHARDO [g], *ediscendis operam impenderit, inque his Latinam ita didicerit, vt aeque illa ac patria lingua orare sit solitus: Graecam vero melius intelligere, quam pronuntiare posset.* Et haec quidem inter curas imperii non deponebat princeps optimus: vbi autem earum partem in Ludouicum filium deuoluit, paulo plenius otium nactus, maiori studio ad promouendas literas conuersus est. Vnde THEGANVS [h] refert, *postquam diuisi fuerint Carolus et Ludouicus, nihil aliud coepisse agere Carolum, nisi orationibus et eleemosynis vacare, et libros corrigere, librosque euangeliorum anno vltimo ante obitus sui diem cum Graecis et Syris optime correxisse.* Quod cum ipse Imperator, Syriacae linguae imperitus facere non potuerit, constat inde, aluisse eum viros doctos, qui in promouendis studiis et scientiis emendandis ipso auctore, duce et hortatore gnauiter exercitati non inutilem operam posuerint. Ex his vero, quam ipse personam tantus princeps in theatro eruditionis sustinuerit, intelligitur. Maius est, quod ad incrementa literarum artiumque liberalium contulit, in quo immortalia eius merita fuisse, omnino fatendum est. Cum enim voluntate impelleretur optima, satisque intelligeret princeps acumine iudicii sensuque recto non destitutus, quanta damna intulerit reipublicae sacrae et ciuili ignorantia et barbaries, summo feruore in pellendos tantos a finibus imperii sui hostes insurrexit. Quod eius studium voluntatemque non sine voluptate intelligere licet, ex *epistola eius ad Baugulfum abbatem Fuldae*, quam integram exhibet IOANNES LAVNOIVS [i] in qua inter alia conqueritur: *Sibi cum in his annis a nonnullis monasteriis saepe scripta dirigerentur, cognouisse, in plerisque praefatis scriptionibus eorundem et sensus rectos et sermones incultos, quia quod pia deuotio interius fideliter dictauerit, hoc exterius propter negligentiam discendi lingua inerudita exprimere sine reprehensione non valuerit. - -* Quibus vbi damna inde enascitura exposuisset, addit: *Quamobrem hortamur vos literarum studia non negligere, verum etiam humillima et Deo placita intentione ad hoc certatim discere, vt facilius et rectius diuinarum scripturarum mysteria valeatis penetrare. Cum autem in sacris paginis, schemata, tropi et cetera his similia inserta inueniantur, nulli dictum est, quod ea vnusquisque legens tanto citius spiritualiter intelligit, quanto prius in literarum magisterio plenus instructus fuerit.* Sed et reliqua legenda sunt, quibus ardentissimum imperatoris desiderium promouendi literas artesque liberales exprimitur. Hac vero ratione vbique episcopos abbatesque, in quorum Ecclesiis sola personabat literaria institutio, ad pellendam ignorantiam excitauit, damna ex barbarie oriunda depinxit, officii memores praesules fecit, suisque et verbis et factis cohortatus est, vt ad excitanda eruditionis incrementa,

 suo

g) cap. 21. h) De Gestis Ludouici imperatoris c. 7. i) loco cit. p. 5.

suo quisque loco, quantum posset conferret: quem in finem constitutionibus quoque, ecclesiasticis caueri iussit, ne pristina ignorantiae tempora, pulsis his tenebris, reuerterentur. Testem huius rei damus Concilium Cabilonense anno DCCCXIII habitum, quod auctoritate imperatoris Caroli iniungit, *vt episcopi scholas constituant, in quibus et literaria solertia disciplinae, et sacra Scripturae documenta discantur.* Alia huius generis statuta ex hoc seculo attulit LAVNOIVS [k], qui videndus. Hoc promouendarum artium liberalium atque eruditionis vniuersae desiderium ab Alcuino consiliis et exhortationibus auctum confirmatumque esse, Eginhardus non negat; hac autem ratione scholas quoque partim restauratas partim recens excitatas esse, sicque respiranti literaturae vires potissimum ipsum Carolum addidisse, fatetur, et potissimum constitutis praemiis et salariis doctores publicos ad excolendas iuuandasque literas instigauisse docet. Scribit enim [l]: *Artes liberales studiosissime coluit, earumque doctores plurimum veneratus, magnis afficiebat honoribus.* Inter has artes liberales autem, quas in scholis a Carolo excitatis, eius iussu praemiisque illectos viros eruditos docuisse biographus tradit, fuit etiam philosophia, vel eius tamen scientiae aliquot, vt ad seculum decimum dicemus. Hinque deriuandum, quod in academia Parisiensi artium liberalium, et inter eas dialecticae professio antiquissima sit [m], ceteris facultatibus, quas vocant, nondum constitutis, quamquam nec integer philosophiae circulus tunc absoluebatur. Ex quo intelligitur, quam fidem mereantur verba GEORGII BVCHANANI [n], qui *a Carolo*, scribit *Galliam non minus literis quam armis illustrare cupientem accersitos fuisse ex Scotia, qui philosophiam Lutetiae Graece et Latine docerent. Apud Scotos enim adhuc fuisse monachos vetere disciplina nondum extincta, literis et pietate insignes.* Inter has vero scholas, quas promouendis artibus liberalibus destinauerat Carolus imperator, ea imprimis illustris est, quam in aula sua siue palatio instituit, quod Alcuini consilio factum fuisse, huncque doctorem praecipuum ornamentum habuisse, ipse in epistola supra iam adducta innuit ALCVINVS: *Ego ignarus nesciens Aegyptiacam scholam in palatio Dauidicae versari gloriae, ego abiens Latinos ibi dimisi, nescio quis subintroduxit Aegyptios.* Pluribus id probat, et loca scriptorum eius aetatis, quibus constat scholam Palatinam floruisse, exhibet IO. LAVNOIVS [o], qui adeundus. Tantae autem auctoritatis ea schola fuit, vt et omnium scientiarum, quarum tunc vsus erat, cum secularium tum sacrarum doctrinae in ea personarent, et libri ad eam defer-

k) loco cit. p. 9. et Capitularia CAROLI Lib. I. n. 62.

l) cap. 25.

m) Facultatem philosophicam hodie dicimus.

n) Hist. Scot. Lib. V.

o) loco cit. c. IV. p. 27. seqq.

deferrentur, edendi, vt a prudentissimis huius scholae magistris examinarentur, et vel probarentur, vel repudiarentur. Ad quam scholae huius famam plurimum contulit, quod ipse imperator et consiliarii eius curam illius habebant peculiarem, quo pacto iuncta palatio imperatoris schola, artium liberalium et sacrae Scripturae explicationem diu tradidit, et adhuc sub Lothario claruit. Id quod ex ANGELOMI, monachi Luxouiensis *Praefatione in canticum cant.* [p] colligi potest, qui *se* ait, *in imperatoris sacro palatio sub obtentu traditionum liberalium artium, enucleationumque diuinarum scripturarum excubuisse.* Eo autem effectu artes liberales in hac schola Palatina doctae sunt, vt ipsi, qui palatio inseruiebant, imperatoris ministri, ex hac schola ornati comtique prodirent, synodusque apud Carisiacum habita ad Ludouicum Germaniae regem scriberet [q]: *Domum regis scholam dici, id est, disciplinam, quia non tantum scholastici, id est, disciplinati et correcti sint, sicut alii, sed potius schola ipsa, quae interpretatur disciplina, id est, correctio dicatur, quae alios habitu, incessu, verbo et auctoritate atque totius bonitatis continentia corrigat.* Et similiter ERICVS [r] monachus Antissiodorensis de aula regia: *Merito, vocitatur schola palatium: cuius apex non minus scholaribus, quam militaribus consuescit quotidie disciplinis.* Auxit scholae huius famam et incrementa Bibliotheca, cuius tamen sub Ludouico demum fit mentio [s]. Praeter hanc scholam Palatinam in potioribus quoque Galliae Germaniaeque vrbibus scholas excitauit, artesque liberales, interque eas philosophiam doceri iussit imperator Carolus. Quarum omnium historia alibi quidem exponenda est, quam quoque more suo eleganter condidit LAVNOIVS [t], hoc tamen loco quaedam celebriorum ex illis mentio facienda est, vt constet, quibus locis reflorescere coeperit philosophiae studium. Inter eas vero scholas Parisiensem suo iure primo loco ponimus, de cuius originibus, quas nonnulli ad ipsum Carolum M. referunt, negantibus aliis hoc loco disceptari non potest [u]. Nobis pro instituti ratione sufficit, monuisse: quamuis vix in dubium vocari possit, eam celeberrimae scholae faciem, quam postea accepit, Caroli M. temporibus nondum fuisse, distinctam scilicet in quatuor facultates, vt hodienum obtinet, immo

Scholae a Carolo M. erectae.

p) In Biblioth. PP. Lugdun. Tom. XV. p. 307.

q) Apud LAVNOIVM loc. cit p. 31.

r) In Epistola praemissa libris carminum de Vita S. Germani, qui extant in Act. SS. T. VII. Iul. 31.

s) Vid. LAVNOIVS loco cit. p. 30. Io. CHR. COLERVS ad STRVVII Introd. in rem lit. c. II. §. 17. p. 39. seqq.

t) De Scholis celebrioribus, addendae CONRINGII Antiqq. academicae, BVLAEI Hist. Acad. Paris. IAC. BVRCKARDVS de variis scholarum a Caroli M. aetate ad Sec. XVI mutationibus Ienae 1715. 4.

u) Videnda prae reliquis CAESARIS EGASSII BVLAEI Historia Vniuersitatis Parisiensis T. I. et quae in eo notant auctores Hist. Liter. Galliae T. IV.

immo nec ſacrarum literarum explicationem tunc temporis in ea fuiſſe traditam, ſed ſolas artes liberales ſiue philoſophiam, latiori ſignificatione, more illius aeui, fuiſſe doctas: certiſſimum tamen eſſe ex locis ſcriptorum coaeuorum adductis ſcholam publicam, in qua artes liberales exponerentur, Pariſiis fuiſſe conſtitutam. Quamuis non magnopere repugnare velimus, ſi quis contendat, ſcholam hanc poſt Caroli M. exceſſum ex hac vita demum florere coepiſſe, eo quod Remigius Antiſſiodorenſis monachus primus apud ſcriptores huius aetatis occurrat, qui in ſchola Pariſienſi dialecticam et muſicam docuiſſe dicitur, qui A. C. DCCCLXXXII floruit: et ab eo demum tempore philoſophicae facultatis ſiue artium liberalium apud Pariſienſes doctarum frequens fiat mentio. Qua de re, qui plura cupit, ei praeter reliquos, qui celeberrimi Muſarum emporii hiſtoriam condiderunt, legendus eſt, qui prolixe in hoc argumento verſatus eſt IOANNES LAVNOIVS [x]. Poſt Pariſienſem Fuldenſis ſchola a Carolo M. inſtituta memorari meretur, quam eo imperante iam floruiſſe, ex *epiſtola* Caroli *ad Baugulfum abbatem Fuldenſem*, ſupra iam adducta conſtat. In ea enim imperator abbatem vehementer hortatur, vt ad auertendam monachorum ſuorum inſcitiam eiusmodi ſcholam erigeret. Literis vero eo tempore in illa ſchola operam dediſſe LVPVM FERRARIENSEM ex *epiſtola eius ad Eginhardum* [y] diſcitur, et ex Rhabani Mauri, quia eum ibi inſtituit, diſciplina colligitur. Qui cum ſeculo ſequente vixerit, in ſequentibus de philoſophiae ſtudio, quod in hac ſchola viguit, quaedam afferemus. Addi his debent Osnabrugenſis, Turonenſis aliaeque ſcholae, hic ſingulari tractatione non enarrandae, quod otium nobis fecit doctiſſimi LAVNOII diligentia. Has ſcholas omnes imperatoria Carolus M. auctoritate conſtituit, viros iis doctos praefecit: reditibus auxit, ſtipendia doctoribus decreuit, legibus muniuit, priuilegiis ornauit, et imprimis id egit, vt et ſacrarum diſciplinarum et artium liberalium ſtudium in iis vigeret. Tantis laudatiſſimi imperatoris in artes liberales et philoſophiam omnemque eruditionem meritis hoc quoque adiiciendum eſt, excitaſſe optimi imperatoris et exemplum et cohortationes epiſcopos nonnullos, vt ſimili contentione ad reſtauranda literarum, et artium praeſidia animum applicarent. Quamuis enim laudabili virorum piorum inſtituto, qui monaſteria condiderant, et epiſcoporum cura cautum eſſet, vt in his locis ſacris, et praecipue in Eccleſiis cathedralibus ſcholae excitarentur, in quibus iuuentuti ſacrae literae traderentur, eaque ad diuinarum rerum cognitionem munusque ſacrum praepararentur, vt vel ex ſolo regularum monaſticarum codice, quem HOLSTENIVS

x) loc. cit. cap. 59. pag. 177. ſeqq. y) Epiſt. I.

NIVS edidit, colligi poteſt, fecit tamen partim odium quod in diſciplinas ſeculares monachorum et monaſteriorum conditores conceperant, partim epiſcoporum negligentia ſeculi infelicitate et barbararum inuaſionum tumultibus enutrita et aucta, vt in his ſcholis nihil fere, quod ad artes liberales et philoſophiam pertinebat, (ſi Hiberniam et Scotiam, vti ſupra dictum, excipias), audiretur, ſed foeda vbique regnaret ignorantia. Cuius teſtem cum ipſum Carolum M. iam ſupra adduxerimus, ibi dicta nolumus otioſe repetere. Huic itaque malo vt occurreret princeps prudentiſſimus, Alcuini conſiliis adiutus priſtinum inſtitutum in vſum reuocare ſuſcepit. Vt itaque artibus liberalibus et ſcientiis locum faceret, ſerio epiſcopos exhortatus eſt, vt Eccleſiarum cathedralium ſedibus ſcholas iungerent. Id quod eo euentu factum, vt in pleriſque ſedibus epiſcopalibus ſub Caroli, et Ludouici Pii imperio ſcholae ab epiſcopis et canonicis inſtituerentur. Et quamuis harum ſcholarum ſcopus hic potiſſimus fuerit, vt ingenuorum et ſeruorum filii, grammaticam, muſicam et arithmeticam docerentur, vt ex Angeſiſi verbis probat H. CONRINGIVS *), adeo vt Osnabrugenſi ſcholae ſingulari priuilegio imperator conceſſerit, vt Graecae et Latinae literae ibi docerentur, ne vnquam deeſſent clerici vtriusque linguae gnari: patet tamen ex teſtimoniis ſcriptorum huius aeui a LAVNOIO collectis, artibus liberalibus locum quoque conceſſum in his ſcholis fuiſſe. Id quod luculenter expoſuit IO. TRITHEMIVS z), qui, ne nimii ſimus, ipſe videndus eſt. Ex eius enim teſtimonio conſtat, in his ſcholis Epiſcopalibus et monaſteriorum praeeunte ſcholaſtico ſiue profeſſore a) praeter ſacras literas, ſcientias reliquas ſiue triuii et quadriuii curſum fuiſſe explicatum. Qua de re cum prolixe egerint, qui hiſtoriam literariam et ſcholaſticam medii aeui tradiderunt, in his copioſi eſſe nolumus. Haec enim ea fini tantum adduximus, vt conſtaret, Caroli M. ſtudio epiſcopos abbatesque excitatos fuiſſe, vt bonarum artium palaeſtras aperirent. Qua de re digna ſunt, quae conſulantur Caroli M. *Capitula*, quibus imperatoris ea de re cohortationes ad epiſcopos abbatesque exhibentur, et eccleſiaſticae conſtitutiones comprehenduntur. Quae omnia quem effectum ſortita fuerint, ex ſequentis ſeculi eluceſcet hiſtoria.

§. XXVI. Reſpirauiſſe cum reliquis literis philoſophiam iamiam exſpiraturam, Carolique beneficio publice doceri iuſſam eſſe, ex dictis intel- *Fruſtranei conatus Caroli M. iuuandae eruditionis.*

*) loc. cit. pag. 67.

z) In Chronico Hirſaug. ad A. C. 952. edit. primae, in altera enim pleniori, haec ſtrictiſſime tantum proſequitur pag. 95.

a) Conf. Cel. HEVMANNVS praef. ad TRIBBECHOV. de Dd. Scholaſt. pag. 11.

intelligitur. Nec immerito optimi et prudentiſſimi principis laudes ideo extulimus, quem ſi temporum conditio adiuuiſſet, dubium non eſt, quin ad priſtinam elegantiam philoſophiae faciem reduxiſſet. Sed obſtitere tempora ferrea hominumque in iis viuentium conditio, vt laeta inde reparatio elegantioris eruditionis et comtioris philoſophiae ſequi haud poſſet. Cauſſam, niſi fallimur, recte in ingeniorum paupertatem coniicimus, quae optimis Alcuini conſiliis et laudandis imperatoris conſtitutionibus parere nec poterant, nec volebant. Conqueſtus ea de re eſt LVPVS FERRARIENSIS *in Epiſtola ad Eginbardum ſcripta* his verbis: *E grammatica ad rhetoricam, et deinceps ordine ad ceteras diſciplinas liberales tranſire hoc tempore fabula eſt.* Sed et probro vitioque verſum eſſe ſcribit, literis operam dare. Qualia barbariei ſpecimina paſſim apud huius aetatis ſcriptores proſtant, in ſequentis ſeculi hiſtoria ex parte quoque adducenda. Nos Lectorem ea recordari iubemus, quae ſupra de Bedae et Alcuini eruditione philoſophica diſſeruimus. Hi enim, quos philoſophorum huius ſeculi anteſignanos fuiſſe omnes fatentur, cum parum in philoſophia viderint, quid mirum reliquos, infinitis paraſangis ab iſtis diſtantes, luſcos fuiſſe coecosque? Cumque deeſſent viri docti, qui philoſophiae praecepta paulo melius ornatiusque iuuentuti traderent, ſitus ſqualorque, qui ingenia obduxerat, detergi non potuit. Maxime vero incrementis philoſophiae obſtitit ſterilis et ieiunus artium liberalium circulus, quo, quicquid philoſophiae ſupererat, tanquam clauſtris quibusdam conſtringebatur, vixque ex toto philoſophiae ambitu, ſi quasdam ſcientias mathematicas exceperis, ſola ſupererat dialectica, quae ex libello, qui Auguſtino tribuitur, inani leuique opera iuuenibus explicabatur. Maiora enim et praeſtantiora qui vel concupiſceret, vel attingere auderet, inuentus eſt fere nemo. Solum itaque triuium et quadriuium cum curſum philoſophicum abſolueret, dici non poteſt, quam depreſſa, non obſtantibus Caroli M. conatibus, philoſophia iacuerit.

Triuium et Quadriuium quid fuerit?

§. XXVII. Monet nos triuii et quadriuii mentio, vt hoc loco paulisper ab hiſtoriae noſtrae via digreſſi exponamus, quae illius aetatis de artibus liberalibus ſententia fuerit, quemque illae philoſophiae et humaniorum literarum circulum abſoluerint, eo quod ſine his philoſophiae fata in ſequentibus enarranda intelligi nequeant. Artes autem liberales quae fuerint, et quot numero humanitatis circulum apud veteres conſtituerint, et quid aeuo medio iſto nomine comprehenſum ſit, ex MARCIANO CAPELLA, CASSIODORO et IOANNE SARISBERIENSI [b] diſcendum eſt,

b) Libros eorum, quibus de artibus liberalibus diſſeruerunt, initio huius capitis nominauimus.

eſt, ex quibus recentiores nonnulli ſua collegerunt, et argumentum curioſitate Lectoris non indignum erudite illuſtrauerunt [c]. Nos pauca, quae ad inſtitutum noſtrum ſufficient, dabimus. Et I. quidem monendus eſt Lector, apud veteres Graecos et Latinos diuerſam artium liberalium ſignificationem fuiſſe, eosque ab ea notione abiiſſe, quam medium aeuum ſibi concepit. Illi enim per artes λογικὰς, σεμνὰς, liberales, interdum intellexere propaedeumata, ſiue diſciplinas encyclicas; quo ſenſu artibus illiberalibus et popularibus opponebant; interdum vero nomen etiam ad philoſophiam extenderunt. ARISTOTELES [d] enim diſerte: Δῆλον οὖν, ὡς δι' οὐδεμίαν αὐτὴν ζητοῦμεν χρείαν ἑτέραν, ἀλλ' ὥσπερ ἄνθρωπός φαμεν ἐλεύθερος ὁ αὑτοῦ ἕνεκα, καὶ μὴ ἄλλου, οὕτως καὶ αὐτὴ μόνη ἐλευθέρα οὖσα τῶν ἐπιστημῶν, μόνη γὰρ αὕτη αὑτῆς ἕνεκέν ἐστι. *Patet itaque, quod ob nullam aliam vtilitatem quaerimus, ſed quemadmodum dicimus, liber homo de eo, qui ſui ipſius et non alterius gratia eſt, ita et haec ſola ſcientiarum* (metaphyſica) *libera eſt, ſiquidem ſola haec ſui ipſius gratia eſt.* Ex Latinis autem non minus diſerte SENECA [e]: *Quare liberalia ſtudia dicta ſint, vides, quia homine libero digna ſunt. Ceterum vnum ſtudium vere liberale eſt, quod liberum facit, hoc ſapientiae, ſublime, forte magnanimum: cetera puſilla et puerilia ſint.* Quae prolixe poſtea perſequitur, multisque contendit, grammaticam, muſicam, geometriam, aſtronomiam, hoc artium liberalium nomen non mereri, eo quod ad liberandum ab affectuum iugo animum nihil conferant. Ex quo loco patet, ab artium encyclicarum ſignificatione receſſiſſe, qui artes liberales ad philoſophiam retulerunt, illae enim animum tantum praeparant ad philoſophiam virtutemque recipiendam, vt ipſe Seneca monuit. Vnde dudum Pythagoras de his artibus propaedeumaticis [f]: Ὡς πρὸ τῶν μεγάλων μυστηρίων τὰ μικρὰ παραδοτέον, καὶ πρὸ φιλοσοφίας παιδείαν, *vt ante maiora myſteria tradi debent minora, ſic et artes liberales ante philoſophiam.* Quod ad muſicam, arithmeticam, geometriam potiſſimum pertinere, et de his diſciplinis παρασκευαστικῶς dictum eſſe, Lector ex illis colligere poterit, quae *Tomo primo* de methodo philoſophica ſcholae Pythagoreae prolixe diſputauimus. Ad hanc vero diſciplinarum propaedeumaticarum numerum relata eſt philoſophia rationalis, eo quod ad reliquas ſcientias viam ſtruere videbatur. Id quod tamen in Aegypto inter philo-

 ſophan-

c) Videndi prae aliis IO. WOWERIVS de Polymath. G. I. VOSSIVS de ertium et ſcienciarum conſtitutione et imprimis IAC. THOMAS. Obſ. Hal. T. I. Obſ. 4. pag. 41.

d) Metaphyſ. Lib. I. cap. 2. Tom. II. p. 644.

e) Epiſt. 88.

f) STOB. Serm. XLI.

ſophantes potiſſimum ex philoſophia Pythagorico-Platonica obtinuiſſe videtur, cum reliquae ſectae, quae in Graecia florebant, logicam ad ipſum philoſophiae corpus referrent, vt ſuo loco dictum, et ex LAERTII *prooemio* intelligitur. Sane PHILO[g] ita ratiocinatus logicam ad artes praeparationi ad philoſophiam deſtinatas retulit, ſcribens: *Eſt ſapientiae famula muſica, logicaque, qua liberaliter inſtituimur. Sicuti enim in domibus veſtibula ſunt ante ianuam, et vrbes habent ſua ſuburbia, per quae adeuntur: ita et ante virtutem artes liberales ſitae ſunt: nam illa per hanc viam aditur. Sciendum autem, quod magnorum argumentorum magna eſſe conuenit etiam prooemia: atqui virtus eſt argumentum maximum; habet enim materiam maximam, videlicet totam hominum vitam. Merito igitur non paruis vtetur prooemiis, ſed grammatica, geometria, aſtronomia, rhetorica, muſica, reliqua contemplatione logica vniuerſa.* Addimus TZETZAE carmen[h], luculenter hunc artium liberalium circulum deſcribens:

Δευτέρως δὲ ἐγκύκλια μαθήματα καλῦνται
Ὁ κύκλος τὸ συμπέρασμα πάντων τῶν μαθημάτων,
Γραμματικῆς, ῥητορικῆς, αὐτῆς φιλοσοφίας,
Καὶ τῶν τεσσάρων δὲ τεχνῶν τῶν ὑπ' αὐτὴν κειμένων,
Τῆς ἀριθμούσης, μουσικῆς, καὶ τῆς γεομετρίας,
Καὶ τῆς ὀυρανοβάμονος αὐτῆς ἀστρονομίας.
Ἐικύκλια μαθήματα δευτέρως, ταῦτα πάντα.
Ὡς ἔγραψεν Πορφύριος ἐν βίοις φιλοσόφων
Καὶ ἕτεροι μυρίοι δὲ τῶν ἐλλογίμων ἄνδρες.

Secundo autem circulares diſciplinae vocantur,
Circulus enim concluſio eſt omnium diſciplinarum;
Grammatices, rhetorices, ipſiusque philoſophiae,
Et quatuor artium ſub ipſa poſitarum,
Arithmetices, muſices, geometriae
Et coelum aſcendentis ipſius aſtronomiae,
Circulares diſciplinae ſecundo hae omnes ſunt:
Vt ſcripſit Porphyrius in vitis philoſophorum,
Et alii innumeri doctiſſimi viri.

Quo

g) De Congreſſu quaer. Erudit. gratia p. 425.

h) Chil. XI. ſ. 377.

Quo carmine Tzetzes luculenter innuit, ipsius philosophiae partes nonnullas Platonicos ad artes liberales et encyclicas retulisse. II. Ab his autem patres hunc artium liberalium circulum accepisse, dubium haut est, earum enim distributio AVGVSTINO tribuenda videtur, qui cum Platonicos reliquis praeferret, hanc quoque eorum opinionem assumsit, et vt artes istas accuratius distingueret, alias dixit [i] esse propter vsum humanae vitae, alias propter cognitionem rerum. Post quem CASSIODORVS [k], eadem distinctione vsus illas artes vocauit, has disciplinas appellauit. Hinc celeberrima illa artium liberalium distinctio, quae per totum fere aeuum medium in scholis personuit, in duas classes artes istas diuidens, quarum illa grammaticam, rhetoricam, dialecticam, haec musicam, arithmeticam, geometriam, astronomiam comprehendit. De quibus, vt seculorum barbarorum voces quoque ea de re habeas, en sequentes versiculos μνημονευτικοὺς,

GRAMM. loquitur, DIA. vera docet, RHET. verba colorat.
MVS. canit, AR. numerat, GEO. ponderat, AST. colit astra.

Ex his facile quis assequetur, quid celeberrima in historia medii aeui philosophica distinctio cursus artium in triuium et quadriuium sibi velit. Scilicet triuium inferiorum artium ternionem comprehendebat, grammaticam, rhetoricam et dialecticam: quadriuium superiorum circulum absoluebat, nempe musicam, arithmeticam, geometriam et astronomiam. Ita enim sui temporis diuisionem artium liberalium exponit IOANNES SARISBERIENSIS [l]: *Sed cum artium multa sint genera, ingenio philosophantis animi primae omnium liberales occurrunt. Hae quidem omnes aut triuii, aut quadriuii ratione clauduntur: et tantam dicunt obtinuisse efficaciam apud maiores, qui eis diligenter insliterant, vt omnem aperirent lectionem, ad omnia intellectum erigerent, et omnium quaestionum, quae probari possunt, difficultatem sufficerent enodare. Neque enim doctore egebant in aperiendis libris, aut quaestionibus dissoluendis hi, quibus aut ratio triuii omnium sermonum, aut quadriuii lex totius naturae secreta exponebat.* Haec in sequentibus latissime persequitur, et *Metalogici Libro secundo* totus in eo est, vt demonstret, logicam ad hanc philoso-

 phiae

i) De Ordine Lib. II. c. 16. k) pag. 442. seqq. l) Metalog. Lib. I. c. 12. p. 758.

phiae praeparationem pertinere. Qui autem factum fit, vt contra mentem plerorumque philofophorum Graecorum rationalis fcientia philofophiae choro exemta fit, ex dictis facile colligi poteft. Cum enim Plato logicam in dialecticam et rhetoricam diuififfet, quam eius diuifionem Stoici quoque fuo modo fecuti funt, medii aeui philofophi, ipfo forte Auguftino praeeunte, non feparari poffe rhetoricam et dialecticam credentes, cum ad artes liberales illam retuliffent, hanc quoque huc referendam effe iudicarunt. Id quod nec fatis Platonicum, nec Peripateticum eft, at in hac medii aeui confufione, vbi feruatis vetuftis difciplinarum nominibus, ipfae fcientiae immutatae funt, aliamque faciem acceperunt, eo magis obtinuit, quo magis reliquae philofophiae partes fere omnes tacebant, neglectaeque iacebant, fola triumphabat dialectica, cuius vfus tam neceffarius habebatur, vt in omnibus fcholis doceri iuberetur, vnde triuiales dictae funt; illis autem, qui fublimius philofophari cuperent, τὰ μαθήματα deftinarentur. Has itaque artes liberales effe praeparationem non modo ad philofophiam omnem, fed imprimis ad fcientias, vti vocabant, fuperiores, iurisprudentiam, medicinam, et praecipue ad theologiam ftatuebant hoc aeuo, cuius teftimonia collecta exhibet IACOBVS THOMASIVS [m]. Et in his quidem plerique medii aeui viri docti confentiebant. Aft cum III. ambigua effet dialecticae notio, nec fatis eam noffent a rhetorica, et a philofophia ipfa diftinguere, cum et confufas fibi notiones de fcientiis finxiffent, et mentem veterum, partim ad rhetoricam, partim ad philofophiam eam referentium, non intellexiffent, imprimis autem a Peripateticis feducti omnem logices vfum ad nominum verborumque et propofitionum interpretationem retuliffent, ipfam vero analyticam partem quo referrent, nefcirent, hinc factum, vt mire ea de re inter fe diffentirent [n]. Id quod huius aetatis philofophos legenti aliquoties obferuandum occurrit. Ita vero dum de voce litigant, dum in inftrumentis philofophiae verfantur, dum, quid vera fit fcientia, ignorant, folis dialecticarum argutiuncularum fubtilitatibus infudantes, philofophiam ipfam amittunt: et dum inftrumentalem fibi fingunt, philofophiae partem, deque ea potiffimum folliciti funt, quod in rationali philofophia praecipuum eft, negligunt. IV. Accidiffe id magno philofophiae damno, negari non poteft, et aperte teftatur hiftoria huius aeui philofophica.

Potiores fcientiae philofophicae neglectae.

Reliquae enim fcientiae philofophicae prorfus periere, cum vix inuenirentur, qui triuium abfoluerent, quadriuium pauciffimos cultores haberet. Nam pauciffimi de naturali philo-

m) loco cit. §. 23. p. 52. feqq.

n) Haec cauffa eft, cur SARISBERIENSIS Metalogicum fuum fcripferit.

philosophia solliciti erant, cum in ea versarentur opinione, astronomiae et geometriae studio, omnia, quae huc referri queant, absolui. Quod cum rarissime attingeretur, factum inde est, vt omnis fere naturalis doctrina, proscriberetur. Licet enim ipse Carolus imperator praeter triuium etiam quadriuium pernouisset, et imprimis siderali scientiae diligentissimam operam posuisset, tam illustre tamen exemplum, qui imitaretur, inuentus est ferme nemo, nam quae musicae discebantur rudimenta, ad cantum ecclesiasticum tantum modo relata sunt, reliqua in ipsis elementis atque initiis haeserunt. Et de his rudimentis intelligendum est, quando ECKEHARDVS auctor *vitae S. Notkeri* [o] scribit, *in monasterio S. Galli septem liberalium artium studium floruisse, eumque sub Isone magistro hoc in tempore literatissimo artium liberalium subtilitates non pro gloria seu fauore seculi, sed pro vtilitate sanctae Dei Ecclesiae admodum satis edoctum fuisse:* quod et in sequentibus asserit. Alia loca, quae in schola Sangallensi septem artes liberales personuisse, docent, quaeque collegit LAVNOIVS [p], eadem ratione intelligenda sunt. Nec feliciora fuere fata philosophiae moralis, quam naturalis, ea enim in exilium eiecta erat per compilatores Gregorii M. qui moribus instrui homines non posse censebant, nisi centonis instar moralis doctrina ex diuersissimis auctoribus conscriberetur, et quasi consueretur. Restabat dialectica, quae qualis fuerit, ex supra dictis, nobis non monentibus intelligitur, et ex Bedae atque Alcuini scriptionibus dialecticis cognosci potest. Caussas tam arctorum in philosophia finium varias afferre licet. Inter quas ipse artium liberalium circulus referendus est. Nam qui eum tenebant, se philosophos esse censebant. Accessit magistrorum, qui reliquas quoque philosophiae partes docti essent, inopia, sub qua succubuit, quicquid ad eas addiscendas caput extulisset. Cumque in solis monasteriis istae artes docerentur, solisque clericis destinarentur, factum est, vt, cum alia praeter triuium, et musicam ecclesiasticam ab ipsis ad obeunda Ecclesiae, vel chori magis, munera non postularentur, nemo ad maiora et sublimiora adspiraret, laici autem de his omnibus prorsus non essent solliciti. Immo ipsi quoque libri philosophici, qui tum eruditorum manibus versabantur, inter has caussas referendi sunt. Nam Marciani Capellae, Cassiodori, Isidori et similium de artibus liberalibus libelli, introductiones magis erant ad artes liberales, haud raro male compilatae, quam institutiones; Victorini et Boëthii versiones autem cum a philosophis fuissent profectae, qui Eclecticae philosophiae addicti fuerant, magnam, vt intelli-

Caussae neglectae in cursu artium philosophiae.

o) Apud CANISIVM Tom. III. Antiq. Lect. pag. 554.

p) loc. cit. cap. 17. pag. 66.

intelligi possent, veteris philosophiae Graecae notitiam poscebant, quae in his ignorantiae seculis albo erat coruo rarior, praecipue cum nemo ferme Graece doctus esset, nugisque contemtis veterum libris legendis occuparetur. Tacemus scripta dialectica Apuleii, Augustini, Victorini, Boëthii partim Stoica, partim Platonica Peripateticis miscuisse, quo factum, vt cum philosophica historia a nemine coleretur, logica haec ex diuersis consarcinata sectis male intelligeretur, sicque etiam dialecticae exiguus esset vsus, eo quod ex turbidis fontibus hauriretur, donec postliminio Aristoteles reuocaretur, sicque aliqua philosophiae facies iterum eniteret, de qua in sequente capite dicemus. Hoc enim tum demum factum est, cum Saracenorum cura inter Occidentales Aristotelis opera innotescerent, vt ex sequentibus patebit. Aliam caussam cur et mathematicarum scientiarum et philosophiae naturalis cura paucissimos tangeret, attulit CHRISTIANVS THOMASIVS [q], nempe, *parum vtile visum fuisse clero et monachis, vt laici in talibus scientiis profundius informarentur, aut exercerentur, quae omnem auctoritatem humanam respuunt, et vel rationes palpabiles, vel assensum sensus communis desiderant, quales prae ceteris sunt scientiae mathematicae.* Haec si ad laicos referantur, nolimus praefracte negare, talia respexisse ex clero nonnullos, certe laici illas scholas rarissime frequentabant, quanquam aliter cautum erat a Carolo M. Licet fatendum quoque sit, et voluptates luxumque et arma, quae sectabantur nobiles, quendam literarum contemtum inter potentiores excitasse, extremam autem oscitantiam et superstitionem inter inferioris conditionis laicos literarum culturae obstitisse, et occasionem dedisse, vt sibi soli eruditionis honorem, commoda et munera clerus vindicaret, hacque ratione ignorantiam inter eos conseruaret, quorum erat, collum iugo subdere, nec rationes superstitionis poscere. At hoc ad ecclesiasticos viros, episcopos, canonicos, monachos non pertinet, de quorum tamen in praesentia supina in his scientiis negligentia et oscitantia quaeritur. In quibus caussis definiendis non suspicionibus, sed historia duce vtendum est. Verum haec ὡς ἐν παρέδῳ. Ex hac itaque breui obseruatione de artibus liberalibus constare arbitramur, quam arctis philosophia limitibus circumscripta, vel si dicendum, quód res est, prorsus eiecta et pulsa fuerit, id quod ad cognoscenda accurate fata philosophiae in sequentibus seculis probe est notandum. Sed in viam reuertendum, et philosophiae facies detegenda est, quam seculo nono habuit.

§. XXVIII.

q) Hist. Iuris nat. cap. III. §. 3. pag. 48.

§. XXVIII. Eo ineunte praesidiis suis adhuc fruebatur eruditio et, quae illi ex parte cohaerebat, philosophia. Quamdiu enim ipse Carolus M. imperii habenas rexit, quod non sine magna auctoritate factum est, tamdiu episcopi, abbates, canonici clerusque reliquus etiam huius seculi initio literis fauere non intermittebant, ita imperatoris desideriis, quae multis constitutionibus ecclesiasticis exposuerat, velificaturi. Alcuinus quoque, qui initio huius seculi adhuc vixit, cohortari principem, et literas commendare non destitit. Cumque vix nouae illae scholae, quibus originem dedit Caroli cura et munificentia, florere coepissent, aliquo, vt fieri solet, feruore in literas incubuere, qui clero adnumerabantur. Verum vbi curarum imperii partem Carolus deposuit, sibique atque Musis suis vixit, paulatim refrixit ardor discendi, et quae cum eruditione colluctata erat, vincere iterum coepit ignorantia et barbaries. Cui vires accessere ab imperatoris morte, quae literis ipsique philosophiae adeo funesta accidit, vt, quod supra iam tetigimus, fabula fuerit e grammatica ad rhetoricam, et deinceps ordine ad ceteras disciplinas liberales, dialecticam puta et mathematicam, transire. Quam labem ad sacras quoque literas progressam esse, ex conciliorum canonibus, querelisque virorum cordatorum manifestum est, id quod alibi demonstrandum. Caussas eius rei in antecedentibus iam exposuimus, et grauia illa impedimenta ostendimus, quae magnos Caroli conatus sufflaminauerunt, et ex potiori parte fecerunt irritos. Plurimum autem hoc seculo ad contemtum neglectumque eruditionis artiumque liberalium contulere cleri vitia, quae hoc seculo regnauerunt, longe maxima. Cum enim laici vel omnem ipsi a se doctrinae rationem procul esse iussissent, voluptatibus, seculique curis toti dediti; vel a clero excluderentur, arcerenturque ab eruditionis limitibus, triumphante de literarum possessione sacro ordine, simul cum hominibus vitia quoque triumphauerunt, captiuamque eruditionem duxere omnem. Quibus autem scelerum vitiorumque sordibus se hoc seculo polluerit ordo ecclesiasticus, hoc loco ob instituti nostri rationem exponi haud potest, et in Ecclesiae annalibus solet referri, solae autem imperatorum atque conciliorum constitutiones censuraeque satis superque de vniuersa hominum ecclesiasticorum corruptione loquuntur. Dabimus, ne in re cuiusdam momenti in hac historiae philosophicae parte abeamus ἀσύμβολοι, AVENTINI [r] verba, eo quod pleraque, quae huc pertinent, in compendio

Philosophiae conditio Sec. IX.

r) Annal. Lib. IV. p. 359.

pendio exhibeant: *In eodem concilio de vita et honestate sacrificulorum, quorum mores a disciplina maiorum lapsi ad luxum libidinemque, plus quam profano licet, tendebant, leges latae sunt.* Et paulo infra [t]: *Post natalem Christi deinde imperator Ludouicus conuentum ad Aquas Graneas cogit: pontifices, monachos, sacerdotes vitam Christi auctoris nostri legatorum eius aemulari, spretis negotiis profanis, literis operam dare, sacrae philosophiae studere, pueros docere, libros omnium professionum scribere iussit, sciuit.* Et alibi [s] de synodo Coloniensi: *Sacerdotes, episcopi auari, veneri ventrique dediti ignominia notati tribuque moti sunt. Ceteri iussi sunt viuere iuxta Christi Seruatoris nostri placita. Imperatum mystis, vt literis, sacrae philosophiae operam darent, vt oues pascerent, neue gregem a Deo creditum malis exemplis trucidarent, neu lac consumerent, de lanis se contegerent.* Quae omnia statuta canonesque synodorum luculentissime probant. Tales cum fuerint, et ambitionem, tyrannidem, auaritiam, luxum, licentiamque cum impura Venere consectati essent, quibus solis eruditionis, nempe artium liberalium et sacrae philosophiae; id est, theologiae cura tota erat relicta commendataque, fieri aliter non potuit, quam vt ipse, qui surgere coeperat eruditionis vigor in ipsa fere origine suffocaretur. Nam cum literatorum sacrorumque hominum vitam ab omni philosophia et sacra doctrina tantopere abhorrentem viderent homines laici, aut exemplo pastorum iisdem sceleribus perdebantur, et, quam domesticam habebant, ignorantiam ad gignendam vitiorum colluuiem transferebant, aut, si cordati essent bonique viri, graui odio eos prosequebantur, apud quos literarum praesidia esse dicebantur, quae inuidia tandem ad ipsas artes disciplinasque transiit, turpissimamque ignominiae notam philosophiae quoque affricuit. Quod ne odiose magis, quam decebat, dixisse videamur, ecce verba SERVATI LVPI, optimi et cordati viri, haec sui seculi vulnera graui planctu querelaque prosequentis; is enim ea de re ita [u]: *Nunc oneri sunt, qui aliquid discere affectant, et velut in edito sitos loco studiosos quoque imperiti vulgo affectantes, si quid in eis culpae deprehenderint, id non humano vitio, sed qualitati disciplinarum affectant. Id dum alii dignam sapientiae palmam non capiunt, alii famam verentur indignam, a tam praeclaro opere destiterunt.* His ea verba subiungit, quae in antecedentibus iam attulimus, fabulam fuisse e grammatica et rhetorica ad philosophiam transire. Rari itaque apparebant nantes

s) Annal. Lib. IV. p. 380. t) p. 433. u) loco supra cit.

nantes in gurgite vasto, et vbique triumphum agebat ignorantia. Non deerant quidem, quae vel acutius videbant, vel meliora optabant cordatorum virorum ingenia. Illi vero aut laici erant aut clerici. Istos si non vitae luxu detinere possent, magnis praemiis ad sacros ordines suspiciendos sub opinione sanctitatis meritique apud Deum singularis pelliciebant: Hos ita odio, calumniis et innumeris aliis modis vexabant, vt silere et intra monasteriorum parietes vniuersalem barbariem literarum morumque deplorare, quam ignorantiae telis confodi mallent. Et tamen hoc non obstante doloris grauitas querelas nonnullis, qui meliora optabant, expressit. Hae vero cum ad imperatorum aures peruenirent, qui a Carolo eruditionis amorem, laudisque atque gloriae ex doctrina commendata cupiditatem haereditario quodam iure acceperant, illi ad quaerendam tanto malo medicinam animum laudabili contentione applicuerunt. Idque imprimis dignus parente Carolo filius Ludouicus Pius fategit, inque id summis viribus connisus est, vt parentis consilia ad maturitatem quandam deduceret, caueretque, ne in spongiam prorsus incumberent. Hinc constitutionibus sacra dignitatis summae auctoritate munitis sanxit, vt studiorum cura reuocaretur, scholae diligentèr curarentur, literis honor haberetur. Ideo eo *Capitulari* [z], quod A. C. DCCCXXIII ediderat, inter alia praecipit: *Scholas sane ad filios et ministros Ecclesiae instruendos vel edocendos, sicut nobis praeterito tempore ad Attiniacum promisistis, et vobis iniunximus, in congruis locis, vbi nec dum perfectum est, a vobis ordinari non negligant.* Aperuit laudatissimi imperatoris candor et voluntas seria episcopis oculos, vt quam grauia Ecclesiae et reipublicae damna ex hac barbarie sequerentur, obseruantes, ipsum precibus suis imperatorem adirent, rogarentque, vt eius auctoritate publicae in imperio suo regnisque scholae aperirentur, in quibus disciplinae artesque doceri possent. Inter quae eorum desideria maxime notari merentur, Parisiensis concilii sexti, quod A. C. DCCCXXIX celebratum est, preces. Ita enim memorabili constitutione patres sanxerunt [y]: *Similiter obnixe ac suppliciter vestrae celsitudini suggerimus, vt morem paternum sequentes, saltem in tribus congruentissimis imperii vestri locis scholae publicae ex vestra auctoritate fiant, vt labor patris vestri et vester per incuriam, quod absit, labefactando non depereat, quoniam ex hoc facto et magna vtilitas, et honor sanctae Dei Ecclesiae, et vobis magnum mercedis emolumentum et memoria sempiterna accrescet.* Quod consilium vtrum exsecutus sit Ludouicus, dici non potest, nec audemus subscribere coniecturae CONRINGII,

z) cap. 5.

y) Apud LAVNOIVM, loco cit. c. II. p. 49.

GII [z], iam a Carolo M. tres ſcholas in imperio fuiſſe erectas. Illud vero ex hoc concilii loco poſſe euinci putamus, aut prorſus deſiiſſe literarum mercatum, quem Pariſiis inſtituit Carolus M. aut ita obſcuratum et neglectum fuiſſe, vt in ipſa hac vrbe patres concilii ſcholas excitari praeoptare neceſſe habuerint, vtque id fieret, imperatorem rogauerint. Pari fere modo etiam epiſcopos ad tuendum literarum honorem excitarunt ſynodi, vt ex concilio, quod in Aquarum Granearum vrbe coactum eſt, et cuius verba ſupra adduximus, diſci poteſt. Ludouici exemplum ſecutus eſt filius Carolus Caluus, magnus literarum literatorumque Moecenas, cuius infra in Ioanne Scoto Erigena exemplum dabimus; is cum peſtem hanc ex imperio proſcribere cuperet, vbi poſſet, de eruditis ſibi viris proſpexit, magnisque praemiis propoſitis eos ad ſe vocauit, venientes clementer ſuſcepit, honoribus et diuitiis auxit, literisque pretium, quantum valeret, ſummum ſtatuit. Teſtimonium ea de re illuſtre habet ERICVS ANTISSIODORENSIS, qui in *Dedicatione vitae S. Germani ad Carolum Caluum* [a] inter alia multa haec quoque ſcribit: *Ne noſtra inertia, quae ſuam ſponte amplectitur coecitatem, velum ſibi excuſationis de ignorantia obduceret, neue de praeceptorum inopia merito cauſſaretur, id tibi ſingulare ſtudium effeciſti, vt, ſicubi terrarum magiſtri florerent artium* (nomen hoc aeuo medio philoſophorum fuiſſe, quod hodie quoque obtinet, ex ſupra dictis repetendum eſt) *quarum principalem operam philoſophia pollicetur, hos ad publicam eruditionem vndiquaque tua celſitudo conduceret, comitas attraheret, dapſilitas prouocaret. Luget hoc Graecia, nouis inuidiae aculeis laceſſita, quam ſui quondam incolae iam dudum cum Aſianis opibus aſpernantur, tua potius magnanimitate delectati, ſtudiis illecti liberalitate confiſi: dolet, inquam, ſe olim ſingulariter, mirabilem a ſuis deſtitui: dolet certe illa, ſua priuilegia, quod nunquam hactenus verita eſt, ad climata noſtra transferri. Quid Hiberniam memorem, contemto pelagi diſcrimine pene totam cum grege philoſophorum ad litora noſtra migrantem?* Similia complura his addit, ne longiores ſimus, non exſcribenda. Magnifico monachum hunc loquendi genere, vt ſolet in dedicationibus fieri, iſta ſcripſiſſe, non negamus, facileque nobis perſuademus, tantum, quantum ille crepat, lumen philoſophiae ſub Carolo Caluo non fuiſſe ortum: recte tamen, niſi fallimur, ex hoc loco euincitur, imperatorem de accerſendis euocandisque viris doctis, praecipue philoſophis fuiſſe maxime ſollicitum, hancque eius in literas et philoſophiam beneuolentiam in cauſſa fuiſſe, vt fugientes Muſae retraherentur. Ita enim laudatus porro ſcriptor ad imperatorem: „Ita

z) Antiqq. Acad. Suppl. XXXIX. pag. 315. a) Tom. VI. Act. SS. Iul. 31.

„Ita namque ſpretis ceteris in eam mundi partem, quam tua poteſtas complectitur, vniuerſa optimarum artium ſtudia confluxerant, „vt veriſimile habeam, iam dudum eas humanae peroſas inertiae terris „penitus exceſſiſſe, niſi tuae integritatis amplitudine tenerentur, in „qua etiam vnicum ſuae profeſſionis culmen ac faſtigium, vt palam „eminet, mirabiliter collocarunt. Hinc eſt, quod cum ſit perantiqua ſententia, leges ſilere inter arma, hae tamen tam belli, „quam pacis tempore apud te plurimum ſemper obtinent dignitatis: „ita vt merito ſchola vocitetur palatium, cuius apex non minus „ſcholaribus quam militaribus conſueſcit diſciplinis. Quicquid lite- „rae poſſunt, quicquid aſſequuntur ingenia tibi debent, tibi in- „quam, qui natus ad agendum ſemper aliquid dignum viro, cum „virtute praecellis, tum etiam ſapientia refulges". In ſequentibus autem hanc imperatori gloriam tribuit, „quod aui ſui ſtudium erga „immortales diſciplinas non modo ex aequo repraeſentet, verum et- „iam incomparabili feruore tranſcendat, dum quod ille ſopitis „eduxerit cineribus, ipſe fomento multiplici tum beneficiorum, „tum auctoritatis vsquequaque prouehat". Alia loca ſcriptorum huius aetatis [b], ne Lectorem nimis diu detineamus, omittimus. Ita vero ex Graecia, Hibernia aliisque, vbi literarum decus paulo melius florebat, locis, euocati traductique ſunt, in imperatoris ditiones viri docti, interque eos philoſophi. Exemplum augusti ſecuti ſunt pontifices nonnulli et concilia, quae literaturae diuinae et humanae ſtudium vehementer commendauerunt; cuius exemplum eſſe poſſunt, quae concilium apud Saponarias A. C. DCCCLIX celebratum, ſtatuit [c]: „Vt ſcholae ſanctarum Scripturarum, et humanae quoque literaturae, vnde annis „praecedentibus per religioſorum imperatorum ſtudium magna illumi- „natio Eccleſiae et eruditionis vtilitas proceſſit, deprecandi ſunt pii „principes noſtri, et omnes fratres ac coëpiſcopi noſtri inſtantiſſime „commonendi, vt vbicunque omnipotens Deus idoneos ad do- „cendum, id eſt, fideliter et veraciter intelligentes donare digne- „tur, conſtituanturque vndique ſcholae publicae, ſcilicet vt vtriusque „eruditionis, et diuinae ſcilicet et humanae in Eccleſia Dei fructus „valeat accreſcere, quia quod nimis dolendum eſt, et pernicioſum „maxime, diuinae Scripturae verax et fidelis intelligentia iam ita di- „labitur, vt vix eius extrema veſtigia reperiantur".

§. XXIX. His itaque hoc ſeculo Ludouici et Caroli, imperatorum curis et laudatiſſimis conatibus, tot ſcholae debentur, quae his temporibus ſurrexere, et ex quibus prodiit, quicquid literatu- *Fata ſcholarum ſec. IX.*

4 G 3 ram

b) Conf. LAVNOIVS loc. cit. p. 51. et Hincmari Rhemenſis locum in Synopſ. librorum Biblioth. Thomaſ. Vol. I. pag. 742.

c) Apud LAVNOIVM loc. cit. p. 51.

ram sacram et profanam, quicquid philosophiam ornauit. Non permittit amplissimi argumenti, quod tractatio nostra suscepit, prolixitas, vt scholarum hac aetate conditarum et viris doctis ornatarum historiam exsequamur, licet ab instituto nostro haud procul abeat. Peculiarem hoc eorum operam poscit, qui literariam medii aeui historiam scribere aggressi sunt, eo quod historia eius scholastica potissimam partem absoluat. Tangemus tamen summam rei, vt quibus satis vsae fuerint paucae illae philosophiae reliquiae, quas haec media secula exhibent, intelligamus. Inter istos vero ludos literarios Lugdunensem scholam primo loco ponimus, eo quod viuente adhuc Carolo M. excitata testibus scriptoribus illius aetatis magnopere floruerit, qua de re Leidradi episcopi Lugdunensis verba attulit Io. LAVNOIVS [d], qui videndus, seculo vero nono eam non sacrarum tantum disciplinarum, verum etiam philosophiae laude inclutam fuisse, ex ODILONIS verbis in *Vita S. Maioli* [e] constat, scribentis: *Iuuenili iam imminente aetate altiora et potiora in diuinis, acriora in humanis studiis et grauiora non distulit attentare, et ideo per vtramque exercitatus doctrinam non timuit accedere Lugdunensem ad aram, deinde apud hanc vrbem philosophiae nutricem et matrem; et quae totius Galliae ex antiquo more et ecclesiastico iure non immerito retinet arcem, Antonium eruditum virum et prudentem in liberalibus studiis habere voluit praeceptorem.* Antonium hunc *magnae deditum philosophiae* vocat Anonymus Diuionensis apud LAVNOIVM [f]. Philosophiam autem et artes liberales eo tempore idem significasse, ex supra dictis repetendum est. Post Lugdunensem Fuldensi scholae locus esse debet, quam Caroli M. cohortationibus ad Baugulfum abbatem originem sumsisse ex supra dictis notum est. Passim de hac schola loquuntur medii aeui scriptores, quorum verba legi possunt apud LAVNOIVM [ff], ex quibus discimus, a Caroli M. aetate hanc scholam floruisse. Quamuis enim celeberrimum monasterium a Bonifacio, qui Sec. VIII monasteria reformauit, ad Benedicti regulam extructum exactumque sit, nihil tamen ille praestitit, quo eruditio iuuari posset, sed exemplo Benedicti a literarum studio monachos auocauit, et ad manuum opus deduxit, cum et ipse nec literatus esset, nec literis faueret. Caroli M. cura autem, et Ludouici Carolique Calui studio schola in artium quoque liberalium cultura eleganter profecit, Rabano Mauro, qui ex Alcuini disciplina prodierat, plurimum ad haec scholae Fuldensis incrementa, conferente. De quo memorabilis hic est locus TRITHEMII [g], qui de Lutberti primi Hirsau-

d) loc. cit. cap. 7. pag. 37. seq.
e) Act. SS. Tom. X. 2. Maii. pag. 684.
f) loc. cit. ff) cap. 8. pag. 40.
g) Annal. Hirsaug. Tom. I. pag. 11.

Hirſaugienſis coenobii abbatis inſtitutione haec habet: „ Conſuetudo „fuit eo tempore in monaſterio Fuldenſi, quam Albinus praeceptor „Caroli M. imperatoris, Bedae quondam diſcipulus introduxerat, vt „monachis praeficerentur doctiſſimi praeceptores, qui eos non ſolum „in Scripturis diuinis, ſed in omni quoque literatura ſecularium ſtu„diorum inſtruerent, et qui poſt longum exercitium literarum eua„ſiſſent doctiores, ceteris magiſtri praeponerentur, et ad ſimilia du„ces. Inter quos duodecim ſemper erant praecipui, quorum conſilio „abbas in arduis rebus vtebatur. Et quoties aliquis ex eorum nu„mero vel morte fuiſſet ſublatus, vel ad aliud monaſterium miſſus, „mox alius, qui magis videbatur idoneus, in locum eius conſue„uerat computari; vnde non ſolum Fuldenſis coenobii monachos, „ſed etiam complures, qui propter ſtudium de aliis mittebantur coe„nobiis, illi duodecim in omni facultate ſcripturarum inſtituerunt." Haec Trithemius in altera pleniorique annalium Hirſaugienſium editione; qui in prima hoc quoque addit: „ Cum nouae huius inſtitu„tionis apud Germanos fama tranſiuiſſet in publicum, plures coeno„biorum praelati eam docendi formam laudantes, alii monachos ſuos „ad Fuldam miſerunt, ſub Rabani ferula ſacris imbuendos ſtudiis: alii „vero ſcholas erexerunt in monaſteriis propriis, quibus praeceptores „de praefato coenobio doctiores quosque praefecerunt. Sed in tem„pore breui valde creuit numerus diſcipulorum Rabani docentis, et „per totam Germaniam et Galliam eruditionis et ſanctitatis eius vene„randa opinio ſe diffudit. Vnde factum eſt, quod non ſolum abba„tes, monachos, ſed etiam nobiles terrae filios ſuos Rabani do„cendos magiſterio ſubdiderint. Quos ille, vt erat manſuetiſſimus, „omnes cum ſumma diligentia informabat, prout vniuscuiusque vel „aetas vel ingenium permittebat, alios in grammaticis, alios vero „in rhetoricis, atque alios in altioribus diuinae atque humanae philo„ſophiae ſcripturis, ſine inuidia communicans, quod ſinguli ab eo „poſtulaſſent; omnes vero, quos in auditorium ſuum docendos „admiſit, non ſolum proſa, ſed etiam carmine, quicquid occurriſſet, „ſcribere informauit, multos inſignes doctos atque ſapientiſſimos au„ditores habuit." Hanc ſcholam ex Alcuini conſilio condiderat Ratgarius, eique Rabanum praefecerat, Baugulfo tamen prima eius fundamenta ponente. Poſt Fuldenſem ſcholam Corbeienſis memoratu digna eſt, quam ſeculo nono doctis viris abundauiſſe ſcriptores teſtantur, qui in diuinis ſcripturis et ſecularibus literis iuuentutem monaſticam inſtituerunt, quae loca cum collegerit LAVNOIVS [b], vno intuitu apud illum cognoſci poſſunt, qui in hac arena deſudauerunt.

b) loco citato pag. 71.

uerunt. Idem de Corbeia veteri apud Gallos teſtatur TRITHEMIVS [i], qua in ſchola Paſchaſius, Ratbertus, Ratramnus et Odo, horum temporum fere doctiſſimi docuerunt. Floruiſſe quoque hoc ſeculo Remenſem ſcholam, inque ea philoſophiae praecepta iuuentuti tradita fuiſſe, ex FLODOARDI [k] narratione conſtat, qui de Fulcone, qui Remenſem Eccleſiam A. C. DCCCLXXXII adminiſtrare coepit, haec habet: „Praefatus praeſul honorabilis Fullo „ſollicitus circa Dei cultum et ordinem eccleſiaſticum amore quoque „ſapientiae feruens, duas ſcholas Remis, canonicorum ſcilicet loci „atque ruralium clericorum iam pene dilapſas reſtituit, et euocato „Remigio Autiſſiodorenſi magiſtro liberalium artium ſtudiis adoleſcen„tes clericos exercere fecit, ipſeque cum eis lectioni ac meditationi „operam dedit. Sed et Hucbaldum [l] S. Amandi monachum, vi„rum quoque diſciplinis Sophicis nobiliter eruditum accerſiuit, et „Eccleſiam Rhemenſem praeclaris illuſtrauit doctrinis." Hunc autem Hucbaldum peritia liberalium artium ita inſignem fuiſſe, vt philoſophis aequaretur, refert SIGEBERTVS [m]. Alia de hac ſchola teſtimonia videſis apud LAVNOIVM [n], quibus confirmatur, liberalium artium praecepta in ea fuiſſe tradita. Excitata quoque eſt exoriente hoc ſeculo ſchola Floriacenſis apud Aurelianenſes poſtea celeberrima. In qua philoſophiam perſonuiſſe, cum artium liberalium doctrina ex Abbonis vita recte colligitur, qui cum Rector ſcholae fuerit, philoſophiam quoque ibi ſine dubio docuit. Refert enim in *Vita eius* AIMOINVS [o]: „Ipſum adhuc maiora gliſcentem ſci„entiae ſcrutari arcana, diuerſorum adhuc adiiſſe ſapientiae officinas „locorum, vt quia grammaticae, arithmeticae nec non dialecticae „iam ad plenam indaginem affixiſſet, ceteras ingenio ſuo pergeret „ſuperadiicere artes. Quapropter Pariſios atque Remos ad eos, „qui philoſophiam profitebantur profectum, aliquantulum quidem in „aſtronomia, ſed non quantum cupierat, apud eos profeciſſe." Ex quo loco LAVNOIVS [p] quidem concludit, ante Abbonis rectoratum, qui ſeculo X demum contigit, artium liberalium ſtudia in Floriacenſi ſchola non viguiſſe, quia alias hic monachus alios non

i) Annal. Hirſaug. Tom. I. pag. 13.

k) Hiſt. Rem. Lib. IV. cap. 9.

l) Videndus de eo TRITHEM. de S. E. cap. 284. de illuſtr. Bened. Lib. II. cap. 49. FABRIC. Bibl. Lat. med. Tom. III. p. 840. Ab hoc carmen habemus in laudem Caluorum, ad imperatorem Carolum Caluum, cuius ſingulae voces incipiunt a litera C, hoc initio:

Carmina clariſonae caluis cantate Camoenae;

exhibet illud praeter alios BARTHIVS Aduerſ. Lib. XLVI. c. 22. Alio etiam nomine Hucbaldus locum hic poſtulat. Nam teſte SIGEBERTO GEMBLACENSE c. 107. p. 105. ſcripſit librum de Arte Muſica, „ſic contemperans chordas monochordi literis „alphabeti, vt poſſit quis per eas ſine magiſterio „alterius diſcere ignotum ſibi cantum.

m) loco cit.

n) cap. 21. p. 77.

o) In vita Abbonis T. VI. Act. Bened.

p) cap. 23. p. 87.

non quaesiuisset in philosophiae praeceptores, si quos nactus esset in monasterio; sed plus sibi ex isto loco sumit, quam par est. Non enim scribit Aimoinus, nihil artium liberarum eum domi didicisse, sed triuium perfecte tenuisse Abbonem fatetur, quadriuium tamen non recte tenuisse ait. Id quod hoc modo innuit, scholam Floriacensem, Abbonis aetate non habuisse magistrum, vel Scholasticum, in quadriuii artibus satis versatum; non vero euincit, nunquam illas fuisse eo loco doctas. Immo nisi fallimur, contrarium probat Aimoinus, narrans, ipsum Abbonem Scholasticis praefectum fuisse, id est professorem constitutum esse, et artes has omnes docuisse. Id vero munus illi non collatum ex more fuisset, nisi in philosophia excelluisset. Id quod luculenter probat, abbatem Floriacensem ad restituendam philosophiae artiumque liberalium professionem, vt hodie loqui solemus, tum respexisse, eo quod a Caroli M. tempore in his scholis ex Alcuini consilio moris esset, eum iuuentuti praeceptorem dare, qui et sacrae et secularis doctrinae esset peritus. Refrixisse vero superiorum artium siue quadriuii studium ineunte seculo decimo, et tum demum Abbonis industria, (de quo infra dicemus) resuscitatum esse, facile concedimus. Eadem fere celebritate floruit hoc seculo Schola Leodiensis, quam imprimis Franco episcopus Leodiensis nobilitauit. Hunc TRITHEMIVS [q] ait, *fuisse in diuinis scripturis eruditissimum, et in studio secularium literarum egregie doctum philosophum, rhetorem, poëtam et musicum excellentem, ingenio acutum, sermone disertum, vita et conuersatione deuotum atque sanctissimum, et pluribus annis publicae scholae praefuisse, et multos in omni scientia discipulos doctissimos enutriuisse.* Hunc Franconem secuti in professione artium liberalium sunt alii, quos LAVNOIVS [r] nominat, et inter eos alius Franco Scholasticus Leodiensis, quem distinguunt ab abbate Afflighemensi viri docti [s], seculo XI clarus, et propter librum *de quadratura circuli* memorabilis, de quo post SIGEBERTVM GEMBLACENSEM [t] recentiores historiae literariae Ecclesiasticae scriptores videndi sunt [u]. Addi his scholis possent plures, si id ageremus, et nisi argumentum occupasset LAVNOII industria. Ex his igitur bonarum mentium literarumque officinis, quae hoc seculo vel excitatae, vel confirmatae et in vsum pleniorem traductae sunt, manifestum est, barbariei, quae omnes fere Occidentis regiones, maxime vero Hispaniam, Galliam, Italiam et Germaniam inundauerat, se et summos imperantes et episcopos opposuisse, nec defuisse viris cordatis et ingenium et industriam: ast cum ipsis cum infelici seculo colluctandum esset, parum ad pellendas has tenebras promouerunt. Huic

sane

q) Catal. S. E. p. 88.
r) Cap. 25. p. 101.
s) Vid. FABRIC. Bibl. Lat. med. T. II. p. 602.
t) Cap. 164. TRITHEMIVS c. 346.
u) Plerique cum Afflighemensi abbate eundem putant, vid. CAVE H. L. S. E. p. 563. LAVNOIVS l. c.

ſane ſeculo in felicitatis parte ponendum eſt, quod grauem noctem ſtellae quaedam diſtinxerint, quae luce eruditionis cuiusdam ſatis magnae, ſi temporis conditionem reſpicias, caliginem diſpungere conati, vniuerſalem eruditionis interitum auerterunt, licet diem reddere non poſſent.

Alfredus Angliae rex.

§. XXX. Inter hos ſtatores literarum pereuntium, qui fugientibus Muſis manus iniecerunt, easque aliquantiſper retraxerunt, & purpurae ſplendore, & eruditionis amore, & reuocandarum diſciplinarum feruore aliis praeferendus eſt ALFREDVS, vel Aelfridus, quem et alii Aluredum et Ealfridum vocant, cognomento Magnus, Aethelwolphi Occidentalium Saxonum regis quatuor filiorum natu minimus, qui ab anno DCCCLXXI, poſt fratres defunctos Angliae ſceptrum vsque ad initia ſeculi decimi tenuit. Is cum natura tantae tarditatis eſſet, vt duodecim annos natus nondum literas noſſet, ſtupenda induſtria diſcendique deſiderio prorſus inſatiabili difficilem naturam, ſola memoriae vi quadam inſignem ita vicit emendauitque, vt omnes ſui temporis doctos viros non modo facile aequaret, ſed et ſuperaret, mereaturque inter ſumma, quae ſeculis his emicuerunt, ingenia connumerari. Quem tanta animi contentione ſtudiis inuigilaſſe tradunt, qui de vita eius rebusque geſtis commentati ſunt [v] vt cum grauiſſimis regni oneribus curisque premeretur, quae ex incurſionibus hoſtium ipſi enaſcebantur, quotidie tamen octo horas literis traderet, inque iis, aut legeret, aut dictaret, aut meditaretur, aut oraret. Inde factum, vt in grammatica, rhetorica, philoſophia, hiſtoria, matheſi et poëſi paucos ſui temporis haberet pares, ſuperiorem neminem. Id quod hodie quoque intelligi poteſt ex ſcriptis eius doctiſſimis, quibus probauit, ſibi Muſas curae cordique, et philoſophiam in ſpecie in delitiis fuiſſe. Supra enim iam memorauimus, expreſſiſſe eum lingua Saxonica BOETHII librum *de conſolatione philoſophiae* a CHRISTOPH. RAWLINSONIO editum, vt alia eius ſcripta taceamus recenſita a CAS. OVDINO [w] et I. A. FABRICIO [x]. Quemadmodum autem purpurata eruditione ſeculo huic, quod honorem literarum tantum non omnem amiſerat, nitorem ſuo exemplo reſtituit, ita omnem lapidem mouit, vt literarum et imprimis, philoſophiae interitum auerteret, barbariem pelleret, diſciplinas reuocaret, ſicque aliam eruditionis faciem induceret. Iunctis ita, quas regia poteſtas ſubminiſtrabat, viribus ſategit, vt viros vndecunque conquireret doctiſſimos, eos in inſulam inuitaret, magnificisque ſtipendiis illectos vinctosque ſuos redderet, hosque ſubditis ſuis publicos profeſſores doctoresque conſtitueret. Quo fine celeberrimam Oxonienſem ſcholam,

v) Vid. praeter alios RELANDVS c. 115. Vitam eius ab ASSERIO MENEVENSI ſcriptam edidere MATTH. PARCKERVS Lond. 1574. fol. et GVIL. CAMDENVS Fr. 1602. conf. ſcriptores hiſtor. lit. medii aeui CAVEVS OVDINVS, VOSSIVS alii, qui in notiſſimis libris res eius literarias tetigerunt.

w) De S. E. T. II. p. 309. ſeqq.

x) Bibl. Lat. Med. T. I. p. 69.

ſcholam, ab hoc tempore ad noſtram aetatem magno doctrinae cuiuscunque incremento florentem, condidit, vt a viris doctis demonſtratum [y], inque ea grammaticam et rhetoricam, itemque philoſophiam atque theologiam doceri iuſſit. In quo laudatiſſimo conſilio exequendo Neotus monachus eum adiuuit ad quem in exilio aliquando diuerterat. Recenſuit quosdam viros doctos ab Aelfrido in Angliam euocatos INGVLFVS Abbas Croilandiae [z], cuius haec verba ſunt: *In diuinis libris et ſacra lectione tam aſſiduus erat, quod Dauidicum Pſalterium vel alium aliquem librum aedificatorium in ſinu ſuo ſemper ſecum ferret, et viros literatiſſimos de terris exteris ad ſe accerſeret, aliquamdiu in palatio ſuo ſecum pro ſacris literis addiſcendis retentos, demum diuerſis praelatiis et dignitatibus promouebat. Hinc S. Grimbaldum artis muſicae peritiſſimum et in diuinis ſcripturis eruditiſſimum euocatum e Francia, nouo ſuo monaſterio, quod Wintoniae conſtruxerat, praefecit abbatem. Similiter de veteri Saxonia Ioannem cognomento Scotum acerrimi ingenii philoſophum ad ſe alliciens, Aethelingiae monaſterii ſui conſtituit praelatum Athelſtanum & Wewulphum ad ſe aduocans de Mercia, qui ambo ſacerdotes erant deuotiſſimi. Plegmundum etiam poſtea promotum in Archiepiſcopum Cantuariae, ac Askerum abbatem Bangorenſem, poſtea Schireburnenſem Epiſcopum illis in temporibus doctores celeberrimos ſuo lateri adiunxit.* Aliorum de maximi viri meritis loca, et imprimis luculenta verba POLYDORI VIRGILII [a], ne nimii ſimus, praetermittimus. Non diu tamen haec inter Anglos durauit eruditionis felicitas; paucis enim poſt annis crudeles Danorum incurſiones factae ſunt, quae tantum non omnia euerterunt, quibus acceſſit Haraldi regis immanis crudelitas, quae totam fere Angliam inque ea ipſam Oxonienſem ſcholam ſanguine cineribusque miſcuit. Quam calamitatem durauiſſe vsque ad Normannorum dynaſtiam, ſupra iam obſeruauimus. Superfuiſſe tamen in Oxonienſi ſchola, qui humaniores literas & philoſophiam docerent, collegere iſtius Academiae hiſtorici ex verbis Ingulfi, qui Seculo XI. floruit, quibus ſe Oxonienſi ſtudio traditum in Ariſtotele arripiendo ſupra multos coaetaneos profeciſſe ſcribit, vt ſuo loco et tempore notabimus. Sed reuera refloreſcere coepere demum literae in Anglia ſub Henrico II, et Richardo, de qua re in ſequentibus quaedam monebimus.

§. XXXI. Ad illuſtre hoc exemplum, quod praeceſſerunt Caroli M. filiique et nepotis eius, Ludouici Pii Carolique Calui, in artes et philoſophiam ſtudia, compoſuit ſe, quicquid bonae mentis, cordatique animi inter viros eccleſiaſticos erat, nec deerant inter nobiles paulo liberius e luxu et ignauia, qua plerique detinebantur, emergentes nonnulli, qui deſi- *Cura virorum doctorum de reſtaurandis literis et philoſophia Sec. IX.*

y) BRIAN. TWYNVS Apol. antiq. Oxon. THOMAS CAIVS Vindic. antiq. Acad. Oxon. BVLAEVS Hiſt. Acad. Pariſ. T. I. p. 211. ſeqq.

z) In Hiſtor. Croyland. apud OVDIN. l. c. p. 312.

a) De inuent. rer. c. 71.

desideriis honestis eorum, quibus literae curae cordique erant, annuentes, filios suos in scholas episcopales, et monasteriorum mittebant [b]. Quo factum est, vt, quae valde minabatur, plena omnis eruditionis ruina auerteretur, viuerentque in hoc seculo viri quidam doctrinae, et philosophiae laude non priuandi, qui si meliora attigissent tempora, inter primae magnitudinis ingenia referri meruissent. Et hos strictim quidem recensebimus, literaria enim illorum historia passim inuenitur, et plerique eam attigerunt, qui scriptores ecclesiasticos enumerauerunt. Inter hos viros doctos seculi post Christum natum noni coryphaei instar eminet, & primo loco suo iure nominari meretur RABANVS MAVRVS, seculo adhuc octauo natus. Teste enim TRITHEMIO [c] A. C. DCCCXIII, annum agens vigesimum quintum scholae Fuldensi praefectus est, adeoque natiuitatis annus incidit in A. C. DCCLXXXVIII. Moguntiae fuisse natum recte obseruatum est doctissimis viris ANT. PAGI [d] et IO. MABILLONIO [e], inde etiam nomen Magentii vel Magnetii apud quosdam habet, qui vero vel Britannum vel Fuldensem faciunt, hos errare apertum est, Fuldam enim admodum adolescens missus est, et tum demum a Radgario abbate Alcuino commendatus in eius disciplinam concessit, ab eoque in omni eruditionis sacrae et profanae genere eruditus est. Qui cum ingenium attulisset naturae muneribus ornatissimum, magnoque discendi desiderio arderet, sub hoc praeceptore tam egregie profecit, vt & illi esset carissimus, et inter condiscipulos vnus excelleret, et ab Alcuino vehementer commendaretur. Et ab eo nomen Mauri quoque accepit. Solebat enim Alcuinus ad honestam veterum imitationem excitandam, nomina antiquitatis celebria suis imponere; e. g. Brunonem appellauit Candidum, Riculphum Damaetam, Angilbertum Homerum, ipsumque Carolum M. Dauidem [f]. In tanti itaque artificis officina egregie formatus, cum spe omni maiora incrementa in literis cepisset, diaconi ordine auctus, tandem A. C. DCCCXIII Scholasticus Fuldensis a Radgario abbate constitutus est. Quam prouinciam tuendam nactus Rabanus laudabile praeceptoris exemplum sequendum, iuuentutemque Ecclesiasticam antequam ad sacrarum doctrinarum adyta perduceretur, ad secularium literarum et inprimis philosophiae cognitionem excitandam formandamque esse statuit. Teste enim TRITHEMIO [g], *Mos erat in Fuldensi coenobio his temporibus, monachos non solum in Scripturis sanctis instituere, sed etiam in omnis secularis scientiae literatura ad plenum erudire, probe enim iudicabant viri sapientissimi, diuinas scripturas neminem posse intelligere, quem literas secularis doctrinae*

Rabanus Maurus.

b) Id in Fuldensi factum esse, supra Trithemii testimonio docuimus.

c) De S. E. conf. LAVNOIVS de schol. cel. c. 8 p. 42. Errant itaque, qui cum CAVEO l. c. p. 456. An. 785. natum volunt.

d) Crit. antibar. ad A. 814. n. 28.

e) Annal. Bened. T. III. p. 52.

f) MABILL. Sec. IV. Bened. P. I. in elogio Alcuini.

g) In chron. Hirs. ad an. 813.

nae contigisset ignorare. Quo pacto autem hoc consilium executus sit Rabanus, idem TRITHEMIUS [h] enarrat, qui locus cum luculenter seculi huius eruditionis historiam illustret, quibusque fatis sub celebri magistro philosophia vsa sit, exponat, dignus est, licet aliquas particulas supra iam adduxerimus, qui hic totus adscribatur: *Ratgarius memorabilis abbas vtilitati cupiens consulere plurimorum, de fratrum suorum consilio scholam in monasterio Fuldensi publicam instituit, cuius magisterium Rabano commendauit. Anno itaque dominicae natiuitatis DCCCXIII, indictione Romanorum sexta, Rabanus annorum XXV, monasterii monachorum scholae praeficitur, et eum docendi modum, quem ab Albino nunc didicerat, etiam apud Fuldenses monachos inuiolabilem seruare iubetur. Qui mox vt docendi subiuit officium, per omnia curauit Albinum sequi et imitari magistrum, vt iuniores videlicet monachos primum doceret in grammaticis, et cum apti viderentur ad maiora, grauioribus etiam firmarentur institutis. Cumque nouae huius institutionis apud Germanos fama transiisset in publicum, plures coenobiorum praelati eam docendi formam laudantes, alii monachos suos ad Fuldam miserunt, sub Rabani ferula sacris imbuendos studiis: alii vero scholas erexerunt in monasteriis propriis, quibus praeceptores de praefato coenobio doctiores quosque praefecerunt. Sed in tempore breui valde creuit numerus discipulorum Rabani docentis, et per totam Germaniam et Galliam eruditionis et sanctitatis eius veneranda opinio se diffudit. Vnde factum est, quod non solum abbates monachos, sed etiam nobiles terrae filios suos Rabani docendos magisterio subdiderint. Quos ille, vt erat mansuetissimus, omnes summa cum diligentia informabat etc.* His reliqua subiungit §. XXIX iam allata, ex quibus discimus, et diuinam et humanam philosophiam Rabanum discipulos suos docuisse. Qui cum doctissimo magistro vterentur, ad elegantem, pro illius aetatis conditione eruditionem peruenerunt. Cuius exemplum esse possunt, qui ex Rabani disciplina prodierunt Walfridus Strabo, Seruatus Lupus, et Ottfridus, Weissenburgensis monachus, Euangeliorum metaphrasi Theotisca clarus, aliique, qui ex Fuldensi hac schola progressi sunt hoc seculo, quos nominatos vide a TRITHEMIO [i]. Inter hos Hirsaugiensis quoque scholae monasteriique magistri eius cura, cum abbas Fuldensis esset electus, constituti sunt, vt idem Sponheimensis abbas prolixe narrauit. Tantus autem doctrinae amor virum literatissimum occupauerat, vt monasterii cura et regimine Hattoni tradito sola abbatis dignitate contentus tantummodo literis vacaret. Quod occasionem dedit monachis ignauiam seculi sui literarum studiis praeferentibus et disciplinam Rabani ferre recusantibus, vt de neglectis a Rabano monasterii reditibus, cum totus literis se traderet conquerentes, eum ex coenobio, cui tanta cum laude praefuerat, eiicerent. Qui ad aulam Lotharii impe-

h) In Chron. Hirs. ad an. 813.

i) Annal. Hirsaug. T. I, p. 4. 5.

Imperatoris conuersus, frustra reuocantibus ingratis monachis ibi moram fecit, donec ad sedem Moguntinam eueheretur, id quod factum A. C. DCCCXLVII [k]. Quo loco positus illustri controuersiis Gotteschalci, aliisque momentis inclaruit, de quibus in historia Ecclesiastica disputari solet. In his vero omnibus et ingenii magnitudinem, & eruditionis praestantiam et laboris assiduitatem tantopere probauit, vt non suae modo aetatis homines in admirationem raperet, sed sequentium quoque seculorum potissimus dux et arbiter esset. Id quod mirandum haud est, cum in tanta literarum penuria stellae instar cuiusdam primae magnitudinis effulserit, et tum libris plurimis suae aetatis ignorantiam dissipauerit, tum ex disciplina sua dimiserit, quotquot fere Galliam Germaniamque eruditione postea nobilitarunt. Nobis ideo laudandus hoc loco est, quod philosophiae cognitionem necessariam esse, ad intelligendas sacras literas, suis tradiderit discipulis, nam haec ipsa regula tum quidem prorsus in obliuionem deuenerat, id quod magnas in Ecclesia nugas et ineptias produxit. Hinc calamum quoque in argumento philosophico exercuit, solentque ei tribui libri *de vitiis et virtutibus, de anima et virtutibus etc.* quibus vt reliquis scriptis theologicis eam sibi famam comparauit, quae nec nostris euiluit temporibus [l]. Magistro iungimus discipulum et notarium siue ammanuensem WALAFRIDVM STRABONEM vel Strabum, carminibus quidem, vitis SS. et scriptis hermeneuticis sacris conspicuum, sed et artium liberalium atque philosophiae peritissimum. Quamuis enim scripta eius philosophica hodie non extent, testis tamen est TRITHEMIVS [m], *eum cum in Scripturis diuinis studiosum, tum in secularibus literis omnium sui temporis doctissimum fuisse*, id quod in chronico quoque confirmat, vbi narrat, eum magistro in regimine Scholarum Fuldae successisse. Hoc itaque auctore in monasteriis quoque S. Galli, in quo decanus fuit, et Augiae diuitis, quod abbatem eum habuit, studia artium liberalium viguisse, est longe verisimillimum.

Walafridus Strabo.

§. XXXII. Nemo tamen hoc seculo philosophiae laude magis eminuit, quam IOANNES SCOTVS, dictus ERIGENA; de quo nomine eius disceptatum est inter viros doctos, aliis eum Scotum esse contendentibus ex oppido Aire, aliis perhibentibus ob patriam Hiberniam, quae Eri siue Eris olim dicta fuit, ita vocari, quum & Scotiae nomen illi regioni haeserit: aliis Wallum facientibus, ex Ergene in confiniis Walliae, in comitatu Angliae Herfordiensi sita [n]. Cui liticulae iudicium interponere nostrum nec libet nec licet, monentibus nec patriam, nec tempus eius satis certum cognitum esse, cum vehementer de vtroque scriptores diffideant; quorum rationes illis expendendas relinquimus, qui historiam literariam scriptorum Ecclesiasticorum, vel eruditionis medii aeui colligunt, ferme enim nemini, qui in hoc argumento

Ioannes Scotus.

k) TRITHEMIVS de S. E. c. 247. p. 71.

l) Vid. THOM. POPE-BLOVNT. Censur. cel. Auctor. p. 346.

m) De S. E. c. 246. p. 67.

n) Videndi quos nominat I. A. FABRICIVS Bibl. Lat. med. T. IV. p. 397. not. a. b. c. d.

mento defudauit indictus abiit. Sapientis autem nomen ob philosophiae notitiam prorsus singularem a scriptoribus medii aeui accepit, qui *perspicacis ingenii ac mellitae facundiae philosophum* appellare non recusarunt [o]. Hunc in iuuentute in Graeciam profectum Athenis philosophiam didicisse, per Aegyptum autem Italiam et Galliam in Angliam reducem ingenii philosophici diuitias attulisse, historiae literariae Britannorum conditores, Baleus, Pitseus aliique asserunt. Qui tamen assensum non merentur, eo quod nullo teste fide digno constet, Ioannem Erigenam in Orientem abiisse, notumque ex antecedente capite sit, quam ieiuna hoc tempore eruditionis et philosophiae conditio inter Graecos fuerit, quodque Athenae tunc temporis obmutuerint. Nec aliunde haec fabula originem accepisse videtur, quam quod Graecae, Hebraicae et Arabicae linguae gnarus fuit, quae cum a plerisque ignorarentur, facile ad eam nonnulli coniecturam delati sunt, has Scotum linguas exoticas in Oriente didicisse. CONRINGIVS [p] autem ex Erigenae appellatione coniicit, in patria Hibernia, quae semper doctorum virorum ferax fuit, eum philosophiam didicisse et humanitati quoque literarum litasse. Quod tamen vel ob solam nominis Erigenae incertam significationem attentionem non meretur, cum sint plurimi, qui gente quidem Hibernum, patria vero Scotum vel Anglum fuisse contendant. Quocunque autem loco et linguas peregrinas et philosophiam didicit, in quibus naturae magis perspicacia et diligentiae felicitate, quam institutione profecisse nobis videtur; illud certum est, in pusillo corpore habitauisse magnum ingenium, non facetum modo et iucundum, sed et supra modum acutum et excellens, sic vt nemo illi ista aetate in philosophia praestiterit, in linguis exoticis parem habuerit neminem. His autem praesidiis instructus cum ad libros Graecorum legendos se accinxisset, illud ad philosophiae cognitionem iter detexit, quod reliquos omnes latuit, et in intima Graecae philosophiae, maxime Platonico-Alexandrinae, mysteria penetrauit. Qua eruditione mature fama per omnes terras notus, inque subtilissimis philosophorum speculationibus versatus Carolo Caluo imperatori innotuit. Is enim, testibus scriptoribus Britannis GVILIELMO MALMESBVRIENSI [q], SIMEONE DVNELMENSI [r], MATTHAEO WESTMONASTERIENSI [s], eum ob doctrinae celebritatem ex Anglia in Galliam euocatum clementer habuit, et inter familiares allectum mensae cubilisque indiuiduum comitem apud se retinuit, ac tum in rebus seriis tum in ludicris (erat enim Ioannes ingenio mire festiuo multoque sale condito) eo familiariter vsus est. Id quod magnam ei auctoritatem peperit, quam cathedrae quoque Parisiensi admotus et in schola Palatina docens tuitus est, auditoresque et asseclas habuit plurimos. Cum autem mirae subtilitatis philosophus in caussa Praedestinatiana

o) Io. FORDVN. L. IV. c. 19. p. 669. Chron. Scot. Edit. GALEI.
p) Antiqq. Acad. Suppl. XXXI. p. 281.
q) De gestis reg. Angliae L. II. c. 4.
r) In Recapit. ad A. C. 882.
s) Flor. Hist. ad A. 883. p. 253.

tiana contra Gotteschalcum pro Rabano strenue decertaret, aduersarios passim expertus est, quos recensent annales Ecclesiastici [t]. Cumque nec ingenii eius acumina hebes aetas et ignaua assequeretur, nec summam imperatoris gratiam aequo ferre posset animo inuidia, ex eruditione et diligentia grauis ei enata est persecutio, quae res digna est, quae paulo plenius enarretur; quo enim pacto philosophia Alexandrina Christiano habitu induta ad Occidentales peruenerit, memorat. Miserat Ludouico Pio imperatori Michaël Balbus Graecorum imperator A. C. DCCCXXIV, scripta Pseudo-Dionysii Areopagitae *de coelesti hierarchia*. Quae cum magna in veneratione essent apud Graecos, vt in *antecedente capite* demonstratum, et in videndis se thesauris Occidentis dominum beare haud obscure significauisset Imperator, cupido incessit Ludouici filium Carolum Caluum, qui literis impense fauebat, hos libros legendi, & cum Graeca non intelligeret, vt in Latinum sermonem verterentur curandi. In quo eum consilio sine dubio valde confirmauit vniuersalis, quae tunc obtinebat, opinio, Dionysium Areopagitam fuisse primum Galliae Christianum doctorem, siue Apostolum: ad hunc enim cum ea scripta referenda esse, ignara criticae artis aetas sibi certissime persuaderet, non potuit non apud hanc gentem magna esse scriptorum horum auctoritas. Huic itaque desiderio imperatoris cum solus posset velificare Ioannes Scotus, laborem istius versionis suscepit, librosque *de coelesti hierarchia, de Ecclesiastica hierarchia, de diuinis nominibus, et de mystica theologia in Latinum sermonem transtulit.* Qua in versione licet se Graecae linguae gnarum Scotus probauerit, merito tamen reprehenditur nimia Graecismi affectatio, qua Latinis eam auribus non satis intelligibilem esse dudum animaduertit ROGERVS HOVEDENVS [u], et post eum MATTHAEVS WESTMONASTERIENSIS [x]. Et ita quidem cum his libris, ipsa quam exhibent, philosophia vel theologia potius Platonico-Alexandrina in Occidentales regiones translata mysticae theologiae locum fecit, interpres autem Scotus magnam eo labore gratiam apud Carolum quidem meruit, non autem apud pontificem, cui paulo post occasio vlciscendi hanc contemtae auctoritatis Romanae negligentiam se obtulit. Cum enim passim rumores de ἑτεροδοξίᾳ Ioannis disseminarentur, perlati ad aures pontificis Romani tantos irarum fluctus commouerunt, vt plenas minarum literas ad Carolum Caluum is scriberet, quibus Scotum aut Romam mitti, aut eiici ex Schola Parisiensi postulabat. Negat hoc IO. MABILLONIVS [y], omnium de ordinis sui historia meritissimus, et Ioannem ob opus de corpore et sanguine Domini Romam euocatum esse contendit. Sed his ipsa Nicolai Epistola recte opponitur, qua

t) Conf. MABILLON. praef. P. II. Sec. IV. Bened. §. 133. LVD. CELLOTIVS in Historia Gotteschalci Praedestinatiani p. 415. et GILB. MAVGVINI collectio operum et fragmentorum veterum Auctorum, qui Sec. IX. de praedestinatione et gratia scripserunt T. I. P. I. p. 415.

u) Annal. ad an. 883. f. 234. p. 2.

x) loc. cit.

y) loc. cit.

qua inter alia ſcribit ad Carolum pontifex [z]: *Relatum eſt pontificatui noſtro, quod opus B. Dionyſii Areopagitae, quod de diuinis nominibus vel coeleſtibus ordinibus Graeco deſcripſit eloquio, quidam vir, Ioannes Scotus genere, nuper in Latinum transtulerit, quod iuxta morem nobis mitti et noſtro iudicio debuit approbari, praeſertim cum idem Ioannes, licet multae ſcientiae eſſe praedicetur, olim non ſane ſapere in quibusdam frequenti rumore dicatur.* Hanc itaque cauſſam mouiſſe Nicolaum, vt Ioannem poſceret, ex ipſis literis patet, quod nec probatum nec emendatum opus ediderit: quamuis ſuſpectum fuiſſe Romae Erigenam, ipſa epiſtolae verba innuant, quibus tacite ſententia eius de Dei praecognitione et praedeſtinatione ante conditum mundum, de libero hominis arbitrio eiusque cum gratia Dei concurſu de punitione reproborum malorumque Angelorum, etc. tangitur, quam feruente Praedeſtinatianae cauſſae lite a nonnullis oppugnatam fuiſſe, annales Eccleſiaſtici referunt [a]. Neque tamen pontifici morem geſſit imperator, ſed carum ſibi ſemper Erigenam habuit: qui vero, cum ſe ſatis tutum non crederet, Pariſienſem Scholam reliquit: et priuatam paſſim vitam in Gallia deliteſcens egit, vt obſeruatum C. E. BVLAEO et L. E. DVPINIO [b]. Carolo autem fatis concedente, cum ab inſidiis ſibi caueret, in Angliam rediiſſe, dicitur nouum Moecenatem nactus. Valde dubium eſt iter hoc Erigenae in Angliam, variisque virorum doctorum diſceptationibus controuerſum. Qui enim Scotum hunc in Anglia miſerabili morte periiſſe poſt ſummam regis Aelfridi gratiam narrant, quod magno conatu poſt alios defendit CASIMIRVS OVDINVS [c], rem ita exponunt: Legem Angliae in accerſendis ad ſe viris vndecunque doctiſſimis aſſiduum, vt Oxonienſis ſcholae ſtudia augeret, hunc quoque Ioannem Scotum ad ſe vocaſſe, eumque in Britanniam cum Grimbaldo A. C. DCCCLXXVII ſoluiſſe, et a rege clementer exceptum nouae Academiae Oxonienſi praefectum eſſe, vt philoſophiam artesque liberales, et in primis geometriam et aſtronomiam praelegeret: immo regem ipſum eius inſtitutione vſum fuiſſe. Poſt triennium autem exorta inter Scholaſticos Oxonienſes diſcordia Malmesburium eum ſeceſſiſſe, et in celebri illo monaſterio ludum literarium inſtituiſſe, ibi autem cum morum ſeueritatem et diſciplinae rigorem non ferrent diſcipuli, (quos alii monachos faciunt) Anno DCCCLXXXIII, vel vt alii volunt DCCCLXXXVIII, ſtilis et graphiis eorum confoſſum periiſſe. Valde vero huic narrationi refragantur, qui contendunt, confundi Ioannem Scotum Erigenam, cum Ioanne presbytero et monacho e Saxonia oriundo Aethelingiae abbate e Saxonibus Occidentalibus, quem A. C. DCCCXCV a mo-

z) Vid. AVB. MIRAEVS ad SIG. GEMBLAC. c 93. p. 104.

a) Sententia enim de modo praeſentiae corporis I. C. in S. coena, tum nondum adeo ſuſpecta erat, vt non in vtramque partem diſputari poſſet.

b) Bibl. des Aut. Eccl. T. VII. p. 78.

c) L. c. p. 838 ſeqq.

a monachis trucidatum refert, et ab Erigena distinguit Lelandus, inter doctos eum viros numerans, Plegmundum, Werefridum, Asterium Meneuensem et Grimbaldum, quos praeceptores et familiares habuit Aelfridus rex. Hunc enim a scriptoribus Anglicis vocari Ioannem Eald-Saxonem, quod in Ioannem Erigenam non quadret. Ita quidem MABILLONIUS [d], et qui dissertationem de Ioanne Scoto dedit lingua Gallica ANSELMUS PARISIUS [e], vt alios taceamus adductos a I. A. FABRICIO [f]. Nos ab hac quaestione enodanda explicandaque, quam alibi [g] fuse tetigimus, eo magis abstinemus, quo magis et ad annales ecclesiasticos pertinet, et nobis curis secundis eam examinantibus in vtramque partem disceptari posse videtur [h]: vnde arbitrio Lectoris eam permittimus. Duplici autem nomine singularem attentionem meretur in historia philosophica Ioannes Scotus, cum ob vulgatos inter Latinos libros Pseudo-Dionysii, tum ob librum *de natura rerum* editum. Illos enim Latinis auribus accommodando chaos simul Alexandrinum, quod plerosque hactenus in Occidente latuerat, notum fecit, ansamque dedit, vt cum theologia scholastica, mystica quoque caput extolleret, rationi sanae et philosophiae non minus inimica, quam illa, vt supra dictum. Ita vere Enthusiasmus ille philosophicus, quem Orientalis philosophia genuit, Platonica nutriuit, Aegyptus educauit, Asia firmauit, Graeca Ecclesia irrepentem admisit, in Occidentales quoque Ecclesias praetextu auctoritateque magni et Apostolici viri introductus damnis Ecclesiam afflixit plurimis, vt mox dicemus. Libro vero *de natura omnium rerum*, et acumen atque subtilitatem ingenii demonstrauit et post fata demum damnationis notam meruit. Diu latuit foetus hic Ioannis Scoti in bibliothecis, donec tandem a THOMA GALEO vulgaretur, hoc titulo: Io. SCOTI ERIGENAE *de diuisione naturae libri quinque, diu desiderati. Accedit appendix de ambiguis S. Maximi Graece et Latine* [i]. Ipse Scotus Graecum titulum praefixit, *περὶ φύσεων μερισμοῦ*, eo quod naturae diuisiones in hoc dialogo inter discipulum et magistrum explicandas sibi sumsisset. Nam mox in limine naturam diuidit in eam, quae creat, et non creatur; in eam, quae creatur et creat; in eam quae creatur et non creat, et in eam, quae nec creat, nec creatur. Et hac quidem ratione entium genera fere omnia persequitur, cuius disputationis summam ipse in limine *Libri quarti* [k] complexus est. Non patitur loci angustia, vt ex libro memorabili, cui similem haec quidem aetas non habet, potiores, more nostro, assertiones excerptas exhibeamus, restinguet tamen sitim illis, qui librum extra Britanniam rarius obuium

d) Annal. Bened. T. III. p. 68. & praef. Sec. IV. Bened. §. 136. in Elogio Ioannis.

e) Ad Calc. T. III. de perpet. fid. Art. V. et T. IV. P. III. p. 180. sq.

f) L. c. p. 406. qui ipse quoque has partes sequitur.

g) In Germ. opere Hist. Phil. T. V. p. 653.

h) Praesertim si supponatur verisimiliter Guil. Malmesburiensem, et ex hoc alios Ioannem Martyrem, s. Ioannem de Scotia, qui eo die obiit, cum Erigena confudisse, vid. PARIS l. c. p. 188.

i) Oxon. 1681. fol.

k) pag. 160.

obuium non habent, L. E. DVPINII [l] et CHR. AVG. HEVMANNI [m] induſtria. Nos in genere pauca, quae ad notitiam philoſophiae Scoti facere poſſunt, notamus, eſſe librum hunc valde affinem Scholaſticorum tractationibus: vbique enim regnat affectata ſubtilitas, obſcuritasque notiones vagae et indeterminatae, et multoties confuſae, ita vt vix improbandi ſint, qui inter Scholaſticorum praecurſores hunc Scotum referunt. Quem eadem iam tum chorda oberrauiſſe, qua Scholaſtici, rationis et reuelationis lumen pudenda confuſione miſcentes vel ex vno, quod libro *de praedeſtinatione* [n] praemiſit, prooemio liquet, quod pace Lectoris hic apponemus, cum luculenter demonſtret, quam confuſis notionibus vſi fuerint hoc ſeculo, illi quoque, qui philoſophi κατ᾽ ἐξοχὴν habiti ſunt. Ita vero: „Cum omnis piae perfectaeque doctrinae modus, quo omnium „rerum ratio et ſtudioſiſſime quaeritur, et apertiſſime inuenitur, in ea „diſciplina, quae a Graecis philoſophia ſolet vocari, ſit conſtitutus, de „eius diuiſionibus ſeu partitionibus quaedam breuiter ediſſerere neceſſa„rium duximus. Sic enim, vt ait S. Auguſtinus, creditur et docetur, „quod eſt humanae ſalutis caput, non aliam eſſe philoſophiam, id eſt, „ſapientiae ſtudium, et aliam religionem, cum hi, quorum doctrinam „non approbamus, nec ſacramenta nobiſcum communicant. Quid „eſt aliud de philoſophia tractare, niſi verae religionis, quae ſumma et „principalis omnium rerum cauſſa Deus et humiliter colitur et rationabi„liter inueſtigatur, regulas exponere? Conficitur inde veram eſſe philo„ſophiam veram religionem, conuerſimque, veram religionem eſſe ve„ram philoſophiam, quae dum multifariam diuerſisque modis diuiditur, „bis binas tamen partes principales ad omnem quaeſtionem ſoluendam „neceſſarias habere dignoſcitur, quas Graecis placuit nominare διαιρετι„κὴ, ὁριστικὴ ἀποδικτικὴ, ἀναλυτικὴ, easdemque Latialiter poſſumus dice„re, diuiſoriam, diffinitiuam, demonſtratiuam, reſolutoriam. Quarum „enim prima vnum in multa diuidendo ſegregat, ſecunda vnum de mul„tis definiendo colligit; tertia per manifeſta occulta demonſtrando ape„rit, quarta compoſita in ſimplicia ſeparando reſoluit. Earum etiam „exempla in proceſſu huius operis, quantum ipſa lux, quae illuminat „cor quaerentium ſe, nobis aditum rerum, quas conamur ingredi, ape„ruerit, oſtendemus. His enim tanquam vtili quodam honeſtoque hu„manae rationis quadruuio ad ipſam diſputandi diſciplinam, quae eſt ve„ritas, omnis in ea eruditus perueniri non dubitat." Qui locus Scoti omnino attentione dignus eſt, quamuis enim ex libro *de diuiſione naturae* pateat, metaphyſicarum abſtractionum et ſubtilitatum eum non fuiſſe ignarum, ex hoc tamen loco conſtat, omnem eum philoſophiam ad vnam dialecticam, quae ſola tunc ex ſcientiis philoſophicis ſupererat, retuliſſe, cuius illae quatuor partes conſtitui ſolent: eamque reſpectu ad theo-

l) loco citato p. 79.

m) Act. philoſ. Vol. III. p. 858. ſeqq.

n) In GILB. MANGVINI Vindic. praedeſt. T. I. p. 103. ſeq. Qua ratione vero triuium et quadriuium definiat, ex libro de nat. rerum L. I p. 19. diſci poteſt.

theologiam habito, vsuque eius in demonstrandis confirmandisque religio-
nis Christianae capitibus considerato, ita cum religione confudisse, vt idem
esse velit philosophiam et theologiam. Id quod ipsum Scoti *de praede-
stinatione* opus legenti erit manifestissimum, vestigiaque Scholasticae
theologiae apertis se prodent documentis. Eadem ratione in eo, de quo
dicere coepimus libro *de natura rerum et eius diuisione* versatur, licet
paulo magis heic metaphysicum agat, quam theologum. Vbique enim
controuersias theologicas immiscet, et talia asserit, quae probari in Ec-
clesia nullo modo possunt. Quod vt vno alteroue confirmemus exem-
plo, en philosophiam vere Scotisticam, et vel ex tenebris profectam, vel
tenebris dignam [o]: „Cum audimus Deum omnia facere, nihil aliud de-
„bemus intelligere, quam Deum in omnibus esse, hoc est essentiam
„omnium subsistere. Ipse enim solus per se vere est, et omne, quod
„vere in his, quae sunt, dicitur esse, ipse solus est." Et alibi [p]: „In
„Deo non est accidens. Itaque non est Deo accideus, vniuersitatem
„condere. Non ergo Deus erat subsistens antequam vniuersitatem crea-
„ret. Nam si esset, creatio rerum ei accideret, hoc est, esset accidens.
„Si igitur nulla alia ratione Deus vniuersitatem a se conditam praecedit,
„praeter illam solam, qua ipse caussa est, Deoque non accidit caussalis
„esse. Semper enim et caussa est et erat et erit: semper igitur caussatiua
„in caussa sua subsistunt, et substiterunt, et substitura sunt. Proinde
„vniuersitas in sua caussa aeterna est." Ex his vero ipse concedit
*omnia esse Deum, et Deum esse omnia, vt in monade sint numeri omnes
aeternaliter* [q]; et credere nos iubet, *quaecunque vniuersitas totius
creaturae contineat in verbo Dei, ea et aeterna simul, et facta esse,
et neque aeternitatem in eis praecedere facturam, neque facturam
praecedere aeternitatem.* Ex his alia deducit haud leuiora; *Deum esse
omnium factorem, et in omnibus factum* [r]: *non posse interire animas
brutorum* [s]; *si Adam non peccasset, non passurum fuisse naturae suae
partitionem in duplicem sexum* [t]: *mundum in resurrectione et consum-
matione seculi non in nihilum redactum iri, sed in caussis suis modo suo
finito perpetualiter quieturum esse.* Alia, non minus παράδοξα καὶ
ἑτερόδοξα, omittimus, legi autem possunt, quae ex hoc libro diligenter
collegit praestantissimus C. A. HEVMANNVS [u]. Ex his vero no-
bis non monentibus, de Ioannis Scoti philosophia iudicium accuratum
formari facile potest. Quae quamuis externa dialecticae methodo tra-
ctandique ordine Aristotelem referat, quem Scotus Graecae linguae ac-
curate gnarus legisse videtur, tota tamen Alexandrinum Platonicorum
recentiorum systema exprimit, apertumque facit, totam eum metaphy-
sicam suam ex Pseudo-Dionysio hausisse, et iuxta horum philosopho-
rum placita philosophari. Quaecunque enim ab eo afferuntur, si in lu-
cem

o) Lib. I. pag. 42.
p) L. III. p. 185.
q) Pag. 111.
r) Pag. 128.
s) Pag. 157.
t) Pag. 242.
u) loc. cit.

cem ex quaeſitis affectatisque tenebris protrahantur, eo redeunt: omnia quaecunque ſunt, in Deo non radicaliter modo et virtualiter, ſed et eſſentialiter contineri, atque adeo omnia ex Deo ab aeterno progreſſa eſſe, et fluxiſſe, inque varias claſſes inferiorum et ſuperiorum, deteriorum meliorumque entium diſtincta tandem in fontem originemque ſuam reditura eſſe: id quod ipſum illud ſyſtema emanatiuum eſt, quod recepiſſe Orientales, Aegyptiacos, Cabbaliſtas, Platonicos, et poſt hos Origenianos, Syneſium, Pſeudo-Dionyſium hisque ſimiles fuſe ſuis locis probauimus. Non facere nos Scoto iniuriam, vnus alterque locus probabit euidentiſſime. Inter quos clauem quaſi nobis porrigunt verba *dedicationis ad Carolum Caluum ambiguis Maximi* praepoſitae, quibus fatetur *ſe didiciſſe a Dionyſio Areopagita, eiusque commentatore, Maximo, quod Deus omnia ſit, et omnia Deus ſint, et quomodo diuina in omnia proceſſio dicatur ἀναλυτική, hoc eſt reſolutio, reuerſio vero θέωσις deificatio.* Quibus verbis non potuit πρῶτον ψεῦδος philoſophiae Alexandrinae depingi clarius. Hinc Deum more philoſophiae Orientalis, Cabbaliſticae et Eclecticae, ex nihilo quidem creauiſſe mundum concedit, ſed ita, vt quod in eo vnum fuit, ex abyſſo eius infinitatis progreſſum ſe multiplex oſtendat, et idem eſt, quia in eo ipſo eſt. Ita enim [x]: *Per nihilum, ex quo omnia creata eſſe ſcriptura dicit, intelligo ineffabilem et incomprehenſibilem diuinae naturae inacceſſibilemque claritatem, omnibus intellectibus ſiue humanis, ſiue angelicis incognitam: quae dum per ſe ipſam cogitatur, neque eſt, neque erat, neque erit. In nullo enim intelligitur exiſtentium, quia ſuperat omnia. Cum vero per condeſcenſionem quandam ineffabilem in ea, quae ſunt, multis obtutibus inſpicitur, ipſa ſola inuenitur in omnibus eſſe, et eſt, et erat, et erit.* Ita vero dum omnia ex Deo fluxiſſe et progreſſa eſſe aſſerit, omnia quoque in eum reditura perhibet. Scribit enim [y]: *Poſt reſurrectionem ipſa natura cum ſuis cauſſis mouebitur in Deum; erit enim Deus omnia in omnibus, quando nihil erit, niſi ſolus Deus.* Haec ſi ſyſtema emanatiuum non referunt, nihil illud exprimit. Ex his vero, cum Origenianum dogma de ſtatu animarum impiarum poſt mortem ſequatur, quae neceſſario purgatae luſtrationibus in Deum quoque redire debent; Scotus ne ab hoc quidem errore ſibi abſtinendum ratus eſt. Ita enim praecipit [z]: *Quamuis non eodem modo, ſed multiplicius in infinitum diuinarum viſionum aſcenſionibus et deſcenſionibus iuſtis et impiis apparebit, omnibus tamen apparebit, quando in omnibus iniuſtis, ſola iniuſtitia punita et interemta, ipſa purgata et intemerata relinquitur natura, in ipſos gradus, de quibus peccando corruerat reuerſa.* Habes hic Lector, haud contemnendum totius ſyſtematis emanatiui, quod tamdiu mundum faſcinauit, interpretem ex ſeculo nono, qui, ne ἑτεροδοξωτέρως intelligeretur, ipſe in *epilogo operis* cauit, monens: *Cum*

 omnia,

x) Pag. 127. y) Pag. 232. z) Pag. 280.

omnia, quae ab ipsa natura per generationem intelligibilem seu sensibilem processerint, mirabili quadam et ineffabili regeneratione reuersura sint ad eam, in ea omnia futura esse quieta, quoniam vlterius nihil ab ea per generationem profluat, nihil dicatur creare, dum ipsa omnia in omnibus fuerit, et in nullo, nisi ipsa, apparitura sit. In hoc quoque epilogo, ne ab Adam-Kadmon Cabbalistarum, siue λόγω Alexandrinorum discedit, sed ex Dei vnigenito filio et per eum, ab ista diuina natura omnia profluxisse contendit. Ex his vero Lectori originum philosophicarum non ignaro facile patere posse putamus, quid de hac Scoti philosophia iudicandum sit. Quam supposito illo principio emanationis cohaerere totam, ipsa libri lectio paulo attentior et iterata confirmat. Nempe cum in eodem cum reliquis Platonicis recentioribus, inque his cum Pseudo-Dionysio suo haereat luto, idem de eo pronunciandum est. Quamuis enim inter Spinozae praecursores eum numerare nolimus[a] (cum nunquam Spinoza emanationis systema elegerit) et fortasse caussa sit, cur ab Atheismo directo Scotum absoluamus[b]: inter pantheistas tamen et fanaticae philosophiae alumnos referendus est, quorum tota philosophia nefario pudendoque Enthusiasmo et deificatione quadam (sit venia verbo barbaro de barbaro argumento) nititur: quamuis ipse philosophiam suam diuinam appellare non sit veritus[c]. Adeo vero aperte sanam doctrinam omnem labefactauit Scotus, vt Sec. XIII, quo parum adhuc acute videbant homines, viri tamen docti suspectissimam hanc tractationem habuerint, & in aula Romana detulerint. Quo factum, vt a papa Honorio III, peculiari Bulla proscriberetur, in qua indicatur[d]: *Significasse nuper pontifici Episcopum Parisiensem, esse quendam librum, qui Perisisis* (περὶ φύσεως) *tituletur, inuentum tot scatentem vermibus haereticae prauitatis, ideoque ab Archiepiscopo Senonensi reprobratum, se itaque eo quod claustrales nonnulli viri et scholastici eius lectione se occupent, praecipere, vt vbicunque inueniatur, Romam mittatur ad comburendum etc.* Ex his autem larga manu datis iudicandum quoque, de ingenti damno, quod Ecclesiae intulit Scotus, libros Pseudo-Dionysii ista impietate plenos Latina veste donando, sicque impuram illam theologiam mysticam, cuius ne hodie quidem radices exaruerunt, introducendo, quae pantheismo et enthusiasmo omnia cumulauit. Praecipue cum id eo tempore factum sit, quo non potuit non latissime fimbrias dilatare. Vt enim taceamus, venerationem, qua haec scripta suppostitia monachi Orientales et Episcopi nonnulli prosecuti sunt, occasionem dedisse legatis pontificis Romani, qui hoc seculo in caussa Photiana in Graeciam mittebantur, de eorum praestantia apud suos domi multa praedicandi, ipsa illa doni ratio, qua ad Ludouicum imperatorem a Michaële imp. CP. peruenerunt, his osten-

Promota a Scoto theologia mystica.

a) Placuit id doctissimo HEVMANNO l. c.

b) Militat pro eo distinctio entium in limine nota, quae inter Deum et res ex Deo progressas more systematis emanatiui quoddam discrimen ponit.

c) Pag. 68. nempe θέωσιν finem esse ipse dixit.

d) Apud ALBERICVM in Chron. ad an. 1225. p. 514.

oſtendit ſummo ea loco cum in Oriente habita, tum in Occidente recepta fuiſſe. Quae cum a Dionyſio Areopagita profecta fuiſſe crederentur, quem ob miſſionem ad gentem Gallicanam, et conuerſionem illius ad Chriſtianam fidem eius miniſterio, vt ferebatur, procuratam ſummo loco habebant, ipſa Auctoris pſeudonymi auctoritas ad eius ſcripta doctrinamque deuoluta eſt. Quae cum prius ob Graecae linguae ignorantiam neglecta iacuiſſent, Scoti interpretatione quamuis obſcura, & Latinis auribus inſolente, vulgatiora facta illis arriſerunt, qui paulo ſeueriora & ſinceriora in morali doctrina ſibi praeoptabant, quam eo ſeculo ſuggerebantur. Corruptiſſima enim omnis de moribus philoſophia et theologia erat, cuius ſumma in eo conſiſtebat, vt ex veteribus doctoribus nonnullae ſententiae atque dicta temere corraſa exhiberentur, et compilationes eiusmodi inſtituerentur, ex quibus quid virtus, quid vitium, quaeque emendandi via animi eſſet, nemo ſanus, diſcere poſſet. Cuius generis hoc ſeculo ſcriptor fuit ALVARVS [e], vt plerique volunt [f], qui librum moralem titulo: *Scintillae patrum*, edidit, in quo ſententias patrum de virtutibus vitiisque ſecundum quosdam locos communes collegit. Ex quo miſero penu, quid depromere potuerint eſurientes animae, quilibet ipſe intelligit. Scribebant alii quidem ſuomet ex ingenio de virtutibus & vitiis, vt Rabanum feciſſe ſupra memorauimus. Aſt hi nec philoſophum habebant ſobrium quem ſequerentur, nec virtutis naturam indolemque hominis moralem perſpiciebant, nec quae Scriptura de Chriſtianorum officiis praecipit, ex ſuis fontibus recte deducebant, et Gregorii exemplum ſecuti conſarcinatores magis erant praeceptionum male cohaerentium, quam doctores morales. Cum itaque his non ſatiati eſſent animi paulo excitatiores, quique inani leuique, qua plerique detinebantur ſuperſtitione conſcientiae ſatisfieri non poſſe videbant, horumque in manus Dionyſiana ſcripta perueniſſent, externo ſplendore, magnificisque promiſſionibus vehementiſſime commoti captique ſunt. Vbique enim viſionem DEI, vnionemque cum ſummo ente crepare, & neſcio quae ſuauiſſima ſomnia oſtendere ſcriptorem obſeruabant, mirabanturque, internam animi a corporis vinculis liberationem, aſcenſumque ad ſupremae bonitatis fontem vrgeri, & ſanctimoniam poſci externa ſimulatione, meliorem, & ſic ad angelicam perfectionem hominem adduci poſſe. His perfectionum promiſſionibus ſpeque futurae beatitatis ineſcati, quicquid ſolidiorem pietatem affectabat, auide in lectionem librorum Dionyſianorum inuolabat, eosque ſumma auiditate deuorabat. Qui homines ſi iudicio fuiſſent ſatis apto inſtructi, ſi pretioſum a vili diſtinguere nouiſſent, ſi Alexandrinorum principiorum peſtem pauliſper inſpexiſſent, non tam facile manus dediſſent. His vero praeſidiis deſtituti

e) Patricius Cordubenſis Hiſpanus; vid. NIC. ANTONIVS Bibl. Hiſp. L. I. c. 8. T. I. p. 349.

f) vid. VOSSIVS de Hiſt. Lat. L. III. c. 4. p. 759. CAVE Hiſt. lit. S. E. Sec. IX. p. 458. ſed DEFENSORIS eſſe, monachi et grammatici Lococingenſis apud Pictones, obſeruauit FABRICIVS Bibl. Lat. med. T. II. p. 55.

tuti cum ad horum ſcriptorum volumina euoluenda ſe accinxiſſent, carbones pro theſauris receperunt. Id quod eo facilius fieri potuit, quo obſcurius ipſum eſt argumentum, quod ſibi explicandum ſumſit ſcriptor Pſeudonymus, quae obſcuritas verſione Scoti Graecae magis linguae quam Latinae indolem referente admodum aucta eſt. Cum enim pleraque in illis ſcriptis boni iſti ſed ſimplices viri non intelligerent, myſteriorum ſublimitatem ſuamque infantiam cauſſati, eo magis ea extulerunt, quae ignorabant, et ignauum eſſe cenſentes, his imbecillitatis ſuae defectibus ſuccumbere, ea ſibi decerpſerunt, quae cum proprio, quod formare ſibi coeperant, ſyſtemate cohaerere credebant. Donec nexum illum egregium quo cohaeret tota illa theologia Dionyſiana, vel potius Alexandrina, nempe ſyſtema emanationis et reductionis rerum omnium ex Deo et in Deum tandem deprehendentes (quod ipſi Scoto accidit) cum auctoritatis praeiudicio et opinione Apoſtolicae auctoritatis, quam Auctor prae ſe fert, eſſent occupati, doctrinam iſtam Dionyſianam pro ſancta, diuina, & myſtica haberent, et ambabus, quod aiunt manibus amplecterentur. Qua ratione theologia myſtica ex Platoniſmo Alexandrino orta, et per Origeniſtas aliosque inuenuſti pulli admiratores per Orientem ſparſa etiam in Occidentali Eccleſia diſſeminata eſt. In qua cum monachis et aſcetis omnia turgerent, quorum ingenia otium alebat, exoptatiſſimam illi habuerunt occaſionem de his humanae curioſitatis tricis altius meditandi. Cumque omnis ſanae rationis vſus euiluiſſet, nec arte rationali exercitati iudicium rebus interponere rectum hi homines noſſent, ſine examine ſomnia Alexandrina ſublimioris cuiusdam philoſophiae Chriſtianae inſtar receperunt, ſicque myſtica illa theologia inualuit. Eam vero mirati ſunt, laudaueruntque illi quoque, qui a ſeueriori hoc pietatis internae exercitio abhorrebant, eo quod Dionyſii nomen ipſis ſumme eſſet venerabile, hic vero parens iſtius theologiae haberetur. Quam Dionyſiani nominis famam atque dignitatem hoc ſeculo valde auxerunt H i l d v i n v s & A n a s t a s i v s. Ille enim iuſſu Ludouici A. C. DCCCXXXV *Areopagitica* conſcripſit, narrationemque *de rebus geſtis, paſſione et ſcriptis Dionyſii Areopagitae* in iis contexuit, in qua licet nec diuerſos inter ſe Dionyſios diſtinxiſſet, nec a puerilibus Graecorum fabellis abſtinuiſſet, nec fidem ſatis et dexteritatem probauiſſet, ſed conſuendo, fingendo, mutando pingendoque quadrata rotundis miſcuiſſet, iſto tamen ſeculo, quo ars critica prorſus in exilium eiecta erat, facile hominibus perſuaderi potuit, quicquid voluit. A n a s t a s i v s autem *encomium Dionyſii* a M e t h o d i o ſcriptum Latinum fecit, et hoc pacto admirationem eius, quo capta iam erat Eccleſia, admodum auxit. Sicque myſticus factus eſt mundus Chriſtianus, antequam ſe talem noſſet. Verum de his alio loco prolixius et ex inſtituto diſſerendum eſt; hoc enim ſufficit, vt demonſtretur, qui riuuli ex philoſophiae Alexandrinae fontibus in Occidentalem Eccleſiam deriuati fuerint. Ceterum

terum hunc Ioannem Scotum Erigenam cum Ioanne Duns Scoto, de quo in *capite sequente* dicemus, caue confundas.

§. XXXIII. Praeter hos, quos recensuimus, viros doctos alii fuerunt, in hac tractatione non prorsus praetermittendi, eo quod inter seculi huius eruditos locum illum tenent, quem eo tempore philosophia occupabat. Hos strictim recensebimus. Inter eos reliquos et dignitate et eruditione antecellit Eginhardus, ob doctrinam dictus sapiens, de cuius vita, fatis & scriptis, post virorum doctissimorum IO. HERMANNI SCHMINCKII [g], IO. MABILLONII [h], IOANNIS WEINSKENSII [i] aliorumque messem, spicilegium, quod addamus, non habemus. Hic non solum ob vitam Caroli M. cultiori, quam illa aetas tulit, stilo exaratam in historia philosophica memoria dignus est, eo quod plurima in ea occurrunt, sine quibus seculi octaui historia literaria intelligi nequit: sed ipse quoque in philosophia talem se praestitit, qualem permisere tempora, qualesque tunc extitere oppido pauci. Vnde suo quoque tempore inter philosophos acutiores relatus est. Cuius exemplum esse potest, quod Auctor *Fasciculi temporum* [k] tradit: *Cometa*, inquit, *apparuit valde singularis et terribilis. Vnde imperator attonitus cum Eginardo philosopho contulit, dicens, quod mutationem regni mortemque principis portenderet. Verum philosophus noluit eum contristare, sed verbum prophetiae allegans ait: a signis coeli nolite timere. At imperator deuotus non aliud*, inquit, *timere debemus, nisi illum, qui nostri et huius creator est sideris etc.* Quem vero is sensum iudiciumque possederit de philosophicis scientiis, quamque sobrie de iis statuerit, captumque suae aetatis in eo longe superauerit, ex *epistola* patet *ad filium* [l], sub Rabani disciplina Fuldae artibus liberalibus vacantem [m]. Ad eum enim inter alia haec habet auro contra cara: *Sicut te praesens monui, in studio discendi te exerce, et quicquid ex ipso lucidissimo et abundantissimo magni oratoris ingenio assequi nobilis scientiae potueris, nihil intactum relinque. Maxime autem probos mores illius, quibus excellit, imitari memento. Quoniam grammatica et rhetorica, ceteraque liberalium artium studia vana sunt, et valde nociua seruis Dei, nisi per gratiam diuinam bonis moribus subesse noscantur; quia scientia inflat, charitas vero aedificat. Melius quidem mihi est, vt te mortuum videre contigat, quam inflatum et scatentem vitiis.* Haec Eginhardus, dignus, qui nullo non tempore audiatur.

Eginhardus.

§. XXXIV.

g) In egregiae vitae Caroli M. Editione Trai. ad Rhen. 1711. 4. excusae, elegantem praemisit dissertationem de vita et scriptis Eginhardi.

h) Sec. IV. Bened. P. I.

i) In Nauarchia Seligstadiana, et in Eginharto illustrato ac vindicato Fr. 1707. fol. conf. GVNDLING, Otia T. II. c. 5.

k) p. 65. b.

l) Recusas EGINHARDI epistolas dedit WEINSKENSIVS l. c.

m) Conf. MABILLON. Sec. IV. Bened. P. I. Praef. §. 188.

Alii viri docti seculi noni philosophiae laude celebres, Ansegisus.

§. XXXIV. Porro inter viros doctos, qui philosophiae studio pro ratione seculi sui animum excoluerunt referendus est, ANSEGISVS, Lobiensis et exinde Fontanellensis abbas, cuius vitam alibi enarratam [n] vide. Is collectione *Capitularium Caroli M.* [o] et *Ludouici Pii* celebris, ideo hic locum occupat, quod non tantum sacrarum literarum apprime peritus fuit, sed et secularibus literis eleganter doctus, teste TRITHEMIO [p], qui tamen eum cum Ansegiso archiepiscopo Senonensi confundit. In vtraque vero palaestra eum iuuentuti se magna dexteritate ducem praebuisse, et vita simul recta atque integra praeluxisse scriptores eius aeui tradunt [q]. Iungendus huic est ADELHARDVS, filius Pipini, fratris Caroli M. qui tantopere artium liberalium cognitione inclaruit, vt sapientis cognomen mereretur, et a Carolo M. inter consiliarios electus, Pipinoque iuniori praeceptor datus, prorex Italiae constitueretur, tandemque abbas Corbeiae veteris: cuius quoque consilio Corbeia noua excitata est. Is libellum *de computo Ecclesiastico* scripsit ideo notandum, quod hoc tempore pars haec fuerit philosophiae sublimioris. Ab hoc Adelardo distinguendi sunt alii eiusdem nominis, et praecipue praeter Adelhardum monachum Hirsaugiensem coecum, quem ob singularem pietatem et patientiam laudat TRITHEMIVS [r], alius Adelhardus, seculo sequente clarus, scholasticus S. Galli, quem TRITHEMIVS [s] ait. *Diethmarum et Helpericum singulari praeditos ingenio singulari quoque diligentia docuisse, sic vt Diethmarus in omni scientia philosophiae tam mundanae quam ecclesiasticae doctus euaderet, non minus integritate monasticae conuersationis quam eruditione literarum insignis.* Sed et alium Adelardum Sec. XII philosophiae et matheseos longe peritissimum infra memorabimus. Nec praetereundus nobis silentio est HINCMARVS Remensis archiepiscopus, cuius nobilis est in historia Ecclesiastica huius seculi ob lites de praedestinatione memoria [t]. Is enim cum, teste TRITHEMIO [u], in secularibus literis nulli suo tempore secundus esset, ad argumentum morale et politicum, raro ea aetate exemplo, scriptis tractandum animum applicuit. Scripsit enim *de regis persona et regio ministerio: de cauendis vitiis et virtutibus exercendis, de diuersa et multiplici animae ratione*, in quibus ad emendandos sui temporis mores in aula respexit, quod et alios eo tempore fecisse [v] constat,

Adelhardus.

Hincmarus.

n) DACHERIVS Spicil. T. II. p. 278. seqq. Acta SS. 20. Iul. T. V. p. 90. MABILLON. Sec. IV. Bened P. I. p. 630.

o) Vid. FABRIC. Bibl. Graec. Vol. XI. p. 85. seqq.

p) De S. E. c. 272. p. 73.

q) Vid. CAROL. LE COINTE Ann. Franc. T. VII. p. 767. MABILLON Sec. IV. Bened. P. I. p. 308.

r) In Chronico Hirsaug. apud LAVNOIVM c. 17. p. 68.

s) Annal. Hirsaug. T. I. p. 65.

t) Vid. qui opera eius diligenter edidit IAC. SIRMONDVS in Diss. praelim. Opp. Paris 1645. fol. duobus voluminibus editorum, quae recensent Synopses librorum in Bibl. Thomas. T. I. p. 675. seqq. T. II. p. 107. seqq.

u) c. 264. p. 73.

v) IONAS Episc. Aurel. scripsit librum de institutione regis a LVC. DACHERIO T. I. Spicileg. p. 57. editum. Conf. FABRIC. Bibl. Lat. med. T. IV. p. 513. Similiter SMARAGDVS Abbas S. Michaëlis in Lotharingia de officio principis, in libro: Ira regia, commentatus est. Vid. MABILLON. Sec. IV. Bened. P. I. CAVE, S. E. p. 435.

conſtat, cum principum aures ad eiusmodi monita haud illibenter paterent. Quos tamen cum Hincmaro, eo quod philoſophiae accuratione deſtituerentur, multa ἀπροσδιόνυσα admiſcuiſſe confudiſſeque inter ſe cognoſcendi principia, imbecilli quoque argumentatione haud raro vſos fuiſſe fatendum, et inter naeuos huius ſeculi referendum eſt. Eodem quoque ſeculo praeter doctrinae Eccleſiaſticae laudem ſecularis quoque eruditionis fama inclaruit PAVLVS WINFRIDVS Warnefridi filius Foroiulienſis, ſiue Aquileienſis patriarchii diaconus, Deſiderii, vltimi Longobardorum regis notarius, ſiue cancellarius, cuius aduerſa fata ipſum quoque in carcerem et exilium detruſerunt, quibus liberatus Caſſinenſe monaſterium ingreſſus eſt, et Carolo M. carus fuit propter ingenium et doctrinam. De quo praeter recentiores hiſtoriae literariae medii aeui ſcriptores maxime videndus PETRVS DIACONVS [w]. Hic non modo diuinioris eruditionis laudem conſecutus eſt, ſed et hiſtoriae, poëſeos et philoſophiae nomine conſpicuus fuit. Valde eum ideo laudauit diſcipulus Hildericus monachus Caſſinenſis in eo, quod praeceptori Paulo ſcripſit epitaphio [x], vbi inter alia:

Paulus Warnefridi Diaconus.

Diuino inſtinctu regalis protinus aula
Ob decus et lumen patriae te ſumſit alendum
Cum tua poſt Tibridem populis et regibus altis
Tunc placida cunctis vita, ſtudiumque maneret,
Omnia ſophiae cepiſti culmina ſacrae,
Rege monente pio Ratchis, penetrare decenter
Plurima captaſſes digne cum dogmata, cuius,
Reſplendens cunctos ſuperis vt Phoebus ab aſtris,
Arctoas rutilo decoraſti lumine gentes.

PETRVS autem, philoſophia eum a pueritia enutritum eſſe teſtatur, id quod Leo quoque OSTIENSIS [y] de omnibus diſciplinis liberalibus tuetur. Vixit quoque hoc tempore LVPVS SERVATVS Abbas Ferrarienſis, qui quam graui querela artium liberalium et philoſophiae neglectae iacturam deplorauerit, ſupra iam adductis eius verbis ex epiſtola ad Eginhardum, amicum et familiarem ſuum oſtendimus. Ex cuius epiſtolis patet, valde ſollicitum fuiſſe virum optimum de barbarie inualeſcente, ipſumque philoſophia eleganter et ſobrie magis, quam aetas iſta ſolebat, fuiſſe imbutum. Teſtes damus verba eius ad Ebrardum monachum, propinquum ſuum [z]: *Reuiuiſcentem*, inquit, *in his noſtris regionibus ſapientiam quosdam ſtudioſe colere pergratum habeo; ſed hinc haud quaquam mediocriter moueor, quod quidam noſtrum partem illius appetentes inſolenter partem repudiant. Etenim plerique ex ea cultum ſermonis quaerimus: Et paucos admodum reperias, qui ex ea morum probi-*

Lupus Seruatus.

4K 2

w) De illuſtr. viris Caſin. c. 8. p. 167.
x) Dedit id IO. BAPT. MARVS in annot. ad h. l. Petri Diaconi.
y) In Chronico Caſinenſ. L. I. c. 15.
z) Ep. 34.

probitatem, (quod longe conducibilius est,) proponant addiscere. Sic linguae vitia reformamus et purgare contendimus, vitae vero delicta parui pendimus et augemus. Similia passim inuenias, quae, philosophiam μέχει τοῦ λέγειν, ἄνευ πράττειν cordatis sententiis damnant, quae breuitatis caussa praetermittimus. Eius discipulus fuit HERRICVS, Heiricus vel Ericus Autissiodorensis monachus [a], qui, vt ipse quoque testatur, Haymonis etiam disciplina enutritus est. Is quanto gaudio Caroli Calui in excitandis scholis promouendisque artium liberalium studiis exceperit, laudibusque extulerit summis, ex *dedicatione* eius *vitae S. Germani* supra iam ostendimus. Qui cum eodem loco imperatorem hoc quoque nomine laudet, quod Lotharium filium in philosophia erudiendum curauerit, hic omnino audiendus est. Ita enim post verba supra adducta pergit: *Quorsum ista protulerim illud caussa est, diuae memoriae Lotharium tuae filium maiestatis, annis puerum, mente philosophum (ingenue confiteor) animi indole et solertiae opibus, vt tibi vni concedam, prae caeteris sui aeui mortalibus extitisse pretiosum.* Ex quibus verbis patet, non scholae modo Autissiodorensis famam eo tempore tantam ob philosophiam quoque fuisse, vt regius ei filius optimis disciplinis imbuendus traderetur, sed Herricum quoque hanc eruditionis in ea coruscantis splendorem valde auxisse. Graecas enim et Latinas eum literas supra aetatis suae conditionem doctum fuisse, ex eius scriptis intelligitur. Dolendum tamen virum doctum maluisse in compilandis praeceptorum dictis vires tentare, quam in propriis exasciandis. Talia enim *collectanea* sunt, quae ex ore praeceptorum excerpsit, quaeque edidit IO. MABILLONIVS [b]. Ex iis enim liquet, vitio seculi sui Hericum, praeceptorum suorum praeceptis et gentilium scriptorum dicta et patrum, Augustini, Hieronymi, Bedae aliorumque sententias assuisse. Qui mos omnem prorsus, quae raro exemplo adhuc superabat, philosophiam corrupit. Tulit quoque haec aetas ANGILBERTVM nobilem Francum, Scholae Palatinae discipulum, Abbatem Centulensem, apud Carolum M. gratiosum, qui eum Homerum suum, ob carminum suauitatem solebat nominare [c]. Hunc *clarissimum virum nobilitatis et sapientiae merito charissimum Carolo M.* vocat, qui *vitam eius* scripsit HAIRVLFVS [d]. Et alter eius biographus apud MABILLONIVM. *Ad vnguem* ait, *informatum fuisse in liberalibus studiis, et venustate formae conspicuum, quae ei Bertae imperatoris filiae coniugium conciliauit.* Ex eo Nithardum filium, doctissimum virum suscepit, cui librum debemus *de dissensionibus filiorum Ludouici Pii* a KVLPISO [e] editum. Quamuis autem ex his nemo fere naturalem philosophiam attingeret, fuit tamen interdum vnus itemque alter, qui ad eiusmodi argumentum, lauda-

Herricus.

Angilbertus.

a) Vid. FABRIC. l. c. T. II. p. 327.
b) Annal. T. I. p. 421.
c) [illegible]nomen ob Alcuino acceperat. Conf. LEYS[illegible] de poetis medii aeui p. 270.
d) Act. SS. 18. Febr. T. III. p. 100. MABILLON. Sec. IV. Bened. P. I.
e) Script. rer. Germ. p. 83. De hoc scriptore vide quos laudat FABRIC. T. V. p. 409.

laudabiliori quidem conatu, quam feliciori euentu, adſpiraret. Inter hos fuit AGOBARDVS, ex Hiſpania in Galliam Narbonenſem traductus, et ad ſedem Lugdunenſem promotus quem celebrem fecit, ſingularis, quam in errore Felicis Vrgelitani detegendo et eradicando poſuit, diligentia ſtudiumque, quo filios Ludouici perduelles Lotharium et Pipinum proſecutus eſt, ipſi tantum non exitiale. Scripſit enim librum *de grandine et tonitruis*, in quo laudando conſilio inſulſam et execrabilem vulgi ſuperſtitionem, quae tum temporis ob ſummam in rebus naturalibus imperitiam inualuerat, rationibus et theologicis et phyſicis iugulauit. Sed et alio ſpecimine oſtendit, ſe ad res naturales paulo diligentius, quam aetas iſta ſolebat, attendiſſe. Cum enim eo tempore epidemica quaedam epilepſia aliique inſoliti morbi graſſarentur, rogatus a Bartholomaeo Narbonenſi cauſſam, haud ineleganter de naturalibus eius rei cauſſis reſpondit [f]. *Agobardus.*

§. XXXV. Poſſent his alii adhuc addi, niſi modus eſſet tenendus, ne prolixior fiat noſtra tractatio. Paucis ita reliqua, quae nomen aliquod artium liberalium ſtudio confecuti ſunt, adiicimus. Inter hos CLEMENS SCOTVS merito nominandus eſt, quem ſupra monuimus, Alcuino a Carolo M. ſocium in inſtituenda iuuentute et iuuandis literis datum, egregie reuiuiſcenti eruditioni operam ſuam commodaſſe, inque Scholis Galliae et Italiae conſtituendis diligentem gnauumque fuiſſe [g]. Hunc in ſecularibus et in Sacris Scripturis incomparabiliter eruditum fuiſſe, ſupra quoque ex monacho Sangallenſi audiuimus. Schola quoque Prumienſis hoc ſeculo viros duos aluit doctores, philoſophiae artiumque liberalium fama inſignes, WANDELBERTVM Diaconum et REGINONEM Abbatem. Wandelbertum enim TRITHEMIVS [h] vocat *virum in diuinis Scripturis eruditum, et in ſecularibus literis magnifice doctum, ingenio promtum et clarum eloquio*, eumque ait inter doctores ſui temporis in philoſophia, rhetorica et poëſi eminuiſſe. Alioque loco [i] teſtatur, eo magiſtro Prumienſe monaſterium optimarum artium ſtudiis viguiſſe. Alius eodem fere tempore Wandelbertus Scholaſticus Sangallenſis fuit, quem *vndecunque doctiſſimum et metro excellentem et proſa multa ſcripſiſſe* idem teſtatur TRITHEMIVS [k]. Reginonem autem *et ſacris et ſaecularibus literis egregie doctum, ingenio ſubtilem, eloquio clarum, vita et conuerſatione deuotum, facile inter doctores ſui temporis obtinuiſſe principatum*, IDEM [l] affirmauit. Horum virorum aetate ſtudia prorſus collapſa in Gallia, reſuſcitata eſſe, Wandalbertus alicubi ſcribit [m], teſtatus: *Apud Gallos multos*

Clemens Scotus.

Wandalbertus.

Regino.

4K 3

f) Vid. CAVE H. L. S. E. p. [illegible]. DOMINICVS DE COLONIA Hiſt. [illegible]ire de Lion. T. II. p. 93. Acta SS. Iun. T. I. p. 748. ſeqq.

g) Vid. ALCVIN. Ep. 9. MABILLON, l. c. LAVNOIVS l. c.

h) De S. E. c. 281. p. 75.

i) Ann. Hirſ. T. I. p. 22. LAVN. p. 74.

k) loc. cit.

l) De S. E. c. 294. p. 76.

m) In vita S. Goaris, praef. apud MABILLON. Sec. IV. Ben. Part. I. §. 175.

multos annos literarum studia iacuisse, quousque sua aetate principum liberalitate, et optimorum virorum solertia disciplinarum studia iterum profecerint. GRIMBALDVM quoque ad Aelfridum vocatum in Angliam renascentibus literis fortissimas manus adhibuisse, supra iam tetigimus. Is in synodo Londinensi regi persuasit, vt omnibus clericis ac comitibus tribunisque studium literarum ac disciplinam artium liberalium efficacissime commendaret; quod quo effectu factum sit, ex dictis intelligere est: Ornauit quoque hac aetate Germaniam RVTHARDVS Scholasticus Hirsaugiensis, de quo haec habet TRITHEMIVS [n]: *Hildulfo primo huius coenobii Scholastico Ruthardus monachus aeque doctissimus successit, qui et ipse vnus ex primis quindecim monachis extitit, quos Rabanus abbas Fuldensis in Hirsaugiam misit. Hic Strabi quondam auditor iuuenis in omni doctrina consummatus euasit, ingenio subtilis, eloquio disertus; metro excellens et prosa, ac magnae apud principes et magnates eo tempore aestimationis etc.* Hunc tantopere literarum studia deperiisse, scribit, vt Halberstadiensem episcopatum otio literario postponeret. Possunt his addi Felix Vrgelitanus, Elipandus Toletani, Paschasius Radbertus, Godeschalcus et Ratramnus, quorum in annalibus Ecclesiasticis ob errores, quos in agro Dei sparsisse visi sunt, celeberrima est memoria. Hos enim in artium liberalium studiis, praecipue vero in dialectica exercitatissimos fuisse, et scripta eorum ostendunt, et controuersiae, quae haud alios fontes, quam dialecticae alicuius argutiis et cauillis ludentis abusum et rationis atque reuelationis confusa inter se principia agnoscunt. De quibus tamen hoc loco dicere quicquam nec licet nec libet, cum in sacrae historiae enarratione res omnis prolixe soleat exponi. Alios huc non afferimus, facile ex catalogis scriptorum ecclesiasticorum colligendos; vix enim fuit hoc seculo scriptor paulo celebratior, qui non artes liberales eo sensu, quo supra descripsimus, attigerit, et paucas illas philosophiae reliquias degustauerit. Ast quamuis haec barbariei seculi huius pellendae suffecisse, merito videri queant, cum et principes omnes neruos intenderent, et episcopi virique docti vires in id omnes conferrent, fatendum tamen est, eos multum quidem mouendo parum promouisse, et rediisse Cimmerias illas, quas paucae istae stellae illuminare coeperant, tenebras. Id quod mirandum non est, cum tam dirae tempestates rempublicam ciuilem pariter atque ecclesiasticam affligerent, principumque dissensiones tantas strages tantum non omnis felicitatis ederent, vt quicquid elegantiae apparebat, necessario interire debuerit. Hincque propudiosa seculi huius inscitia, bellorum tumultibus sustentata et aucta, qua an turpius quid accidere tristiusque potuerit, merito dubitandum est. Praeter multa alia passim a viris doctis adducta, ad testimonium formulae inquisitionis prouocamus, secundum quam inquirere debebat episcopus per vicos, pagos atque paroecias suae dioeceseos, quae extat sub initium operis REGINONIS

Grimbaldus. Ruthardus. Alii. Neque tamen sic pulsa barbaries.

n) Ann. Hirsaug. T. I. p. 26.

NONIS *de disciplina ecclesiastica.* In ea enim inter alia circa presbyteros iubetur inquiri, *si euangelium et epistolam bene legere possit, atque saltim ad literam eius sensum manifestare. Item, si sermonem Athanasii de fide SS. Trinitatis memoriter teneat, et sensum eius intelligat, et verbis communibus enuntiare sciat etc.* Ad quae verba recte doctissimus BALVZIVS: *Ea erat seculi illius infelicitas, vt necesse esset presbyteros ab episcopis interrogari, vtrum bene legere nossent.* Additque, electum Caroli Calui tempore Gislemarum quendam in archiepiscopum Remensem, oblatum textum euangeliorum aliquatenus quidem legere, nihil tamen eius intelligere potuisse. Ex his itaque et similibus deplorandam rerum literariarum faciem si quis considerauerit, miserebitur et ipsius philosophiae, coelestis doni, et humani generis, cui ea aetate vterque velut oculus effodiebatur. Quamuis enim scholae passim superessent, sparsimque vir quidam doctus emergeret, obiici tamen tam infirma munimenta barbariei, quae omnia inundauerat, torrenti non potuerunt, sed seculi infelicitate quasi rapta et in praeceps simul data sunt. Quod enim scholarum otium, a quo nomen habent, esse potuit, cum omnia ciuilibus bellorum tumultibus personarent, et sanguine maderent? Cuncta enim ita conquatiebantur, vt Musae, ipsae iam cultu suo priuatae et in squalore oberrantes, non potuerint non, penitus aufugere. Normannorum enim bella, quae omnia in Gallia concutiebant, et funesta fratrum Lotharii, Caroli et Ludouici dissidia omnia fatali rerum conuersione perdebant, praesertim cum A. C. DCCCXLII proelio commisso res Galliae valde attenuarentur. Hunnorum vero irruptiones in Pannoniam et Germaniam, Danorumque et Normannorum in Angliam succiderunt, quicquid literarum adhuc marcidos equidem flores ostentabat. Quae omnia in ciuili seculi huius historia enarrari solita, hic quoque in memoriam reuocanda sunt, vt caussae intelligantur, cur cum literis fere omnibus philosophiae quoque nitor penitus disparuerit. Neque tamen ipsa cleri vitia hic tacenda sunt, quae has obices vehementer promouerunt, et quas ille solus promouere et debebat et poterat, artes liberales otio, luxu, ignauia, Venere, et mille aliis scelerum generibus suppresserunt. Cum enim Scholastici officium canonicis commendatum esset, qui, vt ad regulam viuerent, demandatoque officio facerent satis, fidem obstrinxerant; et ad promouenda literarum studia, eiusmodi munera reditibus a principibus non malo consilio essent aucta, degenerante in licentiam auctoritate ex abusu prouentuum satis opimorum, ignauia otiumque inualuit et Scholastici nomen, dignitas, emolumenta seruata sunt, officii vero cura et literarum doctrina vel prorsus periit, vel hominibus obscuris et nulla eruditione nobilibus permissa est, qua de re ALBERTI KRANZII [a] verba oppido memoratu digna, cum passim adducta sint a viris doctis, adscribere nolumus. Vnum canonici irregularis vel secularis

a) Metropol. L. IV. c. 1.

fecularis nomen, quantum a laudabili regula discessum sit, inepta prorsus appellatione ostendit. Nec dubitamus asserere, summam Caroli M. filiorumque beneuolentiam in clerum, et liberalitatem insolitam, cetera quidem, si homines rectae mentis et sobrii consilii aluisset, non reprehendendam, sed indignos plerumque pascentem, multum ad haec mala augenda contulisse. Dum enim inter mensae lautitias, inter venationum strepitus, inter combibonum ouationes, et reliqua voluptatum genera clerici consenescunt, qui literis dicati erant, aetas ipsa in plumbeam conditionem abiit, et infelix illud seculum X genuit, de quo iam porro dicemus.

Facies literarum et philosophiae seculo X.

§. XXXVI. Quale fuerit seculum post Seruatoris natiuitatem decimum, et quam infanda infelicitate ex omni parte corruptum fuerit, nemo ignorat, qui res huius temporis attento perlustrauit oculo, nec opus erit, rem omnium confessione certam prolixe probare. Facient hoc, qui annales Ecclesiae scribent, respondebuntque iis, quae in contrarium dixit ANTONIVS ARNALDVS [p]. Nobis hoc loco sufficit eruditissimi BARONII [q] vox: *Nouum nunc inchoatur seculum, quod sui asperitate ac boni sterilitate ferreum, malique exundantis deformitate plumbeum, atque inopia scriptorum appellari consueuit obscurum.* Ea passim repetit annalium Ecclesiasticorum scriptor, consentientibus cordatis quibuscunque, qui miseram et deplorandam reipublicae sacrae et ciuilis faciem detestari satis non possunt. Haec vero vniuersalis clades non Ecclesiam modo et regna afflixit, sed literas quoque et philosophiam penitus prostrauit. Testem vnum prouocamus Rhemensem synodum apud BARONIVM [r], ita inter alia conquerentem: *Sed cum hoc tempore Romae nullus pene sit (vt fama est) qui literas didicerit, sine quibus, vt scriptum est vix, ostiarius efficitur, qua fronte aliquis docere audebit, quod nunquam didicit?* Vnde miramur, CAROLVM SIGONIVM [s], cum in sterilitate huius seculi literarumque ignorantia depingenda versaretur, statum reipublicae sub Ottone I. ita descripsisse: *Literarum ea aetate studia ferme nulla, nisi philosophiae ac theologiae; nam ius ciuile Romanum vsque ad Lotharium imperatorem prope Italiae fuit incognitum et medicorum vsus semper fuit maior quam dignitas. Poëtae et oratores, si qui hoc nomine digni erant, sibi potius quam populo canebant. Qui vero ceteris antecedere eloquentiae laude ac varia literarum doctrina putabantur, ii plerique monachi erant.* Quod plane falsum esse, et veros huius seculi vultus non referre, ex dicendis constabit. Certe philosophiae vsum tum quidem pene nullum fuisse, apertissima aeui medii monumenta testantur. Neque obiiciendus est Gerbertus quidam vel alius huic similis, quos supra aetatis suae captum in philosophia sapuisse in sequentibus dicemus. Hi enim alborum

p) De perpet. fidei P. III. p. 367.
q) Ad an. 900. n. 1.
r) Ad an. 992. n. 25.
s) De regno Italiae L. VII. c. 178.

rum coruorum instar erant, neç ferebat eos infelix seculum. In quo quam pauper et miserabilis conditio artium liberalium et philosophiae fuerit, ex eo intelligi potest, quod non modo triuii et quadriuii circulo totus eruditionis ambitus absoluebatur, et de naturali, morali, transcendentalique philosophia altum erat silentium, sed plerique etiam quadriuium non attingebant. Id quod adductis huius aetatis testimoniis docte probauit IACOBVS THOMASIVS [t], qui videndus. In ipsa sane grammatica et rhetorica plerique balbutiebant, et rara erat auis, vir doctus, qui paulo comtius ornatiusque diceret, aut scriberet. Dialecticae vero aliquod nonnullos hoc seculo studium tribuisse operamque in ea discenda collocauisse, non negamus; sed vt omnis rationalis philosophiae ratio vera et vsus diu iam euanuerat, ita inanibus liticulis et inconditis clamoribus, dum rationis et reuelationis principia confundebantur, et miscebantur quadrata rotundis, pleraque absoluebantur, et tamen qui in his reliquos superassent inter seculi lumina referebantur, reliquis ita stupidis vt vix legere possent. Id quod in historia huius seculi philosophica et literaria probe tenendum est, vt quales illi fuerint, qui philosophiae laude mactari solent, intelligatur. Nempe cum artes liberales et philosophiam ancillari theologiae statuissent, qui superiori seculo scholas condiderant, hocque fine eas in his animorum officinis introduxissent, rati huius seculi homines, nihil earum addiscendum esse, nisi quod ad hunc scopum collinearet, virisque Ecclesiasticis inseruire posset, solos qui vitae ecclesiasticae et monasticae destinati erant, iuuenes triuium edobecant, nec plus discendum esse statuebant, quam literatura eius aeui sacra postulabat. Quae cum valde esset tenuis et ieiuna, et in solis verborum disputationibus et inanibus contentionibus versaretur, dialectica quoque rixosa, absurda et canina quaedam sola inualuit, quae ad sacra theologiae dogmata applicata monstra et portenta opinionum peperit, vt vel ex sola Paschasii Ratberti factione, quae hoc seculo valde fimbrias suas dilatauit, intelligi potest. Hincque factum, vt philosophorum huius seculi praestantissimi in dialecticis disputationes consenescerent. Fassusque est IOANNES PARVVS [u], *fuisse esseque adhuc suo tempore, dialecticae ita studiosos, vt clament in compitis, et in triuiis doceant, et in ea, quam solam profitentur, non decennium aut vicennium, sed totam consumserint aetatem. Nam cum senectus ingruat, corpus eneruet, sensuum retundat acumina, et praecedentes comprimat voluptates, solam hanc in ore volui, versari in manibus, et aliis omnibus studiis praeripere locum. Fieri itaque illos in puerilibus academicos senes omnem dictorum aut scriptorum excutere syllabam, immo et literam, dubitantes ad omnia, quaerentes semper sed nunquam ad scientiam peruenientes, et tandem*

t) Obs. Hal. Lat. T. I. obs. 4. p. 41. T. V. obs. 18. p. 46. conf. CONRING. Antiqq. Acad. diss. I. p. 44. diss. III. p. 80.
u) Metalog. L. I. c. 7. p. 797.

tandem conuerti ad vaniloquium ac nescientes quid loquantur, aut de quibus asserant, errores condere nouos, et antiquorum aut nescire aut dedignari sententias imitari. Compilare omnium opiniones, et ea quae etiam a vilissimis dicta vel scripta sint, ab inopia iudicii describere, et referre; proponere enim omnia, quia nesciant praeferre meliora. Tantam esse opinionum oppositionumque congeriem, vt vix suo nota esse possint auctori. Haec Sarisberiensis, qui eleganter natiuam philosophiae faciem, quae a seculo decimo vsque ad literarum παλιγγενεσίαν obtinuit, depinxit, quamque hoc quoque seculo inualuisse ex illorum scriptis intelligi potest, qui in arenam descenderunt et velitationes subierunt literarias. Vnde non errant, qui Scholasticam philosophiam iam hoc seculo prima accepisse stamina formatamque quasi in vtero matris fuisse contendunt, vt infra dicemus. Et hi tamen heroës erant, reliqui infantum more balbutiebant summamque exosculabantur ignorantiam. Qua de re querelas summorum virorum in antecedentibus iam ex parte attulimus, passimque plura viri eruditi cumularunt, qui, ne prolixi simus, adeundi sunt. Pleraque enim a scriptoribus historiae literariae et ecclesiasticae medii aeui tanguntur [x]. Nos speciminis loco vnum modo alterumque adducimus exemplum; Ioannem abbatem Gorziensem, (cuius *vitam* scripsit IOANNES abbas S. Arnulfi Metis, quam exhibent BOLLANDVS et socii [y] et MABILLONIVS [z]) neglecto non modo quadriuio sed et triuio, *primas tantum partes Donati ex Bernero audiuisse, eaque introductoria aspersione contentum diuinis se omnino transtulisse scriptis*; et Meinwercum episcopum Paderbornensem ne recte legere quidem potuisse, et in psalterio legisse [a]: *Benedic domine regibus et reginis mulis et mulabus tuis*, pro famulis et famulabus tuis. Vnde vix credi potest, quod idem vitae Meinwerci scriptor [b] refert, *studiorum multiplicia sub eo floruisse exercitia, et bonae indolis iuuenes et pueros strenue fuisse institutos.* Neque mirum; puerum enim quinquennem Eriberti Aquitaniae ducis filium adhuc ἀναλφάβητον archiepiscopum Remensem constitutum fuisse, narrat et indignatur BARONIVS [c], hancque rem pessimo exemplo in consuetudinem abiisse dolet. Quam eruditionis pestem secuta est summa quoque, vt solet fieri, morum corruptio, quae sceleribus, superstitione, et ἀσωτίᾳ cuncta repleuit; vbique enim regnabant ambitio, voluptas, calliditas, aemulatio, et quo quis nequior, eo erat honoratior. Qui fructus esse solent inscitiae et barbariei, quae non intellectum modo inuadit, sed et voluntatem corrumpit perditque. Neque vero id mirandum magnopere est, cum sedem Romanam monstra magis hominum, quam viri pii doctique occupassent, non negantibus BARONIO [d], et, qui totus in dealbandis coruis alias esse solet, FRAN-

CISCO

x) Vid. CONRING. Antiqq. Acad. supplem. XXVII. p. 312. HEIDEGGER. Hist. papat. Per. III. §. 65. p. 67.

y) Act. SS. T. III. 27. Febr. p. 610. sqq.

z) Sec. V. Bened. p. 363.

a) In eius vita in LEIBNIZ. Coll. Script. Brunsuic. T. I. p. 555.

b) Cap. 92. p. 546.

c) Ad an. 925. n. 9. 10.

d) loc. cit.

CISCO PAGI [e]. Cuius exempla in annalibus ecclesiasticis inuenient, qui primas huius seculi paginas euoluent. Non ignoramus quidem, fuisse passim in scholis monasteriorum viros quosdam doctos, pro aeui conditione non illiteratos; e. g. in schola Sangallensi, Mediolanensi, Floriacensi & aliis, de quibus supra, quantum satis, diximus: verum parum aut pene nihil hoc ad emendandam seculi huius infelicitatem contulit: adeo enim angustis limitibus horum virorum eruditio coarctata est a seculi illiterati genio, vt ferme nihil valeret. Nam et exiguo triuii quadriuiique circulo ea concludebatur, et ad paucos quosdam iuuenes, qui monasticae vitae se mancipauerant, extendebatur, et quis vsus, quae exercitatio esset, a nemine ostendebatur, et, quod supra tetigimus malum, dialecticae studium ad sacra dogmata inani peruersoque labore applicatum, apud excitatiora ingenia inuehebatur, sicque monstrum Scholasticae philosophiae sensim generabatur. Naturalem philosophiam et mathematicas disciplinas cum plerique in antecedente seculo ignorauerint, facile ex eo colligi potest, hoc seculo, quo barbaries in dies magis adoleuit, eas tantum non ab omnibus inter artes occultas relatas esse; fane etiam suspectae fuerunt, vt magiae insimularentur, quod Gerberto accidisse infra narrabimus. Ethica vero et politica doctrina plane ex circulo eruditionis excludebantur, et quid moralis quid ciuilis philosophia esset, ignorabatur. Licet enim essent, qui de principe scribere, vel subditorum officia explicare auderent, caue tamen putes, praecepta eos suggessisse philosophica; quaecunque enim blaterabant, confusum chaos exhibebant compilationemque dictorum et sententiarum ex vulgata, patribus Latinis et canonibus conciliorum decretisque pontificum, quae satis barbaro loquendi genere effutiebant: quique reliquis meliores et peritiores erant Gregorii moralia ducem sibi eligebant, fontemque proponebant. Plurimum vero moralis doctrina corrumpebatur inepta illa diligentia vitas sanctorum conscribendi. Eas enim ita consarcinabant, qui huic studio se dederant, vt rationes politicae cleri postulabant; hinc nec fabularum nec nugarum finis, quae eo apertius et audentius cumulabantur, quo pauciores erant, qui vel ab ignorantia vel a praeiudicio auctoritatis vel a puerili superstitione immunem seruauerant animum. Quae tamen omnia, non quidem sine veritatis damno, contemni negligique potuissent, modo ipsi doctrinae morali neruos non succidissent scriptores ineptissimi. Illi enim cum, quoscunque vel naturali quadam morum austeritate seueros, vel imaginationis feruentis emotaeque mentis enthusiasmo notabiles, vel propter insignia in clerum beneficia piorum nomine dignos iudicauerant, in sanctorum album retulissent, initaque cum perditissimo hominum, qui tunc viuebant, grege sui seculi comparatione meliores existimauissent, eam virtutis consummatae notionem tanquam verum vitae typum hominibus commendauerunt, quo neque a vitiis emendari animus, nec ad ve-

e) Breuiar. Pontif. Rom. T. II. Sec. X. p. 196.

ram virtutem formari, neque a turpiſſima ſuperſtitione liberari potuit. Quo pacto omnis philoſophiae vſus miſere periit. Id quod vitas SS. hoc tempore ſine praeiudicio legenti erit in propatulo. Accedit, quod qui ſanctitatem commendabant morumque probitatem, ad vitae monaſticae laudes et perfectionem extollendam reſpiciebant. Quod quidem homines laicos ad ſummam cleri venerationem cultumque etiam ſanctorum permouit, effecitque, vt cum vitiorum ſordes illorum precibus detergi poſſe crederent, ipſi moribus inquinatiſſimi, manus cruentas et foedas, auro plenas, ad hos homines extenderent, vt facta interceſſione pro peccatis ſuis ſibi conſilio et auxilio adeſſent: ita vero omnis ſana ratio de moribus ſtatuendi, et emendationem animi commendandi euerſa eſt. Quod nos teſte hiſtoriae fide dixiſſe, ipſa huius ſeculi monumenta loquuntur, et imprimis ex ſcriptis eorum, qui hoc ſeculo vitas SS. ſcripſerunt, e. g. Hubaldi, Odilonis, Stephani Leodienſis aliorumque diſci poteſt. Sed et aliud malum tangendum eſt, quod, vt ex philoſophiae neglectu contemtuque ortum eſt, ita omnem quoque philoſophiae reſtituendae ſpem euertit. Superſtitionem atque credulitatem innuimus, quae ad ſummum hoc ſeculo gradum promota eſt. Quemadmodum enim impoſſibile fuiſſet tot miracula hominibus perſuadere, qui vel ſummis tantum labiis philoſophiam deguſtaſſent, ita incredibiles ineptiae, quae tunc coeco applauſu ſummaque veneratione excipiebantur impediuere, vt ad veritatem philoſophia duce reſpicere nemo poſſet. His longe deterior peſtis erat vita cum laicorum tum clericorum adeo perditiſſima, vt virorum cordatorum querelae non ſine ſtupore et admiratione hodie legantur. Quod ne ſine teſte dixiſſe videamur, ad vnam Edgari Britanniae regis orationem ad clerum Anglicanum prouocamus, qua ei luxum, verborum impudentiam, laſciuiam morum, negligentiam in cultu diuino, et quae alia ſuſcipere ſolent voluptatum mancipia exprobrat: qua de re tamen prolixi eſſe nolumus, cum in H. E. de ea pluribus ſoleat agi *f*. His animorum vitiis et ſceleribus occupatis vtrum poſſibile fuerit philoſophiae operam dare, Lectoris eſto iudicium. Haec vero in clero videbant Laici, qui cum hominum vitia a cultu literarum diſcernere non noſſent, ipſam eruditionem, quam poſſidere ſe ſolum clerus iactabat, ſummo proſecuti ſunt odio, qua ratione philoſophiae nomen quoque in contemtum adductum eſt. Doluiſſe hanc eruditionis omnis et praecipue philoſophiae, quam ferre coacta eſt, infamiam viris nonnullis cordatis, vt de eius honore reſtituendo, de debellanda barbarie et emendando eruditorum grege cogitarent, et conſilia quoque eius rei caperent, fatendum eſt. Aſt hi albis coruis rariores erant, et ſi ſurgerent, tot calumniis et perſecutionibus vſque ad nominis infamiam vitaeque pericula impetebantur, tamque grauiſſimis calamitatibus premebantur, vt tot tantiſque malis deterriti ſibi viuere atque philoſophari, quam cum tanto periculo laterem in emendandis

f) Vid. Spelmanni Concil. Brit. apud Spanhem. Introd. mai. in H. E. N. T. T. II. p. 1002.

dis ingeniis lauare mallent, vt Gerberti exemplo disci potest. Et sane inter felicitates suas numerabant, si intra monasteriorum claustra paucis quibusdam certioris fidei discipulis melioris sapientiae praecepta quaedam instillare liceret. Et ita quidem tenebris, squalore situque obnubilatum est, quicquid eruditionis nomen tueri aptum erat, nec emicabant, nisi ex angulis quibusdam scintillae aliquot, quae prohibebant, ne vniuersalis literarum pernicies inualesceret. Mirandum itaque non est, in tanta philosophiae inopia, tantam malorum omnium copiam in Ecclesia et republica extitisse; semper enim ita euenit, teste historia philosophica, vt pereunte philosophiae honore et vsu, ingentia a superstitione et malitia damna pateretur, respublica sacra et ciuilis, eo emergente, animumque emendante, et sobrium rationis vsum commendante, surgeret quoque publica felicitas. Et profecto, nisi nonnullos inter summos imperantes, et inter doctos viros hoc seculo excitauisset diuina prouidentia, qui plenas omnis eruditionis ruinas auertissent, actum hoc seculo fuisset de philosophia cunctisque literis.

Literarum praesidia hoc seculo Ottones.

§. XXXVII. Inter haec artium et scientiarum asyla supremum iure suo locum obtinent OTTONES summo imperii fastigio admoti. Et primus quidem, qui ob res gestas Magnus audit, illiteratus fuit, obseruante MABILLONIO [g], habuit autem generum Conradum, Franciae Orientalis ducem, qui sapientis cognomen accepit [h]. Filius autem Otto II. cognomento Rufus scholae Hildesiensi educandus traditus et in literis institutus est. Quae refert IOACH. CVREVS [i], inter alia scribens: *Collegia canonicorum olim fuerunt scholae, in quibus adolescentia erudiebatur in doctrina coelesti, in bonis artibus, & simul habebat exercitia precationum et lectionum in templis illis, quando episcopus tanquam praecipuus rector et inspector doctrinae et disciplinae ecclesiasticae praeerat: sicut circa illam aetatem Otto secundus filius praestantissimi imperatoris Ottonis primi adolescens didicit literas, et Ecclesiae doctrinam in Collegio Hildesheimensi et publice cum suis aequalibus in templo precatus est, et cecinit.* Et hoc quidem satis euincit, illiteratorum numero, qui tum potiorem nobilium partem comprehendebat, Ottonem II. eximendum esse; artes autem liberales & philosophiam attigisse vix credi potest, si ad ea attendatur, quae ex TANGMARI *vita Barwardi* obseruat CONRINGIVS [k], Hildesiensem hanc scholam rudimentis tantum docendis, destinatam fuisse, quanquam in ea vita legitur Bernwardum proposuisse magistro quaestiones ex intimo adyto philosophiae; has enim non in ista schola didicerat. Superauit autem Ottonem secundum eruditione Otto tertius, ob rerum magnitudinem ceterasque, quibus ornabatur, dotes et fata singularia mirabilia mundi dictus, qui, si illius aetatis scriptoribus fides dan-

g) Praef. in Sec. V. Bened.

h) Conf. HAHN. Orat. de Conrado II. p. 9.

i) In Annal. Siles. apud LAVNOIVM de schol. celebr. c. XXI. p. 84.

k) Antiqq. acad. suppl. XLII. p. 332.

da, in eius temporis eruditione fuit versatissimus. Habuit enim matrem Graeci imperatoris Nicephori II. filiam Theophanam, ex quo nonnulli colligunt, et patrem Graeci sermonis peritum fuisse, eiusque beneficio aliquando periculum euasisse, qui tamen coaeuorum scriptorum testimonio destituuntur; et filium eandem linguam calluisse. Illud dubio caret, a Gerberto, quem vnum haec aetas tulit philosophicis scientiis supra vulgi conditionem apprime eruditum, imperatorem in adolescentia institutum, itemque Bernwardi, Hildesiensis episcopi disciplina formatum artium liberalium elementa hausisse. His quidem meruisse vtrumque, vt philosophis huius seculi annumerarentur, dici non potest: ast effecit tamen sensus eruditionis institutionis literariae beneficio formatus vt et ipsi, quantum possent, barbariei conatus suos opponerent, et Gerbertum acriori iudicio talia conantem pro rerum et aetatis circumstantiis adiuuarent. Quo factum, vt ex ruinis pereuntium literarum resurgerent passim viri quidam eruditi, qui, quodcunque eruditionis artiumque hoc seculo superfuit, conseruarunt. Paulo melius hoc seculo sidus illuxit Angliae, in qua plures tum temporis viri docti supererant, cum in reliquis regionibus omnis pene eruditio exaruisset. Aelfridi enim exemplo ipsi reges literarum incrementis obstetrices porrexerunt manus. Inter quos Athelstanus, Eduardi senioris filius, qui ab A. C. DCCCCXXIV, ad DCCCCXXXIX regnauit, non solum eruditorum conatus promouit, et rarissimo exemplo, a doctis quibusdam Hebraeis in regno eius ad fidem Christianam conuersis vetus testamentum ex Hebraico sermone in Anglicum verti curauit, sed et teste PITSEO[l] ipse haud pauca scripsit et Anglice et Latine quae msc. seruantur; interque ea praeter correctionem legum antiquarum, et leges nouas, librum *de rebus astrologicis*. Similiter Eadgerus rex, teste eodem scriptore, a Dunstano, Ethelwoldo et Oswaldo viris optimis doctissimisque eruditus est, valde ideo laudatus a gentis suae historicis. Ab his regibus Oxoniensi scholae de doctoribus idoneis prospectum est, in qua hoc seculo nonnulli docuerunt, ceteris in Occidente meliores et doctiores. Inter quos eminuerunt BRIDFERTHVS, LELANDO[m] Bighthefertus, Saxo, qui ex Abbonis disciplina prodiit, et in philosophia atque disciplinis mathematicis se non hospitem animum gerere demonstrauit. In monasterio enim Ramesiensi literis diligentissimam operam collocans. Bedam sibi et imitandum et explicandum sumsit, & in eius librum *de rerum natura et de temporibus* commentatus est. Memorat etiam BALEVS[n] librum *de principiis mathematicis*; et in Bibliotheca Bodleiana msc. seruatur *Computus Latinorum*, *Graecorum*, *Hebraeorum*, *Aegyptiorum et Anglorum* ab eo confectus[o]; ex quibus scriptis patet seueriores literas in Anglia tunc temporis non apud omnes intercidisse. Maxime vero DVNSTANVS hic nominandus est, episcopus

Reges Angliae.

Viri docti in Anglia.

Bridferthus.

Dunstanus.

l) pag. 173.
m) Cap. 136.
n) Cent. II. c. 35.
o) Conf. FABRIC. Bibl. Lat. med. T. I. p. 763.

fcopus Pigornienfis, et tandem archiepifcopus Cantuarienfis, cuius vitam OSBERNVS [p], et GVILELMVS MEILDVNENSIS fcripferunt, fabulis tamen, vt his feculis fieri folebat, valde confpurcatam, de qua videndi Anglicarum rerum fcriptores, et inter eos WHARTONVS [q]. Nam et ipfum eruditione clariffimum fuiffe, et literas in aula regum, apud quos plurimum valebat, egregie promouiffe, fcriptores referunt. Ita enim de eo OSBERNVS [r]: *Philofophorum fcientias diligenti excoluit ratione, magnam in his et conftantem perfpiciens effe perfectionem, et quamuis his omnibus artibus magnifice polleret, eius tamen, quae muficam inftruit, fpeciali affectione fcientiam vindicabat.* Et alibi [s]: *Tanta illi rerum fubtilitas inerat, tanta dicendi facultas, vt nihil effet aut inuentu fapientius, aut dictu ornatius, aut auditu iucundius.* Hinc inter alia multa, quae et BALEVS [t] et PITSEVS [u] ei tribuunt fcripta, vnum etiam occurrit *de philofophia occulta.* Talis cum ipfe effet, alios quoque ad vindicandum literis honorem erexit excitauitque, vnde eum *artium liberalium excitatorem mirificum* vocat GVILELMVS MALMESBVRIENSIS [x].

Eminuit porro inter Anglos ALFREDVS MALMESBVRIENSIS Abbas, tandemque epifcopus Cridienfis in Weftfexla Deuonia Angliae. Hunc philofophiae non ignarum fuiffe, libri teftantur *de naturis rerum*, quos ei tribuit PITSEVS [y]. Hunc caue confundas cum Alfredo Anglico, cognomento philofopho, quem feculo XIII inclinante vixiffe, et in *meteora Ariftotelis* atque Boëthium *de confolatione philofophiae* fcripfiffe, idem PITSEVS [z] memorat. His igitur et fimilibus viris doctis obftetricantibus factum eft, vt in Anglia vix vllo vnquam tempore tot tantique viri pietate et doctrina, qualem ferebat aetas, quot ifto feculo, infignes exifterent, vt obferuatum IO. MABILLONIO [a]. Quamuis nimium laudaffe iftorum temporum patriae fuae felicitatem videatur WILHELMVS MALMESBVRIENSIS [b], de tribus Eadgeri praeceptoribus Dunftano, Ethelwoldo, et Oswaldo fcribens: *Eo tempore micuerunt per Angliam fanctorum virorum lumina, vt crederes e coelo arridere fidera; ita his tribus viris, quafi triformi lumine Angliam ferenante denfae vitiorum tenebrae euanuere.* Id enim, aut ad monafticam iftam fanctitatem, quam imprimis vrgebat Dunftanus, magnus coelibatus cleri promotor, referendum [c], aut comparate, ad reliquarum regionum tenebras vel priftinum fqualorem intelligendum eft. Nihil enim eos promouiffe, quod cum primorum feculorum elegantia comparari queat, facile intelligitur.

Alfredus Malmesburienfis.

§. XXXVIII.

p) Act. SS. 19. Maii. T. IV. p. 359. MABILLON. Sec. V. Benedict. p. 663.
q) Angliae S. T. I. p. 102.
r) Cap. 8. s) Cap. 34.
t) Cent. 2. c. 38.
u) Pag. 179.
x) De reg. Angliae L. II. c. 8.
y) loc. cit.
z) p. 351. FABRIC. l. c. T. I. p. 180.
a) Praef. Sec. V. Benedict.
b) loc. cit.
c) Scripfit enim DVNSTANVS regulam vitae monafticae, ETHELWOLDVS contra presbyteros fornicarios, et de confuetudine monachorum ordinis S. Benedicti OSWALDVS, ftatuta fynodalia.

In Gallia, Remigius Autissiodorensis.

§. XXXVIII. In Gallia magnam caliginem ingenia occupauisse hoc seculo, supra dictum est. Res tamen literarias paulisper sulsulsit REMIGIVS AVTISSIODORENSIS, a Fulcone Archiepiscopo Remensi qui anno IↃCCCLXXXII scholam instituerat, vocatus vt scholae illi praeesset: in qua, teste, FLODOARDO [d], liberalium artium studiis clericos adolescentes exercuit, ipso Fulcone cum iis lectioni ac meditationi operam dante. Prodiit autem Remigius ex disciplina Herrici, de quo dictum, vnde ADEMARVS in *Chronico* [e], *Herricum*, ait, *Remigium et Vebaldum Caluum haeredes philosophiae reliquisse.* Quam cum Herricus a Lupo, Lupus ab Alcuino didicisset, vt supra obseruatum, intelligi inde potest, qualem haereditatem Ademarus hoc loco significare voluerit. Docuerat vero Remigius prius Parisiis philosophiam, vt ex *vita Odonis* constat, hunc enim apud Parisios dialecticam musicamque edoctum fuisse a Remigio in eius vita [f] dicitur. Parisiis vero Remos euocatus, plurimos discipulos habuit, adeo vt ex eo propagata dicatur per vniuersam fere Galliam scientia literarum. Inter eos fuere Hildeboldus et Blidulfus, quorum ille hoc seculo in coenobio S. Michaëlis ad Mosam sacras et seculares literas docebat; hic Ecclesiae Metensis archidiaconus literarum ceteros eius loci scientia praeibat, vt inquit auctor *vitae Ioannis Abbatis Gorziensis* [g]. In triuio vero et quadriuio, pro temporis sui conditione valde exercitatum fuisse Remigium, ex scriptis eius hodie inter msc. latentibus intelligitur [h], quibus CAPELLAM *de nuptiis Mercurii et philologiae* DONATVM, *de grammatica;* itemque rhetoricam, dialecticam, geometriam, arithmeticam, astrologiam, musicam illustrauit. Valde hunc Remigium laudat TRITHEMIVS [i], eumque *virum vocat in omni scientiarum genere doctissimum, qui multa reliquerit praeclari ingenii sui monumenta, quibus se et tunc praesentibus reddiderit vtilem et futuris postea memorandum.* Quibus addi potest SIGEBERTI GEMBLACENSIS testimonium, quo *et in secularium et in Sacrarum Scripturarum explicatione vtilissimum se praestitisse* Remigium, tradit. Praeter ista enim, quae nominauimus, scripta, multis ad S. Scripturae explicationem aliaque theologiae capita pertinentibus inclaruisse ex catalogo scriptorum eius apud Auctores historiae literariae S. E. conspicitur. Cum hoc Remigio non confundendus alius, circa finem huius seculi inclarescens, in coenobio S. Luthwini Mediolacensi quem TRITHEMIVS [k] ait, *virum fuisse vndecunque doctissimum, ingenio subtilem, et disertum eloquio, vitae quoque merito venerandum, philosophum, poëtam, rhetorem et musicum omnium suo tempore celeberrimum, sub cuius magisterio multi viri clarissimi claruerint.* Et hos quidem ex omni Germania et Gallia se illi

d) Hist. Rem. L. IV. c. 9.
e) Apud MABILLON. Sec. V. Ben. p. 32.
f) L. II. c. 19. apud MABILLON. l. c. p. [illegible]. & LAVNOIVM l. c c. [illegible]. art. 1. p. 177.
g) Apud MABILLON. l. c. p. 388.
h) Vid. OVDINVS de S. E. T. II. p. 330. seqq. & ex veteribus SIGEBERTVS c. 123. pag. 107. Anonymus MELLICENSIS c. 66. p. 152.
i) De S. E. c. 285. p. 76. Annal. Hirs. T. I. p. 35.
k) l. c. p. 123.

illi instituendos subiecisse, in prima Chronici Hirsaugiensis editione memorat. Remigio ex hoc seculo iungimus CONSTANTINVM Scholasticum Floriacensem, inter elegantiora huius aetatis ingenia numerandum. Amicitiam is coluit cum Gerberto, inter cuius epistolas sunt nonnullae, ex quibus colligitur, Constantinum hunc non minus quam Gerbertum, philosophiae seuerius, quam ea aetate solebat, operam dedisse. Ita enim inter alia GERBERTVS[l]: *Vis amicitiae pene impossibilia redigit ad possibilia. Nam quomodo rationes numerorum Abaci explicare contenderemus, nisi te adhortante, o mi dulce solamen laborum Constantine! Itaque cum aliquot lustra iam transierint, ex quo nec librum, nec exercitium harum rerum habuerimus, quaedam repetita memoria eisdem verbis proferimus, quaedam eisdem sententiis. Nec putet philosophus sine literis haec alicui arti vel sibi esse contraria. Quid enim dicet esse digitos, articulos, minuta, qui auditor maiorum fore dedignantur?* Alia eius loca, quae de communi elegantiorum literarum et philosophiae studio inter eos culto testantur, breuitatis caussa praeterimus: hic enim solus sufficit, vt intelligamus, Constantinum aeque ac Gerbertum, se ab eo philosophorum genere distinguere, qui sine literis philosophentur, quibus verbis sine dubio ad miseras Dialecticorum sophisticationes respexit, quas eiusmodi illiteratam philosophiam coluisse, supra demonstrauimus. Cum hoc Constantino alius Seculo XI clarus, Afer genere, et philosophicis atque medicis scriptis atque versionibus notus confundendus non est. Dicemus de eo infra suo loco. Alium, Constantinum, sophistam monachum Luxouiensem circa finem huius seculi viuentem a triuii et quadriuii cognitione commendat GVDINI cuiusdam *Planctus* in eius obitum, quem edidit IO. MABILLONIVS[m].

Constantinus Floriacensis.

§. XXXIX. Magnam quoque hoc seculo eruditionis famam et philosophiae laudem obtinuit ABBO, Floriacensis Abbas, cuius vitam scripsit AIMOINVS[n]. Qui postquam origines primae literarum institutionis eius narrauerat, addit porro[o]: *Cum eo vsque in literis profecisset, vt alios quoque iis imbuere posset, scholasticis Floriacensibus praefectum non sine eorum commodo doctrinaeque augmento fuisse. Cum autem grammaticae, arithmeticae et dialecticae arcana iam accurate teneret, ad discenda reliquarum artium mysteria Parisios et Remos ad eos, qui philosophiam profitebantur profectum, Astronomiam, et apud Aurelienses musicam didicisse, hisque artibus liberalibus plenissime imbutum sapientiae magnitudine omnes praeiuisse coaetaneos. In rhetorica vero et geometria quamuis hospes non esset, omnem tamen doctrinam*

Abbo.

l) Epist. 160.
m) Analect. T. III. p. 217.
n) Extat in IO. a BOSCO Bibliotheca Floriacensi p. 299. et apud MABILLON. Sec. VI. Bened. P. I. p. 38. Videndus quoque de Abbone CAES. EG. BVLAEVS Hist. vniu. Parif. T. I. p. 543.
o) Cap. 1.

nam perfectiſſime non comprehendiſſe, legiſſe autem Victorinum, et in geometricis ſe non mediocriter exercuiſſe. Verba ipſa ſcriptoris ſupra ex parte adduximus, cum huius Scholae mentionem iniiceremus. Addit autem, vt, qualis philoſophus Abbo fuerit, noſcas: *Denique quosdam Dialecticorum nodos ſyllogiſmorum enucleatiſſime enodauit, computique varias et delectabiles ſecularium in morem tabularum texuit calculationes. De ſolis quoque ac lunae ſeu planetarum curſu a ſe editas diſputationes ſcripto poſterorum mandauit memoriae.* Ex quo loco haud obſcure intelligitur, philoſophiam, in Floriacenſi ſchola aut neglectam, aut languentem ab Abbone fuiſſe, reſtitutam. Luſcum fuiſſe in his artibus Abbonem facile nobis perſuadet ſeculi, artiumque in ea excultarum conditio. Verum inter coecos tamen ille imperabat, ſic vt Lemouicenſis concilii patres eum appellent [p] *florentiſſimum philoſophum, et omni diuina et ſeculari auctoritate totius Franciae magiſtrum famoſiſſimum*, praeeunte Odolrico monaſterii S. Martialis abbate. Talis cum de eo eſſet omnium opinio, literis ſe egregie conſulturum credidit Oswaldus Odonius ex monacho Floriacenſi epiſcopus Wintonienſis atque inde Eboracenſis archiepiſcopus, ſi hunc, quem Floriaci vel praeceptorem habuiſſe, vel ſaltem propius nouiſſe videtur, in Angliam ad reſtituendas literas inuitaret, quam quoque vocationem, *ad inſtruendas eiusdem nationis hominum mentes diuina atque humana ſapientia, qua ipſe inſigniter pollere credebatur*, lubens ſuſcepit, iterque ingreſſus eſt, docente id eodem biographo, cuius verba quoque habes apud Io. Lavnoivm [q]. Qui tamen cum Io. Mabillonio [r] aut antiquitatis praeiudicio, aut gentis ſuae amori nimium tribuit, ſcribens: *Quod non ita pridem Alcuinus Gallis praeſtiterat, id Anglis Abbonem repenſauiſſe, atque par pari datum hoſtimentum eſſe.* Alcuinus enim in Gallia haerens, omnem ferme literarum honorem reſtituit. Abbo, teſte Aimoino [s], *per duorum annorum ſpatium in coenobio Rameſenſi commoratus, aliquos monachorum ſcientia imbuit literarum*, quae inter ſe longe diſtant. Redux vero ex Anglia Abbo, Floriacenſis abbas conſtitutus eſt, et dum anno MIV, ad monaſterium Squirs, hodie Regula dictum, in Guaſconiam profectus, res coenobii illius, quod Floriaco vindicauerat, reſtituere cogitat [t], oborto inter ſuos comites & monachos iſtos tumultu interfectus eſt, lancea ventrem transforatus [u]. Vnde falſum eſſe intelligitur, quod Trithemivs [x] narrat: *Eum diuino ſuccenſum amore verbum Dei in Vaſconia praedicantem martyrio coronatum eſſe, propriique ſanguinis effuſione teſtimonium praebuiſſe veritati.* Libros eum ſcripſiſſe dialecticos et aſtronomicos, ſupra ex Aimo-

p) Apud Lavnoivm l. c. p. 88.

q) c. 26. p. 104.

r) Sec. VI. Bened. p. 31.

s) c. 5.

t) Diligentiſſimum fuiſſe Abbonem in vindicandis coenobii Floriacenſis iuribus et priuilegiis eius hiſtoria multis exemplis teſtatur. Conf. Clavd. Savsseii Annal. Aurel. L. IV. c. 8.

u) Vid. Epiſt. Encyclica monach. Floriac. de caede Abbonis apud Balvz. Miſcell. T. I. p. 441. hinc inter martyres referri ſolet.

x) Annal. Hirſaug. T. I. p. 112.

ex Aimoino obſeruauimus; illi autem interciderunt [y]: teſte quoque SIGEBERTO [z] ſuper calculum Victorii commentatus eſt, id eſt in *Canonem paſchalem* Victorii, quo cyclos annorum ab incarnatione domini ad ſua vſque tempora iuxta veram euangeliorum fidem reſtituit, quibus commentationibus, Sigebertus, ait, eum demonſtrauiſſe, quantum valuerit in vtraque ſcientia, ſacra puta et ſeculari. Quod ſi BALEO [a] fides, ſcripſit quoque *de motibus ſtellarum* librum vnum, *de planetarum curſu*, et *demonſtrationes aſtronomiae*, itemque *de computo*. Aſt haec omnia aut interciderunt, aut in bibliothecis paſſim latent.

§. XL. In Germania pereuntes literas paulisper retraxit NOTKERVS, ſcholaſticus Sangallenſis, cognomento Balbulus, Sanctis etiam adſcriptus. Cuius vitam ſcripſit EKKEHARDVS decanus S. Galli, editam a GOLDASTO [b], HENSCHENIO [c], CANISIO [d], MABILLONIO [e], qui de eo pluribus videndi. Is eo tempore, teſte biographo, in monaſterio S. Galli diſciplinae monaſticae traditus eſt, quo ſeptem liberalium artium ſtudia et regularis vitae rigor et diſciplina florebant. Ibi itaque *magiſterio Iſonis, omnium*, vt ille ait, *artium erudititiſſimi traditus, et liberalis diſciplinae bonae indolis puer, appoſitus tanto ingenio quaeque docte didicit, vt facile agnoſceretur, non hoc humani ſtudii eſſe capacitatem, ſed diuini ſpiritus operationem.* Et poſt alia idem refert: *Eius mentem micis de magna menſa ſanctae Scripturae cadentibus ſaturatam ſub Iſone magiſtro hoc in tempore literatiſſimo artium liberalium ſubtilitates non pro gloria ſeu fauore ſeculi, ſed pro vtilitate ſanctae Dei Eccleſiae admodum ſatis edoctam fuiſſe.* Et in ſequentibus ſcribit, *habuiſſe eum quoque Marcellum quendam praeceptorem, a quo ſeptem liberalium artium ſcientia ad plenum imbutus ſit, cumque Marcellum in diuinis humaniſque ſcripturis, linguaque Graeca et Latina fuiſſe erudititiſſimum.* His praeceptoribus ita formatus eſt, vt literas iterum in hoc monaſterio tradere, arteſque liberales docere poſſet, quod non ſine diſcentium profectibus, quamuis lingua balbum eum fuiſſe, ſcriptores eius temporis referunt [f]. Ceterum ideo quoque in hiſtoria rituum Eccleſiaſticorum notabilis eſt, quod ſequentiarum auctor fuit, de quo tamen alibi dicendum. Hunc cum Notkero epiſcopo Leodienſi plerique confundunt [g]. Huius generis viros doctos plures nobis narrant medii aeui ſcriptores, ſtrictim hoc loco enarrandos. Inter hos RATBODVS fuit, ſucceſſor in epiſcopatu Traiectenſi Baldrici viri doctiſſimi, quem Bruno praeceptorem habuit. De quo TRITHEMIVS [h]: *Ratbodus XIV Epiſcopus Traiectenſis natione Teutonicus,*

Notkerus. *Ratbodus.*

4M 2 *vir in*

y) Vid. ſcriptores H. L. E. DVPINIVS, CAVEVS OVDINVS ad an. 980. ſeqq. VOSSIVS de H.L. L. II. c. 41. p. 354.
z) c. 139.
a) Cent. II.
b) T. II. Rer. Aleman. p. 226. ſeqq.
c) Act. SS. 6. Apr. T. I. p. 579.
d) Antiqq. Lect. T. III. p. 552.
e) Act. Bened. T. V. Conf. Gundling. XXVI. 6.
f) Vid. SIGEBERTVS c. 108. p. 106. HONOR. AVG. L. IV. c. 9. p. 91. Anonymus MELLIC. c. 68. p. 152. TRITHEMIVS c. 279. p. 74.
g) Ipſe TRITHEMIVS l. c. et Ann. Hirſ. T. I. p. 22.
h) De S. E. c. 293. p. 77.

vir in diuinis ſcripturis valde eruditus, et ſecularium literarum non ignarus, ingenio ſubtilis, eloquio clarus, vita et conuerſatione ſanctiſſimus, multis et viuus et mortuus miraculis coruſcauit. Hunc in omnibus literis humanitatis Nanno philoſophus doctiſſimus inſtruxerat, qui aduocatus[i] *in palatio regis Caroli Groſſi* (i. e. Craſſi) *fuit, et poſtea monaſterium ingreſſus, tandem epiſcopus conſecratus Eccleſiam Traiectenſem in graui perſecutione Danorum decem et ſeptem annis ſtrenue gubernauit.* Non omittendus hic NANNO Staurienſis Friſo in hiſtoria philoſophica medii aeui eſt, teſtibus enim hiſtoriae literariae Belgicae ſcriptoribus SVFFRIDO PETRI, VALERIO ANDREA, et P. SWERTIO ſcripſit in *Platonem de legibus et republica*, atque in *Ariſtotelis libros de coelo et mundo*, et vniuerſam quoque eius ethicam illuſtrauit [k]. Quod ſi verum eſt, cognoſcitur ex eo, non prorſus exulaſſe veterum Graecorum philoſophorum ſcripta, inuentumque eſſe inter Germanos, qui rariſſimo ſui temporis exemplo, de naturali et morali philoſophia ſollicitus, Graecos philoſophos adierit. Porro in ea Schola, quam Otto M. Magdeburgi conſtituit, quamque curandam et doctoribus eruditis inſtruendam commendauit Adelberto, Epiſcopo literarum et ſapientiae ſtudioſiſſimo, hoc ſeculo poſt Othricum floruit Giddo quidam philoſophus, cuius inſtitutioni commendatum fuiſſe Brunonem, narrat DITMARVS [l]. Qualis tamen ea philoſophia fuerit, partim ex miſera conditione huius ſeculi, partim ex iis, quae ipſe Ditmarus refert, iudicari poteſt. Idem de Tangmaro, ſcholae Hildeſienſis primicerio, presbytero, notario et bibliothecario notandum, qui Bernwardum, poſtea epiſcopum, inſtituit, vitamque eius ſcripſit. Qui de ſe praeceptore et illo diſcipulo, haec inter alia tradit [m]: *Eum adoleſcentem iam audita alios docuiſſe, ſaepe totum diem ſecum inter equitatum ſtudendo attriuiſſe, nunc legendo, nunc carminibus ludendo, inde ad proſaicam palaeſtram redeundo, interdum ſimplici contextu rationem conferendo, ſaepe ſyllogiſticis cauillationibus deſudando. Ipſe quoque*, ita pergit, *me crebro, etſi verecunde, acute tamen ex intimo adyto philoſophiae prolatis quaeſtionibus ſollicitabat.* Deinde mechanicas eius artes exponit, et bibliothecam quoque eius tam diuinorum quam philoſophicorum codicum plenam commemorat. Nos cum ſupra huius Scholae Hildeſienſis meminiſſemus, ex CONRINGIO [n], obſeruationem adduximus: philoſophiam arteſque liberales in ea ſchola non fuiſſe doctas et has quaeſtiones philoſophicas a Bernwardo Tangmaro praeceptori propoſitas non euincere, philoſophiam ibi perſonuiſſe. Et hoc quidem ſuo fundamento non deſtituitur. Aſt demonſtrat tamen hic locus, nec Tangmarum philoſophiae fuiſſe ignarum,

Nanno.

i) Id eſt inuitatus ad docendum in ſchola Palatina; mala hinc quidam aduocatum exſculpunt.

k) Conf. FABRIC. Biblioth. Lat. med. T. V. p. 287.

l) L. VI. Chron. p. 358. T. I. Script. Rer. Brunſu. a LEIBNIZIO editorum.

m) In prologo vitae Bernwardi, in eadem collect.

n) Antiqq. Acad. ſuppl. XLIII. p. 332.

rum, nec discipulos excitatiori ingenio praeditos occasionem dimisisse, in iis philosophiae partibus proficiendi, quae tunc obtinebaht, licet publica Hildesiae institutione eam haurire non potuissent. Qualis autem philosophia ea fuerit, ex supra dictis repetendum est; colligique ex mechanicis, quas Bernwardus callebat, artibus potest, has quaestiones potissimum ad mathematicas disciplinas, quae tum superiores philosophiae partes siue quadriuium absoluebant, pertinuisse. Ipse porro BRVNO, Ottonis M. frater, dux Lotharingiae, qui Coloniensem postea Ecclesiam magna cum laude rexit, vna cum BALDRICO praeceptore huc aduocandus est. De eo ita ROTGERVS in *vita eius* [o]: „Eo tempore generosa „regum proles annos circiter quatuor habens, liberalibus literarum studiis imbuenda Baldrico episcopo, qui adhuc superest, Traiectum missa „est. Vbi cum ipse disciplinabiliter, vtpote bonae indolis puer, ingenio „sagaci proficeret, inuisa Nortmannorum barbaries quasi per huiusmodi „obsidem nonnihil refriguit, et ecclesiae demum ceteraque aedificia re„staurata sunt. - - Deinde vbi prima grammaticae artis rudimenta per„cepit, sicut ab ipso in Dei omnipotentis gloriam hoc saepius ruminante „didicimus, Prudentium poëtam tradente magistro legere coepit, qui sum„ma fide intentioneque catholicus, et eloquentia veritateque praecipuus „et metrorum librorumque varietate eloquentissimus, tanta mox dulce„dine palato cordis eius complacuit, vt iam non tantum exteriorum „verborum scientiam, verum intimi medullam sensus, et nectar, vt ita „dicam, liquidissimum, maiori, quam possit dici, auiditate hauriret. Post„ea nullum fuit studiorum liberalium genus, in omni Graeca et Latina, „eloquentia, quod ingenii sui viuacitatem aufugeret". Ex quo loco discimus, non defuisse ingenia, quae hac aetate meliora sibi veteris disciplinae exempla imitanda proponerent, artesque liberales, iis auctoribus addiscerent; quamuis tantum, quantum debebat, eos profecisse, temporum calamitas et ingeniorum paupertas dubitare nos iubent. Sed vt ad Brunonem reuertamur, *libros is, quos lectitabat, a quoquam minus diligenter tractari aegre ferebat, et quocunque proficisceretur, bibliothecam suam secum ducebat. Post parentis Henrici mortem, ab Ottone fratre iam rege in palatium reuocatus, et optimis, quoscunque congregare licebat, magistris instituendus traditus est.* Inter eos fuere ISRAEL episcopus Scotigena, sub cuius magisterio plurimum profecit, et teste FOLCVINO [p], *velut pretiosissimus lapis multis philosophorum argumentis politus est* [q]. Tum RATGERIVS, qui cum e Veronensi episcopatu esset deiectus, in aula Brunonis clementer habitus est. Hunc idem FOLCVINVS [r] scribit: *Inter palatinos philosophos primum habitum fuisse, nec destitisse, donec regiam illam et mirificam Brunonis indo-*

Bruno Coloniensis et Baldricus.

Israel Scotus.

Ratgerius.

o) C. 4. apud SVRIVM ad 11. Oct.

p) Chronic. de gestis abbatum Laubiensis coenobii, quod est apud DACHERIVM Spicil. T. II. p. 730. seqq.

q) cap. 22.

r) l. c. De Radgerio vid. SIGEB. c. 127. p. 107. TRITHEM. c. 297. p. 78. MABILLON. Sec. V. Bened. p. 484.

indolem in omnibus disciplinis perspicacissimam redderet et perfectam. Nec his solis praeceptoribus contentus fuit Bruno, sed teste ROTGERO in *eius vita*, *quicquid philosophicum, vndecunque contraxit*; *Graecos etiam magistros habuit, et saepe cum Graecorum et Latinorum doctissimis de philosophiae sublimitate disputauit.* Qui et haec porro de eo testatur: *Comoedos et tragoedos lectitasse, virtutibus emicuisse, ab Ottone imperatore Occidentis tutorem constitutum esse hoc elogio: Nec abesse ei ipsam ingenuarum artium matrem et vere virtutem philosophiae, quae ipsum ad modestiam magnitudinemque animi erudiuerit.* Ex quibus recte infertur, Brunonem et institutionis et naturae beneficio philosophiam non verbo modo, sed re quoque, expressisse. Talis cum esset, mirum non est, aluisse eum discipulos, qui ad summas Ecclesiae dignitates promoti non indignos se iis exhibuerunt.

Gerbertus postea Siluester II. P. R.

§. XLI. Neminem tamen hoc seculo philosophi nomen aequiori iure meruisse, et supra aetatis suae captum philosophatum esse, quam GERBERTVM, literaria huius seculi historia declarat. Is natione Gallus, Aurelianensis fuit, vnde errant, qui ex gente Caesia Itala oriundum fuisse perhibent [s]. Infimo genere natum, scriptores eius temporis, *Chronicon Aurelianensis abbatiae* [t], et Ademarus [u] vocant, vnde merito BZOVIVM [x] ridet P. BAYLE [y], Gerberti genus a Temeno Argus rege vetustissimo deriuantem. Is prima disciplinarum elementa in schola Floriacensi hausit ab Odonis discipulis, tum in literas Aureliaci, magistro Raymundo quodam incubuit, tandemque in Hispaniam abiit, vbi eruditio florebat comtior [z]. Quod superbiae cuiusdam stimulo fecisse scribit TRITHEMIVS [a] his verbis: *Hic in Gallia natus a puero monachus apud Floriacum adoleuit: demum adolescens factus instigante superbiae spiritu monasterium abiecto habitu deseruit, et in Hispaniam fugit. Inde profectus ad vrbem Hispalim, quam Sebiliam vulgariter vocant, studio literarum operam dedit, et paruo tempore in scientia scripturarum doctissimus euasit.* Sed dedisse in eo aliquid vel suspicioni, vel falsis, quibus vehementer premebatur Gerbertus, rumoribus Trithemius videtur; ADEMARO enim teste [b], cum domi non haberet, vnde studia aleret, in Hispaniam profectus est, et in literas Cordubae incubuit. Id quod eo verisimilius dicitur, quo rariores tum in Gallia erant, qui philosophiae mysteriis et matheseos praeceptis paulo sublimioribus, quibus se totum Gerbertus dederat, erant innutriti, aliosque docere poterant. Quamuis fieri quoque potuit, vt, vrgente melioris literaturae et praestantioris philosophiae stimulo, cum loci mutandi veniam ab abbate Floriacensi non impetrasset, inuitus abierit, clamque aufuge-

s) Vid. PETR. FRIZON in Gallia purpur. FR. PAGI Breu. pontif. T. II. p. 278.

t) Apud MABILLON. Anal. T. II, ibi Gerlentius vocatur.

u) Apud PAGI l. c. T. II. p. 277.

x) In vita Sylu. II.

y) Dict. T. I. art. BZOVIVS not. H. p. 719.

z) MABILLON. PAGI ll. cc. et quos citant.

a) Annal. Hirsaug. T. I. p. 135.

b) loc. cit.

aufugerit, qua de re tamen, cum antiquiores Trithemio testes desiderentur, nihil definimus. Ex Hispania in Galliam redux, summaque eruditione ornatus, et imprimis philosophiae atque mathematicarum scientiarum laude inclytus, omnes facile anteuertit. Qua fama inuitati plurimi, cum publicas philosophantium scholas teneret, ad eum conuolarunt eiusque se institutioni crediderunt. Cumque non eruditione tantum esset celeberrimus, sed prudentia quoque mirabilis, praeter multos alios nobiles et insignes discipulos ab Hugone Capeto filii Roberti studiis praefectus est, quo viam ingressus est ad summos in Gallicana Ecclesia honores: discipulo enim purpurato obstetricante Remorum archiepiscopus constitutus est, postquam Aurelianensi et Bobiensi abbatia esset functus. Deiectus tamen ab ea sede a Ioanne XX, quod Arnulphus praeter rem officio motus videretur, in aula Ottonis III asylum inuenit exoptatissimum. Tanta enim erga eum imperator Otto II fiducia vsus fuerat, vt filium ei instituendum committeret: ad hunc itaque cum confugisset, eo parario Rauennatensem infulam nactus, et tanto patrono non quiescente, tandem post Gregorii V mortem ad supremum Romani pontificis fastigium elatus est [c], dictus Syluester II. De quibus miris fatis eius, deque summo, quo in pontificum Romanorum insolentiam exarsit, zelo, et quae aliae eum illustrem fecere, circumstantiis, cum in huius seculi historia ecclesiastica plerique egerint, nec eius historiam omiserint, qui Romanorum pontificum annales condiderunt, nos hoc loco nihil dictis addimus, de eius eruditione philosophica tantummodo solliciti. Ea vero tanta fuit, praesertim in tam obscuro et omnis doctrinae vacuo seculo, vt non errauerit, qui dixerit, cum omnes sui temporis homines doctrinae elegantia et profunditate longe superasse, quamuis, si, vel cum veterum eruditione vel cum nostrorum temporum luminibus comparetur, intra mediocritatem substitisse dicendus sit. Verum in eo seculo in tantum profecisse plane miraculo est, laudandusque est merito, quod vnus pereuntium literarum atque philosophiae honorem reuocauerit, et conseruauerit. Probe id agnouerunt ea ipsa, quibus mille fabulis et calumniis infamatus est, tempora, quorum scriptores multi in eius eruditione laudanda sunt. Nos, ne cum Lectoris taedio coaceruentur eorum testimonia, ad TRITHEMIVM [d] prouocamus, illius aetatis testimoniis nixum. Ita enim ille luculenter: *Nam, vt Vincentius ait, sua eruditione vicit in astrolabio Ptolomaeum, in astrorum scientia superauit Alexandrum, et in fato longe praecessit Firminium philosophum.* Recentiorum testimonia tacemus, qui

c) Aditum sibi apud Ottonem Gerbertus parauit inscriptione libri philosophici, de rationali et ratione vti, in cuius praefatione locum Porphyrii illustrat. Edidit eum librum Cl. BERN. PEZIVS T. I. Anecdotorum P. II. p. 149. Deo eo ita FR BENZONIVS Hist. L. 1. c. 15. apud illustr. IO. PETR. DE LVDEWIG. Reliq. monum. T. IX. p. 249. et in Script. Rer. Germ. a MENCKENIO editis T. 1. p. 980.

Logica cum voluis, quid tu, Gerberte resoluis?
Hinc orbi toto te praefert tertius Otto.

„Accepta solutione de ratione vti et rationali Gerberto resolutori post Rauennam placuit Romam dare, donum videlicet imperiale."

d) Annal. Hirs. T. I. p. 135. 142.

qui vnanimi consensu, magni oratoris, poëtae, philosophi et mathematici laudem ei tribuunt, vt ex eorum narrationibus videri potest, qui literariam scriptorum ecclesiasticorum historiam exposuerunt. Quamuis autem Gerbertus in quouis pene literarum genere haud perfunctorie fuerit versatus, maximam tamen famam ex matheseos peritia consecutus est, et imprimis machinarum hydraulicarum artificiis admirationem et stuporem suae aetatis hominum meruit; quae eius opera hydraulica passim scriptores commemorant. Continuator enim BEDAE[e] apud Remensem ecclesiam doctrinae ipsius documenta extare ait, *horologium arte mechanica compositum, organa hydraulica, vbi mirum in modum per aquae violentiam ventus emergens implet concauitatem barbiti, et per multiforabiles tractus aereae fistulae modulatos clamores emittunt.* Quibus addimus DITHMARI MERSEBVRGENSIS[f] verba, ita de Gerberto scribentis: *Erat is natus de occiduis regionibus, a puero liberali arte* (alii naturalibus artibus legunt) *nutritus, et ad vltimum Rhemensem vrbem ad regendum iuste promotus. Optime callebat astrorum cursus discernere, et contemporales suos variae artis notitia superare. Hic tandem a finibus suis expulsus Ottonem petiit imperatorem, et cum eo diu conuersatus in Magdeburg, horologium fecit, illud recte constituens, considerata per fistulam quadam stella, nautarum duce.* Ex quo loco memorabili simul liquet, modum astrorum cursus obseruandi per tubos, hac aetate Gerbertum non latuisse. Quem aeuo medio iam in vsu fuisse, diligentissimus MABILLONIVS ex imagine Ptolomaei instrumento longiori, quasi tubo sidera contemplantis picta a Conrado monacho Schirensi pulchre quoque obseruauit [g]. Talis tantusque cum esset, plurimos, vti dictum, nactus est discipulos, quos melius, quam ea aetate fieri mos erat, formare connisus, ad artium et scientiarum sacraria adducere, et summis earum mysteriis initiare contendit. Inter hos purpura fulgentes fuisse Ottonem tertium et Robertum Hugonis Capeti filium supra iam obseruauimus. Et illum quidem literis egregie tinctum fuisse, supra quoque dictum, hic vero ex tanti praeceptoris disciplina non deterior euasit. Teste enim TRITHEMIO[h], *in literis humanitatis, praesertim in musica, doctissimus fuit, tantoque flagrauit eruditionis amore, vt nunquam a manibus liber recederet, et pro tribunali sedens, inter iudiciorum et caussarum strepitus in sinu apertum haberet psalterium.* Quo et testimonium *Historiae Francicae a Ludouico Pio ad Robertum regem* pertinet, in cuius fragmento a IO. LAVNOIO[i] producto Robertus *vir* dicitur *mansuetus, et non mediocriter literatus ac religiosus, qui habuit praeceptorem Gerbertum sapientem, i. e. philosophum.* Fuisse quoque Constantinum inter Gerberti discipulos ex antecedentibus notum; Fulbertum autem aliosque ex hac disciplina prodiisse, infra

e) L. II. c. 13.
f) In Chronic. L. VI. in fine p. 399. extat etiam T. I. Script. Rer. Brunsuic. p. 323. seqq.
g) In itinere Germanico p. 35. ed. Fabric.
h) De S. E. c. 304. p. 79.
i) loc. cit. p. 79.

infra dicemus. Quemadmodum vero in instituendis summae capacitatis ingeniis doctrinae acumen demonstrauit Gerbertus, ita eruditionem quoque comprobauit scriptis doctissimis, ex quibus discimus, meliori quam reliquos huius seculi omnes, iure eum philosophi nomen tueri. Ea cum enarrauerint praeter reliquos historiae literariae S. E. auctores, OVDINVS [k], et FABRICIVS [l], Lectorem ad illos ablegamus. Maxime vero in *Epistolis*, quas numero CLXI hodie habemus [m], multa ad philosophiam spectantia pulchre explicuit. Hac vero philosophicae eruditionis praestantia meruit philosophus κατ' ἐξοχὴν appellari. Ipse enim imperator Otto in litteris ad eum hoc eum titulo compellauit: *Gerberto philosopho peritissimo atque tribus philosophiae partibus laureato.* Quo nomine eum, cum iam pontificio diademate fulgeret, gauisum fuisse, ex inscriptione *sermonis de informatione episcoporum*, quem cum libro *de Sphaera* edidit IO. MABILLONIVS [n], colligi potest, quae haec est: *Sermo Gerberti philosophi, papae vrbis Romae, qui cognominatus est Syluester, de informatione episcoporum.* In tanto autem et honorum fastigio et eruditionis famaeque splendore, quo obscurissimi seculi tenebras illustrabat, non defuisse illi aduersarios nemo non intelligit, praecipue cum in perstringendis indoctorum hominum ecclesiasticorum vitiis esset acerrimus, eaque efficeret artis mechanicae opera, quae attonita contemplabatur stupebatque aetas infelicissima. Iunctis itaque inuidia atque ignorantia manibus cum euertere ob summos, quibus Gerbertus fruebatur Moecenates, eius felicitatem non possent, famam arrodere conati sunt, et philosophum de ingrato seculo meritissimum magiae criminis accusarunt. Cuius fabulae scenam instruxit seculo XI, Benno Cardinalis, ornarunt Sigebertus Gemblacensis, Martinus Polonus, Bartholomaeus Platina, et qui nuper demum editus est LEO VRBEVITANVS [o]. Cuius verbis, ita Lector accipe calumniam: „Hic primum iuuenis Floriacensis coenobii in Aurelianensi dioecesi monachus fuit, sed „dimisso monasterio homagium diabolo fecit, vt sibi omnia ad votum „succederent, quod diabolus promisit implere. Ipse obsequii diaboli in„sistens frequenter super desideriis suis cum eo loquebatur. Veniens „autem Hispalim Hispaniae, caussa discendi, in tantum profecit, quod „sua doctrina etiam maximis placuit, habuit enim discipulos Othonem „imperatorem et Robertum Franciae regem, et Leoteringum, qui post „fuit episcopus Senonensis. Sed idem Gilbertus quia plurimum honores „ambiebat, diabolus, ea quae petebat, ad votum impleuit. Fuit enim „post Remensis archiepiscopus, post Rauennensis vel Rauennas, tandem „papa:

k) De S. E. T. II. p. 512.

l) Bibl. Lat. med. T. III. p. 127.

m) Edidit IO. BAPT. MASSONVS Paris 1611. 4. et ANDR. DV CHESNE Script. Franc. T. II. p. 289. qui LV alias quoque ex codice Sirmondiano adiecit.

n) Annal. T. II. p. 212.

o) In Deliciis eruditorum a praestantissimo LAMIO, plaudentibus Musis editis T. II. p. 163. sq.

„papa: et tunc quaesiuit a diabolo, quantum viueret in papatu; responsum „habuit, quamdiu non celebraret in Ierusalem. Gauisus fuit valde, sperans se longe viuere, et longe esse a fine, sicut longe fuit a voluntate „peregrinationis in Ierusalem vltra mare. Et quum in Quadragesima in „ecclesia, quae dicitur in Ierusalem, celebraret, ex strepitu daemonum „praesensit, sibi mortem imminere, et subspirans ingemuit. Licet au„tem sceleratissimus esset, de misericordia Dei non desperans, coram „omnibus reuelando peccatum suum, membra omnia, quibus diabolo „obsequium praestiterat, iussit praecidi, et demum truncum mortuum „super bigam poni, vt vbicunque animalia perducerent, et subsisterent, „ibi sepelirent; sepultusque est in Lateranensi ecclesia; et in signum mi„sericordiae consequutae sepulchrum ipsius, tam ex tumultu ossium, „quam ex sudore praesagium est morituri papae, sicut in eodem sepul„chro est in literis exaratum.“ Haec pudenda illa fabula est, qua tanti viri memoriam inuidia et ignorantia conspurcauerunt, quaeque merito digna visa est viris doctissimis, post Guilielmum Malmesburiensem, quae ex sacrae historiae eiiciatur annalibus p). Eo magis autem eliminanda est ex philosophica historia, quo magis philosophiae, cuius honorem vnus hoc seculo defendit seruauitque Gerbertus, summo est dedecori et ignominiae. Neque difficile est anilem fabulam argumentis inuictis explodere. Vt enim taceamus, quae de huiusmodi pactorum impossibilitate morali et physica a viris summis disputata sunt, ex quo superstitionis imperium desiit; ipsorum scriptorum coaeuorum silentium, laudesque, quibus Gerbertum ornant, recte opponuntur. Dudumque obseruatum viris doctis est, fabulae parentem fuisse Bennonem cardinalem, eo fine ab eo excogitatae, vt Gregorio VII, quem aduersarium expertus erat Henricus IV, aegre faceret. Huius enim partes secutus est, eiusque vitam scripsit Benno. Non caret tamen verisimilitudine, primum calumniae fontem ex ignorantiae et inuidiae conspiratione fuisse ortum. Cum enim ex obscura origine ad summorum principum gratiam, et ad maximas Ecclesiae dignitates, Gerbertus progressus esset, isque ignorantiam, moresque perditos cleri acri censura notasset, non potuit non ei infensum esse, quicquid literas et virtutem oderat. Vt igitur vlciscendi occasionem captaret liuor, ipsa Gerberti eruditio materiam subministrare debuit. Quae cum in astronomia, astrologia, reliquisque artibus mathematicis ea praestaret, quae nemo intelligebat, et is imprimis machinis mechanicis plerosque in stuporem conuerteret, et, quod non sine verisimilitudine coniicimus, ambitiosius artem singularem iactaret, facile fuit magiae eum insimulare, et suspectum eum commercii alicuius impuri cum maligno spiritu reddere. Quod auide arripiens Benno, fabulam comsit, et ita instruxit, vt aduersario molesta esset. Certe plerisque philosophis summis idem accidisse, vt conspirante liuore et ignorantia magiae suspecti haberentur, historia philosophica

p) Baronius Ann. T. X. ad an. 1003. Naudaeus Apolog. magiae accus. c. 19. Pagi l. c. T. II. p. 281. Cl. Dithmar. de vita Gregor. VII. p. 68. seqq. alii.

losophica exemplis testatur plurimis, et erudite demonstrauit GABRIEL NAVDAEVS [q].

§. XLII. Laudantur plures hoc seculo viri docti a scriptoribus medii aeui, quod artium et philosophiae studia excoluerint. WOLFGANGVM episcopum Ratisbonensem a Stephano Italo triuium et quadriuium doctum esse, ita vt condiscipulis Martianum Capellam interpretaretur, testatur biographus eius [r]. Qui et hoc addit [s]: *Wolfgangum Treuirensi scholae praepositum et literarum et morum studia vrsisse, iuuenes etiam, quos ad erudiendum suscepisset, non solum liberalibus exercuisse doctrinis, verum etiam moralibus informasse disciplinis.* In sequentibus [t] autem narrat, qua ratione disputatione logica, de quadriformi modo accidentis differens haeretico cuidam os obturauerit. Pertinent huc quoque Wido episcopus Autissiodorensis, Ditmarus abbas Hirsaugiensis, et Heraclius episcopus Leodicensis; quem Coloniae eruditum summis parem philosophis fuisse, scholasque restituisse, in quibus ipse docens auditores vel e Calabria aduocauerit, tradit AEGIDIVS *de gestis episcoporum Leodicensium* [u]. Porro ODONEM quoque CLVNIACENSEM apud Martinum Turonis grammaticae artis et liberalium disciplinarum elementa hausisse, sed a Virgilio a legendo absterritum, tandem Parisios abiisse, ibique a Remigio dialecticam musicamque didicisse, supra iam ex parte, ex vita eius notauimus. Ei praeter *Compendium moralium Gregorii* tres quoque libros *Occupationum siue collationum* debemus, quibus vitia hominum sui temporis [x] emendat: quemadmodum ex eius quoque disciplina multos viros doctos prodiisse eius vitae scriptores [y] referunt. Laudantur etiam Antonius, *magnae deditus philosophiae et Maioli abbatis Cluniacensis praeceptor apud vrbem Lugdunensem philosophiae nutricem et matrem* ab ODILONE in *vita Maioli* [z]: itemque Theodoricus Metensis episcopus, Brunonis Coloniensis discipulus et Sobrinus, eiusque successor Ecbertus; Sigismundus Halberstadiensis antistes, quem in humanis diuinisque disciplinis omnes suimet contemporales praecelluisse scribit DITHMARVS [a]; Adso, Deruensis abbas, Otthricus Scholae Magdeburgicae Magister et denique episcopus; Tiathelmus, Bremensis Scholasticus, et his similes, quos ex vitis SS. a BOLLANDO et sociis, et a MABILLONIO collectis, ex TRITHEMIO aliisque, quos in partes hactenus vocauimus, facile colligere licet. Hi quamuis numerus fuerint, parum tamen luminis ad dispellendas huius seculi tenebras contulerunt, et ex adductis colligi facile potest, quales philosophi fuerint. Eorum enim biographias legentibus palam est, superstitionem plerosque occupauisse, eosque artium liberalium circulum

Alii viri docti huius seculi philosophiae non ignari.

Odo Cluniacensis.

4N 2 culum

q) Apol. mag. accus. loc. cit.
r) Cap. 5. apud MABILLON. Sec. V. Bened. p. 826.
s) Cap. 7. t) Cap. 28.
u) Cap. 27. addit.
x) Maxime monachorum. Anonym. MELLIC. c. 75.
y) Nominat eos FABRIC. T. V. p. 458.
z) In Act. SS. 2. Maii T. I. p. 684.
a) Chron. L. III.

culum non vltra vſum, quem in Eccleſia habebat, extendiſſe, data autem opera id egiſſe, vt ſuperſtitionem augerent, quo non potuit non omnis philoſophiae ſenſus iudiciumque rationis extingui. Cuius non manifeſtius ſignum eſt, quam vitae SS. in quibus deſcribendis occupati fuerunt, quotquot fere hoc ſeculi eruditione praeſtare caeteris cupiebant. Id quod mirum non eſt, cum ita rationibus, quas fouebat cleri perditiſſimi ignorantia, conſuleretur, nec, qui paulo honeſtiora ſpirabant, contra torrentem niti auderent. Dum itaque certatim ad externam quandam pietatis ſpeciem cuncta reuocantur, dum ceremoniae multiplicantur, dum in his occupantur epiſcopi, ſcholaſtici, monachi, philoſophia perditur. Quae cum abſurdo ſatis conſilio cantum computumque eccleſiaſticum intra parietes ſuos recipere fuiſſet coacta, ipſa, remanente quidem nomine, deperdita apud pleroſque eſt. Cauendum itaque, ne ſi hoc ſeculo philoſophi nobis commendentur exigui, noſtro hos ſenſu tales fuiſſe cogitemus.

Status literarum et philoſophiae ſec. XI.

§. XLIII. Seculo XI laetiora philoſophia fata haud habuit, eius enim circumſtantiae tales fuerunt, vt iam a Ditmaro ob increſcentem quotidie infelicitatem ferreum dici meruerit, calamitateſque publicae et priuatae ita augerentur, vt de fine mundi plerique cogitarent [b]. Praecipue vero irruptiones gentium barbararum, quae ferro, igneque omnia vaſtauerunt, atque ſanguine, cineribuſque miſcuerunt, multum attulerunt, vt eruditio tantis oneribus ſuccumbens caput extollere minime poſſet. Et, vt turbarum atque tumultuum mole cumularetur, quantum fieri poſſet, orbis, in ipſa imperatorum Romanorum iura inuolarunt, quorum erat eorum auctoritatem exemplo ſuo atque cohortationibus munire, ex quibus inſidiis ſummis imperantium iuribus factis, quantae calamitates exortae ſint in Germania et Gallia, teſtis eſt ſeculi huius hiſtoria. Immo ne malorum finis eſſet, expeditiones cruciatas excogitauit pontificum Romanorum calliditas, ſuſcepit leuis et ſine ratione collum ſubmittens iugo ſuperſtitio: quibus cum hominibus, pecunia, omnibuſque rerum gerendarum neruis regna exhaurirentur, omnis ſimul ingeniorum vigor pene exſpirauit. Cum enim literae apud ſolos eccleſiaſticos homines detinerentur, illi autem ignorantia et ſuperſtitione, quam eruditione et rationis vſu, laicos cumulare mallent, ne ab iis illo modo turbarentur, eorum vero ad ſe redundarent diuitiae; principes autem, qui hactenus labantium diſciplinarum ruinam aliquantiſper auerterant, exitioſis vndique bellis vel premerentur, vel dolo malo implicarentur; nemo ſane fuit, qui occidenti eruditioni ſuppetias ferre poſſet. Immo cum ipſum literis vacandi et philoſophandi tempus et otium tum reliqua bella, tum expeditiones cruciatae ſubtraherent illis, qui eruditionis honorem pauliſper ſuſtentare poterant, mirum non eſt, magnam hoc quoque in ſeculo eruditionis vaſtitatem reperiri; et praecipue non fuiſſe, qui philoſophando magnopere rationem excolere vellet, ſi quoſdam excipias qui in monaſte-

b) Conf. AVENTINVS L. V. p. 591. BARONIVS ad a. 1001. n. 1.

nasteriorum claustris otium ita fallebant, quod ad finem properante seculo demum factum est, quo ex coenobiis emergere coeperunt ingenia dialectica. Neque errabimus a vero, professi, expeditionum illarum cruciatarum, ceterorumque bellicorum tumultuum si non vnicam, quandam tamen nec leuem caussam fuisse, literarum ignorantiam et barbariem et praecipue philosophiae neglectum. Si enim summi principes, quique moderandis dirigendisque eorum consiliis praeerant, cum reliquo nobilium agmine, ingenium artibus liberalibus excoluissent, si philosophiae beneficio praeiudiciorum vim et praecipue insanam sedis Romanae venerationem indeque ortum coecum obsequium expugnauissent, si ratiocinandi arte adiuti pessima in his suadendis consilia detexissent, si sobrio rationis et philosophiae vsu superstitionis imperium infregissent, eique collum succidissent, talia tamque damnosa nunquam sibi passi fuissent persuaderi. Ita vero dum philosophia exulabat, vbique triumphabat superstitio, infantia, credulitas, et nefandum in his rebus suscipiendis, quod plerique praestabant, obsequium stulta sibi persuasione fingebat, ita peccatorum atrocissimorum poenas posse auerti. Quae opinio vbi inualuit, actum quoque fuit de philosophia, cui superstitiosa credulitas fores vbique obserauerat. Quamuis autem essent nonnulla ingenia acutiora, animique cordatiores, qui hanc imposturam perspexerant, in tam graui tamen malo tamque ancipiti mussitari vix ausi sibi potius philosophari, quam communis calamitatis torrenti frustraneo euentu obniti maluerunt. Id quod iterum magno philosophiae damno accidit. Dum enim illa aut plane omittitur, aut in angulos et recessus monasteriorum musceorumque detruditur, in aliis occupantur, qui Musarum castra secuti non inutilem illi praestare operam potuissent. Testes damus historicos huius temporis complures, Ademarum, Adelboldum, Aimoinum, Adamum Bremensem, Glabrum Radulphum, Lambertum Schafnaburgensem, Marianum Scotum, Amatum Hermannum Contractum, huiusque generis alios, qui licet aetatis suae sordes in Chronicis suis prodant, ostenderunt tamen, neque ingenium ipsis defuisse, neque iudicandi vires ad philosophandum, si tutiora eius rei habuissent praesidia. Qui vero ex laicis bellis armisque non occupabantur, de philosophia artibusque liberalibus eo minus erant solliciti, quo minus persuadere sibi poterant, philosophiae studium sibi vllo modo prodesse: eo quod ad eripiendos laicis oculos clerus illis persuasisset, philosophiam ancillari modo theologiae, et ad eius vsus tantummodo pertinere. Nec aliud videbat genus hominum illiteratum, quam dialecticis armis, quae sola inter philosophicas scientias hoc seculo triumphabant, non segnius disputari, quam ciuilibus contra Saracenos pugnabant Christiani exercitus. Has vero controuersias neque magnopere curabant neque intelligebant homines ciuili vita occupati, et clero lubenter, quicquid huius philosophiae erat, relinquebant, quem laudare, quam imitari, malebant. Nec quadriuii

 amoeni-

amoenitates multos pelliciebant, quae supra hominum laicorum conditionem esse videbantur; praecipue cum ad computum cantumque Ecclesiasticum pleraque a clero reuocarentur, quorum cura laicos homines non tangebat. Ita triuialium scholarum principiis, maxime grammaticis contenti, nihil philosophiae appetebant. Eadem vero triuii et quadriuii ratio cum apud clerum obtineret, facile inde intelligitur, philosophiae studium omnes ita neruos amisisse. Plerique enim, qui quadriuium, siue sublimiorem, quod putabant, philosophiam attingere audebant, in musica detineri se patiebantur. Cuius hoc seculo tanta fuit auctoritas et existimatio, vt nemo scholastici siue professoris philosophiae et theologiae munus suscipere posset, qui in ea non esset exercitatissimus, qui autem ea in arte pollerent, inter consummatae eruditionis philosophos numerarentur. Quo factum, vt et illi, qui paulo acutius videbant, hanc simul artem philosophiae nomine excolerent, vt Gerberti, Constantini aliorumque circa finem Sec. X, et initia Sec. XI viuentium philosophorum exemplo constat, et ipsi reges hanc artem ecclesiasticam magis, quam philosophicam excolerent. Id quod de Roberto Galliae rege, Gerberti discipulo, narrat TRITHEMIVS [c]: *Fuisse in musica doctissimum, tantaeque religionis, vt horas canonicas in Ecclesia decantaret cum clericis, et aliquando Romae summo pontifice missam celebrante, responsorium: Cornelius Centurio, S. Petro in altari offertorii tempore cum magna deuotione offerret. Quod cum accurrentes altaris ministri, arbitrati magni ponderis aurum obtulisse diuitem regem, schedulam esse reperissent, scriptam et notatam, cum admiratione ingenii et deuotionis ad pontificem detulerunt, qui in honorem S. regis, rogantibus clericis, mandauit, vt hoc responsorium in honorem S. Petri deinceps cantaretur.* Tales cum reges essent, mirum non est, minoris axiomatis homines totos se huic studio deuouisse. Quod si mathematica et philosophica ratione eam artem excoluissent, ferri id posset: at paucissimi id scientiae attingebant, suntque oppido pauci, quos ideo TRITHEMIVS [d] laudat, Benno abbas Augiae diuitis, qui librum *de musica seu tonis* aliumque *de mensura monochordi* scripsit: itemque Osbertus, Guido, Hermannus Contractus, Helpericus, paucique alii. Inter quos GVIDO ARETINVS, Monachus Benedictinus, ac deinde abbas S. Crucis Auellanae prope Aretium, celeberrimum sibi nomen fecit, quod vetus systema musicum noua scala, vt, re, mi, fa, so, la expressit, sicque musicae vsum simplicioribus pro temporis illius captu reddidit facilem. Qua de re ita SIGEBERTVS GEMBLACENSIS [e]: *Guido Aretinus monachus post omnes pene musicos in Ecclesia claruit, in hoc prioribus praeferendus, quod ignotos cantus etiam pueri et puellae facilius discant vel doceantur per eius regulam,* quam

Musica hoc seculo exculta.

Guido Aretinus.

c) De S. E. c. 304. p. 80.
d) Cap. 311. p. 81. c. 313. p. 282. c. 321. p. 83. c. 325. p. 84. conf. Catalogus eorum, qui medio aeuo de musica scripserunt apud FABRIC. T. I. p. 644.
e) De S. E. c. 144. et in Chronico ad an. 1028.

quam per vocem magiſtri, aut per vſum alicuius inſtrumenti, dummodo ſex literis vel ſyllabis modulatim appoſitis voces, quas ſolas regulariter muſica recipit: hisque vocibus per flexuras digitorum laeuae manus diſtinctis per integrum diapaſon ſe oculis et auribus ingerunt intentae et remiſſae eleuationes vel depoſitiones earundem vocum. Depromſiſſe has ſyllabas Guidonem e noto *hymno* Pauli Diaconi *in S. Ioannem Baptiſtam:*

VT queant laxis — *REſonare fibris*
MIra geſtorum — *FAmuli tuorum*
SOlue pollutis — *LAbiis reatum*
Sancte Ioannes, [f]

peruulgatum eſt. Nouam hanc inuentionem is vulgauit in *Micrologo*, ſiue libris duobus *de Muſica* [g]. Neque tamen ſic quoque Guido, quamuis muſicae philoſophicae ignarus haud eſſet, quicquam noui attulit vel praeter veterum auctoritatem immutauit, vel muſicam quoque inſtructiorem reddidit [h]. Nam et ante Guidonem ſcalam viginti ſonorum obtinuiſſe, obſeruatum ISAACO VOSSIO [i], et vocales ſeptem ab Aegyptiis adhibitas, literasque alphabeti primas ſeptem, quas Gregorius M. in vſum vocauit, non minus commode eam operam praeſtare artis huius peritis viſum eſt. Qua de re tamen; cum ad ſpecialem muſicae artis hiſtoriam pertineat, nihil porro addimus. Haec enim ſufficiunt, vt Lectori pateat, a Pythagorea artium liberalium diuiſione, qua muſica quoque nobilis προπαιδευμάτων pars fuit, medii aeui homines totos receſſiſſe. Neque magnopere a vero aberrabimus, contendentes, compilationem iuris pontificii hoc ſeculo inſtitutam philoſophiae culturae vehementer obſtitiſſe. *Iuris Pontificii origo.* Eius primordia Burchardo vel Brocardo Haſſo ex Lobienſi monacho et diſcipulo Olberti Wormatienſi epiſcopo debentur. Qui a praeceptore Olberto, ſiue Alberto, (de quo videſis TRITHEMIVM [k]) inſtigatus adiutusque Decretorum collectionem ſuſcepiſſet, ex Scriptura ſacra, canonibus Apoſtolorum, conciliisque Eccleſiae Orientalis et Occidentalis, itemque ex epiſtolis ſpuriis decretalibus, libellisque quibusdam poenitentialibus Romano, Theodori et Bedae; et ex ſcriptis PP. *duodecim Tomos decretorum* congeſſit, imitatus ea in re Pſeudo-Iſidorum, Reginonem et collectores huius generis alios: in quo tamen labore infelici hoc ſeculo praeter rem ſuſcepto, neque iudicium, neque eruditionem, neque dexteritatem probauiſſe viſus eſt, qua de re videndi ſunt, qui iuris pontificii hiſtoriam excuſſerunt [l]. Praeter Burchardum autem Anſelmus quoque

que

f) Vid. WEIZIVS in Heortologio p. 263. ſq.
g) Vid. VOSSIVS de Scient. mathem. cap. XXII. §. 7. p. 95. CANGIVS in Gloſſ. voce micrologus.
h) Comparauit inter ſe vetus ſyſtema et Guidonis nouum M. MEIBOMIVS ad Euclid. introd. harmon. Script. Muſic. T. I. p. 51. et ad Ariſtidem p. 240.
i) De viribus rythmi p. 91.
k) De illuſtr. Bened. T. II. c. 73. conf. FABRIC. Bibl. Lat. med. T. I. p. 827.
l) Eos enumeratos vide apud BVDDEVM Iſag. hiſt. theol. II. c. 5. p. 770. ſeqq. add. FABRICIVS Bibl. Graec. Vol. XI. quo omnes collectiones canonum veteris eccleſiae, et conciliorum, epiſtolasque et decreta pontificum recenſuit: ibi etiam p. 91. de Burchardi collectione agitur.

que Mantuanus, episcopus Lucensis operi quoque hoc seculo manum admouit [m], et peculiarem canonum collectionem instituit, quem in simili labore suscipiendo secutus est circa huius seculi finem Iuo Carnotensis, is enim duplex huius generis opus suscepit; nempe *Decretorum*, et quod *Panormia* appellauit. In priore Burchardi collectionem emendare, augere, et imprimis ius ciuile cum canonico iungere aggressus est, in altero succinctiorem ecclesiastici iuris compilationem dare constituit, quamuis sint, qui Iuonis opus hoc non esse contendant [n]. His igitur studiis quae sequens seculum, Gratiani opera, absoluit [o], dum occupantur eruditi viri, et disciplinae hactenus raro exemplo cultae nouitas plures allicit, philosophia negligitur, vel ita consideratur, vt nouo quoque iuri ancillari queat. Quod quanto philosophiae detrimento factum sit, alibi exponi debet. Ex quibus omnibus parca manu datis, quae vero ciuilis et literaria huius seculi historia amplissimis commentariis illustrat, colligi sine labore potest, nec hoc quoque seculo, secunda fata philosophiam excepisse.

Principum fauor philosophiam non iuuans.

§. XLIV. Non defuerunt quidem huic seculo ingenia elegantiora et acuta, quibus si felicior aetas contigisset, multum sine dubio eis philosophia debuisset. Verum cum nox ista, quae antecedente seculo orbem eruditum oppressit, nondum cessisset, et magna vbique ingeniorum paupertas existeret, emergere non poterant, vt cupiebant. Maxime autem principum fauor literis et philosophiae defuit. Henricorum enim magna quidem hoc seculo virtus et gloria fuit, verum non ex literis vel eruditionis patrocinio. Et quamuis Henricus II. siue Claudus, qui et Sanctus dicitur, cum MEINWERCO [p] literis operam dedisse legatur, ex socio tamen quam leuis ea institutio fuerit, discitur. Robertus autem quamuis ex Gerberti disciplina non ignarum philosophiae animum retulerit, superstitioni tamen et ceremoniarum amori magis adhaesit, quam philosophiae. Et quamuis in Anglia Eduardus III, Ethelredi filius et ipse literas coluerit et literis fauerit [q], parum tamen eas adiutas ab eo fuisse constat. Nec magnopere mirandum est, principes summos eruditionis et philosophiae patrocinio defuisse. Adeo enim communibus calamitatibus impetebantur, tantisque pro defendendis iuribus suis turbis implicabantur, vt impossibile fuerit de literarum praesidio cogitare, vt vel sola Henrici IV historia testis est omni exceptione maior [r]. Qui itaque a natura ingenium acceperant, studiis idoneum, sibi tantum Musisque suis viuentes in monasteriis literis artibusque liberalibus, quantum temporum permittebat conditio vacabant. Quales complures hoc seculo nomi-

m) IDEM Bibl. Lat. med. T. I. p. 307.
n) Ib. T. IV. p. 634.
o) Vid. GER. A MASTRICHT Hist. iuris ecclesiast. ZIEGLER. de Orig. I. C.
p) Vita Meinwerci T. I. Script. Rer. Brunsuic. p. 519.
q) PITSEVS de Script. Brit. p. 187. 183.
r) Vid. GOLDASTI Apologia pro Henrico IV. scriptoresque huius aetatis ab eo collectos, quos recenset FABRIC. l. c. T. III. p. 265. seqq.

nominat TRITHEMIVS [s], inter quos notandi Rupertus Cassinensis, Guimundus Archiepiscopus Anuersanus, Alphanus archiepiscopus Salernitanus, qui apud eum audit *philosophus et theologus celeberrimae opinionis*; Campanus Lombardus, qui ei dicitur *philosophus et astronomus omnium opinione suo tempore celeberrimus*, *ingenio acutus*, *sermone scholasticus*, *calculator et computista insignis*; Helpericus Sangallensis monachus, *seculari doctrina valde ornatus*, *philosophus*, *poëta et astronomus praestantissimus*: Berthorius Cassinensis Abbas, *celeberrimus philosophus et medicus*; Algerus monachus Corbeiensis, qui ei vocatur *veterum lectione diues*, *et in secularibus literis magnifice doctus*, *ingenio acutus et satis disertus eloquio*, Humbertus Tullensis monachus, in secularibus literis nobiliter doctus; Bernoldus Constantiensis sacerdos *in disciplina secularium literarum sufficienter doctus*, id quod etiam de Mariano Scoto, Wenerico episcopo Vereellensi, Theodorico monacho Benedictino, Adamo abbate de Persema, Anselmo episcopo Lucensi, Bernardo monacho Corbeiensi, Giselberto praeposito apud Anglos, Gunthero Eluonensi monacho praedicat. De quibus omnibus reliqua quoque TRITHEMII scripta supra recensita consulenda addendique sunt, qui historiam literariam scriptorum ecclesiasticorum aeui medii condiderunt.

Viri docti hoc seculo qui philosophiae operam dederunt.

§. XLV. Praeter hos alii fuerunt, qui lucidioris eruditionis radiis resplenduisse hoc seculo visi sunt. Inter quos fuit Oliuerius Malmesburiensis vel ideo notandus, quod in naturali philosophia artibusque mathematicis supra seculi sui conditionem egregie fuerit versatus. Sic eodem tempore Angliam eruditione sua locupletauit Osbernus, vel Osbertus, Benedictinus monachus, praecentor ac Subprior Cantuariensis apud Lanfrancum gratiosus. Is ob musicae artis notitiam valde a scriptoribus historiae literariae Anglicae [t] laudatur, primamque illa aetate palmam retulisse iudicatur; Iungendus his est Ingulfus scriba Guilielmi Conquaestoris, et tandem post lustratam Palaestinam monachus Fontanissensis, et properante ad finem seculo abbas Croylandensis, cuius quoque abbatiae historiam scripsit [u]. Is enim cum in academia Oxoniensi philosophiae se dedisset, Aristotelem imprimis in philosophicis et Tullium in rhetoricis duces elegit. Praecipue autem in hoc seculo stellae cuiusdam instar effulsit FVLBERTVS ortu minus, quam ingenio, quod nactus erat praeclarissimum, nobilis. Huic felicitas contigit fruendi institutione Gerberti, quem discipulos ad solidiorem philosophiae cognitionem perducere solitum fuisse, supra diximus. Ex hac disciplina Fulbertus iis ingenii ornamentis auctus est, vt TRITHEMIO [x] audiat, *in Scripturis*

Fulbertus Carnotensis.

s) De S. E. a cap. 317. pag. 82. ad cap. 354. pag. 90.

t) LELAND. c. 144. BALEVS Cent. II. c. 54. PITSEVS p. 189. H. WHARTON. prolegom. ad T. II. Angl. S.

u) FABRIC. T. III. p. 89.

x) De S. E. c. 315. p. 82.

ris diuinis eruditiſſimus, et in ſecularium literarum diſciplinis omnium ſui temporis doctorum doctiſſimus, poëta clarus, et dialecticus, vt alia ſcriptorum medii aeui teſtimonia taceamus diligenter collecta a IOANNE LAVNOIO [y]. Tanta inde nominis Fulberti et eruditionis fuit exiſtimatio, vt principibus quoque viris fieret acceptiſſimus, et apud Robertum Galliae regem, et Canutum regem Angliae et Daniae ſummopere gratioſus eſſet. Vnde dignitatibus Eccleſiaſticis admotus Abbas Fererienſis, tum Pictauienſis eccleſiae S. Hilarii theſaurarius; et quod nonnulli volunt, Roberti regis Cancellarius, tandemque epiſcopus Carnotenſis factus eſt. Is cum optimos diſcipulos habuiſſet, quos magna cura Scripturae et profanarum literarum atque philoſophiae, praeceptis imbuerat, ſummam inde laudem retulit, et tantopere ſuis charus fuit, vt ADELMANNVS [z] Scholaſticus Leodienſis in *Epiſtola ad Berengarium* eum *venerabilem Socratem* appellaret, et IOTSALDO *vitae Odilonis* [a] Cluniacenſis auctori audiat *ſanctitate laudabilis, in ſapientia mirabilis, in cuius morte ſtudium philoſophiae in Francia perierit et gloria ſacerdotum pene ceciderit*. Non minorem vero ſibi gloriam comparauit diſcipulis, quos in ſacrarum et liberalium artium ſtudio educauit, clariſſimis, vt ex locis a LAVNOIO [b] allatis liquet. Inter quos Adelmannus et Angelrannus praecipue commendari ſolent. Et priorem quidem ex clerico Leodienſi Epiſcopum Brixienſem TRITHEMIVS [c] vocat *virum in diuinis ſcripturis ſtudioſum et eruditum, philoſophum et dialecticum famoſum ſuo tempore, metro excellentem et proſa*. De Angelranno autem haec habet Centulenſe Chronicon [d]: *Denique multorum experientia probatum et liberalibus ſtudiis ornatiſſimum ciuitatis Carnotenae venerabilem epiſcopum ac multo honore vocitandum Fulbertum praeceptorem adeptus eſt atque didaſcalum: Hic ei monitor, hic tam morum quam literarum fuit inſtitutor. Gaudebat venerabilis praeſul de tanti diſcipuli ſolatio, releuabatur tam idonei auditoris induſtria atque ingenio. Tandem igitur grammatica, muſica atque dialectica optime inſtructum Centulum remittit tyronem amiciſſimum, iam tunc ſacerdotio ornatum, quem veluti grandem recepit congregatio Centuleienſis.* Quae verba de Angelranno intelligenda eſſe, ex eius vita apud MABILLONIVM [e] cognoſcitur, vbi quoque narratur, *tantum ſcientiae fulgorem abſcondi non potuiſſe, ideoque multos nobiles eius ſe ſubdidiſſe magiſtratui, et ex his duos honorificos viros Guidonem praeſulem Ambianenſem et Drogonem epiſcopum Taruennenſem: in his enim diſciplinae eius bonitatem ſe ſparſiſſe, vt vbique ab omnibus Angelrannus ſapiens ſpecialiter non immerito vocaretur.* Affert etiam MABILLONIVS

Diſcipuli Fulberti.

y) De Schol. cel. C. XL. p. 137.

z) Vid. FABRIC. Bibl. Lat. med. T. I. p. 32. et quos laudat.

a) Apud MABILLON. Sec. VI. Bened. P. I.

b) loc. cit.

c) C. 320. S. E. p. 82.

d) Edidit illud L. PACHERIVS Spicil. T. II. pag 291. ſeqq. auctoremque habet Hariulphum monachum Centulenſem S. Richarii.

e) loc. cit.

LONIVS verba Geraldi poſtea Syluae maioris abbatis ex libro *Miraculorum S. Adelardi*, quibus Ingelrannum ait: *Eo tempore ceteris altius fuiſſe philoſophatum.* Addimus his Olbertum Abbatem Gemblacenſem, qui ipſe quoque ex Fulberti diſciplina prodiit. *Is vbi ex ore Herigeri Lobienſis abbatis*[*aliquid de ſeptem ſapore artium* (triuium ſine dubio intelligit) *bibit*, *et Pariſiis aliquamdiu operam dedit ſtudio et apud vrbem Tricaſſinam triennio et ſtuduit et docuit*, *denique ad Fulberti Carnotenſis epiſcopi audientiam conuolauit*, *quem peritia liberalium artium tota Francia praedicabat:* Sed et reliqua legenda ſunt, quae *vitae eius* auctor SIGEBERTVS GEMBLACENSIS [f] habet, in quibus narrat, *Olbertum ob geminae eruditionis*, *ſecularis atque ſacrae famam vbique perſonantem non clericos tantum habuiſſe diſcipulos plurimos*, *ſed ex curialibus quoque quosdam ad ſuſcipiendam ab eo literarum diſciplinam permouiſſe: Praecipue autem in arte muſica valuiſſe.* Alios eius diſcipulos enumerat MABILLONIVS [g], inter quos fuiſſe Burchardum compilatorem canonum ab Olberto adiutum, ſupra iam enarrauimus. TRITHEMIO [h], cui minus accurate Adelbertus vocatur, audit vir ſapientiſſimus.

§. XLVI. Celeberrimus autem diſcipulorum Fulberti fuit BERENGARIVS, ex controuerſia de modo praeſentiae corporis Chriſti in S. coena, quae magnos hoc ſeculo motus in Eccleſia dedit, notiſſimus, cuius tamen hiſtoriam, lites, fata enarrare huius loci non eſt, et ad annales eccleſiaſticos pertinet [i]. Nos eo illum nomine heic conſideramus, quod inter philoſophos feculi XI ſupremum pene locum meruerit, certe reliquis fere omnibus, qui contra eum in aciem proceſſerunt, in conflictu philoſophico praeſtiterit. Id enim indubitata eius aeui teſtimonia loquuntur, ex quibus pauca hic apponimus. Nempe Chronicon Turonenſe mſc. ad quod prouocat LAVNOIVS [k], ita de eo loquitur: *Anno MLX clarebat magiſter Berengarius grammaticus*, *archidiaconus Andegauenſis et theſaurarius*, *nec non et magiſter ſcholarum*, *et camerarius eccleſiae B. Martini Turonenſis in grammatica et philoſophia clariſſimus*, *et in necromantia peritiſſimus.* Quod vltimum elogium aut de inuidia cleri magnum virum graui perſecutione et calumniis prementis teſtatur, aut pro necromantia chiromantia vel ſimile quid legendum eſt, in quo coniecturae genere ſe hanc aetatem exercuiſſe veriſimile eſt. Idem LAVNOIVS [l] ad Odorannum monaſterii S. Petri Viui Senonenſis monachum prouocat, qui eum *Turonenſem magiſtrum et admirabilem philoſophum* vocat. Praecipue autem HILDEBERTVS Cenomanorum, mox Turonum pontifex audiendus eſt, qui in epitaphio, quod Berengario ſcripſit [m], inter alia ita de eo cecinit: *Berengarius.*

 Quic-

f) c. 2. g) In obſeru. ad h. l. n. 6. h) Annal. Hirſaug. T. I. p. 121. 144. i) Vid. quos laudant FABRICIVS Bibl. Lat. med. T. I. p. 571. ſeq. et BVDDEVS Iſagog. in Hiſt. Theol. L. II. c. 7. p. 1120. ſeqq.

k) De ſcholis celeb. C. V. p. 33. l) p. 34. m) Occurrit apud WILH. MALMESBVR. Hiſt. Angl. L. III. p. 113. ex quo multi repetiuere. Diſplicet ALBERICO in chronico ad an. 1115. pag. 226.

Quicquid philosophi, quicquid cecinere poëtae
Ingenio cessit eloquioque suo.
Sanctior et maior sapientia maius adorta
Impleuit sacrum pectus et ora Deo.
Pectus eam voluit, vox protulit, actio promsit,
Singula factori sic studuere suo.
Vir sacer et sapiens, cui nomen crescit in horas,
Quo minor est quisquis, maximus est hominum.

Et paulo post vita quoque philosophum ita describit:

Cuius cura sequi naturam, legibus uti,
Et mentem vitiis, ira negare dolis.
Virtutes opibus, verum praeponere falso,
Nil vacuum sensu dicere nil facere,
Laedere nec quenquam, cunctis prodesse, fauorem
Et populare lucrum pellere mente, manu etc.

Non id negare audent, qui tam infensis contra eum signis concurrerunt, et ferre non potuerunt, quod vir philosophus, qui solitus erat, vt scripsit Hildebertus, nil vacuum sensu dicere, transsubstantiationis dogma, quod inter medias tenebras ex neglectu philosophiae obortas genitum est, reiecerit. Ita enim SIGEBERTVS GEMBLACENSIS [n]: *Berengarius Turonensis liberalium artium et amplius dialecticae peritia insignis, scripsit fastuoso stilo contra Almannum grammaticum et episcopum, non agnoscens amici corrigentis beneuolentiam, sed defendens suam de mysteriis Christi sententiam. Et quia multi ad eum vel contra eum super hac re scripserunt, scripsit et ipse ad vel contra eos, et dum dialecticis sophismatibus contra simplicitatem fidei apostolicae abutitur, nec se excusare, nec alios aedificare videtur: quia magis interpolat clara, quam dilucidat obscura.* Et GVITMVNDVS Auersanus antistes *libro primo de sacramento altaris* [o]: *Sed et tunc liberales artes intra Gallias pene obsoleuerant, nouis saltem verborum interpretationibus, quibus etiam nunc plurimum gaudet Berengarius, singularis scientiae laudem, et cuiusdam excellentiae gloriam venari qualitercunque poterat, affectabat. - - Sed postquam a domino Lanfranco in dialectica de re satis parua turpiter est confusus, eumque per ipsum dominum Lanfrancum, virum aeque doctissimum liberales artes Deus recalescere atque optime reuiuiscere fecisset, desertum se iste a discipulis dolens, ad eructanda impudenter diuinarum scripturarum sacramenta, vbi ille adhuc adolescens, et aliis eatenus detentus studiis adeo intendebat, sese convertit.* Non disputabimus de ipsa Berengarii caussa praetensique erroris fontibus: Hoc enim ad alium locum pertinet, sed id modo obseruamus,

n) De S. E. c. 154. p. 111.

o) Editiones libri huius contra Berengarium editi vide apud FABRIC. T. III. pag. 514.

uamus, fateri hos ipsos viros, valde licet Berengario iniquos, maximam eius fuisse in dialectica, quae tum inter scientias philosophicas sola regnabat, peritiam; nec obscurum est ex his ipsis testimoniis, valde vrsisse Andegauensem archidiaconum aduersarios suos. Qui quamuis nouitatis et subtilitatis in verbis eum accusauerint, supra tamen ex eius epitaphio contrarium apparuit, solitum fuisse Berengarium nil vacuum sensu dicere: Illud historia ecclesiastica testatur, Berengarium in vndecim, quae in hac caussa coactae sunt, synodis armis dialecticis, quibus eo tempore solis bella Dei gerebantur, egregium militem se praestitisse. Faseturque LEO OSTIENSIS [p] in *Chronico Cassinensi: In synodo Romana neminem Berengario valuisse obsistere, ideoque Albericum euocatum fuisse ad synodum, eumque post multos verborum conflictus cum neuter cederet, vnius hebdomadae acceptis induciis, librum aduersus diaconum edidisse, et omnes eius assertiones destruxisse.* Quod et SIGEBERTVS fatetur, *Albericum, virum ea tempestate doctrinae studio praestantem resistere voce homini in dicendo copiosissimo non potuisse, spatiumque septem dierum ad responsum scripto edendum poposcisse.* Quod negat quidem BARONIVS [q], sed, nisi fallimur, contra manifesta veterum testimonia. Vtrum autem Albericus, quem ecclesiastica haec velitatio ad cardinalitiam dignitatem promouit, victoriam disputationis acumine, an anathematis fulmine reportauerit, nostrum non est hoc loco disquirere. Illud sufficit notasse, cum Albericus in hac disputatione coram instituta Berengarium vincere haud potuerit, palam inde esse, Berengarium in disputandi differendique arte non habuisse similem. Ipse enim Albericus, teste PETRO DIACONO [r], *vir fuit illis temporibus singularis, et philosophus insignis*, cuius ille *libros de musica, de astronomia, de dialectica* recenset. Vt taceamus, quod dudum viris doctis obseruatum est, suspectam esse Leonis Ostiensis, Petri Diaconi et Sigeberti Gemblacensis narrationem, victoriam Alberico tribuentium ea modo de caussa, vt sui ordinis homines extollant. Qua de re tamen alibi dispiciendum. Nobis hoc quidem loco perinde est, viceritne an victus sit Berengarius, errorem an serio et ex animo, vel simulate eiurauerit, vel recoxerit, et quae alia magna contentione de Berengario disputari solent; illud extra dubium collocatum esse videtur, Berengarium ratiocinandi arte adiutum magno animo in praeiudicia ea insurrexisse, quae temporum ignorantia, doctorum superbia, et philosophiae neglectus inuexerant. Quod vnum sufficit ad eum reliquo vulgariter philosophantium gregi eximendum. Talis cum esset, discipulos quoque nactus est egregios. Inter hos eminet BRVNO ex Colonia Agrippina Germanus, canonicus Remensis et Scholasticus, quo in loco Ottonem Remensem, qui postea ad sedem Romanam promotus A. C. MLXXXVIII, Vrbanus II dictus est, discipulum habuit. Qui praeceptorem hunc suum

Bruno Coloniensis.

p) L. III. c. 33. q) Ad an. 1059. r) De viris illustr. Cassinens. c. 21. p. 179.

suum Romam vocatum, vt ipsi a consiliis esset, archiepiscopum Rhegiensem constituit: quem tamen ille honorem refugiens in eremum Calabriae secessit, et cum monachorum sodalitio ibi ad vitae vsque finem vixit, celebris, quem condidit, ordine Carthusianorum. De qua eius caussa secessus in eremum fabulis maculata, cum in historia ordinum monasticorum, et praecipue Carthusiani [s] agi soleat, remque omnem erudite dispunxerit peculiari tractatione IOANNES LAVNOIVS, hic nihil adiicimus. Hunc Berengarii discipulum fuisse negant atque pernegant, quotquot eius doctrinam de S. coena repudiant. Ast his recte opponitur Malleacensis chronici testimonium [t], quo successio scholae Gerberti ita recensetur: *Gerbertus docuit Fulbertum Carnotensem episcopum, de quo multa scripta vel in pagina vel in cantu sanctae ecclesiae remanserunt. Hic iterum Fulbertus docuit Berengarium canonicum S. Martini. Qui iterum Brunonem Remensem et alios multos haeredes philosophiae reliquit.* Multum se torquet MABILLONIVS [u], vt luculentum hoc testimonium reiiciat, et sancti atque seueri instituti auctorem ex hominis haeretici officina non prorepsisse euincat. Reiecta igitur auctoritate veteris illius chronographi, verba eius ita interpretatur, vt significare videantur, Brunonem non Berengarii sed Fulberti discipulum fuisse. Contendit quoque, Brunonem iam clericum et Coloniensem canonicum, ac proinde literis iam exacultum Colonia Remos venisse, et verisimile esse, ait, Brunonem a Notkero Leodiensi episcopo eiusque discipulis eruditum fuisse, quam in rem ad verba MANASSIS Remorum pontificis prouocat, in *Apologia sua* scribentis: *Bruno nec noster clericus, nec noster natus aut renatus est, sed S. Cuniberti in regno Teutonicorum positi canonicus.* Ast infeliciter haec parumque digne eruditione et acumine Mabilloniano disputari quilibet videt. Verba enim chronici adducta in se clara sunt, et luculenter Brunonem Berengarii discipulum faciunt. Eius autem auctoritatem eleuare velle tam ficulneis ratiunculis, idem est, ac omnem historiae fidem euertere. Nec facit huc quicquam, Brunonem literis iam excultum Remos venisse: hoc enim facile concedi potest, cum Berengarius non Remis, sed Turone docuerit. Manassis verba autem Brunonem Coloniensem quidem faciunt, Berengarii autem discipulum fuisse non negant. Quicquid autem eius rei fiet, illud certum, Brunonem hunc ante secessum suum in eremum in philosophia excelluisse. Addit enim laudatus chronographus: *Bruno quidem perfectus philosophus, monachus et eremita apud Calabriam multorum monachorum* (Carthusianos intelligit) *pater obiit in Christo.* Vbi tamen Lectorem eorum iubemus esse memorem, quae supra de notione philosophiae et nomine philosophi obseruauimus. Vt enim ipsius Berengarii philosophia potissimum dialecticis argutiis et disputationum acumine absoluebatur, ita dubium

s) Vid. laudati FABRICIO loc. cit. T. I. pag. 784.

t) Apud LAVNOIVM l. c. c. 40. p. 126.

u) Sec. VI. Bened. P. I. Praef.

bium non eſt, quin Bruno eandem philoſophandi viam iniuerit, et cum Remis ſcholam regeret, (id quod ex GVIBERTI NOVIGENTINI *vita a ſeipſo ſcripta* [x] demonſtrauit IO. LAVNOIVS [y]) ſimili ratione diſcipulos docuerit. Ceterum negandum haud eſt, inter Berengarii aduerſarios fuiſſe quoque nonnullos, acuminis dialectici laude celebres, et in hac philoſophiae parte, quae hoc ſeculo pene ſola regnauit, exercitatiſſimos, qualem Albericum Caſſinenſem fuiſſe ſupra obſeruauimus. Nemo tamen inter eos ob dialecticae peritiam magis celebratus eſt, quam LANFRANCVS Beccenſis ſcholae alumnus, in qua ita in literarum et philoſophiae ſtudio adoleſcens profecit, vt condiſcipulis longe anteiret; et tum huius monaſterii Scholaſticus tandemque abbas factus alios hoc quoque philoſophiae genus docere poſſet. De quo legendus eſt vitae eius ſcriptor MILO CRISPINVS Weſtmonaſterienſis abbas [z], qui videndus. Cuius doctrina cum Beccenſis ſchola valde illuſtraretur, ad eum praeceptorem eruditionis eius fama permoti multi confluebant, quorum ſermonibus ita vbique locorum commendatus eſt, vt tandem Cantuarienſem pontificatum adipiſceretur. De qua eius vitae hiſtoria praeter eos, qui hiſtoriam literariam eccleſiaſticorum ſcriptorum expoſuerunt, hiſtorici Britanni [a] quoque conſulendi ſunt. Hunc Lanfrancum Berengario ſe potiſſimum obieciſſe, et dialectica eius acumina armis quoque dialecticis retudiſſe, ex ſupra dictis repetendum eſt. Quod qua ratione fecerit, ex eius operibus a LVCA DACHERIO editis [b], diſci poteſt. Nobis in hiſtoria philoſophica ſeculi XI ideo laudandus eſt, quia teſte GVILIELMO MALMESBVRIENSI [c], *literatura perinſignis liberales artes, quae iamdudum ſorduerant, a Latio in Gallias vocans acumine ſuo expoliuit, teneriorem aetatem in ſecularibus deterens, in Scripturis diuinis animo et aeuo maturuit; - - - factus Becci monachus homo, qui neſciret agreſti opere victum quaerere, publicas ſcholas ac dialecticas profeſſus eſt, vt egeſtatem monaſterii ſcholarum liberalitate temperaret. Exiuit fama eius in remotiſſimas Latinitatis plagas, eratque Beccum magnum et famoſum literaturae gymnaſium.* Eius itaque ſtudio et philoſophiae profeſſione euenit, vt dialectica Becci vbique perſonaret, et philoſophiae Beccenſis fama longe lateque diſſeminaretur, quo factum, vt et eius admiratio, et magna diſcipulorum frequentia exſurgeret. Teſtem damus GVILIELMVM GEMMETICENSEM [d], de inſtauratis a Lanfranco ſtudiis ita loquentem: *Ortus Italia vir quidam erat, quem Latinitas in antiquum ab eo reſtituta*

Lanfrancus.

x) Eam inter GVIBERTI opera edidit LVC. DACHERIVS Paris 1651. p. 456. ſeqq.

y) loc. cit.

z) Act. SS. T. VI. 28. Maii. p. 832. ſeq. MABILLON. Sec. VI. Bened. P. II. p. 637. eam quoque Lanfranci operibus praemiſit DACHERIVS. Alios huc facientes nominat FABRIC. T. IV. p. 708.

a) H. WHARTON. Angl. S. T. I. p. 108.

b) Paris 1646. fol.

c) De geſt. Angliae Pontif. L. I. cuius verba repetit LAVNOIVS c. 42. p. 137.

d) Hiſt. Normann. L. VI. c. 3. extat inter Normannica edita ab ANDR. DV CHESN p. 215. ſeqq.

tuta scientiae statum tota supremum debito cum honore et amore agnoscit magistrum, nomine Lanfrancus. Ipsa quoque in liberalibus studiis magistra Graecia discipulos illius libenter audiebat et admirabatur - - - Rumor vt hoc factum (monachatus, quem Lanfrancus Becci suscepit) *prodiit longe lateque protulit, et fama viri praeclarissima Beccum et abbatem Herluinum breui per orbem terrarum extulit. Accurrunt clerici, Ducum filii, nominatissimi scholarum Latinitatis magistri, laici potentes et alta nobilitate viri.* Hi discipuli dialectica potissimum subtilitate a Lanfranco enutriti, tantopere in his studiis exercitati sunt, vt teste GVILIELMO MALMESBVRIENSI [e], *vbique scholares inflatis buccis dialecticam ructarent, aliosque magnifice de se sentientes initis disputationibus in ruborem darent.* Quod quo pacto Herfasto Normanno Guilielmi comitis, postea regis capellano factum sit, idem exponit. Alia scriptorum medii aeui loca huc pertinentia, ne nimii simus, praeterimus. Leget ea, qui volet, apud LAVNOIVM [f], qui Beccensis scholae historiam ex Lanfranci gloria meritisque in philosophia illustrauit.

Anselmus Cantuariensis.

§. XLVII. Ex Lanfranci disciplina prodiit ANSELMVS Cantuariensis episcopus, quem dialectica subtilitas, et ingenii acrimonia nulli sui temporis secundum valde haec, qua vixit, aetas extulit. Is Augustae in Alpibus parentibus nobilibus natus, cum doctrinae elementa in Gallia hausisset, fama eruditionis, qua Beccensem scholam tum Lanfrancus nobilitabat, excitatus, illi in disciplinam, suscepto ordine S. Benedicti, se tradidit, et post praeceptorem ob literarum, quas egregie excolebat, opinionem, abbas monasterii Beccensis factus est. Ex quo munere ad sedem Cantuariensem vocatus in Angliam abiit, variis ibi fortunae procellis iactatus, de quibus post EADMERVM vitae eius scriptorem [ff] annales ecclesiae Britannicae, et scriptorum ecclesiasticorum enarratores videndi sunt. Hunc insignem inter philosophos seculi vndecimi locum occupauisse, et scriptorum medii aeui testimonia euincunt, et ipsa viri subtilissimi scripta demonstrant. Vt enim taceamus TRITHEMII [g] verba, quibus eum mire extollit, GVILIELMVS MALMESBVRIENSIS in libris *de gestis Anglorum pontificum* [h]; ita Cantuariensem praesulem describit: „De Anselmo est sermo, qui in „Augusta ciuitate oriundus quae se, primum transcendentibus Alpes exhi„bet, mediocritatem natalium in clarissimam famam face virtutum sua„rum extulit, puer literis institit, pueritiam egressus, nunquam vel „lasciuiori aspectu castimoniam turbauit. Patriam terram exeundi pa„tris ira adolescenti occasionem ingessit: quam cum ille nullo posset le„nire ingenio, ne domestica simultas in violationem naturae transiret, „abscessu fefellit suo. Euasis Alpibus, cum volutaret anxius animi quo „tende-

e) loc. cit.
f) c. 42. p. 131.
ff). Subiuncta est operibus Anselmi editis a GABR. GERBERONIO Paris 1675. fol. 1721. fol.
g) Cat. S. E. c. 351. p. 88.
h) L. I.

„tenderet, diuina dignatio fluctuantem serenauit; Normanniam ad Lan„francum eundum, cum quo, si moraretur, patriae necessitudine a lite„rarum fomite incolatum laeuigaret. Cum ergo Beccum venisset, non „aspernanter a Lanfranco susceptus magnum ei leuamentum ad scholas „regendas fuit." Eadem fere tradunt GVILELMVS GEMMETICENSIS [i], et THOMAS WALSINGAMVS [k], quorum loca quoque adduxit Io. LAVNOIVS [l]. Recentiorum eandem fere de Anselmi eruditione et acumine philosophico sententiam fuisse ex collectis de eo censuris scriptorum, quas THOM. POPE-BLOVNT [m] exhibet, disci potest, quas non exscribimus. Dialecticae autem subtilitatibus inclaruisse, SIGEBERTVS [n], Anonymus Mellicensis [o], GVIL. GEMMETICENSIS [p] aliique testantur, qui ei quoque *Introductionem in dialecticam* tribuunt [q]. Maxime vero acumen philosophicum demonstrauit in theologia, quam ita modulo dialectico adaptauit, vt tota logicis argutiunculis absolueretur. Id quod ex ipsis viri supra modum subtilitatem rationum affectantis scriptis, a GABRIELE GERBERONIO editis luculenter ostendi potest. Certe theologiam scholasticam iam tum ab hoc viro Ecclesiae obtrusam fuisse, ex his scriptis clarissime patet, et ex Anonymi MELLICENSIS recensione intelligitur, quae cum in omnium manibus sit, eam breuitatis caussa hic non adscribimus, sed tantum ad eius *Monologium*, siue soliloquium, et *Proslogium* [r] h. e. allocutionem ad Deum prouocamus, quibus per ideam ipsam summi entis homo ad conditorem suum agnoscendum adducitur; vnde dudum obseruatum viris doctis [s], argumentum ab idea entis summi pro existentia eius adductum non Cartesium primum auctorem habere, sed ab Anselmo iam fuisse allatum. Pari ratione in libro *Apologetico contra Gaulinonem* profundas philosophiae meditationes reperiri obseruatum magno LEIBNIZIO [t]. Recteque monuit Anonymus Mellicensis, haec eum scripta ideo fecisse, *vt quod fide tenemus de diuina natura, et eius personis praeter incarnationem necessariis rationibus, sine auctoritate Scripturae probari possit.* Eadem ratio est dialogi, *cur Deus homo?* quo aduersus infideles simplicitatem Christianam tanquam fatuam deridentes philosophice suo modo disputat. Reliqua eius scripta, *de voluntate Dei*, *de libero arbitrio*, *de veritate*, *de concordia praescientiae et praedestinatione*, et alia, in quibus omnibus regnat dialectica et metaphysica subtilitas (hae enim duae disciplinae vno tunc dialecticae nomine excolebantur) tacemus. Id vero ex dictis intelligitur, inter summos et acutissimos

i) Hist. Normann. L. VI. c. 3.
k) In hypodigmate Neustriae ad an. 1097.
l) l. c. C. XLII. p. 136.
m) Cens. Celebr. Auctor. p. 369.
n) De S. E. c. 168. p. 114.
o) c. 96. p. 155.

p) l. c. c. 19. p. 264. in Normannicis ANDR. DV CHESNE.
q) Dialogus est de grammatico p. 143. opp. vid. Anonym. MELLICENSIS l. c.
r) p. 1 - 29. seqq.
s) Leibniziana p. 63.
t) l. c. p. 412.

mos ſui temporis philoſophos Anſelmum eſſe referendum. Non confundendus autem cum Anſelmo Cantuarienſi eſt, qui eodem fere tempore vixit

Anſelmus Laudunenſis.

ANSELMVS LAVDVNENSIS Eccleſiae decanus et ſcholaſticus, quem praeceptorem habuiſſe Abaelardum, infra probabimus. Hunc circa finem ſeculi XI inclareſcentem Auctor *Hiſtoriae reſtauratae Laudunenſis Eccleſiae* [t] apud LAVNOIVM [u] vocat *virum ſapientiſſimum, per totum pene orbem Latinum ſcientiae et eloquentiae ſuae fama notiſſimum*, non diſſentientibus HENRICO GANDAVENSI [v] et TRITHEMIO [w]. Aliter tamen de eo diſcipulus ABAELARDVS [x], cuius haec verba ſunt: *Acceſſi ad hunc ſenem, cui magis longaeuus vſus quam ingenium vel memoria nomen comparauerat. Ad quem ſi quis de aliqua quaeſtione pulſandum accederet incertus, redibat incertior. Mirabilis quidem erat in oculis auſcultantium, ſed nullus in conſpectu quaeſtionantium. Verborum vſum habebat mirabilem, ſed ſenſu contemtibilem, et ratione vacuum. Cum ignem accenderet, domum ſuam fumo implebat, non luce illuſtrabat.. Arbor eius tota in foliis aſpicientibus a longe conſpicua videbatur, ſed propinquantibus et diligentius intuentibus infructuoſa reperiebatur.* Ex his vero duobus Anſelmis philoſophiae theologiae admixtae conditio intelligi, quaque ratione hoc tempore, theologiam ſcholaſticam genuerit, diſci poteſt. Alios Lanfranci diſcipulos, inter quos Iuo Carnotenſis quoque fuit, breuitatis cauſſa praeterimus.

Alii aduerſarii Berengarii philoſophiae laude inclyti.

§. XLVIII. Praeter Lanfrancum alii quoque in Eccleſia viri docti contra Berengarium diſputauerunt. Cuius controuerſia fere tota cum rationibus dialecticis et metaphyſicis agitata fuerit, recte inde conconcluditur, hos eius aduerſarios a philoſophiae ſui temporis praeſidiis non fuiſſe deſtitutos.

Leo IX.

Inter hos fuit LEO IX. P. M. natione Germanus, antea Conradus dictus, epiſcopus Tullenſis [y]. Hunc et triuii et quadriuii ſcientiis excultum fuiſſe tradit eius biographus [z], quem tamen LAVNOIVS [a], de quatuor modis dialecticam applicandi perperam interpretatus eſt, vt ſupra iam obſeruatum. Scripſit quoque contra Berengarium

Mauritius.

MAVRITIVS Rothomagenſium epiſcopus, de quo in eius epitaphio [b] haec dicuntur:

Quem Remis genuit, ſtudiorum Legio nutrix
Potauit trifido fonte philoſophico.

Quo in loco trifidus fons philoſophicus aut triuii diſciplinas indicat, aut ternionem ſcientiarum eo tempore ab hominibus eccleſiaſticis cultarum, diale-

t) Vid. FABRIC. Bibl. Lat. med. T. IV. p. 725.
u) l. c. c. LIX art. 2. p. 182.
v) De S. E. c. 30. p. 122.
w) De S. E c. 362. p. 92.
x) Hiſt. Calam. ſuar. c. III. p. 7.
y) Vid. FR. PAGI Breu. pontif. Rom. T. II. ſec. XI. p. 327.
z) Apud HENSCHEN. Act. SS. 19. April. T. II. p. 648. et MABILLON. Sec. Bened. VI. P. I.
a) l. c. c. XXXVII. p. 122.
b) Extat in ORDERICI VITALIS Hiſtor. eccleſ. L. IV. quae reperitur inter Scriptores Normannicos DV CHESNE p. 319. ſeqq.

dialecticam, musicam et astronomiam, ad quam referebant computum ecclesiasticum. Eodem enim, nisi fallimur, sensu Gerbertus quoque Ottoni III audit *philosophus peritissimus, atque tribus philosophiae partibus laureatus.* Et hi quidem, quos recensuimus viri docti, in theologico argumento et controuersiis suis temporis acumen demonstrauerunt philosophicum. Praeter hos alii quoque nominandi sunt, quorum diligentia effectum est, vt philosophia, quae tamdiu depressa iacuerat, iterum paulisper emergeret. Eorum, ne nimii simus, breuem tantum dabimus recensionem. Inter eos vero Franconem scholasticum Leodiensem, et secundum quosdam abbatem Afflighemensem (quos tamen alii [c] inter se distinguunt) primo fere loco ponimus. Ita enim de eo SIGEBERTVS [d]: FRANCO *scholasticus Leodiensis religione et vtraque literarum scientia nominatus, quantum valuerit scribendo, notificauit posteris. Amatores scientiae secularis taxent eius scientiam ex libro, quem inscripsit ad Hermannum Coloniae archiepiscopum, de quadratura circuli, de qua Aristoteles ait: quadratura circuli si est scibile, scientia quidem nondum est. Ob illud vero scibile conferant vel etiam praeferant eum seculares philosophi, nos laudamus eum, quia diuinae Scripturae inuigilauit et plura scripsit.* Concinit his TRITHEMIVS [e], cui audit *vir in secularium disciplina literarum eruditissimus, philosophus, astronomus et computista insignis*; Franconi adiicimus WILLERAMVM, quem Willeraminum vocat Anonymus MELLICENSIS [f]. Is sub Henrico IV, circa annum cIↃ LXX, floruit, et Martisburgensis abbas fuit, teste TRITHEMIO [ff], et *Paraphrasi Theotisca cantici canticorum* innotuit, de qua alibi dicendum [g]. Addit Sponhemensis abbas: *Eum cum in vniuersitate Parisiensi aliquandiu literis impendisset studium ad patriam reuersum Bambergensis ecclesiae scholasticum factum esse.* Quod caue ita intelligas, ac si discendarum literarum caussa scholam Parisiensem frequentauerit. Non enim discendi sed docendi caussa Willeramum Lutetiae haesisse ex *Annalibus Hirsaugiensibus* discitur, in quibus ita scribit de Willeramo TRITHEMIVS [h]: *Claruit his temporibus Walramus, ex scholastico Bambergensis Ecclesiae monachus Fuldensis, ac deinde abbas Merseburgensis coenobii in Saxonia, vir tam in diuinis Scripturis, quam in secularibus literis non mediocriter eruditus, qui primum apud Parisienses in Gallia philosophiam gloriose docuit: postea apud Bambergenses in Orientali Francia grammaticam et rhetoricam publice legit.* Quae ideo hoc loco afferenda fuerunt, quia LAVNOIVS [i] contendit, demonstrari non posse, Parisiis hoc tem-

Alii philosophi seculi XI.

Franco.

Willeramus.

c) Vid. FABRIC. Bibl. Lat. med. T. II. p. 602. VAL. ANDREAS Bibl. Belgic. p. 248. et ante hos TRITHEMIVS cat. S. E. c. 346. 367. p. 68.
d) De S. E. c. 164. p. 113.
e) loc. cit.
f) c. 78. p. 153.
ff) De S. E. c. 345. p. 87. seq.
g) Vid. LAMBEC. Bibl. Vindob. T. II. pag. 765. MORHOF. Histor. L. Germ. c. VII. p. 291. OVDINVS de S. E. T. II. p. 729.
h) T. I. p. 209.
i) loc. cit. c. LIX. art. 1. p. 180.

tempore in studio generali philosophiam personuisse. Vnde coniicit, Trithemium aut Wideradum cum Wilramo confudisse, aut plane audiendum non esse, cum eius rei apud vetustiores Trithemio scriptores nihil proditum sit literis. Quod vtrum ad eneruandam Trithemii narrationem sufficiat, infra expendemus. IDEM [k] vero LAMBERTVM quoque DE LEGIA, monachum et scholasticum coenobii S. Matthiae apud Treuiros recenset, *quem*, ait, *in omni scientiarum genere fuisse doctissimum, et in musica eruditione praecipue singularem, et multos auditores ad optima studia instituisse.* Eadem doctrinae fama inclaruit GERARDVS LAVDVNENSIS, Scholasticus Andegauanensis. De quo Baldricus, Burguliensis abbas [l] ita canit:

Lambertus de Legia.

Gerardus Laudunensis.

Tantum Gerardus laudes dum laudibus auget,
Quod dignum magnis laudibus Andus habet.
Quantum doctrinis Ciceroque Maroque Latinis
Nam nobis alter fulsit Aristoteles.
Lux et laus cleri, sol qui suffecerit orbi
Orbi quadriuium protulit et triuium.
At formatus fuit Abbas Burgulianus,
Qui sibi Gerardum vindicat in proprium.

Wilhelmus Hirsaugiensis.

Addimus Gallo homini Germanum, WILHELMVM abbatem Hirsaugiensem; quem TRITHEMIVS [ll] ait: *Fuisse virum in diuinis Scripturis eruditissimum, et in secularibus literis nulli suo tempore apud Germanos inferiorem, philosophum, astronomum et musicum insignem, vita et conuersatione sanctissimum etc.* Eadem repetit in *Chronico Hirsaugiensi* [m], vbi eum *philosophum* vocat *acutissimum et in disputationibus adeo subtilem, vt a nemine penitus vinceretur. Item in musica in mathematica et astronomia, in arithmetica et in arte calculatoria tam eruditum, vt cum in omnibus haberetur doctissimus, his quasi singulariter scientiis operam nauauisse videretur.* Iungimus his merito PETRVM DAMIANI fratrem, distinguendum a Petro de Honestis [n], Rauennatem, episcopum Ostiensem et cardinalem. Hunc non tantum nobilissimum fecit insignis, quo in vitia sui seculi detonuit, zelus, sed et philosophiae amor. Quem, cum vehementer morali philosophiae addixisset, variis libellis illustrauit, quorum recensionem post alios dabit IO. ALB. FABRICIVS [o]: et quod magis laudandum, vitae honestate comprobauit.

Petrus Damiani.

Hermannus Contractus.

§. XLIX. Produxit hoc quoque seculo Germania HERMANNVM CONTRACTVM, a corporis debilitate ita cognominatum,

k) T. II. p. 184. conf. VOSSIVS de Hist. Lat. Lib. II. p. 379. vbi pro 1080. ponendum 1048.

l) In Carminibus historicis, quae vulgauit ANDR. DV CHESNE Tom. IV. Scriptor. hist. Francor. p. 251. seqq.

ll) De S. E. c. 352. p. 89. et de S. Germ. c. 57.

m) p. 62. ed. primae et de ill. Bened. L. II. c. 102. & Annal. Hirsaug. T. I p. 222.

n) Vid. FABRIC. Bibl. Lat. med. T. II. p. 20.

o) loc. cit.

tum, illustrique prosapia comitum Veringensium et Sulgouiensium in Sueuia satum [p], virum doctissimum, cui plurimum hoc et sequenti seculo debuerunt literae, maxime historia et philosophia. Is qua ratione ad philosophiam et mathematicas artes cognoscendas peruenerit, non indignum est relatu, vt Lector de huius seculi iudicio sensuque de rebus ad philosophiam pertinentibus exemplum habeat memorabile. Rem TRITHEMII [q] magis verbis, quam nostris, narrabimus. Is ita: „Hermannus puer infirmus, debilis et contractus, quia ad mundum videbatur inutilis, parentum consilio in monasterium S. Galli domino seruaturus perpetuo traditur, et Helperico scholarum magistro imbuendus singulari fiducia commendatur. Qui cum annorum esset XIV, claudus et contractus, et parum propter ingenii tarditatem in literarum cognitione proficeret, coepit ipse miseriam suam vehementer deplangere, et nouercantem sibi fortunam accusare. Cernens autem Helpericus praeceptor iuuenem duplici calamitate nimis afflictum, et animo semper tristem, altera, quod corpore fuit contractus, altera vero quod ingenio discendi obtusus, eius desolationi compassus monuit, quatenus se tota mentis deuotione ad orationis studium conuerteret, ac pientissimam Dei genetricem intactam semper virginem Mariam in adiutricem sedulo inuocaret. Hermannus miserabilis sua conditione puer, monitis libenter acquieuit magistri, formansque sibi consuetudinem orandi congruam sanctam Dei parentem deuotis assidue precibus inuocauit. Et ecce biennio necdum plene reuoluto quadam nocte beatam Dei genetricem in somnis sibi apparentem vidit, quae diceret: *Orationes tuas, o bone puer, audiui, et in auxilium tuum rogata adueni. Nunc ergo duorum tibi datur optio: quorum alterum, quod volueris, elige, quod me praestante consequeris. Aut sanitatem tibi corporis tui, si volueris, dabo, aut omnium, quam postulas, scientiam et eruditionem scripturarum.* Qui amore scripturarum, neglecta corporis sui imbecillitate, scientiam sibi dari postulauit, omnium scripturarum. Ex illo tempore ingenium docile ac promtissimum habere coepit, et breui doctissimus in omni scientia, tam diuina, quam humana prae caeteris condiscipulis euasit. Et qui prius propter ingenii tarditatem aut nihil aut parum discere potuit, posthanc visionem omnes subtilitate et promtitudine animi superauit. Nam inter omnes Germaniae doctores sui temporis philosophus, rhetor, astronomus, poeta, musicus et theologus celeberrimus habitus est, et multa praeclare synthemata scripsit, de quibus extant ea, quorum tituli sequuntur [r]: *De musica* librum vnum; *de monochordo* librum vnum; *de sex mundi aetatibus* librum vnum; *de astronomia* libros tres; *de compositione astrolabii* libros tres; *de vsu et vtilitatibus astrolabii* libros duos;

p) Adeoque non Hibernio-Scotum, vt vult HOTTINGER. Hist. Eccl. Sec. XI. p. 335.

q) Annal. Hirsaug. T. I. p. 148. seq.

r) Conf. FABRICIVS Bibl. Lat. med. T. III. p. 705 seq. TRITHEMIVS S. E. c. 321. ill. Bened. L. II. c. 84. Scr. Germ. c. 41. GVNDLING. Gundlingian. T. 1. p. 51.

„duos; *de compositione et vsu quadrantis* librum vnum; *de quodam horologio, quod chelindrum vocant*, librum vnum; *de alio horologio quodam* librum vnum; *de geometrica arte* libros plures; *de mundo et elementis* librum vnum; *de solis et lunae defectu* librum vnum; *de computo* librum „vnum; *de quadratura circuli* librum vnum; *de conflictu rythmimachiae* „librum vnum; *de physionomia* librum vnum; - - Transtulit etiam nonnulla Graecorum et Arabum volumina in Latinum sermonem, sicut ipse „fatetur, in quodam Aristotelis prologo: quoniam vtriusque linguae plenam „notitiam habuit. In Aristotelem et Tullium commentationes etiam plurimas scripsit.“ Hactenus de studiis Hermanni philosophicis Trithemius; cuius locus ideo valde memorabilis est, quia ex eo patet, etiam Christianis non defuisse philosophos, et quidem Peripateticos, per habitum infusum θεοδιδάκτους [s], qualem Yockdanidem suum Tophail ostentauit, et de Apollonio Tyaneo iactauit Philostratus. Nos lectoris iudicio totam narrationem relinquimus, qui si sapit, facile intelliget, quid ea de re statuendum sit: illud vero ex hoc loco constare putamus, inter temporis sui viros doctos in philosophia et mathematicis scientiis in Germania Hermannum facile principatum obtinuisse, siue per infusum habitum, siue per acquisitum hanc doctrinae praestantiam nactus fuerit. Lucem vero haud contemnendam hic quoque locus Trithemii foeneratur historiae philosophicae aeui medii. Si enim verum est, ab Hermanno nonnulla Aristotelis in Latinum sermonem conuersa fuisse, falsum erit, quod plerique disputant, seculo XII demum Aristotelis scripta Latine verti coepisse. Sique ex Arabicis libris Latinos Hermannus fecit, veritati aduersum est, quod multi affirmant, Robertum Retinensem Anglum primum fuisse, qui A. C. cIↃCXX circiter Arabicam linguam ex Oriente Occidenti intulerit. Hos enim antecedit Hermannus aetate. A cuius diligentia in priuatis monasteriorum bibliothecis extitisse nonnullas versiones librorum Aristotelis recte ex hoc loco colligitur, et, quo tempore Aristoteles Germanis innotescere coeperit, definiri potest. Paeripuit itaque Hermannus Friderico II. gloriam librorum Arabicorum nonnullorum itemque scriptorum Aristotelis Graecorum in Latinum sermonem translatorum, quae ad eum solum plerumque referri solet, vt infra dicemus. Tandem enumeratis adiiciendus quoque ex hoc seculo est HILDEBERTVS Cenomanensis pontifex, et tandem archiepiscopus Turonensis, qui ex Berengarii disciplina prodiit, et magistrum eleganti carmine honorauit, cuius fragmentum supra adduximus. De quo an impudica vita infamis fuerit, quod nonnulli, loco IVONIS CARNOTENSIS [t] inducti contendunt, in ecclesiastica historia dispiciendum est [u]. Illud certum, Berengarii nomen et, quam magistro exhibuit, venerationem

Hildebertus Cenomanensis.

s) Similia his seculis exempla passim reperias, in vitis SS. Vide e. g. Ruperti Tuitiensis apud TRITHEMIVM Annal. Hirsaug. T. I. p. 379.

t) Ep. 279. contrarium testatur ORDERICI VITALIS Hist. Eccl. L. X. p. 770. conf. vita eius Operibus ab ANT. BEAVGENDRE Paris. 1708 fol. editis praemissa.

u) Conf. BASNAGE Hist. Eccles. T. II. p. 1603. BAYLE Dict. T. II. art. Hildebert. not. A. B. p. 764. seqq.

nem magnam Hildeberto inuidiam conflauisse. Quaecunque autem eius rei ratio sit, illud verum est, a Berengario Hildebertum dialecticarum subtilitatum mysteria didicisse, et ad sacrarum literarum cultum adhibuisse; recteque inter scholasticae theologiae genitores, vel maiores potius scholasticorum referendum esse. Id enim ex tractatu eius theologico clarissimum est, quem ex antiquissimis corporum theologicorum exemplis vnum esse, cui Robertus Pully et Lombardus multa debuerint, quoque perspicuitate et breuitate sequentium temporum scriptores in hoc genere literarum superauerit, recte obseruatum est *Triuoltiensium memoriarum literariarum* conditoribus [x]. Laudant Hildeberti eruditionem secularem et ecclesiasticam HENRICVS GANDAVENSIS [y] et TRITHEMIVS [z].

§. L. Ex hac vero, quam succincte enarrauimus, philosophiae quae seculo vndecimo viguit, historia qualis eius facies fuerit, colligi sine difficili labore potest. Et inficiandum quidem non est, tenebras istas densissimas, quae seculum nonum decimumque operuere, nonnihil post seculum hoc medium dispulsas fuisse, nec defuisse huic seculo inclinanti viros ingenii acumine insignes; qui si in alia tempora incidissent, praeclari quid in philosophia praestitissent. Id quod Gerberti potissimum disciplinae acceptum ferendum est, qui cum dialectica mathematicarum scientiarum exercitia coniunxit, et ita ingeniorum aciem promouit. Hinc factum, vt, cum dialecticam solam ex philosophicis disciplinis illius aetatis philosophi retinuissent, subtilis ingenii auxilio eius ratiociniis vsi ad argumentum haud raro metaphysicum descenderent. Quo euenit, vt dialecticae nomine hoc seculo metaphysica quoque comprehenderetur, inque huiusmodi φιλοσοφουμένοις acutiores se nonnunquam exercerent. Cuius rei exemplum ex iis peti potest, quae supra de Anselmo Cantuariensi attulimus, quem in metaphysico argumento non infeliciter fuisse versatum, ex scriptis eius discitur. Tacemus, fuisse nonnullos, qui sublimiora μαθήματα attingere ausi, vulgi triuium miserabili ratione sectantis conditioni se eriperent. Verum parum haec omnia contulerunt ad felicitatem pristinam philosophiae restituendam, tantumque abest, vt ita ignorantiae et praeiudiciis ex barbarie natis, quae omne philosophiae incrementum iugulant, collum succisum sit, vt potius noua inde ad philosophiam veram adspirantibus obiecta sint repagula. Vt enim taceamus, paucissimos fuisse, qui animum regnanti inscitiae et ignauiae eripuerint, eosque seculo demum declinante caput erigere potuisse, reliquos situ squaloreque ingenia obduci fuisse passos: illi ipsi, qui naturae bonitate, et indolis praestantia ex hoc coeno emergere ausi sunt, in aliud inciderunt malum isto haud leuius. Nempe dialectica metaphysicis speculationibus et abstractionibus aucta et amplificata hoc potissimum seculo regnauit, vt ex tot testimoniis a nobis allatis sole meridiano est clarius. Huius vero philosophiae

Facies philosophiae hoc seculo.

x) 1708. Iuil. Art. 93. p. 1018. y) De S. E. c. 8. p. 119. z) Cat. S. E. c. 350. p. 88.

phiae qui se isto seculo praebebant studiosi, quod nonnulli magna industria fecerunt, ad id potissimum respiciebant animo, vt dialecticis argutiunculis et metaphysicis, quas iungebant, abstractionibus notionibusque generalibus, et propemodum sensu vacuis et vagis, theologiae capita exponerent, et surgentibus nouis opinionibus ita obstetricarentur, contradicentes autem istis argumentationibus oppugnarent et ad incitas redigerent. Quo pacto et rationis lumen cum reuelationis lumine confuderunt, et inanium controuersiarum aceruos cumularunt, et incertitudinem quandam scepticam introduxerunt, et opiniones nonnullas monstrosas Ecclesiae obtruserunt, et ita infelicem scholasticae theologiae foetum, diu iam in vtero conceptum ita fouerunt, formaruntque, vt tandem iusto vultu comtus circa seculi huius finem prodire in lucem potuerit. Quod ne sine teste dixisse videamur, ad vnam Berengarii controuersiam prouocamus, eamque, at sine praeiudicio partisque et hypotheseos receptae studio, excutere Lectorem iubemus. Quamuis enim in illo culpatum sit, *quod dialecticis sophismatibus contra simplicitatem fidei apostolicae abusus, magis clara interpolauerit, quam dilucidauerit obscura*, fatendum tamen est, aduersarios eius non modo melioris commatis non fuisse, sed, cum dialecticis eum nugis, vt de Lanfranco iactant eius partis patroni, vicerint, multo deterius fuisse philosophatos, et ita omnem sanae philosophiae rationem pessimo sequentium seculorum, auctoritatem inde captantium, exemplo profligauisse. Cuius illustre specimen est, quod his Pseudophilosophiae praesidiis vsi, et ineptis, vagisque notionibus ratiocinationes suas suffulcientes transsubstantiationis dogma ἄτερ γραφῆς καὶ φιλοσοφίας Ecclesiae hoc seculo obtruserint, et pro eo dogmate argumentationibus philosophicis pugnauerint, quod cum generalissimis et simplicissimis philosophiae veritatibus conciliare hactenus frustra philosophi aggressi sunt. Addimus his, ne dialecticae quidem studium tum ita viguisse, vt Aristoteles eam tradidit. Cuius praecepta quamquam in multis deficiunt atque peccant, et inutiles saepenumero de verbis contentiones suggerunt, ferri tamen magis possunt, quam straminea illa dialectica, quam ex Stoicorum schola cauillationibus suis dudum infami seruauit medii aeui infelicitas, seducta auctoritate Augustini, cui ista dialectica tribuebatur. Quamuis enim hinc inde esset, qui Graecae linguae paulisper gnarus Aristotelem ipsum legeret, vel versionibus quoque illustraret, vt de Nanno et Hermanno Contracto notatum, obscurae tamen mansere hae versiones et in monasteriis delituere, certe paucis quibusdam innotescentes in scholis publicis dialecticam Augustinianam pellere loco non poterant, donec seculo XII libri Aristotelis Constantinopoli ad Parisienses delati paulo magis innotescerent. Id quod ineunte isto seculo factum esse testatur RIGORDVS his verbis [a]: *In diebus illis anno cIↄccIX, legebantur Parisiis libelli quidam de Aristotele, vt dicebantur,*

a) In vita Philippi Augusti apud LAVNOIVM de varia fortuna Arist. in Acad. Paris. c. I. pag. 127.

tur, *compositi*, *qui docebant metaphysicam*, *delati de nouo a Constantinopoli*, *et a Graeco in Latinum translati.* Verum ne sic quoque inualescere potuit Aristoteles, eo quod receptae seculis antecedentibus philosophiae non concineret, et haereses fouere crederetur. Qua propter vetiti et comburi iussi sunt, hi libri, vt infra suo loco narrabimus. Ex his itaque manifestum est, quam parum philosophiae culturam adiuuerit dialecticae studium, quod hoc seculo viguisse, et publice in omnibus scholis traditum fuisse, ex narratis constat. Quamquam enim vbique hoc seculo, ne Schola quidem apud Parisios excepta [b], hoc studium ferbuit, nihil tamen genuit, nisi aut inutiles lites, et inanes disputationes, vocesque nihili pro sapientiae thesauris suggestas, aut pertentosa dogmata, eorumque vel leuem accusationem vel pertinacem defensionem. Cuius exemplum valde memorabile hoc seculum nobis suppeditat in ROSCELINO Compendiensi sacerdote [c]. Hunc ex praestantissimis et subtilissimis dialecticis fuisse, ipsi, qui graui pugna in eum insurrexere aduersarii non negant. Hic vero dum notiones dialecticas SS. Trinitatis mysterio applicat, si non grauem errorem (quod deficientibus eius scriptis definire non licet) inuexit, nouis sane vocabulis et philosophandi ratione a typo sanorum verborum abiit, et innumeras sibi molestias atque lites cumulauit. Visus enim est tria introducere numina, docens, tres in diuina natura personas eodem modo inter se differre, quo tres res differunt: adeoque tres personas esse tres realitates differentes. Haec eum docuisse perhibet, qui contra eum *de fide Trinitatis* scripsit ANSELMVS CANTVARIENSIS [d]. Apertum vero est, totam controuersiam ad vocabuli, res, definitionem, reuocari posse: videturque ea voce talem designasse naturam, quae cum genus habeat cum aliis commune, per se tamen separatim subsistit, animarum enim angelorumque exemplo illustrauit. Ita vero alienas notiones et vacuas sineque sensu abstractiones dum adhibet, tremendi mysterii simplicitatem temerat. Qui tamen, qua felicitate ad palinodiam in synodo Suessionensi cIↃXCII habi- *Roscelinus*

b) Contrarium euincere sategit LAVNOIVS de scholis Celebr. C. LIX. Art. I. p. 178. qui quoque, quid ad obiectum a Trithemio exemplum Willerami respondeat, supra iam tetigimus. Parum autem eius rationes ad eleuandam Trithemii fidem faciunt. Nam licet apud alios nihil de hac publica Willarami professione philosophica inueniatur, nondum tamen inde sequitur, eam non extitisse. Solent autem scriptores medii aeui non omnia munera, sed plerumque vltimum tantum indicare. Abbatem vero Fuldensem fuisse Trithemius non ait, sed ex monacho Fuldensi tandem abbatem coenobii Merseburgensis, ex quo caussa patet, cur eius mentio in annalibus Fuldensibus non fiat. Et quamuis ex narratione Trithemii anno 1064. Abbatis dignitate in Germania floruerit, non vero Lutetiae, recte tamen euincitur inde, seculo vndecimo medio, dialecticam eum publica ibi professiona docuisse, nec desiisse artium liberalium scholam, cum anno 1020. Si itaque medio seculo vndecimo dialectica apud Parisios personuit, cur non annis quoque aliquot prius. Quod enim Launoius vrget, Beccensem et Laudunensem scholam tum viguisse, nihil aliud probat, quam earum scholarum maiorem fuisse frequentiam, quam Parisiensis, non vero hanc plane continuisse. Hoc enim sufficit, vt de ea silere scriptores eius temporis potuerint, cum celeberrimorum virorum fama ex istorum potius monasteriorum scholis, quam ex Parisiensi prodierit.

c) HENR. GANDAVENSIS de S. E. c. 5. p. 118. vnde fallitur GERVASIVS abbas, vitae Abaelardi Auctor, qui Bellouacensem facit, itemque qui Britannum dicunt, et Britanniam minorem cum maiore confundunt.

d) Opp. p. 41.

habita adductus sit ab Anselmo et Iuone Carnotensi, hoc loco enarrari non potest. Hunc autem Roscelinum Nominalium primum fuisse conditorem, eamque sectam per discipulum Abaelardum propagauisse, infra suo loco docebimus. Heic annotasse sufficit, hominem tricis dialecticis assuetum, et subtilitatibus vanis insudantem, dum cogitationes philosophicas theologiae affricat, ad hunc scopulum offendisse. Non disputabimus, vtrum Nominalium opinio, erroris illius ansam Roscelino praebuerit; quam sententiam fouisse videtur ANSELMVS [e], contra Nominales in Roscelini refutatione disputans. De illo autem dubitandum est, totam istam controuersiam fuisse dialecticam, adeoque inanem, meliusque fuisse, si ab ea vtraque pars abstinuisset. Ceterum qui ex Aristotelica philosophia Roscelinum errorem suum hausisse contendunt [f], probe cauteque intelligendi sunt; cum ex supra dictis constet, Aristotelis logicam eo tempore nondum in vulgus innotuisse, sed lectas tantum esse praeter Augustini dialecticam Boëthii conuersiones nonnullas. Inter has cum et Porphyriana introductio fuerit, qua Praedicabilium natura explicatur, dubitandum non est quin ex hoc potissimum fonte Roscelinus semina et errorum suorum et opinionis Nominalium hauserit. Dum enim Porphyrius prudenter quaestionem: an vniuersalia reuera existant, omittendam esse censet, de qua inter Platonicos et Stoicos mire decertari nouerat, occasionem suppeditauit otioso Roscelini ingenio, eam nouo acumine ingenii aggrediendi definiendique. Quod quam longe fabulae ortum dederit, suo tempore accurate enarrabimus.

e) l. c. p. 42. 43. 44.

f) Obs. Hal. T. I. Obs. 15. §. 11. p. 187.

CAPVT

CAPVT TERTIVM

DE PHILOSOPHIA SCHOLASTICA,

SECTIO PRIMA

DE STATV PHILOSOPHIAE IN GENERE, A SECVLO XII. VSQVE AD RENATAS LITERAS.

§. I.

Quam misera philosophiae facies a seculo Christiano septimo vsque ad duodecimum fuerit, satis prolixa tractatione hactenus exposuimus, ostendimusque, suppressa et neglecta eruditione inter homines Ecclesiae muneribus non fungentes, solos viros ecclesiasticos angustis triuii et quadriuii limitibus emarcidos philosophiae vultus conclusisse, declinante vero seculo vndecimo dialecticae studium metaphysicis subtilitatibus auctum inualuisse, inque hac palaestra Berengarium cum asseclis et aduersariis, praecipue vero Lanfrancum et Anselmum Cantuariensem, eius discipulum valde fuisse exercitatos, Roscelinum autem nouam Nominalium sectam, occasione Porphyrianae doctrinae de Praedicabilibus condidisse. Ex his autem non hoc modo conficitur, dialecticae studium circa finem seculi vndecimi iam emergere coepisse, et insignibus, quae hoc seculo duodecimo cepit, incrementis praelusisse: sed et seculo iam vndecimo factum esse, vt dialecticis subtilitatibus innumerae lites et controuersiae exorirentur, quae tandem occasionem dederunt, peculiare philosophandi genus constituendi, quod philosophia vocatur scholastica, eo quod ex scholis monasteriorum, in quibus dialecticae argutiae docebantur, prorepserit. Circa finem enim seculi XI iam in scholis peculiarem dialecticae professionem obtinuisse in antecedentibus Willerami, Lanfrancique, aliorumque exemplis ostendimus. Idem vero seculi XII initio factum, quo omnis fere philosophia dialectica, metaphysicis subtilitatibus aucta in scholis publicis tradebatur, et prae reliquis artibus liberalibus iuuentuti studiosae inculcabatur. Testem damus σύγχρονον PETRVM ABAELARDVM [a], cuius adolescentia in seculi XII initia incidit, ita de studiorum suorum primordiis

Sec. XII. dialecticae studio insigne.

a) Hist. Calam. suar. c. 3.

ordiis apud Parisios differentem: *Quoniam dialecticarum rationum armaturam omnibus philosophiae documentis praetuli, his armis alia commutaui, tropaeis bellorum conflictus praetuli disputationum. Proinde diuersas disputando perambulans prouincias, vbicunque huius artis vigere studium audiebam, Peripateticorum aemulator factus sum. Perueni tandem Parisios, vbi iam maxime disciplina haec florere consueuerat, ad Guilelmum scilicet Campellensem, praeceptorem meum, in hoc tunc magisterio re et fama praecipuum.* Ex quo loco, nisi nos omnia fallunt, clarum est, non cum Guillelmo dialecticae studium Parisiis renatum fuisse, quod vult Launoius, sed iam ante eum obtinuisse, huncque tantum eximia subtilitate excellentem summam dialecticae gloriam scholae Parisiensi conciliasse. His vero dialectici studii incrementis quamuis metaphysicae disputationes accessissent, qualis illa est, quae ineunte hoc seculo inter Nominales et Reales viguit, tantum tamen abest, vt meliorem sortem nacta sit philosophia, vt potius ineptis istis contentionibus et inutilibus strophis indies magis corrumperetur, et de lana caprina haut raro disputaretur. Cuius memorabile exemplum iterum ex vita Abaelardi petimus, qui philosophiae studium sub Guillelmo a se diligenter cultum ita describit: *Tum ego ad Guillelmum reuersus, vt ab ipso rhetoricam audirem, inter cetera disputationum nostrarum certamina antiquam eius de vniuersalibus sententiam patentissimis argumentorum disputationibus ipsum commutare, immo destruere compuli. Erat autem in ea sententia, de communitate vniuersalium, vt eandem essentialiter rem totam simul singulis suis inesse adstrueret indiuiduis, quarum quidem nulla esset in essentia diuersitas, sed sola multitudine accidentium varietas. Sic autem correxit istam suam sententiam, vt deinceps rem eandem non essentialiter, sed indiuidualiter diceret. Et cum hanc ille correxisset, immo coactus demisisset sententiam, in tantam lectio eius deuoluta est negligentiam, vt iam ad dialecticae lectionem vix admitteretur, quasi in hac scilicet de vniuersalibus sententia tota huius artis consisteret summa. Hinc tantum roboris ac auctoritatis nostra suscepit disciplina, vt ii, qui antea vehementius magistro illi nostro adhaerebant, et maxime nostram infestabant doctrinam ad nostras conuolarent scholas* etc. Dicemus de summo, si diis placet, controuersiae huius momento infra ex instituto, et quam amarus ex hac re fons calamitatum Abaelardo prosilierit, in eius quoque vita exponemus. Hoc vero loco miserabilem subtilitatis philosophicae faciem ex ista narratione velimus intelligi, qua de rebus inanibus et verborum quibusdam significationibus ex praecisionibus mentis nonnullis obortis tam acriter dimicatum est. Tales autem ab hoc tempore complures fuisse, quorum dialectica non nisi, vaniloqua nugatrix fuit, ex SARISBERIENSIS [b] testimonio, admodum luculento, quod supra iam produxi-

b) Metalog. L. II. c. 7. p. 798.

duximus; disci potest. Neque tamen magnopere mirandum est, vanissima haec philosophiae ludibria tantopere exosculatos fuisse eius aetatis philosophos, cum non certior esset vel eminendi inter eruditos ratio, vel promotionis lautioris conditio, quam studium dialecticum, id quod Guillelmi supra nominati exemplo patet, quem ista dialecticae peritia ad sedem Catalaunensem promouit. Quod equidem iniquum videri queat, rerum tamen circumstantiis ea aetate mire conueniebat. Tota enim theologiae vis et robur in dialectica quaerebatur, eaque pro claue habebatur, sine qua sacrae disciplinae adyta referari haud possent, qua vero qui potitus fuerit, rectam viam ingredi possit ad summam eruditionem. Id quod Abaelardus egregie docet, fassus, *se post susceptam professionem vitae monasticae sacrae plurimum lectioni studium intendentem, secularium artium disciplinam, quibus amplius assuetus fuisset, et quas ab ipso plurimi requisiuerit, non penitus abiecisse, sed de his quasi hamum quendam fabricauisse, quo illos philosophico sapore inescatos ad verae philosophiae lectionem attraheret.* Vnde mirifice laudat Abaelardum Otto Frisingensis [c], *quod monachus in monasterio S. Dionysii effectus ibique die noctuque lectioni ac meditationi incubans de acuto acutior, de literato efficeretur literatior.* Quo vero id euentu factum sit, in eius vita videbimus, quae occasionem dabit, noxiam hanc philosophandi rationem suis depingendi coloribus. Ita vero summopere enitebant praeclara, quae dialecticis nugis distorta et inflata tumebant, ingenia, tantaque erat eorum admiratio, vt vndique ad praeclaros dialecticae professores iuuentus conuolaret, eosque in coelum extolleret. Qua felicitate, magnae postea inuidiae parente vsus est idem Abaelardus, dignus, qui iterum appareat, vt intelligamus, quanta dialecticae hoc aeuo gloria fuerit. Ita enim Fulco in epistola ad eundem, post castrationem consolationem hanc afferens: *Affluentissime tibi paulo ante huius mundi gloria blandiebatur, et te incertis fortunae casibus esse obnoxium non sinebat aduertere. Roma tibi suos docendos transmittebat alumnos: et quae olim omnium artium scientiam auditoribus solebat infundere, sapientiorem te se sapiente transmissis scholaribus monstrabat. Nulla terrarum spatia, nulla montium cacumina, nulla concaua vallium, nulla via, difficili licet obsita periculo et latrone, quo minus ad te properaret, retinebat. Anglorum turbam iuuenum mare interiacens, et vndarum procella terribilis non terrebat: sed omni periculo contemto, audito tuo nomine ad te confluebat* etc. Talia de aliis quoque regionibus Fulco praedicat, quas affatim adolescentes ad Abaelardum misisse ait, vt in dialecticae mysteriis, quae omnem fere philosophiam tunc absoluebant erudirentur, de qua gloria atque fama ipse in *Historia calamitatum suarum* est videndus. Similibus satis hoc seculo alii quoque dialecticae laude insignes vsi sunt, quorum nomina postea recensebimus. Quemadmo-

c) De gest. Friderici primi L. I. c. 47.

admodum autem superiori seculo sola Augustini dialectica, et scripta Aristotelis a Boethio et Victorino Latine versa legebantur, ita hoc quoque seculo non alii fontes dialecticae eruditionis patebant. Quamuis enim hinc inde esset non nemo, qui Graecum Aristotelis textum legeret, supra tamen iam obseruauimus, intra priuatae diligentiae terminos, quicquid Aristotelicum esset, solis Boëthii versionibus exceptis, comprehensum fuisse, notumque ex loco Rigordi supra quoque iam adducto, libellos Aristotelis metaphysicos ineunte demum seculo XIII, ex Oriente allatos in Gallia noua versione innotuisse, et circa haec tempora Fridericum II. idem vt fieret in Gallia et Germania praecepisse, vt in sequentibus demonstrabitur. Qui itaque seculo vndecimo decurrente in academia Cantabrigiensi Aristotelis et Porphyrii libros praelegerunt [d], vt supra monitum, de solis libris dialecticis Aristotelis et Porphyrii a Boëthio versis intelligendi esse videntur: inter Italos vero, Gallos et Germanos ita obtinuit, vt Boëthii et Augustini scripta dialecticae hermathenae instar studiosis essent, id quod ex IOANNIS SARISBERIENSIS scriptis, praecipue vbi de ortu logicae disserit, luculenter patet. Omnium tamen maxime Augustini inualuit auctoritas, adeo vt idem scriptor [e] *temerarium esse* pronuntiet *ei obuiare*, id est contradicere: vnde ipse quoque in laudes dialecticae effusus Aristotelem quidem extollit, at dialecticam descripturus ad Augustinum prouocat, et hunc sibi auctorem classicum deligit, cuius auctoritate de dialectica pronuntiet. Negandum tamen non esse videtur, paulo frequentius circa medium seculum XII Aristotelis scripta dialectica nonnulla passim innotuisse; at haec priuatis tantum studiis patebant, et non ex Graeco, sed ex Arabico conuersa fuisse videntur. Quanquam, si dicendum, quod res est, versiones illae Arabicae, quae seculo XII confectae sunt, quales praestitisse Adelardum infra narrabimus, non tam dialecticam, quam physicam et mathematicam respiciebant? Illud extra dubium positum est, in publicis docentium cathedris hoc seculo Arabum philosophorum nomina adhuc ignota fuisse, vt vel ex solo Sarisberiensis silentio disci potest, qui cum scriptores classicos hoc aeuo citari solitos in *Policratico* et *Metalogico* frequenter alleget, nullibi tamen ad Arabes prouocat. Et ex his quidem fontibus philosophia hoc seculo hausta est, quo quamuis Aristotelem philosophantes reliquis philosophis, quorum nomina vix fando audiuerant, praeferrent, ad eius tamen praecepta raro ob dictas caussas recurrebant, et quae mediantibus versionibus Latinis in tanta Grae-

d) Anonymus in app. ad INGVLFVM Croilandiae abbatem apud LAVNOIVM de Scholis celebr. c 44. p. 243. „Ad horam primam (in „academia Cantabrigiae) frater Terricus, acutissimus sophista logicam Aristotelis iuxta Por„phyrii et Auerrois Isagogas et commenta ado„lescentioribus tradebat.“ Ex quo loco colligi potest, tempore Gisleberti, de quo hic agitur, quique teste TRITHEMIO Cat. S. E. c. 353. p. 90. a. 1090. vixit, Cantabrigiae iam Aristotelis scripta logica publica explicatione illustrata fuisse. Verum ipse sibi auctor fidem derogat, narrans, factum id esse secundum commenta Porphyrii et Auerrois: quod falsum esse ex eo patet, quod Auerroës tum nondum natus fuerit, qui seculo XII demum vixit. Dubitandum tamen non est, quin Porphyrii et Boethii commentationes publicis lectionibus in Aristotelis dialecticam inseruierint.

e) Metalog. L. IV. c. 25. p. 906.

ta Graeci ſermonis ignorantia ab eo deſumebant, ita patrum allegationibus miſcebant et turbabant, vt, quid philoſophicum ſit, quid eccleſiaſticum vix dignoſcas. Teſtem volumus iterum Io. Sarisberiensem f, cuius eruditio hoc ſeculo prae reliquis eminuit, qui praeter gentiles ſcriptores ad Albericum Rhemenſem, Alcuinum, Ambroſium, Anſelmum, Auguſtinum, Bedam, Bernardum Carnotenſem, Boëthium, Caſſiodorum, Gilbertum Pictauienſem, Guillelmum de Campellis, Hugonem de S. Victore, Iſidorum, Victorinum aliosque huius generis prouocat. Et tamen ita ſibi ſobrietatem ea in re ſeruaſſe viſus eſt, vt graui indignatione in compilatores ſeculi ſui inuehat: *Compilant omnium opiniones, et ea, quae etiam a viliſſimis dicta vel ſcripta ſunt, ab inopia indicii ſcribunt et referunt. Tanta eſt opinionum oppoſitionumque congeries, vt vix ſuo nota eſſe poſſit auctori.* Fuerunt quoque hoc ſeculo multi, quibus Ariſtotelis nomen, quod ſcriptorum ſeculi IV, V et VI auctoritas commendauerat, valde erat exoſum, quique philoſophum nec lectum, nec intellectum vehementer carpebant. Id quod iterum ex Sarisberiensi diſcimus, qui ſingulari capite in *Metalogico* g, *de his, qui Ariſtotelis opera carpunt*, agit. Qui locus cum ſatis luculenter nos doceat, quae Ariſtotelis ſenſim inualeſcentis auctoritas decurrente ſeculo XII fuerit, inſpici meretur. Scribit enim inter alia: *Satis ergo mirari non poſſum, quid mentis habeant*, (ſi quid tamen habent,) *qui haec Ariſtotelis opera carpunt, quae vtique non exponere propoſitum fuerat, ſed laudare* - - *Quidam auditores magiſtri Roberti de Meliduno* librum hunc fere inutilem *eſſe calumniantur. Alii detrahunt categoriis, vnde in commendatione earum diutius moratus ſum.* In ſequentibus quoque contra eos inſurgit, qui veterum fauore potiores Ariſtotelis libros excludunt; Boëthio fere ſolo contenti, *quorum palam eſſe*, ait, *omnibus vsque ad miſerationem imperfectionem, qui in ſolo Boëthio tempus et rem conſumſerunt, vt fere nihil ſciant.* Et tamen proteſtatur: *Ariſtotelem non vbique plane aut ſenſiſſe, aut dixiſſe, vt ſacroſanctum ſit, quicquid ſcripſerit: nam in pluribus* ait, *obtinente ratione et auctoritate fidei conuinci erraſſe, ſiquidem non modo ſtudioſum quemlibet, ſed et Deum ipſum praua poſſe committere, dicat; item, prouidentiam Dei vsque ad regionem Lunae progredi diffiteatur, et, vt diuinationem tollat praenoſcentiamque futurorum, aſſerat inferiora non regi per diuinae decreta prouidentiae, nec angelorum prodeſſe opem, aut daemonum in his, aut in futuris aliquam eſſe perſpicientiam. Eſſe et multos errores eius, qui in ſcripturis tam ethnicis quam fidelibus poſſint inueniri; verum in logica parem habuiſſe non legi. Inde ſic eum accipiendum eſſe, vt ad promouendos iuuenes ad grauioris philoſophiae inſtituta doctor ſit non morum, ſed diſceptationum.* Ex quo loco memorabili diſcimus, innotuiſſe Sariſberienſis aetate ſcripta Ariſtotelis logica, et ſe acutioribus non ſine magna

f) L. II. c. 7. p. 798.

g) L. IV. c. 24. p. 907. c. 25. p. 907.

gna indignatione ceterae philosophantium turbae commendauisse, eo quod genio seculi disceptationibus fauenti inseruire viderentur, et ornatior esset dialecticae Aristotelicae ratio, quam illius, quae Augustino tribuebatur: abhorruisse autem eam aetatem a sequentium seculorum Ἀριστοτελομανίας vitio, et displicuisse ei errores eius metaphysicos et ethicos, licet haud obscure pateat, eos non ex ipsorum scriptorum Aristotelis, quae tum nondum in vulgus edita erant, metaphysicorum lectione innotuisse, sed ex censuris scriptorum gentilium et Christianorum tantum fuisse notos. Alia seculi huius monumenta idem testantur, et quam hostiliter complures contra Aristotelis dialecticam signa mouerint docent. Qua de re legenda sunt, quae de litibus ob Aristotelis philosophiam in academia Parisiensi obortis attulit Io. Lavnoivs [h]. Exempla eius rei in sequentibus occurrent in vitis Abaelardi, Gilberti Porretani, Petri Lombardi, Petri Pictauini aliorumque, qui haereseos accusabantur ob nimium Aristotelis amorem, quo seducti eius errores in theologiam inuexisse videbantur. Maxime vero contemtus Aristotelis patuit in Abaelardi controuersia, in qua Bernardus, vehementi zelo in philosophiam Aristotelis insurrexit, et passim odium hoc suum ferente occasione prodidit, et id sibi gloriae duxit, quod Aristotelis versutias non intelligeret. Et vt scias, dialecticam eius virum grauissimum, sed affectui nimis indulgentem, petere ecce quam mire philosophum sugillet [i]: *Solus iste de sola virgine nascitur, et virginis vterum nouo et singulari partu diuinitas humana sigillat. Vbi nunc Aristotelicae subtilitatis facunda quidem, sed infoecunda loquacitas? Si peperit, cum viro concubuit, velit, nolit, vertitur in habitum priuatio, nec adstringitur dialecticis terminis omnium terminator, ad cuius imperium perit natura, dissuescit consuetudo.* Alia huius generis passim occurrentia, breuitatis caussa praetermittimus.

Dialecticae, Peripateticae studium seculo XII vehementer feruens.

§. II. Fecit tamen seculi huius, quo summo studio in dialecticas velitationes ferebatur, amor, magnaque quam de subtilitatibus, quae illis iungi solebant, metaphysicis conceperant opinio, gloriae, quam ea re consequebantur stimulo nutrita, vt vbique dialectica strepere vocemque attollere garrulam inciperet, passimque nouae scholae surgerent, quarum summa cura fuit, dialecticae praecepta tradere, et iis ducibus magnis clamoribus disputationes instituere. Suscepisse se hoc fatetur Abaelardus [k] tanto feruore, *vt cum ad Castrum Corbolii, Parisiacae vrbi vicinum scholas suas transtulisset, vt inde crebriores disputationis assultus, haec daret contra aduersarium opportunitas, ex immoderata studii afflictione correptus infirmitate cogeretur repatriare, quaesitus tamen ardentius ab illis, quos dialectica sollicitabat doctrina.* Idem de praeceptore suo Guilelmo refert, eum induto habitu monastico in ipso quoque monasterio, ad quod se religionis caussa contulisset, statim more

h) De varia fort. Aristot. in Academ. Paris. c. 1. seqq.

i) Serm. II. de Natiu. dom.

k) Loc. cit.

more ſolito publicas exercuiſſe ſcholas et diſputationes dialecticas frequenter inſtituiſſe. Cauſſam eius rei perquirenti duo momenta occurrunt, quae magnum habuiſſe in eam influxum fatendum eſt. Vnum Saracenica philoſophia ſuppeditauit, quae tum temporis in Hiſpania quoque florebat. Hanc inter barbaras gentes excoli laudarique, hanc a Iudaeis quoque inter hos populos habitantibus non ſine gloria diſci, ingenia paulo liberiora, cultumque animi non prorſus negligentia videbant, inter ſuos autem contemni indignabantur; certe quam exiguo fructu ex ſterilibus riuulis philoſophia hauriretur, nullo fere negotio intelligebant. Vt itaque et ſibi meliora paſcua quaererent, et aliorum quoque conatus iuuarent, ad Saracenos profecti ſunt, et linguam Arabicam didicerunt, lectisque libris philoſophicis, quos inter Arabes tum magno numero viguiſſe, et Ariſtotelis philoſophiam explicuiſſe, in hiſtoria philoſophiae Saracenicae* tradidimus, Peripateticam quoque philoſophiam aſſecuti ſunt; eam vero ſuſceptis verſionibus hominibus occidentalibus commendare ſunt aggreſſi. Cuius quidem negotii ſuſcipiendi ſeculo XI ad finem properante occaſionem ſuppeditauit CONSTANTINVS AFER, monachus Caſſinenſis, cui, niſi fallimur, primo verſiones librorum philoſophicorum Arabicorum debemus. Is, narrante PETRO DIACONO in *Auctario* ad LEONIS *Chronicon Caſſinenſe* [l], *egreſſus e Carthagine, de qua oriundus erat, Babyloniam petiit, in qua grammaticam, dialecticam, geometriam, arithmeticam, mathematicam, aſtronomiam, nec non et phyſicam Chaldaeorum, Arabum, Perſarum, Saracenorum, Aegyptiorum ac Indorum pleniſſime eruditus eſt. Completis autem in ediſcendis iſtiusmodi ſtudiis triginta et nouem annorum curriculis, ad Africam reuerſus eſt. Quem cum vidiſſent Afri, ita d[illegible]lenum omnium gentium ſtudiis eruditum, cogitauerunt occidere eum. Quod Conſtantinus agnoſcens, clam nauem ingreſſus, Salernum aduenit* [m], *ibique ſub ſpecie inopis aliquamdiu latuit. Deinde a fratre regis Babyloniorum, qui tunc eo aduenerat, agnitus, ac in magna honorificentia apud Robertum ducem habitus eſt.* Haec Petrus, qui in libro quoque *de viris illuſtribus Caſſinenſibus, cum philoſophicis ſtudiis pleniſſime eruditum Orientis et Occidentis magiſtrum nouumque effulgentem Hippocratem* vocat, vt laudes TRITHEMII [n] et ARNOLDI WIONIS [o] taceamus, quibus plerique ex recentioribus ſuccinunt, qui res eius tetigerunt. Caſſinenſe vero monaſterium ingreſſus, et a Deſiderio abbate [p] lubentiſſime exceptus, ad transferendos optimos ex linguis Orientalibus libros ſe magna cura accinxit. Hebraeam enim, Syram, Chaldaicam, Graecam, Latinam, Italicam, Perſicam,

Occaſio condendarum verſionum ſcriptorum Arabicorum.

Conſtantinus Afer.

l) L. III. c. 35. T. IV. Script. Ital. a praeſtantiſſimo Muratorio editorum pag. 455. eadem repetit PETRVS de illuſtr. viris Caſſin. c. 23. p. 180. Bibl. eccleſ. I. A. Fabricii.

m) Hinc ſcholae Salernitanae auctor praecipuus haberi ſolet, vid. CONRING. Antiqq. Acad. Diſſ. III. p. 98. et Introd. in artem med. L. III. c. 26. SCHELHAMERVS ad h. l.

n) De S. E. c. 286. p. 180. de illuſtr. Bened. L. II. c. 70.

o) De ligno vitae V. 98.

p) Is Victor III. P. R. poſtea fuit.

cam, Arabicam, Aegyptiacam, Aethiopicam et Indicam linguam discere curauisse, facile credi potest IO. BAPTISTAE MARO [q]. Quamuis autem plerique, quos vertit, libri, medici fuerint, vnde a scriptoribus historiae literariae Medicinae negligi non solet [r], sunt tamen quaedam, quae ad philosophiam quoque spectant. *Disputationem* enim *Platonis et Hippocratis in sententiis* eum scripsisse testatur PETRVS DIACONVS [s], et libros de dogmatibus Hippocratis et Platonis se vidisse testatur Symphorianus Champerius. Extat etiam inter eius opera [t], *de animae et spiritus discrimine*, itemque *de incantationibus epistola*, et alia, ex quibus patet, Constantinum philosophiam quoque non neglexisse. Hic vero cum ad solam physicam et rem medicam respexisset, paucis eo seculo, quod dialecticum fuisse supra probauimus, placere potuit. Accensum tamen virorum quorundam doctorum studium, vt quod inter suos non inueniebant, apud Arabes quaererent. Inter quos, praecipue circa finem seculi XI, mathematicarum disciplinarum amore exstimulatus, DANIEL a villa natali MORLEI in Norfolcia Angliae, Morleius, vel Monlegus dictus, post frequentatas Oxoniensem et Parisiensem academias in Hispaniam ad Saracenos abiit, Toletique mathematicas disciplinas et Arabicam linguam didicit, teste LELANDO [u] et BALEO [v]: quod vero PITSEVS [x] asserit, *eum in Arabiam iter suscipere dispofuisse* probari non potest. Fructus huius morae inter Arabes laudati scriptores indicant, libros *de inferiori et de superiori parte mundi*, ad Ioannem Oxoniensem episcopum Nordouicanum, qui et ipse matheseos studiosus erat; librumque *de principiis mathematicis*. Simile institutum seculo XII tenuit ROBERTVS RETINENSIS, qui et Ketenensis dicitur, Anglus, Archidiaconus in Hispania Papilonensis. Is enim post Galliam, Italiam, Dalmatiam et Graeciam lustratas, in Syriam tandem transiit, et inter Saracenos commoratus linguam Arabicam didicit. Tandem in Hispaniam redux Pampelonae archidiaconus factus anno CIↃCXLIII obiit. Nominis vero famam meruit suscepta Petri Cluniacensis instigatione et precibus, Alcorani versione Latina, quam tamen ineptissimam et strigosam esse iudicat PETRVS DANIEL HVETIVS [y]. In eo vero labore socium habuisse Hermannum Dalmatam referunt PETRVS CLVNIACENSIS [z] et BALEVS [a], quos vide. Hi vero omnes cum ad reliquas philosophiae partes parum conferrent, solis medicis scriptoribus vel theologis, vti dictum, insudando, ADELARDVS siue Athelhardus Anglus, Ord. S. Benedicti monachus Badunienſis siue Bathoniensis simili conatu philosophiam iuuare aggressus est. De eo GVILELMVS MAL-

Daniel Morley.

Robertus Retinensis.

Adelardus.

q) Ad l. c. Petri Diaconi.

r) Pleraque ad eius historiam literariam pertinentia pulchre complexus est FREINDIVS Hist. medic. P. III. p. 2. seqq. conf. FABRIC. Bibl. Graec. Vol. XIII. p. 123. et Scriptores historiae medicae alii.

s) loc. cit. de Scr. Cassin.

t) Prodiere Basil. 1539. fol.

u) Cap. 220.

v) Cent. II. scr. 29.

x) pag. 254.

y) De claris interpret. p. m. 230.

z) Biblioth. Cluniac. p. 1010.

a) Cent. II. scr. 80.

MALMESBVRIENSIS [b] videndus, et post eum LELANDVS [c], BALEVS [d] et PITSEVS, aliique historiae literariae scriptores [e]. Vixit sub Henrico I, et mathematicarum atque physicarum scientiarum cupiditate inflammatus cum domi non haberet, vnde sitim restingueret, ad Saracenos abiit, linguamque Arabicam doctus tanta diligentia in naturae arcanis rimandis vsus est, vt physicam Arabum doctrinam artesque mathematicas egregie perdisceret, et philosophorum Graecorum ex Arabico versiones haud inuita Minerua susciperet. Scripsit is *quaestionum naturalium* librum, in quo dialogo cum nepote suo instituto de rebus physicis disputat, quem *dialogum de rerum siue naturalium compositorum caussis* ad Richardum Baiocensem episcopum edidit EDMVNDVS MARTENE [f]. Ex eius prologo patet [g], Adelardum in Gallia iuxta Laudisdunum philosophiam docuisse, quam cum disciplinis mathematicis iunxit, vnde complura eius scripta physica et mathematica passim in bibliothecis reperiuntur, quae diligenter recensuit CASIMIRVS OVDINVS [h]. Inter ea *versio* quoque *Euclidis* est, confecta ex Arabico. Fallitur autem OVDINVS, dum nullibi huius scriptoris mentionem fieri putat, quam apud THOMAM IAMESIVM [i], nam Guilelmum Malmesburiensem iam eius meminisse supra iam obseruatum, cuius locum produxere IO. SELDENVS et HERMANNVS CONRINGIVS [k]. Fefellit itaque coniectura eruditissimum HEVMANNVM [l], suspicantem Adelardum forte ab Abaelardo non esse diuersum; cum vterque anno cIↃCXX docuisse in Gallia dicatur, in qua ignotum sit Adelardi, notum autem Abaelardi nomen, qui et mathematicus habitus sit, et magistri axioma nomenque tulerit, et ex Britannia minore fuerit oriundus. Adelardum enim ex Anglia oriundum ab Abaelardo et gente, et loco, et studiis diuersum esse, ex dictis clarissimum est. Inter Germanos simile quid tentasse Othonem Frisingensem contendit ADAMVS TRIBBECHOVIVS [m], obseruans, *Caroli M. aetate iam versos ex Arabicis Aristotelicorum libros aliquot, vt ex* TRITHEMIO *ad annum* IↃCCCXL *constet; postmodum vero Othonem Frisingensem reliquos ex Hispaniis et potissimos interpretum Arabicorum sumtibus haud paruis ex Hispaniis curauisse apportandos, cumque generis et opum gratia floreret, eosdem verti et in scholis praelegi iussisse.* Sed mire tempora confundit Tribbechouius, seductus a TRITHEMIO [n], qui Fridericum I. cum Friderico II miscet, et Ottonem nepotem, ait, fuisse Friderici II, quod falsum esse, in sequentibus dicemus. Hunc enim

 impe-

b) De gestis reg. Angliae L. II. c. 10.
c) Cap. 171.
d) II. 69.
e) Conf. SELDEN. Orig. Alex. p. 156. CONRING. l. c. suppl. LII. p. 349.
f) Anecdotor. T. I. p. 292.
g) Dialogum de rerum compositarum caussis a libro Problematum siue naturalium quaestionum LXXVI distinguit FABRICIVS Bibl. Lat. med. T. I. p. 29. Verum vnum idemque scriptum esse, sed variis titulis insignitum coniicere licet, ex variis eius inscriptionibus ab Oudino ex catalogis msc. Angliae recensitis, et ex ipsa docendi ratione. Msc. tamen cum non viderimus, nihil definiemus.
h) De S. E. T. II. p. 1016.
i) In ecloga MSS. Ox. et Cantabrig.
k) ll. citt.
l) Act. philos. Vol. III. p. 581.
m) De DD. Scholast. c. III. p. 128. c. VI. p. 322.
n) De S. E. c. 477. p. 118. 119. Annal. Hirsaug. T. I. p. 596.

imperatorem Arabicas versiones apportari earumque versiones confici et praelegi in Athenaeis publicis iussisse, cum ex Auentino Tribbechouius obseruauisset, Radeuici vero testimonio demonstrauisset, philosophiam Aristotelis Ottonem primum fere Germaniae intulisse, perperam inde concludit, Frisingensem episcopum versiones has Arabicas Friderico suppeditauisse. Qua ratione dimidii fere seculi parachronismum committit; Fridericus II enim ineunte demum seculo XIII has versiones fieri curauit. Ottone anno CIƆCLVIII demortuo. Non audiendus itaque est Tribbechouius, et ex philosophica historia eliminanda haec fabula. Neque tamen ita negamus, medio seculo XII versiones quasdam librorum philosophicorum ex Arabicis confectas lectas fuisse, et quod Io. SELDENVS [o] tradit, primum id factum sub Lothario Saxone et Friderico Aenobarbo. Qualem versionem forte vidisse Ottonem Frisingensem, non ab omni verisimilitudine alienum, quemadmodum probabile quoque est, earum paucitatem raritatemque occasionem dedisse Friderico II, de nouis pluribusque exemplaribus dispiciendi. Has autem versiones etiam in Gallia tandem innotuisse, vix negandum videtur PETRO GASSENDO [p], qui circa adolescentiam Parisiensis scholae eas iam vulgatas esse contendit, qui tamen ipse quoque in constituendis temporibus non satis accuratus est. Et hac quidem ratione dialectica et metaphysica quoque Aristotelis scripta inter Gallos, Germanos, Italosque sensim inualuisse, certum videtur. Alterum, quod Peripateticam philosophiam orbi philosophico notiorem fecit, momentum, ipsa Graeca exemplaria scriptorum Aristotelis suppeditant, quae hoc seculo Constantinopoli in Occidentem delata esse constat. Licet enim nonnullis in locis ea a monachis quibusdam Graece doctis legerentur [q], plerique tamen, ob Graecae linguae ignorantiam ea negligebant, contenti versionibus Victorini et Boethii. Ast *in diebus illis*, anno nempe CIƆCCIX, *legebantur Parisiis libelli quidam de Aristotele, vt dicebantur, compositi, qui docebant metaphysicam, delati de nouo a Constantinopoli et a Graeco in Latinum translati*, quae verba sunt RIGORDI [r] scriptoris coaeui, adducta a Io. LAVNOIO [s]. Qui HVGONIS quoque continuatoris ROBERTI S. Mariani Antissiodorensis monachi verba affert, ex quibus constat, etiam libros Aristotelis de naturali philosophia tum Parisiis lectitari coepisse. Ex quibus locis recte, nisi fallimur, collegit NATALIS ALEXANDER [t], et physicos et metaphysicos Aristotelis libros Parisiis tum lectos fuisse, praecipue cum non insolitum fuerit, sub metaphysicorum librorum nomine naturales quoque intelligere. Illud certum, et Rogerii Baconi testimonio quoque a Io. SELDENO [u] euictum, naturales et metaphysicos libros anno CIƆCCIX theo-

o) Orig. Alexandr. loc. cit.
p) Exercit. paradox. adu. Aristoteleos, Ex. III, pag. 74.
q) Exemplo esse potest Hermannus Contractus S. Galli philosophus.
r) In vita Philippi Augusti.
s) De fort. Aristot. c. I. p. 127.
t) Hist. Eccles. T. VII. c. 3. art. 2. p. 76.
u) De I. N. et G. L. l. c. 2. p. 35.

theologos Parisienses suis legendos interdixisse, adeoque vtrosque tum lectos fuisse. Ita personante in cathedris Parisiensibus philosophia Aristotelis, ab iis, qui in hac celeberrima Musarum sede philosophiam didicerant, aliorsum quoque traducta et propagata est. Factum id praecipue in Germania cura OTTONIS FRISINGENSIS, viri doctissimi, magnique suo tempore literarum praesidii. Is Leopoldi S. Archiducis Austriae et Agnetis, filiae Henrici IV filius, Conradi III imperatoris frater vterinus a patre collegio quidem, Neoburgi recens a se exstructo praefectus erat [x]. Cum autem summo discendarum vberius literarum desiderio flagraret, deposita praepositura ad Parisiensem scholam conuolauit, et philosophiam ibi Peripateticam didicit, factus postea monachus Cisterciensis in coenobio Morimundensi, eiusque abbas tandemque episcopus Frisingensis, cancellarius insuper imperatoris a Conrado fratre renunciatus, de cuius rebus passim historici praecipiunt [y]. Is eo tempore Parisiis literis operam dabat, quo P. Abaelardi et Gilb. Porretani controuersiae vigebant, quas ex dialectica originem cepisse infra demonstrabimus, ipseque pulchre obseruauit episcopus eruditissimus [z]. Tum itaque Aristotelicam philosophiam discens tanta eruditione scholasticum cursum absoluit, vt, obseruante WIGVLAEO HVNDIO [a] magistri, id est, doctoris theologiae gradum in ista academia obtineret. In Germaniam vero redux, Frisingaeque episcopus constitutus, philosophiam Peripateticam inter suos introduxit, et praecipue dialecticam Aristotelis Germanis commendauit. Testes damus non modo Aeneam Syluium et HELMOLDVM [b], scribentes: *Ottonem primo omnium docuisse Bauaros rationem disputandi Aristotelicam;* sed et RADEVICVM, eius amanuensem, cuius in *continuatione historiae Friderici* ab Ottone scriptae haec verba sunt [c]: *Literali scientia non mediocriter aut vulgariter instructus inter episcopos Alemanniae vel primus vel inter primos habebatur, in tantum, vt praeter sacrae paginae cognitionem, cuius secretis et sententiarum abditis praepollebat, philosophicorum et Aristotelicorum librorum subtilitatem in topicis, analyticis atque elenchis, fere primus nostris finibus apportauerit.* Magna inde fama Ottonis, cum rara auis eo tempore in Germania esset huiusmodi philosophus. Vnde tumulo eius inter alia inscribi curauit RADEVICVS:

Ottonis Frisingensis ea in re studium.

Cuius frequens otium in philosophia,
Maius exercitium in theologia,
Foedus sibi mutuum in philologia,
Nunc sit ei speculum summa theoria
Ipse dedit strepere logicum tumultum,

 Hoc

x) Vid. CAR. DE VISCH Biblioth. Cisterc. p. 255.

y) Vid. TRITHEMIVS de S. E. c. 477. p. 118. FABRICII Bibl. Lat. med. T. V. p. 551. seqq. & quos magno numero laudat.

z) De gestis Frideric. L. V. c. 46. seq.

a) Metropol. Salisb. p. 155.

b) De Slauis L. II. c. 9. T. II. Scriptor. rerum Brunsuic. Leibnizii.

c) L. IV. c. 2.

Hoc in eius cinere totum est sepultum,
Talem nemo plangere potest satis multum.
Quis nunc tantam gratiam formis affirmabit?
Aut quis elegantiam dictis assignabit?
Quis ad consequentiam tropos reuocabit?
Heu qualem sententiam schola vento dabit?
Quid rerum campactio sagax dum rimatur,
Mathesis abstractio quid, dum contemplatur,
Quod nihil priuatio per hunc dum probatur;
Quid ambarum actio, morte sciri datur.

Ex quo elogio liquere putamus, Ottonis cura dialecticae Peripateticae studium inter Germanos tantopere hoc seculo inualuisse, vt inter summa eruditionis decora magnamque felicitatem numeraretur.

Philosophia inde impedita, non vero promota.

§. III. Parum hac ratione philosophiae incrementa promota fuisse, omnino fatendum est. Ipsa enim Aristotelis philosophia talis non erat, qualis requirebatur, ad vera philosophiae addiscenda mysteria. Quae si satis proba et recta fuisset, impossibile tamen fuit huic seculo, eius arcana satis assequi, cum et Graecam linguam plerique ignorarent, et ab earum literarum cultu essent alieni, sine quibus Aristotelis philosophia intelligi nequit. Quare solis versionibus fidentes veram mentem philosophi assequi multoties nequibant. Vt taceamus magnam hoc seculo regnauisse veteris philosophiae ignorantiam, sine cuius tamen cognitione impossibile est philosophi scripta satis obscura intelligere. Mirum itaque non est, theologos Parisienses, quos non intelligebant, libros, haereseos suspectos habuisse, eosque prohibuisse. Igitur sola dialectica extollebatur, et excolebatur, quae quanto studio culta sit, supra iam tetigimus, quo vero fructu, mox dicemus. Maius tamen malum inuexerunt versiones Arabicae, Latinis auribus accommodatae. Eas enim infausto sidere et indignante Minerua factas esse, in historia philosophiae Saracenicae iam ostendimus, et luculento exemplo in Auerrois vita illustrauimus. Has malas vero, Latinas faciebant peiores huius seculi homines, vt ex illo specimine, quod non sine indignatione exhibuit LVDOVICVS VIVES[d], disci potest. Ast hi fontes plerisque philosophantibus erant, ex quibus haurienda erat philosophiae Peripateticae cognitio. Sed ferri tamen id vtcunque potuisset, si in his pestis illa substitisset, sed deteriora inde mala exorta sunt. Omnis enim illa labes, quam in philosophia Saracenorum notauimus, ex scholis Arabum ad Latinos transmigrauit, et tum mos ille argumentum theologicum rationibus explicandi dialecticis et sceptica ratione magna subtilitate de diuinis rebus armis philosophicis pugnandi, tum ipsa principia dialectica et metaphysica ad reuelationis mysteria applicata inualuerunt, et ita philosophia et theologia scho-

d) De caussis corr. Art. L. V. p. m. 411.

ſcholaſtica Muhammedanorum ſuo modo ad Chriſtianos transfugit. Qui cum ab aliquot ſeculis non parua rei huius a maioribus accepiſſent exempla et ſpecimina, malo hoc indies vires capeſſente, vt in antecedente capite demonſtratum, magnis ea de re praeiudiciis occupati ſummo feruore et contentione ad hanc inſaniam properarunt, quodque hactenus in ſolis monaſteriorum ſcholis factum erat, iam in publicis Academiis ſtudiisque, quae vocabantur, generalibus praelecta, tradita et inculcata in morem tranſibant, ipſa conſuetudine probatum et auctoritate munitum. Ex quibus, vt hoc obiter moneamus, intelligi poteſt, quid de quaeſtione ſtatuendum ſit: vtrum ſcholaſtica philoſophia et theologia a Saracenorum theologia et philoſophia deriuanda haecque pro illius parente agnoſcenda ſit? Quod poſt THOMAM CAMPANELLAM[e] aſſeruere, TRIBBECHOVIVS[f], HOTTINGERVS[g] et alii. Nempe iam ante vulgatam inter Latinos philoſophiam Saracenicam librosque Arabum philoſophicos, monſtrum illud formari coepiſſe, indubitatis exemplis ſeculi decimi et vndecimi ſupra probatum dedimus, et vel ex ſolo Lanfranco vel Anſelmo Cantuarienſi diſci poteſt. Aſt fatendum ſimul eſt, ex quo philoſophia Saracenica ſeculo XII Occidentis Chriſtianis innotuit, plenis eos amplexibus inconditum philoſophiae genus recepiſſe, et inſanientium more in dialecticam debacchatos malum malo augendo ad theologiam eam transtuliſſe. Quo factum eſt, vt philoſophia ſcholaſtica maturo partu tandem egreſſa in lucem hoc ſeculo prodiret, et innumera litium infauſtarum agmina, et diſputationes inconditae exſurgerent.

Errores ex hac Pſeudo-philoſophia exorti enataeque inde controuerſiae.

§. IV. Exempla infauſti euentus memorabilia eſſe poſſunt noui illi errores et vehementes, quae ex iis exortae ſunt contentiones atque lites, quas nonnulli philoſophi ſeculo XII et XIII ineunte diſſeminauerunt, et quibus praeluſit Ioannes Roſcelinus, vt in praecedente capite dictum. Rem in ciuitate Chriſtianae hiſtoria accurate enarrandam, paucis hoc loco ſtrictimque recenſebimus, vt quos fructus Pſeudophiloſophia haec tulerit, luculentis exemplis pateſcat. Et Abaelardi quidem controuerſiam hoc loco non tangemus, cum celeberrimi philoſophi hiſtoria infra nobis accurate exponenda ſit. Nec producendum eſſe putamus Arnaldum Brixienſem, Petri Abaelardi diſcipulum, quem dialecticae ſtudium ad haereticam prauitatem ſeduxiſſe, et pertinaci ſtudio magiſtri erroribus addixiſſe clamat BERNARDVS[h]. OTTONEM FRISINGENSEM[i] enim, qui virum ipſum nouerat, conſulentibus patet, non tam errores theologicos, quam acrem, quam in clerum exercuit, cenſuram grauemque de poteſtate Eccleſiaſtica imminuenda ſententiam Bernardum, virum quidem pium, ſed vehementem ordinis ſui paraſtatam in eum armauiſſe. Potiori iure huc referri poteſt Gilbertus Porretanus, de quo vero cum infra differendum ſit, heic nihil afferimus. Maxime vero notari meretur

e) De gentiliſmo non retinendo p. 19.
f) De DD. Scholaſt. C. III. p. 128.
g) Hiſt. Eccl. Sec. XII. p. 90. ſeqq.
h) Epiſt. 195.
i) De Geſt. Frid. I. L. II. c. 20.

tur hoc feculo XII, et fequente Almarici et Dauidis de Dinanto hiftoria et controuerfia, quae tota ex philofophia orta fuit, exemplumque effe poteft luxuriantis et ineptientis feculi, et deliramentorum ex fcholaftico philofophandi genere exortorum. Et ALMARICVS quidem Carnotenfis, qui Parifiis theologiam docuit, ex Abaelardi difciplina et philofophia plurimos concepiffe errores vifus eft concilio Parifienfi fecundo anno CIↃCCIX congregato, in quo ipfe eiusque fectatores ob quosdam articulos erroneos in ecclefiam inuectos damnati funt. Nos illos, qui ad theologorum fubfellia pertinent, eis excutiendos relinquimus, qui in exponenda controuerfiarum facrarum hiftoria defudare folent [k], errores eius philofophicos tantum expofituri. Quorum fummam ita expofuit GERSON [l], cuius locum produxit IACOBVS THOMASIVS [m]: *Omnia funt Deus; Deus eft omnia: Creator et creatura idem; ideae creant et creantur; Deus ideo dicitur finis omnium, quod omnia reuerfura funt in ipfum, vt in Deo immutabiliter conquiefcant, et vnum indiuiduum atque incommutabile permanebunt. Et ficut alterius naturae non eft Abraham, alterius Ifaac, fed vnius atque eiusdem: fic dixit omnia effe vnum, et omnia effe Deum. Dixit enim Deum effe effentiam omnium creaturarum.* Graue hoc ἔγκλημα effe, quilibet intelligit, et errorem peftilentiffimum, multoties quidem in orbe philofophico recoctum fouere, videt. Quem vero priusquam exponamus, quaerendum prius eft, vtrum vere hunc errorem Almaricus errauerit? Valde enim fufpecti iudices funt theologi Parifienfes: Cum enim aegerrime ferrent, dialecticam Auguftini, cuius tanta hactenus in cathedris philofophantium fuerat auctoritas, negligi, et Ariftoteli, homini gentili poftponi, nec pati poffent, nouos hos homines fupra fuum captum, vfos fcriptis Ariftotelis phyficis et metaphyficis, affurgere et philofophari, indigne autem non ferre non poffent, auditores relictis doctoribus priftinis ad nouos magiftros properare eorumque replere auditoria (quae res vna nunquam non litibus pugnisque innumeris excitandis fuffecit) odio et inuidia in eos accendi debebant, idque ita factum effe, luculentiffime teftabitur Abaelardi hiftoria infra enarranda. Cuius cum imitatorem effe Almaricum concilii huius PP. clamauerint, ideoque Ariftotelis quoque libros damnauerint, quod ex his radicibus nouus hic furrexiffe furculus vifus effet, non iniufta fufpicio oritur, inuidiam plus in damnando Almarico valuiffe, quam philofophiam, praecipue cum non viuus, audita eius explicatione et apologia, damnatus fuerit, fed poft fata demum reiectus, tanta inhumanitatis ferocia, vt corpus fepulchro eiiceretur, locoque infami conderetur, vt ex ROBERTO hiftorico expofuit IO. LAVNOIVS [n]. Quibus probe expenfis fatemur, totum huius concilii iudicium

Almarici controuerfia.

k) Vid. EDM. MARTENE Anecdot. T. IV. p. 163. BVLAEVS Hift. Acad. Parif. T. III. p. 24. 88. NAT. ALEXANDER Hift. Eccl. T. VII. p. 75. et fcriptores H. E. plerique.

l) De conc. metaph. cum log. P. IV.

m) De exuft. mundi Stoica Diff. XIV. p. 200. Conf. EIVSD. Orig. Hift. Phil. et Eccleſ. n. 39. p. 112.

n) De fort. Ariftot. in Acad Parif. c. I. p. 129.

cium nobis valde esse suspectum, viderique nobis verisimillimum, Almaricum Realium hypothesibus innutritum talia docuisse, quae cum argumentum theologicum ab inuidia ductum accessisset, deductis consequentiis odiosis tandem eam formam acceperint, quam Gersonis verba depingunt: licet fieri quoque potuerit, vt discipuli eius, qui tanquam mali commatis homines apud LAVNOIVM [o] depinguntur, incauta quaedam praeceptoris dogmata pessime applicuerint, et ad nouos errores traduxerint. Verum de his et similibus certi quid statui haud potest, eo quod ipsius Almarici et sequacium scripta nobis desint, et incerta sit aduersariorum eum damnantium fides. Quod si tamen supponimus, vera esse, quae ipsi tribuuntur, cum nec impossibile, nec prorsus improbabile sit, Almaricum prurientis ingenii curiositate instigatum eiusmodi sibi de rerum omnium origine systema metaphysicum formauisse, quale illi Gersonis verba tribuunt, altera iam nobis quaestio exsurgit; ex quo fonte hos errores Almaricus hauserit, vtrum ex philosophia Platonica an ex Aristotelica hos riuulos impuros in suae philosophiae latifundia deduxerit? Prius visum IACOBO THOMASIO, viro veteris philosophiae peritissimo. Is enim obseruat ex Hostiensi, *Almaricum errores suos libro cuiusdam Ioannis Scoti debere, illius puta, qui alias Erigena vsurpatur, nonoque Christiano seculo viuens Pseudo-Dionysium Areopagitam, cuius ipse magnus admirator fuit, primum latinitate donauit. Pseudo-Dionysium autem Platonicum fuisse, ne illos quidem negare, qui pro Germano habeant Areopagita. Esse vero mysticam theologiam, cuius antiquissimus scriptor iste. Dionysius habetur, Platonicae philosophiae traducem.* Haec alibi [q] latius prosequitur, exponitque, quemadmodum paulo post, quam apud Latinos haec theologia formulam artis accepit, Almaricus ipsi atrox venenum suffuderit, Enthusiasmi supra Platonem praeco portentosus. Aliter tamen B. IO. FR. BVDDEVS [r], qui posteriorem sententiam amplexus, ex philosophia Aristotelica hos errores Almarici deriuandos esse contendit. Prouocat is, partim ad testimonium Rigordi [s], qui clarissime prodit; *Libellos Aristotelis metaphysicos in synodo Parisiensi ideo damnatos et igni tradendos iudicatos esse, quod non solum haeresi Almarici sententiis subtilibus occasionem praebuerint, sed et aliis nondum inuentis praebere possent*: partim ad naturam systematis Platonici, quod materiam a Deo, ipso obseruante Thomasio, longius remouet, quam systemata reliquorum gentilium philosophorum omnia; partim ad errorem discipuli Almarici, Dauidis de Dinanto, qui Deum dixit esse materiam primam, errore Peripatetico, non Platonico. Nostra opinione, salua virorum celeberrimorum auctoritate, quorum cineres

o) De fort. Arist. loc. cit.
p) ll. cc.
q) Orig. Hist. Phil. l. c.
r) De haeres. ex Phil. Arist. ortis, Obs. Hal. Lat. T. I. Obs. 15. p. 200. Anal. p. 333. Thes. de Atheismo c. 1. §. 23.
s) In P. PITHOEI vndecim script. p. 208.

res ob praestantissimam eruditionem merito veneramur, vterque ex vero vidit aliquid, neuter verum omne detexit. Quod vt luculenter demonstremus, Lectori ea in memoriam reuocamus, quae supra de Ioannis Scoti Erigenae philosophia prolixe disseruimus, ostendimusque philosophum Britannum electo sibi enthusiastico philosopho Pseudo-Dionysio praeceptore, totum systema emanatiuum recepisse, adeoque eius principiis conuenienter docuisse, omnia esse ex Deo, cuncta ex eo emanasse, esseque in illum reditura, resque ideo omnes vnum quid esse, non sensu quidem Eleatico, Stoico, vel Spinozistico, sed Alexandrino: Hoc autem systema rationibus physiologiae Peripateticae accommodauisse, quod et ipsum hunc Enthusiasmum patitur, eo quod supremus motor in reliquas intelligentias modo ordineque subalterno, et mediante intelligentia vltima, quae intellectum vniuersalem hominum constituit, in ipsum humanum genus influxum habet, et intellectus humanus actiuus pars sit illius intellectus vniuersalis ex Deo progressi. Haec si supponimus, vt negari salua historiae philosophicae fide non possunt, non reiiciendum nobis esse videtur Hostiensis et Odonis Tusculani testimonium, asserentium, Almaricum ex libris Ioannis Scoti hos errores hausisse. Valde in eo confirmamur, non modo horum testium auctoritate, sed quoque bulla Honorii III. P. M. ad quam supra iam prouocauimus. In ea enim papa satis luculenter docet, *Parisiensem episcopum, sibi significauisse: inuentum esse quendam librum, qui perisisis* (de naturae diuisione) *tituletur, tot scatentem vermibus haereticae prauitatis, vt in prouinciali Senonensis archiepiscopus concilio iusto Dei iudicio eum reprobauerit; hunc autem librum claustrales nonnullos et scholasticos viros studiose legere* etc. Haec cum anno cIↃccxxv scripta sint, facile intelligi inde potest, episcopis et theologis Galliae ante hunc annum librum istum suspectum fuisse, et in isto concilio prouinciali, cui archiepiscopus Senonensis praefuit, tanquam fontem haereseos Almarici reiectum fuisse. Argumentum hoc historicum aliud confirmat, ex ipsa libri Scoti inspectione desumtum, cuius verba cum superiori capite iam adduxerimus, nolumus actum agere, eaque heic iterum apponere, sed Lectorem rogamus, vt ea mente reuoluat relegatque, clarissime enim parallelismum inter Scoti et Almarici placita deprehendet. Nec nos magnopere moratur, quod Buddeus vehementer vrget, philosophiam Platonis nimium materiam a Deo remouere, vt dici possit, omnia esse vel Deum vel ex Deo: Non enim hoc inficiamur, immo fatemur, dum materiam Deo opponit coaequalem, non potuisse Platonem eam deriuare ex Deo: haec vero ad hunc locum proprie non pertinent, vbi non de primae Academiae placitis, sed de systemate Platonico-Alexandrino sermo est, quod dualisticum Platonis systema in emanatiuum mutauit, vt inuictis rationibus *Tomo secundo* demonstratum est. Ex hoc Alexandrino fonte autem et Dionysius ille personatus et Ioannes Scotus sua hauserunt, quibus

bus vetus Platonifmus obiici haud poteft. Cum autem et lectus et magni habitus fit ifte laruatus fcriptor inter Gallos, cur non dici queat Almaricum eiusque fequaces, fi modo talia docuerunt, quae illis tribuuntur, ea ex his lacunis haufiffe? Neque tamen Peripateticam philofophiam nihil ad hos errores incruftandos contuliffe, ftatuendum eft, quae praecifionibus mentalibus, et abftractionibus metaphyficis eo tempore circa has nugas valde occupata erat. Exorta enim, obftetricante Rucelino, Nominalium fecta, qui in contrariam partem tranfiuerant Reales eo potiffimum contradictionis aeftu abrepti delati funt, vt ex parte rei omnia effe vnum dicerent, quamuis ex parte indiuiduorum variis accidentibus modificarentur. Hanc Guilelmi Campenfis fententiam fuiffe, ABAELARDVS [t] clariffime prodit fcribens: *Erat in ea fententia de communitate vniuerfalium, vt eandem effentialiter rem totam fimul fingulis fuis ineffe adftrueret indiuiduis; quorum quidem nulla effet in effentia diuerfitas, fed fola multitudini accidentium varietas.* Quae opinio an ipfi Ariftoteli placuerit, vel an ex Eclectica fchola ad Scholafticos peruenerit, hoc loco expendere nihil refert, et difficulter ex ipfis Ariftotelis fcriptis definiri poteft? illud vero certum, medio aeuo hoc dogma pro genuino Peripatetico fuiffe habitum, et, verifimiliter ex intellectu actiuo vniuerfali ab Ariftotelicis admiffo ortum fuum accepiffe. Pofito enim hoc intellectu vniuerfali; qui rerum omnium in fe ideas complectitur, has quoque omnes vnum quoddam vniuerfale effe, et indiuiduis tantum applicari, vt intellectus effentialiter vnus cum fingulis hominibus communicetur facile colligebant acutiffimi philofophi. Haec cum Almaricus in fcholis dialecticorum didiciffet, iftis principiis imbutus, lectis Scoti et Dionyfii libris non potuit non ftatuere, omnia effe vnam effentiam, ideas creare et creari, cuncta redire in Deum, etc. cum haec, fi non ratione ipfius fyftematis, ratione dogmatis tamen et τῆς φράσεως mire cum principiis Realium concinerent, et metaphyfica Ariftotelis frigidam his dogmatibus fuffunderet. Ex quibus fatis luculenter conftare putamus, et Platonismum Alexandrinum et Peripateticifmum inter fe iunctos hos errores gignere potuiffe. Qui vterque licet mire differre videatur ab altero, notum tamen ex vtriusque hiftoria eft, fyncretifmum Alexandrinum in concordiam vtrumque redigiffe, luculento quoque exemplo Thophaili didicimus, Arabes fimilem in modum Enthufiasmum Aegyptiacum et Platonicum cum phyfiologia Ariftotelis coniunxiffe. Ex his vero tertia, quae de Almarici erroribus agitari folet quaeftio folui poteft, vtrum Spinozae ifto dogmate praeluferit? quod praeter adductos cel. REIMMANNVS [u] quoque tuetur. In ea quaeftione enim definienda ad illa recurrendum eft, quae in fuperioribus prolixe fatis de Enthufiafmo et Atheifmo fectae Eclecticae itemque philofophiae Orientalis et Cabbalifticae diximus. Syftema enim emanatiuum a Spi-

4 S 2 noziftico

t) Hift. Calam. fuar. c. 3.

u) Hift. Atheifmi S. III. c. 3. §. 8. p. 541.

noziſtico longe differt, aliudque hoc eorum vnum et diuerſum eſt ab vno Eleatico, Stoico, Spinoziſtico, quae tamen ipſa quoque inter ſe differunt. Si enim Gerſonis verba ſine vlla haeſitatione pro veris admittamus, patet tamen, effluxum et refluxum in Deum Almaricum ſtatuiſſe, quod ſeparationem, emanationem et egreſſum ex Deo inuoluit, et a Spinoziſtica modificatione vnius ſubſtantiae longe differt, et Enthuſiaſmum magis gignit, atque deiſmum et quandam rerum omnium ἀποθέωσιν quam Atheiſmum, quem multi, ſatis παχυλῶς loquentes, cum iſto deiſmo confundunt. Ceterum vix dubium eſſe videtur, quin Almaricus tam crudas ſententias non affirmauerit, quaeque Gerſon habet, ea ex ore potius aduerſariorum, conſequentiarum machinis eius placita aggredientium et confodientium hauſerit, quam ex ipſis eius ſcriptis collegerit. Suſpicamurque Almaricum Realium partes ſequendo, cum dicerent omnium rerum eſſe nullam in eſſentia diuerſitatem, hanc eſſentiae vnitatem ad Deum, fontem rerum omnium retuliſſe, ſicque dixiſſe, quod Auerroiſtae quoque dicere ſolebant, Abrahamum et Iſaacum eſſentia non differre. His vero poſitis, magnopere credibile eſt, inuidiam plus valuiſſe in damnando Almerici errore, quam philoſophiam. Realium enim doctrina, quamuis idem, quod Almericus, ſtatueret, ſemper pro orthodoxa habita, et Nominalium placitis tanquam melior et purior praelata fuit, Almericus damnatus eſt. Quem clerum ſibi forte inuectiuis reddidiſſe infenſum, ex crudelitate in eius corpus exercita colligimus. Qui cum videret, quod RIGORDVS [v] teſtatur, *Almericum ſingulares affectare hypotheſes*, captata ex re occaſione inuidiam in argumentum theologicum traduxit, ex quo Almericus haereticus fuiſſe conuictus eſt.

Dauidis de Dinanto errores.

§. V. Almerici diſcipulus fuit, et haereſeos ſemina ab eo accepiſſe accuſatus eſt DAVID DE DINANTO, cuius errores librosque vna cum praeceptore in concilio Pariſienſi damnatos et exuſtos fuiſſe teſtatur CAESARIVS HEISTERBACENSIS [x], de cuius erroribus ipſi tributis praeter veteres fuſe a FABRICIO [y] nominatos recentiores hiſtoriae Eccleſiaſticae ſcriptores et noſtra aetate THOMASIVS [z], BVDDEVS [a], REIMMANNVS [b], videndi, qui plures nominant. Nos ad eum errorem potiſſimum reſpicimus, qui ad philoſophicam hiſtoriam pertinet. Hunc in eo hiſtorici ponunt, quod dixerit: Deum eſſe materiam primam, ſiue omnia eſſe vnum in materia. Habuiſſe eum hunc errorem ab Alexandro quodam Epicureo, nonnulli tradunt laudati THOMASIO [c], inter quos ALBERTVS MAGNVS [d] hunc Alexandri errorem

v) Apud PITHOEVM loc. cit.
x) Dial. V. 22.
y) Bibl. Lat. med. T. II. p. 44.
z) De exuſt. mundi Stoica Diſſ. XIV. §. 97. ſq. p. 199. ſeqq.
a) ll. ſupra cit.
b) l. c. §. 9. p. 342.
c) loc. cit.
d) l. Phyſ. tr. 3. c. 12. p. 15.

errorem ita enarrat: *Fuit Alexander Epicureus quidam philosophus, qui Deum esse dixit materiam, vel non esse extra ipsam, et omnia essentialiter esse Deum, et formas esse accidentia imaginata, et non habere veram entitatem, et ideo dixit, omnia idem esse: Et hunc Deum vocauit aliquando Iouem, aliquando autem Palladem, et aliquando Apollinem, et formas esse peplum Palladis et vestem Iouis, et neminem sapientum dixit ad plenum posse reuelare occulta sub peplo Palladis, et sub veste Iouis.* Ex his duplex de Dinantii opinione quaestio exoritur, vna de mente Dinantii, altera de origine huius erroris. Et quod ad priorem quaestionem attinet, ex dogmate Almarici de discipuli quoque opinione iudicium fieri potest. Quemadmodum enim ille rerum omnium fontem Deum constituendo, ex aeterna hac essentiarum origine rerum omnium naturam deriuauit, et ad realitatem essentiae vnam, quam Reales tuebantur, applicuit: ita materiam quoque omnem in Deo esse, exque Deo ortam et ab eo formam accipere, inque eum redituram quoque esse Dinantius eodem sensu tradidit. Quamuis enim Almaricus finem esse rerum omnium diceret, discipuli formam, et Dinantius materiam, dicerent, recte tamen obseruatum IACOBO THOMASIO [e], nec finem, nec formam Almarici abludere a materia Dinantii, sed idem innuere. Finem enim Deum rebus omnibus dabat Almaricus, quod omnia ex Deo orirentur, et formam quoque ab eo acciperent, adeoque tandem in eum tanquam fontem suum reditura essent, id quod crassiori vocabulo materiam Dinantius vocauit. Quae cum ex systemate emanatiuo facile intelligi queant, quod inter creationem ex nihilo et systema dualisticum medium ita tenuit, vt Deum rerum omnium materiam faceret, prolixa heic explicatione opus haud habent. Vnde vero hunc errorem Dinantius hauserit, superuacaneam quaestionem esse putamus, si verum est, fuisse eum Almarici discipulum; ex eo enim facile intelligitur, Alexandrino-Platonicam philosophiam hos thesauros Dinantio suppeditauisse. Ipse enim Almaricus finem rerum Deum ponendo, id est extremum, in quod omnia redeant, communem rerum omnium ὕλην, licet elegantius tectiusque, in Deo posuit. Nec obstat, in concilio Parisiensi Dinantii quoque errorem, tanquam ex Aristotelica philosophia enatum damnatum fuisse. Id enim omnino concedimus, cum ipsam materiae primae vocem Dinantius ab Aristotele acceperit, et ex eius metaphysica transsumserit. Is enim cum praecisione mentali vsus, ab omni corporis affectione, quantitate et qualitate materiam primam remouisset, sicque summam ei simplicitatem tribuisset, eam autem subiectum esse rerum omnium, et ante omnia existere, et ex eo cuncta fieri, et omnes recipere formas dixisset, solam notionem subiecti ex quo, abstractione quadam considerans, sicque principium aliquod imaginarium introducens, quod nullibi, nisi in suomet ingenio existeret; philosophi

 medii

e) De exust. mundi Stoica Diss. XIV. §. 97. seqq.

medii aeui philosophum subtilem non satis assecuti, quid materia prima esset, non intelligebant. Dinantius autem cum ex systemate Alexandrino a praeceptore didicisset, ipsam quoque rerum omnium ὕλην, formasque eius ex Deo prodiisse, ratus simplicitatem ab omni corporis affectione secretam nonnisi Deo tribui posse, cunctatus haud est, Deum materiam primam dicere. Ex quo patet, crassas quae ex idea materiae exsurgunt, notiones Dinantium Deo non tribuisse, sed metaphysica quadam ratione, non modo vt caussam efficientem, sed et vt subiectum, ex quo res omnes oriantur, considerasse. Ex quo intelligi iam potest, Atheismum Dinantio alio sensu modoque obiici non posse, quam solet Alexandrinae philosophiae fieri, de quo suo loco dictum. Aliter quidem statuendum esset, si Dinantius eam opinionem fouisset, quam Alexandrum Epicureum tenuisse ait Albertus M. Sed nulla prorsus ea in re est Alberti auctoritas, qui quamuis pro sui temporis conditione, ingenio satis magno eminuerit, ignarus tamen in historia philosophica hospes fuit, et imprimis in historia philosophiae Epicureae misere coecutiit. Qui enim in tr. *de immortalitate animae*, Hesiodum, Atalium vel Achalium, Cecinnam, vel Tetinnum, et Isaacum Israëlitam nobis fingit Epicureos vetustissimos, vt obseruatum Petro Gassendo [f], vel Platonem, Speusippum, Socratem, Pythagoram Stoae adscribit, facile quoque Alexandrum Epicureum philosophum fingere potuit. Nec Alexandrum illum Epicureum, quem loquentem in conuiuio philosophico introducit Plutarchus [g], huc trahendum esse putamus. Esse enim haec nomina Plutarchi pleraque ficta, nec veros philosophos referre, suo loco monuimus, sane in Epicureae philosophiae historia Alexander nullus memoratur. Quam vero Albertus dedit huius Alexandri opinionis delineationem, non Epicuri hortum, sed Zenonis porticum sapere, Graecae philosophiae intelligentes non ignorant. Haec enim et Deum essentialiter omnia esse, siue totum illud, quod videmus, quodque omnia comprehendit, statuit, et hunc Deum mox Iouem, mox Apollinem, mox Palladem appellauit per partes mundi euntem, et formas ex eo oriri asseruit, vel in eo potius comprehendi praecepit. Quod vtrum, perfectum sapiat Atheismum, quod vult Thomasius [h], hoc loco disquiri non potest, et *Tomo primo* luculenter est expositum, sed Epicureo systemati tribui plane non debet. Id enim Deum ex mundo relegatum in intermundiis collocauit, nec materia, siue atomi Deus dictae sunt, quamuis ad atomos rerumque materiem, (voce tamen hac longe aliter accepta, ac in Lyceo et Porticu fiebat) omnem rerum figuram, formam, essentiam et conformationem retulerit, statueritque formas non essentialem quandam differentiam inuehere, sed ex sola particularum dispositione varia oriri, nec habere veram entitatem. Quae magnam quidem cum his affinitatem habere videntur, quae Alexandro Albertus M. tribuit, reuera tamen longe ab eo systemate differunt,

f) Vit. Epicuri L. II. c. 6. p. 77. g) Sympos. L. II. q. 3. h) loc. cit.

runt, quod omnia eſſentialiter eſſe Deum, ſiue materiam eſſe Deum ſtatuit, a qua voce ipſi Stoici abhorruerunt, qui materiam Deo oppoſuerunt. Facile itaque nobis perſuademus, Albertum ſyſtemata confudiſſe.

Remedia adhibita, prohibita Ariſtotelis philoſophia.

§. VI. Obuiam eundum eſſe huic malo mature viderunt Eccleſiarum antiſtites, et de remedio cogitandum ſufflaminandumque vaeſanum philoſophiae impurae ſtudium cenſuerunt. Factum id ineunte ſeculo XIII, quo congregati Pariſiis Galliae praeſules de damnandis nouae philoſophiae erroribus conſultarunt, et Almerici atque Dinantii opiniones proſcripſerunt, librosque Ariſtotelis phyſicos et metaphyſicos legi prohibuerunt, vt ſupra probatum. Confirmata in Almericum ſententia in concilio Lateranenſi ab Innocentio III coacto [i]. In ſynodo Pariſienſi tertia autem, a Roberto Corceone, pontificis maximi legato, cui in mandatis datum erat, vt Pariſienſem academiam meliorem in ordinem reduceret, naturalis et tranſcendentalis Ariſtotelis philoſophia et ſcripta nouo mandato vetita, cuius argumentum exhibet LAVNOIVS [k], qui videndus. Parum tamen ita promotum, nec mali huius radices extirpatae ſunt. Cuius cauſſa quaerenda eſt partim in praua cleri eas conſtitutiones vrgentis et ſuggerentis animi diſpoſitione, et inuidia erga profeſſores philoſophiae nouae, partim in humani ingenii luxuria. Cum enim, qui nouum philoſophandi genus receperant, viderent, odio et affectu indigno cuncta agi, non de veritate, ſed de gloria et commodo doctorum diſputari, rati, magno ſupercilio hos canones ſynodorum contemnebant, et ingenio luxurianti eo magis habenas laxabant, quo magis in contraria ruere ſolet hominum curioſitas interdictis eiusmodi ſufflaminata. Ita vero ſubtilitatis amor indies creſcens non potuit non Ariſtotelicam philoſophiam quotidie magis commendare, donec tandem circa finem ſeculi, Thoma Aquinate ſua auctoritate potiſſimum obſtetricante, victoria potita triumphos ageret, vt in ſequentibus dicemus. Neque tamen intermiſerunt viri docti grauesque philoſophiae obicem ponere, quam rebus Eccleſiae vehementer obſtare credebant, nondum perſpicientes, quem vſum praeſtare queat auctoritati eccleſiaſticae, vt poſtea apparuit. Hinc non tantum ſynodorum ſtatutis grauiſſime in Ariſtotelicam philoſophiam inuecti ſunt, ſed et magnis vocibus eam vbi modo poterant, condemnauerunt. In qua arena magnopere deſudauit Bernardus, acris philoſophiae inſectator, qui eo nomine valde Abaelardum perſecutus eſt, vt infra dicemus. Idem alii quoque ſuſceperunt, inter quos memorabilis eſt GVALTERVS [l] prior S. Victoris, qui librum eo tempore ſcripſit *contra manifeſtas et damnatas etiam in conciliis haereſes, quas ſophiſtae Abaelardus, Lombardus, Petrus Pictauinus et Gilbertus Porretanus libris ſententiarum ſuarum acuunt, limant, roborant.* Lectu digna ſunt, quae ex iſto libro excerpſit LAVNOIVS [m], ex iis enim luculenter patet, quam infenſi plerique

Sed parum ita promotum.

Priuatum virorum doctorum ea in re ſtudium fruſtraneum.

i) Vid. CARANZA ſumma concil. p. 602.
k) l. c. p. 195.
l) Videndus de hoc Gualtero BVLAEVS hiſt. acad. Pariſ. T. II. p. 404. 629. OVDINVS T. II. p. 1569.
m) loc. cit. p. 187.

que professores philosophiae Aristoteli fuerint, decurrente, quo hic Gualterus vixit, seculo XII. Inter alia haec conqueritur: *Dialectici, quorum Aristoteles princeps est, solent argumentationum retia tendere, et vagam rhetoricae libertatem et syllogismorum spineta concludere. Hi ergo in eo totos dies et noctes terunt, vt interrogent et respondeant, vel dent propositiones, vel accipiant, assumant, affirment, atque concludant.* Et huc eos quoque referendos esse putamus, quos Aristotelis opera carpere indignatur Io. SARISBERIENSIS [n]. Alia, ne nimii simus, praetermittimus. Parum haec rem promouisse ex dictis manifestum est; non enim ea medicina parabatur, quam malum requirebat, et ipsa morbi indoles flagitabat, eo quod infelix illud lolium, quod agrum DEI corruperat, infaustam puta commixtionem principiorum rationis et reuelationis, non intelligebant [o], et ipsam philosophiam condemnando aduersarios

n) Metalog. L. IV. c. 24. p. 905.

o) Caussas huius mali perquirantibus partim intellectus, partim voluntas doctorum Scholasticorum sec. XII, immo seculorum quoque X et XI, quibus huic nihilo eos iam praelusisse supra euicimus, accusandus esse videbitur. Magna enim tunc temporis regnabat ignorantia verae philosophiae, quae non potuit non rationis vsum fere omnem corrumpere, cum quid esset philosophia, quaeque illi principia debeantur, qui limites sint ponendi, a plerisque ignoraretur. Ita sublato discernendi iudicandique signo atque instrumento, mirum non erat, ingens oriri errorum atque praeiudiciorum chaos, cum non esset, quod hanc confusionem claris et distinctis ratiociniis tolleret. Valde malum hoc auxit praeiudicium auctoritatis, qua Augustinum atque Damascenum, (quorum ille in Occidente, hic in Oriente prima huius mali fundamenta posuit) prosequebantur. Eo enim praeiudicio impediti sine examine hanc de rebus diuinis differendi, et rationis atque reuelationis principia miscandi consuetudinem admittebant, et imitabantur. Quod eo magis suscipiebant, quo magis sine cortice nauare, et suo potius quam alieno lumine vti ingenii sui paupertate impediebantur. Satis haec grauia fuisse mala nemo non intelligit: accessit autem praua voluntatis conditio, gloriae magis, inuidiae, odio, emolumentoque, quam veritati litare cupientis. Magna enim hoc tempore laus erat, de summis fidei mysteriis insolito disputare dialecticae artis acumine. Hoc qui valebant et discipulorum numero superbiebant, et per ora virûm volitabant, et magnis laudibus extollebantur. Cumque summi ecclesiae πρόμαχοι viderentur, subtilitas illa araneorum telis similis in ipsas episcopatuum et abbatiarum dignitates introducta, et his axiomatibus et honoribus atque emolumentis ditata et muneribus his affecta est. Cuius egregium exemplum infra suppeditabit Abaelardi historia, plura dabunt biographiae Scholasticorum in sequentibus enarrandae. An, quaeso, rebus ita stantibus possibile erat, infaustum pseudophilosophiae sidus, quod tot commodis affulgebat, negligi contemnique, et non potius velut instrumentum, gloriae, promotionis, opum honorumque excoli strenue recipique? Cum autem tandem viderent, qui aulae Romanae se totos dederant, quanta inde praesidia illi, enascerentur, et quae fundamenta atque firmamenta capere posset superstitio, patentibus eam amplexibus receperunt, et pro nauata hac opera ditissimis munerum et dignitatum reditibus aucti, in hoc stadio impigerrime perrexerunt. Et ita iuncta ambitioni, voluptati, auaritiae praeiudicia auctoritatis, obsequii, ignauiae, superstitionis et similia, velut imber foecundus laetissime surgenti lolio vires addiderunt expectatione maiores. Maxime vero imprudens pro religione, vel superstitione potius late tunc grassante zelus plurimum ad hoc monstrum alendum augendumque valuit. Valde enim philosophia haec eristica ad exagitandos aduersarios quique a recepta doctrina abire videbantur, faciebat, largamque promittebat victoriam, cuius iam exemplum in controuersia Berengarii dederat Lanfrancus. His vero armis cum ea dogmata egregie defendi posse appareret, quae commodum hominum Ecclesiasticorum introduxerat, quale transsubstantiationis dogma est, dici non potest, quanto studio in hanc philosophiam contentiosam doctores ecclesiastici incubuerint, quo quisque enim in hoc campo erat exercitatior, eo maior et sibi et aliis videbatur theologus. Et ne lerna malorum deesset, adiuuit pseudophilosophia ea principia, quae carni grata erant, eaque mire promouit defenditque, quod integras ei hominum cohortes conciliauit. Exemplum dabit Semi-Pelagianismi circa hoc aeuum in Ecclesia triumphantis historia, qui inuenustus foetus a philosophia scholastica, si non exclusus certe insigniter promotus est. Haec et alia, de quibus in sequentibus dicendi erit occasio, nec intelligebant, nec emendare nouerant, qui summis Ecclesiae rebus praeerant, immo manus ipsi dabant, pestemque in Ecclesiam admittebant, paucique illi excessus, qui in synodis iugulabantur, oculos nemini aperiebant, omnibus contentis riuulos obstruxisse

sarios magis ira et indignatione accendebant, quam ad sanam mentem reuocabant, credentes, eos oculos sibi eripere, iugoque ignorantiae collum subiicere velle; quod imprimis praeposteram Bernardi vehementiam effecisse, horum temporum historia testatur.

Incrementa philosophiae Aristotelicae inter Scholasticos in Gallia.

§. VII. Ex his itaque, quas adduximus caussis facile fuit Aristoteli non obstantibus his impedimentis caput extollere, et, quae modo nata fuit, philosophiae scholasticae amplissimas vires acquirere. Factum inde est, vt, cum Aristotelis dialectica genio huius seculi valde arrideret, prohibitis libris physicis et metaphysicis, dialectici tamen permitterentur. Roberti Corceonis enim, in reformatione scholae Parisiensis occupati, ordinatione cautum [p], vt *ordinaria lectione libri dialectici Aristotelis legantur, libri autem Aristotelis metaphysici et de naturali philosophia, summaeque ex iis confectae, doctrinaque Dinantii et Almarici haereticorum et Mauricii Hispani a nemine discatur legaturque*, quae sub excommunicationis poena sancte obseruanda iniunxit cardinalis. Sed et hoc simul cautum, *ne quis ad audiendam Aristotelis dialecticam admitteretur, qui non sex annos artium praecepta prius hausisset.* Qua ratione veteribus professoribus de frequentia auditorum prospiciebatur, cauebaturque, ne quod toties factum erat, prae Aristotelicae dialecticae cupiditate vacua starent eorum acroateria, eosque studiosa iuuentus desereret. Neque sic tamen motus, quos noua philosophia ciebat, sopiri in academia Parisiensi potuerunt, philosophiam Aristotelicam paulo post ad sacrorum dogmatum explicationem transferente Simone Tornacensi, qui aliis Thuruaius dicitur, et suo tempore dialecticae subtilitatis laude inferior fuit fere nemini [q]. Testem damus HENRICVM GANDAVENSEM [r], ita de eo scribentem: *Simon Tornaci oriundus ex dialectico subtilissimo immo omnium liberalium artium fere sui temporis peritissimo, theologicae etiam scholae Parisiis cathedram meruit ascendere magistralem, in qua plurimos habuit auditores.* Et his, adductis libris eius, addit: *Sed dum nimis et in hoc et in aliis scriptis suis Aristotelem sequitur, a nonnullis modernis haereseos arguitur.* Paria habet TRITHEMIVS [s], qui videndus. Grauissimam fuisse, quam hoc studio Aristotelico sibi conflauit inuidiam, ex eo intelligi potest, quod inter perditissimos summi numinis hostes, publica quoque Nemesis diuinae vltione punitos referri soleat,

struxisse fontibus neglectis. Tandem quod curiositas et humani ingenii subtilitas excogitauerat, fulcrum hierarchiae ecclesiasticae factum est, quo non potuit non vehementer amari commendarique. Certatim itaque viri summi, quique melius reliquis sapere videbantur scholasticam philosophiam et theologiam docuerunt, et Paulo non modo Aristotelem iunxerunt, sed hunc quoque illius constituerunt interpretem, immo iudicem. Quod malum vires eundo acquirens, mirum in modum adoleuit, et ex adolescentia ad virilitatem progressum innumeras ecclesiae calamitates excitauit. Qua de re tamen cum annales ecclesiastici plurima specimina exhibeant, in praesentia plura non addimus, infra, vbi de ipsa scholastica philosophia disserendum est, plura dicturi.

p) Vid. LAVNOIVS l. c. c. IV. p. 195. seq.

q) Conf. BALEVS Cent. III. c. 47. BVLAEVS Hist. vniu. Paris. Sec. II. p. 8.

r) De S. E. c. 24. p. 121.

s) De S. E. c. 467. p. 127.

soleat, qua de re vel fabula potius cum infra commodior dicendi locus fuerit, heic, ne nimis longe a via diuertamur, nihil addimus. Cum itaque Aristotelem eiici non posse cernerent, et plerique in hac academia necessitate coacti hanc philosophiam discere coepissent, ipsi quoque libri Aristotelis physici tandem permissi sunt, cautione modo adiecta, vt prius examinarentur, et purgarentur [t]. Factum hoc esse anno CIↃ CCXXXI ex bulla Gregorii IX constat, qua iubetur, *vt magistri artium vnam lectionem de Prisciano, et vnam post aliam ordinarie semper legant, et libris illis naturalibus, qui in concilio prouinciali ex certa scientia prohibiti fuere Parisiis, non vtantur, quousque examinati fuerint, et ab omni errorum suspicione purgati. Magistri vero et scholares theologiae in facultate, quam profitentur, se studeant laudabiliter exercere: nec philosophos se ostentent, sed satagant fieri theodidacti, nec loquantur in lingua populi, linguam Hebraeam cum asotica confundentes, sed de illis tantum in scholis quaestionibus disputent, quae per libros theologicos et sanctorum patrum tractatus valeant terminari* [u]. Haec Gregorius, vt ex tablini Parisiensis codicibus refert Io. LAVNOIVS [x]. Concessis, hunc in modum libris Aristotelis metaphysis, facile colligere licet, dialecticorum diu iam permissorum summam fuisse auctoritatem, de quo nemo dubitabit, qui Io. SARISBERIENSIS *Metalogicum* legerit, in quo dialecticam Peripateticam contra quendam Cornificium magnis conatibus defendit. Et hac quidem ratione post longum certamen vicit in Gallia Aristoteles.

Itemque in Anglia, Germania et Italia.

§. VIII. In aliis Europae regionibus tantas iras philosophantium gregi non excitauit Aristoteles, sed apertis amplexibus exceptus est, sine dubio, quod prius iam non prorsus fuisset ignotus, nec tot lites et contentiones ex eius lectione essent exortae. Exemplum esse potest Anglia, in qua seculo XII magna auiditate Aristoteles lectus est, vt vel ex solo Ioannis Parui exemplo disci potest, exque loco Baconi supra allegato constat. In Germania autem et Italia Aristotelem philosophantium vsu vulgauit cura Friderici II imperatoris; is enim cum et ipse esset literatissimus, et summus eruditorum patronus, plurima musarum domicilia vel recens condidit, vel renouauit, inque priorem splendorem restituit; et vt melioris literaturae volumina a studiosis euolui possent, ex Graeco et Arabico idiomate praeter non pauca Galeni et aliorum medicorum, astronomorumque Aristotelis quoque opera verti curauit. Rem in philosophiae historia notatu dignissimam PETRI DE VINEIS [y] verbis, nomine imperatoris de ea cura differentis, quam nostris, malumus exponere, qui

Arabica philosophia introducta.

t) LAVNOIVS l. c. c. VI. p. 198. seqq.

u) Haec sine dubio ratio est, cur in libris sententiarum, praecipue Lombardi, maior deprehendatur cura afferendorum dictorum patrum ipsiusque Scripturae, quam factum, postquam Thomas et sequioris aetatis Scholastici philosophicis disputationibus omnia miscuerunt.

x) loc. cit.

y) L. III. Epist. 69.

„qui ita: „Poſt noſtri vero regni curas aſſumtas, quanquam operoſa frequenter negotiorum turba nos diſtrahat, et ciuilis ſibi ratio vendicet „ſollicitudinis noſtrae partes; quicquid tamen temporis de rerum familiarium occupatione decerpimus, tranſire non patimur otioſum: ſed „totum in lectionis exercitatione, gratuita libenter impendimus, vt animae clarius vigeat inſtrumentum in acquiſitione ſcientiae ſine qua mortalium vita non regitur liberaliter. Dum librorum erga volumina, quorum multifarie multisque modis diſtincta chirographa noſtrarum armaria diuitiarum locupletant, ſedula meditatione reuoluimus, et accurata „contemplatione penſamus, compilationes variae ab Ariſtotele aliisque „philoſophis ſub Graecis Arabicisque vocabulis antiquitus editae in ſermocinalibus et mathematicis diſciplinis noſtris aliquando ſenſibus occurrerunt, quas adhuc originalium dictionum ordinatione conſertas, et vetuſtarum veſtium, quas eis aetas prima conceſſerat, operimento contectas, vel hominis defectus aut operis ad Latinae linguae notitiam non „perduxit. Volentes igitur, vt veneranda tantorum operum ſimul auctoritas apud nos non absque commodis communibus vocis organo traduce innoteſcat, ea per viros lectos, et in vtriusque linguae tralatione „peritos inſtanter iuſſimus, verborum fideliter ſeruata virginitate transferri. Quia vero ſcientiarum generoſa poſſeſſio in plures diſperſa non „deperit, et diſtributa per partes minorationis detrimenta non ſentit, ſed „eo diuturnius perpetuoque ſeneſcit, quo publicata foecundius ſe diffundit: huiusmodi celare laboris emolumenta noluimus, nec aeſtimauimus „nos, eadem retinere iucundum, niſi tanti boni nobiſcum alios participes faceremus. Conſiderantes veruntamen, quorum conſpectibus quorumque iudiciis operis coepti primitiae poſſent decentius deputari: ecce „vobis [z] potiſſime, velut philoſophiae praeclaris alumnis, de quorum „pectoribus promtuaria plena fluunt, libros aliquos, quos curioſum ſtudium translatorum lingua non potuit fidelius inſtruere, conſulte prouidimus praeſentandos vel deſtinandos. Vos igitur viri, qui de ciſternis „veteribus aquas nouas prudenter educitis, qui fluenta melliflua ſitientibus labiis propinatis, libros ipſos tanquam Xenium amici Caeſaris gratanter accipe: et ipſos antiquis philoſophorum operibus, qui vocis veſtrae miniſteriis reuiuiſcunt, quorumque nutritis famam, dum dogmata „ſternitis ſapienter, vt expedit aggregantes, eos in auditorio veſtro (in „quo gratia virtutum fructificat, erroris rubigo conſumitur, et latentis „ſcripturae varietas aperitur,) cum mittentis fauore commoniti, tum „clari transmiſſi operis meritis perſuaſi, ad communem vtilitatem ſtudentium, et euidentis famae noſtrae praeconium, publicetis.“ Haec Fridericus princeps optimus per cancellarium auguſti nominis auctoritate vſum, ex quibus, quot nominibus de philoſophia mereri, eamque per Germaniam et Italiam quaſi ſepultam reſuſcitare cupiuerit, clariſſime liquet.

z) Haec verba ad Bononienſis ſcholae profeſſores diriguntur.

liquet. Dolendum tamen optime cogitata non optime cecidisse, nec ita euentum fuisse fortita, vt vera philosophiae incrementa ex ea re exsurgerent. Quibus, nisi fallimur duo obstitere; primum, quod Aristoteles potissimus electus et philosophis legendus explicandusque commendatus est. Quamuis enim aliorum quoque philosophorum mentionem imperator faciat, ex dictis tamen colligi potest, reliquos vel interpretes Aristotelis inter Arabes cultos vel Arabes ipsos, v. c. Auicennam, Auerroëm similesque fuisse: cetera turba mathematicos complexa est. Quamuis autem praestiterit cum Aristotele esse luscum, quam plane coecutire, diffitendum tamen haud est, malo hunc potissimum philosophum fidere in manus hominibus philosophantibus datum esse, qui et in se satis obscurus acutiora, quam quae tunc erant, tempora poscebat, et sine veteris historiae philosophicae notitia intelligi non poterat, qua tamen illud aeuum carebat. Ita quem non assequebantur, feliciter quoque explicare nequibant. Ergo necessario ad versiones Arabicas recurrendum erat, quae alteram caussam constituunt, cur parum in promouendis philosophiae incrementis profecerit Friderici II studium. Hae enim quam infaustis auibus infelicique euentu confectae fuerint, et quam parum idoneae sint, ad veram Aristotelis mentem discernendam suo loco luculentissime confecimus. Hae vero versiones viris quidem haud indoctis, sed Arabicae linguae non satis gnaris, et a philosophiae praesidiis vacuis cum transferendae in Latinum sermonem commendatae essent, dici non potest, quam misero habitu Aristoteles Latinus comparuerit, vt ex his Latinis Aristotelis interpretationibus, sub auspiciis et incunabulis typographiae magna cura editis [a] ipsa docet experientia. Et ex Graeco quidem nonnullas confici se curasse, ipse imperator in adductis fatetur, recteque notauit AVENTINVS [b], perperam ideo a TRIBBECHOVIO [c] notatus. Verum hoc ad Aristotelem pertinuisse, probari non potest, cuius Graecum textum ante captam Constantinopolin dispersosque per Italiam Graecos philosophos lectum haud fuisse, satis certo constat. Recte id obseruatum magnis viris IOSEPHO SCALIGERO [d] et IOANNI SELDENO [e], qui, ne nimii simus, ipsi videndi. Illud quoque ex illius temporis monumentis constat; Arabicae linguae, quam Graecae, meliorem eius aetatis homines habuisse notitiam. Ita vero, quod extolli satis pro dignitate non potest, laudatissimi principis studium eum effectum sortitum haud est, quem optima eius voluntas quaesierat, et Arabica magis philosophia, quam Peripatetica genuina introducebatur, cumque illa omnes quoque isti naeui, quos supra tetigimus. Quamuis enim ab eo tempore in plerisque academiis Germaniae et Italiae, praecipue Bononiensi, Patauina, Ferrariensi, Neapolitana etc. Aristoteles praelegeretur, passimque essent, qui Arabicam ideo linguam discerent, vt supra dictum, paucissimis tamen Aristo-

a) Vid. FABRICII Bibl. Graec. Vol II. p. 171.
b) Annal. Boic. L. VII. p. m. 670.
c) De DD. Scholast. c. III. §. 3. p. 127.
d) Epist. 362.
e) Origines Alex. p. 156.

Aristotelis textum Graecum inspicere licuit, contentis versionibus ex Arabico confectis animum pascere. Rarissime enim is occurrebat, cum, qui describerent, oppido pauci essent, tantique vnum Aristotelicorum librorum volumen constaret, vt hanc adire Corinthum non nisi locupletissimis summaeque dignitatis viris liceret, qui longe alia plerumque, quam Aristotelem curabant. Ex his autem intelligi potest, quousque verum sit, quod nonnulli contendunt, Auerroëm vel Auicennam Arabesque alios Scholasticorum parentes fuisse. Id enim non quidem de omnibus Scholasticis, maxime Gallis, de plerisque tamen, praecipue in Italia verum est, apud quos sola regnauit philosophia Peripatetico-Saracenica, quae quam infeliciter Aristotelem expresserit, satis superque dictum est. Viderunt id viri docti, qui seculo XVI in restituenda genuina philosophia veteris Graeciae desudarunt. Inter quos cuncta his eleganter complexus est LVDOVICVS VIVES f: *Neque haec ipsa Aristotelis volumina potuerunt intelligere, primum propter locutionem adstrictam, et ex breuitate obscuram, hinc propter intricatas et obliquas sententias, tum etiam ob immodicas subtilitates, quibus Aristoteles plerumque non exacuit ingenia, sed perturbat, et frangit, tenebrasque et hallucinationem inducit aciei mentis, dum conatur minutias quasdam tenuissimas ostendere, et inutiles per se, et quae intentionem obtutus ingenii subterfugiant ac frustrentur: non aliter, quam si fila monstrare quis vellet rudentum illius nauis, quam Myrmecides fabricatus est apicula contectam: vel dispunctiunculas Iliados, quae nuce capiebatur. Tales sunt illius libri Graece quidem, vt ab eo sunt perscripti, nam Latinos ita legimus, vt aenigmata audire te credas, non planum sermonem atque explicatum, qualem inter se homines consueuerunt vsurpare. Dicet aliquis, graue incommodum, sed ideo tolerabile, quod adiuuamur bonis interpretibus ac explicatoribus ex Arabia vsque accitis.* His ea verba de Auerrois commentationibus et versionibus Arabicis subiicit, quae in eius vita iam attulimus, iisque haec addit: *Aristotelem vero quomodo legit? non in sua origine purum et integrum, non in lacunam Latinam deriuatum, non enim potuit linguarum expers, sed de Latino in Arabicum transuasatum. In qua transfusione ex Graecis bonis facta sunt Latina non bona, vt ille dicit, ex Latinis vero malis Arabica pessima.* Haec iucunda digressione late prosequitur, et philosophiae Arabico-Scholasticae faciem natiuis depingit coloribus. Similia obseruat FRANCISCVS PATRICIVS g, qui vbi notasset, Auerrois philosophiam magna seruitute inhaerere Aristoteli, cum Auicenna, Algazel, Auempace paulo liberius essent philosophati, *haec*, monet, *axiomata, cum primum in Gallias ex Hispaniis Auerrois libri inuecti essent, Latini nominis homines philosophiae studiosos, cum alium, praeter Aristotelem philosophum neminem haberent, nec alios Aristotelicorum*

 rum

f) De caussis corrupt. art. L. V. p. m. 166. g) Discuss. T. I. L. XII. p. 162. 163.

rum librorum interpretes quam hunc ipsum, mire esse amplexatos, atque ad axiomata haec veluti ad hypotheses firmissimas esse philosophatos. Huiusmodi philosophandi rationem in Germaniam ab Alberto M. in Angliam a Ioanne Duns, in Italiam a D. Thoma Aquinate inuectam fuisse verisimile; ingentemque ab his philosophorum numerum ac successionem manauisse, quae in Auerrois hypothesibus habitauerit. Ex quibus noua quaedam in Aristotele, vetus tamen in Academia a Pyrrhonis schola ratio philosophandi orta sit: vt scilicet de singulis dubitare vtile fore arbitrarentur, inde dubitationum ac quaestionum sexcentorum millium numerum manasse. Nam cum omnia Aristotelis dicta vt vera reciperent, multis tamen locis contradictionem prae se ferrent, necesse fuit, de alteris dubitare; sed dubia de dubiis nectendo, in nouam quandam Academiam horum scholas euasisse, ita vt nihil in Aristotele certi affirmari possit. Praeter has duas philosophandi rationes ad Auerrois scilicet hypotheses et proprias eorum disputationes tertiam quandam ipsis quoque peculiarem inuexisse, vti Aristotelicam philosophiam Christianae theologiae iungerent, huiusque praeceptis decretisque Aristotelicas rationes, ac etiam dubitationes quaestionesque permiscerent, nihilque in theologia arbitrarentur, posse statui, nisi Aristotelicis fundamentis firmatum esset etc. Quo loco natiuam philosophico Arabico-Scholasticae faciem depingi, sequens scholasticae philosophiae demonstrabit enarratio. Et haec quidem tanto studio, tantaque mentis contentione excoli coepta sunt, in Germania Alberto M. humeros philosophiae Aristotelicae supponente, vt quae seculo duodecimo adhuc excolebantur a nonnullis humanitatis studia, seculo XIII plane depressa iacerent, et quae emicabant ingenia tantum non omnia philosophiae et theologiae Scholasticae atque iuris canonici studio detinerentur, vt ex conspectu seculi huius literario facile colligent rerum periti attentique lectores. Obex vero, quem rei huic valde grassanti hoc seculo posuerant pontifices, parum eam impediuit. Ipse quidem Gregorius IX, qui anno cIↃccxxxi libros Aristotelis naturales et metaphysicos, non nisi examinatos emendatosque legendos concesserat, eadem anno sexagesimo huius seculi quinto repetiit, et per Simonem cardinalem apostolicae sedis legatum, haec constituit: *Quod legant libros Aristotelis de dialectica tam de veteri, quam de noua in scholis ordinarie et non ad cursum. Legant etiam in scholis ordinarie duos Priscianos, vel alterum ad minus. Non legant in festiuis diebus nisi philosophos et rhetoricas, et quadriuialia, et barbarismum et ethicam, si placet, et quartum topicorum. Non legantur libri Aristotelis de metaphysica et de naturali philosophia, nec summae de eisdem aut de doctrina magistri Dauid de Dinant, aut Almarici haeretici, aut Mauricii Hispani.* Vbi mirari quis posset, pontificem, eiusque legatum librorum Aristotelis metaphysicorum et physicorum lectionem simpliciter prohibuisse, cum anno cIↃccxxxi lectio eorum

eorum permissa fuerit, extinctis prius, quibus scatent, erroribus. Sed recte, nisi fallimur, LAVNOIVS obseruauit, publicae id, quod egit legatus testificationis potius, quam instaurationis vel assertionis rationem habere, quamuis dici quoque possit, legatum plus vetuisse, quam satis erat, vt praestaretur, quantum satis esset, sicque ab Ἀριστοτελομανίας philosophiae studiosi eo magis arcerentur. Effectum haec sortita esse fere nullum, illorum temporum historia testatur, satisque loquitur magnus scholasticorum numerus in ipsa Parisiensi Schola enatus. Quod, vti dictum, Alberti M. in Germania Aristotelicam philosophiam strenue sectantis studium effecit, cum in hac regione non obstarent constitutiones pontificis, eo quod nulla virorum Ecclesiasticorum ad sedem Romanam delatae essent querelae, Friderici imperatoris cura autem lectio et explicatio Aristotelis esset commendata. Hoc vero praeceptore, cuius seculo XIII summa erat auctoritas, cum innumeri discipuli fingerentur, vt infra dicemus, ex hac Alberti Schola Aristotelico-Scholastica philosophia vbique fere disseminata est. Nemo tamen ea in re melius Aristotelicae philosophiae operam suam locauisse, eamque vbique sparsisse credendus est, quam Thomas de Aquino, qui et ipse in Alberti M. schola formatus est. Hic enim cum et iudicio polleret, et eruditionis opinione atque sanctitatis laude esset inclytus, Aristotelicam philosophiam longe lateque disseminauit, et vel ipse nouam Aristotelis versionem, quod nonnulli contendunt, excudit, vel, quod magis verisimile, cudi curauit, vt infra in eius vita dicemus. Cui viro sua aetate summo cum innumeri discipuli adhaererent, et omni expectatione maior creuisset fama et auctoritas, triumphauit Aristoteles non obstante interdicto pontificio inter ipsos Gallos, vbi tunc magna erat Thomae veneratio. Valde se torquet LAVNOIVS, vt Albertum atque Thomam contra pontificis ordinationes tantopere Aristoteli fauentes et commentariis eum illustrantes excuset, eo tamen, quo fuit candore pollicem premere noluit CAMPANELLAE statuenti, nullo pacto putandum esse Aristotelizasse, sed tantum Aristotelem exposuisse, vt occurreret malis per Aristotelem illatis, et forte cum licentia pontificis; haec enim sine teste et verisimilitudine dici ipsa commentariorum Aquinatis ratio satis manifeste confutat. Non vero videntur hoc loco multi in simpulo fluctus mouendi esse, cum sufficiat annotasse, nec Albertum, nec Thomam in Gallia, sed istum in Germania, hunc in Italia tum docuisse: in neutra vero harum duarum regionum Aristotelicam philosophiam prohibuerat pontifex, sed in sola Gallia, in qua sine dubio id factum haud fuisset, nisi theologorum querelis, de innumeris erroribus et haereticis prauitatibus ex philosophia Aristotelica, vti clamabant, obortis, pontifex commotus talia per legatum constitui curauisset; quae Parisiis facta aliorum locorum doctores non obligabant, nec eos impedire debebant, quo minus in Aristotelica philosophia diligentiam suam ponerent. Qui cum

summa

ſumma opinione eruditionis et ſanctitatis laude non exigua florerent, exemplum eorum, facili negotio efficere potuit, vt ſpeciales illae ordinationes pontificis inter Gallos vileſcerent. Et ita non victoria modo, ſed imperio quoque Ariſtoteles potitus eſt, cunctaque in ſeruitutem ſeculo XIII et XIV redegit. Ita qui ad ſeculum vsque XII ex ſcholis exulabat Ariſtoteles poſtliminio admiſſus et in intima penetralia deductus eſt. Ab hoc enim tempore vbique locorum Stagirita principatum obtinuit, tantumque abeſt, vt vel conciliorum canonibus vel pontificum conſtitutionibus eiiceretur, vt in eius potius philoſophia, methodo Arabico-Scholaſtica adornata et theologiae adplicata prora puppiſque conſiſteret hierarchiae Eccleſiaſticae. Certe quae interdum contra eius philoſophiam mouebantur, leuia fuere murmura ſine grandine, ſine fulmine.

Facies et fata philoſophiae ſeculo XIV et XV.

§. IX. Facies haec philoſophiae fuit a ſeculo XII ad XIV, quo tempore quamuis mira ſedulitate plurimi philoſopharentur, nihil tamen priſtina infelicitas remiſit, nec emendati ſunt vel animi vel literae. Seculo XIV autem, quae hactenus quaſi in nocte depreſſa iacuerat philoſophia ad lucem aliquam adſpirare coepit, cum decreſcere barbaries, et vires recipere humaniores literae ingeniique cultura inciperent. His enim inſtrumentis eruditi quaſi acuebantur et praeparabantur, vt de melioribus et ſanioribus cogitare auderent, et ignorantiae atque barbariei ſordes eluere auderent et abſtergere. Ipſa in ea re principum atque imperantium cura laudatiſſima, qua literis honorem reſtituere conabantur, multum ad hanc rem attulit. Ea enim obſtetricante nouae academiae erectae, eruditi qui caſtiores Muſas colebant, promoti, honorati, muneribus et reditibus aucti inſtigatique ſunt, vt ſordibus ſeculi ſui ſe eriperent. Ita factum vt et Latini ſermonis puritas, tot modis hactenus vitiata iterum compareret, et Graeca atque Orientales linguae excolerentur, et rubigo detergeretur, qua corrupta hactenus ingenia euiluerant. Quae omnia quomodo acciderint, hoc loco exponi non poteſt, ſed in hiſtoria literaria ſeculi XIV et XV, enarrandum eſt, ex parte autem in *ſequente Tomo* recenſebitur. Ita vero elegantiori literatura ſenſim emergente, elegantiam quoque philoſophiae meliorem quaerere coeperunt philoſophiae cultores, abiectaque, quae hucusque regnauerat, barbarie, paulo melius philoſophari, et ſi non caſtius, doctius tamen pulchriusque huic inuigilare ſtudio coeperunt. Quod imprimis, a Petrarchae aetate factum eſſe docet erudita huius temporis hiſtoria. Graecae enim linguae et antiquae hiſtoriae atque philoſophiae notitia clauium inſtar erant ad reſeranda, quae hactenus clauſa fuerant philoſophiae adyta. Qua in re feliciſſimam fuiſſe Italiae induſtriam quae potiſſimum in reuocando genuino Ariſtotelicae philoſophiae vultu deſudauit, ſuo loco ex inſtituto tademus. In praeſentia vero, quae ſeculo XIV philoſophiae facies fuerit, in Gallia, Germania et Anglia paucis eſt edifferendum. Et in academia quidem Pariſienſi ita Ariſtoteles ſeculo XIV victoria potitus

eſt,

est, vt qui prius vel plane prohibebatur, vel summa tantum cum cautione legendus permittebatur, ita iàm omnibus commendaretur, vt sine eius lectione honores summos in philosophia consequi posset nemo. Cum enim anno cIɔCCCLXVI, cardinales duo ex auctoritate Vrbani V, Parisiensem academiam reformarent, et auctoritate summi pontificis statuerent [h]: *Quod scholares antequam ad determinandum in artibus admittantur, congrue sint in grammatica edocti, et doctrinale et Graecismum audiuerint, dummodo in studiis aut aliis locis, vbi grammaticam didicerunt, dicti libri legantur. Item quod audiuerint veterem artem totam, librum topicorum potissime quoad quatuor libros, et libros elenchorum, priorum et posteriorum complete, etiam librum de anima in toto vel in parte. Item quod nullus admittatur, ad determinandum in artibus, nisi ad minus fuerit studens Parisiis per duos annos, omni dispensatione interdicta. Item quod nullus admittatur ad licentiam in dicta facultate, nec in examine B. Mariae, nec in examine B. Genouefae, nisi vltra praedictos libros audiuerit Parisius vel in alio studio generali physicorum de generatione et corruptione de coelo et mundo, parua naturalia, videlicet libros de sensu et sensato, de somno et vigilia, de memoria et reminiscentia, de longitudine et breuitate vitae, librum metaphysicae, vel quod actu audiuerit eundem, et quod aliquos libros mathematicos audiuerit.* Haec cum pontificia auctoritate iniungerentur, mirum non est, summo loco habitam fuisse philosophiam Aristotelicam. Plurimum hoc adiuuisse Thomae Aquinatis auctoritatem, ex iis, quae supra iam diximus, facili colligi potest negotio. Qui enim viuus effecerat, vt pontificiis constitutionibus praeponeretur Aristoteles, hoc seculo ad summum in Ecclesia locum elatus Aristotelis quoque philosophiam non extollere non potuit. A Ioanne XII enim sanctorum albo adscriptus, tantique in Gallia habitus, vt dexterum eius brachium ab Vrbano V Carolo V muneris loco transmissum instar pretiosissimi thesauri, reciperetur [i], non potuit non commendare philosophum, quem viuus summopere coluerat. Aegre id tulit facultas theologica Parisiensis, quae cum aduersus Ioannem Montesonum per oratores libellum curiae Romanae offerret, in eo conquesta est, S. Thomam in eas leges, quas a pontificibus statutas fuisse supra diximus, peccasse. Merentur excerpta ex eo legi apud LAVNOIVM [k], quia ex illis discimus, displicuisse theologis Parisiensibus, *quod eius doctrina in multis innitatur auctoritatibus et rationibus philosophorum, et praecipue Peripateticorum: Et quod in omnibus etiam arduissimis fidei articulis et humanam rationem transcendentibus ipse vtatur dictis Aristotelis, et immisceat eius philosophiam doctrinae fidei. Hoc enim praebere*, aiunt, *occasionem errandi, cum ipsemet dicat, quod auctoritates philosophorum sint argumenta extra-*

h) LAVNOIVS l. c. p. 202. seq. i) Acta SS. d. 7. Mart. T. I. k) c. X. p. 213.

extranea doctrinae sacrae etc. Verum parum effecit querela sane iustissima, nec facultatis theologicae auctoritas summam, quam plerique de Thoma habebant, opinionem vincere potuit, sed Aristoteles publica docentium voce praelectus, explicatus, commendatus est. Tandem ethici quoque libri adiecti sunt; qui cum antea priuata tantum quorundam auctoritate praelegerentur, quod imprimis a Ioanne Buridano factum, tandem anno CIƆCCCCLII, cum iussu Caroli VII, Guilelmus Totauillaeus Cardinalis academiam Parisiensem reformaret, publice quoque explicari iussi, et philosophicorum honorum candidatis commendati sunt. Ille enim non priora tantum statuta renouando, lectionem librorum dialecticorum, physicorum et metaphysicorum Aristotelis iniunxit titulorum Academicorum canditatis, sed et *libros morales, specialiter librum ethicorum, quantum ad maiorem partem commendauit, specialius monens magistros, vt non permittant suos scholares et baccalaurios ad tentamen exhiberi, nisi sciuerint ipsos sufficienter in praedictis esse instructos; et mandans quoque vt ipsi scholares diligentius insistant metaphysicalibus libris et moralibus addiscendis, alioquin in tentamine repellendi.* Haec et alia lectu non iniucunda recitat LAVNOIVS [l], apud ipsum, ne nimis prolixi simus, legenda. Similia in Germania, Italia, et Anglia obtinuisse, ex Academiarum statutis, et professionibus publicis constitutis manifestum est, et Pragensis, quaeque ab ea orta est, Lipsiensis academia demonstrant, quae ad haec nostra tempora philosophiae Peripateticae explicationem professoribus iniunxere publicis. Ita vero factum, vt, quod recte PATRICIVS [m] asseruit, innumerabilis esset Scholasticorum philosophorum Aristotelem suo peculiari modo sequentium numerus, et tanta esset philosophiae litigiosae contentio, vt vsque ad rauim, immo non sine sudore et puluere, quin interdum non sine sanguine cruentisque manibus de hac philosophia disceptarent. Quod magnopere promouerunt sectae inter scholasticos ortae Nominalium, Verbalium, Realium, Formalium, Thomistarum, Scotistarum, Occamistarum, de quibus in sequentibus dicendi erit locus. Quibus cum se iunxissent religiosi mendicantium Ordines Dominici et Francisci patrocinio gloriati [n], iique in cathedras quoque professorum inuolassent, magna vero hominum otiosorum esset turba, qua hac pseudo-philosophia auctoritatem sibi acquirere studebat, dici non potest, quantum orbis philosophicus, vsque ad reformationis tempora philosophia hac Scholastica repletus sit, tamque alte ea radices egerit, vt nec hodie vbique extirpari hactenus potuerit.

Iuris canonici compilatio, quid ad eam rem contulerit?

§. X. Non omitti plane hoc loco potest iuris pontificii compilatio a Gratiano Seculo duodecimo suscepta, qua canonici iuris studium publica tan-

l) c. IX. p. 210. seqq.
m) Disc. Perip. T. I. L. XIII. p. 613.
n) Catalogum scriptorum de ordine Dominicanorum exhibet FABRICIVS Bibl. Lat. med. T. II. p. 137. et de ordine Franciscanorum ib. p. 573. seqq.

ca tandem professione theologiae et philosophiae iunctum plurimum philosophiae incrementis obfuit. Historiam instituti, quod saniori philosophiae tot nominibus inimicum fuit, hoc loco exponere, esset extra oleas vagari. Factum id luculenter a viris doctissimis, qui iuris canonici origines, fata et historiam enarrarunt, qui videndi [o]. Nos ea modo hic strictim notamus, quae ad nostrum institutum pertinent. Et ipsum quidem Gratianum ab ingenio et moribus laudat TRITHEMIVS [p], vtrum vero in philosophia peritus fuerit, non indicat, parum vero in ea profecisse, ipsa haec *Discordantium canonum concordia*, quo titulo improbi laboris opus insigniuit, satis loquitur. Cum enim nec arte ratiocinandi, et distinguendi vera a falsis, genuina a spuriis esset instructus, nec vera morum principia iurisque omnis tum sacri, tum humani fontes intelligeret, exempla vero sibi proposuisset Burcardi et Iuonis Carnotensis collectiones, quas iudicii laude se non probare supra obseruauimus, facile ex eo colligi potest, philosophiae eum in consarcinando hoc opere rationem habuisse aut nullam plane, aut exiguam, eiusque praecepta non consuluisse. Mirum itaque videri non debet, eum et Graecae linguae, et veteris disciplinae et philosophiae morum ignarum ad hoc opus accedentem, quadrata nonnunquam miscuisse rotundis, ad libros apocryphos et supposititios recurrisse, decretales pontificum malae fidei pro genuinis habuisse, sicque veterum mentem saepius peruertisse, et quae alia sunt, quae in hac iuris canonici compilatione iure solent reprehendi. Qui si sibi soli, vel sui similibus scripsisset, facile naeui hi, in seculo isto barbaro et ad eiusmodi negotia inepto possent ferri condonarique. Sed malo sidere euenit, vt iam imperante Friderico I. in cathedris docentium publica auctoritate ius nouum explicaretur, et Iurisprudentia Ecclesiastica ex his impuris lacunis a iuris professoribus traderetur. Id quod Parisiis et Bononiae euenit, in quibus studiis, prout tum vocabantur, generalibus plerique, qui literis operam dabant, haerere diutius solebant. Nam non hoc iureconsultis solis relictum est, cumque iure ciuili coniunctum, et Decretistae Legistis sociati, vnde vtriusque iuris doctores enati sunt; sed cum pontifices vehementer huic instituto fauerent, eo quod potestati Ecclesiasticae mirum in modum frigidam suffunderet, philosophiae studiosi, qui theologiae operam dabant, huic quoque iuri canonico addiscendo diligentiam locauerunt suam. Id quod magno philosophiae damno factum est. Cum enim calx haec sine arena non cohaereret, iudicium quoque adeo firmari eius lectione non potuit, vt magis obtunderetur. Cumque mira praeiudiciorum seges et falsorum praeiudiciorum farrago animos occuparet, philosophiae semina inter tot lolia surgere non potuerunt, praecipue cum ius hoc canonicum cum theologia Scholastica ad eum tantum finem iunctum adhiberetur, vt hierarchi-

o) Praeter alios multos videndi praestantissimi ICti CASP. ZIEGLERVS de Orig. et incrementis iuris canonici, et GER. A MASTRICHT. in Hist. Iuris Ecclesiastici, add. G. PANCIROLLVS de claris legum interpret. L. III. c. 4. seqq.

p) De S. E. c. 373. p. 95.

rarchiae Ecclesiasticae, reipublicae sacrae obtrusae, fundamenta confirmarentur, et sarta tectaque esset Romanae curiae auctoritas. Maximum autem malum, quod ex iuris canonici studio, quale tunc temporis philosophiae et theologiae iungebatur, in philosophiam redundauit, est moralis doctrinae corruptio, cum ex tam impuris maleque coniunctis lacunis nihil puri, quod ad mores pertinebat, potuerit deriuari. Ita vero ex hoc centone nescio quam sapientiam moralem consuisse se visi sibi sunt publici doctores, vnde de meliori philosophia morali non dispiciebant. Nec alia forte caussa fuit, cur moralis philosophiae studium vsque ad seculum XV medium ex academiis exularet, quo demum tempore morales Aristotelis libros praelectos fuisse, ex supra dictis repetendum est. Sed et alia inde pestis enata est, quae ipsum fere philosophiae iugulum petiit. Cum enim, qui triplex hoc monstrum, ius canonicum, et theologiam atque philosophiam Scholasticam miro inter se connubio copulauerant, summam eruditionem acquisiuisse sibi viderentur, et magnas quoque vtilitates inde caperent, atque auctoritatem pariter suam atque reditus augerent, tantopere hac sua potentia contra philosophiam abusi sunt, vt cum illa felici successu a magnis quibusdam viris emendari, et nitidiori vultu reduci coepisset, pugnis illi calcibusque reniterentur, ne nuditatis suae conspectus philosophiae opera publicaretur. Impossibile enim est, libere et cum ratione philosophantibus in his eruditionis falsae praesidiis acquiescere. Ne itaque vel auctoritas labefactaretur, vel imminuerentur diuitiae, quas ex triplici hoc studio sibi corraserant, oppugnanda fuit philosophia elegantior, et terra mareque commouendum, ne qui se philosophiae vindices ostendebant, admitterentur. Hinc tantum irarum atque rabiei, vt ferro ignique hi homines viros illos doctos persequerentur, qui manum emendandae philosophiae adhibuerunt. Testem volumus historiam Vallae et Reuchlini, quorum vterque quantas persecutiones ab hoc hominum genere pertulerit, in *sequenti Tomo* accurate explicabimus. Neque hodie quibusdam in locis, maxime in Hispania hanc fabulam ludi desiisse, nuper libere conquestus est eruditissimus MAIANSIVS q. Verum de his alio loco. Haec vero sufficient, vt, quae fata philosophia a Sec. XII ad XV et renatas in eo literas habuerit, intelligamus. Iam ad ipsam philosophiae Scholasticae eiusque professorum historiam progrediendum est.

q) In vita Emmanuelis Martini, eius epistolis praemissa.

SECTIO

* *

SECTIO SECVNDA,

DE SCHOLASTICIS.

§. I.

Magna Scholasticorum in historia philosophica fama est atque celebritas; totum enim illud spatium temporis occupant, quod a seculo XII vsque ad renatas literas defluxit, omnemque suo sub imperio tenuerunt orbem philosophicum a). Ne vero in limine offendamus,

Scholasticus quid sit? Varia vocis significatio.

a) Fontes historici, ex quibus hauriendum est, quicquid de Scholasticis eorumque historia dici debet in philosophiae annalibus, ex iis, quae supra de auctoribus circa historiam philosophiae medii aeui consulendis dicta sunt, ex parte disci possunt. Non ignobilem enim philosophiae medii aeui partem constituit historia philosophiae scholasticae. Dolendum autem neminem hactenus fuisse, qui iustae mensurae et conditionis historiam philosophiae Scholasticae scripserit, cum innumera sint, quae de ea obseruari mereantur, et quae sciri omnino literarum, praecipue sacrarum et philosophicarum, interest. A quo labore suscipiendo deterruisse viros doctos videntur ingratus labor suscipiendus, legendi libri inutilium disputationum pleni, ferenda dumeta et spineta subtilitatum ipsa sua inutili acie animum saucientium et conuellentium, obscurae et incertae Scholasticorum opiniones, et ambiguae atque in infinitum excurrentes differtationes, sermonis barbaries, totiusque tractationis molestia sane iniucundissima. Nec a nobis in vniuersalis historiae philosophiae tractatione talis historia plena et perfecta vel postulari vel expectari debet, quae vnius scriptoris integrum studium magnamque prolixitatem postulat. Interim consulendi tamen sunt praeter scriptores historiae literariae medii aeui, supra iam memoratos qui Scholasticos, leui licet plerumque brachio, et imperfecta tractatione, describere sunt aggressi. Inter quos primus fere fuit LAMBERTVS DANAEVS, qui in prolegomenis in librum primum Sententiarum cum comm. Geneuae 1580 editum Scholasticorum aetatem distribuit, eorumque breuem recensum exhibuit. Eius exemplum secuti sunt ALSTEDIVS in Thesauro chronologico, et IO. AD. OSIANDER in Chronotaxi historica. Verum hi pauca habent, et solis fere nominibus contenti de philosophia scholastica pene nihil attulerunt. Theologiae tamen scholasticae faciem depingere aggressus est CHRISTOPHORVS BINDERVS Tub. 1624. edita tractatione de theologia scholastica, in qua nonnulla sunt, quae ad haec quoque arua deriuari possunt. Eum descripsit IO. HIMMELIVS in tr. de theologia scholastica. Vid. THOMAS. Hist. sapientiae et stultit. T. III. p. 225. Propius huc spectat IO. BARTHOLDI NIEMEIERI oratio de sequioris aeui philosophis, quos Scholasticos vocant, cum Aristotele coniungendis Helmst. 1675. sed is laudare magis et commendare Scholasticos, quam de iis iudicare voluit, vixque lectionem meretur. Elegantius multo maiorique et lectionis copia et iudicii acie in hoc campo versatus est IACOBVS THOMASIVS, qui vt philosophicae historiae cognitione omnes suo tempore superabat, ita huic quoque H. P. particulae lucem variis scriptiunculis accendere conatus est. Pertinet huc eius diss. de DD. Scholasticis inserta nouae Collectioni scriptorum rariorum; itemque obseruatio de theologia Scholastica, eiusque initio edita a FILIO in Historia sapientiae et stultitiae T. III. p. 225 sqq. quibus addenda, quae sobrie et erudite monuit in Origin. Hist. philosophicae et Ecclesiasticae p. 103. Sunt quoque inter editas eius praefationes nonnullae, quae huc pertinent. vid. Praef. XLIII. de principio indiuiduationis p. 246. LXXXIII. de caussis ineptiarum barbari aeui Scholastici p. 542. Et inter Orationes eius duodecima, de secta Nominalium p. 241. Ex instituto vero rem aggressus est ADAMVS TRIBBECHOVIVS, edita Giessae 1665. 8. tractatione erudita de DD. Scholasticis ac corrupta per eos diuinarum humanarumque rerum scientia. Quae cum rarius appareret, recusa est lautatissima cel. C. A. HEVMANNI cura, Ienae 1719. qui eruditissimam praefationem bonae frugis plenam praemisit de origine, appellatione, natura atque κρίσει theologiae et philosophiae Scholasticae, quae omnino ab illis legenda est, qui sobrium de hoc argumento iudicium vel legere vel ferre cupiunt. Et hic quidem liber inter ceteros praestantissimos est, multaque affert, non sine doctrina et lectionis copia operose dicta, quae ad detegendos veros Scholasticae philosophiae vultus plurimum facere possunt, et detestabilem faciem in aprico ponunt. Dolendum tamen affectum magis quam integram argumenti nobilissimi tractationem esse, multa auctorem attulisse peregrina, multa ex proximis verisque fontibus non hausta, multa a testibus accepta, animum non plane a praeiudiciis liberum

damus, vocisque ambigua significatione decipiamur, quid Scholasticus hac in tractatione sit, prius dispiciendum et accurate definiendum est. Vox enim, Scholasticus, πολύσημος est, et diu iam inter Latinos audita, sed diuerso plane sensu atque significatione. Et vigente quidem adhuc Latini sermonis puritate Scholasticus dictus est, quisquis in schola versabatur, discipulus. Ita enim a PETRONIO [b] vsurpata vox, scribente: *Dum haec diligentius audio, non notaui mihi Ascylti fugam, et dum in hoc dictorum aestu totus incedo, ingens Scholasticorum turba in porticum venit, vt apparebat, ab extemporali declamatione, nescio cuius, qui Agamemnonis suasoriam exceperat.* Sed ad praeceptores quoque vocem translatam esse, praecipue in rhetorum scholis, testis est QVINCTILIANVS [c], qui sui temporis adolescentulos, indignatur, *deduci in scenas Scholasticorum, qui rhetores vocantur, quos paulo ante Ciceronis tempora extitisse, nec placuisse maioribus ex eo probat, quod M. Crasso et Domitio censoribus claudere, vt ait Cicero, ludum impudentiae iussi sunt.* Idem itaque Sophistae et Scholastici nomen significauit, et eloquentiae professorem designauit, vnde ad ipsum orationis tersae nitidacque studium vox translata est, quo sensu HIERONYMVS dixit, *se cum rhetorum studiis adhuc caleret, multa scholastico flore pinxisse.* Et haec quidem vocis significatio in medio quoque aeuo obtinuit; quanquam et sequiori aetate Scholasticum dici soleret, quicquid elegantiorum literarum in scholis tradebatur, qua de re exempla collegerunt TRIBBECHOVIVS [d] et CONRINGIVS [e], qui, ne prolixi simus, ipsi videndi. Ab eloquentia scholae ad fori declamationes tandem traductum est nomen Scholastici, quaeque prius in fictis caussis versabatur, in veris et ad iudicum subsellia directis occupata oratio scholastica dici meruit. Quo sensu in codice Theodosiano et Iustinianeo vox saepius occurrit [f]. Nec ignotum, ab hac caussarum actione publica Agathiam et Euagrium itemque Socratem, historicos haud ignobiles Scholasticorum nomen tulisse, vt passim viris doctis obseruatum [g]. Haec vero significatio cum parum ad rem nostram faciat, ad ea potissimum tempora respiciendum est, quibus Scholastici vox ad doctorem scholasticum artium et philosophiae praecepta in

liberum seruantibus. Conf. Ven. REIMMANNVS Cat. Biblioth suae T. I. p. 74. seqq. Multos tamen Scholasticos dum recenset MORHOFIVS Polyhist. T. II. L. I. c. 13. p. 72. seqq. ex eo Tribbechouius suppleri potest. Pertinent huc quoque qui historiam literariam seculi XII. et sqq. tetigerunt, quales sunt LAVNOIVS libro toties adducto de varia fort. Aristotelis in Academia Parisiensi, BVLAEVS in Hist. vniuersitatis Parisiensis, NAVDEVS in Additionibus ad Hist. Lodouici XI. IO. FILESACVS in Statutis facultatis theolog. Parif. et qui ordinum religiosorum scripsere historiam, quos in sequentibus suo loco nominabimus in fine paginae, vt habeant, qui pleniora et prolixiora cupiunt, vnde affatim hauriant.

b) Satyr. p. 4. ed. Gonsali de Salas. Male hunc locum ad rhetores reuocat, qui Glossarium Petronianum editioni Bourdelotii adiecit, de discipulis enim et auditoribus declamatoris sermo est.

c) Dial. de caussis corr. eloq. c. 23. p. 842. edit. Obrechii.

d) l. c. §. 7. p. 18. 19.

e) Antiqq. Acad. Suppl. XXXIX. p. 319.

f) Vid. Nou. 74. 76. FR. PITHOEVS Glossar. ad Nou. Iuliani antecessoris.

g) MEVRS. Glossar. v. Scholasticus CONRING. l. c. p. 203. VALESIVS ad Socrat. H. E. L. VI. c. 6. p. 77. conf. MACARIVS homil. XV. §. 42. p. m. 226.

pta in ſcholis publicis Eccleſiarum cathedralium et monaſteriorum tradentem ſignificandum adhibita eſt. Supra enim iam obſeruatum, in collegiis canonicorum iuxta Eccleſiarum epiſcopalium ſedes excitatis, tempore Caroli M. et Ludouici Pii itemque in abbatiis monaſteriorum fuiſſe vnum, cui de ſcholis habendis et erudienda iuuentute cura commiſſa fuerit [h], inque eo laudatiſſimorum principum laborem fuiſſe diligentiſſimum, vt ſcholae hae accurate conſeruarentur, et conſtituerentur viri docti, qui literarum praecepta traderent. Quarum ſcholarum cum ſuccinctam hiſtoriam ſupra attulerimus, nihil hoc loc loco addimus. Mature tamen non inſtituti quidem ratio et Scholaſtici nomen, res tamen ipſa, ſcholarumque cura deſiit; cum enim amplis reditibus munus hoc ornaſſent imperatores atque principes, ipſique etiam epiſcopi, qui hoc pellendae ignorantiae et barbariei remedium adhibuerant, ex diuitiis otium et ignauia orta et ſcholarum inſtitutum derelictum eſt, ſeruatum nomen Scholaſtici, vt reditibus gauderent homines otioſi et nequam, qui cum literis aut plane non, aut leuiter tantum tincti eſſent, grauiſſimum munus homini ex vulgo leui ſtipendio conducto committebant, ipſi gulae, ventri, venationi, ſtrenue litabant. Quam propudioſam Scholaſticorum vitam graui oratione iugulat RODERICVS epiſcopus Zamorenſis, cuius *Speculum humanae vitae* [i] longe rariſſimum cui conſulendi dabitur copia, mirabitur, laudabile Scholaſtici nomen tantopere degeneraſſe, vt conqueratur: non re ſed ſolo titulo Scholaſticos inueniri, hosque nec ipſos doctos eſſe, nec alios docere poſſe, nec vnquam ſcholam vere vidiſſe, ſed ignorantia, balbutie et extrema primorum rudimentorum inſcitia cum peſſimis moribus coniuncta eſſe deteſtabiles, et tamen locum ſuum viris eruditis explere auerſantes, veram eruditionem nolle promouere. Paulo melius in monaſteriorum ſcholis conſeruatum eſt inſtitutum nobile, in quibus Scholaſtici monaſticam iuuentutem, et interdum nobilium quoque ſecularium filios erudiuerunt. Quo more conſeruato prodiiſſe, quicquid plenam literarum ruinam a ſeculo VIII ad ſeculum XII auertit, ſupra ſatis longa narratione demonſtrauimus. Non hoc quidem ſenſu philoſophia, quae a ſeculo XII ad ſeculum XVI obtinuit, ſcholaſtica dicitur, ab ea tamen vocis ſignificatione appellatio latius extenſa poſtea et affecta deriuanda eſt. Rem ſupra iam expoſitam tactamque ſtrictim recenſebimus, et paucis comprehendemus. Nempe ex antecedentibus notum, ex ſcholis monaſteriorum et eccleſiarum cathedralium tandem publicas ſcholas et academias enatas eſſe, in quibus, quae olim in iſtis ſcholis cathedralibus et monaſteriorum tradebantur, artes liberales ſiue philoſophia cum theologia, ſacrarumue literarum notitia explicabantur. Ita vero ex monaſteriis et ab ordinum eccleſiaſticorum hominibus ad profeſſores artium et philoſophiae, ipſosque theologos ratio philoſophandi traducta eſt. Ea qualis

h) CONRING. l. c. Diſp. III. p. 66. ſqq. ſuppl. XXXII. p. 294. ſeqq. TRIBBECHOV. l. c. c. I. p. 32. BALVZIVS ad Lupum Ferrar. p. 372. ſeq.

i) L. II. c. 17. p. 128. Vtimur nos verſione Germanica Aug. Vind. 1488. a Petro Bergero impreſſa.

qualis fuerit, ignotum illis esse non potest, qui ad ea attenderunt, quae supra ea de re dicta et testimoniis virorum doctorum ex hoc ipso aeuo confirmata sunt. Nempe cum in ea versarentur opinione, philosophiam solummodo ancillari theologiae, ideoque disci, vt de rebus diuinis, doctrinaque Christiana acute disputare, et aduersariis os obstruere possent, dialectica potissimum exculta est, quae cum prius ex Augustini, vt volunt, libello Stoicorum in morem conscripto, et postea ex Aristotelis libris dialecticis disceretur, cauillandi et argute ineptiendi artem philosophiae professoribus siue Scholasticis instillauit. Qui cum receptam doctrinam, et praeiudicia quoque atque praeconceptas hypotheses, quas lucri cupiditas introduxerat, hac arte egregie defendi sicque et laudes innumeras acquiri, et ad pinguia munera perueniri, et amplissimas de aduersariis, quos conatibus et gloriae suae obstare credebant, victorias reportari posse viderent, summa diligentia hoc dialecticae studium ad theologiam adplicatum excoluerunt, et dialecticas disputandi rationes aliis praetulerunt. Factum hoc iam esse seculo decimo, et ardentius vndecimo, luculenter supra demonstratum est. Cum autem a magistris contentiosis similes sibi discipuli formarentur, haecque falsae philosophiae species in nouas academias translata vniuersalis consuetudinis morisque indolem acciperet, ex scholis monasteriorum in publicum philosophiae exercitium dialectica traducta est. Cui cum accederent seculo XI metaphysicae speculationes, praecisiones mentales, et varia alia mentis otiosae deliria, seculo vero XII Aristotelis metaphysica, his elegantiis plena innotuisset, ita hominum horum subtilitas aucta est, vt plane ab humani intellectus natura degeneraret. Cumque, qui hoc modo philosophabantur aut monachi essent, aut clerici, tantum non omnes autem theologi, translata haec philosophia ad theologiam est, ipsique diuinioris doctrinae professores non tam ancillantem theologiae quam dominantem philosophiam sectariam, qualem supra depinximus, retulere ad eum scopum, cui eo tempore omnis disciplina sacra inseruiebat, nempe vt hierarchia ecclesiastica cum capite suo, et dogmatum, quod eam alebat et sustentabat, systemate sarta conseruaretur atque tecta. Huic fini egregie inseruiebat philosophia haec scholastica, quae Aristoteli male intellecto reuelationis mysteria subiiciens, de eorum sensu iuxta illius praecepta disputabat, et infinitis quaestionum et dubitationum anfractibus more vere sceptico longum ratiociniorum ipsa subtilitate sua incertorum syrma post se trahebat. Quod philosophiae et theologiae genus vbi semel innotuisset, et a summis rerum sacrarum praesulibus, quorum potestati fulcrum exhibebat firmissimum, summo esset fauore exceptum, sustentatum, ornatum, totum fere orbem Christianum fecit scholasticum, re vera et doctrina, et fide et moribus barbarum. Nihil hic Lectori tradimus, quod non sacra et philosophica seculi XII, XIII, XIV et XV historia luculentis demonstrat testimoniis dudumque a viris doctis est obseruatum: quos adire eos oportet,

tet, qui grauissimum, quod Ecclesia ex hac re passa est, damnum cognoscere, et sine partis studio et praeiudiciis rem vere perspicere cupiunt [k]. Nos praetermissis ceteris, hoc vnum notamus, negari non posse, philosophos, et qui re ipsa coincidunt, theologos Scholasticos, eo nomine, quamuis subtilissima essent ingenii acie praediti, pro veris philosophis haberi non posse, quod erepta libertate philosophandi omni seruire curiae Romanae et ad eius palatum totam philosophiam suam componere coacti fuerint. Nunquam inspexisse oportet ius canonicum, qui haec negauerit. Vnum exemplum sufficiet, Nicolai II, praecipientis [l]: *Quisquis huius nostrae decretalis sententiae temerator extiterit, et Romanam Ecclesiam sua praesumtione confundere et conturbare contra hoc statutum tentauerit, perpetuo anathemate atque excommunicatione damnetur etc.* Sed et iureiurando deuinctus curiae Romanae clerus, et qui doctrinam sacram tradebant, eo vinculo capti, ne quid molirentur contra pontificis auctoritatem et vtilitatem. Ita enim in formula iurisiurandi inter alia tenebantur se obstringere [m]: *Papatum sanctae Romanae Ecclesiae et regulas sanctorum patrum adiutor ero ad defendendum et retinendum contra omnes homines.* Ita Romanae curiae mancipatis addictisque, qui philosophiam profitebantur, non poterat euenire aliter, quam vt omnis philosophandi ratio eo adhiberetur, vt instrumentum fieret potestatis pontificiae in immensum eo tempore auctae, quo fructu et emolumento Ecclesiae, et veritatis, cuius ministra esse debet philosophia, innumerae testantur virorum piorum et cordatorum querelae, de quibus ecclesiastica huius temporis historia solet differere. Opponi quidem philosophiae et theologiae Scholasticae iam tum coepit theologia mystica, quam Ioannes Scotus Erigena ex libris Pseudo-Dionysii in Ecclesiam introduxit, et Enthusiasmo philosophiae Alexandrinae infecit. Quae cum sterilitatem a Scholasticis vbique proditam exosa internam mentis emendationem et reductionem ad fontem suum, Deum, vrgeret, melius sapuisse sibi visa est. Hinc contentiones, iurgia, anathemata, haereticae labis obiectio, et quae alia fuerunt, ridicularum litium terricula-menta, quibus ad execrationes et diras vsque pars vtraque digladiata est. Nihil tamen ita vel emendatum vel mutatum, nec saniori philosophiae, ad eiuranda pestilentissima praeiudicia locus datus est, sed idem scopus, eaedem artes obtinuere, vt errores semel recepti, et auctoritas hierarchiae ecclesiasticae inconcusso persisterent fundamento. Quamuis autem theoretici isti theologi, quos Scholasticos vocamus, vehementer inuisi fuerint practicis, siue mysticis, qui captata occasione vehementiam affectus contra illos prodere non sunt veriti, vt vel vno Bernardi et sequacium

k) Vid. TRIBBECHOV. l. c. c. III. pag. 96. CHR. THOMAS. Hist. l. C. p. 43. HEVMANN. l. c. p. 20. PVFENDORF. Introd. ad hist. c. XII. §. 34. p. 862.

l) Vid. l. Decret. dist. 23. c. in nom. Dom. p. m. 71.

m) vid. Decretal. Greg. L. I. de iureiur. p. m. 284.

quacium exemplo constat, qui hoc nomine Abaelardum, Gilbertum Porretanum, Lombardum aliosque huius aetatis Scholasticos graui prosecuti sunt odio; qua de re legenda sunt, quae de contentione Ioachimi abbatis Florensis coenobii, et Gualteri prioris contra Lombardum narrat IO. LAVNOIVS [n]: accidit tamen, vt qui Scholasticae philosophiae et theologiae non leuem posuerant operam, mysticae interdum quoque theologiae insudarent, cuius exemplum praeter Bonauenturam esse potest Hugo de S. Victore, qui propter doctrinae vbertatem didascalus appellatus est, ob affectatam autem mysticam doctrinam Lingua Augustini, et alter Augustinus dici meruit. Is enim praeter *Didascalicon*, in quo de summis theologiae dogmatibus philosophice disseruit, complures tractatus mysticos edidit, quorum recensionem post alios exhibet I. A. FABRICIVS [o]. Is vero cum *Annotationes elucidatorias in Dionysium Areopagitam de coelesti hierarchia a Ioanne Scoto Latine versum* scripserit, haud obscure prodidit, vnde hanc philosophiam hauserit. Neque tamen id magnopere mirandum est. Supra enim iam obseruauimus, ipsum Ioannem Scotum Peripateticae philosophiae satis peritum eam cum philosophia Alexandrina siue Platonica coniunxisse; nec adeo abhorrere systema physicum Aristotelis, prout ab Eclecticis Alexandrinis emendatum est, ab isto Enthusiasmo, quem commendat Pseudo-Dionysii philosophia. Illud extra dubitationis aleam positum, cum vbique in philosophia Scholastica infelix lolium et steriles dominarentur auenae, coactos fuisse Scholasticos, exulante philosophia morali, ita animis pabulum suppeditare, quod negabat doctrina Scholastica. Et hoc pacto factum, vt Syncretismus quidam scholastico-mysticus inde emergeret, Ecclesiae non minus noxius, quam reliqua malorum Ilias, quae ex vesano philosophiae falsae studio exorta est. Totus enim eo respiciebat, vt errorum cateruae, quas commoda cleri introduxerant, saluae manerent. Verum de his plura praecipere hoc loco non licet: alium enim campum postulant.

Origines philosophiae Scholasticae.

§. II. De Scholasticae philosophiae, et, quae arcte cum ea cohaeret, theologiae origine diuersissimae sunt virorum doctorum opiniones et incertissimae coniecturae. Id quod mirandum magnopere haud est, cum id plerumque accidat, vt rerum earum, origines incertae dubiaeque sint, quae non simul oriuntur, sed casu magis, et incerta temporum serie sensim enascuntur, tandemque, nemine veros natales obseruante, in lucem perfectae prodeunt. Ita enim Scholasticae quoque philosophiae euenit, quod pseudo-philosophiae genus non vna dies genuit, peperit altera, sed sensim inualescente vsu dialecticae praepostero, accedente metaphysicarum subtilitatum norma enatum, et tandem in eos vultus formatum prodiit, quos a seculo XII vsque ad literarum et religionis emendationem habuit; ex quo intelligitur, annum natalem, parentes, obstetrices, aliasque, quibus ea adiuta est, vt in lucem prodiret, circumstantias

n) l. c. c. III. p. 191. seqq.

o) Bibl. Lat. med. T. III. p. 885.

tias accurate definiri non posse. Quae caussa est, cur in tot diuersas et dissentientes opiniones de origine Scholasticae philosophiae viri eruditi discesserint. Quidam enim [p] ab ipso Augustino in Occidentali, et a Ioanne Damasceno in Orientali Ecclesia philosophiam theologiae curiosius,, quam par erat, adaptantibus has origines deriuant. Quos vero occasionem et praeludia cum ipsa origine confundere palam est. Propius accedunt, qui medio seculo vndecimo eam ortum habuisse coniiciunt, eo quod isto tempore philosophia Aristotelica ad Arabum methodum in scholis publicis doceri coeperit, quamuis concedant, haec quidem ab initio vsum tantum in philosophia habuisse, hominesque istis principiis infectos paulo post eadem in theologiam pedetentim intulisse, iisque non solum ad enucleandas decidendasque quaestiones theologicas, sed etiam ad nouas formandas disputationes, antea inauditas vsos fuisse, interque hos Ioannem Roscelinum et Anselmum, et post hos Abaelardum et Gilbertum Porretanum fere primos fuisse, Ottone Frisingensi rei huic ianuam in Germania aperiente. Ita LVDOV. ELLIES DVPINIVS [q], quem sequitur B. IO. FRANCISC. BVDDEVS [r]. Vterque seculo iam XI obtinuisse inter Latinos philosophiam Aristotelico-Saracenicam autumat. Eandem de Scholasticorum origine opinionem tuentur LAMBERTVS DANAEVS [s] et HENR. ALSTEDIVS [t]; improbante IACOBO THOMASIO [u], qui, cum recte obseruasset, circa ipsam theologiae Scholasticae historiam distinguendum esse tempus occasionum, a tempore ipsius theologiae Scholasticae, tanquam tempus conceptionis a tempore natiuitatis, monuissetque, *occasiones eius duas ponendas esse, vnam studium conciliandi philosophiam gentilem cum religione Christiana, et defectionem a religione puriore ad impuram: alteram exortum philosophiae Aristotelicae in orbe Latino et venerationem eius post versiones nouas operum Aristotelis, verum tempus nati huius abortus philosophici et theologici, non altius repetendum esse statuit, quam ab eo aeuo, vbi in Ecclesia Latina titulo sententiarum coeperunt scribi systemata theologiae vniuersae, id autem factum esse Sec. XII, quo Petrus Abaelardus, huiusque discipulus Petrus Lombardus atque alii scripserunt quisque sententias suas.* Qua in obseruatione licet parum a vero tempore aberrauerit Thomasius, qui in philosophiae historia plerumque acute vidit, fallitur tamen, dum theologiae Scholasticae origines ad ortum systematum siue librorum sententiarum restringit. Hi enim libri nec theologiam Scholasticam exhauriunt, omnemque eius naturam constituunt, nec qua ratione philosophia Scholastica originem ceperit, exponunt, sine quo tamen de theologia Scholastica nihil definire licet. Ex iis quoque, quae supra de ratione disputa-

 tionum

p) BVDDEVS Isag. histor. theol. L. II. c. I. §. 7. p. 352. BARBATRAC. de la morale de SS. Peres. MOSHEIM Hist. Eccl. N. T. sec. IX. P. II. sect. I. c. I. §. 4. aliique.

q) Meth. stud. theol. c. II. p. m. 19.

r) l. c. p. 358. Annot. ad hist. phil. c. V. §. 5. p. 348.

s) loc. cit.

t) Encyclopaed. T. I. p. 105. add. HORN. Hist. phil. L. VI. c. 2. p. 297.

u) Orat. XII. p. 266. et Hist. sap. et stult. P. III. p. 232.

tionum dialecticarum ad theologiam applicatarum differuimus, et testimoniis quoque luculentis confecimus, patet, tractationes theologicas iam Sec. XI, antequam libri sententiarum scribi coepissent, hac iam methodo fuisse adornatas. Id quod ex Lanfranci et Anselmi Cantuariensis scriptis manifesto argumento constat, probatque, non errasse eos, qui Sec. XI theologos armis dialecticis de grauissimis Christianae religionis mysteriis disputantes, inter parentes Scholasticorum referunt [x]. Ex his vero intelligi potest, quo fundamento nitantur, qui vel a Lanfranco et Anselmo, vel a Roscelino, vel ab alio quodam huius aetatis homine scholasticam philosophiam theologiae admixtam deriuant [y]. Alii probe monent [z], distinguendas esse Scholasticae philosophiae origines ab ortu theologiae Scholasticae, illasque a Roscelino, hunc ab Abaelardo esse deriuandum statuunt. Viguit haec opinio iam sub ipsis emendatae eruditionis auspiciis. Ita enim TRITHEMIVS [a] de Petro Abaelardo: *Petrus dialecticus Parisiensis dictus Abaelardus natione Gallus, vir in seculari philosophia eruditissimus, et in diuinis scripturis nobiliter doctus, gaudens nouitate terminorum, et altiora se scrutari tentans, oppressus a gloria plures incidit errores, et agente sancto abbate Bernardo in Senonensi concilio cum prauis suis doctrinis condemnatus. Ab hoc tempore philosophia secularis sacram theologiam sua curiositate inutili foedare coepit.* Miratur praestantissimus HEVMANNVS [b], viros doctos IAC. THOMASIVM [c], GEORG. HORNIVM [d], IO. LAVNOIVM [e], aliosque inepto Trithemii iudicio calculum adiecisse, quasi philosophia theologiae aduersetur, nec sobria ratione cum ea iungi possit; Trithemium enim non de mataeologia Aristotelico-Scholastica, sed de omni philosophia seculari in genere ita iudicare. Verum perperam haec non tantum in his viris doctis culpari, qui, vt ex ipsorum verbis apertum est, non aliam nisi pseudo-philosophiam illam intellexerunt, et Trithemium quoque ita intelligendum esse iudicarunt, sed ipsum quoque Trithemium praeter rem reprehendi ex ipsis eius verbis apertum est. Nam non culpat Trithemius, Abaelardum aliosque istius aetatis homines philosophiam quoque consuluisse, et in rem suam vertisse, hoc enim in antecedentium seculorum doctoribus multoties obseruat, laudat, commendat; sed praepostero eum, et qui exemplum eius secuti sunt, discipulos, vsu et applicatione philosophiae secularis ad theologiam huius puritatem labefactasse, purpuraeque pannum sordidum assuisse improbat; id quod recte, nisi fallimur, carpit Trithemius, quamuis in tempore designando aberret, cum Lanfrancum iam dialecticam peritiam theologiae miscuisse ipse tradat, et de Berengario obseruauerit SIGEBERTVS [f],

cum

x) Vid. MOSHEM. l. c. HEVMANN. l. c.

y) Continuator VOSSII de sectis c. VIII. §. 18. p. 190. MORHOF. Polyhist. T. II. L. I. c. 13 §. 2. p. 73. conf. IAC. THOMAS. Orat. XII p. 266. s.

z) IDEM de DD Scholast. § 7. sqq. Hist. sap. et stult. P. I. p. 102. HEVMANN. l. c. p. 13. not.

a) Cat. S. E. c. 381. p. 97.

b) loc. cit.

c) De DD. Schol. §. 8. et Orig. hist. phil. p. 120.

d) l. c. p. 296.

e) De fort. Arist. c. 3.

f) c. 154. p. 121.

eum dum dialecticis sophismatibus contra simplicitatem apostolicae fidei abutatur, nec se excusare, nec alios aedificare visum esse. Paulo magis primam Scholasticorum aetatem deprimunt, qui Petrum Lombardum primum eorum auctorem faciunt, cuius opinionis originem more suo eleganter enarrat eruditissimus HEVMANNVS[g], hoc loco omnino audiendus, is vero summa verisimilitudine vsus ita coniicit: *Seculo XII Parisiensis schola ita coepit efflorescere, vt ceteras omnes pleniori lumine obscuraret, quae verba sunt* LAVNOII, *qui et obseruauit, Abaelardi tempore nondum Lutetiae fuisse scholam publicam theologicam. Cum igitur scholae publicae Parisiensis initium incidat in duodecimum hoc seculum, quae et Bulaei est sententia, multaque suadeant, vt credamus, Lombardum illum primum fuisse,* (publicum) *in academia Parisiensi professorem theologiae, facile iam patet, quo sensu et quo iure is vocetur pater theologiae Scholasticae. Nam cum illa academia tantum breui tempore consecuta sit celebritatis, vt mater ac scaturigo haberetur omnis scientiae, praetereaque Lombardus, adiecta episcopatus Parisini dignitate, tantum exsplendesceret, vt ipsius systema theologiae pro absolutissimo opere haberetur, ac sequentium theologorum omnis opera in eo illustrando et commentariis ornando dicam an onerando? versaretur, quis non videt, eum hoc pacto euasisse theologiae Scholasticae oraculum, fontem, ac patriarcham? Etsi itaque Lombardus haudquaquam fuit primus Scholasticus, fastigium tamen summum theologiae Scholasticae assecutus illi aetati visus est, eiusque vestigiis insistere pulchrum duxit ipsius posteritas Scholastica.* Quae sobrie et accurate dicta sunt, et quid de Lombardo hac in quaestione statuendum sit, luculenter exponunt. Sunt et alii, qui Thomam Aquinatem in partes vocant, eo quod hunc philosophiam Arabico-Peripateticam in Ecclesiam inuexisse autument, quos falli demonstrauit RENATVS RAPINVS[h], quem sequitur IO. FR. BVDDEVS[i], B. CHEMNITIVS[k] autem vsque ad Alexandrum Alesium Scholasticorum origines depressit. Quae opiniones omnes cum incertis coniecturis niti videantur, nulli harum tribuenda duxit theologiae vel philosophiae Scholasticae primordia Cl. HEVMANNVS[l], *cum dudum ante eorum exortum in monasteriis floruerint Sholastici, id est, professores literarum cum theologicarum, tum etiam, quatenus eae theologis vsui sunt, philosophicarum. Horum vltimus, hoc est, omnium primus quis fuerit, scire vetare monumentorum historicorum inopiam nec magnopere nostra referre.* Recte ita iudicasse virum optimum atque acutissimum, haud inuite fatebuntur, quicunque enarratas opiniones recte considerauerint. In qualibet enim est aliquid, quod reprehendes, quodque assensum cohibeat. Qui enim ex introducta Sec. XI philosophia Arabico-Peripatetica Scholasticae origines ad hoc seculum.

g) loc cit p. 13.
h) Reflexions sur la philosophie §. 16. Opp. T. II. p. 340.
i) Obs. ad Hist. phil. c. V. §. 5. p. 345.
k) In exam. Concil. Trident. p. m. 577. a.
l) loc cit.

lum referunt duplici falluntur nomine. Nam hoc falſum eſt, primas origines philoſophiae Scholaſticae ſubminiſtratas a philoſophia Saracenico-Muhammedana, cum huius mali luculenta iam ſe oſtenderint veſtigia, antequam Latinis hominibus illa philoſophia innoteſceret, quanquam ſupra iam obſeruauimus, ad id augendum, confirmandum conſtituendumque eius indolem et perfectionem multum contuliſſe verſiones philoſophorum Arabicorum, et, quae iſtis verſionibus innoteſcebat, methodum Saracenorum Scholaſticam. Sed falſum quoque eſt, Seculo XI iam verſiones Ariſtotelis et philoſophorum Muhammedanorum Arabicas inualuiſſe. Quamuis enim ab Almamonis tempore iam eiusmodi verſiones philoſophorum Graecorum Arabicae confectae fuerint, ſuo tamen loco obſeruatum eſt, eas multo ſerius philoſophis Saracenorum Occidentalibus, qui Mauritaniam et Hiſpaniam occupauerunt, innotuiſſe; demonſtratum quoque in praecedentibus, ſeculo demum XI quosdam viros doctos ad Arabes excurriſſe, et primum Conſtantinum fuiſſe, qui libros nonnullos Arabicos verterit, nunc vero circa finem huius ſeculi ſecutum fuiſſe Danielem Morleium, et ab hoc demum excitatum Adelardum, Abaelardo σύγχρονον, ſimilia in philoſophico argumento Sec. XII ſuſcepiſſe, hos vero omnes tantum ad phyſica et mathematica reſpexiſſe, dialecticam autem, quae praecipue hoc malum genuit, multo prius introductam et ad theologica dogmata explicanda eſſe adhibitam. Quod vero Ingulfi Croilandenſis Continuator aſſerit anno MLXXX iam Cantabrigiae Ariſtotelis logicam iuxta Porphyrii et Auerrois Iſagogas explicatam eſſe, ſupra iam ex Auerrois tum nondum nati aetate falſum eſſe oſtendimus. Quod ſi concedimus, quod tamen ex hiſtoria huius temporis literaria vix euinci poteſt, fuiſſe paſſim viros quosdam eruditos, qui Arabica ſcripta legere, eorumque verſiones conficere potuerint, quod de Hermanno Contracto nos ſupra ex Trithemio obſeruaſſe recordamur; non tamen demonſtrari poteſt, ante Fridericorum aetatem eiusmodi verſiones fuiſſe publicatas, et in vſum philoſophantium traductas, quod euidenti argumento demonſtrat, ex hac quidem cauſſa philoſophiae Scholaſticae origines ad Sec. XI referri haud poſſe. Alios quoque, quam Peripatetico-Arabicos dialecticae theologiae admiſtae fontes nobis detexit hiſtoria philoſophica, nempe dialecticam Auguſtini, et Porphyrii, Victorini atque Boëthii libros dialecticos ex Graecis conuerſos, vt ſupra dictum. Perperam itaque Arabica philoſophia huc aduocatur, ſi de primis originibus ſermo eſt, quamuis negari nequeat, poſtquam Saracenorum verſiones obtinuerunt, philoſophiam Scholaſticam valde adoleuiſſe. Quod porro inter theologiam et philoſophiam Scholaſticam nonnulli diſtinguunt, recte quidem factum eſt, parum autem ad quaeſtionis, de qua agitur, ſolutionem confert; cum non tantum ſororio vtraque inter ſe vinculo cohaereat, ſed vtriusque iidem natales, eaedemque fuerint origines. Id quod nemo temere negauerit, qui, quae ſupra de ratione ſtudiorum

diorum et disciplinae Scholasticae, id est monasticae disseruimus, deque munere Scholasticorum, de triuio et quadriuio etc. attulimus, attento considerauerit animo. Quamuis enim philosophiae studium, id est triuium et quadriuium theologiae plerumque praemitti soleret, ancillari tamen ista notitia philosophica theologiae iussa, et haec simul cum illa exculta est, eo quod philosophiae istius siue dialecticae et mathematicae praecepta iis tantum inseruire posse credebantur, qui sublimiori sapientiae destinabantur. Rem ex supra dictis satis notam heic operose probare necessarium haud putamus; vnius vero IOANNIS SARISBERIENSIS m) testimonium sufficit, qui integro capite demonstrandum sibi esse statuit, *inefficacem esse dialecticam, si aliarum disciplinarum destituatur subsidio.* Quae quoque caussa est, cur nullus fere doctor Ecclesiasticus apud Sigebertum, Honorium, Henricum, Petrum et Trithemium occurrat, de quo scriptores isti historiae literariae non obseruauerint, eum et in seculari literatura egregie doctum et in Scripturis versatissimum fuisse. Qui enim haec inter se separaret, tunc erat nemo, pauci vero erant, qui ad iurisprudentiam vel medicinam, artesque mathematicas, dialecticam, (quae sola fere tum philosophiae nomine veniebat,) referrent. Ita vero iuncta dialectica theologiae, Scholasticum docendi discendique genus peperit, nec fuit vnus ex Scholasticis, qui non ex vtroque Caesarem se praestaret. Quod, ne ex seculo XII et sequentibus exempla afferamus, ex vndecimo seculo comprobat Roscelini exemplum, qui cum summum illa aetate locum inter dialecticos occupauisset, tanta temeritate philosophiam istam verbosam et contentiosam ad theologiam applicuit, vt grauissimorum errorum accusaretur, vt supra dictum. Non separari itaque potest historia philosophiae Scholasticae a theologia Scholastica, quod postulat Thomasius, falsa huius notione persuasus. Neque ad Roscelinum initia philosophiae Scholasticae referenda sunt, infra enim docebimus, sectam eum Nominalium excitauisse, quod inuicto argumento esse potest, Scholasticam philosophiam eo iam tempore fuisse, cum alias nouam is illius sectam condere non potuisset. Qui vero Abaelardum primum nobis Scholasticae philosophiae et theologiae auctorem definiunt, primum Scholasticum in academia Parisiensi, cum primo Scholastico in genere considerato confundere videntur. Non enim is contentiosae philosophiae et theologiae primus auctor parensque fuit, sed eam a Roscelino et Guilelmo de Campellis didicit, quos eiusdem farinae philosophiam excoluisse infra trademus. Quae vt certa sunt, ita euidenti ratione eos refutant, qui ad Lombardum hoc εὕρημα referunt, Abaelardum enim praeceptorem Lombardus habuit. Ita vero nec Thomas Aquinas, nec Alexander Alesius parentes Scholasticorum dici possunt, quorum vterque post Lombardum vixit, eoque tempore floruit, quo iam adoleuit philosophia Scholastica. Quibus omnibus iusta lance truti-

m) Metalog. L. II. c. 9. p. 801. conf. Obs. Hal. Lat. T. I. Obs. I. §. 23. p. 50.

trutinatis non inuiti in eam descendimus sententiam, nullam certam aetatem, annumque, nec certum quendam virum doctoremque definiri posse, ad quem origines scholasticae philosophiae referri queant. Id quod omnino naturae scientiarum, dogmatum et opinionum consentaneum est, quae, vbi a certo quodam auctore non conduntur, sensim tantum irrepunt, et tacito quasi pede successiuis partium suarum incrementis succrescunt, donec ad iustam perfectionem perueniant. Quae obseruatio vti plurimis exemplis, quae suppeditat philosophica et Ecclesiastica historia, comprobatur, ita inutilibus disputationibus de incertis opinionum multarum originibus finem imponit prudentissime. Et hac quoque regula vsos nos esse in definienda philosophiae Aegyptiacae et Cabbalisticae origine, inque detegendis initiis sectarum Iudaicarum nondum poenitet, nec in hoc argumento lubet ab ea deflectere. Ceterum magnopere in hac quaestione enodanda ad verum quaestionis statum attendendum est, et separandae quaestiones aliae, quae huic attextae miram confusionem pepererunt. Ita multos iuris canonici origines cum initiis theologiae et philosophiae Scholasticae perperam miscuisse, et duo quidem fulcra Romanae curiae sibi perquam affinia, sed sua tamen natura diuersa confudisse recte notatum est IACOBO THOMASIO [a]. Philosophia enim scholastica ante conditam a Gratiano compilationem vehementer se iam commendauerat, nec inter theologos numerabatur, qui non his quoque sacris initiatus esset, canonici autem iuris studium imperante demum Friderico I, inter sacras disciplinas receptum et theologis traditum est. Deinde non de omni philosophiae in theologia vsu et exercitio hic quaeri probe tenendum est; hoc enim si negligimus, ipsam philosophiam cum philosophia Scholastica, genuinamque veritatis filiam cum spuria commutabimus. Multos neglectus huius cautionis seduxit, vt de originibus Scholasticae philosophiae et theologiae disputantes origines altius, quam par erat, quaererent, ipsumque philosophiae omnis vsum in suspicionem adducerent. Id quod inepte fit atque praeter rem, cum et ratio quemlibet doceat, suum esse iuxta theologiam locum philosophiae, hancque illi haud exiguum praestare vsum posse, nec repugnare reuelationis lumen rationis lumini, quod vtrumque a patre luminum prodiit: et historia testetur, eam philosophiae, et praecipue dialecticae atque metaphysicae commixtionem cum sacris dogmatibus, quae theologiae Scholasticae nomine venire solet, ipsamque, quae in scholis Ecclesiasticis obtinuit, philosophandi et disputandi rationem, de qua heic loci proprie quaeritur, ab ipsa philosophia longissime differre, nec inter se ista commutanda esse. Vt autem propius ad rem ipsam accedamus, et quid nobis quoque statuendum videatur, vt institutum nostrum poscit, modeste et distincte explicemus, praemonendum esse existimamus, esse nobis sermonem de pseudo-philosophia illa medii aeui sectaria, partim ex Stoico-

a) De Orig. theol. Scholast. §. 7. Hist. sap. et stult. P. III. p. 226. seqq.

Stoicorum cauillationibus partim ex mataeologia dialecticae Aristotelicae enata, quae confusis inter se rationis et reuelationis principiis, et adhibito auctoritatis praeiudicio maleque consarcinatis doctorum opinionibus, ipsa veri omnis principia euertit, et inutili atque anfractuoso disputationum ac subtilitatum innumerarum agmine vim fecit veritati castiori omni, et dialecticis armis omnem veram philosophiam prostrauit, erroresque induxit quam plurimos. Hanc enim philosophiae Scholasticae veram faciem, hos natiuos eius vultus esse, ex dicendis luculenter constabit. Nam et in principiis ratiocinandi, et in ipsa forma lapsos esse, et in vtrumque peccasse Scholasticos, tot eorum disputationes clarissime monstrant, et pulchre obseruatum est IACOBO THOMASIO [o], cuius verba, cum huic tractationi haud exiguam lucem foenerentur, pace Lectoris integra huc apponemus: *Vitiorum Scholasticae theologiae aliud ad conclusiones pertinet, aliud ad medios terminos; ad conclusiones, quod quaestionibus theologicis ex professo miscuerunt non theologicas, hoc est, eas, quae proprie spectant, ad aliquam partem philosophiae, quod conclusionibus theologicis veris miscuerunt falsas, quod vtilibus inutiles, iis, de quibus facta est nobis a Deo reuelatio, curiosas, seriis denique ridiculas. Ad medios terminos et eorum discursionem refer, quod sepositis fontibus S. Scripturae ex imperitia linguarum aliisque caussis ad impuros versionum riuulos deflexerunt: quod saepe in probando plus apud eos valuerunt sententiae patrum, decreta conciliorum aut pontificum, vel rationes philosophorum etiam ethnicorum, imprimis Aristotelis, quam Scripturae S. et quoniam ita S. theologiam adulterauerunt admixtione philosophiae et eius quidem gentilis non modo circa medios terminos, sed etiam circa conclusiones; non peccauerit fortasse, qui formalem huius vitii rationem maxime reponat in commixtione sacrae theologiae cum philosophia gentili.* Pertinere haec non tam ad philosophiam, quam theologiam Scholasticam, non negamus, sed cum ea quae communem naturam habent, inter se communia quoque attributa habeant, demtis iis, quae ad solam theologiam pertinent, vultus philosophiae Scholasticae ex his facile detegi possunt, praecipue si non ad conclusiones tantum, siue quaestiones otiosas inutiles, inepta subtilitate molestas, et vesana curiositate detestabiles, sed ad ipsa quoque ratiocinandi principia, ex suis fontibus non deducta, auctoritatis vero praeiudicio subnixa, et ex gentili Stoicorum et Aristotelicorum dialectica et metaphysica hausta, tum ad ipsam ratiocinandi et concludendi rationem, vagam, incertam, ex vtraque parte infinitis ambagibus disputantem, ad notiones, quae adhibitae sunt obscuras, vagas, temerarias, nimiaque mentis praecisione nihil significantes, quaeque reliqua sunt otiosorum hominum deliria respiciatur. Haec enim βδελύγματα in Scholastica

o) l. c. §. 16. p. 228. seqq.

ftica philofophia detexerunt viri cordati et iudicii acie praediti, non tantum ex iis Chriftianorum coetibus, qui ab Ecclefia Romana feceffum fecerunt, fed illi quoque, qui ei publica religionis confeffione adhaeferunt. His praefuppofitis, probeque obferuata cautione, vt occafiones ab ipfa re diftinguantur, non difficile erit, fi ea confulamus, quae hactenus de philofophia Chriftianorum prolixe differuimus, veras origines philofophiae Scholafticae detegere. Cui fi cum viris quibusdam doctis dicamus S. Auguftinum praelufiffe, nihil afferemus, quod non veritati congruum effe, ipfa magni viri teftatur hiftoria. Qui dum dialecticam Stoicam et Platonicam amat, dum Platonicam philofophiam ad facra dogmata explicanda adhibet, dum de rebus facris per innumeras quaeftiones fubtiliter fecundum philofophiam, pofitis quibusdam axiomatibus difputat, exemplum feculis fequioribus praebuit, quod malo confilio non imitarentur modo, fed fuperarent. Valde veneramur memoriam fummi viri, quo vix doctiorem epifcopum habuit Ecclefia: Sed ficus tamen ficus et fcapha fcapha nominanda eft, vbi hiftoriae veritas eft detegenda. Nec culpamus methodum philofophicam et accuratam ad argumentum quoque facrum adhibitam, fed curiofam illam principiorum inter fe diuerforum confufionem, et fubtilitatem ex philofophia gentili petitam in magno doctore candide improbamus. Sequimur in eo Lvdov. Ellies Dvpinivm [p], candide more fuo ita de Auguftini methodo pronuntiantem: *Vfitata eius methodus eft, praeclara principia ponere,* (dixeris Platonica et haud raro fufpecta) *ex quibus innumeras elicit confequentias, adeo, vt omnia doctrinae illius capita arctiffimam inter fe connexionem habeant. In plerisque myfteriis magis ratiocinatus eft, quam vllus auctor ante eum; plures quaeftiones, prius non motas agitat, harumque plures fola acuminis fui vi diremit. Longe faepius abiit ab eorum fententia, qui ipfum praeceffeerunt, vt nouam prorfus viam ingrederet, fiue in Scripturarum explicatione, fiue in theologicis opinionibus. Circa res theologicas de eo dici poteft, quod de fe ipfo dicebat Cicero circa philofophiam, quod fuerit magnus opinator, id eft, quod plurimas opiniones, quae meram habebant probabilitatem, in medium protulerit. Sed id fecit Auguftinus admodum modefte et prudenter, non ea mente, vt alios ad arbitrium fuum coecorum in morem fequendum adigeret.* His poftquam alia de eius methodo adiecerat, addit: *Argumenta innumera ex aliquo principio ediſſeruit, corpusque theologicum, vt ita loquar, Latinorum patrum, qui poft ipfum vixerunt, efformauit. Hi fiquidem ex illius libris non tantum haufserunt principia, quibus vfi funt, fed etiam frequenter eundem mere transfcripferunt.* Quae rectiffime a doctiffimo viro obferuata effe, fatebitur, quisquis Auguftini fcripta legerit. Nec magnopere haec in pio doctore miranda eft methodus; cum enim dimiffa Manichaeorum doctrina ad Aca-

p) Bibl. Nou. Ecclef. T. III. p. 256.

Academicos, et ab harum fluctuatione ad Platonicos reformatos transiisset, ipsum hoc disputandi et disserendi per varios anfractus genus simul didicit, et in vsus sacros adhibuit. Cum autem summa semper Augustini in Ecclesia esset existimatio, adeo vt piaculum aeuo medio esset, ab eius placitis recedere, ipsa vero, quae eius nomini supposita est, dialectica, cauillationum Stoicarum filia, huic philosophandi modo patrocinaretur, mirum non est homines hos, neglecta optimi doctoris modestia, in has syrtes incidisse, et occasionem sumsisse ab Augustino contentiosum hoc philosophiae genus comminiscendi. Alterum quod ad occasiones philosophiae Scholasticae condendae referri debet momentum suppeditant versiones Latinae nonnullorum scriptorum Aristotelis et Porphyrii dialecticorum a Victorino et Boëthio confectae. Hae cum medio aeuo legerentur, vt supra dictum, Aristotelicae dialecticae notitiam quandam his hominibus comparauerunt. Praecipue autem Porphyrii *introductio in categorias* primam iis ansam dedit de notionibus abstractis, generalibus et vagis dispiciendi. Et has quidem, feruente in Occidentis partibus barbarie, in Hibernia primo personuisse, ex supra dictis, certum esse putamus. Vbique enim silentibus Musis ibi philosophiam in scholis monasteriorum doctam fuisse, et ex hac insula viros doctos Scotos Anglosque in patriam eam retulisse, ex Britannia autem in Galliam Alcuino, Clemente aliisque obstetricantibus prodiisse, ea, quam supra dedimus narratio probat, et Hiberniam Scholasticae philosophiae condendae primum fecisse locum manifestum facit. His, licet serius, accessit ex seculo VIII Damasceni inter Graecos theologiam philosophiae Aristotelicae cothurno adaptantis studium, quod eum ab Arabibus didicisse supra iam monuimus. Postquam enim librum eius *de fide Orthodoxa*, Ioannes Burgundio Pisanus q) Sec. XII medio in Latinum sermonem traduxisset, quamuis satis inepte id fieret, confirmati hoc exemplo sunt aeui medii homines in isto consilio, quod antecedentium seculorum auctoritas tantopere commendauerat. Sed haec serius facta sunt, vnde non nisi certo sensu et restrictione Ioannes Damascenus inter parentes philosophiae et theologiae Scholasticae referri debet. Ferri haec omnia isto, quo vixit Augustinus seculo, et sequentibus potuissent, si limites non migrauisset humana curiositas. Ingruente autem barbarie, et dominante ignorantia, cum iuris omnis diuini et humani limites concuterentur, et ad noua dogmata et opiniones inclinaret humani ingenii luxuria, ex emolumento ordinis Ecclesiastici alimentum quasi nacta, delirare indies magis coepit, et a simplicitate Scripturae, atque a recta via philosophiae deflectere. Et tunc malum malo additum et fundamenta ista iacta sunt, quibus inaedificatum est philosophiae et theologiae

q) Vid. LE QVIEN. ad Damasc. Praef. §. II. n. 3. FABRIC. Bibl. Graec. Vol. VIII. p. 776. Bibl. Lat. med. T. III. OVDINVS de S. E. T. II. p. 1297. Vertit is quoque GEORGII EMISSENI librum de philosophia siue homine, eumque philosophiae Graecae non ignarum fuisse testatur IO. SARISBER. Metalog. L. III, c. 7. p. 887.

giae Scholasticae aedificium: Id quod hoc praecipue pacto factum est. Cum bellici tumultus et inuasiones populorum barbarorum caussaeque aliae supra prolixe enarratae et morum et litterarum barbariem inuexissent, quique Ecclesiae non inseruiebant, homines seculares alieno ab eruditione essent animo, omnemque ingenii cultum aspernarentur, doctores autem Ecclesiastici sibi solis omnis doctrinae elegantiam vindicarent, artium cultura, quae philosophiae quosdam vultus expressit, sed marcidos et deformes, in monasteria quasi relegata est, in quibus soli clerici docebant discebantque. Quamuis enim Caroli M. et successorum studio nobiles quoque laici eruditioni destinarentur, eamque in his scholis colere iuberentur, quem in finem in ipsa imperatoris aula et palatio scholam constituit Carolus M. laudabile tamen institutum et cleri inuidia, et nobilium laicorum negligentia mature euiluit. Ita vero instrumentis rerum omnium, tam Ecclesiasticarum, quam ciuilium bene gerendarum in manus clericorum delatis, hi de artibus disponere, hi animos discipulorum ad lubitum formare, hi rebus suis inseruiente hac occasione fauere, hi artium siue philosophiae culturam sibi solis vindicare poterant. Philosophia itaque, vel eius exigua potius pars dialectica ad hos modo fines respicere iussa est, vt ancillaretur theologiae, huicque diligenter atque fideliter seruiret. Quod vbi semel fixum sibi constituerunt hi homines, confirmatum auctumque est pestilens illud praeiudicium, quod philosophiae culturae medio aeuo tantopere obfuit, non posse adhiberi in vsus philosophiam, nisi ad explicandam defendendamque sacram illam doctrinam, quam ex apostolica se traditione per manus maiorum accepisse gloriabatur clerus Latinus. Ex hoc vero aliud enatum est praeiudicium, quod eum canonem constituit, ad quem informanda philosophia et theologia Scholastica exigenda esse consilia, si ex re sua futura esse debeant, probe viderunt homines astutissimi, nempe ita philosophiam conformandam esse, prout doctrina in Ecclesia tum recepta, nouaeque quae horum hominum ingenio valde luxurianti debebantur, opiniones, postulabant, et emolumentum cleri requirebat. Ita vero omnis tum doctrina purior neglecta corruerat, vt posthabita dogmatum a Christo et apostolis diuinitus traditorum veritate, vel parui saltem habita eorum custodia, ad vnam Romani episcopi, super omnia iam tum se efferre magnis conatibus laborantis ὑπεροχὴν cuncta referrentur. His dum armis ecclesiasticis, immo ciuilibus quoque, ipsi pontifices velificantur, dum subditos contra imperatores, reges, principes, armant, dum bruta vibrant fulmina, et in roboranda auctoritate sua prorsus furunt, omni nisu in eo est cleri obsequium, vt quantum posset, ad firmandam potentiam ecclesiasticam conferret, et non opes tantum in hunc finem maximas corraderet, sed et ingenia sibi manciparet, iisque homines oneraret praeiudiciis, quae catenarum instar in seruitute eos custodirent, nec permitterent ad suam adspirare libertatem. Hisce pruden-

dentiae, si superis placet, ecclesiasticae finibus subordinata reliqua omnia, huc relata omnis theologorum industria et eruditio, et ad regulam hanc hierarchiae ecclesiasticae cuncta exacta sunt, eo Ecclesiae damno, vt vulnera haec pati diutius vix posset. Non heic leues suspiciones adducimus, non ad vanas falsasque accusationes prouocamus, sed publicas virorum doctissimorum querelas testamur, quae cum toties in scenam adductae fuerint, sine pudore negari non possunt, fassique sunt, quotquot animum aluerunt liberum pectusque veritatis confessione generosum, et a turpissima adulatione abhorrens. Vna nostra Germanica natio, eo, qui illam decebat, candore, tantis Ecclesiae malis indignata, querelas effudit grauissimas, de quibus tamen hoc loco agere institutum vetat, videndus autem, qui vno fasce eas erudite comprehendit Ven. IACOBVS FRIDERICVS GEORGIVS [r]. Innumeram ex his principiis cleri politicis disputationum segetem oriri debuisse, facile intelligit, qui sine praeiudicio ad arcanas caussas attendere nouit. Cum enim emolumentum hierarchiae ecclesiasticae, vel noua et inaudita hactenus dogmata inuexisset, vel maiorum fidem ita adulterauisset, vt opes et potentia, ad quam tantis motibus grassabatur, acquiri, acquisitae conseruari, conseruatae augeri in immensum et locupletari possent, adhibita hunc in finem philosophia illa est, quam in monasteriis docebant Scholastici, siue professores artium liberalium et theologiae, et ad istud dogmatum genus roborandum acumen ingeniorum, quae in claustris latebant, prouocatum est. Quae cum diligentiae suae opima satis et splendida sperare possent praemia, abbatias, episcopatus, ipsamque Ecclesiae purpuram, pugnis calcibusque pugnauerunt pro domino suo, cui se iurisiurandi sacramento obstrinxerant, et cum dialecticam hanc theologiam summa sagacitate ita comsissent, ornassent, auxissent, vt miris subtilitatibus turgeret, his armis contra viros cordatos, qui ingruenti malo se obiecerunt, inimica processerunt praelia, certe illos, quos deuiare ab hac norma videbant, quocunque etiam siebat nomine, aduersis adorti sunt telis, quae philosophia illa et theologia eristica a Scholasticis hominibus, id est professoribus philosophiae et theologiae in monasteriis viuentibus, et ad episcopatus ob haec insignia merita haud raro euectis culta suppeditabat. Testem damus totam historiam ecclesiasticam seculi VIII, IX, X, XI, et controuersias Felicis Vrgelitani, Godeschalci, Paschasii, Radberti, Ratramni, Berengarii aliasque his seculis motas considerare Lectorem, sed sine praeiudicio iubemus. Quamuis enim vel de horum virorum placitis sensuque dogmatum ab iis assertorum vero et genuino dispicere, vel de eorum veritate erroreue disquirere institutum vetet, de qua re in historia theologiae polemicae, vel ecclesiastica dispiciendum est; fatendum tamen est, vbi etiam concedimus, in errore hos homines versatos fuisse, nec

r) Comm. de grauaminibus nationis Germanicae aduersus sedem Romanam totumque ordinem ecclesiasticum, c. II. III. p. 20. seqq.

aliis, quam descripsimus, armis, nec alio, quam indicauimus scopo, nec laetiori, quam diximus euentu eos fuisse oppugnatos. Illud certe nec ipsi acerrimi Romanae hierarchiae tunc caput tanta ferocia, duce Gregorio VII. et similibus episcopis Romanis efferentis, defensores negabant, dialecticam hanc theologicam, subtilissima disputationum, praecisionum, distinctionum velitatione in arenam descendisse, et nugas humani ingenii istis alimentis egregie nutritas, vtramque tunc paginam fecisse. Non vero vno hoc malum genitum est seculo, sed vt ipsa potentiae ecclesiasticae auctoritas a paruis initiis ad summum fastigium progressa est, ita paulatim quoque vires illud accepit et incrementa. Et seculo quidem nono iam valde gliscere coepisse, ex eius litibus dialecticis in caussa Godeschalci, Radberti et Ratramni rerum in Ecclesia gestarum peritos latere non potest, et famosissimae istae controuersiae luculenter probant, quas genuisse atque aluisse vesanam mentis humanae circa summa mysteria diuina curiositatem ineptumque philosophiae falsae studium fatendum est, nisi in meridie coecutire libeat. Fuisse autem hoc seculo qui theologiae et philosophiae principia inter se confuderint, vnius Ioannis Scoti Erigenae exemplo, quod supra copiose explicuimus, constat. Manifestiora vero malum hoc vestigia prodidit seculo X, quo iam eo res deuenit, vt philosophus, theologus et clericus, hicque imprimis, si munus obtigisset, Scholasticus idem esset ac significaret. Seculo autem XI, vbi paulo respirare, quae seculo IX et X depressa iacuerat, philosophia coepit, et ad metaphysicas speculationes, plerisque hactenus ignotas diuertit ingenii humani curiositas, vehementer malum hoc auctum et multiplicatum est. Totum enim hoc seculum, praecipue si posteriorem eius partem consideres, dialecticum fuisse, et de rebus theologicis acute, sed peruerse disputauisse, prolixe probare, postea, quae in praecedente capite diximus, opus haud est. Certe totam fere vitam in dialecticis disputationibus hoc tempore homines contriuisse, ex Io. Sarisberiensis loco supra iam adducto, constat, docetque Roscelini, nouam iam tum dialecticarum subtilitatum sectam condientis exemplum, seculo vndecimo inuenustum hunc pullum iam exclusum fuisse. Ineunte enim seculo XII, controuersias Nominalium et Realium dialecticas iam vehementer efferbuisse, supra clarissimo Abaelardi testimonio demonstrauimus. Ex quo recte conficitur, seculo vndecimo exeunte philosophiam scholasticam natam iam fuisse, eam vero hoc quoque seculo ad theologiam iam adplicatam omnes istos naeuos fouisse, quos supra indicauimus, scripta Lanfranci, Anselmi aliorumque ex hoc seculo doctorum satis demonstrant. Ii enim, quotquot ingenio et eruditione praestabant, cum id officii rationem munerisque commissi indolem poscere crederent, in id connitebantur, vt theologia dialecticae beneficio illustraretur, augeretur, defenderetur. Quod ne sine testibus dixisse accusemur, vel inuidiosius, quam par erat, attulisse videamur, ecce Sigeberti Gem-

BLACEN-

BLACENSIS [s] et HENRICI GANDEVENSIS [t], hominum isto aeuo medio viuentium et inclarescentium testimonia. Ille enim de Lanfranco ita: *Lanfrancus dialecticus et Cantuariensis archiepiscopus, Paulum apostolum exposuit, et vbicunque opportunitatis locorum occurrit, secundum leges dialecticae proponit, assumit, concludit.* Hic de Anselmo: *Anselmus secularium literarum peritia insignis, et praecipue dialecticae, religione venerabilis ex abbate monasterii Beccensis archiepiscopus Cantuariensis disputator reuera subtilis, scripsit cum adhuc prior esset Beccensis, duos libros quos vocauit Monologion et Prosologion, multo plus rationibus, quam Scripturarum auctoritatibus vtens.* His sine dubio testimoniis compulsus est LVDOVIC. ELLIES DVPINIVS [u], vt obseruaret, *neglectis decimo seculo studiis maxime necessariis et planioribus non esse mirandum, abstrusis solummodo quaestionibus illis ac difficilibus plerosque studium applicuisse. In medio tandem seculi vndecimi philosophiam Aristotelicam ad Arabum methodum in scholis publicis doceri coepisse, eamque ab initio vsum tantum in philosophia habuisse, sed homines principiis istis infectos paulo post eadem in theologiam pedetentim intulisse, iisque non solum ad enucleandas decidendasque quaestiones theologicas ordinarias, sed etiam ad formandas magno numero nouas, de quibus antea ne auditum quidem fuerit, vsos fuisse. Ioannem Sophistam Roscelinum, et S. Anselmum inter primos fuisse, et post eum Petrum Abaelardum, Gilbertum Porretanum aliosque complures vulgatissimam ac celebrem illam reddidisse, lectionibus publicis ad eam rem institutis.* Similia obseruauit eruditissimus MABILLONIVS [x], qui videndus. Non tam coeci fuere tunc viri docti, vt non malum hoc mature detegerent, et, quam amari fructus ex his radicibus exsurgerent, probe perspicerent. Supra enim iam Sigeberti verba produximus, conquerentis, Berengarium dialecticis sophismatibus contra simplicitatem fidei apostolicae abusum fuisse. Verum nulla inde morbo medicina parata erat. Quamuis enim doctores ecclesiastici oculatissime naeuum hunc in illis detegerent, qui a receptis hypothesibus dissentiebant, vocemque docentium publicam armis dialecticis aggrediebantur, lusci tamen, immo coeci, fuerunt, in eo in suae partis hominibus denotando. Et ex his sole meridiano clarius esse putamus, seculo vndecimo sidus hoc pestilens iam Ecclesiam afflasse, foetumque hunc ex vtero prodiisse, et vesano dialecticae studio obstetricante exclusum esse. Factum autem hoc quoque seculo, philosophiae studio iterum emergente, vt haec philosophia in academiis scholisque publicis doceretur, id quod in Cantuariensi et Parisiensi schola ad finem properante seculo XI, factum esse, supra testimoniis certissimis demonstrauimus. In hac vero, cum vbique celebraretur, et ad hanc Musarum sedem ex omni fere orbe literarum studiosi conuolarent, si non primus, certe inter primos, qui hanc philosophiam contentiosam docue-

s) De S. E. c. 155. p. 112.
t) Cap. 5. p. 218.
u) Meth stud. theol. c. II. p. 21.
x) De studiis monast. P. II. c. 6. p. 285.

docuerunt, fuit Guilelmus de Campellis, quem hanc dialecticam ſtrenue excoluiſſe, infra dicemus. Roſcelinus enim, quem Abaelardus quoque praeceptorem habuit, licet ſummus dialecticus haberetur, non publice ſed priuatim, nec Pariſiis docuiſſe videtur. Et hanc quidem pueritiam philoſophiae Scholaſticae dicere licet, quae omni expectatione citius adoleuit, educationem curante Petro Abaelardo et ſchola eius. Hunc enim dialecticarum ſubtilitatum acumine, et pertinaciſſimarum diſputationum vehementia omnes ſuo tempore ſuperaſſe, et hoc dialecticae contentioſae genus feciſſe frequentiſſimum, eam autem ad theologiam cum ſequacibus adhibuiſſe, in ſequentibus exponemus. Quamuis vero haec ad theologica dogmata adplicatio philoſophiae doctoribus eccleſiaſticis valde diſpliceret, non tamen inde decrementa ſenſit philoſophia Scholaſtica, ſed potius miro fato fortius adoleuit. Non inuiſa enim erat aduerſariis Abaelardi, et ſequacium, ipſa haec philoſophandi methodus, ſi Bernardum excipias, his ſacris parum initiatum, et myſticis magis contemplationibus delectatum; ſed id modo ferre non poterant, a doctrina eum recepta et in Eccleſia dominante receſſiſſe, huncque, quem fecerat diſceſſum ſuum, dialecticis rationibus defendiſſe. Hinc cum aggrediendus eſſet hoſtis valde formidatus, de iisdem armis diſpiciendum erat, et in iis exercenda ingenia, quo factum, vt latiſſime fimbrias ſuas dilataret, et iuuenili robore ferociret philoſophia et theologia Scholaſtica. Virilem vero aetatem iuſtaeque menſurae vires ſine dubio Petro Lombardo debet, qui, quamuis nonnullos ante ſe auctores exemplo ſibi habuerit, doctrinae ſacrae aedificium philoſophica ratione conſtruendi, recte tamen niſi fallimur, primus fuiſſe ſtatuitur, qui dialecticae quam ab Abaelardo didicerat, peritiae auxilio ex Scriptura S. philoſophia et ſententiis dictisque patrum publicum ſententiarum librum, id eſt ſyſtema theologiae Scholaſticae compoſuerit. Aliter hoc viſum DVPINIO[z], ſtatuenti, *ad afferendum malo huic remedium commotum Petrum Lombardum, epiſcopum Pariſienſem, farraginem collegiſſe ſententiarum e ſanctis patribus, inprimis Hilario, Ambroſio, Hieronymo et Auguſtino ad praecipuas, quae tunc temporis inter Scholaſticos agitabantur, quaeſtiones: perſuadiſſeque ſibi, fore, vt hoc modo eorum lites componerentur, talesque formarentur deciſiones, quae ab auctoritate patrum, quorum ſententiis ac teſtimoniis innitebantur, venerationem adeptae, vnanimi conſenſu ab omnibus recipiantur. At vero Scholaſticos doctores ſimplicitati huius libri non acquieſcentes, vaſtos in eius textum commentarios edidiſſe, quibus litium et contentionum cramben centies recoxerint, principiaque philoſophica, nec non Ariſtotelis axiomata, quorum nullam ſententiarum magiſter rationem habuerat in theologiam denuo intruſiſſe, proque eo, quod eius methodum ſequerentur, motasque quaeſtiones patrum dictis ſoluerent, non niſi principiis philoſophicis ac ſubtilitatibus metaphyſicis militaſſe.* Verum parum accurate haec dicta eſſe, ipſa *libri Senten-*

z) De ſtud. monaſt. P. II. p. 23.

Sententiarum inſpectio, quemlibet conuincere poteſt, nihilque tota haec obſeruatio euincit aliud, quam Petrum Lombardum, magiſtri Abaelardi exemplo cautum, ne ſui ordinis hominibus totus diſpliceret, ſeruata quidem praeceptoris methodo, patrum quoque ſententias adieciſſe, ſicque modeſtius de rebus diuinis philoſophari voluiſſe, re ipſa autem veſtigiis praeceptoris inſtitiſſe, et eiusmodi ſyſtema Scholaſticae theologiae compoſuiſſe, eius vero explanatores longius progreſſos inſanire indies magis coepiſſe. Quae Lombardum quidem a ſequentium ſeculorum Scholaſticorum furore liberant, a Scholaſticae vero theologiae cultura et augmento non abſoluunt. Et verum quidem eſt, quod idem vir doctiſſimus obſeruat, *in prima Scholaſticae theologiae aetate eam nondum in plenam artis formam redactam fuiſſe, nec ad methodum Auerroiſtarum philoſophiam Ariſtotelicam pro duce fuiſſe habitam:* verum, cum ipſe vir eruditus non neget, hac iam aetate Scholaſticum docendi genus viguiſſe, ipſamque Scholaſticam theologiam natam iam fuiſſe, recte inde concluditur, Lombardum ex hoc numero non eſſe eximendum. Tota enim aetas prima Scholaſticorum longe modeſtior fuit reliquis, vt poſtea dicemus, ab ipſa tamen Scholaſtica methodo non receſſit. Petrus autem Lombardus cum tanta Pariſiis auctoritate refulſerit, vt tandem epiſcopali dignitate ornaretur, inter doctores autem eccleſiaſticos et theologos in hac vniuerſitate aut primus aut inter primos publice theologiam profiteretur, mirum non eſt, breui eius librum in ſcholis publicis ſolum praelectum eumque magiſtrum ſententiarum κατ' ἐξοχὴν dictum fuiſſe, ita vero hac auctoritate ſuffultam theologiam et, quae huic ancillabatur, philoſophiam Scholaſticam, mira virilitate creuiſſe, quam quoque cauſſam eſſe, cur multi Lombardum pro patre Scholaſticorum habeant, recte vidit cel. HEVMANNVS, cuius ea de re verba ſupra adduximus, quae hic repetenda ſunt. Maximas tamen vires recepit philoſophia et theologia Scholaſtica, cum Ariſtotelis ſcripta quoque metaphyſica per verſiones confectas innoteſcerent, ſicque ſenſim totus orbis Chriſtianus fieret Ariſtotelicus. Cum enim iam prius dialectica eius nota fuiſſet, quae innumerarum diſputationum mater hactenus foecunda fuerat, ſociata ſorori metaphyſica Ariſtotelis, cuius modo tenuem prius praeguſtum in praedicabilibus Porphyrii habuerant, ſubtilitates ſubtilitatibus augebat, et axiomata ſubminiſtrabat generalia, vaga, obſcura, et ambiguo vſu difficilia, quae cum ingenia otioſa, et in hoc inani acumine ſummam laudem quaerentia ad materias theologicas traduxiſſent, ipſa Scholaſtica theologia et philoſophia magno robore et viribus excellentiſſimis aucta eſt. Qua in arena diligenter deſudaſſe, et, mirum quantum, ad Scholaſticae doctrinae incrementa contuliſſe Albertum M. et Thomam Aquinatem, ex infra dicendis conſtabit. Tandem vt perfecta ratione et pleno habitu prodiret philoſophia et theologia Scholaſtica effecere verſiones librorum philoſophicorum Arabum circa initia ſeculi decimi tertii vulgatae, vt ſupra demonſtratum. Hae cum Saraceni-

corum philosophorum cogitationes et φιλοσοφούμενα exhiberent, eorum quoque methodum legentibus aperiebant. Hanc autem subtilissimarum disputationum serram diligenter reciprocauisse, et praecisionibus mentalibus vsam vanissimas lites disseminasse, in historia eius philosophiae luculentis speciminibus comprobauimus. Haec cum orbi Latino in manus traderentur, qui eadem hactenus methodo vsus erat, effecit Arabicae philosophiae admiratio, vt in ista consuetudine non tantum confirmarentur, sed eximie quoque illa augeretur. Imprimis autem Auerrois philosophia Scholasticam philosophiam mire adiuuit. Cum enim Reales in eius intellectu vniuersali magnum sententiae suae praesidium inuenirent, ea autem secta ὀρθοδοξότερος videretur, factum inde est, vt totus fere Scholasticorum ordo fieret Auerroisticus, quod imprimis in Italia accidisse infra obseruabimus. Illud dubio caret, ab eo tempore, quo Arabum philosophia inter Latinos innotuit, Scholasticam philosophiam ad furorem quoque et ineptias summas creuisse, et ab eo tempore Aristotelem non tantum omnibus philosophis, ipsisque rationis principiis fuisse praelatum, sed plane inter coelites receptum, certe ipsi Paulo haud raro praepositum, et ab isto tempore innumeras tricas naeniasque inter philosophos et theologos comparuisse. Ex hac breui vero conceptae nascentisque et adolescentis philosophiae Scholasticae historia, quam annales Ecclesiastici inuictis rationibus et testimoniis muniunt, manifestum est, de eius originibus ita statuendum esse, vt dicatur, a seculo V ad seculum VIII eam fuisse conceptam, seculo IX et X in vtero gestatam et formatam, seculo XI natam, seculo XII pueritiam et iuuentutem egressam, seculo vero XIII ad plenam virilitatem euectam, et tum spuriis plurimis ridicularum sectarum Formalium, Realium, Conceptualium, Nominalium, Scotistarum, Thomistarum, Occamistarum, Auerroistarum totum orbem philosophicum repleuisse. Sed hoc quoque ex dictis manifestum est, a certo doctore et tempore philosophiam Scholasticam deriuari non posse, vt Aristotelica philosophia ab Aristotele, Platonica a Platone, reliquaeque sectae Graecae a suis conditoribus deriuari solent. Non enim ab vno homine inuenta et producta, sed vt solent vitia et corruptiones sensim enata et propagata, et tandem obstetricante hominum auaritia et habendi cupiditate, ob insignem eam in rem vsum ad masculum robur perducta est. Quod cum ineunte seculo XII factum sit, inde tractationem de Scholasticis eorumque philosophia merito sumus exorsi. Solet autem ob allatas rationes Scholasticorum aetas plerumque ab Abaelardo eiusque praeceptoribus deduci vsque ad tempora reformationis, qua tota theologia aliam faciem accepit. Quamuis enim philosophia et theologia Scholastica vsque ad nostra tempora durauerit, recte tamen obseruatum DVPINIO [a] a reformationis annis faciem theologiae et philosophiae, etiam inter Romano-Catholicos emendatam fuisse. Quod ex iis luculenter constabit, quae in *sequenti Tomo* ea de re ex instituto differemus.

§. III.

a) Method. Stud. theol. p. 24.

Aetates tres Scholasticorum.

§. III. Solent Scholastici in tres aetates diuidi, quarum prima a Lanfranco, vel Abaelardo eiusque discipulo Petro Lombardo, vsque ad medium feculum XIII, quo vixit Albertus M. extenditur. Hac aetate adolescentiam exegit philosophia, et acquisito iuuenili robore ad virilitatem contendit. Secunda aetas ab anno cIↃCCXX vsque ad Durandum a S. Porciano, annumque cIↃCCCXXX limites Scholasticae philosophiae prorogat, quo temporis spatio ad virilem vigorem progressa est; tertia ab eo tempore vsque ad Gabrielem Biel, theologum Tubingensem, qui circa tempora reformationis vixit, decurrit, et quicquid Scholasticorum adulta hac philosophiae illius aetate vixit vsque ad initia seculi XVI comprehendit. Seruabimus nos quoque hunc ordinem iam receptum, cum et diligentius ita temporum rationes teneat memoria, et incrementa Scholasticae philosophiae felicius distinguat iudicium. Tribus enim his interuallis insignes accessiones accepit, et ita quoque propius ad theologiae penetralia magno Ecclesiae damno admissa est, vt vetus quidem, iudice THOMASIO [b], Aristotelem in limen theologiae, media in adytum receperit, noua priores duas vicerit impudentia, de rebus etiam abditissimis magistraliter affirmans, quod in veteri et media factum haud est. Initia autem historiae Scholasticorum ducemus ab Abaelardi praeceptore Guilelmo de Campellis, de Lanfranco enim, Anselmo et Roscelino in antecedentibus, quantum institutum poscebat, iam diximus, seculi XI historiam philosophicam enarrentes, in quo isti subtilitatis Scholasticae magistri vixerunt [c]. Quorum aetatem dum miro errore confundit GEORGIVS HORNIVS *, non excusanda se, prodit, praecipitantia historiam suam philosophicam, tot mendis et erroribus scatentem scripsisse. Multi vero sunt philosophi, quorum nomina in prima Scholasticae philosophiae aetate celebratissima fecit ingenii acumen et solertia. Inter reliquos tamen velut inter ignes luna minores excelluerunt, Guilelmus de Champeaux, siue de Campellis, Petrus Abaelardus, Petrus Lombardus, Robertus Pullus siue Pulleyn, Gilbertus Porretanus, Petrus Comestor siue Manducator, Ioannes Sarisberiensis et Alexander Alesius. Quanquam et alii fuerunt, non minori ingenii laude famigeratissimi, quorum aliquos afferre, eorumque literariam historiam paucis tangere non negligemus.

Guilelmus de Campellis.

§. IV. GVILELMVM DE CAMPELLIS, Catalaunensem episcopum, dictum venerabilem [d], et ingenii subtilitas clarum fecit, et discipuli, Petri Abaelardi fata et historia nobilitauerunt. Nomen accepit a natali solo, de Campellis, quod Gallice de Champeaux dicitur,

4Z 2 Pari-

b) loc. cit. p. 241.

c) Fallitur AVENTINVS Annal. Boicor. L. II. p. 406. Roscelinum Lotharii temporibus, anno 1137. seqq. adscribens, ex Anselmi enim, aduersarii sui, et Abaelardi discipuli, aetate pater, eum circa finem seculi XI vixisse.

*) In Historiae phil. L. VI. c. 5. p. 300. Occamum et Rucelinum, auctores ponit sectae Nominalium, qui tribus integris seculis inter se aetate differunt.

d) SAMMARTHAN. Tom. II. Gall. Christ. p. 504. EDM. MARTENE T. V. Anecdor. p. 877. PAGI ad ann. 1121. n. 12. seqq.

Parisiensis dioecesis in Bria, tertio a Maleduno lapide. Ibi parentibus natus humilibus et obscuris, cum mature ingenio praecelleret, Anselmo Laudunensi in disciplinam se tradidit, quem Scholasticae philosophiae et theologiae peritia tunc magnopere inclaruisse supra iam memorauimus. Hoc praeceptore vsus, quem magnos fumos vendidisse, iisque ignis loco domum suam repleuisse ait ABAELARDVS [e], similique eruditionis philosophicae genere excultus in eius aetatis philosophia et theologia tantos progressus fecit, vt Parisiensis Ecclesiae archidiaconus constitueretur. Cum autem magna philosophiae opinione celebraretur, in schola Ecclesiae cathedralis dialecticam docere iussus est [f]. Quanto ibi applausu philosophiam contentiosam tradiderit, ABAELARDVS [g] testis est, qui se eius in dialectica fama permotum, cum summo bellorum dialecticorum desiderio flagraret, ad eum in hoc tunc magisterio re et fama praecipuum aduolasse scribit, et cum illo aliquantulum commoratum primo ei acceptissimum, postmodum grauissimum extitisse, ait: cuius dissensionis et inimicitiae caussam infra in Abaelardi vita indicabimus. Fecit autem vel vitae tranquillioris amor, vel altius emergendi studium, vt de habitu ecclesiastico cum monastico commutando Guilelmus cogitaret, eumque in finem cum discipulis ad sacellum S. Victoris, sumto habitu canonici regularis prope vrbem Parisios secederet. Prius anonymus testatur, apud CAS. OVDINVM [h] his verbis: *Eodem tempore magister Wilhelmus de Campellis, qui fuerat archidiaconus Parisiensis, vir admodum literatus et religiosus assumens habitum canonici regularis cum aliquibus discipulis suis extra vrbem Parisiis in loco vbi erat capella quaedam S. Victoris martyris, coepit aedificare monasterium clericorum.* Quam animi religiosi deuotionem valde laudat HILDEBERTVS [i], qui ita ad eum: *De conuersione et conuersatione tua laetatur et exultat anima mea, illum prosequens gratiarum actione, cuius muneris est, quod tandem philosophari decreueris. Nondum quippe redolebas philosophum, cum ex acquisita philosophorum sententia, scientiae morum tibi minime depromeres venustatem.* Posterius autem ABAELARDVS [k] tradit, qui hunc praeceptorem suum, *habitu pristino mutato ad clericorum regularium ordinem se conuertisse*, scribit, *ea, vt referebant, intentione, vt quo religiosior crederetur, ad maiorem praelationis gradum promoueretur, sicut in proximo contigit, eo Catalaunensi episcopo facto.* Quaecunque autem caussa fuerit, illud certum, dialecticam eum professionem non abiecisse, sed in loco istius monasterii nouo [l] (ex quo ab illo tempore multi praeclari viri, interque hos Ioannes et Hugo de S. Victore prodiere [m]) hortatu Hildeberti dialecticam et rhetoricam cum theologia docuisse.

e) Histor. calam. suar. c. 2.
f) Ibid.
g) Ibid.
h) De S. E. T. II. p. 964.
i) Epist. 1.
k) loc. cit.

l) Fallitur GERVASIVS in vita Abaelardi, T. I. c. 2. qui Benedictinae eum se familiae addixisse tradit.
m) Conf. LAVNOIVS de Scholis cel. c. LIX. p. 195. seqq.

docuisse. Testem damus ABAELARDVM [n] narrantem, *eum hunc conuersionis suae habitum neque ab vrbe Parisiaca, neque a consueto philosophiae studio reuocauisse, sed in ipso quoque monasterio, ad quod religionis caussa se contulerat, statim more solito publicas exercuisse scholas.* Sed et quo euentu ibi docuerit, cum iterum ad eum subtilissimus discipulus accessisset, addit: *Tum ego ad eum reuersus, vt ab ipso rhetoricam audirem, inter cetera disputationum nostrarum conamina antiquam eius de vniuersalibus sententiam patentissimis argumentorum disputationibus ipsum commutare, immo destruere compuli. Erat autem in ea sententia de communitate vniuersalium, vt eandem essentialiter rem totam simul singulis suis inesse adstrueret indiuiduis, quorum quidem nulla esset in essentia diuersitas, sed sola accidentium multitudine varietas. Sic autem istam suam correxit sententiam, vt deinceps rem eandem non essentialiter, sed indiuidualiter diceret.* Valde suspecta est haec Guilelmi sententia viris quibusdam doctis et inter hos P. BAYLE [o], qui in Spinozae eum luto haesisse suspicatus est. Nihil tamen ille a communi Realium sententia recessit, qui in hoc argumento Platonicam de ideis hypothesin secuti sunt, resque omnes indiuiduas ex vna speciei suae essentia participare, et tantum per accidentia modificari asseruerunt. Quod quidem insigni et absurdo naeuo non caret, a Spinozae tamen vna rerum omnium substantia diuersum est, cum specierum tamen, siue essentiarum istarum vniuersalium diuersitatem Guilelmus cum tota Realium schola agnouerit, de qua re tamen infra, vbi de Realium et Nominalium secta plura dicemus, ex instituto agemus. Ceterum quae fata haec Abaelardi disputatio contra Campellensem habuerit, ille sic porro narrat [p]: *Cum hanc sententiam ille correxisset, immo coactus dimisisset, in tantam lectio eius deuoluta est negligentiam, vt iam ad dialecticae lectionem vix admitteretur: quasi in hac scilicet de vniuersalibus sententia tota huius artis consisteret summa. Hinc tantum roboris et auctoritatis nostra suscepit disciplina, vt ii, qui antea vehementius magistro illi nostro adhaerebant, et maxime nostram infestabant doctrinam, ad nostras conuolarent scholas.* In sequentibus quoque refert, *quanta inuidia tabescere, quanto dolore excruciare coeperit, et qua ratione conceptae miseriae aestum diu non sustinens, callide aggressus sit ipsum etiam tunc remouere,* de quibus eius conatibus, cum in vita Abaelardi dicendum sit, hic nihil addimus. Eodem vero auctore, *ipse intellexit, fere omnes discipulos de religione eius plurimum haesitauisse, et de conuersione eius vehementer susurrare, quod videlicet a ciuitate minime recessisset, ideoque eum se et conuenticulum fratrum cum scholis suis ad villam quandam ab vrbe remotam* (veteres cellas) *transtulisse, statimque, vbi audisset, Abaelardum in monte S. Genouefae docere, in vrbem impudenter rediisse, scholasque,*

 quas

n) Hist. calam suar. loc. cit.
o) Dict. T. I. art. Abaelard not. C. p. 19. REIMMANN. Hist. Atheismi p. 341.
p) loc. cit.

quas tunc habere potuerit, et conuenticulum fratrum ad pristinum reduxisse monasterium. Quibus addit, nec bella sua cum illo cessauisse, nec victoriam defuisse. Non obstantibus tamen, quibus eius claritatem obnubilauerit Abaelardus nebulis emergens sedi Catalaunensi admotus est [q], id quod mirandum non est, cum tantis muneribus ii omnium optime ea aetate sufficere viderentur, qui in dialectica erant versatissimi, eo quod ita sacram doctrinam maxime tueri posse iudicarentur. In hac dignitate anno CIↃCXIII constitutus, postquam octo annos sedit, fatis tandem supremis concessit, magnamque zeli pro Ecclesia suscepti, et eruditionis gloriam post se reliquit. Testem aduocamus, non tantum elogium opinatissimi, et venerabilis, quod ei tribui solet, sed et verba Chronici Mauriniacensis [r]: in quo celebratur *canonis Praenestini episcopi et apostolicae sedis legati auxiliator magnus Wilhelmus Catalaunensis episcopus, qui sublimes caussas rexerat, et tunc zelum Dei habens super omnes episcopos totius Galliae diuinarum Scripturarum scientia fulgebat.* Aliorum BERNARDI, IVONIS CARNOTENSIS [s], OTTONIS FRISINGENSIS [t], iudicia et laudes de eo tacemus. Quamuis autem dialecticae potissimum excelleret peritia, de animae tamen natura et origine quoque philosophatus est, quod breue scriptum ex eius sententiarum theologicarum opere, vt videtur, excerptum vulgauit EDMVNDVS MARTENE [u]. In theologico vero argumento ideo memorabilis est, quod ante Abaelardum et Lombardum sententiarum theologicarum opus scripsit, quod msc. seruari in Galliae bibliothecis testatur CAS. OVDINVS [x], idque ait esse collectionem satis compendiosam quaestionum quorundam et dubiorum. Ex quo constat, errare eos, qui vel Abaelardum vel Lombardum systematum theologico-philosophicorum primum auctorem faciunt. De morali vero theologia et philosophia mereri voluit scripto *Commentario* vel compendio potius *in Moralia Gregorii M.* de quo quid statuendum sit, ex iis, quae supra de abbreuiatoribus, vti vocantur, Gregorii M. diximus, iudicari potest. Ex his autem refelli potest P. BAYLE [y], qui Campellensem theologiam docuisse negat, quod reliquis quoque, quae attulimus, testimoniis aduersatur. Vtrum autem vel LAVNOIO [z] credendum sit, primum eum Parisiensem professorem constituenti, vel GERVASIO [a], auctori vitae Abaelardi, qui eum primum theologiae in hac academia doctorem fuisse asserit, lectori ex iis, quae supra de publicis huius Musarum sedis professoribus diximus, iudicandum relinquimus. Qui Iudaeos eum refutasse volunt Gilbertum Crispinum cum Campellensi confundunt [b].

Abaelardi historia.

§. V. Ex huius disciplina scholaque, vt dictum, prodiit PETRVS ABAELARDVS, cuius tum ob mira, quae expertus est, fata et calamita-

q) SAMMARTHANI loc. cit.
r) Apud OVDINVM l. c. p. 965.
s) Epist. 368.
t) De gest. Frid, I. L. VII. c. 47. 48. is ipsum vidit et audiuit.
u) loc. cit.
x) loc. cit.
y) loc. cit.
z) l. c. p. 182.
a) loc. cit.
b) Vid. FABRIC. Bibl. Lat. med. T. III. p. 161.

lamitates, tum ob eruditionem philosophicam celeberrima est in historia philosophica memoria. Cuius notitia omnium optime hauriri potest ex *Historia calamitatum suarum* ab ipso viro longe doctissimo scripta, quam edidit inter opera eius FRANCISCVS AMBOESVS, eques regis in sanctiori consistorio consiliarius, Baro Chartrae etc. cui iunxit annotationes ANDREAS DV CHESNE, siue QVERCETANVS [c]. In hac enim narratione vitae suae fata, famae incrementa, errores, labyrintha, persecutiones, quaeque alia eius memoriam nobilitauerunt, vsque ad concilium Senonense exponit. Hanc merito fundamenti loco habemus in exponenda celeberrimi philosophi historia, quae parem in aeuo medio non habet. Quod etsi displicuit memoriarum Triuoltiensium auctoribus [d], eo quod Abaelardum indignum de se ipso testem esse iudicauerint, parum tamen ad hoc iudicium attendendum esse, quilibet intelligit, qui quid fides sit historica didicit. Ita enim hanc calamitatum suarum historiam exponit Abaelardus, vt quid magnopere in eius fide et sinceritate desiderandum sit, non habeamus. Nam tota, quam accurate et prolixe instituit, narratio non modo aduersariorum animum indolemque aliunde notam ex vero depingit, et cum temporum illorum circumstantiis mire consonat, sed et eam circumstantiarum seriem ordinemque exponit, qui temperamenti animique Abaelardi veram effigiem nobis delineat; quod cum ita comparatum sit, vt parum inde famae et honoris in Abaelardum redundet, de eius in narratione sinceritate nos dubitare non sinit. Eam enim quam cum Heloisa habuit consuetudinem, adeo non tegit, tacetue, vt ne arcanas quidem circumstantias sileat. Neque fidem eius suspectam facit, quod inuidiam cleri, et malos illorum artes, qui graui eum persecutione presserunt, inter quos fuerunt sanctitatis postea laude venerabiles, in apricum posuerit. Eos enim non homines modo fuisse, sed animum quoque, irarum et inuidiae plenum demonstrauisse, ipsae factorum circumstantiae loquuntur. Qui licet pessima quaeque de Abaelardo tradiderint, et talia, quae cum hac eius narratione non concinunt, qualia multa in epistolis Bernardi occurrunt, parum tamen fidei illis tribuet, quisquis ad testimonii fidem animum in teste requirit, a partis studio affectuque omni, praecipue ab odio et inuidia alienum, talemque, qui et veritatem de qua agitur, intelligere ex re ipsa potuerit et voluerit; quam vtramque conditionem aduersariis Abaelardi, nisi eleganter coecutire, et tenebrarum in Abaelardi historia caussas speciosas querere velimus, merito denegamus. Conferendae tamen et Abaelardi et aduersariorum paginae, vt ex circumstantiarum serie de veritate caussae eius iudicari queat. Vnde non negligendae Bernardi epistolae, quem virum pium et eruditum, sed philosophicarum subtilitatum parum gnarum, iisque ob mysticae theologiae amorem valde infensum acriorem vero, quam par erat, receptae hypotheseos, et ordinis ecclesiastici πρόμαχον in Abaelardum tantopere fuisse

c) Paris 1616. 4.

d) 1721. Iuin. art. 1. p. 942.

fuiſſe debacchatum, merito dolemus. Audiendi itaque eius quoque amici ſunt, et inter eos Berengarius Pictauienſis, et Petrus Cluniacenſis, qui viri minime mali, licet forte nimio dialecticae ſtudio deuiantis miſerti ſunt. Inter recentiores magnus eorum eſt numerus, qui famoſiſſimi philoſophi hiſtoriam attigerunt, quos tamen omnes, fuſe a nobis alibi allatos [e] heic adducere non vacat. Vnum in praeſentia GERVASIVM abbatem Trappenſem nominamus, cui elegantem debemus *vitam Petri Abaelardi, abbatis S. Gildaſii ordinis S. Benedicti, et Heloiſae ſponſae eius, primae abbatiſſae Paracleti* [f]. Is enim praeter ipſa Abaelardi ſcripta acta conciliorum Galliae, et opera Petri Cluniacenſis, Bernhardi, Fulconis, Ottoniſque Friſingenſis, qui tunc temporis Pariſiis ſtudiorum cauſſa haeſerat; conſuluit, elegantemque nobis celeberrimi philoſophi hiſtoriam contexuit. In qua laudauiſſe eum Petrum Abaelardum, quis in tantae, quantam Petrus habuit, eruditionis viro improbauerit, detexiſſe autem vitia et artes aduerſariorum, nec conciliorum auctoritate, nec Norberti et Bernardi ſanctitatis laude deterritum, quis non extollet in hiſtorico, quamuis diſplicuerit Triuoltienſibus operum eruditorum cenſoribus? Idem enim dudum ſuſcepiſſe Amboeſum, praefixa operibus Abaelardi apologia loquitur [g]. Laudandum itaque praeſtantiſſimi HEVMANNI [h] conſilium, quo libelli elegantiſſimi ſumma noſtra vernacula expreſſa eſt. Nos eius quidem filum ſequemur; ſed duce actorum publicorum et teſtimoniorum fide dignorum narratione vtemur, eaque praeeunte accurate eius hiſtoriam excutiemus, quam innumeris aliis memoria digniorem eſſe, non rerum tantum et fatorum viciſſitudines mirae et inſolitae probant, ſed et vſus, quem Lector ex hac vita capere poteſt, plurimus demonſtrat. Egregium enim ſapientiae et ſtultitiae exemplum Abaelardi vita nobis exhibet, et quibus fortunae procellis iactentur viri docti, quid virtus valeat, quid inuidia, qui cleri excitati ad odia et perſecutiones mores ſint, et quae alia, docet; luculento autem ſpecimine in ipſo Abaelardo iuuenes monentur, a voluptatis et ambitionis deuiis recedere, vnumque Dei timorem et reuerentiam vitae ſtudiorumque ducem adhibere, quorum neglectum verum fontem fuiſſe calamitatum Abaelardi, ſequens attento probabit narratio.

Abaelardi vita.

§. VI. Natus eſt ABAELARDVS, vel, quo proprio nomine appellatus eſt, Abeillardus [i] (quem ideo apem de Francia vocauit BERNARDVS [k],) in Britannia minore, ſiue Galliae, Palatii, exiguo Armoricae oppido dioeceſis Nannetenſis, qui locus eius natalis occaſionem quibusdam

e) In Germanico H. P. opere T. V. p. 978. conf. quos nominat FABRICIVS Bibl. Lat. med. T. V. p. 687. et LVDOVICVM IACOBI de ſcriptoribus Cabilonenſibus L. III. p. 139. ſeqq.

f) Paris 1720. 12. II. Vol. vid. A. E. L. 1721. p. 263. Mem. de Trevoux 1721. p. 941. Journal literaire T. XI. p. 255.

g) Conf. BAYLE l. c. art. Amboiſe T. I. p. 175.

h) Act. philoſ. Vol. III. p. 529. ſeqq.

i) Varia eius nomina affert I. THOMASIVS in eius vita, in Hiſt. ſapientiae et ſtultitiae T. I. p. 77. conf. Act. Phil. l. c. p. 582. FABRIC. Bibl. Lat. med. T. V. p. 699.

k) Epiſt. 180.

busdam errandi dedit. Quidam enim Britanniam minorem cum maiore confundentes Britannum siue Anglum dixere [l]: a patria autem SARISBERIENSI [m] aliisque Palatinus dicitur. Quod non obseruatum IACOBO THOMASIO [n], qui coniicit, ideo toties a Sarisberiensi dictum esse Palatinum, [o] quod in palatio aliquo insigni docuerit. Falsum enim hoc esse, et ad locum Abaelardi natalem pertinere, recte monuit PETRVS BAYLE, et post hunc GERVASIVS [o]. Nec huc schola Palatina quae Parisiis olim floruisse dicitur vocari, vel ita hoc nomen explicari potest [p]; ea enim schola in palatio Caroli M. excitata huc plane non pertinet, sed ad seculum VIII, vt supra dictum, [*] nec vllo testimonio demonstrari potest, eam vsque ad seculum XII, quo Abaelardus vixit, durauisse, sed cum filiis Caroli extincta esse videtur. Parentibus natus est nobilitate insignibus: ita enim ipse [q]; *Vt militaris gloriae pompam cum haereditate et praerogatiua primogenitorum meorum fratribus derelinquens Martis curiae penitus abdicarem, vt Mineruae gremio educarer:* Ex quo patet errare eos [r], qui tradunt, eum splendore generis nobilem fortunam et sortem ad conditionem fabrilem deiecisse. Patrem habuit Berengarium, literarum studiis aliisque facetiis ab ineunte aetate, vt ait FRISINGENSIS [s] deditum, quem caue, vel cum Berengario Pictauiensi, de quo supra dictum, vel cum Berengario Turonensi nostri discipulo, confundas. Vidit Abaelardus lucem anno CIↃLXXIX, incertum an natu maximus inter fratres, quod vult abbas Trappensis, vel minimus, quod DVPINIO [t], OVDINO [u] placuit. Verba enim, quae modo adduximus, vtrumque significare possunt, et vel indicant, Abaelardum cum ex primogeniturae iure, prae fratribus nobilitatis decoribus et Martis curiae destinaretur, his praerogatiuis relictis Musarum castra secutum, fratribus ista generis ornamenta et fauores reliquisse; vel id volunt, eum, cum propter fratres et primogeniturae ius istis praerogatiuis potiri non posset, ad literarum studia se conuertisse. Quicquid autem eius rei fuit, illud certum, animi tantum, non sanguinis, nobilitatem Abaelardum respexisse, et insigni indole dotibusque naturae auctum totum eruditioni et literis a parentibus destinatum fuisse. Cum autem et generosus ortus et quaedam animi praestantissimi excellentia ad praeclara quaeuis audenda eum fortissime instigaret, in literarum studia totis ruit amplexibus, iisque omni, qua potuit, industria se tradidit. Maxime vero ad dialecticam totus rapiebatur Abaelardi animus: huius velitationes omnes pernoscere, his signis cum omnibus concurrere, hoc praesidio contra quosuis se defendere, hacque via ad gloriae culmina

l) Ita GENEBRARD. Chronogr. L. IV. p. 611.

m) Policrat. L. II. c. 22. p. 111. Metalog. L. I. c. 5. p. 745. L. II. c. 10. p. 802. c. 17. pag. 810. vetusque Codex Msc. apud OVDINVM de S. E. T. II. p. 1174.

n) l. c. §. 8. p. 78. Ita quoque in Obs. Hal. T. V. Obs. 20.

o) ll. cc.

p) Vid. Act. Philos. l. c. p. 575. not. a.

q) Hist. Calam. suar. c. I.

r) Ven. WEISMANN. H. E. N. T. T. II. p. 838.

s) l. c.

t) Nouv. Bibl. des aut. Ecclef. T. IX. p. 570.

u) l. c. p. 1161. conf. BAYLE l. c. not. a.

culmina grassari cupiebat. Qua de re supra iam ipsa eius verba [x] adduximus, quibus se armaturae huius genus reliquis omnibus praetulisse fatetur. Id quod mirandum haud est, cum iam supra plurimis exemplis atque testimoniis confecerimus, dialecticae studium hoc seculo exspirante fuisse celebratissimum atque commendatissimum, quique in eo excellebant, summis honorum munerumque ecclesiasticorum, fastigiis dignos fuisse habitos. Huic igitur animi contentioni vt faceret satis, Roscelini disciplinae se tradidit [y], quem omnium suae aetatis dialecticorum acutissimum habitum fuisse, suo loco innuimus. Hic cum a recepta de vniuersalibus re ipsa extra intellectum existentibus opinione secessum fecisset, et ad sola ea nomina reuocasset, sicque Nominalium sectam condidisset, discipulum quoque in partes pertraxit, ita tamen, vt relicta magistri opinione inepta, quae vniuersalia siue praedicabilia nudas voces siue nomina dicebat esse, has notiones vniuersales in praedicatione enunciationum quaereret. Ita enim discipulus Abaelardi SARISBERIENSIS [z] mentem eius explicat: *Alius consistit in vocibus, licet haec opinio cum Roscelino suo fere omnino iam euanuerit: Alius sermones intuetur, et ad illos detorquet, quicquid alicubi de vniuersalibus meminit scriptum. In hac autem opinione deprehensus est Peripateticus Palatinus Abaelardus noster etc. Rem de re praedicari monstrum ducunt, licet Aristoteles monstri huius auctor sit.* Huius dialectici disciplina ita formatus, vt acerrime disputare posset, mores quoque contentiosos, vt fieri solet, magistri fama seductus imitatus est, licet errores eius theologicos detestaretur [a]. Cuius luculentum exemplum dedit, *diuersas*, vt ipse fatetur, *disputando perambulans prouincias, vbicunque huius artis vigere studium audiuerat, Peripateticorum aemulator factus*: Ex quibus colligi potest, dialecticas contentiones ad ostentandam eruditionem et ingenium vbique Abaelardum quaesiuisse. Tandem Parisios delatus, vbi dialectica iam tum maxime florere coeperat, Guilelmum Campellensem archidiaconum, de quo dictum, inuenit, plenis buccis huius artis mysteria pandentem, summaque fama ob eam rem inter literatos celebratum. Cum eo aliquantulum conuersatus gratissimus ei fuit, at paulo post grauissimus et molestus extitit, ingenii ferocia ex artis praesidio enata ardori animi faces subdente, vt magistrum, armis aggrederetur dialecticis, et ipsius opiniones oppu-

x) Hist. Cal. suar. c. 2.

y) Negat id SALABERTVS in philos. Nominalium vindicata, vid. BAYLE l. c. not. z: quia autem adeo rarus liber est, vt in ipsa Gallia eius videndi copia non data fuerit Cel. LA CROZE, quod is ipse ante fata suprema nos docuit; nos quoque de rationibus, quibus id euincere voluit, iudicare nequimus. Damus autem asserti auctorem OTTONEM FRISINGENSEM loc. cit. testem coaeuum et Abaelardi auditorem.

z) Metalog L. II. c. 17. p. 814.

a) Pertinent huc verba, quae in Codice Tegernseensi se inuenisse testatur Cl. BERN. PEZIVS T. III. Anecdot. P. II. p. 627. seq. „Petrus, qui Abaelardus, a plerisque Baiolardus „dicitur, natione Anglicus, (Britanno-Gallus) „primum grammaticae et dialecticae, hinc diuinitati operam dedit; sed cum esset inaestimandae „subtilitatis, inauditae memoriae, capacitatis supra humanum modum, auditor aliquando magistri Roscii (Roscelini,) coepit eum cum exfestucatione (i. e. improbatione errorum tanquam „festucarum) quadam sensuum eius audire. Attamen imperauit sibi, vt per annum lectionibus „eius interesset.

oppugnare auderet, ea folertia vfus, vt fuperior nonnunquam in difputando videretur. Factum id quoque effe cum condifcipulis, facile ex his colligi poteft, tanto autem feruore actum eft, vt fententiam mutare Guilelmum coëgerit. Ita vero ampliffima inuidiae feges tum ex parte praeceptoris, tum ex parte condifcipulorum Abaelardo effloruit, cum et ftudiorum et aetatis ratione imparem eum his aufibus effe iudicarent. Abaelardus autem, fupra vires aetatis, vigefimum fecundum annum nondum excedentis, de ingenio fuo, vt ipfe candide fcribit, praefumens, quamuis adolefcentulus de erigenda fchola dialectica cogitare coepit, vt, qua ratione in dialecticis praeftaret, omnibus innotefceret. Parifiis hoc facere aufus non eft, Guilelmi factionem veritus, qui praeterea epifcopum Parifienfem fibi habebat fauentiffimum. Meledunum itaque locum decem lapidibus ab vrbe diftantem felegit, quo in caftro eo tempore fedes erat regia. Ibi cum egregie differere noffet, et fupra aetatem eruditionem oftenderet, applaufu et amicis quoque in aula regia non caruit: quod tamen materiam inuidiae clero Parifienfi fubminiftraffe probabile eft. Praeuidit id Campellenfis, et efficere, quantum poffet, conatus eft, vt hoc loco pelleretur. Amicorum tamen in aula potentium auxilio Abaelardus obtinuit, vt Scholas habere praefente aula fibi liceret, immo manifeftam Guilelmi inuidiam plurimorum fibi affenfum applaufumque parauiffe ipfe tradit [b]: Tanta autem inde extitit celebritas Abaelardi in arte dialectica, vt non folum condifcipulorum, fed ipfius quoque praeceptoris fama in dies magis extingueretur. Vt itaque vel huic aegre faceret, vel fortius contra aduerfarios tela vibraret, viciniorem vrbi locum, Caftrum Corbolii, elegit, fperans fore, vt opportuniorem faepius crebriorum difputationum occafionem nancifceretur; qua in re vindictam et ambitionem calcar ipfi fubdidiffe ipfe candide fatetur. Hac vero ratione dum omnes in ftudium dialecticum neruos intendit, dum maximae, quam videbat ad fe accurrere, adolefcentum frequentiae fatisfacere laborat, dum acerrimo animo in aduerfarios pugnis dialecticis infurgit, ita vires debilitat, vt vehementi languore corriperetur. Vt itaque animo remiffiore corporis curam agere poffet, et his, quae tantopere eum ad immoderatum hoc philofophiae ftudium accendebant, occafionibus fe fubtraheret, in patriam reuerfus eft, coeloque mutato refpirare et vires colligere ftuduit. Quae cum valde effent exhauftae, per duos annos abeffe a Parifienfi vrbe coactus eft. Neque tamen fama eius, licet abfentis, euiluit, fed ardentius ab iis, quos dialectica follicitabat doctrina, quaefitus eft. Redux tandem poft longam abfentiam, omnia mutata deprehendit, praeceptoremque fumto habitu monachali in monafterium fecedentem inuenit, vt fupra memoratum. Hunc vero fumto habitu canonicorum regularium, fcholas tamen rhetoricas et dialecticas habuiffe fupra diximus. Has itaque iterum inuifere Abaelardus ftatuit, nouam, vti verifimile, occafionem

5 A 2

b) Hift. calam. fuar. loc. cit.

nem quaerens, ex victoria de praeceptore gloriam pristinam, quae per longam absentiam nonnihil obsoleuerat, resuscitandi. Priorem itaque modum secutus controuersiisque dialecticis resuscitatis, validissimis argumentationum machinis praeceptorem euertere conatus est. Amplissimum vero, vt supra iam tactum, disputandi campum aperuit Abaelardo celeberrima, quae a Roscelino mota fuerat, quaestio de vniuersali ante rem, in re et post rem, quam vehementer tum, Noster ait, fuisse agitatam. Nominalium autem partes cum Abaelardus sequeretur, Realium sententiam Guilelmus traderet, ille autem praecisionibus, abstractionibus, distinctionibus esset exercitatissimus, et praeceptori praestaret, ipsum vero rei argumentum illi faueret, facili victoria potitus est, et tum condiscipulos praeceptoris sententiam relinquere, tum praeceptorem illam mutare coëgit, vt supra narratum. Eo id euentu accidit, vt summa inde Abaelardo enasceretur gloria, et dialecticae studiosi deserto Guilelmo ad Abaelardi scholas conuolarent, illiusque tantum non vacuum relinqueretur acroaterium [c]. Neque hoc gloriae satis fuit, sed ipse quoque, qui in schola cathedrali Guilelmo in monasterium secedenti successerat, fama eruditionis Abaelardi permotus, locum ei suum obtulit, vt ibidem, quae ipsius Abaelardi verba sunt, cum ceteris illius se traderet magisterio. Aegerrime id tulisse Guilelmum, nemo non intelligit, qui inuidia tabescens, opponere se tantae corriualis fortunae, quibus posset, viribus statuit: Redux ergo in vrbem, eum, qui locum Abaelardo cesserat, pellere ab isto munere, conatus est, obiectis turpissimis criminibus. Quod cum Guilelmus, magna apud episcopum auctoritate pollens, facile obtinuisset, effecissetque, vt alius quidam, Abaelardo aemulus, in eius locum surrogaretur, Abaelardus quoque cedere coactus est. Ille itaque Meledunum reuersus, scholas, sicut antea constituit, effecitque Guilelmi inuidia, vt maioribus ibi famae nominisque celebratissimi radiis coruscaret. Quoniam autem valde suscepta Guilelmi religio suspecta fiebat, eo quod in vrbem reuersus esset, in villam ille ab vrbe remotam denuo secessit, quo cognito Abaelardus in vrbem rediit, cumque schola cathedralis ab alio, curante Guilelmo, esset occupata, extra ciuitatem in monte S. Genouefae, scholarum locum sibi delegit, et hunc quasi obsidere, positis castris statuit, qui locum eius occupauerat. Ita scilicet ambitioni suae valde se efferenti felicius litare se posse sperabat, quod tamen grauis persecutionis occasio extitit, qui plerumque euentus esse solet ambitione ferocientis iuuentutis. Guilelmus vbi aduersarium rediisse vidit, in vrbem reuersus est, scholasque et conuentum monachorum ad pristinum locum reduxit, et, quem in schola cathedrali surrogari curauerat, defendere contra Abaelardum coepit, sed infelici successu. Ille enim cum antea quosdam habuisset discipulos, maxime propter lectionem in qua plurimum valere credebatur, magisto redeunte omnes amisit, sicque scholae regimen

c) Ipse haec omnia tradit l. c.

regimen deserere et in monasterium desperatis rebus suis reuerti coactus est. Inter ipsum autem Abaelardum et discipulos, et inter Guilelmum et scholares cum quotidie velitationes dialecticae exorirentur, ea plerumque pugnae fortuna fuit, vt Abaelardus neque superaretur, neque victor decedere desineret. Interim parentes Abaelardi deserta vita seculari ad monasticam conuertebantur, quod Abaelardum in patriam reuerti coëgit. Catalaunensem vero episcopatum obtinuerat Guilelmus, vt supra memoratum, qui cum theologicae eruditionis dialectico acumine auctae laude ad hoc fastigium emersisset, Abaelardus aemulatione accensus, sacrarum literarum studio animum adiicere statuit, eamque ob caussam in vrbem Parisiensem reuersus est. Aliter visum doctissimo vitae Abaelardi auctori [d], qui ideo dialecticae culturam Scholasque in ea arte habitas deseruisse Abaelardum coniicit, quod aduersarius deesset, quocum confligtando et disputando gloriam quasi acueret, augeretque. Quae vero coniectura parum habet verisimilitudinis. Licet enim Guilelmus hanc dialecticam professionem deseruisset, alius tamen in schola cathedrali docebat, quocum dialecticas pugnas conferere Abaelardo licuisset, si haec ei sola ratio placuisset. Plus itaque probabilitatis habet, et cum charactere indoleque animi eius egregie conspirat, iuuenem admodum ambitiosum, et per literas emergere cupientem, aemulatione vero in Guilelmum accensum, cum vidisset aduersarium ad tantum honoris fastigium eruditionis theologicae auxilio promotum fuisse, ad eandem gloriae viam properauisse, quam se eo facilius feliciusque ingressurum sperabat, quod ista arte excelleret, quam praestantissimos facere theologos tunc omnes credebant. Ipsum quoque parentis, monasticae vitae se tradentis exemplum et cohortatio consilium hoc confirmare in animo Abaelardi potuit; vt taceamus, eam tum fuisse omnium opinionem, nullam dialecticam vsum praestare posse, nisi ancillaretur theologiae. Quaecunque autem suscepti consilii caussa fuit, illud ipsius Abaelardi confessione indubitatum est, sacrarum illum literarum studio se destinauisse. Cum autem Guilelmus, cuius tunc doctrina theologica valde commendabatur, Anselmum Laudunensem praeceptorem habuisset, et huius summa esset in his literis existimatio, eum sibi praeceptorem delegit, et ad eum conuolauit. De quo viro in antecedentibus iam memorauimus, summam eum inter Galliae theologos famam fuisse consecutum, et inter illos numeratum fuisse, qui praestantia sacrae eruditionis omnes superarent. De qua Anselmi famae celebritate passim extant huius aetatis scriptorum testimonia [e]. Ex quibus, qui ex ipsius Abaelardi disciplina prodiit, SARISBERIENSIS [f] vehementer indignatur Cornificio suo, *quod impudenter, in latebris tamen, quia palam non liceat, obfuscare nitatur splendidissima Galliarum lumina, Anselmum, et Radul-*

d) loc. cit. §. 10.

e) Locum Guiberti de Nouigento affert OVDINVS de S. E. T. II. p. 936, et LAVNOIVS de scholis celebr. c. XLV. p. 147. add. HENR. GANDAVENSIS c. 30. p. 122. TRITHEMIVS cat. S. E. c. 362. p. 92. BVLAEVS Hist. vniu. Paris. ad annos 1101. 1111 1116. p. 9. 35. 46.

f) Metalog. L. I. c. 5. p. 746.

et Radulfum Lauduni gloriam, fratres theologos, 'quorum memoria in iucunditate et benedictione sit, quos nemo lacerauerit impune, et qui solis displicuerint haereticis, aut flagitiorum turpitudine obuolutis. Ad hunc ita celeberrimum theologum, cuius tanta tunc erat opinio, et ex cuius schola tot viri clarissimi prodierant, Abaelardus quoque accelerandum esse gradum statuit. Verum deprehendisse se, ait, virum quidem magnificis verbis magnaque iactantia multa pollicentem, nihil vero rei praestantem coruosque hiantes deludentem. Qua de re verba eius supra retulimus, vbi de Anselmo hoc, poscente temporis ordine diximus, quae eo loco videri possunt. Qui vtrum vera dixerit, vel inuidiae et aemulationis instigatione, cum omnes prae se contemneret, ita de Anselmo iudicauerit, hoc loco definiri non potest, licet prius visum fuerit CAESARI EGASSIO BVLAEO [g], et eius aetatis testimonia Abaelardo contradicant; quae vero hodie superest Anselmi *Glossa interlinearis* [h], mediocris eruditionis specimen sit. Illud extra dubitationem positum est, Abaelardum cum hanc de Anselmo opinionem concepisset, neque eius lectiones frequenter audiuisse, neque multum in eo fiduciae posuisse [i]. Sua itaque eruditione et ingenii luminibus fretus ipse suomet Marte sacrarum literarum studium suscipere, eumque in modum, quo Anselmus theologiam docebat, discipulis librum quendam biblicum enarrare constituit. Quam vero methodum eo tempore theologi adhibuerint, ex ipsius Anselmi glossa aliisque eius commentationibus [k], quae Anselmo Cantuariensi perperam tribui solent, disci potest, nempe liber biblicus ex sententiis patrum collectis explicabatur, sicque arena sine calce exhibebatur auditoribus, qualis laboris suscipiendi spem sibi facilem concipiebat Abaelardus satis doctrinae praesidiis eam in rem instructus. Vt itaque periculum eius rei faceret, auditoribus Anselmi, quae sibi de ea mens esset, aperuit, pollicitus, quemcunque sibi librum biblicum delegissent, eum se hac methodo consultis patrum commentationibus expliciturum. Exordium itaque Ezechielis vatis, difficillimum et obscurum ei proponunt, quod ille postridie habita lectione theologica tanta felicitate exposuit, vt omnes in admirationem raperet, qui cum ingenii perspicaciam obstupescerent, sequentibus quoque diebus eius lectioni interfuerunt. Verum quae eum auditoribus tantopere commendabat eruditio, summam quoque conflauit Anselmi inuidiam. Qui cum vindictam meditaretur consilii conscios admittit discipulos duos, eruditionis et acuminis dialectici laude inclutos, et Realium sectae addictissimos, atque vel ob hoc vnum nomen Abaelardo vehementer infensos Albericum Rhemensem [l], et Lotulfum, vel, quo nomine

g) loc. cit.
h) Vid. RICH. SIMON. Hist. crit. V. T. L. III. c. 11. p. 414.
i) Hist. calam. suar. l. c.
k) Vid. FABRIC. Bibl. Lat. med. T. I. p. 307.
l) Qualis Albericus fuerit ex SARISBERIENSI disci potest, qui haec de eo habet, Metalog. L. II. „c. 13. p. 803. „ Post discessum Peripatetici Palatini, adhaesi magistro Alberico, qui inter ceteros „opinatissimus dialecticus enitebat, et erat reuera „Nominalis sectae acerrimus impugnator. Sic „ferme toto biennio conuersatus in monte artis „huius

nomine a FRISINGENSI [m] appellatur, Leuthaldum Nouarensem, homines acerrimos, et ad dolos quosuis audendos promtissimos. Cum his consilia agitat, qua ratione inuisum ipsis nomen Palatini philosophi abigi a sede vrbeque Laudunensi posset. Et hi quidem auctoritate ecclesiastica vtendum, et prohibendum esse Abaelardum statuebant, ne sacras literas doceret; rati fore, vt hoc pacto cogeretur Laudunum deserere. Anselmus autem pulchrius rem agi posse ratus, hunc praetextum adhibuit, ferri non posse, vt homo iuuenis theologiam doceret, facilem enim in errores lapsum esse, eumque tunc effecturum, vt ipse in culpa haerere accusaretur, eo quod hanc ei licentiam concessisset. Quod quamuis manifestam inuidiam prodebat, quam ipsi Anselmi discipuli palpabant et indignabantur, coëgit tamen Abaelardum lectiones theologicas intermittere. Parisios itaque reuersus sacram Scripturam ibi explicare perrexit. *Ibi se*, scribit ABAELARDVS [n], *Scholas ipsi iamdudum destinatas atque oblatas, vnde fuisset expulsus, annis aliquibus quiete possedisse, atque ibi in ipso Scholarum initio glossas illas Ezechielis, quas Lauduni inceperat, consummare studuisse. Hasque adeo acceptas fuisse auditoribus* testatur, *vt non minorem in argumento sacro et theologico, quam in philosophico gratiam consecutus esse omnibus videretur.* Ita vero et auditorum numerus vehementer multiplicabatur, et gloria admodum augebatur, et haud exiguum lucrum ad eum redundabat, adeo vt famam de eo quoque vbique percrebuisse ipse indicet. His si nouae vocationis sacrique, quod susceperat, muneris limitibus se continuisset Abaelardus, dubium non est, quin ob praestantissimam eruditionem haec eius durauisset felicitas; verum cum affectuum fluctibus valde iactaretur, et nec philosophia nec theologia eos reprimeret, in illas syrtes incidit, ad quas naufragium fortuna eius passa est. Rem multorum narratione celeberrimam [o] paucis sic habe. Viuebat eo tempore Parisiis Fulbertus

„ huius praeceptoribus vsus sum Alberico et Magistro Roberto Meludensi, vt cognomine dasignetur, quod meruit in scholarum regimine, natione siquidem Angligena est: quorum alter ad omnia scrupulosus, locum quaestionis inueniebat vbique, vt, quamuis polita planities, offendiculo non careret, et vt aiunt, scirpus ei non esset enodis. Nam et ibi monstrabat, quid oporteat enodari. Alter autem in respondendo promtissimus, subterfugii caussa propositum nunquam declinauit articulum, quin alteram contradictionis partem eligeret, aut determinata multiplicitate sermonis doceret, vnam non esse responsionem. Ille ergo in quaestionibus subtilis et multus, iste in responsionibus perspicax, breuis et commodus. Quae duo pariter eis, si alicui omnium contigissent, parem vtique disputatorem non esset inuenire. Ambo enim acuti erant ingenii, et studii perticacis, et vt reor magni praeclarique viri in physicis studiis enituissent, si de magno literarum niterentur fundamento, si tantum institissent vestigiis maiorum, quantum suis applaudebant inuentis. Haec pro tempore, quo illis adhaesi. Nam postea vnus eorum profectus Bononiam dedidicit, quod docuerat, siquidem et reuersus dedocuit. An melius, iudicent, qui eum ante et postea audiuerunt. Porro alter in diuinis proficiens literis, etiam eminentioris philosophiae et celebrioris nominis assecutus est gloriam. " Totum describere locum placuit, cum et veram Scholasticorum effigiem exprimat, et apud alios de his viris illa aetate celeberrimis sit silentium.

m) loc. cit.

n) loc. cit.

o) Vid. quos nominat FABRICIVS Bibl. Lat. med. T. V. p. 689. not g. Prolixe, integro articulo de Heloisa agit PETR. BAYLE T. II. p. 712. seqq. quem tamen, dolemus, omnia ex hac Heloisae historia selegisse, et attulisse, quae ignes impuros accendere, et latentes fauillas excitare possunt. Caute itaque, et non nisi munito timore Dei animo legendus est. Qui si minus dixisset, si voluptatum artificia non narrasset, si in his eloquentiam non ostendisset, disertiorem se demonstrauisset.

bertus quidam canonicus cui neptis erat Heloiſa, eximia pulchritudine commendabilis. Ea quamuis octodecim tunc demum annos nata eſſet, ingenio tamen, quo fruebatur praeclariſſimo, ita excelluit, vt ſpes auunculo enaſceretur, fore, vt ſui ſexus homines facile ſuperaret. Is itaque valde eam diligens nihil curarum ſumtuumque intermiſit, vt literis diligenter excoleretur. Egregie in iis illam profeciſſe, teſtatur ABAELARDVS [p], habuiſſeque non ſolum Latinae verum etiam tam Hebraicae quam Graecae literaturae peritiam, matheſin quoque et philoſophiam atque theologiam didiciſſe, *fuiſſeque per abundantiam literarum ſupremam, hocque literatoriae ſcientiae bonum, quo in mulieribus eſt rarius, eo amplius puellam commendauiſſe, et in toto regno nominatiſſimam feciſſe.* Quod equidem facile credi poteſt, quamuis vix dubitandum ſit, quin Abaelardus, qui Heloiſam ſuam intenſiſſimo amore deperibat, ex affectus ſui magnitudine eam contemplatus ſit, ideoque comtius, quam res poſcebat, laudauerit. Quamuis autem laudes ipſius vt nimiae ſuſpectae ſint, temporum tamen eorum conditio, quibus rarum exemplum fuit, Graeca et Hebraica intelligere, ſatis euincit, foeminam hanc velut rariſſimam et peregrinam auem inter domeſticas ſe diſtinxiſſe, ſummasque aetatis ſuae laudes meruiſſe. Quas tamen ex illorum temporum conditione metiendas, nec ad noſtrae aetatis eruditionem exigendas eſſe, quilibet facile intelligit, qui eum medio vixiſſe aeuo recordatur [q]. Quo autem animo fuerit, quamque morum integritatem ſeruauerit, facile ex peſſima, quam cum Abaelardo habuit conſuetudine coniici poteſt; quae tanto furore Abaelardum deperiit, vt Deum teſtem inuocaret [r], *ſi ipſam Auguſtus vniuerſo praeſidens mundo matrimonii dignaretur honore, totumque ipſi orbem confirmaret in perpetuum praeſidendum, carius ſibi et dignius viſum iri, Abaelardi dici meretricem, quam illius imperatricem.* Quae a docta foemina ſcribi potuiſſe, merito miramur: verum amoris affectui ita obnoxiam ſe fuiſſe ipſa fatetur, vt poſt ſuſceptam ſacri ordinis dignitatem inter ipſa ſacrorum ſolennia, ſe obſcoenarum voluptatum imagines proſcribere non poſſe, grauiſſima deploratione conqueratur [s]. Talis cum Heloiſa fuerit, mirum equidem haud eſt, et Abaelardum magnis amoris incendiis correptum eius igniculos ſummopere quaeſiuiſſe, eam autem manus audaci iuueni et ad audenda quaeuis promto dediſſe. Nam et ipſum, praeter formae elegantiam, literarum decora, eo tempore in foemina rariſſima vehementer afficiebant, Heloiſa autem, cum voluptatis ſemina natura ſua concepiſſet, homini, qui, vt ipſe ſcribit, *tanti tunc nominis erat, et iuuentutis et formae gratia praeeminebat, vt quamcunque foeminarum*

p) Op. p. 260. p. 337. conf. BAYLE l. c. not. B. MENAGIVS Hiſt. mulier. philoſoph. §. 45.

q) Nimium itaque eſt elogium FRANC. AMBOESI, qui in praef. „Altera eſt Suſanna aut „Eſthera, pulcra et Deum timens, pſalmos Hebraice perſonare ab incunabulis docta, clarum „ſui ſexus ſidus et ornamentum, tres illas linguas, „nec non matheſin, philoſophiam et theologiam „a viro edocta illo ſolo minor fuit.“

r) pag. 45.

s) pag. 59.

rum suo dignaretur amore, nullam vereretur repulsam, resistere eo minus poterat, quo magis omnem in eo artem ponebat, vt foeminam simplicem suis irretiret laqueis, et versiculis quoque amatoriis egregie atque iucunde luderet, cantaretque. Vt itaque scopo suo potiretur, Fulbertum adit, huncque rogat, vt contubernii sibi potestatem faceret, et non pretium modo se soluturum affirmat, sed neptem quoque ita edocturum promittit sine mercede, vt doctrina literisque euadat cultissima. Fulbertus habendi cupiditate coecus dum se sine sumtibus fine suo potiri posse sperat, *agnum lupo*, (verba damus ipsius Abaelardi [t] eius simplicitatem et auaritiam detestantis) *committit, et non solum docendam verum etiam vehementer constringendam tradit, sicque illud agit, vt votis ille suis licentiam penitus det, et occasionem etiamsi nollent, offerat, vt quam videlicet blanditiis non posset, minis et verberibus facilius flecteret.* Sic institutioni Heloisae praefectus Abaelardus dum virginem amore accensam summo affectu prosequitur, ita literarum praecepta ei tradidit, vt et conscientiae monita et philosophiae praecepta negligeret, et omne, quod dies noctesque in Heloisae consortio transigebat, tempus voluptatis negotiis tribueret. Quod non potuit non tandem et discipulorum Abaelardi, et eorum, qui eum nouerant, omnium oculos perstringere. Fatetur ipse [u]: *ita negligentem et tepidum lectionem habuisse, vt iam nihil ex ingenio, sed ex vsu cuncta proferret, nec iam nisi recitator pristinorum esset inuentorum, et si qua inuenire liceret, carmina essent amatoria, non philosophiae secreta.* Haec et discipuli sentiebant, praeceptorisque negligentiam indignabantur, et vulgus ad ea attendebat, quod eius carmina passim decantabat. Haec cum pueri nossent, vnus ignorabat Fulbertus, et mala domus suae intellexit nouissimus, vitiaque neptis, vicinis canentibus, solus nesciuit. Tandem re aperta in furorem degenerauit ira, ita vt domo excedere Abaelardum iuberet. Nec hic malorum finis, sed cum ex hac consuetudine cum Abaelardo Heloisa concepisset, illa tota stulto amore furens, cum gaudio summaque exultatione illi de eo scripsit [x], consulens, quid faciendum deliberaret? Is consilii inops eam grauidam in suam patriam habitu indutam monialis ad sororem misit, vbi filium peperit, Astrolabium dictum. Pessime id habuit Fulbertum, qui cum ignominiam hanc ferre non posset, de vindicta cogitauit, cum autem Heloisae nuptias Abaelardus offerret, placari se hoc modo passus est. Neque recusauit nuptias Abaelardus, id modo pactus, vt clam haberentur, ne theologicam cathedram deserere cogeretur [y]. Aliter autem visum Heloisae; quae multis rationibus matrimonium ei dissuadebat, inter alia caussata [z], *sacris vel philosophicis meditationibus intentum*

t) Hist. calam. suar. pag. 11. u) pag. 12.
x) pag. 13.
y) Ita dubium tollitur, quod nectit Baelius, miratus, cur Heloisa ordinem sacrum non obiecerit? Tacemus, sacros ordines omnes tum quidem nondum recepisse Abaelardum, vt non eos deserere posset.
z) pag. 14.

tum pueriles vagitus, nutricum, quae hos mitigant naenias, tumultuosam familiae tam in viris quam in foeminis turbam sustinere non posse. Addidit alia, non magis firma, quae satis docent, furtiuos amores Heloisae placuisse prae matrimonio. Noluit tamen abstinere Abaelardus, vel quod sibi vni deuincire amicam studeret, vel quod famae ita consulere iramque Fulberti auertere vellet. Rediit itaque ad Fulbertum cum Heloisa, ab eo satis beneuole exceptus, cuius quoque cura paucis post diebus matrimonio, sed clam, copulati sunt. Fulbertus autem consummato hoc coniugio, cum magno extinguendi maculam, quam domui suae Abaelardus inusserat, desiderio flagraret, illius notitiam in vulgus disseminauit [a]. Quod quamuis pertinaciter Heloisa pernegaret, parum tamen profecit, et auunculi iram meruit. Ne itaque sibi nouum matrimonium in docendi licentia obesset, vxorem clanculum hominum oculis subducere Abaelardus statuit, eamque in monasterio Argentioli cum monialibus includi curauit, ita tamen, vt hoc quoque loco frequenter eam inuiseret, nec ab eius complexibus abstineret. Enata ex hoc consilio praepostero Abaelardo Ilias malorum, et amplissima dolorum et lachrymarum messis est. Ratus enim Fulbertus eiusque consanguinei, Abaelardum contemto maritali vinculo Heloisam eo fine claustro inclusisse, vt habitum monasticum induere cogeretur, ira et indignatione accensi et furibundi de vindicta cogitant, qua insigni mulcta afficeretur Abaelardi incogitantia et perfidia. Dum itaque solus et incautus in cubili dormitat Abaelardus, nihil mali cogitans, media nocte corrupto ministro irrumpunt missi a Fulberto, qui vim inferentes virilia illi exsecant. Ancipiti malo vehementer angebatur Abaelardus: nam praeter vulnus, quod inflixerant, omnis ita spes decollabat Heloisae amoribus porro fruendi, et summo mane per totam vrbem facinoris egregii disseminebatur notitia. Ex qua licet contemtum exorturum esse Abaelardi Fulbertus crederet, aliter tamen res cecidit, et indignitas facti adeo omnium detestationem meruit, vt et magistratus cura facinoris auctores, qui sibi fuga consuluerant, persequeretur, captosque duos non simili tantum, sed oculorum quoque, iactura puniret, et amici in omne solatii genus effusi, desperabundi erigere animum, quantum possent, conarentur, cuius exemplum esse potest Fulconis, prioris de Diogillo *Epistola ad Abaelardum*, inter eius opera obuia, qua magno rationum aceruo eum consolatur; quaeque ex hoc vulnere commoda ei prouenire possint, enumerat. Parum tamen medicina tanto malo impar, in animo Abaelardi effecit, qui cum totus animi consternatione opprimeretur, desperatio tandem, non deuotio, fecit monachum. Ipse hoc candide fatetur [b]: *In tam misera me contritione positum confusio, fateor, pudoris potius, quam deuotio conuersionis ad monasticorum latibula claustrorum compulit.* In monasterium itaque S. Dionysii secessit, ratus ibi se in solitudine inuidiae telis fortunaeque sibi

a) Hist. calam. suar. pag. 17.

b) pag. 217.

sibi aduersantis persecutioni se subtracturum esse. Neque tamen ita fatorum aduersitatem effugere potuit. Quamuis enim, vbi vix e vulnere conualuisset, confluentes ad eum clerici tam ab abbate, quam ab ipso continuis supplicationibus efflagitarent, vt, qui lucri gloriaeque caussa diuitibus philosophiae et theologiae secreta tradidisset, nunc pauperculis clericis eandem praestaret operam, sicque ex eius eruditione monasterium Sandionysianum valde illustraretur; ferre tamen neque abbas moribus perditissimis praeditus et infamia reliquis notior, neque reliqui conuentus fratres poterant, quod intolerabiles spurcitias frequenter atque vehementer, modo priuatim modo publice redargueret; Itaque odiosus factus, ab abbate compulsus est, vt ad cellam quandam recederet, scholis more solito vacaturus. Ibi tantam scholarium multitudinem confluxisse ipse dicit, vt nec locus hospitiis, nec terra sufficeret alimentis. Quod qua ratione factum sit, ab ipso discendum est, ita narrante [c]: *Quod professioni meae conuenientius erat, sacrae plurimum lectioni studium intendens, secularium artium disciplinam, quibus amplius assuetus fueram, et quas a me plurimum requirebant, non penitus abieci: sed de his quasi hamum quendam fabricaui, quo illos philosophico sapore inescatos ad verae philosophiae lectionem attraherem: sicut et summum Christianorum philosophorum Origenem consueuisse historia meminit ecclesiastica. Cum autem in diuina Scriptura non minorem mihi gratiam, quam in seculari, dominus contulisse videretur, coeperunt admodum ex vtraque lectione scholae nostrae multiplicari, et ceterae omnes vehementer attenuari.* Fulco quoque testis est, ex omnibus fere Europae angulis literarum studiosos ad eum conuolasse; et quod Chronicon Moriniacense a LAVNOIO [d] laudatum habet, ad *hunc excellentissimarum scholarum rectorem pene de tota Latinitate viros literatos confluxisse.* Prodiisse ex hac bonarum mentium et literarum officina viros summos et praestantissimos, magnis postea meritis et nominibus in Ecclesia insignes, Petri Pictauiensis [e], Petri Lombardi, Arnaldi Brixiensis, Ioannis Sarisberiensis, Yuonis cardinalis, Gaufridi Antisiodorensis aliorumque exemplis constat. Obiectumque ideo Abaelardo, ea tantum ex caussa ad concilium Senonense eum prouocauisse, quod plurimos discipulos in aula et inter Ecclesiarum praesules haberet. Ita vero dum noua Abaelardo surgit gloria, comes quoque inuidia secuta est, maximumque magistrorum, quorum vacua Parisiis relinquebantur auditoria, concitatum est odium. Cui prosequendo

c) Hist. calam. suor. loc. cit.

d) De Scholis celebr. c. LIX. art. 2. p. 194.

e) Petrus Pictauiensis, post Abaelardum Petrum Lombardum praeceptorem habuit, et post hunc theologiam diu Parisiis docuit, ex cancellario Parisiensi senex factus episcopus Ebrodunensis, vid. praeter Sammarthanos fratres BVLAEVS de Acad. Paris T. II. p. 767. OVDINVS T. II. p. 1499. FABRICIVS Bibl. Lat. med. T. V. p. 801. seq. Cum Abaelardo, Lombardo et Gilberto Porretano in eundem seductorum Galliae censum retulit GVALTERVS DE S. VICTORE in libro de quatuor labyrinthis Franciae. Vid. LAVNOIVS de fort. Arist. c. III. p. 192. FABRIC. l. c. T. III. p. 345. OVDINVS l. c.

inque Abaelardi fortunam exercendo duces se praebuerunt Rhemenses doctores Albericus et Lotulfus, quos aemulationem contra eum dudum furore accendisse supra narrauimus. Hi Rhemensem praesulem contra Abaelardum incitare statuentes, commodam occasionem quaerebant, ex insidiis eum aggrediendi. Quam subministrauit liber Abaelardi, quo rogatu discipulorum Roscelini errorem de distinctione personarum in diuinitate non reali sed nominali confixit. Hunc enim praeceptoris errorem, quem, vt supra dictum, semper reiecerat, rationibus philosophicis euertere eo tamen nomine non compellato, aggressus librum scripsit de Deo et Trinitate, qui hodie quoque inter opera [f] eius titulo: *De fide S. Trinitatis, siue introductio ad theologiam*, tribus libris diuisus legitur. In eo arduum mysterium dum rationibus dialecticis explicare nititur, exemplum quoque ex dialectica ad illustrationem rei addit, hoc pacto: Sicut eadem oratio est propositio, assumtio et conclusio, ita eadem essentia est Pater, Filius, et Spiritus S. Hunc librum ob ratiociniorum subtilitatem valde Abaelardi discipuli extollebant, neque his suspectum erat simile, quod illustrandae rei in se omnem humani ingenii captum superantis caussa allatum esse probe nouerant, et multoties aliis similibus a theologis veteribus et recentioribus [g] factum est. Aduersarii autem Abaelardi, inuenisse se, non quod pueri in faba, rati, haereticorum errorum Abaelardum accusauerunt, et archiepiscopum, subtilitatum dialecticarum minus gnarum eo compulerunt, vt coacta anno cIↃcxx [h] synodo Suessionensi, cui praesidebat pontificis legatus, Conon, episcopus Praenestinus, ipse quoque rerum harum satis ignarus ad reddendam synodo rationem doctrinae suae Abaelardus citaretur, vt cur Tritheismi errorem (ita enim Sabellianismum cum Tritheismo confundebant theologi acutissimi) foueret, caussam diceret. Comparuit Abaelardus, cum nec erroris, nec mali vllius sibi conscius esset, et incommodum simile facili explicatione emolliri posse crederet. Verum ita infensum et praeoccupatum expertus est non modo episcoporum et doctorum, sed et plebis animum, vt ipso referente, *pene populus ipsum paucosque, qui aduenerant ex discipulis ipsius, prima diei aduentus lapidarent, dicentes, eum tres deos praedicare et scripsisse.* Et obrutus fuisset lapidibus cum comitibus, nisi in templum proximum aufugissent. Ita lapideis ratiociniis res acta est. Nec melius res in ipsa synodo transacta. Legatus enim et archiepiscopus theologos supra dictos in partes vocantes, licet accusatores essent, iudices in ea caussa constituerunt, qui quamuis multa in eo libro passim lacesserent, in scirpo tamen nodum quaerentes non sine

f) pag. 973.

g) Trium dimensionum simile adhibuit Wallisius, conf. BAYLE l. c. not. M. hunc esse theologum putamus, quem innuit GERVASIVS l. c. quanquam ex Nouis liter. reip. 1685. Iul. art. 3. patet, quendam hoc quoque simile theologum adhibuisse

h) Alii ad ann. 1116. referunt, alii ad an. 1136. series autem rerum poscit annum vel 1120 vel 1121. prius CAVEO H. L. p. 606. posterius NAT. ALEXANDRO placuit H. E. Sec. XI et XII. P. III. p. 43. quem sequitur BAYLE l. c. not. N. p. 21.

ne pudore confusi sunt. Cuius iucundum exemplum esse potest animaduersio Alberici, improbantis, quod docuisset Abaelardus, Deum se ipsum non genuisse; eo quod diuinitatem filii ita negari crederet. Abaelardus enim, non hanc suam thesin esse, sed Augustini, ostensis eius verbis, demonstrauit, sicque ineptum theologum in ruborem dedit. Ita vero dum erroris coargui non potest, a legato pontificis et episcopo Carnotensi, viro docto absoluitur, quod cum dicti theologi improbarent, res ad concilium aliquod generalius deferenda statuitur, decerniturque Abaelardum domum remittendum esse. Id si mature fecisset Abaelardus, inimicorum tela euasisset. Dum autem moram nectit, theologi Rhemenses archiepiscopum adeunt, conquestique de synodi sententia ipsi valde ignominiosa, noua eum rabie in Abaelardum armant, legatum pontificis alia ratione aggrediuntur [i], caussati non decuisse Abaelardum, sine licentia et approbatione summi pontificis librum edere theologicum. His rationibus dum sibi persuadere nititur legatus, auctoritatem domini sui laesam ab Abaelardo esse, tandem in innocentem insurgere coepit, eoque annitente a synodi patribus decretum est, vt haeretico homini, ex dialectica nouos errores disseminanti silentium imponeretur, editaque fidei sanioris professione librum ipse suum combureret. Qua in actione quam turpiter se dederint supinamque ignorantiam prodiderint episcopi, inter acta huius synodi non sine stupore legitur. Abaelardus cum violentiae se resistere posse desperaret, nec valere rationem vel apologiam vllam, videret, flammis iam praeparatis librum tradidit, recitatoque non sine lacrymis symbolo Athanasii, huic se ex animo doctrinae adhaerere professus est. Sed vt poenitentiam quoque ageret, abbati S. Medardi Suessionensi in monasterio concludendus traditus est. A quo tamen conuentuque omni, cum moribus doctrinaque se vehementer commendaret, benigne et humaniter habitus, pauloque post, cum iniustae sententiae, quam bonus quilibet detestabatur, ipsique episcopi suam fuisse negabant, patrocinium legatus pontificis subterfugeret, liber ab eo dimissus, et coenobio Sandionysiano restitutus est [k]. Ex quo breui huius synodi conspectu, quem amplissime exponunt conciliorum [l] et historiae ecclesiasticae scriptores, quique Abaelardi vitam atque fata enarrant, intuentibus sine partis studio manifestum est, nefariis artibus Abaelardum a clero fuisse oppressum. Redux in monasterium suum Abaelardus sibi viuere atque Musis suis, crabronesque minime irritare, et fratres ignorantiae in voluptatibus et sorditie se volutari pati constituit, persequente vero fatorum iniquitate nouam tempestatem euitare non potuit. Nempe dixerat aliquando in priuato aliquo colloquio, Dionysium, quem Gallia colit, et cuius corpus asseruare creditur monasterium, non Atheniensium fuisse, sed Corinthiorum episcopum, frustraque Areopagitae nomen iactari. Quo colloquio satis quidem erudite, sed imprudenter habito,

 ita

i) Vid. OVDINVS l. c. p. 1163. vbi verba Abaelardi leguntur.

k) Hist. calam suar. c. 10. p. 19. seqq. OTTO FRISINGENSIS L. I. c. 47. conf. BERNARDI epist. ad Yuon. Card. 193.

l) COSSARTIVS Concil. T. X. p. 990.

ita monachorum furorem acuit, vt rabie iraque acti, qua potissimum ratione in Abaelardum debaccharentur, vix inuenirent. Carceri tamen tanquam atheum supremaeque impietatis reum incluserunt, frustra oggerente Abaelardo, se Areopagitam non inficiari. Abbas itaque, perditissimorum morum homo comminatur, se ad regem scripturum, eumque accusaturum, quod regni sui gloriam contaminando, maiestatem regiam violasset, certum, non defore seueram regis vindictam. Ita dum extrema Abaelardo minantur monachi impudentissimi, carcerique ille mancipatur, monstrante tamen viam solertia elabendi rimam inuenit, et aufugit, postquam in aula innocentiam demonstrauerat, et ad terram Theobaldi comitis proximam, vbi antea in Cella moratus fuerat, dilapsus est. Hic cum antea in ditione sua summa frequentia auditorum docentem nouisset Abaelardum, clementer eum habuit, permisitque vt in quodam suae ditionis monasterio Benedictino moram nectere posset. Ex hoc vero loco ad abbatem suum scripsit Abaelardus et retractata quasi, certe valde excusata sententia sua de Dionysio Areopagita cum eo in gratiam redire tentauit, ipso comite, eius rogatu, pro eo intercedente. Sed cedere noluit abbas, qui ferre non potuit propudiosae, quam agebat, vitae censorem molestum. Tandem illo fatis functo anno CIↃCXXII, ab eius insidiis Abaelardus liberatus est. Huic successor datus Sugerius, cuius vitam GERVASIO abbati etiam debemus, fauentiorem se quidem Abaelardo praebuit, quocum reconciliationem Abaelardus iterum tentauit, frustraneo tamen euentu, cum de conditionibus ipsis non conueniret. Tandem interuenientibus regis amicis, cum consilium eorum super hanc rem compellauisset [m], maxime vero Stephano regis dapifero, a rege veniam accepit, commorandi, vbicunque vellet, cum molestam eius praesentiam amici regis crederent in eo monasterio, quod moribus corruptis viuere e re publica esse iudicabant [n]. Diffisus itaque monachorum sodalitiis, in quibus habitare inuidiam et malitiam tristi experientia didicerat, aliam sibi sedem in ipsa solitudine selegit, ratus fore, vt, quem hominum societas ferre non poterat, sibi soli viuere quiete posset. Igitur ad amoenissimam Trecensis episcopatus solitudinem prope Nouiogentum se contulit, ibique liberaliter a quibusdam sibi concessa terra, annuente Trecensi episcopo sedem sibi, qualem praeoptabat cum oratorio ex calamis primo et coeno construxit, vtque orthodoxam fidem se colere probaret SS. Trinitati dedicauit. Cumque ex discipulis vnus eo concessisset ad augendam pietatem aliud oratorium excitarunt S. Spiritui Paracleto sacrum [o]. Quamuis autem bene ita se viuere posse speraret Abaelardus, si bene latuisset, tegi tamen occultarique eruditionis eius splendor non potuit. Qui cum vbique radiaret, quamprimum vita eius solitaria innotuerat, plurimos ad eum discipulos congregauit, qui viuere agresti

m) Opp. p. 27.
n) Vid. BAYLE l. c. not. O.
o) IDEM Art. Paraclet. Tom. III. pag. 592. seq.

agreſti more, et victum durum cum Abaelardo quaerere, quam eius inſtitutione carere malebant. Ex vrbibus itaque atque caſtellis ad philoſophum conuolantes ſolitudinem inhabitare, conſtructisque tuguriolis pane triuiali et herbis agreſtibus viuere, et culmis atque ſtraminibus pro lectis, Abaelardum imitantes vti coeperunt, et ab eius ore ſumma veneratione pependerunt. Mirumque eſt vitae huius eremiticae auſteritatem non obſtitiſſe, vt non ſexcenti mox primo anno adoleſcentes ad eum congregarentur. Ita vero, qui mundum ſe effugiſſe ratus erat Abaelardus, in ipſa ſolitudine mundi inuidiam nouo ſpecimine experiri coactus eſt. Cum enim odio et inimicitia theologi Rhemenſes arderent, parum autem aduerſus eum valerent, ad potentiores et maiore auctoritate florentes ſe conuerterunt, et Norbertum atque Bernardum concitarunt, quos, cum magna diſciplinae ſeuerioris atque ſanctioris laude florerent, aemulatione accenſos Abaelardum vitae rigidioris laude celebrem facile pulſuros eſſe credebant. Ipſe ABAELARDVS[p] *quoſdam*, *eos* conqueritur *aduerſus ſe nouos apoſtolos*, *quibus mundus plurimum crederet*, *excitauiſſe*, *quorum alter regularium canonicorum vitam*, *alter monachorum ſe reſuſcitauiſſe gloriaretur.* Quos cum ſuſpicionibus et falſa de Abaelardi ἑτεροδοξίᾳ opinione occupauiſſent, dici non poteſt, quanto feruore et acerbitate hi viri, qui pro cauſſa Dei ſtrenue ſe militare credi volebant, ſummamque inde ſibi ſanctitatis laudem acquiſiuerant, at nec eruditione nec iudicio ſatis valebant ad cauſſam Abaelardi dignoſcendam, et praeterea credulitate valde peccabant, in Abaelardum inſurgere coeperint. Non obtrectare animus eſt gloriae magnorum et praeclariſſimorum virorum, praecipue Bernardi, quem vel ideo laudibus extollendum exiſtimamus, quod ſterili theologiae, quam Scholaſtica philoſophia inuexerat, quamque nec vitae rectitudini, nec animi ſolatio inſeruire probe videbat, meliores ſenſus et ſucculentiorem doctrinam oppoſuerit, diſciplinae quoque monaſticae reſtaurandae, quae tum temporis miſere collapſa erat, manus fortiſſimas admouerit: Verum dum merita eius agnoſcimus et praedicamus, eius quoque naeui hiſtorico tacendi non ſunt, quos eius praeſtantiae et humana infirmitas attexuit, et nimium theologiae myſticae ſtudium genuit, ſanae autem philoſophiae defectus, et quaedam accurate ratiocinandi imperitia ſuſtentauit: animusque plus iuſto credulus, et contra eos, quos errare credebat, acrius, quam pium doctorem decebat, inſurgens valde aluit. Talem ſe praebuiſſe in hac controuerſia Bernardum, non noſtrum iudicium eſt, ſed OTTONIS FRISINGENSIS[q], ad quod iam prouocauit FRANCISCVS AMBOESVS[r], qui, cum eius diſcipulus fuerit, de abbate ſuo haec in analibus ſcripta reliquit. *Erat abbas tam ex Chriſtianae religionis feruore zelotypus*, *quam ex habitudinali manſuetudine quodammodo credulus*, *vt et magiſtros*, *qui humanis rationibus ſeculari ſapientia confiſi ni-*

p) Hiſt. calam. ſuar. loc. cit. q) loc. cit. r) Praef. ad Opera Abaelardi.

fisi nimium inhaerebant, *abhorreret*, *et si quicquam et Christianae fidei absonum de talibus diceretur*, *facile aurem praeberet*. Qui cum somnio, quod matri obtigit, persuasus crederet, *custodem se singularem domui Dei destinatum esse*, *qui validos pro ea contra inimicos fidei ederet latratus* [s], quamquam alias moribus erat mansuetissimus, firmauit tamen, quae verba sunt Ambόesi, vaticinium euentus, nec enim vlli pepercit. Id quod auctoritatis praeiudicio non impediti ex controuersiis, quas vir cetera magnus contra Abaelardum, Gilbertum Porretanum, Arnoldum de Brixia aliosque errorum in doctrina Christiana suspectos fouit, luculenter colligent, iudicabuntque, quantum fidei mereantur vel BERENGARIVS Pictauiensis Abaelardi discipulus, acerrima *Apologia* Bernardo se opponens [t], vel immodici illi pii viri laudatores [u], qui hominem eum fuisse obliuiscuntur, vel qui suspicionibus Bernardi credulitatem in hac Abaelardi caussa iuuari probarique posse putant. Nobis nihil partium studio dantibus, excusari quidem in eo posse videtur Bernardus, quod Abaelardus dialectico potissimum acumine insignis, et more horum hominum Scholasticum docendi genus secutus, notionibus, distinctionibus, axiomatibus, exemplis obscuris, et ex philosophia petitis tractatus suos theologicos repleuerit; quos cum non satis intelligeret Bernardus, philosophiae imperitus, isque iudicio episcoporum et theologorum, qui publice docebant, fideret, magno autem pro Ecclesia eiusque doctrina feruore accensus esset, viderique summus eius veritatis custos cuperet, non potuit non in Abaelardum insurgere, etiam vbi optima voluntatis intentione regeretur. Quandam vero animi impotentiam et superstitionem cum aliqua dominandi libidine, licet eximia pietatis specie tegeretur, controuersiam hanc in eo luculenter prodere, fatebuntur, quotquot in perspiciendis magnorum virorum naeuis non plane coecutiunt, et quibus liberum est, veritatem auctoritatis praeiudicio praeponere. Verum haec ὡς ἐν παρέργῳ. Iam in viam redeundum, ipsiusque historiae filum resumendum. Occupatis monachorum sanctius, quam tum solebant, viuentium conditorum parentumque animis, his ducibus et antesignanis omnia clamoribus replebantur, de haereticis Abaelardi opinionibus. Irrisisse et subsannasse Abaelardum in scholis suis nouorum ordinum auctores, coniiciunt BVLAEVS et qui eum sequitur OVDINVS [x], sicque, putant grauem eum illorum inimicitiam meruisse, et contra se tantopere illos armasse. Verum haec frustra dici, ex studiose quaesita ab Abaelardo solitudine palam est, quam ideo elegit, vt ab omni turba aemulantium remotus viueret, et perperam supponitur, Abaelardum ex solitudine

s) vid. Vitae Bernardi scriptores passim; BAYLE Dict. T. I. art. Bernard. not. D. p. 537.

t) Vid. THOMAS. Hist. sap. et stult. T. I. p. 114. BAYLE Art. Berenger; OVDINVS T. II. p. 119.

u) MABILLON. Opp. Bernardi T. II. p. 648. EDM. MARTENE l. c. p. 1146. BOSSVET Hist. des variat. T. II. p. 201. Mem. de Trevoux loc. cit.

x) ll. cc. Quae enim contra hos monachos scripsit Abaelardus, postea ab eo consignata sunt.

tudine Parisios ad pristinum docendae theologiae munus rediisse. Alia enim loquuntur acta huius controuersiae, quae produnt, ipsum Paracleti oratorium et similia calumniae occasionem praebuisse, et non obstante apologia tanta inuidiae rabie aduersarios eum fuisse aggressos, tantum ei apud omnes conflauisse odium, vt ferme ad desperationem redigeretur. Audi enim, Lector, quiritantem [y]: *Deus ipse mihi testis est, quotiens aliquem Ecclesiasticarum personarum conuentum adunari noueram, hoc in damnationem meam agi credebam. Stupefactus illico quasi superuenientis ictum fulguris expectabam, vt quasi haereticus aut profanus in conciliis traherer et synagogis. Saepe autem, Deus scit, in tantam lapsus sum desperationem, vt Christianorum finibus excessis ad gentes transire disponerem, atque ibi quiete sub quacunque tributi pactione inter inimicos Christi Christiane viuere.* Quae omnia prolixe exponere, grauissimasque persecutiones enarrare, huius loci haud est, et ad annales ecclesiasticos pertinet, vel apud eos quaerendum est, qui infelicis philosophi fata ex instituto enarrarunt. Digna tamen est viri memorabilis historia, quae accurate excutiatur, cum amplissimum humanae vitae inuidia exagitatae theatrum exhibeat, et quibus moribus clerus tum vixerit, doceat. Inter medias autem anxietates, cum nesciret, quo se verteret, asylum ei monstrauit prouidentia diuina. Commendatus enim a Britanniae minoris duce abbas monasterii Benedictini S. Gildasii Riuensis in dioecesi Vennetensi electus est, annum agens quadragesimum septimum. Quam vocationem secutus Paracleti sui curam amicis duobus, quos fidissimos habebat, permisit. Neque vero hoc quoque loco furere in eum desiit fortuna irata, nec a persecutione destitit. Perosus enim pessimam monachorum in hoc monasterio vitam, qui gulae, ventrique egregie litabant, et turpissimis scortationibus sacri muneris honorem diffamabant, conscientia de officio monente emendare hominum nequissimorum mores aggressus est. Qui cum disciplinae essent impatientissimi, et a vita turpissima auocari aegerrime ferrent, maximis odiis abbatem prosecuti sunt; et ita creuit hominum perditissimorum audacia, vt pene fidem superet, quod de insidiis sibi quotidie structis queritur [z]: *Quotidie quasi ceruici meae gladium imminentem suspicio, vt inter epulas vix respirem, sicut de illo legitur, qui cum Dionysii tyranni potentiam atque opes conquisitas maximae imputaret beatitudini, filo latente appensum super se gladium respiciens, quae terrenam potentiam felicitas consequatur, edoctus est.* Sed veram fuisse querelam, res ipsa docuit euentusque probauit: Multoties enim minaci gladio impetitus, multoties veneno in sacrum calicem iniecto et in ipsa altaris solennitate tentatus vix mortem toties sibi proximam euitare potuit. Et ne calamitas haec sola esset, continuam simul vexationem

y) Hist. calam. suar. p. 32.

z) loc. cit. c. 13. p. 34.

nem passus est, ab illius loci domino, qui ex vita monachorum dissoluta occasionem nactus loca, quae ad monasterium respiciebant, sibi vindicauerat, grauibusque exactionibus ipsos monachos exagitabat. Haec anno cIↄcxxvii facta sunt, quo tempore quoque accidit, vt moniales, quibus Heloisa praeerat, Argentiolo ab abbate Sandionysiano eiicerentur. Quae cum locum refugii ignorarent, coenobium suum Paracleti Heloisae tradidit, quae se illuc cum sororibus quibusdam recepit. Eo itaque aliquoties profectus Abaelardus, monasterium totum Heloisae concessit, eiusque regimen consiliis suis adiuuit. Quam cum anno cIↄcxxxvii Innocentius II. P. M. abbatissam declarasset, frequentius Heloisam, quam hactenus non viderat, inuisere, eique re et consilio adesse coepit. Id quod nouam Abaelardum calumniandi occasionem eius aduersariis obtulit, caussantibus, pristinos amoris igniculos resuscitatos huius frequentiae caussam esse. Ipse hoc refert [a]: *Quod me facere sincera charitas compellebat, solita derogantium prauitas impudentissime accusabat, dicens me adhuc quadam carnalis concupiscentiae oblectatione teneri, qui pristinae dilectae sustinere absentiam vix aut nunquam paterer.* Quam tamen obtrectationem ex vulnere, quod a Fulberti furore acceperat, refutat, et quam impossibile sit, cogitare iubet [b]. Vt tamen suspicionen amoliretur, monasterio suo se continuit, in quo vero tranquillam eum vitam agere non passa est monachorum peruersitas, qui contemto sacro fulmine, insidias ei struebant, quamuis nequissimos eiecisset. Et hucusque quidem ipse Abaelardus calamitatum suarum historiam in epistola ad amicum exposuit.

Abaelardi historia continuata.

§. VII. Male habuit Heloisam diuturnum Abaelardi sui silentium, quae cum hanc de suis calamitatibus epistolam legisset, ea de re apud illum conquesta est. Id quod occasionem multarum epistolarum ad Heloisam dedit, quarum aliquas hodie legimus, quae tenerrimo Heloisam affectu complexum fuisse Abaelardum satis loquuntur [c]. Libellos quoque aliquos ad eam misit, hoc loco, ne nimii simus, non enarrandos. Quo vero loco tum Abaelardus docuerit, scriptores vitae eius non indicant [d]. Ex IOANNIS SARISBERIENSIS [e] vero loco quodam colligi potest, reuersum eum esse Parisios, et in pristino loco in monte S. Genouefae sacras literas et philosophiam docuisse. Dabimus Parui locum, cum satis luculentus sit: *Cum primum, adolescens admodum, studiorum caussa migrassem in Gallias, anno altero, postquam illustris*

a) Hist. Calam. suar. p. 35.

b) Haec excusatio an sufficiat valde dubitat P. BAYLE l. c. et art. Heloise l. c. art. Combabus T. II. not. B. p. 201. conf. CHR. THOMASIVS Iurisprud. Diu. L. III. c. 2. §. 179. p. 471.

c) Liberiores Gallicas metaphrases harum epistolarum dedere BVSSIVS, RABVTINVS Col. 1695. et P. F. G. DE BEAVCHAMP, Paris 1714. et 1717. maxime vero Abbas GERVASIVS Paris 1723. II. Vol. 12. Latinam emendatiorem editionem debemus RICH. RAWLINSONO Lond. 1718. 4. vid. Iurn. des sauans 1718. Nou. p. 239.

d) Primus de hac vitae Abaelardi particula dispicere coepit IAC. THOMASIVS l. c. quem secuti sunt BAYLE et OVDINVS ll. cc.

e) Metalog. L. II. c. 10. p. 802.

ſtris rex Anglorum Henricus, leo iuſtitiae, rebus exceſſit humanis, contuli me ad Peripateticum Palatinum, qui tunc in monte ſanctae Genouefae clarus doctor et admirabilis omnibus praeſidebat. Ibi ad pedes eius prima artis huius rudimenta accepi, et pro modulo ingenioli mei, quicquid excidebat ex ore eius, tota mentis auiditate excipiebam. Deinde poſt diſceſſum eius qui mihi praeproperus viſus eſt, adhaeſi magiſtro Alberico etc. Eſſe Peripateticum Palatinum Abaelardum ex variis SARISBERIENSIS locis, praecipue autem *Metalogici libro ſecundo* [f] manifeſtiſſimum eſt. Henricus II. autem obiit anno cIↃcxxxv, ex quo inuicta ratione demonſtrari poteſt, an. cIↃcxxxvii, in monte Genouefae Sariſberienſem Abaelardum audiuiſſe. Nec obſtat, quod obiicit OVDINVS [ff], nullibi mentionem facere Abaelardum, quod poſt relictum Paracleti monaſterium Pariſios redierit; luculentum enim eſt Ioannis teſtimonium: recteque, niſi fallimur, cum tota hiſtoriae Abaelardi ſerie cohaeret, et hiatus aliquis, quem Geruaſius quoque non ſuppleuit, emendari, et perfici philoſophi huius hiſtoria poteſt. Relicto enim S. Gildaſii monaſterio, ob inſidias monachorum, cum in priſtino Paracleti monaſterio ob ſuſpiciones et rumores hominum commorari nollet, ad alium eum locum diuertere oportuit, quem ex eius biographis nemo indicat, Pariſios vero fuiſſe ex hoc loco manifeſtum, dubiumque non eſt, quin celeberrimus philoſophus, quem tam importunis ſemper flagitationibus iuuenes quaerebant, ſcholas ibi aperuerit. Ex hac quoque commoratione cauſſa ſatis euidens oſtendi poteſt, nouorum motuum, quos in eius caput concitauerunt Albericus, Guilelmus aliique eius temporis philoſophi et theologi, quam nemo hactenus inter vitae Abaelardi ſcriptores detexit. Nempe anno circiter cIↃcxxxiv, Abaelardum relicto coenobio Riuenſi Pariſios remeauiſſe, ibique occupato priſtino loco dialecticam et theologiam docuiſſe, ex allato Sariſberienſis loco conſtat. Eo autem innuente ſcimus quoque, Albericum, qui et ipſe Pariſios ſe conuerterat, magna dialecticae eruditionis opinione eodem tempore Pariſiis docuiſſe, Abaelardum vero, poſt annum cIↃcxxxvii, praepropere diſceſſiſſe, eiusque in hac ſchola locum Albericum occupaſſe. Ex quibus ſumma veriſimilitudine colligimus, Albericum inter et Abaelardum veteres inimicitias reſuſcitatas nouam litigiorum anſam dediſſe, eumque Abaelardum anno cIↃcxl ad concilium Senonenſe vocatum ex hoc loco eieciſſe. Valde enim vrebat inimicos Abaelardi, quod ſcholas publicas haberet, eo quod gloriam et applauſum ipſi inuiderent. Vnde Bernardum inſtigabant, vt publice docendi munus ei auferri curaret, cauſſati, ſeducere eum iuuenes ad heterodoxa dogmata. Quod pro credulitate ſua facile admittens Bernardus, in id potiſſimum incubuit, vt haec ei facultas adimeretur. Summa hoc veriſimilitudine colligimus ex *Epiſtola* [g] PETRI

 CLV-

f) c. 17. p. 814.
ff) loc. cit. p. 1165.
g) Extat in operibus Abaelardi p. 335. inter PETRI VENERABILIS epiſtolas L. IV. ep. 4. et in Bibliotheca Cluniacenſi a QVERCETANO edita p. 816.

CLVNIACENSIS *ad Innocentium II. R. P.* in qua inter alia ſcribit: *Interim a nobis admonitus, magis autem a Deo, vt credimus, inſpiratus, dimiſſis Scholarum et ſtudiorum tumultibus in Cluniaco veſtro ſibi perpetuam manſionem elegerit.* His itaque inuidiae telis denuo petitus Abaelardus, magnis iterum fortunae procellis iactatur, Guilelmo quodam [h] monacho Benedictino prodeunte, qui Abaelardum apud epiſcopum Camotenſem et abbatem Claraeuallenſem haereticorum dogmatum accuſans, tredecim errorum articulos illis offerebat. Satis nouerat Abaelardum epiſcopus, qui ſi vixiſſet, vix credibile eſt, eum Abaelardum non fuiſſe defenſurum. At ille fatis concedebat anno cIↄcxxxix. Maxima itaque ira Abaelardum aggreſſus Bernardus, aliquoties coram cum eo agit, cumque philoſophus Palatinus pertinaciter negaret, vllum ſibi in fide et doctrina errorem haerere, nec manus dare victas Bernardo, contentioſe eum obiurganti vellet, adeo virum magnum, et hac ſua auctoritate non ſine dominandi libidine vtentem exacerbauit, vt acri epiſtola contra illum inſurgeret, et apud Romanum praeſulem errorum eum acerrime poſtularet. Quod cum in Abbate ferendum non eſſe Abaelardus ſtatueret, Senonenſi archiepiſcopo, ad quem cauſſa deuoluebatur, eius violentiam et iniquitatem demonſtrauit, cumque apud Senones ſe epiſcopi congregauiſſent, in ea ſynodo cauſſae ſuae agendi licentiam expetiit rogauitque, vt exponere ſibi doctrinam ſuam, eamque contra calumnias et obtrectationes Bernardi, eo praeſente et rationem reddente, rege vero ipſo totoque concilio iudice, defendere liceret. Declinauit initio arenam Bernardus, in dialectica diſputandi arte Abaelardo multum inferior. Tandem cum auctoritatis, qua fruebatur, conſeruandae cauſſa a ſynodo rogatus acceſſiſſet, ad confutandos Abaelardi errores ſe accinxit. Meretur de hoc conſilio legi PETRI BERENGARII *Apologia pro Abaelardo* [i], vt quibus animis res illa acta ſit, pateat. Is inter alia: *Poſt aliqua pontifices inſultare, pedem pedi applodere, ridere, nugari conſpiceres, vt facile quilibet iudicaret, illos non Chriſto vota perſoluere, ſed Baccho. Inter haec ſalutantur ſcyphi, pocula celebrantur, laudantur vina, pontificum guttura irrigantur, - - lethaei potio ſucci pontificum corda iam ſepelierat. Ecce, inquit ſatyricus:*

- - - inter pocula quaerunt
Pontifices ſaturi quid dia poëmata narrent.

Denique cum aliquid ſubtile diuinumque ſonabat, quod auribus pontificalibus erat inſolitum, audientes omnes diſſecabantur cordibus ſuis,

h) Abbas S. Theodorici, vid. BVLAEVS Hiſt. Acad Pariſ. p. 743. OVDINVS T. II. p. 1434. FABRICIVS Bibl. Lat. med. T. III. p. 499. Scripſit diſputationem catholicorum PP. contra P. Abaelardi dogmata, quae extat in Biblioth. Ciſtercienſi a BERTRANDO TISSIERIO 1669. edita, conf. BERNARDI ep. 391.

i) Opp. p. 302. de hoc Berengario vid. THOMAS. Hiſt. ſap. et ſtult. T. I. p. 113.

ſuis, et ſtridebant dentibus in Petrum, et oculos talpae habentes in philoſophum, hoc, inquiunt, ſineremus viuere monſtrum? - - Vini calor ita inceſſerat cerebris, vt in ſomni letargiam oculi omnium ſoluerentur. Inter haec ſonat lector, ſtertit auditor. Alius cubito innititur, vt det oculis ſuis ſomnum, alius ſuper molle cervical dormitionem palpebris ſuis molitur: alius ſuper genua caput reclinans dormitat. Cum itaque lector in Petri ſatis aliquod reperiret ſpinetum, ſurdis exclamabat auribus pontificum, damnatis? Tunc quidam vix ad extremam ſyllabam expergefacti ſomnolenta voce, damnamus, aiebant. Alii vero damnantium tumultu excitati decapitata prima ſyllaba, namus, inquiunt. Acrius, et vt ſatyrici ſolent, ad deridendos concilii huius patres haec appoſuiſſe Berengarium in iſta inuectiua, ſi quis contenderit, non moroſe repugnabimus, Lectorem tamen a partium ſtudio alienum recordari iubemus, publice haec apologia edita epiſcopis obieciſſe Berengarium, non reueritum, quod rex cum tota aula ſua adſuiſſet. Qui, ſi ita ſobrie, vt decebat, patres conſcripti rem egiſſent, hanc in Berengario calumniam minime pertuliſſet. Qui vero mores eius ſeculi, etiam inter homines eccleſiaſticos, quin ipſius monaſticae ſeueritatis alumnos turpiſſimos, maximisque facinoribus, praecipue gulae, deformes cogitat, de quibus luculenta quaedam ſpecimina exhibet Abaelardi hiſtoria, recordaturque, non modo praeſentem fuiſſe, et cum pontificibus in eo concilio victitaſſe aulam regiam, ſed eam quoque ſtudio in eiusmodi ἀσωτίαν in hominibus eccleſiaſticis fouendam ferendamque conſenſiſſe [k], facile credet, ſobriis animis et corporibus ad audiendam Petri cauſſam patres huius concilii non acceſſiſſe. Ita vero diſpoſitis iudicibus facile fuit Bernardo clamoribus retundere Abaelardum, quem argumentationum machinis ſuperare nequibat, praecipue, cum non diffitente Berengario capitula Abaelardo obiecta, *etſi ſanum ſaperent, ſanum tamen non ſonarent.* Explicatione itaque opus erat, eaque vt patienter audiretur, Abaelardi intererat. Aſt hanc patientiam extorqueri non poſſe probe videbat. Cum itaque cauſſam, quamuis iuſtam, vinci praeuideret, diſputationem cum Bernardo declinauit, et ad ſummum pontificem prouocando epiſcoporum damnationi eius inhiantium ſpem eluſit. Quod cur fecerit Abaelardus, ex dictis quidem nemo non intelligit, variae tamen eius rei cauſſae a viris doctis afferuntur, eo quod diſputationis aleam iam detrectauerit Abaelardus, quam ipſe prius popoſcerat. OTTO FRISINGENSIS [l] qui eo tempore vixit, *Abaelardum*, ait, *dum de fide ſua diſcuteretur, ſe-*

k) Vt fidem faciamus rei vix credibili, en ipſa Abaelardi verba in ſaepe dicta Hiſtoria calamitarum ſuarum p. 27. „Stephanus regis tunc „Dapifer vocato in partem abbate et familiaribus „eius, quaeſiuit ab eis, cur inuitum retinere vel- „lent, ex quo incurrere ſcandalum facile poſſent, „et nullam vtilitatem habere, cum nullatenus „vita mea et ipſorum conuenire poſſet. Sciebam „autem, in hoc regii conſilii ſententiam eſſe, vt quo „minus regularis abbatia illa eſſet, magis regi eſſet „ſubiecta et vtilis, quantum videlicet ad lucra tem- „poralia. Vnde me facile regis et ſuorum aſſen- „ſum conſequi credideram, ſicque actum eſt."

l) L. I. c. 48.

ditionem populi timentem, apostolicae sedis praesentiam appellauisse. Nequaquam hoc verisimile putat OVDINVS [m], cum, rege Galliarum, Theobaldo comite plurimisque viris nobilibus praesentibus, nihil esset, a populo metuendum. HENRICVS GANDAVENSIS [n] autem, *a B. Bernardo*, ait, *haeretica aliqua in scriptis suis sensisse, conuictum esse in concilio Senonensi*, quod repetit MIRAEVS [o], et post illum Bernardi defensores reliqui. Vtrumque falsum esse, circumstantiae loquuntur, et veram caussam produnt. Et seditionem quidem populi timendam non fuisse, facilius negatur, quam probatur, cum supra iam dixerimus, aduenientem Abaelardum populum lapidibus obruere voluisse, praeuentum a doctoribus suis. Quid itaque in ipso concilio damnato vel liberius caussam peroranti expectandum fuit? Dabimus autem falsum hoc esse, licet Frisingensis testis sit αὐτήκοος καὶ σύγχρονος; eadem seditio, iidem tumultus ab ipsis concilii patribus tantopere contra eum a Bernardo sanctitatis suae opinione occupatis animatisque expectandi fuissent, si, quod facile poterat, disputandi artificio vsus Bernardum confudisset, et ad silentium redegisset, vt recte obseruatum GERVASIO. Bernardum autem Abaelardum ad silentium disputando non redegisse, ex prouocatione ad sedem Romanam intelligitur, quam ad euitandam ancipitem caussae ventilandae disceptationem Abaelardus interposuit. Ita vero concilii sufflaminata sunt consilia, suspensa auctoritas, re ad supremum iudicem Ecclesiasticum delata. Igitur ad eum recurrendum erat aduersariis: itaque Bernardus, iubente concilio ad papam acri epistola scribens, vt silentio imperato damnaretur Abaelardus, rogauit. Aliis quoque passim epistolis [p] Abaelardum configere studuit, quae in hac caussa legi, verum cum Berengarii apologia, et Ottonis Frisingensis narratione conferri merentur, vt ex his iudicium accuratum de ea re et a partis studio alienum formetur. Abaelardus autem nec ipse ex sua parte tacuit, sed conscripta fidei confessione, orthodoxae se doctrinae addictum esse, et tredecim illos articulos concilio oblatos nec suos esse, nec a se asseri, sed iniuste ipsi imputari demonstrare conatus est. Non enarrabimus eorum summam, hoc enim huius loci non est, et ad annales Ecclesiasticos pertinet: neque nostrum esse putamus, definire, vtrum Abaelardus innocens et orthodoxus fuerit, quod eius caussae patroni veteres et recentiores contendunt, negant, qui Bernardi auctoritatem saluam cupiunt, nec prolixe insistemus virorum doctissimorum AMBOESI, NATALIS ALEXANDRI, LVD. ELL. DVPINII [q] opinioni, Bernardum dialectici sermonis ignarum, subtiles illas distinctiones, nomina et enunciationes quas Abaelardus attulit, non intellexisse, sed sensu heterodoxo acceptas aggressum, cum magna auersione philosophiam horreret, eas damnauisse. Neque eorum virorum

m) de Script. eccles. loc. cit.
n) De S. E. c. 16. p. 120.
o) Ad h. l.
p) Vid. Ep. 187. 188. 189.
q) ll. cc. hanc partem sequitur BVDDEVS Obs Hal. T. I. p. 191. et GERVASIVS l. c.

virorum eruditorum [r] sententiam excutiemus, qui media via incedentes Abaelardum omni ab errore liberari non posse putant, in multis tamen iniuriam passum meliora fata et molliorem medicinam meruisse contendunt. De his enim omnibus in historia philosophica disputare, esset extra oleas vagari. Monemus tamen, merito attentionem debuisse praesules assertioni Abaelardi iureiurando confirmatae, quam in apologia, siue fidei confessione habet [s]: *Scripsi forte aliqua per errorem, quae non oportuit, sed DEVM testem et iudicem in animam meam inuoco, quia in his, de quibus accusor, nihil per malitiam aut superbiam praesumsi.* Quae etiam sine asseueratione facile credimus, et haec maxime prouido de Abaelardi caussa iudicio fundamentum sternere putamus. Deinde hoc quoque notandum esse putamus, damnauisse quaedam Bernardum, quorum nec verum sensum fontesque viderat, nec primos auctores nouerat, quaeque diu iam, licet erronea, in Ecclesia personarunt. Dabimus eius rei exemplum, eo quod ad nostros limites pertinet, et manifeste probat, quam praecipitanter Bernardus in caussa Abaelardi versatus sit. Ipse BERNARDVS [t] de Abaelardo ita: *Omitto, quod dicit Spiritum S. esse animam mundi, mundum iuxta Platonem tanto excellentius animal esse, quanto meliorem animam habet, Spiritum S. vbi dum multum sudat, quomodo Platonem faciat Christianum, se probat ethnicum.* Non disputabimus de veritate huius accusationis, quam fundamento carere iudicat NATALIS ALEXANDER [u], certe Bernardus diiudicare non potuit historiae philosophicae imperitus; sed concedemus, recte eum mentem Abaelardi et ex vero retulisse, erroremque hunc, qualem esse nemo temere negabit, Abaelardum fouisse: sane indignum erat tanti viri auctoritate in Abaelardo tanta eum vehementia configere, et ideo Abaelardum Platonicum facere (quod placuisse quoque ex recentioribus IACOBO THOMASIO [x] merito miramur,) quem non tantum in vetustis Ecclesiae doctoribus legebat, nec reprehendebat, sed in suae quoque aetatis hominibus, ipsisque amicis suis magna patientia ferebat, nec eos ἑτεροδοξίας suspectos faciebat, euidentissimo argumento, ignorantiam philosophiae, et odium atque inuidiam in debellando Abaelardo plurimum animum Bernardi occupauisse. Quod ne sine demonstratione dixisse, et infenso animo tantum virum calumnia onerasse videamur, ad priscae Ecclesiae doctores, Gregorium Nazianzenum, Cyrillum, et Aeneam Gazaeum prouocamus, quorum loca cum produxerit praestantissima Ven. MOSHEMII [y] eruditio, ad eum, docte in hoc argumento versatum Lectorem remittimus. Alia PP. loca, mire in hoc dogmate πλατωνίζοντα, praecipue Synesii et Dionysii Areopagitae, cuius tunc

r) TRIBBECHOV. de Dd. Scholast. c. VI. p. 325. BAYLE Dict. T. I. art. Berenger not. H. I. p. 527. MOSHEIM. Hist. Eccl. Sec. XII. P. II. S. I. c. 4. §. 7.

s) p. 330.

t) Ep. 190.

u) H. E. Sec. XI et XII. P. III. p. 27.

x) De secta Nominal. Orat. XII. p. 253. seqq.

y) Ad CVDWORTHI systema intell. cap. IV. §. 36. not. 28. p. 657. seqq.

ius tunc inter Gallos, praecipue mysticos, qualis cupiebat esse Bernardus, summa erat auctoritas et existimatio, tacemus, nec recentiores tangimus, ex quibus Augustinum, Steuchum Eugubinum alibi [z] nominauimus. Sed nec ea ipsa, qua viuebat Bernardus aetate dogma hoc in Ecclesia inauditum et insolitum fuisse, illius aetatis scriptores testantur. Inter quos praecipue ARNOLDVS Abbas Bonae Vallis in Francia Carnotensis Ordinis S. Benedicti huc aduocandus est. Is librum scripsit *de cardinalibus Christi operibus* [a], olim S. Cypriano tributum, quem ideo inter libros Cypriano perperam adscriptos retulit IO. FELLVS [b]. In eo libro, *sermone de Spiritu S.* eundem prorsus errorem prolixe defendit, esse Spiritum S. animam mundi. Haec ignota esse non poterant Bernardo, cuius amicus fuit abbas ille Bonaeuallensis, vt ex *Epistola* eius CCCX constat. Ille autem in amico clarissimis verbis hunc errorem scriptis disseminante ferre poterat, quem tot pugnis in aduersario sugillabat, licet ex verborum tantum deductum consequentia. Ita scilicet semper homines sunt homines, nec a sanctitatis quoque laude sibi aliisque placente aliena est affectuum intemperantia. Non improbamus, B. Bernardum hanc thesin reiecisse, quam ideo displicuisse eius aetatis theologis, quod simplicitatem Dei tollere videretur, ex SARISBERIENSI [c] discimus; sed tacuisse eum inter amicos, tantum autem excitasse puluerem contra aduersarium, id quidem, si ficus nominanda ficus est, tam pium, quam videri volebat, doctorem non decuit. His vero artibus cum aduersarii Abaelardi vterentur, non difficile ei fuit apologiam scribere. Bonae itaque caussae atque innocentiae suae fisus Abaelardus ipse Romam proficisci caussaeque suae patrocinium agere constituit. Verum eum non auditum iam damnauerat, carcerique mancipari libris concrematis confirmataque concilii Senonensis sententia iusserat Romanus pontifex. Vbi merito illud oggerendum erat, quod Bernardo auctoritate sua in perniciem Abaelardi abutenti obiecit Berengarius [d]: *Damnatur, proh dolor, absens, inauditus, et inconuictus. Quid dicam, quidue non dicam, Bernarde?*

Nil opus est bello veniam pacemque rogamus,
Porrigimus iunctas ad tua lora manus.
Iura cadent rerum, vertetur sanctio legum,
Si vis, si mandas, si sic decernis agendum
Quem penes arbitrium est, et vis et norma loquendi.

In itinere itaque iam versantem retinuit Petrus Mauritius, Monboiserius, a morum honestate Venerabilis dictus Abbas Cluniacensis ab anno CIↃCXXII ad CIↃCLVI, vir literis sacris et profanis etiam philosophicis [e], satis tinctus, et Arabicae quoque literaturae non ignarus. Is cum

z) Vid. Historia de ideis Sect. I. §. 6. p. 99.
a) Vid. OVDINVS l. c. T. II. p. 1290. seqq.
b) Append. Opp. Cypriani fol. 60.
c) Metalog. L. IV. c 16 p. 897.
d) In Apolog. pro Abaelardo p. 303.
e) De hoc Petro Venerabili videndi, qui histo-

cum moribus esset pacificis, humanis et benignis, fatis Abaelardi vehementer indoluit, cumque nouas tempestates ex itinere Romano praeuideret, et accurate intelligeret, vnde lerna malorum Abaelardo enata fuisset, persuasit philosopho, vt in suo monasterio remaneret, pollicitus, daturum se operam, vt intercedente abbate Cisterciensi cum Bernardo reconciliaretur. Manum dedit Abaelardus tot malis expugnatus, praesenteque Bernardo, errores, licet immerito imputatos retractauit. Quod quamuis nonnulli negent [f], vix tamen de eo dubitandum esse videtur, et plerique eius aetatis scriptores, interque hos auctor *Cluniacensis Chronici* [g] testantur. Quod tamen in praeiudicium caussae Abaelardi verti non potest. Dubium enim non est, virum bonum, tot malis fractum, tot miseriis oppressum, cum omnia in se armata, et superstitionem atque ignorantiam triumphantem videret, ipsa vero Romani pontificis fulmina pertimesceret, vt malorum finem faceret, et cum Bernardo reconciliatus pacem inueniret, ea, de quibus hactenus disputatum erat, quaeque partim logomachiis inuolui, partim subtilitatibus detineri videbat, Petro Cluniacensi monente hortanteque, abiecisse, Bernardum autem, cuius ambitio victo prostratoque aduersario pepercit, positis irarum, quibus aestuauerat fluctibus, mitiorem ei animum praebuisse, sicque litem istam indecoram tandem fuisse compositam. Namque posthaec Abaelardo nihil obiectum esse nouimus. Ita intercedente apud Romanum pontificem Petro Mauritio ab anathemate, absolutus, permissumque ei est, reliquum vitae in Cluniacensi monasterio transigere. In hoc vero secessu talem se Abaelardum praestitit, qualem philosophum Christianum exoptes. Qua de re legi meretur PETRI CLVNIACENSIS *Epistola ad Heloisam* [h] eius laudibus plena, qua humilitatem eius in tanto eruditionis fastigio summam, cibi potusque frugalitatem, lectionem, orationem, meditationem perpetuam, pietatemque sine exemplo vehementer commendat. Egregie sane de eo scribit vir cordatus et sincerus: *Mens eius, lingua eius, opus eius semper diuina, semper philosophica, semper eruditiora meditabatur, docebat, fatebatur. Tali nobiscum vir simplex et rectus ac timens Deum ac recedens a malo, tali inquam per aliquantum temporis conuersatione vltimos vitae suae dies consecrauit Deo.* Tandem cum animi mala calamitatesque desiissent, corporis

riam literariam scriptorum Ecclesiasticorum condiderunt fere omnes, celebre enim ob eruditionem et mores eius nomen fuit. Plerosque laudat FABRICIVS Bibl. Lat. med. T. V. p 753. Dabimus modo verba Petri Pictauiensis monachi ex epistola ad eum Bibl. PP. T. XXII. p. 825. ed. Lugd. „Quis vnquam Plato subtilius, quis „Aristoteles argumentosius, quis Cicero pulchrius aut copiosius aliquando quicquam disseruit? „quis grammaticus instructior, quis rhetoricus „ornatior, quis dialecticus fortior, quis arithmeticus numerosior, quis geometricus regularior, „quis musicus cantilenosior, quis astronomicus „perspicacior extitit“?

f) SPANHEM. Opp. T. I. p. 1604. G. ARNOLD. Hist. Eccl. et haeret. P. I. L. XII. c. 5. §. 9. p. 360.

g) Apud OVDIN. p. 1174. conf. ITTIG. de Catenis et Bibliothecis PP. p. 678.

h) Inter Petri epistolas L. IV. 24. et inter Abaelardi opera p. 337. in DV CHESNE Bibl. Cluniacensi p. 850.

corporis eum infirmitates infestare coeperunt, toto corpore inusitata scabie et vlceribus occupato. Vt itaque liberiori aura frueretur, ab Abbate Cluniacensi Cabilonem missus, locum sibi summa amoenitate commendabilem prope vrbem, Arari tamen flumine interfluente, elegit, in prioratu S. Marcellini. Ibi teste Mauritio [i], *antiqua sua recolens studia, libris semper incumbebat, nec momentum praeterire sinebat, quin semper aut oraret, aut legeret, aut scriberet, aut dictaret.* Malo vero corporis indies augescente ex superueniente febri mortalitatis debitum persoluit XI Cal. Maii anni CIƆCXLII, anno aetatis climacterico. Acerbe luxit hanc amici sui mortem Petrus Venerabilis, qui hoc ei epitaphium scripsit:

Gallorum Socrates, Plato maximus Hesperiarum,
Noster Aristoteles, logicis, quicunque fuerunt,
Aut par aut melior, studiorum cognitus orbi
Princeps, ingenio varius subtilis et acer,
Omnia vi superans rationis et arte loquendi,
Abeilardus erat, sed tunc magis omnia vincit,
Cum Cluniacensem monachum moresque professus,
Ad Christi veram transiuit philosophiam,
In qua longaeuae bene complens vltima vitae
Philosophis quandoque bonis se connumerandum,
Spem dedit vndenas Maio renouante Calendas.

Sed et alterum de eo circumfertur, incertum an eodem auctore:

Petrus in hac Petra latitat, quem mundus Homerum
Clamabat, sed iam sidera sidus habent.
Sol erat hic Gallis, sed eum iam fata tulerunt,
Ergo caret regio Gallica sole suo.
Ille sciens quicquid fuit illi scibile, vicit
Artifices, artes absque docente docens.
Vndecimae Maii Petrum rapuere Calendae,
Priuantes logices atria rege suo.
Est satis; in tumulo Petrus iacet hic Abeillardus
Cui soli patuit scibile quicquid erat.

Tertium quoque affert Cl. PEZIVS [k], quod ne nimii simus, apud ipsum legi potest. Haec duo enim sufficiunt, vt constet, inter summos suae aetatis philosophos fuisse numeratum. Nec recentiorum iudicia [l] de eo dissentiunt, quibus si standum, summo loco ponendus Abaelardus fuisset, si in nostra tempora incidisset. Post mortem corpus eius prout viuus mandauerat, ad Heloisam missum est, vt in Paracleto conderetur, interfuit-

i) Ibid.
k) T. III. Thes. Anecdotor. P. II. p. 687. inde repetiit FABRICIVS l. c. p. 699.
l) Vid. Act. phil. Vol. II. p. 963. III. 982. OVDINVS l. c. p. 1174. THOMASIVS l. c. et scriptores H. L. E. ad annum 1140.

interfuitque funeri iuſtaque amico, habita oratione panegyrica perſoluit Petrus Venerabilis. Traditumque, Heloiſam poſt fata eidem tumulo illatam miraculoſo priſtini amoris ſigno amicis eum complexibus comprehendiſſe, quod verum eſſe contendit GERVASIVS[m], quo iure, viderint, quorum intereſt. Illa autem poſt duos et viginti annos mortalitatis exuuias anno CIↃCLXIV depoſuit. Multa ſcripſit vir inexhauſtae diligentiae, ex quibus ſcripta theologica pleraque, non tamen omnia, edita ſunt, quorum recenſionem dabunt LVDOVICVS IACOBVS, CASIM. OVDINVS, IO. ALB. FABRICIVS[n], et qui eorum ſummam enarrauit abbas GERVASIVS[o]. Inter philoſophicas tractationes dialecticae eminent, vidiſſeque ſe mſc. teſtatur Oudinus, *ſuper praedicamentis Ariſtotelis*, *de modis ſignificandi*, *libros analyticorum priorum et poſteriorum*, *libros topicorum*, *libros hypotheticorum*, *de diuiſionibus*, *de intellectibus*. Scripſit etiam *logicam*, quam ſe editurum promiſit ANDREAS QVERCETANVS[p], nondum tamen lucem vidit; moralem quoque philoſophiam attigit, ſed more Scholaſtico, id eſt, confuſo inter ſe rationis et reuelationis lumine, quam titulo: *Scito te ipſum*, edidit C. V. BERNARDVS PEZIVS[q]. Diſplicuit hic liber Bernardo, alium moralis diſciplinae cultum amanti. Eum vero ſuum eſſe non ſemel in vita, ſi fides CAVEO[r], negauit. Librum autem ſententiarum, *Sic et non* dictum Bibliothecae Angliae ſeruant[s]: Libros autem quinque *Theologiae Chriſtianae* vulgauit primus EDM. MARTENE[t], eisque erudita prolegomena de Abaelardo eiusque erroribus et aduerſariis praemiſit. In his libris reliquis Scholaſticis primum ſyſtematis theologici philoſophica methodo adornati exemplum dedit, quod Petrum Lombardum, diſcipulum eius, in ſententiarum opere frequenter prae oculis habuiſſe ac ſecutum eſſe faſſus eſt IOANNES CORNVBIENSIS[u], obſeruantibus QVERCETANO[x] et PAGIO[y]. Ex hac vero breui vitae Abaelardi hiſtoria, qualis fuerit, quibus fatis, quo ingenio, qua voluntate vſus ſit, rei intelligens haud difficulter definiet. Magna eum iudicandi acie et facile in rerum nexus penetrante fuiſſe ornatum, vidiſſe porro praeiudicia innumera, eruditione autem literisque ingenium excoluiſſe pulcherrime, et imprimis in dialectica Peripatetica ſimilem non habuiſſe, et ſcripta loquuntur, et ipſa, quam ſibi conflauit, aduerſariorum inuidia, inſolita quoque auditorum frequentia teſtantur; mirumque non eſt, graues eum perſecutiones perpeſſum eſſe, cum hiſtoria literaria luculentis ſpeciminibus doceat, magnorum meritorum ſuper alios emergentium comitem plerumque fuiſſe inuidiam. Sed nec diffitendum eſt, am-

m) l. c. conf. Acta phil. l. c. BAYLE l. c. art. Heloiſe not. Y. Z. T. II. p. 716.
n) ll. cc.
o) loc. cit.
p) Ad opera Abaelardi p. 1160.
q) loc. cit.
r) Hiſt. Lit. Scr. Eccl. p. 571.
s) Conf. TRITHEMIVS c. 381. MABILLON. it. Germ. p. 64.
t) Anecdot. T. V. p. 1156. ſeqq. Paris 1717. fol.
u) In Eulogio ad Alex. III. papam.
x) l. c. p. 1159.
y) Ann. 1113. n. 13.

ambitionis et voluptatis miro inter se connubio iunctarum mixturam hanc ei fortunam magna ex parte finxisse, vt in ipsa vitae eius narratione aliquoties notatum. In philosophia autem, quamuis subtilissimo gauderet ingenio, aliosque sui temporis omnes antecelleret, Scholasticus tamen fuit et dialecticus, adeoque iisdem, quae supra tetigimus, vitiis obnoxius, quae cum ad theologiam transtulisset [z], mirum non est, hominem, dialecticis axiomatibus diuina mysteria definientem, vel in errores varios incidisse, vel quod malumus, veritates, luculentas et simplices inutili et malesana curiositate et subtilitate obscurasse. Quas nubes cum nec ferre, nec in eas penetrare aduersarii possent, materia inde enata est superstitioni, ignorantiae, hypocrisi, inuidiae, eum crudeliter persequendi melioribus fatis et temporibus dignissimum, et iure suo inter martyres philosophicos numerandum. Quam fabulam et olim lusisse, et lusuram esse in posterum quoque hypocrisin, rerum intelligentes norunt. Ceterum ipso Bernardo duriores sunt, qui atheismi notam Abaelardo inurunt. Factum hoc a CARAMVELE [a], qui ad Vasquezium prouocat, testantem, docuisse Abaelardum, primam elementorum concordiam esse Deum, Deum esse omnia, et omnia esse Deum, eum in omnia conuerti, omnia in eum transmutari. Hos enim Almericum et Dauidem de Dinanto cum Abaelardo confundere, manifestum est. Quam autem B. BVDDEVS [b] producit opinionem Abaelardi, quam Spinozismo fauere putat, non Abaelardi ea est, fortissimis rationibus euertentis, sed Guilelmi de Campellis, vt supra dictum. Monstrum tamen alere videtur quod asserit, Deum nihil facere posse, nisi quod vult [c]; nisi, quod coniicimus, praecisione quadam mentali vsum statum possibilitatis cum statu existentiae confudisse, et de hoc tantum locutum fuisse dicamus. Qua de re alibi dicendum est.

Petrus Lombardus.

§. VIII. Ex Abaelardi schola, praeter alios multos, quos magno numero discipulos habuit, PETRVS LOMBARDVS, celebris est, plerisque, qui historiam literariam medii aeui et Scholasticorum tetigerunt, memoratus [d]. Hunc theologia magis quam philosophia Scholastica nobilitauit: quia vero pro Scholasticorum parente haberi solet, interque praecipuos fuit, qui theologiae cuiusdam philosophicae genus introduxerunt, hoc quoque loco silendus non est. Patriam habuit oppidum Nouariae vicinum [e] in Lombardia, vnde Lombardus dictus est. Fuisse vna cum fratre Gratiano et Petro Comestore ex furtiuis complexibus genitum,

z) Vidit id TRITHEMIVS l. c. qui theologiam eius vocat „volumen dialectica obscuritate „subumbratum, multis sententiis varium". Add. Annal. Hirsaug. T. I p. 410.

a) Philos. real. L. III. S. 3. p. 178.

b) Annal. Hist. phil. p. 339. seq.

c) Conf DVPIN l. c. T. IX. p. 122.

d) HENRICVS GANDAV. c. 31. App. c. 11. p. 123. 129. TRITHEM. c. 377. pag. 96. VINCENT. BELLOVACENSIS Specul. Hist. L XXIX. c. I. ANTON. FLORENS. Summ. Hist. T. 18. c. 6. et 7 recentiores non excitamus, cum noti sint plerisque qui fontes historiae literariae Ecclesiasticae tenent.

e) Dictum, lumen omnium.

tum [f], fabula est dudum reiecta, quae ex ipsis celeberrimorum virorum locis natalibus refutari potest, Gratianum enim Clusinum ex Tuscia, Petrum Comestorem Trecensem fuisse constat, vt taceamus, nullo testimonio doceri posse, ex illegitimo thoro eos prodiisse, et fuisse fratres [g]. Studiorum fundamenta potissimum in academia Parisiensi posuit, quo confluere solebat, quisquis eo tempore eruditionis hauriendae erat auidus. Maxime vero summa, qua tum docebat Abaelardus celebritas eum permouit, vt ad eum quoque conuolaret, et philosophiae atque theologiae praecepta ab eo hauriret. A quo, accedente ingenii felicitate ita formatus est, vt Scholastici, id est, professoris philosophiae et theologiae munere in abbatia S. Genouefae vicario nomine fungi aliquandiu posset. Sunt equidem multi [h], qui primum eum theologiae doctorem publicum in academia Parisiensi constituunt: Sed hos falli ex eo constat, quoniam Abaelardo in eo loco successit, qui publicus doctor non fuit, sed vicarii tantum locum obtinuit. Quamuis autem Augustini loco, Aristotelem sequeretur, quod displicuisse reliquis doctoribus Parisiensibus supra monuimus; effecit tamen ea, quam in aula habebat, auctoritas, cum regiorum filiorum institutioni esset praefectus, vt magnis passibus ad dignitates Ecclesiasticas properaret. Cum enim anno cIↃcLIX Philippus, Archidiaconus Ecclesiae cathedralis frater Ludouici VII, regis Galliae episcopus Parisiensis crearetur, concessit ob doctrinae eminentiam hanc Lambardo dignitatem Philippus, Petrusque Parisiensi Ecclesiae episcopus datus est. Quo in loco excelso positum, aulaeque pariter patrocinio et eruditionis opinione subnixum theologiam Scholasticam mire adiuuisse, temporum eorum monumenta testantur: quae caussa est, cur verisimile visum fuerit viris doctis, facultati eum theologicae in schola Parisiensi dedisse originem. Illud certum, condito eum systemate theologico, siue sententiarum opere, cui titulum: *Magister sententiarum* [i] praefixit, quod ei postea nomen haesit [k], Scholasticum docendi theologiam genus mire promouisse. In eo Lombardus methodum ab Augustino iam suo modo adhibitam [l] seruat, qui obiecta scientiarum in res et signa, resque ipsas in eas, quibus vti, et quibus frui licet, distribuit. In hoc libro collectis patrum sententiis doctrinam Ecclesiae eum illustrare, et tunc dialecticas adiicere quaestiones, deque iis dubio differendi genere disputare voluisse, ex ipsa libri inspectione patet; vnde supra monuimus,

 non

f) Recoquunt fabulam HORNIVS Hist. phil. L. V. p. 297. et TRIBBECHOV. de Dd. Scholast. c. VI. p. 314. 321. dubitat HOTTINGER. Hist. eccl. Sec. XII. p. 74.

g) Reiecit fabulam iam SCHEDELIVS in Chron. Norimberg. p. 201. et post eum multi, vid. PANCIROLLVS de claris LL. interp. L. III. c. 2. PAGI ad ann. 1164 n. 19. aliique.

h) BVLAEVS l. c. HENRIC. GANDEV. loc. cit.

i) Conf. FABRIC. Bibl. Lat. med. T. V. p. 777. OVDINVS T. II. p. 1220.

k) Tum ob auctoritatem et venerationem teste TRITHEMIO de S. E c. 377. p. 96. tum ob morem aeui medii, a titulis librorum auctores appellandi. Ita dictus Gildas, querulus, Hugo de S. Victore, didascalus, Ioannes Scholasticus climacus, Rob. Suisset. calculator, vt alia exempla tacesmus.

l) Conf. THOMAS. Hist. I. N. c. 4. §. 7. p. 44. BVDDEVS Isag. L. II. c. 1 § 9. p. 360. Damascenum imitatum fuisse non inepte coniicit TRIBECHOVIVS l. c. p. 285.

non audiendum esse DVPINIVM [m] statuentem, Lombardum Scholasticorum vesaniae occurrere, eosque a philosophia ad Ecclesiae consensum vocemque isto libro reuocare voluisse. Ipsam enim Scholasticorum theologorum viam, quam duce praeceptore Abaelardo ingressus erat, non reliquit, quamuis certum sit, longe modestiorem in ea tractatione Lombardum se praebuisse, quam innumeri, quos postea habuit commentatores, fecerunt, qui immensas disputationes et inutiles quaestionum disceptationes immiscuerunt. Exemplum, si vis, lege quaeso, Lector, amplissima disputatione excutientem quaestionem, an Christus, secundum quod homo, sit persona vel aliquid? de qua ita ambigue subtiliterque in vtramque partem disserit [n], vt facile agnoscas, virum subtilissimum, sed dialecticis atque metaphysicis notionibus animum sibi totum replentem, ad id potissimum respexisse, vt philosophiae in theologia locum faceret; quamuis PP. sententias vbiqui praefigat. Hoc enim ipso dum ad duplices riuulos a vero fonte Scripturae S. Lectores abducit [o], Scholasticam theologiam mire confirmauisse atque promouisse discitur. In hoc vero opere non Abaelardi tantum vestigiis, eum strenue institisse, eumque valde secutum esse, supra obseruauimus, sed et plagii a nonnullis accusatur, quod ex Bandini cuiusdam libris totam hanc tractationem descripserit [p]. Id quod tamen negant alii [q], nos hoc loco definire ob instituti nostri leges non possumus [r], ex quocunque autem fonte librum suum Lombardus hauserit, illud certum, Lombardi opus partim ob perspicuitatem, quo nomine id valde laudat HENRICVS GANDAVENSIS [s], partim ob collectam doctrinae theologicae summam, tantopere istius aeui hominibus placuisse, vt ipsi pene Scripturae S. praeferretur, et nemo theologus haberetur, qui non ad amussim illud teneret; et omni explicationi doctrinarum sacrarum tanquam fundamentum substerneretur [t], et innumeris compendiis et commentariis, quibus inde sententiariorum nomen haesit, illustraretur. Displicuere tamen nonnulla theologis, maximeque Ioanni Cornubiensi, Gualtero priori S. Victoris et Ioachimo abbati Florensi, qui hanc eius propositionem tanquam erroneam accusauerunt: Christum, qua hominem, non esse aliquid, itemque Patrem, Filium et Spiritum S. esse rem vnam summam; quae tamen acta heic recenseri non possunt, cum ad ecclesiasticam historiam pertineant, videndus autem praeter alios IO. LAVNOIVS [u], quique concilium Romanum anno CIƆCLXXIX habitum ab Alexandro tertio enarrarunt: qui etiam articulos XXVI exponunt, *in quibus magister communiter in senten-*

m) De methodo studii theologici c. II. p. 80.
n) L. III. dist. 10. q. 1.
o) CHEMNITIVS LL. theol. p. 13. 20.
p) Vid. IAC. THOMASIVS de plagio lit. §. 493. seqq. p. 817. CAVE p. 581.
q) OVDINVS l. c. p 1221.
r) Incerta enim aetas Bandini, quem cum Banckino eundem putat OVDINVS l. c. is vixit 1382. quam coniecturam improbat FABRICIVS l. c. p. 779.
s) loc. cit.
t) TRITHEM. Annal. Hirsaug. T. I. p. 435.
u) De Fort. Arist. p 182. 192 THOMAS. Hist. sap. et stult. T. III. p 238. OVDINVS l. c. MARTENE T. V. Anecdot. p. 1655.

ſententiis non tenetur. Sunt qui graduum academicorum origines ad Lombardum referant [x]. Qui ſi magiſtri nomen et titulum, quo theologi inſigniri ſolebant, intelligunt, falluntur. Nam non ſolum Abaelardus ita appellatus eſt, ſed et Cantabrigienſem theologiae profeſſorem Giſlebertum magiſtrum vocat auctor *Appendicis ad* INGVLFVM CROILANDENSEM [y]. Obiit Lombardus anno cIↃCLXIV, XIII Cal. Sext. ſepultus in templo S. Marcelli, vbi et epitaphium eius legitur. Alium eodem tempore Lombardum vixiſſe, familiarem S. Thomae, Romanae Eccleſiae diaconum, notat PAGI [z], hunc cum Pariſienſi epiſcopo caue ne confundas.

§. IX. Tulit haec quoque aetas ROBERTVM PVLLVM ſiue PVLLEYN, Britannum. De eius aetate inter ſe viri docti diſſentiunt. Galli enim ad initia ſeculi XIII referunt, annoque cIↃCCVIII ad archiepiſcopatum Rothomagenſem promotum ſequenti anno expeditione aduerſus Gallos interfuiſſe, demum anno cIↃCCXXI obiiſſe tradunt [a]. His Anglicorum ſcriptorum fide nixus contradicit GVILELM. CAVEVS [b], illi enim medio ſeculo duodecimo conſtanter eum addicunt. Quae omnino ſententia probari debet. Nam IOANNES SARISBERIENSIS [c] auctor eſt, ſe in Angliam reuerſum, quod circa medium ſeculum XII contigit, *poſt magiſtrum Gilbertum nimis cito ſibi ſubtractum in logicis et diuinis praeceptorem habuiſſe Robertum Pullum, quem vita pariter et ſcientia commendauerint.* Vitam eius ex ſcriptoribus Anglicis ſtrictim congeſſit CAVEVS, ex qua diſcimus, virum hunc et inter ſuos et inter exteros ob eruditionem praeclariſſimum, flagrante in Anglia ciuili bello, vt ſtrepitus militares Muſis inimicos fugeret, in Galliam ſe contuliſſe, et in academia Pariſienſi bonarum literarum ſtudio diu gnauiter incubuiſſe, hac vero occaſione in S. Bernardi amicitiam deueniſſe, qui eum laudatum, retinere diutius in Gallia conatus ſit [d]: in patriam vero redeuntem Exoniam appuliſſe, indeque Oxonium perueniſſe, et in hac Muſarum ſede, obſoletum Scripturae S. et theologiae ſtudium reuocaſſe, et theologiam per quinquennium praelegiſſe. Tandem ob ingentem ingenii et eruditionis famam ab Innocentio II Romam euocatum et anno cIↃCXLIV a Coeleſtino II, eius ſucceſſore, purpuratorum eccleſiae Romanae albo adſcriptum fuiſſe; multis vero priuilegiis a pontifice obtentis academiam Oxonienſem auxiſſe, a Lucio II autem cancellarii Eccleſiae Romanae honore auctum eſſe. Valde ſe commendarunt eius *Sententiarum Libri VIII* cum Petro Pictauienſi editi *, eo quod rationibus potius et Scripturae dictis, quam patrum, in decidendis quaeſtionibus,

Robertus Pullus.

x) Vid. TRIBBECHOV. l. c. c. V. p. 199. c. VI p. 316.
y) Apud LAVNOIVM de Scholis celebr. c. XLIV p. 143.
z) Ad ann. 1167. n. 22.
a) Confundi duo viri eiusdem nominis videntur, quod CAVEVS quoque ſuſpicatur Hiſt. liter. Scr. eccleſ. p. 582.
b) loc. cit.
c) Metalog. L. II. c. 10. p. 805.
d) Vid. ep. 205.
*) Paris 1651. fol.

bus, vtitur teſtimoniis, neglectisque ſubtilitatibus metaphyſicis nugisque dialecticis, grauiora et ſolidiora conſectatur [e]. De ſcriptis eius reliquis videndi ſcriptores hiſtoriae literariae Angliae.

Gilbertus Porretanus.

§. X. GILBERTI PORRETANI nomen valde memorabile eſt in hiſtoria Gallicanae Eccleſiae ſeculi XII, ob peculiaria, quibus a recepta Eccleſiae doctrina deuiaſſe viſus eſt dogmata, vnde paſſim eius res a ſcriptoribus attinguntur, qui vel annales huius aetatis eccleſiaſticos, vel literarios condiderunt [f]. Cum autem inter ſummos quoque Scholaſticos philoſophos connumerari meruerit, in hiſtoria quoque Scholaſticae philoſophiae omittendus haud eſt. Eius res praeter TRITHEMIVM [ff] et HENRICVM GANDAVENSEM [g], qui eum inter ſcriptores eccleſiaſticos retulerunt, fuſe tetigit OTTO FRISINGENSIS [h], qui omnino audiendus eſt, cum teſtis ſit coaetaneus, et praeſens eo tempore in Gallia fuerit. Et huius quidem fidei nonnulli detrahunt, tum ob GAVFRIDVM [i] *vitae Bernardi* ſcriptorem, qui alia longe et funeſtiora, quam Otto, de Gilberto narrat, tum ob obſeruationem RADEVICI in fine chronici ſiue continuatione geſtorum Friderici [k], monentis: *Ottonem hunc codicem manibus ſuis offerre praecepiſſe, eumque literatis ac religioſis viris tradidiſſe, vt ſi quid pro ſententia magiſtri Gilberti, (vt patet in prioribus), dixiſſe viſus eſſet, quod quempiam poſſet offendere, ad ipſorum arbitrium corrigeretur, ſeque catholicae fidei aſſertorem iuxta S. Romanae, immo et vniuerſalis Eccleſiae regulam profeſſum eſſe.* Aſt nihil haec obſtare omnia, quominus fidem Ottoni dandam eſſe, res Gilberti narranti ſtatuamus, quilibet videt. Gaufridus enim fidem ipſe decoxit, dum ita Bernardum impenſe laudat, vt hunc nulla in re peccaſſe contendat; quod mirandum quidem non eſt, cum notarius Bernardi fuerit, adeoque magiſtro addictiſſimum ſe praebuerit, rationem vero ſatis validam exhibet, cur Friſingenſi hac in re poſtponendus ſit. Verba Radevici autem de epiſcopo nihil aliud volunt, quam ſe nec Gilberti nouitatibus fauere, nec, quae in eius excuſationem dixerit, aliter velle intelligi, quam vt integro ſe animo adhaeſiſſe doctrinae Romanae Eccleſiae manifeſtum ſit: id quod ad hiſtoricae narrationis fidem non pertinet. Vt taceamus, apertum eſſe, ideo tantum ſummum virum talia praecepiſſe, vt inuidiae et obtrectationi, quae ex praeſtito cauſſae Gilberti patrocinio, accuſataque Bernardi acerbitate oriri poſſet, ſe ſuumque librum ſubduceret. Erat autem Gilbertus Pictauienſis ex Aquitania Galliae prouincia, qui ab ipſa, vt ait FRISINGENSIS [l], adoleſcentia vsque ad vltimam ſenectutem, in diuerſis Galliae locis philoſophiae ſtudium excoluerat,

e) Conf. DVPIN nouv. bibl. des aut. eccleſ. T. IX. p. 212. ſeq.

f) SAMMARTHANI fratres Gall. Chriſt. T. III. p. 886. BVLAEVS Hiſt. acad. Par. ad ann. 1141. 1146. 1148. p. 223. NATALIS ALEXANDER. T. VI. H. E. p. 486. aliique multi.

ff) De S. E. c. 368. p. 94.

g) De S. E. c. 17. append. c. 7. p. 121.

h) De geſtis Frid. L. I. c. 46. ſeqq.

i) De hoc Gaufrido vel Galfredo vid. OVDINVS T. II. p. 1494. Vitam hanc Bernardi eius Operibus T. VI. p. 1130. ſeqq. inſeruere MABILLONIVS et ſocii.

k) L. II. c. 11.

l) loc. cit.

rat, nactus praeceptores viros celeberrimos et acutissimos, Hilarium Pictauiensem, Bernardum Carnotensem, Anselmum et Radulphum. Hos cum dialecticas subtilitates doctrinae sacrae attemperatas tradentes audiuisset, accessissetque ingenii vere magni subtilitas ac rationum acumen, inter summos suae aetatis philosophos et theologos numerari meruit. Vnde TRITHEMIO [m] audit *vir in diuinis Scripturis multum exercitatus, et in secularibus literis magnifice doctus, ingenio subtilis et nouitate terminorum confusus eloquio.* Quod et Frisingensis agnoscit, fassus, *ob rationum acumen multa praeter communem hominum morem dicere consueuisse.* His eruditionis praesidiis ad dignitates ecclesiasticas ita promotus est, vt primo quidem doctrinam sacram in academia Parisiensi publice traderet, vnde ab HENRICO GANDAVENSI [n], inter magistros scholae theologicae Parisiensis refertur. Inde ad canonicatum Ecclesiae cathedralis Carnotensis promotus ita se eruditionis opinione commendauit, vt Pictauiensis episcopus constitueretur, postquam in hac sua patria sacras literas canonicus S. Hilarii maioris summo cum applausu docuerat: infulamque nactus est anno cIↃ C X L I. Quamuis autem et ingenio acutus et eruditione fuerit ornatissimus, tantopere tamen non inclaruisset, nisi dialecticas subtilitates et sublimes argutiunculas more seculi sui in theologiam inuehendo, nouis phrasibus vsus, de religione se suspectum reddidisset, sicque inuidiae occasionem praebuisset, de ἑτεροδοξίᾳ in articulo de Deo et personis diuinitatis eum accusandi. Totam controuersiae historiam exponit Frisingensis, et post eum enarrant annalium ecclesiasticorum conditores [o], quorum etiam est, eam, quae in plerisque ecclesiastica et theologica est, pluribus excutere. Quoniam autem ex philosophia Scholastica tota ista lis enata est, paucis hoc loco eam tangemus. Nempe ingenium metaphysicum atque dialecticum fouebat Gilbertus, eoque nomine sibi mire placebat. Hoc vero pacto dum abstractiones sequitur, notionesque vulgares ad praecisionum mentalium rigorem examinat, ac emendat, et nimia subtilitate se ipsum non satis intelligit, et a consueta vocum et terminorum significatione recedens, ab aliis non intelligitur, et nouitates inuexisse in doctrinam de Deo sacrosanctaque Trinitate visus est. Quae cum animos eorum, qui non nisi receptum dogmatum τύπον sequebantur, mire offenderent, facile inuenit aemulatio et inuidia, ex Gilberti promotione et honoribus enata, vnde de fide suspectum facerent. Duo itaque Ecclesiae istius archidiaconi Arnaldus et Calo de episcopi sui erroribus conquerentes, quod in conuentu quodam clericorum suae dioeceseos in sermone quodam habito a recepta Ecclesiae fide de SS. Trinitate deuiasset, cum appellatio fuisset interposita, ad Romani pontificis examen iudiciumque prouocant, eique ex vrbe in

m) Annal. Hirsaug. loc. cit.
n) loc. cit.
o) Vid. NAT. ALEXANDER Hist. eccles. sec. XII. c. IV. art. 9. p. 485. PETAVIVS dogm. theol. L. I. c. 8. add. Obs. Hal. Lat. T. I. obs. 15. §. 15. p. 193. BVLAEVS l. c.

in Galliam tendenti caussam exponunt. Cum autem magnus validusque doctrinae ecclesiasticae custos eo tempore Bernardus Claraeuallensis abbas videretur, eum potissimum contra Gilbertum accenderunt, excitaruntque, vt erroribus episcopi sua, qua apud pontificem vtebatur, auctoritate se opponeret. Quamquam vero Bernardus nihil minus, quam has subtilitates intelligebat, qui humilibus ascetarum meditationibus, quam sublimibus dialecticorum argutiis magis erat assuetus exercitatusque. Porreta autem, teste Ottone, *sicut in factis ita in dictis erat difficilis, vt nunquam puerilibus, vix autem eruditis et exercitatis paterent animis:* quoniam tamen imperare aliis, et censorem non modo morum, sed doctrinae quoque publicum se haberi cupiebat Bernardus, infenso in Gilbertum apud pontificem animo insurgit: quem humanae fragilitatis vitio falsum fuisse, non negat, sed humaniter excusat Frisingensis. Euocato itaque Gilberto primum Antissiodorum, post Parisios, hi potissimum errores obiecti sunt: quod docuisset, diuinam essentiam non esse Deum, proprietates personae non esse ipsas personas, personas in nulla praedicari propositione, diuinam naturam non esse incarnatam, nihil mereri nisi meritum Christi, nullum baptizari nisi saluandum. Recessisse a recepta doctrinae formula et loquendi modo Gilbertum, verisimile est, licet ab ipsa doctrina sana discessum non fecisset: Omnis itaque controuersia de modo loquendi erat, et abstractionum logicarum atque metaphysicarum subtilitas ventilabatur: in quibus cum mire excelleret Pictauiensis episcopus, hisque praesidiis fretus obscuras distinctiones afferret, mirum non est, peregrinam et suspectam visam fuisse eius doctrinam. Dixerat enim, patrem alio esse patrem, alio Deum, nec tamen esse hoc vel hoc, diuersis scilicet notionum relationibus nixus, quas non satis philosophice inter se distingui putabat. Allegabat enim auctoritatem Augustini, dicentis: *Sic aliud est Deo esse, aliud subsistere, sicut aliud Deo esse, aliud patrem esse vel dominum esse: quod enim est, ad se dicitur, pater autem ad filium, et dominus ad seruientem creaturam.* Ad has subtilissimi philosophi praecisiones dum episcopi non satis attendebant, et diuersas eius vocum definitiones non in partes vocabant, tota controuersia in logomachiam abire debuit. Interrogatus enim Gilbertus, vt explicaret, cur ita personas distingueret? respondit, quia omnis persona est per se vna, hincque rationem peti voluit, cur tres personas tria singularia vocauerit. Quod cum potius diuinae naturae competere episcopi iudicarent, palam fuit, in ipsis magis notionibus metaphysicis, quam in dogmate theologico eos dissensisse. Plures huiusmodi subtilitates ventilatae sunt, quae omnes philosophicae non theologicae fuerunt, e. c. diuinam essentiam non esse Deum, vbi ille, distinctione facta inter Deum et naturam, in relatione tantum ad hoc, non illud se id intelligere affirmarit. Quae, late a Frisingensi allata, licet ad ecclesiasticam historiam proprie pertineant, hoc tamen loco expendi debent, vt constet, in quae

quae fila aranearum, retiaque humanarum tricarum muscis captandis apta, per istam philosophiam Scholasticam, eiusque dialecticam et metaphysicam theologi inciderint. Cetera quae in hoc concilio acta sunt, quamuis sint grauia, et specimina corruptae Ecclesiae luculenta exhibeant, non tangimus, alibi exponenda. Sufficiat notasse, Gilbertum commode terminorum philosophicorum nouitatem explicuisse definitaque sententia a pontifice, *ne aliqua ratio in theologia inter naturam et personam diuideret, neue Deus diuina essentia diceretur, ex sensu Ablatiui tantum sed et Nominatiui;* cum se episcopus illi subiecisset, archidiaconis suis in gratiam receptis, cum ordinis dignitate et plenissimo honore ad sedem suam episcopalem esse reuersum. Ex quibus patet, falsum esse, quod scribit Gaufridus, *Gilbertum ob blasphemiam in doctrina auctoritate Ecclesiae damnatum, errorem publice reuocauisse, sicque indulgentiam accepisse.* Haec enim nisi scriberet monachus, fatendum fuisset, nodum in scripo quaesiuisse, et quod Otto iudicat, humanae infirmitatis fragilitate tanquam hominem deceptum fuisse Bernardum. Interim occasio tamen haec fuit, illis, qui nouos philosophos perhorrescebant, magnos clamores contra eos tollendi. Inter quos GVALTERVS DE S. VICTORE, Gilbertum, cum Abaelardo, Petro Pictauino et Lombardo *inter labyrinthos Franciae retulit, quos vno spiritu Aristotelico afflatos, dum ineffabilia Trinitatis et incarnationis Scholastica leuitate tractarent, multas haereses olim vomuisse, et adhuc errores pullulare,* contendit [p]. Et Porretanum quidem rectius mentem explicuisse, id est terminis philosophicis tolerabiliores sensus tribuisse, ex supra dictis patet: vnde eum ex haereticorum numero illi quoque excludunt, qui vere errasse contendunt. Acciderunt haec anno CIↃCXLVII et sequenti in concilio Antisiodorensi, Parisiensi et Rhemensi. Scripsit praeter *Commentarium in Boëthium de SS. Trinitate, librum de sex principiis,* saepius editum in antiquis Latinis Aristotelis editionibus, ex recensione Hermolai Barbari, in quem commentatus est ALBERTVS MAGNVS [q]. Hunc Graece et Latine editum ait OVDINVS [r], negat FABRICIVS [s], qui de eius scriptis quoque theologicis agunt. Obiit subtilissimi ingenii philosophus anno CIↃCLIV. In epitaphio eius, quod SAMMARTHANI [t] exhibent, inter alia ita de illo:

Floruit et cunctis praecelluit ille magistris
Logicus, ethicus hic, theologicus atque Sophista;
Solaque de septem cui defuit astronomia,
Artibus, ac diua praecellens philosophia.
Qui quam facundus verbis fuit atque profundus.
Sensu testantur bene qui legisse probantur
Illius in libris magni commenta Boëthi

 Hic

p) De varia fort. Arist. in acad. Paris. c. III. p. 189.
q) T. I. Opp. p. 198. seqq.
r) loc. cit.
s) Bibl. Lat. med. T. III. p. 167.
t) loc. cit.

Hic alter recte dictusque Boëthius ipse
Cum Gislebertus proprio sit nomine dictus.

Ex his, quem ea aetate locum inter philosophos Gilbertus obtinuerit, constat.

Petrus Comestor.

§. XI. Celebre quoque in hac prima Scholasticorum aetate nomen habuit PETRVS cognomine COMESTOR siue MANDVCATOR, quem quidam Parisiensem faciunt [u], plerique Trecensem dicunt [x]. Is in vrbe Trecensi presbyteri et decani officio functus, cum summam eruditionis opinionem sibi acquisiuisset, ad theologiam docendam in Parisiensem academiam vocatus inque ea cancellarius creatus est. De fama eius, quam literarum decoribus sibi comparauit ita TRITHEMIVS [y]: *Vir in diuinis Scripturis studiosus et eruditus atque in secularibus literis egregie doctus carmine exercitatus et prosa, scripsit vtroque stilo quaedam praeclara opuscula, quorum auctoritas ab Ecclesia longo iam vsu comprobatur.* Maxime vero praeter orationes sacras, quarum multae adhuc passim in bibliothecis Galliae latent [z], et in quibus corruptionem et vulnera Ecclesiae mascule tetigit, praecipue sibi gloriam comparauit edita *Historia Scholastica*, vel ideo memoranda hoc loco, ne tituli ambiguitas nos seducat, vt credamus, eum historiam quandam philosophiae Scholasticae conscripsisse, in quem errorem incidit DAN. MORHOFIVS [a] vir literatissimus, cui ideo Petrus magister philosophiae Scholasticae audit. Nihil enim quod philosophiam sapiat, in hoc libro lectoribus propinauit Petrus, sed historiam scholarum vsui et praelectionibus, vt videtur, destinatam, certe constanti scholarum vsu probatam, siue Breuiarium Scholasticum librorum V. et N. Testamenti historicorum contexuit, et praeter expositionem varia quoque ex Iosepho aliisque, etiam profanis scriptoribus tum probatae fidei tum apocryphis adiecit. De cuius operis celebritate RICH. SIMONIVS [b] testis est, narrans, *ad Scripturam S. intelligendam nihil praestantius eo tempore maiusue atque melius habitum fuisse, hoc Petri Comestoris libro; sic vt non modo in plerasque Europae linguas translatus sit, sed et sacrae paginae non aliter legerentur, quam iuxta hanc compilationem eiusque glossas, et hanc quoque consuetudinem diu in Gallia durasse.* Alia non addimus, cum ad haec nostra arua non pertineant, videndi autem, qui scriptores ecclesiasticos et historicos enarrarunt [c]. Transiit tandem ad religionem canonicorum regularium in monasterio S. Victoris, seruata tamen cancellarii

u) Vid. OVDINVS T. II. p. 1526. BVLAEVS ad ann. 1151. T. IV. p. 374.

x) HENRIC. ANDEGAV. c. 31. p. 123. TRITHEM. de S. E. c. 380. p 96. Annal. Hirsaug. T. I. p. 435.

y) loc. cit.

z) Quaedam sub Petri Blaesensis nomine occurrunt, vid. OVDINVS l. c. p. 1527. FABRIC. l. c. T. I. p. 1137.

a) Polyhist. lit. T. II. L. I. c. 14. §. 1. p. 84.

b) Hist crit. N. T. T. II. p. 320.

c) Vid. VINCENT BELLOVAC. ad ann. 1151. POSSEVINVS Appar S T. II pag. 247. VOSSIVS de Hist. Lat. L. III. c. 53. DVPIN. nouv. bibl. T. IX. aliique.

larii vniuerſitatis dignitate. De anno emortuali diſceptant viri docti; plerique anno cIↃ C L X X V I I I obiiſſe contendunt. Nomen comeſtoris ſiue manducatoris inde, ſi fides TRITHEMIO [d], nactus eſt, quod Scripturarum auctoritates in ſuis ſermonibus et opuſculis crebrius allegando quaſi in ventrem memoriae manducauit [e]. Hinc natum epitaphium [f]:

Petrus eram, quem petra tegit, dictusque Comeſtor,
Nunc comedor, viuus docui, nec ceſſo docere
Mortuus, vt dicat, qui me videt incineratum,
Quod ſumus, iſte fuit, erimus quandoque quod hic eſt.

§. XII. Meliori iure inter philoſophos ſeculi XII refertur IOANNES cognomento PARVVS ſiue PETITVS, LELANDO [g] Seuerianus dictus, a patria Sariſberienſis vocatus, vir ſupra ſeculi ſui conditionem eleganter doctus, et quem recte inter praecipua aeui medii ornamenta retulerunt viri eruditi [h], qui hiſtoriam literariam vel ſcriptorum eccleſiaſticorum [i], vel Britanniae enarrarunt. De ſtudiorum ſuorum ratione ipſe nos fuſe in *Metalogico* [k] docet, et quos praeceptores habuerit, exponit. Nempe admodum adoleſcens ſtudiorum cauſſa in Gallias migrauit, anno poſt Henrici Leonis Angliae regis exceſſum altero, id eſt anno cIↃ C X X X V I I, ibi reuerſum ex Aremorica Abaelardum audiuit Pariſiis, vt ſupra dictum, eoque ad concilium Senonenſe auocato Alberico et Roberto Meludenſi in diſciplinam ſe dedit; et apud hos *toto biennio, et regulis et aliis rudimentorum elementis, quibus pueriles animi imbuuntur, et in quibus praefati doctores potentiſſimi erant et expeditiſſimi, vt haec omnia ſibi videretur noſſe tanquam vngues digitosque ſuos haeſit. Hoc enim plane ſe didiciſſe*, ait, *vt iuuenile leuitate pluris faceret ſcientiam ſuam, quam eſſet, videreturque ſibi ſciolus, eo quod in iis, quae audiuerat, promtus eſſet.* Id quod eo tempore regnante Scholaſticorum methodo et facilius fieri potuit, cum inanis ſcientiae opinio ex triuii ſtudio mature enaſci ſoleret, et pleraque ad differendi artem, et linguae volubilitatem referrentur. Tandem apertis oculis metiens vires ſuas, et ad ſe ipſum reuertens, cum curtam deprehenderet ſupelecti-

Ioannes Sariſberienſis.

d) Annal. Hirſaug. loc. cit.

e) Ad hoc non attendit MORHOFIVS, l. c. qui ideo Comeſtorem (le mangeur) dictum ſputat, quod omnes Scholaſticos deuorsuerit, quem Latini elegantius helluonem librorum dicunt. Nobis et Morhofii et Trithemii explicatio frigida videtur, cum epitaphium ſuſpicionem ſuppeditet, eum a voracitate ita dictum eſſe. Sed nihil ea in re definimus.

f) Apud BRICEVM Deſcript. Lutet. T. II. p. 188.

g) c. 176. vetuſtis enim appellationibus gaudet Lelandus, quod eum ſaepe facit obſcurum. Dictus autem Io. Seuerianus in epiſtolis quoque PETRI BLESENSIS, et in MORSI libro de interpret. vocum Graecarum ad eum ſcripto, vid. FABRIC. Bibl. Lat. med. T. III. p. 380. Sariſberia autem Seueria dicta eſt ab imperatore Seuero, ipſo notante IOANNE Policrat. L. VIII. c. 19.

h) Vid. iudicia eruditorum collecta a BLOVNTIO p. 395. ſeqq FABRIC. Bibl. Lat. T. I. p. 737. T. III. p. 540.

i) VOSSIVS de Hiſt. Lat. L. II. c. 52. p. 421. SAMMARTHANI Gall. Chriſt. T. II. LABBEVS, CAVEVS, OVDINVS, PAGI notiſſimis libris ad ann. 1180. et H. E. ſcriptores plerique.

k) L. II. c. 10. p 802. quocum conferendus BVLAEVS T. II. p. 750.

lectilem, ad Guilelmum de Conchis [l], *grammaticum post Bernardum Carnotensem opulentissimum*, vt ipse vocat, sed philosophiae quoque mysteriis accurate et supra aetatis suae conditionem eruditum se contulit, eumque per triennium docentem audiuit. Nec dubium est, quin hoc praeceptore praestantissimo monente factum sit, vt eo tempore plura legerit, adeo, vt *huius se temporis nunquam poenitere* se profiteatur, et huic potissimum institutioni adscribenda esse videatur, elegantioris literaturae, et lectionis variae copia, quam in Sarisberiensi merito miramur. Deinde ad Richardum cognomento Episcopum se contulit, quem *hominem vocat fere nullius disciplinae expertem, et qui plus pectoris habeat, quam oris, plus scientiae, quam facundiae, veritatis, quam vanitatis, virtutis, quam ostentationis:* Hoc praeeunte in quadriuii siue matheseos studiis ea, quae ab aliis audiuerat, et praecipue ab Hardeiuino quodam Teutonico, relegit, et accuratius didicit. Rhetoricam autem plenius quoque postea a Petro Helia [m] accepit, postquam prima eius praecepta a Theodorico hausisset. Coëgit tamen, quae nostrum, amicorum et cognatorum auxiliis destitutum premebat, paupertas, temporis studiorum sollicitudini destinati iacturam facere, et nobilium quorundam liberos instruendos suscipere, eo quod alimenta ipsi praestabant. Neque tamen ita in elegantioribus literis et philosophiae cognitione detrimentum passus est, sed id ad eruditionis incrementa adhibuit: Cum enim partim officii necessitate poscente, partim iuuenum instantia vrgente, ea quae a praeceptoribus audiuerat crebrius reuocare in animum cogeretur, docendo didicit, et eruditionem mire perfecit. Vt vero certiori fundamento adolescentes doceret [n], *ad magistrum Adamum*

l) Guilelmus de Conchis Ebroicensis Normannus, Parisiis grammaticam magno applausu docuit, sermonisque Latini barbariei, quae inualuerat, magno conatu se opposuit, vid. BVLAEVS l. c. T. II. p. 143. 742. Inter philosophos autem et theologos non minus celeberrimum nomen consecutus est, non contentus dialecticas cauillationes docuisse, sed ad naturalem quoque philosophiam animum conuertit. In qua, quod mireris, Democriti atomos pro principio adhibuit. Id ex libro GVALTERI de S. Victore de quatuor labyrinthis Galliae probat OVDINVS de S. E. T. II. p. 1229. cuius haec „verba affert: „Aiunt Hebraei, Doc significari „tenuissimum puluerem, qui vento rapitur, sae„pe in oculos mittitur, et sentitur potius, quam „videtur. Minutissima ergo frusta pulueris et „pene inuisibilis hoc verbo appellantur, quae „forsan Democritus cum Epicuro suo atomos vo„cat. Inde Wilhelmus de Conchis ex atomorum „id est minutissimorum corpusculorum concretio„ne fieri putat omnia.“ Scripsit philosophiam minorem et maiorem, ex qua multa habet more suo VINCENT. BELLOVAC. in Speculo nat. L. II. XXIV. 57. XXV. 12. seqq. minor sub titulo διδάξεων siue quatuor librorum de elementis philosophiae prodiit inter Bedae opera T. II. p. 502. vid. FABRIC. Bibl. Lat. med. T. I. p. 502. maior sub incunabula typographiae sine anni locique mentione excusa longe rarissima est. Ea de naturis creaturarum superiorum et inferiorum siue opere sex dierum libris XXXII. ex PP commentatur, vid. OVDINVS T. II. p. 1229. et quos laudat. Quaedam recantauit, in opere, cui titulum fecit Dragmaticon, quod edidit, sub Guilelmi Aneponymi nomine GVIL. GRATAROLVS Arg. 1566. 8. Et hic quoque suspectus fuit Bernardo, acri philosophorum aduersario, deferente eum Guilelmo de S. Theodorico. Obiit 1150. vid. BVLAEVS T. IV. p. 742. WADDING. Bibl. Script. Ord. min. p. 157. et POSSEVINVS T. I. Appar. S. p. 701. Franciscanum faciunt, de quo merito dubitamus.

m) Sec. XI hunc grammaticum adscribit FABRICIVS Bibl. Lat. med. T. II. p. 274. conf. Bibl. Lat. T. I. p. 783. sed ad Sec. XII. pertinere ex hoc loco euidenter patet, nisi eiusdem nominis et professionis homines duos fuisse contendas.

n) Vixere Sec. XII in Gallia Adamus Scotus, vid. FABRIC. l. c. T. I. p. 27. OVDINVS T. II. p. 1544. et Adamus Victorinus Canonicus regularis S. Victoris, ib. p. 28. vtrum ex his vnus fuerit, ne coniectura quidem attingere audemus.

mum (verba ipsius damus) *acutissimi virum ingenii, et quicquid alii sentiant, multarum literarum, qui Aristoteli prae ceteris incumbebat, familiaritatem contraxit vlteriorem, vt, licet eum doctorem non habuerit, ipsi sua benigne communicaret, et se, quod aut nulli faciebat, aut paucis alienis, ipsi patentius exponeret.* Interim ad logicam conuersus, *Willermum Suessionensem, qui ad expugnandam, vt aiunt sui, logicae vetustatem et consequentias inopinabiles construendas, et antiquorum sententias diruendas machinam postmodum fecit, prima docuit logices elementa. Extractum vero se esse* ait *hinc rei familiaris angustia, sociorum petitione et consilio amicorum, vt officium docentis aggrederetur.* Quod maiori quam reliqui facere solebant, felicitate ab eo, susceptum esse, ex ipsius scriptis nullo negotio colligitur. Regnat enim in iis ingenium amoenum, veteris elegantiae valde curiosum, lectio varia et in scriptis melioris aetatis subacta et exercitata, quae *centonibus sui seculi multos pannos purpurae et fragmenta melioris aeui*, apposite obseruante I. LIPSIO [o], *attexuit*, id quod ex indice scriptorum in illius scriptis allegatorum perspicuum est, quem exhibet I. A. FABRICIVS [p]. Erat praeterea cum in arte fingendi non inexercitatus, tum mathematicarum disciplinarum non imperitus, et nec Graecam nec Hebraeam linguam, raro suae aetatis exemplo, ignorabat. Praecipue vero laudabilem in philosophia operam posuit, et quamuis more seculi sui dialecticam magnopere deperibat extollebatque, in ea tamen erat sententia: *Illam, si sola fuerit, iacere exsanguem et sterilem, nec ad fructum philosophiae foecundare animam, si aliunde non concipiat.* Quare ad physicam quoque et moralem philosophiam animum adiecit, et ad has quoque disciplinas extendendos esse philosophiae terminos statuit [q]. His itaque praesidiis ornatus et instructus cum docendae philosophiae munus aggrederetur, iuuentutis studiosae frequentiam ei non defuisse, probabile est. Post triennium reuersus in patriam ad sacrarum literarum studia animum applicuit, et Gilbertum, et post hunc Robertum Pullum in logicis et diuinis magistros habuit, deinde Simonem Pexiacensem, *fidum lectorem, sed obtusiorem disputatorem.* Ita duodecennium ipsi elapsum est, quod, si ab anno CIↃCXXXVII, initium ducamus, medio seculo XII expirat. Sic eruditione valde auctus, in animum induxit, *veteres quos reliquerat in monte Genouefae, quosque adhuc dialectica detinebat, socios reuisere, conferre cum eis super ambiguitatibus pristinis, vt suum ex collatione mutua commetiretur profectum.* Dabimus sequentia quoque eius verba valde memorabilia in historia philosophica huius seculi, eo quod nobis veram et genuinam philosophorum illius aetatis imaginem depingant. *Inuenti sunt*, scribit, *qui fuerant, et vbi: neque enim ad palmam visi sunt processisse ad quaestiones pristinas dirimendas, neque propositiunculam vnam adiecerant. Quibus vrgebant stimulis eisdem*

o) Ad Tacit. L. XII. c. 63. p) Bibl. Lat. l. c. q) Conf. BVLAEVS l. c. p. 750.

eisdem et ipsi vrgebantur, profecerant in vno duntaxat, dedicerant modum, modestiam nesciebant, adeo quidem, vt de reparatione eorum posset desperari. Expertus itaque sum, quod liquido colligi potest, quia sicut dialectica alias expedit disciplinas, sic, si sola fuerit, iacet exsanguis et sterilis etc. Similia immo his grauiora habet, vel ideo notanda, vt appareat, meliores eius animo insedisse de philosophia sensus, nec defuisse viro laudatissimo eam perspicaciam, quae naeuos philosophiae Scholasticae suo tempore iam regnantes detegeret. Adscribemus, pace Lectoris, vnum alterumque locum ex viri cordati scriptis, eo quod in illustrandis rebus huius seculi philosophicis magnum momentum habet [r]. *Ea est cautela hominis,* (ita de suae aetatis homine philosophastro, quem Cornificii nomine exagitat) *cum aeque omnium dicta vituperet, vt in adstruenda sua, aut aliena sententia destruenda nunquam manum conserat, ratione nunquam innitatur, nunquam sustineat congredi in campo Scripturarum: nescio quid arduum et ignotum omnibus sapientibus, tumenti ventosi pulmonis folle concepit: vnde alicui respondere aut patienter audire quempiam dedignatur. Si enim quidlibet proposueris, ille conuiciabitur aut ridebit. Si, vt ille propositionem probet, exspectas, dilatio necessaria est, vt cum dies cesserit, tu expectationis fructu fraudaberis, eo quod margaritas suas, porcis alienis, vt ait, non vult esse communes. Fabellis tamen et nugis, suos pascit interim auditores, quos sine artis beneficio, si vera sunt, quae promittit, faciet eloquentes, e tramite compendioso sine labore philosophos. Nam et ipse accepit a doctoribus, quod nunc discipulis tradit, eosque sic instituit, sicut et ipse institutus est: discipulos ergo in philosophia sibi facit coaequales.* Et ne putes, vnum hic Cornificium exagitari, misellum hominem, en alio loco de plerisque sui temporis philosophis [s]: *Nostri ad ostentationem scientiae suae suos instituunt auditores, vt non intelligantur ab illis, et apices singulos secretis Mineruae grauidos opinantur. Quicquid vnquam ab aliquo dictum aut factum est, excutiunt, et teneris ingerunt auctoribus, vt vitio, quod a Cicerone arguitur, saepe minus intellecti sint ob rerum multitudinem, quam ob difficultatem.* Et paulo infra [t]. *In his non arbitror eis ignoscendum: primum quod onera importabilia teneris auditorum humeris imponunt: Deinde quod decenti ordine praetermisso, diligentissime cauent, ne singula quaeque locum teneant, sortita decenter: Finem enim artis, vt sic dixerim, legunt in titulo. - - Postremo quod quasi ab aduerso petentes, veniunt contra mentem auctoris, et vt Aristoteles planior sit, Platonis sententiam docent* [u], *aut erroneam opinionem, quae et aliquo errore deuiat a sententia Aristotelis*

et

r) L. I. c. 3. p. 739.
s) L. II. c. 17. p. 814.
t) c. 19. p. 818.
u) Bernardi Carnotensis discipulos notare videtur, quos operosius egisse ait c. 17. pag. 816. „vt componerent inter Aristotelem et Platonem, „sed eos tarde venisse, et laborasse in vanum, vt „reconciliarent mortuos, qui quamdiu in vita licuit, dissenserunt. "

et Platonis. Siquidem omnes Aristotelem profitentur. Alia eius loca infra afferendi dabitur occasio: haec enim heic sufficiunt, vt appareat, nacuos philosophiae et philosophorum Sarisberiensem probe perspexisse, et in iis taxandis notandisque iudicium pariter et fortitudinem animi demonstrauisse, quae in plerisque huius aetatis philosophis aliis desideramus. Hoc vero pacto ad egregiam prorsus eruditionem formatus, digna diligentia atque doctrina sua retulit praemia. Eugenio III enim et Hadriano IV valde commendatus est, quem posteriorem *cum ipse quoque ex Anglia oriundus esset, se quam matrem et fratrem vterinum, arctiori dilexisse affectu*, scribit [x]: *Eamque de se*, ait, *concepisse opinionem, vt quoties opportunitas adesset, conscientiam suam in ipsius conspectu effundere laetaretur, et cum Romanus pontifex esset, ipsum in propria mensa gauderet habere conuiuam, et eundem scyphum et discum, sibi et ipsi vellet et faceret, ipso licet renitente communem. Ad preces suas quoque illustri regi Anglorum Henrico II dedisse Hiberniam iure haereditario possidendam* etc. Nec aliunde caussa deriuanda est, cur auctoritatis, siue, quod ipse mauult, maiestatis pontificiae ac sacerdotalis propugnatorem se demonstrauerit acerrimum, quod ei indignationem Angliae regis et exilium conciliauit. Cantabrigiae vero clericorum ordini adscriptus apud Cantuarienses archiepiscopos Theobaldum [y], Thomam et Richardum [z] gratiosus fuit, quorum partes cum strenue sequeretur, et scriptis quoque aulam acerbius castigaret, Thomae Becketo exuli comes datus est, quod accidit anno cIↃ CLXIII [a]. Post exactum in exilio septennium impetrata a pontifice venia, paceque cum rege inita in Angliam rediit: Thoma vero anno cIↃ CLXXII iam mortuo denuo in Galliam excurrit, cumque magna ibi eruditionis et virtutis eius esset existimatio, fatis concedente Senonensi archi-episcopo, cui Carnotensis successerat, hocque ad sedem Remensem promoto, eius denominatione Carnotensi Ecclesiae praesul datus est. Quod quanta virtutis eius commendatione et vniuersali bonorum omnium gaudio factum sit, multis verbis exponit PETRVS CELLENSIS [b], eius in episcopatu Carnotensi successor. Factum id anno cIↃ CLXXII, duos enim annos Guilelmus Carnotensem sedem post nonam electionem sibi seruauerat. Obiit ex plerorumque sententia anno cIↃ CLXXXII, PAGIO [c] vero supputante biennio prius. Scripsit varia vir elegantissimi ingenii, a philosophiae melioris luce non destituta, ex quibus patet, si in feliciora tempora incidisset, magno eum honore futurum fuisse literis, quarum ornamentum hac aetate satis aspera et in literis incondita fuit. Praeter epistolas enim et libros nonnul-

x) Metalog. L. IV. c. 42. p. 929.
y) Ibid. p. 930.
z) Vid. RICH DE MONTE in supplem. Sigeberti apud. OVDIN. p. 1504.
a) Vid. vita Thomae Cantuariensis a Ioanne scripta p. 157. HENR. WHARTON. praefat. ad T. II. Angliae S. n. IX. p. 11.
b) L. II. ep. 8. T. III. Opp Sirmondi ed. Venet.
c) l. c. MIRAEVS in Auctar. p. 64.

nonnullos theologicos enumeratos a CAVEO, OVDINO, FABRICIO[d] aliosque, edidit *Policraticum*, siue *de nugis curilialium et vestigiis philosophorum, libros VIII*, ad Thomam tunc adhuc cancellarium Angliae, opus eruditum, varium, iucundumque lectu et veteris literaturae fragmentis refertum, in quo commendata philosophia mores aulae satis libere sugillat, vnde vix eum amicum habiturum esse praedixit in *Epistola ad Petrum Cellensem*[e]. In eo vero pleraque ex veteribus collegit, sine dubio Isidori, Cassiodori aliorumque ex veteribus exemplo inuitatus; quos etiam frequenter nominat. Vnde perperam eum nonnulli inter plagiarios referunt[f]; eiusmodi enim compilationes huic aetati fuisse solennes, et sua quoque natura et indole nonnisi ex centonibus constare, notum est. Alterum, quo inclaruit librum, *Metalogicum* vocauit, falso *Mythologicon* a LELANDO[g] dictum, quem secuti sunt BALEVS[h] et PITSEVS[i]; in quo apologiam grammaticae ac philologiae, tum logicae Peripateticae, contra Cornificium quendam, logicae criminatorem, philosophantium scurram scripsit, quem illi vehementer obtrectauisse, verisimile est. In eo praeter philosophiae, vulgari melioris cognitionem plurima habet, historiae philosophicae illius aetatis lucem accendere aptissima, vt supra monitum, vnde legi in huius seculi historia omnino meretur[k].

Alexander Halesius.

§. XIII. Magna quoque inter Scholasticos primae aetatis gloria enituit ALEXANDER AB HALES, siue Halesius, quod nomen a monasterio comitatus Claudiocestrensis ordinis Minorum in Anglia accepit, in quo ab ipsa iuuentute humanarum atque diuinarum scientiarum praecepta didicit[l]. Id quod ea felicitate factum, vt ob doctrinae opinionem archidiaconus constitueretur. Literarum tamen in Parisiensi Academia florentium fama excitatus in Galliam abiit, ibique sacris literis iurique Ecclesiastico gnauiter insudauit, tantamque sibi comparauit eruditionis copiam, vt inter professores doctoresque sacrae Scripturae publicos legeretur. Quo in munere constitutus, tanta cum laude docuit, vt plurima apud eum esset studiosae iuuentutis frequentia, id quod circa annum cIↄ ccxxx factum[m]. Inter hos discipulos Thomam Aquinatem et Bonauenturam fuisse, contendunt ordinis Franciscani asseclae, quorum rationes exponit, qui ex instituto Halesii res tetigit LVCAS WADDINGVS[n]. Alii tamen haud contemnendis id rationibus negant, et peculiari dissertatione: *An S. Thomas sub Alexandro Halensi Parisiis studuerit*, refutare aggressus est NATALIS ALEXANDER[o], argumento potissi-

d) ll. cc. ad ann. 1170.
e) Ep. 80.
f) Vid. IAC. THOMASIVS de plagio lit. n. 535. p. 240.
g) l. c. c 176. p. 206.
h) Cent. IV.
i) p. 248.
k) Vtimur nos editione Lugd. Bat, 1638. 8.
l) HENRICVS GANDAV. c. 46. p. 126. TRITHEM. c. 458. pag. 111. SCHEDELIVS Chron. Norimb. p. 214.
m) BVLAEVS Hist. Acad. Paris. T. III. pag. 200. 673.
n) Bibl. Ord. Minor. p. 8. Annal. ad ann. 1245.
o) Paris 1680. 8. quae inserta quoque H. E. T. VII, p. 707.

potiſſimum chronologico vſus. Is enim reiecta auctoritate epitaphii Haleſii, quod hodie legitur in conuentu Minoritarum Pariſienſium ad tumulum eius, eo quod ſeculo XVII demum poſitum fuiſſe putat, multis oſtendit, eo tempore Haleſium nec Thomam nec Bonauenturam audire potuiſſe, quo ſtudiorum cauſſa Pariſios miſſi ſunt. Quam controuerſiam noſtram non facimus, cum parum noſtra interſit. Magna autem fama et doctrinae, praecipue philoſophicae et theologicae exiſtimatione docuit, adeo, vt irrefragabilis doctoris fontisque vitae appellationem mereretur, dicerentque nonnulli Adamum, quoad Haleſium non peccaſſe [p], adeo credebant, in omnibus eum dogmatibus eſſe irreprehenſibilem. Tandem mundi pertaeſus, ad Franciſcanorum regulam tranſiit, huncque primum, ex hoc ordine theologiae profeſſorem fuiſſe volunt LABBEVS, WADDINGVS, alii. Obiit cIↃCCXLV. Inclaruit ſcriptis theologicis et philoſophicis. Inter illa *Commentarius* eſt *in libros ſententiarum Lombardi*, quo primus aliis exemplum praeiuit in hunc librum commentandi. Titulum habet *Summa vniuerſae theologiae;* quam nonnulli perperam ab hoc commentario diſtinguunt [q]. Porro inter ea quoque ſumma *de virtutibus* refertur, liber moralis, quem VINCENTIVS BELLOVACENSIS [r] diligenter exſcripſit. Sed Haleſii eum non eſſe, quod Waddingus contendit, diſputauit IACOBVS QVETIF [s], qui longe iunioris ſcriptoris ſeculi XIV eſſe ſtatuit. Inter libros philoſophicos refertur *commentarius in Metaphyſicam Ariſtotelis*, quem tamen alii Alexandro de Alexandria tribuunt; itemque libri tres *de anima*. Succeſſorem habuit in cathedra Ioannem de Rupella, quem in philoſophia Ariſtotelis magnifice doctum vocat TRITHEMIVS [t]. Epitaphium vetus, quod illi poſitum, hoc eſt:

Clauditur hoc ſaxo famam ſortitus abunde
Gloria doctorum decus et flos philoſophorum,
Auctor ſcriptorum vir Alexander variorum,
Norma modernorum, fons veri, lux aliorum.
Inclytus Anglorum fuit archileuita, ſed horum
Spretor clerorum, frater collega Minorum
Factus egenorum, ſed doctor primus eorum.

Hunc caue confundas cum Alexandro Aleſio Edinburgenſi Scoto, qui cum theologiam Francofurti ad Viadrum et Lipſiae docuiſſet, anno cIↃIↃLXV obiit [u].

p) ANTON. FLORENT. Hiſt. P. III. c. 7. Tit. 24. fol. 244. col. 2.

q) OVDIN. T. III. p. 129. FABRICIVS Bibl. Lat. med. T. I. p. 170. in hac Summa Haleſius viſus eſt omne punctum tuliſſe. Abſoluta demum poſt eius mortem a Guil. de Melitona aliisque ſodalibus.

r) In Speculo morali.

s) Bibl. Dominican. T. I. p. 318.

t) c. 469. p. 112. conf. WADDINGVS ad ann. 1238. 1242. et in Bibl. Ord. Min. p. 225. BVLAEVS T. III. p. 164. 694. DV CANGE Gloſſar. in praemiſſo cat. ſcript. p. 124. OVDINVS T. III. p. 160.

u) Vid. BAYLE Dict. T. I. art. Aleſius pag. 156. Obſ. Hal. T. VII. Obſ. 2. IO. CHR. BECMANNI Vitae profeſſ. Francof. ad Viadrum p. 97. IACOB. THOMASIVS Orat. p. 300.

Alii Scholastici.

§. XIV. Praeter hos viros magnos, quos prima Scholasticorum aetas tulit, ferax ea aliorum quoque fuit virorum acumine et ingenio clarissimorum et in Scholasticae philosophiae historia non negligendorum, quorum breuem dabimus recensionem. Inter eos chorum quasi ducit

Alanus ab Insulis.

ALANVS AB INSVLIS, ex ciuitate Insulana, Gallo-Flandriae metropoli oriundus, cuius notitiam post HENRICVM GANDEVENSEM [x], et TRITHEMIVM [y] facient CAROLVS DE VISCH [z] et CASIMIRVS OVDINVS [a], qui id in primis demonstrandum sibi sumsit, vnum tantum Alanum fuisse, cui parti quoque accessit Cel. FABRICIVS [b], et ante hunc IACOBVS QVETIF [c], cum duos faciant BVLAEVS [d], IACOBVS A S. CAROLO [e], aliique. Hi duos Alanos ita distinguunt, vt primum dicant fuisse professorem theologiae Parisiensem, deinde Claraeuallensem Cisterciensis sodalitii alumnum, abbatemque Ripatorii in dioecesi, Trecensi, ac demum ab anno cIɔ CLI episcopum Antisiodorensem, qui, permittente pontifice Alexandro III, solitudinis desiderio tactus cathedram dimiserit et reliquum vitae Claraeuallae pie transegerit, defunctus anno cIɔ CLXXXIV. Alterum sacrae Scripturae Parisiensem doctorem faciunt, eumque deposito professionis publicae munere Cisterciensium religionem amplexum pr. Cal. Febr. cIɔ CCXCIV obiisse contendunt, quem celeberrimum fuisse philosophum, illius aetatis monumenta loquuntur. Caussa cur inter Alanos duos, Insulanum et Cisterciensem vtrumque, viri laudati distinguant, ea est, quod alia ratio suppetere non videatur, veterum de Alano relationes conciliandi. Epitaphium enim Alani quod adhuc Cistercii in claustro conspicitur, diserte eius mortem ad annum cIɔ CCXCIV refert, his verbis:

Alanum breuis hora breui tumulo sepeliuit,
Qui duo [f], qui septem [g], qui totum scibile sciuit,
Labentis seculi contemtis rebus egens fit.
Intus conuersus, gregibus commissus alendis,
Mille ducenteno nonageno quoque quarto
Christo deuotus mortales exuit artus.

Ipse autem Alanus se adolescentem in Flandria tempore Theodorici de Alsatia comitis fuisse ait: Ille vero comes cIɔ CXXVIII electus est: multique veterum, etiam ex ista aetate, annum obitus ad annum cIɔ CLXXXII referunt. Alii cum TRITHEMIO anno cIɔ CCL obiisse affirmant. Quae tempora cum longe inter se differant, commoda visa est viris doctis via scriptores inter se conciliandi, si duos Alanos statuant, vnum Sec. XII, alterum exeunte Seculo XIII viuentem. Sed ita eruditos viros sine necessita-

x) c. 21. p. 121. MIRAEVS ad h. l.
y) c. 525. p. 128.
z) Bibl. Script. Ord Cisterc. p. 12. et peculiari diss. praefixa operibus Alani ab ipso editis Antwerp. 1654. fol.
a) T. II. p. 1386. seq.
b) Bibl. Lat. med. T. I. p. 89.
c) Bibl. Dominic. T. I. p. 194.
d) Hist. acad. Paris. T. II. p. 432. T. III. p. 19.
e) De Scriptor. Cabilonens. p. 144.
f) Philosophiam et theologiam.
g) Septem artes liberales.

cessitate Alanos multiplicare, recte OVDINVS [h] contendit, cum rationes et testimonia, quae pro iuniore Alano militare videntur, tanta non sint, vt assensum extorquere apta sint. Trithemii enim testimonium eo minus attentionem meretur, quo magis eum accuratas Alani temporum rationes ignorasse apertum est. Epitaphium quoque fidem non habere satis verisimiliter OVDINVS disputat, eo quod primi tantum tres versus veterem inscriptionem exprimunt, quae cum lituram a calcantibus ita passa esset, vt vix legi posset, renouata a fratribus Cisterciensibus et quatuor illis versibus aucta est, qui fidem, cum recentiores sint, non merentur. Qua in re ad Matthaei Bonhomme testimonium prouocat, qui *Commentarium in parabolas Alani* anno clↄlↄi edidit Lugduni impressum; vitamque Alani cum epitaphio praemisit, de quo videndus BVLAEVS [i]. Recte porro huic opinioni opponitur, scriptores Cistercienses Seculo XIII superiores ad antiquius eum tempus referre. Haec prolixius et multis testimoniis roborat Oudinus, qui videndus. Is ita viri celeberrimi rationes chronologicas collocat, vt statuat, natum esse circa an clↄcxiv, disciplinam Cisterciensem sub Bernardo suscepisse anno clↄcxxvii, abbatem Ripatorii electum esse anno clↄcxl, episcopum vero Antisiodorensem designatum anno clↄcli, eam dignitatem deposuisse anno clↄclxvii, reducemque in monasterium cum eius abbate anno clↄclxxx· Concilio Lateranensi interfuisse, tandem anno aetatis xciii, salutis clↄcciii, defunctum. Quae facile admitti possunt, cum rationibus non contemnendis nitantur, nec certiora dari possint, duos autem Alanos cudere coactum et a verisimilitudine alienum sit. Quae pro iis quoque miris commentis non militat, quae de eius conuersionis modo illius aetatis scriptor anonymus recitat, enarrata quoque a VISCHIO et BVLAEO [k] et rectissime explosa ab OVDINO [l]. Quis enim istorum temporum fabulas et comminiscendi audaciam ignorat? Ipse iam TRITHEMIVS [m] *mirandis, quae de eo narrantur, fidem se nec adstruere, nec temere infringere* professus est. Quanta autem eruditionis eius existimatio fuerit, ex eo intelligi potest, quod non tantum Alanus Magnus quibusdam dicatur, sed et cognomen acceperit doctoris vniuersalis, id est polyhistoris, quo nomine in *Commentario in prophetias Ambrosii Merlini Angli appellatur* [n]. Suo enim tempore in philosophia, theologia, arte poëtica pares paucos habuit, superiorem neminem. Inter opera eius edita a CAROLO DE VISCH sunt nonnulla philosophica; et inter haec *Anti-Claudianus* siue *Encyclopaedia versibus hexametris distincta in libros IX*, pro prouidentia diuina cum Claudiano pugnans, de quo opere diligenter egit B. POLYCARPVS LEYSERVS [o]. Sed *de lapide* quoque *philosophico dicta* sub eius nomine ambulant. Liber vero *de naturis*

h) T. II. p. 1386. seq.
i) loc. cit.
k) loc. citt.
l) Ibid.
m) loc cit.
n) De hoc vate Anglico vid. LELANDVS c. 27. PITSEVS p. 101. BALEVS Cent. I. 65.
o) Histor. poëtar. medii aeui p. 1016. seqq.

turis quorundam animalium, qui ei tribuitur, eſt ſecundus liber *Beſtiarii* HVGONIS DE S. VICTORE [p]. Laudandus Alanus, quod morali quoque doctrinae operam locauit ſuam, vt ex indice ſcriptorum vel ineditorum vel deperditorum, apud TRITHEMIVM, VISCHIVM et et OVDINVM [q] perſpicuum, quamuis miſerum ea vultum referat.

Petrus de Riga.

§. XV. Floruerunt porro circa haec tempora Petrus de Riga, Hugo Eterianus, Ioannes Beleth et Stephanus Langhtonus. PETRVS DE RIGA cantor et canonicus fuit Remenſis, auditque TRITHEMIO [r], *Vir in diuinis Scripturis ſtudioſus et eruditus, atque in ſecularibus literis inter omnes doctores ſui temporis doctiſſimus, grammaticus et philoſophus inſignis, carmine excellens et proſa.* Is opere metrico, quo libros biblicos hiſtorico allegoricoque ſenſu expoſuit et *Auroram* inſcripſit, celebritatem conſecutus eſt, de quo accurate egit Cl. LEYSERVS [s]. Obiit cIↄccix. Non confundendus cum hoc Petro, alius huius nominis et aetatis cantor Pariſienſis, et non quidem poſtea epiſcopus, vt ait TRITHEMIVS [t], ad Tornacenſem tamen poſtulatus cathedram; cui vero vocationi conſentire noluit, ſed ad Longipontis coenobium ordinis Ciſtercienſis in dioeceſi Sueſſionenſi concedens habitum monaſticum anno cIↄcxc aſſumſit [u]. Eum *in diuinis Scripturis eruditiſſimum et in ſeculari philoſophia nobiliter doctum theologicae ſcholae Pariſiis multis annis glorioſe praefuiſſe, et diſcipulos egregios multos erudiuiſſe*, teſtatur TRITHEMIVS. Plura de eo dabit OVDINVS [x], qui videndus.

Hugo Eterianus.

HVGONEM ETERIANVM, Tuſcum, qui aliquamdiu in aula Manuelis Comneni Conſtantinopoli verſatus eſt, et ad Alexandrum III contra Graecos ſcripſit [y], TRITHEMIVS [*] vocat in *Scripturis ſanctis omnium ſui temporis doctorum facile doctiſſimum, et in ſecularibus literis egregie doctum, philoſophum et rhetorem facundiſſimum, Graeco et Latino ſermone ad perfectum inſtructum, quem tota Graecia mirata ſit ſcribentem, ingenio ſubtiliſſimum et diſputatorem nulli ſecundum.* Scripſit, qui ad haec noſtra arua pertinet, librum *de anima corpore iam exuta, ſiue de animarum immortalitate et regreſſu earum ab inferis.*

Ioannes Beleth.

Docuit quoque in academia Pariſienſi non ſine laude magnae in philoſophia cognitionis IOANNES BELETH, vt ex HENRICO GANDAVENSI [z] et TRITHEMIO [a] intelligitur.

Stephanus Langhtonus.

Hunc nominis celebritate vicit STEPHANVS DE LANGETOVN, ſiue Langhtonus, Lelando Longodunus Anglus, pri-

p) Vid. Eius opera edita Rothomagi 1648. fol. Tom. II. p. 418. ſeqq.

q) ll. cc. conf. Obſ. Hal. T. VI. obſ. 19. §. 1. ſq.

r) c. 388. p. 98.

s) l. c. p. 692. ALTEMVRA Bibl. Domin. p. 19. FABRIC. T. V. p. 816.

t) c. 419. p. 104.

u) DE VISCH Bibl. Ciſterc. p. 262. is vero Remenſem et hunc confundit.

x) T. II. p. 1169. BVLAEVS T. III. p. 486. ſq.

y) L. ALLATIVS de Conſenſu Gr. p. 654. FABRIC. Bibl. Graec. Vol. X. p. 423. 443. Bibl. Lat. med. T. III. p. 857.

*) c. 398. p. 100.

z) c. 17. p. 120.

a) c. 415. p. 104. conf. FABRIC. T. IV. p. 188.

primo quidem Scholasticae philosophiae et theologiae doctor et cancellarius Parisiensis, deinde cardinalis titulo S. Chrysogoni et archiepiscopus Cantuariensis ab anno cIↄCCVII ad cIↄCCXXVIII. Multa de eius vita Anglicae historiae scriptores HENR. WHARTONVS [b], et VSSERIVS [c] tradunt, qui cum CAS. OVDINO [d] videndi. Nos ideo eius hoc loco mentionem facimus, quia teste TRITHEMIO [e] *in philosophia Aristotelica nulli sui temporis secundus, eius ope theologiam multis annis gloriose docuit, et primus Scripturam sacram medullitus et moraliter exponere coepit.* Quod qua ratione factum sit, exponit BALEVS [f], qui narrat, *eum cum in philosophia Aristotelica nullum haberet secundum, vtramque theologiam et Scholasticam et interpretatiuam ingenio callidum nouo praelegendi genere per subtilitates docuisse, Scripturasque sacras multis annis quam superstitiose per allegorizationes et moralizationes exposuisse.* Hunc, vt hoc quoque obiter moneamus, primum Scripturam Sacr. V. et N. T. in capita distribuisse auctor est PITSEVS [g].

§. XVI. Sunt praeter hos multi inter Scholasticos Sec. XI et XII ineuntis, qui ingenii philosophici laude memoriam sui conseruarunt, sed hos omnes recensere nec licet, nec libet. Non prorsus tamen indicti praetermittendi sunt Raymundus de Penna Forti, Vincentius Bellouacensis, Guilelmus Parisiensis, Alexander de Villa Dei, Alexander Neckam, Alfredus Anglus et Robertus Grosthead. Et RAYMVNDVS DE PENNA FORTI quidem, illustrissimo genere satus ad Aragoniae reges origines suas retulit, Barcinone anno cIↄCLXXV natus, tertius Ordinis Praedicatorum Generalis et Gregorii IX poenitentiarius [h], quem vel solus persecutionis spiritus nobilitauit, cui etiam consilium debetur constituendi in Hispania inhumanum inquisitionis tribunal. Magis laudandus cum ob philosophiae et theologiae iurisque pontificii notitiam, qua eum excelluisse testatur TRITHEMIVS [i], tum quod auctor fuerit condendi in Aragonia Seminarii linguarum Orientalium, cui multos debemus viros doctos. Is philosophiam ad iurisprudentiam attulisse sibi visus est, quo euentu, ex commentationibus eius ex iure canonico cognosci potest, quibus quam misera fuerit haec philosophia iuridica, conspicitur, et luculentius intelligeretur, si quae adhuc in forulis bibliothecarum msc. latet, tractatio *de bello et duello* [k] typis comparuisset. VINCENTIVS BELLOVACENSIS, non episcopus Bellouaci fuit, quod perhibent AMBROSIVS ALTAMVRA [l] et G. I. VOSSIVS [m], sed

Alii Scholastici.

Raymundus de Penna Forti.

Vincentius Bellouacensis.

b) Angliae S. T. I. p. 114.
c) Antiqq. Britann. p. 154.
d) T. II. p. 1695.
e) c 422. p. 105.
f) III. 87.
g) p. 504.
h) BOLLANDVS Act. SS. T. I. Ian. p. 404. sq. Sanctis enim Raymundum adscripsit Clemens VIII. anno 1601. conf. NAT. ALEXANDER H. E. T. VII. p. 144. I. QVETIF. Bibl. Dominic. T. I. p. 106. NIC. ANTON. Bibl. Hisp. vet. L. VIII. c 4. T. II. p. 46.
i) c. 422. p. 105.
k) Vid. LAGETVS in proleg. ad Raymundi Summam, Mem. de Treuoux 1717. Mars p. 510.
l) Bibl. Ord. Praed. p. 21.
m) De Hist. Lat. L. II. c. 59. p. 477.

ſed Ordinis Praedicatorum in eadem vrbe monachus, patria Burgundus, qui anno CIↃCCXLIV claruit. Non omittendus ille heic nobis eſt, ob *Speculum*, quod ſumtus ſuppeditante Francorum rege Ludouico S. quadruplex concinnauit, *doctrinale*, quod omnium ſcientiarum ſummam exponit, initio facto a grammatica, vsque ad theologiam: *hiſtoriale*, quod hiſtoriam vniuerſalem complectitur ab orbe condito ad ſeculum XIII medium; *naturale*, quod eſt de natura rerum, ſitu locorum, et ratione temporum, *morale*, quod eſt de affectibus, de lege et gratia, de virtutibus et vitiis [n]. Laudat ob hoc opus Vincentium TRITHEMIVS [o], quod ſe demonſtrauerit *in veterum lectione diuitem, ingenio ſubtilem et ſermone compoſitum*, additque *tantum literis ſtudium adhibuiſſe, vt nullis vnquam laboribus, vigiliis vel occupationibus ab earum cultura potuerit euocari; quin ſemper aut legeret, ſcriberet, vel praedicaret. Tantum itaque fuiſſe, vt poſt ſe necdum habuerit parem, ſi ardua, quae ſcripſit opuſcula ex multis laborioſe collecta aequa lance cum ceteris comparemus.* Quod iudicium quanquam, fatente LABBEO [p], nimium eſt, facile tamen concedimus, Vincentium ſua laude non priuandum eſſe. Qui regia munificentia excitatus, et quod veriſimile eſt, veterum Iſidori, Caſſiodori, Martiani Capellae, ſimiliumque exemplis incitatus, quandam artium et ſcientiarum encyclopaediam ſuo ſeculo dare conſtituit: quod eo tempore ſatis magnos conatus poſcebat. Nec diffitendum eſt, magnam probauiſſe Vincentium in prolixis his commentationibus diligentiam, improbumque ſuſcepiſſe ingratumque laborem. Neque magnopere inter vitia reponendum eſſe exiſtimamus, quod excerptorem, quam tractatorem agere maluerit, vt ipſe in praefatione fatetur. Hac enim ratione dum in proprio fundo non inuenit, quod exhiberet, aliorum cogitationes propinat. Nec ideo plagii [q] accuſari poteſt, eo quod ſe aliorum meditationes referre candide in prologo profitetur. Fuitque mos hic totius aeui medii, vt in eiusmodi introductionibus ad artes et ſcientias rhapſodiam magis exhiberent, quam iuſtam tractationem: ad quem ſeculi ſui morem Vincentius exigendus iudicandusque eſt. Aſt ne ſic quidem peſſime de orbe literario meruiſſe cenſendus eſt. Multa enim continent haec Specula alibi nuſquam obuia, eo quod interdum libros legit et excerpſit, quos hodie non habemus. Quin et hoc laudandum in Vincentio putamus, quod arctis Scholaſticae philoſophiae, dialectica et metaphyſica ſola contentae limitibus tractationem ſuam concludi paſſus haud eſt, ſed ad moralem et naturalem quoque imo et ciuilem philoſophiam ſe conuertit. Qua ratione ſyluam quandam illis exhibuit, qui poſt ipſum ſcripſere. Verum licet haec omnia laude ſua defraudanda haud ſint, foedauit tamen inſtitutum non contemnendum, ſeculi,

n) Vid. OVDINVS T. III. p. 451. et quos fuſe laudat.
o) c. 457. p. 111.
p) De S. E. T. II. p. 478.
q) Conf. I. THOMASIVS de plagio §. 562. 575. Speculum morale alterius ſcriptoris eſſe contendit IAC. ECHARDVS Diſſ. de ſcriptis Vincentii Bellouacenſis, Paris 1708. 8 edita.

culi, quo fuſceptum eſt, ruditas quae vbique elucet, marcidusque philoſophiae vultus, et ſumma philoſophantium paupertas, exigua, quam in hiſtoria tradenda ſeruauit, fides, et quod in tam amplo vbique exulat opere, iudicium, ipſa quoque libri moles pauca iſta bona prorſus ſupprimit: adeo, vt, quamuis in hoc ſterquilinio auri aliquid interdum eniteat, ipſa tamen vaſtitas et confuſum chaos tractationis male congeſtae et minime digeſtae nauſeam excitet. Vnde non ineleganter grandi operi illud Horatii applicuit D. G. MORHOFIVS [r]:

Cum flueret lutulentus, erat, quod tollere velles.

Ex quibus, vtrum omniſcii laudem mereatur, quam ei tribuit Ioannes Bona cardinalis [s], iudicari poteſt. Inter meliora philoſophantium ingenia refertur quoque WILHELMVS, Auernus, theologus, philoſophus et mathematicus ſuo tempore inſignis, et ab anno CIↃCCXXVIII ad CIↃCCXLIX epiſcopus Pariſienſis. Laudat eum more ſuo TRITHEMIVS [t], qui ſcripta quoque recenſet, ex parte edita a IOANNE DOMINICO TRAIANO [u] et BARTHOLOMAEO FERRONIO [x], de quibus poſt LABBEVM [y] videndi OVDINVS [z] et FABRICIVS [a]. Valde in eo commendat DVPINIVS [b], quod iudicium et ſcientiam, ſuo ſeculo meliorem in tractationibus ſuis attulerit, dimiſſisque nugis et ſpeculationibus atque quaeſtionibus inutilibus, ſtilo facili et natiuo, minusque quam aetas illa ſolebat, lutulento, ad mores et vitam ſpectantia attulerit, ſed in eo quoque laudem meretur, quod non adeo ſe Ariſtoteli mancipauerit, vt non ab eius ſententia recedere, eamque erroris redarguere, vel principiis et rationibus Platonicis vti auderet. Quemadmodum raro quoque ſui ſeculi exemplo in philoſophiae veteris hiſtoria non ignarum ſe demonſtrauit. Vt taceamus magnam in Eccleſiae Romanae vulneribus et vlceribus tangendis et corripiendis fortitudinem et libertatem [c]. Quibus omnibus meruit inter optima ſeculi XIII ingenia connumerari. Eadem tempora tulere ALEXANDRVM DE VILLA DEI, ſiue Villadeum, Aremoricum Dolenſem, ordinis Minorum, quem non doctrinale modo puerorum ſiue grammatica Latina excerpta ex Priſciano et verſibus Leoninis ad iuuandam memoriam comprehenſa, quae in ſcholis auide recepta diu obtinuit [d], celebrem fecit, ſed et philoſophiae cognitio et mathematica ſcientia valde commendauit. Vocat eum TRITHEMIVS [e], *Grammaticum, philoſophum, aſtronomum et calculatorem inſignem.* Id quod ſcripta quodque teſtantur aſtronomica et calculatoria, quae in Vltraiectina bibliotheca aſſeruari memorat OVDI-

Wilhelmus Auernus.

Alexander de Villa Dei.

r) Polyhiſt. T. I. L. I. c. 21. p. 241.
s) Apud POPE-BLOVNT. Cenſ. cel. auct. p. 411.
t) c. 480. p. 119.
u) Venet. 1591. fol.
x) Aurel. 1674. fol.
y) De S. E. T. I. p. 409.
z) T. III. p. 100.
a) T. III. p. 470.
b) Bibl. nou. S. E. T. X. p. 69. 70.
c) Conf. SPANHEM. Opp. T. I. p. 1682.
d) GANDAV. c. 59. conf. LEYSER Hiſt. poëtar. medii aeui p. 765.
e) c. 463. p. 112.

OVDINVS [f], quem vide. In Anglia in philosophia Sec. XIII inter Scholasticos eminuerunt ALEXANDER NECHAMVS, vel Neckamus, vel quod BALEVS [g] habet, Nequam, et Aelfredus cognomento philosophus. Ille Hartfordiensis fuit, in coenobio S. Albani in Anglia enutritus, et theologiae atque philosophiae praeceptis, pro more sui temporis accurate imbutus. Qui cum prosa et ligata eloquentia valeret, in academia Parisiensi, iuuentutem anno CIↃCLXXX docere coepit, tanto audientium applausu, vt frequentiam non caperet auditorium [h]. Post sexennium in patriam redux, a dicti coenobii abbate scholam S. Albani regendam accepit, tandemque suscepta canonicorum regularium religione abbas Excestriensis factus est, diemque obiit anno CIↃCCXV. Valde ille tum ob philosophiae acumen, tum ob eloquentiae vim laudatur; cuius vtriusque specimen edidit in septem libris *de naturis rerum*, prosa scriptis, sed interpositis versibus: vt alias eius lucubrationes taceamus, post scriptores historiae literariae Britannicae recensitas ab OVDINO [i] et FABRICIO [k]. Quanta omnium eius existimatio fuerit, ex epitaphio hoc disci potest, quod extat apud BALEVM:

Alexander Nechamus.

Eclipsin patitur sapientia, sol sepelitur,
Cui si par vnus non esset flebile funus,
Vir bene discretus, et in omni more facetus,
Dictus erat Nequam, vitam duxit tamen aequam.

Alfredus Anglicus.

ALFREDVM ANGLICVM, cognomento philosophum claruisse anno CIↃCCLXX narrat PITSEVS [l], maturius vero vixisse oportet, si verum est, quod IOANNES LELANDVS [m] habet, quod Rogerus Baco, quem anno CIↃCCXLVIII obiisse infra dicemus, libro *de vtilitate linguarum*, hunc numerauerit inter linguarum politarum interpretes, qui infinita in Latinum conuerterint, vt fuere Gerardus Cremonensis, Michaël Scotus, Hermannus Alemannus. Is imprimis memorabilis est, quod ad explicandam naturalem philosophiam Aristotelis animum applicuit, et in *Meteora Aristotelis* commentatus est, itemque librum *de plantis* illustrauit, vt taceamus libellum *de motu cordis*, quem se vidisse testatur Lelandus. Hunc cum Alfredo Magno rege, de quo supra, caue ne confundas. Tertium his ex Anglorum gente addimus philosophum, et mathematicum inter Scholasticos primae aetatis celeberrimum, ROBERTVM CAPITONEM, Anglice Grosthiad, Gallice Grossetete, primum diaconum Leicestriensem, tandemque episcopum Lincolniensem. Is diu in academia Parisiensi studiorum caussa versatus [n], postquam prima artium et philosophiae elementa in Oxoniensi Schola hausisset, ad miraculum vsque animum literis excoluit, linguaeque Hebraeae, Graecae et

Robertus Capito.

f) T. III. p. 154.
g) Cent. III. 86.
h) Vid. BVLAEVS Hist. acad. Parif. T. II. p. 725.
i) T. III. p. 4.
k) T. I. p. 173.
l) pag. 351.
m) c. 183.
n) BVLAEVS T. III. p. 260.

et Latinae, itemque philosophiae et artium mathematicarum tantam notitiam acquisiuit, vt magiae suspectus haberetur [o]. Sed et ingenti animo epistola ad Innocentium IV data, Romanae curiae auaritiam, sordes, iniustitiam, tyrannidem castigauit, qua de re dignissima est, quae legatur MATTHAEI PARISIENSIS relatio. Verum de his alibi; hoc nos loco obseruamus, tantam eius apud praestantissimum philosophum, Rogerum Baconem fuisse opinionem, vt eum cum Salomone et Aristotele compararet. Cui sententiae subscripsit ex Anglis doctus et cordatus quilibet, quorum elogia de hoc viro summa collegit THOMAS POPE-BLOVNT [p], qui videndus. Totum enim artium circulum pro temporum suorum conditione emensus alios sui temporis multis parasangis superauit. Scripsit etiam *Commentarium in Dionysii Areopagitae opera*, ex quo colligitur, philosophiae Platonicae recentioris siue Alexandrinae eum non fuisse imperitum. Editus est eius *Commentarius in libros posteriorum analyticorum Aristotelis*, itemque *Compendium sphaerae mundi*, vt alia taceamus, enarrata ab OVDINO [q]. Fuit enim πολύγραφος. In Germania quoque non defuisse ingenia, Scholasticae philosophiae laude non defraudanda, vel ex vno TRITHEMII [r] catalogo et annalibus disci potest, qui e. g. Conradum Hirsaugiensem, velut summum theologum, musicum, poëtam et philosophum extollit. Fuisseque huius generis plures, vel vnius Ottonis Frisingensis exemplum comprobat, quod supra iam attulimus. De his tamen plura dicere et institutum vetat, et monumentorum paucitas obstat, cum hactenus aeui medii monumenta delituerint, et nostra demum aetate coeperit virorum quorundam clarissimorum industria, exemplo Gallorum et Anglorum excitata, huiusmodi anecdota colligere et vulgare. Ex dictis vero de reliquis iudicium fieri, et, qualis aetas haec Scholasticorum prima fuerit, cognosci potest. Iam ad alteram aetatem properandum est.

Germani Scholastici.

§. XVII. Successit secunda Scholasticorum aetas, quae ab Alberto Magno ad Durandum vsque extendi solet. In ea vegetam valentemque viribus suis iuuentam florentissima consecuta est philosophia et theologia Scholastica. Non defuere huic aetati magna ingenia, mentis acumine, et eruditionis copia praestantissima, sed corrupit omnia praeposterus subtilitatum amor, et ineptum Peripatetico-Saracenicae philosophiae studium, quod tanti habitum est, vt non modo praestantes iudicio et ingenio viros a disciplinis reliquis arceret, sed et ambabus, quod aiunt, manibus in theologiam inferretur, sicque theologia Euangelio nixa, quae tamen in aetate prima caput interdum attollere poterat, tantum non penitus oppimeretur, et subtilitatibus tricisque humani ingenii quaestionibusque inutilibus tantopere cumularetur, vt vix respirare posset, neruisque

Aetas Scholasticorum secunda.

o) GODWIN. de Praesul. Angliae p. 348. NAVDE apologie pour les grands hommes c. XVIII. p. 368. seq.

p) p. 408. seqq.

q) T. III. p. 131.

r) c. 334. p. 97. Annal. Hirsaug. T. I. p. 393.

que excisis vigorem omnem amitteret. De qua infelicitate pulchre MATTHAEVS PARISIENSIS [s], *His temporibus*, inquit, *incipiebant magistri theologiae, praecipue tamen praecipui Praedicatorum et Minorum lectores disputare et differere subtilius et celsius, quam decuit aut expediuit. Qui non verentes tangere montes a gloria Dei opprimendi, nitebantur secreta Dei imperuestigabilia temere perscrutari, et iudicia Dei, quae sunt abyssus multa, nimis praesumtuose indagare. Vnde defecerunt scrutantes scrutinio et errauerunt in inuio Dei inueniendo, cui plus placet firmae fidei simplicitas sobria, quam nimis transcendens in theologia subtilitas.* Saracenicae philosophiae et theologorum Muhammedanorum disputationibus adscribendum id esse putamus, quas eundem in modum exhaurire voluisse philosophiae opera naturae diuinae decretorumque mysteria, supra ostendimus. Hae enim curae Saracenorum philosophicae cum inter Latinos innotuissent, magnaque esset earum fama atque existimatio, coeco impetu philosophi theologique ad imitationem ruebant, cumque metaphysica Peripatetica, methodusque quae in scholis inualuerat, exoptatissimam his studiis ansam exhiberet, in praeceps decurrendi, factum inde est, vt prorsus a vera philosophiae facie degeneraret philosophia Scholastica. Id quod Sec. XIII et XIV scripta legenti erit in propatulo. Sed de his in sequentibus quoque dicetur. Enarrabimus autem aliquot virorum summorum historiam, quibus nihil celebrius est in annalibus philosophiae Scholasticae. Sunt vero hi: Albertus Magnus, Thomas Aquinas, Bonauentura, Petrus Hispanus, Rogerus Baconus, Aegidius de Columna, et Ioannes Duns Scotus. His per lancem saturam eos adiiciemus, quorum haud postrema inter Scholasticos hac aetate fama fuit.

Albertus M. §. XVIII. ALBERTI M. vitam et historiam praeter eos, qui scriptorum ecclesiasticorum res literarias enarrauerunt [t], quique Dominicanorum merita in literas exposuerunt [u], RVDOLPHVS NOVIOMAGENSIS tribus libris exposuit. Tulit ingenium vere magnum, si in alia tempora incidisset, annus CIↃCXCIII, pro quo alii annum CIↃCCV ponunt. Prius TRITHEMII [x] auctoritate constat, qui mortuum eum esse scribit sub Rudolpho imperatore anno Christianorum CIↃCCLXXX, indictione Romana VIII, aetatis vero suae anno LXXXVII. Ex hoc enim anno Alberti emortuali sequitur, eum anno CIↃCXCIII fuisse in lucem editum. LXXX annos autem tantum ei alibi tribuit TRITHEMIVS [y], ex isto Annalium Hirsaugiensium loco corrigendus. Alii, inter quos G. CAVEVS [z], annum CIↃCCV praeferunt. Quamcunque vero epocham sequa-

s) Apud TRIBBECHOV. de Dd. Schol. c. 17. p. 328.
t) HENRIC. GANDAV. c. 23. pag. 125. TRITHEMIVS de S. E. c. 464. p. 111. recentiores satis notos non addimus.
u) ALTAMYRA Bibl. Dominic. p. 49. Io. ANTON. FLAMINIVS de Dominicanis illustr. L. III. IAC. QVETIF Bibl. Script. Dominic. T. I. p. 162. 275.
x) Annal. Hirsaug. T. I. p. 610.
y) De S. E. l. c.
z) Hist. lit. S. E. p. 639.

ſequaris, planum tamen, erraſſe NIC. REVSNERVM [a], natum eum eſſe dicentem anno clɔccxciii, (niſi typorum vitium ſit,) et G. I. VOSSIVM [b], ſcribentem: *Anno* clɔclx *magnam fuiſſe exiſtimationem Alberti M., eumque obiiſſe anno* clɔccviii, *anno aetatis LXXXV.* Haec enim ſibi contradicere, quilibet palpat. Debet vero orbis literarius ſummum virum Sueuiae noſtrae, in qua Lauingae ex nobili Bolſtattienſium gente natus eſt. Adoleſcens Patauium ſtudiorum cauſſa miſſus eſt, vbi muſeum eius bibliothecae S. Auguſtini contiguum adhuc monſtrari teſtis eſt L. THOMASINVS [c]. Ingenium ei obtigit excelſum, iudicium acre et ſubtile, et quaedam ἐυϛοχία parum obuia. Quas animi dotes cum ſingulari diſcendi ardore et inexhauſto ſcientiarum deſiderio coniunxit. Teſtes damus totum fere literatum orbem, virorumque de eo ſummorum iudicia. Inter quos TRITHEMIVS [d], *non ſurrexiſſe*, ait, *virum ſimilem ei, qui in omnibus literis, ſcientiis, et rebus tam doctus, eruditus et expertus fuerit.* Alia, ne nimii ſimus, praetermittimus, legenda ex parte apud THOM. POPE-BLOVNT [e], cui facile plura addet lectoris induſtria. Factum inde eſſe plerique volunt, vt Magni nomen ei tribueretur; ſique IOVIO [f] credendum, *maximi cognomentum ei deferebat gymnaſiorum conſenſus, niſi publico voto Chriſtiana verecundia reſtitiſſet.* Aliter tamen viſum praeſtantiſſimo HEVMANNO [g], qui cum obſeruaſſet apud L. VIVEM [h] Albertum Grotum dici, id nominis, non honoris cauſſa, ſed ob gentilitiam appellationem illi datum eſſe coniecit. Hac enim ratione Hugonem Grotium quoque hoc nomine gauiſum fuiſſe conſtat. Valde haec coniectura confirmatur iis, quae ad virum optimum perſcripſit Cl. GEORG. CHR. IOANNIS, de familia nobili Grotorum, ſiue Magnorum, quae olim in tractu Rhenano floruit [i]. Nos nihil decidimus, cum non ſufficere nobis videatur, quod familia quaedam hoc nomine vſa ſit (quales eiusdem nominis inter ipſos ciues noſtros Auguſtanos nouimus) ſed demonſtrandum praeterea ſit, Bolſtattiorum gentem ex qua ortus eſt Albertus, hoc nomine fuiſſe vſam. Vt taceamus plerorumque conſenſum, de magna nominis fama Alberti occaſionem huic appellationi dante, quae Belgico quoque nomine Groot exprimi potuit. Quaecunque autem nominis origo fuerit, illud omnium conſenſu certum, reipſa omnium-

ſG 3 que

a) In Imaginibus eruditorum.

b) De Scient. mathemat. c. XVI. §. 9. p. 62.

c) De Biblioth. p. 61.

d) loc. cit.

e) Cenſ. cel. vit. 416. ſeqq. quibus adde iudicium SCALIGERI epiſt. 99. p. 341.

f) In Elog. p. 15.

g) Act. phil. Vol. IIII. p. 756. not. a. et in conſpectu reip. lit. c. IV. § 42. p. 118.

h) De cauſſis corrupt artium L. IV. p. m. 338.

i) Ecce verba Cl. viri ab ipſo doctiſſimo Heumanno nobiſcum communicata: „Satis conſtat familiam nobilem *Groτ* appellatam olim in „tractu Rhenano floruiſſe, e qua praeter Gerhardum Magnum, qui in literis Landolfi Wormatienſis epiſcopi anno 1236. Schoenaugenſium „in gratiam perſcriptis inter teſtes eſt, occurrunt iam anno 1220. Conradus Magnus et frater eius Wicnandus, Eccleſiae Moguntinae Miniſteriales, et circa annum 1254. Conradus „Magnus, eccleſiae Moguntinae maioris canonicus. „Ceterum Gerhardi Magni ſiue, Groti, Dauentrienſis, qui celebris illius reformationis Auctor „fuit, praeter locum illum Gudeni meminit BVSCHIVS L. III. de reformatione monaſteriorum „c. 39. p. 939. ſeqq."

que exiſtimatione Albertum hoc Magni nomen meruiſſe. Sunt qui alia nobis narrant, et initio tardiſſimum ingenium nactum eſſe tradunt, ſed miraculo ad tantam perſpicaciam perueniſſe referunt. Rem ita exponit VINCENTIVS IVSTINIANVS *in vita Alberti M. quod hebetiori eſſet ingenio, et condiſcipulis inferior, aſſumtam viuendi rationem deſerere, et ad priſtinam reuerti diſpoſuerat; et nocte inſequenti admotis ſcalis coenobium ingredi videre ſibi videbatur. Scalis conſcenſis quatuor praecellenti forma matronas conſpexit, quae a coepto eum impedire paratae erant. Cumque ſemel, iterum ac tertio repulſus cauſſam excutiendi monaſtici habitus reddere cogeretur, hebetudinem ingenii cauſſatus eſt, quem miſericordiae mater confirmans conſolata eſt, expetitamque philoſophiam demta ingenii ruditate ab eadem promeruit obtinere. Alio tempore cum plurimum metueret, ne philoſophorum opinionibus ac ſophismatibus deciperetur; crebris eandem Dei genetricem precibus interpellabat, ne a fide aberrare permitteret: cui eadem apparens votis eius annuit: ſpoſponditque colluſtrandam ab eo fore Eccleſiam et in fidei integritate moriturum.* Id quod obtigiſſe quoque Alberto contendunt [k], ita, vt *quinquennio, dicant, ante mortem oblitum omnia quae in philoſophia didicerat, id a B. Virgine precibus impetraſſe, ne in philoſophorum opinionibus, ſed ipſa Chriſti fide ac charitate moreretur.* De qua narratiuncula, cui ſimiles ſupra iam aliquoties tetigimus, iudicium eo minus interponere noſtrum neceſſarium eſſe putamus, quo minus difficile erit in hiſtoria medii aeui paulo accuratius verſato, et iudicandi aciem aduertenti, totam hiſtoriolae originem ſcenamque perſpicere; illi autem, qui his delectantur, nunquam rationes admittent, quibus fabulae proſcribi debent. Inde vero prouerbium enatum volunt, Albertum repente ex aſino factum philoſophum, et ex philoſopho aſinum, quod non immerito inter nugas ſeculi huius et commenta otioſorum hominum referimus, certique ſumus, nec ingenii ſtupiditate, nec animi pigritia, nec obliuionis ignauia Albertum ſcomma hoc, quod pia fraus commenta eſt, meruiſſe. Anno CIↃCCXXI Dominici familiae nomen dedit, ſacroque ordini ab ipſo generali adſcriptus eſt, habitumque accepit monaſticum. Cumque ſumma iam tum eius inclareſceret eruditio, ad docendam iuuentutem vocatus eſt. Id quod primo quidem Pariſiis factum eſſe, tradit TRITHEMIVS [l], qui tamen ſibi non conſtat, dum alio loco [m] perhibet, Coloniae primo iuuentutem Albertum docuiſſe. Sed prius recte praeferimus, cui concinit tota Alberti hiſtoria. Aſt proſcriptam tum fuiſſe Ariſtotelis lectionem a pontifice Romano ſupra monuimus: vnde mire ſe torſerunt viri docti, ita Albertum, Ariſtotelem commentatibus illuſtrando, laeſiſſe pontificiam auctoritatem obſeruantes, vt Albertum ab hoc crimine liberarent. Sane LAVNOIVS [n], quo ſe verteret

k) Vid. Scriptores Hiſt. Lit. Dominicanorum citati.
l) De S. E. loc. cit.
m) In Annal. Hirſaug. loc. cit.
n) De fort. Ariſtot. c. VII. p. 203. ſeq.

teret nescius, probari vel excusari non posse hoc Alberti factum censuit; id vnum suspicatus, eum vel alibi, quam Lutetiae, commentaria haec scripsisse, seque a Parisiensis concilii decreto, et ab imposita per Gregorium IX Parisiensi academiae lege immunem credidisse, vel, cum Lutetiae commentaretur; concilii decretum Gregoriique legem ignorauisse. Quod enim ab apostolica sede legendi Aristotelem commentandique veniam quaesiuerit, se nullibi legere, nec eam obtinere Albertum potuisse, ob verba pontificis expressa. Quae an difficultatem tollere apta sint, Lectori iudicandum relinquimus [o]. Priorem tamen excusationem admittit Ven. HEVMANNVS [p], eo quod ob densam tantum, vt verba Baconi habent, ignorantiam Parisiis Aristotelis libri prohibiti sint. Nobis recte omnia sibi constare videntur, si modo supponamus, decretum pontificis non diu durauisse, sed mox, vt fieri solet, obsoleuisse, adeoque eo tempore, quo Albertus M. Parisiis docuit, non obseruatum fuisse. Factum id autem esse, vel vna haec ratio satis euincit, quia pontificis legati intra L annos tribus vicibus, nempe anno cIↃ CCXV, cIↃ CCXXXI et cIↃ CCLXV eandem repetere prohibitionem, immo a seueritate nonnihil concedere, et permittere lectionem librorum physicorum prius simpliciter et sine vlla exceptione vetitorum, contra statutum papae coacti fuerint. Quod imprimis effecisse auctoritatem Alberti M. et Thomae Aquinatis tanto studio Aristoteli se dedentium, supra iam obseruauimus. Et conniuere eo magis curia Romana potuit, quo magis isto decreto satisfaciendum tantum erat inuidiae et querelis veterum professorum et episcoporum Galliae, cum ipsa Aristotelis lectio non displicuerit; alias in ceteris quoque regionibus eam prohibuisset pontificum Romanorum vigilantia [q]. Alberti autem iam tum summam auctoritatem fuisse, ex eo intelligi potest, quod anno cIↃ CCXXXVI mortuo Iordano generali Dominicanorum magistro, totum ordinem vicarius rexerit, et biennio post, in generali capitulo Bononiae habito ad supremi in hac familia capitis dignitatem petitus sit. Qua licet excidisset, Prouincialis tamen ordinis sui per Germaniam factus est. Tunc itaque Coloniae sedem fixit, magnoque applausu theologiam et philosophiam docuit, discipulosque habuit celeberrimos, inter quos praeter Ambrosium Senensem et Thomam Cantapratensem [r] maxime eminuit Thomas Aquinas summa magistri sui gloria [s]; vt alios taceamus primi ordinis et magnae famae viros. Anno

cIↃCCLX

o) Conf. HERM. AB ELSWICH ad h. l.

p) Act. phil. Vol. I. p. 703.

q) Nempe eo ipso tempore in Germania introduxisse publicam Aristotelis lectionem Ottonem Frisingensem, supra obseruauimus. Et hic viam Alberto M. parauit, vt commentationibus suis in philosophum applausum mereretur.

r) Vid. CAVE Hist. Lit. S. E. p. 638.

s) Passim docuisse ferunt Albertum M. Hildesii, Friburgi, Argentorati, eo missum a superioribus, reducemque 1240, Cathedra Parisiensi suscepta Coloniensem Thomae tradidisse; post triennium vero redeuntem Coloniam pristinas lectiones resumsisse, et Prouincialem factum anno 1254, prouinciam pediten visitasse: Romam porro vocatum ibi sacri palatii magistrum constitutum lectiones theologicas habuisse, et anno 1260 in Germaniam rediisse, anno 1274. synodo Lugdunensi interfuisse iam episcopum nomine imperatoris, indeque Coloniam reuersum obiisse, vid. BVLLART. Acad. scient. T. II. p. 146. sed in his quaedam falsa, quaedam incerta esse series historiae Alberti euincit.

cIↄccLx ob magnam eruditionis praestantiam laudemque ab Alexandro IV Ratisbonensi Ecclesiae praesul datus, et spartam hanc inuito licet animo suscipere coactus est. Quod magno studiorum eius, maxime philosophicorum, detrimento factum esse, nemo non intelligit. Oneris itaque episcopalis curarumque pertaesus anno cIↄccLxIII dignitate ista se abdicauit, et in monasterium ad fratres Dominicanos reuersus sibi Musisque suis vixit, donec vita excederet, anno cIↄccLxxx, Die xv Nouembris, aetatis anno, vt supra dictum, LXXXVII, sepultus apud Dominicanos, qui inuidendo eum elogio in epitaphio posito ornarunt. Ibi inter alia dicitur:

Phoenix doctorum, paris expers philosophorum
Princeps doctorum vas fundens dogma sacrorum,
Maior Platone, vix inferior Salomone etc.

Quod quam inficetum sit, et seculi istius ruditatem prodat, Lector, nobis non monentibus, intelligit. Fatendum tamen est, inter summos sui temporis viros Albertum locum merito obtinuisse, et inter commentatores Aristotelis, quod ad dialecticam et metaphysicam attinet, sua aetate reliquis praestitisse. Quamuis in omnes quoque Aristotelis libros et philosophiae partes, sed non pari vbique felicitate commentatus sit, et *philosophiam pauperum*, siue *Isagogen in Aristotelem* [t] scripserit, vt haberent egeni, vnde hos sapientiae thesauros minori sumtu haurirent. Ferri id potuisset, si vel sobria ratione suscepisset, et ab inanium distinctionum, abstractionum, quaestionum et similium sartagine abstinuisset, vel theologiae has tricas non immiscuisset. Verum in vtroque contrarium ab eo factum, sicque philosophiae et theologiae Scholasticae corruptio insigniter promota est. Vidit id iam et notauit HENRICVS GANDAVENSIS [u], monens, *eum*, *dum subtilitatem secularis philosophiae nimis sequitur*, *splendorem aliquantulum theologicae puritatis obnubilare.* Idem obseruatum PAVLO LANGIO [x] monacho Cizensi, qui haec de Alberto habet: *Ob amplitudinem omnifariae doctrinae magnus dictus, fuit in omni philosophia Peripatetica peritissimus. Hinc et a plerisque simia Aristotelis appellatus est, qui et nimium vino secularis scientiae ebriatus sapientiam humanam, ne dicam philosophiam profanam, diuinis literis copulare ausus est, quique dialecticam contentiosam, spinosam et garrulam sacratissimae et purissimae non pertimuit commiscere theologiae, nouum et philosophicum modum sacras docendi et explanandi literas suis tradens sequacibus: theologistarum sectae, quae ab eo Albertistarum dicitur, dux et monarcha excellens.* Quod vero cordato pioque cuilibet displicuit, gregi monachorum et theologorum adeo placuit, vt Wernerus Roleuinckius de eo scribere ausus

t) T. XXI. Opp. ea vero ad solos Aristotelis libros physicos pertinet.

u) loc. cit.

x) In chronico ad annum 1258.

aufus fit [y]: *Quae autem fuerit ifta fapientia*, (vnde Magni confecutus eft nomen) *libri fui*, *oftendunt*, *quandoquidem*, *vt reor*, *nemo ante eum potuit*, *quod ipfe*, *domino cooperante*, *et fermonem confirmante*, *videlicet*, *concordare philofophiam cum theologia.* Laudandus autem magnopere Albertus eft, quod non contentus dialecticas et metaphyficas fubtilitates attigiffe, ad naturalem quoque philofophiam animum applicuerit, magnoque ftudio in naturae ftupendis operibus detegendis, et mathematicis, maxime mechanicis artibus, fumma diligentia defudauerit; et fi non primus, inter primos fane fuerit, qui hoc aeuo medio metallurgiam et lithologiam excoluerint. Id quod non tantum fpeculationibus exequutus eft, fed ipfis quoque ftupendis machinis, quibus ea fuiffe fertur [z], quam voces edentem Thomam Aquinatem perterritum baculo concuffiffe et fregiffe, dolente Alberto, quod triginta annorum opus perdiderit, nonnulli narrant. Fecit haec Alberti eruditio, rerumque naturalium et mechanices notitia, albo ea aetate coruo rarior, vt inter celeberrimos magos referretur. Quam calumniam iam fua aetate magno viro inuftam fuiffe, ex cenfura TRITHEMII [a] patet, qui haud inuitus ab hoc crimine eum abfoluit: *Quod autem de necromantia accufatur*, *iniuriam patitur vir Deo dilectus.* Repetiit ifta, et prolixius pro eo apologiam fcripfit Sponheimenfis abbas in *Annalibus Hirfaugienfibus*, quem locum, etfi longiufculum, pace Lectoris totum defcribemus, eo quod rem in huius aetatis hiftoria philofophica celeberrimam haud ineleganter perftringat. Ita vero ille [b]: *Quod vero de necromantia, et perniciofis artibus ab Ecclefia fancta merito prohibitis accufatur a nonnullis imperfectiffimis nebulonibus, iniuriam et contumeliam patitur: Quippe qui homo doctiffimus, moribus integerrimis, fide catholicus, meritoque vitae fanctus et femper in Chrifti amore deuotiffimus exiftens necromantiam magiamque fuperftitiofam et omnes artes diabolicas damnauit, contemfit, et fumma cum ratione confutauit, ficut manifefto in libello, quem praenotauit aftronomiae fpeculum, oftendit; vbi fatis exacta diligentia libros magiae naturalis a fuperftitiofis et prohibitis difcernit, vnde fi qua miranda feciffe inuenitur, non maleficio, fed occultis naturae, vel rebus, vel modis procul dubio fibi notis inculpate perpetrauit. Multa enim ftupenda ignorantibus cauffas occultas naturaliter fieri poffunt, quorum vifio intuentes parui fenfus homines vertat in ftuporem. Libri autem et volumina magicarum et necromanticarum fuperftitiofarumque artium quae circumferuntur fub nomine Alberti M. conficta et ementita funt omnia, et ob id ignibus committenda. Vir enim ille fanctus et doctiffimus talia non fcripfit, nec illicitis*

y) Vid. AB ELSWICH loc. cit. §. 6. pag. 12.

z) NAVDAEVS Apolog. magiae accufat. c. 18. p. 370. PASCHIVS de inuentis nouantiquis c. VII. §. 43. p. 694. §. 15. p. 580.

a) De S. E. loc. cit.

b) T. II. p. 40.

illicitis et profanis ſe vnquam ſtudiis occupauit. Libros illum magiae ac necromantiae legiſſe curſim quandoque, ipſius inducti teſtimonio concedimus, ſed vſum eis fuiſſe, aut fidem adbibuiſſe, penitus negamus. Legit illos vt ſciret ex ratione ad refutandum, et nullatenus ad imitandum. - - De libris autem necromanticorum B. Doctori Alberto mendaciter adſcriptis hoc dicimus, quod ſentimus. Quemadmodum naturae praeſumtuoſi et nimium auari praeſtigiatores alchimiſtae grandia promittentes, et nihil veritatis exhibentes, vel a ſemet ipſis decepti multos et varios circumferunt vanitatis ſuae libellos, Platonis, Ariſtotelis aliorumque praeſtantiſſimorum virorum nominibus praenotatos: Vel circumuenti ab aliis, cum non habeant, vnde viuant, ſub titulis falſis decipiunt curioſos: Ita nebulones et tenebriones iſti necromantiae profeſſores, vt ſuae peruerſitatis inſtituta curioſis perſuadeant, librorum quos confinxerunt, falſos titulos mentiuntur. Haec Trithemius, ampliora dedit pro Alberto M. praeſtantiſſimus NAVDAEVS [c], cuius rationibus ſubſcripſit P. BAYLE [d]. Nec aliter ſtatuent, quicunque proſcriptis anilibus fabulis, et ſuperſtitioſis narratiunculis de his rebus ſobrie et ſine praeiudicio iudicare norunt. Omnis niſi fallimur, accuſatio ad tria capita reducitur; nam et mirabile illud caput, voces articulatas edens in partes vocatur, et libri ſuſpecti magicique Alberti adducuntur, et imprimis ad conuiuium illud magicum prouocatur, quod Coloniam inuiſenti Wilhelmo imperatori exhibuiſſe dicitur Albertus, quodque fuſe deſcribit TRITHEMIVS [e], ex IO. DE BECKA *Chronica de geſtis epiſcoporum Traiectenſium et comitum Hollandiae* narrans: Wilhelmo Albertum in media hyeme dura, graui et aſperrima in horto monaſterii, reſtituto veris flore, reuocatoque aeſtu conuiuium opiparum exhibuiſſe, expleto vero conuiuio hyemem, vere iſto diſparente, rediiſſe. Quae multis mirabilibus circumſtantiis exponit, et *ſe quidem verane ſint an falſa, diſquirere non velle*, ait, *fatetur tamen, habere ſe Albertum pro viro ſancto et optimo, qui nec diabolicis, nec probibitis ab Eccleſia ſuperſtitionibus impenderit ſtudioſum exercitium, quippe qui magis talia improbauerit, quod auctoritate ſcriptorum eius lucide comprobetur.* Nihil in his eſſe, quod magnopere ad hanc accuſationem confirmandam faciat, Lector cautus facile comprehendet. Caput enim illud magicum; ſi modo vera eſt hiſtoria, quae nondum omni dubitationi exempta eſt, nihil habet, quod non mechanicae artis perito poſſibile ſit, vt haec noſtra aetas nuper inſigni artificio ſtatuae eleganter fiſtula canentis demonſtrauit [f]. Ad obiectionem autem librorum magicorum ſatis luculenter Trithemius reſpondit, eosque ſuppoſititios eſſe, nemo forte hodie negat [ff]. Conuiuium autem illud magicum vtrum naturale fuerit,

c) Apol. Mag. accuſ. loc. cit.
d) loc. cit.
e) l. c. T. I. p. 592. et in Chronico Sponheimenſi ad annum 1254.
f) Veteribus non innotum artificium vid. CASSIODOR. Ep L. I. 4.
ff) Conf. Cl. PETR. FRID. ARPE de Taliſmanibus c. IV. p. 114.

fuerit, quod Vallemontius contendit [g] et magiae naturalis opus, an praeternaturale quod TENZELIO [h] visum, perperam disputatur, scilicet non euicta rei ipsius veritate et existentia; quam tamen prius ita euincendam esse, vt nulla verisimilis dubitandi ratio supersit, leges historiae postulant, et sine ea andabatarum more disputatur. De ea autem dubitandi caussam ipse Trithemius affert, qui, licet magiae naturalis fuerit satis gnarus, definire tamen non audet, admirandis naturae arcanis hoc conuiuium adscribendum esse, mauultque nominato auctore suo, a quo habuit, generali probitatis Alberti M. argumento, magiae suspicionem ab eo depellere. Qui vero post Trithemium huius conuiuii mentionem fecerunt, vt LEHMANNVS [i] aliique, eum exscripserunt, et pro testibus pluribus fideque dignis habendi non sunt. Ad vnum itaque Ioannem de Becka, siue Becanum totius narrationis fides referenda est. Fuit autem Becanus canonicus Traiectensis, vixitque circa annum cIↃ CCCL, cuius *Chronicon Traiectinum* post BERNARDVM FVRMERIVM, edidit ARNOLDVS BVCHELLIVS anno cIↃIↃCXLIII, in *corpore Historiae Traiectinae* cum obseruationibus suis [k]. Hunc vero testem fide dignum de tam stupendo et incredibili opere esse, nemo forte asseuerauerit, qui, quid fidei historicae leges postulent, intelligit. Integro enim seculo a tempore, quo contigisse illud conuiuium magicum dicitur, remotus, et praeterea in eo loco, vbi factum illud portentum, non viuens, veritatem nec accurate scire potuit, nec, cum eam vulgi narratiunculam sine examine admitteret, scire voluisse valde suspectus est: certe in tam incredibili argumento solis rumoribus fidens, omnem fidem amittit. Nemini enim, qui haec tempora obscura nouit, et quantis tenebris apud plerosque depressum iacuerit, naturalis scientiae studium, intelligit, ignotum esse potest, quaecunque singularia pauloque supra captum vulgi emergentia praestita sunt in naturalibus, magiae fuisse accusata, hacque occasione vsam superstitionem, mendacium et inuidiam turpissimam notam viris summis, qui talia perpetrabant, per calumniam inussisse. Exempla damus Gerbertum et Baconum, vt de illo supra iam dictum, de hoc infra dicetur. Talia enim cum de summo pontifice, supra vulgi captum in rebus physicis et mechanicis sapiente comminisci ausa fuerit ignorantia et calumnia, cur non de monacho Dominicano, eo tempore nondum ad sedem Ratisbonensem euecto similia confingere, hasque fabulas cudere ausa sit? Quem cum mirabilia multa praestitisse artis mathematicae beneficio, certum sit, facile fuit ignauo pecori eum his narratiunculis ob illa opera infamare, ob quae summa laude dignus erat. Sed vt totam quoque fabulae scenam absoluamus, exponemus Lectorisque iudicio relinquemus, quid nobis de tota hac historia in mentem olim iam venerit, cogitantibus, raro eiusmodi fabellas vulgari disseminarique,

 quibus

g) Vid. Act. erud. 1709. p. 172.

h) Colloq. menstr. 1691. p. 4. seqq.

i) In Chronico Spir. L. V. c. 90.

k) Conf. FABRIC. Bibl. Lat. med. T. IV. p. 153.

quibus non aliquid veri occaſionem dederit. Quam facillimam fuiſſe nemo non videt, qui noſtrae aetatis artem nouit, in media hyemis ſaeuitia florum, pomorumque pulcherrimas producendi in viridariis illis ſingulari artificio conſtructis ſpecies. Simile aliquid nouiſſe Albertum, potuiſſeque caloris artificioſi intenſione in eiusmodi hypocauſto hortenſi inter ipſas niues et frigora flores fructusque oſtendere, intempeſtiue maturos, ſi ſupponimus, nihil facimus ab ea naturalis peritiae, quae Alberto tribui ſolet, praeſtantia alienum. In eiusmodi itaque viridarium horto ſuo inaedificatum ſi Wilhelmum duxit Albertus M. rerum naturalium indefeſſus ſcrutator et peritus artifex, ſi maturos ei fructus, et florentia veris decora oſtendit, nihil aliud ſane fecit, quam quod noſtra aetate hortulani praeſtant, mediocri artis ſuae peritia inſtructi, et ab omni magiae ſuſpicione longiſſime remoti: at eo in ſeculo ignotum et nunquam viſum exhibuit ſpectaculum. Quod cum ob ſingularis artis excellentiam admirarentur, omnes, Comites autem imperatoris, qui aderant, in laudes viri, cui in ea arte parem aetas illa non habuit, effuſi, augere, circumſtantiis, vt fieri ſolet, inſolitis, ornare, et τὸ θαυμαςὸν in ſua narratione affectare, vt iucundior eſſet, coepiſſent, mirum non eſt, eos, qui de praeternaturalium artium notitia Albertum ſuſpectum habebant, vel calumniis eum cumulare, inuidia dictante ſtudebant, auctis et mutatis rerum circumſtantiis talem tandem cudiſſe fabulam, qualem ex Becano narrat Trithemius. Sed hanc coniecturam eſſe, licet magna veriſimilitudine non deſtitutam, fatemur, eamque totam lectoris arbitrio permittimus. Quam ſi quis, quod facile patiatur, reiiciat, eum tamen cogitare iubemus, vixiſſe eo tempore Michaëlem Scotum [1], magni nominis theologum, et phyſicum in aula Friderici II, valde gratioſum, qui, cum naturalis diſciplinae cognitione et artibus mathematicis ſupra aetatis ſuae conditionem excelleret, vt ex ſcriptis eius conſtat, quae abſtruſiora philoſophiae naturalis capita illuſtrant, hanc conſtruendorum extemplo conuiuiorum, et inſtruendae ex aliorum penariis atque cellis menſae artem tenuiſſe dictus ſit; de quo rumuſculo, eiusdem cum noſtro commatis iucundi ſunt Theophili Folengii * verſiculi. Haec cum ſatis ma-

1) Michaël Scotus, patria Anglus Dunelmenſis inter ſui temporie mathemeticos et phyſicos inſignem locum occupauit, de quo videndi Baleve IV. 67. et XIV. 52. Pitsevs p. 495. G. Makenzie de vitis Scotor. p. 197. ſeq. Commentetue quoque eſt in pleraque Ariſtotelis ſcripta phyſica, et ſpeciatim in Meteora, vbi Auerroem refutauit; Abbreuiationes quoque Auicennae edidit. De reliquis eiue ſcripris videſis Fabricivm Bibl. Lat. med. T. V. p. 233 inter ea ſunt quaedam, quae perperam ad Albertum M. referuntur.

*) Merlini Cocai Mecaron XVIII. p. m. 358. ob inſignem iucundiſſimi libelli raritatem et elegantem ironiam, qua lepidam de Scoti magia fabulem ridendam propinat verſiculos eius huc apponimus:

Ecce Michaëlis de Incantu regula Scoti
Qua poſt ſex formas caerae fabricantur imago
Demonii, Satan. Saturni facta piombo.
Cui ſuffimigio per ſirica rubra cremato,
Hae, licet obſiſtant, coguntur amare puellae.
Ecce idem Scotus, qui ſtando ſub arboris umbra,
Ante characteribus deſignat millibus orbem,
Quatuor inde vocat magna cum voce diablos
Vnus ab occaſu properat, venit alter ab ortu
Merridies terzum mandat, ſeptentrio quartum,
Conſecrare facit freno conforme per ipſos
Cum quo vincit equum nigrum nulloque redutum,
Quem

tis manifeste euincant, Seculum XIII, contra viros doctos naturalis ſcientiae accuratius peritos ſuperſtitione, credulitate, inuidia, ignorantia, calumnia et ſimilibus artibus inſaniuiſſe, id quod Baconi quoque exemplum infra adducendum confirmabit, colligi inde ſine negotio poteſt, quae ratio Alberti M. memoriam hac infamia obnigrauerit, quam detergent a viro ſummo, et Germaniae noſtrae ea aetate ornamento, qui in noſtri temporis luce coecutire erubeſcunt. Quorum iudicio foetus quoque illi adulterini proſcribentur, quos Alberto M. ſuppoſuit temeritas et fingendi audacia, quales ſunt *de ſecretis mulierum*, quo libro docti viri famam lubricam paſſam eſſe notam conſtat [m], *de mirabilibus mundi*, *de virtutibus quarundam herbarum*, *lapidum*, *animalium*; *ſecretum Alberti* et huius furfuris alii. Nec firmiore ſtant talo, quae IMPERIALIS [n] et poſt hunc alii afferunt, vt probent, Albertum M. lapidis philoſophici myſterio potitum metallorum commutandorum et perficiendorum arcanum tenuiſſe. Quamuis enim negari nequeat, doctiſſimum epiſcopum multos μεταλλουργικοὺς legiſſe, vt ex erudito eius *de Metallis* opere liquet [o], ipſeque narrat, *ſe exulem aliquando factum longe abiiſſe ad loca metallica, vt experiri poſſet naturas metallorum: hacque etiam de cauſſa quaeſiuiſſe in alchymicis transmutationes metallorum, vt ex his innoteſceret aliquatenus eorum natura, et accidentia eorum propria;* quae ſatis euincunt, magna diligentia et iudicio in chemicis illum fuiſſe verſatum; apparet tamen, eum deceptorum fraudes, et impoſturas deprehendiſſe, et detexiſſe, vt ex luculento eius loco [p] demonſtrauit HERMANNVS CONRINGIVS [q]. Liber autem, ſub hoc nomine ei tributus adulterinus foetus eſt. Inter calumnias porro de tanto viro indigne iactatas pertinet, quod obſtetrices parturientibus manus porrexiſſe dicitur, quae fabula ex falſa perſuaſione orta eſt, librum *de natura rerum*, in quo artis obſtetriciae praecepta ſuppeditantur, eſſe foetum Alberti M. quem Cantipratanum diſcipulum praeceptori ſuppoſuiſſe auctor eſt biographus Alberti PETRVS DE PRVSSIA. Quanquam, ſi hunc librum edidiſſet Albertus, nihil egiſſet a naturalis ſcientiae doctore alienum, quamuis vt ait Petrus, *Artis huius praecepta nec chartis committi*, *nec voce tradi poſſunt*, *absque expreſſione multorum*, *quae libido non natura foedauit.* Ceterum praeter ingenii felicitatem et acrimoniam, et eruditionis ampliſſimae copiam, in iis quoque ſcientiis, quae tunc neglectae et contemtae iacebant demonſtratam, inuicta eius diligentia improbique laboris patientia admiranda eſt, qua integram fere librorum bibliothecam conſcripſit, magnumque ſcriptorum logicorum, phyſicorum, ethicorum, meta-

5H 3 phyſi-

Quem quo vult tanquam turcheſca ſagitta caualcat
Sacrificatque comas eiusdem ſaepe caballi. etc.
Seria vero apologia ab hoc crimine Michaëlem Scotum liberat NAVDAEVS in Apol. magiae accuſ. c. 17. p. m. 355. ſq. qui tamen non obſeruauit Folengium ridere potius quam affirmare hanc fabulam. Conf. BAYLE Dict. T. IV. art. Scote p. 180.

m) Conf. BAYLE art. Albert not. B.

n) Muſeum hiſtoric. p. 10. conf. Act. erud. 1720. p. 443. MORHOF. l. c.

o) De Met. L. III. tr. 3. c. 1.

p) c. 9.

q) De Hermet. medic. c. XXVII. p. m. 578.

physicorum, astronomicorum, theologicorum aceruum confecit, quae pleraque XXI voluminibus, pretioso opere edidit PETRVS IAMMY Ord. Praedic. [r], quae breui recensione enarrat I. A. FABRICIVS [s], vt nondum excusa indicat IACOBVS QVETIF [t]. Sunt in iis, quoad philosophiam rationalem et metaphysicam, multa Scholastico isto seculo digna, speculationes ipsa subtilitate sua molestae, et aetatis istius natiui fructus, in physicis vero particularique naturalium rerum tractatione multa haud contemnenda attulit, magna experientia earum rerum instructus. Vnde non totum probandum est NAVDEI [u] iudicium, *eum si pauca demas ex libro de historia animalium, nihil vnquam inepte, nihil non docte ac sapienter protulisse.* Illud dubio caret, in Aristotelem quem commentariis fere totum illustrauit, exigua felicitate commentari potuisse, eo quod et veteris historiae philosophicae fuerit ignarissimus, vt supra iam in Dauidis de Dinanto historia obseruatum, et Graece doctus non fuerit. *In dicendo sapit Gothicum et barbarum, oratione quarrosa prorsus et illepida*, vt obseruatum COELIO RHODIGINO [v], et ipsa docet inspectio. Cum autem tota fere Europa ad eum confluxerit, ad percipienda philosophiae Peripateticae praecepta, mirum non est, eius cura et labore per discipulos philosophiam Aristotelico-Scholasticam vbique fuisse disseminatam. Cui cum discipulus Thomas post praeceptorem humeros supponeret, dici non potest, quantum ab hoc tempore hoc philosophiae genus inualuerit. Ceterum cum Alberto Magno, Brunsuicensium ea aetate duce [w], itemque cum Alberto le Grand, Morlaeensi [x], itidem Dominicano, sed superiori demum seculo viuente Ratisbonensium episcopus confundendus haud est.

Thomas Aquinas.

§. XIX. Alberti M. gloriam non aequauit modo, sed superauit quoque THOMAS AQVINAS, eius discipulus. Qui cum omnes nominis fama, philosophiae et eruditionis laude, atque sanctitatis opinione antecellere crederetur, et viuus et mortuus multorum calamis celebratus est: quos hoc loco allegare omnes, instituti ratio non patitur. Viuum adhuc non sine elogio dimisere *Vitarum fratrum ordinis Praedicatorum* scriptor GERARDVS DE FRACHETO [y] et THOMAS CANTIPRANTANVS [z]. Post fata autem multa de eo tetigere Stephanus de Salanacho, Ptolomaeus Lucensis, Nicolaus Triuethus, Bernardus Guido, Petrus Rogerius, siue quo nomine innotuit Clemens VI. P. R. Antonius Florentinus, ex quibus copiosa excerpta attulit ad vitam resque Thomae cognoscendas valde vtilia CASIMIRVS OVDINVS [a]. Vitam vero eius ex instituto scripsit discipulus eius et familiaris GVILELMVS

r) Lugd. 1651.
s) T. I. p. 114.
t) Biblioth. Dominic. T. I. p. 179. sqq.
u) Bibliograph. polit. p. m. 16.
v) Antiq. lect. L. I. c. 11. p. m. 18.
w) Conf. MISSON. Itin. Ital. p. 734.
x) Vid. FABRIC. T. I. p. 182. est is auctor Vitarum et miraculorum SS. Britanniae Aremoricae, saepius editarum.
y) QVETIF. Bibl. Dominic. T. I. p. 260.
z) De Apib. L. I. c. 20.
a) De S. E. T. III. p. 259.

MVS DE THOCO [b], quem illustri *Actorum SS.* collectioni inseruerunt BOLLANDI socii [c]. Praeter hos ex medio aeuo scriptores Thomam indictum praetermisit nemo, qui vel scriptores Ecclesiasticos, vel historiam Ecclesiae, vel Acta et Scriptores Ordinis Praedicatorum, vel Acta Sanctorum, vel Historiam literariam vniuersalem particularemque, nempe Neapolitanam exponere aggressus est. Quorum libri, cum in actis eruditionis medii aeui nostrique versato satis noti sint, hoc eos loco allegare supersedemus. Cum autem diuersissimo animo, opinione, scopo quoque et viribus ad exponendas Thomae res plerique accesserint, accurato iudicio ab omni praeconcepta opinione atque affectu libero ad discernendum verum a falso, laudabile a corripiendo etc. in cognoscenda Aquinatis historia opus est. Nos pro scopo nostro libere quidem et sine praeiudicio, sed strictim tamen et paucis tantum summam vitae philosophi inter Scholasticos omnium celebratissimi exponemus. Ortum duxit Thomas ex illustrissima comitum de Aquino gente, hodie adhuc inclyta [d], satus patre Laudolpho comite Aquinate, quem mater Theodora Theatis comitis filia in castro Roccasicca anno cIↃCCXXIV enixa est. Puer quinquennis in Casinense monasterium, in quod a prisco tempore pueri adolescentesque nobiles educationis caussa mitti solebant, ablegatus prima artium et scientiarum rudimenta hausit, cumque ex monachis ipsi praeceptor delectus esset, ingenium, quod natura habebat tardum, mature mitigare literis didicit. Vtrum autem, quod PTOLOMAEVS LVCENSIS, eius discipulus [e] tradit, *ibidem in sua prouincia in logicalibus et naturalibus optime profecerit, habens secum spiritualem magistrum more nobilium regionis*, id nec affirmare pro certo, nec plane negare audemus; quamuis logicis magis, quam physicis exercitationibus in adolescentia cultum fuisse eius ingenium, huius aeui methodus docendi discendique suadeat. Vt vero fundamentis positis maiorem doctrinam superstrueret, Neapolin missus est, vbi in humaniori literatura Martinum quendam, in dialectica Petrum Hibernum praeceptores nactus est. His studiorum deliciis inescatus, et praecipue vitae tranquillioris, quam in aula solet, desiderio tactus, de subducendo se seculari vitae eligendaque monastica cogitare coepit, insciisque parentibus anno cIↃCCXLIII ad Dominicanorum religionem Neapoli transiit, habitumque Praedicatorum induit. Aegerrime id tulit mater filii amantissima, multumque curis anxia, vt eum a proposito reuocaret, nunquam tamen a monachis Neapolitanis in eius conspectum admissa est. Qui ne sibi iuuenis nobilissimus eriperetur, huc illucue missum matris inuestigationi subducere satis non potuerunt. Vnde ablegandum in aliam regionem censentes, vbi insidiis matris non exponeretur, in Galliam deducere constituerunt,

b) De eo vid. FABRIC. T. III. p. 502.
c) d. 7. Mart. T. I. p. 655. seqq.
d) Vid. IMHOF. Corp. histor. geneal. Italiae ac Hispaniae p. 65. Act. erud, 1703. p. 2. 1689. p. 176.
e) Scripsit Dominicanus hic H. E. a nato Christo ad Ann. cIↃCCLXXXIV. in bibliothecis Parisiensibus inter msc. libros obuiam, ex qua ea, quae ad Thomae historiam pertinent, excerpsit OVDINVS T. III. p. 259. seqq.

ſtituerunt, iterque cum Thoma verſus Pariſios ingreſſus eſt Ioannes Teutonicus magiſter generalis ordinis. Quos cum in Tuſcia offendiſſet frater Fridericus, matre monente et iubente dicto magiſtro a fratribus ereptus, et in patris caſtrum deductus eſt. Ibi blanditiis primo lachrymisque matris fratrumque, mox minis, tandemque carcere, immo, quod biographi referunt, mulierum lenociniis tentatus, vt propoſitum desereret, in eo ſuperatis vexationibus omnibus conſtans perſtitit. Ita biennio elapſo occaſionem tandem inuenit, fune ex feneſtra noctu ſe demittendi, paratisque, quos fratres Dominicani aduexerant equis aufugiendi. Libertati hoc pacto reſtitutus, ſi Lucenſem audimus, Coloniam abiit, ſi reliquos biographos ſequimur, Neapolin, indeque Romam elapſus, et ex vrbe a generali ordinis primo Pariſios, et deinde Coloniam miſſus eſt. Eo in loco tum Albertus Magnus docebat tanta eruditionis, maxime philoſophicae et theologicae laude et fama, vt, quisquis clericorum erudiri accurate cuperet, illuc ad eum magiſtrum aduolaret. Tantum vero praeceptorem nactus Thomas, quamuis ingenii tarditate impar videretur, ferrea tamen laboris patientia et aſſiduitate naturam nouercam vincere, et in vſus ſuos hanc praeceptoris eruditiſſimi opportunitatem vertere conatus eſt. Quare pauca locutus multa cogitauit; tanto condiſcipulorum contemtu, vt bouem mutum conuicio appellarent. Melius tamen de Thomae indole et ingenio iudicans Albertus, *hunc* dixit, *bouem, ſi mugire coeperit, totum orbem boatu ſuo impleturum* [f]. Nec decepit Albertum ſpes, quam de hoc diſcipulo conceperat, maxima. Ita enim praeceptis eius in dialectica, metaphyſica reliquisque Peripateticae philoſophiae partibus eruditus eſt, hacque auctus ornatusque doctrina ſecundum mores ſuae aetatis ad theologiam acceſſit, vt omnes, quotquot habebat Albertus, diſcipulos antecelleret, matureque docere poſſet alios. Factum id primum eſſe Coloniae vult ELSWICHIVS [ff], ſed ſine teſte: Pariſios miſſum ibique a theologica facultate honoribus ſacris auctum eſſe anno CIↃCCLVI, indubitatum eſt [g]. In quo axiomate obtinendo Bonauenturam habuiſſe ſocium nonnulli contendunt, quod vtrum verum ſit, hoc loco diſquiri non poteſt: certe habuiſſe Haleſium ibi praeceptorem vel promotorem, rationes chronologicae Aquinatis non patiuntur, vt ſupra iam tactum. Cum enim anno demum CIↃCCXLIII religioni Praedicatorum ſe addixerit, per biennium autem captiuus detentus poſt annum CIↃCCXLV demum liberatus ſit, Haleſium eo anno iam defunctum praeceptorem habere non potuit. Vt taceamus Ptolomaei Lucenſis, familiaris et diſcipuli teſtimonium, aſſerentis, mox poſt fugam ad Albertum Coloniam eum ſe ſubduxiſſe, et Pariſios demum anno CIↃCCL veniſſe. Verba ipſa, quae ex hiſtoria eius eccleſiaſtica mſc. excerpſit OVDINVS [h], haec ſunt: *Inde vadit Coloniam ad fratrem Albertum, vbi multo*

f) Itaquidem I. B Fulgoſus, ex quo repetiit G. HORNIVS Hiſt. phil. L. IV. c. 4. p. 298.

ff) Diſſ. de Fatis Ariſt. in ſcholis Proteſtant. p. 12.

g) PTOLOM. LVCENSIS l. c.

h) l. c. p. 261.

multo tempore fuit, et ibidem existens oblata fuit eidem abbatia montis Casini per Alexandrum gratia parentum, qui iam erant expulsi de regno, et recusauit. Ac ibidem multa hausit, quamuis ex suo ingenio multa inuenerit, quia in inuentiua et iudicatiua omnem hominem transscendit. Post hoc vadit Parisius. XXV autem annorum fuit, cum primo Parisius venit, vbi infra XXX annum sententias legit, et conuentum in theologia siue licentiam recepit. Infra autem magisterium quatuor libros fecit super sententias etc. haec ille, qui *se* ait, *discipulum fuisse S. Thomae Aquinatis, et cum ipso peregrinatum fuisse, saepius cum eo et diu mansisse, eiusque confessionem saepe excepisse.* Is ipse autem, *tanta porro illum*, ait, *contentione studiis inuigilasse, mentemque adeo eleuatam habuisse, testibus illis, qui tunc cum eo Parisiis conuersabantur, vt quasi insensibilis esset, videreturque ita studiorum rationes diuino obsequio mancipasse, vt palam esset, eum in mundo adhuc versantem nihil habere de mundo.* Anno magisterii tertio, tempore Vrbani IV in Italiam rediit, diffinitoris ordinis sui per prouinciam Romanam axiomate auctus, et praeter theologiam philosophiam quoque Aristotelicam pontificis iussu docuit. Testem iterum PTOLOMAEVM aduocamus, ita narrantem: *Tunc frater Thomas rediit de Parisius ex certis caussis, et ad petitionem Vrbani multa fecit et scripsit, sed praecipue duo. Vnum fuit, quod exposuit Euangelia sub miro contextu diuersorum doctorum, et vnus author videtur, quod non fuit sine magna subtilitate tradentis. - - - Isto autem tempore frater Thomas tenens studium Romae, quasi totam philosophiam Aristotelis siue naturalem, siue moralem composuit, et in scriptum siue compendium redegit; sed praecipue ethicam et metaphysicam quodam singulari et nouo modo tradendi.* Haec ipsius papae auctoritate facta sunt a Thoma, qui et simile institutum in academiis Bononiensi, Pisana, aliisque, vbi publice docebat, tenuit. Ast haec in tempora ista incidunt, quibus Parisiis certa restrictione impeditam fuisse scriptorum Aristotelis lectionem et explicationem supra diximus. Ex quo, luce meridiana clarius demonstratur, ipsam Aristotelis lectionem pontificibus non displicuisse, istamque prohibitionem, rogatu tantum Parisiensium doctorum quorundam factam, parum fuisse obseruatam, nec impediuisse Aquinatem, quo minus Aristotelicam philosophiam doceret, vel vereretur, ne in pontificis summi auctoritatem peccaret. Tandem mutationum pertaesus pristinas apud Neapolitanos sedes repetiit, ibique more suo docuit, archiepiscopatum autem ob insignia merita et pietatem oblatum refugit. Lugdunensi vero Concilio II a papa Gregorio X congregato, ob vnionem Ecclesiae Graecae et Latinae, eo missus est, vt concilii patribus librum de erroribus Graecorum iussu Vrbani IV ab ipso conscriptum offerret. Quo in itinere, dum in via haeret, morbo graui occupatus in abbatia ordinis Cisterciensis, Fossa noua, in Campania aeger decubuit, ibique editis pie-

tatis speciminibus praematura morte die VII Martii anno cIↃcccLXXIV viuis, quinquagenarius, ereptus est: quod quibus praesagiis et miraculis factum sit, apud eos legi debet, qui his deliciis delectantur, et audacissimi in fingendo seculi ineptias concoquere possunt. Tanta autem de eo fratres Dominicani iactarunt miracula, vt anno cIↃcccXXIII a pontifice maximo Ioanne XXII coelitum choro adscribi mereretur, hinc anno cIↃcccLVIII corpus eius Dominicani ab Vrbano V. concessum Tolosam transtulerunt: Pius V autem P. M. eum, sui ordinis socium, anno cIↃIↃLXV quintum Ecclesiae doctorem renunciauit. Ex his autem, nobis non monentibus intelligitur, quanta eius in Ecclesia Romana auctoritas fuerit, quae hodienum obtinet, in qua elogia omnem sane modum excedentia in Thomam cumulantur, quae hoc loco afferre, esset Lectoris patientia abuti. Facile ea vbique inueniri et legi possunt [i], cum nondum in tanta melioris philosophiae et elegantioris seculi luce personare desierint. Illud attulisse sufficit, pontifices, academias, gymnasia, et quicquid de doctrina et eruditione iudicare solet, in profundendis Thomae laudibus decertasse. Hinc splendidum doctoris communis nomen, mox post fata eius receptum, teste PTOLOMAEO [k], et quod malus est, doctoris Angelici. Paucis multa est complexus SIXTVS SENENSIS [l], cui audit *maximo et altissimo ingenio vir, cui ad plenam absolutamque totius tam diuinae quam humanae eruditionis gloriam solus defuit linguarum et eloquentiae vsus, quem eruditi illius seculi, vtpote sublimioribus studiis intenti neglexere. Theologorum fuit ac philosophorum omnium, quos in hanc vsque diem Scholasticorum academia protulit, sine vlla controuersia princeps, quippe qui primus omnium Latinorum philosophorum non minus incredibili, quam felici ausu omnem Aristotelis philosophiam commentariis lucidissimis illustrauit. In sacris vero sincerioris theologiae studiis ita sapientissimo Augustino proximus incessit, atque ita mentem eius et omnes reconditos sensus introspexit, exhausitque, vt iuxta Pythagorae* μετεμψύχωσιν *communi doctissimorum omnium adagio iactatum sit, Augustini animam migrasse in Thomam. In Scholasticis quoque mysticae theologiae disputationibus ita ceteris academiarum ducibus antecelluit, vt vniuersali scholarum omnium consensu receptum sit, Thomam, Scholasticae theologiae instauratorem, quatuor inter se implacabiliter pugnantia indissolubili pacis foedere coniunxisse, videlicet, copiam, breuitatem, facilitatem et securitatem, quas nulli vnquam literarum professori vel ante, vel post eum contigit, simul potuisse connectere.* Alia non minus inuidenda tacemus. Quantacunque autem esse potest Thomae Aquinatis existimatio, non defuere tamen, quibus immoderatum philosophiae Aristotelicae studium malesano consilio ad theologiam translatum, quod a praeceptore Alberto didicerat, et mirifice

i) Conf. POPE-BLOVNT. Cens. cel. auct. p. 413.

k) loc. cit.

l) Bibl. S. L. IV.

mirifice auxerat, displicuit. Inter quos ipsa facultas theologica Parisiensis est, quae in tractatu quem aduersus Ioannem Montesonum edidit, et Auenioni per oratores suos Romanae curiae obtulit, conquesta est, S. Thomam in eas leges, quas Gregorius IX tulerat, peccasse. Verba in editis ad calcem *Magistri sententiarum* omissa ex msc. edidit Io. LAVNOIVS [m], in quibus inter alia reprehendunt *propositum eius, quia eius doctrina innitatur in multis auctoritatibus et rationibus philosophorum et praecipue Peripateticorum. Nam*, ita pergunt, *in omnibus, etiam arduissimis, fidei articulis et humanam rationem transcendentibus ipse vtitur dictis Aristotelis, et immiscet eius philosophiam doctrinae fidei, sicut patet cuilibet intuenti. Hoc autem praebet occasionem errandi, cum ipsemet dicat, quod auctoritates philosophorum sint argumenta extranea doctrinae sacrae.* In sequentibus autem varios Thomae errores exprobrant, ex philosophia exortos, quae ibi dicta licet grauia sint, et lectu digna, heic tamen adduci omnia non possunt. Alii ad censuram Stephani Parisiensis episcopi prouocant, qui anno CIↃCCLXXVII multos Thomae errores suffragiis patrum et praedecessorum suorum auctoritate confixit [n]. De qua re ad Henricum de Erphordia prouocat ADAMVS TRIBBECHOVIVS [o]; cui accusationi frigidam suffundunt Scotistae Thomistarum aduersarii, cuius specimen affert OVDINVS [p]. Sed quod tacendum quoque, veritate poscente, haud est, longe alia et pro Thoma facientia afferunt tuenturque eius partis asseclae [q]. Monent enim, censuram Stephani non feriisse Thomam, nec errores ab eo reprobatos ex consilio magistrorum theologiae, in eius libris inueniri; adducuntque epistolam anno CIↃCCLXXIV ab vniuersitate Parisiensi ad capitulum generale fratrum Praedicatorum scriptam, in qua mirifice Thomam laudant, eiusque doctrinam probant. Adiiciuntque Stephani III, Parisiensis episcopi epistolam, cui etiam subscripsit facultas theologica anno CIↃCCCXXV, qua *annullantur, quidam articuli fidei, olim S. Thomae Aquinati adscripti.* Nobis si in tanto sententiarum discrimine iudicium quoque, quod institutum postulat, afferendum est, fatemur omnino, fuisse in Thoma iudicandi aciem haud mediocrem, ingenium excellens, lectionis copiam et inexhaustam prorsus industriam, qua quinquagenarius denatus tot et tanta scribere potuit. Habemus in eo consentientes duumuiros eruditissimos et Scholasticae philosophiae minime patronos LVDOVICVM VIVEM et ERASMVM ROTERODAMVM; quorum ille [r], licet culpet in Aquinate, *quod secutus sit alienum iudicium, suum non adhibuerit in Secunda Secundae;* eum tamen vocat *scriptorem de schola omnium sanissimum ac minime ineptum.* Hic [s] autem *virum* praedicat *non suo*

 tantum

m) De Fort. Arist. c. X. p. 213. conf. BVLAEVS Hist. acad. Paris. T. III. p. 433.

n) Ipsam Stephani epistolam exhibet OVDINVS T. III. p. 365. et BVLAEVS l. c. p. 408.

o) De Dd. Scholasticis c. V. p. 234.

p) Ex PETRI DE ALVA Nodo indissolubili de conceptu mentis et ventris Duaci 1668. edito.

q) FR. SYLVIVS in Apologia pro S. Thoma. Pro Thoma quoque strenue militat OVDINVS l. c.

r) De Corrupt. art. L. V. p. m. 369.

s) Comm. in Epist. ad Rom. p. 244.

tantum feculo magnum, cui nullus recentiorum theologorum par fit diligentia, cui fanius ingenium cui folidior eruditio, dignus plane cui linguarum quoque peritia reliquaque bonarum literarum fupellex contingeret, qui iis, quae per eam tempeftatem dabantur, tam dextre fit vfus. Sane fi in meliorem aetatem incidiffet, iisque, quibus hodie fruimur, literarum praefidiis fuiffet ornatus, dubium non eft, quin inter fumma, quae vnquam inclaruerunt, ingenia innotuiffet, vt ex iis colligi poteft, quae tot feculi fui fordibus impeditus fobrie tamen faepe et non fine iudicio fcripfit. Vnde nimis durum et iniquum putamus iudicium OVDINI ff) Thomae eruditioni fic plane derogantis: *Apud viros narium emunctarum vel nullam vel modicam eruditionem ex lectione operum eius hauriri creditur. Nam Scholafticam trutinam et garrulitatem vnice fciebat hac aetate omnibus Scholafticis communem et facilem. Vnde nullum ipfius hac in parte meritum agnofci poteft, cum tunc temporis tonforibus etiam cognita effet. Nefciebat hiftoriam, linguas, quas appellant exoticas, neque artem criticam, quibus eruditi hodie maxime celebres funt. In tantum iftorum ignarus, vt Graeca nec tantifper intelligeret.* Quae partim falfa funt, partim aliena, cum nemo id forte, nifi impudens et imprudens Thomae laudator, affirmet, eius eruditionem cum noftri feculi literatura effe comparandam. Nec tamen defuit ei elegantia ingenii, vnde fcribendi ratio atque dictio minus lutulenta, quam fui feculi homines plerique, ipfeque praeceptor Albertus M. fequi folebant. Ex qua dictionis eius facilitate recte criterium defumitur, fuppofitos Thomae libros a genuinis difcernendi t). Quamuis negandum non effe putemus, effe in eius dictione multa, quae aures delicatas radant u); in quibus tamen longe ceteris eft tolerabilior. At cum ingenium tardum quidem, at acre et penetrans in ea tempora eosque praeceptores incidiffet, a quibus prout poterat et debebat, coli comique haud poffet, multa ei defuerunt, quae illam, quae philofopho cetera docto et acuto tribuitur, laudem imminuunt. Inter ea potiffimum locum occupare videtur, quod Graecae linguae ignarus fuerit, et ab artis criticae et humanitatis ftudiis, hiftoria quoque philofophica imparatum habuerit animum. Hoc enim ftudio eius philofophico duplici pacto maximae fraudi fuit. Ita enim, cum Ariftotelem fibi ducem in philofophia delegiffet, intelligere obfcurum et difficilem philofophum non potuit, quem non nifi Graecae linguae et philofophiae veteris apprime peritus affequi poteft. Recurrendum itaque ad verfiones erat, quae cum tunc temporis a Saracenis peterentur, factum inde, vt vitia philofophiae Scholafticae Saracenorum fimul difceret. Nec a praeceptore meliora haurire potuit, quem nouo quidem lumine, fed fuligine fumoque pleno, Ariftotelicam philofophiam illuftraffe fupra monuimus. Ille enim cum ipfe quoque Graeca non intelligeret, et verfionibus tantum ineptis vti cogeretur, in explanando Arifto-

ff) l. c. p. 256. t) Conf. OVDINVS l. c. p. 302. u) NAVDAEVS Bibliograph. polit. p. m. 46.

Aristotele felici successu nec ipse vti, nec aliis dux esse potuit, theologiam autem philosophiae isti Scholastico-Aristotelicae accommodando mire turbauit. Quod malum imitatione a tanto praeceptore haurientes discipuli, felicius in ista via progredi nequiuerunt; idque Thomae quoque contigit, quamuis reliquis meliori iudicio vteretur. Laudanda quidem Thomae industria, quod, cum Graeca ipsa intelligere non posset, meliorem, quam quae tunc extabat, versionem Aristotelis confici curauerit. Quo in negotio vsum eum esse Thomae Cantiprantani opera post TRITHEMIVM [v] contendunt viri docti passim [w]. Incertus auctor autem *Chronicorum Slauicorum* apud LINDENBROGIVM [x] ad Wilhelmum de Brabantia eum laborem refert [y]; Cel. FABRICIVS quoque recte monet [z], differre illam ab ea, quam confici curauit Fridericus II, sitque antiquior [a]. Quae satis probant, certum huius versionis auctorem tempusque definiri non posse, quamuis verisimile videatur, Thomae commendatione hunc laborem virum quendam doctum suscepisse. Ipse enim Trithemius ex rumore tantum Thomae de Cantiprato tribuit. Hac vero versione instructus Aquinas dum illi fidit, tanquam Graeco exemplari, et ex ea Peripateticae philosophiae praecepta haurit, non potuit non saepius errare fallique, quamuis mentis εὐστοχίᾳ, multa quoque assequeretur [b]. Qui si suo quam alieno iudicio vti maluisset, non ineptam forte philosophiae tractationem exhibuisset. Verum dum Aristotelem vnice sequi constituit, mancipii instar seruire Stagiritae coactus est, et veritatem quoque illi tyranno seruire coegit. Et ne malum hoc solum esset, immodicus Peripateticae philosophiae amor virum hunc superstitioso obsequio philosopho addictum seduxit, vt theologiae vulneribus, quae praepostera philosophiae commistio inflixerat, noua adderet vulnera, sicque sacram doctrinam vere faceret philosophicam, immo gentilem. Qua de re quid conquesti sint doctores Parisienses supra narrauimus, ipsaque lectio systematis theologici Thomistici manifeste demonstrat [c]. Operam itaque oleumque perdit THOMAS CAMPANELLA [d], quando honori ordinis sui consulturus, cum Aristotelem infenso prosequeretur animo, eique obiiceretur Thomae in eam studium, contendit, *Thomam non fuisse Peripateticum, nec putandum esse aristotelizasse, sed tantum Aristotelem exposuisse, vt occurreret malis per Aristotelem illatis, et credere se, cum licentia*

5 I 3 *ponti-*

v) Cat. script. eccl. c. 469. p. 117.

w) AVENTINVS Annul. L. VI. pag. 566. THOMAS. Obs. Hal. T. VI. p. 160. CONRING. Introd. in polit. Arist. c. 9. FABRIC. Bibl. Graec. Vol. II. p. 172. NAT. ALEXANDER H. E. Sec. XIII et XIV, c. 4. art. 3. T. VII.

x) p. 206.

y) „Anno domini 1279. Wilhelmus de Brabantia ordinis Praedicatorum transtulit omnes libros „Aristotelis de Graeco in Latinum, verbum e verbo, qua translatione scholares adhuc hodierna „die vtuntur in scholis, ad instantiam S. Thomae „de Aquino doctoris."

z) Ad l. c. Trithemii.

a) Eam enim ineunte seculo vulgatam esse ex Petro de Vineis supra probauimus.

b) „Ipse Thomas, vt in ceteris operibus Aristo„telis, sic praesertim in istis more suo fecit, et ex „interpretatione neque bona neque vera, bonam ta„men et veram sententiam elicuit." NAVDAEVS l. c. p. 25.

c) Similia conqueritur VIVES ad AVG. de C. D. L. XI. c. 34. „Thomas nimis est Aristotelicus, „et res omnem naturae vim captumque excedentes „cogit naturalibus parere legibus."

d) Apud LAVNOIVM de fort. Arist. p. 106.

pontificis. Quorum posterius verum esse, ex Ptolomaei Lucensis testimonio supra probauimus; idque perperam in dubium vocauit IOANNES LAVNOIVS [e], prius falsissimum est, ipsaque scriptorum Thomae lectione refutari potest, quae vel nunquam legisse, vel quid Aristotelicum sit, quid non, ignorare oportet eum, quia talia negat. Certe ab eo tempore, quo in Parisiensi academia Aristotelem praelegit Thomas, ille pelli eiicique amplius non potuit, sed imperio potitus omnem philosophantium nationem in seruitutem redegit [f]? Quod quam inconsulto, sinistrisque philosophiae fatis factum sit, ex eo constat, quod Saracenorum potissimum methodum Peripatetice philosophandi secutus est, quam ex versionibus et scriptis illis, quae initio sec. XIII confici curauit Fridericus II, didicerat. Cuius mali originem quidem ad Thomam referri non posse putamus, quamuis id RAPINIO [ff] placuerit; cum hanc philosophandi methodum professoribus iam commendauerit Fridericus imperator; recte tamen illi imputari censemus, quod eam methodum Saracenico - Peripateticam promouerit, et imprimis in academia Parisiensi, ubi semper hactenus fuerant, qui Peripateticismum odio prosequebantur, vulgauerit et introduxerit. Quo factum est, vt in hac quoque Academia Aristoteles Saracenicus triumpharet. Et verum quidem est, quod opponi potest, Thomam Auerroismo passim inualescenti se opposuisse, vt ex libro *de vnitate intellectus aduersus Auerroistas* patet, et ex GVIL. DE THOCO testimonio constat [g], cuius haec verba sunt: *Praeter praedicta magna volumina, quasi fidei Christianae in sanctis montibus posita fundamenta, in quibus antiquas haereses confutauit, suo etiam exortas tempore, diuino spiritu reuelante destruxit. Quarum haeresium prima fuit Auerrois, qui dixit, vnum esse in omnibus hominibus intellectum. Qui error malorum fauebat erroribus, et sanctorum virtutibus detrahebat; dum vno existente in omnibus intellectu nulla esset differentia hominum, nec distantia meritorum.* Verum parum haec dictis officiunt. Quamuis enim hanc Auerrois opinionem recte improbauerit Thomas, qui pro ea, qua pollebat, acie perspexit, quantis absurdis prematur ea opinio, non tamen inde sequitur, philosophiae Arabicae methodum eum euitasse: immo ex hoc ipso loco patere putamus, Thomae tempore illam vbique inualuisse, et peculiarem iam tum Auerroistarum factionem emergere coepisse: cui dum se opponit Thomas, satis prodit in legendis et examinandis Arabicis philosophis eum non indiligenter versatum fuisse. Ex his autem cum de philosophia tum de theologia Thomae sine praeiudicio sententiam ferre facile est, quam totam Scholasticos vultus exprimere, ipsa eius scripta abunde testantur. In quibus cum ea in philosophia ad theologiam applicanda methodo vteretur, vt consensu patrum et Scripturae quidem quaesi-

e) de fort. Arist. loc cit.

f) Id LAVNOIVS l. c. ex actis academiae solide demonstrauit.

ff) Comparaison de Platon et d'Aristote p. 407.

g) Vid. OVDINVS T. III. p. 271. QVETIF Bibl. Script. Dominic. T. I. p. 334.

quaesito, eo vero ex rationibus metaphyficis et teftimoniis philofophorum gentilium confirmato, magnum doctrinae facrae praefidium in philofophia Ariftotelica poneret, moreque Arabum fubtiliffimas quaeftiones et ambiguas de diuinis difputationes annecteret, perfpicuum inde eft, Scholafticae philofophiae vitia eum non fuftuliffe, fed auxiffe. Id quod in clariffima luce ponet lectio fcriptorum eius attenta et a praeiudicio auctoritatis libera. Eorum recenfionem hoc loco Lector non expectabit, fed quaeret apud hiftoriae literariae fcriptorum Ecclefiafticorum enarratores [h]. Inter theologicos libros *Summa theologiae* eminet, fummis laudibus celebrata, quae heic ideo notanda eft, quod in *Secunda fecundae* partis fectione, theologiam moralem, ipfaque virtutis morumque praecepta, immo doctrinam quoque de officiis naturalibus et Chriftianis explicuit. Qua in parte acumen iudicii et foliditatem eruditionis magis probaffe Aquinas, quam in reliquis operibus, viris quibusdam eruditis vifum eft [i]. Id quod facile quidem concedimus, fi refpiciatur vel ad reliquas fyftematis theologici partes, vel ad alios Scholafticos, qui in argumento morali aridas plerumque et exfangues ediderunt tractationes: In fe vero confideratus ifte labor, vix tantas laudes merere videtur: nam in eo quoque, vt alibi, regnat Ariftoteles, cuius principia ethica cum genuina doctrinae moralis fundamenta non exhibeant, palam eft, iis folidum Thomam aedificium fuperftruere non potuiffe. Sunt tamen qui huius ethicae gloriam Thomae denegant, et fufpectum plagii faciunt; ea potiffimum ratione ducti, quod Vincentii Bellouacenfis fpeculum morale cum Secunda fecundae Thomae adeo confentiat, vt ouum ouo fimilius effe vix poffit, ille autem ante Thomam fatis conceſſerit [k]. Vt taceamus eos, qui genuinum Thomae foetum effe negant. Quod vt hoc loco expendi non poteft, ita plagii accufationi potiffimum opponitur, non modo συγχρονισμὸς Vincentii et Thomae, qui XV tamen annis eodem tempore vna vixerunt, fed et confuetudo Vincentii fua defcribendi compilandique, cum e contrario Thomas vbique fuo arauerit vitulo, adeoque fufpicio Bellouacenfem magis premat, quam Aquinatem. Inter philofophica fcripta eius *Commentarii in Ariftotelis libros analyticos*, *de interpretatione*, *libros metaphyficos et ethicos* eminent, quemadmodum inter minora eius opufcula multa funt, quae huc pertinent. In quibus licet falfum fit, quod fupra Sixtum Senenfem dicere audiuimus, quod primum fe Latinis commentatorem Ariftotelis praeftiterit, cum et Albertus M. et alii ante eum idem fecerint, verum tamen eft, fubtilem et acutum eum fe Ariftotelis interpretem demonftrauiffe, multaque ingenii acie vidiffe, licet Graecae linguae fubfidio careret. Aft multa quoque inepta et perperam allata admifcuit philofophiae Scholaftico-Sa-

h) Diligentem fe in hoc argumento, et in difcernendis, genuinis, dubiis et fuppofititiis praeftitit C. OVDINVS, l. c. p. 330. feqq.

i) RAPIN, Reflexions, fur la morale §. 9. T. II. Opp. p. 401. H. IVL. SCHEVELIVS Bibliograph. morali.

k) Conf. IAC. THOMAS de plagio lit. §. 560. p. 248. feqq. IO. MOLLER homonymofcop. p. 641.

co-Saracenicae methodus. Sunt et alia multa, in quibus se ad philosophiam animum attulisse satis aptum demonstrat, praecipue in argumento metaphysico et logico, quod logica illa prodit, quae inter eius opuscula legitur [l], quae Aristotelica quidem est, sed pro temporum tamen istorum conditione satis perspicua; ex qua facies philosophiae rationalis inter Scholasticos cognosci potest. Fuerunt quoque qui libros ad alchemiam et magiam spectantes illi tribuerent; at hos tanti nominis, auctoritate abusos tenebrionum foetus philosopho perperam affinxisse [m] extra dubium positum est. Ceterum πολυϊστορίας et indefessae diligentiae laudem facile Aquinati vindicant Tomi XVII scriptorum eius, quorum tamen editiones [n] inutiles sterilesque commentarii praeter necessitatem augent et pretiosas faciunt. Sunt inter ea quaedam, quae ad alium Thomam, natione Anglicum [o], pertinent, qualis commentarius in Boëthium *de consolatione philosophiae*, frustra id negante ALTAMVRA [p]. Ceterum solent de eo multa narrari [q], ad augendam eius famam, tuendamque sanctitatis laudem excogitata, quae aliis excutienda explodendaque relinquimus.

Bonauentura.

§. XX. Thoma Aquinate famae celebritate, eruditionis et pietatis laude, et amplissimis honorum sacrorum titulis non minor fuit, qui eodem tempore vixit BONAVENTVRA, magnus suae aetatis philosophus et theologus. De cuius rebus gestis scriptisque ex medii aeui scriptoribus videndi HENRICVS GANDAVENSIS [r], IO. TRITHEMIVS [s], et ANTONINVS [t], vt recentiores fere omnes taceamus, qui historiam literariam scriptorum Ecclesiasticorum [u], Ordinis Minorum [v] Cardinalium [w], vel Acta Sanctorum [x] scripserunt. Patria is fuit Thuscus Balneoregiensis, patre Ioanne de Fidanza, matre Ritella coniugibus haud obscuro genere natus, a Graecis in concilio Lugdunensi vocatus Eutychius vel Eustadius, quod idem sonat ac Bonauentura. In extremo morbi periculo de sanitate eius desperans mater, si restitueretur, S. Francisci religioni illum addicturam se pollicita est, et conualescentem, aetateque maturum anno XXII, ordini illi, sumto habitu Franciscano, adscri-

l) Opusc. XLVII. p. 14.

m) Conf. CONRING. de Hermet. medicina c. XXVII. p. m. 378. P. FR. ARPE de Talisman. c. 4. p. 115.

n) Romae 1570. Venet. 1594. Antwerp. 1612. Paris 1640.

o) De hoc Thoma vid. TRITHEMIVS c. 694. p. 164. MIRAEVS in Auctar. p. 84. vbi tamen caue, vt in indice factum, Thomam Anglicum a Thoma Gualensi distinguas; erat enim ex prouincia Walliae oriundus.

p) Bibl. Domin. p. 40.

q) Vid. BZOVIVS Ann. 1270. S. 15. Inde verba apparentis crucifixi ad Thomam, *bene de me scripsisti Thoma*, inserta armis gentilitiis Aquinatum. vid. Act. erud. 1689. p. 176. Alia explodunt VALLA et ERASMVS ad 1 Cor. IX, 13. 26.

r) c. 47. p. 126.

s) c. 464. p. 112. Annal. Hirsaug. T. I. p. 615.

t) Specul. Histor. P. III. Tit. XXIV. c. 8 §. 1.

u) Inter hos videndi imprimis DVPINIVS Bibl. Nou. Script. Eccles. T. IX. et OVDINVS T. III. p. 337.

v) WADDINGVS in Biblioth. Fratr. Ord. Min. v. Bonauentura et in Annal. ad annos 1243. - - 1274

w) LVD. DONIVS D'ATTICHY in Floribus Histor. S. R. E. Cardinalium T. I. p. 338.

x) Act. SS. 14. Iul. T. III. p 811. RAYNAVDVS Indicul. SS. Lugdunens. T. VIII. Opp. p. 38. add. DOMINICVS DE COLONIA Hist. literar. Lugd. T. II. p. 307. OCTAV. DE MARTINIS Orat. de vita et meritis S. Bonauenturae Opusc. T. II. p. 812.

adſcribi iuſſit. Quod quanto deuotionis ardore et cupiditate exequutus ſit, biographi eius valde extollunt [y], verumque eſſe ſeculi illius mores facile perſuadent. Sacris itaque atque ſecularibus literis accurate diſcendis ſe totum addixit, moreque ſuae aetatis Pariſios abiit, vt ex praeſtantiſſimis praeceptoribus Scripturae S. atque philoſophiae myſteria diſceret [z]. Habuiſſe ibi Alexandrum Haleſium praeceptorem, hiſtoriae literariae fratrum Minorum ſcriptores tantum non omnes, et biographi quoque Bonauenturae contendunt [a]. Quod tamen dubio haud caret [b]: natus enim anno cIↃ CCXXI, vota ſacra perſoluit anno cIↃ CCXLIII, et tum demum primis eruditionis elementis imbutus dicitur, mittique ante annum cIↃ CCXLV vix Pariſios ad audiendam philoſophiam potuit, quo curriculo more illius temporis aliquot annis abſoluto, ad theologiam tandem conuerſus eſt. Halenſis autem, vt ſupra dictum, anno cIↃ CCXLV obiit. Vt taceamus, easdem rationes, quae de Thoma hoc negant, de Bonauentura quoque valere, eo quod commilitium vtriusque in palaeſtra literaria in confeſſo ſit. Vnde veriſimilius eſt, audiuiſſe eum Halenſis ſucceſſorem Ioannem de Rupella. Ex quibus de narratiuncula Trithemii iudicandum, ſcribentis: *Alexandrum Bonauenturae ingenium, dotem naturae, et puritatem vitae contemplantem dicere fuiſſe ſolitum: in fratre Bonauentura Adamus non peccaſſe videtur* [c]. Quam fabellam cudiſſe, conſecrationis Bonauenturae auctores, probabile eſt. Tanta autem in vtroque ſtadio celeritate et felicitate cucurrit, vt ſummis theologiae honoribus, vno, quod nonnulli tradunt, actu cum Thoma Aquinate augeretur. Ita ſacrarum et philoſophicarum diſciplinarum praeſidiis probe inſtructus ad docendas ſacras literas et philoſophiam animum applicuit, teſteque, qui profeſſores theologiae Pariſienſes omnes enarrat, HENRICO GANDAVENSI [d], huic ſcholae theologicae praefuit. In qua cum non tantum academiam literis, ſed et ordinem ſuum pietatis ſanctitatisque laude atque opinione ornaret, tantam ſibi apud ordinis ſui fratres auctoritatem conciliauit, vt vix annos XXXIV natus Ioanni Parmenſi fatis concedenti in Generalis Ordinis Minorum munere ſucceſſor daretur. Valde vero eo tempore de ordine ſuo Bonauentura meruit, cum ſe Guilelmo de S. Amore omnibus viribus opponeret. Cum enim ſua potiſſimum auctoritate eo rem deuolueret, vt ſaluo honore muneribusque monachorum mendicantium, Guilelmi librum *de periculis nouiſſimorum temporum*, flammis comburendum traderet Alexander IV [e], gratum animum

y) IDEM de vita Bonauenturae p. 873.

z) Ibid.

a) Praeiuit reliquis TRITHEMIVS l. c.

b) Vid. OVDINVS T. III. p. 135.

c) Primus hoc tradidit PELWARTHVS OSWALDVS A THEMESWAR, Franciſcanus, in ſermone de Bonauentura, quem reliqui et inter hos SIXTVS IV. in bulla canoniſationis T. II. Opuſc. p. 841. ſecuti ſunt. Idem de Haleſio dictum fuiſſe ſupra monuimus; ex quo fons fabulae patet.

d) loc. cit.

e) Guilelmus de S. Amore, ex canonico Bellouacenſi doctor Sorbonicus, et Roberti fundatoris familiaris, vir magnae ſcientiae et opinionis, vt audit NAVCLERO Chron. gener. XLII. p. 944. quocum conf. ANTONINVS Summae Hiſt. T. III.

animum omnino meruit. In hoc vero nouo et ampliſſimo munere, modeſtiam eius prorſus ſingularem, humanitatem inſolitam, fraternum in correptionibus amorem et miſericordiam cum prudentia magna coniunctam impenſe extollunt hiſtoriae Franciſcanae ſcriptores, quamuis in emendanda regula S. Franciſci multam poſuiſſet operam. Neque tamen his occupatus diſtractusque laboribus a profeſſoris doctorisque publici contentione quicquam remiſit, ſed et legendo et ſcribendo iuuentuti Eccleſiaeque prodeſſe ſtuduit, vt vel ex vno *Sententiarum* libro etiam metrice expreſſo [f] liquet, et magnus ſcriptorum euincit numerus. Talis cum eſſet, et ſumma doctrinae eius vbique, maxime in aula Romana, floreret exiſtimatio, dignus potiſſimum et aliis aptior viſus eſt Gregorio X, pontifici Romano, quem ad concilium Lugdunenſe, anno cIↄ cclxxiv celebratum mitteret, in quo vnionem Eccleſiae Orientalis ſiue Graecae, cum Occidentali ſiue Latina vehementer pontificem vrſiſſe, eamque tandem obtinuiſſe, reprobantibus poſtea tamen Graecis legatorum ſuorum acta annales narrant Eccleſiaſtici. Vt vero ſplendidiori fulgeret axiomate, inter Romanae Eccleſiae cardinales eum retulit, epiſcopumque Albanenſem conſtituit. Eboracenſi enim Eccleſiae epiſcopum eum praefectum fuiſſe, quod Miraevs [g] tradit, probari non poteſt, fatente eius biographo [h], *pontificem Clementem IV, vt illum in partem ſollicitudinis traheret, opulentae Eboracenſi Eccleſiae praefeciſſe, nec tamen obtinere potuiſſe, vt vir ſanctus eam promotionem acceptaret, qui propoſiti conſtans in religione voluerit permanere.* In hoc ampliſſimo conſeſſu, cui praeter cIↄIↄ epiſcopos, abbates et homines alios Eccleſiaſticos magna interfuit copia regum, principum, ſummorumque in republica virorum, eruditionis, eloquentiae, et ſanctitatis opinione ſe valde Bonauentura commendauit, illi tamen ſuperuiuere non potuit, rebus humanis anno cIↄ cclxxiv aetatis LIII, praemature ereptus. Cuius funus eo honore elatum eſt, quo ab hominum memoria

T.III.p.684 b. ſtrenue pro profeſſorum in Academia Pariſienſi iuribus et priuilegiis decertauit. Ferre enim eo tempore academia non poterat, quod monachi mendicantes S. Franciſci et S. Dominici, ſpretis iuribus ſuis, priuilegiis et conſtitutionibus Eccleſiaſticis, profeſſionem theologiae et curam animarum ſibi vindicaſſent, iactataque paupertate voluntaria aliorum tamen in meſſem falcem ſuam immiſiſſent. Ideo eos excluſit ex albo ſuo numeroque atque grege. Quod cum pati nollent monachi, res ad P. M. delata eſt, qui probata ordinis vtriusque auctoritate, academiam vehementer obiurgauit, repugnantesque profeſſores quatuor, inter quos Guilelmus erat, fulmine percuſſit ſacro, et a munere reiiciendos eſſe ſtatuit. Qua indignitate commotus Guilelmus, librum edidit de periculis nouiſſimorum temporum aduerſus mendicantes ordines, qui cum aliis eius generis extat in Edvardi Brownii Tomo II. Faſcic. rerum expetendarum et fugiendarum Lond. 1690. edito. In eo graues accuſationes contra vtrumque ordinem cumulauit Guilelmus, praecipue, cum famoſi libri, de aeterno Euangelio, auctor diceretur Ioannes de Parma, Generalis ordinis Minorum, de quo in Annalibus Eccleſiaſticis dicendum. Conf. Bvlaevs T. III. Hiſt. Acad. Pariſ. p. 310. Huic itaque libro et ſcriptis ſe oppoſuere Thomas Aquinas et Bonauentura, effeceruntque in curia Romana, vt Guilelmi liber flammis traderetur vltricibus, nec eius quoque noua repaſtinatio Clementi IV. oblata placeret. Vid. qui Guilelmi Opera ſub ficto Ioannis Alethophili nomine edidit Paris 1632. 4. Io. Cordesivs, Nat. Alex. T. VII. H. E. p. 93. Ancilloniana T. I. p. 114.

f) Extat inter Opuſcula Lugd. 1647. fol. edita Vol I. p. 215. et T. VI. Opp. editionis Romanae. Conf. Leyserys Hiſt. Poetar. medii aeui p. 1003. Abiudicat Bonauenturae propter inconcinnam ruditatem Ovdinvs T. III. p. 403.

g) Ad Henric. Gandau. l. c.

h) De Martinis l. c.

moria gloriosius non legitur. Praesentes enim fuere Gregorius X. P. M. imperator Graecorum per Graecos proceres, ipseque Balduinus II. Latinus Orientis imperator. Item Iacobus rex Aragoniae, patriarchae Constantinopolitanus et Antiochenus, cardinales vniuersi, archiepiscopi et episcopi quingenti, abbates sexaginta aliique minorum gentium antistites et sacerdotes supra mille: regum ac principum plurimorum oratores, Tartarorum aliorumque populorum legati, et innumerabilis politici ordinis hominum turba, laudationem funebrem dicente Petro de Tarantasia, postea Innocentio V. papa. Multa de eo miracula narrant fratres Ordinis Minorum, quae qui nosse cupit, omnium optime, ex actis canonizationis eius [i] intelliget. His enim testibus honorem inter coelites meruisse iudicatus est, id quod factum a Sixto IV, anno cIↄ ccccLXXXII. Sixtus V autem, vt ordini, quem ipse susceperat, velificaret, hicque haberet, quem et sanctitatis et eruditionis magnitudine Thomae Aquinati Dominicano opponeret, sextum Ecclesiae doctorem illum renunciauit, dictusque est doctor Seraphicus. Quos honores, titulos miraculorumque gloriam hoc loco examinare, praeter institutum nostrum est, iudicabitque ipse Lector, morum aetatis huius, qua vixit Bonauentura, non ignarus. Nobis in historia philosophiae Scholasticae ideo nominandus est, quod eam non tam spinosa, quam reliqui solebant tractatione impediuerit, quamuis nec a Peripatetica philosophia, nec a quaestionibus theoreticis et subtilibus totus abhorreret. Et hac quoque ratione ad theologiam se conuertit, et non sententias modo more seculi sui enarrauit, sed mysticam quoque theologiam magna contentione excoluit, et in argumento ascetico diligentissimus fuit. Laudandumque in eo, quod cum steriles auenas et infelix lolium, quod in agro Scholasticorum dominabatur, persensisset, meliora dare et succulentiora laborauerit [k]. Quod si sobria ratione praestitisset, et impuros mysticae theologiae fontes, maxime vero immensam Μαριαδουλείαν, in quam furore quasi correptus ruebat [l], neglexisset, inter optimos Scholasticorum theologos locum meruisset: de quo tamen statuent, qui theologiae historiam describunt criticam. Scripsit plurima, quae octo voluminibus, siue Tomis, curante Constantio Sarnano cardinale, et Angelo Rocca ac Francisco Labata, Sixti V. et Clementis VIII auspiciis Romae

i) Suffixa sunt Opusc. Tomo II.

k) „Si quaerat a me, quis inter ceteros doctores videatur idoneus, respondeo sine praeiudicio, „quod D. Bonauentura, quia in dicendo solidus „est, securus, pius, iustus, deuotus. Praeterea „recedit a curiositate, quantum potest, non immiscens positiones extraneas, vel doctrinas secculares, dialecticas aut philosophicas, terminis „philosophicis obumbratas more multorum, sed „dum studet illuminationi intellectus, totum refert ad pietatem, et religiositatem affectus, quare factum, vt, ab indeuotis Scholasticis, quorum „proh dolor! maior est numerus, ipse minus „sit frequentatus". Ita Gerson. App. de examin. doctrinae f. 1. p. 8. In seqq. eum Thomae longe praefert.

l) Speculum quidem de laudibus Mariae nostro abiudicat et Bonaventurae Badvario de Peraga vindicat Ovdinvs l. c. p. 409. quemadmodum eum Psalterii Mariani auctorem non agnoscit, conf. Thom. Crenivs Animadu. phil. T. IX. p. 98. Sunt tamen alia inter eius opuscula, e. g. de Rosario B. Mariae. etc. quae satis produnt, quam immenso zelo ea in re aestuauerit.

prodiere [m]. Inter haec scripta ei tributa esse multa, quae ad eum non pertinent, ideo tantum ad illum relata, vt hoc quoque pacto gloriae Thomae Aquinatis Bonauenturam nihil concedere, patesceret, verisimillimum est; vtrum autem omnes illi libelli spurii sint, quos ei denegat OVDINVS, duce potissimum vsus *stilo Bonauenturae atque methodo, neque plane eleganti, neque omnino neglecta, sed media quadam incedente via, cuius tamen aliquando phrases ad deiectionem tendant, more Scholasticorum huius temporis; ingenium autem demonstrent graue et virile, et nullatenus infans, aut monachale et simplex, omnem in expressionibus barbariem et nugacitatem vitans*, aliis expendendum relinquimus. Pleraque enim haec momenta ad theologica scripta pertinent, quae hoc loco expendere institutum vetat. Inter opuscula philosophica vero vnum occurrit *de reductione artium ad theologiam* [n]. In eo cum contineatur breuis Isagoge ad philosophiam eiusque partes omnes, illaque luculentissime delineet, quo vultu, habituque Seculo XIII philosophia Scholastica, ad theologiam potissimum mysticam translata sit, pace Lectoris, hoc quoque momentum historiae Sholasticae philosophiae non negligemus, sed breue eius ὡς ἐν παρόδῳ dabimus compendium. Quod qui paulo attentius considerabunt, multo in hac nostra tractatione de rebus philosophicis ad Scholasticam periodum pertinentibus perfundentur lumine.

Typus philosophiae Bonauenturae.

§. XXI. Sequimur autem seruatam hactenus methodum et ipsis Bonauenturae verbis has eius assertiones apponimus.

I. Omne datum optimum et omne donum perfectum desursum est descendens a patre luminum.

II. Multiplex itaque est et liberalis ab illa fontali luce emanatio.

III. Licet illuminatio omnis interne fit cognitione, potest tamen distingui in lumen exterius, siue artis mechanicae; lumen inferius, siue cognitionis sensitiuae; lumen interius, siue cognitionis philosophicae, et lumen superius, siue gratiae et Scripturae sacrae.

IV. Lumen mechanicae ad supplendam corporis indigentiam repertae, seruile est, et degenerat a cognitione philosophiae; et comprehendit septem artes mechanicas, lanificium, armaturam, agriculturam, venationem, nauigationem, theatricam, medicinam.

V. Lumen cognitionis sensitiuae illuminat ad formas naturales apprehendendas, hucque pertinent quinque sensus. Habet enim spiritus sensibilis naturam luminis, et in neruis viget, quorum natura est clara et peruia, et in istis quinque sensibus multiplicatur.

VI. Lumen cognitionis philosophicae illuminat ad veritates intelligibiles perscrutandas, et interius dicitur, quia interiores caussas et latentes re-

m) 1588. - - 1596. fol.

n) Tom. I. Opusc. p. 1. seqq. Edit. Lugdunensis, qua vtimur.

tes requirit, et hoc per principia disciplinarum, et veritatis naturalis, quae homini naturaliter sunt inserta.

VII. Veritas autem est triplex, sermonum, rerum et morum, hinc philosophia diuiditur in rationalem, naturalem et moralem.

VIII. Rationalis philosophia, vel est ad exprimendum, vel ad docendum, vel ad mouendum; indeque diuiditur in grammaticam, logicam et rhetoricam, quarum prima respicit rationem, vt apprehensiuam, secunda vt indicatiuam, tertia vt motiuam.

IX. Quoniam intellectus noster dirigi habet in iudicando secundum rationes formales, et hae tripliciter considerari possunt, vel in comparatione ad materiam, et sic dicuntur rationes formales, vel in comparatione ad animam, et sic dicuntur intellectuales, vel in comparatione ad diuinam sapientiam, et sic dicuntur ideales: ideo naturalis philosophia triplicatur, scilicet, in physicam proprie dictam, in mathematicam et in metaphysicam.

X. Physica consideratio est circa rerum generationem, et corruptionem secundum virtutes naturales, et rationes seminales.

XI. Mathematica est circa considerationem formarum abstractibilium, secundum rationes intelligibiles.

XII. Metaphysica est circa cognitionem omnium entium, quae reducit ad vnum principium primum, a quo exierunt secundum rationes ideales, siue ad Deum, in quantum principium, finis et exemplar.

XIII. Quia regimen virtutis motiuae tripliciter habet attendi, scilicet respectu vitae propriae, respectu familiae, et respectu multitudinis subiectae, ideo moralis philosophia triplicatur, scilicet, in monasticam, oeconomicam et politicam.

XIV. Lumen sacrae Scripturae illuminat ad veritatem salutarem, et est superius, quia ad superiora ducit manifestando ea, quae sunt supra rationem.

XV. Lumen hoc vnum est secundum intellectum literalem, et tamen triplex, secundum sensum mysticum et spiritualem, nempe allegoricum, moralem et anagogicum.

XVI. Totius vero Scripturae S. doctrina potest reuocari ad haec tria: Christi aeternam generationem, et incarnationem, viuendi ordinem, et Dei ac animae vnionem, primum ad doctores, secundum ad praedicatores, tertium ad contemplatiuos pertinet.

XVII. Sex hae illuminationes habent vesperam, et sequetur septima dies requietionis, quae vesperam non habet, scilicet illuminatio gloriae.

XVIII. Vt omnes illae cognitiones ab vna luce habent originem, sic omnes ad cognitionem sacrae Scripturae ordinantur, in ea clauduntur, et in illa perficiuntur, et mediante illa ad aeternam illuminationem ordinantur.

XIX. Reducitur cognitio ſenſibilis ad Scripturam ſacram, ſi ex ſimili medii cognoſcendi intelligimus generationem diuinam verbi; ex ſenſuum exercitio ordinem viuendi, prudenter, temperanter et obtemperanter, ex ſenſuum oblectamento, ſi intueamur Dei et animae vnionem.

XX. In illuminatione mechanicae poſſumus intueri verbi generationem, viuendi ordinem et animae cum Deo foederationem, quoad egreſſum, effectum, fructum.

XXI. Eadem ratio eſt in illuminatione philoſophiae rationalis, vt enim ſermo ſignificat mentis conceptum, et ille interior eſt verbum mentis, et proles eius, induit autem formam vocis, licet non recedat a mente proferentis; ita verbi aeterni generatio et incarnatio facta eſt. Eadem vero oſtendit in viuendi ordine tria, modum, ſpeciem et ordinem.

XXII. Simili modo eſt reperire in illuminatione philoſophiae naturalis, quae rationes formales conſiderat ſecundum habitudinem proportionis, ſecundum effectum cauſſalitatis, et ſecundum medium vnionis. In primo videmus verbum aeternum et incarnatum, vt enim ſe habent rationes ſeminales in materia et intellectuales in anima, ſic idealis ratio, verbum, in Deo, quod praedicat vniuerſa naturalis philoſophia. In ſecundo videmus ordinem videndi, qui lumen, vt in naturalibus non poteſt accipere, niſi e ſupernis, a ſole Chriſto et luna B. Virgine influxum. In ſecundo vnitur anima Deo, vt vnitur anima corpore etc.

XXIII. Eodem ſe modo habet in philoſophia morali, quae verſatur circa rectitudinem. Rectum autem tripliciter dicitur: vnum cuius medium non exit ab extremis, ſi ergo in Deo eſt ſumma rectitudo, et eſt principium omnium et finis, debet eſſe inter extrema media perſona, quae ſit et Deus et homo; ſecundum, quod dirigenti ſe conformatur, ita qui dirigitur ſecundum regulas iuris diuini rectus eſt; tertium cuius ſummitas eſt ſurſum erecta, vt hominis ſtatura recta; ita cum Deus ſit ſurſum, neceſſe eſt, vt apex mentis humanae ſurſum erigatur.

XXIV. Et ſic patet, quomodo multiformis ſapientia Dei, quae lucide tractatur in Scriptura ſacra, occultatur in omni cognitione et in omni natura, et quo modo omnes cognitiones famulantur theologiae; patet etiam, quam ampla ſit via illuminatiua, et quomodo in omni re quae ſentitur, ſiue quae cognoſcitur, interius lateat ipſe Deus. Habes his Lector beneuole luculentum introductionis philoſophicae ad theologiam myſticam exemplum; ex quo non modo circulum illum ſcientiarum philoſophicarum, qui aeuo medio obtinuit, quemque eodem fere modo apud Io. Sarisberiensem inuenire licet, diſcimus, ſed clariſſimo quoque ſpecimine videmus, qua ratione philoſophia et ad theologiam Scholaſticam et ad myſticam tranſlata ſit. Ex quibus, quae initio huius capitis de combinatis inter ſe philoſophia, et theologia Scholaſtica atque myſtica diximus, ſua luce radiant, et egregie confirmantur. Quod reliquum eſt, hunc Bonauenturam diſtinguendum eſſe monemus a Bonauentura

tura Baduario de Peraga Ordinis S. Augustini, qui seculo XIV cardinalitiam dignitatem obtinuit, cui quaedam S. Bonauenturae scripta tribuenda sunt, itemque alios esse Bonauenturam Brixianum, Bonauenturam Brocardum [o], aliosque Bonauenturas recentiores.

§. XXII. Sacro inter Scholasticos philosophos diademate effulsit PETRVS HISPANVS, postea Ioannes XXI, pontifex Romanus, cuius historiam praeter scriptores historiae pontificalis veteres et recentiores et historiae literariae ecclesiasticae auctores tetigere SCHOTTVS [p] et ANTONIVS [q], itemque LVDOVICVS IACOBVS A S. CAROLO [r] aliique. Olyssipone Portugalliae natus, a patria Hispanus, a patre Petrus Iuliani dictus, et post Tusculanum episcopatum et purpuram ecclesiasticam Romanae sedi admotus est. Is tanta industria et ingenii subtilissimi acumine primo quidem philosophiae operam dedit, et tum arti salutari, vt in vtroque eruditionis genere parem vix agnosceret, et inter magnos philosophos numeraretur, id quod PTOLOMAEI LVCENSIS [s], MARTINI POLONI [t], IO. TRITHEMII [u] et LEONIS VRBEVITANI [x] testimoniis nouimus; inter quos ille, *virum* vocat *in medicinis valde eruditum et in seculari philosophia magnifice doctum;* hic *magnum in philosophia.* Quod vero LEO addit: *Parum habuisse de experientia naturali*, vix de medico suspicari licet tam inclyto, nisi ista experientia naturali indicare voluerit prudentiam naturalem ex viuendi vsu enatam. Carpit enim eum in sequentibus, *quod pontificalem dignitatem morum quadam stoliditate deformauerit.* Quod confirmat TRITHEMIVS [*], *hominem*, fassus, *fuisse doctum et eruditionis multae, sed prudentiorem medicum quam papam.* Quae repetunt Martinus Polonus, Henricus Stero, Ptolomaeus Lucensis, Bernardus Guidonus, et qui hos secuti sunt Platina, Nauclerus et alii, inque eo culpant, *quod doctrinae suae praestantiam et pontificalem dignitatem rerum gerendarum ignoratione et morum inaequalitate, ac quadam stoliditate deformauerit:* ea vero, quae praeclare in exiguo, quo sedit, tempore, gessit, consilio Ioannis Caietani cardinalis, qui ei in pontificatu suffectus est, adscribunt, eo quod eius nutu omnia agerentur. Quae nos historiae pontificiae scriptoribus examinanda relinquimus, fatemur tamen, hos scriptores nobis nonnihil suspectos esse, eo quod diserte tradant: *Pontificem religiosos exosos habuisse, curialem fuisse, in faciendis gratiis indiscrete tamen et sine difficultate omnes ad eum ingressos fuisse.* Haec enim quae LEONIS verbis retulimus, iustam nobis ansam dant suspicandi, religiosos, qui tragicum quoque vitae eius exitum

Petrus Hispanus.

o) Vid. de his Bonauenturis medii aeui FABRICIVS Bibl. Lat. med. T. I. p. 700. seqq. Franciscus autem Bonauentura professor theologiae Hispanus, et Fridericus Bonauentura philosophus Italus vixere seculo XVI.

p) Bibl. Hisp. T. I. p. 243.

q) Bibl. Hisp. Vet. T. II. p. 81.

r) Bibl. pontificia L. I. p. 537.

s) Hist. eccles. L. XXIII. c. 21.

t) In Chronico circa fin.

u) De S. E. c. 478. p. 119.

x) In Chronico pontif. T. II. Delic. Cl. LAMII p. 330.

*) Annal. Hirsaug. T. II. p. 31.

tum fulminibus in religiosos vibratis adscripserunt [y], vt huius inuidiae vindictam sumerent, talia de eo vulgasse, quod multoties factum esse, nemini ignotum est [z]. Certe animum reipublicae Christianae tranquillitati non imprudenter prospicientem in exiguo octo mensium tempore demonstrauit. Quicquid autem eius rei sit, de quo alibi disceptandum, illud non negant scriptores laudati, hoc eum habuisse laudabile, quod literis et literatis se beneuolum praestaret. *Quia cum summus pontifex, et sua dignitas suprema esset, cum inferioribus tamen non dedignabatur conuersari, qualiscunque esset status, dummodo esset literatus, siue pauper, siue diues esset: et talibus fuit largus beneficiis et pio amplectebatur affectu*, quae verba sunt PTOLOMAEI LVCENSIS [a], quae confirmat MARTINVS POLONVS [b], laudans eum, *quod multos egenos studium literarum amplectentes fouerit, et beneficiis ecclesiasticis promouerit.* Vitae vero exitum tristem habuit, euentu cum ex μαντικῇ sibi longam praedixisset, artis vaticinium deludente. Ita enim GVILELMVS DE NANGIACO [c]: *Ioannes papa cum sibi vitae spatium per annos plurimos extendi crederet, et hoc etiam coram multis saepe assereret, subito cum noua camera, quam pro se Viterbii circa palatium aedificari fecerat, solus corruit, et inter ligna et lapides collisus sexta die post casum huiusmodi sacramentis ecclesiasticis operibus perceptis expirans in Ecclesia S. Laurentii sepultus est.* Factum id anno cIɔCCLXXVII, in festo Pentecostes, XVII Cal. Iunii, vt demonstratum FRANC. PAGIO [d]. Alii aliter rem narrant, prout nempe vel inuidia, vel rumor vulgi dictabat. Ita enim de ea re TRITHEMIVS [e]: *Coeco astrologorum iudicio deceptus vitam sibi pollicebatur in plurimos annos, de quo saepe iactabundus cum apud suos gloriaretur familiares, quam esset futurorum ignarus, euidenter ostendit. Nam octauo pontificatus sui mense cum Viterbii sederet in aula magnifica ludens ad tabulam essetque iucundus et promissione longioris vitae superbus, subito ipsa domus corruit, et pontificem miserabiliter oppressit, qui tandem plusquam semimortuus inuentus et extractus sexta post die futura nesciens decessit.* In qua narratione circumstantiae vetustioribus indictae produnt in enarranda eius morte inuidiam calamum rexisse. Clarius id intelligitur, ex relatione SIFRIDI [f], tradentis, *improuiso casu obrutum fuisse, dum in eo esset, vt librum quendam haereticum et peruersum dictaret, hinc inter lamentantis voces has fere solas fuisse auditas, quid fiet de libello meo? quis complebit libellum meum?* Ex quo scripto-

y) PTOLOMAEVS LVC. l. c. c. 21.

z) Auger suspicionem, quod Ptolomaeus Lucensis et Martinus Polonus Dominicani fuerint, adeoque ob statuta in ordinem quoque suum iniquiora illius inimici: quod coniiciunt quoque Spondanus et FR. PAGI in Breu. pontif. T. III. p. 427. Quid enim monachorum inuidia valeat, Gulelmi de S. Amore exemplo supra vidimus.

a) L. XXIII, c. 24.

b) loc. cit.

c) Apud PAGIVM l. c.

d) l. c. pag. 426. Ponendus itaque apud CAVEVM H. L. Scr. Eccl. p. 648. annus 1276 pro 1288.

e) Annal. Hirsaug. l. c.

f) Epitom. hist. L. II. ad ann. 1276. Collect. Pistor.

ſcriptorum diſſenſu et narratiunculis odioſis facile eſt colligere, ordinum religioſorum ſectatores, quos odio habebat Petrus, in narranda eius morte funeſta, ita variaſſe, prout affectus dictaret infenſior. Praeter artis medicae ſcientiam, cui varia ſcripta, et inter ea *Bibliothecam pauperum*, debemus, maxime artis rationalis peritia inclaruit, et imprimis notiſſimus fuit editis *Summulis logicalibus*, quibus diu ſcholae pro duce in logica vſae ſunt, quas tamen Pſello ſurripuiſſe quidam contendunt [g]. Nec negandum, quod indignatur in Petro BVLLINGERVS [h], infelicem eum et ieiunum dialecticae magiſtrum fuiſſe. Meliora enim illa tempora ferre non poterant, quibus inutilibus tricis omnia replebantur. Diſtinguit tamen auctorem ſummularum, a Petro Ioanne Vlyſſiponenſi, illumque fuiſſe Dominicanum quendam contendit NICOLAVS ANTONIVS [i], Platina potiſſimum nixus [k], qui Petrum Hiſpanum a Ioanne pontifice ipſe quoque diſtinguere videtur. Quod tamen ſine neceſſitate fit, cum ſcriptores omnes teſtentur, hunc pontificem in logicis excelluiſſe, ille autem Petrus Ioannes nunquam appellatus ſit, ſed Petrus Iuliani. Alii quoque libri philoſophici de eo feruntur, nempe *parua logicalia*, *dialectica*, *tractatus logicales*, *problemata et in phyſiognomica Ariſtotelis*, vt tractationes phyſico-medicas *de formatione hominis*, *de oculis*, et alia taceamus, enarrata praeter citatos a MERCKLINO [l] et FABRICIO [m].

§. XXIII. Longe profundius in myſteria philoſophiae, maxime naturalis, artiumque mathematicarum penetrauit et ſeculi ſui indolem multum ſuperauit ROGERVS BACONVS, vir ſummus, tantaque occultioris philoſophiae cognitione et experientia nobilis, vt merito doctoris mirabilis titulum reportauerit. De cuius rebus philoſophicis et literariis praeter ſcriptores hiſtoriae literariae apud Anglos WOODIVM [n], LELANDVM [o], BALEVM [p], PITSEVM [q], aliosque [r], videndi P. BAYLE [s] et OLAVS BORRICHIVS [t], vt eos taceamus, qui naturalis philoſophiae et mathematicarum ſcientiarum hiſtoriam enarrarunt. Patria is fuit Somerſetenſis gente Anglus, Ilceſtriae ſplendida familia genitus [u]. Qui cum mature ſummo pernoſcendorum philoſophiae myſteriorum deſiderio arderet, indefeſſo ſtudio in rimandis eruditionis, maxime philoſophicae, arcanis verſatus eſt. Cui conſilio prouida fauebat natura, quae inter tenebras, quae tunc orbem philoſophicum premebant, hanc potiſſimum ſtellam produxit, quae iſtam noctem ſuae eruditionis radiis illuſtraret. *Rogerus Baconus.*

g) Conf. HORNIVS hiſt. phil. L. VI. c. 4. p. 229.
h) Apud TRIBBECHOVIVM de DD. Scholaſt. c. II. p. 49.
i) l. c. T. II p. 51.
k) fol. 193. a. coll. fol. 251. a.
l) Linden. renou. P. I. p. 893.
m) Biblioth. Graec. Vol. XIII. p. 326. Bibl. Lat. med. T. IV. p. 121. ANTONIVS et LVDOV. IACOBVS ll. cc.
n) Antiqq. Oxon. p. 136.
o) c. 236.
p) Cent. IV. 55.
q) pag. 366.
r) WADDINGVS Ann. Min. ad ann. 1266. 1278. Biblioth. Ord. Minor. p. 309.
s) Dict. T. I. art. Rogerus Bacon p. 416.
t) De orig. et progreſſu chemiae p. 123.
u) CAVE Hiſt. lit S. E. p. 648. OVDINVS T. III. p. 190.

ret. Nam et donis eum instruxerat praeclarissimis, raroque obuiis, et praeceptores ei subministrauerat, quibus calcar subdentibus, cum ipse iam strenue curreret, fortissime ad summa eruditionis cacumina progressus est. Oxonii enim haerens eximios in grammatica, rhetorica et logica progressus fecit, magistros nactus Richardum Fisacrium et Edmundum Richium siue Diuitium [x], de philosophiae incrementis praeclare meritum, quem Baconus, cum is ad Cantuariensem sedem esset promotus, amicum postea habuit. Praeter philosophiae praecepta, mathematicarum quoque disciplinarum institutionibus haud leuiter imbutus, more gentis suae ad prosequendum studiorum cursum in Galliam abiit, Parisiisque praestantissimorum doctorum praeceptis imbuendum se dedit. Facile tamen colligere est, plus suo Marte quam alieno auxilio profecisse Baconum in literis. Discebat enim historiam, linguas Orientales et Occidentales, iurisprudentiam et medicinam, quarum scientiarum tunc exiguus erat cultus, eo quod a plerisque eo tempore negligeretur. Itaque quod a viuis praeceptoribus discere non licebat, ex demortuorum chartis hauriebat, vnde, qui scripta eius legerunt [y], testantur, eum ex lectione non tantum Aristotelis, Plinii, Solini, Ptolomaei Hippocratis, Gellii Ouidii, Isaacii medici, Platonis, Iosephi aliorumque profecisse, sed diligenti quoque manu versauisse Auicennam, Auerroëm, Albumazarem, Gebrum, Abuhali, Alpharabium, subtilissimos Arabum medicos et philosophos. His itaque eruditionis ornamentis conspicuus cum summam rerum theologicarum cognitionem adiecisset, doctoratus insignia reportauit. Ex Gallia in patriam reuersus Oxonium vitae studiorumque palaestram elegit, et vt tranquilliora studiis suis, tempus sibi et quietem postulantibus, otia acquireret, circa annum CIↃCCXL monasticam vitam sumto cucullo Franciscano, elegit [z]. Tempus tamen non otio, more aetatis suae, aut nugis logicis et metaphysicis tribuit, sed ad rimanda naturae arcana totam industriam suam adhibuit, et astrologiae, chemiae atque mathesi accurate pernoscendae, et in vsus transferendae gnauiter inuigilauit. Quo factum est, vt artis chemicae, opticae, staticae reliquarumque huius generis praesidiis ea attingeret mysteria, quae et ignorabantur ab omnibus, et in stuporem rude et indoctum seculum rapiebant. Quae cum nostra demum aetas detexerit, merito mirandum est, Baconem tamen pleraque iam vidisse, et obseruasse, eamque rerum naturalium notitiam habuisse, quae rerum ignaros

x) Edmundus Rich, siue Diues, Anglus, domo Abingtonensis, Oxonii in literis educatus theologus et philosophus euasit celeberrimus, ibique scholas propriis sumtibus instituit, in quibus multos theologiam et philosophiam gratis docuit, et WOODIO teste primus in hac academia Aristotelis elanchos explicuit. Factus tandem archiepiscopus Cantuariensis anno 1234 ad emendandos cleri mores corruptissimos magno accessit animo. Quas Ecclesiae corruptelas exoticus dum disciplinam acrius restaurare nititur Henrici III regis Angliae, et Othonis legati pontificii odia experitur, cumque Romam se conuertisset, et ibi quoque censoriam exerceret virgulam, simili in aula quoque Romana odio laborare coepit, grandique pecunia mulctatus in Angliam remissus est. Vbi iniuriis tandem victus sponte exul in Galliam abiit, ibique febri et moerore confectus obiit 1242. a Callisto III an. 1456. inter SS. relatus. Conf. CAVE l. c p. 628. seq.

y) BORRICHIVS l. c.

z) WADDINGVS ll. cc.

ros attonitos facere, apta est. Adducemus eum ipsum loquentem, in epistola *de secretis artis et naturae operibus atque nullitate magiae* [*]: eo quod non modo quantus vir ille fuerit, inde intelligatur, sed historia quoque inuentionum mathematicarum et physicarum, amplissimam lucem „accipiat. Ita vero doctor ille mirabilis: „Per figurationem solius ar„tis instrumenta nauigandi possunt fieri hominibus remigantibus, vt na„ues maximae fluuiales, vel marinae ferantur, vnico homine regente, „maiori velocitate, quam si plenae essent hominibus nauigantibus. Cur„rus etiam possunt fieri, vt sine animali moueantur cum impetu inaesti„mabili. Possunt etiam fieri instrumenta volandi, vt homo sedens in „medio instrumenti reuoluens aliquod ingenium, per quod alae artificia„liter compositae aërem verberent, ad modum auis volantis. Fieri etiam „potest instrumentum paruum in quantitate ad eleuandum et deprimen„dum pondera quasi infinita, quo nihil vtilius in casu; nam per instrumen„tum altitudinis trium digitorum, et latitudinis eorum, et minoris quanti„tatis posset homo seipsum et socios ab omni periculo carceris eripere, et „eleuare, et descendere. Potest etiam de facili fieri instrumentum, quo „vnus homo traheret ad se mille homines per violentiam ipsis inuitis, et „sic de rebus aliis attrahendis. Possunt etiam fieri instrumenta ambu„landi in mari et in fluuiis ad fundum sine periculo corporali, et infinita „alia possunt fieri: vt pontes vltra flumina sine columna vel aliquo su„stentaculo et machinae et ingenia inaudita. Possunt figurari perspicua „et specula, vt vnum appareat multa, vt vnus homo exercitus, et vt „plures, et quot volumus, soles ac lunae appareant. Nam natura, sic „aliquando figurat vapores, vt duo soles, duae lunae, et aliquando tres „soles apparuerint simul in aëre, vt Plinius recitat *secundo N. H.* Et „qua ratione plures et infinitae res possint vna apparere, quia postquam „excedit suam virtutem, nullus est ei numerus determinatus, sicut arguit „Aristoteles capite *de vacuo*, et sic omni ciuitati et exercitui contrario „possunt fieri terrores maximi, vt vel propter multitudinem apparitio„num stellarum, vel hominum super ipsos congregatorum dispereant, „praecipue si sequens documentum cum illo primo habeatur; possunt „enim sic figurari perspicua, vt longissime posita appareant propinquissi„ma, et e contrario, ita quod ex incredibili distantia legeremus literas mi„nutissimas, et numeraremus res quantumcunque paruas. Possunt „et sic figurari corpora, vt maxima appareant minima, et e contrario, „vt alta appareant infima et e contrario; vt occulta videantur manifesta, „vt quae in ciuitatibus et exercitibus contrariis fiunt, possint ab inimicis „deprehendi. Possunt et sic figurari perspicua, vt homo ingrediens do„mum videret veraciter aurum et argentum et lapides pretiosos, et quic„quid homo vellet; quicunque festinaret ad visionis locum, nihil inue-

5 L 2 „niret.

*) Prodiit illa passim, Paris 1542. 8. Basileae 1593. Hamburgi 1618. et in theatro chemico Arg. 1622. 8. Vol. V.

„niret. Non igitur oportet nos vti magicis illusionibus, cum potestas „philosophiae doceat operari quod sufficit. Sed de sublimioribus pote- „statibus figurandum est, quod ducantur et congregentur radii per varias „fractiones et reflexiones, in omni distantia, qua volumus, quatenus com- „buratur, quicquid sit obiectum. Haec sufficiant pro exemplo figura- „tionum, quamuis infinita alia miranda proponi possent in medium. „His vero sunt quaedam annexa sine figurationibus. Nam in omnem „distantiam, quam volumus, artificialiter componimus ignem comburen- „tem, ex sale petrae et aliis, item ex oleo petreolo et aliis. Praeterea „possunt fieri lumina perpetua et balnea ardentia sine fine. Praeter haec „vero sunt alia stupenda naturae. Nam soni velut tonitrus, et corrusca- „tiones fieri possunt in aëre, immo maiore horrore, quam illa, quae „fiunt per naturam, nam modica materia adaptata, scilicet ad quantita- „tem vnius pollicis sonum facit horribilem, et coruscationem ostendit „vehementem, et hoc fit multis modis, quibus ciuitas aut exercitus de- „struatur, ad modum artificii Gedeonis, qui lagunculis fractis et lampa- „dibus, igne exsiliente cum fragore inaestimabili infinitum Madianitarum „destruxit exercitum cum trecentis hominibus." Haec ipse Baconus, quae ideo licet longiuscula describenda fuerunt, vt pateret, in quae my- steria naturae artisque is penetrauerit, quod, nullo duce ausus merito omnium admirationem meruit. Licet enim inter haec esse multa, quo- rum experimenta non fecit, sed rationibus tantum mechanicis, staticis, opticis chemicisque ductus fieri posse statuit, sit verisimile: manifestum tamen, non intimas modo naturae leges ei fuisse notas, sed et multa eum iam tum vidisse, quae post aliquot demum secula philosophorum detexit curiositas, qualia sunt naues illae volantes, currus natantes, campanae vrinatoriae, specula optica, telescopia et vitra polyhedra, specula vstoria, et similia. Multorum quoque experimenta et vsum habuisse ex hac ipsa epistola constat, inter quae imprimis puluis pyrius referendus, cuius eum habuisse notitiam, eumque vere composuisse ante Bartholdum Schwarzium, hic locus manifestum facit [b]. Possent his addi alia ad chemicam artem pertinentia, nisi specialem eius artis historiam respicerent, heic non tan- genda. Sed astronomiae quoque et geometriae sublimioris gnarissimum fuisse, ex monstratis calendarii emendandi rationibus, et ex explicata quadratura circuli liquet. Nec in sacro theologiae linguarumque sancta- rum studio minorem se heroëm praestitit, vir summus, et saniora, quam illa aetas sapiebat, tenens, vt ostensum doctissimis Angliae duumuiris HVMFREDO HODYO [c] et HENRICO WHARTONO [d], ex epistola *de laude sacrae Scripturae* ad Clementem IV. In qua inter alia haec le- guntur: *Certum est mihi, quod infra tres dies quemcunque diligentem et confidentem docerem Hebraeum, vt sciret legere, et intelligere quic- quid*

b) Conf. BORRICHIVS l. c. MORHOF. Po- lyhist. T. II. L. II. c. 38 § 3. p. 422.
c) De Bibliorum textibus original. p. 419. seqq.
d) In Auctario ad Iacobi Vsserii historiam dogma- ticam de Scripturis sacrisque vernaculis. p. 420. seqq.

quid sancti dicunt, et sapientes antiqui in expositione sacri textus, et quicquid pertinet ad illius textus correctionem et expositionem, si vellet se exercere secundum doctrinam datam. Et per tres dies sciret de Graeco iterum, vt non solum sciret legere et intelligere quicquid pertinet ad theologiam, sed et ad philosophiam et ad linguam Latinam [e]. In quibus tamen vere veremur, ne sint quaedam paullo liberalius promissa. Aduocanda quoque ad haec naturae miracula a Bacono praestita esset machina illa magica, caput referens, exque certis metallis sub debita constellatione conflata, quae ad propositas quaestiones responderit, nisi apertum esset, esse eam fabulam nugacis et otiosi vulgi ambulantem, ab Alberto M. ad Baconum, ob mechanicae peritiam translatam. Id quod recte obseruatum Io. SELDENO [f], scribenti: *Istiusmodi caput ex aere conflatum ab eruditissimo Rogero Bacone est in ore nostratis vulgi, sed non sine iniuria in eius mathesin, quam summam et a daemonum praestigiis puram monstrant satis illius opera, quotquot nos legisse contigit - - Nec quod hanc vulgi famam adstruat, habent annales nostri. Ex luto eiusmodi quid Oxoniae fictum, et quaedam, quae etiamnum memorantur fuisse loquutum sub Richardo secundo tradunt. Et Ioannes Gowerus poëta nostras Cl. in confessione amantis Robertum Lincolniensem antistitem sub Henrico III magicum opus simile adgressum, haut accurate satis momento temporis obseruato frustra fuisse, scriptum reliquit.* Alias huius generis fabellas vulgi recte explosas ab eruditissimo NAVDAEO [g] tacemus. His vero eruditionis rarissimae, vulgique captum, isto praecipue tempore, longe superantis speciminibus factum est, vt, cum summam laudem meruisset, quod relictis nugis tricisque inutilibus, quibus ingenia eo tempore torquebant et cruciabant philosophi, ad naturae miracula explicanda se conuertisset, summa tamen inuidiae et calumniae audacia, ignorantia rerum naturalium crassissima suffulta inter magos referretur, haecque cum infernali principe inito foedere, cognouisse et praestitisse accusaretur. Quae calumnia non a vulgo modo sparsa, sed a clero quoque, ipsisque ordinis sui fratribus diuulgata et ad aures Romani pontificis delata est. Id quod coëgit Baconum, anno CIↃCCLXVI Ioannem Londinensem discipulum suum, cum libellis apologeticis et instrumentis mathematicis a se compositis Romam mittere, demonstrareque nihil sibi commercii cum impuris spiritibus esse, sed artis se praesidiis in reconditos naturae recessus penetrauisse, latentibusque rerum caussis detectis mirabiles quosdam effectus supra vulgi captum et opinionem ostendisse. Qua apologia, quam postea quoque certatim viri docti [h], et inter hos IOANNES DEE [i], et GABRIEL NAV-

e) Conf. A. E. 1691. p. 279. BAYLE l. c. not. E.
f) De diis Syris syntagm. I. c. 2. p. m. 112.
g) Apologia magiae accusatorum c. 17. p. m. 352 seq.
h) SELDENVS, BORRICHIVS, BAYLE ll. cc. GALE ad Iamblichum de myst. Aegypt. p 234.
i) Ea non prodiit. Vid. P. FR. ARPE de talismanibus c. IV. p. 116.

DAEVS [k] fecerunt, isto quidem tempore imminentem tempestatem repressit, non tamen dispulit. Anno enim cIↃccLXXVIII renouata est criminatio apud Hieronymum de Esculo Ordinis Minorum generalem, in Gallia tunc versantem [l], qui cum fratribus suis ignorantiae esset similis, Baconi doctrinam condemnauit, suisque, ne libros illius legerent, interdixit, ipsum autem auctorem carceri mancipari iussit. Quam eius sententiam confirmauit Nicolaus IV. In eo an ad mortem vsque durauerit, plane sibi ignotum esse fatetur CAVEVS [m]; verisimile tamen est, liberatum ex vinculis sibi Musisque suis vixisse, si verum est, quod refert BORRICHIVS [n]: *Extare hodieque Oxonii domum Rogerii Baconis, incolis the house of frayer Bacon appellatam, quam cum ab altera Tamesis vrbem lambentis ripa ostenderet sibi Emundus Dickinsonus medicus insignis, adiecisse: Rogerium monachorum quorundam obtrectationibus quotidie proscissum in vlteriori ripa fixisse sibi aedes, tum ne in citeriori, adeoque in vrbe viuens, iurisdictioni eorum foret obnoxius, tum vt ostenderet, se tamen oculos aduersariorum non defugere, sed vitae reliquo de ignorantia inuisae cohortis triumphare.* Obiit tandem profundissimi ingenii philosophus anno cIↃccxcIV, aetatis circiter LXXVIII, multosque reliquit rarissimae eruditionis testes, libros subtilissima eruditione miroque iudicii acumine conscriptos. Ex quibus multos quidem in bibliotheca Franciscanorum in plebis tumultu sub initia reformationis flammis combusta igne consumtos fuisse, WOODIVS [o] testatur, superesse tamen complures in bibliothecis Angliae ex OVDINI [p] recensione patet, qui diligenter forulos bibliothecarum Angliae excussit. Inter ea scripta non modo plurima sunt, quae ad naturalem philosophiam, ad chemiam, ad astrologiam et ad medicinam pertinent, sed et quae argumentum metaphysicum et morale exhibent, *de quatuor vniuersalibus caussis totius ignorantiae humanae, de sapientia perfecta, de morali philosophia, tractatus varii de sapientia diuina, ostendentes quomodo mathesis etc. theologiae inseruiant: syncategoremata, de ente et essentia, de signis et fallaciis, de impedimentis sapientiae* etc. ex quibus patet, non more seculi sui philosophiam in inutilibus speculationibus Baconum quaesiuisse, sed praeter naturae artisque culturam, animo quoque emendando consilium adhibuisse. In quibus Graecos Latinos, et Arabes philosophos eum consuluisse, ex iis, quae edita sunt, verisimili coniectura statui potest.

Aegidius de Columna.

§. XXIV. Magnum quoque nomen inter philosophos et theologos Scholasticos secundae aetatis obtinuit AEGIDIVS DE COLVMNA, Eremita Augustinianus, cuius ordinis historiae scriptores eum

k) l. c. Est tamen, quod merito in Bacono culpes, nempe superstitionem in amore astrologiae demonstratam, conf. BAYLE l. c. not. D.

l) WADDINGVS l. c. ad h. a. num. 26.

m) p. 648.

n) l. c. p. 128.

o) l. c. conf. MORHOF. l. c. T. I. L. I. c. 5. §. 26. p. 39.

p) l. c. Obseruandae tamen cautelae a CAVEO l. c. datae de incertitudine scriptorum Baconi.

eum indictum non praetermiserunt [q]. Is Romae genitus est ex splendida et illustri Columnensium stirpe. In ipsa iuuentute Eremitarum S. Augustini ordinem suscepit, postquam in vrbe patria prima literarum tyrocinia posuisset. Tum, more seculi Parisios missus Thomam Aquinatem et Augustinum Triumphum, sui ordinis virum tunc celeberrimum [r] praeceptorem habuit; illumque tanto cum Bonauentura amore complexus est, vt eius quoque defensionem contra Guilelmum Lamarensem Oxoniensem theologum [s] susciperet, edito *Defensorio seu correctorio librorum S. Thomae, contra Guilelmi Lamarensis Thomamastigis corruptorium.* Horum vero praeceptorum institutione ordinisque, quem susceperat, veneratione, quam sibi quoque morum grauitate vindicabat, mature summam auctoritatem famamque insignem consequutus est, adeo vt a variis academiis et principibus eius copia expeteretur. Rogatus tamen a Philippo III audace, Galliae rege, vt filii Philippi pulchri educationem literariam susciperet, in Galliam concessit, grauissimoque muneri humeros supposuit, et regii iuuenis animum formandum accepit. Quo in negotio quomodo versatus sit, ex libro quem tum scripsit *de regimine principum* [t], disci potest; quem valde laudat MORLIERIVS [u], testatus magnum in eo iudicii in arcana imperii penetrantis acumen deprehendi, scatereque monitis et praeceptis vtilissimis de prudentia regnandi. Quod quidem facile credimus, fatemur tamen, aurem nobis vellicare, quod laudatus vir doctus addit, nunquam eum obliuisci ita loqui, vt et Christianum, et hominem sui ordinis et conditionis deceat. Ex hoc enim non inepta coniectura colligimus, ita eum imperandi axiomata formasse et instillasse principi regio, vt salua inde emergeret cresceretque cleri Ecclesiastici auctoritas. Qua de re tamen certum quid statuent, qui libellum longe rarissimum [x] ipsi legerunt. Sane magnam eius famam fuisse, ex eo conspicimus, quia meruit in Hebraeam linguam transferri [y]. Hac vero occasione literas quoque sacras et philosophiam diu magna cum laude docuit in academia Parisiensi, tanti habitus, vt doctoris fundatissimi appellatione honoraretur [z], et in capitulo Augustinianorum generali decerneretur, vbique doctrinam eius methodumque sequendam et recipiendam esse. Nec diminutus hic ordinis sui erga illum beneuo-

q) THOMAS GRATIANVS de script. Ord. Eremit. CORNELIVS CVRTIVS in Elogiis virorum illustrium Ordinis Eremit. S. Augustini, p. 61. IOSEPH. PAMPHILVS in Chronico Ordinis Eremitarum Augustini, PHILIPPVS ELSSIVS in Encomiastico Augustiniano p. 15. addi possunt PROSP. MANDOSIVS Bibl. Rom. Cent. III. p. 145. ANGELVS ROCCA Comm. ad Aegidii Qq. in L. II. Sententiarum, et scriptores Hist. Literariae Ecclesiasticae ad annum 1316. BVLAEVS Hist. Acad. Paris. T. III. p. 671. multique alii.

r) Augustinus Triumphus, Anconitanus Ord. Augustin. legationibus variis et officiis Carolo et Roberto regibus Siciliae praestitis insignis obiit archiepiscopus Nazarenus Neapoli 1328. vid. CVRTIVS l. c. p. 129. ELSSIVS l. c. p. 89. FABRICIVS Bibl. Lat. med. T. I. p. 403. sq.

s) Fuit Ord. Minorum, vid. TRITHEM. c. 487. OVDINVS T. III. p. 618. FABRIC. T. III. p. 445.

t) Prodiit Romae 1482. Venet. 1498. non vero 1598. vt habet CAVEVS l. c.

u) Essais de literature T. II. p. 189.

x) Vid. Cl. VOGTIVS Cat. libr. rar. p. 9.

y) Conf. B. IO. CHR. WOLF. Bibl. Hebr. T. III. p. 1206.

z) Dictus etiam theologorum princeps. MIRAEVS in Auctar. p. 73.

beneuolentiae atque fiduciae affectus est, vnde factum, vt an. cIↄ ccxcII in comitiis Ordinis generalibus communi eligentium suffragio Prior Generalis Ordinis illius renuntiaretur: qua tamen dignitate post triennium se iterum abdicauit, vt eo liberius philosophiae et theologiae vacare posset. Quod tanta felicitate praestitit, vt si fides MIRAEO [a], *Regem Angliae sibi deuinciret commentario* [b] *illo, quem in libros Aristotelis scripsit, vt huic vni lucubrationi debeantur quodammodo monasteria quae in Britannia olim plurima Augustiniani possiderunt.* Sic Guidonem quoque Flandriae comitem sibi conciliauit, cum filio eius roganti *Libros elenchorum sophisticorum* explicaret, *vt*, quod ille addit, *huic etiam scripto acceptum referri possit monasterium Gandauense, quod Borlutii illa aetate suo in fundo erexerunt.* Quam regum principumque liberalitatem summamque erga Aristotelis philosophiam, et imprimis logicam, beneuolentiam merito quidem mirandam, et stupendam esse putamus, quod his tricis et speculationibus detenta fuerint regia ingenia: ita vero omnino euenire debuisse statuendum est, cum omnis eruditionis tinctura, quam principes affectabant, ab hominibus Ecclesiasticis et ex eorum iudicio hauriri deberet, qui in illis nugis consenuerunt, aliosque ad modulum suum formarunt. Sed et apud Bonifacium VIII gratiosus fuit, eo quod illius electionem post Coelestini resignationem, contra quosdam principes, vtramque improbantes edito tractatu *de renuntiatione papae*, confirmasset [c]. Quod insigne beneficium beneficio redimendum esse ratus papa eum Brituricensem archiepiscopum anno cIↄ ccxcvI constituit [d], Philippo Pulchro probante et cooperante. Et cardinalem quoque enunciasset pontifex Romanus, nisi intercessisset mors eius, successor vero eius Clemens V, ideo tardaret, quod Galliae proceres Aegidii apologia pro Bonifacio offensi, ei in curia Romana valde aduersarentur [e]. Tandem studiis ac laboribus exhaustus Auenione anno cIↄ cccxvI, decessit, Lutetiamque, vt in testamenti tabulis mandauerat, in aede Augustiniana conditus est, addito tumulo hoc elogio [f]: *Hic iacet aula morum, vitae munditia, archiphilosophiae Aristotelis perspicacissimus commentator, clauis et doctor theologiae, lux in lucem reducens dubia Fr. Aegidius de Roma, Ordinis F. F. Eremitarum S. Augustini Archiepiscopus Bituricensis, qui obiit anno domini* cIↄcccxvI, *die XXII mensis Decembris;* Bibliothecam autem suam monasterio huic reliquit. Ex hoc vero eius epitaphio, quod illis, qui nasum habent,

a) In Auctar. p. 73.

b) Prodiit sub tit. Comm in Aristotelis libros de anima ad Eduardum Angliae regem Venet. 1501.

c) Historiam totius rei narrat FR. PAGIVS Breuiar. chronol. gest. pontif. Rom. Tom. III. p. 495. seqq.

d) SAMMARTHANI Gall. Christ. T. I. p. 179. seqq.

e) Longas istas lites vide enarratas apud EVNDEM l. c. T. IV. p. 20. seqq. receptum esse in cardinalium numerum, sed non renunciatum quibusdam visum; vid. LVDOV. DATICHIVS Hist. Cardin. T. I. p. 372.

f) Commentatus quoque est in Alpharabium. Proprie itaque non pertinet in catalogum Peripateticorum apud IONSIVM de Hist. phil. script. L. IV. p. 340. et FABRICIVM Bibl. Graec. Vol. II. 300. alias reliqui quoque Scholastici commentatores eundem locum mererent.

bent, faciem philosophiae hoc tempore prodere potest, constat, eum in philosophia Aristotelico - Scholastica suo tempore parem vix habuisse. Caue tamen, putes, eum genuini Peripateticismi fautorem fuisse: ex scriptis enim eius metaphysicis et quaestionibus quodlibeticis liquet, methodum Arabico - Scholasticam eum vbique fuisse sequutum. Hinc videas magno quidem acumine et subtilitate quaestiones inutiles miscuisse, et obscurissimis disputationibus ingenium demonstrare voluisse. His accessit stilus inelegans, rudis et squalidus, qualem tunc decere Scholam inepti philosophi putabant, credentes res ornari non posse, contentas doceri. Ex his vero de meritis eius in philosophiam iudicari potest, de quibus haec nobis narrat MORHOFIVS[g]: *Non potui saepe sine risu legere, quae Aegidius Romanus, inter Scholasticos illos non e postremis, in doctrina physica sua molitur. Deus bone, quot hic de materia prima formis et priuatione futiles et inanes leguntur controuersiae, in quibus adeo sudat homo ille, diruit, aedificat, mutat quadrata rotundis, vt in ista rerum et cogitationum perplexitate, quid sibi velit, non capiat.* Tacendum vero hoc loco quoque non est, scripsisse Aegidium in GVIDONIS DE CAVALCANTE[h], philosophi Hetrusci Odam Italicam de *amore terrestri* commentarium Italica lingua, quem in hoc genere primum fuisse viri docti contendunt.

Ioannes Duns Scotus.

§. XXV. Omnium tamen famam subtilitate et acumnie quibusdam Scholasticae philosophiae sectatoribus superasse visus est IOANNES DVNS SCOTVS[i], qui in harum tricarum περιεργία culturaque spinetorum, licet aculeatorum, supra modum diligenti similem non habuit[k], in Scholasticae philosophiae historia vel ideo diligenter notandus, quia peculiarem sectam genuit, quae ab eo Scotistica nominata est. De patria eius incerta est virorum doctorum sententia. Illum eum sibi praeter Anglos et Scoti et Hiberni vindicant. Labbeo Scotus dicitur ex vico Duns octo mille passibus ab Anglia distante oriundus. WADDINGO[l], Cauello, Arturo aliisque Hibernus est, Duni in Vltonia natus. Melioribus tamen coaetaneorum scriptorum testimoniis edocti nouimus, immo ipsa inscriptione librorum nonnullorum inter msc. quae nomen et patriam et locum natalem exhibent, conuincimur, fuisse natione Anglum Dunstonae in parochia Emildonensi prope Alnwicum in Northumbria natum. Quam opinionem cum Baleo, Cambdeno, WHARTONO

g) Polyhist. Lit. T. II. L. II. P. I. c. 13. §. 1. p. 230.

h) Eminuit in dialectica, sed impietatis suspectus fuit. Floruit Sec. XIII. Videndus de eo P. BAYLE Dict. T. II. Art. Caualcante not. D. p. 109.

i) Videndi de eo praeter TRITHEMIVM de S. E. c. 416. p. 126. scriptores historiae literariae Anglicae LELANDVS c. 315. BALEVS Cent. IV. c. 82. PITSEVS p. 390. MACKENZIE de vitis Scotorum script. T. I. p. 215. et scriptores H. L. E. ad ann. 1301.

k) Hinc dictus doctor subtilis.

l) Biblioth. Ord. Minor. p. 203. Annal. Ord. Min. T. III. ad ann. 1308. et in vita Operibus eius praemissa.

TONO [m], FABRICIO [n] aliisque reliquis praeferendam esse censemus. Iuuenis adhuc Minoritarum Nouocastrensium familiae adscriptus est, et ab iis ad haurienda literarum et praecipue philosophiae praecepta Oxonium missus [o]. Ibi in collegio Mertonensi eruditionis semina concepit, omnesque eius partes peruagatus, non philosophiam modo Scholasticam, sed ius quoque vtrumque, et mathematicas disciplinas tanta felicitate didicit, vt condiscipulos omnes longe post se relinqueret, et cruditio eius vbique maximis laudibus celebraretur. Quae doctrinae excellentia tantopere eum in aula regis Angliae commendauit, vt euocato ex Oxoniensi Schola ad Parisiensem Cathedram Guilelmo Varrone vel Guarrone, viro in theologia et philosophia Scholastica celebratissimo [p], cui ideo fundati doctoris nomen haesit, quemque noster cum Alexandro Halensi Anglico, vt volunt nonnulli [q], aliis negantibus [r] praeceptorem habuit, in theologiae docendae munere ipsi sufficeretur. Ibi ingenii subtilitate, qua mirum in modum excellebat, tantam sibi eruditionis opinionem comparauit, vt innumera fere auditorum turba ad eum conflueret: suntque, qui triginta plusquam scholarium millia ad eum audiendum Oxonium conuolasse perhibent [s]. Ita explicatis sententiis a superioribus Lutetiam missus est ad capiendos summos in theologia honores, anno CIↃCCIV, et triennio post in comitiis Tolosanis a suo ordine Regens creatus, et Parisiensi simul Scholae sacrarum literarum doctor datus est. In qua cum hactenus Bonauentura et Thomas Aquinas post Lombardum, suis commentationibus iuuentuti viam in sacrae doctrinae studio ostendissent, horumque libri fuissent explicati, eorum gloriam ingenii subtilissimi praestantia superandam, sicque nouam sibi celebritatem acquirendam ratus, adhibitis praecisionum, distinctionum, terminorumque nouorum inauditis commentis, variare doctrinae τύπον, et accuratius atque diligentius de dogmatibus theologicis et philosophicis disputare coepit. Id quod praecipue in articulo de efficacia gratiae, concursuque liberi arbitrii eiusque viribus factum, in quo cum pressius Augustinum, more tunc in Ecclesia recepto, secutus esset Thomas, Scotus Aristotelicae philosophiae insistendum ratus, quae viribus humanis valde fauet, a Thomae doctrina discessum fecit, sicque duas illas Thomistarum et Scotistarum [t] factiones genuit, quarum nomina hodiernum inter theologiae Scholasticae fautores in nonnullis Romanae Ecclesiae Scholis personant. Ita vero, qui fructus fuit scholasticae philosophiae pessimus, Pelagianismo, iam ab ipsis huius philosophiae natalibus in Ecclesia serpenti porta aperta est patentissi-

m) App. ad CAVEVM Hist. Lit. Script. Eccl. pag. 2.

n) Biblioth. Lat. med. T. IV. p. 407.

o) WADDINGVS ll. cc.

p) Vocatur etiam Verus, Varrilio, Varro de Anglia. Vid. TRITHEMIVS de S. E. c. 488. p. 129. WADDINGVS pag. 157. OVDINVS T. III. p. 567. FABRICIVS Bibl. Lat. med. T. III. p. 509.

q) TRITHEMIVS l. c.

r) Qui nempe Scotum aet. 34 vel 43 obiisse dicunt, Halensem 1245 mortuum eius praeceptorem dicere non possunt. Sed incertus est annus natalis Scoti.

s) Vid. WHARTON. l. c.

t) Vid. PAGI Crit. Anti-Baron. ad ann. 1290. n. II.

tentiſſima: id quod viderunt deteſtatique ſunt viri quidam cordati et perſpicaces, inter quos imprimis THOMAS BRADWARDINVS, theologus et philoſophus Angliae profundus ſcriptis libris tribus *de cauſſa Dei et de veritate cauſſarum contra Pelagianos*, vigenti Pelagianiſmo ſe oppoſuit [u]. Sunt quoque, qui opinantur, Scoto obſtetricante inauditum antea in Eccleſia dogma de immaculata B. Virginis conceptione primum propalari coepiſſe, publiceque fuiſſe ex cathedra traditum, idque ſolenni habita diſputatione, ducentis ordine prolatis argumentis Ioannem probatum iuiſſe: tantumque potuiſſe viri doctiſſimi famam apud academicos Pariſienſes, vt in ſententiam eius pedibus manibusque tranſirent, feſtumque diem immaculatae B. V. conceptioni ſacrum inſtituerent, neue quis, niſi eiusdem opinionis ſectarius ad gradus Scholaſticos admitteretur edicto cauerent [x]. Id quod tamen negant alii, Scotum contendentes, hoc dogma problematice tantum propoſuiſſe, decretumque hoc academiae, demum poſt Concilium Baſileenſe anno cIↃ CCCCXCIV vulgatum eſſe [y]. Qua de re cum hoc loco diſquiri inſtitutum prohibeat, in annalibus Eccleſiaſticis diſpiciendum eſt, videndique poſt PAVLVM SARPIVM [z], FRID. VLRIC. CALIXTVS [a] et NATALIS ALEXANDER [b]. Anno cIↃ CCCVIII a Gondiſaluo Minoritarum Generali Coloniam ad docendam theologiam miſſus eſt. Vbi cum ſumma eius eſſet expectatio, ſolenni pompa ei obuiam procedente magnifice exceptus eſt. Diu tamen Colonienſi Scholae hoc doctore frui non licuit, mature enim apoplexia, vel vt alii volunt epilepſia vel lethargo correptus, et feſtinato nimis funere elatus viuus ſepultus eſſe dicitur. Id quod tamen pro fabula habent poſt A. MIRAEVM [c], L. WADDINGVS [d], L. ELL. DVPINIVS [e] aliique [f], qui hoc fabuloſum mortis genus ei affinxiſſe volunt Paulum Iouium; non enim vllam eſſe

 eius

u) De Thoma Bradwardino, viro in theologie, philoſophie et matheſi exercitatiſſimo, quem Dominicenis edſcribit ALTAMVRA Bibl. Pred. p. 133. Franciſcanis DVPINIVS et OVDINVS T. III. p. 333. qui tamen ipſe retractat; neutri forte Ordini adſcribendus, doctoris profundi titulum meruit. Vid. WHARTON. ad CAVEVM p. 32. Archiepiſcopus Cantuerienſis conſecratus paulo poſt anno 1349. obiit, vid. IDEM Angl. ſacr. T. I. p. 119. Valde is inualeſcenti Pelagianiſmo ingemuit, conqueſtus totum mundum poſt Pelagium abiiſſe; ite vero contra eum diſputat, vt tantum non in alterum extremum delabatur. Id quod ex ſententiis XXXVI, ad calcem operis ab HENRICO SAVILIO Londini 1618. fol. editi patet, ex quo repetiit FABRICIVS Bibl. Lat. med. T. I. p. 732. Ibi enim inter alia ſtatuit. „Nullam rem exiſtere, niſi Deo ipſam immediate per ſe et proprie conſeruente ineſſe, „omnem rem factam ſecundum ſubſtantiam ſuam „fieri immediate e Deo, nullam voluntatem Dei „e poſterioribus volutis ſuis cauſſari: omnem „actionem voluntatis creatae ſecundum eſſentiam „ipſam actus fieri ab ipſa et a Deo eundem pariter coagente voluntatem diuinam praecedere „naturaliter in agendo vt dominam, creatam „ſubſequi naturali ordine vt ancillam Deum praeuelle, id eſt, prius naturaliter velle, ſeu prius „voluiſſe hoc vel illud praeſens vel futurum, nec „eſſe, nec fuiſſe in libera contradictionis hominis „poteſtate etc." Ceterum ex eius diſputatione patet, legiſſe eum Graecorum et Arabum ſcripta, ſed in verſionibus, criticae autem artis ignarum fuiſſe. Saepe enim prouocat ad opera veterum ſuppoſititia, e. g. Ariſtotelem de ſecretis ſecretorum.

x) WHARTON. l. c.

y) DVPIN. Nou. Bibl. Script. Eccleſ. T. XI. pag. 3.

z) Hiſt. concil. Trident. L. II. p. m. 122.

a) Hiſt. dogm. de immac. conceptione B. Virginis p. 90. ſeqq.

b) H. E. T. VII. p. 150. ſeqq.

c) In Auctar. p. 75.

d) loc. cit.

e) loc. cit.

f) Conf. CRENIVS Animadu. philol. et hiſt. P. III. c. 3. §. 10. p. 134. ſeqq.

eius Coloniae memoriam in archiuis monasterii, aut in epitaphiis variis monumento appensis [g]. Quidam annum aetatis XXXIV non superasse, alii XLIII decessisse contendunt, nonnulli LXIII attigisse statuunt, natalis enim incertus est. Scripsit plurima vir diligentissimus, non theologica modo, sed et philosophica, et imprimis logicam, physicam et metaphysicam Aristotelis illustrare conatus est, quae eius scripta Tomis XII comprehensa auspiciis Ministri generalis Ordinis Io. Baptistae a Campanea edidit LVCAS WADDINGVS [h]. In eis tantam ingenii subtilitatem, et praecisionum atque distinctionum humani intellectus aciem tantum non effugientium fertilitatem ostendit, vt dignus visus fit multis, qui omnibus philosophis praeferretur, et inter argutos philosophos quidam Deus dici videretur [i], qualia elogia videsis apud THOMAM POPE-BLOVNT [k]. Quam obscurissimi et vanissimi philosophi admirationem in ipsa quoque Anglia, post Bacones et Hobbesios adhuc viguisse, ex exemplo in fine paginae adiecto [l], disce Lector et obstupesce. Nihil enim praestitisse philosophum reuera quidem supra modum acutum et infinitis disputationibus portam aperientem, sed nugis tricisque totum detentum, quo vel mediocriter philosophia iuuari queat, infelici vero quaestionum infinitarum farragine, conceptuum abstractissimorum fictionibus, distinctionum sine fundamento excogitatarum cumulo, ancipitique disputandi genere Scepticismum, iam in orbe philosophico inualescentem in sede regia collocasse, ac inanissimarum liticularum, sectarumque vanissimarum fontes aperuisse, librorum eius testatur inspectio, et experientia testis est omni exceptione maior. Vnde non inuiti BALEI [m] subscribimus iudicio, cui audit *portentosus artifex ac litigiorum patriarcha, qui imposturarum labyrinthos ingenio*

g) Iani Vitalis Panormitani epitaphium Scoto positum exhibet LABBEVS Thes. epitaph. P. VII. p. 285. Elegans est I. DVPORTII Stromat. poëtic. p. 203.

Hic iacet ambigua et subtili morte peremtus
Doctor subtilis, qui proh dolor! ante sepultus
Quam defunctus erat, triste et miserabile dictu!
Quas, quot et ille scholas rexit! dubiumque reliquit,
Prima an Aquinati iam concedenda cathedra,
Laurea et Angelico sit debita summa magistro,
Cudere quas formas solers! quas haecceitates:
Inter resque modosque o quam distinxit acute!
Qui tamen ipse adeo distinguere nouit, amici
Morbum a morte eius nondum distinguere norant.

h) Lugdun. 1639. fol.

i) Ita PITSEVS, l. c.

k) Censf. celebr. auctor. p. 418.

l) Edidit IOANNES SANCRVCIVS Nordnocensis Londini 1672. 8. dialecticam ad mentem eximii magistri Ioannis Scoti doctoris subtilis Angli ex vniuersis eius operibus genuinis fideliter eruta et elucidata. Is in praefatione de Scoto inter alia multa ita: „Philosophiam sic excoluit, vt „eius inuentor esse posset, nisi natam inuenisset, „mysteria fidei ita sciuit, vt pene non crediderit: „Naturam Dei ita descripsit, quasi aspexisset, ar- „cana prouidentiae, quasi penetrasset, angelorum „attributa, quasi angelus esset, delicias alterius „vitae, quasi praegustasset, paucis annis tam „multa scripsit, vt iis legendis vix vnus; intel- „ligendis vix vllus sufficiat, scripturus plura, si „scripsisset minus subtiliter. Tantus fuit Scotus „vester subtilissimus. Eius proinde altissimarum „speculationum lectione assidue assuescens, satur „nunquam, tum ob expertam philosophiae abdi- „tissimae claritatem, tum ob insignem in refel- „lendis aduersariorum dogmatibus modestiam, „tum ob vehemens, quo ardebam, desiderium, „Scotum vestrum immortalem, subtilium indi- „cem Angliae suae suoque Oxonio vindicandi, „fieri tandem posse existimaui, vt huius vestri „Solis augustissimi collustratus radiis veritatis me- „tam securius pertingerem." Haec ille, in Academia Protestantium celeberrima, in qua, quicquid elegantiae veteris et recentioris florebat, tunc viguit. Et tamen censoriam scepticorum et cynicorum sciolorum seueritatem exagitat. Ita difficile est nugas vbique expellere omnes.

m) loc. cit.

genio Daedalino excogitauit, contendendi formulas nouas verbis intricatis subtiliter adinuenit, et monstrifica conflictationum vocabula formauit, de suppositionibus, obligatoriis, insolubilibus, haecceitatibus, formalitatibus, modis intrinsecis, atque aliis sophistarum chimaeris. Quod qui negat, eum vel vnum *Quaestionum miscellanearum de formalitatibus* librum [n] intueri oportet, vt conuincatur. Mirum itaque non est, ineluctabilem ei obiici obscuritatem, quam illi Scoti, siue tenebrarum nomen peperisse, Sixtus Senensis perperam suspicatur, patria enim nostri Duns Graecis *σκότος* est [o]. *Σκοτεινοῦ* tamen nomen olim Heraclito datum meliori illi iure conuenire, in confesso est. Ioannem Scotum, Erigenam, de quo supra dictum, aliumque Ioannem Scotum SIGEBERTO GEMBLACENSI [p] memoratum cum Ioanne Dunstano siue Scoto, caue ne confundas [q].

§. XXVI. Praeter hos summos inter Scholasticos secundae aetatis philosophos, quos non immerito eorum patriarchas vocaueris, alii quoque vixere quam plurimi, nec ingenii acumine, nec philosophiae laude destituti, et in historia Scholasticae philosophiae non negligendi. Hos autem recensere omnes nec ob instituti nostri limites licet, nec ob ingratum laborem, ipsique Lectori taedio futurum lubet. Sunt tamen inter eos nonnulli, quos enarrare, ea, qua fieri potest breuitate, et quasi per lancem saturam, nostrae tractationis interest, ne horum virorum in historia philosophica aeui medii celebrium nomina quaerentibus hiulca atque manca appareat. Prae reliquis autem memorari merentur Simon Tornacensis, Petrus Aponensis, Robertus de Sorbona, Petrus de Tarantaria, Guilelmus de Petra Alta, Guilelmus Durantes, Iacobus de Rauenna, Alexander ab Alexandria, Dinus de Garbo, Ioannes Parisiensis, Ioannes de Neapoli, Franciscus Mayro, Robertus Perscrutator, Arnoldus de Villa Noua, Ioannes Bassolis, aliique in Germania quoque nostra inter Scholasticos eminentes. *Alii secundae aetatis Scholastici.*

§. XXVII. SIMONIS TORNACENSIS supra iam facta est mentio [r], cum fortunam Aristotelis in academia Parisiensi describeremus, monentes, vehementer illum ob philosophicas subtilitates doctoribus Parisiensibus modernis fuisse inuisum, et impietatis suspicionem ita incurrisse, vt fabula tandem fieret. Haec cum ex philosophica historica eiicienda sit, paulo plenius eius historiam exponemus. Tornacensem eum dictum fuisse nonnulli volunt a patria, alii a munere canonici in Ecclesia Tornacensi, cum Thuruaio-Anglum faciant. In dialecticis artibusque liberalibus peritissimum fuisse, plurimosque in academia Parisiensi auditores habuisse, quod autem nimis Aristotelem sequeretur, a non- *Simon Tornacensis.*

5M 3

n) Tomo III. Opp.
o) FABRICIVS l. c.
p) De S. E. c. 65.
q) Conf. THOMASIVS Orig. hist. philos. et eccles. p. 115. HANSCH. de Enthus. Platonico Sect. 1. §. 8. p 16. qui Crenium ideo notat, et Kirchmannum, hunc vero praeter rem.
r) Sect. I. §. 6.

nonnullis haereseos accusatum fuisse, HENRICVS GANDAVENSIS [s] testatur, cuius verba supra attulimus. Nec haec verisimilitudine carent, et cum circumstantiis rerum in academia Parisiensi eo tempore gestarum omnino conueniunt. Quae vero a scriptoribus addi solent: adeo eum argutiis dialecticis confisum insaniuisse, vt quaecunque de mysteriis diuinis tradidisset vna die, altera se euersurum promitteret, subito autem elinguem factum nominis sui oblitum fuisse, manifestasque impietatis poenas tulisse, ea ita comparata sunt, vt luculentum specimen sint, qua inuidia eo tempore atque calumniis a philosophorum vulgo viri docti supra reliquos eminentes onerati fuerint. Dabimus et MATTHAEI PARISIENSIS et THOMAE CANTIPRATANI narrationes, vt ipse iudicium adhibere Lector queat. Prior haec narrat [t]: „Ipsis quoque „diebus quidam magister Parisiensis natione Francus nomine Simon, „cognomento Churnai, ingenio capacissimus et memoria tenacissimus, „cum per decennium scholas artium nobilissime rexisset, vtpote in triuio „et quadriuio, in septem liberalibus artibus peritissimus, se contulit ad „theologiam. In qua cum paucos annos desudasset, adeo profecit, quod „dignissime cathedram ascendit magistralem. Legit igitur subtiliter val„de et subtilius disputauit, quaestiones difficillimas et inauditas soluendo et „eleganter dilucidando. Tot habuit auditores, quot amplissimum pala„tium potuit continere. Vna igitur dierum, cum nimis profundis ra„tionibus in medium productis de Trinitate subtilissime disputasset, et „dilata fuisset determinatio vsque in crastinum: omnes theologi Schola„res in ciuitate praemuniti ad audiendum tot quaestionum inextricabi„lium solutiones ad ipsius famosam scholam certatim et cateruatim con„fluxerunt. Determinauit igitur magister omnes praetactas quaestio„nes, et quae videbantur omnibus inenodabiles, tam dilucide, tam ele„ganter, tam catholice, vt omnes auditores redderet stupefactos. Et „post determinationem accesserunt quidam ipsius familiariores, et ad „discendum auidiores, postulantes a magistro, vt eo dictante quaestiones „literis commendarent. Dixerunt namque, indignum esse, et iactu„ram irrestaurabilem, si memoria tantae scientiae periret. Quibus ipse „elatus, et maior se, sibi ait, oculis subleuatis: *O Iesule, Iesule, quan„tum in hac quaestione confirmaui legem tuam et exaltaui! Profecto si „malignando et aduersando vellem, fortioribus rationibus et argumentis „scirem illam infirmare, et deprimendo improbare.* Et hoc dicto elinguis „penitus obmutuit non tantum mutus, sed idiota et ridiculose infatuatus, „nec postea legit, vel determinauit, et factus est in sibilum et derisum omni„bus, qui hoc audiebant. Vir igitur intra biennium literas didicit cognosce„re, ab vltione aliquantulum mitigata a filio suo quodam diligenter edocente, „vix potuit, pater noster et symbolum discere, retinere, et balbutiendo „pro-

s) De S. E. c. 24. p. 121.

t) Ad ann. 1201. p. 198. ex hoc recentiores plerique repetunt laudati REIMMANNO Hist. Atheismi S. III. c. 3. §. 9. p. 342. seqq.

„pronuntiare. Hoc igitur miraculum multorum ſcholarium depreſſit arro-
„gantiam, et iactantiam refraenauit. Haec vidit magiſter Nicolaus de
„Fulii, vir magnae auctoritatis, qui poſtea epiſcopus Dunelmenſis fa-
„ctus fuit: ex cuius relatu et certo teſtimonio haec literis commendaui,
„eodem epiſcopo ſuadente, ne vetuſtas tantum miraculum aboleret. Et
„eſt ſermo omni acceptione digniſſimus.“ Longe aliter rem narrat CANTIPRATANVS [u], his verbis: „Magiſter Simon de Tornaco in theolo-
„gia regebat, et erat excellens ille ſuo tempore: ſed contra decentiam
„talis officii, ſupra modum incontinens et ſuperbus. Hic cum ſuper
„omnes doctores ciuitatis auditores haberet, et in ſchola coram omni-
„bus de humilitate altiſſima doctrinae Chriſti quaeſtionem diſputatione
„praehabita determinaret, in fine tandem datus in reprobum ſenſum,
„in execranda contra Chriſtum blaſphemiae verba prorupit: *Tres ſunt*,
„inquit, *qui mundum ſectis ſuis et dogmatibus ſubiugarunt*, *Moiſes*,
„*Ieſus*, *et Mahometus*: *Moiſes primo Iudaicum populum infatuauit, ſe-*
„*cundo Ieſus Chriſtus a ſuo nomine Chriſtianos, tertio gentilem populum*
„*Mahometus*. Nec mora, euerſis oculis, pro humana voce mugitum
„emiſit, et epilepſia ſtatim eliſus in terram, die tertio eiusdem morbi vin-
„dictam accepit. Plaga ergo inſanabili percuſſit eum omnipotens, et
„omni ſcientia vsque ad prima literarum elementa priuauit. Et grauiori
„quidem in anima cum hac plaga percuſſus eſt, cum vſque in diem mor-
„tis ſuae quaſi mutus comparatus eſt iumentis inſipientibus, et in luxu-
„riae foeditate permanſit. Et vide ſupremae admirationis miraculum;
„Alcidem fornicariam concubinam ſuam nominare poterat et ſciebat,
„Boëtium vero de trinitate, qui iuxta eum ad ſpectaculum ponebatur,
„quem olim cordetenus ſciuerat, poſt inditam plagam, nec nominare
„poterat, nec volebat.“ Habes Lector rei miraculoſae ſummumque monumentum prae ſe ferentis teſtes. Quos ſi recte examines, neutrum fide dignum deprehendes, ſed fabulam hanc eſſe, a monachis inuidia plenis odioque contra profeſſores ordinarios exardeſcentibus otioque ſuo abutentibus, excogitatam, manibus palpabis. Nam inter ſe commiſſos adeo diſcrepantes videmus, vt vnum eorum falſum ſcripſiſſe ſit manifeſtum. Nolumus in praeſentia vtrumque conferre ſigillatim cum altero [x], breuitati ſtudentes; facili labore id ſuſcipiet Lector conuincendus, quam mire ſibi contradicant, leuique narratione prodant, ex incerto rumore hanc fabulam ſe accepiſſe. Recte vero vtrique opponitur Henricus Gandauenſis, qui cum Simonis Tornacenſis inter reliquos theologiae profeſſores mentionem feciſſet, eumque haereſeos accuſatum fuiſſe dixiſſet, nihil horum meminit, rem tam memorabilem more ſuo, quo leuiora non intacta praetermiſit, non taciturus, ſi reuera obtigiſſet, cum ad hoc argumentum ſuum omnino pertinuiſſet. Idem de Trithemio iudicandum, qui cum facilis alias fuerit in eiusmodi narratiunculis colligendis recipiendisque,

u) De Apibus L. II. c. 48. n. 5.

x) Praeſtitit id diligenter OVDINVS T. III. p. 26.

disque, nihil de tam mirabili casu scriptum reliquit, cum tamen ipse quoque Simonem hunc ex nimio Aristotelis amore errasse diceret. Vtriusque vero scriptores, Henrici Gandauensis et Trithemii [y], testimonio constat, eum ob errores ex philosophia gentili in sacra dogmata illatos vapulasse: ast nec Matthaeus Parisiensis, nec Cantipratanus, eorum mentionem faciunt, sed ille disceptatae in vtramque partem veritatis diuinae, hic accusati fraudis et imposturae Iesu Christi reum agit, ille superbiam, hic lasciuiam exprobrat, sic vt nulla in re eorum narratio vel inter se, vel cum aliis conspiret. Neque testes omni exceptione maiores sunt. Cantipratanus enim, vt innumeris nugis, fabulis et mendaciis librum suum repleuit, ita tam inconditum fabulae vultum confinxit, vt vel leuissima verisimilitudine careat. Quis enim, vt ceteras mendacis monachi ineptias taceamus, credet, professorem quendam theologiae publicum ausum fuisse in tanta discentium frequentia blasphemiam hanc eructare? Et quis non manibus palpat, impudentissimum apophthegma, quod monachorum audacia Friderico secundo iam perperam et per calumniam tribuit, quodque variis viris doctis, qui sudes erant in oculis monachorum, ad affricandam iniuriam imputatum est [z], occasionem illepidi mendacii exhibuisse? Quod vero ad Matthaeum Parisiensem attinet, ille quidem testem producit grauem, occulatum et auritum: verum nec hic quoque omni exceptione maior est, cum inter ceteros eius temporis omnes, eos praecipue, qui Simonem commemorarunt, vnus tam miraculosae vindictae diuinae exemplum attulerit; quod tamen alios omnes silentio data opera praetermisisse, vel ignorauisse, cum in tanta auditorum frequentia acciderit, verisimile haud est. Fieri autem potuit, vt, quod non inepte OVDINVS [a] coniicit, Nicolaus fuerit deceptus a mendace quodam nugatore, qui cum eum ad stupenda eiusmodi credenda facilem et promtum videret, hanc ipsi fabulam in prandii fortasse ab illo accepti solutionem porrexerit et narrauerit. Quocunque vero pacto hoc se habeat, sane vnius in re tam famosa et publica testimonium reliquis tacentibus ad faciendam fidem non sufficit. Longe vero verisimilior erit fabulae totius origo, si ad circumstantias temporum attendamus, quibus vixit Simon, et haereseos accusatus est, obseruemusque vtrumque testem Nicolaum de Fulii et Thomam Cantipratanum fuisse ex clericorum grege, et hunc quidem monachum mendicantem. Ex supra narratis autem memoria repetendum est, mox a conditorum mendicantium Dominici et Francisci Ordinum tempore cum monachi in publica parochorum professorumque munera auidius inuolassent, graues inter illos atque hos inimicitias et odia intercessisse, et imprimis facultatem theologicam manibus pedibusque recalcitrasse; mendicantes fratres autem et suorum, maxime Thomae Aquinatis et Bonauenturae auctoritate, et libris editis, et accusationibus

y) c. 467. p. 116.
z) Vid. DE LA MONNOYE Diss. de tribus impostoribus Menagian. T. IV. p. 379.
a) loc. cit.

nibus atque haeretificiis illis se oppofuiffe, vt Guilelmi de S. Amore et collegarum exemplo fupra demonftratum eft, et manifefto teftimonio loquitur academiae Parifienfis hiftoria. Circa haec autem tempora vixiffe Simonem Tornacenfem, et fumma auctoritate cathedram Parifienfem theologicam obtinuiffe, tum ex Trithemio colligimus, qui eum inter Albertum M. et Thomam Aquinatem collocat; tum ex Matthaeo Parifienfi, et Bulaeo difcimus, qui ad annum cIↃCCI Simonem Tornacenfem referunt, qui cum multos annos Parifiis ante haec fata funefta docuerit, incidit tempus eorum in eos annos, quibus magno ftrepitu furrexere Dominicus et Francifcus Affifius. Id quod longe verifimillimum facit, hanc calumniae notam Simoni a fratribus mendicantibus, quorum falcem in alienam meffem immiffam deteftabatur et refrenari cupiebat, fuiffe inuftam. In qua coniectura valde confirmamur, ab Henrico Gandauenfi, qui Simonem ait a modernis nonnullis haerefeos argui. Modernos autem hos homines nouosque theologiae doctores monachos effe, veteranis profefforibus oppofitos conftat. Haerefin itaque qui obiicere Simoni aufi funt, talia quoque ei imputare crimina, hasque mendaces fabulas cudere fuftinuiffe, quis non credat, infrenis licentiae et impudentiae huius hominum generis ea aetate non ignarus? Aft ex hoc grege illi teftes quoque funt, qui inuidiam et calumniam a fuis traditam in fuis fcriptis propagauerunt. Id quod eo facilius fieri potuit, quo magis aeuo medio folenne fuit confictis miraculis τὸ θαυμαστὸν affectare, hisque et fimilibus mendaciis Ordinum Sacrorum, tum non fine magna ceterorum indignatione et inuidia exortorum auctoritati fuccurrere, ficque plebis venerationem aucupari. Neque tamen omnem hanc narrationem meram fabulam effe putamus, fed quasdam, quae acciderunt, circumftantias veras occafionem lepidi commenti confingendi dediffe coniicimus. Nempe fieri omnino potuit, vt theologus hic poft lectionem in frequenti auditorum confpectu ἀποπληξίᾳ correptus corruerit, diuque memoria vel prorfus caruerit, vel obliuionem tamen plerorumque contraxerit. Quod cum naturali morbi effectu eueniffet, vt multis viris piis doctisque accidit, fauentiffimam occafionem arripuerunt aduerfarii profefforum, mendicantes fratres, qui eos haerefeos accufabant, et de aliis et melioribus doctoribus difpiciendum effe clamabant, ftatuendi, iufta Dei vindicta ob eructatas impietates Simonem hanc plagam tetigiffe. In qua tamen calumnia cum veritas nulla effet, variari quoque infigniter mendacium oportuit: Quod eo minus curabant homines impudentiffimi, quo magis ad id modo refpiciebant, vt conculcata profefforum ordinariorum auctoritate et fama prorfus proftrata populo perfuaderent, meliores doctores atque ὀρθοδοξοτέρους quaerendos effe, quos non nifi in tam piis fodalitiis inueniri poffe ftatuebant. Quod vt magna probabilitate fe commendat, ita rationem quoque pandit, qui fieri potuerit, vt ipfe forte Nicolaus de Fulii praefens fubitaneam Simonis correptionem vulgari audiue-

audiuerit [b]. Rumori enim de tam repentino casu per vrbem disseminato, quem diuinae vindictae in hominem haereticum adscribebant pii monachi, iuuenem studiorum caussa in vrbe versantem fidem non examinatis rerum circumstantiis adhibuisse, omnino probabile; adeoque testimonium eius nihil probat, vbi etiam non statuimus, ab alio narrante deceptum fuisse. Hanc itaque fabulam, quae luculentum inuidiae theologicae, et praecipue monachalis exemplum exhibet, merito ex ecclesiastica et philosophica historia expungimus. Idem post alios fecit OVDINVS.

Petrus de Apono.

§. XXVIII. Medicinae pariter atque philosophiae laude commendatissimum se seculo XIII fecit PETRVS DE APONO, siue ABANO, cuius literariam historiam prius valde neglectam solaque magiae accusatione infamatam diligenter illustrauit cel. HEVMANNVS [c]. Natus est Abani, vico agri Patauini anno CIƆCCLIII [d], patrem habuit notarium, qui filium studiis addixit eorumque excolendorum gratia Parisios misit, vt philosophiae artisque salutaris mysteria pernosceret. Id quod tanta felicitate ab eo factum est, vt in vtraque facultate lauream consequeretur [e]. Quo axiomate decoratus primo quidem Parisiis et tum in Italiam reuersus Patauii philosophiam docuit et medicinam, ducibus potissimum in naturali salutarique scientia vsus Aristotele, Hippocrate et Galeno. Quas cum Graece loquentes non intelligeret, animum Graecae linguae addiscendae adiecit, et ad felicius assequendam Graecam literaturam iter Constantinopolin ingressus est [f]. Redux vero his quoque praesidiis instructus ad continuandum docendi munus summa felicitate accessit, discipulosque plurimos habuit. Valde vero huius viri historia fabulis commaculata est. Sunt, qui tradant, nunquam vocatum valetudinis curandae gratia ad aegros extra vrbem prodiisse, nisi constituto in diem stipendio L. coronatorum, et cum ad Honorium IV P. M. aliquando aegrotantem accerseretur, pactum prius esse singulis diebus sostri loco CCCC coronatos [g]. Ast hi Thaddaeum Florentinum tantum arti suae apud Honorium papam pretium statuentem cum Petro Aponensi confundunt. Plerique autem inter superstitionis patronos et magiae impurae cultores eum referunt, et mira artis magicae specimina de eo narrant, e. g. habuisse septem spiritus familiares in vitro conclusos, a quibus septem artes liberales didicerit, potuisse pecuniam erogatam reuocare in marsu-

b) Ait quidem Parisiensis, Nicoleum fuisse testem oculatum, sed ipsius narratio nihil aliud euincit, nisi, vidisse se eum lingua et memoria destitutum; nam ipsum apoplexiae insultum festum esse coram familiaribus tantum, et intimae admissionis discipulis, nec totam auditorum frequentiem eum vidisse, ipse non neget. Potuit itaque effectum quidem intueri, caussam autem per calumniam, et rumorem tantum cognoscere Nicolaus.

c) Act. philos. Vol. II. p. 69. conferendi tamen praeter Bibliothecarum medicarum scriptores IAC. PHIL. TOMASINVS in Elogiis p. 21. vbi eius imago occurrit; SCARDEONIVS de clar. Patau. L. II. c. 9. p. 200. NIC. COMNENVS PAPADOPOLI Hist. gymnas. Pateu. T. I. p. 278. NICERON, Memor. literar. T. XXVI. p. 313.

d) Ita ipse Concil. differenr. XLIX. conf. FABRIC. Bibl. Lat. med. T. V. p. 715.

e) SCHEDELIVS Chron. Norimb. p. 224. NAVDAEVS Antiq. Scholae med. Paris. p. 44. BAYLE Dict. T. I. Art. Apone not. A. p. 269.

f) Ipse in Praef. comm. in Aristot.

g) MERCKLIN, Linden. renou. p. 878.

marſupium; ſcripſiſſeque libros tres de arte magica. His adiiciunt, qui peſſimarum artium magiſtrum Aponenſem fuiſſe volunt: anno aetatis octogeſimo magiae, faſcinorumque accuſatum, lite quidem pendente deceſſiſſe ex vita, neque tamen ſic iudicum manibus elapſum eſſe, qui effigiei ſupplicium decreuerint, vt in foro Patauino flammis vltricibus traderetur; ipſum quoque corpus ex inquiſitionis mandato exhumandum igneque delendum fuiſſe, ſed ſurripuiſſe cadauer huic ſeueritati furtiuam amicorum pietatem et induſtriam [h]. Eſſe vero has narratiunculas referendas inter fabellas aeui medii, ad cudendum impingendumque viris doctis et naturae arcanorum ſupra vulgi captum gnaris magiae crimen tam proni, vt aliquot iam exemplis vidimus, facile credi poteſt NAVDAEO [i], docte et operoſe id probanti quoque Petro apologiam dicenti: nam ſi fallacem et nugacem ſeculi ineptientis et in naturalibus coecutientis famam excipias, nihil ad probandam tanti viri infamiam afferri ſolidum poteſt. Sufficit publicum Patauinorum procerum teſtimonium, defuncti ſtatuae lapideae in vna portarum praetorii Patauini ſubſcriptum, quod et accuſationis occaſionem, et accuſati innocentiam his verbis in clariſſima luce ponit: *Petrus Aponus Patauinus, philoſophiae medicinaeque ſcientiſſimus, ob idque conciliatoris cognomen adeptus: aſtrologiae vero ita peritus, vt in magiae ſuſpicionem inciderit, falſoque de haereſi poſtulatus abſolutus fuerit.* Ex quibus de TRITHEMII [k] iudicio ſententia ferenda, cui audit *vir in ſecularibus literis ſtudioſus et eruditus, philoſophus inſignis, et medicus celeberrimae opinionis, ingenio ſubtilis, et multarum linguarum notitia clarus, qui multa fertur tam in philoſophia quam in medicinis opuſcula lucubraſſe, quibus memoriam ſui nominis ad poſteros transmiſit. Sunt autem, qui ſcribant, eum magum fuiſſe, et multa per eam ſuperſtitioſam artem mira oſtendiſſe, quod an verum ſit, affirmare non auſim, quippe qui nihil certi ſuper eo nouerim. Nihil enim de illius opuſculis me vel legiſſe recolo, vel vſquam vidiſſe.* Anſam vero ſuſpicioni, vt eſt in inſcriptione, dedit ineptus aſtrologiae iudiciariae amor, qui in pleriſque regnauit, qui hoc tempore philoſophiam Lycei naturalem excoluerunt. Id quod mirandum non eſt, cum et ipſum ſyſtema phyſiologicum Ariſtotelis huic arti vaniſſimae faueat, in quo omnia ad intelligentias ſphaerarum praeſides et moderatores reuocantur; et hi viri docti, praecipue Aponenſis, phyſicam, quam a ſuae nationis hominibus diſcere non poterant, a Saracenis plerumque hauſerint, quos in hoc pſeudo-philoſophiae genere inſaniuiſſe ſuo loco oſtendimus. Talem autem Aponenſem fuiſſe, et laudata teſtatur inſcriptio, et libri loquuntur, interque eos *Aſtrolabium planum* [l], et alia docent monumenta, hodienum obuia. Narrat enim Cl. NICOLAVS COMNENVS PAPADOPOLI [m], effinxiſſe eum pluſquam quadringentas

5N 2 imagi-

h) Vid. NAVDAEVS Apolog. Magiae accuſat. c. 14. p. m. 271. ſeqq.
i) l. c. p. 274. ſeq.
k) c. 556. p. 135.
l) Vid. FABRIC. Bibl. Lat. med. T. V. p. 717.
m) l. c. Tom. I. p. 279.

imagines diuersarum rerum, artium operarumque, sitas sub duodecim signis Zodiaci et planetis septem ac duodecim mensibus, easque omnes pingendas curauisse in foro seu aula maxima iuris, aedificio Pataui celeberrimo, quo nihil tota Italia magnificentius extet. Sed locupletissimus testis est *Conciliator* eius, hypothesesque astrologicae in eo contentae, quas MANTVANVS [n] quoque ex eo notat: *Vitam humanam modo breuiari, modo produci, pro vario cursu et dispositione coelorum:* itemque [o] *tempore diluuii generalis planetas omnes sub aquatico piscium signo conuenisse, et conspirantibus astris in animalium perniciem coelum coniurasse.* Alia huius generis specimina ex laudato libro rarissime hodie occurrente adduxit vir celeberrimus, nobisque veteri amicitia coniunctissimus IO. GEORGIVS SCHELHORNIVS, cui luculentam atque copiosam eius recensionem debemus [p], quae cum obscuro et confuso scribendi genere ineptissimas hypotheses exhibeant, e. g. ob siderum rationes et constellationem coeli homines antediluuianos circa diluuii tempora insignem mutationem et debilitationem pati debuisse, etc. heic cum summo Lectoris taedio repetere nolumus, facile in iucundissimo *Actorum philosophicorum* opere legenda. Quae omnia systemati Peripatetico-Saracenico conformia sunt, et hoc aeuo vsque ad philosophiae reformationem, immo sub ea adhuc, fuere magnis quoque viris grata et acceptissima, vt *sequenti Tomo* Henrici Cornelii Agrippae, Petri Pomponatii, Hieronymi Cardani, Thomae Campanellae aliorumque exemplis constabit. Quamuis itaque eruditio Aponensis negari nequeat, quum linguas Latinam, Graecam, Hebraicam et Arabicam nouerit, vnde Abrahami Iudaei et Aben-Esrae opuscula *de astrologia*, ex Hebraico [q]; Hippocratis quoque libellum *de astrologia* ex Arabico, Galeni et Aristotelis nonnulla ex Graeco in Latinum sermonem transtulisse dicitur, quamuis etiam multiiugam lectionis copiam in Conciliatore ostenderit. Fatendum tamen est, exiguo iudicio ineptae eum superstitionis fermento totum corruptum ad philosophiam naturalem accessisse: vnde non potuere non absurdae opiniones enasci, quarum nonnullas recitat NAVDAEVS [r], e. c. preces ad Deum in certa constellatione fusas pro sapientia certo exaudiri; ex quibus de totius systematis eius naturalis indole iudicandum est. Dictionem vero et scribendi genus sectatur Scholasticum, obscurum, insubidum, methodum multis quaestionum et disputationum anfractibus ambiguam, dumque conciliatorem agit more horum hominum, multa inter se distinguenda miscet. In historia autem philosophica adeo ineptit, vt Hippocratem quinque ante Aristotelem seculis vixisse statuat: quod tamen in aeui sui tenebris illi condonandum est. Et ex his sententia quoque ferenda de diuersis de Aponensi

n) De Patient. L. II. c. 39. Tom. I. Opp. pag. 112. b.

o) L. III. c. 30. l. c. p. 168. b.

p) Act. philos. Vol. III. p. 374. seqq. conf. Obs. Halens. T. III. obs. 12. §. 13. p. 230.

q) Vid. WOLF, Bibl. Hebr. P. I. p. 99.

r) loc. cit.

nensi eruditorum iudiciis censurisque, quorum alii eum laudant, alii vituperant, quas cum laudati viri celeberrimi HEVMANNVS et SCHELHORNIVS attulerint, heic cumulare nolumus; probamus autem eam, quam a nonnullis de Petro latam esse testatur PAVLVS LANGIVS[s], sententiam: *fuisse hominem congerere plura natum, quam digerere, quem quidem indoctiores vbi nugatur magis, ibi soliti sint impensius admirari*, quod ad astrologicas eius ineptias pertinere recte monuit monachus Cizensis. Quem tamen referre potuisse miramur: *Trithemium sui ordinis abbatem virum sua aetate mirificum et eruditissimum doctrinae et ingenio eius multum tribuisse, ipsumque in multis secutum fuisse, quod ipse auditu et visu percipiens sciat;* cum Trithemius in verbis supra adductis testetur, se nihil eius scriptorum vidisse vel legisse: in Annalibus quoque Hirsaugiensibus, circa vitae finem demum recognitis nihil, contra morem suum, de eo habeat. Certe, quem ad Ioannem papam XXII librum allegat Trithemius non vidit, et titulum verum ignorauit, qui est *de veneno*[t]. *Elucidarium* vero *necromanticum* et *elementa magica* cum libro *experimentorum mirabilium de annulis secundum XXVIII mansiones Lunae*, et quae aliae ineptissimarum et malarum artium institutiones ei tribui solent, et sub eius nomine ambulant, ei fuisse supposita et verisimillimum. Annum eius emortualem in CIƆCCCV ponunt nonnulli, BZOVIVS[u] et FABRICIVS[x] in annum CIƆCCCXVI, natum enim CIƆCCCLIII, sexagesimo sexto aetatis obiisse anno contendunt. His tamen Cl. HEVMANNVS[y] opponit: inscripsisse Aponensem librum *de omnimoda medicina* papae Ioanni XXII, anno CIƆCCCXVI, adeoque hoc anno adhuc vixisse: ad quod tamen dubium responderi potest; eo videri anno obiisse, quo istam dedicationem scripserat. Trithemium autem ad annum CIƆCCCXX eum referentem non morandum esse, ad eum recte notauit FABRICIVS[z]: solet enim in notis temporum haud raro errare, et in Aponensis historia literaria solum rumorem secutus est[a].

§. XXIX. ROBERTVM DE SORBONA, a vico natali ita dictum, S. Ludouici Galliae regis Poenitentiarium, vel, quod alii volunt Sacellarium, et Canonicum S. Mariae Parisiensem, non tam philosophia nobilitauit, quam fundatum ab eo medio seculo decimo tertio Collegium theologicum, quod ab eo Sorbonicum dici solet. Ex quo velut ex equo Troiano innumeri viri docti egressi sunt, quorum magna pars philosophiam et theologiam Scholasticam ab eo tempore propagauit. Purpuratorum philosophorum albo inscribendus est PETRVS DE TARANTASIA, vel quo nomine, pontificali diademate ornatus comparuit Innocen- *Robertus de Sorbona.* *Petrus de Tarantasia.*

5 N 3

s) Chron. Cizens. T. I. p. 829 Coll. Pistorii. Idem iudicium FREINDII Hist. medic P. III p. 23.
t) Vid. Io PHIL. BERGOMATIS Suppl. chron. p. 55. SCHELHORN. l. c. p. 1393.
u) Ad an. 1316. n. 14.
x) loc. cit.
y) Act. phil. Vol. I. p. 96. FREIND. l. c. p. 24.
z) loc. cit.
a) AQVILIN. Chirom. c. 5. floruisse adhuc 1319. ait.

nocentius V, natione Burgundus, Tarentasiae prope vallem Moriennam editus in lucem, a qua patria nomen quoque ex seculi sui consuetudine accepit. Ordinem Dominicanum anno CIↃCCXXV decennis puer ingressus est [b], et a superioribus Parisios missus philosophiae et theologiae totum se tradidit, quo effectu, ex TRITHEMIO [c] patet, cui audit, *vir in diuinis scripturis eruditissimus et in philosophia Aristotelica nobiliter doctus, qui theologiam multos annos egregie docuit, et magnam eruditionis suae laudem acquisiuit.* Hac nominis celebritate non modo professionem theologicam Parisiis, non obstantibus aduersantium professorum, qui mendicantibus fratribus has dignitates concedere nolebant, conatibus obtinuit, sed quoque anno CIↃCCLXIII, in capitulo suo ordinis generali Lugduni habito vicarius ordinis generalis et Galliae prouincialis renunciatus est. Tum anno CIↃCCLXXIII Lugdunensi Ecclesiae archiepiscopus datus anno sequente cardinalitia purpura vestitus, et ad episcopatum Tarentasiensem et Ossiensem ac Veliternum promotus est. Tandem eruditionis meritorumque decoribus anno CIↃCCLXXVI, XXI Ian. pontifex Romanus electus ad XXII Iunii diem tantum sedit, quo rebus terrenis exemtus est [d]. Praeter libros theologicos indolem Scholasticam referentes, nempe libros sententiarum, quodlibeta et postillas, scripsit etiam philosophica varia *de vnitate formae*, *de materia coeli*, *de aeternitate mundi; de intellectu et voluntate.* Inter alia *Decretorum* quoque *abbreuiationem* edidit, siue introductionem in iurisprudentiam sacram iusue canonicum, vbi, teste OVDINO [e] capite primo tractat de iure naturali, gentium et ciuili, ex quo suspicamur, primum fuisse Petrum, qui tria haec iuris genera distinxerit: quo tamen pacto id fecerit, dicere non possumus, cum tractatio adhuc inter msc. delitescat. Plura de eo dabit praeter scriptores historiae Pontificiae [f] aliosque IAC. QVETIF [g].

Gulielmus Durandus.

§. XXX. GVILELMVM DVRANDVM siue DVRANTES, Ordinis Praedicatorum nobilem ex Narbonensi familia Gallum Henrici Hostiensis discipulum, et tandem Mimatensem in Gallia Aquitanica episcopum [h], cuius vitam scripsit SIMON MAIOLVS [i], celebrem fecit iurisprudentia cum philosophia sociata. Tanta enim iuris ciuilis et canonici peritia inclaruit, vt nomen patris practicae meruerit [k]. Notum est eius *speculum iuris* multoties editum, quod Speculatoris ei appellationem peperit. Nec minorem celebritatem consecutum est eius *Rationale diuinorum officiorum*, vt alia eius scripta, IACOBO ECHARDO [l], GVIL. CAVEO [m], I. A. FA-

b) QVETIF Script. Dominic. T. I. pag. 550. seqq.
c) De S. E. c. 472. p. 118.
d) PAGI Breuiar. gest. P. R. T. III. p. 416.
e) T. III. p. 502. 503.
f) LVDOV. IACOBVS Biblioth. Pontific. p. 123.
g) l. c. ALTAMVRA Bibl. Praedic. p. 42.
h) SAMMARTHANI Gall. Christ. T. III. p. 730. BVLAEVS T. III. Hist. Acad. Paris. p. 473.
i) Praemissa est commentario in concil. Lugdun.
k) PANCIROLLVS Vit. Iurisconsult. L. III. c. 14.
l) De Script. Praedic. T. I. p. 480.
m) Hist. Lit. S. E. p. 652.

I. A. FABRICIO [n] aliisque memorata taceamus. Non confundendus autem est cum fratris filio cognomine, itemque cum Guilelmo de S. Porciano, de quo infra dicemus, nec cum Durando de Aureliaco, siue Durandello, qui pro Thoma Aquinate contra Durandum de S. Porciano acriter dimicauit. Tacemus tres alios Durandos minus notos, de quibus videsis FABRICIVM [o]. Eandem iurisprudentiae notitiam cum dialectica coniunxit IACOBVS DE RAVENNA, siue, a Rauanis [p], Lotharingiae prouincia. Hunc enim si non primum, certe inter primos fuisse ait TRITHEMIVS [q], *qui simplici sensu a maioribus tradita ad dialecticum arguendi modum conuerterit*. Cui scabiei fortiter quidem se opposuit Rizardus Malumbra, impedire tamen non potuit, quo minus infelici Scholasticae philosophiae applicatione ad ius ciuile et canonicum, sophisticis litigationibus, et incertis ambiguisque disputationibus fenestra aperiretur patentissima, sicque infausto huius Pseudo-philosophiae sidere ipsa quoque iuris dicendi ratio afflaretur, vt a veteri consuetudine deflecteret. Quamobrem passim viris doctis [r] male audit. *Iacobus de Rauenna.* Initia Seculi XIV tulere ALEXANDRVM DE ALEXANDRIA, Ordinis Minorum generalem; hunc in philosophia Aristotelica nulli suo tempore secundum fuisse ait TRITHEMIVS [s], et commentatum esse in Aristotelis *Metaphysicam* et libros *de anima* etc. tradit LVC. WADDINGVS [t], qui videndus. *Alexander de Alexandria.* Ex medicorum sodalitio philosophiae laude seculo hoc XIV innotuit DINVS DE GARBO Chirurgi Florentini filius, discipulus Thadaei medici, qui primum Bononiae deinde Senis artem salutarem docuit, obiitque anno clↄ cccxxvii. *Dinus de Garbo.* Hunc enim *in secularis quoque philosophiae institutionibus nobiliter eruditum fuisse* testatur TRITHEMIVS [u]; qui et filii eius Thomae *Summam medicinae* laudat [x]. More tamen sui temporis Arabes potissimum consuluit, et in Auicennam commentatus est, ex quo de systemate eius physiologico iudicari potest.

§. XXXI. Sustulerunt extrema fata circa initia Seculi XIV IOANNEM PARISIENSEM, Ordinis Praedicatorum, cum Ioanne Parisiensi canonico de S. Victore, qui Launoio Victorinus audit, non confundendum. *Ioannes Parisiensis.* Cognomentum is habuit surdi, siue, QVIDORT, et argutiis Sholasticis, ad theologiam nouitatibus obrutam applicatis innotuit. Cum enim ingenio ferueret, ardentique ad disputandum contentione accederet, omnibus sui temporis contestationibus ac discordiis se immiscens, philosophiae contentiosae et luxuriantis inuidia laborare coepit. Cumque nouam de S. coena opinionem commentus fuisset, edita *deter-*

n) Bibl. Lat. med. T. II. p. 206.
o) p. 207. 208.
p) Reuigniaco, vid. SAMMARTHANI T. III. p. 1169. fuit enim episcopus Virdunensis ab anno 1292.
q) c. 526. p. 128. conf. PANCIROLLVS de interpret. iuris L. II. c. 34.
r) Conf. GVNDLINGII Hist. liter. Tom. II. p. 1828.
s) c. 536. p. 130.
t) Annal. an. 1313. Bibl. O. M. p. 7.
u) c. 532. p. 129.
x) c. 613. p. 143.

determinatione de modo exiſtendi corpus Chriſti in ſacramento altaris alio, quam ſit ille, quem tenet Eccleſia, Romam ad cauſſam dicendam vocatus obiit anno CIↃCCCIV, huic *Correctorium corruptorii S. Thomae* Guilelmo Lamarenſi oppoſitum, de quo ſupra dictum, quod Aegidio Romano adſcribi ſolet, nonnullos tribuere, iam notauimus [y]. Sunt, qui *pique l'ane*, (punge aſinum) dictum eſſe volunt. Sed hunc Ioannem Pariſienſem cum Surdo non confundendum, paulo maturius vixiſſe, librumque *de vnitate formae* aliumque *de principio indiuiduationis* reliquiſſe, recte obſeruatum IACOBO QVETIF [z] et NATALI ALEXANDRO [a]. IOANNES DE NEAPOLI, nobili familia Neapolitana natus, Ordinis Praedicatorum Pariſiis primo docuit, et deinde in patria. Philoſophiae Scholaſticae peritiſſimum fuiſſe ex ſcriptis eius intelligitur, quorum recenſionem dant AMBROSIVS ALTAMVRA [b], IACOBVS QVETIF [c] et HENR. WHARTONVS [d]. Sed et eo nomine notandus eſt, quod inter primos Thomae Aquinatis propugnatores eminuerit. Inter Scotiſtas magiſtri ſui Scoti ſubtilitates aſſecutus eſt, et celeberrimum ſibi Scotiſtico acumine nomen fecit ſeculo decimo quarto FRANCISCVS DE MAYRONIS, Gallus, ex oppido Vallis Barcinonenſis, dioeceſis Ebrodunenſis, Ordinis Minorum. Is tanta inutilium diſtinctionum, notionumque et vocum nihili ſcientia et applicatione in velitationibus philoſophicis innotuit, vt non modo doctoris illuminati, ſed et magiſtri abſtractionum et doctoris acuti nomen conſequeretur. Id quod vel ſoli ſcriptorum tituli a LVC. WADDINGO [e] et HENR. WHARTONO [f], recenſiti euincunt. Scripſit enim inter alia tractatum *de formalitatibus*, *de primo principio*, *de vniuocatione entis*, et opus, cui nomen fecit, *Conflatile*, id eſt, *varias quaeſtiones de diſtinctionibus*, *relationibus*, *ſignis naturae et formalitatibus*. Rogante vero Roberto Siciliae rege, apud quem gratioſus erat, *commentarios* quoque *breues in Dionyſii Areopagitae librum de myſtica theologia*, edidit, nouo ſpecimine, myſticam theologiam cum Scholaſtica vno ſub iugo ire fuiſſe coactam. Moralem quoque philoſophiam eum attigiſſe, ex libello *de virtutibus et vitiis capitalibus* patet, ſoletque illi liber quoque tribui *de vitiis ſe occultantibus ſub ſpecie ficta virtutum*. De quo licet ambigat Waddingus, vtrum ad eum pertineat, ſpecimen tamen eſſe poteſt, in philoſophia quoque morali quaedam Ariſtoteli ignota Scholaſticos fuiſſe auſos. Cum autem more ſeculi ſui contentionibus et velitationibus philoſophicis delectaretur, anno CIↃCCCXV diſputationes Sorbonicas introduxit, ſingulis Veneris diebus aeſtate habendas, de quibus videndus GENEBRARDVS [g]. Obiit philoſophus ex abſtractionibus totus

Ioannes de Neapoli.

Franciſcus de Mayronis.

y) Vid. QVETIF T. I. p. 500. OVDINVS T. III. p. 635.
z) T. I. p. 119.
a) T. VII. p. 150.
b) Bibl. Dom. p. 105.
c) T. I. p. 567.
d) App. ad Caue p. 12.
e) Annal. ad 1325. et Bibl. O. M. p. 124. OVDINVS T. III. p. 745.
f) loc. cit. p. 11.
g) pag. 693.

totus compositus Placentiae anno cIↃ cccxxv. Ex eadem Scoti Schola prodiit circa eadem tempora IOANNES BASSOLIS, Ordinis Minorum, ideo laudandus, quod philosophiam cum medicina coniunxerit [h], et ordinem atque perspicuitatem sectatus sit, quod ei ordinatissimi doctoris elogium nomenque peperit. *Ioannes Bassolis.*

§. XXXII. Non omittendi in seculi XIV historia philosophica, ROBERTVS, dictus PERSCRVTATOR, et Arnoldus de Villa Noua. Illum Anglia genuit, Eboraci editum, ordinique Dominicanorum adscriptum. Is tanto studio atque sedulitate in rimandis naturae arcanis versatus est, vt nomen Perscrutatoris acciperet. Id quod tamen valde ei fraudi fuit, et in suspicionem magiae illum, more inficeti seculi, adduxit. ARNOLDVS vel ARNALDVS quibusdam Hispanus ex Catalonia dicitur [i], plerisque Gallus est ex oppido Villanouano in Gallia Narbonensi, quem Catalanum tantum dici contendunt, quod Barcinone aliquandiu medicinam fecisset [k]. Parentibus ortus humilibus natiuitatis obscuritatem ingenii claritate et eruditionis nobilitate illustrauit. Natum esse anno cIↃ ccc scribit P. COLOMESIVS [l], prius autem vixisse CAS. OVDINVS [m] inde probat, quod ad Bonifacium VIII quaestiones ediderit, quem ab anno cIↃ ccxcv, ad annum cIↃcccvi, sedem Romanam vsurpauisse, notum est. Naturae impetu ad arcana rimanda procliui artis salutaris et philosophiae naturalis studio totum se tradidit. Anno aetatis vigesimo [n] ad Parisiensem academiam profectus philosophiae mysteria pernoscere perrexit, hinc ad scholam medicam Montispessulanam profectus medicos audiuit. Inde in Italiam eum abiisse, ad philosophos Pythagoreos auctor est COLOMESIVS [o], qui tamen nec testem producit, nec qui isti Pythagorei sint, explicat. Ex Italia in Hispaniam [p], et ad Arabes concessit, decreueratque in Graeciam abire, sed consilio obstitere bella, quae tum Graeciam misere infestabant. Didicit in his itineribus eruditorum linguas Arabicam, Hebraicam, Graecam, iisque adiutus, Graecorum et Arabum philosophorum libros diligenter legit et excussit. Animum autem ad Chemiae arcana adiiciens, tanta felicitate naturae secreta rimatus est, vt mutandorum in melius metallorum mysterium tenere crederetur [q]. Cui cum iungeret more medicorum

Robertus Perscrutator. *Arnoldus Villanouanus.*

h) LABBEVS De S. E. T. I. p. 516.

i) Conf. NIC. ANTON. Bibl. Hisp. Vet. T. II. p. 74.

k) Mediolanensem se ipsum dicere ait FREINDIVS Hist. med. P. III. p. 19.

l) Gall. Orient. p. 9. ed. Fabric. Idem CHAMPERIVS in eius vita asserit, accurate refutatus a FREINDIO l. c. Barcinone vixisse 1480. sphalma typographicum est apud FABRIC. Bibl. Lat. med. T. I. p. 358. et ponendum 1280.

m) T. III. p. 616. conf. BVLAEVS T. IV. p. 42.

n) Perperam apud FREINDIVM l. c. dicitur 20 annos studiis inuigilasse Parisiis.

o) loc. cit.

p) Eo tempore valde gratiosus fuit apud Iacobum II, Aragoniae regem, et cum Raymundo Lullio amicitiam iniit. CHAMPER. l. c.

q) Vid. BORRICH. de orig. et progressu chemiae p. 128. 129. NAVDAEVS Apolog. magiae accusat. p. 268. LE CLERC Hist. de la medicine P. III. p. 784. FREIND. l. c.

rum ex Arabum disciplina proficientium, astrologiam, et siderum influxui certis ceremoniis ad inferas res euocato plurimum tribueret, artis autem medicae, et imprimis chemicae, praestantia miras curationes susciperet, Parisiis et Montispessulani, vbi medicinam faciebat, magiae factus est valde suspectus [r]. Quam calumniae notam medico praestantissimo, et rarissima naturalium mysteriorum cognitione clarissimo inussit partim ignorantia, chemicarum operationum miracula non assecuta, partim monachorum mendicantium malignitas. Hos enim nouos homines Ecclesiae valde esse nociuos, et superstitioni tantum alendae augendaeque idoneos putabat, ideoque vehementi inuectiua eos perstringebat, vnde enati libelli aliquot, inter msc. Cottonianae bibliothecae delitescentes [s], *de versutiis et peruersitatibus Pseudotheologorum et religiosorum*, *contra religiones nocentes ordinum Mendicantium*, *de pseudo-ministris antichristi cognoscendis* etc. Ita exacerbato irritabili monachorum genere arteque occasionem materiemque calumniae suppeditante, et heterodoxiae accusatus [t], et inter magos relatus est, totaque in eum insurrexit academia Parisiensis. Quamuis autem principum procerumque fauore, quem medicinae felicitate sibi comparauerat, tutus insultus aduersariorum rideret, audiens tamen Petrum Aponensem, Bononiae de fide inquisitoribus suspectum, et in ius vocatum esse ob magiae accusationem, in Siciliam aufugit, vbi Fridericum regem sibi fauentissimum expertus est [u]. Is cum ad pontificem sanandum (Clementem V fuisse volunt, qui Arnoldum Sec. XIII vixisse contendunt) tantae experientiae medicum misisset, naufragium passus Arnaldus diem obiit, Genuae sepultus. Quo vero id anno acciderit, valde dissentiunt scriptores: quidam annum cIↃ CCCIII, alii cIↃ CCCX, vel cIↃ CCCXIII [x], COLOMESIVS cIↃ CCCXL ponit; suntque qui dicant, natum anno cIↃ CCXXXV, lapideque philosophico potitum anno cIↃ CCCXXX, eius beneficio vitae annos ad CXLV prorogasse; qui cum fabulis delectentur, sibi relinquendi sunt. Tota vero magni viri historia incertitudine quadam adhuc laborat, vnde optamus, vt qui artis naturalis et chemiae historiam accurate teneat vir aliquis doctus ampliora tanta viri rebus gestis accendat lumina. Nobis enim in his esse prolixis non licet. Ex dictis vero intelligendum IO. MARIANAE [y] de eo iudicium: *Arnoldus de Villanoua, vt regi decumbenti adesset Barcinone venerat, rei medicae ea tempestate peritissimus, maiori tamen fama quam laude, quod nobile ingenium, eruditionem maximam, prauis superstitionibus, pauisque de reli-*

r) Conf. P. F. ARPE de Talisman. p. 119.

s) Vid. OVDIN. T. III. p. 616.

t) Acerrime disputabat, imprimis contra Mendicantes, et Dominicanum quendam Martinum de Athera coram Clemente V fortiter aggressus 1303 victoriam reportabat. Vid. BVLAEVS T. IV. p. 121. Hi itaque homines facultatem theologicam Parisiensem ita irritauerunt, vt anno 1309 quindecim eius propositiones damnaret, vid. NAT. ALEXANDER H. E. T. VII. p. 102.

u) Ibi comm. in Scholam Salernitanam, et de tuenda sanitate scripsit. FREIND. l. c.

x) Hunc annum recte tuentur BVLAEVS p. 166. et FREINDIVS p. 21.

y) Hist. Hisp. L. XIV. c. 9.

de religione opinionibus foedare visus sit. Quo nomine aliquanto post ab inquisitoribus ignominia notatus est, librique quos magno numero ediderat, reprobati. Ex humano semine quibusdam in vase medicamentis hominis corpus effomasse, qui affirmet, auctorem habeo.

§. XXXIII. Non defuisse Germaniae nostrae Scholasticos philosophos, ex Ottonis Frisingensis studio, Aristotelicam philosophiam propagandi inter Germanos, satis intelligitur, et exempla docent luculenta. Et afferri quoque possent complura, si id ageremus, vt scholasticae philosophiae historiam, specialiorem et ad singula eius membra extensam scriberemus. Sed haec nostro instituto repugnare quilibet videt. Vnum tamen alterumque nominare non abs re erit, ne inuidisse patriae nostrae, hanc, si superis placet! gloriam videamur. Inter eos nominandus CONRADVS DE MEDIA CIVITATE, siue HALBERSTADIENSIS, Ordinis Praedicatorum, qui teste TRITHEMIO [z], *in secularibus quoque literis fuit nobiliter doctus, philosophus et theologus non futilis, quippe qui in ea facultate publice legens multos docuerit, et doctrinae suae laudem ingentem acquisiuerit.* Laudandus is est, quod ad argumentum morale, plerisque Scholasticis intactum, descenderit, idque non ex solo Aristotele, sed ex humanae quoque naturae consideratione deriuauerit, vt ex speciminibus illis, quae ex libris eius msc. exhibuit B. IO. ANDR. SCHMIDIVS [a], patet. Quo narrante ad physicum argumentum quoque diuertit, libellumque responsionibus ad varias quaestiones physicas plenum conscripsit, qui hodie msc. in bibliotheca Guelpherbytana titulo: *Tractatus mensae philosophicae*, extat. Argumentum eius ita ipse enarrauit, referente doctissimo viro, cuius verba exscribemus, cum libelli hi Academici cito disparere soleant. *Quia multi homines libenter de raris et curiosis quaerunt, et de talibus delectabiliter audiunt et loquuntur, ideo vt fratres nostri praedicatores quos frequenter apud homines diuersorum statuum et conditionum esse videmus, etiam inter eos gratius conuersentur, quod ad talia aptius valent respondere, et de talibus sciant etiam conuenientius proferre, praesens opusculum, quod de raris et curiosis quaestionibus ex diuersis breuiter compilaui, responsorium curiosorum nominaui, quia breues in eo responsiones ad huiusmodi quaestiones ordinaui, sicut ex auctoritatibus authenticis melius et aptius potui inuenire. Et istum librum in quatuor libros partiales distinxi. Primus est de corporibus supracoelestibus, siue elementis simplicibus, et aliquibus mixtis, scilicet mineralibus et vegetabilibus; II. de animalibus in generali et eorum membris et partibus; III. de homine speciali. Ponam autem in singulis quaestiones breues, sine rationibus pro et contra, quia non ad disputandum, sed ad breuiter respondendum et familiariter conferendum illud opuscu-*

Scholastici ex Germanis.

Conradus de media ciuitate.

5 O 2

z) de Script. Eccles. c. 502. p. 124.
a) Diss. de triumuiris Halberstadiensibus Helmst. 1715. habita.

opusculum ordinaui. De concordantiarum autem opere, siue *Repertorio in vtrumque testamentum*, a nostro confecto, quod communiter receptum fuit post ista tempora, heic loci nihil dicendum. Dabit, quantum satis est, FABRICIVS [b]. Erfordiensem scholam circa finem seculi XIII

Nicolaus de Bibra. ornauit NICOLAVS DE BIBRA, siue BIBRACH, Thuringiae oppido, vir, si TRITHEMIO [c] fides, philosophus et poeta insignis, quem in libro *de cauendo malo* vulnera Ecclesiae tetigisse ostendit

Eccardus Teutonicus. FLACIVS [d]. Maxime vero notabilis est seculo XIV ECCARDVS Saxo-Teutonicus, Ordinis Praedicatorum. Ita enim de eo TRITHEMIVS [e]: *Vir in diuinis scripturis eruditus et in philosophia Aristotelica omnium suo tempore doctissimus, ingenio subtilis et clarus eloquio, sed dum nimis philosophiam insequens nouitatem terminorum contra theologorum consuetudinem vbique curiose immiscuit, varios errores inducit, inter quos extant decem et septem articuli a summo pontifice* (Ioanne XXII) *damnati* etc. De quibus articulis videndi RAYNALDVS [f] et NATALIS ALEXANDER [g]. Eundem autem, quem Peripateticam philosophiam ad errores seduxisse, conquesti sunt an. cIↄ CCCXXX theologi Heidelbergenses, in ascetico quoque mysticoque argumento calamum exercuisse, obseruat IACOBVS QVETIF [h], qui monet, quaedam eius opuscula ascetica inter Ioannis Tauleri opera lucem vidisse.

Scholastici ex Septentrione, aliisque regionibus. §. XXXIV. In septentrione quoque aliisque regionibus Europae similes philosophiae Scholasticae cultores inuentos fuisse ex TRITHEMII catalogis virorum doctrina illustrium multis exemplis colligi potest. Quod vero cum nimis prolixum sit, nos omittere Lectorisque industriae relinquere cogit tractationis nostrae ratio. Non praetereundus tamen silentio

Petrus de Dacia. PETRVS DE DACIA, siue melius, de Dania, cuius vitam persequitur, IAC. QVETIF [i]. Nos vnum TRITHEMII [k] locum adducimus: *Petrus de Dacia* (ita enim plerique scriptores ea aetate, pro Dania scribunt) *philosophus calculator et astronomus, inter omnes sui temporis excellentissimus atque celeberrimus, ingenio subtilis et clarus eloquio, diuinarum scripturarum et Graeci sermonis non ignarus. Fertur multa in astronomia et arte calculatoria scripsisse opuscula, quae ad computum Ecclesiasticum non inutilia iudicantur, quibus nomen suum ad notitiam*

Alphonsus X. *posteritatis computauit.* Addi his suo iure deberet ALPHONSVS X, Castellae et Legionis ab an. cIↄ CCLII rex, electus etiam an. cIↄ CCLVII imperator, qui post varia fata regno spoliatus a filio Sanctio, an. cIↄ CCLXXXIV obiit. Hic enim insigni beneuolentia literarum et philosophiae studia complexus, et imprimis conditis suis auspiciis sumtuque vere regio quadringenties mille aureorum tabulis astronomicis, quae coelestium motuum rationes

b) T. I. p. 1161. seqq.
c) c. 502. p. 124. Annal. Hirsaug. T. II. p. 65.
d) Cat. test. verit. p. 865.
e) c. 537. p. 130.
f) Ad an. 1429. n. 70. T. XV. p. 389.
g) H. E. T. VII. p. 103.
h) T. I. p. 507.
i) T. I. p. 408.
k) c. 523. p. 127.

tiones et momenta explicant, et ab eo Alphonsinae dici solent, immortaliter de astronomia meritus est; nisi ad specialem astronomiae historiam magis esset referendus [l].

§. XXXV. Successit tertia Scholasticorum aetas, a Durando vsque ad finem seculi XV decurrens, in qua Scholastica philosophia numero docentium et discentium, itemque subtilitatum affectatione, et nugarum atque tricarum multitudine creuit, ingeniis vero philosophicis et aliquam magnitudinem prae se ferentibus decreuit. Cum enim Scoti Schola infandis nugis suis omnem docendi et philosophandi rationem prorsus contaminasset, et haecceitatibus, entitatibus et similibus vocibus nihili omnia repleuisset, commentationibus discipulorum eius et velitationibus contra Thomistas factum est, vt Scholastica philosophia labyrintho similis euaderet, et inani obscuraque subtilitate peruersoque disputandi modo omnis veritas euerteretur, et ad quisquilias et naenias haud raro praestantissimum philosophiae donum detruderetur. Quo euenit, vt et ingeniorum acumen hebetaretur, et magni viri deterrerentur a philosophiae nomine et studio, et ipsa eius semina inter haec vepreta et senticeta suffocarentur. Sunt tamen nonnulli, quos fama super alios extulit, et inter hos Durandus a S. Porciano, Guilelmus Occam, Richardus Suisset, Ioannes Buridanus, Marsilius ab Inghen, Gualterus Burlaeus, Petrus de Alliaco, Ioannes Wesselus Gansfortius, et Gabriel Biel. Qui cum memoriam suam in historia philosophica certo modo commendauerint, paulo curatius considerandi sunt.

Tertia Scholasticorum aetas.

§. XXXVI. GVILELMVS DVRANDVS, a natali loco, in Auernorum proximo Boiis oppido, quod a S. Portiano nomen habet, (S. Pourcain en Clermont) appellatus est [m]. Claromontii iuuenis Praedicatorum Ordini nomen dedit [n], et philosophiae atque theologiae studiis totum se tradidit, eo successu, vt vtrique docendae vtilissime adhiberi posset, quem in finem lauream quoque a facultate theologica Parisiensi reportauit, id quod factum anno clɔcccxiii [o]. In Italiam postea profectus S. Palatii Apostolici magister a Ioanne XXII, anno clɔcccxxiii constitutus est, sacrasque eo in loco literas magno applausu docuit, et ita se pontifici commendauit, vt episcopus, primo quidem Aniciensis, mox Meldensis constitueretur [p]. Tanta vero difficillimarum quaestionum, dubiorumque, quae tum innumerum in modum augebantur, resolutione ingenii acumen et philosophiae Scholasticae praestantiam demonstrauit, vt doctor resolutissimus dici mereretur. *Sequebatur autem*, vt TRITHEMIO [q] obseruatum, *primo Thomam*

Guilelmus Durandus.

l) Conf. VOSSIVS de Scient. math. c. XXXV. §. 31. p. 180. FABRICIVS T. I. p. 190. NIC. ANTONIVS Bibl. Hisp. vet. T. II. p. 55. WOLF. Bibl. Hebr. P. I. p. 192.

m) LABBEVS de S. E. T. I. p. 269.

n) QVETIF T. I. p. 586.

o) BVLAEVS Hist. vniuers. Paris. T. IV. p. 954.

p) SAMMARTHANI T. III. Galliae Christ.

q) c. 567. p. 137. add. ANTONIN. Summ. histor. tit. 23 c. 11. §. 2. T. III. p. 681.

Aquinatem, ſcriptorumque eius defenſor erat, poſtea vero acerrimus impugnator factus eſt, cuius mutationis cauſſam quandam, ait, *fluctiuagam ferri, cui fidem nec facile tribuere debeat, nec temere denegare.* Quem eius diſſenſum tum in dogmate de ſtatu animarum, poſtquam reſolutae ſunt a corpore, conſtitiſſe, in qua a communi ſententia abiit, valdeque ideo diſplicuit Ioanni XXII [r], tum in doctrina de concuſſu Dei ad actiones hominum generali tantum, non ſpeciali et immediato verſatum fuiſſe [s], ex ſcriptis eius intelligitur, et a Io. LAVNOIO in peculiari diſſertatione [t] eſt demonſtratum. Praeter conſuetudinem enim Scholaſticorum liberius philoſophando ſtatuere auſus eſt. Ita e. c. docuit [u]: *Angelum eſſe in loco, non tamen certo, et determinato, ſed vbique: conuenire enim ſpirituali naturae eſſe vbique; angelumque ſecundum ſitum eſſe nuſquam, omni autem corpori praeſentem eſſe, ratione habitudinis ad quodlibet corpus mouendum, ad hanc enim non requiri praeſentiam realem ſecundum eſſentiam, ſed ſufficere praeſentiam virtutis ab intellectu et voluntate ad effectus extra ſe producendos.* Vt alia ſimilia his taceamus, videnda in *Commentario eius in libros magiſtri ſententiarum.* Scripſit etiam philoſophica nonnulla et iuridica, enarrata OVDINO [x] et FABRICIO [y]. Obiit anno cIↃCCCXXXII, ſepultus in eccleſia cathedrali Meldenſi, ferturque hoc de eo epitaphium:

Durus Durandus iacet hic ſub marmore duro,
An ſit ſaluandus ego neſcio, nec quoque curo.

Aſt hoc epitaphium a quodam Durandi aduerſario, Thomae aſſecla, ideoq̃ue de Durandi ſalute, ob negatum concurſum gratiae diuinae ſpecialem, dubitante compoſitum fuiſſe, veriſimillimum eſt. Surrexerunt enim nonnulli contra Durandum pro Thoma, et inter hos Durandus de Aureliaco ſiue Durandellus, quem contra eum libellum ſcripſiſſe, inque eo refutaſſe impugnationes, quas ille fecerit contra dicta Thomae efficacibus rationibus, teſtatur ANTONINVS FLORENTINVS [z]. Alios Durandos [a] cum eo non confundendos eſſe, ſupra iam monuimus.

Guilelmus Occam.

§. XXXVII. Magnum quoque non ſibi modo nomen acquiſiuit, ſed et peculiari ſectae Scholaſticae dedit GVILELMVS OCCAMVS ſiue Ochamus, gente Anglus, a patria, vico Occam prouinciae Surreienſis cognominatus [b]. Iuuenis Scoti inſtitutioni ſe tradidit, et ad ſub-

r) RAYNALDVS ad an. 1333. n. 8. BALVZIVS in Vitis Pap. Auenionenſ. p. 194.

s) Vid. quos nominauimus Amoenit. liter. T. XIII. p. 318. PAVL. SLEVOGT. Differtt. acad. p. 361.

t) In Syllabo rationum, quibus cauſſa Durandi de modo coniunctionis concurſuum Dei et creaturae defenditur et inofficioſe quorundam recentiorum cenſura repellitur, Pariſ. 1636. 8.

u) Sentent. L. I. diſt. 37. q. 1. conf. VOSSIVS de Orig. idololatr. L. I. c. 42. p. m. 299.

x) T. III. p. 793.

y) T. III. p. 204.

z) l. c. De Durandello vid. QVETIF et FABRICIVS ll. cc.

a) Vid. MOLLER. Homonymoſcop. P. II. c. 6. §. 3. p. 556. OVDINVS poſt BVLAEVM ll. cc. duos ex vno Meldenſi faciunt.

b) LELANDVS c. 326. BALEVS Cent. V. c. 18. PITSEVS p. 457.

ad ſubtiliſſimi magiſtri praecepta ingenium attulit non minore ſubtilitate acutum. Quod tantopere in haec myſteria penetrauit, vt et omnia ſimul comprehenderet, et nouis tentaminibus emendare aggrederetur. Cum itaque Scoti ſchola hactenus Realium et Formalium opinionem cum plerisque ſecuta eſſet, Occamus ex ea progreſſus, vt diuortium ab illa faceret, pene ſepultam Nominalium ſectam reſuſcitauit, et non minori ingenii acerrimi gloria contra Scotiſtas propugnauit. Vnde factum, vt, qui eius partes tuerentur, Occamiſtae dicerentur, tantumque inter vtramque ſectam odium et contentionis acerbitas oriretur, vt non modo ad rauim vsque digladiarentur, ſed et cruentis interdum manibus ex arena literaria diſcederent, vt infra in hiſtoria harum Sectarum narrabitur. Qui itaque Nominalium parentem vocant [c], vel eorum principem ſalutant, non de primo auctore intelligendi ſunt, is enim fuit Roſcelinus, vt ſupra dictum, ſed de reſtauratore, et Nominalium ſupremo in hac tertia aetate duce. Inde vero venerabilis Inceptoris nomen, itemque doctoris ſingularis et inuincibilis appellationem meruit. Mature vero Ordini Minorum nomen dedit [d], et ineunte ſeculo XIV cathedram in facultate theologica Pariſiis tenuit. Cumque magno animo auctoritati Romani pontificis, ſuper principum ſecularium maieſtatem ſe attollere cupientis ſe opponeret, et ſaniora de poteſtate ciuili et eccleſiaſtica principia detexiſſet, pro Philippi pulchri Galliae regis iure partibusque contra Bonifacium papam, edito *de poteſtate eccleſiaſtica et ſeculari*, libro [e], ſiue dialogo, ſtrenue dimicauit, quod eius opus SELDENO [f] audit, *ingenioſiſſimum et doctiſſimum, nec vnquam ſatis laudatum, quod et forſan inter ea, quae de poteſtate eccleſiaſtica ſeculis ſuperioribus conſcripta ſunt, primas tenet.* Minoritarum prouincialis per Angliam conſtitutus in conuentu Ordinis ſui generali Peruſii habito anno cIↃcccxxii contra papam Ioannem XXII, Chriſto et apoſtolis poſſeſſiones proprias vindicantem, contrariam ſententiam de eius paupertate magno animo defendit, ſolutoque conuentu vbique locorum et inprimis Bononiae propugnauit, ſicque fratricellorum, ambitionem, luxum, diuitias pontificis graui querela condemnantium ſignifer factus eſt [g]. Id quod tantam Romani praeſulis iram in eum concitauit, vt anathemate eum percuteret, et ad ſilentium redigeret. Vt itaque ſecurus deliteſceret, in Galliam ſeceſſit, tutusque ibi vsque ad annum cIↃcccxxviii latuit, quo noua ei emergendi prodeundique in ſcenam occaſio ſe obtulit. Arreptis enim partibus Ludouici Bauari imperatoris, qui Petri de Corberia anti-papae res tuebatur, contra Papam Ioannem magna animi fiducia et fortitudine, nec minori eruditione iterum in arenam deſcendit, illimitatam ſummi pontificis auctoritatem et potentiam deteſtatus

c) WHARTON. ad Caue p. 19. RAPIN. Reflex. p. 341.

d) WADDING. Annal. Ord. Minor. T. III. ad ann. 1322. 1347.

e) Extat etiam in GOLDASTI Monarchia T. I. p. 13.

f) De Synedriis L. I. c. 10. p. 228.

g) WADDING. l. c. BZOVIVS ad ann. 1323. n. 10.

tus est, definitisque maiestatis secularis iuribus, illis subesse episcopum Romanum demonstrauit. Quod quamuis renouata fulmina ecclesiastica ei accelerarct, minime tamen deterreri se passus est, quo minus statueret, imperatorem nulli, nisi Deo, in temporalibus subesse. Vt vero securus esset anno cIↃCCCXXX ad Ludouicum imperatorem secessit, et ab eo clementer exceptus habitusque secretioribus haud raro consiliis adhibitus est, et in aula imperatoris tutum inuenit latibulum, caussamque domini sui, non obstante excommunicatione, magno animo egit, dicere ad imperatorem solitus: *Tu me defendas gladio, et ego te defendam calamo:* multosque ea in re habuisse sectatores testis est TRITHEMIVS [h]. Obiit vt plerique volunt anno cIↃCCCXLIII, die X Aprilis, Monachii in conuentu Franciscanorum sepultus, quem tamen anno demum cIↃCCCL, et quidem Capuae obiisse, magna resipiscentia rebellionis contra curiam Romanam demonstrata ibique tumulatum fuisse contendit LVC. WADDINGVS [i], id quod fratribus Franciscanis demonstrandum relinquimus. Praeter scripta pro monarchia ciuili edita, quorum complura edidit MELCHIOR GOLDASTVS [k], multa quoque philosophica elucubrauit, imprimis logica, inter quae est *Expositio aurea super totam artem veterem, id est, Porphyrii Praedicabilia, Aristotelis Praedicamenta et libros duos de interpretatione.* Sed theologica quoque, et commentationes in sententias edidit, quaestionibusque eos illustrauit [l]. In iis magnum quidem ingenium ad subtilitates humano intellectui tantum non imperuias pronum iisque aptissimum demonstrauit, ast seculi sui nugis, ineptaque Scotisticae scholae methodo totum corrupit, vnde quod de omnibus Nominalibus pronuntiauit SCALIGER [m], *se eorum ingenia cogi admirari, atque etiam laudare, vt acuta, fugere vt nimis acuta,* de Occamo quoque eorum duce pronuntiandum est. Vnde miramur, virum summum alio loco Cardanum reprehendisse, quod inter maxima ingenia Occamum praeterierit [n], *cuius ingenium ingenia omnia veterum subuerterit, noua ad inuictas insanias, ob incomprehensibiles subtilitates fabricauerit atque conformauerit.* Hos enim artifices, in texendis araneaearum telis adeo subtiles inter magna ingenia numeranda non esse, eo quod ad insaniam erudita sint, nemo non intelligit. Sane, vbi quis Occamum in hoc virorum magnorum album referre velit, fatendum tamen est, cum GADDIO [o], numerandum eum esse inter ingenia portentosa. Eandem viam in theologia quoque tenuit, de qua Occami doctrina sacra olim iam sobrie iudicauit PAVLVS LANGIVS [p]: *Occamus*, inquit, *Scholastici certaminis agonotheta excellentissimus, agmen peregrini exercitus, id est philosophicum*

h) c. 563. p. 137. Annal. Hirsaug. T. II. p. 158.
i) loc. cit.
k) loc. cit.
l) WHARTON l. c. FABRIC. T. III. p. 466. GADDIVS T. II. p. 128.
m) De subtilit. adu. Cardan. ex. LXV. p. m. 248
n) Exerc. CCCXXIV. p. 1028.
o) loc cit.
p) In Chronico Cizensi T. I. Pistor. p. 833.

losophicum, contra hostes Israël pugnans, in scripturarum campum adducit, sacrisque theologorum copiis associat, sacra prophanis, diuinis humana, domesticis exotica, orthodoxis ethnica, coeca praesumtione commiscens et copulans, et adeo vsque quidem, vt auxiliares domesticas pene excedant superentque copias, multo plures videlicet philosophorum, quam diuinae paginae in suis syntagmatibus authoritates producendo: quasi arma lucis, vtpote scutum fidei, galea salutis, et gladius Spiritus S. vtriusque instrumenti aurea testimonia, ad resistendum diabolo et satellitibus eius, haereticis, minime sufficerent. Vtrum fauste et prudenter id fecerit, ipse viderit. Nec in iis, quae de iurisdictione seculari et ecclesiastica disputauit, meliorem se praestitit: in quibus Scholasticorum eum armis et sophistica Scholarum methodo pugnauisse remque optimam non optime defendisse, pulchre obseruatum τῷ πάνυ CHRISTIANO THOMASIO [q]. Nugari itaque censendus est, qui eius opera edidit MARCVS DE BENEVENTO, qui, referente MORHOFIO [r], in *praefatione* testatur, *quod si apud Deos nexus logicae inuenirentur, nullius, nisi Occami, viri doctissimi solutione vti dignarentur.* Qua de re vt Lector certior fiat, eum *summam totius logicae Guilelmi Occami*, quae Oxonii recusa est [s] inspicere iubemus.

Richardus Suisetus.

§. XXXVIII. Simili subtilitatis supra modum acutae laude circa medium seculum XIV floruit RICHARDVS SVISSETVS. Hunc alii [t] Rogerum vel Rogerium, quidam [u] Ioannem vocant, vtrumque perperam, verum enim eius nomen esse Richardi, ex libri eius infra allegandi titulo est clarissimum. Cognomentum Suisset, vel Suinshed, more eius temporis accepit a monasterio Suinshed seu Vinshed Cisterciensis Ordinis in Hoylandia Angliae insula, in quo senex vixit. Ingenium nactus acumine alios longe vincens, et in relationes modosque rerum profunde penetrans, in matheseos studium omnes vires impendit, eius vero principiis naturalem quoque philosophiam illustrare aggressus est, tanta felicitate, vt mathematicas scientias magno applausu nominisque celebritate in academia Oxoniensi docere posset. Neque tamen theologiam neglexit, sed eius praecepta accurate secundum consuetudinem scholae tenuit. Hinc sacrarum literarum amore ductus anno CIↃCCCL Cisterciensium religionem amplexus est, et paulo maiori contentione in sententiarum explicationem, siue theologiam systematicam incubuit, mathematica vero adeo non neglexit, vt potius noua iis accendere lumina aliis hactenus nec visa nec audita pergeret. Quod cum bonorum omnium

q) Histor. content. inter sacerdotium et imperium p. 99.
r) Polyhist. T. II. L. I. c. 13. §. 3.
s) 1675. 8.
t) VIVES l. citando, NAVDAEVS add. ad histor. Ludou. XI. p. 214. VISCH. Bibl. Cisterc. p. 292.
u) VOSSIVS de Scient. mathem. c. 18. p. 78. GADDIVS de Script. non-eccles. T. II. p. 326.

omnium calculum mereretur, ignauorum, qui, quae ignorabant, ſuſpecta habebant, cenſuram et reprehenſionem incurrit, et conuiciis atque calumniis, communi mathematicorum et phyſicorum fato, impetitus eſt. Quo vero anno obierit, nobis incertum eſt, rarae enim et incertae ſunt de magno hoc viro memoriae, cum a plerisque non legeretur, eo quod eum ſubtiliſſime argutantem rationesque algebraicas elementis phyſicis adaptantem non intelligebant. In philoſophia quidem Ariſtotelem ſecutus, inque phyſicos et ethicos libros commentatus eſt, logicam etiam illuſtrauit, de quibus eius ſcriptis PITSEVS videndus. Maxime vero in examinandis rerum naturalium affectionibus modisque earum per rationes numerorum calculique mathematici exprimendis ſummam induſtriam poſuit. Quae differendi ratio cum eo tempore a plerisque ignoraretur, factum inde, vt et negligeretur, et male audiret, quod inutiles tricas, et ſenticeta exhibuiſſet, ſolo acumine pungente conſpicua, ſcripſit praeter *Calculationum aſtronomicarum* librum vnum, *Introductorium ad calculationes*, cui *Calculatoris* nomen praefixit; vnde ei hoc quoque nomen, ex conſuetudine iſtius aetatis a librorum titulis auctores deſignandi, haeſit. Errat itaque GERARDVS IO. VOSSIVS [x], qui *Ioannem*, ait, *Suiſſet*, *Scotum agrum logiſticum Latine excoluiſſe, et ab eximia huius artis peritia miraque ſubtilitate vulgo Calculatorem dictum fuiſſe*. Nam nec Scotus fuit, nec a calculandi peritia ſed a Calculatore libro nomen accepit. Nec accuratum ſatis eſt, quod magnus LEIBNIZIVS in epiſtola ad IO. WALLISIVM data [y], obſeruat, *Suiſſetum κατ' ἐξοχὴν calculatorem dictum eſſe, quod gradus qualitatum ſiue formarum calculo ſubiecerit*. Multo minus audiendus eſt MORHOFIVS [z], valde inaccuratus in hiſtoria huius philoſophi, qui nec verum nomen, nec tempus, nec rationem eius philoſophandi, nec calculatoris ſignificationem aſſecutus eſt, ratus, ita dici, ob ſubtilitates ſuas. Quod tamen viris his doctiſſimis facile condonandum eſt, cum adeo rarus liber hic ſit, vt NAVDEVS [a] teſtetur, in nulla bibliotheca ſibi viſa eſſe eius opera, quae tamen adeo commendet Scaliger. Mirum itaque non eſt, nec Caueum et Whartonum in patriae ſuae hiſtoria literaria alias lynceos, nec Oudinum, qui tot bibliothecarum forulos perreptauit, nec magnum Britanniae mathematicum IO. WALLISIVM in hiſtoria algebrae eius meminiſſe [b]; vt alios taceamus, ex quorum relationibus et iudiciis de Suiſſeto conſtat, eos librum hunc non vidiſſe. Cuius raritatis cauſſam non aliam putamus eſſe, quam neglectum et contemtum libri, qui multos nobis libros doctiſſimos, ſed pauciſſimis intellectos ſubduxit. Ex hac vero ſubtilitate et difficultate, vel ſi mauis, obſcuritate, quae acuta nimis ingenia plerumque comitari ſolent, diuerſa quoque

x) De Scient. mathem. loc. cit.
y) T. III. Opp. Walliſii p. 673.
z) loc. cit.
a) De ordin. Biblioth. T. II. coll. Schmid. p. 106.

b) Extare tamen eius libros in Anglia teſtis αὐτόπτης eſt Caſaubonus, cuius verba exhibet WOLFIVS Caſauboniàn. p. 24. conf. p. 233.

que et diſſona eruditorum de calculationibus Suiſſeti, etiam eorum, qui librum legerunt, iudicia orta ſunt. Hieronymus enim Cardanus, et Iulius Caeſar Scaliger ſummis eum laudibus in coelum propemodum extollunt. Et CARDANVS[c] quidem ita de illo: *Ex quo haud dubium eſſe reor, barbaros* (ita Italus transmarinos vocat) *ingenio nobis haud eſſe inferiores, quandoquidem ſub bruma coelo diuiſa toto orbe Britannia, duos tam clari ingenii viros* (Io. Duns Scotum et Rich. Suiſſet) *emiſerit.* SCALIGER[d] autem *eum pene modum exceſſiſſe*, ait, *ingenii humani*, et alio loco[e], *hunc virum tam acute ſcripſiſſe*, fatetur, *vt a paucis plene ac pro meritis intelligeretur; tam docte ſibi viſum eſſe, vt cum ſenex legeret, quae iuuenis in literas retuliſſet, vbertim fleuiſſe dicatur, ſiue, quod ipſe quidem putet, quia quaſi recenter frueretur veteri diligentia, ſiue, quod paulo iniquius ſint alii interpretati, quia quae olim ſcripſiſſet aetate florenti, in effoeta minus aſſequi poſſet intelligendo.* Addidit his vir ſummus: *Dignus profecto, quem neque ſenium ſenem faceret, neque naturae lex vita priuaret; niſi meliorem vitam apparaſſet. Haec libentius ſcribo, quia illi viro maximo multa debeo, plura debiturus, ſi per ingenii mei debilitatem licuiſſet. Non enim leuiter in eius campo nos exercuimus.* Addi his poteſt CASAVBONI[f] iudicium, qui *ſe ſubtiliſſimi Rich. Suiſſet Anglici calculationes nouiter emendatas atque reuiſas, opus diu optatum legiſſe in bibliotheca Oxonienſi* ſibi gratulatur. Vnde illuſtris quoque LEIBNIZIVS[g], quo non peritiorem nouimus ea in re iudicem, optauit, vt denuo haec ſcripta Suiſſeti, quae in itineribus ſuis inſpexerat, ederentur. Longe vero aliter IO. PICVS et LVDOVICVS VIVES; ille enim *ſubtilitates eius quiſquilias* vocat *Suiſſeticas, quae nihil ad ſciendum vel ad vſum conferunt*, hic acerbe in eum, inuehitur, ita conqueſtus[h]: *Inuectae ſunt cauillationes ſtultarum ſubtilitatum, quas ipſi calculationes vocant, quibus maximum dedit incrementum Rugerus Suicetus Anglus - - De vſu neminem video dubitare, ne ipſos etiam maximos earum profeſſores, et quorum exiſtimatio in vna illarum cognitione eſt poſita. Porro ſcientia quae poteſt eſſe in rebus adeo a ſenſu et mente omni remotis ac ſegregatis? et de quibus ex inani aliquo fundamento vaſtum aedificium aſſertionum ac diſſidentium ſententiarum conſurgit, vt de intenſione et remiſſione, de raro ac denſo, de motu vniformi ac difformi, vniformiter difformi, difformiter difformi. Quid quod in his, quae nunquam contingunt, ac ne poſſint quidem in natura, multi ſunt atque immodici: vt de infinite raris ac denſis, de hora ſecta in partes proportionales, hoc aut illo proportionis genere, in vnaquaque vt aliqua ſit motus ratio vel alterationis vel rarefactionis.* Sed et reliqua

5P 2 legen-

c) De Subtil. L. XVI.
d) Ex. CCCXXIV. p. 1028.
e) Ex. CCCXL. p. 1068.
f) loc. cit.
g) Leibniziana p. 42.
h) De corr. art. L. V. p. m. 71.

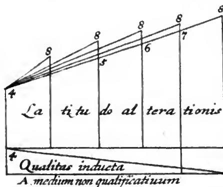
legenda ſunt, quibus inanes et inutiles ſubtilitates vehementer exagitat, quae hoc epiphonemate claudit: *Inuenta ſunt haec ab otioſis hominibus, aliarum rerum omnium inſcientibus, ad exercendum in ſcholis guttur, ne tacendo obduceretur ſitu. Recepta ſunt ab iis, qui omnis cognitionis et peritiae rerum rudes, facile otioſa haec quadam mentis agitatione tuebantur etc.* Alibi autem [i] inter vitia Scholaſticorum reprehendit, quod, *quo indignitate nihil fieret reliqui, etiam Suiceti ſpinas et aculeata ſophiſmata in doctrinam morum inuexerint, de intentione et remiſſione vitiorum et virtutum:* monet quoque [k], *illa fortiter eſſe ſpernenda, quae ad inanem oſtentationem confiſta nihil in ſe continent ſolidi et profuturi, de quo genere ſint Suicetica, quae detinent abducuntque a cura meliorum, quodque eſt grauius, reddunt eis ineptos. Neque enim eſſe philoſophum, qui de inſtantibus et de motu enormi aut conformi nugetur ſubtiliter, ſed qui generationes et naturas nouerit plantarum atque animantium, qui cauſſas, cur quicque fiat et quomodo.* Difficile eſt in tantorum virorum diſſenſu arbitrium interponere, id quod nobis non arrogamus. Quoniam tamen leges, quas inſtituto noſtro ſcripſimus, poſtulant, vt modeſte ſententiam quoque noſtram dicamus, nobisque tandem libri longe rariſſimi et diu anxie quaeſiti copia facta fuerit, hinc paucis Lector, quid nobis videatur, monendus eſt. Nempe cum ſummo ingenii acumine vteretur Richardus, et calculationis ſublimioris eſſet peritiſſimus, qualitates, modos, menſuras, gradus et affectiones rerum earumque proportiones et proprietates generaliſſimas logiſticae artis beneficio calculo ſubiicere aggreſſus eſt. Qua in re operam tam inutilem eum praeſtitiſſe ac volunt Picus et Viues, rerum intelligentibus perſuadere erit difficile: recteque vel ex ſolo titulo iudicauit MORHOFIVS [l], *rem hanc non contemni debere: motus enim doctrinam infinitis modificationibus conſtare, in quibus ſi idonee ingenium exercuerit Suiſſetus, profecto contemnendum non eſſe*; recteque ad exempla magnorum noſtrae aetatis virorum prouocat, in motus regulis calculo vtentium. Aſt in eo peccaſſe videtur Suiſſetus, tum quod obſcuritatem, dictionisque barbariem more ſeculi ſui attullerit fere inſuperabilem, tum quod matheſin in philoſophiam Scholaſticam induxerit, vt eleganter magno LEIBNIZIO [m] obſeruatum. Ita vero dum rem in ſe nec inutilem, nec incertam, et nullo fundamento nixam exequendo, ad vana, inutilia et obſcura phyſicae Scholaſticae principia applicat, fructu ſuo haud raro deſtituitur. Quamuis autem ſimus perſuaſiſſimi, et αὐτοψίᾳ edocti, eſſe calculatorem hunc exemplum, qua ratione Scholaſtica philoſophia etiam ad matheſin traducta rem in ſe laudabilem et optimam corruperit, idem tamen de eo, quod de aliis quoque Scholaſticorum paulo magis ſobriorum φιλοσοφου-μένοις

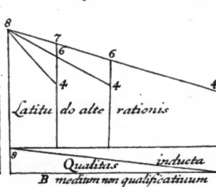
i) de corr. art. pag. 191.
k) pag. 511.
l) loc. cit.
m) loc. cit.

μάτοις dici debet, ſtatuendum eſſe putamus: nempe calculi mathematici accurate gnarum ex hoc ſtercore Scholaſtico multum auri colligere poſſe, ſi recte pretioſum a vili diſtinguere norit. Cuius noſtri iudicii rationem vt Lectori explicemus, optime nos acturos credimus, ſi particulam quandam breuem libri albis coruis rarioris in fine paginae ⁿ adiiciamus, vt ex eo ipſe iudicium ferre queat.

5P 3 §. XXXIX.

n) Libri titulus hic eſt: Calculator, ſubtiliſſimi Ricardi Suiſeth Anglici calculationes nouiter emendate atque reuiſe. Quaeſtio inſuper de reactione iuxta Ariſtotelis ſententiam et commentarios. In fine adiicitur, magiſtri Raymundi Suiſeth nouiter impreſſus Venetiis aere ac ſollerti cura haeredum Octauiani Scoti et ſociorum 1520. fol. literis Longobardicis. Cum autem in titulo libri Suiſſetus dicatur Richardus, quod nomen etiam in aliis libris gerit, in fine vero Raymundus, hinc coniicimus, poſterius eum accepiſſe, cum Ciſtercienſium religionem ſuſciperet. Praefationem praemiſit VICTOR TRINCAVELLVS, Venetus phyſicus ad Chriſtophorum Aretinum facultatis medicae prof. primarium, quem, ait, hoc opus diſcipulis ſuis valde commendauiſſe. Capita autem ſiue tractatus continet ſedecim: 1. de intenſione et remiſſione, 2. de difformibus, 3. de intenſione elementi habentis duas qualitates inaequa extenſas, 4. de intenſione mixtorum, 5. de raritate et denſitate, 6. de augmentatione, 7. de reactione, 8. de potentia rei, 9. de difficultate actionis, 10. de maximo et minimo, 11. de loco elementi, 12. de luminoſis, 13. de actione luminoſi, 14. de motu locali, 15. de medio non reſiſtente, 16. de inductione gradus ſummi. His capitibus metaphyſicam magis, quam phyſicam rationibus algebraicis explicat, et vbique ſartaginem Scholaſticam admiſcet. Cuius ecce luculentum exemplum, nempe Caput de Difformibus: „Ex iſta propoſitione ſequitur, quod ſolum mediante latitudine eadem vel conſimilis intenſionis vniformiter extenſa per partes aequales mediorum aequalium vniformium vel non qualificatorum, vnum alio velocius intenderetur, vt capiatur *a* et *b* media non qualificata aequalia, et ponatur, quod in *a* inducatur certa latitudo intenſionis perceptibiliter ſecundum ſubiectum extremo intenſiori procedente: quae latitudo maneat continue vniformiter extenſa per partem alteratam, et inducatur in *b* aeque velociter conſimilis latitudo maneos vniformiter extenſa per partem alteratam, extremo tamen remiſſiori procedente; et ponatur, quod extremo *a*, a quo incipit eſſe progreſſio latitudinis, continue reſpondeat gradus intenſiſſimus caliditatis, qui erit in *a*, ſicut patet eſſe poſſibile, vbi tractatur de inductione gradus ſummi: et ſequitur, quod *b* continuo erit intenſius *a* quam vtrique extremorum illorum, a quo incipit alteratio progredi continue, correſpondebit caliditas intenſior, quam illi extremo in *a*, eo quod illi in *b* continue correſpondebit alteratio velocior, quam illi in *a*, quo ſequenter concludo, eo quod vtrumque manebit continue aeque intenſum cum extremo ſuo axtenſiori.

„Idem eſt argumentum poſito, quod in propoſitione *a* et *b* forent vniformi.“ Haec ſpeciminis loco ſufficiant. Ceterum adeo compendiis literarum deformis eſt liber, vt non niſi ſummo impedimento legi poſſit, et interdum Oedipo opus ſit.

Ioannes Buridanus.

§. XXXIX. IOANNES BVRIDANVS Bethunienfis Arlefius fuit, et ex difciplina Guilelmi Occami prodiit, vnde Nominalium quoque partibus adhaefit [o]. Parifienfi in academia cum ftudiorum cauffa haereret, vitae periculum ob lafciuos Ioannae, Philippi Pulchri Galliarum regis vxoris amores, feliciter euitaffe, inque eius memoriam fophifma inueniffe dicitur. Nempe fama eft, reginam Scholafticorum Parifienfium concubitu gauifam, eos, ne pateret fcelus in Sequanam amnem e feneftra praecipites dediffe, atque extinxiffe: ipfum quoque Buridanum in regium thorum clam admiffum effe, tantam autem cladem prudentia fua declinauiffe, liberatumque hoc periculo fophifma hoc edidiffe: *Reginam interficere nolite, timere bonum eft.* Qua fententia vnius commatis diuerfa pofitione ambigua indicatum effe volunt, non timendam effe caedem reginae, plurimis proficuam futuram. Sed fabulam effe, memoria reginae, ipfiusque Buridani prorfus indignam poft ROBERTVM GAGVINVM [p] IO. LAVNOIVS [q] et MORLIERIVS [r] fatis luculenter demonftrarunt. Vt enim taceamus, vagum rumufculum non fufficere ad faciendam tantae calumniae famam, ipfa Buridani tempora non concordant. Ioanna enim ineunte feculo XIV floruit, et anno cIↄcccIV collegium fiue Gymnafium Nauarreum erexit, Buridanus, eo tempore, aut plane non vixit, aut pueriles annos vix egreffus eft. Cum enim ex difcipulis Occami fuiffe dicatur, et Marfilium ab Inghen contemporaneum habuerit, vt ipfe Marfilius prodit, ineunte feculo, quo Occamus Parifiis docuit, eius difcipulus fuiffe non potuit, fed circa annum demum cIↄcccxxv, et fequentes, quo tempore clam aufugere Occamus ex Gallia coactus eft, ab eius ore pependit. Profeffionem autem publicam Parifiis ferius Buridanus nactus eft, quae omnia in dicta reginae Ioannae, tempora non quadrant. Sunt quidem qui narrent, Buridanum, profefforio axiomate iam infignitum ftudiofos iuuenes ab illicitis his et periculofis amoribus facta exhortatione retraxiffe, et ita iram infidiasque reginae meruiffe; cui traditioni fophifma illud a Gaguino relatum fauet, quod ita comparatum eft, vt tacita ratione ftudiofos in reginae caedem armauerit: aft ne fic quidem tempora concordant, et omnis illa narratiuncula de lafciuia et impudicitia vxorum, quae tribus Philippi Pulchri filiis nupferant, nullo idoneo nititur fundamento. Verifimillimum vero eft, fabellam cudiffe in Buridani ignominiam Reales, quos Nominales magna inuidia preffiffe, nec a calumniis contra eos abftinuiffe notum eft. Horum enim perfecutionibus Nominales, et cum his Buridanum quoque e Parifienfi academia eiectos fuiffe, teftis eft Auentinus. Errant autem, qui rectorem academiae fuiffe Buridanum anno cIↄcccxx dicunt, ex Marfilii enim tempore, qui vsque ad finem feculi vixit, et Buridanum contemporaneum habuit, intelligitur, ferius cum doctoris munus Parifiis obtinuiffe.

o) Conf. BAYLE Dict. T. I. Art. Buridan. p. 7C9

p) L. VII. Hift. Gal. verba ipfa affert BAYLE l. c.

q) Hift. Gymnaf. Nauarrei T. I. p 15.

r) Effais de literature T. II p. 183. feqq.

obtinuisse. Accidit autem fuga eius ex Gallia medio seculo XIV, quo ad Germanos secessit, auctorque fuit requirendi ab Vrbano V diplomatis, quo anno CIↃ CCCLVI Viennae Austriae concessum generale studium omnium facultatum, excepta theologica, quae demum anno CIↃ CCCLXXXIV Vrbani VI concessione accessit. Scripsit *quaestiones in libros politicorum, ethicorumque; quaestiones metaphysicales, in Aristotelis logicam, in libros physicorum, et de anima, de memoria et reminiscentia, et in parua naturalia*, quorum editiones recenset FABRICIVS [s]. In logicis nomen sibi fecit certa regula inueniendi medium terminum, qui pons asinorum dicitur, et definiente nonnemine [t] ex Scholasticorum recentiorum numero est *ars inueniendi medium syllogisticum, siue modus idealiter ostendens, quo pacto extrema per negationem disiuncta copulentur, diciturque pons, quod sicut ponte ripae fluminis, sic medio extrema per negationem intercisa vniantur, diciturque asinorum, quia ex I. Post. 27. ea arte solertes a tardis discernuntur.* Ab hoc asinorum ponte Buridani asinus distinguendus esse videtur, quem inter duos vel plures aeque distantes et similes per omnia aceruos foeni propter arbitrii defectum vel aequilibrium fame periturum finxit, ad quem eleganter alludit Merlinus Coccaius, vel qui sub hac larua latet, THEOPHILVS FOLENGIVS [u]. Nisi velis, pontem asinorum esse inuentionem eiusmodi medii termini, quo in ancipiti dubioque rationum conflictu ea tandem, quae ineunda sit via inuenitur atque discernitur, quod logicae asininae cultoribus examinandum relinquimus.

§. XL. Condiscipulum habuit Buridanus MARSILIVM AB INGHEN, quem Anglum faciunt TRITHEMIVS [x] et BALEVS [y], licet prior non taceat, a quibusdam Germanum haberi, quibus se liberum, ait, relinquere iudicium. Cognomentum autem satis prodit, Germanum eum fuisse, nempe ab Ingen Traiectensis dioecesis. Prodiit hic quoque ex disciplina Occami [z], hincque Nominalium se sectae addixit, eamque strenue defendit, magnoque applausu circa annum CIↃ CCCLXX Parisiis docuit. Pulsum Marsilium cum Buridano a Realium secta in Germaniam concessisse, ibique occasionem excitandae academiae Heidelbergensis dedisse ex AVENTINO contendit IACOBVS THOMASIVS [a]. Aliter autem TRITHEMIVS rem narrat, et euocatum fuisse Parisiis tradit [b] his verbis: *Idem rex memoratus Rupertus antequam sublimaretur in regnum, anno Godfridi abbatis Hirsaugiae sexto, qui fuit dominicae natiuitatis CIↃ CCCLXXXVI, gymnasium vniuersale in oppido praescripto Heidelberg instituit, et copiose prouidit*

Marsilius ab Inghen.

s) T. I. p. 838.
t) SANCRVCIVS dialect. Scoti L. I. c. 3. §. II. n 94.
u) Macaronica XXV. p. m. 480. in ea iucundissima satyra Scholasticos philosophos ridet, dignus qui legatur.
x) De S. E. c. 668. p. 156.
y) Cent. V. c. 5.
z) Conf. I. THOMAS. Orat. XII. p. 274.
a) loc. cit.
b) Annal. Hirsaug. T. II. p. 381.

dit, quod Vrbanus papa sextus concessis priuilegiis consuetis approbauit. Cuius gymnasii rector primus, et literarii certaminis institutor fuit a Schola Parisiorum rogatu principis euocatus, Marsilius de Ingen, doctor in diuinis suo tempore multum eruditus. In hoc munere constitutus canonicus quoque et thesaurarius ecclesiae S. Andreae Coloniensis, teste EODEM [c] factus est, qui obiisse eum dicit die X Aug. anno cIↃcccxciv. P. BAYLE [d] autem ex quadam Marsilii oratione obseruat anno cIↃcccxcvi fatis eum concessisse. Scripsit praeter *quaestiones in libros sententiarum, commentarios in Aristotelem et dialecticam* notabilem, de quibus videndus post Miraeum, Labbeum aliosque FABRICIVS [e].

Gualterus Burlaeus.

§. XLI. Ex Scotistarum familia fuit GVALTERVS BVRLEY, siue BVRLAEVS, natione Anglus, quem nonnulli Gallum sine ratione sufficienti faciunt [f]. Habuit vero in schola Scoti condiscipulum Occamum, cuius opinionem postea amplexus est. Haustis philosophiae et sacrarum doctrinarum praeceptis, cum summos in academia Parisiensi honores accepisset, in patriam rediit circa annum cIↃcccxxxvii, magister Oxoniensis factus. In qua cathedra ad Nominalium factionem transgressus Scoto et Realium parti mascule se opposuit, illorum, qui repugnabant Scoto, hyperaspista factus. Tanta autem eruditionis copia et perspicuitate docuit, vt et doctoris plani et perspicui nomen obtineret, et apud Eduardum III praeceptoris munus susciperet. Multa scripsit, tum in sententias, tum maxime in Aristotelis libros logicos, metaphysicos, physicos, morales, politicos et oeconomicos: itemque metaphysici et physici argumenti complura, enarrata post historiae literariae scriptores LELANDVM [g], PITSEVM [h] et BALEVM [i] a FABRICIO [k]. Praecipue autem nobis hoc loco commemorandus est, quod historiam philosophicam, edito libello *de vita et moribus philosophorum* scribere aggressus est. In quo a Thalete vsque ad Senecam Capitibus CCCXXXI decurrit. In eo quidem, et Graecae se linguae parum gnarum demonstrauit, et veteris philosophiae non satis peritum ostendit, iocularesque errores complures admisit, condonandum tamen id in eius aetatis ignorantia, laudandusque quod necessarium ad philosophiam studium sui temporis hominibus, ne quidem in historia philosophiae luscis, sed prorsus coecutientibus commendauerit. [l].

Petrus de Alliaco.

§. XLII. Purpura pariter Ecclesiastica atque eruditionis splendore Seculo XIV effulsit PETRVS DE ALLIACO, magni nominis philosophus, sed maioris quoque famae theologus, cuius res et historiam literariam

c) De S. E. l. c. ex Wimphelingio.
d) loc. cit.
e) T. V. p. 101.
f) Natum esse dicit VOSSIVS de Hist. Lat. L. II. p. 515. anno 1275.
g) c. 378.
h) pag. 435.
i) Cent. V. 42.
k) T. I. p. 839.
l) Conf. Act. philos. Vol. III. p. 283.

literariam praeter eos, qui eruditos purpuratos cardinalesque, itemque ſcriptores Eccleſiaſticos recenſuerunt, illuſtrauere IO. LAVNOIVS [m] et LVDOVICVS ELLIES DVPINIVS [n]. Cumque concilii Conſtantienſis magna pars fuerit, res quoque eius fuſe tetigerunt duumuiri praeſtantiſſimi HERMANNVS VON DER HARDT [o] et IACOBVS LENFANT [p], vt alios literariae hiſtoriae ſcriptores ſatis notos [q] praetereamus. Fuit natione Gallus, Compendii ad Iſaram fluuium in Picardia Galliae obſcuris infimaeque ſortis parentibus anno cIↃ CCCL natus. Adoleſcens liberalium artium ſtudiis probe innutritus collegium Nauarreum apud Pariſienſes ingreſſus eſt, circa annum cIↃCCCLXXII, inter burſarios, quod paupertas ei ſuadebat receptus [r]. Qua occaſione ſtudiorum ſuppeditata, in eorum curſu tam impigre porrexit, vt et philoſophiae cognitione et eloquentia Eccleſiaſtica excelleret. Dignus itaque habitus eſt anno cIↃCCCLXXX, qui ſummis in theologia honoribus et canonicatu in Eccleſia cathedrali Nouioduni augeretur. Poſt quadriennium inde reuocatus collegio Nauarreo Pariſienſi archididaſcalus praefectus eſt, et ſimul cathedram theologicam obtinuit. Quam cum iudicii acrimonia, eloquentiae vigore, magnaque docendi peritia et dexteritate ornaret, magnum iuuentutis ſtudioſae applauſum meruit, diſcipuloſque nactus eſt optimos et eruditiſſimos, qui ingenii ſui claritate praeceptoris famam valde auxerunt, inter quos Ioannes Gerſon [s] et Nicolaus de Clemangis [t] reliquos omnes nominis celebritate ſuperauerunt. Diligens quoque fuit in rebus academiae tuendis, cuius ſententiam de immaculata conceptione B. Virginis contra monachum quendam eam impugnantem voce ſcriptiſque defendit, et coram Clemente VII pontifice, Auenione ſedente cauſſam perorauit. Id quod tantopere eum commendauit, vt anno cIↃCCCLXXXIX vniuerſitatis Pariſienſis cancellarius renunciaretur, et Carolo VI a domeſticis ſacris et largitionibus piis eſſe iuberetur [u]. Acceſſit quinquennio poſt munus theſaurarii capellae regiae Pariſienſis. Tanta autem auctoritate et eruditionis pariter atque prudentiae opinione apud Carolum VI, regem Galliae floruit, vt eius nomine ad Benedictum XIII, qui Clementi ſucceſſerat, legatus mitteretur, de ſchiſmate tollendo conſultaturus. Cuius laboris fideique praemia tulit, anno cIↃCCCXCV quidem epiſcopatum Anicienſem ſeu Velauenſem, et anno ſequente Cameracenſem. His dignitatibus

m) In hiſtoria gymnaſii Nauarrei p. 467.

n) In Gerſonianis, Operibus Io. Gerſonis praefixis L. II. c. 2 p. 37. ſqq.

o) Hiſtor. Concil. Conſtant. T. I. p. 450.

p) Hiſt. Concil. Piſani T. II. p. 56.

q) BAYLE T. I. art. d'Ailli p. 119. CROIX DV MAINE Bibl. Franc. p. 381.

r) LAVNOIVS l. c.

s) DVPIN. l. c. vbi et Gerſonis, et Alliaci, et de Clemangis aliorumque coaeuorum virorum doctorum hiſtoriam erudite complexus eſt. Addendus LAVNOIVS l. c. p. 509. ſqq. HARDTIVS T. I. Hiſt. Conc. Conſt. P. IV. De editione operum Gerſonis Dupiniana videndus OVDINVS T. III. p. 2269 ſeq.

t) De docto cordatoque hoc viro videndus LAVNOIVS l. c. p. 558. HARDT. l. c. P. II. p. 71. De ſcriptis eius OVDINVS T. III. p. 2322. et FABRICIVS T. I. p. 1093.

u) Conf. tamen BAYLE l. c.

bus auctus prudentiae et eruditionis nomine magni habitus est non solum apud Bonifacium IX, et Benedictum XIII, verum etiam in concilio Pisano anno CIↃCCCCIX habito, vbi eius dexteritas et prudentia valde enituit. Biennio post cardinalitia purpura titulo S. Chrysogoni a Ioanne XXIII ornatus est, exeunteque anno CIↃCCCCXIV ad Concilium Constantiense abiit, cuius magna pars fuit, tertiaeque sessioni praefuit, et per triennium plerasque eius res est moderatus. Qua de re tamen, licet ea magnum in historia eius momentum habeat, in historia concilii huius annalibusque Ecclesiasticis agendum est. Quo vero anno obierit, inter scriptores non conuenit, quidam annum CIↃCCCCXVI, alii CIↃCCCCXXV, vel sequentem ponunt, qui illis praeferendi sunt [x]. Plerorumque enim ex testimonio Cameraci anno CIↃCCCCXXV diem obiit. Quanta eius fama et existimatio fuerit, inde intelligitur, quod aquila Franciae et malleus a veritate aberrantium indefessus dici meruerit. Strenuum vero potestatis Ecclesiasticae defensorem se praestitit, et sceptra atque coronas diademati sacro subiicere et voce et scriptis contendit, quae eius dictata, Gallorum libertati aduersantia vtrum temporis iniuriae dandae sint, quod contendit LAVNOIVS [y], Lectoris esto iudicium; qui in Ecclesiasticae reipublicae historia plura et prolixiora tum de his, tum de aliis eius opinionibus, praesertim de emendatione atque reformatione Ecclesiae facile inueniet. In philosophiae vero historia non omittendus est, tum ob logices peritiam prorsus singularem, tum ob astrologiae iudiciariae amorem, tum ob commentarios in Aristotelis libros *de natura animae* aliaque eius scripta editos, tum ob singularem mathematicarum scientiarum cognitionem. Et de logicae quidem subtilitatis laude memorabilis est locus WESSELI allatus a LAVNOIO [z]: *Quis vnquam ad illum apicem theologiae, quo Petrus de Alliaco conscendit, absque definitionibus, diuisionibus, argumentationibus, instantiis logicalibus perueniret? In disputationibus dico, vbi discussione diserta opus est. Quomodo Petrus Ioannem de Montesono in rota de errore quatuordecim illarum conclusionum concussisset, nisi distinctione multiplici aut elenchi ignorantia antecedente vel consequente delusum docuisset? opus igitur theologicis logica inferre.* Astrologiae autem genethliacaeque arti tantopere addictus fuit [a], vt non erubesceret asserere, non modo rerum publicarum et regnorum ruinas et conuersiones, sed et diluuium Noachiticum, natiuitatem Domini aliaque miracula siderum cursu et constellatione coeli fuisse determinata, quam ob rem passim vapulat. Inter ἀνέκδοτα eius scripta tractatus quoque est in Boëthium *de consolatione philosophiae.* In theologia non modo Scholasticum sed etiam mysticum differendi genus attigit.

x) Conf. LABBEVS T. II. p. 179. BAYLE l. c. not. D.

y) loc. cit.

z) l. c. p. 469.

a) Scripta eius huc pertinentia indicat FABRICIVS T. V. p. 705. Conf BAYLE l. c. not F. p. 117. VOSSIVS de Scient math. c. XXXVIII, §. 14. p. 215.

attigit. In chronologiam autem valde eum impegiſſe, viris doctis paſſim eſt obſeruatum [b].

Ioannes Weſſelus Gansfortius.

§. XLIII. Inter Germaniae inferioris eruditos Seculo XV magnum philoſophiae et theologiae ornamentum fuit [c] IOANNES HERMANNI WESSELVS, qui Baſilius quoque vocatur, et GANSFORTIVS a vico Weſtphaliae, vnde familia eius originem duxit. Natus is eſt Groeningae anno cIↃ CCCCIX, parentibus honeſtis; quos cum praemature amiſiſſet, a pia quadam foemina educatus et cum filio canonicis regularibus ordinis S. Hieronymi Zwollae erudiendus traditus eſt. Ibi humanitatis ſtudiis initiatus cum ingenio eſſet praeſtantiſſimus, et incredibili diligentia literis operam daret, non modo philoſophiae et theologiae praecepta feliciter hauſit, ſed Graecam quoque linguam a fratribus Dominicanis Conſtantinopoli reducibus didicit, occaſionem quoque nactus, Hebraicae, Chaldaicae et Arabicae linguae elementa a Iudaeis diſcendi. Inde, inuidia preſſus, Zwollenſem ſcholam eo tempore ſatis celebrem reliquit, et ad Colonienſem bonarum artium et literarum mercatum aduolauit; in qua cum Scholaſticae philoſophiae barbariem ferre non poſſet, grauiſſimis inuectiuis eius praecipuos doctores exagitauit [d]. Vt vero meliora diſceret, Platonicae philoſophiae myſteria rimari coepit [e], libros vero theologorum veterum, et imprimis Ruperti Tuitienſis abbatis ſcripta diligenter legit, quae in ſupellectile libraria Benedictinorum Coloniae neglecta inuenerat. Tum ad Heidelbergenſem Academiam abiit, quo eum ad theologiam docendam inuitaſſe comitem Palatinum Rheni Philippum ſine teſte laudato tradit BENTHEMIVS [f]. Quia vero ſacros ordines non ſuſceperat, honores theologici ei denegati ſunt, ſine quibus theologiam docere non licebat. Philoſophicis itaque intentus magno acumine ipſas Scholaſticorum arces nempe Nominalium atque Realium ſectas, quarum tunc diſputationes vehementer feruebant, adortus eſt, poſt Reales ad Formales, et ab his ad Nominales transgreſſus, qua occaſione Nominalium opinionem ad Germanos primo perueniſſe, cum ab Ottonis Friſingenſis aetate Realium partes ſecuti fuiſſent, neſcio quo fundamento coniicit IACOBVS THOMASIVS [g]. Mirandum autem Weſſelum, qui philoſophiae Scholaſticae barbariem cum nauſea obſeruauerat, et ad Platonis caſtra receſſerat, potuiſſe his ſe immiſcere controuerſiis, quibus nihil futilius et ineptius vnquam in tota philoſophia excogitatum eſt: potuiſſe quoque, cum Platonis tamen philoſophiam adamaſſet, a Realibus, quorum partibus fauent ideae Platonicae ad Formales deficere, qui Ariſtotelem magis ſequebantur, et ab

5Q 2 his ad

b) IDEM loco citato.

c) VBBO EMMIVS effig. et vit. profeſſ. Groening. p. 12. SVFFRID. PETRI de Script Friſ. Dec. VIII. p. 46. FR. SWERTII Athenae Belgicae p. 699. G. HENRIC. GOEZIVS pes. diſſ. Lub. 1719.

d) Citati.

e) ADAMI Vit. philoſ. p. m. 21. credebat eam Chriſtianae religioni eſſe viciniorem.

f) In Statu Eccleſ. et Scholaſtico Batau. P. II. c. 4. §. 9. p. 175.

g) Orat. XII. p. 273.

his ad Nominales, quos in Stoicorum castris militauisse infra dicemus. Coniicimus autem, vel tum demum Wesselum Platonicam philosophiam deamare coepisse, cum ex itineribus in patriam rediisset, fallique scriptores, qui iuueni iam Scholasticam philosophiam sordere coepisse referunt; vel his eum Scholasticorum contentionibus se ideo immiscuisse, vt sibi nomen et applausum conciliaret, facilemque atque pronam ad audiendum iuuentutem nancisceretur, quae harum nugarum admiratione tota occupata tum erat, vt ex infra dicendis constabit. Quaecunque autem eius caussa fuit, illud certum est, eum in hac arena strenue decertauisse, cum ipse id fateatur in *epistola* quadam *ad Iacobum Hoek* [h]. Hac vero ratione non Coloniam modo eruditione sua philosophica illustrauit, sed Louaniensem quoque et Parisiensem academiam. Sunt, qui contendant [i], perlustratis illum academiis Germanicis, Italicis, Gallicis ad Graecos abiisse, ibique cum Graeciae philosophis conuersatum, omnem Graeciae disciplinam accurate tenuisse. Verum his rationes temporum valde obstant; quae neque patiuntur vt dicamus, eum ad Graecos post tam longam in scholis Occidentalibus moram fuisse profectum, neque ea nobis Graeci imperii fata describunt, quibus ad Graecos abire Wesselus potuit. Eo enim tempore, quo is philosophiae operam dabat, Turcarum armis omnia erant infesta, et ipsa CPolitana vrbe occupata Graeci philosophi in Occidentales regiones dispergebantur. Ovdinvm [k] autem, negantem, Wesselum vnquam vel Heidelbergae vel Basileae docuisse (quo loco Reuchlinum ab eo elementa linguae Hebraicae docuisse nonnulli volunt, testimonio idoneo destituti) sed Groningae diu perseuerantem, sumto tandem Coloniae doctoris theologiae titulo, in suggestu sacro et cathedra Scholastica ad obitum perseuerasse, non audiendum esse putamus, nisi melioribus testibus instructum. Verisimilius autem disputat contra Vbbonem Emmivm [l], asserentem, ipsum in familiam Sixti IV, (qui cum eo adhuc tempore Franciscanorum generalis esset, Franciscus Rouerius appellatus est) admissum cum eo ad concilium Basileense anno cIↃccccxxxiii accessisse. Nam cum anno cIↃccccxix Wesselus natus esset, eo anno vix XV annum attigerat, nec cum viris orbis primariis congredi potuit, praesertim cum id accidisse Emmius velit post itinera eius literaria. Nec Sixti IV aetas conspirat, qui anno cIↃcccxiv natus eo tempore XVII demum aetatis annum attigerat: quo ministri generalis munus grauissimum nondum gessit, sed Bononiae philosophiam et theologiam didicit, et Pataui magistri honore auctus in diuersis Italiae academiis philosophiam praelegit: primoque a familia ordinis sui magistro generali adiutor datus, dein Liguriae prouinciae praefectus, tum ordinis sui vicarius generalis Romae tandemque in capitulo ordinis Perusino generalis constitutus est: purpura cardinalitia et anno cIↃccccLxxi diade-

h) Opp. p. 877.

i) Adami l. c. qui in tribus quoque facultatibus doctoris eum insignia retulisse scribit, valde vero in hac biographia confusus et incertus est.

k) T. III. p. 2707.

l) loc. cit.

diademate pontificali ornatus [m]. Ex qua ſerie vitae Sixti IV conſtat, nec eo tempore illum concilio Baſileenſi interfuiſſe, nec Weſſelum cum eo fuiſſe, multo vero minus apud eum, quod Emmius dicit, adeo gratioſum fuiſſe, vt opimis beneficiis a pontifice mactari potuiſſet, ſi modo voluiſſet. Nec circa finem concilii Baſileenſis, qui in annum cIↃ CCCCXLVII, et ſeq. incidit, adfuiſſe dici poteſt, cum nec iſto tempore praeſentem fuiſſe hunc generalem Franciſcanorum probari poſſit. Ea autem aetate, qua ad Romanam ſedem promotus fuit Sixtus, diu iam in patriam redux apud ſuos Weſſelus haeſit, nec apud eum Romae verſari, et pro oblatis muneribus; ſola ſibi biblia Hebraica ex bibliotheca Vaticana petere potuit. Vt taceamus, tantopere in monachorum gregem inuectum eſſe Weſſelum, vt grauiſſima eorum odia mature incurrerit, quae eum papae ex mendicantium ordine commendare non potuerunt. Nulli itaque dubitamus, hanc narrationem cum Oudino inter fabulas reiicere. Illud certum eſt, Weſſelum Groeningam reuerſum diu ibi ſacras literas, philoſophiam et philologiam docuiſſe, magnoque et imperterrito animo Scholaſticae theologiae et philoſophiae abominationes deteſtatum iuuentutem ſerio ab his inanibus ſtudiis et corruptione rationis et reuelationis auocaſſe. Et memorabile prorſus eſt, quod a praeceptore ſuo Ioanne Oſtendorpio canonico templi S. Lebuini Dauentriae viro docto et clariſſimo ſe audiuiſſe teſtatur Gerardus Geldenhauerus dictus Nouiomagus, Weſſelum ad eum, cum aliquando adoleſcens adhuc ad illum acceſſiſſet, de ſtudiorum ſuorum ratione eum conſulturus, dixiſſe: *Studioſe adoleſcens ad eum viues diem, quo doctrina Thomae et Bonauenturae et aliorum eiusdem farinae recentiorum et contentioſorum theologorum ab omnibus vere Chriſtianis theologis explodetur.* Hortatumque eſſe, vt ſcriptores veteres recentioribus praeferret: *futurum enim breui, vt doctores illi irrefragabiles, cucullati, albati et atratri in ordinem ſe dignum redigerentur.* Hac cum opinione de Scholaſticis eſſet occupatus, mirum non eſt, cum contemtu de iis illum eſſe locutum. Narratur enim [n]: ſi quis forte inter diſputandum ei obiiceret, hoc dicit doctor ſanctus, hoc ſeraphicus: ipſum reſpondere ſolitum fuiſſe: *Thomas fuit doctor, quid tum poſtea? et ego doctor ſum. Thomas vix Latine intellexit, et vnilinguis fuit, ego trium principalium linguarum mediocrem aſſecutus ſum notitiam; Thomas vix vnquam vmbram Ariſtotelicam vidit, ego Ariſtotelem Graecum in ipſa Graecia didici.* Valde autem veremur, vt vera ſit iſta narratiuncula. Nam et incertiſſimum eſt, vtrum vnquam in Graecia Weſſelus fuerit, et a moribus viri pii et candidiſſimi haec iactantia valde eſſe aliena videtur. Veriſimile tamen auctoritatem Scholaſticorum, etiam Thomae et Bonauenturae eum contemſiſſe, cum magna παῤῥησίᾳ in hanc theologiae et philoſophiae labem inſurgere conatus ſit. Qui ſi meliora

 dare

m) Conf. BAYLE Dict. T. IV. art. Sixt. p. 220. n) ADAMI l. c.

dare ausus fuisset, inter reformatores potius philosophiae quam inter Scholasticos, quorum vlcera tam acriter tetigit, esset referendus. Ex his vero nemo non intelligit fratrum ignorantiae odia et persecutiones Wesselum meruisse, narratque ipse, vt obseruatum MATTH. FLACIO[o], *se putare, quod condemnato Wesalia ad se examinandum inquisitor venturus sit.* Neque tamen in crudelium hominum vngues incidit vir optimus, episcopis Monasteriensi et Traiectensi, Dauide de Burgundia, qui eum plurimi faciebat[p], illum tuentibus. Tandem annis grauis pie defunctus est anno cIↃCCCCXXCIX, die IV Octobris, postquam in morbo grauissimas tentationes magna fortitudine animoque vere pio superauisset[q], Groeningae in choro ecclesiae spiritualium sororum sepultus, hoc ei posito epitaphio[r]:

Pallida Wesseli saxum hoc tegit ossa magistri,
Philosophos inter qui leo fortis erat.
Illum lingua triplex, Hebraea, Pelasga, Latina,
Inclyta doctorum scandere pulpita dedit.
Agrippina et Parisium, duo regna Mineruae
Sensere ingenii vimque decusque suum.
At laus vna viro, qui totum scibile sciuit,
Et vitio infectis malleus ipse fuit.
Arx Frisiae cineres, Germania tollit honores.
Dic, ferat omnipotens, lector amice animam.

Ex qua inscriptione patet, fuisse eum cum summis inter Scholasticos viris, Alano Insulano et Petro de Alliaco, quorum elogia illi tribuuntur comparatum. Quibus merito addendum, quod in libro memoriali templi illius legitur: *Anno domini* cIↃCCCCXXCIX *obiit venerabilis magister Wesselus Hermanni, egregius doctor sacrae theologiae et in Latina et Graeca et Hebraica lingua multum eruditus, et in tota philosophia quasi vniuersalis.* Hinc factum vt more illorum temporum lux mundi diceretur. Appellationem vero Magistri contradictionum sine dubio ab aduersariis accepit, eo quod erroribus, tyrannidi, nugisque magno animo contradiceret. In conflictibus quoque philosophorum acerrime eum disputauisse, et ineptos philosophastros depexos dedisse, ex epitaphio colligi potest, in quo leoni forti in philosophia assimilatur. Post mortem quae in scrinio eius reperta sunt, monachorum quorundam mendicantium furore exusta esse, scribit, qui vitam eius nobis dedit ALBERTVS HARDENBERGIVS, quae opusculis Wesseli a IO. LYDIO praemissa est, hocque sibi dictum esse refert ab illis, qui sui ipsi oculis hoc vidissent. Ast falsum fuisse Hardenbergium Oudinus coniicit, tum ob honorabilem sepulturam, quam post mortem sortitus est,

o) Cat. test. verit. L. XVI. p. 1908.
p) Ad tuendam valetudinem Wesselo episcopum vsum fuisse, a nonnullis traditur.
q) ADAMI l. c.
r) OVDINVS et BENTHEMIVS ll. cc.

eſt, tum ob codicem Graecum N. T. qui ipſius fuit, et ad Dauentrienſes monachos Dominicanos peruenit, ex quo colligit, reliquos quoque libros Weſſeli ad eum locum perueniſſe. Verum imbecilles has eſſe ratiunculas, contra teſtimonium Hardenbergii ad oculatos teſtes prouocantis, quilibet videt. Quamuis enim honeſtam ei ſepulturam procurauerit publica tanti viri exiſtimatio, potuere tamen fratres illi ignorantiae et malitiae in illa Weſſeli ſcripta ſaeuire, quibus potiri iis licuit. De quibus eius operibus cum ſermo ſit, inepte ſupellectilis eius librariae pars quaedam huc trahitur. Neque tamen omnia eius ſcripta interciderunt, quorum pars curante LVTHERO et IO. ARNOLDO BERGELLANO Wittebergae, et tum alibi prodiit ſub titulo: *Farrago rerum theologicarum*; quotquot vero haberi potuerunt, ediderunt Bataui [s], de quibus videſis FABRICIVM [t]. Solet etiam ad eum referri liber pro Nominalibus aduerſus Formalium Realiumque defenſores, atque ex parte contra Rodolphum Agricolam. Eum autem magis ſapere agnoſcit FABRICIVS [u], auctorem Ioannem de Weſalia, addictum Nominalibus, quam amicum Agricolae Groeningenſem Weſſelum. Id quod facile fieri potuit, vt haec inter ſe nomina confuſa fuerint, quamuis probari non poſſit, quod WHARTONVS [x] contendit, pleraque quae ad Weſſelum referantur ad Ioannem de Weſalia, illius amicum, ob errores in eccleſia gliſcentes ab inquiſitoribus acriter notatum et ad reuocationem compulſum [y] pertinere. Aliud enim ſcriptorum coaeuorum loquuntur teſtimonia.

§. XLIV. GABRIELEM BIEL ideo adducere tractatio poſcit, quia cum eo tertia Scholaſticorum aetas exſpirauit, ſucceſſitque nouum eorum genus, ſuo loco in hiſtoria recentioris philoſophiae contemplandum; quamuis ille parum ſuper ceteros eminuerit. Eius hiſtoriam diligenter poſt alios enarrauit Cel. IO. IACOBVS MOSERVS [z], qui videndus. Nos pauca, vt noſtrum inſtitutum decet, damus. Patria fuit Biel Spirenſis, licet quidam Heluetium faciant, alii Tubingenſem, qui locum habitationis cum patria confundunt. Iactis philoſophiae atque theologiae fundamentis cum eloquentia valeret, primo quidem ad diuina eloquia populo pro concione tradenda Moguntiam vocatus, indeque ad praepoſiti eccleſiae collegiatae Vracenſis in terris Wurtenbergicis munus promotus eſt. Qui cum comiti ſuo Eberhardo, qui ducis poſtea axioma accepit, eſſet gratiſſimus, vna cum Ioanne Nauclero cancellario, Petro Iacobo Arlanenſi et Ioanne Reuchlino comes in itinere, quod Romam ſuſceperat, allectus eſt, ex quo conſtat, inter literatiſſimos huius regio-

Gabriel Biel.

s) Groeningae 1614. Amſtelod. 1617. 4.
t) T. IV. p. 495.
u) loc. cit.
x) Append. ad Cau. p. 125.
y) De hoc concionatore Wormatienſi vid. ORT. GRATIVS in Faſcic. rerum expet. p. 163. TRITHEMIVS Chronic. Sponhem. p. 391. BZOVIVS an. 1479. 1482. OVDINVS T. III. p. 2715.
z) In Vitis Profeſſ. Tubing. Ord. theol. Dec. p. 24. ſeqq. add. WERENSDORF. pec. Diſſ. Witteb. 1719. FISCHER, in vita Gerhardi pag. 40. FABRICIVS T. II. p. 1. ſeq.

regionis viros, quos secum habere comes cupiebat, fuisse numeratum. Et Gabrielis quoque consilio operaque comes laudatissimus vsus est in condendo anno cIↄccccLXXIV Tubingensi athenaeo, cui etiam annis aliquot post eum theologiae professorem dedit publicum, quo loco vsque ad obitum sacras literas et philosophiam docuit. Tandem nomen dedit ordini de communi vita, siue Caputianorum, obiitque anno cIↄccccXCV, aetatis LXV, errant itaque, qui ad annum cIↄIↄXX vitam prorogasse volunt. Secutus est in philosophia Nominalium sectam, quae eo tempore in Germania triumphabat, et imprimis Occamum sibi ducem elegit, in cuius *Commentarium in IV libros sententiarum*, *Collectorium* siue epitomen confecit. Valde eum laudat TRITHEMIVS [a], testatus, *esse eum virum in scripturis diuinis eruditum, et in seculari philosophia egregie doctum, ingenio excellentem, vita et conuersatione praeclarum, qui gymnasio Tubingensi ab exordio suae institutionis praefuerit annis multis, ibique tam in philosophia, quam in sacris literis multos discipulos erudiuerit scripseritque quaedam non spernendae authoritatis opuscula, quibus nomen suum notificauerit.* MIRAEO [b] autem *illustre sidus inter clericos vitae communis audit.* Iniquius itaque iudicium est HORNII [c], *omnium Scholasticorum fucum* illum appellantis. Ad quam sententiam pronuntiandam eum seduxisse videtur, collectoris nomen, quod Gabrieli tributum est: sua enim fucorum instar ex reliquorum Scholasticorum laboribus ingrata industria decerpsisse credidit Hornius; ast falsus est. Nomen enim hoc, more temporis illius, accepit a Collectorio, quod in Occamum scripsisse diximus. Tantopere Ethicam Aristotelis deperiisse traditur [d], vt eam publicis concionibus exponeret. Scripta eius post WHARTONVM, HENDREICHIVM [e], et MOSERVM [f] enumerat FABRICIVS [g].

Scholastici alii tertiae aetatis.

§. XLV. Praeter hos, quos enarrauimus, philosophos longa aliorum quoque Scholasticorum series est, qui hac tertia aetate, vti ingenio et acumine decreuerunt, ita numero et copia valde creuerunt. Hos vero porro recensere omnes, esset Lectoris patientia abuti, et leges tractationis nostrae negligere. Facile, qui plura cupiunt, haurient ex historiae literariae scriptoribus, et ex fontibus, quos accurate indicauit B. FABRICII diligentia. Paucos heic cumulamus, breuissima descriptione adducendos, ne nomina eorum, satis nota vel neglexisse vel inuidisse harum cupediarum cupidis videamur. Celebratus fuit circa annum cIↄcccc

Ioannes Botrell.

a dialecticae peritia IOANNES BOTRELL Carmelita Anglus, de quo tamen cum nihil amplius afferant BALEVS [h] et PITSEVS [i], nihil porro, quod dicamus, habemus. Claruit quoque philosophiae Scholasticae laude seculo XIV, PETRVS AVREOLI natus Verberiae ad

Petrus de Verberia s. Aureoli.

a) De Scr. Eccles. c. 903. p. 215.
b) Auctar. p. 89.
c) Histor. philos. L. II. c. 5. p. 301.
d) Vid. MOSERVS l. c. Acta phil. Vol. I. p. 713.
e) Pandect. Brandenburg. p. 571.
f) loc. cit. p. 31.
g) loc. cit.
h) Cent. VII. 21.
i) p. 568.

ad Isaram, vnde Petrus de Verberia vocari solet. Quidam Ordinis Minorum socium faciunt [k], rectius aliis ex Sodalitio vallis scholarum fuisse dicitur. Parisiensem is scholam Scholasticae philosophiae et theologiae laude valde suo tempore nobilitauit [l], et imprimis eloquentiae ecclesiasticae laude inclaruit, vnde facundi doctoris nomen reportauit. TRITHEMIVS [m] Aquensem in secunda Narbonensi episcopum fuisse ait, quem reliqui sequuntur, negauit OVDINVS [n] rationibus non vanis. Ad cardinalitiam dignitatem vero peruenisse, qui dicunt, nullo fundamento nituntur, vt obseruatum fratribus SAMMARTHANIS [o]. Inter Anglos eodem seculo magnam philosophiae nomine famam consecutus est IOANNES DE BACONE, siue BACONTHORPIVS, a patria ita vocatus, pago Nordfolciensi, Carmelitarum religionem professus [p], primo quidem Oxonii [q], tum Parisiis in literarum studia incubuit, iactisque feliciter fundamentis theologiam, iurisprudentiam ecclesiasticam et philosophiam ibi docuit, inter praecipuos referendus, qui Auerroëm sibi ducem in philosophia elegerunt. In patriam redux ordinis sui Prouincialis factus, diem obiit anno CIↃCCCXLVI, et praeter libros theologicos et quodlibeticos, de quibus WHARTONVS [r] videndus, aliaque pro ordine suo scripta, quaedam philosophica, e.g. *de potentiis animae*, scripsit, et Auerrois potissimum opiniones secutus est, quae quales fuerint, supra diximus. Dictus doctor resolutus. Miramur autem inuentum fuisse nostro tempore, cui placuerit Baconthorpii placita renouare, et in theatrum literarium reducere [s]. Eadem quoque aetas tulit GREGORIVM DE ARIMINO, ciuitate Romandiolae [t], Ordinis Eremitarum Augustini sodalem [u]. Theologiae et philosophiae Scholasticae laude cum emineret, ad Nominalium sectam discessit, et a quibusdam suae aetatis opinionibus secessum fecit, eos imprimis refutauit, qui contradictoria Deum posse statuebant, quod dogma hoc tempore vulgare valde in academia Parisiensi fuisse ex IO. LAVNOIO [x] intelligitur. Alias eius opiniones non tangimus, quae ad theologiam pertinent, videndus autem P. BAYLE [y]. Huic comes iungi potest ALPHONSVS VARGAS Toletanus, itidem Ordinis Eremitarum S. Augustini professus [z], qui philosophiam et theologiam per decennium Parisiis docuit. Tandem ad Hispalensem sedem promotus fatis functus est anno CIↃCCCLIX, vel vt alii volunt CIↃCCCLXVI, et in Aristo-

Ioannes Baconthorpius.

Gregorius de Arimino.

Alphonsus Vargas.

k) WADDINGVS l. c. p. 276.
l) BVLAEVS Sec. VI. p. 985.
m) c. 545. p. 131.
n) T. III. p. 850. seqq.
o) Gall. Christian. T. I. p. 17.
p) ALEGRE in Paradiso Carmelitici Ord. pag. 294.
q) BALEVS V. I. PITSEVS p. 451.
r) pag. 18.
s) Iosephus Zagaglia theologus Carmelita Ferrariensis defunctus aet. 92. ann. 1711. vid. Mem. de Treuoux 1713. p. 1661.
t) Vid. BAYLE Dict. T. IV. art. Rimini pag. 56.
u) CVRTIVS Elog. Augustinian. pag. 121. PHIL. ELLSIVS Encomiast. August. p. 247.
x) De fortuna Aristot. c. X. p. 215.
y) loc. cit.
z) ELLSIVS l. c.

Aristotelis librum *de anima quaestiones* inter alia scripta reliquit, de quibus videndus NICOLAVS ANTONIVS [a]. Porro Aristotelicae *Ioannes Capreolus.* philosophiae laude super alios eminuisse ait TRITHEMIVS [b] IOANNEM CAPREOLVM Gallum, Ordinis Praedicatorum, et professorem Tolosanum, ideo notandum, quod Thomae aduersus Scotum, Petrum Aureolum, Nominales, aliosque Thomae aduersarios diligentissimum se promachum praestiterit, edito ingenti *in IV Libros Sententiarum* opere, quod ab aliis postea in compendium missum est [c]. Ex Scoti partibus vtilissimam Scholasticae philosophiae et theologiae cultoribus operam praestitit *Hieronymus de Ferrariis.* HIERONYMVS DE FERRARIIS, editis *Locis communibus ex libris sententiarum* et quodlibeticis Ioannis Duns Scoti. In iis enim non modo singula Scoti loca, et ex iis opiniones quoque illius indicauit, sed et quae contraria sit Thomae sententia adiecit, non omissis placitis commentatorum Auicennae et Auerrois, sic vt vtilem in historia philosophiae et theologiae Scholasticae operam liber praestare possit [d]. Serius, nempe Seculo XV magna *Martinus Magister.* eruditionis commendatione vixit MARTINVS MAGISTER, lanii Turonensis filius, qui cum anno cIↃCCCCLXIX in Galliam studiorum caussa concessisset, Nauarreo collegio adscriptus est, acceptaque laurea philosophica anno cIↃCCCCLXXIII in collegio S. Barbarae philosophiam, maxime vero moralem doctrinam, magno applausu docuit, et theologiam quoque publice tanta felicitate professus est, vt dignus haberetur, quem sibi a confessionibus atque eleemosynis futurum deligeret Galliae rex Ludouicus XI. [e] Obiit anno cIↃCCCCLXXXII. Etiam hic ex Nominalium parte fuit, quos consequentiarum via assertum iuit. Commentatus est in *Praedicabilia Porphyrii, et de fato.* Praecipue autem edito libro *de quatuor virtutibus cardinalibus* maximam inter Scholasticos laudem sibi comparauit, de quibus eius scriptis videndus post IO. LAVNOIVM [f], CAS. OVDINVS [g]. *Ioannes Raulinus.* Idem Gymnasium Nauarrense protulit IOANNEM RAVLINVM Tullensem, qui eidem tandem collegio praefectus doctorque datus est, et anno cIↃ IↃ XIV, septuagenario maior, in religione Cluniacensis monasterii obiit, de quo plura dabit idem LAVNOIVS [h]. Eodem loco vixit, literisque operam dedit, et philosophiae quoque *Iacobus Almain.* docendae insudauit IACOBVS ALMAIN, Senonensis, Occamistarum partibus adeoque Nominalibus addictissimus, qui quamprimum philosophiam praelegere coeperat, dialecticam physicamque explicuit. Anno cIↃ IↃ VIII collegio Nauarreo adscriptus theologiae doctor triennio post renunciatus est, defunctus anno cIↃ IↃ XV. Inter

a) Bibl. Hispan. T. II. p. 113.
b) c. 719. p. 176.
c) ALTAMVRA p. 158. ECHARDVS T. I. p. 917. FABRICIVS T. I. p. 917.
d) Conf. MORHOF. Polyhist. lit. T. II, L. I, c. 14. §. 9. p. 87. seqq.
e) LAVNOIVS Hist. gymnas. Nauarr. p. 592.
f) loc. cit.
g) T. III. p. 2641. FABRICIVS T. V. p. 125.
h) p. 617.

ter ſcripta eius diligenter recenſita a LAVNOIO [i] et FABRICIO [k] *Tractatus quinque conſequentiarum* notandi ſunt, qui ſyſtema aliquod ſyllogiſticae Scholaſticae exhibent, qualis ea ineunte ſeculo XVI et circa reformationis tempora viguit. Agit enim in iis de definitione et diuiſione, exque his conſequentiarum rationes exponit, regulasque exhibet pro argumentationibus enthymematicis, et tum ſyllogiſmos explicat atque exponibilia. Pari ratione *Embammata phyſicalia* edidit, in quibus totam philoſophiam naturalem ex ingenti apophthegmatum phyſicalium aceruo illuſtrare conatus eſt; et *Moralia*, in quatuor diuiſa tractatus, in quibus de actuum et habituum eſſentia, et eorum impedimentis, de virtutibus theologicis tribus, fide, ſpe et charitate; de humanis virtutibus, earumque oppoſitis ſatis ſubtiliter diſſeruit. Iuſſu quoque academiae Pariſienſis librum ſcripſit aduerſus Thomam Caietanum, *de Auctoritate Eccleſiae et conciliorum* [l]. Inter Britannos ROBERTVS HOLCOTH, LELANDO [m] Haldecotus, Auoniae Borealis alumnus, Ord. Praedicatorum ſodalis, in cathedra Oxonienſi philoſophiae et theologiae peritia ſingulari eminuit, multisque ſcriptis, hiſtoriae literariae Anglicae ſcriptoribus enumeratis [n] inclaruit. Seculo porro XV medio philoſophiae Scholaſticae tradendae operam commendauit ſuam NICOLAVS DE ORBELLIS, vel DORBELLVS, Andegauenſis prouinciae, Turonenſis Gallus, Ordin. Minorum [o], qui philoſophiam et theologiam in gymnaſio Pictauienſi docuit, Scotique partes ſtrenue defendit, exque eius mente *Logicam*, itemque *Commentarios in Ariſtotelis Phyſica*, *Metaphyſica*, *Ethica*, *et de anima* ſcripſit [p]. Simili ratione de ſcriptis et philoſophia Ariſtotelis logicis, metaphyſicis, phyſicis et de anima meruit DOMINICVS DE FLANDRIA Dominicanus, qui Bononiae philoſophiam et theologiam docuit, obiitque anno cIↄIↄ, teſte IAC. QVETIF [q], qui libros eius recenſet, quibus Peripateticam philoſophiam illuſtrare conatus eſt [r]. Inter Patauinos profeſſores circa haec tempora floruit MAVRICIVS HIBERNICVS PORTV FILDAEVS; Ordini Minorum adſcriptus [s]; denique archiepiſcopus in Hibernia Tuamenſis [t], qui anno cIↄIↄXIII obiit. Ob celebritatem eruditionis dictus eſt flos mundi, et in Scoti ſcripta non ſine acumine commentatus eſt. Et his quidem multi adhuc addi poſſent, ſi vel Scholaſticae

Robertus Holcoth.

Nicolaus de Orbellis.

Dominicus de Flandria.

Mauricius Hibernicus.

i) Hiſt. gymn. Nauarr. p. 611.
k) T. IV. pag. 3. add. LABBEVS de S. E. p. 488. BAYLE Dict. T. I. Artic. Almain p. 164.
l) Extat inter Gerſonis Opera T. II. p. 976. ed. DVPINII, qui etiam in Bibl. eccleſ. T. XIV. p. 17. videndus.
m) pag. 411. ALTAMVRA, QVETIF etc.
n) Conf. FABRICIVS T. III. p. 799. ſeqq.
o) WADDING. Bibl. Ord. Min. p. 268.
p) TRITHEMIVS c. 815. WHARTON. p. 113. OVDINVS T. III. pag. 2546. FABRICIVS T. V. p. 332.
q) T. I. p. 894.
r) Add. FABRIC. T. II. p. 157.
s) WADDINGVS Bibl. Ord. Min. p. 256.
t) IAC. WARAEVS de Script. Hiberniae pag. 78.

lasticae philosophiae historia specialis enarranda, vel certarum scientiarum fata exponenda essent. Dici enim posset, de Richardo Walingforde, Nicolao de Lynna [w] Ioanne Halifax, Ioanne Duns de Saxonia, Ioanne de Lignariis [x], Ioanne de Marliano [y], Ioanne de Sacrobosco [z], Ioanne de Regiomonte [a], mathematicarum disciplinarum notitia inter Scholasticos celeberrimis: de Alberto de Rieckmersdorf, Ioanne Rauani, Henrico de Einbeck, Ioanne Monsterbeck, Nicolao Stor, Henrico Luhr, Nicolao Smylau etc. inter Germanos logica eruditione conspicuis [b]; de Henrico de Wismaria, Henrico de Gandauo, Ioanne de Eligerio aliisque naturalium rerum peritis [c] etc. Verum haec pro nostro instituto, quod generalem tantum philosophiae historiam nos pandere iubet, prolixa nimis sunt, et ad specialem tractationem pertinent: facile autem eorum notitia ex fontibus hactenus copiose adductis potest hauriri.

w) BALEVS VI. 25. PITSEVS pag. 505. LELANDVS c. 370. FABRICIVS T. V. pag. 347.

x) TRITHEMIVS c. 580. FABRIC. T. III. p. 276.

y) TRITHEMIVS c. 788. BARTH. CVRTIVS in Histor. Medic. Mediolan. p. 29. Scriptoresque bibliothecarum medicarum. Fuit enim medicus et mathematicus, defunctus 1483.

z) LELANDVS c. 376. BALEVS VI. 93. PITSEVS p. 334. VOSSIVS de Scient. math. pag. 179. obiit Parisiis 1256. Decantatissimus est eius liber de Sphaera mundi, per 400 annos in scholis praelectus, de quo vid. FABRIC. T. IV. p. 374. seq.

a) Proprium nomen Ioannes Mullerus, siue Molitor. Vitam eius eleganter enarrauit PETR. GASSENDVS. Add. Cl. DOPPELMAYR de Mathem. et Artific. Norimb. p. 1. seqq TRITHEMIVS de Script. German. c. 844. RICCIOLVS in Almagesto etc.

b) Videndi de his Cl. REIMMANNI Hist. lit. German. P. II. p. 254. seqq. et FABRICIVS loc. cit.

c) IDEM l. c. p. 303.

SECTIO

SECTIO TERTIA,

DE NATVRA, INDOLE ET MODO PHILOSOPHIAE SCHOLASTICAE.

§. I.

Generalis idea philosophiae Scholasticae.

Ex narrata professorum philosophiae, qui Scholastici vocantur, et a Seculo XI ad initia Seculi XVI imperium obtinuerunt historia, restat, vt faciem philosophiae depingamus, quae tum fuit, eiusque naturam et constitutionem, affectiones, modum philosophandi, sectas, circumstantiasque alias, memoratu dignas exponamus, vt quibus fatis philosophia sub Scholasticorum regno gauisa sit, quae vel incrementa vel decrementa acceperit, quaeque alia sunt in historia doctrinarum sine attentione non praetermittenda, constet. Id quod eo magis necessarium est, quo magis sanctioris disciplinae historia, et reipublicae Christianae, qui his seculis apparuerunt, vultus cognosci accurate non possunt, nisi huius philosophiae imago depicta consideretur; eo quod vesano curiosorum hominum studio sororio philosophia et theologia Scholastica inter se iunctae sunt vinculo. Immo et matheseos et iurisprudentiae et medicinae studium contaminatum ab illo philosophandi genere est, vt manifestis hactenus Iacobi de Rauenna, Richardi Suisseti, Petri de Apono, aliorumque exemplis demonstrauimus, quarum scientiarum historia sine explicatis Scholasticae philosophiae fatis his temporibus intelligi satis non potest. Descripsimus autem iam supra, cum natales atque origines philosophiae Scholasticae exponeremus, qualis eius ab initio natura extiterit, quibus parentibus fuerit vsa, quo genio ducta prodierit, et quibus ad seculum vsque XVI incrementis gauisa fuerit: ostendimusque, ex dialecticae primo quidem Stoicae deinde Aristotelicae studio, cum metaphysicis quaestionibus et disceptationibus coniuncto, innumeram abstractionum, distinctionum, disputationumque farraginem fuisse exortam, eamque mira quidem, ast inutili et vana, subtilitate ita fuisse auctam, vt peruersissima totius philosophiae indoles inde enasceretur. Incrementa autem accepisse laetissima, vbi Saracenica philosophandi methodus, publicatis Arabum meletematibus philosophicis, et imprimis Auerrois scriptis, innotuisset; remque tandem perniciosam fastigium quoddam attigisse, vbi desipiens philosophiam cum theologia coniungendi, vel hanc potius per illam perficiendi studium de ingeniorum sobrietate et modestia triumphauisset. Quibus omnibus in antecedentibus luculenter, nisi fallimur, expositis, multisque exemplis fuse demonstratis, nihil aliud superesse videtur, quam vt collectis, quae sparsim allatae sunt, obseruationi-

tionibus, paulo accuratius, et ὡς ἐν συνόψει effigiem philoſophiae huius depingamus, et pernicioſos, quos tulit, fructus demonſtremus, vt, qui ſponte coecutire non vult, habeat, ex quo de natura et conſtitutione atque indole philoſophiae Scholaſticae iudicare poſſit. Faciamus autem id, qua licet breuitate, ne feſſum in hoc vepreto Lectorem nimis diu detinentes, ad iucundiora feſtinanti atque meliora remoram inieciſſe accuſemur. Prolixe enim huius philoſophiae naturam deſcribere, idem eſſet, ac ſenticeta conſtruere, ad quae Lectori diuertendum ſit. Qui itaque his deliciis amplioribus frui cupit, illi ipſa philoſophorum Scholaſticorum praecipuorum v. g. Alberti M. Thomae, Scoti, Occami et ſimilium, ſcripta adeunda ſunt, quae de omnibus philoſophiae partibus reliquerunt. Quae qui nunquam inſpexit, nulla ratione comprehendet, quam profunda philoſophia omnis labe correpta ſit, et quam marcidi eius vultus compareant, quae ſpectra lemureſque in hos veritatis campos irrepſerint, quantumque inde vera philoſophandi ratio damnum paſſa ſit. Quae quoque ratio eſt, cur ſyſtematis philoſophiae Scholaſticae delineationem, more hactenus obſeruato, afferre nobis non liceat; integrae enim tractationes Scholaſticorum deſcribendae eſſent, quod vtilitate caret, et nec locum heic habet, nec nos otio ſatis inſtructi ad inutilem hanc operam ſumus, nec Lectoris patientia ita abutendum eſſe aequiſſimis rationibus conuicti arbitramur.

Obſeruationes generales de philoſophia Scholaſtica.

§. II. Conſiderata itaque, repetita induſtria, Scholaſticae philoſophiae hiſtoria, ita de ea ſtatuendum eſſe aequi arbitri haud difficulter fatebuntur.

I. Philoſophiae Scholaſticae anima, dialectica eriſtica, ad defendenda dogmata κυρία adhibita.

I. Philoſophiae Scholaſticae animam, et in quo omnia vertebantur, cardinem non fuiſſe, inquiſitionem veritatis attentam et ſine praeiudiciis inſtitutam, nexuque veritatum ex principiis conuenientibus deductarum conſtantem, ſed ſubtilitatis cuiuſdam, magnum ingenii acumen demonſtrantis affectationem vanam et ambitioſam, quae dialecticis et metaphyſicis armis inſtructa de quaeſtionibus difficilibus quidem et acutiſſimis, ſed nec vſu nec certitudine commendandis, ſumma animi contentione diſputaret, et ad innumeras velitationes philoſophicas, logomachiis, mentis praeciſionibus vanis, axiomatibus precario aſſumtis, diſtinctionibus fundamento carentibus, terminorumque barbarorum ſpectris adiuta in arenam deſcenderet. Hanc vero philoſophandi ſubtilitatem pugnaſque incruentas ad ea dogmata ſtabilienda defendendaque fuiſſe adhibita, quae hierarchiae eccleſiaſticae, temporum fatis tandem inualeſcenti et triumphanti conuenirent, illiſque hominibus conducerent, qui vt ſoli fere philoſophiae cultores erant, ſibique ſolis Scholaſtici munus creditum eſſe contendebant, ita ad conſeruandam auctoritatem emolumentumque ſuum, capitiſque ſub quo in vnum corpus coaluerant, has argutias adhibebant. In hoc ipſam quaſi eſſentiam philoſophiae Scholaſticae quaerendam eſſe, nemo ſu-

mo ſuperioris tractationis non plane immemor temere negauerit, confiteatur potius, oportet ita hanc naturam Scholaſticae philoſophiae neceſſario euenire debuiſſe. Euerſa enim ſeculis VIII, IX, X ſtudiis eruditionis fere omnibus, cum ſeculo XI dialectica ex Hibernia in Angliam et ex hac in Galliam et Italiam atque Germaniam traducta reſurgeret, cuius ab Auguſtini tempore magna in Eccleſia iam fuerat auctoritas, eaque ab ingeniis quibusdam magnis quidem et ſupra modum acutis, ſed nugacibus et otioſis excoleretur, et metaphyſicae, ope doctrinae de praedicabilibus, quae viam parabat, iungeretur, quae vero tunc in Eccleſia oriebantur, diſſenſiones litesque omnia diſputationibus contentioſis replerent, deficientibus aliis magisque ſanis philoſophiae partibus, haec ſola triumphauit. Cumque homines tantum Eccleſiaſtici ſe liberalium artium ſtudio dediſſent, nec aliae, praeter iſtas ſeptem, diſciplinae ob paupertatem ingeniorum atque temporum infelicitatem obtinerent, quadriuium autem, quod mathematicas diſciplinas tradebat, a pleriſque negligeretur, quin ex triuio quoque grammatica et rhetorica in tanta aeui iſtius barbarie parum curaretur, nihil remanſit niſi dialectica quaedam acuta quidem et ſubtilis, ſed cauillationibus iurgiisque inanibus plena, et innumerarum ineptiarum mater futura. Quam ad theologiam adaptantes philoſophi in Scholis Eccleſiarum cathedralium et coenobiorum docentes, qui non niſi theologiae ancillari poſſe philoſophiam contendebant, ipſum quoque ſacrarum literarum campum iſtis nugis tricisque repleuerunt. Ad quod eo potiſſimum animo acceſſerunt, quem requirebat ipſorum vtilitas, et hierarchiae, cuius pars erant, emolumentum, et arcana capitis eius cum membris cohaerentis ratio. Illi enim homagii ſacramento addicti, philoſophari aliter non poterant, quam vel iubebantur, vel neceſſitatis ſtatus et conditionis ſuae poſcebat vtilitas. Quae omnia cum teſtimoniis fide omni digniſſimis paſſim iam in antecedentibus corroborata ſint, actum agere, et teſtium nube demonſtrare dicta nolumus. Conferenda autem cum his ſunt, quae prudenter monuerunt viri acuti IACOBVS THOMASIVS [a], ADAMVS TRIBBECHOVIVS [b] et CHR. AVG. HEVMANNVS [c].

§. III. II. Ex dictis vero conſtat, animam philoſophiae Scholaſticae, et verum, ex quo conflata eſt, elementum fuiſſe dialecticam. Quae vero cum arte rationali confundenda non eſt, a qua vt ſcoriae ab auro, differt. Non enim prudenter inſtitutum fuit iſtud artis dialecticae ſtudium, nec in eo verſata diligentia, vt habito reſpectu ad humani intellectus vires de modo accurate ratiocinandi, et veritatis vtilis et ad felicitatem hominis facientis inquirendae diſquiſitio inſtitueretur: ſed cum Stoicae prius, mox Peripateticae dialecticae principia adhiberentur, cauillationum

II. Dialectica iſta non rationalis philoſophia fuit, ſed ars rixoſa.

a) De cauſſis ineptiarum barbari aeui Scholaſtici, inter praefat. LXXXII, p. 544 et Hiſt. ſap. et ſtult. P. III. p. 226. ſeqq.

b) De DD. Scholaſticis, paſſim.

c) In praef. ad Tribbechouii librum laudatum pag. 17.

num studium, et inanis velitandi in arena philosophica libido totam artem absoluebat; haec omnibus eruditionis partibus praeferebatur, in hac ingenii humani nobilitatem veramque gloriam quaerendam esse statuebatur, huic vni dies noctesque tribuebantur, huius addiscendae gratia integrae regiones et prouinciae peragrabantur, tandem in hoc inani studio consenescebat humana industria. Testes supra sectione prima dedimus omni exceptione maiores P. Abaelardum et Ioannem Sarisberiensem, quorum verba supra adducta hoc loco repetenda sunt. In cuius vitae historia exemplum quoque commilitonum eius adduximus, qui [d] *cum eos post multos annos inuiseret, adhuc dialectica detinebantur, et inueniebantur, qui fuerant, vrgebanturque iisdem, quibus prius, stimulis, inque hoc vno profecerant, dedicerant modum, modestiam nesciebant, adeo quidem, vt de reparatione eorum posset desperari.* Valde id quidem idem vir cordatus et supra aetatis suae indolem sapiens detestatur, et admodum illis indignatur, *qui clamant in compitis, in triuiis docent, et in ea, quam solam profitentur, arte non decennium, aut vicennium, sed totam consumunt aetatem: et cum senectus ingruit, corpus eneruat, sensuum retundit acumina, et praecedentes comprimit voluptates, solam hanc in ore voluunt, versant in manibus, et aliis omnibus studiis locum ista praeripiunt* etc. Verum parum profecisse virum eruditum et prudentem, vel ex hoc vno argumento disci potest, quia cum illa in prima Scholasticorum aetate accidissent, in secunda et tertia innumeris modis aucta sunt. Quod equidem mirari quis posset, nisi ex enarrata hactenus Scholasticorum historia constaret, vtilissimam fuisse hanc nugandi artem cultoribus suis, et ex ea exortos fuisse titulos doctorum illuminatissimorum, profundissimorum, subtilissimorum, resolutissimorum, seraphicorum, angelicorum, mirabilium, venerabilium; natos illa obstetricante fuisse doctores, professores, cancellarios, abbates, episcopos, cardinales, pontifices maximos etc. Quibus praemiis cum contentiosa et sophistica illa philosophia ornata fuerit, quem non coeco ruere impetu in illam oportuit?

Caussa cur dialectica eristica tanto studio exculta.

III. Metaphysica inani dialecticae iuncta malum hoc auctum, indeque exortae logomachiae innumerae.

§. IV. III. Valde vero inualuit malum in se iam vehemens, cum metaphysica dialecticae iungi coepisset, quod initium accepit seculo XI, sequentibus autem seculis supra omnem expectationem creuit. Cum enim dialectica ad disputationes theologicas et defendenda dogmata publice recepta, erroresque non sine emolumento introductos esset adhibita, necessario de principiis vniuersalibus, et notionibus quoque abstractis erat dispiciendum, ex quibus velitationes illae possent instrui. Cum autem seculo XII Aristotelis metaphysica innotuisset, cuius leuem hactenus praegustum ex praedicabilium doctrina habuerant, haecque mira subtilitas non modo acuminis laudem affectantibus mire placuisset, sed ad ferendas quoque feliciterque depugnandas lites vtilissime adhiberi posse

d) Metalog. L. II. c. 10. p. 805. conf. VIVES de corrupt. art. L. III. p. 118.

poſſe conſtaret, dici non poteſt, quanto impetu, et ſi verum dicendum, furore et inſania in hoc metaphyſicae ſtudium ingenia etiam nobiliſſima, et praeclaris a natura muneribus inſtructa ruere coeperint. Quod quidem ferri potuiſſet, ſi generali rerum transſcendentalium conſideratione contenti, et de vniuerſalibus principiis regulisque ſolliciti, ſupra rerum naturam non fuiſſent progreſſi, et figmenta otioſi ingenii, ipſarum eſſentiarum contemplationi non praetuliſſent. Verum vbi ſemel nugari coeperunt, omnia alia euenire neceſſe fuit. Nempe ad abſtractarum notionum praecifionumque mentalium ſyluam ſemel delati, cum non ex natura rerum de axiomatibus et principiis earum eſſent ſolliciti, ſed vaga [illegible] vana conceptuum ludificatione argumentum, quod defendere ſuſceperant, tueri, et contrarias opiniones debellare fuiſſent aggreſſi, in tenebris his, quas ideae obſcurae, voces nihili, termini barbari ipſoque ſtrepitu ſuo horrendum quid ſonantes, excitauerant, magnos quidem pulueres excitarunt, ſed multum mouendo parum promouerunt. Cumque ex repugnantium quoque aduerſariorum parte ſimiles artes illis opponerentur, enatae inde diſtinctiones ſubtiliſſimae quidem, ſed ſolis inaniſſimae imaginationis relationibus quibusdam, quas nemo, niſi foecundiſſimi harum ſubtilitatum fabri, aſſequebatur, nixae; quae, quo magis haec contentioſa ars creſcebat, eo magis infinitum in modum augebantur. Adeo vt Scoti et Occami, tempore tota philoſophia in eiusmodi puerorum terriculamenta, et inanes nubes eſſet transmutata. Ex quibus innumeras de verbis et terminis philoſophicis contentiones debuiſſe enaſci, et immenſum logomachiarum pelagus exortum fuiſſe, facile Lector coniiciet, et triſtis docet experientia, quod viris quidem cordatis mox riſum expreſſit, mox lachrymas, tolli tamen emendarique non potuit. Qua de re Eraſmi, H. Cornelii Agrippae, Auentino aliorumque flagellorum Scholaſticorum verba heic adducere prolixitas vetat [e]. Vnum, ne ſine teſte diſcedamus, damus, prudentem et grauem ineptiarum harum cenſorem LVDOVICVM VIVEM [f], ita diſſerentem: *Quid quod ex philoſophi huius*, (Ariſtotelis) *libris qui ſunt ſane multi acute ſcripti, et docte, non vtiliſſimos ſibi ſumſerunt, ſed intricatiſſimos, et rixoſiſſimos, quique minimum haberent bonae frugis, non de animalibus, qui multum vtilitatis afferunt ad vitam, et quorum ingens fuit apud veteres pretium, non problemata, ſed phyſicos, et quique phyſicis ſunt proximi obſcuritate et argutiis, videlicet de prima philoſophia, de coelo, de generatione, nam libros meteororum ita tractant, vt aliud videantur agere, atque adeo mirum eſt, receptos eſſe inter libros Scholaſticos, puto caſu magis quam conſilio contigiſſe. Sunt enim earum rerum inexperti prorſus, et huius naturae quam melius agricolae et fabri norunt, quam ipſi tanti philoſophi. Qui naturae huic,*

e) Collegit ea TRIBBECHOVIVS l. c. p. 46.

f) l. c. L. V. p. 166.

huic, quam ignorarent, irati, aliam ſibi confinxerunt, nempe ſubtilitatum nugas de iis rebus, quas nunquam Deus condidiſſet, nempe formalitates, haecceitates, realitates, relationes, Platonis ideas et monſtra, quae quando aliud non poſſunt, certe dignitate coboneſtant nominis, metaphyſicam appellantes. Et ſi quis ingenium habeat naturae huius imperitum, aut ab eo abhorrens, ad commenta, ad ſomnia quaedam inſaniſſima propenſum, hunc dicunt ingenium habere metaphyſicum: vt de Scoto, in quo fortaſſis a callidis et acutis hominibus ambiguitate nominis deludimur, vt ingenium eſſe metaphyſicum ſentiant, quaſi extra hanc naturam in alia quadam noua et inuſitata. Similia aliis quoque locis [g] habet, prorſus egregia et non ſine graui vulnere Scholaſticorum vlcera tangentia, quae tamen heic exſcribere non licet, Lectorem vero apud ipſum legiſſe nunquam poenitebit.

IV. Fructus peſſimi inde enati, maxime theologiae corruptio.

§. V. IV. Studium ſophiſtices, quod hos homines totos occupauerat, quales fructus tulerit, rerum intelligens, nobis non monentibus, ex ipſa pſeudo-philoſophiae huius natura intelliget. Nempe vt rationalis philoſophiae officium eſt, cuncta rite inter ſe diſcernere, nempe vera a falſis, diuina ab humanis, certa ab incertis; cuncta ex ſuis principiis deducere, limitesque cuilibet argumento ponere, ſicque ex ſuis fontibus et axiomata vera atque certa, et concluſiones deriuare omnisque veritatis ſcenam aperire: ita e contrario ſophiſtica iſta ars in id potiſſimum neruos ſuos intendebat, vt miſceret inter ſe omnia, principia ſcientiarum confunderet, humana diuinis, rotunda quadratis, vera falſis, attemperaret, et neglectis rationis atque reuelationis limitibus, ſine certo duce, ſine regula coeca diſcurreret, et hoc pacto incertiſſimae confuſioni portam aperiret patentiſſimam. Id inde potiſſimum euenit, quod inepti homines, vbi ſemel huius philoſophiae amore eſſent occupati, et ſtatus munerisque ſui memores, theologiae eſſe inſeruiendum ſtatuiſſent, non diſcretis inter ſe, vti debebat, vtriusque luminis cauſſis, fine, et terminis, ſed neglecto omni diſcrimine et ordine, rationem cum reuelatione miſere confuderant, rati, non poſſe theologiam conſiſtere, vel attingere eius perfectionem quenquam, niſi in ea tractanda dialecticum ſe praeſtitiſſet; et ita vere ancillari theologiae philoſophiam, ſi illa in hanc tota quaſi conuerteretur. Hinc horrenda illa principiorum confuſio, vt neſcias, vtrum ſacras literas, aut gentilem aliquam mataeologiam, aut naturalem quandam ſcientiam explicare in animo habeant? Quam inſaniam, impoſſibile fuiſſet, vt non mature obſeruaſſent, ſi rationalem artem ſobria ratione didiciſſent. At hic lernae huius malorum fons erat peſtilentiſſimus, quod ſectariam et ineptam quandam dialecticam didicerant, quae praeter inutiles tricas, terminorumque, enunciationum, ſyllogismorum catervos, et ſterilem quandam analyticae et ſyntheticae methodi explicationem nulli argumento graui, vero, et maturo adplicatam nihil pror-

g) de cauſſis corrupt. art. L. III. p. 118.

prorſus artificii ſuppeditabat, quo mediante veritates detegi, principia diſcerni, et ad domeſticos quaeque fontes reuocari poſſent. Promtuarium autem, vnde principia generalia, theologiae poſtmodum inferenda, deſumebant, erat illa metaphyſica verbalis, ſiue potius terminologia otioſa, quae ſpectris intellectum, ſcientias ignotis principiis, laruisque deteſtandis replebat, et in qua notiones vagae, propoſitiones et regulae nihil ſignificantes, obſcurae, incertae dominabantur. His duumuiris, dialecticae et metaphyſicae, omne in theologiam imperium traditum et his fulcris ſuſtentatum eſt totum Scholaſticae doctrinae aedificium. Quod quantas ex eo ἀνομαλίας ſuſcipere debuerit, quantam deformitatem neceſſario contraxerit, nemo ignorat, qui, quid ſacra doctrina, quid philoſophia ſit, quibus limitibus diſcernantur, qua ratione ſobria ſubordinentur, quos fines obtineant, ſemel didicit. Et hinc omnis illa, quae in theologia Scholaſtica conſpicitur, corruptionis prauitas ortum habuit. Quae tanta fuit, vt naſcentis Scholaſticae doctrinae tempore multas theologis paulo attentioribus querelas exprimeret, vt *Sectione ſecunda* paſſim demonſtratum. Quae tamen querelae et conatus eo minus malo obicem ponere potuere, quo minus veram hos ſuſcipientes medicinam adhibere pſeudo-philoſophi nouerant, et vel cum falſa philoſophia omnem verae philoſophiae vſum condemnabant, vt Bernardo accidit, vel dogmata tantum nonnulla, quae nec ſatis intelligebant, nec vt intelligi poſſent, explicari patiebantur, confodiebant. Ita vero factum, vt tandem triumphare Ariſtoteli captiuamque ducere theologiam liceret, et Arabum quoque philoſophandi ratio omnem iudicii theologici ſobrietatem ſupprimeret, ita vt ne ſummi quidem inter Scholaſticos viri ab hac intemperantia abſtinerent. Id quod alio exemplo opus non habet, quam ipſius Thomae, quem theologorum Scholaſticorum patriarcham vere dixeris. De eo enim ſupra facultatis philoſophicae Pariſienſis querelas adduximus, *eum in omnibus, etiam arduiſſimis fidei articulis, et humanam rationem tranſcendentibus vti dictis Ariſtotelis, et immiſcere eius philoſophiam doctrinae fidei, ſicut pateat cuilibet intuenti: hoc autem praebere occaſionem errandi, quum ipſemet dicat, quod auctoritates philoſophorum ſint argumenta extranea doctrinae ſacrae.* Haec Thomas fecerat, qui tam longum Scholaſticorum ſyrma poſt ſe trahebat, et prae mille aliis tamen ſapiebat. Quid non vulgus Scholaſticorum ſuſcepiſſe ſuſpicandum eſt? quorum libri pleni ſunt huius vitii, quod ipſum ſuccum et ſanguinem Scholaſticae theologiae corrupit. Quam labem iam in Petro Lombardo notauit Iacobus Faber, elegantioris inter Gallos philoſophiae reſtaurator, *ex cuius ore plus millies ſe accepiſſe et audiuiſſe* teſtatur AVENTINVS [h], *eum ſacroſanctae philoſophiae veritatem fontemque puriſſimum coeno quaeſtionum, riuulis opinionum conturbaſſe.*

5S 2 Multa

h) L. VI. p. 638. Hoc DVPINIO opponi debet, ſtatuenti, Lombardum modum ponere ineptae curioſitati Scholaſticorum voluiſſe, de Meth. ſtudii theol. c. 2. p. 20.

Multa passim hac de re conquesti sunt viri cordati piique, obseruantes, ita neruos succidi sacrae doctrinae, et castimoniae sacrarum literarum vim quasi inferri. Inter quos monachus Cizensis PAVLVS LANGIVS [i] grauissime pronuntiauit: *Nubes fuerunt apostoli et euangelistae, quia altitudinem scientiae habuerunt et doctrinae; sed multi haeretici conati sunt superascendere. Multi sapientes naturales fuerunt, se istis superiores existimantes. Multi etiam doctores appellati catholici fuerunt, nescio si in animo extiterunt, nouitate loquendi, miscendo cum supernaturali theologia naturalem, cum scriptura diuina philosophicam, historicam, et poëticam, sibi ipsis superuolitare sunt visi, et, quod est certum, in dubium reuocantes per vtrum, et quod est clarum et lucidum, in turbidum et obscurum redigentes per vtrum.* Et paulo post: *In tantum exorbitauerunt naturales hominum mentes, vt super altitudinem nubium se extollant: dicentes atque credentes, quod theologica non possunt apprehendi nisi coeco Aristotele duce, et viam praebente orbato Platone, atque ceteris praeeuntibus philosophis, veris priuati luminibus solum innitentes baculis scientiae naturalis, quasi velint asserere, quod in docendo superuolitet scientia naturalis, de quibus scriptura dicit, vani sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei.* Plura huius generis loca Gochii Mechlinensis, Gaileri a Kaysersberg, Cornelii Agrippae, Auentini, Erasmi aliorumque adducit TRIBBECHOVIVS [k], qui legendus, Henrici Gandauensis et Trithemii loca autem talia deplorantium supra suo iam loco adduximus.

V. Emolumentum cleri et hierarchiae ecclesiasticae caussa inter alias magna eius labis.

§. VI. V. In caussa fuisse humani ingenii curiositatem et ambitionem magna sibi lumina et inusitatam ingenii subtilitatem vindicantem, vt hoc malum glisceret, negari non potest. Ast caussam solam fuisse dici nequit; accessit enim emolumentum et vtilitas, quam ex eo capiebant, qui hierarchiae ecclesiasticae, quae tunc vigebat, curiaeque Romanae, quae illius proram puppimque constituebat, tuendae promouendaeque manus admouerant. Probe enim videbant, nihil tam a sacris literis, quam a sana ratione adeo alienum dici statuique posse, quod non his armis defendi, et, qui contra mussitabat, prosterni posset, modo esset ex re Ecclesiae, vel ordinis potius, qui ei praeerat ecclesiastici. Exemplum damus transsubstantiationis dogma, cum ipsa Scholastica philosophia et theologia genitum et exsculptum. Quod quae emolumenta tulerit suis promachis hoc loco, ne aliena sectemur, dicere non licet. Cui cum nonnulli interque eos Rabanus Maurus, Ioannes Scotus Erigena, et deinde maiori contentione Berengarius se opposuissent, his potissimum armis dialecticis repulsi oppugnatique sunt, nec aliis rationibus inuicta Lanfranci acies pro eo pugnare potuit. Cumque primo quidem προβληματικῶς illud excuteretur, vires tamen sumente philosophia et theologia Scholastica, et in neruum erumpente tandem, non obstantibus tam luculentis, quae

i) Chron. Ciz. T. I. Pistor. p. 836. k) l. c. p. 55.

quae monstrosum dogma euertebant, sacrarum literarum et rationis sanae argumentis, in articulum fidei transiit, vt in critica doctrinae sacrae historia prolixius exponendum. Similia, ne nimis a scopo diuertamur, silemus. Neque tamen haec Ecclesiae vulnera curabant, qui iis medendis inuigilare debebant, sed quantis possent viribus iis augendis insudabant, contenti sophistica sua philosophia et terminologia dominantis religionis auctoritatem defendisse. Hinc in synodis et conciliis aliunde haeresibus, quas miseri theologi haud raro fingebant, et ope pseudo-philosophiae suae exsculpebant, alia remedia parata non sunt, quam ex his pharmacopoleis desumta: quae veneni alicuius latentis instar omnem sanitatem coelestis doctrinae corruperunt. Acta synodorum et conciliorum decreta inspicienda illis sunt, quibus haec exemplis illustrare est animus.

VI. Subtilitas affectata nimia et inutilis.

§. VII. VI. Neque sic malorum et ineptiarum finis; sed cum humana curiositas et ambitio in gignendis ingenii monstris supra modum essent foecundae, ad tantam cogitationum subtilitatem exaltata haec philosophia est, vt ipsum humani intellectus modum captumque superaret. Quem magnorum quidem ingeniorum fructum fuisse, negari non potest, ast cum magna simul materiae bonae et laudabilis inopia adesset, ad aranearum telas effingendas adaptatus est. Quem in finem non argumenta tantum quaestionum suarum selegerunt difficillima, abstrusa, obscura et innumerabilibus labyrinthis intricata, sed ad inutilia quoque ὑπέρσοφα καὶ ἄσοφα frequenter recurrerunt. Et licet haud raro disputatio inde exsurgeret ridicula, vana et nugax, saepe etiam paradoxa et interdum impia et detestabilis, tantum tamen abest, vt displicuerit otioso hominum generi, vt potius in his egregie sibi placerent, et nescio, quos perfectionis philosophicae gradus se attigisse crederent, immo ab aliis quoque pro iis haberentur, quibus nihil imperuium sit in naturae, vel, si mauis, in ipsis diuinae sapientiae mysteriis. Qua in re cum aranearum telis comparari potest mirifica ingeniorum Scholasticorum subtilitas, quae summa quidem fuit, sed futilis, et inutilis atque friuola. Pulchre ea de re, more suo illustris VERVLAMIVS [1]: *Quemadmodum complura corpora naturalia dum valent integra, corrumpuntur saepius et abeunt in vermes, eodem modo sana et solida rerum cognitio saepe numero putrescit, et soluitur in subtiles, vanas, insalubres et (si ita loqui liceat) vermiculatas quaestiones; quae motu quodam et viuacitate nonnulla praeditae videntur, sed putidae sunt et nullius vsus. Hoc genus doctrinae minus sanae et seipsum corrumpentis inualuit apud multos praecipue ex Scholasticis, qui summo otio abundantes, atque ingenio acres, lectione autem impares, quippe quorum mentes conclusae essent in paucorum auctorum, praecipue Aristotelis dictatoris sui scriptis, non minus quam corpora ipsorum in coenobiorum cellis, historiam vero et na-*

1) De Augm. scient. T. I. Opp. L. I. c. 9.

turae et temporis maxima ex parte ignorantes, ex non magno materiae ſtamine, ſed maxima ſpiritus, quaſi radii, agitatione operoſiſſimas telas, quae in libris eorum extant, confecerunt. Etenim mens humana, ſi agat in materiam, naturam rerum et opera Dei contemplando pro modo materiae operatur, atque ab eadem determinatur; ſin ipſa in ſe vertatur, tanquam aranea texens telam, tum demum interminata eſt, et parit certe telas quasdam doctrinae, tenuitate fili operisque admirabiles, ſed quoad vſum friuolas et inanes. Dici autem non poteſt, quam grauiter bonas mentes virorum doctorum offenderit inutilis et veſana haec Scholaſticorum ſubtilitas. Inter quos in iis exagitandis feſtiuum probauit ingenium magnus E r a s m v s, cuius *Encomium moriae* falſe hos homines exagitat, diſputantes: *Num in Chriſto plures filiationes? num poſſibilis propoſitio: pater Deus odit filium? num Deus potuerit ſuppoſitare mulierem? num diabolum? num aſinum? num cucurbitam? quemadmodum cucurbita fuerit concionatura, editura miracula, figenda cruci?* etc. qui multa affert huius generis et amare ridet his adhuc deteſtabiliora et magis ridicula, licet ſubtiliora, *de indiſtantibus, de formalitatibus, de quidditatibus, de haecceitatibus* etc. Similia habent Melchior Canus et Ioannes Maldonatus, quorum loca cum a L a v n o i o [m] adducta ſint, ea apud ipſum legi, quam heic exſcribere volumus. Quamquam autem ſubtilitatis laudem nemo facile his philoſophis denegabit, tantum tamen abeſt, vt inde acuminis veri et laudabilis notam ſuſtineant, vt potius inter perditiſſima huius ſectae vitia eam referendam eſſe putemus. Cauſſam pro nobis perorantem ſiſtimus L v d o v i c v m V i v e m [n], ne partium ſtudio aliquid dediſſe videamur. Is inter alia ita: *Adducti ſunt quidam in eam opinionem, vt dicant, haec quidem hactenus eſſe aliis artibus vtilia, quod acuant ingenia diſcentium, et ſi quis haec intelligat, facile etiam alia aſſequetur minus difficilia, quorum neutrum eſt verum. Videntur illa eſſe ingenioſa, partim quod non intelliguntur, nam quidam ea ſola habent in pretio, quae non capiunt, alii ſubtiliſſimam oportere rem arbitrantur, quam ipſi non cernant. Multis perinde videntur arguta, vt luſus pueriles feſtiui, et argutuli. Nam aenigmata haec non ex ingenio, eruditione multa exercitato et ſubacto, ſed ex ignorantia meliorum ſunt nata, tanquam herbae inutiles in ſolo inculto: neceſſe erat eos aliquid agere. Haec eſt enim natura humanorum ingeniorum, vt quoniam igneum eſt, etiam hebetiſſimum, ſe ad aliquid agendum applicet. Itaque non acuunt haec ingenium, ſed cogunt ſylueſcere, contentioſum reddunt ſpinae iſtae, et moroſum, non viuidum et actuoſum: in pulchris acuunt quidem et dedolant, ſed ita vt nihil ſuperſit ſolidi extenuant, minuunt, deprimunt, et in his ſemel fractum haud facile ad res praeclaras ſinunt attollere: praeſertim quum haec non modo aliena ſint a veris artibus, ſed etiam contraria, vt tendenti-*

m) De Fort. Ariſtot. c. XIV. p. 273. ſeqq.

n) l. c. L. III. p. 129.

dentibus ad altiores ac veras disciplinas, tanta sint haec cura dediscenda, ne profectum impediant, quanta fuerant accepta. Addimus egregie disputatis, subesse interdum quaestionibus his subtilissimis et obscurissimis virus aliquod, quod inuisa animis ingerit spicula. Talis est disputatio illa de principio indiuiduationis, quam se cum aliis de vniuersalibus, de nominum analogia, de primo cognito, de distinctione quantitatis a re quanta, de maximo et minimo, de infinito, de intentione et remissione, de proportionibus et gradibus etc. ferre non posse testatus est MELCHIOR CANVS [o]. Quae controuersia quamuis frequentissime in scholis horum philosophorum agitata sit, et nemini inter tot theologos summi nominis et existimationis suspecta fuerit, ipsi vero Thomae, doctori angelico tanto studio ventilata, vt maiori non possit, reuera tamen detestabilem supponit errorem gentilem de materiae principio Deo coaequali, ex quo indiuiduationis principium, duce Aristotele, sed non intellecto, deriuabant. Quam pestiferi dogmatis quasi neptem pro formosa virgine salua catholica fide Scholasticos commendare posteris non valuisse, recte, qui in origines huius controuersiae erudite inquisiuit, obseruatum est IACOBO THOMASIO [p], qui *se valde vereri*, ait, *ne nimium hic Thomas Aquinas, siue splendori dederit, siue amori Aristotelici nominis. Nam hunc e sectarum Scholasticarum principibus maxime fuisse*, obseruat, *qui, cum de principio indiuiduationis disceptanda lis esset, ad materiam signatam recurreret*, (nempe sibi persuadendo, principium numeralis multiplicationis esse materiam quantitate molis affectam, vnde inter angelos quoque indiuiduorum dari multitudinem negauit) *non aliunde haustam, quam ex lacunis gentilitiae metaphysicae.* Hinc Scoti schola, quae latens venenum vidit, barbaram illam haecceitatem, et Occami secta cum reliquis Nominalibus entitatem introduxit, quae non materiae modo, sed spiritui quoque applicari potest.

§. VIII. VII. Hanc subtilitatem ingenii ad quaestiones abstrusas et tenuitate quadam quasi inuisibiles traductam vt in vsum deducerent Scholastici, abstractionum atque praecisionum mentalium auxilio vsi sunt: nec errabimus, contendentes, magnam tricarum Scholasticarum partem huic potissimum fonti deberi. Non contenti enim rerum naturam modosque considerasse, et relationes earum inter se expendisse, eas ab ipsis rebus mentis quidem sola operatione separabant, easque isto abstrahendi a subiecto suo artificio in vniuersales quasdam notiones siue ideas transformabant. Quae si mera mentis ratiocinantis entia imaginaria esse fuissent recordati, salua fuisset propemodum haec philosophandi ratio. Ast inepti philosophastri, quas sibi finxerant notiones, in entia realia transformabant, et his, suppositis pro principiis veris et genuinis, ad explicandam rerum omnium naturam vtebantur. Id quod non modo in logica factum, in qua decantatissima Realium et Nominalium controuersia ex his origi-

VII. Abstractionibus et praecisionibus mentalibus omnia repleta.

o) LL. theol. L. IX. c. 7.

p) Praef. XLIII. p. 246. seq.

originibus surrexit, sed in naturali quoque philosophia, in qua rerum omnium natura ex eiusmodi entibus imaginariis explicata, et quod iterum VIVES q indignatur, *pro flosculis et arboribus placidissimis in iucundissimo naturae horto, crux ingeniis fixa est, vt nec ibi se amoenitate possent delectare, et fracta ac debilitata attollere se ad meliorem rerum cognitionem non valerent. Ita ex hoc philosophiae genere ad medicinam et naturae inspectionem transiuerunt praeposteri, absurdi spinosi, in omnibus inepti cauillatores, vt quae simpliciter accepta intelligerentur, ac prodessent, ipsi vellicando, perstringendo, detorquendo frangerent et corrumperent.* Maxime vero hoc factum in metaphysica, in qua intolerabilia prorsus commenti sunt abstractionum spectra, quibus terrere Lectorem et a consideratione philosophiae Scholasticae, velut auium terriculamentis abigere nolumus. Quod si horrendas has abstractiones ad consuetas voces, et notiones certas ac definitas reuoces, euanescent omnes illi satyri et lemures, et in nihilum atque logomachiam abibit tota disputatio. Ex his iudicium ferendum de hac philosophia seraphica, angelica, profundissima, illuminatissima, resolutissima etc.

VIII. Scepticismus inde enatus.

§. IX. VIII. Quemadmodum autem semel admisso in viscera morbo magna inde per vniuersa membra sequi solet corruptio, et labes concepta serpit viresque acquirit eundo, ita Scholasticae quoque philosophiae quaeque arcto cum ea vinculo cohaeret, theologiae euenit, in qua dialectica illa contentiosa conceptis nugarum subtilissimarum quidem, at inutilium et friuolarum, seminibus scepticismum, magnum orbis literarii, quinimmo Ecclesiae, malum genuit. Semel enim sibi constituto fine, ista velitatione philosophica et acumine dialectico ingenii gloriam quaerere, et ad magnorum munerum dignitates se extollere, necessarium fuit, omnem eo curam conuerti, vt, quisquis haec sibi proposuisset, in ea arte excelleret. Quam vbi semel fideliter didicit, et naturae, educationis, imitationis atque exemplorum beneficio illi idoneus factus est, non potuit non in eo dies noctesque versari, vt sophisticam hanc artem vbique ostentaret. Fieri id potuit nullo fere labore; vbique enim regnabant in hac arte insana notionum confusio, distinctionum vanitas, terminorum barbarorum multitudo, infinitus quaestionum aceruus, ratio disputandi friuola: quibus vbi vtebantur homines audaces, et clamoribus inconditis magna sui fiducia instructi, vel etiam ad dicendum et scribendum, quicquid temeritas suppeditasset, paratissimi, tota philosophia secularis et sacra in palaestram quandam sophisticam commutata est. In ea non secundum tacticorum regulas decertatum, id est, artis rationalis praeceptis pretium statutum est. Hos enim canones si secuti essent, cito citius totus disputationis aestus deferbuisset, et in fumum auramque tenuem euanuissent tumentes illae bullae, quas inepti philosophastri proiecerant. Sed cum neque principiorum praemissarumque iusta haberetur ratio,

q) De Caussis corrupt. art. pag. 178.

ratio, neque terminorum clara et perſpicua adhiberetur conceptio, his ratiociniis vagis, obſcuris et per innumeras ratiuncularum ambages infinitasque diſtinctionum nihili ſeries vagantibus in vtramque partem diſſerere poſſe ſibi laudi duxerunt, inque eo omne artis ſuae praeſidium collocarunt. Ita vero factum, vt cum aequali acie pro ſententiis temere receptis et contra eas dimicarent, intellectus redderetur incertiſſimus, nec haberet, cui acquieſceret, nec tam euidens eſſet ratio, cui non alia opponeretur, ſicque Scepticiſmus tandem apertiſſime triumpharet. Non facere nos Scholaſticis iniuriam, teſtis eſſe poteſt tota, quam hactenus deſcripſimus hiſtoria. In qua inter alia narrauimus Simonem Tornacenſem eam ſibi artis huius peritiam vindicaſſe, qua, quae vno die fortiſſimis rationibus euiciſſet, altera non minori argumentorum vi poſſet euertere. Quam quidem eius iactantiam, fabulae de eius impietate publice θεηλάτως vlta cudendae occaſionem dediſſe ſupra euicimus: nihil tamen impedit, quo minus credamus, eum in hac ancipiti alea fuiſſe verſatiſſimum. Certe hoc ex iſta traditione recte concluditur, conſuetudinem philoſophorum et theologorum eius ordinis anſam hoc commentum excogitandi ſuppeditaſſe. Complures autem iam in prima Scholaſticorum aetate ita conſueuiſſe facere, acerbe conqueſtus eſt Gualterus S. Victoris prior, quem eam ob rem Abaelardum, Lombardum, Petrum Pictauienſem et Gilbertum Porretanum vehementer accuſaſſe, et, quod omnem Galliam inexplicabilibus labyrinthis inuoluerent, fuiſſe indignatum, ſupra narrauimus. Ita enim inter alia [r]: *Dialectici, quorum Ariſtoteles princeps eſt, ſolent argumentationum retia tendere, et vagam rhetoricae libertatem et ſyllogiſmorum ſpineta concludere. Hi ergo in eo totos dies et noctes terunt, vt interrogent, vel reſpondeant, vel dent propoſitiones, vel accipiant, aſſumant, affirment, atque concludant - - Sicut enim rerum omnium, ita et propoſitionum infinita conuerſio eſt: vnum idemque verum et falſum, et neutrum adhibitis mille differentiis facillime negat et probat.* Alias virorum cordatorum querelas cumulauit TRIBBECHOVIVS [s], qui omnino inſpiciendus. Hoc cum prima aetas, reliquis adhuc modeſtior fecerit, quid de ſecunda et tertia dicendum, quae primam impudentiā et audacia, diſputandique pruritu prorſus intolerabili longe vicit? Probe id vidit FRANCISCVS PATRICIVS [t], ideo Scholaſticos, quamuis Ariſtotelem ſibi ducem elegiſſent, inter veros et genuinos Peripateticos referre dedignatus. Poſtquam enim obſeruauiſſet, *ingentem ab Alberto M. Thoma Aquinate et Ioanne Duns ſucceſſionem manauiſſe, quae in Auerroicis hypotheſibus habitauerit*, *ex his*, monet, *nouam quandam in Ariſtotele veterem tamen in Academia ac Pyrrhonis ſchola, rationem philoſophandi ortam eſſe,*

r) Apud LAVNOIVM l. c. c. III. p. 189. ſeqq.
s) c. IV. p. 131.
t) Diſcuſſ. perip. T. I. L. XIII. p. 162. ſeq.

esse, vt scilicet de singulis dubitare, vtile fore arbitrarentur. Inde dubitationum ac quaestionum sexcentorum millium numerum manauisse. Nam cum omnia Aristotelis dicta velut certa reciperent, multis tamen locis contradictionem prae se ferrent, necesse fuisse de alteris dubitare; sed dubia de dubiis nectendo in nouam quandam academiam horum scholas euasisse, ita vt nihil in Aristotele certi affirmari possit. Ita vero pestilentissimis erroribus porta patebat amplissima; quos impune problematicae disquisitionis larua tectos ventilare licebat, eo quod nihil certe definiretur. Dicique non potest, quanta impietatis seges ex his prauis seminibus orta sit, quae non dubitauit ipsam DEI existentiam et summa fidei mysteria ancipiti et fluctuanti disputationi subiicere. Specimen eius impietatis si vis, accipe PAVLI LANGII [u] verba: *Agnellus vir humilis ac beatae vitae, cum et ipse studium in Oxonlensi conuentu instituisset, et post tempus modicum eum audiuisset, semel inter se clamose disputantes, vtrum ista sit vera: Deus est; Zelo accensus et multum turbatus ait: heu me! Simplices et illiterati ad Deum rapiuntur, et isti literati Deum esse ponunt in quaestione, et exin studium reuocauit.* Quae impietas, de grauissimis religionis et naturalis et reuelatae articulis incerta alea disputandi tantopere tandem inualuit, vt Leo X in concilio Lateranensi caueri iusserit: *ne quisquam contra animae immortalitatem disserat, aut eam mortalem credat.* Id quod Auerroismo inter Scholasticos regnanti adscribendum est. Nec aliter intelligi potest infandus Atheorum numerus, quem in Gallia ad sexaginta millia et in vna Lutetia ad quinquaginta millia exsurgere incredibili narratione scripsit MARINVS MERSENNVS [x], nisi ad hanc scepticam de Deo disputationem velis respicere. Illud certum, cardinales in consilio de emendanda Ecclesia Paulum III, P. M. admonuisse: *Abusum magnum et perniciosum esse in gymnasiis publicis praesertim in Italia, in quibus multi philosophiae professores impietatem doceant, immo in templis fiant disputationes impiissimae, et si quae sint piae, tractentur in eis valde irreuerenter, ideoque putare se indicendum episcopis, vbi sunt publica gymnasia, ne docerent adolescentes impietatem.* Plura huius generis testimonia collegit TRIBBECHOVIVS [y], quae sine stupore legi non possunt. Licet autem, in omnis impietatis patrocinium disputari posse, crederent, maledicta illa disputandi consuetudine seducti Scholastici; eis tamen, quos suis partibus non fauere videbant, vel tantum suspicabantur, atheismi et haereseos notam inurere non erubescebant; et in ipsa illa disceptandi methodo et philosophiae abusu facile ansam arripientes, hac potissimum obtrectatione contra illos trisulca vibrabant fulmina, qui auctoritati status hierarchici, eiusque capitis, curiaeue Romanae emolumentis et religioni dominanti contra ire, moresque clericorum damnare audebant. Quae impudentia non modo doctos viros, sed ipsam quoque

Inde orta Atheismi impietas theoretica,

u) Chron. Ciz. T. I. p. 305.
x) In rarissimis Qq. in Genesin p. 671.
y) l. c. p. 135. seqq.

quoque sacrae purpurae maiestatem pressit, et ausa est, optimum principem Fridericum II hac infamia onerare. Ita scilicet solent, qui pessimis viuunt moribus, vt alios inculpent, ne suorum vitiorum recrudescat memoria. Praeter impietatem theoreticam, practicam quoque haec proteruia produxit; cum enim omnis honestatis principia tantae incertitudinis fluctibus obiicerentur, facile fuit omnibus sceleribus patrocinium parare, et omnem virtutis culturam abiicere. Quod cum in annalibus ecclesiasticis enarrari soleat [z], hoc loco explicari quidem non potest, non tamen in historia Scholasticorum naeuorum negligendum est, vt constet, quam corruptionem voluntatis produxerit ista intellectus incertitudo et deprauatio. *et practica.*

§. X. IX. Barbariem cogitationum comitata est dictionis squalor, quae foedos philosophiae vultus penitus tandem conspurcauit. Quamuis enim in triuio grammaticae et rhetoricae institutiones panderentur, parum tamen istis studiis sordes sermonis, quae ex barbararum gentium inuasionibus in praecedentibus seculis relictae erant pelli potuerunt. Id quod mirandum magnopere haud est. Cum enim nec humanitatis studiis pretium, nec barbariei modus poneretur, ea quoque notionum terminorumque caterua excogitaretur, quam veteris Latii incolae ex vltima Barbaria aduectam iudicassent, impossibile fuit his nugis occupatis, de sermonis puritate cogitare, vel scientiarum sectari elegantiam. Hinc non sine magno taedio in horum hominum scriptis versari licet, adeo omnia sordent, et insubitae dictionis squalentisque atque coenum olentis sermonis ineptiae stomachum mouent atque concitant nauseam. Non repetemus pudendae inscitiae ne pueris quidem hodie condonandae specimina, quae ex medio aeuo adduxit curiosa TRIBBECHOVII [a] diligentia, nec prouocabimus ad historiam Longobardicam IACOBI DE VORAGINE, et quod in ea exhibetur calendarium etymologicum, quod post ERASMVM SCHMIDIVM recusum dedit Cl. SCHELHORNIVS [b], quo an ineptius et puerilius, et ob pudendam ignorantiam risu sibilisque dignius, quicquam excogitari queat, dubii haeremus: sed ad ipsas Scholasticorum tractationes prouocamus, quas adducere hoc loco Lectorique mouere nauseam eo minus opus est, quo minus eorum vbique desideratur copia, et in quouis fere Scholastico haec occurrat barbaries. Obseruauit iam suo tempore hoc literaturae castioris odium in philosophis IOANNES SARISBERIENSIS [c]; cum enim laudabilem Bernardi Carnotensis operam in adducendis ad elegantiorem veteris aeui literaturam iuuenum animis narrauisset, addit: *sed postmodum, ex quo opinio veritati praeiudicium fecit, et homines videri quam esse philosophi maluerunt, professoresque artium, se totam philosophiam breuius, quam trien-* *IX. Iuncta barbaries sermonis cum barbarie cogitationum.*

 nio

z) Multa scriptorum coaeuorum testimonia collegit IO. HENRIC. HOTTINGERVS Hist. Eccles. Sec. XIII. p. 357 - - 434. Diligens in his cleri vitiis perstringendis est Auentinus.

a) c. V. p. 205.

b) Amoenit. liter. T. XI. p. 324. seqq.

c) Metalog. L. I. c. 24. p. 784.

nio aut biennio transfusuros auditoribus pollicebantur, impetu multitudinis imperitae victi cesserunt. Exinde autem, minus temporis et diligentiae in grammaticae studium impensum est. Ex quo contigit, vt qui omnes artes, tam liberales quam mechanicas profitentur, nec primam nouerint, sine qua frustra quis progredietur ad reliquas. Haec suo tempore Sarisberiensis, quo nonnihil tamen pretii statuebatur literis: succedente vero tempore, quo magis philosophia illa incondita inualuit, eo magis sermonis puritas, quae a barbararum gentium inuasionibus dudum iam vitium contraxerat, contaminari coepit. Cuius rei testes esse possunt glossaria medii aeui a viris doctis condita, vt barbara lingua posset intelligi. Tantopere vero has sordes barbara gens deamauit, vt, cum seculo XIV viri nonnulli eruditi surgerent, qui orationis nitorem sermonisque puritatem restituere conabantur, non modo eandem cantilenam canerent, easdemque voces raucas repeterent, sed odio quoque persequerentur humaniorum literarum professores. De qua re tamen hoc loco dici plura non possunt, eo quod ad humanitatis studiorum historiam pertinet. Damus tamen verba VIVIS [d]: *Quum iam Latina lingua prope tota interiisset, viderentque plausibile et venerandum, magnique ad opinionem ingentis eruditionis momenti, horrenda barbarie et soloecismis orationem conspurcare, vnusque ad exprimendum, quod volebat, verbum de sermone vernaculo mutuabatur, alias, quod decorum crederetur, si quam pessime Latine loqueretur; alias quod expeditius: interdum quoque, quod meliore quidem voce non carebat quidem, sed non esset intellecta. Ita malebant aliqui iuxta vetus dictum imperitius loqui, modo apertius, nata hinc est barbaries non vna, sicut erat vna Latina lingua, verum sua cuique genti et nationi. Aliam ex suo vernaculo inuexit Hispanus, aliam Italus, aliam Gallus, aliam Germanus, aliam Britannus, nec hi mutuo intelligebant.* Idem de poëtica arte dicendum. Quamuis enim nonnulla ingenia paulo comtiora haec secula tulerint, quae produxit, eorumque exemplo medii aeui barbariem negare conatus est doctissimus LEYSERVS [e], rari tamen apparebant nantes in gurgite vasto, et hi quoque a sorditie sui aeui non erant immunes, reliqui barbaram Leoninorum versuum iucunditatem affectabant. Quae omnia infelicitatem eorum temporum prodentia alium quidem locum postulant, heic tamen ideo intacta praetermittenda non fuerunt, quia ex hac elegantioris literaturae penuria magno situ et squalore ita obducta sunt ingenia, vt mitescere, et rubiginem deponere philosophiae beneficio non potuerint, haec vero illa barbarie valde corrupta fuerit. Par ratio est historiae, reliquarumque disciplinarum, quarum fata inter Scholasticos in historia literaria aeui medii enarrari solent. Nos vnam, quae nos occupat, philosophiae historiam tangimus, quam facem philosophantibus accendere clarissimam in prolegomenis totius tractationis demon-

d) De Cauff. corr. art. L. II. p. 78.

e) In Historia poëtarum medii aeui.

demonſtrauimus. Eam cum vnus Burlaeus tam miſere inepteque tradiderit, et tantopere ſe luſcum praeſtiterit, intelligi inde facile poteſt, quam pueriliter reliqui ineptiuerint et coecutiuerint. Exemplo eſſe poſſunt pueriles Alberti M. lapſus ſuo loco notati.

§. XI. X. Nihil vero magis omnem veram philoſophandi rationem perdidit, et Scholaſticos in deuia abire coëgit, quam Ἀριστοτελομανία, quae inter eos obtinuit. Et tempore quidem naſcentis philoſophiae Scholaſticae valde premebatur Auguſtini auctoritate Ariſtotelis exiſtimatio. Cum enim illius logica in ſcholis apud pleroſque hactenus ſola obtinuiſſet, et praeter Boëthii et Victorini verſiones aliquot librorum dialecticorum Ariſtotelis nihil huius innotuiſſet, valde ſuſpectae erant nouae ſcriptorum eius philoſophicorum verſiones, quae comparebant; vnde factum, vt publicis quoque ſtatutis ſupprimerentur, vt ſupra narratum. Id quod non ex odio Ariſtotelicae philoſophiae, ſed ex praeiudicio auctoritatis factum eſt, cum graue et intolerabile videretur veteranis illis palaeſtrae philoſophicae agonothetis, quae pueri didicere, ſenes perdenda fateri, et ſancto Eccleſiae praeſuli, cui iſtam logicam tribuebant, praeferre philoſophum gentilem, patique, vt noui magiſtri iſtius philoſophiae cognitione ferocirent. Vbi vero egregius, quem in philoſophia eriſtica Ariſtotelica philoſophia praeſtabat, vſus conſpiciebatur, non obſtantibus aliorum clamoribus plerique non ſine magno impetu in Stagiritae amplexus ruebant, magnoque ſupercilio eos contemnebant, qui Ariſtotelis logicam damnabant, vt ex SARISBERIENSIS [f] diſputatione aduerſus Cornificium quendam manifeſtum eſt. Logicae poſtea acceſſit metaphyſica et phyſica, tandemque libri quoque ethici et politici commendati ſunt. Quae Ariſtotelis ſcripta tanto applauſu et philoſophantium conſenſu recepta ſunt, vt non obſtante pontificum decreto in Pariſienſi academia ea ſummo loco ponere, et ſtudioſae iuuentuti commendare Thomas auderet, hanc Ariſtotelis venerationem ab Alberto M. praeceptore ſuo edoctus. Qui cum fere diuina auctoritate inter Scholaſticos potiretur, eius exemplum in regulam abiit, et inſanire circa Ariſtotelis philoſophiam tota coepit Scholaſtica natio. Cuius furores nemo elegantius depinxit, quam VIVES [g], dignus qui iterum audiatur: *Sunt et ex philoſophis, et ex theologis, qui non ſolum, quo Ariſtoteles peruenit, extremum eſſe aiant naturae, ſed qua peruenit, eam rectiſſimam eſſe omnium et certiſſimam in natura viam, vt non aliter credant, ſe poſſe euincere, illud eſſe ſummum ac abſolutiſſimum, quam Ariſtotelicis ſyllogiſmis: quod vero illis non congruat, alienum eſſe a naturae face atque ſplendore.* Et poſt alia: *Quae noſtrorum hominum perſuaſio effecit, vt multa reciperemus in philoſophiam pro compertis atque exploratis, quae minime eſſent talia: videlicet Ariſtoteles dixerat. Quid erat opus nos defatigari inquirendo, quandoquidem fixum illud erat et confirmatum, certius inueniri nil*

X. Ἀριστοτελομανία Scholaſticorum.

5 T 3 *poſſe?*

f) Metalog. L. II.

g) l. c. L. V. p. 161.

posse? Vnde nata est incredibilis in hominum pectoribus socordia atque inertia: quae latissime diffusa pro dulcissimo habuit, alienis oculis omnia intueri, aliena fide omnia credere, nihil ipsam quaerere, nihil scrutari. Quae in sequentibus acute discutit, quamque indignis hi homines modis in philosophiam peccauerint, tam luculenter ostendit, vt otia nobis hoc in argumento fecisse censendus sit. Aliorum de hac insano Aristotelicae philosophiae amore querelae legi possunt apud TRIBBECHOVIUM [h] et LAVNOIVM [i], aliosque quos non exscribimus. Nullo vero luculentiori argumento furoris huius specimina patent, quam quod in concionibus sacris Aristotelis ethica loco euangelii tradita est rudi populo, quod Gabrielem Bielem fecisse supra notauimus, et de aliis quoque conquestus est PHILIPPVS MELANCHTHON [k]. Immo eo vsque progressa est rabies, vt philosopho huic locum inter beatas fidelium electorum animas facerent. Quos furores in carmine quodam leonino de vita et morte Aristotelis a Cel. HEVMANNO [l] ad detegendam detestabilem horum temporum faciem ex obliuione reuocato, contemplare quaeso, Lector et obstupesce.

XI. Aristoteles a Scholasticis non intellectus.

§. XII. XI. Ferri vtcunque potuisset amor philosophiae sectariae, cum praestaret, habere imperfectam philosophiam, quam nullam; ast dum Aristotelem in manus horum hominum fata dederunt, prorsus nihil philosophiae studium adiutum est. Ille enim ex Graeciae sapientibus dux eligebatur, quem intelligere satis nec poterant, nec volebant. Eum enim et dicendi breuitate obscurum, et notionum abstractarum atque aequiuocarum cumulo difficilem, et veteris philosophiae, quam haud raro refutat, allegatione profundum esse, suo loco accurate demonstrauimus, et quot difficultates summi quoque viri in eius interpretatione inuenerint ostendimus. Ad hunc vero philosophum Scholastici accessere ab his praesidiis prorsus imparati, cum nec Graecam linguam intelligerent, nec versionibus instructi essent fidelibus et accuratis, nec Graecanicam philosophiam a limine salutassent. Et tamen in intimos Aristotelis sensus se penetrauisse, gloriati sunt. Et negari quidem non potest, iudicandi acie et ingenii, quod nonnullis contigit, acumine quosdam interdum in veros Aristotelis sensus penetrauisse; verum cum totum tamen systematis nexum ignorarent, et in pluribus offenderent, nunquam genuina Aristotelis philosophia patuit, et monstra saepe excogitata sunt horrenda et informia, ipsi Stagiritae terrifica futura, si vidisset: quae eo fertiliori agro enasci potuerunt, quo magis ad excogitanda talia quam maxime apta est philosophia Peripatetica. Cur autem Aristoteles solus apud Scholasticos triumphauerit, caussae ex praedictis haud difficulter possunt colligi. Quanquam enim exosa patribus fuerat philosophia Peripatetica, haereticorum tamen versutia, quae ex his pharetris tela aduersus

Philosophia Peripatetica cur sola Scholasticis placuerit?

h) De DD. Schol. c. V. §. 3. p. 216. seqq.
i) De fort. Aristot. c. XVI, XVII, XVIII.
k) Apolog. A. C. p. 62. conf. MANLII Collectanea p. 475. MATTHESIVS in vita Lutheri Act. phil. Vol. I. p. 712.
l) Act. Phil. l. c.

uerſus orthodoxos depromebat, eos cogebat, vt his quoque armis pugnare diſcerent, quod a Graecis ad Latinos cum tranſiiſſet anſam ſuppeditauit contemtum prius et exoſum philoſophum e puluere reſtituendi in locum ſuum, tandemque in throno philoſophico collocandi. Quod valde adiuuerunt verſiones ſcriptorum Ariſtotelicorum a Boëthio et Victorino confectae, quae ſublatis Graecis codicibus in Latinorum manus deuenerant. Neque tamen haec omnia imperium Ariſtoteli vindicaſſent, niſi ob cauſſas ſupra dictas rixoſa illa philoſophandi ratio fuiſſet introducta. Huic enim cum Ariſtotelicam logicam et metaphyſicam mirifice conuenire, et rationes politicas egregie fulcire, intelligerent, ambabus, quod aiunt manibus Lycei philoſophiam amplexi ſunt. Quae cum procis ſuis vehementer ſe iam commendaſſet, multo magis arriſit, vbi Friderici II ſtudio Ariſtotelicorum Arabum ſcripta philoſophica, et imprimis commentationes in Ariſtotelem vulgatae ſunt. Cum enim maxima eſſet philoſophiae Saracenicae exiſtimatio, et viderent Scholaſtici, in Ariſtotele ſibi vindicando, tuendo, illuſtrando totam verſari Arabicae philoſophiae gloriam, confirmati in hac Ἀριϛοτελομανίᾳ bigis quadrigisque ad hunc philoſophiae regem accerſendum et in ſolio collocandum accelerarunt. Ita vero duplici morbo nouo laborare coepit philoſophia Scholaſtica, iamiam cum morboſo corpore conflictata. Nam hoc pacto vitia philoſophiae Saracenicae, peruerſa interpretatio Ariſtotelis, nouaeque atque ipſi Ariſtoteli ignotae opiniones, etc. ſub Peripateticae et Saracenicae philoſophiae nomine inter Latinos vulgatae diſperſaeque ſunt, hisque naeuis omnibus laborare coepit philoſophia Scholaſtica: et cum theologi Muhammedani de diuinis rebus ex Ariſtotelica philoſophia argutari ſubtiliſſime coepiſſent, in praepoſtera hac diuinorum cum humanis commixtione Scholaſtici, qui eandem iam viam, ſed timidius, ingreſſi erant, vehementer confirmati ſunt, ita, vt quod primo cum aliquo metu et modeſte ſatis audebant, poſt innoteſcentes Arabum libros magna fiducia et tam imprudenter fieret, vt nec modus, nec ratio vlla mali huius eſſet; ſicque ad maturam aetatem illa peſtilens confuſio progreſſa vbique imperaret.

A Saracenica philoſophia Scholaſtica magis corrupta.

§. XIII. XII. Ex dictis vero de theologia Scholaſtica iudicandum eſt, quae vno eodemque ſub iugo cum philoſophia ire huicque collum ſubiicere coacta eſt, quamuis ancillari philoſophiam theologiae profiterentur. Non patitur locus et tractationis ratio, vt qua ratione a philoſophia Scholaſtica theologia peſſime deprauata ſit, exponamus. Relinquendum hoc illis eſt, qui theologiae hiſtoriam explicant, et annales condunt doctrinae ſacrae. Vnum tamen negligendum hoc loco non eſt, iuris canonici compilationem cum theologia coniunctam nouae philoſophiae corruptioni locum feciſſe. Ita enim omnis doctrina morum vitiata eſt, et peregrinum viuendi officiaque hominis et ciuis determinandi principium intruſum, quod cum ipſum male conſarcinatum eſſet, et falſas ineptasque regulas exhiberet, philoſophiam moralem Ariſtotelis,

XII. Facies theologiae Scholaſticae ex philoſophia iudicanda.

Philoſophia et theologia moralis quomodo vitiata.

quam

quam multis modis peccare, rei periti norunt, sibi asciuit, sicque condito moralis theologiae systemate, illud doctrinae genus peperit, quod laxam conscientiis ad patranda quaeuis portam aperuit, et quod hodie detestatur, quicquid boni sensus et integrae mentis est, et a virtutis verae studio alienum non seruat animum.

XIII. Caussae tantae corruptionis.

§. XIV. XIII. Mirari equidem iure quis possit, qui factum sit, vt ita in praeceps ruerit tota philosophantium natio, cum nec ingenium iis deesset ad meliora audenda, nec occasio, eo quod melioris eruditionis fontes non prorsus erant proscripti. Sed ad caussas in sectione prima et secunda huius capitis attendentibus haud difficile erit, scaturigines detegere, ex quibus tota haec sentina profluxit. Ignorantia enim Graecae linguae, quam inuasiones populorum barbarorum genuerant, quaeque melioris literaturae et philosophiae quoque fontes surripuerat; vniuersalis et morum et scientiarum barbaries, quae Seculo VIII, IX, X, longe lateque Occidentem peruagata erat; renascens quidem seculo XI dialectica et metaphysica, sed ad controuersias theologicas et confirmandas opiniones dominantes adhibita, indeque orta summa claritas ingeniorum dialecticorum verae genitae Scholasticae philosophiae caussae sunt, influxumque habuerunt, supra modum foecundum atque efficacem. In his turbidis lacunis felicia extendebat retia humana auctoritas et ambitio, cum magna lucri cupiditate coniuncta. His enim idolis cum sacrificarentur omnia, et ad hos fines a clero respicere iuberentur, quaecunque ignorantia adhuc reliquerat studia, renascentis philosophiae, ex Scholis clericorum prodeuntis facies alia esse non potuit. Valde illa fauit curiae Romanae regulis et axiomatibus politicis, noua ita fulcra nactae, quibus incredibilis potentiae fastigium ad quod ab exiguis initiis ascenderat, posset confirmari. Hinc praemia vanissimo doctrinae generi proposita opima, et quo quis in his nugis erat exercitatior, eo magis praeclara merces et gloria. Prouocamus, ne falsa dixisse videamur, ad exempla Guilelmi Campellensis, Gilberti Porretani, Petri Lombardi, Stephani Langhtoni, Roberti Grosthead, Alberti M. Bonauenturae, Aegidii Columnae, Petri Hispani, Petri de Tarantasia, Guilelmi Durantis, Petri de Verberia, Durandi a S. Porciano, Petri de Alliaco, et complura alia, in antecedentibus adducta; hos enim omnes Scholasticae philosophiae et theologiae peritia adfulgentem episcopatuum, archiepiscopatuum, cardinalitiae purpurae, ipsamque pontificis maximi dignitatem promouit; vt alios taceamus, professionibus, et cancellariatu, quem vocant Academiarum, generalatu ordinum religiosorum, prouincialium et abbatum munere, aliisque axiomatibus conspicuos, et ad hos gradus in via Scholasticae eruditionis grassantes. Quis tam larga mercede etiam deterrimo domino non lubens seruiuisset? quis non collum iugo submisisset, quod infulas, purpuram et diadema reddidit?

Praemia Scholasticorum dignitates Ecclesiasticae.

§. XV.

§. XV. Licet autem in tam ingenti Scholaſticorum numero non omnes his opimis ſpoliis mactati diligentiae ſuae praemia retulerint adeo ſplendida, alia tamen ratione vanitati et ambitioni hominum ſua eruditione tumentium ſubuentum eſt. Nempe qui ingenio Scholaſtico eminebant, fulgentiſſimis et ambitioſis praenotabantur titulis, quorum potiores ſupra iam attulimus, longe maior autem aceruus dari poſſet, ſi id ageremus, et niſi laborem noſtrum praeoccupaſſet B. IACOBI THOMASII, diligentia, ex cuius ſcriniis *titulos honorarios Scholaſticorum et alia ſcriptorum cognomina in catalogum ordine alphabetico relata* nobis exhibuit Cl. HEVMANNVS [m], qui et alios auctores nominauit [n], qui eos tetigerunt. Inter haec quidem Scholaſticorum elogia quidam occurrunt tituli, qui a libris auctoribus ſuis haeſerunt, vt ſupra obſeruatum, et cum his honorum et meritorum laudibus confundendi non ſunt, E. g. Lombardus hoc pacto dicitur magiſter ſententiarum, Suiſſetus calculator, Petrus Aponenſis conciliator, Hugo de S. Victore didaſcalus, Matthaeus Monaſterienſis florilegus, anonymus quidam micrologus, Ioannes Sariſberienſis policrates etc. Plerique autem vel immenſam ſuperbiam animi Scholaſticae ſapientiae laude elati, vel coecam venerationem et obſequium diſcipulorum magiſtrorum ſubtilitatem in texendis aranearum telis admirantium produnt, nec aliud volunt doctores iſti ſeraphici, angelici, doctores doctorum, facundiſſimi, fundatiſſimi, fontes vitae, glorioſi, illuminati, irrefragabiles, melliflui, ordinatiſſimi, opinatiſſimi, profundi, reſoluti, relucentes, ſingulares, ſubtiles, ſublimes, venerabiles, vniuerſales, vt alia epitheta inuidenda taceamus, quae ridere MARNIXIVM [o] quendam naſoque ſuſpendere adunco, quis quaeſo aegre feret? Porro alia quoque ratione praemia nugaciſſimo eruditionis generi ſoluta ſunt, nempe honoribus academicis, quos a Iudaeis et Arabibus ad Latinos transtulit aetas Scholaſtica. Locus et inſtituti ratio non patiuntur, vt eorum hic pandamus hiſtoriam, factum id eſt abunde ab aliis, quos enumerat FABRICIVS [p], qui conſuli poſſunt. Id modo huc aduocandum eſt, quod omnino ad noſtram tractationem pertinet, ſplendidiſſimum magiſtri titulum, qui olim inter ſumma miniſterii aulici faſtigia eminebat, ſibi vindicaſſe theologiam Scholaſticam. Qui enim eam ita perdidicerant, vt acumine Scholaſtico recepta dogmata tueri, ingenioque philoſophico in ſacrarum doctrinarum explicatione eminere poſſent, magiſtri appellabantur, idemque ſonabat vox, quod hodie doctoris nomen. Quamuis fatendum ſit, et dignitates Eccleſiaſticas et honores academicos haud raro indignis eſſe tributos. Id quod

Tituli ſplendidiſſimi.

Honores academici.

m) Act. philoſ. Vol. III. p. 921.

n) Illis addi poſſunt Io. MOLLERVS in Homonymoſcop. p. 878. et BAILLETVS, Iugement des ſauans T. I. p. 204.

o) In Apiario Romanae Eccleſiae P. I. c. 10. p. 59. 60. edit. German.

p) Bibliograph. Antiquar. c. XXI. §. 2. p. 619.

quod planxit BERNARDVS WESTERODVS [q], monachus Corbeiensis hoc carmine:

Eligitur praepositus,
Decanus vel Scholasticus,
Vt alios defendat,
Qui semet ipsum destruit,
Et omnia, quae reperit,
Diabolo commendat.
Iam fit magister artium,
Qui nescit quotus partium,
De vero fundamento:

Habere nomen appetit,
Rem vero nec curat nec scit
Examine contemto.
Quid dicam de presbyteris,
Quos praesul sine literis.
Ad ordines deducet.
In quibus nec scientia,
Nec vitae condecentia
Ad minimum relucet.

Alia quae passim hac de re extant [r], breuitatis caussa praeterimus.

XIV. Mores ex hac pseudo-philosophia corrupti.

§. XVI. XIV. Non caruisse hanc pseudo-philosophiam influxu in mores horum philosophorum et theologorum cum historia Ecclesiastica et philosophica testis est locupletissimus, tum ipsa falsae philosophiae indoles atque natura euincit. Vbique enim in intellectu regnantibus praeiudiciis auctoritatis, opinionis, receptae hypotheseos, lucri, et similibus voluntas quoque non corrumpi non potuit, quamuis miram nobis sanctorum inter coelites quoque relatorum farraginem haec tempora obscura et corrupta exhibeant; de quibus disceptationem instituere, huius loci et tractationis haud est. Maxime vero persecutorius spiritus hanc pseudophilosophiam animauit, vt solet fieri, vbi ambitio et emolumenti proprii studium sororias iungunt manus, et contra aduersarios procedunt in pugnam. Manifestauit se vitium in philosophis longe pessimum et prorsus indecorum in ipsis Scholasticorum disputationibus, tantis irarum, conuitiorum, clamorum et tumultuum fluctibus agitatis, vt non modo ad rauim, sed etiam vsque ad sanguinem interdum depugnarent, vt de Nominalium et Realium certaminibus in sequentibus dicetur. Maxime vero hunc persecutionis spiritum experti sunt, qui vel a consuetis dogmatibus abire, et λεπτολογίας horum hominum contemnere, vel haec vlcera Ecclesiae tangere ausi sunt, quos et vita et fama persequi et premere non erubuerunt. Luculentum nobis suo loco exemplum exhibebit Laurentii Vallae Scholasticomastigis historia.

XV. Magna tamen inter Scholasticos ingenia et non contemnenda.

§. XVII. XV. Ex his larga manu datis luculenter intelligi posse confidimus, quam marcidos et deformes vultus philosophia sub Scholasticis habuerit; ea enim quae iam attulimus, in historia eorum fundamentum satis firmum habent, et ab ipso Lectore vel mediocriter attento ex illa possunt confirmari illustrarique. Quae vero licet ita se habeant, negandum tamen

q) In Planctu, siue satyra in clericos, quam exhibet FLACIVS inter Carmina de corrupto Ecclesiae statu p. 101. et BERNEGGER. de idolo Lauretano p. 141.

r) Legendus omnino VIVES L. I. p. 59.

tamen non eſt, non defuiſſe his Scholaſticorum temporibus ingenia magna, acuta, et aliorum menſuram longe ſuperantia. Talia enim plerique viri illi docti habuerunt, quorum ſingularem hiſtoriam conſtruximus. Dolendum autem tanti acuminis et ἐυςοχίας ingenia in haec tempora incidiſſe, quibus rapta a fatali conſuetudinis torrente manus dedere, et inſtitutionis vitio ad patrum exempla formata ſunt. Vnde quamuis tot philoſophandi vitia in iis culpemus, non cunctamur tamen ſubſcribere MELANCHTHONI [s], Scholaſticos doctores *magnos et ingenioſos homines* vocanti; et ambabus manibus magni VERVLAMII [t] iurati nugarum philoſophicarum aduerſarii ſententiam amplectimur, ita de Scholaſticis iudicantis: *Scyllae fabulam ad viuum exprimit hoc philoſophiae genus, cuius os et pectus virginem formoſam prae ſe ferebant, infra vero fuiſſe aiunt:*

Candida ſuccinctam latrantibus inguina monſtris.

Sic generalia quaedam apud Scholaſticos inuenias, quae pulchra ſunt dictu, et non perperam inuenta, vbi autem ventum fuerit ad diſtinctiones deciſionesque, pro foecundo vtero ad vitae humanae commoda in portentoſas et latrantes quaeſtiones deſinunt. Nihilominus certiſſimum eſt, ſi modo Scholaſtici ad inexplebilem ſitim veritatis et continuam agitationem ingenii varietatem et multiplicitatem lectionis et contemplationum adiunxiſſent, inſignia profecto illi extitiſſent lumina, omnesque artes et ſcientias mirifice prouexiſſent. Verum id eſſe attenta lectio meliorum ex Scholaſticorum grege auctorum probabit, apud quos inter mille inutiles tricas et quisquilias, haud raro egregiae deprehenduntur obſeruationes. Vnde cum magno LEIBNIZIO [u] in votis habemus, vt vir quidam accurate doctus et Scholaſticae philoſophiae aeque ac recentioris peritus ex hoc ſtercore aurum colligat perſuaſiſſimi, non contemnendum egregiarum obſeruationum faſciculum ita poſſe comprehendi.

Philoſophiae Scholaſticae delineatio ſpecialis exhiberi non poteſt.

§. XVIII. Ex hac generali philoſophiae Scholaſticae delineatione, ſatis manifeſtum eſſe putamus, cur, quod in reliquis hiſtoriae philoſophicae partibus fecimus, ſpecialem ſingularum partium eius διατύπωσιν exhibere, et quid Scholaſtici per ſingulas diſciplinas philoſophicas ſtatuerint explicare nec poſſimus, nec velimus. Impoſſibile enim id eſſe, ipſa incertiſſima diſputandi ratio, quaeſtionum ingens moles, diſtinctionum catervae, opinionum diuerſitas, immo ipſa, quae vna in Scholaſticis laudari poteſt modeſtia; quae pauca definiuit, et per ambiguae diſceptationis labyrinthos incerta decurrere maluit, demonſtrant. Hae enim circumſtantiae non patiuntur Scholaſticorum doctrinam compendioſo ſyſtematis nexu depictam in hoc theatro collocari. Non haec noſtra tantum imbecillitas et ἀβλεψία eſt, ſed idem viſum acutiſſimo VIVI, quo vix alius rectius

 ad

s) In Apolog. A. C. t) loco ſupra cit. u) Praef. ad Theodicaeam §. 6. p. m. 7.

ad dignoſcendos veros Scholaſticae literaturae vultus iudicium attulit [x]. Is prolixus ea in re eſt in *primo de cauſſis corruptarum artium libro*, vbi inter alia: *Philoſophi metaphoris et ambagibus obſcurarunt, quae dilucide potuiſſent dicere: alii ſcrupuli, vbi nulli ſunt, quaerunt et nodum, quod aiunt, in ſcirpo, quo videantur altius rimari; et ſubtilius omnia examinare. Nec ſolum ignaris inuiderunt ſuam peritiam, ſed eiusdem artis ſtudioſis et peritis. Ideo, ne ea crederentur illi ſcire, quae plane ſciebant, ipſi quaeſtiunculas excitarunt, vt eſt id facile etiam in rebus liquidiſſimis, vt ſi ſcientiae opinionem aliis detraxiſſent, id totum in ſe deriuaretur, quod aliis decederet.* Sed et reliqua legenda ſunt, quae natiuos horum hominum colores verasque cauſſas incertitudinis et obſcuritatis philoſophiae Scholaſticae detegunt. Quae ſi luce quadam perfundi poſſet, et clara quaedam afferri delineatio philoſophiae Scholaſticae, inutilem tamen et ſuperuacaneum nos laborem ſuſcepturos eſſe ipſa clamat rei natura et indoles. Quemadmodum enim nihil plane noui vel ſingularis in medium attulit philoſophia Scholaſtica, ſed quae philoſophiae colorem aliquem habent, ex Ariſtotele transſumta ſunt, cuius placita ex purioribus ſuo loco fontibus delineauimus, ineptis barbarisque Scholaſticorum terminis phraſibusque non repetenda: ita reliqua vel male Stagiritam exprimunt, vel pueriles nugas, et otiantis ingenii ſomnia exhibent, quae referre operoſe, et faciem tricarum inutilium veram depingere, idem eſſet, ac Lectoris noſtroque otio petulanter abuti, et philoſophiae fautores ad auerſanda eius limina prouocare. Ne tamen ἀμεθόδως egiſſe, noſtrique inſtituti immemores fuiſſe, videamur, paucis explicabimus quae nobis de Scholaſticorum in ſingulas philoſophiae partes meritis ſententia ſit, quidque illis ſtatuendum eſſe nobis videatur, qui ipſos Scholaſticorum libros adire, eorumque placita amplius cognoſcere cupiunt.

Logica Scholaſticorum qualis?

§. XIX. A logica initium philoſophandi, tanquam a ratiocinandi inſtrumento, cum faciendum eſſe Scholaſtici ſtatuerint, ſumma atque prima eorum cura ſtudiumque in ea excolenda fuit, adeo, vt quod ſupra iam ex Sarisberienſi probauimus, inuenti fuerint quamplurimi, qui totam vitam in dialecticis conſumerent. Inepte autem id factum eſt, cum in inſtrumento veritatis inueniendo excolendoque tantum temporis triuerint, vt quod reliquis philoſophiae partibus, quibus veritas naturalis et moralis diſcitur, et felicitatis comparandae ratio intelligitur, tribuerent, haberent plane nullum. Quamuis autem magnifice dialecticam ſuam iactarent, deformes tamen ea philoſophiae rationalis vultus exhibuit, et reuera eriſtica quaedam atque ſophiſtica ars magis fuit, quam ratiocinandi ſcientia. In eo omne ſtudium verſabatur, vt de rebus, quas nec intelligebant, nec vera earum principia aſſequebantur, ſyllogiſmorum retia tenderent, eorumque ſyrmata poſt ſe traherent, excogitataque ſophiſtica argutandi et cauillandi ratione, non veritatem detegerent, ſed aduerſarium ad

x) de Cauſſ. corr. art. loc. cit. pag. 115.

ad silentium redigerent, indeque gloriosam sibi pararent victoriam. Hinc tot quaestiones inutiles, intricatae, vagae, obiectum dialecticae Scholasticae constitutae sunt, et argumentorum vis non ex pondere, sed ex numero dimensa, neglecti probabilitatis gradus, contemtus demonstrandi ordo, et confusis, incertis atque vagis notionibus, terminis, propositionibus, syllogismis repleta omnia. Qua ratione cum via ad veritatem, tot deuiis perderetur, tot vepretis et spinetis obsita impediretur, tot salebris corrumperetur, non aliter fieri potuit, quam vt pessimum inde iter ad ipsam philosophiam emergeret, quod cum ducibus duobus malis, logomachia et scepticismo, susciperetur, infelici philosophantium euentu absolutum est. Nemo in hac pseudo-dialecticae facie depingenda verisque eius vultibus detegendis vel accuratior vel felicior fuit LVDOVICO VIVE, cuius *liber tertius de caussis corruptarum artium* totus ea de re legi meretur, doctissime enim et eleganter tum de ipsa dialecticae Aristotelicae ratione disserit, et lynceum in hoc quoque argumento se demonstrauit, naeuosque eius acute vidit, tum errores, molestias et vanitates dialecticae Scholasticae ex vero descripsit. Longum esset, omnia afferre, quae prudenter monet; delibabimus pauca tantum, et potiora, vt rem totam in manifesta luce collocemus. Ita vero vir praestantissimus [y]: *Venio ad amicos meos recentes, vt ipsi vocant Sophistas, in quos tanquam in nauis sentinam omnia huius artis vitia confluxerunt, et Aristotelis, et priorum, et longe plura et foetidiora de suo adiecerunt. - - Irrumpit ad tradendam dialecticam iuuenis ignarus Latini et Graeci sermonis, ignarus earum rerum atque artium, quae his duabus linguis sunt proditae. Primum omnium, quorsum pertineat dialectica, ignorat, quae sua, quae aliena, itaque et sua aliis cesserunt, et ipsi inuaserunt aliena. - - Ipsi tanquam vento quodam transuersi acti in metaphysica impetum fecerunt: non illinc modice repetunt, quae videbantur ad logicam pertinere, vt Aristoteles fecerat, sed penitus se et pueros suos immergunt in arcana illa naturae, quae constare et intelligi nullo penitus modo possunt, nisi gustatis his exterioribus. - - Sunt qui perpetuo ibi detinent, vt qui maxime sunt reales, quasi vero ad nugandum in illis commentis inuenta sit dialectica, et non ad recte disserendum. Ibi nascuntur mira monstra quaestionum de natura communi, qua miror non interdum eos terreri in somniis, aut de illa in tenebris audere verba facere, adeo monstrosa sunt. - - Albertus Grotus et deinceps alii nauem in altum deduxerunt, vt nullae iam terrae appareant, coelum vndique, et vndique pontus. - - Ad diuina transgressi puero in Schola ludenti ac nuganti de syllogismis diuinis in manus dederunt rem arduam et periculosam; ibi tam confidenter distribuunt, singularizant, particularizant, complete, incomplete, quam si de pomo aliquo esset sermo, et dum volunt rem humana ingenia superantem in pueriles formas redigere, in multa*

5 V 3

y) p. 111. Intelligit eos, qui pristinam Scholasticorum viam sequebantur.

multa incidunt absurda et impia, quae tamen consuetudo inter eos effecit leuia, vt tres esse deos, tres essentias diuinas, filium esse patrem et non esse patrem, quae aures abhorrent audire. Loquuntur ipsi de rebus offensiuis piarum aurium; quae possunt esse magis? - - Nuperrimi dialectici non contenti corruptela significationum, quam a maioribus acceperant, quandoquidem illa iam vulgata et protrita videbantur, ipsi nouam penitus linguam inuexerunt: cuiuslibet hominis quilibet asinus, et asinus praeter ab asinus, et asinus possibiliter non sunt, alter alius homo non est ipsemet cuiuslibet alterius hominis alius asinus est ens. Quis haec vlla in lingua intelligat? adiectis literis quoniam verba deerant, et ad melius diuinandum. - - Ex ista imperitia sermonis natae sunt nobis suppositiones, ascensus, descensus, ampliationes, restrictiones, appellationes, exponibilia, ad quae si lingua esset adaptanda, non solum obmutescendum esset, sed aliquid esset verum in scriptoribus, vt interdum miror, quomodo haec eis venerunt in mentem, tam ab omni ratione et loquendi et sentiendi abhorrentia. - - - Quia statim altercandum erat, et semper altercandum, quaesita sunt spinosa quaedam apta disputationibus, quae materiam suppeditarent rixis, et diutissime proferrent altercationem etiam in tradendis praeceptis artis: nihil semel dicunt, ne adimant sibi argumentandi et in contrarium dicendi occasionem. His exemplum sophistae cuiusdam Parisiensis subiungit [z], quod qui sine risu legit, illum ipso Timone esse obscuriorem oportet. Ex his vero de arte quoque critica Scholasticorum iudicandum est, in qua eo magis pueriliter labebantur, quo magis a linguarum peritia et notitia antiquitatis erant imparatissimi. Hinc ridiculi illi errores pueris sub baculo adhuc in tyrociniis versantibus non condonandi. Exempla ipsa sua barbarie et ignorantia non iniucunda dabit IACOBI DE VORAGINE *Legenda aurea*, et quod ex ea excerptum, de quo supra iam diximus, *Calendarium etymologicum*: in eo enim Hilarius deriuatur, ab altus et ares, id est virtus, Ignatius, quasi ignem patius, id est patiens, Agatha ab agyos, sanctus et theos Deus, Gregorius a grex et gorae, etc.

Physica Scholasticorum.

§. XX. Ex his, quid inepti philosophi in naturali philosophia valuerint, nobis non monentibus, quilibet intelligit. Nempe cum difficillimam philosophiae partem essent aggressi, non naturam obseruationibus et experientia rimandi, non ad rerum naturalium affectiones attendendi studiosi fuerunt, sed dialectica subtilitate vagisque et obscuris principiis, quorum nec sensus nec veritas vlla erat, de rebus sibi ignotis differere, et naturam quisquiliarum suarum coeno conspurcare contenderunt. Id quod aliter quoque euenire non potuit. Selegerant sibi in his ducem Aristotelem; quem et ipsum difficilem et in hoc argumento obscurum, notionumque quas sequitur, vagarum et dictionis breuis et concisae studio

z) de Causs. corr. art. loc. cit. p. 128.

dio impeditum Graece loquentem non intellexerunt, sed ex barbaris versionibus ex malis Arabicis inepte confectis de eius opinione quaedam perceperunt. Qui cum incertas et obscuras voces pro rerum principiis supposuisset, nacti hi homines talem ducem ad dialecticas et metaphysicas tricas totam scientiam naturalem reuocarunt, et tam amplum rerum creatarum theatrum, in ontologiam quandam, vel, vt rectius dicamus, in terminorum confusorum et nihil significantium chaos transformarunt, entia sibi naturalia fingentes, quae solae formauerant abstractiones absurdissimae. Multi in hac detestabili doctrina physica Scholasticorum damnanda et exagitanda fuere viri summi et melioris literaturae sensu instructi, ex quibus imprimis legendi VIVES [a], MORHOFIVS [b], et qui reliquos lumine et acumine vicit Magnus VERVLAMIVS [c]. Ipsae vero Scholasticorum tractationes physicae, omnium luculentissimum esse possunt specimen. Nos, non nisi exorata quidem prius a Lectore venia, vnum adducemus, vt exemplo res constet. Leguntur inter THOMAE AQVINATIS opuscula quaedam huius generis: *De principiis naturae*, *de natura materiae*, *et dimensionibus interminatis*, *de mistione elementorum*, *de occultis operibus naturae*, *de motu cordis*, in quibus inter reliqua [d] occulta naturae opera deriuat a formis rerum, quae in propriis materiis existunt, principia autem formalia talium corporum esse ait coelestia corpora, quae diuersimode se habentia secundum accessum et recessum, generationem et corruptionem caussant in his inferioribus. Ex quibus concludit latentes in his formis occultis facultates reduci in altiora principia, nempe corpora coelestia, vel virtutes his adhuc superiores, in substantias separatas intellectuales, quae his operationibus vestigia sua imprimant. Ex his, quaeso, Lector, in mysteria occultorum naturae operum penetrare conare, et v. g. quae sit caussa virtutis in Magnete, disce. Cuncta quae confusis incertisque et obscurissimis notionibus angelicus doctor tibi tradit, eo tendunt, esse e. g. vim Magnetis impressam corpori huic per formam quandam occultam a sphaerarum coelestium et intelligentiarum iis praefixarum influxu descendentem; et sic magno lumine naturali auctus angelicam philosophiam miraberis. Elegantiora non habent alii, ex quibus si BONAVENTVRAM, barbarie reliquis tolerabiliorem inspicere sustinemus, complura huius rei exempla inueniemus [e]. E. g. Elementum definit esse primum principium componibilium, sed non compositum; elementatum quodlibet corpus compositum ex quatuor elementis; quintam essentiam, corpus per se differens ab omnibus elementis et elementatis, tam in materia, quam in forma, tam in natura, quam in virtute, non habens in se contrarietatem, vnde nec caussam corruptionis. His cupediis abundant mensae Scholasticae. Talis cum physica fuerit, corrupta inde medicina quoque

a) loc. cit.
b) Polyhist. T. II. L. I. c. 13. p. 74.
c) loco supra cit.
d) p. 213. seqq.
e) In Compendio theolog. verit. c. II. Opusc. T. II. p. 728. seqq. edit. Lugdun.

que eſt, et ineptiſſimae hypotheſes ad artem ſalutarem allatae; quas non difficile fuit conciliare inter ſe Aponenſi, cum obſcurarum notionum vocumque nihili ea ſit conditio, vt in quaſcunque cupias ſignificationes rapere poſſis. Ex vero iterum VIVES [f]: *Medicis rerum veterum ignaris, et earum quae potiſſimum ad ſalutem humani corporis conducerent, aliquid tamen fuit agendum ex Scholaſtica illa phyſicae exercitatione. Ingentem et copioſiſſimam diſputandi materiam in hanc quoque artem tanquam plauſtris inuexerunt, de intentione et remiſſione formarum, de raritate et denſitate, de partibus proportionalibus, de inſtantibus, ea quae nec ſunt, nec vnquam euenient, ventilantes ſua ſomnia, deſerta pugna cum morbis, interea loci prementibus atque occidentibus.* Non defuiſſe quidem his quoque tenebricoſis temporibus viros nonnullos magnos, qui via experientiae ad cognoſcenda naturae miracula haud infeliciter progreſſi ſunt, Alberti M. Rogeri Baconi, Arnoldi de Villa Noua, et paucorum aliorum exemplis conſtat. Aſt nec ex horum obſeruationibus generalis naturalis philoſophiae conſideratio emendata eſt, vt ex ipſius Alberti M. exemplo diſcimus, qui cum tot experientiae teſtimoniis de viribus naturae eſſet inſtructus, cum reliquis in explicandis naturae φαινομένοις deſipere maluit: nec paſſi ſunt homines ineptiſſimi, et in his tenebris palpare gaudentes, haec lumina naturali accendi ſcientiae; inde inuidia in hos naturalis doctrinae profectus exarſit, quodque aſſequi obſita ſqualore ingenia non poterant, aut haereſeos aut magiae inſimularunt, et excitata horrenda ex monte Tarpeio fulmina, quibus in famam et fortunam virorum quibus

De meliore luto finxit praecordia Titan

ſaeuitum eſt. Vnum praeter reliqua ſupra iam adducta exemplum allegamus, Virgilii, Salisburgenſium epiſcopi, cuius vita legitur apud CANISIVM [g] et MABILLONIVM [h]. Is cum eruditionis cauſſa valde ſuſpectus eſſet Bonifacio, magno ignorantiae et barbariei patrono, quae fulcra eſſe ſuperſtitionis ſibi tantopere deamatae nouerat, valde eius cenſuram incurrit ob aſſertos antipodas. Concludebat enim acutiſſimus theologus, nouum ita annunciari mundum, pro quo Chriſtus paſſus haud ſit. Cuius inconditos clamores licet retundere et ipſe Virgilius interpoſita ad pontificem Romanum appellatione, et Odilonis Bauariae ducis demonſtratione et precibus conaretur, ad hoc tamen tribunal, etiam in phyſica cognitione infallibile! citatus eſt, qua de re poſt AVENTINVM [i] legendus eſt magnum olim Auguſtae noſtrae ſidus MARCVS WELSERVS [k].

§. XXI.

f) L. V. p. 176.

g) Antiqq. lect. T. VI. p. 1173.

h) Act. SS. Ben. Sec. IV. P. II. et Anal. T. II. L. 23. n. 4. L. 22. n. 14. PAGI Crit. Anti-Baron. T. III. ad an. 746. n. 6. MEZGER. Hiſt. Salisb. L. II. c. 9. ſeqq.

i) L. III. Annal.

k) Annal. Boic. L. V. conf. BAYLE Dict. T. IV. art. Virgile p. 459.

§. XXI. Nulla vero in ſcientia philoſophica ſibi magis Scholaſtica gens placebat, quam in metaphyſica, hanc ſcientiarum reginam eſſe clamabat, hanc in eruditionis cacumine ponere homines iactabat. Et credere quidem quis poſſet, in ea regnaſſe, multumque praeſtitiſſe Scholaſticos, eis ingenii viribus inſtructos, quibus notionum ſublimitate et axiomatum altitudine ſupra rerum naturalium ſphaeras euchi potuerint. Verum aliter res cecidit, et nec vera et generalia philoſophiae omnis atque primae principia, nec ipſam quam tamen ſibi hermathenae inſtar delegerunt metaphyſicam Ariſtotelicam aſſecuti ſunt. Et prius quidem ex ineptis terminis et diſtinctionibus ac vagis vaniſque praeciſionibus, quibus metaphyſicas diſquiſitiones ſuas inſtituebant, diſci poteſt, quibus factum, vt, quae vniuerſalis quaedam philoſophiae inſtitutio eſſe debebat, inanium terminorum et abſtractionum chaos eſſet, et ſyſtema aliquod Scotiſticum, id eſt, vere tenebricoſum et obſcurum. Poſterius ex collatione metaphyſicae Ariſtotelicae cum metaphyſica Scholaſtica omnium rectiſſime intelligitur. Cum enim Ariſtoteles in metaphyſica veterum phyſicorum principia vel euertenda vel emendanda ſuſcepiſſet, vſus mathematicorum axiomatum ſubſidio, noua ſibi fabricauit, quae intelligi non poſſunt niſi ab iis, qui vtriusque rei praeſidiis inſtructi ſunt. Aſt nec veterem phyſicam nec matheſin nouerant hi metaphyſici, et in tam peregrina, qualis Ariſtotelis metaphyſica eſt, regione verſantes, cuius nec linguam nec mores aſſequebantnr, ſpectra pro hominibus, id eſt, inania otioſorum ingeniorum ſomnia pro principiis Ariſtotelis arripuerunt. Exemplum eius rei luculentum eſſe poteſt materia prima, vexatiſſimum in Scholaſtica philoſophia argumentum. Hanc in metaphyſica dixerat Stagirita eſſe, quae per ſe ipſam neque quid eſſet, neque quantum, neque aliud quid eſſe dicatur, quo ens determinetur. In qua definitione ad veterum philoſophorum principia ex corpuſculis eſſe affirmantium notionem corporis reſpexit, a quo materiam primam, ex qua componantur corpora, praeciſione mentali ſeparabat. Illi autem corpus dixere, non, quod Scholaſtici ita vocarunt, materiam extenſam; ſed quantitatem formis et qualitatibus ornatam. Ab hac quantitate formis inſtructa, qua fiunt corpora primum illud principium ipſi ſeparandum viſum erat, eo quod materiae formam et priuationem, tanquam prima principia opponebat, et ex his tribus atque generaliſſimis principiis rerum omnium naturalium generationem deriuabat. Ita enim mentis praeciſione in hoc materiae principio efformando abſtrahendum erat, ab omnibus illis, quae faciunt, vt res ſit vel aliquid, vel quanta, vel qualis, et vt certum corpus exiſtat determinatum, alias principii locum tueri, eique formam et priuationem adiici, atque ex his demum tribus rerum omnium corporearum determinationes, ortumque et generationem deriuari non poſſe ſtatuebat. Valde placuit Scholaſticis hic foetus, cum ingenio eum ſuo, abſtractionibus deditiſſimo fauere viderent. Verum cum ignorarent, quid corpus veteribus phyſi-

Metaphyſica Scholaſtica.

physicis, a quibus in ordinandis rerum naturalium principiis Aristoteles diuortium faciebat, esset, et materiae conceptum metaphysicum cum subiecto extenso, adeoque formae et quantitate iam induto confunderent, in ineptissimas de materia prima disputationes inciderunt, et innumeras de ea tricas excogitarunt, quibus Aristotelis sententia multum obscurata est. Cumque nulla notione certa et perspicua vterentur, varias et diuersissimas excogitarunt opiniones. Thomae asseclis materia prima pura est potentia omni actu destituta; alii, qui hoc merum imaginationis spectrum laruamque esse persentiscebant, certam materiae existentiam defendebant, licet ignorarent, qualis ea esset. Vnde eo vsque nonnulli progressi sunt, vt cum haec materiae attributa non nisi Deo conuenire posse crederent, eum esse materiam primam contenderent, et periculoso errore, ex eo omnia fluxisse affirmarent, quem Dauidis de Dinanto errorem fuisse, supra ostendimus.

Theologia naturalis Scholasticorum.

§. XXII. Attigerunt etiam Scholastici praecipuam metaphysicae partem, doctrinam de Deo deque religione naturali, nec deneganda est quibusdam eorum laus, quod acute in eo argumento fuerint versati. Inter quos iure suo eminent THOMAS ob *Summam contra gentes*, et THOMAS BRADWARDINVS ob libros *de prouidentia*, de quo vtroque GABR. NAVDAEVS [l] pronuntiauit; *omnium instar iure merito haberi potest doctoris angelici S. Thomae Aquinatis summa aduersus gentes, adeo ferax est sensuum, rationis, subtilitatis et doctrinae; nec minimum quoque auxilium positum est in libris de prouidentia Thomae Bradwardini, quoniam in illis pari ferme cum D. Thoma subtilitate et rationum pondere procedit.* Verum quod rationis acumen satis egregie suppeditauit, methodus Scholastica, inanes distinctiones, termini obscuri et alia huius generis, ita vitiauerunt, vt vsum aduersus Infideles suum, quem debebant, praestare nequeant. Vt taceamus ignorantiam errorum gentilium, ex inscitia, quam historiae philosophicae defectus genuit, exortam, qua factum, vt nec errantium mentem assequerentur, nec earum apte refutare opiniones possent. In doctrina vero de spiritibus nugati sunt non minus, quam in reliquis, abditarum substantiarum naturas suis abstractionibus somniisque exhaurire se posse persuasi. Exemplo esse potest BONAVENTVRA, quamuis innumeros se nugaciores habuerit. Is enim in compendio theologicae veritatis [m], ita de angelis agit, vt eos definiat, esse substantias qualitercunque compositas, scilicet ex eo quod est, et quo est; eos porro distinguat in diuersas hierarchias coelestes tribuatque illis visionem matutinam, siue rerum in verbo, et vespertinam, siue rerum in se, inque ea cognitionem magis illos in habitu, quam in actu habere dicat. Agit etiam de proprietatibus et officiis singulorum ordinum, de motu, de praelatione, de confirmatione angelorum, et imprimis de eorum locutione, de qua miras naenias

l) Bibliograph. polit. p. m. 15.

m) l. c. Tit. II. c. 11. seqq.

nias narrat, inque toto argumento ita verſatur, ac ſi ad beatas ſpirituum ſedes translatus ipſe eorum naturam totam viſione intuitiua perſpexiſſet. Haec Bonauentura, modeſtior et doctior aliis, quid non inficetum Scholaſticorum vulgus feciſſe cenſendum eſt?

§. XXIII. Neque meliora in philoſophia morali apud Scholaſticos quaerenda ſunt, in qua coecorum more vagi et palpantes oberrabant, et quid de moribus recte ſtatuendum eſſet, ignorabant. Et quod ad illa quidem tempora attinet, in quibus libri Ariſtotelis ethici nondum vulgati ſunt, quod ſeculo XII demum factum eſt, ex confuſis inter ſe Scripturae S. praeceptis et PP. ſententiis tota morum doctrina tradita eſt, et vix pars fuit philoſophiae. Maximo vero in pretio habita ſunt Gregorii M. Moralia, de quibus cum in antecedentibus late iam ſit dictum, oſtenſumque, quam miſere illis libris vera ratio moralis doctrinae corrupta ſit, palam eſt, his quoque temporibus meliorem conditionem eam non accepiſſe, quamuis ita mordicus illi profeſſores inhaererent, vt emergere diu libri Ariſtotelis ethici non potuerint. Nam miſere cognoſcendi principia inter ſe confundebantur, vt quid Scripturae debeatur, quid doctorum Eccleſiae conſenſui, quid conciliorum decretis, cento hic tam male conſutus oſtendere non poſſet. Neque de principiis actionum humanarum diſpicere curabant inepti homines, contenti nudo aridoque diſcurſu officiorum ſummam quandam deſcripſiſſe, vel de virtutibus chaos aliquod praeceptionum male cohaerentium condidiſſe. Vbi vero ethica Ariſtotelis innotuit, et moralis quoque doctrina pars philoſophiae haberi coepit, de virtutibus et vitiis tractare coeperunt Scholaſtici, inter quos Thomam in *Secunda ſecundae* reliquos omnes ſuperaſſe ſupra iam in eius vita monuimus. Nec negari poteſt, probauiſſe nonnullos in eo argumento induſtriam et voluntatem rectam. Verum duplex malum rem omnem perdidit. Nam cum vera et genuina actionum moralium fundamenta et principia ex natura hominis morali detegenda eſſent, oſtendendumque, qua ratione emendandus animus, et ad veram actionum ſuarum normam adplicandus eſſet, his vel plane praetermiſſis, vel inepte et ὡς ἐν παρόδῳ tactis, dialectica illa peſtis Ethicam occupauit, et Scholaſtico modo de officiis caſibusque conſcientiae actum eſt. In qua tractatione non quaeri debent definitiones accuratae virtutum et officiorum, ſed inutilis et contentioſa ratiuncularum de caſibus vix vnquam in vita humana occurrentibus coaceruatio. Qui vero in ἀρετολογίας campum deſcendebant, Ariſtotelem ducem ſequentes vndecim eius virtutes exponebant, minime curioſi quo ſenſu virtus Ariſtoteli placuiſſet. Vt vero Scholaſtica Ethica theologiae aptius et concinnius iungeretur, virtutum theologicarum trigam, fidem, ſpem, charitatem addebant, ſicque gryphes equis iungebant, nempe virtutes politicas et felicitati vitae ciuilis atque aulicae dicatas, quas Ariſtoteles commendat, cum virtutibus a Spiritu S. profectis, et aeternae felicitati deſtinatis. Quod quam miſerum ſit, et ab omni

Ethica Scholaſticorum.

vera de moribus philosophandi ratione alienum, rei periti nullo negotio intelligent. Alterum malum introduxit superstitio et cleri emolumentum ex illa oriundum. His enim moderantibus virtutum immutata sunt nomina, et illis tributa, qui in defendendo augendoque superstitionis foedissimae et ab omni ratione philosophica alienae regno se praebuerunt industrios. Cuius rei exemplum esse potest pii sanctique nomen atque encomium, illis tributum, qui aut singulari aulae se Romanae probauerant obsequio, aut clericorum commoda, reditus, et honores valde auxerant, aut in ceremoniis ritibusque multiplicandis, colendis, seruandis fuerant diligentissimi. Hoc ad sanctitatem quidem theologicam pertinebat, ast ita iudicium corrupit, vt quid philosophia pium atque Deum decens esse dicebat, non intelligeretur. Eadem ratio valuit etiam de castitate, quam introducta coelibatus clericorum lex, ob insignia, quae inde hierarchiae ecclesiasticae oriebantur, emolumenta, mire peruerterat, ita vt castitatem virgineam seruari crederentur monachi perditissimo luxu et infami incontinentia polluti, vt de monachis S. Dionysii supra in Abaelardi historia obseruatum, additumque, libenter tolerasse hos prauos mores principes, vt effrenes homines eo facilius coercerent. Duplex tamen rei medicina adhibita est, ipso vero morbo suo euentu deterior. Cum enim ius canonicum priuata magis, quam publica auctoritate initio accessisset, tertium moralis doctrinae genus, ex iure canonico, ciuilique, et ethica Aristotelica consarcinatum inualuit, quo pacto arida prorsus atque sterilis ethica facta est; praecipue cum seculo XIV in eo apex moralium tractationum constitueretur, vt casus conscientiae magna et inepta curiositate definirentur, iis saepenumero principiis adhibitis, quibus omnis verae virtuti neruus relaxatus est, quam pestem hodienum dolent viri pii cordatique. Placere non potuit in tam graui argumento inanis et leuis tractatio animis paulo melioribus, qui ita mentis emendationem negligi dolebant, hinc de remedio illi ponendo cogitauerunt. Verum cum a sanae philosophiae praeceptis destituerentur, neglecto rationis et reuelationis lumine, imaginationis somnia supposuerunt, et internum quendam virtutis fundum sibi asseruerunt, qua in re philosophia mystica per Ioannem Scotum Erigenam inter Latinos manifestata et in monasteriis propagata valde confirmati sunt. Quae actionum moralium regula vbi semel fuisset admissa, impudenti fronte et inaudita audacia, apparitiones, reuelationes immediatae, colloquia angelica, visiones diuinae, et huius generis sexcenta alia, quibus medii aeui historia scatet, excogitata sunt. Qua ratione omni tandem philosophiae morali ex vtraque parte oculi effossi sunt, et triumphauit humanarum virium, et superstitionis ineptissimae fiducia, Scholasticis et Mysticis, diuersa licet via, ad eundem scopum collineantibus.

Ius naturae et gentium Scholasticorum.

§. XXIV. Iuris naturalis et gentium praecepta a morali philosophia ante Grotium nemo recte distinxit, nec Scholasticis in mentem venit, peculiari tractatione de iis agere, quamuis videret vnus itemque alter hanc quoque

quoque disputationem ad moralem partem pertinere n. Nec possibile fuit hominibus confusas notiones sequentibus, et iuris pontificii decreta cum naturae legibus confundentibus, vel patrum effata, nullo vero sanoque principio connexa in illarum locum surrogantibus talia dare, quae vel mediocriter sufficere potuissent. Quae vero de officiis, quae pars sunt iuris naturalis, disputarunt, miseram iuris diuini humanique confusionem spirare supra euicimus: et par quoque casuum conscientiae ratio est, de quibus hoc loco prolixe disputandum non est, cum ad theologiae moralis historiam pertineant. Velimus autem legi, expendique, quae eruditissimi et cordati viri IO. MABILLONIVS o et LVD. ELLIES DVPINIVS p monuerunt, quorum libri cum in omnium manibus versentur, eorum loca, breuitatis caussa non exscribimus. Ipsa vero summa principum iura haud raro violare, et eiusmodi axiomata introducere, quae in maiestatem summam maxime erant iniuria, mali huius fuit consequens; vt attentata curiae Romanae in summos principes euidenter demonstrarunt q. Quibus licet nonnulli se mascule opponerent, quaeque iura principum, quae cleri sint, ostendere satagerent, fecit tamen defectus sanae philosophiae, et principiorum rationis atque reuelationis confusio, modusque disputandi Scholasticus, vt bona caussa plerumque male defenderetur, id quod de Occami de hoc argumento scriptis supra monuimus. Vbi vero vel emolumentum poscebat, vel ambitio iubebat, vel arcanae rationes suadebant, violandi gentium iura occasionem et excusationem facilem inueniebat superstitio. Exemplum qui cupit, hunc expeditionum cruciatarum iubemus inspicere historiam.

§. XXV. Politicae scientiae praecepta tradere et ab indole philosophiae Scholasticae spinis modo theoreticis assuetae et a commodis et ratione status cleri, qui philosophiae claues costodiebat, erat alienum. Eis enim expediebat, prudentiae regulas non cumulare. Aristotelis autem scripta, quae huc pertinent, his hominibus prorsus erant inutilia, eo quod Graecarum rerumpublicarum statum, quem illa respiciunt, ignorabant: et aliae tum erant rerum publicarum et imperiorum formae, quibus applicari, nisi summa cautione istae regulae non possunt. Nihil igitur, quod fructum magnum referat, in scriptis Thomae, Aegidii Romani, aliorumque, quibus de regimine principum egerunt, deprehenditur. Illi enim vbi principes praeceptis imbuerunt suis, ad id sollicite respexerunt, vt ita formarentur, quo sarta tectaque maneret cleri auctoritas et veneratio. Quam tot artibus callidissimis assertum iuere, vt politicae cuiusdam Machiauellisticae regulas eos non latuisse sit apertissimum. *Politica Scholasticorum.*

n) Id de Petro de Tarentasia supra obseruatum.
o) De studiis monasticis P. II. c. 7. p. 299. seqq.
p) Meth. studii theolog. L. IV. p. 83.
q) Ea rationibus theologicis et philosophicis defendere ausus est Petrus de Alliaco.

Sectae Scholasticorum.

§. XXVI. Abiisse Scholasticos in sententiarum diuortia, ex antecedentibus constat; ex hoc vero opinionum dissensu exortae sunt sectae, quae magna haud raro contentione inter se digladiatae sunt. Et Alberti M. quidem discipuli Albertistae vocati sunt; cui sectae occasionem dedit aucta in immensum philosophiae Aristotelicae cum sacris dogmatibus commixtio, cui tunc multi adhuc paulo magis sobrii contradicebant, et castius de rebus sacris philosophandum esse statuebant: in quo ducem eos habuisse Petrum Lombardum ex supra dictis notum est. Obseruauit id more suo acute et eleganter PAVLVS LANGIVS[r]: *Albertus ob amplitudinem omnifariae doctrinae Magnus dictus, fuit in omni philosophia Peripatetica peritissimus. Hinc et a plerisque simia Aristotelis appellatus est, qui et nimium vino secularis scientiae ebriatus sapientiam humanam, ne dicam, philosophiam profanam diuinis literis copulare ausus est, quique dialecticam contentiosam, spinosam et garrulam, sacratissimae et purissimae non pertimuit commiscere theologiae, nouum et philosophicum modum sacras docendi et explanandi literas suis tradens sequacibus: theologistarum sectae, quae ab eo Albertistarum dicitur, dux et monarcha excellens.* Paria habet AVENTINVS, qui videndus. Nouarum porro sectarum condendarum occasionem dedere dissensiones inter Thomae Aquinatis et Ioannis Duns Scoti asseclas obortae. Cum enim summam sibi existimationem auctoritatemque comparasset Thomas, et qui ordini Dominicanorum nomen dederant, sodalis sui placitis strenue adhaererent, Franciscanorum familia gloriae Praedicatorum ordinis valde aemula, vt hanc exinaniret, ad contradictiones et dissensiones plurimas progressa est. Quae aemulatio vt vbique partem aduersam premebat, ita in philosophiae quoque et theologiae studium influxum habuit, vt, cum Thomae Summa, instar libri classici haberetur, isque Augustinum pressius secutus, multos sibi vbique locorum tanti nominis veneratione sectatores acquisiuisset, ordo Minorum ab eius placitis recederet, eaque in haud paucis tanquam minus recta et philosophiae atque PP. doctrinae haud conformia conuelleret. Qua in concertatione quamuis Bonauenturae auctoritas magno suae parti esset ponderi, minus tamen is Scholasticus, id est philosophus visus est, quam vt ingenio Thomae et sequacium integras phalanges opponere posset. Hinc alius progressus ex Minoritarum sodalitio Scotus, quem subtilitate et abstractionum artificio Thomam superasse supra retulimus. Is cum ad lapidem Lydium philosophiae contentiosae Thomae doctrinam philosophicam et theologicam examinasset, plurima in ea desiderare se posse sibi visus est, et maiori subtilitate accuratius philosophandum esse statuit. Cumque is multos, ex suo praecipue ordine, discipulos haberet, exorta inde Scotistarum et Thomistarum certamina. Quae non leui modo conceptuum logicorum et relationum ac affectionum quarundam propositionum dialecticarum

r) In Chronico Cizensi loc. cit.

carum et metaphyficarum diffenfu inualuere, fed ad nobiliffimum quoque argumentum de auxiliis gratiae et liberi arbitrii extenfa funt, in quo Scoti Schola ab Auguftini placitis longius, quam Thomae, receffit. Quae tamen eorum concertationes, et diffenfus momenta, hoc loco exponi non poffunt, adeundus autem eft ex Scholafticis vetuftioribus Hieronymus de Ferrariis, cuius locos communes hunc diffenfum inter Scotiftas et Thomiftas explicare fupra monuimus; ex Scholafticis recentioribus autem IOANNES ARADA theologus Salamanticenfis, qui *Controuerfias theologicas inter S. Thomam et Scotum fuper quatuor libros fententiarum* edidit [s], *in quibus pugnantes fententiae referuntur, potiores difficultates elucidantur, et refponfiones et argumenta Scoti reiiciuntur.* In philofophia autem diuerfas vtriusque partis opiniones recenfuit IOANNES LALEMANDET [t], qui videndus. Fuerunt tamen, qui conciliare vtramque partem auderent, exigua vtriusque gratia, quae inimicis vtrinque telis congredi maluit, vt philofophiae erifticae vfum quendam haberet infignem. Quod tum quidem factum effe, ex temporum iftorum conditione et indole nemini mirum videri debet, at noftro adhuc aeuo in tanta emendatae philofophiae luce factum effe, et quotidie a nonnullis fieri, merito mirandum, luculento argumento, quid auctoritatis, ordinis, receptae hypothefeos aliaque praeiudicia, quid educatio et confuetudo valeant. Ex ipfa vero Scoti Schola Occamus prodiit, nouae iterum fubtilitatis inconditae conditor, quem cum Ludouici Bauari imperatoris gratia plurimis mirifice commendaffet, Occamiftarum inde fecta exorta eft, de qua fupra iam quaedam attulimus. Neque hic quidem diffenfionum finis, fed vt quisque in excogitandis nouis quaeftionibus et affertionibus ingeniofior, atque erifticae philofophiae beneficio contentiofior, ita nouae quoque factioni gratior. Memorabilis ea de re eft AVENTINI [u] locus, ita fcribentis: *Ante trecentos annos mendicantes et academici Ariftotelem extulerunt, variisque in illum commentariis editis diffidere coeperunt inter fe, alius aliter femper expofuit, quilibet fingulari modo ac opinione, ita vt vno aliquo pertractando totum vitae tempus confumat, nil legat, nil intelligat aliud, condemnat reliquos, cum illis rixetur, altercetur, belligeretur, litiget. Et ita omnes felium in morem inter fe committantur. Hic Sophifta eft, ille Thomifta, alius Albertifta, hic iterum Realifta, ille Occamifta, hic Marfilium fequitur, ille Tartaretum, alius Bricartum. Hic antichriftus eft, ille Moderinus, hic noua, ille veteri incedit via, hic voces tractat, ille vocum fignificata, clamorum autem et rixarum non eft finis, femperque inter fe diffident, nifi cum aliorum fanguini infidiantur.* In fequentibus haec in Ingolftadienfi quoque academia obtigiffe, feque ex decreto principum in reducendis ad concordiam animis profefforum ingentes labores exantlaffe, refert. Alia eius loca non minus memo-

s) Colon. 1620. 4.
t) Monach. 1645. fol. editis Decifionibus philofophicis.
u) L. I. p. 218.

memorabilia, quibus infinitas Scholasticorum discordias magna fortitudine detexit, breuitatis caussa silentio praeterimus. Inter omnes vero Scholasticorum sectas nulla est, quae Nominalium et Realium concertationes adaequet, quas cum toties in partes vocauerimus, prolixiorem iam earum delineationem poscit nostra tractatio.

Historiae sectae Nominalium et Realium scriptores.

§. XXVII. Nominalium et Realium historia impedita et obscura est, nec eo lumine a scriptoribus historiae philosophicae, quo debebat, illustrata. In veterum Scholasticorum scriptis, praeter ea, quae Io. SARISBERIENSIS [x] habet, infra adducenda, articulosque Nominalium Ludouico XI oblatorum [y], quorum in sequentibus quoque faciemus mentionem, parum deprehenditur, ex quo historia harum sectarum disci possit, quamuis plena sint vtriusque partis scripta obiectionum, quibus aduersarios suos presserunt, ex quo Occamus Nominalium sectam resuscitauerat. Inter recentiores, duos, qui Nominalium vestigia presserunt, scriptores eorum historiam exposuisse, viri docti referunt, nempe Io. SALABERTVM in *Philosophia Nominalium vindicata* [z], vel quo titulo MORHOFIVS [a] librum aduocat, *Logica in Nominalium via:* et anonymum, auctorem *Artis rationis ad mentem Nominalium*, quae Oxonii [b] prodiit. Neutrum tamen librum videre nobis contigit, et prioris tanta quoque est raritas, vt summis in Gallia curis a praestantissimo MATVR. VEISSIERE LA CROZE quaesitus inueniri tamen, quod ipse nobis per literas retulit, non potuerit. P. BAYLE autem, qui librum inspexit, de Nominalium quidem secta eiusque conditore potiora referre promisit [c], sed nescio qua culpa, non praestitit. Nemo vero obscurissimis sectis lucem recentiori aetate inter nostrates accendit ante IACOBVM THOMASIVM, qui vt erat historiae philosophicae tum veteris tum medii aeui callentissimus, et accurato iudicio ad detegendos opinionum fontes instructus, ita non inelegantem *de secta Nominalium* narrationem, licet pro instituti modo breiusculam condidit [d]: Ex hoc sua hausit et in compendium redegit MORHOFIVS [e]. Nosque olim collatis eius obseruationibus cum testimoniis veterum, memorabiliora quoque exposuimus [f], quae calculo suo probauit magni vir nominis B. Io. FRANC. BVDDEVS [g]. Alios, qui ὡς ἐν παρέργῳ harum sectarum mentionem fecerunt, cum nihil noui afferant, silemus.

Historia Nominalium et Realium.

§. XXVIII. Historia contentionis inter Nominales et Reales intelligi, eiusque origo vera detegi non potest, nisi ad Graecanicae philosophiae historiam respiciamus, quae illius occasionem exhibuit. Nempe ad Platonis, Aristotelis et Zenonis hypotheses de ideis, siue speciebus rerum vniuersalibus attendendum est, ad quas digitum intendit Porphyrius, cuius *Introductio*

x) Metalog. L. II. c. 17. p. 814. seqq.
y) Extant apud BALVZIVM Miscell. T. IV.
z) Paris 1651. 8.
a) Polyhist. T. II. L. I. c. 13. §. 11. p. 79.
b) 1673. 12.
c) Dict. T. I. art. Abelard. not. 2. p. 28.
d) Orat. XII. p. 241. seqq.
e) loc. cit. p. 73.
f) In historia de Ideis Sect. II. §. 4. p. 198.
g) Comp. hist. phil. c. V. §. 7. p. 352. Isagog. in theol. hist. L. I. c. 4. p. 231.

ductio in Aristotelis logicam, siue tractatus *de praedicabilibus* ansam controuersiae dedit. Platoni quid idea sit, peculiari tractatione prolixe excussimus, quae consuli ab iis debet, qui accurate totam rei seriem pernoscere cupiunt. Nos pro praesentis instituti modo paucis notamus, Platoni ideam non esse illam, quae ex contemplatione obiectorum singularium exsurgit notionem vniuersalem reique alicuius generalem conceptum, quem recentiores ideam vocant, ille εἴδη vocauit et ab idea distinxit. Sed ideae sunt illi essentialia rerum omnium singularium exemplaria, αὐτουσίᾳ gaudentia, ad quorum naturam indolemque res singulares formatae sunt, et quae illis veram certamque atque stabilem essentiam largiuntur. Has ideas ex diuina mente oriri, inque ea radicari, sua autem propria substantia gaudere, et esse αὐτὰς καὶ ὄντως ὄντα statuit, et circa earum cognitionem versari intellectum humanum, in his rerum essentiis separatim et extra materiam exsistentibus cognoscendis cardinem verti totius philosophiae asseruit. Ridiculum id visum Aristoteli, dari extra materiam eiusmodi essentias vniuersales, quibus res omnes singulares essentialiter modificarentur, rato, esse haec τερετίσματα et nugas otiosi ingenii, Platonemque sine caussa ratione neque sufficienti haec somnia ex scholis Pythagoreorum, quae i[illegible]ntibus personabant, recepisse, suoque intulisse systemati. Cum autem negare non auderet, esse in rebus formas essentiales, has ideas, siue formas, qua voce Platonicum nomen exprimere maluit, materiae ab aeterno esse impressas, et in ea latere affirmauit, et ita demum ex rationibus istis formisque seminalibus materiam esse formatam statuit. Non negabat Zeno, et tota schola Stoica rationes seminales, rerumque materialium radices, sed denegabat eis essentialitatem atque formalitatem, eos ridens, qui huiusmodi vniuersalia extra intellectum dari asserunt, eaque a notionibus vniuersalibus et vocibus quibus illae exprimuntur, distinguunt. Tres has veteris Graeciae philosophantis sententias alio loco [b] prolixe explicuimus, et testimoniis veterum abunde roborauimus, quae huc transferre locus haud patitur. Scholasticorum voces si huc trahimus, illi de vniuersali disputantes, quod in metaphysicum, physicum et logicum diuidunt, triplicem hunc vniuersalis respectum ita exprimunt, vt primum vniuersale dicant ante rem, secundum in re, tertium post rem. Haec subtilis disputatio non modo Academiam, Lyceum et Stoam inter se commisit, sed et post Christi nati tempora Eclecticis philosophis occasionem dedit, subtilissimas tricas suas syncretisticas ad hanc quoque pugnam componendam adhibendi, et in isto argumento Platonem, Aristotelem et Zenonem inter se conciliandi. Hoc vt obtinerent, ita statuebant: ideas quidem rerum essentialia esse exemplaria, reipsa et per se subsistentia, verum tantum in intellectu diuino, qui in fingendis rebus singularibus iis velut caussis exemplaribus vsus sit, quibus materiae characteres rerum essentiales impresserit, vt inde formam acciperent;

b) In Historia philosophica de ideis.

rent; quemadmodum vna ſigilli figura et charactere innumeris cerae partibus notae illae characteriſticae poſſunt imprimi. In Logica autem iſtorum exemplarium ſigna eſſe notiones vniuerſales per abſtractionem intellectus cognoſcendas, quibus eſſentiae rerum exprimantur. Et huc tum praedicamentorum, tum praecipue praedicabilium doctrina ex metaphyſica in dialecticam transferebatur. Subtiliſſime ea de re diſputat PLOTINVS [i], quem alii ex hac ſchola Alexandrina ſecuti ſunt, quorum φιλοσοφούμενα de ea *Tomo ſecundo* retulimus. Valde placuit hic pullus genitoribus ſuis; alii autem paulo perſpicaciores huic conciliationi non multum fidebant, et de ideis quidem in intellectu diuino ſecundum ſyſtema Ammonii et Plotini diſſerebant, qua ratione autem vel in phyſica vel in dialectica conſiderandae eſſent, ob infinitas controuerſiae difficultates tutiſſimum eſſe arbitrabantur, ſi plane quaeſtio omitteretur. Hac modeſtia et prudentia vſus eſt PORPHYRIVS, qui quamuis diu de ideis philoſophatus eſſet, hocque argumentum, vt ipſe narrat [k], multis laboribus et longa meditatione excuſſiſſet, in dialectica tamen omittendam de iis diſquiſitionem eſſe ſtatuit. Hinc cautus mox in limine introductionis in log[illegible] Peripateticam [l] monet: Ἀὐτίκα περὶ γενῶν τε καὶ εἰδῶν τὸ μὲν εἴτε ὑφ[illegible]ηκεν, εἴτε καὶ ἐν μόναις ψιλαῖς ἐπινοίαις κεῖται· εἴτε καὶ ὑφεστηκότα σώματά ἐστιν, ἢ ἀσώματα· καὶ πότερον χωριστὰ, ἢ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς καὶ περὶ ταῦτα ὑφεστῶτα, παραιτήσομαι λέγειν· βαθυτάτης οὔσης τῆς τοιαύτης πραγματείας, καὶ ἄλλης μείζονος δεομένης ἐξετάσεως. *Ne longe abeam, de generibus et ſpeciebus, conſiſtantne in rerum natura, an in ſolis nudis animi notionibus poſita ſint: et ſi conſiſtunt in rerum natura, num corpora ſint, an incorporalia, et vtrum ſeparata ſint, an in rebus ſenſibilibus conſiſtant et circa has, recuſabo dicere, quia obſcuriſſima eſt huiusmodi tractatio, et alius maioris indiget exquiſitionis.* Quae licet Porphyrius ſobrie et prudenter monuiſſet, maximo tamen poſterioribus ſeculis facta ſunt offendiculo. Cum enim, intercidente per barbararum gentium irruptiones Graecae linguae vſu nemo fere legere philoſophorum Graecorum ſcripta poſſet, ſolae verſiones librorum dialecticorum a Boëthio et Victorino confectae in manibus hominum philoſophantium verſabantur, quibus iuncta erat introductio Porphyriana de praedicabilibus. Cumque in ea litis huius facta eſſet mentio, in vetitum conniſi otioſi homines de his vniuerſalibus diſputare coeperunt. Neque vero Ariſtotelem legere vel Platonem vel Stoicos licebat, vnde impoſſibile fuit, aliquod inter partes has arbitrium interponere. Itaque Ariſtotelis dialectica ſcripta, quae Latine extabant, ſequebantur, prout poterant, et vniuerſale non ante rem eſſe, nec poſt rem, ſed in re, id eſt formas rerum materiae eſſe immerſas ſtatuebant. Quae opinio, quantum memoriae ex iſtis temporibus ſeruatum eſt, obtinuit, vſque ad ſeculum XI, quo Roſcelinus,

i) Ennead. V. L. 5. ſeqq.
k) Vit. Plotini c. 18. p. 122.
l) §. 2. p. 2. edit. Iul. Pacii.

linus, vel Rucelinus ſacerdos et philoſophus Compendienſis, de quo ſupra iam diximus, ab Ariſtotele ſeceſſum fecit, et in Stoicorum caſtra ita tranſiit, vt ſtatueret, vniuerſalia, nec ante rem, nec in re exiſtere, nec vllam habere realem exiſtentiam, ſed eſſe nuda nomina et voces, quibus rerum ſingularium genera denotentur: a quo dogmate ſectae Nominalium nomen haeſit, quae per Roſcelini diſcipulum, Abaelardum propagata eſt. Negare Salabertum, quod a Roſcelino Praeceptore Abaelardus Nominalium opinionem hauſerit, P. BAYLE refert, non tamen addit, quibus rationibus id euinci poſſe ſibi perſuaſum habuerit: de Roſcelino enim, quod promiſit, agere oblitus eſt. Verum et Nominalium ſectae eum conditorem fuiſſe, et mediante Abaelardi inſtitutione eam propagauiſſe teſtantur OTTO FRISINGENSIS [m] et IO. SARISBERIENSIS [n]. Inde vetus illud in Roſcelinum, ab AVENTINO [o] relatum,

Quas Ruceline doces, non vult dialectica voces,
Iamque dolens de ſe non vult in vocibus eſſe
Res amat, in rebus cunctis vult eſſe diebus,
Voce retractetur, res ſit, quod voce docetur,
Plorat Ariſtoteles rugas ducendo ſeniles
Res ſibi ſubtractas per voces intitulatas
Porphyriusque gemit, quia res ſibi lector ademit,
Qui res abrodit, Ruceline Boëthius odit:
Non argumentis, nulloque ſophismate ſentis
Res exiſtentes in vocibus eſſe manentes.

Valde diſplicuit philoſophis ſeculi XI noua opinio; ſine dubio, quod non niſi in vocibus vniuerſalium naturam omnem ponebat: quo modo euerti omnem praedicandi definiendique rationem videbant. Suſpicamur quoque, inuidiam nouo dogmati Rucelinum conflauiſſe, quod ad ſacra religionis Chriſtianae myſteria illud perperam tranſtuliſſet, vt ſupra dictum. Ita enim ἑτεροδοξίας ſuſpecta facta eſt noua ſententia, quam auerſabantur, quotquot cautius philoſophari cupiebant. Nouitatis tamen auida iuuentus, vt fieri ſolet, Nominalium partes ſtrenue proſecuta eſt, modum opinioni afferente, et a nudis vocibus vniuerſalia, ad enuntiationum praedicabilium vniuerſalitatem reuocante Petro Abaelardo, cuius ea de re velitationem cum Guilelmo Campellenſi ſupra iam retulimus, expoſuimusque, quas vterque partes ſecutus ſit. * Cum autem magno ſtudioſorum iuuenum applauſu exciperetur dialectica Abaelardi ſubtilitas, magnis incrementis vſa eſt Nominalium factio, plerisque, vt ipſe ABAELARDVS fatetur, a Realibus ad hunc Nominalem philoſophum transfugientibus; id quod fruſtra negat IAC. THOMASIVS [p]. Et tum, niſi fallimur, Realium et Nominalium ſectae ſibi potiſſimum oppoſitae ſunt, ex quibus Nomina-

m) L. I. c. 48.
n) L. c. p. 814.
o) L. VI. p. 396.
p) loc. cit. p. 268.

minales, quamdiu Abaelardus docuit, valde triumphabant. Cum autem is multorum in sacra doctrina errorum postularetur, vetus, quae iam Roscelinum oppressit criminatio recruduit, et periculosa visa est Nominalium factio, Realibus fortissimis eam telis impetentibus, inter quos insignem fuisse operam Alberici SARISBERIENSIS q) notauit, vt supra ostensum, cum enim *inter ceteros opinatissimum dialecticum, et reuera Nominalis sectae acerrimum impugnatorem vocat.* Quorum tela vt euitarent Nominales, deserta paulo Abaelardi hypothesi vniuersalia in notionibus atque conceptibus mentis ex rebus singularibus abstractione formatis consistere statuebant, vnde Conceptuales dicti sunt. Neque tamen Realium quoque vna eademque erat sententia, sed varia ratione de vniuersalibus praecipiebant, quorum diuersas opiniones ita exponit SARISBERIENSIS. „Eorum, qui rebus inhaerent, multae sunt, et diuersae „opiniones. Siquidem hic ideo, quod omne, quod vnum est, numero „est, aut rem vniuersalem, aut vnam numero esse, aut omnino non esse, „concludit. Sed quia impossibile, substantialia non esse, existentibus „his quorum sunt substantialia, denuo colligunt vniuersalia singularibus, „quoad essentiam vnienda, duce Gautero de Mauritania. Habuit haec „opinio aliquos assertores, sed pridem hanc nullus profitetur. Ille ideas „ponit, Platonem aemulatus, et imitans Bernardum Carnotensem, et „nihil praeter eas genus dicit esse vel speciem. Est autem idea, sicut „Seneca definiuit, eorum, quae natura fiunt, exemplar aeternum. Et „quoniam vniuersalia corruptioni non subiacent, nec motibus alterantur, „quibus mouentur singularia, et quasi ad momentum, aliis succedentibus „alia defluunt, proprie et vere dicuntur vniuersalia. - - Magnum „profecto est et notum philosophis, contemplantibus altiora, quod isti „pollicentur, sed, sicut Boëthius et alii multi testantur auctores, a sententia Aristotelis penitus alienum est. Nam et ipse huius sententiae, sicut „euidens est in libris eius, saepius aduersatur. Egerunt operosius Bernardus Carnotensis et eius sectatores, vt componerent inter Aristotelem „et Platonem, sed eos tarde venisse arbitror, et laborasse in vanum, vt reconciliarent mortuos, qui, quamdiu in vita licuit, dissenserunt. Porro „alius Aristotelem vt exprimat, cum Gilberto episcopo Pictauiensi vniuersalitatem formis natiuis attribuit, et in earum conformitate laborat. „Est autem forma natiua, originalis exemplum, et quae non in mente „Dei consistit, sed rebus creatis inhaeret. - - Est et alius, qui cum „Gausleno Suessionensi episcopo vniuersalitatem rebus in vnum collectis „attribuit, et singulis eandem demit. Exinde cum ad interpretandas auctoritates ventum est, laborat prae dolore, quia in locis pluribus rictum „literae indignantis ferre non sustinet. Est aliquis, qui confugiat ad subsidium nouae linguae, quia Latinae peritiam non satis habet; nunc enim „cum genus audit, vel species, res quidem dicit intelligendas vniuersales, nunc

q) In Metalogico loc. cit.

„nunc rerum maneriem [r] interpretatur. Hoc autem in quo auctore inuenerit, vel hanc distinctione, incertum habeo: nisi forte in glossematibus aut modernorum linguis doctorum. Sed et ibi, quid significet, non video, nisi rerum collectionem cum Gausleno, aut rem vniuersalem, quod tamen fugit maneriem dici, nam ad vtrumque potest ab interpretatione nomen referri, eo quod maneries rerum numerus, aut status dici potest, in quo talis permanet res. Nec deest, qui rerum status attendat, eos genera dicat esse et species.“ Ex quo loco manifestum est, ipsos Reales non satis sciuisse, quid in obscuro argumento statuendum sit, quamuis, in eo conuenerint, non solas voces vel conceptus esse vniuersalia, sed realem eorum dari existentiam, in quocunque demum illa sit quaerenda. Metuebant enim, ne admissa Nominalium opinione, rerum scientia et certitudo adeoque ipsae res tollerentur, et in nudam onomatologiam conuerteretur philosophia; cum Aristotele enim statuebant: subiectum scientiae esse rem necessariam aeternumque veram, et hanc necessitatem non in nexu essentiali et necessario inter subiectum et praedicatum, sed in existentia physica quaerebant, quod ex Academia retinuisse Aristotelem suo loco demonstrauimus. Et haec quidem vtriusque sectae fata fuerunt seculo XII, quo vixit Sarisberiensis, qui, licet moderate, Realium partibus adhaesit. Post eius tempora pauca in scriptoribus medii aeui de Nominalium et Realium factionibus leguntur, ex quo colligimus, Nominalium factionem valde numero et auctoritate decreuisse. Meminit tamen vtriusque partis Gaufredus, poeta Anglicus, de Vinosaluo [s] dictus, et cum Gaufredo Antisiodorensi [t], Abaelardi discipulo, qui Nominalium quoque partes secutus est, non confundendus. Is enim in carmine *de statu curiae Romanae* [u], suo adhuc tempore hanc controuersiam vigere, his prodidit versiculis:

Alter adest, quaerens, vniuersalia quare
Septem sint numero, si trahis inde duo?
Sint in corporeis ea subsistentia rebus?
An mentis ratio separet illa procul?

Magnum vero pondus Realium factioni addidere capita Scholasticorum ex Dominicanorum et Minorum Ordine, Thomas Aquinas et Ioannes Duns Scotus; hi enim cum Realium agmini se parastatas praebuissent, omnem mendicantium turbam, quae cathedras tum plerasque philosophicas et theologicas occupauerat, post se traxerunt. Quamuis enim, vt supra

 pra

r) Falso in quibusdam editionibus legitur *materies*. Haec enim vox huc non quadrat. *Maneries* dicta est a manendo, quia in vniuersalibus existere singularia et permanere credebant. Praeiuit Strato, quem τὸ ὂν dixisse διαμονὴν τῶν ὄντων permanentiam entium refert PROCLVS in Timaeum L. IV. p. 242. 243.

s) Videndi post PITSEVM p. 161. LEYSERVS hist. poetar. medii aeui p. 862. FABRIC. Bibl. Lat. med. T. III. p. 35.

t) De eo vid. OVDINVS T. II. pag. 1494. CAR. DE VISCH. Bibl. Cisterc. p. 120. FABRIC. l. c. p. 20.

u) Edidit id post FLACIVM inter Carmina de corrupto Ecclesiae statu, IO. WOLFIVS Lect. memorab. T. I. p. 420 et post hunc MABILLON. Analect. T. IV. p. 369.

pra dictum, de his quoque inter se digladiaretur Dominici et Francifci familia, et qua ratione vniuerfalitas rei realiter exiftat, diuerfis opinionibus difputabat, quod occafionem dedit Scotiftis fe Formales vocandi, vt a Realibus fiue Thomiftis diftinguerentur, re tamen ipfa fe Nominalibus vtraque pars acriter oppofuit. Tandem feculo XIV Guilelmus Occamus ex Scoti difciplina prodiit, qui vt nomen fibi faceret, inter mortuam pene Nominalium fectam acumine fuo reftituit, vt in eius vita dictum [x]. A cuius aetate fupra obferuatum, viros fubtiliffimos Richardum Suiffetum, Guilelmum de Arimino, Ioannem Buridanum, Petrum de Alliaco, Marfilium ab Inghen, Adamum Dorp, Albertum de Saxonia, Ioannem Weffelum et multos alios magno hanc fectam robore difputandi acuiffe atque auxiffe. Quibus Nominalium incrementis plurimum profuit Ludouici Bauari, apud quem Occamus gratiofus erat, beneuolentia. Cum enim plerique Ordinis Minorum fodales offenfi papae Ioannis XXIII diligentia auaritiam curiae Romanae exemplo Chrifti et Apoftolorum tuendi auerfo ab eo effent animo, et Occamum ftrenue fequerentur, ipfiusque imperatoris cauffae, contra attentata pontificis, fe addixiffent, ficque inter Germanos vni vere et foli valerent, Nominalium fecta in hac gente quoque valde aucta eft. Vbi vero contraria pars vicerat, et pontificis factio obtinuerat, ibi pulfi Nominales fugatique funt. Id quod ipfi Nominales in articulis Ludouici XI oblatis notauerunt; primam Nominalium perfecutionem inde exortam fuiffe, quod Occamus Pfychopannycharum haerefin, cui ifte pontifex fauebat, et alios eius errores fcriptis refutaffet, et in dialogo fuo reges papae non fubiectos effe, fcripturae, patrum et conciliorum auctoritate demonftraffet. Hac vero occafione cum Ioannes Buridanus, vt fupra dictum, et Marfilius ab Inghen Viennenfis et Heidelbergenfis academiae excitandae auctores fuiffent, cum ipfis horum Athenaeorum originibus Nominalium opinio atque fecta in iis propagata eft. Neque tamen quieuerunt Reales, fed cum non obftante fauore, quo in aula imperatoris Romani Nominales gaudebant, in Bohemia regis procerumque gratia fruendi occafionem inueniffent, ita in Pragenfi ftudiorum vniuerfitate inualuerunt, vt Nominales iterum grauiffima perfecutione premerentur. Quam in cauffa fuiffe, *vt Nominales relicta Praga Lipfiam fe contulerint, et folenniffimam ibi vniuerfitatem erexerint*, ex articulis Nominalium modo laudatis difcimus. Cum autem tefte TRITHEMIO [y], motus Huffitici fceffionis iftius cauffa fuerint, ipfeque Huffus, eodem referente *verfutus fuerit ingenio, fermone facundus, et in logicis difputator acutus*, hinc fufpicamur, Nominalium et Realium controuerfias quaeftionibus iftis Huffi et factionis eius fe immifcuiffe. Illud certum eft, academiam Bafileenfem opera Ioannis a Lapide, monachi Carthufiani, qui Tubingenfi quoque academiae ordinandae adhibitus eft, Realium opinione, tefte TRITHEMIO [z] fuiffe infectam.

x) Conf. citati. y) Annal. Hirfaug. T. II. p. 315. z) c 894. p. 213.

infectam. Maxima tamen perfecutione Nominalium partes preffae funt fub Ludouico XI, Galliarum rege; ab eo enim edicto publico damnati funt, libri fifco addicti, ciues academici Nominalium doctrinam eiurare iuffi: recenfenturque in eo edicto regio, cuius copiam ex archiuo academiae Parifienfis nobis fecit GABR. NAVDAEVS [a], Guilelmus Occam, Monachus Ciftercienfis, quem Suiffetum effe Naudaeus coniicit, Ariminenfis, Buridanus, Petrus de Alliaco, Marfilius Inghen, Adamus Dorp, Albertus de Saxonia; commendantur vero et permittuntur Albertus M. D. Thomas, Aegidius de Roma, Alexander de Hales. Cauffam faeuiffimae tempeftatis in Nominales iam prius poft caedem ducis Aurelianenfis difperfos, fed pace reddita iterum in Gallia reflorefcentes, ex laudatis fupra Nominalium articulis intelligimus. Eam enim anno cIↃCCCCLXXIII, non aliam ob cauffam obortam effe Nominales referunt, quam quod haec Nominalium fecta Thomiftas gloria et difputandi folertia fuperaffet, et Louanienfis theologi, Petri de Riuo tractatum, in quo abfolutam futurorum contingentium incertitudinem afferuit, approbare noluiffet. In ea perfecutione Ioannem Bracardum quendam antefignanum fe Realium contra Nominales praeftitiffe, ex eodem loco difcimus. Nominales autem Gallia exules in Germaniam, atque Angliam profugerunt; in quibus regionibus eorum partes fatis erant potentes, fic vt fub initia reformationis Biel, Melanchthon, Lutherus aliique Nominalibus addicti effent, vt alibi a nobis demonftratum [b]. Immo nec poft renatas literas has controuerfias in Scholafticorum cathedris feruere defiiffe, ex Lalemandeti, Derodonis et aliorum huius generis fcriptorum de eorum controuerfiis palam eft. Non enim vni de vniuerfalibus opinioni adhaeferunt Nominales, fed totam fere philofophiam, praecipue rationalem, innouare aggreffi funt, cuius auctorem eos habuiffe Occamum, fupra memorauimus. Magnis hae controuerfiae animorum motibus et faeuis interdum bellis agitatae funt, fic vt omnis non modo modeftia, fed et humanitas deponeretur. Teftem damus VIVEM [c], qui has pugnas ipfe vidit: *Clamores primum ad rauim, hinc improbitas, fannae, minae, conuitia, dum luctantur, et vterque alterum tentat profternere: confumtis verbis venitur ad pugnos, ad veram luctam ex ficta et fimulata. Quin etiam, quae contingunt in palaeftra, illic non defunt, colaphi, alapae, confputio, calces, morfus, etiam quae iam fupra leges palaeftrae, fuftes, ferrum, faucii multi, nonnunquam occifi.* Nihil in his dediffe Viuem odio in Scholafticos concepto, aliorum virorum cordatorum demonftrant teftimonia, inter quos magnus ERASMVS [d], *eos frequenter*, ait, *vsque ad pallorem, vsque ad conuitia, vsque ad fputa, nonnunquam et vsque ad pugnos inuicem digladiari, alios vt Nominales, alios, ut Reales loqui.* Et IOACHIMVS CAMERARIVS [e], fermone

a) In Addit. ad hiftor. Ludou. XI. p. 203.
b) Hift. de ideis p. 207.
c) L. I.
d) Praef. enchirid.
e) Vit. Melanchthon. p. 813.

mone de Nominalium et Realium sectis facto subiicit: *Non solum contentiones et iurgia inter dissentientes, sed dimicationes etiam ac pugnae commissae fuerunt, interdum concertationibus non tantum pertinacibus verborum, sed manuum quoque violentis. Haec dissidia et Tubingensem academiam inuaserant, contubernio bonarum artium et philosophiae studiis destinato, in duo quasi castella diuiso, ex quibus de opinione sua factiones illae acerrimae praeliantes inimicitias graues exercebant.* Similia in Anglia contigisse, inque cruentos interdum conflictus disputationem abiisse in academia Oxoniensi testis est ANTONIVS WOOD [f], ita vt diuortio scissa academia, opus fuerit vtrique parti dare suum cancellarium, Borealibus alium, alium Australibus. Nec Gallia post seuerum Ludouici edictum expers mali fuit, in qua acerrima inter Nominales et Reales praelia obtigisse refert FRANC. PATRICIVS [g], eaque cruenta fuisse testatur NIC. CAVSSINVS [h]. Hinc et ignominiosa nomina, Realibus Nominales tyronum, verbalium, terministarum, immo, si Salaberto a THOMASIO [i] citato fides est, Sabellianorum nominibus passim infamantibus, culpantibusque, quod omnem scientiam pessundarent. Quod vtrum recte Nominalibus obiectum sit, heic disputandi locus haud est; illud autem silentio non praetereundum, Realium hypothesin nonnullis viris doctis Auerroismi et Spinozismi suspectam fuisse, vt de Guilelmi Campellensis opinione supra iam obseruatum [k]. Qui quamuis excusari posse videantur, quod non eam, quam Auerroës et Spinoza, diuersis licet modis, tenuerunt opinionem, tuiti sint, nec viderint detestabile consequentiarum virus, certum tamen est, eorum doctrinam ipsa Nominalium sententia fuisse deteriorem, hancque inter tricas nugasque Scholasticas minus desipuisse. Et haec quidem de Scholasticis.

f) Antiqq. Oxon. ad ann. 1343.
g) Disc. Perip. T. I. c. XIII. p. 170.
h) De Eloq. diu. et hum. L. IV. c. 34. p. 220.
i) Hist. Sap. et stult. p. 105.
k) BAYLE art. Abelard. not. C. art. Cesalpin not. C. BVDDEVS Histor. phil. p. 339. REIMMANN. Histor. atheismi p. 340. conf. quae in Historia de ideis p. 121. diximus.

ADDEN-

* *

ADDENDA ET EMENDANDA

AD TOMI II. LIBR. II. p. 653 feqq.

P. 661. l 17 pro *vicos et vrbes* l. *vrbes et vicos*, p. 670. l. vlt. pro *et* l. *ex*, p. 671. l. 26. pro *et* l. *ex*, p. 677. l. 3. a fin. pro *animas* l. *animam*, p. 685. l. 10. pro *Ptolomaeus* l. *Ptolemaeus*, et fic femper. p. 690. not. a pro *Taancth* l. *Taanith*, p. 693. not. n poft *Mifc. Berolin.* add. *T. VI. p. 150 feqq.* p. 708. lin. pen. pro *qui* l. *quorum curiofitas*, p. 712. l. 5. pro *contendunt* l. *contendant*, p. 713. l. 28. pro σύςιμα l. σύςημα, p. 731. l. 34. pro *interpetationem* l. *interpretationem*, p. 737. l. 26 et 35 pro νόμιμος l. νόμικος, p. 757. l. 31. pro *quos* l. *quas*, p. 760. l. 24. pro *receptas* l. *receptos*, p. 761. l. 16. pro *vita* l. *vitae*, p. 777. l. 31. pro κοινομον l. κοινόβιον, p. 778. l. 33. pro *qua* l. *quo*, p. 784. not. h col. 2. l. 4. pro *appeller* l. *appellez*, p 803. l. 27. pro *mirandum* l. *mirandam*, p. 835. l. 11. pro *qui* l. *quae*, p. 852. l. 8. pro *qui* l. *cui*, p. 856. l. 22. pro *exorfae* l. *exortae*, p. 868. l. 17. pro *pereginae* l. *peregrinae*, p. 888. l. 27. 28. pro *eorum* l. *earum*, p. 877. l. 30. pro *perfectione* l. *perfectionem*, p. 879. l. 5. pro *illos* l. *illas*, p. 884. not. h col. 2. l. 1. pro *de certo* l. *deferto*, p. 885. not. col. 1. lin. 3. pro *aliquanto* l. *aliquando*, p. 919. l. 23. pro *depredicatae* l. *depraedicatae*, p. 924. l. 23. poft. *Cabbalae*, add. *origine*, p. 938. l. 5 a fin. *et* p. 943. l. 2. a fin. pro *Ptolomaeorum* l. *Ptolemaeorum*. p. 940. l. 22. pro *indulgendem* l. *indulgendum*, p. 945. l. 6. pro *patientiffimum* l. *patientiffimam*, p. 947. l. 12. pro *mordicitus* l. *mordicus*, p. 1038. l. penult. pro *femel ingreffam* l. *quam femel ingreffi*, p. 1040. l. 23. pro *et* l. *vlt*. p. 1043. l. 11. poft *fancto*, pro puncto pon. comma, et del. poft, *et*, vox *in*. p. 1052. l. 15. poft *fpectra* del. *comma*, p. 1063. l. 22. del. *non*, p. 1090. l. 2. pro *qui* l. *quae*, l. 4. a fin. pro *ignorarent*, l. *ignoraret*.

AD TOMVM III.

Ad p. 5. not. c. add. Magno lectorum commodo annos Hegirae a condita epocha ad fua tempora cum annis aerae Chriftianae comparauit POCOCKIVS, fubiunxitque eorum indicem Abulpharaio a fe edito, qui, vbi libri rarioris copia datur, confuli poteft.

P. 12. l. 34. pro *leiufculis* l. *leuiculis*, p. 20. l. 17. pro *alta* l. *altas*, p. 14. not. n. pro *p. 148.* l. p. *184. verf. Lat.* p. 17. not. c. pro p. *110.* l. p. *104.* p. 18. not. g. pro p. *168.* l. p. *117.* pag. 21. not. l. l. 2. poft *Dynaft. IX.* add. p. *123.* p. 23. not. u. poft *p. 246.* l. *p. 160. verf. Lat.*

P. 26. not. i. add. Imprimis in allegandis medicis, quibus honorem habuere Saraceni, diligens fuit ABVLFARAIVS, apud quem mentio fit Theodoci et Theoduni *p. 128.* Georgii Ebn Bachthiftua, *p. 143.* Ifa Ebn Shalata, *p. 145.* Ioannis Mefue, *p. 153.* Salchi, medici Indi, *p. 154.* Salmawachi *p. 166.* Bachthiftuae f. Gabriel *p. 152. 171.* Honain Ebn Ifaac, *p. 171.* Iofeph Alfaher, *p. 186.* Bachthiftuae et Senani, *p. 192.* Senani Thabeti f. *p. 197.* Thabeti Ebn Abraham, *p. 213.* Nadhifolnaffi, *p. 215.* Manfuris Ebn Mokasher, *p. 223.* Auicennae, *p. 229.* Abulfarail

raii p. 233. Ebn Botlan, p. 234. Yahya Ebn Iſa, p. 240. Abul'helm, p. 261. Samuel Ebn Iuda, p. 268. Abdoſſallam, p. 295. Yahya Ebn Said p. 296. Mohammed Ebn Adoſalam p. 297. Moſis Maimonidis, p. 297. Alrazi, p. 298. Ebn Habal p. 300. Said Ebn Tuma, p. 300. Yuſeph Ebn Yahya, p. 302. Haſnum, p. 316. Iackut Ebn Saklan, p 316. Abuſalem, Iacobitae, p 317. Theodori Antiocheni, p. 341. Maſud Ebnol Kaſs. p. 341. Iſae Bagdenſis, p. 342. Takioddini, p. 342. Tharſoddini p. 341. Quos diligentius exquirere et hiſtoriam medicinae atque phyſicae inde locupletare, omnino pretium fore, exiſtimamus.

P. 27. l. 20. pro *portendiſſet* l. *praetendiſſet*.

P. 29. not. u. poſt FREIND. *l. c. p. 10.* add. ABVLFARAIVS *l. c.* qui multa cumulauit ad hiſtoriam Honaini pertinentia. Ob contemtas Chriſti et apoſtolorum imagines excommunicatus veneno ſumto obiit. Filium Iſaacum animo in philoſophiam propenſiore fuiſſe, IDEM *l. c. p. 177.* refert, notatque pleraſque Hobaishi nepotis verſiones perperam tribui Honaino.

P. 30. not. b. pro *p. 116.* l. *p. 114.*

P. 36. l. 2. ad. not. comparanda quae de ſtudio Almamonis aſtronomico differit Cel. WEIDLER: *biſt. aſtronom. c. VIII. § 3. p. 204.* ib. not. c. pro *p. 143.* l. *p. 160.*

P. 39. not. n. poſt *p. 258.* add. *p. 160. verſ. Lat.* Cum eo non confundendus Abul Haſan Al-Adib, id eſt literatus cognominatus, quem ex hominibus praeſtantiſſimis fuiſſe, qui ornamentis ſeculi ſui accenſeantur, cuique ſit in reliquis philoſophiae partibus ſumma peritia et gradus primus ait ABVLFARAIVS *l. c. p. 248.* Is vixit ſerius, ſub Chalifa Al-Moſtharſhed.

P. 43. l. 28. pro *Honain* l. *Zaid Ebn Kaphaa*, p. 45. l. 28. pro *obnoxia* l. *obnoxius*, p. 47. l. 25. pro *quin* l. *qui*, p. 58. l. 33. pro *tatum* l. *tantum*, p. 59. l. 34. pro *ſchoſtica* l. *ſcholaſtica*, p. 63. l. 28. pro *Al Kazis* l. *Al Razis*, ib. not. u. add. et imprimis eruditiſſimus WEIDLERVS *biſt. Aſtron. c. VIII. p. 203.* ſeq. qui erudite et copioſe in hoc argumento eſt verſatus.

P. 63. not. y. l. 1. pro *p. 213.* l. *p. 179.* p. 64. l. 9. poſt *Baſram* add. vel *Baſoram* ib. not. e. add. *p. 179. verſ. Lat.* p. 68. not. ff. *poſt* 272. add. *p. 178. verſ. Lat.* p. 69. not. g. l. 2. pro *ita* l. *illa*, p. 70. not. n pro *p. 148.* l. *p. 184.* p. 71. l. 2. pon. not. u. ib. not. b. add. ABVLFARAIVS *Dynaſt. IX. 192. p. 197. 198.* ib. l. 27. pro *Baleb* l. *Balcb.* ib. l. 2. add. Etiam in aſtronomicis excelluit, in qua ſcientia, quid illi viſum ſit ſingulare exponit WEIDLERVS *biſt. aſtron. c. VIII. §. 7. p. 211.* qui recte quoque eos reiicit, qui Thebithum in ſeculum XII. vel XIII. detrudunt. p. 77. l. 20. poſt *addiceret*, add. not. fidicinem fuiſſe ait ABVLFARAIVS *Dyn. IX. p. 191.* p. 78. l. 7. voc. *teſtantur*, add. not. vid. ABVLFAR. *l. c. p. 79. l. 15.* pro *facillare* l. *vacillare*, ib. l. 22. poſt *amiſiſſe*, add. not. ABVLFAR. *l. c. p. 179.* qui et alio loco *Dyn. V. p. 50.* ſcribit, conceſſiſſe eum in Pyrrhoniorum caſtra, quod Ariſtotelis ſenſa aſſequi ſatis haud poſſet. p. 80. l. 17. pro *Phaeroddin* l. *Phacroddin.* ib. not. q. add. conferendus cum nominatis eſt ABVLFARAIVS *Dyn. IX. p. 229.* ſqq. qui multa cumulat, ab ipſo Auicenna hauſta.

P. 81. not. y. Verba Auicennae l. c. haec ſunt: „Pater meus Belchenſis fuit, „vnde ſe in Bocharam tranſtulit diebus Nuhi Ebn Manſur et villa Harmatin

„pro-

„procuranda occupatus eſt, matremque meam e villa, cui nomen Aphſhana, „duxit, atque ibi ex ea nati ſumus ego et frater meus". Quibus verbis ſatis clare quidem Bochara Auicennae patria dicitur: aſt dubium faciunt, verba quae ſequuntur: *inde cum Bocharam migraſſemus*; ex quo colligi poteſt, eum in patria matris natum puerum Bocharam translatum fuiſſe.

P. 82. not. f. pro, *nonnulli referunt* l. *ipſe apud* ABVLFAR. *l. c. refert.*

Ib. not. g. poſt *nonnulli* add. *auctore ipſo Auicenna.*

P. 83. l. 10. poſt Leo, add. not. Aliter rem narrat ex teſtimonio eius, qui ad vitae finem apud illum fuit ABVLFARAIVS, cuius ideo verba heic apponimus, vt comparari cum Leonis narratione queant. „Interea dum Iorzani commora„tur, librum primum canonis compoſuit, et compendium Almageſti, aliaque. „Deinde Raiam profectus dominae ipſius eiusque filio Maido'ddaulae operam „collocauit, inde Kazwinum migrauit, atque ex ea Hamdanum, vbi Codbana„waiae ſe miniſtrum praebuit, ac rerum iſtius curam ſuſtinuit. Deinde rogatus, „vt Vizieri munus ſuſciperet, eo functus eſt. Poſtea factum eſt, vt tumultuaren„tur contra eum milites, qui cum ſibi ab eo metuerent, in aedes ipſius irruentes „in carcerem abduxerunt omnibus, quae habuerunt, ablatis, et principem Shem„ſo'ddaulam ad necem illi inferendam ſollicitarunt; ille vero abnuens ad illum „regno pellendum propendit illis placere ſtudens. At cum doctor per quadra„ginta dies in amici cuiusdam aedibus delituiſſet, princeps ipſum perquiſitum de„nuo Vizierum conſtituit. Mortuo vero Shemſo'ddaula filioque ipſius inaugu„rato, cum ab eo peterent, vt idem Vizieri munus obiret, recuſauit doctor, ſe„que Abu Galebi pharmacopolae domi abdens ibi totam phyſicam et metaphy„ſicam, quae in libris Alſepha habetur, abſoluit, exceptis libris duobus de anima„libus et plantis. Cumque ad Alao'ddaulam clam ſcripſiſſet, petens vt ſibi ad „ipſum accedere liceret, ob hoc ſuſpectus habitus eſt, atque hoc ipſius factum „auerſati ſedulo ipſum perquiſiuerunt, cumque indicio inimici cuiusdam prodi„tum cepiſſent, in caſtellum, quod Berdawan appellatur perduxerunt. Ibi cum „quatuor menſes manſiſſet, eductum Hamdanum aſportauerunt, inde vero habi„tu Suphii euaſit, comitantibus me et fratre ipſius, et duobus famulis, donec Aſpa„hanum peruenimus, vbi in conſeſſu Alao'ddaulae honorem et aeſtimationem „tali viro dignam conſecutus eſt". Ibi libros multos compoſuit.

P. 84. not. k add. In mortis genere et cauſſa conſentit Abulfaraius; aliter ta„men circumſtantias refert, et adhibitis vno die octo clyſteribus ſequutam exco„riationem epilepſiam concitaſſe, ait, medicamentis autem variis aſſumtis a mor„bo quidem ex parte, non vero totum reconualuiſſe. Deinde Alao'ddaula Ham„danum tendente, cum itineris comes eſſet, eodem colicae morbo vexatum illucque „translatum cognouiſſe, deficere ſibi vires, nec pellendo morbo ſufficere, reme„dia neglexiſſe, ſicque poſtquam in hoc ſtatu dies aliquot manſiſſet, obiiſſe Ham„dani ſepultum annos natum LVIII, denatum anno CCCCXXXVIII, qui ſecundum Pocockium incidit in A. C. cIↃXXXVI.

P. 85. l. 34. add. not. Nititur autem illa traditio, narratione eius, qui ſe comitem fuiſſe Auicennae apud ABVLFARAIVM l. c. aſſeruit. Verum fatemur, multis modis

modis nobis suspectam esse eam narrationem, cui contradicunt reliquae Arabum relationes, suntque nonnulla in ea, quae se euertunt, videnturque ideo ab amicis conficta esse, vt infamia, quam exitus vitae Auicennae infelix illi contraxerat, auerteretur, isque ad vitae finem in honore vixisse crederetur. Vnde maluimus Leonem sequi, cuius relatio plana est et cohaerens, et ex scriptoribus Arabibus desumta. Facile tamen persuaderi nobis patimur, Auicennam Caliphis consilio in regimine adfuisse, id quod saepius medicis Arabibus accidit. Nam in aula vixisse satis potentem, negari nequit. Quod si tamen potior videatur lectori fides testis vnius ab Abulfaraio adducti, explodenda tamen nonnulla sunt, quae male cohaerent.

P. 87. l. 20. pro *idoneas* l. *idoneis*, p. 91. l. 20 pro *Seuilia* l. *Seuiliae*, p. 95. l. 25. pro *Thopail* l. *Thophail*, p. 98. l. 4. post *regi*, del. *se*, ib. l. 14. pro *Muhammedi* l. *Muhammedici*, p. 103. l. 4. a fin. pro *cum* l. *Eum*, p. 105. l. 20. pro *fuerit* l. *furit*, p. 120. l. 8. pro *Ab*, l. *Al*, ib. l. vlt. add. not. conferenda hic erudita cel. Weidleri *historia Astronomiae*, c. 8. qui astronomos Saracenorum diligenter recensuit. p. 121. l. penult. ad voc. Golius, add. not. Eius coniecturam firmat testimonium Alfaraii *Dynast. IX. p. 161.*

P. 124. l. 23. pro *dominatum* l. *dominatam*, ib. l. 35. post *salutem* add. *seculo*, p. 128. l. 14. pro *impurae* l. *impuri*, p. 131. l. 7. pro *diuinitas* l. *diuinitus*, ib. l. 10. pro *iungerant* l. *iunxerat*, p. 144. l. 21. pro *conuersu* l. *concursu*, p. 147. l. 33. pro *potestate* l. *potestati*, p. 195. l. 11. pro *conciliaret*, l. *conciliarent*. p. 215. l. 32. pro *frenam* l. *frenum*, p. 256. l. 3. post *plura* add. *non*, p. 260. l. 26. pro *Gisealae*, l. *Giscalae*, p. 263. l. 29. pro *praemonendae* l. *praemonendi*, p. 266. l. 6. pro *interpretationes* l. *interpretationis*, p. 271. l. 34. pro *adigere* l. *agere*, p. 274. l. 16. pro *hos* l. *hoc*, p. 275. l. 12. pro *populi* l. *populo*, l. 30. pro *comprehendisset* l. *comprehendissent*.

P. 276. l. 9. pro *fecerit* l. *fuerit*, p. 280. l 26. pro *coacta* l. *coactae*, p. 284. l. 17. pro *qua* l. *quo*, p. 290. l. 9. pro *deriuantes* l. *deuiantes*, p. 307. l. 12. pro *plantanbat*, l. *plantabant*, p. 309. l. 5. pro *emendauisse* l. *emendicauisse*, p. 333. l. 7. post *ferme*, add. *annis*, p. 348. l. 18. pro *quales* l. *qualis*, p. 355. l. 7. pro *ab* l. *et*, l. 23. pro ἀκενδείας l. ἀκειβείας, p. 376. l. 10. post *liberant* add. *idque*, p. 383. l. 5. pro *emanataui* l. *emanatiui*, p. 391. l. 26. pro *anteque* l. *arcteque*, p. 394. l. 25. pro *quam* l. *quod*, l. 35. pro *rate* l. *rite*, p. 396. l. 6. pro ἐμφύχων l. ἐμψύχων, p. 407. l. 12. pro *re dolore* l. *redolere*, l. 31. pro *et* l. *sed*, p. 410. l. 30. pro *qua* l. *quo*, l. 35. pro *desumtam* l. *desumtum*, p. 416. l. 2. pro *alias* l. *alios*, p. 432. l. 14. pro *exscideret* l. *exscinderet*, p. 439. l. 36. pro *gregis* l. *plebis*, p. 459. l. 19. pro *hoc* l. *hac*, p. 463. l. 14. post *errores*, add. *delinearunt*, *qui*, p. 466. l. 34. pro *ponenda* l. *ponendas*, p. 492. l. 21. pro *viderat* l. *vicerat*, p. 493. l. 16. del. *vt*.

Reliqua Tomi III. Lib. II. dabimus ad calcem tomi sequentis.

I. INDEX

****

I. INDEX
PERSONARUM ET NOMINUM.

Alfra-

Bra-

Franco

II. INDEX
RERVM ET MATERIARVM.

A.

B.

C.

D.

E.

K.

L. Lactan-

L.

M.

Mathe-

N.

Nilus

Q.

R.

S.

T.

V.

FINIS TOM. III.

